

MONVMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

A V S P I C I I S

SOCIETATIS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDI-AEVI

E D I D I T

GEORGIVS HEINRICVS PERTZ

SERENISSIMI BRITANNIARVM ET HANNOVERAE REGIS TABVLARIVS.

S C R I P T O R V M

T O M V S I.

VERLAG KARL W. HIERSEMANN

LEIPZIG 1925

4 OKT. 1949

TOMO PRIMO CONTINENTUR

	Pagg.
Verzeichniss der Subscibenten, von der Hahn'schen Hofbuchhandlung	v—xii
Praefatio	xiii—xxvi
I—XXVIII. De annalibus Germanorum antiquissimis monitum	1—3
I—IV. Annales sancti Amandi, Tiliani, Laubacenses et Petaviani. Praefatio	3—6
I. Annales Sancti Amandi.	
Pars prima a. 687—740	6. 8
Continuatio a. 741—770	10. 12
Continuatio altera a. 771—791	12
Pars secunda a. 792—810	11
II. Annales Tiliani.	
Pars prima a. 708—740	6. 8
Pars altera a. 741—807	219—224
III. Annales Laubacenses.	
Pars prima a. 687—740	7. 9
Continuatio a. 741—770	10. 12
Continuatio altera a. 771—791	12
Pars secunda a. 796—885	15
Pars tertia a. 887—926	52—55
IV. Annales Petaviani.	
Pars prima a. 687—740	7. 9
Continuatio a. 741—770	11. 13
Pars secunda a. 771—800 et 804	15—18
V—VIII. Annales Laureshamenses, Alamannici, Guelferbytani et Nazariani.	
Praefatio	19—22
V. Annales Laureshamenses. (Tab. I. 1. 2.)	
Pars prima a. 703—768	22—30
Pars altera a. 768—803	30—39
VI. Annales Alamannici.	
Pars prima a. 703—768	22—30
Continuatio a. 769—789	40—44
Continuatio Murbacensis a. 790—800.	47. 48
Continuatio Augiensis a. 801—859	49. 50
Continuatio Sangallensis prima a. 860—876	60. 61
Continuatio Sangallensis altera a. 877—881	61
Continuatio Sangallensis tertia a. 882—912 et 926	60—60
VII. Annales Guelferbytani. (Tab. I. 3.)	
Pars prima a. 741—768	23—31
Continuatio a. 769—790	40—44
Pars altera a. 791—806, 817 et 823	46. 46
VIII. Annales Nazariani. (Tab. II.)	
Pars prima a. 708—768	23—31
Pars altera a. 769—791	40—44
IX—XVI. Annales Sangallenses, Augienses et Weingartenses. Praefatio	
61. 62	
IX. Annales Sangallenses Baluzii, codicis N. 124; exscripsit I. ab Arx.	
Pars prima a. 691—764	63
Pars altera a. 768—814	63
X. Annales Sangallenses breves codicis N. 752. a. 708—815; ediderunt I. ab Arx et G. H. Pertz	
64. 66	
XI. Annales Weingartenses a. 708—787. et 792—936. (Tab. II.)	
64—67	
XII. Annales Augienses.	
Pars prima a. 709—858	67. 68
Pars secunda a. 860—954	68. 69
XIII. Annales brevissimi codicis Sangallensis N. 250. a. 768—889	
69	

	Pagg.
XIV. Annales brevissimi codicis Sangallensis N. 459. a. 814—961. exscripti I. ab Arx	70
XV. Notae historicae codicibus Sangallensibus adiectae; a. 806—1262. exscripti I. ab Arx	70. 71
XVI. Annales Sangallenses maiores edidit I. ab Arx. Praefatio	72
Pars prima a. 709—918. (Tab. III.)	75—78
Pars altera a. 919—1066. (Tab. III. IV.)	78—85
XVII—XIX. Annales Iuvavenses. Praefatio	86
XVII. Annales Iuvavenses maiores a. 550—835. 975	87. 88
XVIII. Annales Iuvavenses minores a. 742—814	88. 89
XIX. Annales Silisburgenses a. 499—1049	89. 90
XX. XXI. Annales sancti Emmerammi Ratisponensis. Praefatio	91. 92
XX. Annales S. Emmerammi Ratisponensis maiores a. 748—823	92. 93
XXI. — — — minores a. 732—1062.	93. 94
XXII. Annales antiqui Fuldenses a. 753—822	96
XXIII—XXV. Annales Colonienses et Brunwilarenses. Praefatio	96
XXIII. Annales Colonienses brevissimi a. 814—870	97
XXIV. Annales Colonienses a. 776—1028. (Tab. II.)	97—99
XXV. Annales Brunwilarenses a. 1000—1125	99—101
XXVI. Annales sanctae Columbae Senonensis a. 708—1218. (Tab. II.)	102—109
XXVII. Annales Lugdunenses a. 769—841	110. 630
XXVIII. Annales Weissemburgenses a. 763—846	111
XXIX. Annales Laurissenses minores a. 680—817 (Tab. IV.)	112—123. 630
XXX. XXXI. Annales Laurissenses et Einhardi. Praefatio	124—133
XXX. Annales Laurissenses a. 741—788. (Tab. V.)	134—174
Continuatio auctore Einhardo a. 788—829.	174—218
XXXI. Einhardi Annales a. 741—829. (Tab. VI. 1. 2.)	136—218
XXXII. Poetae Saxonis annales de gestis Caroli magni imperatoris a. 771—814. (Tab. VI. 3.)	225—279
XXXIII. Chronicon Moissiacense a saeculo quarto usque ad a. 818 et 840. (Tab. VI. 4.)	280—313
XXXIV. Annales Mettenses a. 687—950	314—336
XXXV. Annales Fuldenses. (Tab. VII.) Praefatio	337—342
Einhardi Fuldensis annales a. 680—838	343—361
Ruodolfi Fuldensis annales a. 838—865	361—375
Pars tertia auctore incerto a. 863—882	375—395
Pars quarta auctore anonymo a. 882—887	395—405
Pars quinta auctore quodam Bawaro a. 882—901	395—415
XXXVI. Petri bibliothecarii historia Francorum abbreviata a. 680—898	416—418
XXXVII. Annales Bertiniani. Praefatio	419—423
Pars prima a. 741—835	423—429
Prudentii, Treccasti episcopi, annales a. 835—861	429—464
Hincmari, archiepiscopi Remensis, annales a. 861—882	465—515
XXXVIII. Annales Vedastini a. 877—900	516—531
XXXIX. Chronicon de Normannorum gestis in Francia a. 820—911	532—536
XL. Reginonis chronicon a. 1—906. (Tab. VIII.)	537—612
XLI. Continuatio Reginonis Trevirensis a. 907—967	613—629
Addenda et emendanda	630
Index rerum	631—659
Glossarium	659. 660
Tabulae: Nro. I. ad pag. 19. Nro. II. ad pag. 21. Nro. III. ad pag. 72.	
Nro. IV. ad pag. 112. Nro. V. ad pag. 128. Nro. VI. ad pag. 151.	
Nro. VII. ad pag. 340. Nro. VIII. ad pag. 541.	

V e r z e i c h n i s s d e r S u b s c r i b e n t e n.

	Ausgabe:	
	N ^o 1. feine	N ^o 2. gewöhnl.
S ^r Majestät Georg IV., König von Hannover, auch König des vereinigten Reichs Grossbritannien und Irland u. s. w. durch das Königliche Hannoverische Cabinets-Ministerium	24	—
S ^r Königliche Hoheit der Herzog von Cambridge, General-Gouverneur des Königreichs Hannover	1	—
S ^r Majestät der Kaiser von Oesterreich	—	1
S ^r Majestät der König von Preussen, durch das Hochverchrl. Ministerium des öffentlichen Unterrichts und der geistlichen Angelegenheiten, für die Königl. Bibliothek zu Berlin, die Universitäts-Bibliotheken zu Bonn, Halle, Königsberg, Breslau, Greifswald, Münster, die Bibliotheken der Gymnasii zu Cöln und Stettin, der Landes-Schule zu Pforta, der Ritteracademie zu Liegnitz und des Joachimsthalischen Gymnasii zu Berlin	12	—
S ^r Majestät der König von Bayern	6	—
S ^r Majestät der König von Sachsen für die Bibliotheken zu Dresden und Leipzig	2	—
S ^r Majestät der König von Württemberg	1	1
S ^r Majestät der König der Niederlande, Grossherzog zu Luxemburg	1	—
S ^r Königliche Hoheit der Gross-Herzog von Baden	—	1
S ^r Königliche Hoheit der Gross-Herzog von Mecklenburg-Schwerin	4	—
S ^r Königliche Hoheit der Gross-Herzog von Mecklenburg-Strelitz	1	3
S ^r Königliche Hoheit der Gross-Herzog von Sachsen-Weimar	3	—
S ^r Durchlaucht der regierende Herzog von Anhalt-Bernburg	2	—
S ^r Durchlaucht der regierende Herzog von Anhalt-Cöthen	1	2
S ^r Durchlaucht der regierende Herzog von Braunschweig-Wolfenbüttel	1	—
S ^r Durchlaucht der regierende Herzog von Nassau-Weilburg, auch für die Herzogliche Landes-Bibliothek in Wiesbaden	—	5
S ^r Durchlaucht der regierende Herzog von Oldenburg	4	—
S ^r Durchlaucht der regierende Herzog von Sachsen-Coburg-Saalfeld	—	1
S ^r Durchlaucht der regierende Fürst zur Lippe-Detmold	—	1
S ^r Durchlaucht Heinrich LXXXI. jüngerer Linie, regierender Fürst Reuss von Lobenstein, Ebersdorff, Gera etc.	—	1
S ^r Durchlaucht der regierende Fürst zu Schwarzburg-Rudolstadt	—	1
S ^r Durchlaucht der regierende Fürst Karl Egon zu Fürstenberg in Donauschingen	1	—
Ihro Erlaucht, die Frau Gräfin Caroline von Schaumburg-Lippe zu Bückeburg	—	2
Die freie Stadt Bremen	4	—
Die freie Stadt Hamburg	6	—
Die freie Stadt Lübeck	3	—
S. P. T. A a c h e n.		
Herr Buchhändler I. A. Mayer	—	1
Frau W ^{we} . Kaatzer	—	1
Herr Buchhändler I. La Ruelle, Sohn, für Herrn Landrath u. Polizeidirector von Coels in Aachen	—	1
A a r a u.		
Herr Buchhändler H. R. Sauerländer	—	1
Derselbe für die Stadt-Bibliothek in Solothurn	—	1
A l t e n b u r g.		
Die Schnuphase'sche Buchhandlung	—	2

	Ausgabe:	
	Nr. 1. feine	Nr. 2. gewöhnl.
S. P. T.		
A m s t e r d a m.		
Herr Buchhändler Müller et Comp.	—	2
A r o l s e n.		
Herr Buchhändler Speyer, für Herrn Regierungs-Präsidenten v. Spilker	—	1
B a i r e u t h.		
Die Grauische Buchhandlung	—	1
B a m b e r g.		
Die Drausnick'sche Buchhandlung	—	1
Herr Bibliothekar Dr. Laeck, für die dortige Königl. Bayerische Bibliothek	—	1
— Hofrath Oesterreicher, Königl. Bayerischer Archivar	—	1
B a s e l.		
Herr Buchhändler G. Neukirch, für die Abtei St. Urban	—	1
B e r l i n.		
S ^r Excellenz, der Herr Baron von Reden, Königl. Hannov. Minister und Gesandter	—	1
Herr Buchhändler Boike	—	1
— — Dunker et Humblot	—	2
— — Nauck	—	2
Die Nicolaï'sche Buchhandlung	—	6
— Paul'sche Buchhandlung	—	1
B o n n.		
Herr Buchhändler Habicht	—	1
— — A. Marcus	—	2
— — E. Weber	—	2
N e u - B r a n d e n b u r g.		
Herr Buchhändler L. Dümmler, für: Herrn Professor Schröter in Rostock	1	
— — Professor Huschke II. daselbst	1	
— — Kämmerer	1	3
B r e s l a u.		
Herr Buchhändler Goschorsky, für Herrn Consistorial-Rath K. A. Menzel	1	
und Herrn S. G. Reiche, Rector und Professor des Elisabe- thanischen Gymnasiums zu Breslau	1	2
Herr Buchhändler W. G. Korn	—	1
— — Jos. Max et Comp.	1	
für: Herrn Ober-Bibliothekar und Professor Dr. Wachler	1	
— — Professor Dr. Stenzel	1	
— — Dr. Regenbrecht	1	4
B r a u n s c h w e i g.		
Die Bibliothek der löbl. Landschaft des Herzogthums Braunschweig	—	1
Herr Stadt-Gerichts-Director Bode	—	1
— Kammer-Rath Mahner	—	1
Die Schulbuchhandlung	—	1
B r ü g g e n , b e i H a n n o v e r.		
Herr Baron C. von Steinberg	—	1
B r ü n n.		
Herr Buchhändler Gastl	—	1
B r ü s s e l.		
Herr Buchhändler Frank	—	2
C a s s e l.		
Herr Buchhändler Luckhardt, für die Kurfürstliche Bibliothek des Museums	—	1
C e l l e.		
Herr Ober-Appellations-Rath Dr. Spängenber	—	1

S. P. T.	Ausgabe:	
	Nr 1. feine	Nr 2. gewöhnl.
— Archi-Diaconus Thörl	—	1
— Landsyndicus Vogell	—	1
C ö l l n.		
Herr Buchhändler Bachem	—	3
— Brewer	—	1
— Delius, Mitglied der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte, Chef-Präsident der Königl. Preussischen Regierung zu Colln	—	1
Herr Buchhändler M. Dumont-Schauberg	2	6
C ö s l i n.		
Herr Buchhändler Hendess, für die Bibliothek des Gymnasiums	—	1
D a n z i g.		
Herr Buchhändler Gerhard, für Herrn Oberlehrer I. Pflugk	—	1
D e s s a u.		
Herr Buchhändler C. G. Ackermann, für die Herzogliche Bibliothek	—	1
D i l l e n b u r g.		
Herr von Arnoldi, Königl. Niederländischer wirkl. Geheimer Rath und des Belgischen Löwen-Ordens Commandeur	—	1
D r e s d e n.		
Herr Buchhändler Arnold	—	1
— Hofrath und Bibliothekar Ebert	—	1
Die Wagnersche Buchhandlung	—	1
E i s e n a c h.		
Herr Buchhändler Bärecke	—	1
E l b e r f e l d.		
Herr Buchhändler I. E. Schaub	—	1
Die Schönian'sche Buchhandlung	1	1
E p p i s h a u s e n, i m C a n t o n T h u r g a u.		
Herr Freiherr Joseph von Lassberg	1	—
E r f u r t.		
Die Keyser'sche Buchhandlung, für die Königl. Bibliothek	1	—
und Herrn Pastor Rudolph	1	2
E r l a n g e n.		
Herr Professor Dr. Büttiger	—	1
Derselbe für die Königl. Universitäts-Bibliothek	1	—
E s s e n.		
Herr Buchhändler Bädcker, für Herrn Willberg, Oberlehrer am Gymnasium zu Essen	1	—
und Herrn Dr. Fiedler, Oberlehrer am Gymnasium zu Wesel	1	2
F r a n k f u r t a m M a i n.		
Die Andraeische Buchhandlung	—	1
Herr Buchhändler F. Boselli	—	1
— H. L. Brönnner	—	1
Derselbe für S ^r Excellenz den Königl. Preussischen Herrn Staats-Mini- ster, Freiherrn vom Stein	1	—
Herrn Rath Schlosser in Frankfurt	1	—
die Stadt-Bibliothek in Frankfurt	1	3
Herr Buchhändler Eichenberg, für Herrn Bergamts-Assessor Böcking in Saarbrücken	1	—
und Herrn Dr. Ch. Röchling, Kreisphysicus zu Saarbrücken	1	2
Die Hermannsche Buchhandlung	—	1
Herr Buchhändler Körner	—	2
— Schöff Ioh. Carl von Fichard, genannt Bauer von Eiseneck	—	1
— Buchhändler Fr. Varrentrapp, für Herrn Bibliothekar Dr. I. F. Boehmer den Aelt.	—	2
Derselbe für die Stadt-Bibliothek	—	1
Herr Buchhändler Fr. Wilmanns	—	1
F r a n k f u r t a n d e r O d e r.		
Die Flittner'sche Buchhandlung, für d. Bibliothek d. Königl. Regierung	1	—
und Herrn Iustiz-Rath Dr. Bardeleben	1	2

	Ausgabe:	
	N ^o 1. feine	N ^o 2. gewöhnl.
S P T.		
F r e i b u r g.		
Herr Dr. Weick: für die Universitäts-Bibliothek	—	1
S t. G a l l e n.		
Die Stifts-Bibliothek	—	1
G i e s s e n.		
Herr Buchhändler B. C. Ferber	—	2
— — — G. F. Heyer	—	1
Derselbe für Herrn Professor Dr. Dieffenbach in Friedberg	—	1
G l o g a u.		
Die Neue Günther'sche Buchhandlung, für den Verein für die Geschichte Glogaus	—	1
G ö t t i n g e n.		
Die Dieterich'sche Buchhandlung	—	3
Herr Hofrath Dr. Eichhorn, Professor der Rechte und Ritter des Königl. Guelphen-Ordens	—	1
Herr Justiz-Rath von dem Knesebeck	—	1
Königliche Universitäts-Bibliothek	1	—
Die Herren Buchhändler Vandenhoeck et Ruprecht	—	1
G o t h a.		
Herr Buchhändler C. Glaeser	—	2
G r o n i n g a e.		
Bibliotheca Universitatis Groninganae	1	—
Societas pro Excolendo Iure Patrio	1	—
I. R. van Erde, Professor Historiarum et Antiquitatum in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Ordinarius	1	—
H a l b e r s t a d t.		
Herr Buchhändler C. Brüggemann, für: Herrn Baron von Rössing in Bersel	1	—
— — — Chr. Niemeyer, Prediger in Nord-Dedeleben	1	—
Herr Ober-Landesgerichts-Rath Hecht	—	1
— Buchhändler F. A. Helm, für: Herrn Ober-Landesgerichts-Rath Koehler	1	—
H a l l e.		
Herr Professor Dr. Blume	—	1
Die Herren Buchhändler Hemmerde et Schwetschke	1	—
Herr Buchhändler Fr. Ruff	—	3
H a m b u r g.		
Die Herren Buchhändler Perthes et Besser	1	3
Dieselben für: die Commerc-Bibliothek	1	—
— — — Herr Syndicus Dr. Sieveking	1	—
— — — I. M. Lappenberg, Dr. der Rechte u. Archivarius	1	—
— — — Professor Falk in Kiel	1	—
— — — Ober-Appellations-Gerichts-Rath Cropp in Lübeck	1	—
Die Buchhandlung von Hoffmann und Campe	3	6
H a m m.		
Herr Buchhändler G. A. Wundermann, für: die Bibliothek des Königl. Ober-Landesgerichts in Hamm	1	—
— — — Herrn Justiz-Commissair Kerksieg in Lüdenscheid	1	—
— — — Amtschreiber E. Vogt in Meschede	1	—
— — — Referendarius Sommer in Arnberg	1	—
— — — Justiz-Amtmann Seibertz in Rüthen	1	—
— — — Freiherrn Fr. von Brenken in Erpernburg	1	—
— — — Obrist von Ledebur in Münster	1	—
— — — Freiherrn von Hövel in Herbeck	1	—
Die Schulzische Buchhandlung	—	8
		1

S. P. T.	Ausgabe:	
	N ^o 1. feine	N ^o 2. gewöhnl.
H a n n o v e r.		
Die Königl. Bibliothek	1	—
Herr Geheimer Canzleyrath Blumenbach	—	1
— Geheimer Kriegsath von Bodenhausen	—	1
— Hofmeister Credner	—	1
— Geheimer Legationsrath, Reichsfreiherr von Grote	—	1
— Doctor med. Krause	—	1
— Graf von Kuefstein, K. K. Oesterreichischer wirklicher Kämmerer u. Geschäftsträger am Königl. Grossbritann. Hannov. Hofe	—	1
H e e m s e n, bei Nienburg im Königreiche Hannover.		
Herr Pastor Schramm	—	1
H e i d e l b e r g.		
Herr Buchhändler K. Groos	—	1
— — Mohr	—	2
— — A. Oswald, für d. Bibliothek d. Lyceums in Speyer	—	1
H e i l b r o n n.		
Die Classische Buchhandlung	—	1
H e r i n g h a u s e n, bei Lippstadt in Westphalen.		
Herr Cammerherr, Baron von Schorlemmer	—	1
H e r m a n n s t a d t, in Siebenbürgen.		
Herr Buchhändler W. H. Thierry	—	—
für: Herrn Benigny, Edlen von Mildenberg, Feldkriegs-Secretair daselbst	1	—
H i l d b u r g h a u s e n.		
Die Kesselringsche Hof-Buchhandlung	—	1
für die Canzley-Bibliothek der Herzoglichen Regierung	—	1
H i l d e s h e i m.		
Herr Buchhändler Gerstenberg	—	1
— Justiz- und Consistorialrath Koken	—	1
— Canzley-Assessor Lüntzel	—	1
— Canonicus de la Tour, für die Beverinsche Bibliothek	—	1
H ö x t e r.		
Herr Land- und Stadt-Gerichts-Assessor Dr. Wigand	—	1
H o l z m i n d e n.		
Herr Abt Grotrian	—	1
I e n a.		
Die Cröcker'sche Buchhandlung	—	1
Herr Buchhändler Aug. Schmidt	—	1
K i e l.		
Die Universitäts-Buchhandlung	—	—
für: Herrn Professor Dahlmann daselbst	—	1
K ö n i g s b e r g.		
Die Herren Gebrüder Bornträger	1	—
für: Herrn Oberlehrer Lucas daselbst	1	—
— — Professor Schubert	1	—
— — Voigt	1	—
— die Königbergische deutsche Gesellschaft	1	—
— Herrn Director Dr. Schmülling in Braunsberg	1	6
Herr Buchhändler A. W. Unzer	1	2
K o n s t a n z, a m B o d e n s e e.		
Herr Bisthumsverweser, Freiherr Ignaz Heinrich v. Wessenberg,	1	—
Lyceums-Bibliothek daselbst (durch Herrn Freiherrn, Ioseph von Lassberg in Eppishausen, Canton Thurgau)	1	—
K o p p e n h a g e n.		
Die Gyldendahl'sche Buchhandlung	—	6
Dieselbe für die Grosse Königliche Bibliothek	1	—

VERZEICHNISS DER SUBSCRIBENTEN.

		Ausgabe:	
		N ^o 1.	N ^o 2.
		feine	gewöhnl.
S. P. T.			
	L a t h e n, bei Meppen im Königreiche Hannover		
Herr Bürgermeister D ^r	Behnes	—	1
	L e i p z i g.		
Herr Buchhändler C. Andrae		—	1
—	I. A. Barth	—	1
—	F. A. Brockhaus	—	1
—	Hartknoch		
für: Herrn Domherrn, Oberhofgerichtsath und Professor	Weisse das.	—	1
Herr Buchhändler C. H. F. Hartmann			2
für: Herrn Doctor med. Hasper daselbst			1
und Herrn Conrector D ^r Baumgarten-Crusius in Dresden		1	—
			4
Die Hinrichsche Buchhandlung			
für: Herrn Studiosus jur. K. I. A. Kriegel daselbst		—	1
Herr Buchhändler Kollmann			
für: Herrn Studiosus theol. Ewald Hering		—	1
Herr Buchhändler P. G. Kummer		—	1
—	Imm. Müller	—	1
—	C. H. Reclam	—	1
—	W. Vogel	—	1
	L e m b e r g.		
Die Herren Buchhändler Kuhn et Millikowski		—	1
	L e m g o.		
Die Meyer'sche Hof-Buchhandlung		—	1
	L i e g n i t z.		
Herr Buchhändler I. F. Kuhlmei		—	1
	L i n z.		
Herr Buchhändler Haslinger			
für: die löbl. Stiftsbibliothek zu St. Florian, in Oesterreich ob der Enns		1	—
	L o n d o n.		
Herr Rud. Ackermann, Buch- und Kunsthändler		—	1
Die Herren Hof-Buchhändler Black, Young and Young		2	10
Herr Hof-Buchhändler I. H. Bohte		1	1
— Secretair Goltermann		—	1
	L ü b e c k.		
Herr Buchhändler Fr. Asschenfeldt			
für: Herrn Professor F. H. Grautoff daselbst		—	1
	L ü n e b u r g.		
Herr Prätor von Dassel, für die Bibliothek der Ritter-Academie		—	1
— Amtmann Wedekind		—	1
	M a g d e b u r g.		
Die Bibliothek des Dom-Gymnasiums		—	1
	M a i n z.		
Herr Legationsrath, Ritter Büchler, ordentl. constituirendes Mit-			
glied und erster beständiger Secretair der Gesellschaft für ältere			
deutsche Geschichtskunde, Mitglied der Central-Direction		1	
Derselbe für: die Stadt-Bibliothek daselbst		1	
— — Herrn D ^r Räss, Regens des Bischöfl. Seminars das.		1	—
			5
Herr Buchhändler F. Kupferberg		1	1
	M a n n h e i m.		
Die Herren Artaria et Fontaine, Kunsthändler		—	1
	M a r b u r g.		
Herr Buchhändler Garthe, für die Kurfürstl. Universitäts-Bibliothek		—	1
	M e i n i n g e n.		
Herr Buchhändler Fr. Keyssner		—	1

S. P. T.	Ausgabe:	
	N ^o 1. feine	N ^o 2. gewöhnl.
M i n d e n.		
Herr Regierungs-Rath von Hohenhausen, für die Westphälische Gesellschaft für vaterländische Cultur daselbst	—	1
Herr Buchhändler Körber	—	1
M ü n c h e n.		
Herr Freiherr, B. von Eichthal, Königl. Bayerscher Regierungs-Rath	—	1
Herr Buchhändler E. A. Fleischmann	—	1
Herr Hoheneicher, Königl. Bayerscher Hofrath daselbst	—	1
M ü n s t e r.		
Die Coppenrath'sche Buchhandlung	—	1
Herr Buchhändler Fr. Regensberg	—	1
für: S ^o Excellenz den Herrn Ober-Präsidenten von Westphalen, Geheimen Rath Freiherrn von Vincke daselbst	1	—
— Herrn Domcapitular und Professor der Theologie, D ^r Brockmann daselbst	1	—
Die Theissing'sche Buchhandlung	—	2
N o r d h a u s e n.		
Herr D ^r Förstmann, Conrector am Gymnasium daselbst	—	1
N ü r n b e r g.		
Die Herren Buchhändler Riegel et Wiessner	—	1
für: Herrn Professor Merk in Amberg	—	1
O l d e n b u r g.		
S ^o Excellenz der Herr Staats-Minister von Brandenstein	—	1
Herr Buchhändler Schulze	—	1
für: die Herzogliche öffentliche Bibliothek daselbst	—	1
P a d e r b o r n.		
Herr Domcapitular Meyer, für den Verein für vaterländische Geschichte Westphalens	—	1
Herr Buchhändler Wesener	—	3
P a r i s.		
Die Ponthieu'sche Buchhandlung	—	1
für: die Königliche Bibliothek	—	1
— Herrn I. A. Buchon, Herausgeber der Collection des chroniques nationales etc.	—	1
P e s t h.		
Herr Buchhändler Hartleben	—	1
für: Herrn D ^r Joh. Schuster, Professor der Chemie daselbst	—	1
Herr Buchhändler G. Kilian	—	2
S t. P e t e r s b u r g.		
Herr Buchhändler W. Gräff	—	1
für: S ^o Erlaucht den Herrn Reichs-Canzler, Grafen Rumanzoff	1	—
P o t s d a m.		
Herr Buchhändler Horvath, für: die Bibliothek des Gymnasiums das.	—	1
P r a g.		
Herr Buchhändler W. Enders	—	1
— I. Krauss	—	2
Die Herren Buchhändler Kronberger et Weber	—	1
R a t z e b u r g.		
Herr Conrector Arndt, für: die Bibliothek des Gymnasiums	—	1
R i g a.		
Herr Buchhändler I. Deubner	1	—
R e i n t e l n.		
Herr Consistorial-Rath und Director D ^r Wiss, für: die Bibliothek des Gymnasiums	—	1
R o m.		
Monsignore Angelo Mai, primo custode della liberia Vaticana, für: die Vaticanische Bibliothek	1	—

	Ausgabe:	
	N ^o 1. feine	N ^o 2. gewöhnl.
S. P. T.		
Herr Legations-Rath Kestner, Königl. Hannov. Geschäftsträger am Pöbstlichen Hofe	—	1
Herr Philipp Veit, Maler daselbst	—	1
R o s t o c k.		
Herr Buchhändler Stiller	1	1
R u d o l s t a d t.		
Die Hof-Buchhandlung	—	1
S c h l e s w i g.		
Herr Buchhändler Koch	—	1
S o r a u.		
Herr Buchhändler F. A. Iulien	—	1
S p r i n g e, bei Hannover.		
Herr Amts-Auditor Heine	—	1
S t r a l s u n d		
Die C. Löfflersche Buchhandlung	—	1
S t u t t g a r d.		
Die Metzlersche Buchhandlung		1
T r i e r.		
Herr Buchhändler Lintz	1	—
T r o g e n, im Canton Appenzell.		
Herr Johann Caspar Zellweger, (durch Herrn Freiherrn, Ioseph von Lassberg in Eppishausen, Canton Thurgau)	1	—
T ü b i n g e n.		
Herr Buchhändler H. Laup, für: d. Bibliothek d. evangel. Seminars das.	—	1
— C. F. Oslander,		
für: Herrn Ober-Iustiz-Assessor Dr. Wächter daselbst	1	
— die Königl. Universitäts-Bibliothek	1	—
W a c k e r b a r t h s r u h e, bei Dresden.		2
Herr Graf von Wackerbarth	—	1
W e i m a r.		
Herr Buchhändler W. Hoffmann	—	1
W e r n i g e r o d e.		
Herr Regierungs-Rath Delius	1	—
W i e n.		
Herr Buchhändler C. Gerold	—	4
— I. G. Heubner	3	
für: Herrn Ioseph, Edlen von Portenschlag, Med. Doctor facultatis medico Vienensis senior	1	—
Herr Buchhändler P. I. Schalbacher,		
für: S ^o Durchlaucht, den Herrn Staats-Canzler Fürsten v. Metternich	—	1
Herr Buchhändler C. Schaumburg et Comp.	1	4
— I. B. Wallishauser,		
für: Herrn Grafen, Ioh. v. Harrach, K. K. Kämmerer und Ritter des goldenen Vlieses	—	1
W i t t e n b e r g.		
Die Zimmermann'sche Buchhandlung	—	1
W o l f e n b ü t t e l.		
Herr Buchhändler Albrecht, für: die Fürstliche Bibliothek daselbst	—	1
— Ober-Appellations-Rath v. Schrader	—	1
— Fürstl. Lipp. Geheimer Rath u. Ober-Appellat.-Rath v. Strombeck	1	—
Z e i t z.		
Die Webelsche Buchhandlung	—	1
Z i t t a u.		
Herr Buchhändler I. D. Schöps,		
für: die Bibliothek des löblichen Magistrats daselbst	1	—
— Herrn Dr. E. F. Haupt, Bürgermeister und Ritter des Königl. Sächs. Civil-Verdienst-Ordens	—	3
Z ü r i c h.		
Die Herren Buchhändler Orell, Füssli et Comp.	—	1
Herr Buchhändler Ziegler et Söhne	—	1

Opus cuius hic prima iam initia sistimus, labentibus Imperii rebus a compluribus expetitur, sed a nemine condi coeptum est. Senserant quidem viri docti, Germanicae historiae monumenta nec integra luci data, nec ea, quae tali in re desideraretur, fide atque diligentia esse illustrata; sed popularium animis discordia et exterorum studio in diversas invicemque sibi oppositas partes diductis, qui latentes historiae fontes aperire et tenues eius atque turbidos plerumque rivulos in unius velut alvei copiam colligere sibi proposuisset, eum si non animus, at defecissent utique vires. Nam, ut expensas eiusmodi operi necessarias taceam, quis aut tam immensi laboris rem solus suscipere, aut aliorum se vires et ardorem in eam concitaturum sperare potuisset, quum et multis novarum rerum in spem erectis antiqua et probata olim vilescerent, et novissimi temporis quae sibi videbatur sagacitas, divinis humanisque iuxta labefactis, homines per otium et opum abundantiam a sacris patriis ad rerum privatarum studia avertere nitentur. Sed fortuna in contrarium versa, quum nec emen-

sis ultimis omnis scientiae finibus, quo animo satisfaceret reperiretur, et eversa intestino dissidio patria, opes simul publicae privataeque concidissent, nec ingenui iam quid praeter mortem remaneret, tunc in maxima reipublicae calamitate divina iterum et communis patriae decora honori suo restituta, et praeclaris patrum facinoribus animi ad gravissima quaeque pro avita libertate subeunda incensi sunt. Qua universorum discrimine, et nobilissimo sanguine fuso, recuperata, dum optimus quisque in eo praecipue conspirabat, ut concordia, qua una patria salva esse potest, sanctissime coleretur, et antiqua virtus cladibus atque victoriis iterum reperta superstitem animis ita infingeretur, ut in aeternum staret, nec ulla unquam oblivione deleteretur, tum vero fieri non potuit, quin gentis historia, quae patriae vivere, dum mori non amplius oporteat, eoque nascendi quodammodo pretium referre docet, concordiae principum civiumque voto expetita, unanimi quoque in posterum studio coleretur. Itaque, quum dies, quo non alius magis opportunus, operi tentando arrisisset, maximo reipublicae bono evenit, ut is duces eius se profiteretur, quem in omne tempus optime de se meritum Germania infra hostem deiecta, et erecta iterum, sibi gratulabatur. Nam Excellentissimus Dominus Carolus L. B. de Stein, Serenissimo Borussiae Regi e status ministris, post bella et conventus principum ad lares redux atque historiae patriae fontibus evolvendis addictus, mox ut opus, quo integri et sinceri exhiberentur, gentis gloriae adhuc invideri intellexit, ne ea quidem in re patriae deesse sustinuit, sed anno 1818 consilio cum amicis doctisque viris compluribus communicato, manum operi statim admovit.

Tria praecipue erant, e quibus haud dubie prosperus rei successus pendere videbatur, impensae, rei administrandae consilium, et sociorum delectus. Impensis ipse operis dux et auctor una cum amicis illustrissimis, DD. Comite de Spiegel, iam Archiepiscopo Coloniensi, LL. BB. de Landsberg-Velen, de Mirbach et de Romberg, quibus paulo post Serenissima Princeps de Fürstenberg beatae memoriae, Serenissimus Princeps de Thurn et Taxis, Illustrissimi DD. Comites de Solms-Laubach et de Lippe, L. B. de Steinberg, B. G. Niebuhr C. F., et Boelling, Consiliarius intimus Coloniensis, accesserunt, liberalissime suffecit. Consilio ab initio ita provisum est, ut primis agendi lineis a V. Cl. Carolo Dümge, Serenissimi Magni Ducis Badensis tabulario, feliciter ductis, ipsi quae operi universo concinnando et adornando facerent committerentur, maioris autem momenti res penes Directorium Centrale, Domino L. B. de Stein praeside, remanerent. Directoribus, et ipsis stipem praebentibus, primo adscripti fuerunt DD. LL. BB. ab Aretin, de Berckheim et de Plessen, Smidt, et L. B. de Wangenheim, Serenissimorum Regis Bavariae, Magnorum Ducum Badensis et Megalopolitani, civitatis Bremensis, et Regis Wirtembergensis ad conventum foederatae Germaniae legati, et D. Schlosser, Consiliarius Francofurtensis: aerario praefectus est D. Theodorus Mülhens, argentarius inter Francofurtenses egregius, et commercio litterario D. Lambertus Büchler, Serenissimi Magni Ducis Badensis consiliarius ad Conventum ablegatus, qui quanta industria per triennium, quo postea Francofurti moratus est, litteris ad viros doctos datis et opera sua qualicumque navata, rem promoverit, nemo est qui ignoret. Adscitis denique viris cla-

rissimis, qui aut doctrinae copia aut auctoritate in Germania exterisque terris negotio se profuturos esse polliciti erant, die demum vicesimo Ianuarii anni 1819 „Societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi“ Francofurti solemniter inaugurata est.

Re igitur auspiciatissimo inchoata, quo maiori apud omnes gratia et auctoritate valeret, conventui foederatae Germaniae Francofurti celebri litteris et praesenti Directorum voce iterum atque iterum commendata est. Quibus votis amplissimus Ordo in tantum satisfecit, ut non solum Societatem praesidio suo confirmaret, sed et auctoritate qua valebat, apud summos patriae moderatores, Caesarem, Reges, Principes, et Civitates liberas intercedendum decerneret, quo opus in commune Germanorum decus coeptum tutela sua fulcirent suaeque liberalitate proveherent, quum crescente ambitu, privatas ei opes non suffecturas, magis magisque iam intelligeretur. Et annis proxime sequentibus serenissimi et potentissimi principes, Fridericus Wilhelmus III. Rex Borussiae, Wilhelmus I. Elector Hassiae, Leopoldus, Alexius et Ferdinandus, Duces Anhaltini, Dessaviensis, Bernburgensis et Coethenensis, atque Respublica Francofurtensis pecunias aerario Societatis intulerunt; et de reliquis optima adhuc sperare iubemur, quum opus in quo egregia progenitorum facta ab aeterna oblivione vindicantur, principibus praecipue viris cordi esse debere, ipsis persuasum erit. De cuius rei successu ampliorem in posterum praefandi materiam nobis suggestum iri confidimus.

His atque aliis Directorum placitis dum externa, ut ita dicam, Societati subsidia quaerebantur, reliqua cura tota ad proprios eius fines promovendos conversa est. Erat res haud parvae difficultatis, praesidia et

homines operi exequendo idoneos et hic illicque dispersos, nec ullo antea vinculo connexos, in unius rei studium concitare; quod ut maturius et maiore omnium fructu efficeretur, Dümgiö suadente, ephemerides sive annales Societatis nomine edi placuit. Quibus annalibus sub titulo „Archiv der Gesellschaft für ältere Deutsche Geschichtskunde“ patria lingua evulgandis Dümgius et Böhlerus anno 1819 praefecti, per triennium operam solidam navaverunt; qua effectum est, ut decursu temporis non solum quae ubique locorum a singulis sociis patrata essent, ad omnium celeriter notitiam pervenirent, sed et, quo facto opus esset, inter variorum suffragia et sententias hinc inde iactatas clarius eniteret.

Quum vero totius rei cardo in eo verteretur, ut singulae bibliothecae et tabularia, tam publica quam privata, unde aliquid commodi sperari posset, quam diligentissime excuterentur, Directores ei praecipue rei summopere insistendum rati, Societate inita statim, viros doctos ad reserandos bibliothecarum thesauros opere et verbo excitare coeperunt.

Prima omnium, ut par erat, bibliotheca publica Francofurtensis a b. m. Matthiae, custode eius, perlustrata, et de codicibus qui ad rem facere viderentur, sub finem anni 1818 ad Illustrissimum Praesidem relatum est. Anno 1819 in eundem finem bibliothecae publica Trevirensis, ecclesiae cathedralis Francofurtensis, Sancti Petri Salisburgensis, publica Schaffhusana, regia Dresdensis, electoralis Casselana, publica Augustana, a VV. CIL. Wyttenbach, Schlosser, de Koch-Sternfeld, Ittner, Ebert, Grimm, Beyschlag excussae sunt, et regiarum Dresdensis, Hannoveranae et Parisiensis codices cum

editis conferri coeperunt. Semper tamen ambiguum videbatur, an omnes viri docti bibliothecis publicis privatisve praefecti vel de consilio Societatis certi fierent, vel otio tot codicibus evolvendis exscribendisque necessario fruerentur; quare Directores viros historiae patriae gnaros nec artis diplomaticae rudes bibliothecis praecipuis visitandis Societatis aere litterisque instruere decreverunt. Primum eius instituti exemplum Virorum Cll. Dümge et Mone, professoris publici Heidelbergensis, Iter Alamannicum, autumno eiusdem anni per sesquimensem peractum, in quo bibliothecas publicam et regiam Stuttgardienses, Constantiensem, Sangallensem, Einsidlensem, Murensensem, Wettingensem, Aaraviensem, Basileensem et Argentoratensem multo cum fructu operis inspexerunt.

Anno 1820 et proxime sequentibus quum res iam iam crescere ac dilatari coepisset, viri docti ex omnibus fere Germaniae provinciis consilio ei et auxilio prodesse studuerunt. Nam Viri Cll. Völkel, Wilken, Molter, Schlosser, Grauthof, Stenzel, Iäck, Bender, Wigand, Ritz, Engelhardt, Tros, Lebret et Moser, Uckert atque Böhmer, bibliothecarum Fuldensis, regiae Berolinensis, aulicae Carlsruhanae, S. Bartholomaei Francofurtensis, Lubecensis, S. Elisabethae, Rhedigeri et publicae Wratislaviensium, Bambergensis, Giessensis, Corbeiensis, Malmundariensis olim, iam Aquisgranensis, Schlettstadiensis, Monasteriensis et Plettenbergianae, quae Nordkirchae in Westfalia extat, publicae et regiae Stuttgardiensium, Gothanae, et Darmstadiensis codices ad rem spectantes ultro indicaverunt. Excellentissimus etiam comes Rumianzoff, imperii olim Russici Cancellarius, codicum in bibliotheca sua Petropoli

adservatorum catalogum V. Cl. ab Adelung curante transmisit. Et haec de bibliothecis integris. Codicibus exscriptis aut cum edito collatis, VV. Cll. Böhmer, de Bucholtz, Büsching, Dolliner, de Frast, Molter, Moser, Ritz, Wyttenbach bene meruerunt. Consilio aut notitiis et iudicio de libris vel manu exaratis vel impressis Academia regia litterarum Berolinensis et VV. Excell. et Cll. b. m. Aretinus uterque, Barth, ab Arnoldi, Büchler, Cerroni, Compter, Dahl, Delius, Dobrowsky, C. F. Eichhorn, L. B. de Gagern, de Göthe, Haupt, Heeren, Hesse, Hoheneicher, L. B. de Hormayr, de Horvath, Keiblinger, Kiefhaber, de Lang, Mannert, Meinert, Müller Trevir, Comes de Müllinen, Münster episcopus Hafniensis, Niebuhr, Comes Ossolinsky, Ricklefs, de Savigny, Siebenkees, Voigt, Wedekind, et alii, loco quisque suo laudandi, rem promoverunt.—Omnium tamen virorum qui per Germaniam bibliothecis praesunt, nullus facile felicem et indefessam Docenii sollicitiam superavit, qui b. m. Schlichtegrollio aliisque sodalibus coniunctus, amplissimos bibliothecae regiae Monacensis thesauros in usus nostros convertere incepit, eaque in re hodieque perseverat. Cuius laudes an unius Eberti merita aequaverint, vulgato demum bibliothecae Guelferbytanae catalogo, annis 1824 et 1825 a V. Cl. confecto, diiudicabitur.

Initio autem, priusquam Monacensis et Guelferbytana quoad historiae Germanicae libros locum suum inter primas Europae bibliothecas sibi vindicassent, tres praecipue fuerunt, e quibus aut propter antiquam famam, aut indicibus codicum impressis, plurima rei subsidia expectarentur, Caesarea Vindobonensis, regia Parisiensis et Vaticana. Lambecii Commentariis et Bibliothecae

Regiae catalogo evolutis, quot ibi qualesque codices exscribendi vel cum editis conferendi delitescerent, Illustrissimus Praeses iam anno 1819 intellexerat. Quare haud cunctandum ratus, quin et his operarii admoverentur, quum Parisiis D. L. B. de Merian, Imperii Russici Consiliarius, cui et catalogum bibliothecae Comitis Batthyani Carloburgi in Transsylvania florentis debemus, res nostras curandas libenter suscepisset, ei recensum codicum cum editis conferendorum transmisit; Vindobonense iter mihi obtulit; Vaticanum, de quo nihil compertum erat, sibimet ipsi aggrediendum reservavit. Quibus in locis quid viri per Orbem litterarium inclyti, Hase, Kopitar et Angelus Mai, quisque pro modo liberalitatis sibi innatae et legum, Romae maioris aliquanto rigoris speciem praefertentium, incepto faventes praestiterint, summum bibliothecarum pretium et ambitus laborum in iis susceptorum clarius indicabit. Et Parisiis quidem D. Faerber, Monacensis, codicibus evolvendis initio solus, tum aliis multis sibi sociatis, praefectus, magna diligentia et quae Bouquetianam longe superet sollertia per annum circiter operam suam praestitit, et vere a. 1821 in Britanniam missus, catalogis bibliothecarum Londinensium, Oxfordiensium et Cantabrigiensium excerptis et codicibus nonnullis inspiciendis per tres menses vacavit. In itinere Italico Excellentissimus L. B. de Stein primo apud Sanctum Gallum moratus, V. Cl. Arxium edendis scriptoribus Sangallensibus admovit, tum Turici de Italiae tabulariis sibi referri, Aaraviae subsidia litteraria Societati concedi, Bernae codices antiquos cum editis conferri curavit, et tum demum Italiam ingressus, hieme annorum 1820 et 1821 codices Vaticanos plurimos evolvit, exscribendos vel cum editis

conferendos indicavit, atque doctos Romanos Germanico operi provehendo incitare conatus est. Quod dum post reditum suum aestate anni 1821 secus cadere animadvertit, post Vindobonense Romanum mihi iter demandavit.

Initio anni 1819 prima adolescentiae rudimenta, historia Maiorum domus apud Francos edita, paucos ante menses deposueram, quum primum, Societati nomen dare invitatus, annalium Caroli Magni historiam illustrantium editioni me non defuturum promisi. Cui quum accingerer atque bibliothecae regiae Hannoveranae codices Societatis in usum evolverem, Illustrissimi Praesidis epistola codicibus Vindobonensibus recensendis et iis qui ad Carolingicae domus historiam facerent, in usum editionis futurae conferendis evocatus sum. Vere igitur anni 1820 Nassoviam, indeque Vindobonam accessi, ubi catalogis codicum bibliothecae Caesariae ad historiam Germaniae facientium excerptis, Augustissimo Caesare annuente, sexdecim mensibus codices saeculorum V-X historiam illustrantes cum editis contuli ineditosque exscripsi; cuius negotii adiutores diligentes anno 1821 DD. Pirsnerum et Goldhann, qui et hodie eidem operae fideliter instant, nactus sum. Nec solum historicos, sed et legum gentis antiquarum, epistolarum, et si qui alii codices ad rem facere viderentur, aut saltem antiquitatem venerandam prae se ferrent, eos omnes perscrutandos institui, quippe qui, universos historiae nostrae fontes codicum ope plurimum indigere, in diem magis deprehenderem. Quare et, quum per bibliothecae ferias Vindobona abesse iussus, duobus mensibus Austriae monasteriis et museis publicis invisendis vacarem, tabulariis aequae ac bibliothecis inspiciendis me addixi. Adivi

bibliothecam et tabularium Gottwicense, bibliothecas Zwettlensem et Mellicensem, bibliothecam et tabularium Seitenstettense, bibliothecas Sancti Floriani, Cremifanensem, Lambacensem, Admontensem in Styria, Sancti Pauli in Carinthia, bibliothecam et tabularium Iohannei in Styria, tabularia et bibliothecas Claustroneoburgensem et Campi Liliorum, bibliothecas Cellae S. Mariae in Styria, S. Crucis in Austria, Musei nationalis Hungarici, Academiae Pesthinensis, et Museum Domini de Iankowich, in quibus omnibus codices, passim et chartas, ad rem facientes enotavi et nonnullos exscripsi. Codicum tamen Admontensium catalogum V. Cl. Alberto Muchar debemus. Vindobonae vero nihil aequae felix mihi obvenire potuit, quam quod, singulari Illustrissimi Principis Metternichii in historiam patriam favore, mense Ianuario a. 1821 tabularium sanctius Caesareum adire concessum est. Quo eximio beneficio dum per novem, quibus postea Vindobonae moratus sum, menses uti mihi licuit, primum indice chartarum usque ad a. 1500 et codicum enotato, omnes deinde tabulas, tam publicas quam privatas, inde a regno Hludowici Pii usque ad Lotharium III. imperatorem, et Venetas quamplurimas usque ad saeculum decimumquintum, aut nondum vulgatas exscripsi, aut vitiose editas emendavi. Postquam vero tabulario regio Hannoverano adscriptus sum, et, Illustrissimo Praeside in Germaniam reverso, Italia mihi provincia decreta est, venia Celsissimi Ministerii Regii Hannoverani clementer indulta, medio Novembri anni 1821 Vindobonam reliqui. Lustratis in itinere bibliothecis D. Marci Venetiis, Laurentiana Florentiae, et Senensi, atque tabulario civitatis Senensis, Romae per sex menses bibliothecam Vaticanam frequentavi; et ea

atque altera hieme in bibliothecis Barberina, Chisiana, Vallicelliana, Angelica et Minervae, in tabulariis basilicae Sancti Petri et monasterii Sancti Callisti, magni pretii codices evolvi. Iam enim labores non solum saecula priora, sed totum medium aevum complectebantur. Aestate autem fervente, quum Urbs relinquenda esset, in tabulariis monasteriorum Montis Casini, Cavensis prope Salernum, et Montis Virginis, tum Neapoli in bibliothecis regia et Brancacciana atque tabulario regio, atque in Sicilia in bibliothecis Principis Fitaliae, tum regia atque Senatus, in tabulariis Senatus et archiepiscopali Panormitanis, in bibliothecis archiepiscopali Montis regalis et monasterii Sancti Martini, codices chartasque multas exscripsi, et Agrigenti demum investigandi finem feci. At Romam medio Novembri a. 1822 redux factus, Vaticanae et reliquis bibliothecis iterum me addixi. Nec tamen totum, ex quo vertente anno iussu b. m. Pii VII. Summi Pontificis, et b. m. Hercule Consalvi Eminentissimo Cardinali procurante, ab Illustrissimo Marino Marinio tabulario omnium qui per Orbem extant antiquissimo et ditissimo, Vaticano scilicet, admotus sum. Qua fortuna sex mensibus usus, et Iulio demum mense, quum in patriam festinato redeundum esset, Roma relicta, et Florentiae bibliothecis Laurentiana et Riccardiana ac tabulario publico, Modenae bibliotheca ducati, Mediolani bibliotheca Ambrosiana et tabulario regni Lombardo-Veneti, Modoetiae tabulario ecclesiae S. Iohannis, Taurini bibliotheca Athenaei et tabulario regio, inspectis, et ubique fere codicibus chartisve qui exscriberentur enotatis, superioris Italiae curam, generosissimo Praeside annuente, V. Cl. Friderico Bluhme, professori publico Halensi, qui, rerum nostrarum iam Romae adiutor,

proxima aestate legum Langobardicarum codices Florentiae, Veronæ et Vercellis in usum futurae editionis ipsi commissae evolverat, atque de tabulario et bibliothecis capituli Veronensis et Marchionis de Gianfilippis, tabulariis capituli et civitatis Vercellensium, duabus bibliothecis Iaruensibus, tabulariis Tuscis, bibliotheca collegii Hispanici Bononiensis, et civitatis Perusinae ad Societatem retulerat, amicus amico demandavi. Qui munere impigre functus, ipsius anni aestate et autumno in bibliothecis Pergamensi et Ambrosiana, tabulario ecclesiae collegiatae S. Ambrosii Mediolanensis, bibliothecis V. Cl. Mazzetti Veronensis, D. Marci Venetiis, Utinensi et Civitatensi codicibus evolvendis et exscribendis institit, nec non de tabulario Veneto quaedam notavit.

Italia relicta atque Bernae et apud Sanctum Gallum codicibus, qui a viris doctis eam ad rem paratis exscriberentur, indicatis, de itinere relaturus Illustrissimum Praesidem Cappenbergi commemorantem adivi. Unde Septembri ineunte quum Hannoveram rediissem, paucis mensibus interiectis, bibliothecas Guelferbytanam et Luneburgensem, anno 1824 Göttingensem et Casselanam, anno 1825 Halenses Lipsiensesque visitavi, et codicibus tabularii regii Dresdensis evolvendis aliquantulum immoratus sum. Nec ultimo nobis loco gratulamur, tabularia Hannoveranum et Guelferbytanum, chartarum antiquitate atque copia praestantissima, iubentibus Augustissimo Domino Georgio IV. Britanniarum et Hannoverae Rege, Domino meo longe clementissimo, et Serenissimo Domino Carolo Duce Brunsvicensi et Luneburgensi, thesauros suos per decem saecula conservatos, mox communis patriae historiae illustrandae esse subministratura.

Tot igitur tantisque bibliothecis ac tabulariis aut excussis aut in proximo excutiendis quum amplissima operi subsidia comparata essent, eiusque condendi initium capi posse videretur, statim ut ex Italia redii, tam Annalium quam Monumentorum Germaniae edendorum munus ab Illustrissimo Praeside ceterisque Directoribus mihi impositum est. Nam Directorum in numerum post Aretinum, praemature fato extinctum, ac reliquos Legatos et VV. CII. Büchlerum et Dümgiem a Serenissimis Principibus suis aliorum evocatos eoque curam Societati impensam deponere coactos, Excellentissimus D. L. B. de Carlowitz, Serenissimi Saxoniae Regis ad conventum Legatus, atque VV. CII. DD. de Fichard scabinus, quarti interim Annalium tomi editor, et Ioh. Fridericus Boehmer, bibliothecarius Francofurtensis moxque una cum Schlossero Societati a litteris futurus, successerant. Quorum unanimi assensu mense Februario anni 1824 hae summae instituti leges, atque totius operis velut fundamenta, constituta sunt:

1. Opus monumenta Germaniae historica annorum 500—1500 quinque classibus ab invicem segreganda, Scriptores scilicet, Leges, Diplomata, Epistolas et monumenta minora, Antiquitatum nomine colligenda, complectetur.

2. Dabuntur veri tantum et authentici fontes, reliquis aut reiectis, aut minori littera exprimendis.

3. Cuilibet scriptori primaria eius verba, quam fidelissime fieri poterit, restituentur; quem in finem omnibus qui supersunt subsidiis, tam codicibus quam editionibus, ordine quo ab autographo descendunt collocatis, codicis optimi lectio, pro fundamento posita, reliquorum ope, ubi necesse fuerit, emendabitur.

4. Loci difficiliores breviter explicabuntur, et cuique scriptori commentatio de vita, fontibus, fide, et scribendi ac temporis computandi ratione, atque de editionis subsidiis praefigetur.

Postquam de consilio operis convenerat, viri ei exequendo pares Societati nomina dederunt; quorum fidei operâ collocata rem modo feliciter inceptam felicissime aliquando consummatum iri confidimus.

Annis 1824 et 1825 quinto Annalium tomo edito, exempla rei agenda in commune proposita sunt, primo Monumentorum tomo magis magisque, ut speramus, confirmanda.

Iam de libro ipso pauca monenda restant. Continet annales saeculorum VIII. et IX. maximam quidem partem editos, sed nullos non vel optimorum codicum auxilio emendatos et integritati pristinae restitutos, vel saltem illustratos et reliquorum testimonio confirmatos. Nonnullos auctoribus suis vindicavi, aliis, patria saltem explorata, vocabula inde petita imposui. Quod licet initio aliquam legentibus difficultatem ingerere possit, in opere tamen perpetuo historicorum usui condito omitti nequivit. Reliquos eius aevi scriptores, ne volumen in maiorem molem excresceret, secundo tomo seposui, quem magna ex parte praelo paratum instituti nostri fautores proxime exspectare iubeo. Dabam Hannoverae a. d. 8. Idus Maias a. 1826.

**DE ANNALIBUS GERMANORUM
ANTIQUISSIMIS MONITUM.**

Annalium apud maiores nostros origo, sicut omne fere scribendi genus, a christiana inter eos doctrinae initiis deducitur. Runarum usum antiquissimum esse fateamur licet, communi tamen eas utilitati inserviisse, nedum historiae conscribendae adhibitas esse, ignoramus. Indigenae religionis sacra ad cursum solis et lunae fallere nescium peragebantur, praecepta memoriae tradita nullam litterarum opem desiderabant; apud christianos econtra Dei cultus libris sacris innixus, et praeceptorum doctrinarumque quae tum per septimum saeculum excreverat mole munitus, nullo nec tempore nec loco litterarum comitatu carere poterat. Festorum etiam ratio ea erat, ut a solis quidem et lunae cursu penderent, nec tamen sine calculo, cuius saepe fallaciam praecedentia saecula cum maxima omnium perturbatione experta erant. Quod cum in paschalis praecipue festi solemnia caderet, saeculo sexto Dionysius Exiguus, octavo Venerabilis Beda tabulis paschalibus describendis operam dederunt, quarum exemplis per occidentalis Europae ecclesias atque monasteria divulgatis errores huiusmodi in posterum tollerentur. Quae tabulae ita comparatae erant, ut singuli undeviginti annorum cycli singulas aut binas codicis paginas explerent, margine ut plurimum pro operis dignitate satis ampla relictis, quae vel tardioris ingenii hominem annotandis praecipuis cuiuslibet anni eventibus invitaret. Hinc vel sub finem saeculi septimi vel certe saeculo octavo annalium apud Francos usum coepisse, testantur quae huius atque proxime illud excipientis temporis monumenta supersunt. Nec enim paucissimae in capite annalium Iuvavensium maiorum annotationes hoc scribendi genus in Anglia repertum, et postea demum Galliae Germaniaeque illatum fuisse cuiquam persuadeant; nec quod in annalium Nazarianorum autographo manus

quasi Saxonica, toto opere Franca manu absoluto, alia superaddidit, pro eiusmodi sententia facere posse videtur. Maiores igitur ecclesias et coenobia in regno Francorum constituta vera hoc genus monumentorum incunabula habeantur necesse est; quum tamen multos passim cyclorum decennovennalium codices per Germaniam, Galliam Italiamque interiisse credendum sit, et ne de superstitibus quidem satis constet, aliquot vel nuper in itinere Germanico et Italico repertis, quominus de loco, ubi primum eiusmodi notis adaucti fuerint, solidi quid disputemus, intercludimur. Verum non ita multum tempus intercessisse, quin per complura monasteria vulgarentur, eo quod eadem notae iisdem plane verbis in non uno huius aevi codice occurrunt, conicere licet. Et in Belgica quidem annales Sancti Amandi primum facile inter omnes locum obtinent, quos saeculo octavo alii per Franciam, Alamanniam et Baioariam prosecuti sunt; mox Saxonia ad christianam fidem conversa, annales Corbeienses non ultimi omnium accessere. Saeculis posterioribus alii in Gallia et in Italia excreverunt; nec eundem tunc in Germania morem interiisse, praeter alia pridem typis data, quos amicorum auxilio hic primum integros exscribimus annales Colonienses, Sangallenses maiores et Brunwilarenses testantur. Praeter quos, si Dionysii et Bedae codices a bibliothecarum custodibus diligentius excutiantur, alios quoque non paucos inventum iri speramus, quos ut ingenue nobiscum communicare velint, viros de re litteraria bene merituros iterum atque iterum rogamus.

Fides huiusmodi monumentorum in propatulo; ita enim comparata sunt, ut primo intuitu rationem et vim eorum perspicias; sententiae ut plurimum breves, quaelibet aut situ aut signo aliquo ad annum suum relata; scribis ignotis quidem sed simplicibus uno alteri per temporum curricula succedentibus; annis plurimis quibus nihil memoratu dignum occurebat, nota omnino destitutis. Ecclesiae sive monasterii, in quo coeperunt, historiae plurimum tribuitur; episcoporum, abbatum, monachorum consecratio, regum successiones et bella, memoria benefactorum, quaeque alia eiusmodi auctoris animum tangerent, simplicibus verbis efferuntur, historicae artis officio ne minimo quidem intercedente. Auctoribus igitur qui non aliis, sed sibi aut amico vel ecclesiae scriberent, in his saltem quae coaevis manibus debeantur, fidem minime denegandam esse, facile omnes consenserint. Nec tamen diffitemur, quaedam in eis ita comparata esse, ut amplum dubitationi locum relinquunt; nam primis exemplis ut plurimum pessum datis, et uno codice ab altero excepto, praeter communem humanae naturae fragilitatem id quoque intercedebat, quod in authenticis ipsis spatio nonnunquam deficiente, notae non satis accurate suo quaeque anno adpositae, et vel signis ambiguis ab ultima folii ora ad eos relatae occurrerent. Hinc errores orti, quos ut leviori negotio et ma-

iore lectorum fructu tolleremus, annales qui aut toti aut parte aliqua ex communi cum aliis fonte derivantur, quantum fieri potuit, e regione eorum scripsimus, et in omnibus, quorum authentica prae manibus erant, coevae scripturae initium et finem fideliter indicavimus: idem ab antiquis editoribus saepius neglectum Arzius, Böhmer, Docenius, V.V. Cll. praestiterunt. Exhibemus igitur primum annales Belgarum, tum Alamannorum, Baioariorum, Austrasiorum, (Wirzburgensibus tamen, usque dum codicem eorum autographum Parisiis adservatum inspicere licuerit, sepositis), Ribuariorum, et ultimo loco in Gallia exaratos Sanctae Columbae Senonensis et Lugdunenses, reliquos, Italos praesertim, Casinates, Cavenses, Beneventanos, tomis sequentibus inserturi.

ANNALES SANCTI AMANDI, TILIANI, LAUBACENSES ET PETAVIANI.

Quos primo loco sistere libuit annales Sancti Amandi cum variis eorum continuationibus ex Belgicae monasteriis saeculo septimo conditis prodierunt. Testantur hoc pauca quidem sed non dubia abbatum et sanctorum nomina in iis obvia, quae ad alias ecclesias vel coenobia referri nequeunt, et hodie primum reperti vocabuli causam suscipiant. Nam quos iam Sancti Amandi annales nuncupamus, olim nullo titulo praefixo, codici vetusto Bedae de ratione temporum, qui monasterii Sancti Dionysii prope Parisios erat, exscriptos post Bedae chronicon de sex aetatibus mundi vulgaverat Chesnius Scriptorum Franc. Tomo III. pag. 125, cuius editionem omissis quinque mundi aetatibus Bouquetus Tomo II. pag. 643. et T. V. p. 28. iterum typis dedit. Nos quoque, Bedae chronico quod infra edituri sumus prorsus omisso, et emendatis quae scriptoris aut

editoris negligentia male legebantur, Chesnii editionem repetimus. Codicem quo iste usus est, non authenticum sed ex alio, authentico fortasse Sancti Amandi, transcriptum et pluribus vitis conspersum esse, non est qui amplius ignorare possit, si annales Tilianos, Laubacenses et Petavianos ex eodem fonte profluos diligenter cum eis conferat. Tiliiani nostris ab anno 708. usque ad 741. consentiunt, Laubacenses eos ab initio usque ad a. 791. prosequuntur, Petavianis eadem ab anno 708. ad annum usque 771. referunt: hinc partem quae ab anno 708. ad annum 741. excurrit, et alteram illam usque ad annum 771. antiquiores, reliqua per annos a coevis auctoribus addita esse colligimus.

Annales alios ab Andrea Chesnio „ex antiquo codice ms. Joannis Tili“ T. II. p. 11. sub titulo „Annales Francorum auctiores (scilicet Nazarianis et Petavianis)“ primum editos Bouquetus T. II. p. 642. et V. p. 17. iterum typis mandavit, vocavitque Tilianos. Prior operis pars cum annalibus sancti Amandi, posterior inde ab a. 741. cum annalibus Laurissensibus convenit, eosque contrahit ita, ut aut inde aut ex eodem cum iis fonte fluxisse dubitari nequeat. Hanc igitur Laurissensium e regione exhibebimus; praeterea textum Chesnianum secuti, nonnulla emendanda censuimus, quae vel editoris vel typographi desidia vitiosiora quam pro codicis auctoritate irrepserant.

Annales Laubacenses anno 1823. Madoetiae constitutus in codice ecclesiae S. Johannis ab eiusdem canonico V. Cl. Augustino Mantegazza humanissime mecum communicato inveni. Adscripti sunt margini codicis membranacei in folio Bedae de ratione temporum saeculi noni exeuntis vel decimi; priora minus diligenter, ita ut eadem sententia diversis annis attribui possit. Laubacenses vocavi, non quod in eo monasterio exaratos certo certius sciam, sed vocabulo in principio eorum oblato, quod nec a Belgica patria nec etiam a sancti Amandi coenobio, unde prior eorum pars provenit, multum abhorreret: nam in Italia compositos esse, nemini persuadetur. Usque ad saeculi octavi exitum annalibus Sancti Amandi et Petavianis, quod reliquum Alamannicis adiungendi erant, cum maximam partem iisdem ac illi fontibus emanaverint. Habent tamen sua, cum principio, tum inde ab a. 796. ad a. 858. nec non in fine, et soli omnium veram Pippini maioris domus epocham sistunt. Annales Martenii et Durandi (in Thesouro Anecd. T. III.) Lobienses et Elnonenses nostris atque annalibus S. Amandi aliqua parte innituntur, quum vero multo plura ab iis aliena exhibeant, inter Carolingici aevi monumenta minime collocandos esse iudicavi.

Chesnius duos „pervetustos“ annalium Petavianorum codices nactus, Tilianum excudi curavit, Petaviani lectionibus in margine editionis T. II. p. 6—10. adpositis; eosdem in tertio codice Masciacensis coenobii inventos Labbeus in Bibl. nova manuseriptorum T. II. p. 733. vulgavit. Bouquetus T. II. 641. et V. 13. editioni Chesnii repetitae lectionem codicis Masciacensis suasque non ita magni momenti notas subiunxit; quos ante omnes Pithoeus in editione Scriptorum coetaneorum duodecim „ex antiquissimo codice legis Salicae cui subiunctum fuit chronicon ad annum 799.“ initium operis, annos scilicet 687 (697), 707 (708), 709, 710, 711, 712, 713. publici iuris fecerat. Prior operis pars ex annalibus S. Amandi et Murbacensibus contexta perpauca exhibet quae in alterutris non occurrant, eaque in codicibus ipsis aliquantum diversa, et ex fontibus nobis incognitis a singulis scriptoribus adiecta. Patet tamen, aliquam Petaviani codicis cum libro Laubacensi affinitatem intercessisse, cum uterque Caroli Magni nativitate eidem anno et falso adsignet. Quae omnia quo clarius lectorum oculis exhiberentur, ex annalibus S. Amandi desumpta litteris solitis, reliqua tum quae ex annalibus Laureshamensibus fluxerunt, tum propria ac in tribus codicibus vel saltem Tiliano et Petaviano obvia aliis expressimus, illis quae non nisi in codice (Petaviano) aut [Masciacensi] occurrunt, uncinis curvis rectisve inclusis. Posterior operis pars inde ab anno 772 ab auctore coaevo, de cuius tamen nec nomine nec patria constat, scripta in aliis annalibus non occurrit.

In recudendo opere codicis Tiliiani (A.) lectionem aliquot tantum locis, ubi rerum gravitas flagitabat, Petaviani (B.) et Masciacensis (C) ope sanavi, omnia ex iis apud Chesnium et Baluzium prolata ut par erat retinui, paucissima meo arbitrio emendavi.

Anni incarnationis dominicae.

687. (691) bellum Pippino in Testricio, ubi superavit Francos.

688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701.

702. obitus Hildeberti regis.¹

703. 704. 705. 706. 707.

Anno

708. quando Drogo mortuus est.

708. quando Droco mortuus fuit in ver-nale tempore.

709. quando Pippinus perrexit in Suavis contra Vilario.

709. Pippinus pugnavit in Suavis.

710. iterum Pippinus in Suavis contra Vi-lario.

710. unde supra.

711. quando Walaricus duxit exercitum Francorum in Suavis contra Vilario.

711. Walaricus duxit exercitum Franco-rum in Suavis.

712. quidam episcopus duxit exercitum Francorum in Suavis contra Vilario.

712. quidam episcopus^a duxit exercitum Francorum in Suavis contra Wille-harium.713. depositio^b Subdoberto² episcopo in mense Martio.

713.

714. depositio^b Grimoaldo in mense Apri-li, et depositio Pippino in mense De-cembrio.

714. depositio Grimoldi, et depositio Pip-pini in medio Decembrio.

715. quando Saxones vastaverunt^c terram Chatuariorum.715. Saxones devastaverunt terram Hatua-riorum.¹

716. quando Radbodus venit in Colonia mense Martio.

716. Ratbodus venit ad Coloniam.

717. bellum fuit inter Karolum et Ragen-fredem in Vinciaco mense Martio, media quadragesima, die dominica.³

717. bellum fuit inter Carolum et Ragim-fridum in mense Martio.

718. Karolus primum fuit in Saxonia.

718. Karolus primum pugnavit in Saxonia.

719. Radbodus obiit.

719. quando mortuus fuit^b Radbodus.

720. Karolus bellum habuit contra Saxones.

720. Karolus bellum habuit contra Saxones.

721.

721.

722.

722.

723.

723.

a) Chesnius edidit De post sub Doberto, hoc et sequenti anno annalium Til. et Petav. ops codicis lectionem resti-tui. b) Chesnius De post — et de post. c) praetulerim devastaverunt annalium Til. et Petav.

1) cf. Fredeg. chronic. cap. 104. et ann. Mur-bacense etc. ad a. 711. et ann. Sangallenses infra Nro. XI. 2) Subdoberto] Suidbertus monasterii WVerden in Westfalia fundator. cf. vitam eius Mabill. A. SS. O. S. B. S. III. P. I. p. 239. 3) cf. Fredeg. chronic. cap. 106. et ann. Sangallenses infra Nro. XI.

a) Chesnius legit Anepus duxit, quod aeque ac Semleri coniecturam Arn episcopus restituendum esse patet; litterae Quid et signum abbreviationis vocis epus (episcopus) vel temporum iniuria deleta Chesnium fugerant. b) quod in ann. Sancti Amandi obiit, hic et in Petav. mortuus est et mortuus fuit legitur, inde evenisse conicio, quod sig-num ⊕ in huiusmodi monumentis frequenter obituum a diversis annalium auctoribus diversa ratione explicatum sit; idem in sequentibus observaveris.

1) Hatuariorum] in Geldria inter Rhenum et Mosam ad Nersam fluvium habitabant.

Anni incarnationis dominicae.

687. Pipinus primus regnum coepit.

688. 689. 690. 691. 692. 693. 694.

695. 696. 697. 698. 699. 700. 701.

702. 703. 704. 705. 706.

707. Hildulfus¹ dux obiit; requiescit in Laubaco monasterio.

708.

709.

710.

711.

712.

713.

714. (711.)^a Grimaldus obiit. (712.) Pipinus obiit mense Decembrio.

715.

716.

717. (713) Leo imperator. Suscepit bellum inter Karolum et Regenfridum in Vinciaco, mense Martio, media quadragesima, die dominico.

718.

719.

720. Carlus bellum habuit contra Saxones.

721.

722.

723.

Anni incarnationis dominicae.

687. (697.) Pipinus senior regnare coepit.

708. quando Drogo^b mortuus fuit tempore vernis.

709. quando dominus Pipinus perrexit in Suavis contra Wilarium.

710. item Pipinus in Suavis contra Wilarium.

711. tunc aquae inundaverunt valde; et Childebertus^c mortuus est; et exercitus Francorum in Suavis.712. item exercitus Francorum in Suavis contra Wilarium; et Heribertus^d rex Langobardorum mortuus est.713. mors Agledulfi^e regis, et depositio Siuthberti^f episcopi.714. dominus Pipinus mortuus est in mense Decembrio, et Grimoldus^g similiter defunctus est.715. Dagobertus rex mortuus est; et Saxones devastaverunt terram Hattuariorum.^h

716. quando Rathodus venit Coloniam in mense Martio; tunc pugnavit Karolus contra eum.

717. quando bellum fuit Vinciago inter Karolum et Regenfridum in die dominicoⁱ, die 15. ante pascha.

718. fuit autem tunc prius Karolus in Saxonia, et vastavit eam plaga magna usque Viseram.

719. Rathodus mortuus est.

720. quando bellum habuit Karolus contra Saxones.

721. expugnavit Eudo^j Saracenos de terra sua.

722. fuit fertilitas magna, et bella contra aquilonem.

723. duo filii Drogonis^k ligati et unus mortuus; et Karolus infirmatur.

a) numeri uncinis inclusi hic et aliis in locis indicant annum, cui in codicibus sententia adscripta est.

1) Hildulfus] dux quidam in Belgica, sancti Ursuari abbatis Laubiensis factor. cf. Mabill. Acta SS. O. S. B. Saec. III. P. I. 256. 256. 257, ubi Hildulfus audit.

a) Annus hic non nisi in codice Pithaei praefatus in reliquis desit. b) Droco Pith. c) B. Hildebertus. d) Eri- bertus Pith. e) Angledulf. f) Siuthberti Pith. g) B. Geimoaldus. h) B. Hattuariorum. h) B. in domo dei. i) B. Eudo. k) B. Drocono.

724.	724.
725. Karlus primum fuit in Baioaria.	725. Karolus primum pugnavit in Baioaria.
726.	726.
727.	727.
728. iterum Karlus fuit in Baioaria.	728. Karolus secunda vice pugnavit in Baioaria.
729.	729. voluit Karolus pergere in Saxonia.
730. Karlus perrexit ad Suavos contra Lantfredum. ¹	730. Karolus pugnavit contra Lantfridum.
731. Karlus fuit in Wasconia contra Eodonem.	731. Karolus pugnavit in Vasconia contra Eodonem.
732. Karlus bellum habuit contra Saracinos in mense Octobri.	732. Karolus habuit bellum contra Sarcinos.
733. Karlus cum exercitu venit in Wistragou. ²	733. Karolus cum exercitu venit in Wistragou.
734. iterum Karlus venit cum exercitu in Wistragou.	734.
735. Karlus cum exercitu fuit in Wasconia.	735. (734.) Karolus cum exercitu pugnavit in Wasconia.
736. Karlus dimicavit contra filios Eodone.	736. (735.) Karolus dimicabat contra filios Eodonum.
737. Karlus bellum habuit contra Saracinos.	737. (736.) Karolus iterum bellum habuit contra Sarcinos.
738.	738.
739.	739.
740.	740.

(Alteram operis partem infra annalibus Laurisensibus et Einhardi subiectam reperiet.)

a) in editis *desse* videtur Karolus voluit pergere in Saxonia. b) *Chenii* lectionem Wistragou hic et in *annal. Till. et Petav. emendavi*.

1) *Lantfredum*] sive Leudefridum ducem cf. Schöpffini *Alsat. diplom.* p. 14.

a) hunc annum quum negligentia scriptoris omiserit, eo quod hic atque anterior annalium annus illidem oculibus escurrant, tres qui proxime sequuntur uno numero augendi erant.

724. *Karolus migravit ad Andegavos, qui rebellabant adversus eum.*
725. Carlus primum fuit in Bawerias.
726. *Christodis moritur; et Saraceni^a venerunt.*
726. *Martinus mortuus est.* [Fuit autem monachus in Corbeia, vir vitae continentissimae et adprime eruditus, quem Karolus dux in summa veneratione habuit, et peccata sua ei confitebatur.]
727. *Daniel in Atiniaco mortuus est.*
728. Item Karolus fuit in Saxonia; et *Hidulphus^b episcopus mortuus est.* [Fuit autem de Camaraco, et habuit abbatiam sancti Vedasti.]
729. quando Karolus voluit pergere in Saxonia.
730. Carlus perrexit ad Suavos contra Lantfridum.
730. quando Karolus perrexit Suavis contra Lantfridum.
731. Carlus fuit in Wasconia contra Eodonem.
731. quando Karolus fuit Wasconia contra Eodonem; et *Ragenfridus^c mortuus est.*
732. Carlus bellum abuit contra Saracenos.
732. Karolus habuit bellum contra Saracenos in mense Octobri, *die sabbato.*
733. Eclipsis solis.
733. quando venit com^a Westri^a exercitum in Westrigou.
734. *Karolus perrexit in Frisiam [et delevit eam] usque [ad] interneconem.*
734. (734.) Carlus cum exercitu venit in Wasconia.
735. quando Karolus invasit Wasconiam.
736. *Audoinus episcopus mortuus est; et Karolus dimicabat contra filios Eodonis.*
737. Carlus bellum habuit contra Saracenos.
737. quando Karolus bellum habuit contra Saracenos in Gozia.
738. *Karolus intravit in Saxoniam.*
739. *Karolus intravit in Provinciam usque Massiliam.*
740. sine hoste fuit hic annus.

a) B. Bagoarios... Saracini. b) B. Hadulfus. C. Adulfus; Saxonise hoc anno vocabulum nulla auctoritate nisi, et ex Baioaria corruptum esse patet. c) *Chentius* typographi officio Lantfridum. d) E. Eodonem. C. Ragenfridus. e) C. Octobrio die sabbati. f) *Labbau* in codicibus C. editione huius versus loco *tres asteriscos* posuit. h) *Bouq* correxit cum. i) *For Westri es Westrigou* aut huius aut sequentis in *annalibus S. Amandi* anni *perperam repetita sensu caret; Bouquetus* „cum Westri id est: cum classe Westriac seu occidentalis Franciae quae maritima erat,“ quam ratione ductus, nisi quod meliore caret, *explicit ignorat. Quodsi, ut seculo VIII. et IX. saepe occurrit, cum loco ad dicta statuas, et Westri pro Westrigou, sensus quidem elicitur, nec tamen honus.* f) B. Vestigon. g) E. in Zolhia. C. in Gotia.

741. Karlus dux Francorum mortuus est Idibus Octobris.	741. Karolus defunctus est. Karlomannus et Pipinus. Leo imperator defunctus. Constantinus filius eius succedit.
742. Karlomannus duxit exercitum contra Chunaldum.	742.
743. Karlomannus bellum iniiit contra Baioarios.	743.
744.	744.
745.	745.
746.	746.
747. Karlomannus perrexit ad Romam.	747. (745.) Karlomannus Romam perrexit. (747.) Nativitas regis magni Caroli. ¹
748.	748.
749. Grippo fuit in exilio.	749. (747.) Grippo perrexit in exilio.
750.	750.
751. Pippinus in regem unctus est apud Suessiones.	751. (749 vel 750.) Pipinus in regem unctus est apud Suessiones.
752.	752.
753. Hildegarius occisus est in Saxonia.	753.
754. Stephanus papa venit in Franciam.	754. (752.) Stephanus papa venit in Francia.
755. Pippinus rex cum Francis in Italiam perrexit, Langobardos ^a superavit. Carlomannus obiit.	755. (752.) Pipinus rex cum Francis in Italia perrexit.
756.	756.
757. Franci obsederunt Papeia.	757. Franci obsiderunt Papeiam.
758. Pippinus fuit in Saxonia.	758. Pipinus fuit in Saxonia.
759.	759.
760. Pippinus rex conflictum habuit contra Waifario.	760. Pipinus rex conflictum abuit contra Wagfarium.
761. Pippinus fuit in Wasconia cum Karolo et Claremonte igne cremavit.	761. eclipsis solis.
762. iterum Pippinus pergens in Wasconia cum Karolo et Carlomanno superavit Wascones.	762.
763. Pippinus placitum habuit in Warmacia.	763. (762.) Pipinus placitum habuit in Vurmacia. (763.) Eclipsis solis.
764. tunc fuit ^b ille gelus pessimus, et coepit 19. Cal. Ianuarii, et permansit usque in 17. Cal. Aprilis.	764. zelum magnum.
765. Pippinus placitum habuit ad Atinicum.	765.
766. Pippinus fuit in Wasconia, et fecit Argentum. ¹	766.

a) In huius aevi codicibus nusquam ut apud Chemium longobardos scribitur, quare langobardos restituendum censui, quod hic semel notatum sufficit. b) Tunc fuit etc. Haec Chemius anno 763. adiecit, rectius tamen ad a. 764. referri, ann. Laubacenses et Petaviani probant.

1) fecit Argentum] cf. ann. Tilianos, Laurisenses, Einhardi ad h. a.

1) Karolum Magnum anno 742 natum esse, apud omnes constat, nolui tamen aliquid mutare, quia annales Petavianos in eundem errorum incidisse vidi.

741. Karolus mortuus est Idibus Octobr. ^a et Theodoaldus ^{ab} interfectus est.
742. Carolomannus perrexit in Wasconiam.
743. vastavit Karolomannus ^b Alamanniam.
744. pax inter Karolomannum et Odilonem ^c; et hostes in Saxoniam.
745. Karolomannus et Pipinus abierunt in Saxoniam.
746. Karolomannus intravit Alamanniam [ubi fertur, quod multa hominum milia ceciderit. Unde compunctus regnum reliquit, et monasterium in castro Casino situm adiit.]
747. Karolomannus migravit Romam. (Et ipso anno fuit natus Karolus rex.)
748. Grippo fugit ^d in Saxoniam.
749. quando Grippo reversus est de exilio.
750. sine hoste fuit.
751. Lantfridus mortuus est. (Et fuit natus Karolomannus rex.)
752. dominus Pipinus elevatus est ad regem in Suessionis civitate. ^e
753. Pipinus rex in Saxoniam, et Childegarius ^f episcopus defunctus est, et papa Stephanus venit ab urbe Roma in Franciam, et Karolomannus post eum, et filii eius tonsi sunt, et Grippo ^g occisus est.
754. Bonifacius martyrium suscepit; et Chiltrudis ^h mortua est; et Karolomannus obiit; et rex Pipinus abiit in Langobardiam; et papa Stephanus reversus est Romam.
755. venit Thasilo ad Martis campum ⁱ, et mutaverunt Martis campum in mense Maio. (In hoc anno dominus Remedius adeptus est sedem ecclesiae Rotomagensis, et Pipinus superavit Langobardos, cum magno munere reversus est in regnum suum. *A. B.*)
756. rex Pipinus perrexit (iterum *A. B.*) in Langobardiam, (et superavit Saxones *A. B.*); et Haistulfus ^k mortuus est.
757. (in eodem anno moritur Stephanus papa; et nativitas Gislanae ^l: ipso *A. B.*) venit organa in Franciam.
758. rex Pipinus venit Saxoniam.
759. rex Pipinus mutavit nomen suum in filio suo.
760. quando dominus Pipinus rex fuit in Wasconia contra Waifarium.
761. iterum Pipinus fuit in Wasconia una cum Karolo ^m: captoque omni pago Alvernico, Burboni castro et Claromonte ⁿ igne cremavit.
762. iterum dominus Pipinus cum dilectis filiis suis Karolo et Karolomanno perrexit in Wasconiam, et adquisivit civitatem Bituricas.
763. quando dominus Pipinus placitum habuit Wormacia ^o, deditque comitatus dilectis filiis suis.
764. habuit dominus Pipinus rex conventum magnum cum Francis Carisiaco. ^p Eodem anno gelus magnus fuit 19. Kalend. Ian. usque 17. ^q Kalend. Aprilis.
765. veneruntque corpora sanctorum ab urbe Roma in Franciam, Gorgonii, Naboris, Nazarii ^r; et habuit placitum dominus Pipinus in Attiniaco.
766. quando Pipinus fuit in Wasconia; et eodem anno dominus Frotdangus ^s episcopus obiit.

a) C. omittit Idib. Oct. ab) E. Teudaldus. C. Theobaldus. b) A. Karolus, B. C. Carolomannus. c) E. Hodilonum. d) B. fugivit, C. Grippo. e) in Suessionis civitate deest in C. f) B. Hildegarius. C. Hdegarius. Labbeus legendum esse putat „Childericus et filii eius tonsi sunt“ conjectura inutili proterva et vana. fa) C. Grippo. g) B. Hiltrudis. C. Hildetrudis. h) C. Tassilo ad Marcis campum — Marcis. i) in deest. C. k) Langobardiam — Aistulfus C. l) A. et B. cum Karolomanno. m) C. Arvernico, Burbonem castrum et Clarum montem. n) C. War-matis. o) ad Carisiacum C. p) B. a. XIX. Kal. Ian. tenuit usque in VII. C. gelu magnum fuit a XIX. Kal. Ian. usque in XVII. q) C. Gorgonius, Naborius et Nazarius. r) B. Frotdangus, utrumque ex Hrodgangus corruptum.

l) Gislanae] sororis Karoli Magni.

767. iterum Pippinus fuit in Wasconia in mense Martio, et iterum in mense Augusto. 767.
768. Waifarius interfectus est 4. Non. Iunii, et rex Pippinus defunctus est in 8. Cal. Octobr. et Karlus et Karlomannus ad reges uncti sunt 7. Id. Octobris. 768. Pipinus rex obiit 8. Kal. Octob. Karolus et Carlomannus filii eius succedunt.
769. Karolus rex prima vice fuit in Wasconia ultra Garonna. 769.
770. 770.

I. ANNALIUM SANCTI AMANDI CONTINUATIO ALTERA.

771. (772.) Karlomannus obiit in Salmunciaco pridie Non. Decembris. ^a
772. (773.) Karlus rex bellum habuit contra Saxones in Heresburgo. ¹
773. (774.) Karlus rex fuit in Italia, et bellum habuit contra Langobardos.
774. (775.) iterum Karlus fuit in Italia, et capto Desiderio et uxore eius et filia, adduxit secum in Francia.
775. (776.) iterum Karolus fuit in Saxonia, et ibi bellum habuit, et Sigeburgo cepit.
776. (777.) iterum Karolus fuit in Saxonia, et subiugati Saxones, dederuntque hospites ², ut fierent christiani: et Carlus fecit castellum super fluvium Lyppia.
777. (778.) Karlus placitum habuit ad Patresbrun.
778. (779.) Carlus rex fuit in Hispania ad Caesaraugusta.
- 779.
780. Carlus rex divisit sua regna inter filios suos, et perrexit ad Romam.
- 781.
782. Saxones rebellantes plurimos Francos interfecerunt: et Karlus congregatos Saxones, iussit eos decollare: et hoc anno Gislebertus ³ episcopus obiit 10 Kal. Iun.
783. Hildegardis regina obiit pridie Cal. Maii; et Bertrada regina 3. Idus Iulii in Cauciaco ⁴ defuncta est, mater Caroli.
784. Carlus tribus vicibus regressus est in Saxonia, et ibidem commoratus.
785. Carlus adquisivit Saxonia, et Widichinus convertitur.
786. Carlus violavit Toringos pro eorum culpis.
787. Carlus perrexit ad Romam, et ista signa [†] apparuerunt super homines.
788. Carlus capto Tassilone subiugavit Baioarios.
789. Carlus pugnavit contra Wulzis in Wenedonia: et Carlus filius eius regnum accepit ultra Segona: et ille gelus fuit pessimus alius.
- 790.
791. Carlus rex primum fuit in Chunia.

a) numeri uncinis inclusi eius codicum vel editionum: b) crucis signum a Chemio omissum restituendum censui cf. et Annals S. Columbae.

1) Saxoniae loca infra in notis ad Einhardi annales explicantur. 2) i. e. obsides. 3) Gislebertus] episcopus Tornacensis et Noviomen- sis, prius abbas Sancti Amandi. Gallia Christiana III. 256. 4) Choisy ad Axonam prope Compendium. Valesii Notit. Gall. p. 140.

767. iterum dominus Pipinus fuit in Wasconia in mense Martio, et *conquisivit Lemovicam civitatem*^a; et *domna Berta regina erat Bituricam civitatem*.
768. in isto anno dominus Pipinus rex defunctus est 8. Kal. Octobr.^b et filii eius Karolus et Karlomannus uncti fuerunt in reges, 7. Idus Octobris; et Walfarius interfectus est.
769. eodem anno dominus Karolus rex prima vice postquam coepit regnare^c, fuit in Wasconia ultra flumen Garonnam; et *corpus sancti Gorgonii positum fuit Gorzia monasterio*.
770. (nativitas Pipini filii Karlomanni A. B.), et hoc anno *domna Berta fuit in Italia propter filiam Desiderii regis, et redditae sunt civitates plurimae sancti Petri*.

a) B. Lemosacas, C. cepit Lemovicam civitatem; *desunt postea „regina“ et „civitatem“*. b) A. VIII. Kal. Oct. c) C. regnare prima vice fuit.

III. ANNALIUM LAUBACENSIVM CONTINUATIO ALTERA.

771. (768.) Karlomannus obiit 2. Non. Decemb.
772. (770 circ.) Karolus rex bellum habuit contra Saxones in Eresburch.
773. Adrianus pontificatum suscepit Kalendis Februar.
774. (772.) Karolus iterum fuit in Italia, et capto Desiderio et uxore eius et filia adduxit secum in Francia.
- 775.
776. Karolus iterum fuit in Saxonia, et subiugati Saxones dederunt hospites, ut fierent christiani, et Karolus fecit castellum super fluvium Lipia.
- 777.
778. (779.) Karolus fuit in Spania in Caesare-Augusta.
- 779.
- 780.
- 781.
782. Saxones rebellantes plurimos Francos interfecerunt; et Karolus, congregatos Saxones, iussit eos decollare.
- 783.
- 784.
- 785.
- 786.
787. Karolus perrexit ad Romam, et ista signa † apparuerunt super homines.
- 788.
- 789.
- 790.
791. (792.) Karolus rex primum fuit in Chunia.

I. ANNALIUM SANCTI AMANDI PARS SECUNDA.

792. Saxones interfecerunt Francos super fluvio Alpia prope mare, pridie Non. Iul. feria 6.
- 793.
- 794.
- 795.
796. Carlus rex filium suum Pippinum transmisit in Chunia: et ipsi eum receperunt cum pace; et thesauros multos accepit et in Francia adduxit.
797. Carlus rex ad Aquis palatium concilium habuit cum episcopis, abbatibus, monachis, de coenobium sancti Pauli¹⁾, qualiter constituere deberet; et in ipso anno perrexit in Saxonia, et ibidem hiemavit.
798. Carlus in Saxonia hiemavit, et tota aestate ibidem fuit, et hospites capitaneos 1600. inde adduxit, et per Franciam divisit.
799. Romani per invidiam condemnauerunt papam Leonem; et ipse Leo venit ad Carolum in Franciam, et ipse restituit eum in sede sua.
800. Carlus rex fuit ad mare, ut piscaret; et Leutgardis regina obiit. Et ille perrexit ad Romam, et pacificavit Romanos et papam Leonem; et Leo benedixit eum ad imperatorem.
801. Carlus imperator a Roma rediens, ad Aquis palatium revertitur: et in ipso anno Saracini exierunt foras, et a Francis interfecti sunt.
802. Carlus imperator ad Aquis palatium concilium habuit, ut ei omnes generaliter fidelitatem jurarent, monachi, canonici, ita et fecerunt.
- 803.
804. Carlus imperator cum liberis suis et Francis Saxonia ingressus est, et aliquos iussit interficere, et aliquos per totum suum regnum dispergere; et Leo papa iterum venit in Francia.
805. Carlus imperator transmisit filium suum Karolum cum exercitu in Wenedonia.
806. Carlus imperator divisit regnum suum inter filios suos.
807. Karolus imperator placitum habuit ad Confflem²⁾ cum Francis: et illi dederunt dona sua, et reversi sunt ad propria.
808. Godefredus rex Normanorum cum exercitu venit in Wenedonia; et Carolus imperator transmisit filium suum Carolum contra eum, ut resisteret ei, et ille reversus est in terram.
809. Hoc anno fuit inundatio aquarum talis, qualis antea nunquam fuit in terra ista visa, et fuit 5. Kal. Ianuarii altissima. Et in hoc anno fuit elevatum sepulchrum sancti Amandi episcopi 12. Kal. Octobr. et restitutum in locum suum 10. Kal. Novembr.
810. Carolus imperator cum exercitu Francorum perrexit in Saxonia, et ibi placitum habuit in Fereda: et ibi Wenedi venerunt, et dedit illis regem.

1) S. Pauli] extra urbem Romam.

2) conflem] Confluentes? an Cuffinstein?

III. ANNALIUM LAUBACENSIIUM PARS SECUNDA.

796. Adrianus papa defunctus 8. Kal. Ianuar.
 801. dominus Karlus imperator factus est.
 807. eclipsis solis bis.
 811. eclipsis solis bis.
 813. eclipsis solis.
 814. dominus Karlus imperator obiit 5. Kal. Februar. Hludowicus filius eius imperium suscepit.
 838. coniucxit^a nos Deus simul.
 840. dominus Ludowicus obiit 12. Kal. Iul. Hlotharius imperator successit SCPT RC^a.
 842. fuit bellum in Fontanit inter Hlotharium et Hludowicum et Karolum 8. Kal. Iul. die sabbati.
 846. 8. Id. Iul. fuit tonitruum ingens ferum, de quo multi homines perierunt; et 18. Kal. Iul. bellum^a inter Pipinum filium Pipini et homines Caroli, in quo Hugo et Ricbodo^b ceciderunt die sabbati.
 851. domina Hirringarda imperatrix^a obiit 13. Kal. April.
 855. Hlotharius rex filius Hlotharii imperatoris accepit uxorem Teutbergam.
 858. Hlotharius rex contra Huchbertum cognatum suum duxit exercitum in Burgundia; exiit autem ab Aquis 5. Kal. Ianuar. feria 3. Eodem anno Hludowicus adversus Karolum fratrem suum exercitum ducens fugavit eum abs prelio.
 863. fames valida.
 868. Hlotharius rex iuvenis obiit.
 869. Yrindrudis regina similiter obiit.
 885. Karlomannus rex obiit.

a) *i. e. sceptrum recepit vel suscepit regnum?* b) *ultima littera vocis ricbodo desst.* c) *Hucusque prima manus hinc inde alias invicem se excipiunt.* d) *sic.*

1) *Bellum] cf. ann. Bertin. ad a. 844.*

IV. ANNALIUM PETAVIANORUM PARS SECUNDA.

771. Bonae memoriae domnus rex Karlomannus obiit pridie Non. Decembris.
772. Domnus rex Karolus perrexit in Saxoniam, et conquisivit Erisburgo, et pervenit ad locum qui dicitur Ermensul^a, et succendit ea loca.
773. Domnus rex Karolus perrexit in Italiam, et concitato bello fugivit Desiderius rex Langobardorum, et retrusus est Pavia; et domnus Karolus obsedit eam, dominansque Italia.^b
774. Hoc anno reddita^c est civitas Pavia^d Franciis, et Desiderius rex directus est in Franciam, et domnus rex Karolus, missis comitibus per omnem Italiam, laetus sancto Petro reddidit civitates quas debuit, dispositisque omnibus, alacer venit in Franciam, et eodem anno bellum habuit contra Saxones in loco qui dicitur Herisburgo.
775. Domnus rex Karolus perrexit in Saxoniam, et conquisivit Sigeburgum^e, et interfecta multa milia paganorum, victor remeavit in Franciam.^f
776. Perrexit domnus rex Karolus in Italiam, et occiso Hrotgaudo, qui illi rebello extiterat^g, obsederuntque Stabilinum socerum suum Taraviso civitate. Eo capto dispositisque omnibus, prosper redit cum suis in Franciam. Et audivit, quod Saxones rebellassent contra Francos: motoque exercitu pergens^h obviam illis, cum vidissent pagani, quod non poterant Franci resistere, timore perculsi venerunt maiores natu ad domnum regem Karolum postulantes pacem, et baptizata multa turba populi, aedificaverunt Franci in finibus Saxonorumⁱ civitatem quae vocatur Urbs Karoli.¹
777. Eodem anno gloriosus rex Karolus venit in Saxoniam^k, loco cognominante^l Patresbrunna; habuitque ibi magnum placitum: et ibi convenerunt Saxones ad baptismum catholicum, et baptizata multa milia populorum gentilium: et aedificaverunt ibi ecclesiam Franci. Unde in postmodum Karolus rex merito gaudet cum Iohanne baptista, qui et baptizavit praedicans^m baptismum in remissionem omnium peccatorum.
778. Eodem anno domnus rex Karolus cum magno exercitu venit in terram Galliciam, et adquisivit civitatem Pampalonaⁿ; deinde accepit obsides in Hispania de civitatibus Abitauri atque Ebilarbii, quorum^o vocabulum est Osca et Barzelona^p (nec non et Gerunda. *A. B.*) et ipsum Ebilarbium vincit duxit in Franciam.^q Interim Saxones rebellantes, moveruntque exercitum amne Rene properantes, incenderuntque oppida, et igne cremaverunt civitatem, quae Franci construxerunt infra flumen Lipiam.
779. Hoc anno rex inclytus Karolus, commoto magno exercitu, venit in Saxoniam, iterum vastantes et incendentes^r omnia usque flumen Viseram, et tunc obsides multitudine acceptis, redieruntque in Franciam.^s
780. Eodem anno iterum pulcherrimus rex Karolus cum Francorum exercitu venit in Saxoniam usque fluvium Alvea, adquisivit universam terram illam sub forti brachio.^t Ipso quoque anno Saxones derelinquentes idola, Deum verum adoraverunt, et eius crediderunt opera, eodem quoque tempore aedificaveruntque ecclesias et venerunt ad domnum regem multa milia gentilium^u Winethorum hominum; ipse autem adquisivit una^v cum Dei auxilio.
781. Sine hoste fuit hic annus, nisi tantum Vurmacia^w civitate venerunt Franci ad placitum; et ibi fuit Taxilo, dux de Bawaria^x, magnaue munera praesentavit domno regi, et per suum comigatum^y rediit ad patriam.^z

a) C. cepit Herisburgo — Hermensul. b) C. fugit — dominans Italiae. c) C. tradita. d) E. Papigia. e) E. Sineburgo. C. cepit Sigeburgo. f) C. remeavit Francia. g) C. Rodgando qui illo rebellis erat. h) C. perrexit — h) C. Saxonum. i) C. venit Saxoniam. k) ex C. restitit cognominante loco Chamiani cognominato. l) C. qui et praedicavit. m) C. Pampaloniis. n) C. Abitauri atque Ebilarbi, quarum o) C. et Barcellona, B. Barcellona. p) C. Ebilarbum vincit duxit Francia. q) C. Witera et multis obsidibus acceptis remeavit Francia. r) C. Alvia et adquisivit — forti Dei brachio. s) C. gentilium deest. t) hominum ipsosque cepit una. u) C. Wurmacia w) C. Taxilo dux de Bawaria x) C. Carolo regi et per eius licentia rediit patriam.

1) in loco Lippstadt constructa fuisse videtur. lum venerationem prae se ferre videri posset; cf. quoque infra a. 778. et ann. S. Amandi certe iam seculis nono et decimo eum loquendi modum inveni. 3) comiteatus, comigatus, congé.

782. Hoc anno dominus et religiosus rex Karolus habuit magnum placitum in Saxonia super flumen Lippia: et ibi venerunt legationes Unorum^a ad praesentiam principis. Idipsum annum Saxones rebellantes, et reducti ad priore tramite, Deum abnegantes et fidem quam promiserant, tunc cum magno exercitu hostes¹ in Saxonia, et caederunt Franci de Saxones^b multitudo hominum, et multos victos Saxones adduxerunt in Franciam.
783. Eo vero anno dominus rex Karolus commoto exercitu perrexit in Saxoniam, et concitaverunt praelium circa flumen Visera^c et secus fluvium Assa^d; et Karolus quippe victor cum suis hominibus remeavit in Franciam. Et in ipso anno bonae memoriae Berta (matrona *A. B.*) obiit, et Hildegardis regina defuncta est pridie Kal. Maii.
784. Iterum dominus rex Karolus venit in Saxoniam, terram illam vastantes et destruentes omnia. Et eodem anno *inverni*^e temporis sedit^f dominus rex Karolus Herisburgo, et Franci sederunt in gyrum per borderes.²
785. Tunc dominus rex Karolus commoto exercitu de ipsis tentoriis, venitque Dersia³, et igne combussit⁴ ea loca, venit ultra flumen Visera, et eodem anno destruxit Saxonorum cratibus sive eorum firmitatibus⁵: et tunc adquisivit Saxones cum Dei auxilio.
786. Hic annus fuit sine hoste, nisi tantum *invernus* temporis¹ perrexit dominus rex Karolus in Italiam cum suo exercitu, et venit Romam; deinde adquisivit terram Beneventanam⁶ per Dei auxilium. Et illo anno fuit missum signum de coelo a Deo in terra, terrorque magnus.
787. Isto anno dominus rex Karolus venit cum suo exercitu Bagoarios⁷, et accepit ibi obsides; victor remeavit in Franciam.⁸
788. Eodem quippe anno fuit placitum Angulisamo⁹, et idem anno pugnavit omnipotens Deus pro domno rege Karolo, sicut fecit pro Moyse et filios Israel, quando demersus fuit Farao¹⁰ rubro mari: sic Deus potens praeliator sine bello et absque ulla altercatione tradidit regnum Bawarium¹¹ in manu Karoli magni regis; et Taxilo¹² dux tonsus est, retrususque Gemitico¹³ monasterio.
789. Eo anno fuit dominus rex Karolus in Winnetes¹⁴, pervenitque in Wilcia¹⁵, et adquisivit ibi Draoscionem regem et alios quam plurimos, et acceptis obsides plures, atque omni terra illa obsessa sive subiugata, victor rediit in Franciam.¹⁶
790. Hic annus absque hoste¹⁷ fuit, nisi tantum ad Wangionem, quod dirivatum vocabulum dicitur Vurmacia: ibique habuit (inclutus *A. B.*) rex Karolus magnum conventum (vel placitum Deo propitiante una *A. B.*) cum Francis. [Et Andegarius, episcopus monasterii sancti Martini¹⁸, obiit 15. Kal. Febr. Fuit autem ex genere Anglorum, sed pater eius, Botto nomine, negotiator fuit in urbe Massilia. Fuit autem magnae humilitatis, unde omnibus gratissimus habebatur. *C.*]
791. Hoc anno dominus rex Karolus commoto magno exercitu perrexit in Hunia, ibique habuit conflictum magnum cum Hunis, et vastavit Hunia¹⁹ plaga magna usque flumen Rafa²⁰; cum praeda magna, Deo protegente, victor revertit in Franciam.

a) C. Hunorum b) C. ipso anno Saxones rebellantes reducti sunt ad priorem tramite — et caeciderunt Franci de Saxia. c) C. Wisera (et sic deinceps) d) C. Hassa. e) *A. B. C.* verni; *corressi* inverni, *id est* hiberni cf. a. 785. f) *A. B. C.* obsedit, *legendum est* sedit vel resedit cf. *ann. Lauris. et Einh.* a. 785. g) C. combusta h) C. Saxonum rates — firmitates. *A. B.* ratibus, *sed* cratibus *vera lectio.* i) C. tantum verno tempore k) C. cepit terram Beneventi. l) C. Bagoarios. m) C. remeavit Francia. n) C. Anglichamo, et eodem anno — filios Israel quando demersus est Farao in rubro mari, sic Deus omnipotens sine bello et sine altercatione tradidit regnum Bagoariorum in manus Caroli. Et Taxilo dux o) *Inserat* vocem Farao in *codd. A. et B. omissam.* p) B. Bagoariorum. q) B. Taxilo. r) C. Wenetia. s) Wilcia *restituit* ex corruptis *codicum lectionibus A. Valca, B. Vialca, C. Wileia.* t) C. Et accepit — rediit Francia. u) C. hostem non habuit — Wangionem quod est Warmasia. ibi — v) C. Huniam. w) C. Rapha.

1) host *Anglice.* 2) *per borderes]* bord, borderia, est domus, casa; rex igitur Eresburgi residens exercitum per domos Saxonum circumcirca habitantium in hibernis collocavit. 3) *Dersia]* legend. Hestia vel Hessiga. 4) Pagus Hessi Saxonicus, quem Karolus hieme devastavit, ad Dimolan et Wisaram situs erat. 5) *Angulisamo]* Ingilinhelm. 6) *lumieges,* ad Sequanam in pago Rotomagensi. *Vales. Not. Gall. p. 224.* 7) *Turonensis.* 8) *die Raab.*

792. Hoc anno rex Karolus cum suis fidelibus resedit in Bawarios*, et habuit magnum placitum in Rainesburgo^b civitate. Eodem anno Saxones mentiti sunt fidem quam polliciti fuerunt iam dudum domno regi Karolo, erraverunt, deviarunt, adeptique sunt tenebris sicut scriptum est: *Zelus adprehendit populum eruditum.*^c Et eodem anno patefactum est consilium iniquum, quem consiliaverunt cum Pipino, filio Karoli, iniqui consiliatores; unde reprobi apparuerunt, et ceperunt suorum meritum.^d
793. Gloriosus rex Karolus iterum resedit Bawarios, missisque exercitibus suis, vastavitque Hunia^e, victorque resedit Bawarios.
794. Hoc anno domnus rex Karolus commoto exercitu venit in Saxoniam, et Saxones polliciti sunt emendari, foedusque pepigerunt domno regi Karolo una cum suis sodalibus: deinde domnus rex Karolus cum suis optimatibus in Franciam.^f
795. Eodem anno domnus rex Karolus commoto magno exercitu iterum venit in Saxoniam, omnemque terram illam vastavit^g, venitque in Withmotinga^h, deinde Bardinc pagoⁱ, vastavitque et subiugavit has regiones; acceptis obsides, sospes et alacer remeavit in Francia.^j (Eodem anno interfectus fuit a Saxones Witsidus dux in Winedis. *A. B.*)
796. Iterum domnus rex Karolus, commoto exercitu suo, venit in Saxoniam. Tunc cum magna providentia et decertatione vastavit^k Saxonia, et praeda magna, obsides acceptis in Thrachina^l, feceruntque Franci pontem super amne Wisera in loco cuius vocabulum est Aliani^m; exinde perrexit Wigmodinga: deinde vastavit regiones illas cum suis hominibus, prosperis et incolumes reduxit ad propria.ⁿ
797. (Domnus rex Karolus, commoto exercitu, iterum venit in Saxoniam usque Wigmodinga secus mare, et sequenti tempore *inverni*^o resedit Saxones, fecitque aedificia magna super fluvium Wisera, in loco qui vocatur Haristello.^p)
798. Sedit domno Karolo in solio regni sui, anno 30. regni eius, cum magno exercitu venit iterum in Saxoniam, universa terra illa succendit et devastavit; acceptis obsides multitudine, victor iterum remeavit Franciam.
799. In hoc anno domnus rex Karolus collecto exercitu venit in Saxoniam in loco qui dicitur Patresbrunnas, ibi castrametatus; inde etiam mittens Karolum filium suum trans fluvium Wiseram, ut quotquot hisdem partibus de infidelibus suis invenissent, suae servituti subiugaret; quod et idem gloriosus, subiugatis his omnibus, cum triumpho rediens perpetravit. Ibi etiam ad domnum regem papa Romanus Leo nomine venit, ob invidiam a sede apostolatus pulsus, quem^q armipotens Karolus et ibi venerabiliter suscepit, et cum summa gloria ad pristinam sedem, suos ad concordiam revocatos, remisit. *A. B.*)

800.

In codice Masciacensi haec annum 796. excipiunt, manu perinde antiqua scripta:

Anno 756. anno 5. regnante Pippino rege obiit Wicterbus episcopus et abba sancti Martini. Fuit autem Baugoarius, genere Heilolvingus, senex et plusquam octogenarius usque ad id tempus sedebat propria manu scribens libros.

Obiit Alchuinus 14. Kal. Iunii feria 1, pentecostes inlucescente die, luna 6, anno incarnationis Domini 804. Indict. 12. anno 36. regnante domno Carolo, accidente paralyti 8. Idus Maii feria 5. ad vesperum, post solis occasum, luna 25.

a) C. Baugoarius (et sic delinque) — b) B. Ragenisburgo, C. Ragenisburgo. c) C. ineruditum. d) eorum meritum. e) B. C. vastavitque omnia. f) C. redit Franciam. g) B. C. circumvit venitque. h) A. litteram primam vocis sequentis vocabulo Withmotinga apponens perperam legit Withmotingad. B. Wigmotinga. C. Wigmodinga. i) C. acceptis obsidibus — remeavit Franciam. k) C. vastavit Saxoniam — acceptis obsidibus. l) A. Thracia B. Thrachina, C. Drachina. m) B. Wigmodinga — revertit ad propria. C. Wimodina — cum suis omnibus prospere et incolumes remeavit ad propria. Ita desinit C; quas alia exhibet anhalibus subiecitur. n) A. B. verni, corressi inverni. o) Haristallo. p) pulsus, quem ita codicum lectionem pulsusque immutavi.

1) inter Wisarae et Albiae inferioris ripas, in ad Lippiam. 4) Elafeth esse crediderim quo Brema. 2) pagi Bardengan caput Bardowik erat. 3) est pagus Dragini, Draigni

Ex codice annalium Laurisshemensium

bibl. Caesar. Vindobon. hist. prof. N. 646.

com reliquo deuoto populo. quibus yos uoluerit apud
 xpi. confirmatum principem caesarem p. a. m. r. ad caesarem
 librorum ille quidem sibi p. a. m. r. de letamur opti. cu. colio
 o. p. o. felix conommo sed in felix inoh. An. a. u. o. m. e. o. y.
 ad se p. b. e. n. d. a. g. o. b. u. n. t. n. e. q. i. q. d. d. n. r. i. h. r. x. p. i. m.
 quantu. s. p. a. t. o. e. m. o. f. f. e. c. i. b. i. l. i. t. e. c. o. n. s. e. l. i. c. a. g. e. n. t. r. e. l. l. e.
 sit filius s. i. s. t. i. n. q. u. e. n. t. e. u. m. s. e. m. c. o. r. i. a. t. e. m. p. u. r. g. e. n. e. c. o. r.
 n. e. m. a. d. s. t. a. m. e. r. o. d. i. g. n. e. o. u. r. e. n. o. n. u. e. r. u. r. s. e. d. c. o. l. o. b.
 c. e. u. r. f. i. l. i. u. s. s. e. i. t. e. d. i. c. o. s. u. n. u. e. r. s. e. l. i. s. s. i. m. o. d. u. r. h. o. c.

ipromunitiones ubi huiusmodi

XXXI. DCC XC VII. T. P. anno fuit rex carolus in tycoma & apud barstalle

uolunt dimitte. & septem ad aqua palatio & ibi hemaury.

DCC XC VIII. T. P. anno fuit rex karolus apud aqua. XXXII

endo. & inde per uenit in francia ad talem suum.

DCC CII. E. o. anno demortuunt damnus o. p. s. r. xxx

Ex codice annalium Guelferbytanorum. fol. 8

illicapitis ui deponit & uterque
 consiliatis cum filiis eoru
 DCC LXXVII. XXIIII. no
 negante carolo rege
 ibit cum exercitu magno
 francorum super regem scla
 uorum nam medragur

ANNALES LAURESHAMENSES, ALAMANNICI, GUELFERBYTANI ET NAZARIANI.

Monasterium Murbacense anno post Christum natum 727. in Vosagi montis radicibus a S. Pirminio constructum subsequentium annalium patriam esse vel eo constat, quod continua in illis abbatum eius usque ad saeculi octavi exitum series decurrit. Monachi, ipsis Theodorici IV. regis, Eberhardi comitis fundatoris, et Widegerni episcopi Strasburgensis chartis testantibus peregrini, Britanni vel Hiberni fuerunt, et sanctus Pirminius iuvenis Romam viderat, unde nonnulla patriam eorum Britanniam spectantia et anno 712 Ariberti Langobardorum regis obitu annalibus illata sunt. Plurimum tamen in rebus Alamannicis et Francicis versantur, quae causa est, quod codice ipso Murbacensi deleto, ad alios inde derivatos confugiendi facultas nobis relicta sit. Nam annotationes illas in Augia Divite, et ipsa a sancto Pirminio fundata, in sancto Gallo, in monasterio Laureshamensi et Hersfeldensi descriptas atque continuatas esse, cum principium historiae Lamberti Aschafnaburgensis usque ad annum 741. tum quos iam edituri sumus annales aperte produnt. Et primum quidem Laureshamenses sententiarum brevitatem et copiam rerum, quae referri non nisi auctoris eiusque amicorum interesse poterat, inde ab initio usque ad annum 768 ad fontem suum proxime accedant; altera vero pars ad Caroli Magni annorum rationem digesta in nullo a codice Murbacensi pendet, sed ut hodieque in bibliotheca Caesarea Vindobonensi superstites ultimae authentici plagulae evincunt, per singulos annos a diversis auctoribus composita est.

Primam integri operis editionem Ussermanno debemus, qui illud, in duernione bibliothecae Sanblasianae saeculi noni initio exarato repertum, Tomo primo Prodromi Germaniae Sacrae inseruit, cum iam

saeculo anteriore et Lambecius fragmentum Vindobonense (Comment. bibl. Caes. Vindob. T. II. p. 377. Kollar. Anal. I. 571. Muratorii SS. Ital. II. P. II. p. 110. Bouquet. SS. Gallic. T. II. p. 645. V. p. 163.) et Chesnius (SS. T. II. p. 21. Bouquet. T. V. 26.) aliud fragmentum, quod in codice Alexandri Petavii chronico Fredegarii subiectum, ab a. 768. ad a. 806. pertingeret, publici iuris fecissent. Nova editione id praestare conatus sum, ut ante omnia lectionem annorum 794—803 a Lambecio haud raro turbatam, ex autographo quod Vindobonae inspexi (in Catal. hist. prof. Nro. 646.) restituerem, scripturae specimina adiicerem, et numerorum in autographo servatorum ope antiquam operis divisionem investigarem. Codicis Ussermanniani fata ulterioꝛa ignorantur; ipse cum bibliothecae lustrandae causa anno 1820 ad venerandos Patres Sanblasianos monasterium sancti Pauli in amoenissima valle Lavantina inhabitantes diverterem, et ab Illustrissimo D. Bertholdo Rottler, principe et abbate, per aliquot dies honestissime haberer, praesens, et per litteras postea ad V. Cl. Leopoldum Scheichenberger eiusdem congregationis bibliothecarium et professorem publicum Klagenfurtensem datas, ut codicis mihi copia fieret, flagitavi; sed frustra, cum nec Princeps Illustrissimus, nec amicus homo studiis nostris addictissimus in ullum eius vestigium inciderint. Quum igitur nec illa quae in Annalibus Societatis ea de re legi videntur, alteram nobis viam relinquunt, et aliorum, quibus Ussermannus usus est, codicum inspectione fretus, diligentiam eius cum experientia coniunctam, quae emendanda ex ipso codice sperarentur perpauca relicturum fuisse, affirmare ausim, lectionem eius inde ab initio usque ad annum 768 retinui, in altera vero operis parte usque ad a. 794. et fragmentum Chesnianum et chronicon Moissiacense in subsidium vocavi; nam etsi Vindobonensem codicem prorsus ignorares, tamen Sanblasianum, compluribus in eo vocibus vel aperte depravatis vel scriptoris negligentia omissis, pro autographo habere minime liceret. Observationum Ussermanni partem omittere placuit omnes huius aevi scriptores edituro, reliquas quae ad rem nostram aliquid faciunt, auctoris nomine adposito servavi.

Alterum Murbacensium exemplum sunt annales Alamannici, quos ita vocamus, quod tribus Alamanniae monasteriis, Murbacensi, Augiensi et Sangallensi, debentur. Novimus quatuor eorum codices. Primum Sirmondianum Chesnius, Bouqueti (SS. Gall. V. 359. sqq.) ea in re antecessor, collectionis suae Tomo III. p. 466. edidit, nominavitque chronicon breve monasterii sancti Galli; incipit nonnisi ab anno 748, lectiones tamen bonas exhibet. Alterum olim Veronae adservatum, tum Parisios asportatum nec Italiae restitutum (Archiv d. Gesellsch. T. V. p. 474.) publici iuris fecit Franc. Anton. Zaccharia in itinere litterario Italico, Venetiis a. 1762

Initium annalium Nazarianorum in cod.
Vaticano bibl. Palatinae No. 966

Co. codice annalium S. Columbae
Limonensis, in bibl. Vatic. Christ.
No. 755

Anni ubi eorum notantur dñi
An decum drago mortuus
An decum durus & deficiens fructus ^{et quod si mortuus}
An dccx pip pinus praece in acaemacia
An dccxi cequit in undacubus ualde & mortuus
An dccxii mbr halspiter lingoludonx ^{bgr}
An dccxiii mortuus flude & haldalifiter

SAECULIS EODEM QUOEPIET
gecurtu francorum regula
quam sci spi in lustratione
bitem huerationis lunary
g. H. Bute del

J. H. Bute del

Co. codice annalium Wödingaionium in bibl. regia Stuttgart
No. 1

iii dccxviii Karlus & karlomanus annus simul .iiii.
iii dcc lxxii Karlus qui supra annus xl. v. ann. xxx
anno ad imperatorem a papa leone
consecratur.
iii dcc lxxviii Hludouicus annus vi.

No. 2

ANNI DNI INDICI EPACTI CONE CYCLUM ^{magna & mortalitas in francia}
Dcc lxxviii ii nulls iii xvii I teru karolus in saxonia comes
Dcc lxxx iii xi vi xviii Saxonia capta est.

No. 3

Mos pippinix domus dccxiiii ^{No. 4} S. ppi papa in francia uox dcc lxxx

D. Moser del.

Co. codice annalium Colonensium in bibliotheca Saenij Magni Ducis Hassiae.

a, Conuersus aoni B dcc lxxxi xiiii b, INDICE
Dcc lxxxi xiiii DIE SDOMC LXXI INPSET
Dcc lxxxii xv Karolus in francia uox dcc lxxxii
Dcc lxxxii xv Saxonia capta est.
D. Bohma del

edito; tertium *Aemilianus Ussermann* tomo I. pag. XCIII. sqq. *Prodromi Germaniae Sacrae sub titulo: Gesta Francorum* excerpta ab anno 709. usque 926. seu chronicon breve monasterii S. Galli auctum ex originali manuscripto ecclesiae maioris Turicensis. *Codicem quadruplici manu exaratum dicit, quarum primam ab initio usque ad a. 799, reliquas ad annos 876, 881, 926 pertingere, ibi ab alia rursus manu continuationem adiectam.* Quartum *Modoetiae, Bedae de ratione temporum libro, qui et annales Laubacenses continet, praefixum descripsi. Constat tribus foliis; manus una, saeculi decimi ineuntis. Quod ad operis compositionem, prior eius pars usque ad annos 791. et 800. ipsi annales Murbacenses sunt, codice Modoetiensi annis 788. et sequentibus paululum a reliquis recedente; saeculo nono abbatum non amplius Murbacensium sed Augiensium series Augiensem quendam monachum auctorem arguit; hunc anno 860. Sangallensis excepit, cuius manus et anterioribus sententias quasdam inseruit. Post annum vero 882. quo et in Turicensi tertia manus orditur, maior inter codices diversitas intercedit, ita ut Modoetiensis (3.) et Veronensis (4.) alia ac Turicensis (1.) et Sirmondianus (2.) referant. In edendo libro Turicensis (1.) codicis auctoritati plurimum tribui, nec tamen potui, quin aliquoties meliorem reliquorum lectionem amplecterer.*

*Annales Guelferbytani usque ad annum 791. ex Murbacensibus hausti, reliqua sui parte genuini sunt. Leguntur in codice bibliothecae Serenissimi Ducis Brunsvicensis et Lunenburgensis inter manuscriptos 67, 5. signato, membranaceo, quatuordecim foliorum, formae in 12mo; cuius paginas tres primas sententia DEI HEC LEX et altera quaedam philosophica, ultimas tres formulae consecrationis aquae calidae et ferri candentis implent: in annalibus tres scriptorum manus distinguas; prima, cuius specimen tabula I. sistimus, omnia usque ad exitum anni 805, adiectis quoque annorum 806—813. numeris composuit, altera numeros 814—819 cum duabus notis historicis addidit, reliqua tertiae debentur. Manus prima rudior a saeculi noni initio minime abhorret, quemadmodum et reliquas rerum quas referunt aequales existimes. Praeter rubrum flavus quoque et viridis color, rarus in eius aevi libris, litteris maiusculis numerisque pingendis adhibetur. Codice ipso primus Struvius Tomo I. pag. 77. novae editionis *Scriptorum Germanicorum Freheri* usus est; eundem Serenissimo Duce annuente V. cl. Fr. A. Ebert, socius de re nostra plurimum meritus, anno 1823. nobiscum communicavit.*

Annales Nazariani praecipuum inter ea quae Marquardi Freheri Corporis historiae Francicae tomum primum efficiunt, locum obtinent. Publici iuris eos fecit ex „codice Nazariano anti-

quissimo“ in quo post *Gesta regum Francorum* legebantur; cuius de fati cum iam paene desperaretur, eum fortuna comite Romae in bibliotheca Palatina, numero 966 signatum, ducentis post Freherum annis elapsis iterum inveni atque exscripsi. Est membranaceus formae quam dicunt in folio minore, saeculo octavo exeunte aut nono incipiente manu Franca scriptus, ac foliis quinquaginta duobus et dimidio *Gesta regum Francorum*; inde a folio 53. medio usque ad 59. medium annales nostros continet, ita tamen ut inter annum 785 et sequentes spatium satis amplum vacuum intercurrat; in fine anni 788 una linea erasa; res gestae annorum 712, 759, 770 et nota anni 709 posterior altera manu quasi Saxonica adiectae sunt, quod Fre-

V. ANNALES LAURESHAMENSES.

Paulus Orosius presbyter in libro primo¹ historiarum adversum paganos numerum annorum ita comprehendit dicens: sunt autem ab Adam primo homine usque ad Ninum magnum, ut dicunt, regem, quando natus est Abraham, anni 3184. Anno autem videlicet ab Abraham usque ad Caesarem Augustum, id est usque ad nativitatem Christi, quae fuit anno imperii Caesaris quadragesimo secundo, colliguntur anni 2015; qui simul iuncti, fiunt ab initio mundi ad nativitatem Christi 5199. In nostris vero codicibus invenimus a nativitate Domini usque in praesentem annum

Anno ab incarnatione Domini
703. translatio corporis sancti Benedicti abbatis de monte Cassino²

704. mors Canani episcopi.³

705. dormitio Domnani abbatis.³

706. mors Cellani abbatis.³

707. dormitio Tigermal.

708. Drocus mortuus.

709. vernus durus et deficiens fructus, et Gotafridus⁴ mortuus.

710. Pippinus migrat in Alamania.

¹) cap. 1. pag. 7. editionis Havercampii.

²) translatio haec a. 653. facta est. cf. Mabill. Annales Bened. T. 1. p. 428. sqq. USSERMANN.

³) episcopum hunc et abbates aut in Britannia aut in Alsatia quaerendos esse patet. ⁴) Gotafridus] dux Alamanniae. cf. Neugart cod. dipl. Alam. I. p. 9.

VI. ANNALES ALAMANNICI.

Anni ab incarnatione Domini.

705.

704.

705.

706.

707. Anno 709. ab incarnatione Domini *Gesta Francorum* excerpta. . . . . ing.

708. (709.)^a Hiemps dura; Drogo^b mortuus.

709. (710.)^c annus durus et deficiens fructus. ^d Gotefrid moritur.

710. (711.)^e Pippinus perrexit in Alamanniam.^f

^a) excerpta . . . . . ing. ^b) ^c) ^d) ^e) ^f)

herus in margine editionis de anno tantum 759 innuit. Primas operis lineas in tabula adiecta exscripsimus, ut cuique et de scripturae aetate et de anno 707, cui Freherus sententiam Pippinus regnare coepit perperam adiecerat, constare possit. Fons operis annales Murbacenses, ea ratione ut nonnullis omissis, alia paululum immutentur. Anni 786-791 plurimum a Murbacensibus recedunt, et ob re-gestarum gravitatem maximi habeantur necesse est. Monasterii sancti Nazarii vocabulum a Frehero propositum et Chesnio T. II. p. 3. atque Bouqueto T. II. 639. V. 10. acceptum, quamvis errori Freheri qui a. 787. Sanctum Gawarium pro sancto Nazario habuit, inniti videatur (cf. ann. 787.) retinui.

VII. ANNALES GUELFERBYTANI.

VIII. ANNALES NAZARIANI.

EX LIBRO CANONUM.

Dominus noster Iesus Christus de nativitate sua usque ad passionem suam habuit annos 33. et dies 90. Mane etenim mundi fuit, ab Adam usque ad Noe anni sunt 2242. Hora vero tertia a Noe usque ad Abraham anni sunt 842. Sexta ab Abraham usque ad Moysen anni sunt 506. Nona autem a Moysen usque adventum Domini anni sunt 1505. Undecima ab adventu Domini usque ad finem mundi. A mundi principio usque ad diluvium anni sunt 2242. Ab initio mundi usque ad nativitatem Abraham anni sunt 5184.

Anni ab incarnatione domini *

Anno

708. Drogo mortuus.

709. durus et deficiens fructus et Gotsfridus mortuus est. ^b

710. Pippinus perrexit in Alamanniam.

a) Anno 707. Freherus nescio qua auctore, certe non eodemo, adscripsit: Pippinus senior regnare coepit. b) et g. u. est. manu Saxonica insertum.

711. aquae inundaverunt valde; et mors Hildeberti.⁵
 712. mors Herberti regis Langobardorum.
 713. mors Alfredi⁶ et Adulfi regis.
 714. mors Pippini.
 715. pugna Franchorum; et mors Dagoberti regis.
 716. in isto anno pugnavit Carolus contra Rathbot.
 717. pugnavit Carolus Francos in Vinciaco⁷, in dominica die ante pascha.
 718. vastavit Carolus Saxoniam plaga magna.
 719. occisio Franchorum ad Sussionsiones civitate; et mors Rathboti.
 720. pugnavit Carolus contra Saxones.
 721. eiecit Heudo Saracinos de Aquitania.
 722. magna fertilitas; et bella contra aquiloniam.^{7a}
 723. duo filii Dragoni ligati; et Carolus infirmatur.
 724. levavit se Raginfridus contra Carolo migravit ad Andegavia.
 725. Hortrudis mortua. Betto mortuus.⁸ Saracini venerunt primitus.
 726. Martinus et Dubdecris⁸ abbati mortui.
 727. Daniel⁹ in Latiniaco mortuus.
 728. Hadulfus⁸ episcopus mortuus.
 729. Macfathi⁸ mortuus.
 730. Lanfrid¹⁰ mortuus.
 731. Carolus vastavit duas vices ultra Ligara. Raginfridus mortuus; et Beda presbyter Angelorum obiit.
 732. Carolus pugnavit contra Saracinos die sabbati ad Pectavis.
 733. Hiltradus¹¹ mortuus.
 734. Carolus perrexit in Frisiam, et eam vastavit usque ad internecionem.
 735. Carolus invasit Wasconiam.
711. (712.) aquae inundaverunt^a; et mors Hildiberti^c regis
 712.
 713. mors^d Hasdulf^c regis.
 714. Pippinus^f maior domus defunctus est.^e
 715. pugna Franchorum; et mors Dagoberti regis iunioris^h
 716. pugnavit Karolusⁱ cum Rathpoto^k.
 717. pugnavit Karolus^l cum Raginfrido rege in Vinciaco in dominico die.^m
 718. vastavit Karolus Saxoniamⁿ plaga magna.
 719. occisio Francorum ad Sussionsiones civitatem; et mors Rathboti.^o
 720. pugnavit Karolus^p contra Saxones.
 721. eiecit Theudo Saracenos de Equitania.
 722. magna fertilitas.
 723. duo filii Karoli^q ligati, Arnold, Druogo, et unus^r mortuus, et Karolus infirmatus.
 724. Karolus perrexit ad Andegavis.^s
 725. Saraceni venerunt primitus.^t
 726.
 727.
 728. Franci quieverunt.
 729.
 730. Lanfridus mortuus.^u
 731. Karolus vastavit duas vices^v ultra Ligeram. Raginfridus mortuus.^w Beda presbyter Anglorum obiit.
 732. Karolus pugnavit contra Saracenos die sabbato^x ad Pectavis.^y
 733.
 734. Karolus perrexit in Frisiam^z; eamque vastavit.
 735. Karolus perrexit in Wasconia.

5) Hildebertus rex Francorum. 6) Aldfridus rex Nordanhumbrorenum, Beda hist. eccl. Angl. V. 19. teste, anno 705. obiit. 7) Vincy haud longe a Camaraco. 7b) aquiloniam Ussermannus corrigit Aquitaniam, equidem cum ann. Naa. aquilonem lego, et de bellis contra Frisones vel Saxones gestis intelligo. 8) Betto, Dubdecris, Hadulfus, Macfathi in Britannia aut in Alsatia quaerendi. 9) Daniel i. e. Chilpericus II. Attiniaci anno 720. obiit. cf. Fredeg. c. 107. et diplomata apud Bonquet. T. IV. 10) Lanfridus Alamanniae dux ex Hermanni contr. chronico; in Eberhardi comitis dipl. pro Murbacensibus ap. Schöpflin. Als. Dipl. p. 14. Leudfridus audit. 11) Hiltradus

a) (712.) 1. 3. 4. b) aquae multe et 3. c) hildiberti 3. d) mors deest 3. e) hasdulf 3. f) Pippinus ita consuetus 1. g) est deest 3. h) dagoberti iunioris 3. i) pugna karoli cum rathpoto 3. k) rathpoto in dominico die 1. l) pugna karoli cum 3. m) in dom. die deest 1. cf. a. 716. n) saxones 3. o) franchorum ad sussionsiones civitates. mors rathboti 3. p) pugna karoli 3. q) filii karoli 1. 3. 4. perperam. qn) arnold. et unus 3. r) angevis 3. s) primitus venerunt 3. t) moritur 1. u) duabus vicibus 3. v) reginfrid 1. raginfredus 3. w) sabbati 3. x) pectavis 3. y) frisia 1.

das laicus occurrit in charta Murbacensi Alsat. dipl. p. 14. 15; qui tamen, si annus certus nec in chartulario unde desumpta vitiatum est, anno adhuc 735 vivebat.

A mundi origine usque ad agni sacrificium 3690 anni sunt. Ab institutione mundi usque adventum domini nostri Iesu Christi anni sunt 5195.

A mundi principio usque ad passionem domini nostri Iesu Christi anni sunt 5228.

711. aque inundaverunt valde; et mors Hildeberti.
 712. mors Heriberti regis Langobardorum.
 713. mors Alfide et Halidulfi regis.
 714. Pippinus defunctus est.
 715. pugna Francorum; et mors Dagoberti regis.
 716. pugnavit Carolus contra Ratboth.
 717. pugnavit Carolus contra Raghenfredum in Vinciago in dominica die.
 718. vastavit Karlus Saxonia plaga magna.
 719. occisio Francorum ad Suessionis civitate et mors Ratboti.
 720. pugnavit Karlus contra Saxones.
 721. eiecit Heudo Sarcinos de Equitania.
 722. magna fertilitas; et bella contra aquilonem.
 723. duo filii Drogoni ligati, Arnoldus et unus mortuus; et Karlus infirmatus.
 724. levavit contra Carlo, et Carlus perrexit ad Andegavis.
 725. Hrottrudis mortua. Betto mortuus. Sarcini venerunt primitus.
 726.
 727.
 728.
 729.
 730. Lantfridus mortuus.
 731. Karlus vastavit duas vices ultra Ligera: et Ragenfridus mortuus; et Beta presbyter Anglorum obiit.
 732. Karlus pugnavit contra Sarcinos die sabbato ad Pectaus.
 733. Hiltratus mortuus.
 734. Karlus perrexit in Frisiam et inde usque ad inf.
 735. Karlus invasit Wasconiam.

c) mors . . . langobardorum manu Saxonica.

736. Hatto ¹² lig. Audoinus episcopus ¹³ mortuus.
737. Carolus pugnavit contra Sarcinos in Gutia, in dominica die.
738. Carolus intravit in Saxonia.
739. Carolus intravit in Provincia usque Maslia.
740. sine ulla.
741. Carolus mortuus; et Theodald ¹³ interfectus est.
742. Carlomannus et Odilone hostem in Saxonia.
- 743.
- 744.
745. (743.) Carlomannus et Pippinus in Saxonia.
746. Carlomannus intravit in Alamannia.
747. Carlomannus migravit ad Romam.
748. Crifco fugit in Saxonia.
- 749.
750. sine hoste.
751. Lantfridus mortuus.
752. Pippinus elevatus est ad regem.
753. Pippinus in Saxonia, et Hildegarius episcopus cecidit. Et papa de Roma
736. Hatto ligatus. Audoinus episcopus obiit.
737. Karolus pugnavit contra Saracenos in Gotia ^b in dominica die.
738. Karolus in Saxonia.
739. Karolus in Provincia ^c usque ad Massilia.
- 740.
741. Karolus mortuus; et Theodaldus ^c interfectus est.
742. Franci in Equitania ^d, et postea in Bauguarua usque Lech.
743. Pippinus quievit; Karlomannus in Saxonia.
744. Franci in Bauguarua, quando ille vallus fuit. Romanus egressus de Als. ^e
745. Karlomannus et Pippinus in Saxonia; et Theobaldus ^f in Alsatia.
746. Karlomannus in Alamannia ^g et postea in Equitaniam.
747. Karlomannus ivit ^h ad Romam. Et Eburhardus defunctus est.
748. ⁱ Hotbertus ^g interfectus est. Et Grifo in Saxonia.
749. Franci in Saxonia ^h et Grifo in Bauguarua.
750. Franci in Bauguarua et Grifo ^h
751. Pippinus rex elevatus. Res ecclesiarum descriptas atque divisas. Baldebertus episcopus benedictus. ⁱ Zacharias papa defunctus; Stephanus electus et percussus ^j; alter Stephanus electus atque ^k consecratus. Et Lantfridus ^l mortuus.
752. Pippinus in Saxonia. Grifo in Francia ingressus, qui et ^m interfectus.
753. Stephanus papa in Franciam venit. ⁿ Pippinus rex ^o cum exercitu Franco-

12) Hatto] Eudonis filius. 13) Constantiensis. USSERM. cf. Hermanni Contracti chronicon. 13) eius nominis maiorem domus paulo post pugnam in silva Cotia a. 716. obisse annales Mettenses adfirmant, quorum hac in re auctoritas cum non constet, immo fere nulla esse videtur, vel hunc vel alium quempiam nostrum fuisse dici potest. 14) Romanus] abbas secundus Maurbacensis. Schöpflii Alsat. dipl. nro. 11—14. cf. infra a. 765. 15) De-otibaldus] Godofridi ducis Alamanniae filius. Fredeg. chron. cap. 115. 16) Eborhardus] Ussermanno iure fundator monasterii Maurbacensis, comes, filius Adalberti ducis. cf. Schöpflii l. c. nro. 8—14. 17) Otbertus] hic

a) audwinus 3. b) gotia 3. c) die dominica 3. — dominico 1. d) saxoniam 3. e) provintia 3. f) massilia 3. g) thietpaldus 3. h) est deest 1. i) equitania 1. k) quando Illewallus Romanus fuit egressus de Alaccia 4. l) thietpaldus 3. m) alemannia 1. alammannia 3. n) equitannia 1. o) ivit deest 3. p) Hic initium codicis 2. q) herbertus 3. r) est deest 3. s) saxoniam 3. t) franci et grifo in bauguarua 3. u) benedixit ediderunt Charnius et Ussermannus, certe ut in codice Nassarijano bene scriptum erat, ab illo male explicitum. baldebertus epa. benedictus deest 3. v) percussus est alter 3. w) electus atque deest 3. x) landfridus 2. y) mortuus est 3. z) ingressus qui et deest 3. a) franciam, pippinus 3. b) rex deest 3.

in eundem comitum Alsatiae censum numerandus videtur, fundator monasterii S. Trud-

DCCXL. ANNO DOMINI KAROLUS OBIT.

741. Teudeballus reversus in Alsatia rebellavit cum Wascones, Baiuvarii et Saxones.
742. Franci in exercitu super Wascones, post ea in Baiuvaria usque de Lech.
743. Pippinus quievit, et Carlomannus in Saxonia cum exercitu.
744. Franci in Baiuvari quando ille vallus fuit; et Romanus¹⁴ egressus est de Allomania.
745. Franci in Saxonia cum exercitu; et Deotbaldu¹⁵ in Alsatiu.
746. Karolomannus in Alamannia, et postea in Wasconia.
747. Karolomannus Romam ivit. Eborhardus¹⁶ defunctus^b est.
748. Othbertus¹⁷ interfectus est; et Griffio in Saxonia elapsus est.
749. Franci in Saxonia cum magno exercitu, et Griffio in Baiuvaria.
750. Franci in Baiuvaria; et Griffio reversus est in propria.
751. Pippinus rex elevatus est. Res ecclesiae descripte, que et divise. Baldebertus episcopus.¹⁸ Et Zacharias papa defunctus; tertia die alter Stephanus electus et consecratus.
752. Pippinus in Saxonia cum exercitu. Griffio Franciam ingressus et interfectus.
753. Papa in Franciam venit; commotique exercitu Francorum, cede facta in

736. Hatto ligatus est.

737. Karlus pugnavit contra Sarcinos in Gutia in dominico die.
738. Karlus intravit in Saxonia.
739. Karlus intravit in Provincia usque Massilia.
740. sine hostilitate ulla.
741. Karlus mortuus; et Theodaldus interfectus est.
742. Franci in exercitu in Equitania, et postea in Beweria usque Lech.
743. Pippinus quievit, et Carlomannus in Saxonia cum exercitu.
744. Franci in Baweria quando ille walus fuit. Et Romanus egressus est de Alamania.
745. Karlomannus et Pippinus cum exercitu in Saxonia; et Theotbaldu¹⁵ in Alsaciam.
746. Karlomannus in Alamanniam, et postea in Equitaniem.
747. Karlomannus ivit ad Romam. Et Eborhardus defunctus est.
748. Othbertus interfectus est. Et Griffio in Saxonia elapsus.
749. Franci in Saxonia cum magno exercitu, et Griffio in Beweria.
750. Franci in Beweria, et Griffio reversus est ad propria.
751. Pippinus rex elevatus est. Res ecclesiarum descriptas quae et devisas. Baldebertus episcopus benedictus.⁴ Zacharias papa defunctus; Stephanus electus, 3^a die percussus; alter Stephanus electus atque consecratus. Et Lantfridus mortuus.
752. Pippinus in Saxonia cum exercitu. Griffio Franciam ingressus, qui et interfectus.
753. papa in Franciam venit; commotique exercitu Francorum, cede facta

a) Codex habet rebellavit : : (tres litterae erasae) wascones baiuvari in saxones. b) defunctus codex.

d) bened codex, benedicatur vel benedictus legendum, h. e. chrismatis infusione in episcopum consecratur cf. Mabillon. liturgia Gallicana pag. 301.

perti in Briegio, de quo multa disquirat Herrgott geneal. Habeb. T. I. p. 178. sqq. et Gerbertus hist. Nigrae silvae T. I. p. 60. vide Calles Annal. eccl. Germ. T. II. p. 350. US-SERMANN. 18) vel Curienensis vel Basileensis; Schöpf. Alsat. dipl. p. 19. Romani quoque in

abbatia Maurbacensi successor ita audit. cf. Schöpf. Alsat. dipl. I. 34. 36. et ibi a. 760. et 761. nonnisi abba, in charta Rudmundi a. 760. episcopus seu abbas dicitur, quomodo et p. 35. Dubanus episcopus vel abbas de monasterio Hohenangia. Obitum eius vide infra a. 762.

venit, et Carlomannus post illum, et filii sui tonsi; et Grifo occisus.

754. Bonifacius episcopus martyrio coronatus. Et Hiltruda mortua; et Carlomannus transiit. Et rex Pippinus in Langobardia, et papa reversus est Romae.

755. venit Tassilo ad Marcis campum in mense Madio.

756. rex Pippinus in Langobardia fuit; et¹⁹ cis mare

757. venit organus in Francia.

758. rex Pippinus fuit in Saxonia.

759. mutavit rex Pippinus nomen suum in filio suo.

760. rex Pippinus fuit in Vasconia. Et Hrodhaida abbatissa mortua.

761. transmisit dominus Hrodegangus suos monachos de Gorgia²⁰ ad monasterio Hrodhardi.²¹ Et rex Pippinus fuit in Wasconia cum exercitu suo usque ad Limodiam civitatem.

762. Pippinus fuit in Wasconia, et conquisivit Bituricam. Et dominus Hrodegangus archiepiscopus egrotavit magna infirmitate.

763. dedit rex Pippinus aliquos comitatus suos filios.

764. hibernus grandis et durus. Habuit rex Pippinus conventum magnum cum Francis ad Carisago. Et Chancor vir inluster comis dedit domno Chrodegango archiepiscopo et suos monachos monasterio qui vocatur Laurishaim²² in pago Rininse.²⁴

765. venerunt corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii in Gorgia monasterio Id. Mad. et 5. Id. Iul. advenit preciosum corpus sancti Nazarii in monasterio Laurishaim.

766. transivit dominus Hrodegangus archiepiscopus pridie Non. Mart.

19) verba *et cis mare* cum *venit organus* coniungendi sunt. 20) Gorze, ad eisdem nominis fluvium, qui supra Mettas Mosellam inluit. *Valesii Notit. Gall. p. 235.* 21) *Hrodhardi* monasterium est vel Arnolfsaugiae in Alsatia, a Ludovico imp. anno 826 in Ortenaviam Schwarzhaham translatum, vel Genenbacense a Ruthardo comite, Vvarini fratre, fundatum. *Schöpfung. Alsat. Dipl. p. 17.*

rum^a super Langobardos; receptas res sancti Petri reversus est ad sedem suam.^b Et Karlomannus^c rediit, qui et^d detentus.^e Et dominus Bonifacius episcopus^f in praedicatione Frisia^g perrexit, vitam temporalem in martyrio finivit.

754. venit Dasilo ad Martis campum.^h

755. Franci iterum in Langobardiaⁱ cum exercitu. Dominus Romanus transivit et Haistulfus^k mortuus.

756. papa Stephanus defunctus.^l

757. venit organa in Franciam.

758. rex Pippinus in Saxoniam ingreditur.^m

759. quieverunt.

760. rex Pippinus cum exercitu in Equitaniam.ⁿ

761. Pippinus^o iterum in Wasconiam usque ad Limodiam civitatem.

762. rex^p Pippinus iterum^q in Equitaniam, Bituricam^r conquisivit. Baldebertus obiit^s, Haribertus^t ordinatus.^u

763.

764. Hiemps^v grandis et dura.

765.

766. Pippinus conquisivit Limodiam.

a) franchorum 3. b) est ad sedem suam *deest* 3. carlomann 2. d) rediit qui et *deest* 3. et *deest* 2. e) detentus est. 3. f) et bonifacius episcopus in frisia martyrizatus 3. g) frisiae 2. h) martyris campum 2. i) langobardiam cum hoste. romanus obiit 3. k) haistulfus 3. l) obiit 3. m) ingreditur *deest* 3. n) equitaniam 2. o) rex pippinus 2. p) rex *deest* 3. q) iterum pippinus 3. r) bituricum 3. s) baldebertus obiit *deest* 2. t) hadelbertus 2. u) baldebertus . . . ordinatus *deest* 3. v) hiems 2.

Langobardus, receptas res sancti Petri, reversus est ad sedem suam. Et Carolomannus reddit, qui et detentus est et obiit. Domnus Bonifacius episcopus in praedicatione in Frisa perrexit, vitam temporalem finivit.

754. Franci absque bello quieverunt.

755. Franci iterum in Langobardia cum exercitu. Domnus Romanus transivit.

756. Papa Stephanus defunctus. Franci quieverunt, excepto custodes directos ad Arbonam. °

757.

758.

759.

760.

761. Francia in Wasconia Clarmonte conquesierunt.

762. Baldobertus obiit. Heribertus abbas²² ordinatus est. Franci in Wasconia Bituricam conquesierunt:

763. Franci absque bello.

764. Tunc ille grandis hiemps profuit.

765.

766.

e) hic et in ann. Nazarianis ad narbonam legendum esse videtur. Alamannia; Bataaria, Italia domitis, ad Arbonam custodibus non opus erat, bene autem in Septimania cf. Chron. Moissiac. ad h. a.

22) Maubacensis cf. Schöpflin. I. c. p. 40. 44. 45. 47. et infra a. 767. 774. 23) Lorsch. 24) pagus Rhenensis superior in dextra Rheni et sinistra Moeni ripa situs erat. Mappam eius

in Langobardos, receptas res sancti Petri, reversus est ad sedem suam. Et Karlomannus rediit, qui et detentus est et obiit. Domnus Bonifacius episcopus in praedicatione in Frigiam perrexit, vitam temporalem in martyrio finivit.

754. venit Dessilo ad Martis campum, Francique absque bello quieverunt.

755. Franci iterum in Langobardia cum exercitu. Et domnus Romanus transivit; et Heistolvus mortuus est.

756. papa Stephanus defunctus. Franci quieverunt, excepto custodes directos ad Arbonam.

757. venit organa in Franciam.

758. rex Pippinus fuit in Saxonia.

759. mutavit rex Pippinus nomen suum in filium suum. °

760. rex Pippinus erat cum exercitu Francorum in Equitania.

761. Pippinus rex fuit in Wasconia cum exercitu usque ad Limodiam civitatem.

762. rex Pippinus cum Francis fuit in Equitanea, Bituricam conquesierunt. Baldebertus obiit; Haribertus abba ordinatus est.

763. Franci absque bello.

764. hiems grandis et durus. Habuit rex Pippinus conventum magnum cum Francis ad Charisago.

765. Franci quieverunt.

766. rex Pippinus erat cum Francis in Wasconia, et conquesivit Limodiam civitatem et alias civitates.

e) mutavit . . . suum manu Saxonica.

geographicam et descriptionem habes in Commentationibus academiae Theodoro - Palatinae hist. T. II. p. 153.

767. conquisivit domnus rex Pippinus Li-
modiam civitatem, et alias civitates in
Wasconia; et Berta regina erat in
Biduricas.

768. Pippinus mortuus est, et Weiferus
interfectus.

767. Paulus papa obiit. Pippinus Tolosam
perrexit.

768. Pippinus obiit 8. Kal. Octob. * Wai-
farius antea occisus. ^b

a) 8. Kal. Oct. *deest* 3. b) ante 2. — antea *deest* 3.

(*Annalium Alamannicorum, Guelferbytanorum*)

V. ANNALIUM LAURESHAMENSIIUM PARS ALTERA.

I.

768. Et Carlus elevatur ad regem ad Noviam civitate, et Carlomannus ad Sues-
siones civitatem.

II.

769. * Positum est corpus sancti Gorgonii in basilica que est constructa in Gorcia
monasterio. Et obiit Drochgangus ^{a, 1} abba.

III.

770. Fuit Berta regina in Langobardia ad placitum contra Desiderio rege², et reddite
sunt civitates plurime ad partem sancti Petri, et Berta adduxit ⁴ filiam Desiderii in
Francia.

IV.

771. Carlomannus rex transiit [et Cancor obiit.] ^a

V.

772. Fuit rex Carlus hostiliter ² in Saxonia, et destruxit fanum eorum quod voca-
tur Irminsul. ¹

VI.

773. Fuit Carlus rex ⁴ in Italia provincia.

VII.

774. Capta est Ticini civitas a Francis [in mensio Iunio] ², et adduxerunt regem
Desiderium captivum ¹ secum in Francia ²; et conquesivit rex Carlus regnum Lango-
bardorum, et perrexit usque ¹ ad Romam. Et regnaverunt Langobardi, ut ipsi autu-
mant, annos 214.

VIII.

775. Fuit rex Carlus hostiliter in Saxonia, et vastavit eam, fecitque ibidem stra-
gem magnam, [et accepit ibi ²] et conquesivit castella quae dicuntur ² Aeresburg et Si-
giburg ², et posuit ibidem custodias. [Et Gundolandus ³ abba mutavit monasterium
Lauresham in montem, ubi sanctus Nazarius requiescit in corpore.] ^a

VIII.

776. Perrexit rex Carlus iterum in Italia, et illa castella quae residua erant rece-
pit; et Hrotgauzus ² interfectus est. Et inde revertens conquisivit maximam partem
Saxoniae; et conversi sunt Saxones ad fidem Christi, et baptizata est eorum multitudo
innumera.

a) *Fragmentum Chertianum T. II. p. 21. incipit Anno 768 positum etc.* b) *goris . . drogangus idem Fr.* c) *de-*
siderium regem Fr. d) *eduxit Fr.* e) *et cancör obiit deest Fr.* f) *hyrminsul Fr.* g) *rex carlus Fr.* h) *in*
mensio Iunio deest Fr. i) *captivum desiderium Fr.* k) *francia deest in codice, extat in Fr.* l) *usque deest Fr.*
m) *accepit ibi et deest Fr.* n) *dicunt cod.* o) *aeresburg sigiburg Fr.* p) *Et . . . corpore deest Fr.* q) *Hrotgare Fr.*

1) *abba tertius Gorziensis. Gallia Christiana* frater Chrodegangi, primus abba Lauresham.
T. XIII. p. 881. USSERMANN. 2) *i. e. cum mensio.* cf. *Lameii Cod. dipl. Lauresham.*
hoste, i. e. cum exercitu. 3) *Gundolandus* p. 8. 9.

767. Paulus papa obiit. Heribertus Romam transmissus. Pippinus Tolosa perrexit.

767. Paulus papa obiit. Haribertus abba Roma transmissus. Pippinus Tolosa perrexit.

768. Rex Pippinus obiit 8. Kal. Octobris; Waifarius antea occisus est.

768. rex Pippinus obiit 8. Kal. Oct. et Waferius antea occisus est.

et Nazarianorum continuatio alteri Laurehamensium parti subiicitur.)

X.

777. Habuit Carlus conventum Francorum, id est Magiscampum, in Saxonia ad Padresbrunnon^a, et ibi paganorum Saxonum multitudo maxima baptisata est.

XI.

778. Fuit rex Carlus in Spania cum exercitu, et conquesivit^b civitatem Pampalonam^c; et Habitaurus Saracinarum^d rex venit ad eum, et tradidit civitates quas habuit, et dedit ei obsides fratrem suum et filium. Et inde perrexit domnus^e rex usque ad Cesaris-Augusta^f, et ibi venit ad eum Abinlarbi alter rex Saracenorum, quem et fecit adducere in Francia. Et interim quod domnus^e rex illis partibus fuit, Saxones gens perfida mentientes fidem, egressi de finibus suis venerunt hostiliter^g usque ad Renum fluvium, succendendo omnia et vastando, nihil penitus relinquentes. Et inde regredientes, persecuti sunt eos Franci usque ad flumen Adernam^h, et ibi invicem belligerantes, Saxones in fugam versi sunt, et plurimi ex ipsis ceciderunt; Franciⁱ victores per Dei auxilium extiterunt.¹

[Et Gundolaudus abba obiit. Et in Italia in Tarvisio civitate, vel in reliquis civitatibus in propinquo, fuit terraemotus magnus, ita ut multa edificia sive etiam ecclesias corruerunt de ipso terremotu, et plurimi homines mortui sunt, ita ut in una villa 48. simul in una nocte perierunt.]

XII.

779. Carlus rex iterum in Saxonia usque ad fluvium Wisaraha^m, et Saxones pacificati dextras et obsides dederunt. [Sturmⁿ abba obiit.²] Fames^o vero magna et mortalitas in Francia^p; et domnus rex sedit in Wormacia.

XIII.

780. Domnus rex Carlus^q perrexit iterum in Saxonia cum exercitu, et pervenit usque ad fluvium magnum Heilba; et Saxones omnes tradiderunt se illi, et omnium^r accepit obsides, tam ingenuos quam et lidos; divisitque ipsam patriam inter episcopos et presbyteros seu et abbates, ut in ea baptizarent et praedicarent: [nec^s non et Widorum seu Fresorum paganorum magna multitudo credidit.] Inde^t revertens abiit in Italia^u, et dereliquit filios suos in Wormacia^v, Pippinum et Carlum.

XIII.

781. Perrexit rex Carlus^w Romam, et baptizatus est ibi filius eius, qui vocabatur^x Carlomannus; quem Adrianus papa mutato nomine vocavit Pippinum, et unxit in re-

a) padresbrunnon Fr. b) conquesivit Fr. c) pampalonam Fr. d) habitaurus saracinarum Fr. e) perrexit carlus rex Fr. f) sarisagusta Fr. g) quod carlus rex Fr. h) ostiliter Fr. i) aderna Fr. k) franci vero victores Fr. l) quae iam sequuntur desunt in Fr. m) wisaraha Fr. n) desunt in Fr. o) famis Fr. p) francia. carlus rex in wormatia sedebat Fr. q) domnus desit. carlus rex Fr. r) tradiderunt ... omnium desit in codice, supplendi est Fr. s) necnon ... credidit desit in Fr. t) et inde Fr. u) italia Fr. v) wormatia Fr. w) carlus rex Fr. x) vocabatur ei Fr.

1) abbas primus Fuldensis cf. eius vitam in Mabill. Actis SS. O. S. B. Saec. III.

gem super Italiam, et fratrem eius Hludovicum^a super Aquitaniam. Et ibi dispon-
sata^b est Hrothrud^c, filia regis, Constantino imperatori.^d [Et reversus est rex in
Francia, et colloquium cum Tasilone, et magnum Francorum conventum, id est Ma-
gis campum, apud Wormaciam habuit civitatem.]

XV.

782. Habuit Carlus rex conventum magnum exercitus sui in Saxonia ad Lippui-
brunnen, et copstituit super eam ex nobilissimis Saxones genere comites. Et cum
eos iterum cognovisset a fide dilapsos et cum Widuchindo ad rebellandum esse adu-
natos, rursus abiit in Saxoniam, et vastavit eam, et ingentem Saxonum turbam
atroci confodit^e gladio.

XVI.

783. Obiit Hildigard regina [pridie Kal. Mad.] Bertha obiit [6. Id. Iun.] Et post-
ea domnus rex^f perrexit in Saxonia^h cum exercitu magno, et rebellantibus illis,
commissum estⁱ bellum, et ceciderunt ex parte Saxonum multa milia^k, [et iterum
bellum commissum est, et pugnauerunt Franci cum Saxones, et opitulante gratia
Christi habuerunt victoria; et ceciderunt de parte Saxonum etiam multa milia, pluri-
ma quam antea. Et per gratia Dei victor reversus est in Francia], et sociavit sibi in
coniugio Fastradam, atque^l reginam constituit. Et fuit estus tam vehementer calidus,
ita ut plurimi homines de ipso^m calore expirarent.

XVII.

784. Iterum Carlusⁿ perrexit in Saxonia^o cum exercitu per duas vices: et Holm-
richus^p abba^q, sed et Folradus^r abba, et Albricus^s episcopus obierunt; nec non et inun-
datio aquarum valida fuit.

XVIII.

785. Rex Carlus demoratus est in Saxonia ad Heresburg de natale Domini usque
in mense Iunio, et edificavit^t ipsum castellum a novo, sed et basilicam ibidem con-
struxit. Placitumque habuit ad Paderbrunnun^u cum Francis et Saxonibus; et tunc
demum perrexit trans^v fluvium Wisaraha, et pervenit usque in Bardungawe.^w Cum-
que Saxones se illi dedissent, christianitatem quam pridem respuerant, iterum reci-
piunt. Pace patrata nulloque rebellante, postea^x rex rediit domum suam. Widuchind^y,
tot malorum auctor^z ac perfidie inceptor, venit cum sociis^{aa} suis ad Attinacho^{ab} palat-
cio, et ibidem baptizatus est, et domnus^{ac} rex suscepit eum a fonte^{ad} ac donis magni-
ficis honoravit. A^b transitu Gregorii papae usque praesentem fiunt anni centum octo-
ginta.

XVIII.

786. Rebellare conati sunt quidam comites, nonnulli etiam nobilium in partibus
Austriae, ac^{ae} coniurantes invicem coegerunt^{ae} quos poterant, ut^{ae} contra domnum re-
gem insurgerent. Quod factum multos exterruit. Cumque perspicerent^{ae}, quod opus
nefandum implere non possent, neque oportunum tempus adesset, subito exterriti late-
bras undique quaesivere. Quod compertum, domnus^{ae} rex solita clementia omnia con-
silio regens^{ae}, iussit eos ad se venisse.^{ae} Proecedente autem^{ae} tempore in mense Augu-
sto^{ae} apud Wormaciam synodum^{ae} episcoporum ac conventum magnificum coire fecit;
ubi decernens, quod hii qui potissime in hac coniuratione devicti sunt, honore simul
ac luminibus privarentur; eos autem^{ae} qui innoxii in hac coniuratione seducti sunt,
clementer absolvit.

a) ludwigum codex. b) desponsata Fr. c) rottrud Fr. d) quae sequuntur desunt in Fr. e) totus annus desit in
codice, exhibetur in Fr. f) confodit Fr. g) hildigarda regina et Bertrada, et carlus rex Fr. h) saxoniam Fr.
i) bellum et ... commissum est et excidit in codice, supplens iam Uszermannus ex chron. Moissiac. k) multa mi-
lia. Et sociavit sibi in coniugio Fr. media desunt. l) atque eam r. Fr. m) ipsa Fr. n) iterum rex p. Fr.
o) saxoniam Fr. p) helmericus abba et Fr. q) reedificavit i. c. et Fr. r) paderbrunnon Fr. s) trans desit Fr.
t) bardungawe Fr. u) postquam Fr. v) widuchind Fr. w) actor Fr. x) sequacibus Fr. y) attinaco palatio Fr.
z) et carlus rex Fr. aa) a fonte desit Fr. ab) A . . . 180. desit Fr. ac) et Fr. ad) quos p. coegerant Fr. ae) ut
desit cod. af) prospicerent Fr. ag) quo comperto carlus rex Fr. ah) solita . . . regens desit in codice i) venis Fr.
k) autem desit Fr. l) augusto desit in codice. m) wormaciam synodum . . . hii Fr. n) vero Fr.

1) Holmrichus abbas Laureshamensis Cod. dipl. sii et archicappellanus. 3) Albricus episcopus
Lauresh. p. 26. 2) Folradus abbas S. Diony. Traiecti inferioris.

CODEX LAURESHAMENSIS.

Inde proficiens^a perrexit ad Romam, et inde ad monasterium sancti Benedicti, et inde perrexit ad Capuam. Et inde reversus est, et pervenit ad sanctum Petrum apostolum, et ibi celebravit pascha; et postea reversus est in Francia cum magno gaudio, et adduxit secum obsidem filium Aragis.

Eo anno mense December apparuerunt acies terribili in coelo tales, quales numquam antea apparuerunt nostris temporibus; nec non et signa crucis apparuerunt in vestimentis hominum, et nonnulli sanguinem dixerunt se videre pluere: unde pavor ingens et metus in populo irruit, ac mortalitas magna postea secuta est. Et Lullus¹ archiepiscopus obiit.

XX.

787. Eclipsis solis facta est hora secunda 16. Kal. Octobris die dominica. Et in eodem anno dominus rex Carlus venit per Alamanniam usque ad terminos Paioariorum^b cum exercitu. Introivit etiam in ipsam patriam, et venit ei Tasilo obviam pacifice, et dedit ei obsidem filium suum Theudonem, et sic reversus est rex cum pace et gaudio ad Wormaciam.

XXI.

788. Sic venit Tasilo ad dominum regem Carolum in Ingulinhaim, et factum est ibi conventum Francorum ceterarumque gentium, qui sub dominio eorum erant. Et recordantes Franci de pessimis consiliis et machinationibus, quas ipse Tasilo et coniux illius cum omnes gentes qui in circuitu Francorum erant, tam christiani quam et pagani, consiliati sunt contra Francos — sed et consiliiarii Tassilonis et legatarii ipsius in praesenti adfuerunt, et coram eo ipsum consilium dicebant, et ille nullatenus potuit denegare — tunc indicaverunt eum morti dignum. Rex autem misericordia motus super eum, noluit eum occidere, sed cum ipsius petitione clericum eum fecit, et retrusit in monasterio. Et ipse dominus rex perrexit in

a) proficiens cod. b) deest in codice.

1) Lullus Mogontiensis.

FRAGMENTUM ANNALIUM CHESNII.

Inde proficiens Carlus rex perrexit in Italiam. Multa etiam referuntur signa apparuisse eodem anno; signum enim crucis in vestimentis hominum apparuit, ac sanguinem de terra ac de coelo profluere; nec non et alia multa signa apparuerunt, unde pavor ingens ac timor in populo salubriter irruit, ita ut se multi corrigerent. Et sex dies ante natale Domini tonitrua et fulgura immensa apparuerunt, ita ut ecclesias concussit in Widli¹, et pene per totam Franciam auditum fuit, et multi homines interfecti fuerunt; etiam aves coeli ab ipso tonitruo occisi sunt. Et arcus coeli in nubibus apparuit per noctem. Et postea vero mortalitas magna fuit, et Lullus archiepiscopus migravit de hac luce. Carolus perrexit ad Romam et inde usque ad Beneventum, et filio Aregiso inde in ospitatum recepit; et inde reversus est ad Romam.

Anno 787. Carlus reversus est in Franciam, et inde multos Langobardos nobiles adduxit. Et Aragis dux de Benevento mortuus est, et filius eius mortuus est. Et inde Carlus rex perrexit in partibus Bagoarii. Quinto Non. Octobris Dasilo dux ad regem venit, et ei reddidit regnum Bagoariorum, et semetipso Carlo rege in manu tradidit et regnum Bagoariorum.

Anno 788. habuit rex Carlus conventum seu synodum in Inghilinhaim, et ibidem Dasilo venit et uxor sua cum filiabus duabus. Et ipse Dasilo ad sancto Goare pridie Nonas Iulias tunceratus est, et filius eius Teudo ad beatum Maximinum comam capitis sui deposuit, et ipsius uxor velamen sibi imposuit, et filias eius, unam ex illis transmisit ad Cala² monasterio, et aliam ad Lauduno³ monasterio. Tunc Carlus rex in Bagoariam perrexit, et omnes fines Bagoariorum in sua propria ditione recepit. Ipsoque tempore Benemaugius rex Spanorum mortuus est.

1) num Withlam emporium? 2) Chelles.
3) Laon.

Paioariam ad Reganesburg, et ibi venerunt ad eum Paioarii, et dati sunt obsides; et ordinata ipsa patria, rex reversus est in Francia.

XXII.

789. Tunc Carlus rex iterum per Saxoniam pervenit usque ad Sclavos qui dicuntur Wilti, et venerunt reges terre illius cum rege eorum Tragwito ei obviam, et petita pace tradiderunt universas terras illas sub dominatione Caroli regis Francorum; et dati sunt obsides, et se ipsis traditis, rex reversus est in Francia.

XXIII.

790. Eo anno conventum rex habuit in Wormacia, non tamen Magiscampum; et ipse annum transit sine hoste.

XXIII.

791. Sic fuit rex Carlus in Wormacia, et ibi celebravit pascha. Et vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, movit exercitum suum, innumerabilem multitudinem, contra superbissimam gentem Avarorum; divisitque exercitum suum in tres partes; et sic introivit ipse per Paioariam in fines Hunnorum ex meridiana parte Danovii; sed et de alia parte Danovii alius exercitus Ribuariorum et Fresionum et Saxonorum cum Toringos; sed et navalis hostis per Danovium, ut ex utraque ripa rex potestatem habere potuisset cum exercitu suo: et sic introivit in terram illam, isti hinc et ille inde, medium autem exercitus navalis. Et terruit eos Dominus in conspectu eius, ita ut nullus ei resistere ausus esset; sed ubicumque aut fossas aut aliquam firmitatem sive in montibus seu ad flumina aut in silvis factam habuerunt, statim, ut ipse aut exercitus eius ibi advenit, continuo aut se tradiderunt, aut occisi sunt, aut per fugam dilapsi. Sed et ille tunc eius exercitus quem Pippinus filius eius de Italia transmisit, ipse introivit in Illyricum et inde in Pannonia, et fecerunt ibi similiter, vastantes et incendentes terram illam, sicut rex fecit cum exercitu suo ubi ipse erat. Cum autem vidisset rex Carlus, quod nullus ei de parte Avarorum resistere ausus esset aut suis, tunc circumvit terram illam per dies 52. incendendo et vastando terram illam; sed et predas sine mensura vel numero, et captivos, viros et mulieres et parvulos, innumerabilem multitudinem exinde ducebant. Et in ipso itinere obiit bone memorie Enghilramnus, Mediomatrice ecclesie archiepiscopus,

FRAGMENTUM ANNALIUM CHESNII.

Anno 789. fuit rex Carlus in Sclavania, et venerunt ad eum reges Sclavianorum, Dragitus et filius eius, et alii reges Witsan¹⁾, et Drago cum reliquis reges Winidorum; et fuit usque ad Pana²⁾ fluvium, et subdidit has nationes in sua ditione, et reversus est in Franciam.

Anno 790. habuit rex Carlus suum conventum in Warmatiam, et venit ibidem legatio Hunnorum; et transmisit maximam partem de exercitu suo in Bagoariam contra ipsam nefandam gentem Hunnorum.

Anno 791. inde autem itinere per moto, partibus Bagoariae perrexit; ad Reganesburg pervenit, ibi exercitum suum coniunxit. Ibiq; consilio peracto Francorum, Saxonum, Frisonum, disposerunt propter nimiam malitiam et intolerabilem quam fecerunt Avari contra sanctam ecclesiam vel populum christianum, unde iustitias per missos impetrare non valuerunt, iter peragendi cum Dei adiutorio partibus iam dictis Avarorum. Perrexerunt ad Anisam³⁾ fluvium properantes; ibi constituerunt letanias faciendi per triduo.⁴⁾

¹⁾ Chesnii aviam fluvium, vitio scriptoris vel typographi. ²⁾ triduo. Reliqua huius anni et aliorum usque ad annum 806, ubi in verbis in loco qui dicitur Silli supra ripam desinit, istis verbis in annalibus Laurisemibus referuntur. Chesnii SS. Franc. T. II. p. 25.

³⁾ et alii reges Witsan... Winidorum] legendum puto et alii reges Wiltzan (i. e. Wiltzorum) et Dragoitus cum reliquis reges Winidorum subiecerunt se eius dominationi vel aliud eiusmodi; ea certe sententia est. ⁴⁾ die Peene.

sed et Sindbertus¹ episcopus ibi defunctus est; et rex Carlus rediit in Paioaria, ibidemque gemavit.*

XXV.

792. Eodem anno resedit rex in Paioaria, et apud Reganesburg celebravit pascha. Sed et propinquante aestivo tempore Saxones, aestimantes quod Avarorum gens se vindicare super christianos debuisset, hoc quod in corde eorum dudum iam antea latebat, manifestissime ostenderunt: quasi canis qui revertit ad vomitum suum, sic reversi sunt ad paganismum quem pridem^b respuerant, iterum relinquentes christianitatem, mentientes tam Deo quam domno rege, qui eis multa beneficia prestet, coniungentes se cum paganas gentes, qui in circuitu eorum erant. Sed et missos suos ad Avaros transmittentes conati sunt in primis rebellare contra Deum, deinde contra regem et christianos; omnes ecclesias que in finibus eorum erant, cum destructione et incendio vastabant, reiicientes episcopos et presbyteros qui super eos erant, et aliquos comprehenderunt, nec non et alios occiderunt, et plenissime se ad culturam idolorum converterunt. Et in ipso anno inventum est consilium pessimum, quod Pippinus filius regis, ex concubina Himildrude nomine genitus, contra regis vitam seu filiorum eius qui ex legitima matrona geniti sunt...^c, quia voluerunt regem et ipsos occidere, et ipse pro eo quasi Abimelech in diebus iudicum Israel^d regnare, qui occidit fratres suos septuaginta viros supra petram unam, et regnavit pro Gedeone patre suo, cum malitia tamen et non diu. Sed Carolus rex, cum cognovisset consilium Pippini et eorum qui cum ipso erant, coadunavit conventum Francorum et aliorum fidelium suorum ad Reganesburge, ibique universus christianus populus qui cum rege aderat, iudicaverunt et ipsum Pippinum et eos qui consentanei eius erant in ipso consilio nefando, ut simul hereditate et vita privarentur; et ita de aliquis adimpletum est. Nam de Pippino filio, quia noluit rex ut occideretur, iudicaverunt Franci, ut ad servitium Dei^e inclinare debuisset; quod et ita factum est, et misit iam clericum in monasterio. Et iterum ibi demoravit.

XXVI.

793. Ipso hieme^f iterum fecit rex conventum^g apud Reganesburge; et cum cognovisset fideles suos, episcopos, abbates et comites, qui cum ipso ibi aderant, et reliquum populum fidelem, qui cum Pippino in ipso consilio pessimo non erant, eos multipliciter honoravit in auro et argento et sirico et donis plurimis. Et in ipso hieme transmisit rex duos filios suos Pippinum et Hludwicum cum hoste in terra Beneventana; et facta est ibi famis validissima, et super populum illum quem ibi inventus est, et super exercitum qui advenerat, ita ut aliquanti nec ipsam quadragesimam se ab esu carniū abstinere poterant. Sed et famis valida in Burgundia et per aliqua loca in Francia incumbebat, ita ut multi ex ipsa fame mortui fuissent. Et dominus rex cum apud Reganesburg iterum celebrasset pascha, et in estivo tempore voluisset cum navibus venire in Franciam, et aliquem fossatum iussisset facere inter duo flumina, id est inter Almona et Ratanza, et ibi multum demorasset, Saracini qui in Spaniis erant, exestimantes quod Avari contra regem fortiter dimicassent, et ob hanc causam in Francia eum venire non licuisset, egressi sunt de finibus suis in aliquam partem Gotiae, et coniungentes se ibi ad nostros; et ceciderunt ibi multitudo eorum, sed et de parte nostra ibi multi interfecti sunt. Rex tamen, Christo adiuvante, de eodem loco navigio pervenit ad Franconofurt, et ibi ipsum hiemem resedit.

XXVII.

794. In ipso anno dominus rex apud villam Franconofurt celebravit pascha; sed in estivo tempore congregavit universalem synodum cum missis domni apostolici

a) i. e. iemavit, hiemavit. b) quem pridem suppluit ex chron. Moiss. c) deest inerat vel quid simile. d) iudicum israel suppluit ex chron. Moiss. e) et codex. f) hiemo codex legere solet. g) conventum deest in cod.

s) Sindbertus] episcopus Ratisbonensis. Mabill. T. I. p. 336. USSERM. Annal. T. II. p. 363. Harzh. Concil. Germ.

Adriani, seu ipsum patriarcham Aquiliensem domnum Paulinum, cum archiepiscopo Petro Mediolanense, et episcopis eorum, et omnes archiepiscopos in regno suo cum episcopis et abbatibus seu etiam quam plurimi presbyteri et diaconi cum reliquo devoto populo. Quibus resedentibus apud christianissimum principem Carolum, pervenit ad aures eorum haeresis illa, quam Elipantus Dolitanus episcopus cum alio episcopo, Felice nomine sed infelix in dictis, cum sociis eorum adserebant. Agebant namque, quod dominus noster Iesus Christus, in quantum ex patre est ineffabiliter ante secula genitus, vere sit filius Dei, et in quantum ex Maria semper virgine carnem adsumere dignatus est, non verus sed adoptivus filius esset. Sed sancta et universalis synodus hoc nefandum dictum non consentit, sed ita alloquitur dicens: Dei ergo filius hominis factus est filius, natus secundum veritatem naturae ex Deo Dei filius, et secundum veritatem naturae ex homine hominis filius, ut veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus et verus homo unus filius. Et in ipso synodo adventit Tassilo, et pacificavit ibi cum domno rege; abnegans omnem potestatem quam in Paioaria habuit, tradens eam domno regi: nec non et Fastrada regina ibi defuncta est. Et rex inde iterum perrexit in Saxonia, et Saxones venerunt ei obviam ad Aeresburg iterum promittentes christianitatem et iurantes, quod saepe fecerunt, et tunc rex credidit eis, et dedit eis presbiteros; et rex rediit in Francia, et resedit apud Aquis palatium.

XXVIII.

795. Sed et etiam tunc apud Aquis palatio domnus rex celebravit pascha, et infidelitas unde consueverat a parte Saxonorum exorta est; quia cum domnus rex super alias gentes venire voluisset, nec ipsi ad eum pleniter venerunt, nec ei solatium ut ipse iusserat transmiserunt. Tunc iterum cognita infidelitate eorum, rex cum exercitu suo super eos veniens, alii ei pacifice obviam venientes ex parte Saxonorum, et cum eo in solatio suo ipsum iter expleverunt, et ipse cum exercitu suo ad Albia pervenit; sed alii circa paludes Albiae et in Wihmuodingas ad eum pleniter non venerunt. Domnus rex tamen resedens apud Bardunwih tantam multitudinem obsidum inde tulit, quantam nunquam in diebus suis aut in diebus patris sui aut in diebus regum Franchorum inde aliquando tulerunt. Sed et tunc omnes ad eum venientes, excepto his quos iam supra commemoravimus, et hii qui trans Albe erant; ipsi ad eum pleniter adhuc non venerunt, eo quod vassum domni regis Wizzin regem Abo-tridarum occiserunt; ideo non credebant, quod in gratia eius pervenire potuissent. Caeteri autem ad eum omnes pacifice venerunt, et iussionem suam promittentes implere; et ita domnus rex iterum credens eis, nullum voluntate interficiens fidem suam servando. Tunc ad Aquis palatio de terra Avarorum regulus quidam nomine Todanus ad domnum regem veniens cum comitibus suis; quem domnus rex honorifice suscepit, et baptizare iussit, et eos qui cum eo venerunt, et cum magno honore et donis eum remeare fecit ad probria. Et in eo anno a parte Avarorum venerunt thesauri, magna multitudo, pro quibus domnus rex omnipotenti regi gratias agens, et distribuit ipsum thesaurum inter ecclesias et episcopos, seu abbates et comites; nec non et universos fideles suos de eodem thesauro mirifice honoravit. Et in ipso hieme, id est 8. Kal. Ianuar., sanctae memoriae domnus Adrianus summus pontifex Romanus obiit, pro quo domnus rex, postquam a planctu eius cessavit, orationes per universum christianum populum infra terminos suos fieri rogavit, et elemosina sua pro eo multipliciter transmisit, et epitaphium aureis litteris in marmore conscriptum iussit in Francia fieri, ut eum partibus Romae transmitteret ad sepulturae summi pontificis Adriani ornandam.

a) cum hac voce incipit codex Bibl. Caesareae Vindobon. hist. prof. Nro. 686, cuius ut authentici lectiones adoptavimus, cum numero 1. Laurishamensem 2. signantes. b) dignus 2. c) adoptivus 2. d) consentit 2. e) adoptione nec 2. f) filii n. n. deest 2. g) pacificatus est 2. h) rege 2. i) saxoniam 2. k) heresburg 2. l) presbyteros . . . palatium 2. m) ut 2. n) ipse 2. o) suo deest 2. p) apud baldunwih 2. q) nunquam 2. r) his 2. s) baptizari 2. t) venerunt 2. u) propria 2. v) et deest 2. w) et in ipso hieme 2. in cod. 1. haec verba abscissa sunt, et nominis ultimum e legitur. x) sancto marie domnus 2. y) litterae pon abscissae 1. z) ces abscissum 1. a) elemosina 2. b) epitaphium 2. c) sepulturam 2.

1) i. e. aiebant. 2) dicens in epistola synodica ad episcopos Hispaniae. Labbei Concil. T. VII. p. 1043. USSERM.

XXVIII.

796. In ipso aestate transmisit rex Carolus Pippinum filium suum cum suis quos in Italia secum habebat, et Paicarios cum aliqua parte Alamaniae in finibus Avarorum; et coadunatus est Pippinus cum omnibus quos pater eius ei transmisit in solacium, et transito Danovio, cum exercitu suo pervenit ad locum, ubi reges Avarorum cum principibus suis sedere consuevi erant, quem et in nostra lingua Hringe nominant; et inde tulit thesauros multiplices et transmisit patri suo, et ipse postea cum exercitu suo et magnis thesauris Avarorum pervenit in Francia. Et ipso anno ipse rex Carolus demoratus est in Saxonia cum duobus filiis suis, id est Carolo et Clodoveo, circumvit terram Saxanorum, ubi rebelles fuerunt, incendendo et vastando eam, et captivos inde ducebat, viros et mulieres et parvulos, et praeda^a innumerabilem multitudinem. Et tertium exercitum suum Carlus^b rex in eadem aestate transmisit in fines Saracinorum cum missis suis; qui et ipsi ibi fecerunt similiter; vastaverunt terram illam, et redierunt cum pace ad regem Carolum ad Aquis^c palacium.

XXX.

797. Iterum eodem anno introivit rex Carlus in Saxonia, et pervenit ad pagum qui dicitur Wihmuoti, ubi^d firmitas eorum facta fuit, et ipsa firmitate interrupta, introivit rex cum exercitu suo in pagum illum, vastavit et incendebat^e pagum illum. Et tunc denuo venerunt ad eum omnes Saxoni de universis finibus et angulis ubi habitabant, et tulit inde aut obsides aut de ipsis quantum ipse voluit, et de Fresiones similiter, et rex Carlus rediit in Francia. Et post aliquantas ebdomadas iterum introivit in Saxonia, et ibi habitavit ipsum hiemem, et fecit sedem suam iuxta locum ubi Timella fluit in Wisaraha, quem etiam Heristelli appellavit, eo quod ab exercitu suo fuerant constructae ipsae mansiones, ubi habitabant.

XXXI.

798. Ipso anno fuit rex Carolus in Saxonia, et apud Haristallio-novo ipsum hiemem ibi resedit, et ibi celebravit pascha: quem locum, ut nos audivimus, ipse rex ita appellavit, quia ab hoste ipso ipsae mansiones in quibus habitabant constructi sunt. Et in ipso aestate pervenit cum exercitu suo ad Bardunwih, et illi omnes se tradiderunt in manus eius, et tulit inde illos capitianos quos voluit, et de obsidibus^f quantum ei voluntas fuit; et interim congregati sunt Sclavi nostri qui dicuntur Abotridi cum missos domni regis ad illos Saxones qui in aquilones^g parte Albie erant^h, et vastaverunt terram illam et incenderunt; et illi Saxones congregaverunt se in unum, et commissum est forte proelium inter eos, et quamvis illi Abotridi fanatici erant, tamen fides christianorum et domni regis adiuvitⁱ eos, et habuerunt victoriam super Saxones, et ceciderunt de ipsis Saxonis ante eos in ipsa pugna duo milia 901^k; et in North-Thuringas ibi pervenerunt ipsi Sclavi ad domnum regem, et honoravit eos domnus rex ut digni erant mirifice; et inde domnus rex remeavit ad Francia, et de ipsis Saxonis tulit secum quos voluit, et quos voluit dimisit; et ipse pervenit ad Aquis palatio, et ibi hiemavit.

XXXII.

799. Iterum domnus rex Carolus apud Aquis palatio celebravit pascha; et instigante dyabulo^l Romani comprehenderunt^m domnum apostolicum Leonem in ipsas laetanas, quod est 7. Kal. Maias, et absciderunt linguam eius, et voluerunt eruere oculos eius et eum morti tradere. Sed iuxta Dei dispensationem malum quod inchoaverunt non perfecerunt.ⁿ Et domnus rex eodem anno introivit in Saxoniam et resedit ad Padresbrunna, et ibi venit ad eum domnus Leo apostolicus, quem antea volebant Romani interficere, et suscepit eum domnus rex honorifice, et multis donis et honoribus eum honoravit, et postea cum pace et honore magno eum remisit ad propriam sedem; et missi domni regis deducebant eum honorifice, et eos qui in morte eius consiliati sunt transmiserunt ad domnum regem, et sunt modo, ut digni sunt, in

a) praede 2. b) carolus 2. ita pluries. c) aquas 2. d) ubi et 2. e) incendit 2. f) obsidibus 2. g) aquilonis 2. h) et vastaverunt ... fanatici erant decet 2. i) adiuvit 2. k) duo milia DCCCL. 2. l) diabulo 2. m) comprehenderunt 2. n) perfecerunt 2.

exilio. Et dominus rex inde tulit^a multitudinem Saxonorum cum mulieribus et infantibus, et collocavit eos per diversas terras in finibus suis, et ipsam terram eorum divisit inter fideles suos, id est episcopos, presbyteros, comites et alios vassos suos, et ibi ad Padresbrunn^b aedificavit ecclesiam mira magnitudinis, et fecit eam dedicare; et post haec reversus est in pace ad Aquis palatium; et ibi resedit.

XXXIII.

800. Ipsum hiemem resedit apud Aquis palatio, et circa quadragesimae^c tempus circumvit villas suas seu etiam corpora sanctorum, usque dum post pascha pervenit^a Torones, ubi corpus beati Martini requiescit; et fuerunt cum eo filii sui Carolus et Pipinus^e; sed et Flodoveus^f ibi advenit filius eius; nec non et Liutgardis^g coniux domini regis ibi defuncta est: et facta ibi oratione solemniter, et cum pace reversus est ad propriam sedem. Et in aestivo tempore congregavit obtimates et fideles suos ad Mogontiam^h civitatem, et cum cognovisset undique per omnes fines suos pacem, rememoravit de iniuria quam Romani apostolico Leoni fecerunt, et direxit faciem suam, ut iret partibus Romae, et ita fecit. Et ibi fecit conventum maximum episcoporum seu abbatum cum presbyteris, diaconibus et comitibus seu reliquo christiano populo, et ibi venerunt in praesentia qui ipsum apostolicum condemnare volueruntⁱ; et cum cognovisset rex, quia non propter aliam iustitiam sed per invidiam eum condemnare volebant, tunc visum est et ipsi piissimo principi Carolo et universis episcopis et sanctis patribus qui ibi adfuerunt, ut si eius voluntas fuisset et ipse petisset, non tamen per eorum iudicium sed spontaneae^k voluntate se purificare^l debuisset; et ita factum est. Et ipso sacramento expleto, incipiebant illi sancti episcopi cum universo clero seu ipso principe Carolo cum devoto christiano populo ymnum^m: *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur*; quo perexpleto et ipse rex et universus populus fidelis cum eo dabant laudem Deo, quia ipsum apostolicum Leonem et sanum in corpore et in anima custoditum meruerunt habere; et ipsum hiemem Romae fecit.

XXXIII.

801. Et quia iam tunc cessabat a parte Graecorum nomen imperatoris, et femineum imperium apud se abebantⁿ, tunc visum est et ipso^o apostolico Leoni et universis sanctis patribus qui in ipso concilio aderant, seu reliquo christiano populo, ut ipsum Carolum regem Franchorum^p imperatorem nominare debuissent, qui ipsam Romam tenebat, ubi semper Caesaras sedere soliti erant, seu reliquas sedes quas ipse per Italiam seu Galliam nec non et Germaniam tenebat; quia Deus omnipotens has omnes sedes in potestate eius concessit, ideo iustum eis esse videbatur, ut ipse cum Dei adiutorio et universo christiano populo petente ipsum nomen aberet. Quorum petitionem ipse rex Karolus denegare noluit, sed cum omni humilitate subiectus^q Deo et petitione^r sacerdotum et universi christiani populi in ipsa nativitate domini nostri Iesu Christi ipsum nomen imperatoris cum consecratione domini Leonis papae suscepit. Et ibi primis omnium ipsam sanctam ecclesiam Romanam de ea discordia quam inter se abuerant, ad pacem et concordiam revocavit, et ibi celebravit pascha. Et adpropinquante aestivo tempore direxit iter suum partibus Ravennae iustitias^s et pacem faciendo, et inde pervenit in Francia ad sedem suam.

XXXV.

802. Eo anno demoravit dominus Caesar apud Aquis palatium quietus cum Francis sine hoste; sed recordatus misericordiae suae de pauperibus, qui in regno suo erant et iustitias suas pleniter abere non poterant, noluit de infra palatio pauperiores vassos suos transmittere ad iustitias faciendum propter munera, sed elegit in

a) tulit 2. b) padresbrunnum 2. c) quadragesime 2. d) venit 2. e) pipinus 1. 2. f) flodoveus 1. 2. nihilominus Lambertus adidit Clodoveus, haec adiciens: „ita ibi scriptum est pro Hlodoveus sive Lodoveus hoc est Ludovicus“ quod adducendum existimavimus, ut lectores de ceteris quoque, quibus solam codicum auctoritatem secuti a Lamberto didicimus, iudicium ferre possint. g) luitgardis 2. h) mogontiam 2. i) voluerunt et cum . . . eum condemnare deest 2. k) spontanea 2. l) purgare 2. m) hymnum 2. n) habebant 2. ita semper fere. o) ipsum 2. p) franchorum 2. q) subiectus 1. sed us litteras t superscriptum o ita simile, ut et in codice 2 subiecto legatur. r) petitiones correct. petitioni 1. petitione 2. ultima vocis petitiones littera a proxime illam excipiente sacerdotum originem duxit. s) iustitias 2. ita saepius.

regno suo archiepiscopos et reliquos episcopos et abbates cum ducibus et comitibus, qui iam opus non abebant super innocentes munera accipere, et ipsos misit per universum regnum suum, ut ecclesiis, viduis et orphanis et pauperibus et cuncto populo iustitiam facerent. Et mense Octimbriō congregavit universalem synodum¹ in iam nominato loco, et ibi fecit episcopos cum presbyteris seu diaconibus relegi universos canones, quas sanctus^a synodus recepit, et decreta pontificum, et pleniter iussit eos tradi coram omnibus episcopis, presbyteris et diaconibus. Similiter in ipso synodo congregavit universos abbates et monachos qui ibi aderant, et ipsi inter se conventum faciebant, et legerunt regulam sancti patris Benedicti, et eum^b tradiderunt sapientes in conspectu abbatum et monachorum; et tunc iussio eius generaliter super omnes episcopos, abbates, presbyteros, diaconos^c seu universo clero facta est, ut unusquisque in loco suo iuxta constitutionem^d sanctorum patrum, sive in episcopatibus seu in monasteriis aut per universas sanctas ecclesias, ut^e canonici iuxta canones viverent, et quicquid in clero aut in populo de culpis aut de negligentibus^f apparuerit, iuxta canonum auctoritate emendassent; et quicquid in monasteriis seu in monachis contra regulam sancti Benedicti factum fuisset, hoc ipsud iuxta ipsam regulam sancti Benedicti emendare fecissent. Sed et ipse imperator, interim quod ipsum^g synodum factum est, congregavit duces, comites et reliquo christiano populo cum legislatoribus, et fecit omnes leges in regno suo legi, et tradi unicuique homini legem suam, et emendare ubicumque necesse fuit, et emendatum^h legem scribere, et ut iudices per scriptum iudicassent, et munera non accepissent; sed omnes homines, pauperes et divites, in regno suo iustitiam habuissent. Et eo anno pervenit elefans in Francia.

XXXVI.

803. Ipso anno imperator Karolus caelebravit apud Aquis palatium pascha, et conventum abiit ad Mogontiamⁱ; et ipse sine hoste fecit eodem anno, excepto quod scaras suas transmisit in circuitu, ubi necesse fuit.

a) sancta 2. b) eam 2. c) diaconos 2. d) constitutionem 2. e) aut 2. f) negligentibus 2. g) ipsam 2. h) emendatam 2. i) mogontiam 2.

1) *synodum*] cuius statuta habentur T. I. Concil. German. Hartzheimii p. 363. USSERM.

769. 770.	769. 770.	769. Berta duxit filiam Desiderii regis Langobardorum in Franciam. ^a
771. Karolomannus rex obiit 2. Non. Decembr. ^a	Karolomannus obiit pridie Non. Decemb.	Karolomannus obiit 2. Non. Decembris.
772. Franci in Saxoniam ^b cum Karolo ^c reg ^e	Franci in Saxonia.	Franci in Saxonia cum Carolo rege eorum.
773. Magi campus ad Genua, et rex ^d Karolus in Langobardia.	Mai campus ad Genua, et Franci in Langobardia.	Mai campus ad Genua, et Carolus rex cum exercitu Francorum in Longobardiam.
774. Paveia civitas conquesita, et Desiderius rex ^f et Ansa uxor eius pariter exiliati sunt. Et Karolus Romam ^g pervenit.	Paveia conquesita est; Karolus reversus est in Franciam. Warinus ¹ , et Heribertus abbas obierunt; Amicho abbas ² ordinatus est.	Paveia civitas conquesita est, et Desitherius rex et Ansa uxor eius exiliati sunt in Franciam; et Carolus rex reversus est in Franciam. Haribertus abba obiit, et Amicho abba ordinatus est.
775. Magi campus ad Duram, et Karolus rex in Saxoniam.	Mai campus ad Dura, Franci in Saxonia.	Mai campus ad Dura, et Carolus rex cum exercitu Francorum in Saxoniam.
776. Karolus rex ^h in Italiam, interfecto Ruodgauzo ⁱ ; et postea ^j Magicampus ad Wormatia ^k , et inde in Saxoniam ^l sine bello.	Karolus in Langobardia occiso Rotcauzo; post ea Mai campus in Wormatia. Franci in Saxonia sine bello.	Carolus rex perrexit in Langobardiam interfecto Rotgauzo; postea Mai campus ad Wormatia, et Carolus rex cum Francis in Saxonia iam sine bello.
777. Magi campus ad Paderbrunna. ^m	Mai campus in Saxonia ad Paderbrunna.	Mai campus in Saxonia ad Paderbrunna.
778. Karolus rex ⁿ in Spania; et Saxones in Francia. ^o	Karolus rex in Spania; Saxones in Francia.	Carolus rex cum exercitu Francorum perrexit in Spaniam; et Saxones in Franciam.
779. Magicampus ad Duram ^p , et Franci in Saxoniam absque bello. Fames magna, et mortalitas in Francia. ^q	Mai campus ad Dura; Franci in Saxoniam absque bello.	Mai campus ad Dura, et Franci cum Carolo rege eorum in Saxoniam, iam absque bello.
780. Franci in Saxoniam ^r , deinde ad Romam.	Franci in Saxoniam; deinde Karolus ad Romam.	Franci in Saxoniam, deinde Carolus rex ad Romam perrexit.
781. Karolus reversus de Roma Pippino baptizato, et habuit Magicampum ^s ad Wormatia. ^t	Karolus reversus de Roma; Mai campus ad Wormatia.	Karolus rex reversus est de Roma, et Mai campum ad civitatem Wangionum ^u habuit.
782. rex ^v Karolus cum Francis ad Libiam ^w absque bello, et postea ^x Saxones mentiti sunt ^y , et quosdam de Francis occisi; et iterum ^z Franci super Saxones.	Rex Carolus cum Francis ad Lippia ¹ absque bello, et postea Saxones mentiti sunt, et quosdam de Francis occisis; et iterum rex cum exercitu Francorum super Saxones.	rex Carolus cum Francis ad Lippia absque bello; et postea Saxones mentiti sunt, et quosdam de Francis occisis; et iterum rex cum exercitu Francorum super Saxones.

a) 2. non dec. deest 3. b) saxoniam 3. c) Karlo 1. carolo 2. plerumque ita. e) rex deest 3. f) rex desiderius 1. 2. g) karolus ad romam 1. 2. h) rex deest 3. i) rothgauzo 1. rothgauzo 2. l) et praeterea 2. m) wormatiam 3. n) iam deest 3. o) paderbrunna 3. p) rex deest 2. 3. q) frantia 3. r) ad ura 2. s) frantia 3. t) saxoniam 3. u) et magicampus 3. v) wormatiam 3. w) rex deest 3. x) ad libram 2. y) postea deest 3. z) mentiti sunt quosdam Saxones de francis 2. *) occisi; iterum 3.

1) Warinus] cum fratre Ruadharo procurator Alamanniae et B. Othmari persecutor, anno Karoli M. quarto in charta apud Goldastum SS. Alam. T. II. p. 49. nr. 29. adhuc occurrit. 2) Murbacensis cf. Schöppfl. I. c. p. 48—54. 3) i. e. Lippeham.

a) berta . . . franciam manu Saxonica. b) lege Wangionum.

783. Karolus rex^a iterum in Saxonia, caede facta terram devastavit. Hildigardis^b regina obiit 2. Kal. Maias.^c
784. rex ad Lippiam^d transivit Hrenum^e, et^f devastavit Saxones.^g
785. rex^h Karolus in Erespurgⁱ resedit, et Saxones in pace conquisivit.
786. Turinci deprehensi et detenti. Rex^k Karolus Wormatiam resedit, postea Romam pervenit, deinde ad Sancti Benedicti^l et ad^m Capuam et crucesⁿ in vestibus apparuerunt.
- Rex Carolus cum Francis super Saxones, caede facta terra devastavit. Hiltigardis regina obiit pridie Kal. Maias.
- Ad Lippiam transivit Regnum, devastavit Saxones.
- Rex Karolus in Erespurc resedit; Saxones in^a pace.
- Turingi depraehensi et detenti; rex Karolus Wormatiam resedit, post ea Romam perrexit.
- rex Carolus cum agmine Francorum super Saxones, caede facta terram devastavit. Hildigardis regina obiit pridie Kalendas Maias.
- Carolus rex ad Lippaham transivit una cum Francis Renum flumen, et devastavit Saxones.
- rex Carolus in Heresburc super hiemem¹ resedebat, et Saxones in pace conquesivit.
- Thuringi autem consilium fecerunt, ut Carolum regem Francorum dolo tenerent et occiderent; si ergo hoc scelum atque nefandissimum crimen perpetrare non praevalescent, saltem hoc cupiebant constituere, ut non ei oboedissent, neque obtemperassent iussis eius. Quod nequam consilium regi multa tempora latere nequamquam^a potuit. Ille enim, eo quod erat prudens ac mitis, valde pacientissime hoc deportabat. Igitur transactis aliquis temporibus, transmisit iam prefatus rex legatum suum ad aliquem de illis Thuringis propter filiam suam, sponsam scilicet unius Franci, quam secundum legem Francorum sponsatam habuisse cognoscebatur, ut tempore statuto ei reddidisset sponsam suam. Ille enim parvipendens iussa regis, non tantum^b spondit se illam reddere, sed etiam in super congregavit pene universos Thuringos proximosque suos, et voluerunt se defendere de rege Francorum. Rex namque haec audiens iratus est valde, atque indignans hoc, missis ex satellitibus suis contra eos, qui sagaciter atque fiducia^c contra eos perrexerunt, predia possessionesque eorum devastantes. Thuringi

a) rex deest 3. b) hildegardis 2. hiltigart 3. c) 2. kal. maias deest 3. d) alpiam corr. lippiam 3. e) rhenum 1. 2 f) et deest 3. g) saxoniam 3. h) rex deest 3. i) erispurg 2. k) rex deest 3. l) sancti benedicti et ad deest 3. m) crues 3.

a) Sancti Benedicti] monasterium in Monte Casino.

a) i pace codes.

a) sic. b) i. e. non tantum non spondit.

1) germanice *den Winter über*.

namque timore perterriti ad corpus beati Bonifacii martyris confugerunt, ut per merita venerationemque ipsius sancti rex relaxeretur illis noxam, dolum, insidiasque quae praeparare conati fuerant. Porro pater monasterii illius consolabatur eos verbis pacificis dulcisque sermonibus, per nuntiumque suum intimavit haec omnia regi. Rex ergo destinavit ad eos legatum suum, ut ad se cum pace venirent, qui mox ad eum profecti sunt, steteruntque coram rege. Rex nempe sciscitabatur ab eis, si verum an falsum fuisset, quod ei intimatum fuerat de illis, scilicet ut de morte eius cogitarent, et si constituere nisi fuissent, ut parvi pendissent mandata illius? Illi enim nullo modo poterant, neque condignaverunt hoc negare. Fertur namque, unum ex illis dixisse ad regem: *Si colligae sociique mei mihi consentire conprobarentur, tu numquam postmodum citra Renum flumen transire vivus cognoscebaris.* Rex vero, quoniam erat mitissimus atque sapientissimus super omnes reges qui fuerunt ante eum in Francia, moderantissime illud deportavit. Transactis igitur quibusdam diebus, transmisit rex ipsos Thuringos una cum missis suis, aliquos in Italiam et ad sanctum Petrum, quosdam vero in Neustriam atque in Equitaniam per corpora sanctorum, scilicet ut iurent fidelitatem regi liberisque eius, quod et ita actum esse conprobatur. Qui exinde revertentes nonnulli ex illis detenti sunt in via, et evulsi esse noscuntur oculi eorum; aliqui vero pervenerunt ad civitatem Wagonum, et ibidem comprehensi sunt, et exinde exiliati, et illuc evulsi esse noscuntur oculi eorum.

a) colligi corr. colligere. codex

787. Karolus de Roma revertens ad Paveiam; et exinde duxit Langobardos^a, et exiliavit eos^d in Franciam^e, et resedit^f Wormatia. Et exinde perrexit per^g Alamanniam in fines^h Baugauriorumⁱ, et ibi^k dux Dasilo reddidit ei ipsam^l patriam, et dedit ei^m filium suum Theodonemⁿ obsidem.

Karolus de Roma revertens ad Paveia; et ex inde duxit Langobardos nobilissimos, et exiliavit eos in Francia, et resedit Wormatia. Et ex inde perrexit in finis Baguvariorum; et illuc venit dux Tassilo, et reddidit ei ipsam patriam cum baculo, in cuius capite similitudo hominis erat scultum, et dedit ei filium suum Deodonem obsidem. Et Amicho abbas 6. Id. Nov.

Possessiones vero vel agros eorum omnes infascati esse nocentur. Rex ergo inlesus atque incolomis permanens, optime regens regnum Francorum atque Langobardorum Romanorumque, eo quod colorum rex protector eius esse comprobatur: etiam praefatus rex ad Romam perrexit.

Carolus rex Francorum de Roma revertens, ad Paveia civitatem Langobardos congregavit, et exinde fraudulentissimos eorum in Franciam exiliavit. Ipseque venit in Franciam, et ad Wormaciam resedit. Postea autem commoto exercitu Francorum perrexit in fines Alamannorum et Beiweriorum, ad flumen quod appellatur Lech. Illucque veniens Dessilo dux Beiweriorum ad eum, et reddidit ei cum baculo ipsam patriam, in cuius capite similitudo hominis erat, et effectus est vassus eius, et Theodonem filium suum dedit ei obsidem.

788. Dasilo^o venit ad Ingulheim^p ad domnum regem, et post illum^q uxor eius ibidem, et ille comam capitis deposuit, et uterque cum filiis eorum exiliati sunt; et Baioaria^r capta est.

Tassilo venit in Frantiam ad Ingolunhaim, et post illum uxor sua ibidem illi capitis sui^a deposuit, et uterque consiliati sunt cum filiis eorum.

Dessilo autem dux Beiweriorum venit in Franciam ad regem Francorum Carolum, ad villam quae appellatur Ingolunheim. Post haec ergo transmisit iam praefatus rex legatos suos in Beiweriam post uxorem ac liberos iam praefati ducis; qui studioso atque efficaciter iussionem regis implentes, adduxerunt haec omnia una cum thesauris ac familia eorum copiosa valde ad iam dictum regem. Cumque haec ita agerentur, comprehensus est iam praefatus dux a Francis, et ablati armis eius ductus est ante regem.

a) duxit langobardos *deest* 3. b) langobardos quosdam 3. c) et *deest* 3. d) eos *deest* 3. e) francia 2. f) resedit per alamanniam 2. g) et venit Wormatiam inde per 3. h) baugauriorum 2. i) in baugaurios 3. k) ibi *deest* 3. l) ipsam *deest* 3. m) ei *deest* 3. n) theodonem *deest* 3. o) dasilo et uxor eius venerunt ad ingulheim ad regem, et tota comam exiliati sunt, et baugaria capta est 3. p) ingulheim 2. q) post eum 2. r) baioaria 2.

a) capitium deposuit *codex*.

a) post hanc vocem linea duas in codice crasse, de quarum sententia cf. ann. Guelferbyt. et Alamann.

Igitur cumque simul sermocinarentur, interrogavit eum de insidiis atque dolosis consiliis, quod cum multis gentibus iam olim ei praeparare conatus fuerat. Quod cum ille negare nequaquam praevalere videbatur, invitum iussus est comam capitis sui deponere. Ille autem magnis precibus postulabat regem, ut non ibidem in palatio tonderetur, propter confusionem videlicet atque obprobrium, quod a Francis habere videbatur. Rex enim precibus eius adquiescens, ad sanctum Gawarium¹⁾, qui iuxta Reno flumine in corpore requiescere cognoscitur, eum transmisit, et ibidem clericus effectus est; et exinde exiliatus est ad cenubium quod appellatur Gemedium. Duo quoque filii eius, his nominibus Theoto et Theobertus, utriusque tonsorati atque exiliati sunt. Nam et uxor iam praefati ducis, nomine Liuthirga, exiliata esse comprobatur. Haec ergo omnia ad gloriam et honorem domino regi, ad confusionem vero et obprobrium fiebant inimicis eius, eo quod rerum creator omnium fecit eum semper esse triumphatorem.

789. Karolus rex^{a)} cum exercitu Francorum perrexit in Sclavos^{b)} in Wilcia, et conquisivit ipsam patriam cum ipso rege^{c)} nomine Tragowit, et reversus est cum pace.

vicesimo anno regnante Carolo rege ibit¹⁾ cum exercitu magno Francorum super regem Sclavorum nomine Dragovit, et ipsius Wiltiam^{a)} conquisivit in partibus aquilonis usque ad mare, et reversus in pace.

Carolus autem rex una cum Francis seu ceteris gentibus in patriam Wilciorum hostiliter perrexit, ipsamque patriam conquisivit, et regem eorum nomine Dragoidus apprehendit, et iterum ipsi iam praefato regi illam patriam commendavit; et reversus esteum pace in Franciam.

790. Franci quieverunt.

790. Franci quieverunt.
791.

a) Karolus cum exercitu francorum ad sclavos in wilcia, et conquisivit eam et regem tragowit, reversus cum pace
3. b) sclavos hoc est in 2. c) rege ip-
so 2.

a) uillitiam corr. uillitiam codes.
1) i. e. ivit

1) Gawarium] i. e. S. Goarem, qui vulgo Sanct Gewer audit.

VII. ANNALIUM GUELFERBYTANORUM PARS ALTERA.

791. Karolus rex perrexit cum tres exercitus in Huni; et devastavit terram illorum ex parte, et reversus est absque bello, et resedit Reganespuruc. Et inde transmisit Pippinum cum exercitu in Beneventum; qui devastaverunt et incenderunt terram ex magna parte.

792. Karolus rex resedit Reganespuruc, et rebellabant se Saxones et Sclavi et Fresi ex parte; et iterum misit Pippinum et Chlodowicum cum exercitu in Beneventum. Et revelatum est consilium Pippini pravisimum, et iudicia ad mortem consiliatores eius.

793. Karolus resedit Reganespuruc; inde transmisit scara sua ubi necesse fuit; post hec egrediens navigio pervenit in Sualafeld ad fossatum magnum; hieme inchoante cum illis navibus et per terram tractis et per flumina venit ad Franchonofurt^b, et ibi hiemavit.

794. Karolus resedit Franchonofurt, et congregavit et habuit synodum magnum; post ea perrexit cum exercitu in finem Saxonia, et inde venit ad Aquas, et ibi hiemavit. Et obiit Fastradana regina 4. Id. Aug. et multi hostes in Sclawi occisi.

795. Karolus rex perrexit ad Chufstain, et ibi plaidavit; inde venit in Saxones, et devastavit terram illam ex magna parte, et obsides plures inde adduxit. Et tunc tradiderunt se Huni et Zotan, et iterum hiemavit ad Aquas, et pervenit ei thesaurus de Hunia.

796. Karolus iterum in Saxonia, et depraedavit terram illam, et incendit maximam partem. Et Pippinum misit in Hunia ad Hrinc, et duxit inde thesaurum magnum ad Aquas, et ibi hiemavit; et iterum mentiti sunt Huni.

797. Karolus rex iterum in Saxonia cum naves magnas per terra tractas et per aquas, et in ipsas fecit castellum, et constrinxit Saxones nimis; et transmisit Pippinum cum hoste in Wenedum, et aliam hostem in Hunia, et Hludowicum in Spania; et ipse pervenit ad Aquas; et iterum in Saxonia, et ibi hiemavit.

798. Inde perrexit in antea in Saxonia usque in Partunwich, inde in finem Windedis, et ibi plaidavit^c, sicut ipse voluit; et tulit obsides multos de Saxones, et pervenit ad Aquas.

799. Karolus plaidavit ad Lippihamme, inde perrexit ad Phaderprunnin; inde transmisit Karolum cum hoste in antea in Saxoniam. Erih, Kerolt occisi. Et hic venit papa Leo ad eum et alii Romani consiliatores eius^d; et missi imperatissa ibi fuerunt; et iterum ad Aquas inde perrexit in circuitum usque Turnes.

800. Karolus plaidavit in Magontia; inde perrexit in Italia, pervenit Romam; ibi imperator factus est. Et antea misit Pippinum cum hoste in Beneventum, et alios hostes duos, et hiemavit Romam; exiliavit Romanos, qui contra Leonem contrarii^e fuerunt.

801. Karolus imperator de Roma perrexit in Francia usque ad Aquas, et ibi plaidavit, et inde transmisit missos suos super omnia regna sua iustitias faciendas, et iurare fecerunt omnes liberi ad suam iustitiam.

802. Heena imperatrix de Costinopoli misit legatum suum Leonem spatarium de pace confirmandas inter Francos et Gregos. Celebravit imperator natalem Domini et pascha Aquis.

803. Imperator autem estatis tempore venit ad Magontiam, inde ad Reganespuruc, et inde proficiscens ad Aquis, ubi natalem Domini celebravit.

804. Imperator ab Aquis proficiscens venit ad Niumagum, et ibi celebravit pascha; inde regressus Kal. Sept. ad Aquis palatium, ibi natalem Domini celebravit et pascha.

a) lege et iudicati. b) franchonofurt codex. c) placidavit corr. plaidavit codex. d) eius CC.IIIa. et codex e) legendum in circuitum usque turones. f) leonem contrarii codex.

805. Cum esset imperator in palatio Aquis, Caroli autem et principum eius misit in Sclavos in regione Pehaim, ipsam regionem vadit; imperator vero perrexit ad Rometicum montem; inde profectus est ad villa que dicitur Teodonis, ibi celebravit natalem Domini.

806.

807.

808.

809.

810.

811.

812.

813.

Alia manu hanc adduntur.

814. ^b pridie no pascha, et Gregorum missi evenerunt.

815.

816.

817. ^c 16. Kal. April. pascha; in ipso anno obitus fuit domni Caroli regis feliciter in perpetuum.

818.

819.

Tertia manu que sequuntur:

820.

821.

822.

823. in eo anno quando Hatto comes et vassus domni regis Peretolt inter se accusarent coram imperatore.

824.

825.

826.

a) *legendum esse videtur:* aquis, carolum filium et principes eius (i. e. suos) misit in sclavos in regione pehaim, qui ipsam regionem invadit. b) *corrige* 810. pridie kal. april. pascha et g. m. e. c) *legendum* 814. 16. die Aprilis pascha, in ipso etc.

VI. ANNALIUM ALAMANNICORUM CONTINUATIO MURBACENSIS.

CODICES TURICENS. ET SIRMUNDIANUS.

CODICES MODOETIENS. ET VERONENS.

790. Karolus rex, commoto exercitu magno Francorum et Saxonum atque Sclavorum, perrexit in regionem Wandalorum, terram devastavit, et cum praeda reversus est in pace. Angilrammus et Sindbertus^a de hac luce migraverunt.
791. Karolus rex Hunnorum regnum vastat.
792. Rex Karolus Regenesburg^b Saxones et Frisones mentiti sunt. Et Pipinus comam capitis deposuit, et quosdam de Francis occisi et suspensi propter consilium pessimum quod fecerunt super Karolum regem. Et fossatum iussit facere.
793. Willihelmus pugnavit cum Saracenis^c ad Narbona, et perdidit ibi multos homines, et occidit unum regem ex ipsis cum multitudine Saracenororum.^d Et Gerho^e episcopo Muarbach monasterium datum.
794. Karolus iterum in Saxonia, et ipsi Saxones venerunt obviam illi, et promiserunt illi fidelitatem^f; et postea mentiti sunt.
795. Iterum rex Karolus cum magno exercitu Francorum in Saxonia, terram vastavit, et ipsos conquisivit, et exinde adduxit^g obsides 7070.^h, et reversus cum pace.ⁱ Wandali conquisiti sunt. Et Rotanus dux^j de Pannonia venit ad Karolum regem ad Achas^k, et se ipsum dedit et patriam quam habebat, et ipse baptizatus est et omnes qui cum eo venerant, et reversus est cum^m pace et honore in patriam suam. Adrianus papa defunctus est 7. Kal.ⁿ Ianuar. et Leo electus atque consecratus.
790. Karolus cum exercitu Franchorum, Saxorum atque Sclavorum in regionem Wandalorum, et eam devastavit; reversus cum pace.
791. Karolus regnum Hunorum vastavit.
792. Karolo Saxones et Frisones mentiti sunt. Et Pippinus tonsa coma, et quosdam de Francis occisi et suspensi propter consilium quod fecerunt super Karolum. Et fossatum iussit facere.
793. Wilhelmus pugnavit cum Saracenis ad Narbona, et perdidit multos homines, et unum regem cum multitudine occidit.
794. Karolus iterum in Saxonia, et illi promiserunt fidelitatem; ac postea mentiti sunt.
795. Item Karolus cum magno exercitu in Saxonia, obsides quesivit; et Zotanus dux de Pannonia venit ad Karolum, se ipsum dedit et patriam, et baptizatus est. Et Leo papa electus est.

a) algramus et sindbertus 2. b) regenespurc 2. c) pugnavit contra 2. d) saracenororum 2. e) promiserunt fidelitatem 2. f) exinde abduxit 1. g) obsides DCCLXX 2. h) pace deest 2. i) et . . otanus dux 2. k) ad achas 2. l) baptizatus et 2. m) reversus cum 2. n) defunctus 7 Cal. 2.

1) Gerho.] In chartis Maurbacensibus apud Schöpfl. Alsat. dipl. p. 67. post Sindbertum episcopum anno 792 et 794 Karolus rex, anno 794. p. 58. Aighilmarus monachus et abbas, ibid. a. 795. 796. Gerohus, Gerhohus episcopus et abbas, p. 60. anno 801. Fridericus abbas, iterum a. 805. Kérhoh episcopus abbates occurrunt.

796. Karolus rex in Saxonia cum magno exercitu Francorum terram devastavit, et cum praeda magna reversus est ad ^a propria. Et Pipinus rex Langobardorum cum ipsis Langobardis et Baugariis perrexit in regionem Wandalarum ^b; et ipsi Wandali venerunt obviam illi ^c, et tradiderunt patriam atque principatum eorum Pipino regi atque Francis; et rex Pipinus reversus est cum pace et thesauro magno in Franciam ad patrem suum Karolum regem, ad palatium qui dicitur Aquas.
797. Karolus rex cum magno exercitu Francorum in Saxonia terram devastavit, et cum pace reversus est in Franciam ad Aquas. Et iterum cum exercitu in Saxonia cum omni domo sua, et ibi resedit hibernum ^d totum. Pipinus cum Baguariis et quosdam de Langobardis super Sclavos, terram devastavit, et cum pace reversus est ad patrem suum domnum regem Karolum. Hludowicus ^e in Spania cum exercitu magno, et absque bello reversus est ad propria. Ericus cum quibusdam Francis et Langobardis in Wandalis prelium commisit, victoriam cepit, terram ipsam cum dominatione domni regis Karoli conquisivit.
798. Iterum rex Karolus in Saxonia cum magno exercitu Francorum, et conquisivit illos, et exinde adduxit ^f obsides innumerabiles, et reversus est cum pace. Wandali mentiti sunt, et quosdam de Saxonis. Imma ^g defunctus est. ^h
799. Kerlot occiditur. ^b
800. ^a
796. Item Karolus in Saxonia, terram devastavit; et Pippinus cum Langobardis et Baugariis in Wandalos, et ipsi patriam principatumque dederunt.
797. Item Karolus in Saxonia; item in Saxonia, ibique totum sedit hibernum. Ericus victoriam in Wandalos; Pippinus super Sclavos.
798. Item Karolus in Saxonia, et illos conquisivit, atque obsides plurimos. Wandali mentiti sunt.
799. Kerlot occisus est.
800.

a) reversus ad 2. b) in regnum wandalorum 1. c) obviam ipsi 2. d) hybernum 2. e) ludowicus 2. f) adduxit 1. g) imma defuncta aut immo defunctus legendum. h) kerold 2. i) hic prima manus in codice desinit 1.

a) sic.

1) Imma] Hildegardis reginae et Geroldi comitis mater. Thegani vita Ludov. c. 2. Wettini visio ap. Bouq. V. 399.

ANNALIUM ALAMANNICORUM CONTINUATIO AUGIENSIS.

801.
 802. Egino Veronensis episcopus obiit.
 803.
 804.
 805.
 806. Hatto Waldoni¹ successit.^{*}
 807.
 808.
 809.
 810. Leo papa obiit.²
 811. Hatto episcopus super^b mare transivit.³
 812.
 813. Egino Constantiensis episcopus obiit.^c
 814. Karolus imperator obiit. Annus primus Hludowici imperatoris.^d
 815.
 816. Bernardus^e rex.^f
 817.
 818.
 819.
 820.
 821.
 822. Hattoni Erlaboldus successit.^g
 823.
 824. Wetinus^h monachus obiit.
 825.
 826.
 827.
 828.
 829.
 830. Initiumⁱ basilicae sancti Galli. Corpora sanctorum Valentis et Centsii Augiam devenerunt.^k
 831.
 832.
 833. Francorum^l dedecus.
 834.
 835. = Dedicatio basilicae sancti Galli.
 836. = Hatto episcopus obiit.
 837. = Berwicus abbas constituitur.^m
 838. Puotoⁿ diaconus de palatio lapsus est in iudaismum.^o
 839. Karolus rex^p oritur.
 840. Hludowicus imperator obiit. Et^q eclipsis^r solis 3. Non. Maias inter octavam^s et nonam horam^t in vigilia ascensionis Domini.
 841. Primus annus Hlotharii imperatoris. Bellum trium fratrum. [Annus primus Hludarii imperatoris. Ad Fontanas bellum crudelissimum inter fratres Hlotharium, Hludowicum et Karolum. 3.]

a) Hatto etc. deest 3. b) super deest 3. c) Egino etc. deest 3. d) carolus . . . ludovici 2. ita et infra lotharius in eodem scribitur. e) bernhardus 2. f) tota sententia in 1. manu quarta adiecta, in 3. deest. g) hattoni e. s. deest 3. h) wetinus 1. i) initium 3. k) corpora . . . devenerunt in 1. manu posteriore addita, desunt in 3; loco centsii in 2. lacuna; Hermannus Contr. Genesii. l) francorum 3. m) 835. 836. 837. desunt in 2. n) puoto 3. o) iudaismum inter octavam et n. h. in v. a. domini (perperam ex a. 840. adiecta, ubi desunt) 2. p) carolus rex 4. K. R. 1. 2. 3. q) Et deest 3. r) eclipsis 3. s) octavam nonamque 3. t) horam nonam 1.

1) uterque abbas Augiensis, Hatto vel Hatto nales ad h. a. 4) rex cf. ann. Einh. a. 818. Basileensis quoque episcopus. 2) obiit an. 5) successit] Augiae cf. Hermann. contr. h. a. no 816. cf. ann. Einhardi. 3) cf. Einh. An. vid. infra a. 847. 6) in S. Gallo.

842. Divisio regni inchoata. ^a
 843. Juditha ^b regina obiit. Pax facta inter illos. ^c
 844.
 845.
 846. ^d Reginbertus ¹ obiit. ^e
 847. ^f Tatto ² et Erlaboldus obierunt.
 848.
 849. ^g Terrae motus. Walachfredus ³ obiit.
 850.
 851.
 852.
 853.
 854. ^h Hatto ⁴ obiit. ⁱ
 855.
 856. Leo ^j papa ^b, Hlotharius imperator, Truago ⁵ ⁶ et Rabanus obierunt. ^k
 857. Hludovici regis filia Hiltikart ¹ ⁶ obiit. ^m
 858. ⁿ Folcwinus ⁷ abbas obiit.
 859.

a) inchoata divisio regni 3. b) iuditha 2. iudit 3. c) pax inter fratres facta 3. d) R. o. posteriori manu adiecta. 1. e) f) annorum 846. 847. 849. 854. sententiae desunt 3. g) alia manu adscriptum 1. haeco 1. h) leo alius papa 3. i) tucago et 2. k) obierant 3. l) hiltikar 1. hildikar 2. m) hiltigart hludovici filia obiit 3. n) deest 3.

1) Reginbertus] magister scholarum S. Galli cf. Mabill. Ann. III. 43. USSERM. 6) abbata Turicensis ab a. circiter 853. usque ad d. 23. Dec. 858 vel 859. cf. Guillimanni Helvet. L. III. c. 5. et Necrolog. S. Galli X. Kal. Dec. USSERM. 7) Augiensis cf. Herm. Contr. ad h. a.

5) Leo, Hlotharius et Drogo Mettensis episcopus anno 855 defuncti.

ANNALIUM ALAMANNICORUM CONTINUATIO SANGALLENSIS PRIMA.

860. Hiems magna ^a, et mortalitas animalium.
 861. Fames validissima. Meginrat ^b heremita martyrizatur. ^c
 862.
 863. Gens Hunnorum ^d christianitatis nomen aggressa est.
 864. ^e Ebarhart ¹, Liutolf, Erchanker, Liutfrid, Ruodolf ² regni principes obierunt.
 865. ^f Purchart ³ et alii quam plurimi obierunt. Adalwinus ⁴ pastorem curam accepit. ^h

a) hiemps 3. b) meginradus 2. c) meginrat h. m. posterius additum in 1. deest in 3. d) hunorum 3. e) 863. 865. 866. desunt 3. conf. ann. Weingartenses, ubi lectio melior. f) ebschard ... ruddolf a. g) parchard a. h) suscepit 2.

1) Schöpfung in Alsatia illustr. T. I. p. 784 et 791. videtur esse Eberhardus II. comes Alsatiae, uti etiam Liutfridus III. Inter comites qui a. 860 conventui Confluentino interfuerunt ap. Balaz. Capit. II. p. 157. numerantur ad propositum nostrum sequentes: Liutfridus sen. Leutfredus, Hugonis comitis Alsatiae filius, Hruodolfus frater Judithae Augustae, Erkingarius comes in Alamannia, pater primae uxoris anonymae Caroli Crassi, Leutulfus sive Ludolfus dux Saxoniae avus Henrici Aucupis, uti quidem haec omnia explicat Ecard Fr. Orient. T. II. p. 423. 477. Sed et sequentis ibi adhuc occurrunt Bernoldus comes incerti pagi, Burchardus comes testis etiam donationis a. 867 factae monasterio Fuldensi ap. Pistor. tradit. Fuld. I. II. p. 662, qui in pago Weterciba habitasse videtur. USSERMANN. cf. Cl. Wedekind Notizen zu Geschichtschreibern des Mittelalters p. 164. 2) Adalwinus] forte eps. Salisburg. iam a. 859 promotus. USSERM.

866. Karoli regis soror Irmangart¹ obiit.
 867. Terrae motus. Papa Nicolaus obiit. Et nimia superfluitas imbrium.^a
 868. Stella cometis. Fames acerrima^b, et mortalitas hominum et animantium.
 869. Hlotharius rex de Campania veniens in Placentia obiit.
 870. Rasticius^c dux a Hludowico^d rege Germaniae, et Soltanus^{e,2} ab imperatore Hludowico rege Langobardorum capti sunt.
 871. Hludowicus et Karolus cum patre pacificati sunt, data Retia Karolo^f. Salomon^g episcopus³ obiit.
 872. Crimoldus abbas⁴ obiit
 873.
 874. Alfridus⁵, Ratoldus, Ermricus⁶ episcopi, Pernoldus comes obierunt.^h
 875. Hludowicus imperator filius Hlotharii in Italia obiit.
 876. Hemma regina et Karolomannus filius Karoli¹ obierunt. Et Hludowicus pius rex Germaniae defunctus.^m

a) et nimia s. i. deest 3. b) acerrima deest 2; in cod. 1. omnia haec omissa, eorumque loco anni sequentis verba Hlotharius etc. habentur. cf. ann. Weingart. qui legunt de beneventa. c) rasticius 2. d) ab hludowico 3. e) solitanus 3. f) dato regno carolo 1. g) salomon e. o. deest in 3; in 2. priorem sententiam antecedit. h) anni 874 et 874 deest 3. i) rattoldus ermerocus 2. k) obiit 1. l) caroli 1. lotharii 2. m) defecit 3.

1) Irmangart] filia Ludovici Germani, abbatisa Erchemperti hist. Langob. c. 35. 3) Constantiensis. 4) S. Galli. 5) Alfridus Hil-
 Chiemseensis cf. Henrici IV. dipl. a. 1077 desheimensis, Ratoldus Veronensis cf. Usserm.
 mon. Chiemsee datum ap. Hund metrop. Sa- ad Hermannum Contr. Ermricus Passaviensis
 liaburg. II. p. 166. Monumenta Boica II. USSERM.
 p. 445. USSERM. 2) Soltanus] Saugdan cf. USSERM.

ANNALIUM ALAMANNICORUM CONTINUATIO SANGALLENSIS ALTERA.

877. Berchta⁶ filia regis obiit.
 878. Karolus imperator de Gallia obiit.
 879. Hludowicus rex de Gallia filius Karoli obiit.
 880. Karolomannus rex Baioariorum^o filius Hludowici regis Germaniae obiit.
 881. Karolus imperator a Ioanne^p papa benedicatur, et tertio Italiam^q ingreditur.^r

n) annus 877 deest 3. o) boioariorum 2. baugauriorum 3. p) iohannes 5. q) et in Italiam 2. r) anni 877. 878. 879. 880. 881. manu tertia coeva scripti, quas sequuntur quarta. 1.

6) Berchta] Ludovici Germ. filia Tigurini et tissa USSERM.
 Schwarzacensis ad Moenum parthenonis abba-

VI. ANNALIUM ALAMANNICORUM CONTINUATIO
SANGALLENSIS TERTIA.CODICES TURICENSIS ET
SIRMONDLANUS.CODICES MODOETIENSIS ET
VERONENSIS.

882. Carolus imperator gubernacula regni Franchorum suscepit.	Eclipsis lunae. Hludowicus filius Hludowici pii obiit.	882.
883.	Iohannes ^a papa obiit, et Marinus electus.	883.
884.	Marinus papa obiit, et Adrianus electus.	884.
885. Waldo episcopus ¹ effectus.	Hug obsecatur.	885.
886.	Adrianus papa obiit, et Stephanus electus. Heimrichus ^b dux a Nordmannis occisus est.	886.
887.	Karolus imperator regno terrestri privatus. Arnolfus inmanissimus ^c rex elevatur.	887.
888. Karolus imperator a regno depositus, et Arnulfus in regnum elevatus. ^d	Karolus imperator obiit. Bellum in Italia ^d inter Widonem et Perengarium.	(887.) Karolus imperator obiit. Bellum inter Widonem et Perengarium in Italia.
889. Liutbertus archiepiscopus obiit. ^e	Liutbertus archiepiscopus obiit. Arnulfus in hostem. Alium ^e bellum inter Widonem et Perengarium. Gozpertus obiit. ^f	(888.) Liutbertus ^a episcopus obiit. Arnulfus in hostem. Bellum inter Widonem et Perengarium. Liozpertus obiit.
890. Salomon abba ² efficitur.	Berenhart filius Karoli vix de Retia evasit. Nimia mortalitas hominum ^g Salomon episcopus obiit.	Perenhart filius Karoli vix de Retia evasit. Magna mortalitas hominum. Salomon episcopus obiit.
891. Ipse episcopali honore coronatur. Radaspona igni crematur.	Stella cometis. Eclipsis ^h solis. Sunzo archiepiscopus a Nordmannis occisus. Radaspona compusta ^h est. Arnulfus rex de Nordmannis triumphavit. Stephanus papa obiit, Formosus electus. Et Perenhart filius Karoli a Ruodulfo occisus.	Stella cometis. Eclipsis. Sunzo archiepiscopus a Nordmannis interemptus est. Arnolfus rex de Nordmannis triumphavit. Stephanus papa obiit.
892. Arnolfus rex contra Maravenses pergebat.	Arnolfus cum exercitu in Maraha, terramque devastavit.	Formosus papa constituitur. Et Berenhartus filius Karoli a Ruodolfo occiditur. Arnolfus rex cum exercitu suo in Maraha, terramque devastavit.

a) depositus est. arnolfus a. b) liutbertus 2.

a) iohannes 4. b) heinrichus 4. c) inmanissimus 4. d) in italia deest 4. e) aliud 4. f) gozbertus 4. g) eclipsis 4. h) combusta 4.

a) liutbertus tres priores litteras, ut alias insequentibus, abiecit et a me restitutas sunt. Reliquas eodem modo signavi.

1) Frisingensis, cuius electionem ad finem a. 885 reponit Meichelbeck hist. Frising. I. p. 142. licet subdubitando, cum ante a. 880 nihil ab eo Frisingae gestum reperiat. Iam tamen a. 884 episcopus vocatur in diplomate Caroli Crassi cuius cancellarius erat. Campidonensis quoque abbas probatur ex Arnulfi regis dipl. a. 889. I. c. II. n. 901. USSERMANN. cf. a. 906 et infra ann. Weingart. 2) S. Galli.

893. Eclipsis lunae. Arnolfus in Maraha. Wilhelm occisus^a, Engilschalch obocatur. Ruodpertus³ occiditur. Alamanni in Italiam.
894. Arnolfus rex Italiam cepit simul et Purgundiam.^a Eclipsis lunae.^b Arnolfus in Italiam cum exercitu. Arnolfus Romam vi caepit, et a Formoso papa imperator consecratur. Formosus obiit, et Bonifacius successit; et ipse obiit, et Stephanus successit. Fames validissima. Et rex Arnolfus coepit infirmari. Basilica in Lateranis maiori parte cecidit: et postea Stephanus papa Formosum de sepulcro eiecit et in apostolica sede locavit, et diaconum pro eo constituit ad respondendum, et apostolicam exiit vestem, et traxit per basilicam^c; et sanguis de ore eius fluebat; et in flumen proiectus est.
895. Hildigart exiliata; et Zwentibulc rex elevatus. Fames et grando. Arnolfus in Italiam. Wido imperator factus.
896. Arnolfus Romam veniens efficitur imperator. Arnolfus Romam vi caepit, et a Formoso papa imperator consecratur. Eodem anno Formosus obiit, et Bonifacius successit; et hoc anno obiit, et post eum Stephanus sedem apostolicam *conscendit*. Famesque validissima. Et rex coepit infirmari. Basilicaque ad Lateranas maiori parte cecidit: et Stephanus papa Formosum de sepulcro eiecit, eumque super sedem locavit, atque diaconum pro eo constituit, ut responsum dedisset; et eo devicto, fecit papam per basilicam trahere atque in flumen proicere; et ex ore eius cruor per pavimenta fluebat.
897. Arnolfus cum suis populis generalem celebrans conventum, casuque cecidit. Arnolfus cum omnibus regni populis generalem habuit conventum ad Foraheim; et casu cecidit.
898. Lantbertus^a imperator Italiae filius Widonis obiit. Lantbertus imperator Italiae filius Widonis obiit.
899. Ungri Italiam invaserunt, et Langobardos bello vicerunt. Ungari Italiam ingressi. Arnolfus imperator obiit, et Hludowicus filius eius, sub quo omnia bona pace disiuncta sunt, in regnum elevatur. Bellum primum^d inter Ungaros et christianos in Italia ad Parentum^e, et castelli capti sunt.
- Ungari Italiam ingressi. Arnolfus imperator obiit, et filius eius Hludowicus regnum suscepit, sub quo multa malitia orta et aucta est.

a) burgundiam 2.

a) eclipsis. . . willielmus 4. b) eclipsis 4. c) imperator *deest* 4. d) transit per basilicam 3. e) lantpertus 4. f) primum *deest* 4.a) post occiditur *scriptum erat* papa formosus obiit cui bonifacius successit, item bonifacius obiit — *iam evanum est*.3) *Ruodpertus*] videtur esse ignotus Wilhelmi frater a Zwenteboldo interfectus. Eccard Franc. Orient. T. II. p. 749. aut Ruodpertus terminalis comes dictus in diplomate Arnulfi a. 890. in Pezii Thea. anecdot. T. I. P. III. p. 52. USSERMANN. 4) *Parentum*] i. e. Brentam fluvium et Liutprandi hist. II. 6. et Chron. Nonantul. apud Ughell. episc. Mutib.

900. Arnolfus imperator obiit. Hludowicus filius eius in regnum elevatur. Norici cum Ungris pugnauerunt, et partem ex eis occiderunt. Zwentibulcus rex, filius Arnolphi, occisus; et Hludowicus filius Posenis in Italiam. Adalhart et Heimrich frater eius, et Eberhardus bello occisi sunt.
901. Zuentibold rex a suis interficitur. Iterum Ungari in Italiam. Hludowicus filius Posenis imperator Rome efficitur.
902. Ungares a Baioariis ad prandium vocati plures occiduntur. Et terrae motus per loca. Ipse Hludowicus a Perengario rege et Bauguariis in Verona captus et cecatus. Et bellum in Maraha cum Ungaris, et patria victa.
903. Reginhard, Perinhart et Kerhard germani tres occiduntur. Bellum Bauguariorum cum Ungaris. Adalbertus Chonradum bello occidit.
904. Reginhard, Perinhart et Kerhard germani tres occiduntur. Ungari in dolo ad convivium a Baugariis vocati; Chusals dux eorum sui que sequaces occisi sunt.
905. Waldo episcopus obiit. Franci et Alamanni ad Tarsiam super Adalbertum.
907. (908.) Baiovariorum omnium exercitus ab Ungaris occiditur. Item bellum Bauguariorum cum Ungaris insuperabile, atque Liutpaldus dux et eorum superstitiosa superbia occisa, paucique christianorum evaserunt, interemptis multos episcopis comitibusque.
908. Ungari in Alamanniam, et cum innumerabili preda hominum animaliumque reversi sunt. Ungari in Saxones; et Burchardus dux Toringorum et Rodulfus episcopus Eginioque alii que quamplurimi occisi sunt devastata terra.
909. Ungri in Alamanniam. Ungari in Alamanniam, et cum innumerabili preda hominum animaliumque reversi sunt.
910. Ungri cum Alamannis et Francis pugnauerunt eosque vicerunt. Sed et Norici partem ex eis occiderunt. Ungari in Alamanniam; bello insperato multos occiderunt, et Gozpertus comes occisus.
- Zwentibulcus rex filius Arnolphi occisus est; et Hludowicus filius Bosoni in Italiam.
- Iterum Ungari in Italiam; et Hludowicus filius Bosonis imperator factus.
- 902.
- 903.
- 904.
- 905.
- (907.) Adalbertus filius Heimrichi, ficta fide episcoporum deceptus, capite decollatus est.
- (908.) Ungari bellum contra Bauworios in exsuperabile fecerunt, et Liutbaldus dux eorum comitesque atque episcopos quam plurimos, illorumque superstitiosa superbia crudeliter occisa est.
- 908.
- 909.
- Ungari bellum cum Alamannis fecerunt, victoriamque habuerunt; et Gozpertus comes oc-

a) zuentibold 2. b) annalium Sangalensium maiorum collatio docet, hic narrationem de Chusals rege occidisse. c) reginhard, perinhart et Kerhard germani tres. d) hungaris. e) in codice. hic adiecto sed et Norici partem ex eis occiderunt narratio anni 910 deest, cui contra Hludowici obitus cum Chonradi successione tribuitur.

a) heinrich 4. b) hungari 4. c) bauguaris 4. d) vineta 3. 4. e) chonradum 3. 4. f) bauguaris 4. g) ouffal 4. h) dux at eorum 4. i) interemptis multos 4. k) anno 906 adscriptum fuisse bellum bauguariorum cum ungari crudelissimum et liutbaldus dux superstitiosaque eorum superbia a paganis occisa, et illorum perpauci evaserunt; ab ipso scriptore delatum 3. l) rodulfus 4.

5) Reginhard etc.] cf. Herm. Contr. a. 902. 6) Rodulfus] episc. Wirzeburgensis.

tem ex eis occiderunt. Adalbero⁷ obiit.

Atque ipso itinere cum Francis et Baugauriis^a pugnauerunt, Gebehardumque ducem et alios plurimos, Paugauriis^b ex parte victoriam tenentibus, occiderunt, et cum praeda regressi sunt.

cisus est, parsque populi magna occisa est. Et in ipso itinere cum Francis pugnauerunt, Gebehardum ducem et Liutfredum aliosque quam plurimos, Bawoariis victoriam ex parte tenentibus, occiderunt, praedamque abstulerunt.

911. Hludowicus filius Arnolphi Purghart⁸ comes et princeps regis moritur. Chunradus^a Alamannorum iniusto iudicio ab Anshelmo censura inaequitatis occisus^c, omnibus

[Item Ungari Alamanniam Franciamque atque ultra Hrenum et Magicampum¹ usque in Arahau² devastabant, et reversi sunt. Et] Purghardus comes ab Anshelmo iniusto iudicio occisus est; frater autem eius Adalbertus comes precepto Salomonis interemptus est.

viduae illius addemtis^d, filiisque ipsius Purghardo et Uodalricho extra patriam eiectis, predium atque beneficium eius inter illos distribuerunt. Frater vero ipsius Adalbertus^e, nobilissimus atque iustissimus comes, nutu episcopi Salomonis et quorundam^f aliorum interemptus^g est. Gisle nempe socruⁱ Purghardi iunioris limina beati Petri principis apostolorum irreptanti ibique veniam facinorum suorum efflagitanti proprium peculiumve, et omnia quae habebat, spreto iuvante Deo ac merentium consolatori sancto Petro, suorum nutibus dispertierunt. Insuper illa repedante, falsis testimoniis pravissimas^h eorum machinationes in palatio Potamico confirmantes, ream publice dominacionisⁱ mentiti sunt. Hlothariorum principes a Hludowico rege divisi.

912.
913.
914.
915.
916.
917.
918.
919.
920.

912. Chuonradus^a monasterium sancti Galli adiit, et illic regaliter susceptus est. Ipso anno Francos qui dicuntur Hlutharingi^b hostiliter invasit.

Hludowicus rex mortuus. Chonradus filius Chonradi comitis a Francis et Saxonibus^b seu Alamannis ac Baugauriis rex electus. Et Hlodarii Karolum regem Galliae super se fecerunt. Ruodulfus rex Burgundiae ad civitatem Basileam, et inde ad propria. Karolus in Alsatiam, et Chonratius in Hlodarios; et facta fide ficta, Chuonratius¹ in Hlodarios iterum usque ad Aquas: et Hlodarii quosdam in Argentinam civitatem, eaque vastata et combusta^m est. Stella cometis: et Ruodulfus rex obiit felici exitu, filiusque eius rex nomine patris elevatus.

921.
922.
923.
924.
925.

926. (912.) Iterum Ungari Alamanniam Franciamque invaserunt, atque ultra Rhenum et Magicampum usque in Arahau² devastabant, ac sine damno reversi sunt.^b

a) hic et anno sequenti usque marahaugiam et usque marhan . . . legi videtur, quod tamen corrigendum censui. b) revertebantur corr. reversi sunt; anno 918 et 925 adscriptum erat ungarum alamanniam, iam vero eratum est; ceterum et quae anno 911 de Ungarorum invasione referuntur anno sequenti praerepta fuerunt.

1) Magicampum] pagus Meienfeld in quo Andernacum. 2) Arahau² pagus Aregow, Archgowe, ad septentrionem pagi Meienfeld; in eo e. g. Sinsicha sita est.

a) conradus 2. ita constanter b) lotharingi 2.

a) baugauriis 4. b) baugauriis 4. c) occidit 4. d) ademtis 4. e) adalbertus 3. 4. f) quorundam 4. g) interemptus 4. h) gravissimas 4. i) dominacionis corr. dominacionis 3. k) saxoniis 4. l) chonradus 4. m) combusta 4.

7) Adalbero] episc. Augustanus.

8) Purghart] de eo cf. observationem in fine horum annalium p. 67. sqq.

913. Item Chuonrad cum exercitu regnum Hluthringorum^a ingressus est. Discordia coepta est inter^b regem et Erchangerum. Ungri in Alamanniam; quibus per Baioariam redeuntibus Arnolfus filius Liupoldi et Erchangerus cum Perahtoldo et Uadalrico^c cum eis pugnaverunt et eos superarunt.^d Ipso anno Erchanger cum rege pacificatus est, cuius sororem, Liupoldi^e relictam, rex tamquam pacis^f obsidem in matrimonium accepit.
914. Item Chuonradus venit in Alamanniam. Erchanger hostili manu super episcopum Salomonem venit, et eum comprehendit. Ipso anno idem Erchangerus apud castellum Onfridinga^g a rege comprehensus et in exilium missus est. Mox etiam Burchardus^h iunior contra regem coepit rebellare, et propriam suam patriam devastare.
915. Chuonradus castellum Tvielⁱ obsedit, et Einricho^k Saxonum duce Franciam invadente regreditur. Erchanger de exilio reversus, cum Burchardo^l et Perahtoldo^m cum ceteris patriotis suis pugnavit, et eos apud Wallawisⁿ vicit, et dux eorum effectus est.
916. Erchanger, Perahtolt^o et Liutfrid occiduntur dolose. Et iterum Purachardus^p rebellavit.
917. Arnolfus cum Bavaris rebellavit.^q
918. Chuonradus obiit
- 919.
- 920.
921. In 4. feria ante pascha Romae iuxta altare sancti Petri crucifixi^r imago Christi, quando passio ipsius legebatur, astante omni populo et palam cernente, lacrymata est, ita ut lacrymae stillantes ad instar rivi in pavimento manarent; a tergo vero eiusdem imaginis sudor^s aequae^t per terram currebat.
- 922.
- 923.
- 924.
- 925.
926. Purchardus in Italia fugiens Langobardos, de equo lapsus brevi momento vitam finivit. Quarto post haec die^v, id est 6. Non. Maii, feria 2, Ungari monasterium sancti Galli omni humano solatio destitutum invadunt. Ipsius autem patronis nostris, beatissimo videlicet Gallo et Othmaro,^w per se ipsos^x praedium suum victoriosissime tuentibus, haud grandi et non intolerabili laesione loci rerumque recessere.

a) lotharingorum 2. b) coepta inter 2. c) perahtoldo et . . . adalrico 2. d) et eos superarunt deest 1. e) liupoldi 2. f) rex quasi pacis 2. g) onfridinga 2. h) purchardus 2. i) tvixl 2. k) henrico 2. l) purchardo 2. m) peratholdo 2. n) walawis 2. o) erchinger parthold 2. p) purchardus 2. q) bavaris 2. r) crucifixa 1. s) sudae aequae in terram 2. t) aquae 1. u) alia manu adiecta sunt quae sequuntur 1. v) post die 2. w) othmaro 2. x) se solos 2.

1) Onfridinga] nunc Orfingen vicus in Nellen. Nellenburgici vicus USSERMANN. 4) Purchardus] cf. Liutprandi hist. lib. III, cap. 4.
2) Tviel] Hohentwiel. 3) Wallawis] comitatus

In codice Madoetiensi manu multo posteriore, sed narrationi coeva, additur:

Anno dominice incarnationis 1185. 8. Kal. Novembr. Basiliensis ecclesia incendio conflagravit.

Eadem in Veronensi leguntur.

AEMILIANI USSERMANNI OBSERVATIONES

IN ANNALIUM ALAMANNICORUM ANNUM 911.

DE BURCHARDO ALAMANNIAE DUCE.

EX PRODROMO GERMANIAE SACRAE. T. I. pag. CXI—CXVIII.

Examinari hic paucis merentur, quae ibi ad an. 911. prorsus singularia referuntur de morte Burchardi, comitis et principis Alemannorum, quem Hermannus ducem Alemanniae appellat in conventu suo orto tumultu occisum, durante, ut videtur, interregno post mortem Ludovici regis. Causam aliquam saltem discimus ex Bucelino, haec in Raetia sua perperam iam ad an. 897. scribente: *Burchardus Alemanniae et Raetiae dux, dum per haec tempora insolentius se gereret, in conventu quodam procerum tumultu exorto interimitur.* Quo sensu illud quoque accipiendum in nostro codice ad an. 911, ubi iniusto iudicio ab Anselmo censura inaequitate occisus dicitur, adeoque tumultuario potius quam iudiciario ordine. Porro Anselmus iste facile unus tumultuantium procerum fuerit Burchardi carnifex, atque is ipse, qui in charta Salomonis episcopi an. 909. inter reliquos istarum partium proceres testis subscriptus legitur; quem tamen propius determinare non ausim. Si fides tribuenda Lazio (de migrat. gent. p. 553.) qui tamen pro more sine vade scribit, Anselmus unus ex quinque fratribus fuit, quos Ludovicus II. Germaniae rex castris suis in Raetia alta seu Curiensi privavit, qui dein Veldkirchensium comitum sator fuerit. Tempus saltem haud ablueret, ac insuper alia occisi ab eo Burchardi causa pateret, quod hic cum suis germanis bona sua vindicare voluerit, dicto Burchardo in Raetia a rege concessa.

Caeterum Burchardus iste, ut vidimus, Hermannus aliique nonnullis dux Alemanniae dicitur, etsi revera hic titulus numquam occurrat in diplomatibus regum Carolingorum, illorumque progenitorum Caroli Martelli et Pipini, qui Alemanniae ducatum devicto Lantfrido haud amplius ducibus, quippe plerumque sub praetextu servandae Merovingicis regibus debitae fidelitatis sibi rebellibus, sed comitibus per singulos pagos constitutis regendum commiserunt, ut sic divisa inter plures potestate tolleretur rebellandi occasio. Deficiente autem paulatim Carolingorum progenie sub Carolo Crasso, Arnulfo et Ludovico infante, horum comitum auctoritas invalescere coepit in Alemannia: quamvis adhuc, dum praecipua potestas pene sic dictos camerae nuntios reideret, teste Ekkeharde juniore de cas. sancti Galli c. I. (Goldast script. Alem. T. I. p. 16.) necdum illo tempore (ex-

eunte sec. IX.) Suevia in ducatum erat reducta, sed fisco regio peculiariter parebat, sicut hodie et Francia (orientalis); procurabant ambas camerae, quos sic vocabant, nuntii. Nec tamen tunc deerant maiores prae caeteris comites, quibus Alemanniae limitis custodia erat demandata, quae deinde marchionum origo fuit, quo nomine etiam is ipse Burchardus insignitus occurrit, uti paullo post videbimus. Quos quidem comites, qui ducatum Alemanniae seu Sueviae administrabant, duces nonnumquam appellarunt scriptores; quin et in chartis traditionum seu donationum titulo isto quandoque notati occurrunt, numquam vero in diplomatibus regum Germaniae ante Conradi I. tempora, sub quo dignitas illa fuit restituta. Atque huius generis comitibus accensemur Burchardum an. 911. in conventu suo occisum.

Ne vero dubium ex confusione oriatur, distinguuntur plures cognomines, qui eodem tempore in diversis Germaniae partibus occurrunt. Hos inter primus Burchardus Thuringiae dux teste Mariano et Annalista Saxone an. 908. ab Hungaris in praelio occisus, sui nominis filium comitem reliquit, Conradi I. regis generum ex Wittechindo L. I. p. 636. seu sororium potius, quod Conradus prole caret. Hunc Heinrichus Saxoniae dux an. 912. sedibus suis eiecit, an. 936. mortuum; quos ambos Lazines aliique confundunt cum Burchardis aequae patre ac filio, eo tempore in Alemannia comitibus seu ducibus, quos tamen plane diversos esse vel solum mortis illorum et tempus et genus demonstrat. Alius, si tamen alius a nostro, Burchardus comes in Raetia notatur in diplomate Arnulphi regis an. 889. itemque in altero Ludovici infantis an. 905. quo Salomoni III. episcopo Constantiensi in proprium concedit quamdam abbatiam Favares, quae sita est in Raetiae Curiensis partibus, consentiente videlicet atque perdonante Burchardo, filii Marchionis, a Raetici limitis custodia sic dicto. Qui etiam Dux appellatur in charta eiusdem Salomonis an. 909. qua monasterio sancti Galli abbatiam illam a Ludovico rege sibi concessam tradit, Burchardo eandem (Raeticarum scilicet) partium Duce consentiente et adstipulante, quae ducis appellatio in publica charta assertum nostrum confirmat.

Quod si Bucelino in chronologia Raetiae ad an. 891. fides, Burchardus hic non Raetiae modo sed et Alemanniae ducatum gessit, adeo-

que is ipse foret Burchardus comes notatus in diplomate Ludovici regis an. 906 dato in Rottwila, et iam an. 889 in altero Arnulfi regis, qui eo anno placitum habuit in pago Para, comitatu Burchardo comite filio Adelberti illustris (Goldast T. II. P. I. p. 55.). Obstare tamen videtur, quod Burchardi pater hic Adelbertus dicatur, quem Bucelinus Richarium nominat; de quo haec habet Lazius (p. 485.) *Richarius et Rudolphus Burgundiae nobiles comites a Carolo Crasso duces Suevis constituuntur* (an. 881.) *Quorum Richarius reliquit filium Burchardum ab Arnolfo caesare Suevorum ducem constitutum.* Eadem fere ex Sprecherio refert Tenzelius in *Vindictis censurae Conringii* p. 318. Illa tamen de camerae nuntiis intelligit, quod necdum duces Alemanniae tunc instituti essent: id ipsum de Burchardo quoque existimat, quem vero a cognomine Adelberti filio distinguit, qui postea a Conrado I. dux primus Suevis datus sit.

Sive autem unus idemque fuerit Burchardus et Raetiae et Alemanniae comes aut dux, quod ex dicendis verosimilius videtur, sive unus ab altero diversus; in eo tamen Tenzelio accedere haud possumus, Burchardum iunioris seu primum Alemanniae ducem filium fuisse Adelberti illustris, de quo in citato diplomate anni 889; quin id potius de Burchardo nostro seniore an. 911. interfecto intelligendum censemus, partim quod in codice Veronensi Burchardus iunior expresse filius prioris dicatur, a patris sui interfecto cum matre, fratre ac socro male habitus, quamvis brevi post, quam Erchangeri partibus adhaereret, illius ope bona sua recuperasse videatur: partim quod ille fuerit Adalberti filius, qui iam anno 889. placito regio in pago Para, adeoque maturae aetatis comes interfuit, quod de Burchardo iunioris vix dici potest, quippe qui an. 926 occisus filium admodum puerum reliquit, qui postmodum Burchardus II. dux erat, primum anno 975 defunctus. Quis autem sibi persuadeat, cognomines hos patrem et filium absque ullo intermedio integri seculi spatium implevisse? Certe enim ante an. 873 natus esse debuisse, qui iam an. 889 comitatum obtinuit, cuius tamen filius primum an. 973 obierit. Melius ergo Adelberti filius statuitur Burchardus senior, ex fide Veronensis codicis pater iunioris, et avus Burchardi secundi ducis.

Quis porro Adelbertus illustris, ex mente nostra senioris Burchardi pater? Chartae Sangallenses apud Goldastum et P. Herrgott eundem cum Turgoviae, quae ducatus Alamannici pars erat, comitem sistunt ab an. 852, usque ad an. 889. immo, si Tenzelio credimus, usque ad an. 906. Verum deceptus est bonus iste vir; nam charta 96 apud P. Herrgott data est an. 894 sub comite Hadalberto iunioris, qui adeo in sequentibus etiam annis intelligendus est. Unde omnino clarum fit collato etiam Veronensi codice, duos hic Adelbertos Turgoviae comites esse distinguendos, unum seniore post annum 889 defunctum, ac patrem nostri

Burchardi pariter senioris anno 911 occisi; alterum iunioris saltem ab anno 894, prioris Adelberti filium, dictique Burchardi fratrem, uti in nostro codice vocatur, qui patri in Turgoviae comitatu successerit. Cuius quum in chartis nulla post 7. Kal. Iunii anni 911 mentio fiat, merito suspicamur, illum fratris sui Burchardi fato fuisse involutum, pariterque cum illo, sive paullo post interfectum, quantum saltem ex Veronensi codice discimus. Evenisse igitur videtur atrox hoc facinus post mortem Ludovici infantis regis, cuius post diem 16. Iunii nulla amplius in chartis memoria exstat. Deficiente igitur tunc nostris in partibus regio Carolingorum regum stemmate, ut scribit Hermannus ad an. 911. Alemanniae proceres avitae libertatis et gloriae cupidi, iugum constitutorum ab his regibus comitum excutere voluisse videntur, maxime ubi paullo post Conradus Franco rex electus est, cui plerique Alemanni, fere quoad vixit, rebellant.

Utut vero sit, ex codice nostro certum habemus, eodem quoque anno 911 Adalbertum comitem fratrem Burchardi fuisse interentum, ac dubio procul eorumdem procerum seditione magis, quam nata Salomonis episcopi, quod nullus hucusque Alamannicorum scriptorum prodidit, qui insuper huius fati nequidem meminerunt, si unum huius codicis scriptorum excipias; cui tamen cum coaevo fidem denegare nequaquam audeamus, quum ei etiam de Adelberto hoc iunioris in chartis post hunc annum silentium novique comitis Udalrici mentio suffragetur.

Udalrici filii Burchardi fata ulteriora silet codex, nec eius vel nomen produnt caeteri scriptores. Occurrit quidem in diplomate Conradi I. mox an. 912 in Ian. Potamis curte regia dato Uodalricus comes, et quidem Turgoviae, ut ex altero eiusdem 3. Oct. e. a. dato liquet (Herrgott n. 114 et 115.) Illam vero Adelberti iunioris Burchardi fratris filium potius existimaverim, qui patri occiso in Turgoviae comitatu successerit. Udalricum vero Burchardi senioris filium propius indicare videntur, quae refert Hartmannus in *Annalibus Eremi* p. 34, ubi inter proceres an. 919 Vormatiae praesentes, quando Burchardus Alemanniae dux sese Heinricho caesari subiecit, numerat etiam Udalricum Raetiensem comitem, forte praedicti ducis fratrem, quocum etiam subscriptus legitur in charta anni 926 apud P. Herrgott n. 122. Unde Udalricus patri suo Burchardo in comitatu Raetiensi successisse videtur, sicut frater eius Burchardus iunior postliminio in comitatu seu ducatu Alemanniae.

Hunc senioris Burchardi, non vero Adalberti, filium extitisse, paullo ante variis rationibus probatum dedimus. Aliam ex Veronensi codice discimus, ubi Gisela socrus Burchardi iunioris communi familiae persecutioni involuta memoratur, dum ipsa interim Romam peregrinaretur. Neque enim credibile est, si Burchardus hic iam an. 889 Alemanniae comes fuisset, qualis certe tunc fuit Adalberti filius,

socrum eius seu uxoris matrem adhuc an. 911 peregrinationem romanam ob senectutem instituisse potuisse. Nec etiam propectae aetatis esse poterat Gisela huius filia, Burchardi iunioris uxor, quippe quam anno 926 ex morte mariti viduam, Hermannus eius in ducatu successor accepit coniugem, ex qua adhuc filiam Idam suscepit, postmodum Ludolfo duci et Ottonis magni filio desponsatam.

De huius porro Gisela, aut uxoris filiae eius Burchardi progenie frustra disquirunt scriptores. Quod enim hanc Conradi I. regis filiam fuisse somniat Lazius alique nonnulli, plane delirium est. Aut qua ratione Burchardus iunior, qui iam an. 911 socrum, immo iam antea filiam habuit Bertham, circa annum 922 Rudolpho II Burgundiae regi iuxta Hepidannum copulatam, coniugem habere potuit filiam Conradi regis, qui ipse primum an. 913 nuptias iniiit, et ex praecipuorum scriptorum testimonio improlia decessit? Sed nequidem de nomine uxoris Burchardi convenit inter scriptores. Plerique illam Widam seu Hegenwidam vocant, uno Reginonis continuatore freti, qui ad an. 926 haec habet: *Herimanno ducatus Alemanniae committitur, qui Widam Burchardi duxit uxorem.* At vereor, ne corrupta lectio omnes sequaces in errorem induxerit; omnino enim hic pro *Widam* legendum esse *viduam* hiulus alias textus suadet, secus namque incertum foret, Burchardi filiam, an sororem vel relictam duxerit Hermannus. Assertum nostrum confirmat charta pro monasteriis Ettinheim et Waldkirch an. 926; quam post Guillimannum de *Episcop. Argent.* p. 136, Lunigium Spicil. eccl. T. IV. P. IV. p. 871, et Herrgottum T. II. probat p. 70, aliosque emendatam ex origiali edidit Abb. Grandidier (*Pièces iustific. de l'hist. de la province d'Alsace* tit. 256.) in qua *Regilinda* vocatur uxor Burchardi nostri, quem P. Herrgott perperam comitibus Mortenaugiae accensuit. Hartmanno S. Galli monacho in vita sanctae Wiboradae c. 3. (Bolland. T. I. Maii p. 289.) *Relinginda* dicitur, alteri Hartmanno Einsidlensi Annal. ad an. 926 *Regulinda*, ex qua praeter Bertham

Rudolphi II. Burgundiae regis coniugem *Burchardum filium admodum puerum* reliquerit, illum nempe, qui an. 956 paternum Alemanniae ducatum postliminio obtinuit, quum id post patris obitum ob pueriles annos necdum potuerit.

Ultimum hunc Burchardum ducem infra ad vitam Hermanni p. 240 aliorum scriptorum morem secuti, *iuniorem seu II.* diximus, respectu nempe Burchardi patris sui, qui alius *senior* vocatur, eo quod omissa Burchardo a. 911 occiso, qui ducis nomen necdum obtinuerat, seriem veri nominis Alemanniae ducum demum ab altero exorsi sint, qui Erchangero ducatus istius invasore occiso, circa an. 917 *Sueviae principum assensu* statuitur *Alemannis dux primus*, ut scribit Ekkehardus iunior de cas. monast. S. Galli cap. 1: quem *gentis illius*, seu Alemanniae *nobilissimum* appellat, omissa nomine patris, quem superius non Adelbertum, sed Burchardum produximus, *seniorem* propterea illum appellantes, filium vero eius cum codice Veronensi *iuniorem* seu secundum, nominis, non dignitatis habita ratione.

Quae vero hucusque de Burchardina familia ex codice Veronensi disseruimus, paucis comprehensa videntur in diplomate Ludovici regis de a. 909 inter chartas San-Gallenses, quo cum consulto *comitum Burchardi, Adalberti et Odalrici* quasdam res S. Gallo concedit, *hoc est in Raetia Curiensi in comitatu Purcharti in loco Feldkircha. Actum in Potamico palatio.* Convenit siquidem tempus, quum post biennium mortuo Ludovico rege iniquam adeo sortem experti sint in isto diplomate commemorati. Nec locus discordat; ex vicina enim Potamo Raetia et Turgovia facile partium illarum comites fuerint, Burchardus scilicet senior Raetiae, quae hic eius comitatus dicitur, frater eius Adelbertus iunior Turgoviae, filique Burchardus et Udalricus comites, etsi forte necdum propriis comitatibus instructi. Horum omnium seriem ex hucusque dictis hoc modo ordinandam censemus:

Adalbertus senior Turgoviae comes a. 852.

Burchardus senior Raetiae et Alemanniae comes, an. 911 occisus.

Adalbertus iunior, Turgoviae comes, circa an 911 interemptus.

Udalricus Raetiae comes circa an. 919.

Burchardus iunior dux I. Alemanniae, a. 926 mortuus. Ux. Regilinda.

Udalricus Turgoviae comes an. 912.

Burchardus II. dux Alemanniae a. 956. obiit a. 973.

Burchardi iunioris obitum omnes fere cum Hermanno ad annum 926 consignant, si Hepidannum excipias, qui illum ad annum 926 refert; cui tamen Grandidierus superius citatam

chartam opponit, quae expresse annum Christi DCCCCXXVI praefert, et indictionem XIV huic anno congruentem, haud tamen notato die, quo charta data sit. Inde vero infert Cl. auctor,

eam ineunte hoc anno 926 fuisse confectam, quum eidem Burchardus dux in publico illo mallo praesens subscriptus notetur, qui tamen iam die 2. Maii eodem anno in Italia obierit. Provocat ad editos annales (Du Chesne. T. III. p. 471.) ubi ad an. 926 *Purchardus in Italia fugiens Longobardos de equo lapsus brevi momento vitam finisse dicitur quarto post die, id est 6. Nonas. Maii feria 2*: quam quidem lectionem omnes hucusque adoptarunt, etsi falsam. In originali enim, quod edimus, verba illa *quarto post die* ad sequentem Ungarorum irruptionem referuntur, non ad praecedentem Burchardi ducis obitum. Et recte omnino; qui enim *brevi momento* post lapsum vitam finivit, quomodo quarto primum post die mortuus dici potest? Sed et originale Msc. Fraternalitatum San. Gallensium id ipsum manifeste prodit, ubi ita legitur: *Anno ab incarnatione domini DCCCXXVI. indict. XII. 3. Kal. Maii (29. April.) Purchardus fortissimus dux Alamannorum in Italia dolose occiditur. Pro quo*

Goldastus in editis (T. II. P. II. p. 153.) perperam: *Anno . . . DCCCXXV. indictione XIV. 9. idus Nov. etc.* Utrobique tamen error irrepsit, nam anno 926 indictio XIV. erat, quae iam a Septembri prioris anni fucebat, uti recte habet Goldastus, in eo tamen deceptus, quod contra codicis fidem 2. idus Nov. pro 5. Kal. Maii reposuerit. Annum 925 ab ipso notatum haud moramur, quem et Heppidannus exhibet, immo et ipsi annales nostri; quamvis enim in illis praenotetur annus 926, mors tamen Burchardi praepositur irruptioni Ungarorum in monasterium S. Galli, factae 6. Nonas Maii feria 2: quae nota chronica prius annum 925 indicat, quo ad diem 2. Maii ab Ungaris ibidem occisa est sancta Wviborada, uti ex eius vita apud Goldastum (T. I. p. 219.) constat. Perperam igitur hic duorum annorum gesta in unum conflata videntur, quum mors Burchardi constanter a scriptoribus anno 926 illigetur, et quidem ad diem 29. Aprilis ex citato autographo fraternalitatum S. Galli.

A N N A L E S
SANGALLENSIS, AUGIENSES
E T
WEINGARTENSES.

*I*nteger omnium fere, qui inde ab octavo saeculo ad bibliothecam Sangallensem pertinuerunt, codicum status, quo te facile quasi ad litterarum in Germania originem et prima incrementa abripi patiaris, id nostro quoque proposito commodi attulit, quod historiae scribendae prima in monasterio tentamina hodieque eruditorum ante oculos ponere liceat. Omnia ista summo in conquirendo, exscribendo, illustrando, V. Cl. Ildefonsi ab Arx bibliothecarii Sangallensis studio debentur, quibus alia originis non multum diversae, annales Augienses et Weingartenses, adiungere placuit. Primo igitur loco habentur annales breves ex codice saeculi IX. inchoantis bibliothecae Sangallensis Nro. 124, anno 1678 a Baluzio Miscellaneorum tomo I. pag. 494. 495. sub titulo Chronicon brevissimum monasterii sancti Galli, deinde a Bouqueto SS. Gall. T. V. p. 30. et a D. Mansi in altera Miscellaneorum editione T. I. p. 120. editi, iam vero Arxii manu ex autographo iterum transcripti: qui quidem inde ab initio usque ad a. 764 annales Sancti Amandi vel eorum fontem referunt, reliquum genuini esse videntur. Exciipiunt eos annotationes codicis Sangallensis Nro. 732, annis incarnationis et indictionum adiectae, atque praeter unam anni 801. notam annalibus Murbaensibus decerptae. Alterum eorum exemplar in prima annalium Weingartensium parte conspicimus, qui primum Mabillonio (Analecta vet. T. IV. p. 477.) et Hesiio (Monument. Guelfic. T. I. p. 269—274.) editoribus inclaruerunt, et in commodum nostrum a V. Cl. D. Moser, serenissimi regis Wurtembergensis bibliothecario, diligentissime cum authentico iterum collati, tertia iam vice prodeunt. Viro doctissimo teste (Archiv der Gesellschaft etc. T. V. p. 519—524.) margini codicis olim Weingartensis iam Stutgardiensis membranacei Bedae de ratione temporum saeculo decimo adscripti sunt; quod et subiectum scripturae specimen

testatur. Idem codex computum Graecorum et cuius in sequentibus particulam edituri sumus, chronicon ab Adamo usque ad Carolum Magnum exhibet. Editionem ita institui, ut prioris partis lectionibus emendando codici Sangallensi N. 752. adhibitis, in altera, tota fere ex annalium Alamannicorum continuationibus Augiensi et Sangallensi desumpta, ea quibus ab his differt littera obliqua exprimerem. Quod consilium et in prima annalium Augiensium parte, ex eodem fonte, continuatione scilicet Augiensi, proflua sequi libuit; altera pars inde ab anno 860, praeter pauca in Weingartensi et Sangallensi monachis obvia, tota genuina est, et inter fontes continuatoris Reginonis anonymi et Hermanni Contracti reputanda. Publici eos iuris fecit Stephanus Baluzius tomo Miscellaneorum I. p. 496—500. „ex codice vetustissimo bibliothecae Colbertinae“, quem licet denuo inspiceret nobis non contigerit, aliqua tamen in annorum numeris emendanda censuimus. Annales brevissimos ex codice sancti Galli Nro. 250. Bedae de ratione temporum seculi IX, anno 1823 in sancto Gallo degens exscripsi: cycli decennovennales ab a. 532 ad 1019 protenduntur; notae paucissimae, et quas partim in continuatione annalium Alamannicorum Augiensi et Sangallensi offendas; scriptura post annum 837 alia sed coeva. Annales item brevissimos in principio non multum ab illis diversos et cyclo paschali in codice sancti Galli Nro. 459. adfixos, tum notas variis sancti Galli codicibus manibus coevis inscriptas, et ultimo loco annales sancti Galli maiores vulgo Hepidani nomen praeferentes, Arxii beneficio acceptos, omnibus rerum earum studiosis gratissimos fore auguramur. De his igitur ipsum eorum editorem audire praestabit.

IX. ANNALES SANGALLENSIS BALUZII
ex codice saeculi noni inchoantis N. 124. iterum exscriptis
ILDEFONSUS AB ARX.

A. PARS PRIMA, EX ANNALIBUS SANCTI AMANDI DESUMPTA.

ANNO AB INCARNATIONE DOMINI

691. bellum Pippino in Stritio, ubi superavit Francos.
702. obitus Hildeberti regis.
716. Grimaldus interficitur.
719. hoc anno pugna* Karlus in Vinciaco 12. Kalend. April. 15 dies ante pascha.
741. Carlus moritur, et Teodoldus interficitur.
752. eodem anno Pippinus rex apud Sussionis civitatem benedictio regalem accepit.
754. hoc anno Pippinus rex cum Francis in Italiam perrexit, Langobardos superavit in gladio. Hoc anno Carlomannus moritur.
756. hoc anno iterum Pippinus super Langobardos; cum magna munera reversus est in regnum suum.
760. hoc anno Pippinus rex cumflictum habuit cum Wascones.
761. bellum Pippino in Wasconia.
763. bellum Pippino in Wasconia; tunc superavit Wascones.
764. 19. Kalend. Ian. sic incipit gelus, et finit in 17. Kalend. April.

B. PARS ALTERA, GENUINA.

768. hoc anno Wepherius interficitur in nocte die 5. feria 4. Non. Ian. et in ipso anno domnu rex Pippinus transiit 8. Id. Octob. in nocte die sabbato, et in sequente die 6. Id. Octob. sic domne reges Karlus et Karlomannus benedictionem regalem acceperunt: domnus rex Karolus in Noviomaco civitate, et Carlomannus in Sussionis civitate in sede patris sui.
769. in ipso anno perrexit Karlus rex in Wasconiam, et adprehendit Hunwaldum.
771. Karlomannus moritur 2. Nonas Decembr.
773. hoc anno domnus rex Karolus perrexit in Italia cum Francis.
774. hoc anno perrexit domnus Karolus ad Romam ad sanctum Petrum, et revertens inde adquisivit Peccunia¹ civitate sive Cicimo cum rege Desiderio, et cum gaudio reversus est in Francia.
775. in ipso anno perrexit Karlus super Saxones, et plurimos ex ipsis ad baptismi gratiam perduxit, et multos pluriore interfecit.
777. hoc anno fuit domnus rex Karlus in Saxonia ad Patriabrunna, et ibi aedificavit ecclesiam in honore Salvatoris.
778. hoc anno domnus rex Karlus perrexit in Spania, et ibi dispendium habuit grande.
781. hoc anno domnus rex Karolus reversus est de Roma.
782. hoc anno domnus rex Karolus plures de Saxonis interfecit.
783. hoc anno moritur Hiltigardis regina 2. Kalend. Mai.
801. hoc anno domnus rex imperialem sedem accepit.
805. hoc anno perrexit domnus Karolus in Saxonia ad Holdistede, et multis barones² et mulieres inde adduxit.
813. hoc anno Riculf episcopus³ in 5. Id. Augusti.
814. in hoc anno domnus Karolus cesar obiit in 5. Kalend. Februar. in die sabbati.

* pugna (pugnavit)? 1) i. e. paveia civitate sive ticino. P. 2) i. e. viros. P. 3) Moguntinus P.

X. ANNALES SANGALLENSIS BREVES

ex codice saeculi noni N. 732. signato edidit

ILDEFONSUS AB ARX,

codicis Weingartensis lectiones adiecit

G. H. PERTZ.

703. 704. 705. 706. 707.
 708. VI. hiems durus^a, et Cotafridus dux moritur.^c
 709.
 710. (709. VII.) Pippinus Alamanniam ingreditur.
 714. (712. X.)^d mors Pippini maiorumdomus.^e
 715. (713. XI.)^f mors Tagoberti^g regis iunioris.
 716. (714. XII.)^h pugna Karoli cum Ratpoto.ⁱ
 717. (715. XIII.)^k pugna Karoli in Vinciaco.
 725. (724. VIII.) Sarraceni primitus ingrediuntur.
 730. (729. XIII.) Lantfrid^l moritur.
 731. (730. XIII.) Beda presbiter obiit Angulorum.^m
 734. (733. II.) Carolusⁿ Frisiam vastat.
 735. (734. III.) Carolus Wasconiam invadit.
 736. V. Otwinus^o episcopus obiit.
 741. X. Carolus moritur.
 746. (745. XIII.) Karromannus Alamanniam^p ingreditur.
 747. XV. Karromannus^q Romam pergit.
 751. (749. II.)^r item^s Lantfridus^t obiit.
 752. (751. III.) Pippinus in regem elevatur.
 753. (752. V.) Stephanus papa in Franciam venit.
 754. (753. VI.) sanctus Bonifacius^u martyrio coronatur. (754. VII.) et Pippinus rex Italiam intravit.
 758. (756. VIII.) Pippinus in^v Saxoniam ingreditur.
 760. (758. XI.)^w Pippinus rex in Wasconiam.^x
 764. II. hiems grandis.
 768. VI. Pippinus rex moritur.
 771. (770. VIII.) Karlomannus rex obiit.
 772. (771. VIII.) Karolus rex in Saxoniam.
 773. (772. X.) Karolus rex in Italiam.
 774. (773. X.) capta est Italia a Francis, (774. XI.) et Carolus rex Romam pervenit.
 778. XV. Karolus rex Spaniam ingreditur.
 779. XV. iterum Karolus in Saxonia^y; fames et mortalitas in Francia.
 780. II. Saxonia capta est.
 781. III. Karolus^z Romam vadit, et Pippinus baptizatur.
 783. V. Hiltigart^{aa} regina obiit.
 786. (785. VIII.) iterum Karolus rex ad Romam^{ab} perrexit, (786. VIII.) deinde ad sancti Benedicti, et ad Capuam.^{ac} Crucis in vestibus apparuerunt.
 787. (788. XII.) Karolus rex per Alamanniam^{ad} venit ad fines Baiowariae.
 788. (790. XV.) Tassilo^{ae} venit in Franciam, et Baiowaria capta est.

a) His annalibus ab anno 708 usque 869 anni Christi et indictiones assignatae sunt in manuscripto singulis annis, hic anni vacantes omittuntur. Anx. b) hiems dura cod. Weing. c) hiems d. et c. d. moritur. Ea ex annalium Murbaemium annis 708 et 709 sunt composita, ideoque in codice S. Galli anno 708, in Weingartensi anno 709 adscribuntur. P. d) 712. X. cod. Sangall. e) maioris domus W. f) 713. S. Gall. g) dagoberti W. h) 714. S. Gall. i) ratpoto W. k) 715, 724, 728, 730, 733, 734, 745, 749, 751, 752, 753, 756, 770, 771, 773, 775, 785, 788, 790. S. Gall. l) lantfridus W. m) anglorum obiit W. n) karolus et ita desinceps W. o) andoinus W. p) karlomannus alamanniam W. q) karlomannus W. r) in ann. Murbaem. Lantfredi mors et Pippini elevatio anno 751 adsignantur. s) item deest W. t) lantfredus moritur W. u) bonifacius W. v) p. rex W. w) 758. S. Gall. x) wasconiam W. y) saxoniam. Fames magna et W. z) iterum karolus rex W. aa) hiltigart W. ab) karolus rex romam W. ac) et cruces W. ad) alamanniam. ae) baiowaria W. ad t. dux. . . baiowaria W. Hucusque codex Weingartensis a me collatus est; continuatio eius iam subicitur. P.

789. (792. II.)^a Karolus rex pergit in Sclauos, qui dicuntur Wilzi.
 791. (794. III.) Karolus rex Hunorum vastat regnum.
 801. XI. Karolus ad imperatorem elevatur ad Roma.^b
 814. VIII. Karolus imperator obiit.
 815. X. annus primus Hludowici imperatoris.
 816. 817. etc. usque 869. V.
 ol. ama. son. ar. eb. il. des. men. o. it. at. pmet. ni. son. en. te. sit. tson. sub. ir. ot.
 ib. ed. sum. ittim. id. son. te. tuc. is. art. son. at. ib. ed. sib. on. et.^c
 Vnion genipron genitul catulon contristuan feruan nain nati feruna neq. sonus maris
 iam non me tin pe.^d

a) 792. 794. S. Gall., veros annos ex ann. Murb. restitui. P. b) nota anni 801. alia manu inserta est. P. c) Haec aliena pater noster inverso ordine referentia per otium a quodam coaevo addita fuere. d) Et haec alia manus, fortan anglosaxonica, exaravit.

XI. ANNALES WEINGARTENSES.

792. Karolus rex fossatum iussit facere.
 793. 794. 795. 796. 797. 798.
 799. Kerolt occiditur.
 800. 801.
 802. Eginu Veronensis episcopus obiit.
 803. 804. 805.
 806. Haito Waldoni successit.
 807. 808. 809.
 810. Leo papa obiit.
 811. Haito episcopus super mare transivit.
 812.
 813. Eginu Constantiensis episcopus obiit.
 814. Karolus imperator obiit. Annus primus Hludowici imperatoris.
 815.
 816. Cozpertus abba efficitur.
 817. 818. 819. 820. 821.
 822. Haitoni Erlobaldus successit.
 823.
 824. Wettinus obiit.
 825. 826. 827. 828. 829.
 830. Initium basilicae sancti Galli.
 831. 832.
 833. Francorum dedecus.
 834.
 835. Dedicatio basilicae sancti Galli.
 836. Haito episcopus obiit.
 837.
 838. Puato diaconus palatii lapsus est in iudaismum.
 839.
 840. Hludowicus imperator obiit. Eclipsis solis 3. Non. Maias inter octavam et nonam horam in vigilia ascensionis Domini.
 841. Primus annus Lotharii imperatoris. Bellum trium fratrum.
 842. Divisio regni inchoata.
 843. Iudith obiit.
 844. 845. 846.
 847. Tatto et Erlobaldus obierunt.

848.
 849. Terrae motus. Walahfredus obiit.
 850. 851. 852. 853. 854. 855.
 856. Leo papa. Lotharius imperator. Truago et Rabanus obierunt.
 857. Serenissimi. Hludowici regis filia Hildigart obiit.
 858. Folcwinus abba obiit.
 859.
 860. Hiems magna, et mortalitas animalium.
 861. Fames validissima.
 862.
 863. Gens Hunorum christianitatis nomen aggressa est.
 864. Eberhart, Liutolf, Erchanger, Liutfrid, Ruadolf, Purghart, et alii quam plurimi istius regni principes obierunt.
 865.
 866. Karoli sereni regis soror Irmingart obiit.
 867. Terrae motus. Papa Nicolaus obiit, et nimia superfluitas imbrium.
 868. Stella cometis. Fames acerrima, et mortalitas hominum et animalium.
 869. Lotharius rex de Beneventa veniens in Placentia obiit.
 870. Rastizius dux a Ludowico rege, et soltanus ab imperatore captus est.
 871. Hludowicus et Karolus cum patre pacificati, data Retia Karolo. Salomon primus episcopus obiit.
 872. Grimaldus abba obiit.
 873. Inaudita locustarum multitudo devenit.
 874. Altfridus, Ratoldus, Ermenricus episcopi, Pernoldus comes obierunt.
 875. Hludowicus imperator, filius Lotharii, in Italia obiit.
 876. Hludowicus rex, Hemmaque regina, et Karlmannus filius Karoli obierunt.
 877. Berta filia regis Hludowici obiit. Karolus imperator obiit 3. Non. Octobr.
 878. Papa Iohannes in Franciam venit, et 4. Kalend. Novembr. eclipsis solis facta est.
 879. Karoli imperatoris filius Hludowicus rex obiit. Karolus Italiam intravit.
 880. Carlomannus rex obiit.
 881. Karolus iterum Italiam ingreditur, et Rome Caesar efficitur; hiems dura.
 882. Karolus imperator apud Wangionum civitatem gubernacula regni Francorum suscepit; quo etiam anno et preterito Nordmanni in populo christiano multa mala fecerunt.
 883. 884.
 885. Waldo episcopus effectus. Et Salomon frater eius diaconus.
 886. 887.
 888. Arnolfus in regnum elevatur.
 889.
 890. Salomon abba efficitur;
 891. Ipse episcopali honore coronatur.
 892. 893.
 894. Arnolfus rex coepit Italiam simul et Burgondiam.
 895.
 896. Arnolfus Romam veniens imperator efficitur.
 897. 898.
 899. Ungri Italiam invaserunt, et Longobardos bello vicerunt.
 900. Arnolfus imperator obiit; et Hludowicus filius eius rex constituitur.
 901. 902. 903. 904. 905.
 906. Waldo episcopus obiit.
 907. 908. 909.
 910. Adalbero episcopus obiit.
 911. Chuonradus rex constituitur.
 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918.
 919. Chuonradus rex obiit 10. Kal. Dec. Heimricus rex constituitur.

a) haec in ann. Murbae. continuatione superius pag 50. male distincta sunt.

920. *Salomon tertius episcopus Non. Ianuar. obiit. Notingus autem electus Constantiensis;*
 921. *Ipse episcopus effectus est.*
 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932.
 933. *Heimricus Ackarenos interfecit Idus Mart.*
 934. 935.
 936. *Heinricus rex obiit; et filius regis Otto Aquisgrani regnum suscepit.*

XII. ANNALES AUGIENSES.

A. PARS PRIMA, paucis exceptis EX ANNALIBUS MURBACENSIBUS EORUMQUE CONTINUATIONE AUGIENSI DESUMTA.

709. *Hiemps durus. Et Gotafredus dux moritur.*
 710. *Pippinus Alamanniam ingreditur.*
 725. *Sarraceni primitus ingrediuntur.*
 730. *Lantfrid moritur.*
 731. *Obitus Bedae presbyteri.*
 734. *Karolus Fresiam vastat.*
 735. *Karolus Wasconiam invasit.*
 741. *Karolus moritur.*
 745. *Karlomannus Alamanniam ingreditur.*
 747. *Karlomannus Romam pergit.*
 751. *Lantfrid moritur.*
 752. *Pippinus in regem elevatur.*
 753. *Stephanus papa in Franciam venit.*
 754. *Sanctus Bonifacius martyrizatur. Et Pippinus Italiam intravit.*
 758. *Pippinus rex in Saxoniam ingreditur.*
 759. *Pippinus in Wasconia.*
 768. *Pippinus rex obiit.*
 770. *Karlomannus rex obiit.*
 771. *Karolus rex in Saxoniam.*
 773. *Capta est Italia a Francis, et Karolus Romam pervenit.*
 777. *Karolus Hispaniam ingreditur.*
 779. *Item Karolus in Saxonia. Et fames magna mortalitasque in Francia*
 780. *Saxonia capta est.*
 781. *Item Karolus Romam venit. Et Pippinus baptizabatur.*
 782. *Hiltigart regina obiit.*
 785. *Karolus Romam perrexit. Cruces in vestibus apparuerunt.*
 786. *Karolus per Alamanniam pervenit ad fines Baiariae.*
 787. *Tassilo dux . . .*
 791. *Karolus rex Hunorum regnum vastat.*
 799. *Gerolt occiditur.*
 809. *Egino constituitur 9. Kal. Septembris.*
 811. *Werdo 3. Kal. Aprilis.¹*
 812. *Witto 4. Kal. Aprilis.*
 814. *Annus primus Hludowici imperatoris.*
 816. *Berenhartus rex.*
 823. *Visio Wettini.*
 829. *Pretiosa corpora sancti Valentini et sancti Senesii in Augiam insulam venerunt*
5. Idus Aprilis.

¹) *Werdo*] abbas S. Galli.

836. Hatto episcopus obiit.
 838. Puato diaconus palatii lapsus est in iudaismo. *Erlebadus cessit, et Walafrid constitutus est.*
 840. Eclipsis solis 3. Non. Mai, inter octavam et nonam horam, in vigilia ascensionis Domini. Hludowicus obiit.
 842. Divisio regni.
 843. Iudith obiit.
 856. Hildigarht obiit.
 858. Folcwinus abbas obiit, et *Waldarius successit.*

B. PARS SECUNDA, GENUINA.

860. Meginratus heremita martyrizatus est.
 864. Waldheri abbas desiit. Hecco successit.¹
 868. Visa est cometa manifestissime.
 869. Ictus fulminis Kal. Iulii inter decimam et undecimam horam diei.
 871. Heco abbas obiit, et Ruadho^a successit.
 873. Ictus fulminis Wormatiam combussit.
 875. Ludowicus Caesar Italiae obiit, et Karolus rex Galliae Romam pervenit.
 876.^b Ludowicus filius Ludowici imperatoris obiit. Et bellum inter Ludowicum et Karolum imperatorem.
 878. Eclipsis solis 4. Kal. Novembris.
 879.^c Karolus filius Ludowici regis Francorum et frater Carolomanni et Ludowici Italiam primum intravit.
 880. Karolomannus rex Bawariae obiit.
 881. Karolus Romae Caesar efficitur.
 887. Karolus imperator regno privatur. Et Arnolfus filius Karolomanni in regem elevatur.
 888.^d Karolus imperator obiit.
 891. Sunderolt archiepiscopus a Nordmannis occiditur.
 896. Arnolfus Romae Caesar efficitur. Et in Augia miseria famis et mortalitatis christiani homines alterius carnem comederunt.
 897. 2. Idus Iunii ictus fulminis ante auroram.
 899. Ungari Italiam ingressi multa (*mala*) fecerunt. Et Arnolfus imperator moritur. Et Ludowicus filius eius in regem elevatur.
 900. Zuntibold rex filius Arnolphi occiditur.^e
 905. Bellum inter Chuonradum et Adalbertum Francos, in quo cecidit Chuonradus.
 907. Baioarii et^f ab Ungaribus interficiuntur.
 908. Ungares Saxoniam et Turingiam vastant.
 909. Ungares Alemanniam ingressi sunt.
 910. Franci ab Ungaribus aut occisi aut fugati sunt.
 911. Chuonradus in regem elevatur.
 913. Hug abbatiam^g successit. Ungri partes Alemanniae vastaverunt, et iuxta In fluvium a Bawariis et Alemannis occisi^h sunt. Hiemps magna nimis.
 915. Ungari totam Alemanniam igne et gladio vastaverunt.
 917. Ungari per Alemanniam in Alsatiam et usque ad fines Lotharii regni venerunt. Erchanger et Peratolht decollati sunt.
 919. Et Chuonradus rex obiit.ⁱ
 923. Preciosissimus thesaurus sanguinis Domini in Augiam^j venit 6. Idus Novembris.
 926. Ungari totam Franciam, Alsatiam, Galliam atque Alemanniam igne et gladio vastaverunt. Et Burghardus dux occiditur.^k
 927. Hiemps magna nimis.^l

^a) ruadho Baluz. ^b) hi numeri desunt in Baluzii editione. ^c) apud Baluzium initio anni 899 collocata sunt, sed certe, quod et annales Colonienses infra edendi evincunt, ut hic factum est constituenda erant. ^d) et plures hic voces excidisse indicat. cf. Reginon. contin. ^e) successit sunt Baluz. ^f) haec Baluzius anno 917 adiungit, nos Reginonis cont. sequimur. ^g) in attigiam Baluz. ^h) post occiditur a Baluzio scribuntur, quae auctoritate continuatoris Reginonis anno 932 adscribenda iudicavimus; eadem Hermannus Contractus anno 937 refert.

¹) Waldheri . . . Hecco] abbates Augiae divi- 3) in Reginonis contin. anno 928. tis; Hatto vel Heito legendum. 2) Augiensem.

931. Heinricus rex reges Abodritorum et Nordmannorum efficit christianos, et profectus est in Galliam.
932. Ungari per orientales Francos et Alemanniam multis civitatibus igne et gladio consumptis, iuxta WORMATIAM Rheno transito, usque ad mare oceanum regnum Galliae devastaverunt, et per Italiam redierunt.
934. Ungari ab exercitu regis Heinrici occisi sunt, et multi comprehensi sunt.
936. Heinricus rex obiit, et Otto filius eius in regnum constituitur. Frithuricus¹ archiepiscopus ordinatus.
937. Monasterium sancti Bonifacii et sancti Galli igne consumuntur. Ruodolfus rex et Arnolfus dux obierunt.
938. Otto rex in Bawarios ibat, illisque resistentibus rediit. Frater eius Heinricus comprehensus est ab Eberhardo. Illo vero liberato, Eberhardum in exilium misit, ac iterum Bawarios invasit cum exercitu, omnesque sibi subdidit, nisi tantum unum Arnolphi filium. Interim magna pars Ungarorum a Saxonibus occisa est.
939. Otto rex ibat in Lotharingos usque ad Caprimontem. Interea Ludowicus rex Galliae invasit Alsatiam. Tunc rex Otto revertens venit ad Prisacam, et obsedit eam; et Ludowicus discessit. Interim vero Eberhart dux occisus est, et Gisilbertus dux in Rheno submersus mortuus est. Postea rex ibat cum exercitu in Lotharingos, et omnes suo subiugavit imperio, praeter Metensis^a episcopum. Nec non et frater eius Heinricus proectis armis venit ad eum.
953. Mogontia civitas ab Ottone rege obsessa est.
954. Per loca Germaniae Galliaeque plurima terrae motus magnus factus est.
- Anno dominicae incarnationis 954. indictione 12. beatae memoriae domnus Frithuricus sanctae Mogontiacensis ecclesiae archiepiscopus 8. Kal. Novembris obiit. Eodem vero anno ego Willielmus, tantae successionis indignus, loco eius cum consensu cleri et populi eiusdem sanctae sedis, 16. Kal. Ianuarii, ipsoque die pace inter regem Ottonem et filium eius Liudolfum facta in loco Aranstedt, sum electus, et in 9. Kal. Ianuarii Moguntiae ordinatus.

^a) lege metensem aut metensis urbis.

¹) Mogontiensis.

XIII. ANNALES BREVISSIMI

codici Sangallensi Nro. 250. saeculo nono adscripti.

768. Pippinus obiit.
771. Karlamannus moritur.
814. Imperator Karolus obiit.^a
816. Gozbertus abba efficitur.^b
831. Initium basilice sancti Galli.
837. Ernwigus abbas efficitur.^c
840. Ludowicus imperator obiit.
841. Grimaldus abbas efficitur.
850. scol.¹
862. dur.²
868. prb.³
871. Salomon obiit.
872. Grimoaldus obiit.
873. pri.
876. Hludowicus obiit.
882. vinum abundat.
885. de
889. VII. Karolus obiit.

^a) manu secunda inserta. ^b) codex off. ^c) exinde manus alia sed coarva.

1. 2. 3) i. e. scolaris, diaconus, presbyter factus sum.

XIV. ANNALES BREVISSIMI

codicis Sangallensis Nro. 459. saeculi noni, quos exscripsit
ILDEFONSUS AB ARX.

814. imperator Karolus obiit.
816. Gozbertus abba efficitur.
830. initium basilicae sancti Galli.
874. per pp f e¹
875. hi²
876. Hludowicus rex Germaniae.³
877. Carolus Suevis imperat.
880. Carolus Italiam subiugat.
888. Karolus piissimus imperator obiit.⁴
958. Liutolfus Ottonis regis filius in Italia migravit. Ruodolfus et Engil. obierunt.
961. Ratbertus pr efficitur.

1) i. e. pernoldus praepositus factus est. cf. Neugart. cod. dipl. Alam. Nro. 508. P. 2) i. e. Hludowicus imperator obiit. P. 3) obiit. P. 4) scripta sunt ita: Kb. plus. pks skmvs kmp. pbkkt.

XV. NOTAE HISTORICAE

codicibus bibliothecae Sangallensis adiectae, quas exscripsit
ILDEFONSUS AB ARX.

1. Nota brevis ex codice coaevo N. 272. pag. 245.

806. Anno 806 ab incarnatione Domini indictione 14. anno 38 regnante Karolo imperatore, 8. Id. Febr. die Veneris, divisum est regnum illius inter filios suos, quantum unusquis post illum habet, et ego alia die hoc opus.

2. Nota brevis ex codice coaevo N. 397.

815. 815° anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi Karolus omnium augustorum optimus ad Aquisgranum 5. Kal. Febr. hora diei tertia de hoc seculo migravit; qui regnavit annos 47. Decessit autem anno aetatis suae septuagesimo secundo, et suscepit Hludowicus filius eius eodem anno imperium, qui regnavit annos 26. id est usque
840. ad annum incarnationis domini nostri Iesu Christi 840. Decessit autem 12. Kal. Iul. in insula Rheni iuxta palatium Ingilnheim. Post quem Hludowicus filius et aequivocus eius in orientali Francia suscepit imperium, qui modo, id est anno incarnationis
867. domini nostri Iesu Christi 867. 27 annos regnare videtur.
840. 12. Kal. Iul. Hludowicus imperator apud Mogonciacum obiit in insula Rheni, quae est iuxta palatium Ingilnheim; corpus vero eius translatum est urbem Metensem, et in ecclesia sancti Arnolfi confessoris Christi sepultum, ubi et Hiltigarda quondam regina et mater eius humata est.
841. 7. Kal. Iul. feria septima hora diei quasi secunda factum est famosissimum proelium in pago Antissiodoro^b iuxta villam, quae Fontis nuncupatur, quae distat a civitate Antissiodoro miliaria 8, inter tres fratres, videlicet Lotharium et Ludovicum atque Carolum reges, sed victoria ad Hludovicum et Carolum, qui simul erant, Domino opitulante conversa est.
841. Eodem anno 3. Id. Mai. duces Hlotharii cum Hludowico rege pugnam committere volentes, antequam ad punctum lancearum pervenissent timore exterriti refugerunt, ac per hoc innumerabiles in eadem fuga extincti sunt.

a) lege: scribendo perfecti. b) lege: antissiodoro. P.

3. *Notae martyrologio Adonis N. 455. p. 602 manu coeva inscriptae.*

Anno Domini 1161 Fridericus imperator primus Laudam construxit contra Mediolanum. 1161.

Anno Domini 1170 Mediolanenses construxerunt Alexandriam in honore domni 1170. Alexandri papae tertii contra Fridericum imperatorem.

Anno Domini 1227. 2. Id. Octobr. fundatum est monasterium in Wettingen a nobili viro dicto Wandelbere. 1227.

Anno Domini 1236 Fridericus imperator intravit Italiam, filio suo H. rege ante 1236. se in captivitatem ducto.

4. *Nota annalibus Sangall. maioribus manu coeva adiecta in cod. N. 455.*

Anno ab incarnatione Domini 1180 regnante gloriosissimo Romanorum imperatore Friderico, comes Ruodolfus de Phulndorf collecta maxima copia auri et argenti Ierosolimam petiit, et se perpetualiter sancti sepulchri servitio dicavit. Audiens vero benignissimus abbas ecclesiae sancti Galli eundem comitem, huius loci videlicet advocatum, de mamona iniquitatis per circumiacentia cenobia sibi amicos comparare, propter mutuam, quam ad invicem habebant quondam amicitiam litteras sibi direxit, et ut reliquias sibi transmitteret, obnixè rogavit. Ille autem petitioni eius volens satisfacere, ad quoddam cenobium perrexit, quod ad sanctum Abraham nominatur, illicque decem marcas auri obtulit, deinde pro caritate reliquias petiit. Illi honorifice eum tractare volentes duxerunt eum ad altare publicum, quod in honore patriarcharum erat consecratum, et altare aperientes devote sibi reliquias Abrahae et Ysaac et Iacob ostenderunt, et quia horum reliquias supra modum petiit, licet renitendo, tamen ei particulas ex ipsis dederunt. Comes vero sicut honestissime semper consuevit agere, capsulam pretiosi operis comparavit, ac reliquias in illo sub proprio sigillo condidit, et sic sigillata abbati sancti Galli amicissimo domino suo transmisit. Ubicumque autem haec reliquiae fuerint, ut illi testati sunt, illic pax et augmentum, et lenitas aeris semper erit. Haec autem reliquiae in altari sancti Galli cum reliquiis nostris sunt collocatae. Iste autem locus, ubi haec reliquiae impetratae sunt, iuxta Damascum est, in agro videlicet Damasceno, ubi Adam creatus est.

5. *Notae codici manuscripto N. 455. manu coeva insertae.*

Anno Domini 1208 Philippus rex apud Babinbero occiditur. 1208.

Anno Domini 1245 die 17. mensis Iulii celebratum est concilium Lugdun. in quo dominus Innocentius papa III. deposuit Fridericum imperatorem secundum, quem dominus Innocentius papa III. olim deposito Ottone imperatore ad imperium promoverat. Post depositionem Friderici electus in regem Romanorum Henricus Iantgravius Thuringie, quo non multo post mortuo, electus est Willelmus comes Hollandie, qui ... * multis annis regnavit.

Anno Domini 1250 in festo sancte Lucie obiit Fridericus; post cuius mortem Conradus, natus eius, regnum Apuliae occupavit, et potentèr evicit. Obiit et ipse anno Domini 1254 in ascensione Domini. 1254.

6. *Nota coeva codici N. 622. historiam Frechulfi continenti inscripta.*

Anno Domini 1252 natus est Conradus secundus, rex Ierusalem et Siciliae, dux Sueviae.

7. *Nota coeva codici N. 206. inserta.*

Anno Domini 1262 in pentecoste Conradus secundus Ierusalem et Siciliae rex, dux Sueviae, undecimum etatis agens annum primum curiam in Ulma celebravit. Eodem etiam anno in Kalendis Augusti secundam curiam habuit apud Rotwil. Idem etiam rex eodem anno 5. Kalend. Octobr. primo venit ad sanctum Gallum, et honorifice susceptus per tres dies stetit ibidem. Quo tempore in festo sancti Michaelis dominus Eberhardus Constantiensis episcopus ad petitionem domni Bertholdi abbatis in capella sancti Iohannis duo altaria consecravit. Sequenti nocte magni turbinis ventum prima illius anni nix secuta est. Eodem anno 5. Kalend. Augusti obiit comes Rudolfus de Raprehtwiler.

*) supplendum non. P.

XVI. ANNALES SANGALLENSIS MAIORES,
dicti Hepidanni; edidit
ILDEFONSUS AB ARX.

Non mirum, doctos viros medio aevo conscribendis annalibus operam dedisse; praeterquam enim quod historias Eusebii Neocaesariensis et aliorum hunc in modum redactas coram habebant, methodus ista, ut pote simplicissima, et conscribendae, et addiscendae historiae prae caeteris apta videbatur. In S. Gallo, ubi historiam nunquam neglectam fuisse, multis indicii constat, hoc genus scriptiois elegere plures. Unus iam anno 814 breves codici n. 124. inseruit annales in Baluzii miscellaneis vulgatos; alius in codice Tigurum delato annales abs Aemiliano Ussermann editos ab anno 700 usque 926 contexit; tertius alio tenore eadem fere ab anno 709 usque 955 codici n. 915 inscripsit. Hos, et caeteros annalium scriptores in nonum usque saeculum ex uno fonte hausisse ex eo, quod iisdem saepe verbis eadem proferant, patet. Fuit is liber gesta Francorum inscriptus, quem et annales praefati ab Ussermann editi ad annum 708, et Hermannus Contractus ad annum 509 citant, ac catalogus Bibliothecae S. Galli saeculo nono confectus in S. Gallo haberi attestatur.¹

Cum codex n. 915 anno 956. scriptus esse comprobetur, subsequentes annales eodem tempore ad eundem usque annum exaratos esse dubitari nequit, cum usque 956 sint eadem manu, et eodem atramento, quibus totus codex, scripti. Hae dein usque ad ultimum annum 1055 plurimum variant, cum primum cuique esset, annis minio in membrana vacua designatis memorabilia sui aevi adponere. Cum post annum 1002. pergamenum his annalibus in hoc codice deputatum deficeret, et ulteriori continuationi iam locus non esset, octo membranae, et eae quidem subtiles et candidae, prout eas saeculo undecimo nostri elaborare consuevere, prioribus subnexae, iisque itidem rubro colore anni Christi usque 1080 inscripti fuere, qui tamen post annum 1044 adhuc vacui. Authores horum annalium multi, ac plerique coaevi sunt; et multum a vero aberravit Goldastus illos Hepidanno, scriptori saeculi undecimi attribuendo. Opinio haec vel solo intuitu codicis, qui scripturam Hepidanno multo vetustiore praefert, et annales hos pag. 2. omissio nomine auctoris chronica brevis denominat, refellitur. Cum

¹) Quum igitur annales Sangallenses maiores usque ad Conradi I. obitum ex Alamannicis quos supra pag. 22—66. dedi fluxerint, hanc eorum partem ab altera scindi, et quo facilius ab iis quae aliis fontibus debentur distingueretur, littera obliqua excudi curavi; altera vero pars inde ab anno 919. tota genuina est. Pertz.

2. D. C. Arnolfus imp. exar. obiit. Hludowicus fi-
lius eius in regnum clavacon ad huc puerulus
Normanorum Agarentis pugnaverunt. et parte
ex eis occiderunt.

o ecco. i. Tunc rex a suis urce rfitetur.

O ecco. ii. Agarem ab arduis ad brandin voca-
ubire ex coru Chusfol occisus est. et alii quam plu-
rimos cum eo. Torremotus plocia.

↑. iii.

↑. iii.

↑. v.

↑. vi. Adalborcus deus francorum occiditur.

b. exiis dem ad annum 986.

Tab. II.

circa annum 1190 codex n. 915 fere integer describeretur, simul et hi annales in illud exemplare n. 453 transcripti fuere, quod, quantum textum attinet, praeter aliquas vocum transpositiones, authographo conforme reperitur, non autem in annis Christi, qui saepius plane loco suo moti sunt. Taliter corrupto exemplari usus est Melchior Goldast in editione horum annalium, quae 1606 Francofurti cum scriptoribus rerum Allemannicarum locum habuit; quamvis neque huic plene conveniat, cum usque ad annum 906 plura S. Galli monasterium concernentia referat, haud dubio ex notis marginalibus, quae neque in codice authographo, neque apographo reperiuntur, is autem in alio quodam legit. Nihilominus in editionibus recens de recurrendo ad fontem nec cogitatum quidem fuit, quod iam summa diligentia factum, appositis etiam, ut discrimen manifeste elucescat, annis christianae aerae utriusque codicis.¹

ILDEFONSUS VON ARX.

1) annos codicis Nro. 453. sec XII. uncinis inclusi. PERTZ.

A. PARS PRIMA; ANNI 719—918.

ANNI DOMINI

709. Hiems dura. Cotesfredus dux mortuus est.
 710. ^a Annus durus et deficiens fructus.
 711.
 712. Aquae inundaverunt valde.
 713.
 714. Pippinus maior domus defunctus est.^b
 715. ^c 716. 717.
 718. vastavit Karolus Saxoniam plaga magna.
 719.
 720. Pugnavit Karolus contra Saxones.^d
 721. Eiecit Theudo Saracenos de Equitania.
 722. Magna fertilitas.
 723.
 724. ^e
 725. Saraceni venerunt primitus.
 726.
 727.
 728.
 729.
 730.
 731. Beatus Beda presbiter obiit.
 732. Karolus pugnavit contra Saracenos ad Pictavis die sabbato.
 733.
 734.

a) Codex autographus compendio usus, numeros signis arbitrariis indicat, 700. per γ , 800. per ω , 900.

per δ . b) Addit editio Goldasti: „Karolus filius in maiordomatu succedit cognomento Martellus.“ c) Editio Goldasti: „Karolus Alamanniam rebellantem domat, Liutfrido duce eorum superato, cuius filius Thietpaldus S. Firminium pepulit.“ d) Editio Goldasti addit: „Abbas hoc noster Othmarus ponitur anno.“ e) Editio Goldasti habet: „Beatus Firminius primo venit in Augiam a Gregorio II. in Germaniam missus; quemadmodum et Bonifacius ante Winifridus dictus natione anglus.“

735.

736.

737. *Karolus pugnavit contra Saracenos in Gozia in die dominica.*738. *Karolus in Saxoniam.**

739.

740.

741. (740.) *Karolus mortuus.*

742.

743.

744.

745. (743.) *Karlomannus et Pippinus in Saxoniam.**

746.*

747. (745.) *Karlomannus ivit ad Romam. Et¹ ob amorem Dei omissis saecularis pompae deliciis, oomam capitis sui deposuit, et germano suo Pippino regni gubernacula reliquit.*

748.

749.

750.

751.

752. (750.) *Pippinus in Saxoniam.*753. (751.) *Stephanus papa in Franciam venit. Domnus Bonifacius episcopus in praedicatione Phrisiam perrexit. Vitam temporalem in martyrio finivit.*754. (752.) *Sanctus Bonifacius episcopus martyrio coronatur; et domnus Pippinus per² auctoritatem Stephani Romani pontificis, deposito ac detonso rege Hildrico, qui³ a baptismo alio nomine vocatus est Danihel, ex praefecto palatii rex constitutus est, et cum exercitu Franchorum Italiam ingreditur; et receptis rebus sancti Petri reversus est ad sedem suam.*755. (753.) *Franci iterum in Langobardiam cum exercitu.*756. (754.) *Papa Stephanus defunctus.*757. (755.) *Venit organa in Franciam.*758. (756.) *Rex Pipinus Saxoniam ingreditur.*

759.

760. (758.) *Rex Pippinus cum exercitu in Equitiam. Warinus⁴ et Ruadhardus beatum et sanctum virum Otmarum multis iniuriis affligebant. Ipse vero plenus dierum, plenus etiam sanctitate meritorum, de angustiis huius vitae eripitur, atque in insula Reni fluminis, quae vocatur Stein, sepultus est.⁴*761. (759.) *Pipinus iterum in Wasconiam usque ad Limodiam civitatem.*762. (760.) *Rex Pipinus iterum in Equitiam, Bittiricam conquisivit.*

763.

764. (762.) *Hiems grandis et dura.*

765.

766. (764.) *Pipinus conquisivit Limodiam.*767. (765.) *Pipinus Tholosam perrexit.**768. (766.) *Pipinus obiit 9. Kalendas Octobris.*

769.

770. (768.) *Translatio sancti Otmari de insula Rheni ad monasterium sancti Galli.*771. (769.) *Karlomannus rex obiit 2. Nonas Decembris.*772. (770.) *Franci in Saxoniam cum Karolo rege.*

a) Haec in codice B desunt. b) Addit editio Goldasti: „Iste Karlomannus Alamanniam etiam affixit.“ c) Eadem addit: „Sidonius episcopus Constantiensis ecclesiae, et abbas Augiae, B. Othmarum in synodo de adulterio accusatum damnavit, mox missum in exilium.“ d) Editio Goldasti addit: „Eo ipso anno Iohannes episcopus administrationem coenobii nostri per vim suscepit.“ e) Eadem addit hic: „Karolus et frater Karlomannus regnare coeperunt.“

1) Et . . . reliquit] ex Einhardi vita Karoli M. 3. init. P. 3) qui a b. a. n. v. e. Danihel] cap. 2. verbis mutatis deumta esse videntur. haec pro auctoris arbitrio addita, in Chilpericum II. non in Childericum III. cadunt. P. 2) per auctoritatem . . . Hildrico et ex . . . constitutus est] ex Einhardi vita Karoli cap. 1. 4) Warinus . . . sepultus est] ex vita S. Otmari P.

775. (771.) *Karolus in Langobardia.*
 774. (772.) *Paveia civitas conquisita, et rex Desiderius et Ansa uxor eius pariter exiliati sunt ad Chorbeiam, et ibi Desiderius in vigiliis et orationibus, et ieiuniis, et multis bonis operibus permansit usque ad diem obitus sui. Karolus pervenit ad Romam.*
 775. (773.) *Karolus in Saxonia.*
 776. (774.) *Karolus rex in Italiam; et inde in Saxoniam, iam sine bello.*
 777.
 778. (776.) *Karolus rex in Hispaniam; et Saxones in Francia.*
 779. (778.) *Franci in Saxonia sine bello. Fames magna et mortalitas in Francia.*
 780. (779.) *Karolus in Saxonia, deinde ad Romam.*
 781. (780.) *Karolus reversus est de Roma, Pippino baptizato.*
 782. (781.) *Rex Karolus cum Francis ad Lippiam absque bello. Et postea Saxones mentiti sunt, et quosdam de Francis occiderunt; et iterum Franci super Saxones.*
 783. (782.) *Karolus rex iterum in Saxonia cede facta terram devastavit.*
 784. (783.) *Rex ad Lippiam transivit Rhenum, et devastavit Saxones.*
 785. (784.) *Rex Karolus meresburg resedit, et Saxones in pace conquisivit.*
 786. (785.) *Karolus Romam venit. Deinde ad sancti Benedicti monasterium et ad Capuam; et cruces in vestibus apparuerunt.*
 787. (786.) *Karolus de Roma veniens ad Paveiam; et exinde duxit Langobardos, et exiliavit eos in Francia. Et resedit Wormatiam, et exinde perrexit per Alamanniam in fines Bawariorum, et ibi dux Dasilo reddidit ei ipsam patriam, et dedit ei filium suum Theodonem obsidem.*
 788.
 789.
 790.
 791. (789.) *Karolus rex regnum Hunorum vastat.*
 792. (790.) *Rex Karolus Regenesburg resedit. Et Pipinus comam capitis sui deposuit; et quidam de Francis occisi sunt et suspensi propter consilium, quod fecerunt super Karolum.*
 793. (791.) *Wilhelmus pugnavit cum Saracenis ad Narbona; et perdidit ibi multos homines, et occidit unum regem ex ipsis cum multitudine Saracenorum.*
 794. (792.) *Karolus iterum in Saxoniam; et ipsi Saxones venerunt obviam illi et promiserunt fidelitatem; et postea mentiti sunt.*
 795. (793.) *Iterum rex Karolus cum magno exercitu Franchorum in Saxonia. Terram devastavit, et ipsos conquisivit, et exinde adduxit obsides 7070, et reversus est cum pace. Wandali conquisiti sunt, et Lotanus dux de Pannonia venit ad Karolum regem ad Aquasgrani, et seipsum dedit et patriam quam habebat, et ipse baptizatus est et omnes qui cum eo venerant; et reversus est cum pace et honore in patriam suam.*
 796. (794.) *Karolus rex in Saxoniam cum magno exercitu; terram devastavit, et cum praeda magna reversus est ad propria.*
 797. (797.) *Iterum Karolus in Saxoniam venit, terram devastavit, et cum pace reversus est in Franciam ad Aquas. Et iterum cum exercitu in Saxoniam cum omni domo sua, et resedit ibi hibernum totum.*
 798. *Karolus rex in Saxoniam, et conquisivit illos, et exinde adduxit obsides innumerabiles; et reversus est cum pace.*
 799. *Kerolt occiditur.*
 800.
 801.
 802.

a) Editio Goldasti ad hunc annum addit: Rautpertus moritur, Waldo abbas constituitur. nempis in S. Gallo.
 b) In codice A. ab anno 782 usque 790, et ab anno 882 usque 890 numerus LXXX male scribitur CX. e) Editio Goldasti addit: „Waldo moritur. Werdo abbas constituitur.“ d) VII.LXX. codex. e) Editio Goldasti hic habet: „Karolus imperator factus et magnus cognominatus.“ f) Eadem ad hunc annum: „Heito episcopus in consilio Karoli clarus habetur.“

1) conquisivit] i. e. coepit.

803.
804.
805.
806.
807.
808.
809.
810.
811. (810.) *Heito episcopus super mare transivit.*¹
812. (811.) *Werdo*² abba obiit.³
813.
814. *Karolus imperator obiit. Annus primus Hludowici imperatoris.*
815.
816. *Cozpertus*⁴ abba constituitur.⁴
817. 818.⁵ 819. 820.⁶ 821. 822. 823.
824. *Wettinus monachus de Augia obiit.*
825. 826. 827. 828. 829.
830. *Initium basilice sancti Galli*⁷, et translatio sancti Otmari de eadem ecclesia in basilicam sancti Petri apostoli.
831. 832. 833. 834.⁸ 835. 836.
837. *Bernwicus abba constituitur.*⁵
838.
839.
840. *Hludowicus imperator obiit. Et eclipsis solis facta est 3. Nonas Maii inter octavam et nonam horam.*⁶
841. *bellum trium fratrum. Grimaldus*⁷ abba efficitur.⁸
842. *Divisio regni inchoata.*
843. *Pax facta inter illos.*
844. 845. 846. 847. 848.
849. *Terre motus. Walahfredus abba obiit.*⁹
850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859.
860. *Hiems magna, et mortalitas animantium.*
861. *Fames validissima. Meginratus*¹⁰ *heremita martyrizatus est.*
862.
863. *Gens Hunorum christianitatis nomen aggressa est.*
864. Translatio sancti Otmari de ecclesia sancti Petri in basilicam sancti Galli.
865. 866.
867. *Terre motus; et nimia superfuitas ymbrium.*
868. *Stella cometis. Fames validissima, et mortalitas hominum et animantium.*
869.
870.
871. (872.) *Yso magister obiit pridie Idus Maias.*¹¹

a) Editio Goldasti addit: „Wolfleus abba constituitur“ nempe in S. Gallo. b) Editio Goldasti addit: „Sedulius scottus clarus habetur.“ c) Editio Goldasti ad hunc annum habet: „Heigo episcopus in Augia militat.“ d) Eadem addit haec: Unde versus Notkeri balbuli: Iustitiae Gozbertus heros fratris Winiharti
Artibus eximius, fasces portantibus omnes
Pauperibus monachis lapidum, calcisque et harenas,
Ut quondam largus fecitque Sisinius olmus.
e) Eadem refert hoc anno: „dedicatio basilicae S. Galli.“

1) Erat abbas in Augia. 2) cf. ann. Augiensis. P. 3) cf. ann. brevis. Sangall. Nro. 250. et 459. supra pag. 69 et 70. P. 4) in S. Gallo: 5) Nempe in S. Gallo. 6) Haec et omnes ecclipses solis in his annalibus adnotatae diebus et horis nominatis contigere. 7) cf. ann. brevis. codicis 250. supra pag. 70. P. 8) Nempe in S. Gallo. 9) Nempe Walafrius Strabo abbas Augiensis, multorum librorum author.

10) Beato huic obtigit, ut eius nomen, quod honorificum erat, et potens consilium (Waldiggr Ratt) innuebat, in Meinrad, id est, malignum consilium mutaretur. 11) Necrologium n. 915. meminit et alterius Isonis, qui 18. Kalend. Sept. obiit. Et catalogus monachorum, qui in S. Gallo saecula VIII. IX. X. vota emisere, duos Isones refert.

872. (873.) *Grimaldus abba obiit. Et Hartmotus ei successit.*¹
 873. 874. 875.
 876. (877.) *Hludowicus pius rex Germaniae obiit.* —(878.) Karolus II. imperator cepit regnare. Volo cecidit.²
 877.
 878. (880.) Papa Ioannes in Franciam venit.³
 879. 880.
 881. (883.) *Karolus imperator a Iohanne papa benedicitur.*
 882. (884.) *Karolus imperator gubernacula regni Franchorum suscepit.*
 883. (885.) Ex petitione Hartmoti abbatis Bernhardus in locum illius constituitur.
 884. 885. 886. 887.
 888. (889.) *Karolus imperator a regno depositus est. Et obiit in octava theophaniae anno eodem. Et Arnolfus in regnum elevatur; in cuius temporibus Agareni in istas regiones primitus venerunt.*
 889.
 890. (891.) *Salomon abba efficitur.*
 891. (892.) *Ipsa episcopali honore coronatur. Radespona igni cremata est.*
 892. (893.) *Arnolfus contra Maravenses pergebat, et Agarenos ubi reclusi erant, dimisit.*
 893. 894. 895.
 896. (897.) *Arnolfus efficitur imperator.*
 897. 898.
 899. *Agareni Italiam intraverunt, et Langobardos bello vicerunt.*
 900. *Arnolfus imperator obiit. Hludowicus filius eius in regnum elevatur, adhuc puerulus. Norici cum Agarenis pugnaverunt, et partem ex eis occiderunt.*
 901. *Zwentibole rex a suis interficitur.*
 902. *Agareni a Baioariis ad brandium vocati, ubi⁴ rex eorum Chussol occisus est, et alii quam plurimi cum eo. Terraemotus per loca.*
 903. 904. 905.
 906. *Adalbertus decus Franchorum occiditur.*⁵
 907.
 908. *Baioariorum omnis exercitus ab Agarenis occiditur. Adalbero episcopus⁶ cum magno apparatu et multis donis venit ad monasterium sancti Galli.*
 909. *Agareni in Alamanniam.*
 910. *Adalbero episcopus obiit. Agareni cum Alamannis et Francis pugnaverunt, eosque vicerunt; et Norici partem ex eis occiderunt.*
 911. *Stella cometis apparuit. Hludowicus rex, filius Arnolphi regis, obiit; et dominus Chuonradus regnum accepit.*
 912. *Chuonradus rex in festivitate sancti Stephani ad vesperum venit ad monasterium sancti Galli. Eodem anno Notkerus⁷ magister obiit.*
 913. *In purificatione sanctae Mariae, transacta festivitate, ad vesperum grande miraculum contigit, ut stellae miro modo usque ad mediam noctem inter se volitabant. Eodem anno pax immanis cadens Idibus Aprilis, ebdomadam paschae perduravit. Hatho archiepiscopus obiit.⁸ Et Otpertus episcopus occiditur. Agareni Alamanniam intraverunt. Erchanger et Berchtolt frater eius et Udalricus comes, auxiliante illis nepote eorum Arnolfo optimo duce Baioariorum, totum exercitum eorum iuxta Ine fluvium penitus occiderunt⁹ nisi 30. viros.*
 914. *Salomon episcopus captus est.*⁹
 915.

a) Editio Goldast. hic refert: „Salomon episcopus residet cellam suam in Turgoia.“ nempe Episcopi-cellam. b) Voces tres subsequentes in codice A alio atramenio scribuntur.

1) Nempe in S. Gallo. — 2) 2. idus decembris ann. Laubac. a. 906. (907.) supra pag. 54. P. mortuus. *Necrolog.* n. 915. Erat S. Notkeri 6) Augustanus. Dona eius recensentur in libro Balbuli nepos. 3) cf. ann. Weingartenses confraternitatum codici huic n. 915. inserto. supra pag. 66. P. 4) ubi rex etc.] cf. ann. 7) Nempe S. Notkerus balbulus. 8) Hatho Maguntiensis, Otpertus Strasburgensis. P. 9) abs Alamannic. supra pag. 54. ann. 902 et 904. P. Erchango et Berchtoldo.

916. *Erchanger, et frater eius Pereholt, et Liutfrid capti et occisi sunt. Wiberat reclusa est.*¹
 917.
 918. *Chuonradus rex obiit ante natale Domini.*

B. PARS ALTERA, GENUINA.

919. *Salomon episcopus^a obiit in vigilia epiphaniae. Ruodolfus rex et Purchardus dux Alamannorum punnaverunt ad Wintertura, et rex superatus est.*
 920. *Rachilt in nativitate sanctae Mariae inclusa est.*²
 921. *Hartmannus abba effectus est.*³
 922. *Ruodolfus rex filiam Purchardi ducis accepit.*
 923.
 924. *Engilbertus abba efficitur.*
 925. *Purchardus dux in Italia dolo occiditur. Agareni monasterium sancti Galli invaserunt. Wiberat martyrizata est. Engilbertus abba ab Heinrico rege abbatiam suam suscepit.*
 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932.
 933. (932.) *Thieto abba efficitur 5. Kal. Novembris 2. feria.*
 934. (933.) *Notingus episcopus, et Engilbertus abba, et Moyses decanus obierunt. Alawicus abba efficitur in Augia.*⁴
 935. *Chuonradus episcopus efficitur.*
 936. *Ista iuventus^c mortua est. Heinricus rex obiit. Otto filius eius successit ei in regnum.*
 937. *Monasterium sancti Galli concrematum est 6. Kal. Maii in 4. feria. Et Arnolfus dux Baioariorum defunctus est.*
 938.
 939. *Ecclipsis solis facta est circa horam tertiam diei 14. Kal. Aug. in 4. anno Ottonis regis in 6. feria, luna 29. Eodem die in regione Galliciae innumerabilis exercitus Saracenorum a quadam regina, nomine Toia, penitus extinctus est, nisi rex illorum et quadraginta novem viri cum eo. Eodem anno Eburhardus dux Franchorum occisus est. Et Kisalbertus dux Chlodhariorum in Rheno vitam finivit.*
 940. (940.) *Annus durus et deficiens fructus.*
 941. (941.) *Signum mirabile apparuit in coelo; et mortalitas boum fuit.*
 942. *Thioto abbatiam suam dereliquit, et Cralo frater eius uterinus ei successit 2. Kal. Iunii 3. feria.*
 943. *Omnis Agarenorum exercitus a Baioariis occisus est.*
 944. *Terrae motus factus est 3. feria paschae^a circa pullorum cantum 16. Kal. Maii. Eodem anno aestas omnis versa est in pluviam.*
 945. *Nix maxima Idibus Martii cadens.*
 946. *Rachilt reclusa defuncta est.*⁵
 947.
 948. (947.) *Lintaugia concremata est Nonis Iunii. Eodem anno Liutolfus Deo carus et omnibus sanctis, filius Ottonis regis, cum Hermanno duce venit primitus ad monasterium sancti Galli in festivitate ipsius.*
 949. (948.) *Waldo Curiensis episcopus, et Herimanus dux Alamannorum obierunt.*
 950.
 951. *Otto rex Italiam cepit.*
 952. *Kerhilt 6. Kal. Iunii in die ascensionis Domini sacro velamine induta est, et in*

^{a)} Codex B. addit abbas noster. ^{b)} Hanc manu alia de Alawico addita fuere. ^{c)} Ista verba in utroque codice sic expressa, errori salami adscribenda reor, cum haud dubie Ita iuvenis ponendum sit.

¹⁾ In cella apud S. Gallum. ²⁾ In cella apud S. Gallum. ³⁾ Eius obitum Necrologium saeculi X. his assignat: „obitus Hartmanni magistri atque abbatis.“ ⁴⁾ Feria 3. paschae anno 944 non in 16, sed in 15. diem mensis Maii incidebat. ⁵⁾ De Rachilde vide plura in vita B. Wiburrae, et in Ekkehardi IV. libro Benedictionum.

- nativitate sanctae Mariae inclusa.¹ Eodem anno duo maxima tonitrua facta sunt in monasterio sine laesione.
953. Discordia exorta est inter Ottonem et filium eius Liutolfum ducem Alamannorum. Eodem anno abba suscepit regimen monasterii sancti Galli, et rexit illud annum 1. menses 2. et ebdomadam unam.
954. Adalbert filius Pehctoldi, et Arnolfus filius Arnolphi ducis occisi sunt. Et Fridericus archiepiscopus Magontiensis, et heu pro dolor, Anno abba obierunt.
955. Otto rex cum Agarenis pugnabat in festivitate sancti Laurentii, eosque Deo auxiliante devicit. Et erat numerus eorum 100 milia et multi illorum comprehensi sunt cum rege eorum nomine Pulszi, et suspensi sunt in patibulis.² Et aliud bellum cum eis gerebatur a Poemanis, ubi comprehensus est rex illorum nomine Lele, extincto exercitu eius. Eodem anno Otto rex et filius eius Liutolf in festivitate sancti Galli pugnauerunt cum Abatarenis³, et Vulcis, et Zcirizspanis, et Tolonsenis, et victoriam in eis sumpsit, occiso duce illorum nomine Ztoignavo, et fecit illos tributarios. In ipso anno Henricus dux Baioariorum defunctus est.
956. Liutolfus, filius regis Ottonis, Italiam ingreditur. Ipso vero anno cruces apparuerunt in abbas vestimentis.
957. Liutolfus in Italia febre correptus, heu pro dolor, vitam praesentem finivit. (958.) Alawic, Augensis beatae memoriae abba, paralyti morbo aegrotare coepit.
958. (959.) Cralo venerabilis abba vita discessit; cui successit Purchardus, vir nobilis ex antiquorum regum prosapia ortus, sapiens et pulcher, et decorus aspectu. Eodem anno Alawicus Augensis abba defunctus est. Et in eius locum Ekkehardus eidem coenobio, orto deliciarum³, praelatus est.³
959. (960.) Annus durus, et in multis regionibus deficiens fructus; et multi fame perierunt. (961.) Perehtrat ad cellam sancti Georgii inclusa est.⁴
- 960.
961. (963.) Otto rex secundam profectionem in Italiam fecerat cum magno exercitu in mense Augusto.
962. (964.) Ipse a papa Octaviano benedicitur in purificatione sanctae Mariae, die dominico.
963. 964.
965. (967.) Ruodmann abba Augensis nocturnus claustrum nostrum et clandestinus, ut, si quid relatus proximum indagare posset, publicaret, uti lupus caulas intravit. Sed Ekkehardus monachus perspicacia praeditus, qui ei deprehenso laternam anteferebat, multas venias petens vix sine dedecore emissus est. Atque ipso machinante
966. (968.) adventus et immissio octo episcoporum ac totidem abbatum in monasterium sancti Galli, ad examinandam vitam nostram et regulae observationem. Qui Deo dante optima testimonia daturus polliciti, fratresque facti, caritative abierant.
967. (969.) Thietpertus presbiter defunctus est.
968. (970.) Hoc anno eclipsis solis facta est 11. Kal. Ianuar. luna 28. hora diei 3.
969. (971.) Turbo vehemens cum magna aedium et arborum ruina exortus est 3. Nonas Augusti.
- 970.
971. (973.) Hoc anno efficitur Notkerus abba benignus.
Menstrua quindenae praecedens luna Kalendas
Cum fore venturas praesignat mense Theseo.⁵

a) desinit hic primus author horum annalium, qui hucusque eadem manu, et atramento exarati sunt sub abbate Cralone. Ea, quae sequuntur, a diversis scriptoribus, coaevis tamen, ut scripturae characteres, et atramentum id evidenter probant, successivo huic codici A. inscripta sunt. b) quas hic ad annum 959, et ea, quae anno 967 in codice A. referuntur, manu Ekkehardi IV. auctoris operis de casibus S. Galli, et scriptoris libri Benedictinorum medio saeculo undecimo exarata sunt, et serius quam sequentia.

1) De Kerhilde nepte S. Notkeri vide plura in locis. 2) i. e. Abotridis, P. 3) i. e. horto deliciarum. Monasterium enim Augiae divitis, vulgo Reichenau, amoenissime in insula lacus Bodamici inferioris situm erat. 4) Apud S. Gallum. 5) i. e. 15. Kalend. Martii Notkerus abbas S. Galli fuit renuntiatus.

972.

973. (977.) Otto imperator augustus, et Purchardus dux¹ et Udalricus episcopus², et nepos eius Adalbero, et Udalricus comes et Ekkehardus monachus³, isto anno de hoc saeculo recesserunt.

Quis dederis partem, voluisti quam dare septem,
Nec non octavam o Dee sancte tuam.⁴

974.

975. (981.) Stella cometa tempore autumnus visa est, mox secuta est mors abbatis Notkeri, et eius quondam antecessoris Purchardi, et Notkeri medici.⁵

976. (982.) Ymmo abbas ordinatus est. Orta est hoc anno gravis de regno contentio inter Ottonem imperatorem et nepotem eius Heinricum ducem Baiariae, filium Heinrici.

977.

978. (984.) Lotharius, rex Francorum, contentiose agens adversus Ottonem imperatorem de finibus regni, Aquisgrani tamquam sedem regni patrum suorum invasit, terram quoque inter Mosellam et Renum, quae erat in Ottonis imperio, affectare coepit. Contra quem statim Otto triginta milia equitum in Franciam duxit, et ostiliter eam devastans, famosissimam fecit expeditionem.

979. (985.) Kebehardus episcopus⁶ efficitur.

980. (986.) Pertherat in clauastro defuncta petit loca coelo;
Hartker mox antrum post quam se damnat in ipsum.⁷

981.

982. (988.) Otto imperator non contentus finibus patris sui, dum esset Romae, egressus est occupare Campaniam, Lucaniam, Galabriam, Apuliam, et omnes ulteriores partes Italiae usque ad mare Siculum et portum Traspitem.⁸ Qua causa imperator Constantinopolitanus, sub cuius erat haec omnis terra imperio, primo per nuntios nequiquam eum temptat revocare ab incepto. Dein Saracenos ex Sicilia et aliis insulis maris et finibus Africae et Egypti adversus eum conduxit in praelium. Cum quibus ille infeliciter dimicavit. Nam ad praedandum eos venire aestimans, dum paucos in litore maris quasi latrunculos conspexit, parva manu aggressus est eos opprimere, et circumfusus infinita multitudine, quae se noctu in montibus occultit, omnibus in exercitu suo fugatis vel occisis vel captis, ipse navigio vix ad castellum quoddam suorum evasit. Ex captivis autem multos postea reversos vidimus, tam clericos quam laicos. Quorum unus erat Vercellensis episcopus, carcere diu maceratus apud Alexandriam.

983. (989.) Hoc anno imperator cogitans se vindicare in eos, qui in Sicilia habitant Saracenos, voluit arte Darii, quondam regis Persarum, ponte navibus iuncto, quemadmodum ille Greciam ita et ipse Siciliam intrare; sed immatura morte praeventus est, et Rome sepultus. Pro quo regnavit filius eius Otto, tertius hoc vocabulo; quartum aetatis annum agens, cum quo simul regnavit mater eius Teophanu, quam sibi pater ex nobilibus Grecorum suscepit uxorem.

Hic bene maturo transit pater ille sub aevo

Ad patriae requiem hic obit Ymmo diem.

Hunc merito nostri vigilanter habent memorari.

Plura loco Galli stant monumenta cui.⁹

984. 985. 986. 987. 988.

989. (995.) Stella cometes apparuit clara, natali sancti Laurentii.

1) Alamanniae P. 2) Augustensis. P. 3) Nempe Ekkehardus I. decanus maior, de quo Ekkehardus IV. multa in casibus S. Galli. 4) Ecclesiastes cap. XI. v. 2. i. z. da eis Domine! quibus septinam, imo octavam partem dare voluisti, partem tuam. 5) De Nothero isto multis agit Ekkehardus IV. in casibus S. Galli. Supersunt in cod. n. 915. eius Regulae termini paschalis metro conscriptae. 6) Constan-

tiensis. 7) Id. est, in septem undique cellam, in qua antiphonarium n. 390. n. 391. picturis ornatum scripsit. Hartkeri meminit et Ekkehardus IV. in libro Benedictionum n. 395. In Fac Simili exhibetur S. Gallo librum suum offerens. (vide Tabulam adiectam.) 8) in chronico Benedicti S. Andreae ad Soracten monachi inedito vocatur Traversus. P. 9) Id. est: per quem.

990. (996.) Udalricus¹ abbas vita discessit, et Gerhardus ei subrogatur. Atque Ekkehardus² monachus defungitur.
991. (997.) Faillanus³ Scottus beatae memoriae de hoc saeculo migravit. Et Teophanu imperatrix nono anno viduitatis suae defuncta est cum multis regni sui nobilibus.
992. 993. 994.
995. (1001.) Heinricus dux Baioariorum, filius Heinrici, defunctus est, cuius mortem civile bellum praecessit multorum interitu nobilium Baioariorum. Hoc anno Rodolfus in Burgundia, qui patre Chuonrado successit in regnum, quosdam suorum paterna hereditate privare conatus, bello lacesitus est ab eis, ubi ipse regulus, licet copiosum haberet exercitum, facile tamen victus et fugatus est.
- Notabilis annus etiam siccitate aeris nimia, multis peccoribus, multis quoque mortalibus siti extinctis. Tantum enim siccabantur cuncta Europae flumina, ut pene nullum non esset vadusum. Inter haec Saxones et Sclavi, qui dicuntur Weletabi, mutua se caede et incendio mactantes, totam Germaniam inter Danubium et oceanum sitam quam maxime inquietabant.
996. 997.
998. (1003.) Mense Februario stella cometes visa est, et non longe a sole recedens, pauculis diebus circa ortum diei apparuit.
- 999.
1000. (1005.) Intonat arce poli, nostri iaculantur ab igni.
Nemo tamen lesus, laus tibi Christe deus.
1001. (1006.) Kerhardus abbas diem obiit.
(1007.) Purchardo nostras Dominus commisit habenas.
Quippe viro iam tunc sibimet per cuncta parato.
1002. (1008.) Otto imperator Rome sine herede defunctus est, cui successit Heinricus de regio genere, dux quoque Baioariorum, tertius eo nomine. Cum quo et Herimannus, dux Alamanniae et Alsaciae, regnum forte dividere et parti aspirare temptabat. Sed infecto negotio ultionem conatus in eos, qui in Strazpurg cum rege senserant adversus se, irrupit civitatem et in direptionem dedit; pessimo quoque exemplo sacra profanavit. Mox regi subiugatus, diem anni non implevit. Parvulus filius eius et consobrinus regis dux populi ordinatus est.
1003. (1009.) Res nova: dum Purchart Gallo sua tecta restaurat,
Rusticus extremo de culmine per caput actus
Nostris spectaculum nimis addiderat miserandum.
Sed postquam cecidit, caput allevat atque resedit,
Mirum! surrexit Gallo integer et benedixit.
1004. Sabbata spiritui^a paschae ultima rite parata,
Accepit solitus fratres post prandia somnus.
Muta fide ducta petiit penetralia nostra:
Clam quoque de plebe nulli fas illa subire.
Pollet in his titulus patrum studiis operatus.⁴
Gallus ibi requiem sibi dixerat esse perennem.
Hic uti⁵ se quaerat hanc visibus ipse docebat.
Accessit, pater ut docuit, cui plectra resolvit⁶;
1005. (1011.) Ecce fames qua per saecula non sevir ulla.
1006. (1012.) Nova stella apparuit insolitae magnitudinis, aspectu fulgurans, et oculos verberans, non sine terrore. Quae mirum in modum aliquando contractior, aliquando diffusior, et iam extinguebatur interdum. Visa est autem per tres menses in intimis finibus austri, ultra omnia signa quae videntur in caelo.
1007. (1013.) Pestilentia gravis, quae subitanea morte populum late vastabat.
1008. (1014.) Cruda virensque Deo⁷ Kerhilt, seniore sed aevo,
Fungitur in claustris reserans ergastula carnis.

a) codex spūi; hanc abbreviationem apographus codex per spiritui exprimit; forsan spiritalis legendum est.

1) Udalricus huius nominis primus. 2) Ekkehardus palatinus, de quo Ekkehardus IV. in casibus S. Galli multa refert. 3) Magister scholarum in S. Gallo. 4) Id est: stat ibi sacellum S. Galli maiorum aduian constructum. 5) Id est: ut. 6) I. e. linguam solvit. 7) Id est: Deo vegeta et florescens, at senex annis.

1009. 1010.

1011. (1017.) Hartker in melius mutatur, ut opto, reclusus.

Dexter in octaba sit bone Christe tua. ¹1012. (1018.) Dux puer en patribus apponitur hęc Heremannus,
Signa capit tum res vir huicque sororius Ernest. ²

1013. (1019.) Heinrich in Italiam, lecto quoque milite Romam.

Egre spectatus fertur, Caesarque creatur.

Compositis rebus, velut aestimat, inde reversus.

Ipsius et terrae populi mox deficit a se

Pars, post Hartwinum iam sceptrā diu temerantem.

Insolito more tristes arsere cometae,

Tempora longa quidem, per loca non eadem.

Nunc medium mundi, nunc interiora sub austri,

Nunc se post gelidos occulere polos;

Consequiturque lues sine nomine corpora perdens,

Visceribus fervens, inde cruore fluens.

1014.

1015. (1020.) Flendo peractorum Kotelind veterana dierum,

Sponsi celsa subit, cui se vivam sepelivit.

1015. ^{*} (1021.) Poenitet et miseret, dolet et piget, obstupet, horret,

Sola sine exemplo casu mors facta sinistro.

Nollem nosse feras umquam sylvis agitatas,

Mallem confractas faretras, quascunque sagittas,

Quam male succisam ducis Ernest flore iuventam.

O! cohibe dextram telum titubando regentem,

Pro cervo nostrum figere pacificum.

Sponte tua quamquam facinus haud feceris unquam,

Sanguis amice ducis, fide comes lateris.

Pax ducis atque pater, placidae qui pacis amator;

Istum pacificis adnumerato tuis.

1017. 1018. 1019. 1020.

1021. (1027.) Hic quatitur totus terrae globus undique motus,

Horrida ceu fasis portenta sonant in abyssis.

1022. (1028.) Heinrichus imperator in gravi manu Apuliam ingressus, a Beneventanis gratulantibus honorifice ac magnifice suscipitur; Troiam, Capuam, Salernam, Neapolim, urbes imperii sui ad Grecos deficientes, ad deditionem coegit. Quorum Troia viribus fortissimis omnique bellico apparatu munitissima, longior mora nodusque victoriae extitit. Tamen, licet afflicta affixerit, et in sui defensione multos sauciaverit, plurimos interfecerit, tertio mense, postquam obsessa est, supplex imperatori manus dedit, suique incolumitatem et gratiam victoris, dato fidei sacramento, promeruit. Rebusque compositis revertitur, Capuanum principem in custodia secum abducens. Sed circa egressum Italiae pestilentia exercitum eius affecit, et ex maxima parte absumpsit, ut Romani imperii corpus tot membrorum suorum destitutionem sine miseria et dolore memorare non possit. Aestas horrenda tonitruis et coruscationibus, plus solito mortales exterrentibus; et impetus turbinis ab occidente intonans, aedificia concussit, et arbores radicitus evulsit.

Domnus Purchardus abbas elegantissimum sanctae ecclesiae speculum; Ymmo, et Purchard, bone indolis adolescens, in ipsa expeditione interierunt. Notker ³, nostrae memoriae hominum doctissimus et benignissimus, Heribert et duo Ruodperti, summae innocentiae viri; Tieterich, Lintolt, morbo late saeviente interierunt. Ruodhardus etiam, Constantiensis episcopus, obiit, eique Heimo successit; et Thietpaldus abbas efficitur.

1023.

^a) *Anxius scripsit* MXV; numerus MXVI. *deest*; cf. *Hermannum Contr. P.*

¹) Id est: In iudicio tuo extremo a dextris collocandus. ²) Id est: Insignia eius (dignitatem) et possessiones eius sororis maritus vir Ernestus adeptus est. ³) Notker labeo, seu Tentonicus.

1024. (1030.) Benedictus papa obiit. Heinrich imperator obiit. Et Chuonradus apud Magontiam in natali sanctae Mariae in regnum consecratur.
1025. (1031.)^a Saevae contentionis fames exarsit in sacrosancto die paschali apud Vindelicam Augustam inter Chuonradum regem et patrualem eius Chuonradum. Cui etiam Ernest consobrinus eius, dux Alamanniae, et Welfhardus comes, postea confederati, simul regi rebellare sunt ausi. Sed hoc temere inceptum, Deo prohibente non habuit effectum.
1026. (1032.) Rex Chuonradus natalem Domini Aquisgrani celebravit; et circa vernum tempus Italiam ingressus, eam sibi paene totam cis Romam subiugavit, sola Lucca sibi resistente cum Reginhero marchione. Heimo praesul Constantiensis defungitur, et eidem ecclesiae Warmannus praeficitur.
1027. (1033.) Rex praedictus Romam perveniens, a beato papa Ioanne in die sancti paschae Romanorum imperator ordinatur; inde per Alamanniam revertens, Ulme publicum conventum indixit, ibique Ernestum ducem, scilicet privignum suum, et Welfhardum comitem, aliosque reos maiestatis lese dedentes suscepit; ipsosque per diversa loca custodiae mancipandos deputavit. Castrum etiam quod Chuigeburch¹ dicitur, tribus mensibus obsessum, Werinhero comite frustra diu repugnante, tandem ab ipso rege capitum. Gisela imperatrix simul cum filio suo Heinricho monasterium sancti Galli ingressa, xeniis benignissime datis, fraternitatem ibi est adeptam.
1028. (1034.) Idem Heinrichus, imperatoris filius, patre suo praesente in die sanctissimo paschae Aquisgrani a Pilgrimo Coloniae archiepiscopo unctus coronatur.
- 1029.
1030. (1036.) Ernest, dux Alamannorum, vitrico suo imperatori denuo rebellis effectus, gratiam suam cum ducatu amisit. Et Herimannus, frater eius, matre sua imperatrice id precibus obtinente, eundem ducatum promeruit. Imperator vero Ungariam invasit, eamque citima ex parte circa Fisca² fluvium devastavit. Interim Ernest quondam dux cuidam castro, quod Falchenstein dicitur, cum praedicto Werinhero milite suo insedit, locaque vicina cum incolis non minima clade afflixit. Sed comes quidam, Manegolt dictus, hoc vice imperatoris dolens, cum eo praelium commisit, in quo uterque illorum cecidit alterum, alique quamplurimi utrinque sunt interfecti in octava sancti Laurentii.
- 1031.
1032. (1038.) Rege Ruodolfo defuncto, Uoto, filius sororis suae, regnum Burgundionum tamquam haereditatem patrum suorum valida manu affectavit, et aliqua municipia capta custodiis suis munivit, imperatore per idem tempus Pulanis³ Sclavis bello insistente.
1033. (1039.) Idem imperator secum copiam militum fere media hyeme in Burgundiam adduxit, castella Murtenam et Nuvenburch obsedit, sed nimia vi aliorum praepeditus, infecto negotio rediit. Deinde vero proxima estate Uotoni bellum intulit, urbes eius rapina et incendio funditus evertit, ipsumque hac necessitate ad se supplicem venire coegit, deinceps emendationem quamvis fide promittentem.
1034. (1040.) Warmannus episcopus et venerabilis abba⁴ Tietpaldus obierunt. Quibus successerunt Eberhardus episcopus et abba Nortpertus. Chuonradus imperator iterum Burgundiam cum exercitu intravit, et omnia municipia cum civibus usque ad Rodanum fluvium suae ditioni subegit, Genevamque pervenit. Ibi vero ab Heriberto Mediolanensi archiepiscopo caeterisque Italiae et Burgundiae principibus honorifice susceptus, in festivitate sancti Petri ad Vincula coronatus producit, et in regnum Burgundionum rex eligitur.
1035. (1041.) Foedus valida coniurationis in Italia exoritur. Inferiores namque milites superiorum iniqua dominatione plus solito oppressi, simul omnes illis resistunt coadunati. Nec non etiam quidam ex servili conditione contra dominos suos proterva factione conspirati, ipsi sibi inter se iudices, iura ac le-

a) Ab hoc anno usque ad finem annales hii una manu, et stylo, ac eodem atramento scripti sunt.

1) Hodie Kyburg prope Winterdorum in pago nam et Posonium. P. 3) i. e. Polonia. P. Turicensi situm. 2) Fisca] fluvius inter Vien- 4) nempe S. Galli.

- ges constitunt, fas nefasque confundunt. Contra quos sedandos episcopus Mediolanensis alique senatores Italiae insurgentes, conati sunt eos a tanta insolentia revocare, si possent. Sed nullatenus eis volebant acquiescere, donec scripto concessum est illis a rege, ius patrum suorum inviolatum tenere.
1036. (1042.) Chuonradus imperator filio suo Heinricho Gnut, regis Anglorum, filiam matrimonio coniunxit. Et Chuonrado patrueli suo ducatum Adalheronis in Carantano, illo deiecto, commisit. Ipse vero, collecto exercitu, in Italiam incipiente hieme proficiscitur.
1037. (1043.) Idem Imperator nativitate Domini Verone celebrata, Mediolanum inde perrexit. Ibi ab archiepiscopo et civibus susceptus honorifice, quamvis ut fertur ficta fide, eundem episcopum inde progrediens secum Ticinum adduxit, et de improviso captum, quasi reum maiestatis Aquilegensi patriarchae custodiendum tradidit. Cui ille astute fuga elapsus, a Mediolanensibus id serio^a triumphantibus gratanter in urbem est receptus. Imperator autem hoc in eos ulcisci cupiens, civitatem valida manu obsedit, et res episcopii exercitui ad devastandum dispertit. Sed mirum, et prius inusitatum, tunc temporis ibi accidit prodigium. Nam in die sacrosancto pentecostes, sole exoriente, visa sunt desuper exercitum coruscare fulgura, mugire tonitrua, civibus intra moenia haec omnino non sentientibus. Fertur etiam equos et homines non paucos ibi a fulmine esse transixos, quosdam vero daemone arreptos. Bellum inter Gozelinum et Uotonem comittitur, in quo Uoto victus interiit, eiusque exercitus hac illacque diffugit.
1038. (1044.) Uxor Heinrichi regis et frater eius Herimannus, dux Alamannicus, obierunt. Cuius ducatum cum regno Burgundionum idem rex a patre suo eodem anno percepit, ipsis eiusdem regni principibus cum iuramento sibi fidem dantibus.
1039. (1045.) Chuonradus imperator diem obiit, et filius eius Heinrichus regni gubernacula suscepit.
1040. (1046.) Idem rex monasterium sancti Galli ingreditur, et in ipso anno Boemanum ducem Pezpremonem, frenum imperii sui pati recusantem, edomare aggressus, in ipsa sylva, per quam ad eum iter suum disposuit, plerosque de suis non infimos, heu proh dolor! perdidit. Nam comes Werinherus ceteris auctor audendi factus, dum cum eis, insidiarum ante se ignarus, saltum incaute iniit, inter angustas semitarum fauces simul devenere in locum sihi nimis infaustum, hostium autem fraudi satis accomodum. Ibi omnigenis telis eminus obruti moriebantur multi, quoniam illis densitate saltus irretitis copia non erat contra feriendi, vel manus conserendi.
1041. (1047.) Rex praedictus alium servans sub corde dolorem veteri exercitui novum addidit, itemque Boemiam cautius quam antea intravit, urbes expugnavit, oppida incendio consumpsit; ad ultimum eundem ducem filium suum sibi dare obsidem coegit, ipsumque post se venire Radesponam fecit. Eodem anno Petrus rex Ungariorum, a quodam comite suo turpiter proprio regno expulsus, ad ipsum regem Heinrichum deprecans auxilium confugit. Cuius infortunium rex piissimus quamvis prius ab eo laesus miserans, sortem humanae fragilitatis flevit, ipsi autem paternum solatium rebus et verbis exhibuit.
1042. (1048.) Rex Heinrichus assumta secum copia militum Hungariam irruit, eamque ex maxima parte devastavit.
1043. (1049.) Notabilis annus nimia ymbrium superfluitate et fructuum terrae paucitate. Rex praedictus Petrum avito solio restituere cupiens, ingentem classem summis viribus instruit, atque fortunam belli temptaturus, iterum Pannoniam per Danubium intravit. Ingressus vero multa fortiter, multa feliciter egit, ipsumque adulterinum et suppositivum regulum pecuniam iniuste possessam sibi offerre compulit; insuper eum cum iuramento, ne fines regni sui excederet, constrinxit. Rem tamen ob quam venerat, credo Dei nutu praepeditus, nondum perficiebat. Nam idem Petrus quamdiu regnavit, in multis praevericator exti-

^a) Error calami, cum legendum sit „idcirco.“

tit. Inde quidem remeans, Ulme generale colloquium habuit, ac Constantiam tempore synodi venit, ubi cum episcopis quamplurimis ceterisque regni optimatibus intrans conventum, resedit sedulus et publicus cognitor omnium illic gerendorum. In quarto autem die, qui vulgo indulgentiae dicitur, ipse gradum cum pontifice facundus orator ascendit, et luculento sermone populum ad pacem cohortari coepit; ad ultimum vero sententiam suam ita conclusit, ut cunctis sibi obnoxii ipse dimitteret, omnesque qui illic aderant, tum precibus, tum pro potestate idipsum facere cogeret. Hoc igitur salubriter inibi inceptum dilatari praecepit per omne regnum suum, ac non longo post tempore omnibus rebus in pace compositis, uxorem duxit filiam Willihelmi, ducis Pictavensis.

Gisela imperatrix obiit.

1044. (1050.) Fames valida. Item rex sepedictus, contractis undique auxiliis, tertio in Pannoniam proficiscitur. Cui cum infinita multitudine occurrit ille regulus, adventu suo ut videbatur imperterritus; et cum prohibere eum cursu cuiusdam fluminis posset, ex consulto transire permisit, ratus sibi pugnam infra terminos regni sui faciliorem, et hostibus obiectu fluminis fugam difficiliorem. Sed longe aliter quam speraret, evenit. Denique princeps noster statuit cum illo quam primum configere, suis virtutem verbis addere, melius esse dicens fortiter in bello animam ponere, quam ut vilia mancipia hostium ludibriis subiaceret. Ipse vero armatus, quo ceteris amplior esset animus, pro loco atque copiis acies instruit, datoque signo hostes invadit, ac velut quaedam tempestas obviantia quaeque prosternit. Nec mora, sed victor Christi favente clementia, nichilque cunctatus urbem ascendit, ubi uxorem regis et filios cum ingenti pecunia comprehendit. Petrum vero solio regni restituit; et re bene gesta, in Saxoniam rediit.

1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055.

1056. (1055.) Henricus imperator obiit; et filius eius Henricus successit in regnum.

1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072.

a) Vocem publicus Ekkehardus IV. lineae superstrixit.

ANNALES IUVAVENSES.

Ioannes Georgius ab Eckhart Tomo I. commentarii de rebus Franciae orientalis pag. 804 et 805. „Annales breves cyclo paschali in codice saeculi noni (bibliothecae ecclesiae cathedralis Wirzburgensis pag. 825.) adscriptos“ et „Annales breves anno 816 conscriptos et in folio vacuo post cyclum paschalem repertos“ typis dedit, nihil de vera eorum patria praefatus. Patet tamen cum ex alto de Wirzburgensis ecclesiae Francorumque rebus silentio, tum ex iis quae de Baioaria, et praecipue de sanctis Hrodberto et Virgilio, de Arnone atque de Karoli adventu Iuvavum referunt, eos Salisburgi scriptos et postea in Franconiam delatos esse. Iuvavense igitur nomen eis vindicavi. Eckhartus observavit, notas ad marginem annorum 550—658 eadem qua totum codicem manu, annorum 725—797 alia, 798—825 tertia manu, coaeva tamen, scriptas, et notam anni 975 saeculo decimo adiectam esse, octo inter hunc et annum 825 foliis, magno certe historiae detrimento, excisis. Annum, ut a. 800 et 801 videre est, a die 25. Martii aut a paschali festo, annis tamen aliis, e. g. 806 et 814 a nativitate Domini inchoat, quod opus diversis auctoribus deberi magis quoque persuadere posset. Annales minores anno 816 conscriptos esse, ex perpetua intervalli, quod inter eum et res gestas intercurrereat, computatione satis evincitur; maiores in nonnullis sequuntur; annum a natali Domini inchoare videntur. De autographis eorum regias Wirzburgensem et Monacensem bibliothecas frustra adivimus.

Annales Salisburgenses in codice Nro. 421. membr. in fol. Salisburgensi, qui iam in bibliotheca imperiali Viennae adservatur, inveni. (cf. Archiv der Gesellschaft etc. T. III. pag. 532.) Initio saeculi IX. inter annos 809 et 830 commodo ecclesiae metropolitanae Salisburgensis pereleganter exaratus, inter alia ad chronologiam facientia tabulas cyclorum decennovennalium inde a Christo nato usque ad a. 1063. perducit, quarum in margine notae historicae reperiuntur. Diversis manibus per decursum temporum exaratae, post annum 784 rebus ipsis contemporaneae sunt; anteriora saeculo undecimo, nota anni 742 nono tribuenda. Chronicorum Salisburgensium auctores nec his nec annalibus Iuvavensibus in contexendis operibus suis usi sunt.

XVII. ANNALES IUVAVENSES MAIORES.

ANNI INCARNATIONIS DOMINICAE.

550. De hoc pascha Victor Capuanus scripsit.
 551. primus Dionysii¹ circa Iustiniani principis annum 6. qui regnavit annis 38. indictione 7.
 620. Edilbert² Cantuariorum rex, filius Irminrici, obiit 6. Kal. Mart. feria 4.
 640. Eodbold³, filius Edilberti, depositus 13. Kal. Februar. feria 6.
 643. Oswi⁴ regnare incipit.
 651. Aidan⁵ episcopus obiit.
 658. Finan⁶ moritur.
 725. Carolus primum in Baioariam venit.
 741. natus est Tassilo dux.
 774. dedicata ecclesia sancti Rodberti; et captus Desiderius rex in Italia in civitate Pabia.
 782. in Carisiaco.⁷
 783. in Theodunvilla.
 784. in Haristalle. Transitus Virgilio episcopi.⁸
 785. in Erisburgo.
 786. in Atiniago.
 787. Romae celebravit pascham.
 788. pascham in Inglinhaim, et captus Tassilo dux.
 789. in Aquis.
 790. ad Wormatiam. Adalwihus episcopus⁹ ordinatus est.
 792. ad Ragenesburc.
 793.¹⁰ ad Franchonofurt, et magna synodus, in quo damnata est haeresis de adoptione filii Dei, et Felix episcopus de Ispania anathematizatus.
 794. ad Aquis.
 795. ad Aquis.
 796. ad Aquis. Hunni se dederunt. Zotan baptizatus est.
 797. ad Aquis.
 798. dominus¹¹ Arn episcopus cum magna legatione ad Romam, et ibidem a Leone papa pallium accepit et archiepiscopus constituitur.
 799. hoc anno eiectus est Leo papa a sede apostolica 7. Kal. Maii et a Romanis martyrizatus, sed a Deo restitutus 3. Kal. Decembris, imperante Carolo rege.
 800. Carolus imperium suscepit Romanum in Roma, et a Leone secundo juniore consecratus imperator, die nativitatis Domini.
 801. Carolus imperator synodum examinationis episcoporum et clericorum fecit in Aquis palatio mense Novembrio, et alium mense Aprilio ita fact . . . iter. Tertium synodum fecit mense Martio.
 803. Carolus in Baioaria mense Augusto, in Iuvavense civitate mense Octobr. et missi Hierosolymitani cum eo.
 804. Alchuinus¹² obiit 14. Kal. Iun. Carolus Saxones expulit de patria eorum.
 805. hoc anno baptizatus est paganus, vocatus Abraham, 11. Kal. Octobr. Hoc¹³ anno Leo papa in Francia. Natalis Domini in Carisiaco; epiphania in Aquis.

a) dominus *Eckhart*.

1) scilicet *cyclos decennovennalis* (annorum 533 — 551.) *finis*. 2) cf. Bedae hist. eccl. Anglorum lib. II. c. 6. 3) *ibid.* lib. III. cap. 8. 4) *ibid.* lib. III. cap. 14. 5) *Lindisfarnensis* *ibid.* lib. III. cap. 3. 6. 15. 16. 17. 6) episcopus, Aidani successor. *ibid.* lib. III. cap. 17. 25. 7) scilicet *Carolus rex celebravit pascha*

cf. annum 787. 8) *Salzburgensis*. 9) *Ratisbonensis* *cfid.* *Eccardi Francia Orientalis I.* p. 745. 10) anno 793 rex pascha *Ratisbonae*, anno 794 *Francofurti pascha* et synodum, annis 795. 796. 797. *Aquis*, a. 798. in *Saxonia pascha celebravit*. 11) *Arnonis frater*. 12) haec anno 804 adsignanda sunt.

806. in Niceno synodus circiter 483 patrum. * Hoc anno Carolus imperator divisit regnum inter filios suos in Theodonis villa die 2. Id. Febr.
 807. eclipsis solis facta est die 2. Id. Febr. ab hora 4. usque in horam 7.
 810. dominus * Pipinus obiit 8. Idus Iulias. Pridie Kal. Dec. eclipsis solis facta est ab hora 4. usque in horam 7. die sabbathi.
 811. Carolus junior obiit 2. Non. Decembris.
 812. Pernhardus rex factus est.
 814. Karolus imperator obiit 5. Kal. Febr. Dominus Hludowicus imperium suscepit, et Hlodhario Baioariam dedit, Pippino Wasconiam.
 821. obiit Arn episcopus 9. Kal. Febr.
 855. Heilram * obiit 6. Idus Ian.

Hic plurima exciderunt.

975. . . . . et iterum ad orientem iuxta ripam Danubii, itemque iuxta fluvium Isara; et perierunt plurimi in aquis et interfecti sunt. Tunc venit rex Otto ad Radasponam, et expulsus est Henricus dux a regno, et factus est Otto dux Baioariorum, filius fratris.

a) in editione exciderat patrum quod addidi. b) dominus Eckhart. c) Eckhart edidit DCCCXXV. omisso ut opinor X, nam Adalrammus archiepiscopus Iuvavensis nonnulli post annum 852 obiit, cf. Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Iuvavia. Salzburg 1781. Diplomatischer Anhang S. 81.

XVIII. ANNALES IUVAVENSES MINORES.

ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS

742. natus est Carolus, qui factus rex 27°. anno, imperator anno 60°.
 743. Carolomannus et Pippinus pugnabant contra Baioarios; anno 816 sunt anni 74.
 747. Carolomannus perrexit Romam, et monasterium in Zirapti * construxit; inde sunt anni 70.
 748. Pippinus Grifonem depulit de Baioaria, et Tassiloni dedit illum ducatum. Inde sunt anni 64. anno 816.
 754. Bonifacius martyrizatur. Pippinus rex venit primo in Italiam. Sunt anni 63 anno suprascripto.
 763. Hiemps fortissimus. Sunt anni 54 anno suprascripto.
 767. Pippinus Wasconiam acquisivit. Sunt anni 50 anno nativitatis Domini 816.
 768. Pippinus obiit. Karolus rex factus 7. Idus Octobris. Sunt anni 49 anno suprascripto.
 772. Karolus idolum Saxonorum combussit, quod dicebant Irminsul. Adrianus papa factus est. Sunt anni 44^b anno suprascripto.
 774. Karolus acquisivit Italiam. Pavia capta. Translatus est sanctus Hrodebertus. Sunt anni 43 anno suprascripto.
 785. Arn episcopus est ordinatus 3. Idus Junii. Sunt anni 52 anno suprascripto.
 786. Signum crucis apparuit in vestimentis hominum. Hartrat * . . . . . triae consilium malum fecit contra domnum Karolum regem. Sunt anni 31. anno 816.
 787. Karolus Beneventum acquisivit et dedit sancto Petro; inde abiit et venit in Baioariam super fluvium Lech, et Tassilo dedit filium suum obsidem. Sunt anni 30. anno suprascripto.
 788. Tassilo captus et tonsus est. Karolus primo venit in Baioariam. Sunt anni 29. anno suprascripto.

a) Editio Zirapti. b) numeri 44 aut 45 loco in editione lacuna conspicitur. c) fortasse hartrat proditor patriae etc.

791. ¹ Consilium iniquum contra domnum Karolum in Reganespurc. Felix haeresis convincitur in Reganespurc. Sunt anni 25.
 793. ² Synodus magna ad Franconofort. Fastrada obiit. Sunt anni 24. in anno 16.
 795. ³ Adrianus papa obiit; Leo ordinatus est. Huni se dediderunt. Zotan baptizatus est. Sunt anni 22.
 796. Pippinus in Pannonia ad Hringe. ⁴ Sunt anni 21.
 797. Arn episcopus et multi alii cum eo missi in Roma, et ibi pallium suscepit. ⁴
 799. Leo papa martyrizatus. Kerold mortuus.
 801. Carolus imperator factus, primam synodum examinationis fecit in Aquis.
 805. ⁵ Leo papa in Francia.
 814. Walh tonsus est.

a) id est in anno 816. b) Editio Hringe.

1) anno 792. 2) anno 794. 3) anno 796. rantanorum anno sequenti adscribitur. 5) an-
 4) reditus eius in historia conversionis Ca- no 804.

XIX. ANNALES SALISBURGENSES.

ANNI INCARNATIONIS DOMINICAE.

499. Iustinus minor regnavit. Et Iohannes papa Romanam rexit aecclesiam.
 503. Symachus papa claruit.
 525. Benedictus abbas virtutum gloria claruit.
 582. primus annus Pelagii papae, qui Hildberto regi Francorum super quibusdam cau-
 sis scripsit, sicut invenitur in Gratiano 25^a causa.
 604. Mauricius occiditur; Focas succedit.
 605. Gregorius magnus transivit.
 611. Focas imperator obiit. Heraclius succedit.
 628. transitus sancti Ruoberti.
 742. Karolus imperator natus est.
 754. Bonifacius episcopus passus est in Fresia.
 764. Virgilius Salzburgensem suscepit.
 767. Virgilius consecratur episcopus.
 774. dedicata est maior ecclesia a Virgilio.
 784. sanctus Virgilius transivit.
 907. bellum pessimum fuit. Piligrimus ¹ ordinatus est.
 923. Piligrimus episcopus obiit. Oudalbertus ¹ ordinatus est.
 946. Helmunt ordinatus est presbyter.
 964. In illo anno universo non cessabant pluvia et aquas ^a crescere, ita ut navigabat
 superficiem terrae, et Ratespona comburebatur.
 970. 10. Kal. Ianuar. Hartwicus subdiaconus ordinatus est.
 973. 13. Kal. Octob. Hartwicus diaconus ordinatus est.
 983. Otto piusissimus imperator obiit 3. Non. Decembr.
 985. 14. Kal. Octob. Hartwicus presbyter ordinatus est.
 990. 6. Id. Nov. Hartwicus ordinatus est archiepiscopus. ¹
 1011. Luitfridus diaconus obiit.
 1023. Hartwicus archiepiscopus obiit. Fridericus diaconus obiit.

a) manus paulo recentiori pluvio et aquas.

1) archiepiscopus Salisburgensis.

1024. Henricus imperator obiit. Guntherius¹ archiepiscopus ordinatus est: in sequenti anno obiit, et Diethmarus¹ ordinatus est archiepiscopus.
1028. Starchandus diaconus obiit.
1030. Gotaprecht obiit.
1031. Aribio Mogontinae sedis archiepiscopus 8. Id. Apr. obiit.
1036. Egilolf presbyter obiit.
1041. Tietmarus¹ archiepiscopus secundus 5. Kal. Aug. obiit. Eodem anno 8. Kal. Nov. Baldewinus archiepiscopus¹ ordinatus est.
1043. cripta sanctae Erindrudis dedicata est. Liutoldus praepositus obiit 9. Kalend. Decemb.
1044. Altwinus factus est praepositus.
1045. Henricus rex vicit Ungaros, et restituit Petrum in regnum.
1046. Petrus rex Ungarorum cecatus est.
1047. Henricus imperator factus est. Swidakerus, Pabinbergensis episcopus, papa factus, 1048. et eodem anno mortuus, Poponem Prixiniensem episcopum habuit successorem;
1049. quo mortuo Brun Tullensis episcopus papa factus est. Altwinus² episcopus ordinatus est.

1) Salisburgensis. 2) Brixinensis.

ANNALES SANCTI EMMERAMMI RATISPONENSIS.

Annales Ratisponenses maiores ex codice sancti Emmerammi primum Mabillonius (Analect. T. IV.) typis dederat, iam vero multo melius summaque diligentia confectum eiusdem authentici exemplum studii V. Cl. Bernhadi Docenii, bibliothecae regiae Monacensis custodis sodalisque de re nostra meritissimi, debemus. Cuius litteris mense Novembri anni 1823 ad Societatis Directores datis annexa est codicis descriptio, ex qua quae ad rem nostram faciunt afferimus. Codex est inter S. Emmerammianos E. 79, initio saeculi IX. et ut verius dicam „anni domni hludouici quarti indic. 10. die 16. kal. mai.“ scriptus, ut vir doctissimus ex ultimis deletae in prima pagina sententiae verbis haud incongrue coniicit; continet opus de computo, calendarium astronomicum, cyclos decennovennales annorum 779—873 et ultimis sex foliis inde a fol. 80^r annales istos, una eademque manu exaratos. Eadem manus numeros 824—849. addidit, altera seriem ab a. 850 ad a. 941 perduxit, notis nullis additis, ita ut totum annalium opus anno 823 scriptum esse videatur.“ Quae cum ita sint, addito quod anno 805 voces sensu carentes non auctorem sed scribam imperitum prodant, clarissimi Docenii sententiam amplector, qui ista ex paulo antiquiori codice — quem cyclos decennovennales abbatiae sancti Emmerammi fuisse autumo — descripta esse censet. Idem innuit operis instituti ratio, anni multi nota carentes, et opus simile in eodem codice praecedens. Annotationes nonnullae cum annalibus Iuvavensibus conveniunt.

Annales sancti Emmerammi minores Andreas Felix Oefelius Tomo I. Scriptorum rerum Boicarum pag. 46. ex codice membranaceo ab Hartmanno Schedel bibliothecae Monacensi illato edidit. Una cum Bedae libro de ratione temporum cyclos decennovennales inde a Christo nato usque ad annum 1065 continet; annotationes Oefelio teste duobus scriptoribus debentur, quorum manus littera recta et obliqua distinxit. Et nos quidem non duos, sed complures viros per saeculorum decursum notas licet brevissimas adiecisse, et nonnulla minus recte ab Oefelio exscripta esse opinati, litteras ea de re

ad Docenium nostrum dedimus, cuius tamen curas codicem hucusque effugisse dolemus. Eo fortasse usus est Andreas Ratisponensis in chronico episcoporum Ratisponensium, nam quamvis annorum apud eum computatio in universum minime cum annalibus nostris conveniat, anno tamen 962 initium episcopatus S. Wolfgangi attribui posse his verbis: „vel sicut in quadam chronica satis authentica legitur“ dicit; necnon primum Ratisbonae episcopum Gaubaldum nominat, quum tamen rectius Gausbaldus vel Gauzbaldus audiat, quippe qui et in annalibus Mettensibus ad a. 743 Gauzebaldus vocetur.

XX. ANNALES SANCTI EMMERAMMI RATISPONENSIS MAIORES.

ANNI A NATIVITATE DOMINI.

748. Pippinus Grifonem de Baiowaria expulit, et Tasiloni ducatum dedit.
 749.
 750. Pippinus rex factus est.
 751. 752.
 753. Stephanus papa in Frantiam venit.
 754. Bonifacius martyrizatur.
 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762.
 763. Hiemps magnus erat.
 764. 765. 766. 767.
 768. Pippinus rex obiit, et Carolus et Carolomannus reges facti sunt.
 769. 770. 771.
 772. Carolus in Saxonia conquesivit Eresburc et Irminsul, et Tassilo Carentanus. Adrianus papa factus est.
 773.
 774. Carolus Papiam cepit. Sanctus Hrodpertus translatus est.
 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782.
 783. Huni ad Enisam venerunt, sed ibi nocuerunt nihil.
 784. Hiltigart regina et Arpeo¹ episcopus obierunt, et Atto² episcopus factus est.
 785. Pugna Baiowariorum cum Hrodperto ad Pauzana.³ Virgilius episcopus⁴ et Oportunus abbas⁵ obierunt.
 786. Hartrat malum consilium fecit; et signum in vestimentis hominum. Arn episcopus⁶ ordinatus est.
 787. Dominus Carolus rex Rome fuit, et inde ad Leh; obsidem Tassilonis filium Theodanem tulit.
 788. Tassilo captus est, et Huni ad Furgali⁷ et in Baiowaria; et Carolus primo in Baiowaria.
 789. 790.
 791. Carolus primo in Huniam.
 792. Synodus contra Felice in Reganesbure; et malum consilium⁸ contra Carolum.
 793. Carolus per fossatum Alhmonem.
 794. Synodus ad Franchonovadam.
 795.
 796. Adrianus papa obiit. Huni se reddiderunt. Leo papa factus est.

¹) Frisingensis, alio Arbo, Aribo cf. Meichel- censis. ⁶) Salzburgensis. ⁷) i. e. in Friuli, bek hist. Frising. I. 82. ²) Frisingensis. Foroiulio. ⁸) Pippini.
³) Botzen. ⁴) Salzburgensis. ⁵) Lunaela-

797.
798. Arn archiepiscopus factus est.
799. Leo papa martyrizatur.
800. Liutgardis regina obiit.
801. Carolus imperator factus est.
802. Cadaloc et Goterhammus seu ceteri multi interfecti fuerunt ad castellum Guntionis.¹
803. Carolus ad Salzburc monasterium fuit.
804. Saxones ab ultra Albium^a expulsi. Alhwinus obiit.
805. Leo papa ad Carisiaco noster dominus² habuit. Cabuanus³ venit ad domno Carolo, et Abraham cagonus⁴ baptizatus super Fiskaha.⁵
806. Carolus regnum divisit inter filios suos in Theodonis villa.
807. 808. 809.
810. Pippinus obiit 8. Id. Iul. Magna mortalitas animalium fuit.
811. Carolus iunior obiit, 2. Non. Decembr.
812. Bernhardus a domno Carolo rex factus est.
813. Domnus Caralus^a imperator Hludowico filio suo coronam imperii inposuit.
814. Domnus Carolus imperator obiit 5. Kal. Febr. etatis suae anno 71°, et domnus Hludowicus imperare cepit.
815.
816. Leo papa obiit. Stephanus papa factus est, et in mense Octobr. in Remis civitate domnum Hludowicum ad imperatorem benedixit.
817. Pascualis papa factus est, et Baturicus episcopus.⁶
818. Pernhardus rex carmalum⁷ levavit.
819. Pernhardus interiit. Hiltipaldus episcopus⁸ obiit et Odolfus⁹ comis. Liudwit carmulam levavit.
820. Hostis magna contra Hliudwitum.
821. Alia hoste.
822. Domnus Hludowicus ad Franconovadam, et Hludharius in Langobardiam.
823. Hiemps magnus, similiter siccitas grandis et famis valida.^c

a) albam? b) carlus corr. prima manu caralus. Docus. c) numeri annorum 821—845 a prima manu eodemque atramento praenotati sunt; numeri sequentes usque ad 941imum non longe post ab alia manu additi sunt, nulla praeterea adposita rerum gestarum memoria. Docus.

1) num Günsburg in Alamannia? 2) num 7) i. e. tumultum, vox Slavica. 8) Coloniense et abbas Mansense. Traditt. Mansenses Theodorus nomine cf. ann. Einhardi ad h. a. apud Ekhart Franc. Orient. II. 155. 9) Baturicus post Geroldum rector. Meichelbek Inuvavensibus paganus. 5) fluvius in confinio Austriae et Ungariae. 6) Ratisbonensis.

XXI. ANNALES SANCTI EMMERAMMI RATISPONENSIS MINORES.

- ANNO INCARNATIONIS DOMINI
732. Gaubaldus^a ordinatur episcopus.¹
743. Karolus imperator natus est.
756. Sintpertus ordinatur episcopus.
792. Adalwinus ordinatur episcopus.
814. Karulus imperator obiit.^b
817. Baturicus episcopus¹ ordinatur.
844. Salzpuro cremata est.
845. Pattavia crematur.
848. Erchanfridus ordinatur episcopus.

a) legendum videtur gaubaldus vel gausbaldus, quamvis et Andreas Ratisponensis gaubaldus scribat. b) hic et in sequentibus nonnunquam Osele Fin. et Finit scriptis; codicem. ⊕ habere existimo, quod obiit legendum esse constat.

1) Ratisponensis, uti et qui sequuntur episcopi.

858. Ambricho ordinatur episcopus.
 862. Erchanfrid obiit.
 865. terrae motus fuit.
 890. sic cremata est Radisbona. ^a Ambricho episcopus, Ethico abbas obierunt. Aspertus ^b ordinatur episcopus.
 893. Asperht episcopus obiit.
 894. Tuto ordinatur episcopus.
 895. Zuendipalc dux obiit.
 896. terrae motus secundus fuit.
 906. Radashona igne cremata.
 907. exercitus Baiuvariorum occisus fuit. ²
 933. Isangrim ordinatur episcopus.
 942. Guntharius ordinatur episcopus, post 30 hebdomadas ^b obiit.
 944. Michahel accepit ferulam.
 945. occisio paganorum ³ ad Weles.
 947. Berachtoldus dux ⁴ obiit.
 948. Henricus dux ⁵ effectus est. Et Otto rex Radasponam venit. ⁶ Et ingens thonitruum factum est. Occisio paganorum ad Norrun. ⁶
 951. Perahtold filius Arnulphi expulsus est de Norica.
 972. sanctus Wolfkangus ordinatur episcopus.
 975. Ramuoldus a sancto Wolfkango ordinatur abbas. ⁷
 995. Gebehardus primus ordinatur episcopus.
 1000. Wolframms ordinatur abbas.
 1006. Wolframms iniuste deponitur, et Richoldus substituitur.
 1023. Gebehardus secundus ordinatur episcopus.
 1024. Henricus imperator obiit, Chuonradus successit.
 1028. Richoldus caecitate percussus sancto Hartwico abbatiam reliquit. Is anno secundo sponte regimen monasterii deseruit, cui Burchard successit.
 1036. Gebehardus tertius ordinatur episcopus.
 1037. Burchard abbas apud Romam in pasicali die defunctus est; cui successit ^c Oudalricus.
 1044. Beringerus ordinatur abbas.
 1048. Reginwardus ordinatur abbas.
 1052. translatio sancti Wolfkangi episcopi, et dedicatio triptae eius.
 1060. Otto ordinatur episcopus.
 1062. combustio coenobii sancti Emmerammi idibus Aprilis.

^a) *Oefele* radisbona scribit. ^b) hebdomed. *Oefele*. ^c) successit *Oefele*.

¹) notissimus Arnulfi cancellarius. ²) cf. ann. Alamannicos supra pag. 54. ³) Ungarorum, cf. Reginonis continuatorem a. 944. ⁴) Baiuariae. cf. Reginonis cont. a. 946. ⁵) anno 954. ⁶) anno 965 ad Lechum. ⁷) S. Emmerammi, ut etiam abbates sequentes; eo usque episcopi Ratisponenses simul abbatiae S. Emmerammi praefuerant.

ANNALES ANTIQUI FULDENSES.

Exstat in bibliotheca imperiali Vindobonensi codex in catalogo historiae profanae Nro. 612. signatus, membranaceus in folio, saeculo octavo novennales annorum 741—854 complectitur. Margini plurima olim adscripta, littera Anglosaxonica, ut Moguntiae, Fuldae, Hersfeldi, immo et Corbeiae scribi par erat, ita tamen oblitterata, ut chemicae artis subsidio destitutus, magna oculorum intentione paucorum tantum verborum ductus assecutus sim. Quae vero legi, ita comparata sunt, ut vel maximum reliquorum desiderium moveant, dum ut Hersfeldensibus Lambertum, ita istis tabulis annales, quos omnes novimus, Fuldenses ceu fundamento suo inniti inde efficiatur. Bartholomaeum Kopitar bibliothecae Caesareae custodem, omnis humanitatis atque doctrinae laude cluentem, hanc Spartam adornaturum esse sperare licet; interim tamen, quo ardentius eam in rem amicissimi viri animus incitaretur, quae ipse eruere mihi visus sum, proponere non dubitavi.

742. . . . .
753. Bonifatii^a martyris passio^b
768. Pippinus rex obiit.
774. Langobardorum . . . . Desiderius . . . XV.^c
776. Saxonum
779. Sturm abbas obiit.
784.^d
789. depositio Tassilonis ducis.
790. . . . .
791. in Avaros.
792. in sinodo haeresis damnata, et Felix per Engilbertum Romam ductus est.
800. . . . .
804. Leo papa adivit in Francia.
814. Karolus imperator bonus^e obiit.
816. . . g . . . m abbas obiit.
817.
818. Eigil abbas.
819. dedicatio ecclesie sancti Bonifatii.
821. dedicatio ecclesie Michilinstat in Odtonwald.
822. Eigil obiit. *Herabanus* abbas.

a) quae ex ingenio suppleri, littera obliqua exprimuntur. b) praefertem Bonifatius martyrium passus, sed litterarum ductus alii esse videntur. c) fortasse Langobardorum rex ultimus Desiderius anno regni XVIII. deponitur. d) haec erigit, frictialar, vel aliud eiusmodi. e) ita scribi videtur, magnus certe praefertem.

ANNALES COLONIENSES ET BRUNWILARENSES.

Annales Colonienses brevissimi ex codice conciliorum bibliothecae metropolitanae Coloniensis vetustissimo primum a Io. Ge. ab Eckhart T. II. p. 917. 918. commentariorum de rebus Franciae orientalis et episcopatus Wirceburgensis publici iuris facti sunt.

Annalium Coloniensium, magnam partem in Harzheimii catalogo historico-critico codicum manuscriptorum bibliothecae Coloniensis Colon. Agripp. a. 1752. p. 142 editorum, codicem autographum in bibliothecam serenissimi Magni Ducis Hassiae et Rheni illatum V. Cl. Boehmerus anno 1824 iterum detexit, tantaque diligentia excrispsit, ut annales iam fere integros et summa fide emendatos edere liceat. Adscripti cernuntur cyclis Dionysii paschalibus annorum 532—1044, manibus diversis; prima usque ad a. 957 scripsit, altera annos 961, 968, 978 etc. addidit, tertia annis 965, 967, 975 nonnulla adiiciendo vel sensum perturbavit, quum anni 961 et 968 continua serie legendi sint. Reliquum operis quarta manus complevit. Scripturae genus cyclorum et primae annalium partis idem fere ac in annalibus Weingartensibus. Haec ita Boehmerus, cuius hoc munus lectoribus acceptissimum fore nullus dubito. In edendo opere, quae eius initio ex annalibus Alamannicis et Augiensibus fluxerunt, littera obliqua excudi curavi; praeter quae et annos 910, 911, 912, 913 cum Reginonis continuatore et cum annalibus Alamannicis conferre iuvabit.

Annales Brunwilarenses extare dicuntur in margine codicis cuiusdam Bedae de ratione temporum, qui in bibliotheca Urbinate in Vaticano adservetur; cuius copia cum mihi facta non fuerit, recenti apographo inter schedas Gaetani Marini reperto, et nepotis eius, viri Illustrissimi Marini Marini S. R. E. tabularii, singulari in rem nostram benevolentia mecum communicato, uti coactus sum. Vitia nonnulla exscriptori tribuenda sustuli, apographi lectione ad oram paginae subiecta. Opus in monasterio Brunwilarensi prope Coloniā compositum esse, ex iis, quae in eo de coenobio isto praedicantur, nullo negotio eruitur.

XXIII. ANNALES COLONIENSES BREVISSIMI.

ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS

814. obitus Caroli.
 819. * commissum Hadebaldo episcopatum Coloniae.
 830. coepit Hadebaldus episcopus infirmari.
 834. ordinatus Hildebertus chorepiscopus.
 836. Nordmanni Colonia occisi.
 840. Hludovicus obiit 12. Kal. Iul.
 842. Hilduinus accepit episcopatum Coloniae.
 846. Saraceni praedaverunt Romam; eo anno adivi Romam.
 847. placitum Confluentis.
 849. Werinarius comes Coloniae.
 850. Guntarius episcopus Coloniae 12. Kal. Maii.
 855. obitus Hlotharii 4. Kal. Octobr.
 856. combustio Coloniae secunda vice.
 858. coruscatio Coloniae 17. Kal. Octobr.
 860. hyems validus.
 862. Hildebertus chorepiscopus obiit.
 870. indictione tertia 17. Kal. Febr. Willibertus episcopus. Ipso anno 7. Id. Iul. fulminis ictus Coloniae.

a) Eckhart anno DCCCIX, *omisso ut videtur X.*

XXIV. ANNALES COLONIENSES.

ANNI INCARNATIONIS DOMINI.

776. *Conversio Saxonum.*
 777.
 778. *Karolus rex* Spaniam intrat.*
 779. *Karolus in Saxoniam venit. Fames magna.*
 780. *Saxonia capta est.*
 781. *Karolus Romam perrexit, et Pippinus baptizatur.*
 782.
 783. *Hildigard regina obiit.*
 784. 785.
 786. *Iterum Karolus Romam venit, deinde ad sanctum^b Benedictum et Capua; et cruces apparuerunt in vestibus.*
 787. (788.)^c *Karolus per Alomaniam venit ad fines Bawariae.*
 788. (790.) *Tassilo dux venit in Franciam, et Bawaria capta est.*
 789. (791.) *Karolus pergīt in Slavos, qui dicuntur Wilti.*
 790.
 791. (795.) *Karlus rex Ungrorum regnum vastat.*
 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800.
 801. *Karlus a Romanis appellatus est Augustus.*
 809. *Transitus sancti Liutgeri.*
 814. *Karlus obiit.*

a) post rex. *eratum est in.* b) benedictum *marginē abscisū in codice deest.* c) numeri *uncinis inclusi, sunt codicis.*

822. Fames valida.
 823. *Visio Wetini*.^a
 840. ^b *Luodowichus obiit*.
 841. *Bellum inter fratres tres*.
 842. *Divisio regni*.
 867. (868.) *Nicolaus papa obiit*.
 868. (869.) *Fames valida*.
 871. *Ventus validus*.
 875. *Nix valida*.
 876. *Obiit Lutowihc*.^c
 878. *Karlus Italeam ingreditur, et eandem terram Karlomannus per aliam viam intravit; inde Karolus teritus fugit; eodem itinere mortuus est*.
 879. *Ludowigus rex Saxonum, adhuc fratre suo Karlomanno vivente, Baiuvariam ingreditur*.
 884. *Sedes Norhmannorum in Duisburg*.
 888. *Karlus imperator obiit*.
 896. *Arnolfus Romae cesar efficitur, et audita^a miseria famis, mortalitatis, et christiani^b hominis alterius carnem commedentis*.
 899. *Ungari Italiam ingressi multa mala fecerunt, et Arnolfus imperator obiit, et Luodawigus in regem elevatur*.
 900. (899.) *Gundebolt^c rex filius Arnolfi occiditur*.
 904. *Bellum inter Chonradum et Albertum Francos, in quo Chonradus cecidit*. *Adalbertus capite plectitur*.
 908. *Ungari Saxoniam et Thuringiam vastant*.
 910. ^d *Gevohardus ab Ungariis occiditur*.
 911. *Ludowigus filius Arnolfi obiit*. *Burchardus^e occiditur*. *Chonradus filius Chonradi in regem elevatur*.
 912. *Cometae visae sunt*.
 913. *Hatto archiepiscopus² obiit, et Herigerus successit*.
 919. *Chonradus rex obiit, et Heinricus successit*.
 935. ⁸ *Heinricus magnus obiit, et Otto successit*.
 937. *Heinricus frater Ottonis ab Everhardo capitur*.
 938. *Gisalbertus et Evarhardus occisi sunt*.
 939. *Hiemps valida et mortalitas animalium*.
 941. *Rumoldus³ obiit*.
 946. *Astrude crematur*.
 948. *Heinricus⁴ dux magnus obiit, et Liudolfo Alimannia committitur*.
 951. *Otto Italiam ingressus, eam sibi subiunxit*.
 953. *Obiit Wicfridus archiepiscopus⁵, cui successit Bruno*.
 957. *Liudolfus regis filius subiuncta sibi Italia ibidem obiit*.
 961. *Otto minor rex effectus est*.
 965. *Bruno archiepiscopus obiit, cui successit Poppo*.
 967. *Obiit Poppo archiepiscopus, cui successit Gero*.
 968. *Imperium suscepit⁶*.
 975. *Obiit Gero archiepiscopus, cui successit Warinus*.
 978. *Otto imperator exercitum duxit super Carlenses*.
 979. *Reconciliatus est imperatori cum occidentis rege*.
 980. *Natus est imperatori filius*.
 981. *Apostolicus in sedem receptus est*. *Ugo⁷ rediit in gratiam imperatoris*.

a) cf. ann. Augienses. b) numeri 840, 841, 842 in codice DCCCLX, DCCCLXI, DCCCLXII scribuntur. c) codex exhibere videtur lutowihc, credo tamen legendum esse, quod in textum recepi. d) ita codex. e) codex xpia f) legendum Zundebolt. g) hic in codice locus rarus, eiusdem ac vox burchardus longitudinis; cl. Boehmer, voces filius chonradi delatae esse videntur, quibus melior certe postea in linea sequenti locus tributus est.

1) cf. Annales Alamannicos et Reginonis continuatorem ad h. a. 2) Moguntiensis. 3) Rumoldus et Astrude nobis ignoti. 4) legerem Herimannus, qui celeberrimus Alamannorum dux secundum Reginonem anno 949 obiit. 5) Coloniensis. 6) scil. Otto minor cf. a. 961. 7) cf. Annalistam et Chronographum Saxones ad h. a. 8) de his et seqq. cf. Reginon. cont.

982. Prelium commisit imperator cum Saracenis.
 983. Obiit imperator, plerisque urbibus Appuliae subiugatis; et in natali Aquis filius eius in regem unctus est.
 984. Puerulus a Coloniensi archiepiscopo W. commissus est Henricho; a quo fere privatus est regno, ni maior pars populi intercessisset eiusdem pueri favori.
 985. Warinus Coloniensis archiepiscopus defunctus est, cui Evergerus successit.
 987. Rheni ac Mosellae fluminum inundatio insolita.
 988. Tanta intemperies estatis^a fuit, uti ex aeris inclementia complures interirent.
 992. Sinodus Aquis facta est. Mota est sententia de Remensi episcopo eiecto alioque subposito, Romanis praesentibus legatis.
 993. Duodo Minnigardavurdensis episcopus defunctus est, Switgerus successit. Eodem Ecbertus Trevirensis archiepiscopus naturae concessit.
 994. Liudolfus Treveris episcopus est ordinatus. Ingelnhem sinodus est habita, ac de duorum episcoporum iniuria examinatum est.
 995. Traiectensi episcopo defuncto, Ansfridus comes laicus suscepto clericatu successit.
 996. Rex Romam pergens imperator effectus est, Brunone nepote suo papa ordinato.
 999. Bruno papa defunctus est. Eodem Evergerus Coloniae archiepiscopus naturae concessit, cui successit Herebertus^b archiepiscopus.
 1001. Otto imperator Roma expulsus est.
 1002. Obiit Otto imperator, cui successit^d Henricus.
 1004. Heizil comes receptus est.
 1005. Fames valida.
 1006. Henricus rex exercitum duxit super Baldavinum. Tiela^c depraedata est per piratas.
 1007. Lambertus comes in gratiam regis Heinri^d rediit.
 1008. Lambertus suum filium recepit. Liudolphus Trevirensis archiepiscopus obiit, cui successit Megingoz cuncto clero et Moselensi populo renuente et resistente Henrico regi.
 1011. Willegius Mogotiensis^d archiepiscopus obiit, cui successit Erchinboldus.
 1015. Henricus rex sine molestia Romam^a adgressus, et imperator effectus.
 1021. Obiit Herebertus archiepiscopus, cui successit Pilegrinus.
 1024. Henricus obiit, cui successit Conradus.
 1027. Kuono in exilium missus.
 1028. Henricus Kuonradi filius ordinatur in regem.

a) codex est^a b) codex herebertus habere videtur. c) in codice tielo legi videtur; vox adrasa est. d) sic codex.
 e) ante henricus linea erasa est.

1) Tiel ad Vahalem; in chartis Traiectensibus Thyela civitas lapidea vocatur.

XXV. ANNALES BRUNWILARENSIS.

ANNO CHRISTI

1000. ordinatio Heriberti archiepiscopi.¹
 1021. hic moritur Heribertus archiepiscopus, et succedit Piligrinus.
 1024. adventus monachorum in Brunwilre.
 1025. domna nostra Mathilda^a pro dolor obiit.
 1034. Ermfridus^{b-3} comes palatinus moritur.

a) mathila apographum. b) ita apogr.

1) Coloniensis. 2) fundatoris uxor Ottonis II. filia. 3) monasterii fundator.

1039. moritur Counradus imperator.
 1048. hic iacta sunt fundamenta nostri monasterii 2. Kal. Iulii.
 1049. Leo papa, qui et Bruno, festum sancti Petri cum imperatore Heinrico Coloniae celebravit.
 1050. hoc anno ventus gravissimus fuit 5. Kal. Februar.
 1051. Henricus imperator Coloniae pascha cum Herimanno archiepiscopo celebravit.
 1053. ordinatio abbatis Tegenonis.¹
 1054. Henricus unctus est in regem Aquisgrani in dedicatione ecclesie.
 1056. obiit Herimannus archiepiscopus et succedit Anno.
 1061. dedicatio monasterii secundi.
 1063. obiit Richeza regina.¹
 1065. Wolfhelmus abbas² constituitur.
 1066. cometes apparuit, et Cuono ad sedem episcopalem a Trevirensibus non admittitur, sed captus ab ipsis perpetuo damnatur: et Willelmus comes Nortmanniae in Britania regnare coepit.
 1075. obiit Anno archiepiscopus.
 1076. hiems continua et asperrima fuit, adeo ut Renus glacie concretus calcabilis meantibus extiterit. Eodem anno Heinrico rege a Saxonibus, magna parte Belgicae Galliae, recusato, Ruodolfus dux Alemanniae in regem Magontiae ordinatur.
 1078. obiit Hildolfus episcopus sine pallio; successit Sigewinus.
 1080. hoc anno apud Saxoniam rex Ruodolfus commisso prelio occiditur. In cuius locum Saxones Herimannum filium Giselberti de Lucelemburch substituunt, et non multo post propter insolentiam morum abiiciunt, et tamen Heinrico rebelles persistunt.
 Eodem anno Alemanni cum occisi Rudolphi filio Henrico rebellant; in ipso autumno Henricus rex ob crebras excommunicationes Gregorii apostolici deponitur.
 1085. hoc anno circa nativitatem sanctae Mariae gravia tonitrua fuere; et Herimannus comes palatinus cum utrisque liberis et nonnullis regni primoribus obiit.
 1086. hoc anno Fridericus patriarcha Aquileiensis in 15 interficitur. Hoc anno Saxonnes, Suevi, Baiocarri, Wirceburch contra imperatorem obsident et invadunt, quam non multo post Baiocarri in fidem receptis imperator recepit.
 1087. hoc anno filius imperatoris Counradus Aquisgrani in regem ungitur. Ipso anno in ascensu Domini Victor abbas Casinensis annuentibus Nortmannis apostolicam sedem invadit, expulso Clemente; sed inter agendum missas dysenteria pervasus, missis imperfectis Casinum rediit, et obiit. Clemens sedem recepit. Hoc anno Bucco episcopus Halverstadensis, adhuc imperatori rebellis, Goslariae quarta feria ante palmas, quae Nonas Aprilis fuit, a quodam trucidatur; statim maxima pars Saxonum imperatori se dedit. Herimannus rex Saxonum imperatori insidiare parans, divinitus ictus lapillo occubuit.
 1089. obiit Sigwinus archiepiscopus, successit Hermannus III.
 1091. obiit Wolfhelmus abbas nostrae congregationis pie memorie; successit Heriwichus.
 1094. hoc anno circa festivitatem ad vincula sancti Petri ignis magnus apparuit circa vespertinum tempus per totum mundum, et mortalitas magna facta est.
 1095. Adelbertus abbas depositus, successit Weccelinus.
 1096. hoc anno Petri eremite instinctu expeditio in terram sanctam suscepta est. Et Hierusalem, Antiochia, Nicea aliaeque civitates regiae a peregrinis captae. Strages Iudaeorum Coloniae et Moguntiae a peregrinis facta est.
 1098. obiit Herimannus archiepiscopus, successit Fridericus.
 1103. hoc anno cometes terribilibus flammis visa est pene 40 diebus micasse, ita ut in-

¹⁾ apogr. & ceterum vel post autumno distinguendum, vel autem legendum, cum concilium Romanum non autumno sed vere, et ante Rudolphi regis obitum celebratum sit. cf. Berthold. Constant. ad h. a.

¹⁾ Poloniae. ²⁾ Brunwilarensis.

- star immanis faculae ardens, oculos intuentium ut solis radius reverberaret, et humanis mentibus terrorem non minimum incuteret.
- 1105.¹ hoc anno H. quartus Romanorum imperator imperii insignibus privatur^a et filius ipsius eiusdem nominis ordinatur.
- 1106.² Henricus dux³ filii latebras patris infestantis in Coena Domini copiosum exercitum apud Mosam fudit. Coloniensis urbs patri favens, filio rebellans, ab eo obsidione vallata impetum eius viriliter sustinuit; set imperatore 7. Id. Augusti apud Leodium hominem exuente, quinque millibus marcarum condemnata impunitatem obtinuit.
1110. obiit Wicelinus abbas, successit Everardus.
1112. hoc anno 3. Non. Ianuar. accidit terrae motus per universum orbem.
1124. hyems asperrima fuit, adeo ut Renus glacie concretus calcabilis meatibus existerit.
1125. Heinrico V. Romanorum imperatori hoc anno apud exteriorem Traiectum homine exuto, successit Lotharius dux Saxonum, qui imperio confirmatus, pene per 10 annos adversum regni emulos, Fridericum et Cunradum principes, varia certamina gessit.

^a) privatur inserendum duxi, deest in apographe.

1) apogr. 1106. 2) apogr. 1107. 3) Lotharingiae.

ANNALES SANCTAE COLUMBAE SENONENSIS.

Inveni eos Romae in codice bibliothecae Christinae reginae Sueciae Nro. 755. membranaceo in folio saeculi IX. exeuntis, ubi ad marginem cyclorum decennovennalium manibus diversis et inde ab anno 868 coaevis notantur. Una tantum ad a. 780 linea adiecta, plurimis vero omissis aut perperam expressis, fluxit inde quod Martene et Durand Thesauri novi anecdot. Tomo III. col. 1449—1453 ediderunt, chronicon Senonense sanctae Columbae, et nonnulla in chronico Odo-ranni, S. Petri Vivi Senonensis monachi, et in chronico Floriacensi obvia; priorem vero chronici Lemovicensis usque ad a. 867 partem, in qua nullus de rebus Lemovicensibus sermo, ex eodem sanctae Columbae codice, unde et prior annalium nostrorum pars manavit, exscriptum fuisse, diligens utriusque operis collatio probat. Quod ad fidem eius, annorum 708—767 computationem adeo vitiosam reperies, ut exscriptoris eam negligentiae tribuas necesse sit, et ii quidem propius ad Alamannicos quam ad annales sancti Amandi accedunt; ex neutris Hunaldi nomen et Hilderici tonsorationem annales a. 742 et 752. acceperunt; post annum 804 coevos et sinceros credo. Complura in codice autographo scriptorum, temporis et ligatorum iniuria deleta restituere conatus, aliquotiens ad chronicon sanctae Columbae ante aliquot saltem saecula, negligentissime licet, compilatum non sine fructu recurri, saepius sententiarum nexu me duci passus sum, nonnulla insanata reliqui, universa quae non perspicue in autographo leguntur, littera obliqua notavi.

ANNI DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI.

- 708. Drogo * princeps Francorum obiit.
- 709. Primum Pipinus perrexit in Alamaniam contra Wilharium ducem.
- 711. Hildebertus rex obiit.
- 714. Pipinus obiit.
- 715. Dagobertus rex obiit.
- 716. Primum pugnavit Carolus dux contra Rathodum ad Coloniam.
- 741. Karolus * princeps obiit.
- 742. Karolomannus * et Pipinus contra * Unaldum perrexerunt.
- 751. (750.) Pipinus electus est in regem, Hildericus tonsoratus.
- 768. (764.) Pipinus rex obiit. Carolus et Carlomannus regnum suscipiunt

a) littera obliqua iam in codice abscisa est.

771. (767.) Karlomannus obiit.¹
 804. Alcoinus abbas obiit.
 806. Anno¹ incarnationis dominicae 806. pridie Non. Iunii, luna 14. signum crucis mirabili modo in luna apparuit feria 5. prima aurora incipiente, quasi hoc modo . Eodem anno 3. Kal. Septembris luna 12. die dominica hora quarta, corona mirabilis in circuitu solis apparuit.
 809. Anno¹ incarnationis dominicae 809. indictione 2. 17. Kal. Aug. 2. feria, incipiente hora diei 5. eclipsis solis apparuit luna 29.
 814. Carolus inperator obiit, et Hludovicus inperium recepit.
 829. Ieremias Senonicae ecclesiae archiepiscopus diem obiit 7. Idus Decemb.
 833. Hludovicus regnum amisit, et Hlotharius illud suscepit; item Hludovicus recepit.
 840. Hludovicus inperator obiit, et eclipsis solis facta est 4. feria ante ascensionem Domini ora diei nona 2. Non. Mai.
 842. isto anno bellum actum est inter Carolum regem et Hlotharium apud Fontanetum.
 855. 11. Kal. Augustas dedicatio basilicae sanctae Columbae, et 10. Kal. ipsius mensis translatio corporum sanctorum Columbae virginis et Lupi confessoris et episcopi.
 861. 6. Idus Marcii ignee acies apparuerunt in celo circa galicinium.
 866. Hic complentur anni 600 ex quo beata Columba martirio coronata est.
 868. Anno² incarnationis dominicae 868. indictione prima cometes apparuit circa 4. Kal. Febr. dies circiter 25. primo sub temone minoris Arcturi. Deinde progressa est pene usque ad triangulum. Extitit eo anno fames et mortalitas inaudita per totum fere inperium Francorum, sed maxime per Aquitaniam et Burgundiam, ita ut prae multitudine morientium non essent, qui sepelirent. Nam Senonis civitate inventi sunt uno die 56 homines mortui. Inventi sunt etiam ea tempestate in eodem pago masculi et femine pro nefas! homines alios occidisse et comedisse. Nam in Ponto Siriaco quidam onestam feminam ospitio susceptam occidit, membratimque dividens sale condidit, et sibi suisque filiis comedendam coxit. In ipsa urbe quedam femina de quodam adolescentulo similiter fecit. In pluribus etiam locis aliis hoc ipsum ob famis penuriam contigisse fama vulgante compertum est. Igitur mense Maio Senonis civitate modius frumenti venditus est solidis octo, modius sigale solidis septem et dimidio, modius ordei solidis sex et dimidio, modius avenae solidis quinque, modius salis solidis duodecim. Sed divina providente clementia novi fructus temperius solito succurrerunt. Nam 9. Kal. Iunii, primo videlicet die rogationum, panis novus oblatus est Senis ad benedicendum, ex quo plurimi gratias Deo referentes eulogias sumpserunt.
 877. Karolus iam inperator obiit 2. Non. Octob.
 878. Iohannes papa in Gallias venit.
 879. Hludovicus rex 4. Idus April. obiit.
 882. Ludovicus filius Ludovici frater Karlomanni obiit.
 Anno 882. ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 2. Non. Iul. susceptae sunt reliquiae valde pretiosissimae in basilica sanctae Columbae virginis a patribus atque praeposito eiusdem coenobii, Evrardo nomine, monacho et sacerdote, qui eodem anno per dispositionem Dei omnipotentis et electionem cleri ac totius populi in archiepiscopatu Sennensis ecclesiae sublimatus est. Attulit vero easdem reliquias Roma veniens quidam civis eiusdem urbis, Formosus nomine, episcopus Portuensis ecclesiae, quarum memoria in locello quo conditae sunt diligenter habetur inserta. Erat autem abbas ipsius monasterii Guelpho ex prosapia regali, qui eodem anno transiens e mundo, in basilica sanctae Columbae est humatus. Cui successit Choinradus christianissimus comes, germanus eius. Qui etiam ipso anno diem clau-

¹) haec in ima paginae margine adiecta.

1) post haec in chronico S. Columbae apud Martene Thes. p. 1449. additur: 780. Simon abbas a quibusdam huic temporis assignatur.
 2) eadem fere, corrupta tamen, Bouquet T. VII. p. 275. ex vetusto Necrologio olim Senonensis, tum vero Floriacensis ecclesiae, affert.

- dens extremum, cum magno moerore et gemitu totius regni, eo praecipiente et admodum obsecrante, in stillicidio beatae Columbae ad pedes sancti Lupi confessoris honorifice est sepultus. Cui successit HUGO¹ consobrinus eius, qui monarchiam clericatus in palatio optinens, ducatum etiam regni post regem nobiliter administrabat.
886. Hoc anno 2. Kal. Decemb. ascenderunt Nortmanni Sennis a Parisius, et sequenti in Maio mense redierunt in Francia, iam defuncto Evrardo episcopo Kal. Febr. et ordinato Gualterio in loco eius 4. Non. April; qui eodem anno unxit Odonem in regem.
895. Richardus princeps Burgundiae recepit Sennis contra Gualterium episcopum et Guarinum comitem 6. Idus Iun.
896. Huius anni initio 5. Idus Ianuar. luna octava circa conticinium arripiente cursum, coeperunt creberrimae coruscationes cum tonitribus aerem valde concitare, vento simul qui africanus vel lybs appellatur irruente. Cum subito a parte iam dicti venti atrociter furentis surgit cum magno tonitrus fragore maximoque impetu procellae ante inauditus turbo terrificus, domos ab imo concutiens, axilla et tegulas ipsosque imbrices a tectis longius avolare faciens, et ut quibusdam visum est, turrem summam ipsam aliquantulum agitans compulit vis turbinis inexperti. Maximeque hoc per tractum, quo coenobium beatae Columbae insedit, prolixius longe pertendens debacchatum esse certius habetur. In huius vero tanti discriminis agitatione, Dei nos tuente piissimi clementia, meritis sanctorum id optinentibus, nullus pene vel lesus repperitur, cum etiam aves inventae sint peremptae, nisi tantus cunctos horror invasit timoris, ut vix aliquis crederet, se vel ad horam posse subsistere; tremens quisque ne involveretur turbine perhenni, coelo et terra confuse permixtis.
898. Odo rex obiit Kal. Ianuar. Karolus regnum recepit.
899. Nortmanni in Burgundia ad sanctum Florentinum.
- 900(?) Hoc anno medio Maio 5. feria apparuit stella circa ipsum septentrionem a parte circii, emittens radium magnum versus euroastrum quasi longissimam hastam inter Leonem et Geminos trans zodiacum, et visa est ita fere 23. diebus; et sequenti anno fames maxima fuit in tota Gallia.
910. Hoc anno 8. Kal. Iun. feria 6. iacta sunt fundamenta muri circa monasterium domne Columbe a Bettone eiusdem loci praeposito.
911. Hoc anno 13. Kal. Aug. in sabbato cum obsiderent Nortmanni Carnotinam urbem, et iam penitus esset capienda, supervenientes Richardus et Rothbertus comites, omnipotentis Dei auxilio et beatae Mariae patrocinio roborati, fecerunt stragem maximam paganorum, a paucis qui remanserant obsides capientes.
914. Othbertus episcopus Treccasis obiit Kal. Ianuar. et Idus Mai. Ansigisus ordinatur.
915. quarto Idus Mart. ordinatur Betto monachus sanctae Columbae ad episcopum Autissioderensis ecclesiae.
918. sexto Kal. Mart. obiit iam dictus Betto monachus et episcopus.
919. Hoc anno Kal. Febr. per totam fere noctem igneae candidae diversorumque colorum acies visae sunt in coelo, quod mirum fuit visu, alternis se quodam modo ictibus insequentes. Sequenti anno non minima inter regem et reliquos regni satrapas exorsa est dissensio, atque hac occasione plurimas perpetratae christiani populi strages aliaque quam maxima illata discrimina. Sed regi terrestri, supero favente rege, tandem cunctorum adversantium cessit rebellio, atque consopita est contradictio.
921. Richardus dux obiit.
922. Rothbertus princeps inunctus ad regem 6. Kal. Iul. contra Karolum a Gualterio archiepiscopo Senonum, et nondum anno expleto 17. Kal. Iul. peremptus est in

c) hic linea una erasa. b) Ipso anno scriptoris ipsius manu mutatum est in Sequenti anno. c) VI. kal. vel fortasse XI. kal.

1) cf. Fragmentum hist. Francicae a Ludovico II. na Floriacensi, apud Duchesne SS. Franc. T. II. usque ad Hugonem Capet ex antiqua membra- 638. init.

bello ab exercitu Karoli Suessione, et 3. Idus Iul. electus est in regem a Francis Rhodulfus in eadem urbe, et inunctus a iam dicto Gualterio, qui Gualterius ipso anno 17. Kal. Decemb. vita excessit.

923. 924.

925. Guarnerus occisus.

926. 927.

928. pridie Non. Iul. sole in cancro nimios estus faciente, subito ingens coruscatio cum inaudito ante tonitru est exorta, inexperta *etiam* vis ventorum domos a fundamentis subruens immensas arbores magne molis eradicans.

929.

930. 5. Kal. Febr.

931. 932. 933. 934. 935.

936. Hoc anno prima noctis statione castrum domnae Columbae cum ipso coenobio voraci est incendio ambustum 6. Idus Ianuarii. Paucisque intermeantibus diebus 19. Kal. Febr. eodem scilicet mense, inclitus rex Rodulfus pace et armis sceptrum Francorum spectabiliter disponens hominem obivit Autisioderi, tumultus monasterio sancte Columbe. Ipso anno 13. Kal. Iul. inunctus est Hludovicus Karoli filius ad regem Francorum apud Laudunum.

937. 6. Kal. Marc. circa gallicinium usque illuscescente die sanguineae acies per totam coeli faciem apparuerunt, ac 9. Kalendarum Aprilium effera Ungarorum barbaries cum ingenta sibi ferocitate fines Francorum, Burgundiorum, simulque Aquitaniorum ferro metere atque igne depopulari late pervagando coepit.

939. (?) Hoc anno arma rebellionis Francorum pares *contra* Hludovicum regem *sumentes* . . .

945. (?) Hoc anno 3. Idus Iul. captus est Ludovicus filius Karoli dolo Baiocassis a Nortmannis, multis Francorum nobilibus interemptis.

954. Hoc anno maxime *feria sexta* * Mai mensis iam ex aere pluit sanguinem super operarios * in clauso indominito super cenobium domnae Columbae . . . quem plures viderunt, et *mense* . . . ex praedicto loco monachi qui . . . ; sequenti vero mense Septembri obiit Hludovicus rex, totum vitae suae tempus plenum ducens angustiarum et tribulationum; tandem diem clausit extremum. Cuius filius Chlotharius iam iuvenilibus incrementis gaudens, ipso anno pridie Idus Novembr. patri succedens regni gubernacula suscepit, civitate Remis, ordinatione Hugonis Francorum ducis.

955. Isto anno mense Augusto obsedit praedictus Hugo civitatem Pictavis cum Francis et Burgundionibus contra Guillelmum comitem; ubi nequicquam agens, reversus est in Frantiam. Cum quo sequenti anno dies sollempnes paschae letos ducens Gislebertus princeps Burgundionum, prima ebdomada post pascha, feria tertia, subita morte praeventus diem clausit extremum, regni sui monarchiam manibus praedicti committens Hugonis. Quem ipse dux brevi subsecutus Hugo, filios suos principatus sui relinquens heredes, apud villam que Dordinga vocatur, die dominica 16. Kal. Iulii viam universae carnis ingressus est.

977. Hoc anno 6. Idus Ianuarii Anastasius * archipraesul Sennensis viam universae carnis ingressus est. Eodemque anno mense Ianuarii * videlicet 4. Idus praedicti mensis ordinatus est in eadem sede Seguinus ad episcopum.

978.

996. Hoc anno 8. Idus Ianuarii . . . nardus comes civitatis Sennensis obiit. ^a

999. Sewinus archiepiscopus 16. Kal. Iunii * vitam finivit. Eodem anno Teotericus ordinatus est ad episcopum.

1002. Idus Octobr. Heinricus dux Burgundie obiit.

1012. Hoc anno 13. Kal. Iul. . . . comes bone memorie viam universae carnis ingressus est.

a) feria sexta et operarios legitur in Orderici Vitalis hist. ecclies. lib. I. et VII. Bouquet SS. T. IX. p. 10. 17. b) cf. Roberti Lingon. Galliam christ. p. 145. c) litteras quas decessit, ex Chronica S. Columbae apud Martens et Durand Thez. Anecd. III. p. 1451. supplvi. d) ibidem „bernardus seu raynardus comes“ unde iam tum locum lectu diffictum fuisse intelligit. e) in codice XV. . . kal. . . n . . . lacunam chronici ops explevi.

1015. Hoc anno facta est traditio Senonice urbis.
1032. Hoc anno mortem obiit rex Francorum Robertus, regis Hugonis filius, iam regnante Heynrico rege filio eius. Et sequenti anno obiit archiepiscopus Senonum Teotericus, et in eodem ordinatus est anno Gelduinus eiusdem urbis archiepiscopus.
1047. Hoc anno factum est vix credibile praelium, sed verum, inter Hainricum regem Francorum et gentem Normannorum in ipsa provincia super fluvium Diva. Fuere autem triginta milia Normannicae gentis, peditum et equitum, Francorum vero tria milia bellatorum, a quibus duriter Normanni cesi, ... decem milia perierunt.
1055. Anno ab incarnatione Domini millesimo quinquagesimo quinto, regnante Henrico rege Francorum anno 25. intrantibus Kalendis Augusti-mensis, 2. feria, luna 4. facta est tempestas tam valida et tam nimia infra urbem Senonicam circumcirca tam prope quam longe, ut ex tempore quo Moyses filios Israel eduxit de terra Aegypti, non fuerit audita tam fortis et tam valida. Ita ut vastaret omnia sata et segetes et vineta et nemora per plurima loca, ut interficeret homines et iumenta. In eodem anno vigilia cenae Domini 14. luna ante parasceuen feria 4. post primum pullorum cantum effecta est ipsa luna tota nigra sicut carbo extinctus, tere duabus horis; et post effecta est in eclipsin; et iterum reaccensa. Et ipso anno mortuus est imperator Henricus, filius Conradi imperatoris, et comes Rainardus.
1056. Anno gratie 1056 sanctus Theobaldus, nobilis genere reclusus in Vincencia Venetie urbe, 12. conversionis sue anno obit miraculis clarus; ossa eius in Franciam deferuntur.
1058. Hoc anno pluit sanguis in pago Parisiensi in quendam aecclesiam super populum audientem missam in sollempnitate omnium sanctorum.
1060. Hoc anno mortuus est belliger Henricus rex Francorum.
1061. Hoc anno mortuus est Mainardus archiepiscopus.
1066. Navibus instructis, remis velisque paratis,
Transiit hoc anno mare, fisis milite multo,
Consul Willelmus multa virtute notatus;
Anglos constanti victor virtute subegit,
Et caput a scapulis regis mucrone revulsit;
Hoc ita perfecto merito diademate sumto,
Ipse coronatus, rex est de consule factus.
- Hoc anno agente sole in prima parte tauri, 8. Kal. Maii apparuit cometes in extrema parte eiusdem, qui spargens sulphureos ignes in austrum, in primo ortu pertingentes usque ad Saturnum, in extrema quoque parte Geminorum positum, qui rapidissimo suo cursu comprehensus est fuisse Mercurius. Post dies autem 15. superveniente accensa luna, mox extinctus est.*
1067. Hic complentur anni 800 ex quo beata Columba martyrio coronata est.
1073. Hoc anno mortuus est abbas Wilencus, cui successit abbas Arnulfus.
1077. Anno ab incarnatione Domini 1077. facta est hiems magna et valida nimis, qualem nunquam se vidiisse et audisse testantur etiam ipsi senes senio confecti. Sumpsit autem ipse hiens in Calendis Novembribus, et nullo modo cessavit, donec mediaretur Marcus. Defectio autem tanta tritici facta est, ut vix quispiam hominum etiam semina terrae se recipere crederet. Sequenti autem anno facta est tanta ariditas et siccitas terrae, ut prata et virentia quaeque arefierent. Ubertas autem frumenti et vini facta est; Junio mense collectio frugum est facta.
1078. Anno gratie 1078. Arnulphus abbas sancte Columbe, ossa sancti Theobaldi fratris sui ab Italia defert, et in eadem ecclesia locat.
1096. Hoc anno commota est gens christiana apud Iherusalem contra barbaros, paganos, Sarracenos, sive Turcos.
1097. Hoc anno Richerius bone memorie archiepiscopus diem clausit extremum. Cui successit Dainbertus in honore pontificatus post dies octo.
- Hoc anno magna pars aestatis sine pluvia fuit, et erat necessaria valde arbori-

- bus et satis. Quapropter ablatum est corpus sancti Lupi in aeclesia sancti Stephani, et receptus est cum magna devotione et lacrimis a Richerio archiepiscopo et canonicis. Nemo enim eo tempore vivebat, qui eum antea videret in ipsa aeclesia. Et laudaverunt Deum omnipotentem cantantes: O venerandum antistitem. Illo autem exeunte de aeclesia, descendit habundanter pluvia, letante clero et plebe universa.
1100. His temporibus fuerunt quam plures unus post alium in abbatia sanctae Columbae, qui iustius mercennarii quam pastores dicendi sunt; de quorum tamen multitudine nullus in honore praelationis vitam finivit. Quorum temporibus ad tantam inopiam ecclesia devenit, ut vix necessaria fratres haberent, donec venerabilis Roscelinus aeclesiam regendam suscipere. Qui per novem annorum curricula nobiliter ac honeste illam rexit. Fuit enim genere, moribus, sapientia et religione insignis. Obiit 4. Kal. Maii.
1106. Hoc anno translata sunt sacratissima membra beati praesulis Lupi in sollempnitate sanctorum apostolorum Simonis et Iudae ab archiepiscopo Daimberto, Deo gratias amen.
1108. Hoc anno mortuus est Philippus piissimus rex Francorum, spes et solamen monachorum et clericorum nec non et inopum. Cui successit Ludovicus filius eius.
1118. Hoc anno vigilia natalis Domini orto iam sole usque crepusculum cepit ventus vehemens, quem etiam senes senio confecti se nunquam vidisse testati sunt, ita ut domos subverteret . . . . . et machinas in praecipio rueret. Arborese etiam silvarum et nemora queque per universam terram *prostrerneret*, et ne quis hominum ipsa die a morte se evadere putaret.
1122. Hoc anno mortuus est Daimbertus archiepiscopus.
1138. Hoc anno mortuus est Ludovicus rex, cui successit Ludovicus iuvenis, qui rex Franciae et dux Aquitaniae fuit. Sequenti anno
1139. Obiit venerabilis Roscelinus abbas sanctae Columbe. Subcessit ei Teobaudus de Pahenz, filius Hugonis primi magistri templi Iherusalemiani.
1142. Hoc anno iecit fundamenta huius aeclesie Teobaldus abbas, die annunciationis Domini. Fuit etiam hoc anno bellum inter regem et comitem Theobaldum, set rex per omnia sublimior opida et munitiones comitis ferro et igne cepit. Nam infra 30. dies Castellionem super Maternam fluvium et in Campania Viteriacum cum aliis quibusdam opidis cepit et retinuit. Castellionem vero super Lupam igne consumpsit. Pacificantur *iterum* die sancti Michaelis.
1145. Hoc anno apparuit cometes mense Maio. Quam secuta est mortalitas hominum et animalium, pestilentiae et fames, ita ut sextarium tritici venundaretur 14 solidis, ordeum decem, avena octo. In sequenti pascha rex Ludovicus omni virtutum gratia decoratus crucem cum ingenti multitudine Virziliaco^a accepit. Machina vero lignea pro multitudine illorum qui cruces accipiebant cecidit, set absque lesione alicuius. Ea tamen pars in qua rex erat illesa permansit. Quo in loco rex ecclesiam in honore sanctae crucis fieri iussit, et statim virtutes ibi et miracula Dominus dignatus est operari. Insequenti vero anno iter arripientes, fame ac siti cruciati investigabili Dei iudicio pene omnes consumpti sunt. Inter quos abbas Teobaldus sanctae Columbe obiit. Cui Girardus eiusdem aeclesiae monachus bonis moribus adornatus religionisque copia fultus hoc
1148. anno successit. Qui Teobaldus inter cetera quae ab ecclesia abstulit, duo preciosa ornamenta, coronam videlicet auream gemmis micantibus adornatam, quam felicis memorie Radulfus rex moriens eidem ecclesie dimiserat, que tam pro eiusdem regis amore, quam pro ecclesie dignitate usque ad illa tempora servata fuerat, Ierusalem secum portavit, crucemque auream a sancto Eligio opere mirifico fabricatam diuque in ecclesia similiter conservatam per monachum quendam de Caritate Stephanum nomine.
1155. *Obiit Droco abbas sanctae Columbe,*^b cui successit Odo monachus Fossatensis.
1161. Hic contra morem mutavit luna colorem.
1164. Anno incarnati verbi 1164. regnante Ludovico Francorum rege, Hugone Seno-

a) virziliacum, eadem manu corr. virziliaco. b) quae huc anno deerrant ope chronici S. Columbae Senonensis col. 1462. supplent.

nensium pontifice, Odone venerabili abbate presidente, Alexander papa dedicavit ecclesiam sancte Columbe Senonis 6. Kal. Maii, quam prefatus abbas a fundamentis renovavit, assistentibus ibi Romane curie cardinalibus presbiteris et diaconibus et aliis archiepiscopis et episcopis plurimis. Ex quibus duo archiepiscopi et tres episcopi summum pontificem adiuvabant in consecratione maioris altaris, quod ipse consecravit, et manibus suis in eo preciosas reliquias posuit: tria vero altaria, sancti scilicet Michaelis et sanctorum apostolorum Petri et Pauli et beati Stephani prothomartiris, tres episcopi Romane curie consecraverunt, et in unoquoque illorum reliquias posuerunt. Nam Portuensis episcopus altare sancti Michaelis consecravit, altare vero sanctorum apostolorum Hostiensis, et altare sancti Stephani Silinensis. Singulis vero annis omnibus ad dedicationem ecclesie infra tres dies convenientibus perpetuo 20. dies penitentie summus pontifex perdonavit. Dedicatio vero cum tanta gloria et honore celebrata est, ut illud psalmogravi compleretur: Venient ad eam omnes gentes. Nam per omnes dies perdonati omnis populus adveniens, non diebus neque noctibus a circuitione et oblatione cessavit. Tanta etenim fuit frequentia populorum, ut una die numerus convenientium estimaretur ad triginta milia hominum. Prefatus etenim Alexander papa pridie Kalendas Octobris Senonas ad iemandum intravit, et in die natalis Domini in ecclesia sancte Columbe missam celebravit, et postea coronatus tam ipse quam cardinales et episcopi qui adfuerunt, sacerdotalibus vel leviticis vestimentis induti, super equos bene coopertos Senonas redierunt. In sequenti etiam sollemnitate sancte Columbe rege Francorum Ludovico astante et Theobaldo dapifero et aliis proceribus plurimis, prefatus papa in supradicta ecclesia missam sollemniter celebravit.

Hoc anno mortuus est Odo abbas, cui successit Salo^a, qui tamen^b depositus fuit, et constitutus est in loco eius Gilo, prior de Vileio monasterio monachus Viteliaci.

1168. Hoc anno obiit Hugo Senonum archiepiscopus. Cui successit Guillelmus frater comitis Henrici, qui postea factus est archiepiscopus Remensis.^c
1171. Hoc anno in Anglia martirizatus est archipresul Thomas Cantuarie.
1175. Hoc anno mortuus est Gilo abbas. Cui successit Radulfus bonus homo. Cui omnia prospera evenerunt.
1192. . . . .
1193. Hoc anno mortuus est abbas Radulfus. Cui successit Isanbardus abbas. Et post eum factus est abbas Gaufridus prior d . . . monasterii . . . Vizeliaci . . . fuit abbas.
1194. . . . .
1195. Hoc anno mortuus est Guido archiepiscopus Senonum. Cui successit Michael, vir bonus et humilis et benignus. Qui fuit episcopus 4. annis, et ordinatus est in loco eius Petrus . . . . .
1199. Hoc anno mortuus est Richardus rex Anglie, qui multa bella gessit^d contra regem Ludovicum, et Francia fuit interdicta. Cui successit Iohannes sine terra. Hoc anno mortuus est Henricus comes rex Iherusalem, cecidit enim de quodam solaro, et subito mortuus est.
1200. Hoc anno fuit quidam presbyter nomine Fulco, qui per totam Franciam predicavit, et plures tanti predicationem eius fecerunt, ut irent in Iherusalem. Cum quibus Obaudus filius Marie comitisse et episcopus Treccassis, et Milo commeat et alii multi nobiles viri. Et multi usurarii et multe meretrices conversi a via sua mala per predicationem presbyteri Fulconis.

a) ope chronici S. Columbae restitutum. b) tamen in chron. S. Col. non legitur, inserui ob maius codicis spatium.
c) ex chron. S. Columbae. d) fecit corr. gessit.

Hoc anno fuit *Francia* interdicta^a, videlicet propter reginam, quam rex *no*lebat accipere, et venit cardinalis quidam *Romanus*, et relaxavit *sententiam*.

1201. Hoc anno mortuus est Teobaudus comes Campanie, qui habebat crucem, et adhuc *iuvenis*, et non ivit in Iherusalem.
1202. Hoc anno abiit episcopus Trecassis in Iherusalem, et *alii* multi nobiles iverunt, et fuerunt fere *annum* in Venetia, quia non poterant inde exire.
- 1203.

Anno ab incarnatione Domini 1215^b, dominica die post festum beati Iacobi apostoli, circumvenerunt contra nos in praelium inter Tornacum et pontem de Bovonis Otho quondam rex, et comes Flandrie, et Bolonie, et dux Lovanie, et cum aliis gentibus usque ad summam mille trecentorum militum et cum infinita multitudine aliarum gentium tam equitum quam peditum. Et tandem per Dei gratiam in ipso conflictu capti sunt comes Flandrie, et Bolonie, et Saleberniensis Guilielmus longe-espee, et quidam alius comes de Alemannia. De castellanis et aliis magni nominis tam de Flandria quam de Henaut capti sunt usque ad duas partes. Otho autem et dux Lovanie cum reliqua multitudine praeter illos qui mortui sunt in fugam conversi, usque ad Valentenas non sustiterunt. Eadem die ex igne fulguris combusta fuit villa de Ponto super Ionam. Et hoc accidit Philippo Dei gratia regi Francie.

Anno domini 1218 institutus est venerabilis abbas Odo successor abbatis Helie in ecclesia beate Columbe Senonis, qui bene et honeste rexit eam. *Eiusdem* antecessor vir venerabilis Helyas abbas inceperat scilicet fundamentum totius novi operis, ipse nobiliter et honorifice perfecit; qui rexit ecclesiam per 17 annos non solum in episcopalibus set etiam in spiritualibus; qui anno Domini 1235 mense Februario vitam finivit in Domino. Cui successit abbas Henricus sancti Benedicti Floriacensis abbatie monachus.

a) excommunicata corr. interdicta. b) M^o. CC. III°. X^o. codex.

ANNALES LUGDUNENSES.

Parvi momenti et brevissimi sunt, margini codicis olim ecclesiae cathedralis Lugdunensis Bedae de ratione temporum, qui iam Romae in bibliotheca Vallicelliana numero E. 26. signatus extat, adscripti. A Mabillonio Tomo I. Musci Italici pag. 68. editos anno 1823 iterum exscripti; aliqua tamen restant, quae nisi chemico remedio adhibito non legantur.

ANNI DOMINI

769. Hoc anno natus sum.

782. Hoc anno ab Hispaniis in Galliam Narbonensem veni.

792. Hoc anno Lugdunum Agobardus^a primum.

804. benedictionem indignus suscepi.

816. isto anno cathedra potitur^b mense octavo.

840. Eclipsis solis accidit in diebus laetianiarum 3. Nonas Maias 4. feria circa horam diei octavam, et permansit fere hora dimedia; adeo obscura, ut stellae in caelo clarissime apparerent. Hoc anno sancte memoriae Agobardus Lugdunensis episcopus obiit 8. Id. Iun. Ludowichus quoque imperator defunctus est 12. Kal. Iul; et memorabile atque insigne opus, quod forum vetus vocabatur, Lugduni corrui, ipso die intrantis autumnus; quod steterat a tempore Traiani imperatoris per annos fere 700.

841. Amolo praefati episcopi diaconus ordinatus episcopus Ludduni. 17. Kal. Febr. Et lacrimabile bellum inter filios imperatoris Hludowici haud procul ab urbe Autisiodorensium, in quo christianus utrimque populus mutua se caede prostravit 7. Kal. Iul. Cuius etiam anni principio nocturnis horis lux ingens a parte aquilonis emissa et longe lateque diffusa, ferali portento noctem paene in diem vertisse visa est.

^a) Mabillonius legit: Hoc anno Lugdunum a Gothis primum . . . . . b) litteras obliquas Mabillonii ope restitui, qui tamen edidit: Iste cathedra potitur anno octavo.

ANNALES WEISSEBURGENSES.

Accepi eos, dum paucos ante dies Dresdae commorarer, a V. Cl. Fr. A. Ebert, qui eos ex codice inter bibliothecae Guelferbytanæ Weissemburgenses numero 81. signato descripserat. Est membranae saeculi octavi exeuntis vel noni, et præter calendarium, cui annotationes iam exhibendae insertae sunt, martyrologium continet, quod una cum aliis id genus monumentis aliquando edituri sumus.

ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS

763. Hiems valida.

766. Hiems grandis.

768. Pipinus rex defunctus est 8. Cal. Oct.

771. Carlomannus defunctus est 2. Non. Dec.

774. Domnus Karolus Italiam accepit.

777. Ludovicus filius Karoli imperatoris¹ natus est.

792. Haeresis Feliciana condempnata, et coniuratio Pipini contra patrem.

801. Domnus Karolus Romae imperator ordinatus est.

802 aut 803. 15. Kal. Iul. natus est Drugo.

813. 3. Id. Sept. Hludowicus imperator factus est. 5. Cal. Febr. Karolus imperator defunctus.

817. Hlutharius imperator factus est.

823. Id. Iun. natus est Karolus filius Iudith. Eodem die ordinatus est Drugo.

829. Karolus ordinatus est dux super Alisatiam, Alamanniam et Riciam. Eodem anno 3. Non. Dec. primo diluculo apparuit lux magna ab oriente. Conspiratio contra imperatorem.

840. Hludowicus imperator obiit. 3. Non. Maii hora quasi 7. tenebrae diei fuerunt.

846. Lux magna in nocte apparuit. Eodem anno ecclesia beati Petri apostoli a paganis capta et dispoliata est; qui cum redire ad propria cum ipsa spolia voluissent, digno super illos Dei iudicio ruente omnes in mare perierunt.

1) hinc annotationem huius anni saeculo nono tribuendam esse patet.

ANNALES LAURISSENSIS MINORES.

Post annales Germanorum antiquissimos primo loco continuationes Fredegarii edendae erant, easque edituri fuisset, si codicem olim reginae Sueciae iam Vaticanum, qui solus continuationem Nibelungi comitis iussu scriptam exhibere videtur, inspicere licuisset. Quod cum adverso fato hucusque negatum sit, iam ad annales qui proxime ad illas accedunt convertimur. Annales Laurissenses minores, Laureshamensium et Fuldensium nomine, a Petro Lambecio ex codice manuscripto bibliothecae Caesareae Vindobonensis libro II. cap. 5. Commentariorum typis dati, et in secunda operis eius editione, in Kollarii Analectis T. I. p. 549, in Muratorii SS. Ital. T. II. P. II. p. 98. et in Bouqueti SS. Franc. T. II. p. 645. T. V. p. 63. repetiti sunt. Opus inde ab initio usque ad annum 741 totum ex Fredegarii chronico fluxit, perpauca auctoritate annalium Murbacensium aut codicis alicuius in monasterio Laureshamensi adservati insertis. Ab anno 741. usque ad a. 788. vel genuinum, vel ex eodem cum annalibus Laurissensibus (multo tamen amplioribus) fonte fluxisse dicendum est. Desisse olim circa annum 789, partim ex annalibus Fuldensibus, qui ulterius scripti huius auctoritatem non agnoscunt, partim ex ipsius ratione confici posse videtur; ante annum tamen 786 nec absolutum et fortasse ne scriptum quidem fuisse, ex iis, quae anno Pippini decimoseptimo de Lulli episcopatu referuntur, patet. Auctoris nomen ignoramus; monachus Laureshamensis fuit, ut annus Pippini sextus et vicesimus, Caroli octavus satis aperte innuunt. Post annum 788 is quem Lambecius dederat textus a monacho quodam Fuldensi interpolatus est. Senserat hoc ipse Lambecius, nobis autem felicioribus esse licuit, quippe qui praeter codicem Vindobonensem alterum ab interpolatione ista purum Bernae invenerimus. Editioni igitur nostrae

1) *codicem olim Fuldensem, iam Vindobonensem in Catal. hist. prof. Nro. 515., iterum diligentissime contulimus. Est membranaceus formae maioris, foliorum octo, litteris non, ut Lambecius refert, Gothicis sive Toletanis ab Ulfila inventis, sed Anglo-saxonice scriptus, qualibus Bonifacii socios discipulosque Moguntiae, Fuldae, Hersfeldiae, Wirziburgi usos fuisse et ipsa rei ratio et codices *) hodieque superstites persuadent. Formam earum in tabula*

*) cf. Archiv. f. ä. d. Geschichte T. V. p. 50. 303. 709. Diplomata Hersfeldensia antiquissima quae in tabulario electorali Casselano illustravi, intus litteras Francicas Caroli Magni aevo chartis semper adhibitas, extra vero inscriptiones manu Saxonica adiectas praeferunt.

c. **Mxxxiii.** Benedictus papa obire. Henricus imperator.
In Choumradis apud magomā in n. r. S. marie in regni d. s. b. r. e.
Mxxxv. S. e. u. c. a. n. n. o. n. i. s. t. o. m. g. e. c. a. r. i. s. i. n. p. e. r. o. f. e. d. i. o. p. a. p. t. a. l. i. s. p. e. d. v. i. t.
d. e. l. o. i. a. i. n. g. u. s. t. a. i. n. t. e. b. u. o. n. a. d. i. r. e. g. r. a. p. a. r. u. e. d. e. C. h. o. u. m. r. a. d. i. C. e. a. s. t. i. a. i. n. t. e.
c. o. n. t. e. b. r. u. i. e. d. a. z. a. l. a. m. a. n. n. o. a. d. J. u. d. i. b. e. r. d. u. s. c. o. m. e. s. p. o. s. t. e. a. i. f. e. o. d. e. m. s. i. m. u. l. r. e. g.
r. e. d. l. a. r. e. f. u. i. t. S. b. o. c. t. e. m. e. r. e. i. n. c. o. p. u. d. a. o. p. l. u. b. e. n. t. e. n. i. b. a. t. u. o. e. s. t. e. c. c. u. m.

d. **Mxxxvii.** Rex dicit romā puerum ab ezo papa iohanne
indie sibi paribz romanorū unepetor ordinaē. Inde palastina
reuerent. vime publicū euerū in dicit. Inq. innotū dno p. h. e. e.
p. r. i. g. e. n. t. i. n. u. i. e. a. d. J. u. d. i. b. e. r. d. u. s. c. o. m. e. s. a. l. i. o. s. q. r. e. o. s. i. n. a. e. f. f. a. c. i. t. i. n. t. e. d. e.
d. e. r. e. o. s. f. u. l. e. e. p. i. p. t. o. s. q. p. d. i. u. e. r. s. a. l. o. c. a. c. u. b. o. d. e. m. a. n. c. i. p. a. n. d. o. s. o. p. u. t. a.
u. t. C. a. s. t. r. u. m. a. i. a. q. u. i. d. C. h. a. u. g. e. b. u. r. o. b. d. r. t. r. i. b. u. s. m. o. n. i. s. t. i. b. o. b. s. e. r. u. i. t. u. r.
J. u. e. n. n. b. o. r. o. c. o. m. e. s. f. r. u. s. t. r. a. r. e. p. u. g. n. a. n. t. e. t. a. n. d. e. a. b. i. p. s. o. r. e. g. e. c. a.
p. t. u. r. C. o. n. d. a. i. m. p. o. z. i. t. u. r. s. i. m. u. l. c. o. n. s. i. l. i. o. s. u. o. h. e. n. r. i. c. o. m. o. n. a. s. t. e.
r. i. u. i. f. C. a. l. l. i. i. n. g. r. e. s. s. a. x. e. n. u. s. b. e. n. e. g. u. l. i. t. e. d. e. o. f. f. i. c. i. a. t. u. r. i. b. i. e. a. d. e. p. t. a.
Mxxxviii. Idē henricus imperator f. d. p. a. t. r. e. s. u. o. p. i. t. e. n. t. e. i. n.
d. i. o. d. i. s. t. i. n. o. p. a. r. i. b. z. a. q. i. g. r. a. n. t. a. p. i. s. t. r. o. n. o. c. o. l. o. m. a. e. a. r. c. h. i. e. p. o. v. a. c. r. s.
→ c. o. r. o. n. a. t. u. r.
Mxxxviii.

2. Ca. annalium Laurifonsium minorum codicis Casarao. Vindobonensi
in catal. historiae prof. N. 313.

xxxiiii. C. r. i. m. o. a. l. d. a. y. d. i. c. e. b. e. n. e. u. e. n. t. a. m. u. r. m. o. r. t. u. y. a. t. m. o. r. t. a. t. e. a. y.
m. a. x. i. m. a. i. n. m. o. n. a. r. e. p. e. i. b. o. m. p. t. e. a. u. t. p. i. m. i. u. n. i. o. r. u. m.
p. l. u. r. i. m. i. m. o. r. i. b. e. t. a. g. g. i. m. o. n. o. a. t. h. u. a. u. m. a. n. i. t. e. m. g. m. a. r. t. o. y.
a. u. t. u. g. i. u. n. t. p. u. o. r. u. p. u. e. r. o. p. u. i. e. p. e. r. i. m. e. c. u. r. t. o. c. o. n. p. l. u. r.
p. l. u. r. d. i. u. i. c. i. y. m. u. l. t. a. y. t. e. l. a. c. o. p. a. e. o. p. a. t. . . . .
xl. C. a. p. l. u. r. f. e. l. i. y. i. m. p. e. r. a. t. o. r. u. y. a. p. l. i. p. p. e. d. o. c. i. t. e. r. o. t. u.
p. r. a. n. c. o. p. i. i. n. u. i. n. i. b. o. y. u. l. t. r. a. p. l. u. m. e. n. a. l. b. i. a. p. e. d. z. a. n. o. m.
e. o. t. e. m. p. o. n. e. i. p. p. e. r. a. t. u. r. i. t. r. a. n. s. i. t. u. r. e. u. y. p. e. d. o. p. l. u.
r. i. m. i. p. r. a. n. c. o. p. u. m. o. c. c. i. p. u. n. t. . . . . t. o. r. u. i. f. u. l. d. a. n. i. p. i. n.
xli. I. m. p. e. r. a. t. o. r. a. d. a. q. u. i. p. r. o. t. i. a. n. n. i. p. e. d. a. t. a. r. i. c. h. o. l. f. u. r. a. d. m. o. n. a. y.

operi adiecta conspiciendam praebuimus. Exaratus est saeculo nono ineunte, atque ut ex additis in fine nudis epactarum et concurrentium numeris conuicere licet, ipso anno 818. Qui numeri pro paginae spatio usque ad annum 830 producti, alia manu tribus praeterea epactarum numeris aucti sunt, ita ut extremam iam paginae oram attingant. Scriba nonnunquam negligentior fuit, nec tamen Lambecio aequiparandus, qui non solum satis negligenter legit, sed ut suam libro sententiam obtruderet, vel a radendo corrigendoque manum non retinuit.

2) Codex alter e Bongarsii penu bibliothecae reipublicae celsissimae Bernensis illatus, est membranaceus saeculi noni in folio; et veteri inscriptione teste „ad obsequium sancti Remigii scripsit illi partim frater Warinus partim Hernardus clericus“ Remensi olim ecclesiae pertinebat. Quum vero in ipso libro, qui et Alcuinum de saltu lunae, Bedam de sex aetatibus, nomina regum Francorum, Isidori chronicon et Paulli Diaconi historiam Langobardorum complectitur, nomina abbatum monasterii sancti Vedasti Atrebatensis, ultimo Folchone alia manu subiecto, occurrant, codicem tum intra annos 839 et 845 exaratum, tum ex codice quodam Atrebatensi fluxisse quisquam haud incongrue proponeret. Scriba laborem suum diligenter recognovit, nonnulla perperam correxit, alia, quae in codice Fuldensi aut desiderantur aut interpolata sunt, integra et sincera servavit, alia propria auctoritate adiecit, nec annales sancti Amandi ignorasse ex nota anni Pippini 25. censendus est. Uno tamen loco nec hunc nec Fuldensem veram primi auctoris sententiam assecutum esse, anno Pippini 19. monstravi. Codex iste cum in usum nostrum vertendus esset, et mihi Bernae a. 1823 per triduum constituto tempus nonnisi codicibus rei nostrae inservientibus examinandis, ultimisque horum annalium sententiis exscribendis suppeteret, provinciam illam viri cll. Gerber et Durheim qua par erat religione susceperunt.

3) Tertium codicem saeculi X, abbate Lebeuf, in Memoires de l'Academie des inscriptions T. 24. p. 688 et Bouqueto T. 8. pag. 79. auctoribus, olim in monasterio S. Vedasti Atrebatensi adseruatum, prae manibus non habuimus: tamen eum quoque Fuldensis monachi interpolationibus caruisse a D. Lebeuf p. 689 discimus.

4) Ex posterioribus annales nostros vel partim vel totos exceperunt annalista Fuldensis, annalista Hildesheimensis — qui codicem Fuldensem, non Remensem, sequitur — et Marianus Scotus.

Editionem ita institui, ut in uniuersum utrique codici idem fere tribuerem, Fuldensis tamen ut vetustioris lectionem, nisi corruptis nominibus aliisque vocibus, retinerem. Lambecii et Bouqueti annotationes ut nullius momenti reieci; margini annorum numeros adposui, non quos ipse veros existimem, sed ad auctoris calculum comparatos.

680. Pippinus¹ dux Francorum, filius Ansgisi², post mortem Wulfoaldi³ ducis partem Austriae regebat, obtinuitque regnum Francorum per annos 27. cum regibus sibi subiectis Hluduwigo, Hildiberto et Dagaberto⁴; moritur⁵ anno secundo Anastasii imperatoris, qui⁶ est ab incarnatione Domini annus 714. Huius⁶ Pippini ex Alpheida filius Carlus [Martellus cognomen].⁴
715. 1. ⁶ Carlus⁶ regnavit annos 27. Hic⁷ auxilio Dei de custodia, qua detenebatur a Plichthrede⁸ matrona, relicta Pippini, liberatur; qui⁸ primo certamine adversus Ratbodum regem Fresonum congreditur, in quo dum fortiter dimicat, plurimum exercitus sui damnus consequitur.
716. 2. Reginfridus⁹ maior domus et Hilphricus⁶ rex Coloniam cum exercitu adeunt, 10 regiones illas quae contiguae Rheno¹ sunt vastantes, acceptisque muneribus a Plichthrede¹ redeunt; atque inde abeuntes², Carlus cum exercitu occurrit in loco qui dicitur Amblava.
717. 3. Sequenti¹⁰ anno Reginfridus et Hilphricus¹ rex bellum Karlo parant in loco nuncupante¹¹ Vinciaco, die dominico ante pascha, in quo proelio vires Francorum¹⁵ conciderunt. Hilphricus rex et Reginfridus terga vertunt¹², insequiturque eos Carlus usque Parisius. Inde¹¹ victor rediens Coloniam petit.
718. 4. Receptisque¹² a Plichthrede⁸ thesauros patris sui, regem sibi constituit Hlutharium¹³, nomine, non potestate. Hilphricus et Reginfridus auxilium postulant Eudonis⁴ ducis Aquitaniorum; adversus quos Carlus pergens, hostes in fugam conpulit, mortuo²⁰ Chluthario rege.
719. 5. Carlus¹³ ad Eudonem mittit, et Hilphricum regem per legatos recipit, quo non post multum temporis mortuo, Theodricum regem in sedem regni statuunt.
720. 6. Carlus Reginfridum persequitur, Andegavis civitatem capit.
721. 7. Carlus¹⁴ Saxones vastando victor regreditur.
722. 8. Carlus Alamannos et Baioarios armis subegit.
723. 9. Per idem tempus Eudo pacis iura temerare nititur.
724. 10. Carlus transito Ligere Eudonem in fugam vertit, vastata regione.
725. 11. Eudo Sarracenos in auxilium sui adsciscit, qui venientes cum rege suo Abdirama transeunt Garunnam¹⁵; Burdigalem usque perveniunt cuncta vastantes, ecclesias³⁰ igne crematis, Pictavis basilicam sancti Hilarii incendunt.
726. 12. Contra quos Carlus auxilio Dei fretus¹⁶ Sarracenorum infinitam multitudinem simul cum rege eorum prostravit, devictisque hostibus cum triumpho regreditur.
727. 13. Carlus¹⁵ Burgundiam petens, Lugdunum et civitates reliquas suae ditioni¹⁵ subegit. Beda presbiter moritur anno 730. incarnationis Domini.
730. 14. Eudo dux hac tempestate moritur, quo mortuo Carlus Aquitaniae regionem absque bello recipit.
729. 15. Carlus navali evectioe Fresonum regnum penetravit, interfectis Fresonibus Popponem ducem interimit¹⁷, lucos et fana subvertit, victor cum praeda magna revertitur.
730. 16. Sarraceni collecta manu valida Avinnionem urbem capiunt, regiones circumquaque vastantes.

a) anschisi 1. ansgisi corr. ansgisi 2. b) wulfoaldi 2. c) hludouico hildeberto et dagoberto 2. d) martellus cognomen legitur nonnisi in 2. e) plichthrede 2. f) reginfridus corr. raginfridus 2. g) helphricus 2. h) hreno 2. i) plichthrede 2. k) abeuntes corr. abeuntibus 2. l) helphricus 2. m) nuncupato 1. n) vertentem insequitur 46 eos 2. o) plichthrede 2. q) chlutharium 2. r) eudoni ducis aquitaniorum 1. s) fortasse ita distinguendum: conpulit. Mortuo chluthario rege karlus ad etc. t) garunnam 2. u) fretus irruit ex Fredegario substituendum. u) ditioni corr. ditioni 1. ditioni constanter 2. v) recepit 2. w) interemit 2.

1) Pippinus . . . Dagaberto] ex Fredegarii chron. cap. 101—104. 2) moritur . . . imperatoris] ex fonte mihi incomperito cf. chron. Moissiacense. 3) qui est . . . 714.] ex annalibus antiquis v. c. Murbacensibus. 4) Hlutharius . . . Carlus] ex Fredeg. cap. 103. 5) a etc. significant annos principatus Karoli, Pippini, Karoli M. et Ludowici. 6) Carlus . . . 27.] ex annalibus antiquis. 7) Hic . . . liberatur] ex Fredeg. c. 105. 8) qui . . . consequitur] apud Fredeg. c. 106. 9) Reginfridus . . . Amblava] ibidem. 10) Sequenti . . . Parisius] ibid. 11) Inde . . . petit] ibid. c. 107. 12) Receptisque . . . rege] ibid. 13) Carlus . . . statuunt. Carlus . . . capit] ibid. 14) Carlus . . . regreditur (anno 12)] ibid. c. 108. 15) Carlus . . . subegit (anno 25)] ibid. cap. 109. 16) praeter verba Beda . . . Domini ex ann. Francorum Murbacensibus vel Saugallensibus petita.

17. Adversus quos Karlus arma corripiens ad praedictam urbem adcurrit, ci- 751.
vitas obsidione vallata machinis instructis capitur, magnaue strages hostium efficitur.
18. Karlus Gothorum fines penetravit, Narbonam obsedit, regem * Sarracenorum 752.
Athima b intus incluso. °
- 5 19. Sarraceni in Hispania, qui commorabantur in vicinia, haec audientes ar- 753.
mati cum rege suo occurrunt.
20. Contra quos Karlus dimicans, regem cum populo suo interficit d; qui gla- 754.
dium evadere poterant, ascendentes navibus in mare dimersi * sunt,
21. Francis e super eos cum navibus et iaculis infestantibus, sicque Franci de 755.
10 hostibus triumphantes, praedam magnam et captivorum multitudinem capiunt; °
22. Regionem Gothicam urbesque famosissimas Naemausum, Agatem et reli- 756.
quas capiunt, destructis moeniis usque ad fundamentis. f
23. Karlus tributarios fecit Saxones. 757.
24. Karlus regionem Provinciae ingrediens, fugato duce Mauronto h, 758.
- 15 25. Qui i Sarracenos per dolum iam dudum invitaverat, cunctam Provinciam et 759.
maritima illa loca suae dicioni subegit.
26. Karlus k-1 Gothos superatos, Saxones et Fresones subactos, Sarracenos ex- 740.
pulsos, Provinciales receptos, regnum Francorum feliciter possidens moritur in villa
publica Werinbria l
- 20 27. Anno m 741. incarnationis dominicae; post quem duo liberi eius regnant an- 741.
nos 27. Carlmannus cum fratre Pippino regnavit annos 7.
1. Carlmannus n et Pippinus Hunoldum o res novas molientem obprimunt, et 742.
in ipso itinere regnum inter se quid quisque haberet dividunt.
2. Per idem tempus rebellante Theotbaldo Carlmannus vastavit Alamanniam. 743.
- 25 3. Carlmannus p et Pippinus in Baioariam exercitum ducunt adversus Huodi- 744.
lonem [sui sororium q].
4. Carlmannus adversus Saxones dimicat, et castrum Ohseburg capit. 745.
5. Bonifatius, vir sanctus de genere Anglorum, legatus Germanicus Romanae 746.
ecclesiae, Magontiacae civitatis episcopus ordinatur; qui praedicatione sua multos po-
50 pulos Thuringeorum r, Hessorum, nec non et Austrasiorum ad fidem rectam et chri-
stianam religionem, a qua diu aberraverant, convertit, sed et monasteria monacho-
rum ac virginum primus in partibus Austriae exorsus est, ipse in castro Wirziburg
sedem episcopalem s constituens, annuente Carlmanno et auctoritate apostolici t papae.
6. Burghardus, collega Bonifatii, Wirziburgae ordinatur episcopus; Willibaldus 747.
55 in Eichsteti episcopus constituitur.
7. Carlmannus u regnum temporale pro aeterno regno dispiciens, fratri regnum 748.
derelinquit, et Romam ad limina beatorum apostolorum devotus pervenit, ibique ton-
soratus religionis habitum suscepit, et in Serapte v monte monasterium aedificavit, et
non post multum in monasterio sancti Benedicti monachus efficitur. Gripho x-6 frater
40 Pippini in Saxonia aufugit. Pippinus y cum iam per annos 7. regnaret, regnat postea
annos 20.
8. Pippinus z in Saxoniam per Thuringeam w ingreditur; Saxones cum Gripho- 749.
ne adunati super fluvium Hobacar, in loco qui dicitur Horoheim, Griphonem cum
Pippino pacificare cupiunt. °
- 45 9. Idem a Gripho b non credens se Saxonibus neque Francis, de Saxonia Baioa- 750.

a) regem corr. rege 2. b) althima 2. c) inclusit corr. incluso 1. d) interfecit 2. e) demersi 2. f) franci 1.
g) fundamentis corr. fundamenta 2. h) mauronte 2. i) quo corr. qui 2. k) carlus 2. l) wermbria 2. m) hu-
naldum 2. n) sui sororium deest 1. o) toringiorum 2. p) sedem principalem 2. q) voci apostolici superscri-
ptum. zachariae 2. r) sarapte 2. s) crippe 2. t) regnavit corr. regnaret 2. u) post hoc 2. v) thoringiam 2.
50 w) grippone 2. x) cupiunt. Sororem pippini cum tassilone filio parvulo adquisivit. IX. Idem etc. ita codex 1.
eadem quae anno 9. sequuntur hic prima vice sistens; visio excerptoris manifesta. y) grippo 2.

1) Karlus . . . Werinbria] secundum Fredega-
rium cap. 109. 110; quo tamen invito vox mo-
ritur . . . scripta est. 2) Anno . . . 7.] ex an-
55 nalis Francorum. 3) Carlmannus . . . va-
stavit Alamanniam] cf. ann. Laurisenses a. 742.
4) Carlmannus . . . Ohseburg capit] cf. ann.
Lauris. a. 743. 5) Carlmannus . . . monachus
efficitur] cf. ann. Laurisenses a. 746. 6) Gri-
pho . . . aufugit] ibid. a. 747. 7) Pippinus . . .
20] ex ann. Francorum. 8) Pippinus . . . cu-
piunt] cf. ann. Laurisenses a. 747. 9) Idem
. . . adquisivit] ibid. a. 748.

- riam petit, Baioarios^a et Hiltrudem sororem Pippini cum Tassilone filio parvulo adquisivit.
751. 10. Pippinus¹ in Baioariam pergens Griphonem et Lantfridum inde educit, Tassilonem ducem constituit ibidem.
752. 11. Griphoni partibus Niustriae 12. comitatus dedit; Gripho vero nec se ibidem credens; ad Weiferium^b ducem Aquitaniae se contulit.
753. 12. Anno² 750. incarnationis dominicae mittit Pippinus legatos Romam ad Zachariam papam, ut interrogarent de regibus Francorum; qui ex stirpe^c regia erant et reges appellabantur, nullamque³ potestatem in regno habebant, nisi tantum quod cartae et privilegia in nomine eorum conscribebantur, potestatem vero regiam penitus nullam habebant, sed quod maior domus Francorum volebat, hoc faciebant; in die autem Martis^d campo secundum antiquam consuetudinem dona illis regibus a populo offerebantur^e, et ipse rex sedebat in sella regia circumstante exercitu, et maior domus coram eo, praecipiebatque^f die illo quicquid a Francis decretum erat; die vero alia et deinceps domi sedebat. Zacharias⁴ igitur papa secundum auctoritatem apostolicam ad interrogationem eorum respondit, melius atque utilius sibi videri, ut ille rex nominaretur, et esset, qui potestatem in regno habebat, quam ille, qui falso rex appellabatur. Mandavit itaque praefatus pontifex regi et populo Francorum, ut Pippinus qui potestate regia utebatur, rex appellaretur, et in sede regali constitueretur. Quod⁵ ita et factum est per unctionem sancti Bonifatii archiepiscopi Suessionis⁶ civitate. Appellatur Pippinus rex, et Hildricus qui falso rex appellabatur, tonsoratus in monasterium mittitur.
754. 13. Pippinus⁶ rex Saxoniam^h pergit; Hildigarius episcopus Coloniensisⁱ a Saxonibus interimitur.
755. 14. Gripho⁷ Italiam cupiens penetrare, a Theodoino comite in valle Maurienna^k obprimitur, idemque Theodoinus in ipso certamine occiditur.
756. 15. Per⁸ idem tempus Stephanus papa Romanus venit ad Pippinum regem, postulans adiutorium et defensionem adversus Heistulfum regem, eo quod res sancti Petri abstulerat et depraedationes multas Langobardi faciebant.
757. 16. Stephanus⁹ papa unxit duos filios Pippini in reges, Karlum et Carlmannum.
758. 17. Bonifatius archiepiscopus evangelizans genti Fresonum verbum Dei martyrio coronatur anno 755, qui sedit in episcopatu annos 13, post quem Lulus^l episcopus annos 32.
759. 18. Pippinus¹⁰ in Italiam ingreditur iustitiam sancti Petri ad perquirendum, Heistulfum sibi in bello occurrentem superat. Heistulfus fuga lapsus Papiam includitur, datis obsidibus 40. sacramento constrictus res sancti Petri restituit.^m
760. 19. Stefanusⁿ papa Romam revertitur. Karlmannus monachus in Franciam fratrem visitare veniens, Vienna moritur.
761. 20. Pippinus¹¹ in Italiam proficiscit^o, Heistulfum Papiam inclusum obsedit, et ut res sancti Petri redderet, sacramento constringit, Ravennam cum Pentapolim sancto Petro tradidit.
762. 21. Heistulfus in venatione equo lapsus, regnum cum vita perdidit.

a) baioarios 1. b) weiferum 2. c) ex stirpe 2. d) in die [s] martis 1. Lambecii manu adrasum, et ita depravatam: certo enim die semel in anno in martis; Lambecius nec aliis in locis signum [s] = autem, intellexit; codex 2. aperte legit ut supra scripsimus. e) offerebatur 1. f) Lambecius sententia depravate editi praecipiebatque 45 is die illo . . . deinceps rex domi sedebat. g) suessionis 1. h) rex in saxoniam 2. i) colonensis 1. k) maurienna 1. l) lullus 2. m) restituit[is] corr. restituere 2. n) stephanus 2. o) proficiscit 1. 2.

1) Pippinus . . . ibidem, Griphoni . . . contulit] cf. eodem a. 748. 2) Anno . . . reges appellabantur] cf. eodem a. 749. 3) nullamque . . . deinceps domi sedebat] hic loca et Einhardi vitae Karoli caput i. de ultimis Merowingorum regibus consulendus. 4) Zacharias . . . regali constitueretur] cf. ann. Laurisenses a. 749. 5) Quod . . . mittitur] cf. ann. Laurisenses a. 750. 6) Pippinus . . . interimitur] ibid. a. 755. 7) Gripho . . . penetrare et comite . . . obprimitur] ibid. a. 753, a Theodoino et idemque . . . occiditur] ex Fredegario c. 118. 8) Per . . . faciebant] cf. ann. Laurisenses a. 753. 9) Stephanus . . . Carlmannum. Bonifatius . . . anno 755.] ibid. a. 754. 10) Pippinus . . . restituit. Stefanus . . . moritur] cf. ann. Laurisenses a. 755. 11) Pippinus . . . tradidit. Heistulfus . . . perdidit] cf. eodem a. 766.

22. Pippinus¹ Saxones bello superat; equos 300 reddere in tributum promittunt^a, et restitutionem quicquid iniuste abstulerunt.
 23. Pippinus² Weiferium ducem in Aquitania ecclesiarum iniustitias facere renuentem coegit promittere emendationem.
 24. Weiferius^{b,3} sacramenta mentitus, vastando et depopulando usque Cavillonem pervenit. Pippinus cum Carlo filio exercitum ex adverso movet, castella et civitates pugnando capit, Burbonem, Cantela, Clarmontem, aliaeque quamplurimae eius dominatui se subiciunt; deinde⁴ Beturicam expugnat.
 25. Tassilo⁵ de exercitu regis se subducens Baioriam petit. Facta est hiems⁶ valida anno 764. [a 19. Kal. Ianuar. usque ad 17. Kal. April.]^{a,6}
 26. Hruotgangus Metensis⁷ urbis archiepiscopus postulavit a Paulo Romano⁸ sedis apostolico corpora sanctorum martyrum Gorgonii, Naboris et Nazarii, et impetravit, adduxitque ab urbe Roma cum honore⁹; et condidit sanctum Gorgonium in monasterio suo, quod ipse a novo aedificaverat, cui vocabulum est Gorzia, sanctum Naborem in monasterio alio quod dicitur Novacella, sanctum vero Nazarium in monasterio nostro Laresham; ubi in praefatis locis in multis miraculis clarescunt.
 27. Pippinus⁷ omnem¹ Aquitaniam peragrando suae dicioni subdit, nec tamen ut voluit Weiferium⁸ capit, sed ille semper vastationi et fugae intentus, donec dolo Warattonis¹ peremptus², et³ fugae et tyrannidi finem^o dedit. Pippinus ab Aquitania regrediens ad sanctum Dionisium² 8. Kal. Octobr. diem obiit, anno aetatis 54.

1. Karlus⁸ cum Karlmanno⁷ fratre regnavit annos 3.
 2. Karlus⁸ cum fratre Karlmanno Hunoldum¹ in Aquitania rebellantem² capiunt.
 3. Karlmannus⁹ rex obiit villa Salmunciaco⁷, sepelitur⁸ Remis.
 4. Karlus¹⁰ in Saxonia² castrum Aeresburg expugnat, fanum et lucum eorum famosum Irminsul subvertit.
 5. Interea cum exercitus siti fatigaretur prae siccitate, subito in quodam torrente media die divinitus aquae largissimae effusae sunt. Saxones ad regem super Wisaraha⁸ venientes, obsidibus datis pacem rogant.
 6. Karlus¹¹ invitante Hadriano^o pontifice Romano Italiam ingreditur; Desiderius rex obsistere nititur, clausas⁴ Alpium obseratas obviam pergit; Franci clausas⁷ reserant, Desiderius Papias includitur.
 7. Karlus Papiam civitatem obsedit, nullum ingredi vel egredi permittit. Interim Karlus orationis causa ad limina sancti Petri pergit. Adrianus papa gaudens cum magna gloria regem advenientem suscipit¹; diem sanctum paschae sollempniter celebrant; et cum laetitia regem prosequitur. Revertente Karolo rege a Roma, Langobardi² obsidione pertaesi, civitate cum Desiderio rege egrediuntur ad regem. Rex vero alia die cum hymnis et laudibus ingrediens, thesauros regum¹ ibidem repertos dedit exercitui² suo, et cunctum Italiae regnum adeptus regreditur in Franciam¹, ad-

40 a) promittunt. Pippinus weiferium coegit promittere emendationem et restitutionem quicquid iniuste abstulerant. XXIII. Weiferus etc. 2. b) weiferus 2. c) petit 2. d) hiemps 2. e) a 19. . . . april. decis 1. f) met-tensis 2. g) romano 2. h) cum honore ab urbe roma 2. i) omnes 1. k) weiferium ut voluit 2. l) warattonis 2. m) peremptus corr. perempto 2. n) et decis 2. o) finis 2. p) dyonisius 2. q) carlus 2. r) carloman-no 2. s) carlus 2. t) carlmanno hunaldum 2. u) rebellantem 2. v) carlmannus 2. w) salmunciaco 2. 45 x) sepelitur corr. sepelitus 2. y) remis 2. z) carlus in saxoniam 2.) wisaraha 2. a) faciunt 2. b) carlus ita constant 2. c) adriano 2. d) clusas 2. e) clusas 2. f) suscepit 2. g) sollempniter caelebrant 2. h) langobardi 2. i) regem 1. k) exercitu corr. exercitui 2. l) franciam 2.

1) Pippinus . . . abstulerunt] cf. eod. a. 758. 2) Pippinus . . . emendationem] cf. eod. a. 760. 3) Weiferius . . . subiciunt] cf. eod. a. 761. 4) deinde . . . expugnat] ibid. a. 762. 5) Tassilo . . . anno 764] ibid. a. 763. 6) cf. an. S. Amandi. 7) Pippinus . . . aetatis 54] cf. an. Laurisenses a. 768. verba tamen dolo Warattonis hic solummodo reperiuntur. 8) Karlus . . . capiunt] cf. an. Laurisenses a. 769; verba tamen cum fratre Karlmanno, perperam cum capiunt coniuncta, pertinent tan-tum ad numerum anni regni utriusque fratris. 9) Karlmannus . . . Salmunciaco] cf. an. Laurisenses a. 771. 10) Karlus . . . subvertit. Interea . . . rogant] cf. eod. a. 772. 11) Kar-lus etc.] inde ab hoc anno usque ad anni 788. exitum nostrorum et annuum Laurisensium affinitas non nisi in univ. appar. nonnulla tamen h. s. fere verbis in utroque efferuntur e. g. de Adalgisi fuga et de bello Beneventano.

- ducens secum Desiderium et coniugem eius ac filiam. Adalgisus filius eius fuga lapsus, per mare Constantinopolim venit.
776. 8. Karlus¹ ab Italia regrediens, dedicationem ecclesiae sancti Nazarii et translationem corporis ipsius in monasterio [nostro]^a Laresham celebravit^b anno incarnationis dominicae^c 774. die Kalend. Septembris.² Carlus Saxones^d vastatis Heresburg et Sigiburg castella capit, custodias ibidem dimissis^e, revertitur in Franciam.^f
777. 9. Karlus in Italia Hruotgauzum tyrannidem^g molientem interimit.
778. 10. Saxones post multas caedes et varia bella adflicti non valentes resistere, tandem christiani^h effecti Francorum dicioni subduntur.
779. 11. Karlus contra Saracenos Pampalonam civitatem capit. Abitaurus Saracenorum rexⁱ dedit obsides fratrem suum et filium, et reddidit civitates quas^k tenebat; inde proficiscitur ad Caesaris Augustam^l, adducit secum Ibinlarbi^m regem Saracenorum. Withuchindusⁿ Saxo tyrannidi nititur.
780. 12. Saxones rebellionem insistent, strages et incendia in Franciam usque in Rhenum^o peragunt. Carlus ex itinere Hispanorum^p regrediens, exercitum obviam mittit, Saxones in fugam vertit.^q
781. 13. Karlus Saxones obrimit, et adversantes sibi Dei auxilio superat.
782. 14. Karlus Romam denuo adiens, Adrianus papa Pippinum filium regis baptizavit et a sacro fonte suscepit, et regem super Italiam^r unxit; similiter et Hludouigum^s fratrem eius super Aquitaniam, celebrabantque^t pascha Domini cum magna gloria.^u
783. 15. Karlus rex Dassilonem duce ad se accersit Wormaciam.
784. 16. Tassilo promittit fidem servare regi cum iureiurando, quem dimittit rex honorifice, et imperat sibi obsides mitti; quod ita et fecit.
785. 17. Widuchindus Saxo post multam tyrannidem peractam in semet [ipso]^v revertitur, venit ad regem, fidelis effectus baptizatur.^w
786. 18. Per idem [vero]^x tempus multa signa apparuerunt, inter quae^y signum crucis in vestimentis hominum frequentissime apparuit; sanguis etiam e terra ac de coelo perhibetur fluxisse.
787. 19. Karlus^z Romam adveniens, Harigisus^{aa} dux Beneventanus^{ab} mittens filium suum Rumaldum^{ac} regi et munera, ut in terram suam ne intraret, et quicquid imperreret faceret; quod apostolicus audiens non credidit neque Franci^b, sed persuasit regem proficisci in terram^c Beneventi. Harigisus^d relinquens Capuam^e civitatem, in Salerno concluditur, mittit regi munera et Grimoltum^f filium suum et 12 obsides, obtinuit^g ut terra illa non vastaretur. Karlus Romam remeans, Tassilonis legati postulant Adrianum, ut pacem inter illum et regem faceret; quod rex libenter annuit,^h si hoc faceret, quod Pippino regi cum iuramento patri suo promiserat, et denuo ipsi et filiis suis sub iureiurando firmaverat: quod rennuentes legati Tassilonis, Adrianus papaⁱ eum sub anathematis vinculo constringit, si aliter facere vellet. Quod perspicuus Tassilo, promisit se in omnibus obedientem^j esse; quod et^k postea fefellit^l, et ad regem venire contempnit.

a) nostro deest 1. b) celebrato corr. celebrat 1. c) domini 2. d) saxones corr. saxonibus 2. e) dimissis 1. 40
 f) frantiam 2. g) italiam hruotgautum tyrannidem 2. h) christiane 1. i) rex saracenorum 2. k) qua 1.
 l) caesaris augustum corr. caesarugustam 2. m) ibinlarbi 2. n) uuiduchingus . . tyrannidi 2. o) frantiam . .
 renum 2. p) hispaniorum 2. q) convertit corr. vertit 2. r) italia 2. s) hludouicus 2. t) celebrantque 2.
 u) gloriae 1. v) ipso deest 1. w) vero deest 1. x) quas 2. y) kalus 1. z) haragisus 1. aa) beneventanus corr.
 beneventanus 2. ab) rumoldum 2. ac) neque franci deest 2. ad) terram neque franco beneventi 2. ae) haragisus 1. 45
 af) grimoldum 2. ag) optinuit corr. obtinuit ut terra non vastaretur illa 2. ah) adrianus pontifex 2. ai) obe-
 dientem corr. obediturum 2. aj) facere vellet. Tassilo promisit et postea 1. media desunt. ak) fefellit 1.

1) Karlus . . . Kalend. Septembris] haec etiam in codicibus annalium Einhardi Nuenarianum (Laurishamensem) et Treverensem manaverunt. cf. editionem nostram a. 774. et 751. 2) die Kal. Sept.] Dies primus Septembris hoc anno in feriam quintam incidit, et translationes ac dedicationes non nisi diebus dominicis peragi solitae erant; hinc legendum cum auctore chro-

nici Lareshamensis in capite Kalendarum Sept. id est 19. Kal. Sept. qui hoc anno dominicalis fuit. Bouquet. 3) Capuam] cum certum 50 sit, Arichisum, Carolo Capuam intrante, non Capuam sed Beneventum reliquisse, eademque res verbis fere eisdem in ann. Laurissensibus referatur, in codicibus nostris aliquot voces excidisse statuendum est.

CODEX FULDENSIS.

CODEX REMENSIS.

20. Karlus pergit Baioariam, Tassilonem ex omni parte cum exercitum concludit; qui coactus venit ad regem, renovat sacramenta, dedit obsides et Theodonem filium suum; permittitur ei habere ducatus: qui postea convictus iterum de infidelitate eicitur de principatu, et in monasterio tonsoratur.
21. Karlus Sclavorum gentem qui dicuntur Wilzi^a trans fluvium Helbia^b ditioni^c suae subegit.
22. Karlus Avarorum gentem subegit armis [et ubicumque se verteret; superabat sapientia et prudentia ultra omnes Francorum reges pollens, omne consilium adversum se malignantium praeveniens distruebat.^d]
23. Saxones iterum ad idolatriam revertuntur.

CODEX FULDENSIS.

CODEX REMENSIS.

24. Hac tempestate filius regis Pippinus ex concubina Himildruda cum aliquibus comitibus Francorum consiliatur, ut regem interficeret, et loco eius regnaret. Quo conperto, rex Pippinum iussit tonsorari, et caeteros eius consentaneos diversis mortibus interfici.
25. Karlus dirigit filios suos Pippinum et Hluduvigum in Beneventum^e cum exercitu, factaque est famis valida, [super populum terrae et super exercitum]^f ita ut nec in [ipsa]^g quadragesima a carnium esu abstineretur.^h Per idem tempus sinodus congregatur ad Franconofurt.ⁱ [propter Felicem ann. Hildesh.]

CODEX FULDENSIS.

CODEX REMENSIS.

26. Karlus in Saxoniam pergens Saxones obtinuit, et tertium de eis hominem in Franciam educens conlocavit. His temporibus Alcuinus rethor Britanicus, diaconus et abbas monasterii sancti Martini, sanctitate et doctrina clarus habetur. Adrianus papa obiit, cui succedit Leo 98^m.
27. Hunorum legatio ad regem veniens thesauros adducunt^m, quos rex obtimatus suis distribuitⁿ, legatos abire permittit.
28. Pippinus rex Italiae Pannoniam pergit.
29. Karlus in Saxoniam Francos conlocat^o, Saxones inde educens^p cum uxore^q et liberis, id est tertium hominem.
30. Karlus iterum in Saxoniam pergit.^r
31. Per idem tempus Romani [tyrannidem moliuntur]^s Leonem papam de pontificatu eiciunt^t, oculos eruere^u moliuntur, linguam abscidunt, in custodiam retrudunt;

a) uulgi cui suprascriptum genus uinedorum 2. b) halbia corr. albia 2. c) ditioni corr. ditioni 2. haec vox in 2. semper ditioni scribitur. d) distribuebat corr. distruebat 2. *e) et . . . distruebat deest 1. f) prumia eadem manu adiectum 2. g) hludouicum benemiento 2. h) super . . . exercitum deest 1. i) ipsa deest 1. k) quadragesima carnium esu abstinerent 2. l) congregatur franconofurt 2. m) adducens 2. n) tribuens 2. o) collocat 2. p) adducens 2. q) pergit deest 2. r) tyr. mol. deest 1. s) eiciunt corr. deiciunt 2. t) evertere 2.

unde per Albinum cubicularium noctu per murum in fune^a deponitur, ad Winigisum ducem Spolitanum, qui circa Urbem cum exercitu condecorat, pervenit; qui curam ei adhibuit^b, et in Saxoniam ad regem dirigit^c. A quo honorifice susceptus, in sedem apostolicam^d [per legatos suos]^e Leonem restituit, et Romanos^f qui hanc tyrannidem exercuerant^g in exilium mittit.

800. 32. Karlus Roman pergit; Leo papa ante diem natalis Domini tertium, de omnibus quae a populo Romano ei obiciebantur, coram rege et populo Francorum dato sacramento purificatur, et in die natalis Domini ante missarum^h sollempnia in ecclesia sancti Petri coram sacratissimum corpus eius coronam imperialem capiti regis Leone pontifice inponente, ab ipso pontifice et ab omni populo Romano atque Francorumⁱ Augustus appellatur, anno incarnationis dominicae 800.

801. 33. Legatio Graecorum ad Augustum veniens pacem petit; [et Hraban diaconus factus.]^j

802. 34. Amormulus Sarracenorum rex^k elephantum unum cum alia munera praetiosa^l dirigit. Paulinus patriarcha Foriuliensis obiit [et Ratgarius abbas factus.]^m

803. 35. Item legatio Graecorum simulⁿ cum legatis imperatoris Karli, quos direxerat in Graeciam^o, ad villam regiam quae dicitur Salz venit. Imperator autem^p pergit Baioariam^q, ibi venit legatio Avarorum, omnem terram imperii sui sub ditione imperatoris Karoli subdunt.^r

804. 36. Karlus imperator Saxones absque bello a propriis finibus expulsos in Franciam^s collocat.^t [Alcuinus 14. Kal. Mai obiit et] Richbodo archiepiscopus^u [eodem anno]^v moritur.

CODEX FULDENSIS.

805. 37. Leo papa iterum in Francia venit.

806. 38. Imperator Karlus inter filios suos, id est Karlum, Pippinum, Hludwihum dividit.

807. 39. Crimoaldus dux Beneventanus moritur; et mortalitas maxima in monasterio sancti Bonifatii, ita ut fratrum iuniorum plurimi morientes^w, et Eggi moritur et Hutuman et Meginrat; sanctos aufugiunt pueri, puerorum et pessime custos consiliis pravis conviciis multis tunc laceratur.^x

CODEX REMENSIS.

Leo papa Romanus in Franciam ad imperatorem venit; quem imperator donis magnificis honorans remisit ad sedem^y suam.

Imperator Carlus regnum Francorum inter filios suos tres reges dividit. Carlo regi filio suo regnum Austri, Saxones, Fresones, et partem Alimaniae partemque Galliae maximam usque in occidentale oceanum dedit; Hludowico regi Aquitaniam et partem maximam Burgundiae, Pippino Baioariam et totum Italiae regnum, partem Alimaniae partemque Burgundiae.^z Grimoaldus dux Beneventanus^{aa} moritur; post quem alius Grimoaldus successit.

a) funde 1. b) adhibuit ei 2. c) direxit 2. d) sede apostolica 2. e) p. l. s. deest 1. f) leo papa restituitur; romanos autem qui 2. g) exercuerant 1. h) missarum 1. i) et hr. d. factus deest 2. et in ann. 45 Hildesh. k) rex deest 1. l) aliis muneribus praetiosis 1. m) et r. a. f. deest 2. et in ann. Hildesh. n) gregiam 2. o) autem imperator 2. p) ad baioariam 2. q) subdunt 1. r) collocat 2. s) alcuinus . . . et deest 2. t) richoto 1. archiepiscopus deest 1. u) eodem anno deest 2. v) beneventanus corr. beneventanus 2. w) morientur reliqua desunt Ann. Hildesh. x) „locus corruptus de cuius emendatione et vero sensu nondum mihi liquet“ Lambecius. quem Lambecius ne probe quidem legerat. Cum difficultorem hunc locum lapidi inscribi curaverim, veram codicis lectionem unicuique agnoscere praestiterim: et eggi moritur et hutuman, et meginrat eos (omnibus bene examinatis, ultimam litteram s, non r, legendam esse censeo) aufugiunt pueri puerorum et pessime custo consiliis pravis (corr. pravis) conviciis multis tunc lacerat erat. Legi igitur sanctos, distinsi post meginrat et pueri, corruxi custos et laceratur; ut enim supra anno 749 easdem voces perperam bis scribi vidimus, ita et hic quatuor ultimae vocis lacerat litterae (erat) repetuntur; sensus igitur: pueros in monasterio Fuldensi educatos, custode suo pessime custos etc. distinguere malis, quod tamen non placet.

CODEX FULDENSIS.

CODEX REMENSIS.

40. Et Carlus filius imperatoris
Carli perrexit cum exercitu Francorum
in Winidos ultra flumen Albia, sed ta-
men^a eo tempore non prosperatus est
6 transitus eius, sed de^b plurimi Franco-
rum occisi sunt.

808.

41. Imperator ad Aquis totum an-
num sedit; et Richolfus ad monasterium
nostrum Fulda, id est sancti Bonifatii;
10 missus est abbas et fratrum causa; et
ecclesia sanctae Mariae in monte dedicata.

809.

42. Mortalitas bovum maxima pene
in tota Europa, nec non et hominum plu-
rimorum, et Hruothruda^c filia imperato-
15 ris et Pippinus filius eius. Imperator^d
venit in Saxoniam. Eclipsis solis 2. Kal.
Decemb.

Pippinus rex Italiae obiit; sepultus est
est Mediolanum.

43. Hiemps fuit durissima, perdu-
rans usque ad finem Martii mensis, et
20 duo filii imperatoris id est Pippinus mori-
tur et Karlus moritur.^e

Carlus filius Carli^e imperatoris mo-
ritur. 811.

44. Facta est conturbatio non mini-
ma in monasterio sancti Bonifatii, et fra-
tres 12 ex ipsa familia perrexerunt simul
25 cum abbate Ratgario ad iudicium impe-
ratoris Karli, nec tamen ita commotio
illa quievit, sed post Riholfus archiepisco-
pus Magontiacensis, et Bernharius episco-
pus civitatis Wangionum, et Hanto^h epis-
30 copus Augustensis, et Wolgarius episcopus
ecclesiae Wirzaburg, cum ceteris fidelibus
qui simul ad illum placitum convenerunt,
iussu imperatoris sanaverunt commotio-
nem illam in monasterio sancti Bonifatii.
35 Eoⁱ anno dedicata est ecclesia sancti Io-
hannis baptistae in australi parte monaste-
rii iuxta flumen Gisalahha.¹

Bernardus filius Pippini, fratris Hlu-
doici filii Karli magni imperatoris^g, con-
stituitur pro patre suo in regnum Italiae.

45. Richulfus^k archiepiscopus Ma-
gontiacensis ecclesiae defunctus est 5. Idus
40 Augusti; et placitum magnum in mense
Augusto ad Aquis factum est, et Karlus
imperator constituit Hlodoveum filium
suum simul imperare cum eo, imponens

Carlus magnus imperator nomen im-
815 peratoris imposuit filio suo Hludowico re-
gi Aquitaniorum, coronamque imperialem
et sceptrum, sicut mos est imperatoribus
dare.

a) tanem l. b) sed et plurimi ann. Hildesh. c) vocibus hruothruda filia imp. eadem manu suprascriptum legitur
45 ardeo nordaloh prezolt, quod quid sibi velit nescio. d) imp. v. i. saxoniam anno superiori adscribunt ann. Hil-
desh. e) carlomanni corr. carli. f) pippinus monachus et carolus mortui ann. Hildesh. g) voces fratris hl. f.
k. m. imperatoris lineae superimpositae, eadem tamen manu. h) hatto ann. Hildesh. i) Eo . . . gisalahha deest
in ann. Hildesh. k) Richulfus . . . augusti deest in ann. Hildesh.

1) cf. Schannati tabulam veteris Buchoniae.

diadema capiti eius; post sinodum in Maio mense habitum apud Magontiam, in quo praesiderunt Riulfus^a archiepiscopus et Hiltibaldus archiepiscopus Coloniensis.

814. 1. Karlus imperator moritur ad Aquis 5. Kal. Febr. die sabbati anno dominicae incarnationis 814. indictione 3, et regnavit Hlodoveus filius eius pro eo. Eo anno placitum suum cum Francis imperator Hlodowihus habuit Kalendis Augusti mensis, et legati Graecorum auxilium petebant ab eo contra Bulgares et caeteras barbaras gentes. Eo tempore Hierusolima vastata est a Persis, et persecutionem magnam in orientalibus partibus christiani habebant. Hrabanus^b ordinatur ad presbyterum 10. Kal. Ianuarii ab Heistolfo episcopo Magontiacensi.

815. 2. Hlodowihus imperator suum placitum cum Francis in Saxonia ad Phaderobrunnen habuit, et illuc venit filius eius Hludharius rex Baiorum, et alius filius eius, id est Pippinus rex Aequitaniorum, Bernhartus quoque, filius Pippini, rex Langobardorum; et erat illud placitum Kal. Iulii mensis.

816. 3. Anno tertio Hlodovichi factum est concilium magnum in Aquisgrani in mense Augusto, et praeceptum est, ut monachi omnes cursum sancti Benedicti cantarent ordine regulari, et duo codices scripti sunt, unus de vita clericorum, et alter de vita nonnarum. Eo anno Leo papa obiit, et ordinatus est Stephanus pro eo in episcopatum Romanae ecclesiae, qui in mense Octimbre venit ad Hlodovichum imperatorem civitate Remus^c, et reversus est in pace. Picco^d, primus de amicis regis, qui et filiam imperatoris [nomine Elpheid]^e duxit uxorem, defunctus est.

817. 4. Anno quarto conventum suum habuit Hlodovichus imperator cum Francis in Aquisgrani mense Iunio, et ieiunio indicto, ordinatus est filius eius Hludharius in imperatorem, ut consors regni fieret cum patre. Eo anno Stephanus papa decessit, cui successit Pascualis in pontificatum. Bernhardus quoque rex Italiae seditionem levavit contra imperatorem, et

Carlus bone memoriae imperator obiit 5. Kalend. Februarii, sepultusque in villa regia Aquisgrani, in basilica quam ipse edificavit, cultu regio, anno 46. regni sui, indictione 7^a. Hlodowicus imperator successit in imperium Francorum, et constituit filios suos duos Pippinum in Aquitania, Hlutharium in Baioariam.

Post obitum Leonis pape succedit Stephanus, post cuius decessum Pascualis 20 succedit.

Imperator Hlodowicus Hlutharium filium suum in imperio cum consilio Francorum constituit.

a) richolfus ann. Hildesh. b) hrabanus . . . magontiacensi deest in ann. Hildesh. c) civitatem remis ann. 50 Hildesh. d) Biego de amicis ann. Hildesh. e) n. E. extat nonnis in ann. Hildesh.

CODEX FULDENSIS.

CODEX REMENSIS.

Hudowichus Augustus Italiam cum exercitu perrexit. Eodem anno Ratgarius abbas depositus est.

	NUL	3.	
5	11.	4.	
	22.	5.	
	3.	7.	
	14.	1.	
	25.	2.	
10	6.	3.	
	17.	5.	
	28.	6.	
	9.	7.	
	20.	1.	
15	1.	3.	
	12.	4.	
	23.	5.	
	4.		
	15.		} manu recentiori.
20	26.		

a) Eodem . . . est deest in ann. Hildesh.

ANNALES LAURISSENSIS ET EINHARDI.

Annales Laurissenses et Einhardi tanta invicem affinitate coniunguntur, ut de utrisque disquisitio separari nequeat. Utrique ab anno 741 ad annum usque 829 pertingunt, atque easdem fere res, sententiarum ordine non multum diverso, et maiore sui parte, scilicet inde ab ultimo octavi saeculi decennio, iisdem plane verbis (paucissimis tantum exceptis) enarrant; ita ut vel alteros ex alteris, vel utrosque ex communi fonte derivandos esse pateat. Annales Laurissenses, qui primum a Canisio, deinde a Chesnio et Bouqueto editi, huc usque sub plebeiorum vel Loiselianorum appellatione venibant, eo nomine donavimus, quod primam operis originem ad monasterium Laureshamense referendam esse, non solum eius cum annalibus Laurissensibus minoribus affinitas, sed et quod antiquissimum eius exemplar in eo monasterio repertum sit, clare ostendat. Habentur in ipso usque ad annum 788, quem primum auctorem non excessisse eo apparet, quod duplex inde continuatio, altera quam et in annalibus Laureshamensibus (supra pag. 34. 35.) deprehendas, ab anno 789—793 in codice Laureshamensi, altera ab anno 788 quod a. 829 in reliquis succedat. Utriusque partis ratio valde diversa; nam quum priori stylus incompositus et rudis atque scribendi ars plane nulla plebeiorum olim vel rusticorum annalium nomen pepererint, et veritatis studium, in rebus saltem Saxoniciis satis suspectum, haud integram ei apud viros doctos fidem conciliaverit, altera econtra eodem quo Einhardi annales stylo eademque opinione nobilitatur: quamvis et prioris auctorem, si non omnibus, rebus tamen post annum 768 narratis aequalem fuisse dubitari nequeat. Nam licet Pippinum regem nunquam vocabulo magni aut gloriosissimi ut filium eius donet, totius tamen scripti ratio, illud circiter anno 768 inceptum, et singulis annis auctum esse persuadet; et anno 774 sanctum Bonifacium novissimum martyrem vocat, et anno 776 multos usque ad huc manere, qui ea se vidisse dicant, testatur. Einhardi annales, quum per septuaginta et novem annos quos complectuntur, unum eundemque stylum, idem ubique videndi scribendique genus ostendant, ab uno auctore, Einhardo ipso, profectos esse oportet. Nomen eius prodidit anonymus (quem Mabillonius Odilonem S. Medardi monachum esse putat) scriptor libri de translatione et miraculis sancti Sebastiani, initio

saeculi decimi editi, in praefatione sua ad Ingrannum S. Medardi Suessionensis abbatem ita locutus: „Agenardus cognomine Sapiens ea qui tempestate habebatur insignis, huius reverentissimi coelicolae mentionem in gestis caesarum Caroli Magni et filii ipsius Hludowici faciens, inter alia quae annotino cursu dictabat, non inoperosum duxit mortalia acta immortalis astipulatione roborare, ita dicens: „Dum haec aguntur, Hilduinus abbas monasterii sancti Dionysii Romam mittens, annuente precibus eius Eugenio sanctae sedis apostolicae tunc praesule, ossa beatissimi martyris Christi Sebastiani accepit, et ea apud Suessionem civitatem in basilica sancti Medardi collocavit. Ubi dum inhumata in loculo, in quo allata fuerant, iuxta tumulum sancti Medardi iacerent, tanta signorum ac prodigiorum multitudo claruit, tanta virtutum vis in omni genere sanitarum per divinam gratiam in nomine eiusdem beatissimi martyris enituit, ut a nullo mortalium eorundem miraculorum aut numerus comprehendi, aut varietas verbis valeat explicari. Quorum quaedam tanti stuporis esse narrantur, ut humanae imbecillitatis fidem excederent: nisi certum esset dominum nostrum Iesum Christum, pro quo idem beatissimus martyr passus esse dinoscitur, omnia quae vult per divinam omnipotentiam facere posse, in qua illi omnis creatura in coelo et in terra subiecta est.“ Quae cum iisdem omnino verbis in annalibus nostris sub finem anni 826 legantur, nec de auctore nec de summa operis fide dubitari amplius posse quisque intelligit, et eiusdem testimonii a Chesnio * primum prolati vis Mabillonium, qui in Annalibus Benedictinis anno 774 Cointii rationibus in adversam se partem abduci passus fuerat, anni 826 historiam contexere aggressum ita perstrinxit, ut et ipse Einhardum auctorem operis agnosceret. Contra Trithemii locus, quo Einhardus vitam et gesta Caroli imperatoris Magni lib. 3. translationem quoque praedictorum martyrum lib. 1. historiam transacti temporis lib. 1. et quaedam alia scripsisse legitur, quamvis ne ab adversariis quidem impugnatus, frustra tamen a Chesnio in medium adducitur, quum Trithemii opinionem solida ratione nulla niti, sed errorem potius vocandam esse, initium sententiae vitam et gesta Caroli lib. 3. satis ostendat: hinc enim Trithemium codicem (quales hodieque Hannoverae, Vindobonae, Monachii, Cassellae et Modenae supersunt) nactum fuisse patet, in quo Einhardi vitae Karoli et annales nostri et duo monachi Sangallensis de gestis Karoli libri subiuncti essent, eaque omnia male confusa in unum Einhardi nomen transtulisse. Nec tamen Odilonis testimonium unicum, quo Einhardus operi auctor asseratur, argumentum habemus; nam ut primum a Cointio, omnium adversae opinionis duce, in Annalibus eccles. Francorum ad annum 774 §§. 127—133. obiecta breviter refellamus, illa, cui plurimum tribuit, quaeque vel Mabillonium initio abripuerat, narratio de monasterii Laureshamensis consecratione anno 774, in omnibus hucusque editionibus,

*) Nuenarius quendam Benedictinae religionis monachum, Freherus, praefatione in Anonymi vitam Hludowici Pii, ut opinor, ductus, Adelmum sive Adhemarum auctorem praedicaverat.

Nuenariana, Freheriana, Chesniana, Bouquetiana et reliquis inde derivatis conspicua, a nullo omnino codice agnoscitur, sed Nuenariano libro a monacho quodam Laureshamensi inserta est; quin immo nec fontem, unde eam accepit, ignoramus, quum eandem plane sententiam supra in annalibus Laurissensibus minoribus efferri meminimus. Ita et altera illa sententia in Einhardi laudem composita Heinardus sui temporis prudentissimus viro- rum sanctae devotionis incitatus ardore etc. quam in Reuberi editione anno 827 legimus, ex anonymi vita Hludowici Pii depromta est. Praecipuo igitur Cointii argumento convulso, quid reliqua ab eo allata valeant, iudicare proclive est. In id enim redeunt, quod vitae auctor Pippinum a Stephano papa coronatum, de Caroli infantia nihil sibi compertum, Carolomannum biennio post regni sui initia obuisse, et biennio post Sazonicum Langobardicum bellum incepisse dicat, annalista vero Zachariam papam regiae dignitatis Pippino conferendae auctorem praedicet, nec Carolum puerum una cum patre coronatum, nec Carolomannum anno 771 fati concessisse ignoret, et belli Langobardici principium ad annum 773 referat: quae nullius momenti esse facile intelligitur. Contra cum modestia, tali viro digna, qua annalista anno 827 translationis sanctorum Marcellini et Petri auctorem reticet, quum tamen anno 826 in re simili Hilduinum nominavisset, quaque anno 806 nomen suum tantum non plane intercidere patitur, tum tota operis institutio, stylus multo purior solito nec nisi cum vita Karoli conferendus, eadem videndi ac narrandi ratio, a reliquis eius aevi scriptoribus plane aliena, sed quae vel maxime historicum deceat (cf. e. g. anno 778 locum de pugna cum Wasconibus, qui statim tibi vitae Karoli caput. 9. in mentem revocabit, a. 787, 789, 792, 793. narrationem de Tassilonis ruina, de bello Wiltzico, quae et cap. 12 vitae Karoli habetur, de coniuratione Fastradae crudelitate excitata, de haeresi Felicianae) incorruptus denique veritatis amor, annales istos aequae ac Karoli Magni vitam Einhardo vindicant. Quae cum ita sint, in fontes operis non diu inquirendum erit. Prior siquidem pars inde ab anno 741 ad annum usque 788 annalibus Laurissensibus nititur, ita tamen, ut, mendacis vel minus recte dictis correctis, parvis omissis et maioribus additis, totum opus a tali viro diligenter recognitum, emendatum meliusque dispositum, multo perfectius inde evaserit. Annorum vero 789—829, quibus ipse regni negotiis a Karolo et Hludowico adhibitus et in summo fere fastigio versatus esset, historiam propriis auspiciis absolvit. Quod num inter ipsa reipublicae administrandae negotia, an per otium Seligenstadense fecerit, non satis in aprico est; magis tamen in eam partem inclino, ut per singulos annos, dum ipse rebus gerendis magna ex parte praeesset, scripsisse existimem. Nam licet et post voluntariam rerum saecularium abdicationem, tam vivente quam defuncto Hludowico Augusto, rebus publicis

se immiscuisse exploratum habeamus, ideoque nec ab historia scribenda temperare debuisse credendus sit, tamen in annalibus anno 806 de eclipsibus, annis 823 et 825 de puella Commerciacensi dicta, ipsis annis composita esse apparet. Dumque circa Rhenum scripsisse eo intelligimus, quod anno 821 de glacie fluviorum in Gallia et Germania, Rheni, Danubii, Albis ac Sequanae locutus, adiiciat „cuius resolutio non modicum villis iuxta Rheni fluentia constitutis damnum intulit,“ hoc non Seligenstadi fuisse, constans de Germania quasi trans Rhenum sita sermo (e. g. a. 795. 826.) nobis persuadet. Secundam igitur operis partem per singulos annos, dum ipse aulae imperatoriae adhaereret, et Aquisgrani praecipue, ab Einhardo compositam esse propono. Hinc et altum de Adalhardi et Walae abbatum ruina (nam restitutionem memorat) silentium, et cur opus ultra annum 829 non excreverit, declaratur.

Ut igitur paucis sententiam meam de utroque opere absolvam, annales Laurissenses, usque ad a. 788 in monasterio sancti Nazarii compositos, ultimo saeculi octavi decennio ad manus Einhardi, magni Laureshamensium amici, devenisse, et ab eo continuatione annorum 788 — 829, qualem annalium Laurissensium codices exhibent, donatos, opere vero ad finem perducto, priorem etiam partem monacho debitam, quam opera sua plurimum indigere intellexisset, ab Einhardo recognitam, atque una cum continuatione paucis verbis immutata suo sub nomine editam esse censeo. Quae si cui minus placuerint, alia nos docere non supersedeat.

Ad temporum rationem quod pertinet, annum suum Laureshamensis monachus et Einhardus a nativitate Domini inchoant, quod iis annis quibus per hiemem etiam res gestae sunt, e. g. 768, 776, 781, 785, 787, 800, 801, 802, 806, 807 initio et fine, 808 etc. extra dubitationem venit; hieme tamen per quietem ducta, uterque recentem annum non nisi post veris initium inchoare, et natalem Domini et pascha anno proxime elapso adiungere videtur; quod neminem in errorem ducere potest.

Editionem ita institui, ut quum utrique annales inde ab anno 801 ad litteram fere consentiant, exinde secundam tantum editionem, quam ultimam auctori placuisse existimo, typis exprimerem, diversis alterius lectionibus non solum servatis, sed et uncinarum ope textui insertis. Monendum restat, in annotationibus annorum 801—829 littera A. annalium Einhardi, littera B. annalium Laurissensium codices significari.

Editiones anteriores omnes codici tum Laureshamensi, Loiseliano et Baronis de Crassier, tum Nuenariano, Cardinalis d'Armagnac et Casselano innituntur; praeter quae si nulla subsidia alia nactus fuisssem, scriptores qui posterioribus saeculis annales nostros in usum suum verterunt, in auxilium vocare animus fuit, sed multo meliori-

bus potitus sum, quum Societatis beneficio codices praestantissimos per Germaniam et Italiam inspicere, aliorumque lectionibus uti mihi contigerit. Editionis igitur nostrae annalium Laurissensium subsidia fuerunt:

1) Codicis Laureshamensis „membranacei pervetusti“ apographum, a Canisio Lectt. Antiq. T. III. p. 187. sq. vulgatum. Pertingit usque ad finem anni 788, continuatione annorum 789, 790, 791, 792, 793 subiecta, quam cum, ab altera continuatione plane diversam, in annalibus Laureshamensibus reperire liceat, hic tantum ultima eius verba, satis corrupta, exhibenda sunt: „sed et in Burgundia et Francia pervalida fuit. Et cum dominus Pipinus rex inde pergeret, Sarraceni qui in Hispania erant, existimantes quod Avári contra regem dimicassent, egressi de finibus suis in aliquam Indiae partem, coniungentes se invicem ad partem nostram, multi ibidem ceciderunt de utraque parte.“ De fide editionum Canisii cum alias iam satis constet, non est quod miremur, stylum et alia non pauca (si quidem certa coniectura ducimur) ab illo bonae latinitatis nimium studioso immutata esse. Quod ut clarius prodeat, pauca exempla vel uno anno 787 desumpta sufficient

UBI CODICES LEGUNT

CANISIUS EDIDIT

Et tunc rebellati sunt iterum Saxones,

Saxones tunc iterum rebellarunt,

Quo audito a supradicto filio domni Caroli regis, obviam eis accessit, ut in Benevento non introisset, et omnes voluntates praefati domni regis adimplere cupiebant,

Quo audito, supradictus filius domni Caroli regis obviam ivit eis, ne Beneventum intraret, quia vellet omnes voluntates regis adimplere,

unde et domnus apostolicus multum se interponens postolando iamdicto domno rege. Et ipse domnus rex respondit apostolico hoc se voluisse,

unde et domnus apostolicus multum se interponens precando domnum regem, qui respondit se voluisse,

apostolicus vero cum cognovisset de instabilitate vel mendacia eorum, statim supra duces eorum vel suis consentaneis anathema posuit,

apostolicus vero cum cognovisset instabilitatem mandati eorum, statim supradictum duces cum consentaneis suis anathemate feriit.

Quae cum ita sint, hanc editionem, ob nominis Laureshamensis reverentiam primo certe loco collocandam, minus tamen presse secutus sum.

2) Plurimum econtra codici bibliothecae Christinae reginae Numero 617 signato tribuendum erat, quem ab Excellentissimo Domino libero barone de Stein detectum, Romae in usus nostros verti. Est membranaceus, formae quam dicunt in octavo, saeculi noni, ut ectypum huic paginae adiectum testatur, manu fida et diligenti, quaeque raro a vero aberraret, exaratus. Excidit initium operis us-

Annales Lauuissenses.

1, ex cod. bibl. Christianae reginae. N. 617. membr. in 89 fol. 26.

fecissent cum Geronu
in Saxonia ingressus est
Et usque ad fluuium malbi
per uenit ad locum
qui dicitur hlium in
quo tunc uirtu in

o 2 0 x a c c k e e r

J. H. Bartsch del.

2, ex cod. bibl. palat. Vindobon. hist. eccl. N. 90.

maligna adorante sicut meruit lapidib. digno morte sim
uit. In hac uero dum magna secutus a langobardorum

J. H. Bartsch del.

3, ex cod. bibl. palat. Vindobon. hist. prof. N. 909. fol. 12.

vna cu socis eor. Et tunc tota saxonia
subiugata e. Curatio harthrad e orienti
talui franco. qd cont regē espyraueran.
dephensa e. & auctores a partu morte
partu exilio danati s. & in eade uilla cele
brau sup diei gloriosse rec natal dñi. &
pascha simili. & inmutati se numerus
Amorum in.

Tunc dñs Karolus rec missio exercitu suu
partib; britannie. vna cu missio suo au
dulfid sinecaluo. & ibi multos britones
equisier. vna cu castellis & firmitates
eor. locis palustrib; seu & incesos. & sic

J. H. Bartsch del.

que ad anni 777. vocem placitum hoc vocabulo, tum folium unum anno 787, alterum annis 791—794, et finis annalium post anni 813 vocem „recesserunt.“ Opus inde ab anno 741 incepisse, ex numero cuilibet anno adiecto apparet, cum e. g. annus 778 pro capitulo XXXVII. computetur; iidem numeri in codicibus 5. et 7. occurrunt. De origine codicis nihil constat; ego eum a

3) Petaviano, cuius aliquot lectiones Chesnius in margine editionis suae excerpit, non alium esse, persuasum mihi habeo; nam omnes lectiones illae cum Vaticanis accuratissime concordant, nec dubium movere debet, quod anno 778 ordiri dicitur, cum ultima quae extant anni praecedentis verba a Chesnio neglecta esse possint. Alexandri Petavii libros magna ex parte in Christinae reginae bibliothecam transisse satis constat, et codex 617 Petavii nomine inscriptus est. Chesnii tamen tempore folium, quod iam a. 791—794 desideratur, nondum exciderat.

4) Primum annalium Fuldensium auctorem ex codice annalium, qui proxime ad codicem 2. sive 3. accederet, hausisse, ex iis quae anno 792 et 804 referunt patet. Cum vero consilio et dictione opus plane diversum a nostro habendi sint, raro ad eorum auctoritatem recurrimus.

5) Codex bibliothecae Caesariae Vindobonensis, in catalogo historiae ecclesiasticae numero 90 signatus atque sub finem saeculi IX. scriptus, praeter annales nostros gesta Romanorum pontificum, gesta regum Francorum cum continuatione usque ad annum 741, et nonnulla alia minoris momenti complectitur, a scriptore rubricis appositis ita coniuncta, ut ecclesiasticam inde civilemque historiam ab exordio Romanae ecclesiae et gentis Francorum usque ad Lotharii imperatoris tempora effingeret. Hoc fuit; quod, quum de Caroli maioris domus obitu in fine continuationis Fredegarii iam relatum esset, annus annalium 741, quo alia de re nulla sermo est, omitteretur, annoque 768, cui ab initio idem quod in ceteris annalium codicibus legitur adscriptum esset, una linea erasa, rubrica INCIPIT GESTA CAROLI MAGNI REGIS ET CARLOMANNI FRATRIS EIUS insereretur. Anno 814 vocem „excessit“ excipit rubrica FINIVNT GESTA DOMNI KAROLI MAGNI ET PRAECELLENTISSIMI FRANCORUM IMPERATORIS, sequiturque pars secunda vitae ab Einhardo scriptae et reliqua pars annalium, rubrica INCIPIT GESTA HLUDOVVICI IMPERATORIS FILII KAROLI MAGNI IMPERATORIS insignita.

6) Alter codex Vindobonensis, catal. historiae profanae Nro. 989, item membranaceus in quarto, saeculi undecimi, omissis annis 741—770, reliquis titulum INCIPUNT CERTAMINA MAGNI KAROLI REGIS CONTRA SAXONES ET ALIAS MULTAS GENTES praepōnit. Est eiusdem ordinis ac codex quintus, uterque una cum annalibus Einhardi et Fuldensibus anno 785 coniurationem Hardradi a ceteris omnibus

omissam recenset, atque anno 793 Pippini coniurationem eo quo illi loco collocat. Quoad scribendi rationem et orthographiam nonnunquam codicis secundi lectionem fideliter refert, aliquoties tamen longius ab ea recedit.

7) Quem Chesnius nactus erat codicem vetustum Antonii Loiselii, postea Francisci Thuani, codicis secundi apographum esse, nemini dubium erit, qui utrumque in verbo „recesserunt“ anno 813 deficere resciverit; nobis igitur Chesnianaë editionis auctoritas quasi nulla, praecipue quum non integrum codicem suum exhibeat, sed Canisii temeritatem secutus, haud raro pannos eius novos mutuatus togae vetustae assuat. Exemplo sunt voces anno 776 adhuc et, 778 grassati, 778 in fine reliqui, in nullo codice obviae, et a Canisio, relicto antiquo vocabulorum ordine vel sensu auctoris non intellecto, perperam introductae.

7b) Cum in codicibus iam enumeratis narratio de oppugnatione Buriaburgensi, quae tota codici Laureshamensi deest, anno 774, in ceteris autem anno 773 adscripta sit, Reginonis chronicon, quod illos sequitur, hoc loco attingamus necesse est.

8) Perpaucae codicis baronis de Crassier lectiones a Bouqueto prolatae, eum codicibus nostris 2. 5. 6. persimilem esse evincunt.

9) Annales Bertiniani nostros perpauca adiectis integre describunt, ita ut vel anno 807 verba „adnotare potuimus“ de stella Mercurii dicta retineant, ideoque, ubi Chesnii manus effugerunt, genuinae lectioni, qualis in codicibus 2. 5. 6. 8. servatur, confirmandae conducunt.

9b) Idem locum habet in annalibus Mettensibus, qui ex Bertinianis et Reginone prodierunt,

10) in Karoli magni vita ex veteri codice manuscripto bibliothecae Thuanae a Chesnio T. II. p. 50—67 edita,

11) in Karoli Magni vita auctore monacho coenobii sancti Eparchii Engolismensis, a Chesnio ex codice vetustissimo bibliothecae Thuanae T. II. p. 68—87. vulgata;

12) in annalista Saxone, apud Eccardum in Corp. SS. medii aevi T. I. p. 133. sqq.

Tribus praeterea fragmentis uti licuit:

13) Chisiano membranaceo saeculi X. exeuntis. Chronico Benedicti monachi sancti Andreae, fragmenta annorum 760—64, 766—768, 773, 774—776, 780, 781, 783, 786—788, 794, 796, 799, 804, 805, 808, 810, 814, 815—824, 826, 827, 829, oratione inspersa sunt, in pessimum versa.

14) Florentino membranaceo in fol. maiori sec. XI. Est appendix ad gesta regum Francorum, annosque 741—749 complectitur. Exemplum eiusdem est

14b) codex bibliothecae Caesariae Vindobonensis in catalogo historiae profanae Nro. 477. saec. XV.

In qua expeditione hildigarus archi eps interfectus est in monte qui dicitur iuburg; Reuerenti uero regi de saxonia nuncius uenit de morte fratris sui griphomis. Et a quo uel qualiter fuisset interfectus; Eodem anno stephanus papa uenit ad pippinū regem in uilla quae uocatur carsiacus. suggerens ei ut se & romanam ecclesiam ab infestatione longo bardorū defenderet; Uenit & karlomannus frater regis iam mo-

Fr. Barthold del.

Hoc anno pippinus rex cum exercitu magno saxonia ingressus est. & quā uis saxones ei obstinatissime resisterent pulsati tamen cesserunt & ipse usque ad locū qui dicitur rini quae super fluvium uisurā accessit. In qua expeditione hildigarus archi eps interfectus est uimorce qui dicitur in iubiurg. Reuerenti uero regi de saxonia nuncius uenit de morte

Parisius

Anno dccc. lxxvii. In die octavo

Ad huc romulus dūce mansisse in urbe.
Tassilo legatus. adrianū miser adalmanum.
Pontificem. quoz fuit amicus ep̄s unus.
Abbas alter erat huncicus nomine ductus.
Obnoxie rogatus. idem mediator ut esset.
Inter se & caroli pacis fideiq; sequester:

gr. red. l. u. q. d.

J. H. Paris del.

In cap. genealogia dicitur ut act. siue **I**nno karoli glori atq; p̄sumptu-
re temporib; & illis Anno ab incarnatione imperatoris.
uone dñi. de l. ar. de cidentib; regibus de gallia.
pippinus & mastuuus potentissimi duces. duabant
in austria. h̄c duces in hoduū uersi. contra bebroi-
num p̄fectū gallie. acie dirigunt. Contra quos
theodericus rex franchorū. & ebroin? p̄fectus.
cū hoste cucurter loco nuntii parte luco suo. sūalq;
conuincti se inuicē ceo magna p̄sternunt. corrutq;
ibi infirma t̄ba p̄ti. Austras uicti. in fugā uersi

Parisius

15) *Vindobonēsi membranaceo saeculi XII. ineuntis in 4to. Est alia appendix ad gesta regum Francorum, annorum 741—755, 758—759 et 775.*

quorum ope an genuinam operis lectionem restituerimus, penes lectorem iudicium esto.

In edendis Einhardi annalibus hi codices et editiones ad manus fuerunt:

1) *Codex bibliothecae Caesareae Vindobonensis, in Catalogo historiae profanae Nro. 654. signatus, membranaceus in 4°. saeculi X, vitam Karoli annalibus praemittit. Est omnium quos videre licuit aetate, arte et diligentia scriptoris praestantissimus, cuius igitur lectionem semper aut adoptavimus, aut in notis retulimus. Ut plurimum scribit adspirare, adgredi etc. coupono, contemno aut contempno, inmaturus etc. operiri, opidum, incolomis, hii, saepius regi loco rei, anno 777 privare loco carere, 779 revertisset, 798. 799. verteretur et versio loco reverteretur et reversio. Anno 822 et 823 duo folia exciderunt; aliam lacunam a. 824 et 825 offendimus. De origine codicis nihil comperi; apographum eius extat in bibl. Caesarea in catal. hist. prof. Nro. 154. chart. in fol.*

2) *Codex olim monasterii celebris Beccensis, iam bibliothecae regiae Parisiensis Nro. 5924, cuius collationem diligentissimam D. Carolo Weber debemus. Excidit initium usque ad vocem a. 743 Carlo-mannus et Pippinus iunctis copiis, tum folium unum a. 773, 774, 775, et voces graviter fuerant desolati a. 824. Quae cum et in codicem Beccensem, cuius apographa chartacea in bibl. Caesarea Vindobonensi catal. Theologorum Nro. 269. anni 1540, et in bibliotheca Vaticana Nro. 3849 saeculi XVI. cum editis contuli, et in regium Parisiensem, et in Duchesnii lectiones ex codice cardinalis d'Armagnac excerptas cadant, codicem illum Beccensem primum in cardinalis tum in regis bibliothecam illatum esse conuicimus. Cui quidem sententiae firmandae ceterae omnes lectiones conferunt, praeter paucas a Chesnio allatas, quas editori vitio vertas. Ipse vero codex saeculo X. aut XI. scriptus; à Vindobonensi raro et nonnisi in minimis recedit.*

3) *Codex bibliothecae publicae Trevirensis, cuius collationem V. cl. Wyttenbach, bibliothecario Trevirensi et socio rei nostrae studio-sissimo debemus, membranaceus saeculi XI. in univsum cum anterioribus concordat, nonnunquam tamen lectionem minus sinceram exhibet. Anno 751 et 752 loco vacuo dedicationem monasterii Laurehamensis multo post perfectam refert.*

4) *Codex bibliothecae regiae Hannoveranae membr. in 4°. saeculi XII. vitam Karoli, annales et monachum Sangallensem continet. Codici primo adhaeret, scribendi modus in vocibus iusticia, opportunus, sollempnis et his similibus paulo diversus.*

5) 6) *Eadem exhibent codices bibliothecae Caesareae Vindobonensis saeculi XIV. membranacei in 4°. Catal. hist. ecclesiasticae Nro. 110.*

et historiae profanae Nro. 990, qui Hannoverani vestigia tam presse legunt, ut si non ex eo, saltem ex eodem cum illo fonte fluxisse iudicandi sint. Ratione enim habita, quod in saeculi XIV. codicibus lectiones degenerare par erat, plerumque tamen tam quartus cum quinto, et quintus cum sexto, quam sextus cum quarto vel in vitis suis concordant. Qua de re e. g. quae in lectionibus ad a. 800, 813, 819, 820, 822, 824, 826 retulimus, conferenda sunt.

7) Freheri editio in corpore Francicae historiae T. II. p. 381 sqq. codice monasterii sancti Germani Parisiensis nititur, qui eiusdem quidem ordinis ut codices 1. 2. 3. 4, nonnullas tamen interpolationes, tam de rebus S. Germani, quam ex anonymi vita Hludowici Pii desumptas, praefert. Dictionem aut scriba aut editor aliquoties immutavit; singulas praeterea lectiones, ut ex libro bibliothecae Guelferbytanae ab Eberto nostro mecum communicato apparet, Freherus nunc Nuenarianas servavit, nunc ex codice suo alias substituit, ita ut e. g. a. 768 lectio marginalis al. Orowicus ad codicem S. Germani, a. 753. al. Viburg ad editionem principem pertineat.

8) Codex bibliothecae regiae Monacensis a sociis quidem nostris collatus erat, sed collationis ipsius miro fortunae lusu hucusque compotes fieri non potuimus, nec tamen eapropter editionem parum inde utilitatis percepturam reprimere visum est. Liber, ut Docenius refert (Archiv d. G. T. II. p. 89. sqq.) olim monasterii S. Mangi in Stadt-am-Hof saeculi XII. in 4°. foliorum 167, quatuor libris Einhardi vitam Karoli, annales et monachi Sangallensis gesta Karoli et alia nonnulla continet, quamobrem haud magis annalium quam monachi Sangallensis lectionem a codicibus 4. 5. et praecipue 6. discrepare, credo.

9) Nuenarii editio princeps a. 1521 Coloniae in 4°. vulgata, anno 774 ex annalibus Laurissensibus minoribus eadem de monasterio Laurishamensi addit, quae in codice Treverensi annis 751 et 752 adiecta sunt; nec in aliis, dictione excepta, quam Nuenarius pro voluntate sua formaverit, ita longe inter se distant; v. c. anno 811 in utroque Bernardus comes deest, anno 820 utrobique Carniolenses qui Carcasavum fluvium habitant legitur.

10) Fragmentum Ambergense, viri cl. Moritz, professoris et bibliothecarii publici, manu descriptum et nobiscum summa humanitate communicatum, codicibus 1. et 2. constanter adhaeret. Est membranaceum, et inde a voce „in terram Selavorum qui dicuntur Sorabi“ anno 806 usque „filios suos regni“ anno 821 pertingit.

11) Codex chartaceus saeculi XV. quem anno 1823 in bibliotheca Modenensi lustravi, Karoli vitam, annales et monachum Sangallensem pro quatuor libris computatos continet; una anni 743 lectio „Ochsenburg“, quominus in eo conferendo oleum et operam perderem, sufficit.

12) *Codex bibliothecae electoralis Casselanae inter historicos Nro. 5. signatus, praeter alia eosdem quatuor libros eodem ordine anno 1498 scriptos exhibet, nec vox „Oehsenburg“ desideratur. Aliquot eius lectiones margini secundae editionis Reuberianae adiectae sunt.*

Ceterae editiones, Coloniensis anni 1561 (1562) in 12°, Lipsiensis a. 1616 in 4°, Reuberiana prima et secunda a. 1584, et 1726, Chesniana a. 1636, Leukfeldiana a. 1707, nec non Bouquetiana a. 1744 Nuenarianam rursus exprimunt. Lectiones aliquot codicis Cardinalis d'Armagnac a Chesnio primum excerptas Bouquetus textui subiecit, quibus tamen raro ad textum emendandum usus est. Nostrae editionis ratio ea est, ut codicum quos recensuimus auctoritate textum genuinum restitueremus, lectiones praecipuas, cum editionum Nuenarii et Freheri, tum codicibus 1. 2. 3. 4. 5. 6. proprias adferremus, parvipensis quae editorum arbitrio innovata essent. Notas ex instituti nostri consilio paucae adiecimus.

Ex scriptoribus medii aevi, quorum non pauci opere nostro, quale in annalium Laurissensium continuatione usque ad a. 829 exhibetur, usi sunt, hic tantum praeter Enhardum, annalium Fuldensium usque ad annum 838, quo obiisse existimandus est, scriptorem, subaequalem vitae Hludowici Pii auctorem adducimus, in narratione annorum 814—829 nostros aperte secutum: Einhardi annales poeta Saxo Lamspringensis Arnulfo regnante versibus expressit.

741.

Carlus * maior domus defunctus est. ^b

742.

Quando ^c Carlomannus ^d et Pippinus maiores domus ^e duxerunt exercitum contra Hunoldum ^f duce[m] Aquitaniorum ^g, et ceperunt castrum quod vocatur Luccas. ^{h, 3} Et in ipso itinere ⁱ dividerunt regnum Francorum inter se ^k in loco, qui dicitur Vetus-Pictavis ^{l, 4}; eodemque anno Carlomannus Alamanniam ^m vastavit. ⁵

743.

Tunc Carlomannus et Pippinus contra Odilonem ⁿ duce[m] Baiovariorum ^o inierunt pugnam, et Carlomannus per se in Saxoniam ^p ambulabat ^q in eodem anno ^r, et cepit ^s castrum quod dicitur Hooheoburg ^{t, 5} per placitum, et Theodericum Saxonem placitando ^u conquisivit. ^v

744.

Iterum Carlomannus et Pippinus perrexerunt in Saxoniam, et captus est Theodericus Saxo ^w alia vice.

745. ⁶

Tunc Carlomannus confessus est Pippino germano suo ^x, quod voluisset saeculum ^y relinquere; et in eodem anno nullum ^z fecerunt exercitum ^{aa}, sed ^{ab} praeparaverunt se uterque, Carlomannus ad iter suum, et Pippinus quomodo germanum suum honorifice direxisset cum muneribus. ¹⁵

a) carlus etc. pro scriptoris consilio deest 5. b) Carolus Martellus m. d. defunctus 1. ubi vox Martellus certe intrusa. In codd. 14. 14b loco anni 741 perperam 745 indict. XII. positum, et sic usque ad a. 748. (752.) continuatum. c) Quando deest 1. d) karolus magnus 14. 14b. e) carlmannus et pippinus 1. f) maior domus 14. 14b. g) Hunoldum. 1. hunaldum 7. 9b. 14. 14b. h) aquitaniorum 1. aquitanorum 14. i) lucas 1. lucas 7. (8). 9. 9b. 20 i) ipso tempore 1. 7. k) inter se 7. l) loco vocatus Pictavis 1. m) Germaniam 1. alemaniam 9. n) Odilonem 15. o) baiovariorum 1. 7. 8. 9. vaiobariorum 14. bauuariorum 15. p) saxoniam 1. q) ambulavit 14. r) In eodem anno cepit et castrum 1. 7. s) coepit 5. t) hooheoburg 5. odierburg 7. hooheoburg, hooheoburb, hooheoburch, hooheoburk, hooheobure, ochsenbrug 7b. ohsberg 9. hooheoburch 12. sigiburo 15; ohseburg *Ann. Lauriss. et Fuld.* u) theodericum saxone placando 1. v) conquesivit 14. w) theodericus saxus 14. 25 x) P. fratri suo. 1. 7. y) voluisset mundum 1. z) nullum deest 1. aa) fecerunt bellum 15. ab) et 1.

1) Laon. 2) Videtur esse Neufchateau in ducatu Luxemburgico, ab oriente oppidorum Charleville et Mezieres. 3) Loches in finibus Turonum transigeritanis ad Andriam vel Angerim. Vales. *Notit. Gall.* p. 288. 4) Vieux-Poitiers ad Clennaum, non longe ab eius et Vigenae confluentibus l. c. p. 601. 5) Hoch-Seeburg in pago Hohni, iam Seeburg in comitatu Mansfeldico, ad confinia Saxoniae et Thuringiae Francicae, inter occidentem et meridiem Halae

741.

Hoc anno Karlus^a maior domus diem obiit, tres filios heredes relinquens, Karlo-
mannum^b scilicet et^c Pippinum^{ca} atque Grifonem^d, quorum Grifo, qui ceteris minor
natu erat, matrem habuit nomine Swanahilde^e, neptem^f Odilonis^g ducis Baioariorum.^h
Haec illum maligno consilioⁱ ad spem totius regni concitavit, in tantum, ut sine di-
lacione Laudunum^l civitatem occuparet, ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter
exercitu collecto Laudunum obsidentes, fratrem in deditionem accipiunt, atque^k inde
ad regnum ordinandum ac provincias, quae post mortem patris a Francorum socie-
tate desciverant, recipendas^l animos intendunt. Et ut in externa^m profectiⁿ domi
omnia tuta dimitterent, Karlomannus Grifonem sumens, in Novo-castello^o, quod iuxta
10 Arduennam situm est, custodiri fecit, in qua custodia usque ad tempus quo idem
Karlomannus Romam^p profectus est, dicitur permansisse.**

742.º

Karlomannus et Pippinus Francorum regno^o potiti, primo Aquitaniam recipere
volentes, contra Hunoldum^q, illius^r provinciae ducem, cum exercitu eandem Aquitaniam
ingrediuntur, et capto quodam castello quod Luccas^s vocatur^t, priusquam ex ea^u pro-
vincia secederet, regnum quod communiter habuerunt^v, dividerunt inter se in loco
15 vincto vocatur Vetus Pictavis^w: eodemque anno postquam domum^x regressi sunt, Kar-
lomannus Alamanniam^y quae et^z ipsa a Francorum societate defecerat, cum exercitu
ingressus, ferro et igni^{aa} vastavit.

743.

Karlomannus et Pippinus iunctis copiis contra Odilonem ducem Baioariorum pro-
fecti sunt, proelioque commisso exercitum eius fuderunt; et postquam inde^{ab} reversi
sunt, Karlomannus solus in Saxoniam profectus est, et castrum quod dicitur Hõhseo-
burg^{ac} et in eo Theodericum^{ad} Saxonem, illius loci primarium, in deditionem accepit.

744.

Item^{ae} idem fratres Karlomannus et Pippinus iuncta manu Saxoniam ingressi
sunt, praedictumque Theodericum^{af} iterum^{ag} in deditionem acceperunt.

745.º

Hoc anno Karlomannus, quod diu ante^{ah} praemeditatus est, patefecit fratri suo Pip-
pino, saecularem conversationem se velle dimittere et habitu monachico Deo servire.
Propter hoc dimissa expeditione^{ai} anni praesentis, ad vota Karlomanni perficienda et
iter illius disponendum — nam Romam proficisci statuerat — et Pippinus vacabat,
dans operam, ut frater^{aj} honorifice ac decenter illo, quo desiderabat, perveniret.

30 a) ita ubique fere codices 1. 2. 3; ceteri karolus aut carolus, et aliquotiens carlus. b) sic aut cum o constanter
codd. 1. 2. 5; karlomannum 3. 4; karolomannum 6. 7. c) deest 7. ca) pipinum 5. 7. d) grifonem
6. e) swanibild 3. swanahildem 4. 6. swanibildem 5. swanibildem 7. f) neptim 7. g) odilonis 3. Odilonis 5.
udilonis 6. ita et a. 743. h) baioariorum 5. i) m. c. deest 7. k) atque ad ea quae post mortem patris a
Francorum societate desciverant recipienda animos intendunt 7. l) ita 1. reliquit recuperandas. m) extrema 3.
35 n) profecturi o. d. 7. o) deest 7. 3? oa) numero anni 741. superius deficiente, codex 1. hic DCCXLI, anno
743. DCCXLII. 745. DCCXLIII. 746. 747. 748. DCCXLVIII. legit. p) r. F. 7. 3? q) hunoldum 6. r) ipse
7. 3? s) cui lucas nomen est 7. q. L. dicitur 6. t) ea deest 7. u) habuerant 4. administrabant 7. v) in loco
qui vetus pictavis dicitur inter se dividerunt 7. w) domi 6. x) alemanniam 7. 3? y) et deest 7. z) igne 7.
aa) in cede 4. a cede 5. aj) sic 1. 3. 6. hohseburg 2, cuius apographum viennense herochseburg, hohseobur 4.
40 hohsebur 5. hochsigburg 7. ab) theodericum 7. theodoricum 2. c) deest 7. d) teodericum 4. theodoricum 6.
theodericum 7. e) deest 7. f) k. id quod dudum secum p. est 7. g) dimisit expeditionem 7. c) frater
anus 7. 3?

Saxonum. 6) narratio anni 745 excidisse videtur, Germani apud Bonquet V. 426. qua eventuum
nam quae iam sequuntur non annis 745, 746, 747, series accurate definitur. **) Haec ex eodem
45 748, 749, 750 sed sequentibus 746, 747, 748, fonte, quo et ann. Mettenses ad h. a., derivata
749, 750, 751 assignanda sunt. cf. annales bre- esse videntur.
ves, et narrationem de translatione sancti

746.

Tunc Carlomannus Romam perrexit, ibique se totondit^a, et in Serapte^b monte^c monasterium aedificavit in honore^d sancti Silvestri.^{e-f} Ibi^g aliquod tempus moram faciens, et inde ad sanctum Benedictum in Casinum^{h-i} usque pervenit, et ibi monachus effectus est.

747.

Grifo^a fugivit^b in Saxoniam^c, et Pippinus iter faciens per Toringam^d, in Saxoniam^e introivit usque ad fluvium Missaha^f, in loco qui dicitur Scahaningi^{g-h}; et Grifo collectamⁱ fecit^j unam cum Saxonibus supra fluvium Obacro^k, in loco qui dicitur^l Orhaim.^{m-n}

748.

Grifo^a de Saxonia^b iter peragens, fugiendo in Baioariam^c usque pervenit, ipsum ducatum sibi subiugavit, Hiltrudem^d cum Tassilone^e conquisivit. Swidger^f ad eum^g venit in solacio^h supradicti Grifonis. Haecⁱ audiens Pippinus, iter illuc arripiens cum exercitu suo, supra nominatos^j totos sibi subiugavit, Grifonem secum adduxit^k, Lantfridum similiter, Tassilonem^l in ducatu Baioariorum^m conlocavit per suum beneficium, Grifonem vero partibusⁿ Niustriae^o misit, et dedit ei 12 comitatos.^p Inde iterum Grifo^q fugiens Wasconiam petiit^r, et ad Waipharium^s ducem Aquitaniorum^t pervenit.

749.

* Burghardus^a Wirzeburgensis^b episcopus et Folradus^c capellanus^d missi fuerunt ad Zachariam papam, interrogando^e de regibus in Francia^f, qui illis temporibus^g non habentes regalem potestatem, si bene fuisset, an non. Et Zacharias papa mandavit^h Pippino, ut melius esset illum regem vocari, qui potestatem haberet, quamⁱ illum, qui sine regali potestate manebat; ut non conturbaretur ordo^j; per auctoritatem apostolicam^k iussit Pippinum regem fieri.

* [Pippinus^l coniugem duxit Bertradam cognomine Bertam, Cariberti Laudunensis comitis filiam. Burchardus etc. g.]^m

a) tondit 1. totundit 7. 14b. b) sarapte 7b. sirapti 9. serapti 15. soracte 9b. soracti 12. c) monte *deest* 12 25
d) honorem 5. 9. e) sylvestri 1. f) cassinum 7. 8. 9. 9b. 12. *certe editorum visio, non codicum*; cassinum mon-
tem perrexit 15. g) griffo *semper* 15. ga) fugit 1. 7. 8. 9. 12. 15. h) saxonia 14. i) turingiam 1. 9b. 12. thoring-
iam 9. toringiam 7. k) misaha 1. missaha 5. mesaha 15. l) scahanigi 1. sachanigi 5. schahanigi 7. 8. 9.
scanigge 12. m) collecta *Bouquet*. n) facit 1. o) obodoro 1. abarro 9. obacra 9b. ovacro 15. p) qui dicitur
deest 15. q) ordum 9. orchaim 14. r) Griffo autem de saxonia fugiens 15. s) in saxonia 5. t) baguarium 5. 8. 50
baugaurium 7. vaiobarium 14. bawariam 12. u) hiltrudem 1. hiltrudam 15. v) thesilone 1. hiltrudem civitas si-
lonem conquisivit et lanfridus ad eum 14. 14b. w) conq. lanfridus ad 1. lanfridus 9b. uidiger 5. uidiger 9. 12.
suuiter ergo quidam venit ad solatium supradicto griffoni 15. wa) solario 1. solatio 7. 9. solatium 12. x) Hoc 1.
y) nominatus tassilo sibi s. 14. z) abduxit 1. 7. 14. aa) thesilonem 1. tassilonem vero 7. 9. ab) vaioberiorum 14.
ducatum bauuariorum 15. b) pactioibus in Austriam 1. c) niustriae *correct.* neustriae 5. d) comitatus 1. 7. 35
(8.) 9. 19. e) inde tamen idem grifo 15. f) petit 1. g) wapharium 1. waffarium 7. waifarium 14. wafarium
15. weiferium 8? h) equitaniorum 15? i) Episcopus burchartus wurzenburgensis 1. burgardus 7. 8. burchar-
dus 9. 12. 15. k) wirzeburgensis 5. l) vollradus 1. volradus 15. folleradus 14. m) cappellanus 14. n) in-
terrogandum 15. o) in franciam. Amen. *his verbis desinit codex* 14; 14b. *vero ita*: regibus instantiam. Amen.
p) qui in francia illis temporibus erant non 15. q) mandante 1. r) ut ergo non perturbaretur ordo per 15. 40
s) Per auctoritatem ergo s. 7. (8.) 9.

7) monasterium *San Silvestro* in monte So- honorem in ecclesia monasterii Montes-Casini
racti quem Romani *monte Oreste* vocant, hodie-
que extat. 8) Sacellum in sancti Carlomanni exstructum, ac picturis et opere musivo splen-
didum, anno 1822 integrum et religiose a pa-

746.

Karlomannus Romam profectus, dimissa saeculari gloria habitum mutavit, et in monte Soracti^{a 7} monasterium in honorem sancti Silvestri aedificavit, ubi quondam tempore persecutionis, quae sub Constantino imperatore^b facta est, sanctus Silvester latuisse fertur. Ibi quaedam commoratus, meliori consilio hoc loco dimisso, ad^c monasterium sancti Benedicti in Samnio provincia iuxta Casinum^{e 8} castrum^d constitutum Deo serviturus venit, ibique monasticum habitum suscepit.

747.

Frater Karlomanni et Pippini, nomine Gripho^e, Pippino fratri suo subiectus esse nolens, quamquam sub illo honorifice viveret, collecta manu in Saxoniam profugit, collectoque Saxonum exercitu super fluvium Ovacra^f in loco qui dicitur Orheim^{g 9} consedit: et Pippinus^h cum exercitu Francorum per Thuringiamⁱ profectus, contra fratris dolos Saxoniam ingressus est, conseditque super fluvium Missaha^k in loco qui vocatur Skahningi.^{l 10} Proelium tamen non est inter eos^m commissum, sed ex placito discesserunt.

748.

Gripho Saxonum fidei diffidens, Baioariam petiit, et copias, quae de Francia adⁿ eum^o confluebant, ipsum ducatum in suam redegit potestatem, Tassilonem^p et Hiltrudem^q in deditionem accepit, Swithgerum^r ad auxilium sibi^s venientem suscepit. Haec cum ad Pippinum perlata fuissent, cum maximo^t exercitu Baioariam^u profectus est, fratremque suum Griphonem cum omnibus qui cum ipso^v vel ad ipsum^w venerant coepit, Tassilonem in ducatum restituit, domumque reversus, Griphonem more^x ducum^y duodecim comitatibus^z donavit. Sed ille tali beneficio contentus non erat, nam eodem anno ad Waifarium^{aa}, duces Aquitaniae, profugit.

749.

Burhardus^{ab} Wirziburgensis^{ac} episcopus, et Folradus presbiter^{ad} capellanus^{ae} missi sunt Romam ad Zachariam papam, ut consulerent pontificem de causa regum, qui illo tempore fuerunt in Francia, qui nomen tantum regis, sed nullam potestatem^{af} regiam^{ag} habuerunt; per quos praedictus pontifex mandavit, melius esse illum vocari^{ah} regem, apud quem summa potestatis consisteret; dataque auctoritate sua, iussit Pippinum regem constitui.

a) soracte 7. b) deest 7. c) cassinum 2. 3. 4. 5. 6. Inter omnes Casinensium rerum peritos, celeberrimum nomen non nisi uno s. scribi, constat. d) Cassinam arcem 7. e) ita hic et deinceps 1. reliqui grifo. f) super fluvio ovacra 7. ceteri ut supra, excepto quod 5. ovacra legat g) orheim 7. h) c. pippinus autem cum 7. i) thuringiam 3? 4. 7. k) missaham 7. l) skahningi 4. 5. skahningi 6. schahinge 7. m) non est tamen inter eos 6. inter eos non est 3? 5. 7. n) ad eum de Francia 7. o) thassiloneu 5. p) hiltrudem 5. hiltthrudim 7. q) swithgerum 4. swikerum 5. r) sibi in auxilium 3? 7. s) magno 3. t) in baioariam 7. u) cum eo 7. v) ipsum eo 7. w) ducatum 5. x) comitibus 4. 5. 6. y) wifarium 5. z) burkardus 2. burckhardus 5. aa) wirziburgensis 2. 5. wirzburgensis 4. wirtzburgensis 7. 3? a) presbyter 7. b) scribendum fuerat capellanus in nullo codice 35 obitum. c) deest 3. d) deest 7.

tribus servatum inveni. 9) iam Orum ad Obacrum supra Guelferbytum. 10) Schoeningen ad rivulum Meissau, in ducatu Brunsvicensi. 11) Pippinus uxorem ante a. 742 duxerat, quo Carolus M. natus fuisse comperimus; uxoris pater et avia, Charibertus (Heribertus) et Bertradana, monasterium Prumiense fundaverunt, a Pippino et Bertha muneribus postea adauctum cf. dipl. apud Martene et Durand. Joll. ampl. I. 23. et Mabillon. Ann. Bened. II. 705. 11b) cum hoc anno et sequenti cf. annales Laurissenses minores supra pag. 116.

750.

Pippinus^a secundum morem Francorum electus est ad regem, et unctus per manum sanctae memoriae Bonifacii^b archiepiscopi, et elevatus a Francis in regno^c in^d Suessonis^e civitate. Hildericus vero, qui false⁶⁶ rex vocabatur, tonsoratus^f est, et in⁶⁷ monasterium missus.

^a [in Sithiu monasterium missus. Pippinus, monente sancto Bonifacio, quibusdam episcopatibus vel medietates vel tertias rerum . . . .⁶⁵ promittens in postmodum omnia restituere g.]

751. 752.

753.

Pippinus rex in Saxonia^h iter fecit, et Hildegarius episcopus^{i, 13} occisus est a Saxonibus in castro quod dicitur Iuberg^{k, 14}; et tamen Pippinus rex victor extitit, et¹⁰ pervenit usque ad locum, qui dicitur Rimie.¹² Et dum^m reversus est de ipso itinere, nuntiatum est eiⁿ, quod Grifo, qui in Wasconiam fugatus est^o, germanus eius occisus fuisset.^p Eodemque anno Stephanus papa venit in Franciam, adiutorium et solacium^q quaerendo^r pro iustitiis sancti Petri; similiter et Carlomannus, monachus et germanus supradicti Pippini regis, per iussionem abbatis sui^s in^t Franciam venit,¹⁵ quasi ad conturbandam petitionem apostolicam. [Hoc^u anno natalem Domini in Theodone villa, pascha in Carisiaco celebravit.]

754.

Supradictus^v apostolicus Stephanus confirmavit Pippinum unctione sancta in regem, et cum eo inunxit^w duos filios eius^x, domnum Carolum, et Carlomannum in regibus.^{y, *} Et¹⁶ domnus Bonifacius^z archiepiscopus in Frisia^z, nuntians^b verbum²⁰ Dei^c et praedicando^d, martyr Christi effectus est.

* [anno Domini 754. 6. Kal. Augusti. 9.]

755.

⁴ Pippinus rex^e per apostolicam invitationem in Italiam iter peragens, iustitiam beati Petri apostoli quaerendo, Haistolfus^f Langobardorum^g rex supradictam iustitiam vetando^h clusasⁱ Langobardorum petiit, obviam Pippino regi et Francis venit.^k Et²⁵ inierunt bellum, et Domino auxiliante, beatoque Petro apostolo intercedente^l, Pippinus rex cum Francis victor^m extitit, eodemque annoⁿ Stephanus papa reductus est ad sanctam sedem^o per missos^p domni regis Pippini, Folradum^q et reliquos^r qui cum eo erant. Incluso vero Haistolfo^s rege in Papia civitate, iustitiam sancti Petri pollicitus est faciendi, unde rex Pippinus, obsides 40 receptos^t, et cum sacramenta firmata^u 30

a) P. vero secundum 15. b) bonifacii 1. g. manus sancti bonifacii 15. c) regno suo 7. d) in deest 15. e) swessionis 1. ea) falso 15. f) tonsoratus 1. g) reddidit? h) saxoniam 1. 7. 7b. (8.) 12. i) episcopus Coloniensis (ex glossa) 1. k) viberg 1. 7. (8?) 9b. viberg 7b. 12. Iuberg *exscriptoris vitio loco iuberg* 9. qui dicitur Iuburgo 15. l) dicitur . . . . . Et dum 1. rime 7. m) et cum 15. n) ei deest 1. o) fugit 1. 7. (8.) 9. fugerat 9b. p) fuisset. Igitur eodem 15. q) solatium 1. 7. r) quaerens 15. s) sui deest 1. t) in deest 5. u) Hoc anno 35 etc. *legitur in uno codice* 5. v) S. autem a. 15. w) eo coniunxit 1. x) eius deest 1. y) in reges. Dominus 1. in reges 16. z) bonifacius 1. 15. bonifacius 5. a) fresia 15. b) nunciatus 1. c) domini 1. 7. 8. 9. d) praedicatione 1. predicans v. d. martir 15. e) P. itaque rex 15. f) haistolfus 5. 7. 8. 15. g) langobardorum 1. rex long. 15. h) iustitiam prohibendo 15. i) clusas 1. 7. 15. k) venit. Inito igitur bello 15. l) et b. Petro intere. 15. m) victor cum francis 15. n) Ipso anno 15. o) ad suam sedem Bouquet. p) per legatos d. p. r. 15. 40 q) folradum 15. r) reliquos 1. 7. s) haistolfo 7. t) susceptos 15. u) sacramento 1. sacramenta firmata haberet 7. sacramenta firmata essent 9. sacramentis confirmatos 15.

12) Remen supra Mindam. 13) Coloniensis. 14) Iburg in principatu Osnabrugensi.

750.

Hoc anno secundum Romani pontificis sanctionem Pippinus rex Francorum appellatus est, et ad huius dignitatem honoris unctus a sacra unctione manu sanctae memoriae Bonifatii¹ archiepiscopi et martiris², et more Francorum elevatus in solium regni, in civitate Suessona.³ Hildericus⁴ vero, qui falso regis nomine fungebatur, tonso capite in monasterium missus est.

751.⁵ 752.

753.

Hoc anno Pippinus rex cum exercitu magno Saxoniam ingressus est, et quamvis Saxones ei obstinatissime resisterent, pulsati tamen cesserunt, et ipse usque ad locum qui dicitur Rimi⁶, qui est super fluvium Wisuram⁷, accessit. In qua expeditione Hildigarius archiepiscopus⁸ interfectus est, in monte qui dicitur Iuburg.⁹ Revertenti vero regi¹ de Saxonia nuntius venit² de morte fratris sui Griphonis, et a quo vel qualiter fuisset interfectus.³ Eodem anno Stephanus papa venit ad Pippinum regem in villa quae vocatur Carisiacus⁴, suggerens ei, ut se et Romanam ecclesiam ab infestatione⁵ Langobardorum⁶ defenderet. Venit et Karlomannus frater regis, iam monachus factus, iussu abbatis sui, ut apud fratrem suum⁷ precibus Romani pontificis obsisteret; invitatus tamen hoc fecisse putatur, quia nec ille abbatis sui iussa contempnere, nec abbas ille⁸ praeceptis regis Langobardorum, qui ei hoc imperavit⁹, audebat resistere.

754.

Stephanus papa postquam a rege Pippino ecclesiae Romanae defensionis firmitatem accepit, ipsum sacra unctione ad regiae dignitatis honorem consecravit, et cum eo duos filios eius, Karlum et Karlomannum; mansitque¹ hiberno tempore in Francia. Eodem anno² Bonifatius, archiepiscopus Magontiacensis³, in Frisia verbum Dei praedicans a paganis interfectus, martirio coronatus est.

755.

Pippinus rex, invitante atque suggerente praedicto Romano pontifice, propter iustitiam beati Petri apostoli a rege Langobardorum exigendam Italiam cum valida manu¹ ingreditur. Resistentibus Langobardis et claustra Italiae tuentibus, ad ipsas montium clusas² acerrime pugnatum est; cedentibusque Langobardis, omnes copiae Francorum quamvis difficilem viam³ non magno labore superarunt. Heistulfus⁴ vero, rex Langobardorum, manum conserere non ausus, in civitate Papia a rege Pippino obsessus est; qui ante obsidionem non solvit, quam firmitatis causa pro reddenda sanctae Romanae

50 a) u. est 5. b) bonifacii hic et a. 754 reliqui praeter 1. c) martyris 7. d) suessona 7. e) hildericus 5. hildericus 6. ea) Karlus ab Italia regrediens dedicationem ecclesiae sancti Nazarii martyris et translationem corporis ipsius in monasterio nostro Lauresham celebravit, anno incarnationis domini DCCLXXXIII. die kal. Septembris codex 3. idem annis 753 et 754 numeros. DCCLII. et DCCLIII. adponit. f) deest 1. g) wisuram 5. 6. wisuram 3? 7. h) viburg 3? 5. 6. duburg 7. i) revertente v. rege 5. 6. k) nuntium accepit 7. l) interemptus 35 6. m) infestationibus 7. n) langobardorum, 1. 4. 5. 6. postea vero codex 1. meliorem lectionem exhibet. o) deest 7. p) illius 7. ille abbas 6. q) imperaverat 7. 3? r) ecclesiae 4. ita saepius s) deest 6. t) mansit autem 6. u) mogontiacensis. 2. 5. mogonciacensis 3. 6. moguntiacensis 7. v) propter erepta Romanae ecclesiae per regem Langobardorum dominia Italiam 7. w) manu valida 4. cum deest 6. x) clusas 3. 6. montium angustias quas clusas vocant 7. y) viam quamvis difficilem 7. z) haistulfus 5. haistulfus 7. ita et deinceps.

40 15) Kiersy ad Iaseram. 16) lis de S. Bonifacii obitus anno a Mabillonio Ann. Bened. adstipulatur. a. 755. expensa est, qui Wilibaldo aequali,

reversus est in Frantiam. ^a Carlomannus monachus ^b Vienna ^c civitate remansit una cum Bertradane ^d reginae ^e infirmus, languebat ^f dies multos, et obiit ^g in pace.

756.

Dum prospexisset Pippinus rex, ab Haistulfo Langobardorum rege ea non esse vera, quod ^a antea ^b promiserat de iustitiis sancti Petri, iterum iter peragens in Italiam; Papiam obsedit, Haistulfum inclusit, magis magisque de iustitiis sancti Petri confirmavit ^c, ut stabiles permanerent, quod antea promiserat ^d, et insuper Ravennam cum Pentapolim ^e et omni Exarcatu ^{ea} conquisivit et sancto Petro tradidit. ^e Et dum reversus est Pippinus rex, cupiebat supradictus Haistulfus ^f nefandus rex ^g mentiri quae antea pollicitus fuerat, obsides denegare ^h, sacramenta inrumpere. ⁱ Quodam die venationem fecit, et percussus est ^j Dei iudicio, vitam finivit. ^k Et quomodo et qualiter misus est Desiderius rex in regno, postea dicamus. ^l

757.

Misit Constantinus imperator regi Pippino cum aliis donis organum, qui ^a in Franciam usque pervenit. Et rex Pippinus tenuit placitum suum in Compendio ^b cum Francis, ^c ibique Tassilo venit, dux ^d Baioariorum, in vasatico ^e se commendans per manus, sacramenta iuravit multa et innumerabilia, reliquias ^f sanctorum martyrum ^g manus imponens ^h, et fidelitatem promisit regi Pippino et supradictis filiis eius, domno ⁱ Carolo et Carlomanno, sic ut vassus ^j recta mente et firma devotione per iustitiam ^k, sicut vassus ^l dominos suos ^m, esse deberet. ⁿ Sic confirmavit supradictus Tassilo ^o supra corpus sanctorum Dionisii ^p, Rustici et Eleutherii, nec non et sancti Germani seu sancti Martini ^q, ut omnibus diebus vitae eius ^r sic conservaret; sicut sacramentis promiserat ^s: sic et eius homines maiores natu, qui erant cum eo, firmaverunt, sicut ^t dictum est, in locis superius nominatis, quia ^u et in aliis multis. Natalem Domini et pascha Corbonaco ^v celebravit. ^w

758.

Pippinus rex in Saxoniam ibat ^a, et firmitates Saxonum per virtutem introivit ^b, in loco qui dicitur Sitnia ^c, et multae strages ^d factae sunt in populo Saxonum ^e; et tunc polliciti sunt contra Pippinum omnes voluntates eius faciendum ^f, et honores in placito suo praesentandum ^g, usque in equos trecentos per singulos annos. Et ^h in ⁱ mutavit se numerus annorum in ^j

a) franciam 1. 7. 8. 9. b) C. autem monachus 1. 7. c) in Vienna 1. d) bernadana 1. bertrada 9. bertrade 15. e) regina 1. 7. (8.) 9. f) languebatque 7. (8.) 9. g) et sic obiit in pace 7. (8.) 9. h) *Ann. 756 et 757 deunt in cod.* 15. k) quae 1. 7. (8.) 9. 12. l) ante 1. m) confirmavit, instabilis semper maneret 1. n) antea semper p. 2. o) pentapoli 1. 7. 9. 12. os) exarchatu 1. 7. 9. 12. p) reddidit 1. q) haistulfus 7. 50. r) nefandus rex h. 1. s) obsides denegare 1. t) irrumpere 1. 7. 9. u) est iam in 5. *eccliam, deest 7. 9. 12.* v) finivit vitam 1. w) dicemus 7. (8.) 9. x) organum quod 1. 7. (8?) o. quae 12. y) compendio 1. 7. 8. 9. 12. z) thessilo dux venit 1. .) vasatico 7. 9. a) reliquias 6. reliquis 1. 7. (8.) 9. b) *deest 5.* c) imponens 1. 7. (8.) 9. d) vasallus 1. e) iustitiam sicut vasallus 1. f) sicut vassus *excidit in 7. (8.) 9.* g) domino suo 1. 7. (8.) 9. *iam s. finale in 5. *eccliam*, dominos suos loco dominis suis non intellecto; pluralem tamen singulari numero 35 praefere antecedentia suadent.* h) thessilo 1. i) dionisi 5. k) Germani et sancti Martyris 1. l) vitae suae 7. (8.) 9. m) sacramentis constrictus p. 1. 7. (8?) n) quia *deest 1. 7. (8.) 9.* o) Natalem etc. *deunt in omnibus codd. excepto 5. et 9. in quo tamen ita reperitur: Eodem anno celebravit natalem domini in Corbonaco et pascha. Et immutavit se numerus annorum in 758.* p) ibi 1. q) civitates saxonum cum virtute bellica introivit 15. r) sitnna 1. situnna 7. sitina 12. s) multas strages 5. t) in populo saxonum factae sunt. Et post haec polliciti sunt pippino se omnes v. e. facturos et honore suo se praesentandos usque ad equos 15. u) faciendus 1. v) praestandum 1. w) Et etc. *deest 15.*

ecclesiae iustitia^a obsides 40 recepisset. Datis vero 40 obsidibus promissisque iureiurando firmatis, ipse quidem in regnum suum regressus^b est, et Stephanum papam cum Folrado^c presbytero capellano et non minima Francorum manu Romam remisit. Karlomanus autem^d monachus, frater regis, qui cum Bertrada^e regina in Vienna civitate remansit, priusquam rex de Italia reverteretur febre correptus, diem obiit; cuius corpus iussu regis ad monasterium sancti Benedicti, in quo monasticum habitum susceperat, relatum est.

756.

Heistulfus rex Langobardorum, quamquam anno superiore^f obsides dedisset, et de reddenda sanctae Romanae ecclesiae iustitia^g tam se quam optimates suos iureiurando obstrinxisset, nihil de promissis^h opere complevit. Propter hoc Pippinus rex iterum cum exercitu Italiam intravit, et Heistulfum in Papia civitate se includentem obsedit, et obsidione ad impletionem promissorum suorum compulit. Redditamque sibi Ravennam et Pentapolim et omnem Exarchatum ad Ravennam pertinentem ad sanctum Petrum tradidit; atque hisⁱ peractis, in Galliam reversus est.^k Heistulfus^l autem post abscessum^m eius, cum meditaretur, quomodo sua promissa non tam impleret, quam dolose ea quae impleta fuerant commutaret, in venatione de equo suo casuⁿ prolapsus est; atque ex hoc aegritudine contracta, intra paucos dies vivendi terminum^o fecit. Cui Desiderius, qui comes stabuli eius erat, successit in regnum.

757.

Constantinus imperator misit Pippino regi multa^p munera, inter quae et organum^q; quae ad eum in Compendio villa pervenerunt, ubi tunc populi sui generale conventum habuit. Illuc et Tassilo^r dux Baioariorum cum primoribus gentis suae venit, et more Francico^s in manus regis in vassaticum manibus suis^t semetipsum commendavit, fidelitatemque tam ipso regi Pippino quam filiis eius Karlo et Karlomanno iureiurando supra^u corpus sancti Dionisii promisit; et^v non solum ibi, sed^w etiam super corpus sancti Martini et sancti Germani simili sacramento, fidem se praedictis dominis suis^x diebus vitae suae servaturum, est pollicitus.^y Similiter et^z omnes primores ac maiores natu Baioarii, qui cum eo in praesentiam regis pervenerant, fidem se regi et filiis^{aa} eius servaturos, in praedictis venerabilibus locis promiserunt.

758.

Pippinus rex cum exercitu Saxoniam adgressus^{ab} est; et quamvis Saxonibus validdissime resistentibus et munitiones suas tuentibus, pulsus proelio propugnatoribus, per ipsum, quo patriam defendere conabantur, vallum intravit. Commissisque passim proeliis, plurimam ex ipsis multitudinem occidit^{ac}; coegitque ut promitterent, se omnem voluntatem illius esse facturos^{ad}, et annis singulis^{ae} honoris causa ad generalem conventum equos 300 pro munere duros. His ita compositis, et more Saxonico, ut^{af} rata esse deberent, confirmatis, in Galliam sese cum exercitu suo^{ag} recepit.

a) pro restituendis quae Romanae ecclesiae ablata fuerant 7. b) reversus 6. c) folrado 5. 6. d) deest 7. e) bertrada 5. berchtrada 6. bertrada 7. f) superiori 5. g) et ad reddendum ea quae Romanae ecclesiae abstulerat 7. h) nihil promissorum 7. i) iis 7. k) est reversus 2. l) abscessum 1. m) deest 6. n) finem 7. o) multa deest 2; p. regi multa misit 7. p) organa 7. 3? q) tassilo 5. r) francorum 4. s) in manibus 40 suis 4. t) super 7. 3? u) Sed 7. 3? v) verum 7. 3? w) deest 5. 6. x) deest 7. y) pervenerunt 6. z) filios 6. aa) ingressus 4. ab) ita 1; ceteri cecidit. b) voluntatem eius facturos 7. c) s. a. 7. d) suo exercitu 2.

17) relinquere, deserere. 18) sententia est: in futuro. 19) Cherbonne ad Axonam contra Tassilo Pippino et filiis fidelitatem promisit, Attiniacum posita, aut S. Marcou, olim Corbeni nuncupatum. Vales. Notit. Gall. p. 160. 20) desertum Senda, Sinedi, Sinaidi, die deberet, sic ipse vassus recta mente et firma Sende?

759.

Natus est Pippino regi filius, cui supradictus rex nomen suum inposuit^a, ut Pippinus vocaretur sicut et pater eius; qui vixit annos duos, et in tertio defunctus est.^b Eodem^c anno celebravit natalem Domini in Longlare^d et pascha in Iopila.^e Et inmutavit^f se numerus annorum in

760.

Tunc Pippinus rex, cernens Waipharium^g ducem Aquitaniorum minime consentire iustitias ecclesiarum partibus quae erant in Francia, consilium fecit cum Francis; ut iter ageret^h supradictas iustitias quaerendo in Aquitania. Et pervenit usque in locum, qui dicitur Tadoad.ⁱ Et cum haec vidisset Waipharius, misit missos suos, Adobertum^k et Dadjnum^l, et dedit obsides Adalgarium^m et Eitharium regi Pippino, ut omnia redderetⁿ, quicquid supradictus rex quaerebat in causis ecclesiasticis. Et celebravit natalem Domini in Carisiago^o et pascha. Et inmutavit^p se numerus annorum in

761.

Waipharius^q dux Aquitaniorum, minime cogitans de obsidibus vel de sacramentis suis, quasi in vindictam^r supra Pippinum regem exercitum misit, qui ad Cavalonum^s civitatem venerunt. Dum et supranominatus rex synodum suam^t teneret in villa qui^u dicitur Dura^v, nuntiatum est ei, quod Waipharius in omnibus mentitus est; iterum rex^{wa} Pippinus illuc cum exercitu iter peragens, et eius filius primogenitus nomine Carolus^x cum eo, et multa castella coepit^y, quorum nomina sunt, Burbonnis^z, Cantela, Clarmontis.^{aa} Iistas^{ab} per pugnam coepit, et in Alverno^b alia multa^c castella coepit per placitum, quae se subdiderunt in eius dominio, et pervenit usque Limovicis^d, vastando et desertando^e supradictam provinciam propter negligentiam^f Waipharii ducis. Et celebravit natalem^g Domini in Carisiago^h villa, et paschaⁱ similiter. Et inmutavit se^k numerus annorum in

762.

Tertio in Aquitania^l Pippinus rex iter faciens, et coepit civitatem Bituricam^m et castrum quod diciturⁿ Toarcis.^o Et celebravit natalem Domini in Gentiliaco^p villa^q, et pascha similiter. Et^r inmutavit se numerus annorum in

a) inposuit 1. 7. 9. b) defunctus se. i. tertio 1. 7. c) Eodem etc. omnia usque ad a. 775 desunt 15. d) long-lare 1. e) topila 1. f) mutavit 1. g) wapharium 1. waifarium 7. waifarium 7 b. 9. 12. gnaifarium 13. ita deinceps fere semper. h) ut quae ageret 1. i) thedoad 1. theodoad 12. tedoat 15. k) dothertum 1. othertum 8. outbertum 9. othertum 12. atbertus 13. l) dawinum 12. m) ad Algarium Cetherium 1. Adalgarium et Aite-30-rium 7. A. et Itherium 8. et Adalgarium et dedit obsides iterum regi P. 9. A. et itherium 13. n) redderet et q. 1. 7. o) carisiaco 7. (8.) 9. 12. 13. p) et inmutatus est 7. q) waifarius hic et infra 5. r) vel sacramentis 1. s) vindictam suam in P. 1. v. super P. 7. g. vindicta supra 13. t) caluadonum 1. cabilonum 7. cavalonum 8. cavallonum 9. cabilonum 12. u) synodum suam 1. 7. (8.) 9. v) villa quae 1. 7. (8.) 9. w) duria 7 b. 12. wa) tunc iterum rex 7. t. rex it. 9. x) carolus 1. 7. (8.) 9. karolus 12. ita deinceps. y) cepit 1. 7. (8.) 9. 12. 35. z) burbonis 1. 13. aa) clarmontis 1. claramontis 15. ab) istos 1. istas 5. ista 7. (8.) 9. b) auernem 1. c) multa alia 7. d) lemnicas 1. lemnicas 7. (8.) 9. lemnicas 12. limodicas 13. e) destruendo 1. 7. f) negligentiam 1. negligentias 7. negligentias 9. g) natale 1. h) carisiaco 7. 12. i) domini et pascha in carisiaco villa anno domini 762. 9. k) inmutatus est n. 1. l) aquitaniam 7. 9. m) deest 1. n) toarcis 1. foarcis 12. o) villa similiter et p. 1. p) Et inmutavit se deest 1.

21) Valesio p. 283. Clare in Arduenna. 22) In Mosae ripa. 23) Doué, vicus 15000 passuum 40 mil contra Leodium et Haristallium, in dextra a fluvio Ligeri remotus, in finibus Pictonum et

759.

Natus est Pippino regi filius, quem suo nomine Pippinum vocari voluit. Sed puer in matura morte praeventus, tertio post nativitatem suam anno decessit. Hoc anno celebravit rex natalem Domini in Lonclare^a 21, et pascha in Iopila²²; neque extra regni sui terminos aliquod iter fecit.

760.

5 Waifarius dux Aquitaniae, cum res, quae in sua potestate erant, et ad ecclesias sub manu Pippini regis constitutas pertinebant, rectoribus ipsorum venerabilium locorum reddere nolisset, ipsumque regem pro his se^b per legatos suos commonentem audire contemneret, contumacia sua ad suscipiendum contra se bellum concitavit. Nam rex contractis undique copiis Aquitaniam ingressus, bello se res et iustitias ec-
10 clesiarum exacturum^c pronuntiavit. Cumque in loco, qui Tedoad^d 23 vocatur, positus castris consedisset, Waifarius bello certare non ausus, missa^e ad regem legatione, spondet se imperata facturum, ecclesiarum iustitias^f redditurum, obsides qui impe-
15 rantur daturum: dedit etiam duos de primoribus gentis, Adalgarium et Itherium.^g Et hoc facto, commotum contra se^h regis animum adeoⁱ mitigavit, ut statim bello desisteret. Nam acceptis obsidibus, qui ad fidem promissionibus faciendam dati sunt, rex bello abstinuit, domumque reversus, dimisso exercitu, in villa Carisiaco^k hiema-
vit, in qua et natalem Domini et pascha celebravit.

761.

Waifarius dux, quamquam obsides dedisset, sacramenta^l iurasset, satius tamen ratus, si^m de inlato sibi anno superiore bello ultionem exigeretⁿ, exercitum suum, 20 qui Francorum possessiones popularetur, usque ad Cabillonem civitatem fecit accedere. Quod cum^o Pippino regi generalem conventum agenti in villa Duria²⁴ fuisset nuntiatum, coactis undique auxiliis^p, cum magno belli apparatu Aquitaniam ingressus, quaedam opida^q atque castella manu cepit: in quibus praecipua fuere Burbonis, Cantilla, Clarmontis.²⁵ Quaedam^r se victori ultro dederunt^s, maximeque Arvernorum^t ca-
25 stella, quae tunc bello premebantur. Rex tamen cuncta quae extra munitiones invenit, ferro et igni^u devastans, postquam ad Limovicas^v 26 oppidum venit, reversus est, et in villa Carisiaco hibernis habitis, natalem Domini ac pascha celebravit. In hac expeditione fuit cum rege filius eius^w primogenitus Karlus, ad quem post patris obitum totius imperii summa conversa est.^x

762.⁶

30 Pippinus rex suscepto a se bello finem imponere cupiens, iterum Aquitanicam provinciam cum magnis copiis intrat: captisque Biturica^y 27 civitate et castello Toarcis²⁸, revertitur. Hiemavitque in villa Gentiliaco²⁹; atque in ea^z natalem Domini ac paschalis festi sollemnia³ celebravit.

a) longlare 7. b) regem de hisce per 7. c) se res ecclesiarum bello exacturum 7. d) tedo 4. thedoad 3? 5. 6. 5? 7. e) emissia 4. f) ecclesiis sua iura 7. g) iterium 5. 6. h) ita contra se commotum 7. i) deest 7. k) carisiaca 6. l) sacramentaque 7. m) deest 7. n) exigere 7. o) dum 6. p) consiliis 4. confinis 6. q) oppida 2-7. r) quae 1. s) dederunt 3? 5. 6. 7. t) aruenorum 4. aruennorum 5. 6. avernorum 7. u) igne 7. constantier. v) limovicas 5. 6. limovicam 7. w) deest 5. 6. x) pervenit 7. y) beturica 4. z) eadem 4. 3) sollempnia-2. 4. sollempnia 3, solennia 5. solennitatem 7.

30 Andium prope Semur. Vales. I. c. p. 552. moges. 27) Bourges. 28) Thouars. 29) Gentilly prope Parisios. 24) Düren inter Coloniam et Aquas. 25) Bourbon, Chantelle-le-Chastel et Clermont. 26) Li-

763.

Pippinus rex habuit placitum suum in Nivernis³⁰, et quartum iter faciens in Aquitaniam, ibique^a Tassilo^b dux Baioariorum postposuit sacramenta et omnia quae promiserat, et per malum ingenium se inde seduxit, omnia benefacta, quae Pippinus rex avunculus eius ei fecit, postposuit; per ingenia fraudulenta se subtrahendo Baioariam petiit, et nusquam amplius faciem supradicti regis videre voluit. Rex Pippinus iter peragendo per Aquitaniam^c, usque ad Cadurciam^{d,31} pervenit, Aquitaniam vastando, et revertendo per Limovicam^e in Franciam^f reversus est. Et facta est hiemps^g valida, et tenuit rex^h Pippinus natalem Domini in villa, quiⁱ dicitur Longlar^k, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

764.

Tunc Pippinus rex^l habuit placitum suum^m ad Wormatiam, et nullum iter aliudⁿ fecit, nisi in Francia^o resedit, causam^p pertractabat inter Waifarum et Tassilonem^q, et celebravit natalem Domini in Carisiago^r villa, et pascha^s similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

765.

Tunc Pippinus rex^v habuit placitum^x suum^y ad Attiniacum, et nullum fecit aliud iter, et celebravit natalem Domini in Aquis villa, et pascha^z similiter. Et inmutavit^{aa} se numerus annorum in

766.

Tunc Pippinus rex perrexit iter faciens in Aquitaniam; et placitum suum habuit in Aurelianis civitate, et restauravit Argentomo³² castro, quod antea Waifarum destruxit. Supradictus Pippinus rex castrum nominatum^a reedificavit, ibi^b Francos misit^c Aquitaniam continendo^d, similiter et in Biturigas^e Francorum^f scaram conlocavit. Et celebravit natalem Domini in Salmunciagum^{g,33} villam^h, et paschaⁱ in Gentiliaco^k. Et inmutavit se numerus annorum in

767.

Tunc habuit dominus Pippinus rex^l in supradicta villa synodum magnum^m inter Romanos et Graecos de sancta Trinitateⁿ vel de sanctorum imaginibus, et postea perrexit iter peragens partibus^o Aquitaniae per Narbonam, Tolosam coepit, Albiensem^p similiter necnon et Gavuldanum^{q,34}; et sanus reversus est in patriam, et celebravit pascha in Vienna^r civitate. Et in eodem anno in mense Augusto iterum perrexit^s partibus^t Aquitaniae, Bituricam usque venit, ibi synodum fecit cum omnibus Francis solito more in campo, et inde iter peragens, usque ad Garonnam^u pervenit, multas

a) ibi 1. 7. (8.) 9. b) tassilo ita et deinceps 1. c) aquitaniam u. ad c. pervenit deest 5. d) ad durcia 13. 30 e) lemovicam 7. (8.) 9. 12. legemodicas 13. f) francia 13. g) hyems 1. 9. hiems 7. 12. h) rex deest 1. i) quo 1. 7. (8.) 9. k) longlaar 1. longolare. 12. l) rex deest 1. rex pippinus 7. 9. m) suum deest 1. n) et nihil tunc aliud 1. 7. o) franciam 7. 9. p) causam 1. causamque 7. 9. r) wapharium tessilonem 1. s) in deest 1. t) carisiaco 7. 12. u) domini et pascha in parisiaco villa anno domini 765. 9. v) anni 764 et 765 desunt in 13. w) rex p. 1. 7. 9. (8.) x) placitum habuit 1. 7. y) suum deest 1. z) Et inmutavit etc. deest 1. 35 a) argentonio castrum 1. argentomum castrum 7. (8.) 9. argentomachum castrum 12. b) nominatum deest 1. b) ibique 7. 9. c) dimisit 7. d) convivendo 1. ad aquitaniam continendam 9. e) biturgis 1. bituricas 7. (8.) 9. 12. uturicas 13. f) francorum deest 1. g) salmonigo villa 1. salmongium villam 7. salmonico 12. h) villam deest 9. 12. i) pascha similiter. cetera desunt 1. k) gentiliaco anno d. 767. 9. l) rex deest 1. rex pippinus 7. 9. m) magnam 1. n) sancta civitate 1. o) in partibus 1. 9. p) gvaldanum 1. gavaldanum 7. 40 gavalidanum 12. galuldanum 13. q) bienna 13. r) perrexit saepius 5. s) ad partes 1. t) usque a garonnam civitas pervenit 13.

30) Nevers. 31) Cahors. 32) Argenton, a meridie et occidente oppidi Chateauroux.

763.

Redeunte anni congruo tempore, conventu in Nivernis^{a 30} habito, et contractis undique copiis, rex Pippinus Aquitaniam repetit, et omnia quae extra munitiones erant ferro et igni depopulatus, usque ad Cadurciam³¹ opidum accessit.^b Inde cum integro exercitu^c in Franciam se recepturus, per Lemovicam^d regreditur. De qua expeditione Tassilo^e Baioariae^f dux, aegritudine per dolum simulata, patriam^g reversus est, firmatoque ad defectionem animo, ad regis conspectum^h ulterius seⁱ venturum abiuravit. Rex, dimisso in hiberna exercitu^k, ad hiemandum^l in villa Lonclare^m conedit, atque ibi natalem Domini ac pascha celebravit. Facta est autem eoⁿ tempore tam valida atque aspera hiemps, ut inmanitate frigoris nullae^o praeteritorum^p annorum hiemi videretur posse^q conferri.

764.

Rex Pippinus, distracto^r in diversa animo propter duo bella; Aquitanicum^s iam olim susceptum, et Baioaricum^t propter Tassilonis ducis defectionem suscipiendum, populi sui generalem conventum habuit in Wormacia civitate. Dilataque in futurum expeditione, illo anno domi se continuit. Hiemavitque in villa Carisiaco, atque in ea^u natalem Domini et sanctum paschalis festi sollemne^v celebravit. Eodem anno^w eclipsis^x solis facta est primo die^y Non. Iun. hora sexta.

765.

Hoc anno rex Pippinus domi se continuit, neque propter Aquitanicum bellum, quamvis nondum finitum, regni sui terminos egressus est, sed generalem populi sui conventum in Attiniaco^z villa, hiberna^{aa} Aquisgrani habuit^{ab}, ubi et^{ac} natalem Domini^{ad} et pascha celebravit.

766.

Pippinus rex propter conficiendum Aquitanicum bellum conventu^{ae} Aurelianis habito, in Aquitaniam profectus, destructum^b a Waifario Argentomagum^{c 32} castrum reaedificat^d, depositoque^e ibi necnon et in^f Biturica civitate Francorum praesidio, regreditur, natalemque^g Domini Salmonciaci^{h 33}, pascha vero Gentiliaciⁱ celebravit.

767.

Orta quaestione^k de sancta Trinitate et de sanctorum imaginibus inter orientalem et occidentalem ecclesiam, id est Romanos et Graecos, rex Pippinus, conventu^l in Gentiliaco villa congregato^m, synodum de ipsa quaestione habuit; eoque peractoⁿ, ad bellum praedictum conficiendum post natalem Domini in Aquitaniam proficiscitur. Et per Narbonam iter agens, Tolosam^o adgressus coepit^p, Albiensem et Gavuldianum^{q 34} pagos in deditionem accepit. Et Viennam reversus, postquam ibi et paschalis festi sacra peregit, et exercitum a labore refecit, iam prope aestate confecta, mense Augusto ad reliquias belli profectus est; et Bituricam veniens, conventum more

a) nivernis 5. b) venit 4. c) e. i. 7. d) limovicam 7. e) tassilo 5. f) dux baioariae 4. g) in patriam 7. h) aspectum 7. 3? i) se u. 7. k) e. in h. 7. 3? l) hiemandum 2. m) longlare 7. n) hoc 7. o) nulli 7. p) deest 2. q) distracto 4. r) A. scilicet 7. 3? s) baioariorum 2. t) sanctum pascha cel. 7. sanctam paschalis festi solennitatem 5. 6. u) eodem anno deest 2. v) eclipsis 1. 4. w) II. non. iun. 3. 4. 5: primo die deest 2. x) atiniaco 2. y) hiberna 1. z) Attiniaco villa habuit. hibernum tempus aquisgrani fuit 5. aa) ubi 3. 5. ibi et 6. ab) c. in 7. 3? ac) destructum 2-7. ad) argentum magnum 5. ae) reparat 7. 5? af) dispositoque 2-7. ag) in deest 2. 4. et ibi et in 7. ah) natalem 7. ai) salmonciaci 4. salmonciaco 5. 6. aj) gentiliaco 5. 6. ak) quaestio 4. al) in deest 5. am) pipp. gentiliaco villa congregatio 6. an) eaque peracta 4. ao) tholosam 6. ap) caepit 4; cepit 2, 3. 5. 6. 7. q) gavuldianum 3. gavuldensem 7.

33) Samoucy prope Lugdunum - Clavatum. in Arvernus. Vales. p. 213.

34) le Givaudan, pagus antiquus Gabalorum

roccas^{a, 36} et speluncas conquaesivit^b, castrum Scoraliam^c, Torinam^d, Petrociam^{e, 36}, et reversus est Bituricam, ibique nuntiatum est de obitu Pauli papae, et ibi celebravit natalem Domini.^f Et inmutavit se numerus annorum in

768.

Domnus Pippinus rex iter faciens, et Remistagnum^g coepit, ad Sanctones civitatem usque pervenit, et^h ibi captamⁱ matrem Waipharii et sororem eius et neptas^k eius^l, usque ad Garonnam; inde perrexit in loco qui dicitur Montis.^{m, 37} Ibi Herowicusⁿ veniens cum illa alia sorore Waipharii ducis, et inde sanus reversus, pascha celebravit in castra qui^o dicitur Sels.³⁸ Iterum iter adsumens^p cum domna Bertradane regina ad Sanctones^q civitatem pervenit, ibique domna Bertradane regina^r cum familia dimisit, et partibus Petrogorigo^s perrexit: et interempto Waiphario, cum triumpho victoriae ad Sanctones^t reversus est. Ibiq[ue] moram faciens aliquod^u dies, aegrotare coepit, partibus Turonorum^v revertendo perrexit^w, orationem ad sanctum Martinum^x fecit^y, ad sanctum Dionysium^z usque pervenit, ibique diem obiens^{aa} finivit 8. Kalend. Octob.^a Domnus vero Carolus et Carlomannus elevati sunt in regnum, et domnus Carolus 7. Idus Octob. in Noviomio^b civitate, Carlomannus in Suessionis civitate si- militer; et celebravit praedictus gloriosus domnus Carolus rex natalem Domini in villa quae dicitur Aquis, et pascha in Rodomo^c civitate. Et inmutavit^d se numerus annorum in^e

769.

Domnus Carolus gloriosus^f rex iter peragens partibus Aquitaniae, eo quod Hunaldus^g voluit rebellare totam Wasconiam etiam et^h Aquitaniam, et cum paucis Francisⁱ auxiliante Domino dissipata iniqua consilia^k supradicti Hunaldi; et in ipso itinere iungens se supradictus^l magnus rex cum germano suo Carlomanno^m in loco qui dicitur Duosdives.^{n, 42} Inde Carlomannus se revertendo Franciam^o iter arripiens, domnus Carolus benignissimus rex ivit ad Aequolesinam^{p, 43} civitatem^q, et inde sumpsit plures

* [iter procedens ad Petrogoricum. Cuius partibus constituit basilicam iuxta fluvium nomen Dronam in honore beati Petri apostolorum principis, in qua post non multum temporis unum de innocentibus collocavit datum patri suo a domno papa Romano, cuius meritis et auxiliis dicebat se victorem bello fuisse multoties. Locus autem quo basilica fundata est, Brantosmis dicitur. Postea de Petrogorico et Engolesima aliisque locis sumens plures 7.]

a) roccas 1. b) conquiesivit 1. 7. (8.) 9. c) scoram 1. d) torvinam 12. e) perotiam 1. f) natalem domini anno 768. 9. g) et Rhenum stagnum 1. herimstagnum 13. h) et deest 7. 9. 12. i) capit 1. 12. k) capta matre . . . sorore . . . nepti 7. 9. l) eius et venit 1. 7. m) montis (alii Mortis) 1. n) heronicus 1. herovicus 7. hibi erohunicus 13. o) castro quod 1. 7. (8.) 9. p) assumens 1. 7. 9. 12. q) sanctones 1. r) ibique dictam reginam 1. 7. ibique domna bertradam reginam 9. s) petragorico 9. t) sanctones civitatem 1. sanctones ci- vitem 7. u) aliquot 1. 7. (8.) 9. 12. v) thuronum 1. w) perrexit Orceonem ad sanctum Martinum et 1. x) martyrum 5. y) fecit et ad 7. z) dyonysium 5. aa) obiit octavo Caendas Octobris 1. a) VII. kal. 7. b) noviomis 1. c) rodoma 9. d) Et inmutavit etc. hic ut saepius deest 1. e) Anni 768 finis cum a. 769; 770; 771, 772 deest in 13. f) gloriosus 1. 7. (8.) 9. 11. gloriosissimus 5. deest 10. 12. g) hunoldus 8. 9. h) et etiam venit ad aquit. 1. i) Francis deest 1. k) dissipata sunt 1. 10. dissipavit 7. 9. 12. dissipatum est iniquum 40. consilium 11. l) praedictus 1. m) carlomano germano suo 1. n) ducischiis 1. duosdives 7. (8.) 9. 10. 11. o) in franciam 1. 7. (8?) 10. 11. p) equolesinam 1. equolesinam 7. equolesman 9. equolesinam 10. egolis- mam 11. ecolensinam 12.

35) rocca hodieque in Italia castellum montanum audit, e. g. Rocca del Papa in monte Albano, et quam plurima in Apennino. 36) Scoraille, Turenne, Peiruce. Bouquet. 37) locus Valesio et Bouqueto incognitus. 38) aut

Seltz in Alsatia aut locus quidam Aquitaniae. V. Cl. Guizot in Gallia annalium nostrorum versione (Collection des memoires relatifs à l'histoire de France. Annales d'Eginhard p. 11.) Selles vertit; Valesius duo eius nominis loca

Francico^a in campo egit.^b Indeque^c ad Garonnam^d fluvium accedens^e, castella multa et petras atque^f speluncas, in quibus se hostium manus plurima defendebat, coepit, inter quae praecipua fuere Scorialia^g, Torinna^h etⁱ Petrocia.³⁶ Reversusque^k Bituricam, exercitum in hiberna^l dimisit, ipse^m ibi considensⁿ natalem Domini celebravit.
6 Eo anno Paulus papa Romanus defunctus est, cuius rei nuntius ibi ad regem pervenit.

768.

Rex Pippinus cum primum ad bellum gerendum tempus congruum esse videret, evocato undique exercitu, ad Santonicam^o civitatem contendit. Captoque^p in itinere Rimistaino^q, cum ad urbem praedictam venisset, mater et soror et neptes^r Waifarii ducis^s ad conspectum eius adductae sunt. Quas cum pie susceptas^t servari iussisset, ad Garonnam fluvium proficiscitur, ubi ei Erowicus^u cum alia praedicti ducis sorore occurrit, in loco qui Montes³⁷ vocatur, seque et illam regi tradidit. Rebus igitur aliquot prospere gestis, rex^v revertitur, et in castello quod dicitur Sels^w pascha celebravit. Adsumptaque secum uxore atque familia sua iterum ad urbem Santonicam^x venit. Dimissaque ibi uxore et^y familia, cum omnibus copiis ad persequendum
15 Waifarium ducem animum intendit, nec^z prius destitit, quam aut caperet aut interficeret rebellantem.* Interfecto igitur duce Waifario^a in territorio^b Petragorico³⁹, confectoque, ut sibi videbatur, Aquitanico bello, Santonas reversus est. Cumque ibi aliquantum temporis moraretur, aegritudine decubuit. In ipsa^c tamen valetudine^d Turonos delatus, apud sancti Martini memoriam oravit. Inde cum ad Parisios venisset^e, 8 Kal. Octob. diem obiit; cuius corpus in basilica beati Dionisii martiris humatum est. Filii vero^f Karlus et Karlomannus consensu omnium Francorum reges creati, et Karlus in Noviomio^g civitate, Karlomannus in Suessona^h insignia regni susceperunt.⁴¹ Karlusque, qui maior natus erat, Aquasgraniⁱ profectus, ibi natalem Domini, et in Ratumago^k civitate pascha celebravit.

769

25 Postquam hii duo fratres patri^l succedentes regnum inter se partiti sunt, Aquitania provincia, quae in sortem maioris natu Karli regis cesserat, remanentibus in ea transacti belli reliquiis, conquiescere non potuit.^m Nam Hunoldusⁿ quidam regnum adfectans, provincialium animos ad nova molienda concitavit. Contra quem ipse, cui eadem provincia sorte obvenerat, rex Karlus cum exercitu profectus est. Sed cum
30 fratris auxilium habere non posset, qui procerum suorum pravo consilio ne id faceret inpediebatur, conloquio tantum cum eo habito in loco qui Duasdives⁴² vocatur, fratre in regnum suum remeante, ille Egolisenam^o civitatem proficiscitur,⁴³

a) francico 5. 6. b) habuit vel egit 4. c) ibique 6. d) garonam 2. garongam 4. e) acedens 2. f) adque 2. g) scorialia 3. 4. h) torinna 4. torriuna 5. 6. i) atque 4; deest 7. k) reversus 4. l) hybernia 7. m) ipse vero ibi 3. ipse autem ibi 6. n) moratus 7. o) santonicam 4. p) capto 4. q) rimastaino 6. r) neptesque 7. 37 s) regis 6. t) deest 6. u) eberwicus 7. ewarwicus 3. v) deest 3. w) fels 2. x) santonicum 1. 2. 5. 6. santonicam 4. y) ac 7. 37 uxore sua et 6. z) neque 7. a) et caperet et rebellantem quoque interficeret 7. a) w. d. 7. 37 b) territorio 2. c) illa 5. 6. d) in valetudine 5. valetudine 7. e) venisset 2. f) vero eius 7. g) noviomago 4. 5. 6. 7. h) suessona civitate 4. 5. 6. suessiona 7. i) karolus aquasgrani 7. k) ratumago 6. rotomago 2. 40 rotomago 7. l) deest 2. m) poterat 5. n) hunholtus 7. ita deinceps. o) ergo lisenam 6. lisenam 5.

recenset, *Selles en Berry* aut potius *Celle*, Cella S. Ensicii, et *Selles sur Nahon* seu potius *Celle*, Cella S. Genulphi; quum vero *Sels* non a *Cella* originem ducat, viro de historia maxime merito hac in re adsentiri non possumus. 39) Perigneux. 40) Noyon. 41) Carolo praeter dimidiam Aquitaniam borealis, fratris meridionalis regni Francorum portio obvenit. Carolo e. g. Andegavi, Rotomagum, 50 Noviomum, Audriaca villa, monasteria S. Bertini et Corbeisense, Valentianae, Leodium, Haristallium, Aquae, Duria, Traiectum inferius, Gorzia, Moguntia et Wormatia, ideoque

Neustriae et Austrasiae pars borealis, Frisia, certe et Thuringia cum Baioaria cesserunt; in Carlomanni ditione v. c. monasterium Argentoullum, Parisii, Suessiones, Salmontiacum, Corbonacum, Attiniacum, Pontio, Theodonis villa, Mettae, Viridunum, Calmuntiacum, Brocomagum, Neustriae et Austrasiae pars meridionalis, Septimania, Burgundia, Provincia, Alsatia et Alamannia occurrunt. 42) eius situs ignoratur, ultra Rhenum in regno Carlomanni fuisse videtur, non vero in Pictonibus. 43) Angoulême.

Francos * † cum omni utensilia et praeparamenta^b eorum^c ††, et ibat^d super flumen Dornoniam^e 44, et aedificavit ibi castrum qui^f dicitur Fronciacus^g 45; et inde missos suos mittens post Hunaldum et uxorem eius ad Luponem Wasconem, dum et ibi moram fecisset^h una cum Francis, adductus estⁱ supradictus Hunaldus una cum uxore sua. Et ††† castro praeparato^k et Hunaldo recepto, reversus est in Francia^l, et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Duria^m, et pascha in Leodicoⁿ 46 vico^o publico. †††† Et^p inmutavit se numerus annorum in

† [qui civitatem ipsam aspiciabant 11.] †† [simulque Launum, episcopum eiusdem civitatis, qui fuerat capellanus domni Pippini regis patris sui, quem ipse rex Pippinus episcopum fecerat de ipsa civitate. 11.] ††† [recepto Unaldō et praeparato castro 10 Fronciaco, rediit ad Egolesimam, ubi postulante Launo episcopō fecit in Monasterio sancti Eparchii auctoritatem praecepti de terris quae ibi sine contentione erant, id est super fluvium Tolveram, Magnacum, Iuvenacum, Vasnacum, Monterionem, Vi-sacum, Roliacum; super fluvium Nōtram, Baudidanem villam, Camilon, Cavannacum, Uleiacum, Roliacum minorem, Torciacum, Sertis, Tomolatium; super fluvium Dornoniam, Montem villam, Baciacum, Triacum, Marlevam. Quod praeceptum Bartholomaeus cancellarius eius scripsit, et ipse dominus rex manu sua firmavit, et de anulo suo sigillavit. Erat eo tempore in ipso monasterio sancti Eparchii canonialis habitus. Inde gloriosus rex Carolus reversus est in Franciam. 11.] †††† [ubi sanctus Lambertus martyr in corpore requiescit gb.] 20

770.

Tunc dominus Carolus rex habuit synodum^q in Warmatiam^r civitatem, et Carlomannus et Berta regina iungentes se ad † Salossa^s 47, et in eodem anno perrexit domna Berta regina per Baioariam partibus Italiae. Et dominus Carolus rex celebravit natalem Domini in Mogontiam^t civitatem et pascha in Haristalio^v 48. Et inmutavit se numerus annorum in 25

† [castro quod dicitur Salussa gb.]

771.

Tunc dominus Carolus rex synodum habuit^w ad Valentianas^x 49, et eodem anno Carlomannus^y rex defunctus est in villa quae dicitur Salmonciacus^z, prid. Non. Dec. † Dominus rex Carolus venit^{aa} ad Corbonacum^a villam, ibique venientes Wilcharius^b archiepiscopus et Folradus^c capellanus cum aliis episcopis et sacerdotibus^d, Warinus^e 30 et Adalhardus^e comites cum aliis primatibus qui fuerunt Carlomanni^f ††; uxor vero Carlomanni cum aliquibus paucis Francis partibus Italiae^g perrexerunt. Et praeclarus ac

† [sepultusque est iuxta urbem Remorum in basilica beati Remigii confessoris gb.] †† [et unxerunt dominum Karolum super se in regem, et obtinuit feliciter monarchiam regni Francorum. Girberga vero uxor gb.] 35

a) et insumpsit populos francos 1. b) omnibus utensilibus et praeparamentis 1. 11. omnibus utensilibus et praeparamenta 7. omni utensilio et praeparamenta 8. cum omni generis apparatu 10. armis et utensilibus 12. c) ipsorum et ibi super 1. d) eorum ivit 7. e) deponicem 1. dordoniam 7. 9. dordonem 10. dordhoniā 12. f) castrum quod 1. 7. (8.) 9. 10. 11. 12. g) frontiacus 12. h) fecisset venit cum 1. i) adductus et 1. k) praeparato 1. l) franciam 1. 7. (8.) 9. 10. 11. 12. m) dura 1. n) leako vico 1. o) puplico 5. p) anni huius finis 40 rex Einh. vita Caroli paululum immutatus est in gb. q) synodum suam 7. r) warmatia civitate 1. 7. (8.) 10. 12. in codice 5 iam in fine utriusque vocis erasum. s) salossen 1. salona 9. salussa gb. polassa 11. slussam 12. t) in partes italiae 1. 10. 11. u) mogontia civitate 1. mogunciam civitatem 7. (8.) mogunciam 9. magonia civitate 10. magontia 12. et celebravit dominus carolus natale et pascha in warmatia 11. v) haristalio 1. heristalio 7. harestalio 9. heristellio 12. w) Egrefius (Egrefius) Karolus rex synodam habuit etc. prima verba co-45 dicit 6. x) valentinianas 1. valentianas 5. valentinas 6. y) karlomannus 6. ita et constanter karolus. z) salmonciacus 4. salmanciacus 6. aa) dominus carolus 1. dominus carolus rex 5. q. r. karolus 6. carolus vero rex 7. (8.) 9. deinde rex karolus 10. et dominus rex karolus 11. venit autem rex karolus 12. a) carbonacum 4. 9. carbonacum 10. 11. b) vulcarius 7. willarius 9. 12. wilharius 10. wallorius 11. c) fuldradus 1. fulradus 6. 7. (8.) 9. 10. folcarius 12. d) episcopis ac sac. 6. e) adalhartus 1. adalardus 7. (8.) 9. 11. 50 adalardus 16. f) fuerunt Caroli Magni 1. g) ad partes italiae 1. in partes italiae 10. 11. h) perrexit 1. 6. 7. (8.) 11. discessit 12.

44) Dordogne. 45) Fronsac. 46) Lüttich. lesium qui idem censuit, male habeat, et lo-
47) Seltz in Alsatia; quamvis enim Schöpflin-cum quendam pagi Wormatiensis ad flumen Sa-
lusium prope Ingelheim intelligat, quod Caro-55

et inde, contractis undique^a copiis, fugientem Hunoldum persequitur^b, paulumque^c abfuit^d, quin caperet. Sed ille notitia locorum, in quibus regis exercitum latere poterat, liberatus est, dimissaque Aquitania Wasconiam^e petiit, tutum se ibi fore arbitratus. Erat tunc Wasconum dux, Lupus nomine, cuius fidei se Hunoldus committere non dubitavit. Ad quem rex missa^f legatione, iubet sibi perfugam reddi, ea conditione mandata, si dicto audiens sibi non fuisset^g, sciret se bello Wasconiam ingressurum, neque inde prius digressurum, quam illius, inobedientiae finem inponeret. Lupus nimis^h regis perterritus, Hunoldum et uxorem eius sine cunctatione reddidit, se quoque quaecumque imperarentur facturum spondit.¹⁰ Atⁱ rex, donec legati quos miserat reverterentur, castellum quoddam^k iuxta Dornoniam^l 44 fluvium vocabulo^m Fronciacumⁿ 45 aedificat. Reversis igitur legatis, reducto perfuga, aedificato^o castello, in regnum suum regreditur^p; celebravitque natalem Domini in villa Duria, et pascha apud sanctum Lantbertum^q in vico Leodico.⁴⁶

770.

Domnus^r Karlus rex habuit populi sui conventum generalem^s in Wormacia^t civitate. Bertrada^u vero, mater regum, cum Karlomanno minore filio apud Salusiam⁴⁷ locuta^v, pacis causa in Italiam proficiscitur, peractoque propter quod illo profecta est^w negotio, adoratis etiam Romae sanctorum apostolorum liminibus, ad filios in Galliam^x revertitur. Karlus autem rex natalem Domini Mogontiaci^y, sanctumque pascha in villa Haristallo⁴⁸ celebravit.

771.

Peracto secundum morem generali conventu super fluvium Scaldiam^z in villa Valentianis⁴⁹, rex Karlus ad hiemandum proficiscitur. Cumque ibi aliquamdiu moraretur, Karlomannus frater a. d. 2 Nonas^{aa} Decembris decessit in villa Salmontiaci.^b Et rex ad capiendum ex integro regnum animum intendens, Carbonacum^c villam venit.^d Ibi Wilharium episcopum Sedunensem^e et Folradum presbiterum^f et alios²⁵ plures^g sacerdotes, comites etiam atque primates^h fratris sui, inter quos vel praecipuiⁱ fuere Warinus^j et Adalhardus^k, ad se venientes suscepit. Nam uxor eius et filii cum parte^l optimatum in Italiam^m profecti sunt. Rex autem profectionem eorum in

a) undique contractis 7. undique deest 3. b) prosequitur 7. 3? 2? c) paululumque 7. 3? d) afuit 1. e) wasconiam 7. constanter. f) missa ocius 7. g) idque ea conditione ut nisi dicto obediens fuisset 7. sibi audiens 4. h) nimis 1. nimis 2. i) Ad. 2. k) deest 7; quod 3. l) dornoniam 5. dordoniam 2. m) nomine 7. 4. n) franciacum 1. 3. fronciacum 5. n. F. deest 2. o) aedificatoque 4. 5. 6. p) revertitur 2. 5. q) lanbertum 2. r) dominus 7. 3. ita deinceps. s) generalem conventum 7. 3? t) worcia 4. u) bertrada 5. berchtrada 6. bertharda 1. bertrada 7. v) comma in editione non hoc loco sed perperam post causa demum positum, sensum valde diversum reddit; lectionem nostram omnium quos ipse inspesi, et, ut mihi persuasum est, reliquorum etiam, codicum auctoritas tuetur. w) erat 7. x) in Galliam ad filios 4. 5. i. G. revertitur a. f. 6. y) mogontiaci 2. mogontiaci 3. 5. 6. mogontiaci 4. in mogontiaci 7. z) scaldim 7. aa) valentiana 7. valenciana 5. 6. a) frater ad pridie Non. 1. frater ad pridie ... 2. frater ad 11. Ngn. 3. frater ad VI. non. 4. frater pridie non. 5. 6. frater eius pridie Non. 7; nos igitur mutato ad in a. d. veram lectionem „ante diem 11. Nonas Decembris decessit“ restituisse credimus. b) salmontiaci 7. 2? 3? salmotiaci 5. salmotiaci 6. c) carboniacum 2. d) venit 40 villam 4. e) wilharium seduciensem 6. f) brbn 1. g) plurimos 5. h) primatos 1. 2. 3. primates 4. 6. 6. 7. i) praecipue 6. k) adelhartus 7. l) patre 5. m) autem hanc eorum profectionem 7.

lus, Wormatiae conventu celebrato, non in Alsaticam usque ascendisse videri possit, locum tamen non infra Wormatiam et in regno Karoli, sed in regno Karlomanni, ad quod Alsatia pertinebat, quaerendum esse, omnes consentiant; qui annales nostros bene inspexerint; nam hic non de conventu Karoli sed Karlomanni cum matre in Italiam profectura agitur. 48) infra Leodium situm est. 49) Valenciennes.

gloriosus^a Carolus^b rex celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Attiniacus^c et pascha in Haristallo^d villa. e Et inmutavit se numerus annorum in

772.

Tunc domnus Carolus mitissimus rex^f sinodum^g tenuit ad Warmatiam^h, et inde perrexit partibus Saxoniae prima vice, Aeresburgumⁱ castrum coepit, ad Ermensul^k usque pervenit, et ipsum fanum destruxit, et aurum vel argentum^l, quod ibi reperit^m, abstulit. Et fuit siccitas magna, ita ut aqua deficeretⁿ in supradicto loco, ubi Ermensul^o stabat, et dum voluit ibi duos aut tres praedictus gloriosus^p rex stare dies^q fanum ipsum ad perstruendum^r, et aquam non haberent; tunc subito divina largiente gratia media die, cuncto exercitu quiescente, in quodam torrente^s, omnibus hominibus^t ignorantibus, aquae effusae sunt largissimae, ita ut cunctus exercitus^u sufficienter^v haberet. Tunc super Wisoram^w fluvium venit suprascriptus magnus^x rex^y, et ibi cum Saxonibus placitum habuit, et recepit obsides duodecim^z, et reversus est in Franciam^{aa}, et celebravit natalem Domini in Haristallo^{ab}, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

773.

Tunc domnus Carolus^a rex^b perrexit ad hiemandum^c in villa quae dicitur Theodone^d villa^e; ibique veniens missus domni Adriani apostolici, nomine Petrus, per mare usque ad Massiliam^f, et inde terreno^g ad domnum^h Carolum regemⁱ usque^j periungens^k, invitando scilicet supranominatum gloriosum^l regem una cum Francis pro Dei servitio et iustitia sancti Petri seu solatio^m ecclesiae super Desiderium regem et Langobardos. Et ideoⁿ maritime venit, quia viae clausae fuerunt Romanis a Langobardis. Tunc domnus ac praecelsus Carolus rex consiliavit^o una cum Francis, quid perageret^p; et sumpto consilio^q, ut ita^r sicut missus apostolici^s per verbum domni Adriani apostolici postolavit^t, ita fieret^u, tunc sinodum^v suprascriptus^w gloriosus rex^x tenuit generaliter^y cum Francis Ienuam^z civitatem; ibique exercitum dividens^{aa} iam fatus domnus^{ab} rex, et perrexit ipse per montem Caenisium^{ac}, et misit Bernehardum^{ad} avunculum suum per montem Iovem^{ae} cum aliis eius^{af} fidelibus. Et tunc ambo exercitus ad clusas^{ag} se coniungentes^{ah}, Desiderius ipse obviam domni Caroli regis venit. Tunc domnus^{ai} Carolus rex una cum Francis castra metatus est ad easdem clusas; et^{aj} mittens scaram suam per montana^{ak}, hoc sentiens^{al} Desiderius^{am}, clusas^{an} relinquens^{ao}, supradictus^{ap} domnus Carolus rex una cum Francis, auxiliante Domino et intercedente beato Petro apostolo, sine laesione vel aliquo conturbio clusas apertas, Italiam introivit ipse et omnes fideles sui, et Papiam^{aq} civitatem usque pervenit^{ar}, et Desiderio incluso, ipsam civitatem

a) et praecelsus et g. rex 1. gloriosus vero rex 9. et gloriosus rex 10. b) carolus deest 1. c) atquiacus 1. d) haristallo 1. heristallo 7. e) villa anno domini 772. 9. f) Tunc carolus rex 1. Deinde karolus rex 10. g) synodum 1. 7. 9. 10. 11. h) vurmaticiam 5. vurmaticiam 6. vurmaticiam 9. warmaticiam 10. i) heresberg 1. 35. heresburgum 7. 9. heresburgh 12. k) ermensul 1. hermensul 10. 12. l) aurum et arg. 1. m) ibi retulit 1. n) magna et tanta quod deficeret 1. deficeret ut sup. 5. o) ermenstil 1. hermensul 10. p) gloriosus deest 6. q) dies deest 1. r) perstruendum 5. t) hominibus deest 6. u) sufficienter 5. v) wiseram 9. wisaram 10. ita deinceps. w) suprascriptus magnus deest 6. x) rex magnus 1. y) duodecim deest 7. z) frantiam 5. aa) haristallo 1. domini et pascha in haristallo et in numeris mutatus est annus domini 773. 9. ab) Tunc rex 40. karolus 6. b) carolus mitissimus rex 7. c) hiemandum 1. d) teodone 6. e) villa deest 1. f) ad deest 1. 7. g) maxiliam 5. arelatum 11. h) inde cum Reno 1. inde terreno gressu 9. i. itinere terreno 10. inde per terram 11. j) domnum deest 6. k) regem deest 1. 7. 10. l) usque deest 1. 6. m) coniungens 1. perveniens 6. pervenit 9. n) gloriosus deest 6. o) per dei servitium et iustitiam sancti petri seu solatio 6. p) longibardos 1. q) et inde 1. r) clausae erant 6. s) consilium inquit cum 1. consiliatus est una cum 6. consilium habuit una cum 10. t) peraget 1. ageret 6. u) consilio iussit sicut 1. c. iussit ut sicut 7. v) ita deest 10. w) adriani papae 7. 9. missus domni apostolici adriani per verbum ipsius post 6. x) postulatum 1. postulavit 6. 7. 9. postulaverat 10. y) fieri 1. z) synodum 1. 7. etc. aa) supradictus 1. deest 6. 9. ab) rex gloriosus 7. b) generaliter deest 1. c) lernein civitate 1. in ienuina civitate 6. apud ienuam civitatem 7. 9. in ianuensi civitate 10. in genua civitate 11. liebam civitatem 13. d) diuidens tam factus rex d. et p. 1. dividens perrexit ipse 7. 9. 10. 11. 50. e) domnus deest 6. f) canisium 1. cenisium 7. (8.) 9. cinisium 10. cesusium 11. g) bernardum 1. 7. (8.) 9. 10. 11. h) iovia 1. 7. 10. 12. i) aliis suis f. 1. 7. (8.) 10. k) clusas constanter 9. l) coniungentes 5. m) desiderius domno carolo regi obviam ivit 1. des. i. o. domno carolo regi venit 7. (8.) 9. (regi deest); 10. 11. n) domnus deest 1. 6. o) et deest 7. p) montes 1. 7. montanis 8. 9. q) hos sequens 1. r) desiderius rex 7. (8.) 9. s) clusas 5. t) reliquit 7. (8.) 9. 10. u) supradictus deest 6. supradictus vero d. 7. 9. w) pervenit. Hic 66 in codd. 8. 9. 9b. 10. 11. inseruntur quae infra a. 774 legimus „Et dum . . . . . voluisset.“

Italiam quasi supervacuam patienter * tulit. Celebravitque natalem Domini Attiniaco^b et pascha Haristallo.^c

772.

Romae Stephano papa defuncto, Hadrianus^d in pontificatu^e successit. Rex vero Karlus, congregato apud Wormaciam^f generali conventu, Saxoniam bello adgredi statuit, eamque sine mora ingressus, ferro et igni cuncta depopulatus^g, Aeresburgum^h castrum coepit, idolumⁱ quod Irminsul^k a Saxonibus vocabatur^l evertit. In cuius destructione cum in eodem loco per triduum moraretur, contigit ut, propter continuam caeli serenitatem exsiccat^m omnibus illius lociⁿ rivis ac fontibus, aqua ad bibendum inveniri non posset. Sed ne diutius siti confectus laboraret exercitus, divinus factum creditur, ut quadam die, cum iuxta morem meridiano cuncti quiescerent, iuxta^o montem qui castris erat contiguus, tanta vis aquae^p in concavo^q cuiusdam torrentis^r eruperit, ut cuncto exercitui^s sufficeret. Tum^t rex, idolo destructo, ad Wisuram fluvium accessit, ibique^u a Saxonibus duodecim obsides accepit. Inde in Franciam reversus, in villa Heristallo^v et natalem Domini et sanctam paschalis festi sollemnitatem^w celebravit.

773.

Hadrianus papa cum insolentiam Desiderii regis et Langobardorum^x oppressionem^y ferre^z non posset, decrevit ut^a legationem ad Karlum regem Francorum mitteret^b, eumque sibi^c atque Romanis adversus Langobardos opem ferre rogaret.^d Et quia id terreno itinere per Italiam fieri non poterat, eum quem miserat legatum, nomine Petrum, Romae navem^e conscendere et Massiliam usque^f per mare ire, atque inde terreno itinere in Franciam fecit pervenire. Qui cum ad regem in Theodone^g villa^h, ubi tunc hiemaverat, pervenisset, et ei legationis suae causam aperuisset, eadem, qua venerat, via Romam regressusⁱ est. Rex vero^j rebus, quae inter Romanos ac Langobardos gerebantur, diligenti cura pertractatis, bellum sibi contra Langobardos pro defensione Romanorum suscipiendum ratus, cum toto Francorum exercitu Genavam^k, Burgundiae civitatem, iuxta Rhodanum sitam venit. Ibiq^l de bello suscipiendo deliberans, copias quas secum^m adduxeratⁿ divisit, et unam partem cum Bernhar^o patro suo per montem Iovis^p ire iussit; alteram ipse ducens^q, per montem Cinisium^r Italiam intrare^s contendit. Superatoque Alpium iugo, Desiderium regem frustra sibi resistere conantem citra congressionem^t fugavit, Ticenoque^u inclusum obsedit, et in obpugnatione civitatis, quia difficilis erat, totum hiberni temporis spatium multa moliendo consumpsit.

a) impatienter 7. b) in attiniaco 7. 3? antiniaco 4. c) in haristallo 7. 3? d) adrianus 3. 4. 5. 6. 7. ita deinceps. e) pontificatum 5°-7. f) wormaciam civitatem 4. g) d. c. 4. 5. depopulatus cuncta 6. h) hac vice eresburg ceterum ut in textu 1. i) idolumque 7. k) irminsula saxonibus 1. yrminsul saxonibus 6. l) vocatur 5. 6. m) exsiccat 7. exsiccat 4. n) l. i. 4. o) prope montem 7. 3? p) aquarum 3? 7. q) concavitate 7. r) e. c. 7. 3? s) tunc 2? 3? 7. t) ibi 1. u) haristallo 7. v) sanctum pascha 7. w) langobardorum 4. 5. 6. constantin. x) deest 7. 3? y) ferret non posset 2. z) deest 7. 3? a) ut sibi 7. 3? b) ferret rogare 7. 3? c) navim 7. 3? d) usque massiliam 4. 5. 6. e) thedone 5. theodonis 7. f) reversus 6. g) deest 7. h) gebennam 7. genavam civitatem 3. i) uno folio exciso, sequentia usque ad voces anni 775 virtute compulsi cas in codice 2. desunt. k) duxerat 4. l) bernharto 7. m) deest 3. n) cynisium 6. cinisium 7. o) deest 7. p) congressum 7. q) ticinoque 7. ticinioque 4. tycinoque 6.

50) Stadberg ad Timellam. 51) De torrente isto prope Oldenbeke pagum haud multum a fontibus Lippiae distantem, qui iam fons resonus der Bullerborn audit, cf. Furstenbergii principis Monumenta Paderborn. p. 216 sqq. Cuius fontis natura cum ita comparata sit, ut eum ipsum torrentem nostrum esse ambigere non liceat, Irminsul quoque non Eresburgi sed aliquot passuum millibus a Lippiae fontibus orientem et meridiem versus constitisse patet. Hinc et Irminsul sive Ermensul Irmini sive Arminii

columnnam fuisse, et verum Varianae cladis locum doceri videmur. Signum vero immortalis herois et fanum in quo consisteret, magnae fuisse molis, ita ut vel hodie eius fundamenta superessent, ex eo colligitur, quod Carolus cum toto exercitu suo triduum ad minus in eius destructione consumpsit. 52) Thionville, Diedenhofen. 53) Genf, Geneve. 54) summus Penninus, modo mons S. Bernhardi maior. 55) Pavia.

obsedit. Ibiq̄ue domnus Carolus in sua castra^a natalem Domini celebravit, et pascha in Roma.^b Et inmutavit se numerus annorum in

774.

Et dum^c propter defensionem sanctae Dei Romanae ecclesiae eodem anno, invitante^d summo pontifice; perrexisset^e, dimissa marca contra Saxones, nulla omnino foederatione suscepta^f, ipsi vero^g Saxones exierunt cum magno exercitu super confinia Francorum^h, pervenerunt usque ad castrum quod nominatur Buriaburg⁶⁶; attamen ipsi confinales de hac causa solliciti, cumⁱ hoc cernerent, castellum^k sunt ingressi. Dum igitur ipsa^l Saxonorum^m gens coepisset saeviens domosⁿ forinsecus incendio cremare, venerunt ad quandam basilicam in loco qui dicitur Fridislar⁶⁷; quam sanctae memoriae Bonifacius novissimus martyr consecravit, atque per spiritum prophetiae¹⁰ praedixit, quod nunquam incendio^r cremaretur. Coeperunt autem idem^s praefati Saxones cum nimia intentione adversus eandem certare basilicam, quemadmodum eam per quodlibet ingenium igni^t cremare^u potuissent. Dum haec igitur^v agerentur, apparuerunt quibusdam christianis qui erant in castello, similiter^w et quibusdam paganis qui in ipso aderant exercitu, duo iuvenes in albis, qui ipsam basilicam ab igne protegebant^x, et propterea ibidem non potuerunt neque interius neque exterius ignem accendere, nec aliquid dampnum^y eidem^z inferre basilicae: sed nutu divinae maiestatis pavore perterriti, in fugam conversi sunt, nemine persequente. Inventus est autem postea unus ex eisdem Saxonibus mortuus iuxta ipsam basilicam, genibus curvis adclinis supra^{aa} pedes, habens ignem et ligna in manibus, velut ore flando eandem basilicam igni tradere voluisset.^{ab} Et revertente domno^{ac} Carolo rege a Roma, iterum^{ad} ad Papiam pervenit^{ae}, ipsam^{af} civitatem cepit, et Desiderium regem cum uxore et filia, vel cum^{ag} omni thesauro eius palatii.^{ah} Ibiq̄ue venientes omnes Langobardi de cunctis^{ai} civitatibus Italiae, subdiderunt se in dominio^{aj} domni gloriosi Caroli regis et Francorum. Adalghisus^{ak} filius Desiderii regis, fuga lapsus mare introiit^{al}, et Constantinopolim perrexit. Tunc gloriosus domnus^{am} Carolus rex, ipsa Italia^{an} subigata et ordinata, custodia^{ao} Francorum in Papiam civitate dimittens, cum uxore et reliquis Francis Deo adiuvante cum magno triumpho Franciam reversus est. Et dum^{ap} pervenisset ad locum^{aq} qui dicitur Ingilinhaim^{as}, mittens^{at} quatuor^{au} scaras in Saxoniam, tres^{av} pugnam cum Saxonibus inierunt, et auxiliante Domino victores extiterunt;^{aw} quarta vero scara non habuit pugnam, sed cum praeda magna inlaesi^{ax} iterum reversi sunt ad propria. Et caelebravit praefatus gloriosus^{ay} rex natalem Domini^{az} in villa, quae dicitur Carisiacum, similiter et pascha.^{ba} Et inmutavit se numerus annorum in

775.

Tunc pius atque^b praeclarus domnus^c Carolus rex habuit sinodum^d in villa quae dicitur Duria^e, et inde iter peragens^f partibus Saxoniae, Sigiburgum⁶⁹ castrum cepit, Aeresburgum^g reaedificavit^h, super Wisoramⁱ fluvium venit in loco^j qui dicitur

a) castris suis 1. 6. 7. in ipsa castra 9. intra sua castra 10. b) in roma pascha 1. c) Et dum . . . . voluisset desunt 1. 13. anno 775 habentur in 8. 9. 9b. 10. 11. d) incitante 7. orante 10. e) perrexit 6. f) suscepta ipsi Saxones 7. suscepit. Ipsi vero saxones 9. g) vero deest 9. 10. h) francorum et p. 7. 9. f. per veneruntque 11. i) cumque 6. k) castello 6. l) ipse deest 6. m) saxonum 6-12. n) domos deest 6. o) fridisdar 7. 12. fridisdar 9. fridisdar 10. 11. p) per spiritum prophetiae deest 6. q) incendia 6. r) iidem 7. etc. s) igne 7. 9. etc. deest 6. t) concremare 6. u) igitur deest 6. v) simul 6. w) protegebant propterea 7. x) neque aliquid dampnum 6. y) ibidem 6. iidem 9. 10. 11. z) super 7. 9. aa) voluisset. Revertens vero domnus carolus rex 7. ab) et iterum 1. c) pervenit 1. 7. 9. 10. d) et ipsam 45 7. 9. e) filia et cum 1. 7. 10. 11. f) palatii etus 1. 7. 10. 11. g) de eis civ. 1. h) se dominio 5. 6. 10. i) adalgulfus 1. adalgisus 6. 10. adalgisus vero 7. (8.) 9. 11. k) intravit 1. introiit 7. 9. 11. l) domnus deest 6. m) italia sibi s. 7. 9. n) custodiam 1. 7. custodias 5. ordinata custodia 9. 10. custodia relicta 11. o) Et cum 1. 7. 10. p) in locum 6. 10. 11. in loco 7. 9. q) ingelheim 1. ingilinhaim 6. ingelheim 7. 9. ingilheim 11. r) misit 1. 7. 10. 11. s) quatuor 5. t) saxoniam quarum tres 1. 7. saxoniam. At illi tres 9. 50 u) inlaesi 1. 7. etc. v) gloriosus deest 6. w) domini et pascha in carisico villa anno 775. 9. x) Hinc inde in codice 5. scriptura karolus obtinet. y) ac 1. z) domnus deest 6. rex domnus karolus 15. rex karolus 6. aa) synodum 1. 6. ab) duria iter tunc p. 1. b) agens 15. c) sigiburgum 7. 10. d) heresburgum 7. 9. 11. e) reaedificavit 6. f) wisoram 10. 15. wiseram 9. g) in locum 1. 6. 15. ad locum 10. 11.

56) mons Bierberg, ad dextram Adarnae riam, hodie desertus. CHRONICON GOTTWIC. 55
pam, prope villam Ungedanken contra Fridisla-
ex Schminckii dissertat. de episcopatu Buraburg.

774.

Dum haec in Italia geruntur, Saxones velut peropportunam^a de absentia regis nacti^b occasionem, contiguos sibi Hassorum^c terminos ferro et igni populantur. Cumque in eo loco qui nunc Frideslar^d ab incolis nominatur, basilicam a beato Bonifatio martire dedicatam incendere molirentur, atque hoc efficere casso labore conarentur, inmisso sibi divinitus pavore subitaneo, turpi^e trepidatione confusi, domum fugiendo revertuntur. At rex, dimisso ad obsidionem atque expugnationem Ticeni^f exercitu, orandi gratia Romam proficiscitur. Et cum, peractis votis, inde ad exercitum fuisset reversus^g, fatigatam longa obsidione civitatem ad^h deditionem compulit, quam caeterae civitates secutae, omnes se regis acⁱ Francorum potestati subdiderunt. Et¹ rex, subacta et pro tempore ordinata Italia, in Franciam revertitur, captivum ducens Desiderium regem. Nam Adalgis^k filius eius, in quo Langobardi^l multum spei habere videbantur, desperatis^m patriae rebus, relicta Italia in Graeciam ad Constantinum imperatorem se contulit, ibique in patriatusⁿ ordine atque honore consecuit. Rex autem domum regressus, priusquam eum Saxones venisse^o sentirent, tripartitum^p in eorum regiones misit exercitum, qui incendiis ac direptionibus cuncta devastans, compluribus etiam Saxonum, qui resistere conati sunt, interfectis, cum ingenti praeda regressus^q est.

775.

Cum rex in villa Carisiaco hiemaret, consilium iniit, ut perfidam ac foedifragam Saxonum gentem bello adgrederetur, et eo usque perseveraret, dum aut victi christianae religioni subicerentur^r, aut omnino tollerentur. Habitoque apud Duriam villam generali conventu, Rheno quoque^s transmissa, cum totis regni viribus Saxoniam petiit, et primo statim impetu Sigiburgum^t castrum^u, in quo^v Saxonum praesidium

a) opportunam 7. 3? b) nacti 7. 3? c) aeorum 5. d) turpi recentiore manu in a mutatum 3. e) tyroni 6. ticieni 7. f) regressus 3. g) in d. 7. h) deest 7. i) At 7. 5? k) adalgisus 5. 6. 7. l) langobardi 1. m) desperatis 3-7. n) patriatus 1. o) permansit recentis manu in cod. 3. additum. p) venire 3. q) tripartitum 3. 4. 7. r) reversus 6. s) est. Karolus ab Italia regrediens, dedicationem ecclesiae sancti Venarii martyris et translationem corporis ipsius in monasterio nostro Laurensheym celebravit, anno incarnationis Domini DCCCLXXIV. Cal. Sept. 7. t) Ita constantinensis codices nihil nisi fore omnes, editores subicere, traicere etc. ex suo ingenio receperunt. u) ronoquo 6. v) arceum 7. w) qua 7.

30 57) Fritelar. 58) de Ingelheimensi palatio V. Cl. Wigand in libro „Die Vorzeit, ein Caesareo cf. Schoepfiani dissertationem in Taschenbuch für 1824“ p. 79. sqq. vult, Sigiburgum seu Segburg ad Dimelam, sed castrum Commentationibus academiae Theodoro-Palatinae T. I. pag. 300. Quae eadem de re V. Cl. ius destructum, in rupe praecisa ad confluentes Rurae et Lennae. Fossas ibi antiquas nostrorum publici iuris sunt. 59) Sigiburgum nec Sieberg ad fluvium Sieg, nec ut adhuc conspici, ex D. Müller commentatione „über Hohensyberg. Dortmund a. 1804.“ didici.

Brunisberg⁶⁰; et⁶¹ ibi praeeparabant Saxones bellum, volentes ripam supradicti fluminis defendere; auxiliante Domino et Francis decertantibus fugati⁶² Saxones, Franci ambas ripas obtinuerunt, et multi Saxones ibi occisi sunt. Tunc domnus Carolus rex dividens exercitum suum, sumpsit secum quos voluit, perrexit⁶³ usque Obaccrum⁶⁴ fluvium. Ibi omnes⁶⁵ Austreleudi⁶⁶ Saxones venientes cum Hassione⁶⁷, et dederunt⁶⁸ obsides iuxta quod placuit⁶⁹, et iuraverunt sacramenta, se fideles esse partibus supradicti domni Caroli⁷⁰ regis. Similiter inde revertente⁷¹ iam dicto mitissimo⁷² rege⁷³, venerunt Angrarii⁷⁴ in pago⁷⁵ qui dicitur Bucki⁷⁶ una cum Brunone et reliquis optimatibus⁷⁷ eorum, et dederunt ibi obsides⁷⁸ sicut Austrasil. Et inde revertente⁷⁹ praefato rege, invenit aliam partem de suo exercitu super fluvium Wisora, continentes ripam⁸⁰ quam iussi fuerant. Saxones cum ipsis pugnam fecerunt in loco, qui dicitur Lidbach⁸¹, et Franci Deo volente victoriam habuerunt, et plures ex ipsis⁸² Saxones occiderunt. Hoc audiente domno Carolo rege, iterum super Saxones cum exercitu irruens, et non minorem stragem ex eis⁸³ fecit, et praedam multam conquistavit super Westfalaos⁸⁴, et obsides dederunt, sicut et alii⁸⁵ Saxones; et tunc obsidibus⁸⁶ receptis, et praeda multa adsumpta⁸⁷, et praeter ter stragem Saxonum factam⁸⁸, supradictus domnus⁸⁹ Carolus rex ad propria reversus est, auxiliante Domino, in Franciam. Tunc audiens, quod Hrodgaudus⁹⁰ Langobardus⁹¹ fraudavit fidem suam, et omnia sacramenta rumpens, et voluit⁹² Italiam rebellare, tunc illis in partibus cum aliquibus Francis⁹³ domnus Carolus⁹⁴ rex iter peragens, et caelebravit natalem Domini in villa⁹⁵ quae dicitur Scldadistat.⁹⁶ Et inmutavit se numerus annorum in

776.

Tunc domnus Carolus rex Italiam ingressus est partibus⁹⁷ Foroiulensium partem. Hrodgaudus occisus est, et supradictus domnus⁹⁸ Carolus rex ad⁹⁹ Tarvisium¹⁰⁰ civitatem pascha caelebravit, et captas civitates¹⁰¹ Foroiulem, Tarvisium¹⁰² cum reliquis civitatibus quae¹⁰³ rebellatae¹⁰⁴ fuerant: et disposuit eas omnes per Francos, et iterum cum prosperitate et victoria reversus est in Franciam. Tunc nuntius veniens, qui¹⁰⁵ dixit¹⁰⁶ Saxones rebellantes¹⁰⁷, et omnes obsides suos dultos¹⁰⁸, et sacramenta rupta¹⁰⁹ et Aeresburgum castrum per mala ingenia¹¹⁰ et iniqua placita, Francos exinde suadentes extendo¹¹¹; sic Aeresburgum¹¹² a Francis derelictum, muros et opera¹¹³ destruxerunt. Inde pergentes voluerunt de Sigiburgi¹¹⁴ similiter facere, auxiliante Domino Francis¹¹⁵ eis¹¹⁶ viriliter repugnantibus nihil praevaluerunt. [Dum enim¹¹⁷ per placita eos, qui in-

a) brunisberg 15. brunisburgo 10. brunisburgo 11. b) et deest 15. c) so saxones ad h. 15. d) fugientibus saxonibus 1. 7. 9. fugati sunt saxones 5. vagantibus saxonibus 6. fugantibus saxones 8. fugatis saxonibus 10. fatigatis saxonibus 15. e) multique saxones ibi occisi sunt. Domino adiuvante franci victores extiterunt. Amen. ita desinit codex 15. f) voluit et perrexit 1. 7. 9. etc. g) obaccrum 1. abocorum correctum abodorum 5. obaccrum 6. obacrum 7. 9. 10. 11. h) auctores saxonum venientes cum hassionibus 1. i) austreleudi saxoniam 7. a. saxonum 10. k) cum hassione 5. cum hassione 6. cum mandione 9. cum hassione 11. cum hassionem 10. cum hassionem 12. l) hassione dederunt 9. m) placuit regi 9. n) caroli deest 1. o) regis karoli 6. p) inde iam revertente 12. q) revertendo 6. r) mitissimo regi 6. s) m. domno rege 1. 7. t) angarii 6. 11. u) bago 6. v) quod 1. w) bucki 1. buki 7. bocki 8. bachim 10. buccani 11. x) optimatibus 6. 40. y) d. ei obsides 1. d. obsides ibi 7. z) revertendo 6. aa) quam iussi fuerant deest 6. ab) lidpach 1. lidbach 6. didbach corr. lidbach 6. lidbah 7. lidbah 8. 9. 10. litca 11. a) ex ipsis deest 1. 7. 11. b) saxonibus 9. de saxonibus 11. c) irruens et deest 1. et deest 7. 9. d) ex ipsis 1. 7. e) westphaleos 1. westfalos 6. f) et illi alii a. 7. 9. g) et cum aliis obsidibus 1. h) assumpta 1. 6. 9. sumpta 7. i) et pariter strage a. facta 1. 7. et ter strage saxonum facta 6. et tertio facta strage saxonum 11. in 10. deest; in 5. syllaba ter deest. 45 k) supradictus domnus deest 6. l) hrodgaudus 1. rothgaudus et rothgaudus 5. rotgaudus 7. 9. 11. rodgaudus 10. sic et infra. m) langobardus 1. n) rumpens voluit 7. 9. o) francis tunc carolus 1. p) scldadistat 7. 9. scldadistat 8. scladistat in clisatio 9b. scladistat et pascha in Elisabetho 10. domnus et alia similia hic et alio in locis desunt. q) domnus deest 1. rex ut praediximus ad Papiam civitatem venit et sub festinatione in partibus Foroiulensium iter direxit Ann. Mett. in narratione de Aeresburgi oppugnatione Ann. Mett. 50 Regionem sequitur. r) est per partes fori iulii iter peragens 1. t) pergens 6. 7. (8.) 9. cum partes foroiulensium pergraveset 10. u) supradictus domnus deest 1. 6. v) apud 1. 7. w) tarvisium hic et infra 7. 11. tarvisium 9. tharvisium 10. x) captis civitate foro iulii tarvisio 1. y) foroiulensem 7. foroiulium 10. z) et quae 5. aa) rebellarent 1. rebellatae erant 6. ab) qui deest 1. 7. 9. etc. b) venit et dixit 5. c) rebellare 1. rebellasse 6. 10. rebellatos 6. 9. d) dultos et deest 1. dultos 6. tultos 9. e) rumpere 1. f) malum ingenium 6. g) extendendo exiit ab ipsis francis 1. h) hereburgo . . . derelicto 7. i) opera saxones d. 7. 9. h) destruxerunt. Et inde 8. 9. (10.) (11.) l) sigiburgo 1. sigiburgo 7. 8. 9. 10. m) eis deest 7. (8.) 9. 10. 11. n) Dum enim . . . nervos suos deest 1. et in ann. Einhardi, Fall. et Tir. Hinc apparet, vocem hanc narrationem, quae praetera in diversis codicibus diverso loco collocata legitur, non pro genuino textu habendam, sed a quodam rerum perito exemplo suo, unde codices 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. fluxerunt, post annum 788, in margina ad. 60

erat, pugnando coepit. Aeresburgum aliud castrum a Saxonibus destructum munivit^b, et in eo Francorum praesidium posuit. Inde ad Wisuram fluvium veniens, in eo loco qui Brunenberg^c vocatur, congregatam Saxonum multitudinem offendit, quae eum transitu^d fluminis arcere conabatur. Sed frustra. Nam in prima congressione^e pulsifugatique sunt, et magnus eorum numerus ibidem interfectus est. Et^f rex, ante traiecto, cum parte exercitus ad Ovacrum^g fluvium contendit, ubi ei Hessi^h, unus eⁱ primoribus Saxonum, cum omnibus Ostfalaisⁱ occurrens, et obsides quos rex imperaverat dedit, et sacramentum fidelitatis iuravit. Inde regresso^j, cum in pagum qui Bucki^k vocatur pervenisset, Angrarii^l cum suis primoribus occurrerunt, et sicut^m Ostfalai, iuxta quodⁿ imperaverat, obsides ac sacramenta dederunt. Interea pars exercitus quam ad Wisuram dimisit, in eo^o loco qui Hildbeki^p vocatur castris positus, incaute se agendo^q Saxonum fraude circumventa atque decepta est. Nam cum pabulatores Francorum circa nonam diei horam reverterentur in castra, Saxones eis, quasi et ipsi eorum socii essent^r, sese miscerunt, ac sic Francorum castra ingressi sunt; dormientesque ac semisomnos adorti^s, non modicam incautas multitudinis caedem fecisse dicuntur. Sed vigilantium ac viriliter resistentium virtute repulsi^t, castris exarserunt, et ex pacto quod inter eos in^u tali necessitate fieri poterat, discesserunt. Quod cum regi fuisset adlatum, quanta potuit celeritate adcurrere, fugientium terga insequutus^v, magnam ex eis prostravit multitudinem; et tum demum Westfalorum^w obsidibus acceptis, ad hiemandum in Francia^x revertitur.

776.

Regi domum revertenti nuntiatur, Hruodgandum^y Langobardum^z, quem ipse^a Forouliensis^b ducem dederat, in Italia res novas moliri, et iam complures^c ad eum civitates defecisse. Ad quos motus comprimendos cum sibi festinandum iudicaret, strenuissimum quemque^d suorum secum ducens, raptim Italiam^e proficiscitur, Hruodganduoque^f qui regnum adfectabat interfecto, civitatibus quoque, quae ad eum defecerant, sine dilatione^g receptis, et in eis Francorum comitibus constitutis, eadem qua venerat velocitate^h reversus est. Cui vix Alpes transgresso occurreruntⁱ, qui nunciarent, Aeresburgum castrum^j a Saxonibus expugnatum, ac praesidia Francorum quod in eo posuerat expulsum; Sigiburgum aliud castellum oppugnatum quidem, sed non captum, eo quod hii qui in eo causa praesidii^k fuerant constituti, facta eruptione

a) erat praesidium 6. b) munitur 4. c) brunenberg 4. brunenberg 5. 7. d) a transitu 7. e) tunc rex 6. f) ovacrum 4. 6. obacrum 6. 7. g) hesso 7. hesunius 4. eswinus 4. hesunus 4. h) ex 7. 3? i) ostfalai 3? 7. ostfalai 5; reliqui constanter ut in textu. h) reversus 7. j) bucki 3? 6. 6. 7. m) angarii 4. 5. 6. nagarii 3. n) quod rex i. 7. o) obsides dederunt et sacramenta iuraverunt 7. p) dicit 3. 7. q) hildbeki 1. 2. 3. 4. 7. hildbeki 5. 6. utrumque ex hildbeki corruptum esse patet. r) incaute egit 6. 7. s) e. essent eorum 3? 7. t) dormientesque aggressi 7. u) compulsi 3. 7. v) ex 3? 7. w) insecutus 4--7. x) m. p. 7. p. ex eis magnam multitudinem 3. y) hoc quidem vice westfalorum, in sequentibus autem ut in textu scribitur 1. z) franciam 3. 4. 5. 6. 7. a) hruodgandum 3. ruodgandum 4. hruodgandum 5. rodgandum 6. rotgandum 7. b) langobardorum 1. 5. h) dicit 7. c) forouliensibus 6. d) tunc plures 5. e) quendam 4. 5. 6. f) r. in italiam 7. 3?. g) hruodganduoque 3. ruodganduoque 4. rotganduoque 5. h) dilatazione 2. i) velocitate venerat 4. veloci 2. k) occurrerunt ei qui 4. 5. 6. l) annam expugnatum -- ea 3? 7. m) praesidii causa 3--7.

60) prope Huzaram, de quo Monumenta Paderbornensia et D. Wigandi dissertationem modo laudatam conferas. Anno 1195 ab Ottono episcopo Paderbornensi et Adolfo et Alberto comitibus Swalbergicia funditus eversa est, quam eo usque abbatum Corbeiensium castram et sedes nonnumquam fuisset. Mons est altus,

praeruptus, fossis compluribus, quarum nonnullae „Sachneagräben“ s. e. fossae Saxonum audiunt, munitus. 61) in quo scone dei Bückeburg et oppidum principale Bückeburg, Wilhelmus comite suo apud extram quoque gentes nobilitatus. 62) hodie Liddach, ad occidentem Rindae. 63) Schlotstadt in Alantia.

fra ipsum castrum custodes erant, inludere^a non potuissent, sicut fecerunt alios qui in aliud castellum^b fuerant, coeperunt pugnas et machinas praeparare, qualiter per virtutem potuissent illud capere, et Deo volente, petraras^c quas praeparaverunt^d plus illis damnum^e fecerunt, quam illis qui infra castrum residebant. Cum enim vidissent, quod eis non proficeret, praeparaverunt etiam elidas^f ad debellandum per virtutem ipsam castellum. Sed Dei virtus, sicut iustum est, superavit illorum virtutem, et quadam die cum bellum praeparassent adversus christianos qui in ipso castro residebant, apparuit manifeste gloria Dei supra domum ecclesiae quae est infra ipsum castrum^g, videntibus illis^h tam a foris, quam etiamⁱ et deintus, ex quibus multi manent usque adhuc; et dicunt vidiisse^j instar duorum scutorum colore rubeo flammantes et agitantem supra ipsam ecclesiam: et cum hoc signum viderent pagani qui a foris erant, statim confusi sunt, et magno timore perterriti, coeperunt fugere ad castra, et omnis multitudo eorum in pavore concussi fugam arrepti^k, alii ab aliis se invicem^l interficiebant. Qui enim retro propter pavorem aliquem^m respiciebant, infligebantⁿ se lanceis eorum, qui ante illos fugiebant^o et in humeris portabant, et alii diversis ictibus inter se sunt percussi^p et divina ultione indicati. Et quantum super eos Dei virtus propter salutem christianorum operata est, nullus narrare potest; at tamen quantum illi plus pavore perterriti fuerunt, tanto magis christiani confortati omnipotentem Deum laudaverunt, qui dignatus est suam manifestare potentiam super servos suos.] Et inde fugam arripientes Saxones, persecuti sunt eos Franci, interficientes illos usque ad flumen^q Lippiam, castro salvato; et cum victoria reversi sunt Franci. Et cum pervenisset domnus Carolus rex Wormatiam, et omnes istas causas^r audiens, coniunxit synodum ad eandem civitatem: et ibi placitum publicum tenens, et consilio^s facto, cum Dei adiutorio sub celeritate et^t nimia^u festinatione Saxonum caesas^v seu^w firmitates subito introivit. Et^x Saxones perterriti^y, omnes ad locum ubi Lippia consurgit venientes ex omni parte, et^z reddiderunt patriam per wadium^{aa} omnes^{ab} manus eorum, et sponderunt se esse christianos, et sub ditione^{ac} domni Caroli regis et Francorum subdiderunt. Et^{ad} tunc domnus Carolus rex una cum Francis reedificavit^{ae} Aeresburgum castrum denuo^{af}, et aliud^{ag} castrum^{ah} super Lippiam, ibique venientes Saxones una cum uxoribus et infantibus innumerabilibus^{ai} multitudo baptizati^{aj} sunt^{ak}, et obsides, quantos iamdictus domnus rex eis^{al} quaesivit, dederunt, et perfecta supradicta castella et disposita^{am} per Francos scaras^{an} residentes et ipsa custodientes^{ao}, reversus est domnus rex^{ap} in Franciam, et caelebravit natalem Domini in Haristalio^{aq}, et pascha in villa quae dicitur Niuzaga.^{ar} Et immutavit se numeras annorum in

777.

Tunc domnus Carolus rex synodum publicam^a habuit ad Paderbrunnen^b prima vice; ibique^c convenientes^d omnes Franci, et ex omni parte Saxoniae undique^e Saxones convenerunt^f, excepto quod Widochildis^g rebellis exiit^h cum paucis aliis: inⁱ

iectam esse. In cod. 5. 6. 7. non post secundum inde sed post primum inseritur „destruxerunt inde. Dum enim . . . servos suos pergentes. Inde voluerunt“ in codicibus 8. 9. 10. 11. 12. post similiter facere, utrobique minus recte. In colico 13. omnia haec anni post est in Franciam una cum omni 777. 778. 779. desunt. a) includere 7. b) aliud castellum 7. alio castello 8. c) petraras 7. ca) praeparaverunt 6. d) damni 6. e) elidas 7. f) basilicam infra ipsum castrum constitutam 6. g) vid. multis 6. 7. 9. vid. cunctis 10. h) etiam deest 6. i) vidiisse se 7. j) ad castrum 6. k) fugam arripientes 7. fuga arrepta 5. l) se ab invicem 5. m) aliquem deest 6. n) infligebant 6. o) infligebant lanceis eorum, quo in humeris portabant in corpore antecedentium 9. propter pavorem, ab antecedentibus lanceis confundebantur 11. fugebant 6. p) sunt percussi 16 6. 7. 8. 9. q) dei v. p. e. ch. super eos 7. r) usque flumen 5. Slavium a. 7. (8.) s) caesas istas 5. t) audisset 6. u) concilio 1. 7. v) celeritate et deest 6. x) nimia et 1. y) caesa 7. 9. terras 10. z) caesas seu deest 1. aa) Tunc Saxones 7. 9. ab) saxones per terras 1. b) et deest 7. c) vadiuina 1. wadiuonum 9. d) omnibus 1. 7. omnem in 9. e) ditione 1. 6. 7-9. etc. f) et deest 1. 6. g) reedificavit 1. reedificavit 6. h) denuo deest 1. i) alium 6. k) et innumerabilibus 6. innumerabilibus 1. l) baptizata est 6. m) eis deest 1. de 50 eis 6. ab eis 7. 9. 10. n) perfecta supradicta castella et disposita 1. 7. 9. (10.) o) scaras 6. p) scaras residentibus et ipsa custodientibus 7. (10.) q) domnus rex deest 1. r) haristalio 1. aristalio 5. s) niuzaga 1. niuzaga 7. t) publicam 1. 6. u) apud paderbrunnen 1. v) venientes 1. w) convenientesque ibi 6. x) saxoniae undique deest 1. y) convenerunt deest 1. z) vindobundis 1. widochildis 7. widochildis 9. widochildis 8. aa) rebellis restaret 1. ab) aliis deest 1. b) et in 7. 9. 10.

64) tormenta lapidibus iactandis. 65) crates. 66) munimenta ex arboribus stratis. 65

incautos atque obpugnationi intentos Saxones a tergo invaserunt^a, et plurimis interfectis reliquos non solum oppugnationem dimittere, sed etiam fugere compulerunt, palantesque ac dispersos ad Lippiam^b usque fluvium persequenti sunt. Haec cum regi adlata fuissent^c, conventu apud Wormaciam habito, Saxoniam sine mora statuit cum exercitu esse petendam, contractisque ingentibus copiis^d, tanta celeritate ad destinatum a se in Saxonia^e locum pervenit, ut omnes hostium conatus, quibus ei resistere parabant^f, illa festinatione praeverteret^g. Nam ad fontem Lippiae veniens, immensam illius perfidi populi multitudinem velut devotam ac supplicem, et quam erroris sui poeniteret^h, veniam poscentem invenit. Cui cum et misericorditer ignovisset, et eos qui se christianos fieri velle adfirmabant, baptizari fecisset, datis et acceptis pro fide servanda fraudulentis eorundem promissionibus, obsidibus quoque quos imperaverat receptis, Aeresburgo castro quod dirutum erat restaurato, alioque castelloⁱ super Lippiam constructo^j, et in utroque non modico praesidio relicto, ipse^k in Galliam reversus, in villa Heristallo^l hibernavit.

777.

15 Rex prima veris adspirante temperie Noviomagum⁶⁹ profectus est, et post celebratam ibidem paschalis festi sollemnitatem, propter fraudulentas Saxonum promissiones, quibus fidem habere non poterat, ad locum qui Padrabrun^l vocatur, generalium populi sui conventum in eo habiturus, cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus est. Eo cum venisset, totum perfidae gentis senatum ac populum, quem ad se
20 venire iusserat, morigerum ac fallaciter^m sibi devotum invenit. Nam cuncti ad eum veneruntⁿ praeter Widichindum^o, unum ex^p primoribus Westfalaorum, qui multorum sibi facinorum conscius, et ob id regem veritus^q, ad Sigifridum^r Danorum re-

n) invasere 3. o) lipiam 1. 5. libiam 2. p) regi nuntiarentur 7. q) saxoniam petere statuit, contractisque copiis 7. r) saxoniam 2. 5. s) coasbantur 7. h) parverteret 3? 5. 6. 7. e) et 7. d) ac quasi e. u. veniam p. 7. 3? e) et cum 3. f) extracto 3. g) deest 2. h) heristallo 3? 7. i) padrabrunno 2. padrabrunno 3. padtherbrunno 4. padrabrunno 5. 6. padrabrunna 7. k) fallaciter 2. l) venerunt 4. m) winichindum 2. windichinum 6. widichindum 7. n) e 3? 7. o) v. r. 2. 5. 6. p) sigefridum 2.

67) in loco Lippstadt fuisse existimo. 68) scara, nostram *Schaar*, turma. 69) Nimwegen.

partibus Nordmanniae * confugium fecit una cum sociis suis. Etiam ad eundem * placitum * venerunt Sarraceni de partibus Hispaniae *, hii * sunt Ibinalarabi et filius Deiuzei *, qui et latine Ioseph nominatur, similiter et * gener eius, ibique multitudo Saxonum baptizati sunt *, et secundum morem illorum omnem ingenuitatem et alodem * manibus dulgtum * fecerunt *, si amplius inmutassent. * secundum malam consuetudinem eorum, nisi conservarent * in * omnibus christianitatem, vel fidelitatem supradicti * domni Caroli regis et filiorum eius vel Francorum. Et * celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Dotciacum * 70, et pascha in Aquitania *, et in villa * Cassinogilo * 71; et inmutavit se numerus annorum in

778.

Tunc * domnus Carolus rex * iter peragens * partibus * Hispaniae * per duas vias; 10 una * per Pampilonam *, per quam ipse supradictus magnus rex perrexit usque Caesaraugustam; ibique venientes de partibus Burgundiae et Austriae *, vel Baioariae, seu Provinciae * et Septimaniae *, et pars Langobardorum **, et coniungentes * se ad supradictam civitatem ex * utraque * parte exercitus, ibi obsides receptos de Ibinalarabi et de Abutauro * et de multis Sarracenis, Pampilona * destructa, Hispani * Wascones * 15 subiugatos, etiam et Nabarro * 1, reversus * in partibus * Franciae. Et cum audissent Saxones, quod domnus Carolus rex et Franci tam longe fuissent * partibus Hispaniae, per suasionem * supradicti Widokindi * vel * sociorum eius secundum consuetudinem malam iterum rebellati sunt *, et nuntiatum est hoc * domno rege * Carolo ad Autosiodorum * civitatem. Tunc praedictus domnus rex mittens scaram * Franciscam, ut 20 sub velocitate festinaret ad resistendos supradictos Saxones *: sed illi rebelles ad Rennum usque Diviciam * 72 pervenerunt, tunc praedantes secus Rennum *, et multas malicias facientes, ecclesias Dei incendentes in sanctimonialibus *, et quod fastidium generat enumerandi. * Et cum * subito audientes de reversione domni Caroli regis, et de scara eius quam misit obviam * illis, tunc a Saxonibus dimisso Reno, reversi sunt per 25 Logenehi * 73 partibus * Saxoniae, et scaras * Francorum non * occurrerunt obviam eis, sed vestigium eorum * observantes, consecuti sunt eos super fluvium, cuius vocabulum est Adarna *, in loco qui dicitur Lihesi. * 74 Ibi pugna * incepta et valde * bene finita, auxiliante Domino Franci victores extiterunt; et multitudo Saxonum ibi occisi * sunt, et fugientes * cum magno contumelio * reversi sunt Saxoniam. * Et caelebravit 30 supradictus * clementissimus rex natalem Domini in villa quae dicitur * Haristallio *, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

* [motus precibus et querelis christianorum, qui erant in Hispania sub iugo Sarracenorum, cum exercitu Hispaniam intravit 9b.] ** [His innumerabilibus legionibus Hispania tota contremuit 9b.] 35

a) nordmanniae 5. normanniae 7. 9. b) ad idem 1. 7. 10. c) placitum hoc vocabulo incipit codex 2. d) hispaniae scilicet ibinalakabe 1. e) hi 5. 7. etc. f) de vizosi 1. diusevi 5. deusevi 6. g) similiter et 1. 5. 6. 7. 8. 9. 10. nominatur et gener eius Alaruis 11. vocem alarvis nonnulli repetitum alarabi esse persuasus sum, lectionem codicis 2 simile dedit et pro corrupta habeo. h) baptizata est 1. i) alodum 7. 9. hereditatem 9b. k) dulgtum 1. dultum 7. l) fecero 1. m) mutassent 7. n) conservassent 7. 9. o) in deest 1. 40 p) supradicti deest 1. q) et rex 1. celebravit rex 7. r) dotiacum 1. dorciacum 7. dociacum 9. s) equitania 6. t) et deest 1. 5. 6. 7. etc. u) et villa in 1. v) villa quae dicitur cassinogila 1. va) Hic incipit codex 3. w) agens 6. x) in parte 1. y) partibus italiae 6. z) unum 7. *) pampilonem 1. 6. a) austrasiae 9. b) provintiae 5. c) septimaniae 1. d) langobardorum coniungentes 7. e) et ex 7. f) unaque 1. g) receptos Derbanalombi et Drabaturo 1. h) pampilonem 2. destructa 1. 5. 6. 7. 8. 9. etc. i) hispania wasconibus subiugatis . . . nabarris 1. 65 k) hispanos et wascones 7. 9. l) navarro 7. m) Reversus . . . et cum 2. reversus est 1. 7. n) in parte 1. o) essent in p. 6. p) suasionem 2. q) vindekindi 1. widokindi corr. widokingi 2. widokingi 3. widokindi 4. widochindi 5. widichindi 6. witechindi 7. widechinni 9. widochindi 10. 11. widikindi 12. r) w. et sociorum 1. 7. etc. s) rebellaverunt 5. t) hoc deest 5. u) regi 1. 5. 6. 7. v) annosiodorum 1. athisiodorum 5. autosiodorum 6. 7. etc. w) scaram francorum velociter et festinanter ad resistendum supradictis saxonibus ad 1. 50 y) diucam 1. diuciam 2. 3. diuciam corr. diuciam 5. diuciam 6. durciam 7. duitiam 8. duitium 9. s) rennum constanter in codicibus quas ipse insuper 2. 5. 6. *) sanctimonialibus grassati (et) quod 1. 7. cum sanctimonialibus 9. a) numerandi 6. b) Tum subito 7. c) eius. Misit obviam 2. d) longenehi 1. lo-inahi 5. loginahi 6. longenehi 7. longene 8. 11. lingonem 9. logene 10. e) partes 1. f) scara 2. 35 g) non deest 9. h) ipsorum 1. i) adarna 7. k) liesi 5. lieus 6. l) L. in pugna 2. m) valde deest 5. n) occisi et reliqui 1. o) et reliqui 7. p) contumelia magna 5. magna contumelia 1. 6. q) in saxoniam reversi sunt 1. r) supradictus deest 7. s) villa quae dicitur deest 6. t) haristallio 1.

gem profugerat. Ceteri qui venerant, in tantum¹ se regis potestati² permisere³, ut ea condicione tunc veniam accipere⁴ mererentur, si⁵ ulterius sua statuta violarent, et patria et libertate privarentur.⁶ Baptizata⁷ est ex⁸ eis ibidem maxima multitudo, quae se, quamvis falso, christianam fieri velle promiserat. Venit in eodem loco ac tempore⁹ ad regis praesentiam de Hispania¹⁰ Sarracenus¹¹ quidam nomine Ibinalarabi¹² cum aliis Sarracenis sociis suis, dedens se ac civitates, quibus eum rex Sarracenorum praefecerat. Idcirco rex, peracto memorato conventu, in Gallia reversus¹³, natalem Domini in Dutciaco¹⁴ villa, pascha vero in Aquitania apud Cassinoillum¹⁵ celebravit.¹⁶

778.

10 Tunc ex¹ persuasione praedicti Sarraceni spem capiendarum quarundam in Hispania civitatum haud frustra concipiens, congregato exercitu, profectus est², superatoque in regione Wasconum Pyrinei³ iugo, primo Pompelonem⁴ Navarrorum⁵ oppidum adgressus, in deditionem accepit. Inde Hiberum⁶ amnem vado traiciens, Caesaraugustam⁷ praecipuam illarum partium civitatem accessit, acceptisque quos Ibinalarabi⁸ 15 et Abuthaur⁹, quosque alii quidam Sarraceni obtulerunt¹⁰ obsidibus, Pompelonem¹¹ revertitur. Cuius muros¹², ne rebellare posset, ad solum usque destruxit, ac regredi statuens, Pyrinei saltum ingressus est. In cuius summitate Wascones¹³ insidijs conlocatis, extremum agmen adorti, totum exercitum magno tumultu perturbant.¹⁴ Et licet Franci Wasconibus tam armis quam animis praestare viderentur, tamen et 20 iniquitate locorum et genere inparis pugnae inferiores effecti sunt. In hoc certamine plerique¹⁵ aulicorum, quos rex copias praefecerat, interfecti sunt, direpta impedimenta, et¹⁶ hostis propter notitiam locorum statim¹⁷ in diversa dilapsus est. Cuius vulneris accepti¹⁸ magnam partem rerum feliciter in Hispania¹⁹ gestarum in corde regis obnubilavit. Interea Saxones, velut occasionem nacti²⁰, sumtis armis ad Rhenum usque profecti sunt. Sed cum amnem traicere non possent, quicquid a Diutia²¹ 25 civitate usque ad fluentem²² Mosellae vicorum villarumque fuit, ferro et igni depopulati sunt. Pari modo sacra profanaque pessumdata. Nullum aetatis aut sexus²³ discrimen ira hostis fecerat, ut liquido apparet, eos non praedandi, sed ultionem²⁴ exercendi gratia Francorum terminos introisse. Cuius rei nuncium cum rex apud Autiodorum²⁵ 30 rum²⁶ civitatem accepisset, exemplo²⁷ Francos orientales²⁸ atque Alamannos²⁹ ad propulsandum hostem festinare iussit. Ipse caeteris copiis dimissis, Heristallium³⁰ villam, in qua hiemare constituerat³¹, venit. At Franci et³² Alamanni qui contra Saxones missi erant, magnis itineribus ad eos ire contendunt, si forte in finibus suis eos invenire possent. Sed illi, iam re peracta, revertebantur ad sua. Quorum vestigia se- 35 quuti qui a rege missi fuerunt, in pago Hassiorum super fluvium Adernam iter agentes invenerunt³³, eosque statim in ipso fluminis vado adorti, tanta strage ceciderunt³⁴, ut ex ingenti multitudine ipsorum vix pauci domum fugiendo³⁵ pervenisse dicantur.

q) ita 7. r) potestate 3. s) submisero 7. t) percipere 3. u) ut si 7. v) privarent 1. 2. carerent (*aperte ex emendatione*) 3. privarentur 4. 5. 6. 7. w) baptizata 2? 3? 7. x) cum 5. a) venit iidem et 1. et 40 t. 7. tempore 2. b) hispania 2. c) saracenus 2? 7. d) Ebinalarabi 5. 6. Abenalarabi 9. (*vid. ibid. p. 170. lin. 18. quod et Chesium et Bouquetum effugit*) e) in galliam reversus 2. 3. 7. in galliam conversus 4. 5. 6. in franciam 9. f) duciacio 5. duciaco 2. 3. 9. duniaco, *al. duciacio, ms. dutcia* 7. g) cassinoillum 2. 3. 7. cassinoildum 6. cassinogilum 9. h) celebravit. In qua villa natus est ei filius ex Hildegarde regina, quem ex sacro fonte Hladouicum nominaverunt 7. i) rex 3? 7. 9. k) c. e. p. est *desunt* 7. l) pyrenei 3? 6. 9. pyrnei 4. pyrenaci montia 7. m) pompelonem 2? 9. n) navarrorum 3. navarorum 6. o) ibe- 45 nei 7. 9. hyberum 5. p) caesaraugustanam 5. q) quos sibilalarabi 2. quos abenalarabi 9. quos ibnalarabi 7. r) abithaur 9. abittshur 6. s) dederunt 7. t) murum 9. 3. u) w. 4. 5. 6. v) perturbabant magno tumultu 9. w) plurimi 7. x) et dir. imp. 7. y) dest 9. z) accepti 1. 2. 4. 5. 6. accepti dolor 7. accepti recordatio 3? 9; cum hoc loco substantivum desideretur, relictis codicum 7. et 9. conjecturis, una o littera addita senum 50 restituendum censui. a) in hispania 2. a) nacti 3-10. b) ducias 6. ducias 5. 9. daitia 7. c) fluentia 3? 9. flumen 7. d) sexus seu sacrarum virginum 7. e) ultionis exercendae 9. f) autiodorum 1. 9. autisiodorum 4. 5. 6. autefoderum 3. altisiodorum 7. g) exemplo 1. estimplo 4. 5. 6. h) or. fr. 4. 5. 6. i) alemannos 7. 9. k) heristallium 3. 9. ita *constanter*. l) hiemaret 9. m) atque 9. ac 6. n) repererunt 8. reppererunt 3. o) cecidero 7. p) fuendo 1.

55 70) Donzy in pago Mosomagensi, prope Sedan. cf. Vales. l. c. p. 182. 183. 71) Chassoneuil in pago Aginensi. *ibid.* p. 131. 72) Duitz contra Coloniam. 73) pagus ad Lognam, Lahngau. 74) Poeta Saxo ad h. a. Battenfeld vocat.

779.

Tunc domnus Carolus rex iter peragens partibus Niustriæ^a, et^b pervenit^c usque in villa^d quae dicitur Compendio^{e.76}; et tunc iterum revertendo partibus^f Austriae, obtulit se Hildebrandus^g dux Spolitinus^h cum multa muneraⁱ in praesenciam^k supradicti magni regis, in villa qui^l vocatur Virciniacum^{m.78}, et fuit sinodus in villa nuncupantemⁿ Duria, et iter actus est^o in^p partibus Saxoniae. Ad Lippeham^{q.77} transitur^r Renus fluvius^s; et Saxones voluerunt resistere in loco qui^t dicitur Bohholt^{u.78} Auxiliante Domino, non praevaluerunt, sed abinde fugientes, reliquerunt omnes firmitates eorum, et Francis aperta est via, et introeuntes in Westfalia^v, et^w conquestierunt^x eos omnes. Reliqui^y qui ultra Wisora^z fuerunt^a, cum se iunxisset domnus Carolus rex ad locum qui dicitur Medofulli^{b.79}, ibi dederunt obsides, et denuo^c sacramenta firmantes; et tunc^d reversus est suprascriptus gloriosus rex in Francia^e. Et celebravit natalem Domini in Wormatiam civitatem^f, et pascha similiter. Et immutavit se numerus annorum in

780.

Tunc domnus Carolus rex iter peragens ad disponendam Saxoniam, ad Aeresburgum pervenit, et inde ad locum ubi Lippia consurgit, ibique sinodum tenens, inde iter peragens partibus Albiae fluvii, et in ipso itinere omnes Bardongauenses^{g.80} et multi de Nordleudi^{h.81} baptizati sunt in loco qui dicitur Orhaimⁱ, ultra Obacro fluvio. Et pervenit usque ad supradictum fluvium, ubi Ora^{j.82} confluit in Albia^k, ibi omniaque^l disponens^m tam Saxoniam quam et Sclavosⁿ, et^o reversus est supradictus praecclarus rex in Francia^p. Tunc sumpto consilio, ut iter peragens^q orationis causae^r 20 partibus Romae, una cum uxore sua domna Hildegarda^s regina. Et celebravit natalem Domini in Papiam civitatem^t. Et immutavit se numerus annorum in

781.

Et supradictum iter peragens^u, celebravit pascha in Roma. Et ibi baptizatus est^v domnus Pippinus, filius supratitulati^w domni Caroli magni regis, ab Adriano papa, qui et ipse eum^x de sacro fonte suscepit, et duo filii supradicti domni Caroli regis inuncti^{y.25} sunt ad regem^z a supradicto pontifice; hii sunt domnus Pippinus et domnus Hludowicus^a reges; domnus Pippinus rex^b in Italiam, et domnus Hludowicus rex in Aquitaniam^c. Et inde revertente domno Carolo rege, Mediolanis civitate^d pervenit, et ibi baptizata est filia eius domna Gisola^e ab archiepiscopo nomine Thoma^f, qui et ipse eam a sacro baptisate^g manibus suscepit^h. Et ab inde reversus est in Franciam^{i.30} Et tunc missi sunt duo missi^j ab apostolico supradicto^k, hii sunt Formonsus^l et Da-

a) niustriæ 7. niustriæ corr. austriæ 6. b) et deest 6. 7. c) pervenerunt in 1. d) villam 5. 6. e) compendium 1. f) per partes 1. g) hiltibrandus 6. h) spoletanus 1. spolitanus 6. 7. 9. i) multis muneribus 1. 5. 6. 7. etc. k) praesentia 1. 5. 6. 7. etc. l) quae 1. 5. 6. 7. etc. m) wirciniacum 1. 5. 7. etc. irciniacum 6. n) villa quae dicitur 1. nuncupante 5. 7. nuncupata 6. o) peregit 1. 6. peractum est 6. peractus est 7. p) in deest 1. 5. 6. 7. etc. q) lippeam 5. lippeham 7. r) transito rheno flumine 1. s) transitu 2. transitu 5. tr. r. 8. deest 6. t) que 2. u) boholz 1. bohholz 5. bohholz 6. bohholz 8. boholz 9. bolhos 10. botolz 11. v) westfalia 1. westfalia 2. westfalia 6. w) et deest 5. 7. x) conquestierunt 1. 5. 7. etc. y) reliquis 7. z) wisora deest 2. wisoram 6. 7. etc. a) reliqui quidem wisora fuerunt 1. a) medofulli 1. b) et dein 1. et deinde 5. 6. denuo deest 7. c) f. denuo reversus 7. d) franciam 1. 7. etc. franciam 6. e) wormatia civitate 1. 6. 7. etc. f) bardogauenses 1. 40 bardogauenses 7. g) nordlendis 1. nordleudi 5. nordlendi 6. h) orcheim 1. orthaim 5. orahim 7. i) ubi obacrum fuit 7. k) albiam 1. l) ibique omnia 7. ibi omnia 1. m) desponens 2. n) tam sclavoniam quam saxoniam 1. o) et deest 1. 5. 6. 7. etc. p) franciam 1. 5. 6. 7. q) perageret 1. 5. 7. ageret 6. r) causa 1. 5. 6. etc. s) hildegarda 6. t) papia civitate 1. 6. u) Et rex carolus s. i. p. 1. 7. v) est deest 2. w) supradicti 1. 5. 6. 7. etc. x) eum deest 2. y) uncti 1. z) in regem 5. in reges 1. 7. a) hludowicus 6. lodouicus 1. a) rex usque 46 rex deest 1. b) hludow. inquit 2. hludowicus rex in equitania 7. c) mediolanum civitatem 1. d) gisola 1. gisola 7. e) dioma 1. f) sacro fonte 6. 7. baptismo 1. 5. g) fonte levavit 6. h) missi duo 1. i) supradicto scilicet f. 1. k) formonsus 5.

779.

At rex de Heristallo, ubi hiemaverat et ubi natalem Domini ac sanctum pascha celebraverat, prima veris temperie movens, Compendium⁷⁵ venit. Et cum inde, peracto propter quod venerat negotio, revertisset^a, occurrit ei Hildibrandus^b dux Spolitinus^c cum magnis muneribus in villa Wirciniaco.^{d 76} Quem et benigne^e suscepit, et muneribus donatum in ducatum suum remisit. Ipse animo ad Saxoniam expeditionem intento, Duriam venit, habitoque iuxta morem generali conventu, Rhenum in eo loco qui Lippeham^{f 77} vocatur, cum exercitu^h traiecit. Cui cum Saxones in quodam loco qui Buocholt^{g 78} vocatur, vana spe ducti resistere temptarent, pulsati fugatiqueⁱ sunt. Et^m rex Westfalaorum regionem ingressus, omnes eos in deditionem accepit. Inde ad Wisuram veniens, castris positus in loco nomine Midufulli^{h 79}, stativa per aliquot dies habuit. Ibi Angrarii^o et Ostfalai venientes, et obsides dederunt, et sacramenta iuraverunt. Quibus peractis, rex trans Rhenum Wormaciam^p civitatem in hiberna^q se recepit.

780.

Inde, cum primum temporis oportunitas adridere^r visa est, iterum cum magno exercitu Saxoniam^s profectus est, transiensque per castrum^t Aeresburgum, ad fontem Lippiae venit, ubi castrametatus, per aliquot dies moratus est. Inde ad orientem itinere converso, ad Obacrum^u fluvium accessit. Cui cum ibi omnes^v orientalium partium Saxones, ut iusserat, occurrissent, maxima eorum multitudo in loco qui Orheim^w appellatur, solita simulatione baptizata est. Profectus inde ad Albiam, castrisque in eo loco, ubi Ora^{x 80} et Albia confluunt, ad habenda stativa conlocatis, tam ad res Saxonum qui citeriorem^y, quam et Sclavorum^z qui ulteriorem fluminis ripam incolunt, componendas operam impendit. Quibus tunc pro tempore ordinatis atque dispositis, in Franciam reversus est; in quoque consilio, orandi ac vota solvendi causa Romam statuit proficisci, sumptisque secum uxore ac liberis, sine mora in Italiam profectus est, celebravitque natalem Domini Ticeni^a, atque ibi^b residuum hiemis manendo complevit.^b

781.

Inde Romam veniens, honorifice ab Hadriano papa susceptus est.^c Et cum ibi sanctum pascha celebraret, baptizavit idem pontifex filium eius Pippinum^d, unxitque eum^e in regem. Unxit etiam et Hludewicum^f fratrem eius, quibus et coronam^g inposuit. Quorum maior, id est Pippinus, in Langobardia, minor vero, id est Hludewicus^h, in Aquitania rex constitutus est. Rege vero Roma digresso ac Mediolanum veniente, Thomas eiusdem urbis archiepiscopusⁱ baptizavit ibi filiam eius, nomine Gislam^k, et de sacro fonte suscepit. Quibus gestis, in Franciam reversus est. Sed

a) revertetur 3? 9. b) hildebrandus 2. 3. 6. 7. 9. hiltibrandus 5. c) spoletanus 3. 5. 7. 9. spolitanus 6. 35 d) wirtiniaco 3. e) quem benignissime 3. 9. f) recepit 3. 9. g) lippehan 2. lippehan 3. lippiam 4. lippia 5. 6. 7. h) in eo l. q. l. v. c. exercitu desunt 9. i) in eo 4. 5. 6. k) bucholt 6. 9. l) fatigatique 1. fatigatique 5. m) deest 9. n) medufulli 9. nudufulli al. midufulli al. medufulli 7. o) angarii 2. 7. angarii 9. ungarii 3. p) in W. 7. ad W. 9. q) c. hybernatum 7. r) aridire 3. 4. 5. 6. adesse 9. s) in saxoniam 7. 9. t) arcein 9. u) obacrum 9. v) omnium 3? 9. omnes deest 6. w) horheim 6. 9. orheim al. horheim 7. x) hora 3. 5. 6. 9. y) ceteriorem 40 i. exteriorem 9. z) quam ad sclavorum 7. quam a sclavorum 4. q. et sicavorum 6. *) ticini 3. 4. 5. 6. 7. 9. a) deest 1. b) mansit 3? 9. c) deest 7. d) P. e. f. 7. e) deest 3. 9. f) hludowicum 7. lovdewicum 5. ludewicum 4. 6. ludovicum 9. ita et in sequentibus fere constanter g) corona 1. h) id est Hludewicus deest 9. idem — idem 3. i) episcopus 9. k) gisllam 5. 6.

45 75) Compiègne. 76) situs eius nec Valesio nec Bouquetis exploratus; quod si non Viriacum, Verzy, prope Remos sit, certe in itinere Compendio Duriam quaerendum. 77) in confluentis Lippiae et Rheni. 78) Bocholt, 50 ad fluvium Aa, a septentrione loci Lippeham. 79) in toto Wiserae cursu non nisi Mul-beke prope Ripteln et Polle, regni Hannoverani castrum, aliquam vocis Medofulli similitudinem referunt. 80) pagi Bardengo incolae, qui magnam ducatus Luneburgensis partem complectebatur; vicus eius principalis tum Bardenwich erat. 81) i. e. Saxones transalbiani, Nordalbingi. 82) die Ohre; non procul ab eius cum Albia confluentibus hodie oppidum Wolmirstädt situm est.

masus^a episcopi, ad Tarsilonem^b duces una cum missis domni Caroli regis^c, his nominibus, Riculfum^d diaconem et Eborhardum^e magister^f pincernarum, ad commonendum et contestandum, ut reminisceret^g priscorum sacramentorum suorum, ut^h non aliter faceret, nisi sicutⁱ iureiurando iam dudum promiserat ad partem^k domni Pippini regis^l et domni Caroli magni regis vel^m Francorum. Et tunc consensitⁿ Tassilo^o dux Baiuvariorum, ut sumptos obsides a domno rege Carolo, et tunc^p veniret^q ad eius praesentiam; quod et dominus praefatus rex non renuit.^r Et coniungens se supradictus dux in praesentiam piissimi regis ad Wormaciam^s civitatem, ibi renovans sacramenta, et dans duodecim obsides electos, ut omnia conservaret^t, quicquid domno Pippino regi^u promiserat iureiurando, in causa supradicti domni Caroli regis vel fidelium suorum; qui^v et ipsi obsides recepti sunt in Carisiacum villa^w de manu Sinberti^x episcopi. Sed non diu praefatus dux Tassilo promissiones quas fecerat conservavit. Et celebravit praedictus dominus gloriosus rex natalem Domini in supradictam villam^y Carisiacum^z, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

782.

Tunc dominus Carolus rex iter peragens, Renum transiens^a ad Coloniam, et synodum^b tenuit ubi Lippia consurgit. Ibi omnes Saxones venientes^c, excepto rebellis Widochindus^d, etiam illuc convenerunt^e Nordmanni^f missi Sigifridi^g regis^h, id est Halptaniⁱ cum sociis suis. Similiter et Avari illuc convenerunt, missi a Cagano et Iugurro.^k Ibi peracto placito, reversus est dominus Carolus rex in Franciam. Et cum reversus fuisset, statim iterum Saxones solito more rebellati sunt, suadente Widochindo.^l Et ignorante hoc domno Carolo rege, misit missos suos Adalghisum^m et Gailonemⁿ atque Woradum, ut moverent exercitum Francorum et Saxonum super Sclavos paucos, qui rebelles fuerant.^o Et supranominati missi in via audientes, quod Saxones rebellati fuissent^p, coniungentes supradictam scaram, irruerunt super Saxones^q, et nullum mandatum exinde fecerunt domno Carolo rege.^r Et commiserunt bellum cum Saxonibus, et fortiter pugnantes, et multos Saxones interementes^s, victores extiterunt^t Franci. Et ceciderunt ibi duo ex ipsis

a) damanus 1. b) thassilonem 1. tessilonem 6. c) regis scilicet richolfus diaconus et eberhartus munere pincernario 1. d) riculfum 6. e) eberaldum 7. f) magistrum 5. 6. 7. g) reminisceretur 5. h) et ut non 1. 6. 6. 7. etc. i) nisi ut 1. 6. k) ad partem deest 5. l) domni pippini regis et deest 6. m) vel deest 1. n) te- 30 silo 6. o) carolo tunc 7. p) venit 2. veniret deest 6. q) renuit 1. 7. r) vurnatiam 6. vurnaticam 6. wormaciam 7. s) conservare 1. conseruarent 2. t) dominus pippinus rex 2. u) carisiaca villa 1. v) sinberti 1. sinberti 2. 3. 5. 6. ingberti 7. w) villam deest 2. x) supradicta civitate carisiaca 1. y) nordmanni 7. z) rebellis widochindo 5. windochindus 7. a) venerunt postlimani 1. c) nordmanni 6. northmanni 6. d) sigifridi 1. sigifredi 6. 7. godefridi 33 7b. 9b. e) regis, halbsani cum sociis suis similiter, et 1. f) halptani 6. haltoni 7. halptani 2. 3. 6. g) iugurro 1. iugurro 7. iugurno 5. h) vindekindo 1. widekindo 2. i) adalghisum 1. 5. 6. 7. k) algentin 1. gailonem 5. gailonem 6. wailonem 7. l) fuerant 1. m) rebellassent 1. 5. n) irruerunt in a. 1. o) regi 1. 5. 6. 7. etc. p) interementes 1. 5. 6. 7. q) extitero 1.

cum Romae esset, convenit inter ipsum atque Hadrianum pontificem, ut simul legatos mitterent ad Tassilonem Baioariae ducem^a, qui eum commoverent de sacramento, quod Pippino regi et filii^b eius ac Francis iuraverat, scilicet ut subiectus et obediens eis esse deberet.^c Electi ac directi sunt in hanc legationem de parte pontificis Formonsus^d ac Damasus^e episcopi, et de parte regis Richolfus^f diaconus atque Eberhardus^g magister pincernarum. Qui cum, ut^h iussi erant, cum memoratoⁱ duce locuti essent^k, in tantum cor eius emollitum est, ut diceret, se statim velle ad regis properare praesentiam, si sibi tales obsides dentur^l, sub quibus de sua salute dubitare nulla sit necessitas. Quibus datis, sine cunctatione apud Wormaciam ad regem venit^m, sacramentum quod iubebatur iuravitⁿ, obsides duodecim qui imperabantur sine mora dedit, quos Sindbertus^o, Reginensis episcopus de Baioaria, in Carisiaco ad conspectum regis adduxit. Sed idem dux domum reversus, non diu in ea quam promiserat fide permansit. Rex autem in eadem villa hiemem transiens^p, et natalem Domini et pascha eodem in loco^q celebravit.^r

782.

¹⁵ Aestatis initio, cum iam propter pabuli copiam exercitus duci poterat, in Saxoniam eundum, et ibi, ut in Francia quotannis^s solebat, generalem conventum habendum censuit. Traiectoque apud Coloniam Rheno, cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippiae venit, et castris ibi^t positis, per dies non paucos ibidem moratus est. Ubi inter cetera negotia etiam^u legatos^v Sigifridi^w, regis Danorum, et quos ad ²⁰ se^x Caganus et Iugurrus, principes^y Hunorum, velut pacis causa miserunt, et audiuit et absolvit.^z Cumque, conventu completo, trans Rhenum in Galliam se recepisset, Widokindus^{aa}, qui ad Nordmannos^{ab} profugerat, in patriam reversus, vanis spebus Saxonum animos^{ac} ad defectionem concitavit. Interea regi adlatum^{ad} est, quod Sorabi Sclavi, qui campos inter Albim^{ae} et Salam interiacentes incolunt, in fines Thuringorum^{af} ac Saxonum, qui eis erant contermini, praedandi causa fuissent ingressi, et ²⁵ direptionibus atque^{ag} incendiis quaedam loca vastassent. Qui, statim accitis ad se tribus ministris suis, Adalgiso camerario^{ah} et^{ai} Geilone^{aj} comite stabuli et^{ak} Worado comite palatii, praecepit, ut sumptis secum orientalibus Francis atque Saxonibus, contumacium Sclavorum^{al} audaciam quanta potuissent celeritate^{am} comprimerent. Qui cum ³⁰ iussa facturi Saxoniae fines ingressi fuissent^{an}, compererunt Saxones ex consilio Widokindi^{ao} ad bellum Francis inferendum esse praeparatos^{ap}; omissoque itinere, quo ad Sclavos ituri erant, cum orientalium Francorum copiis ad locum, in quo Saxones audierant^{aq} congregatos, ire contendunt. Quibus in ipsa Saxonia obviam Theodericus^{ar} comes, propinquus regis, cum his^{as} copiis, quas audita Saxonum defectione raptim in Ribuaris^{at} congregare^{au} potuit. Is festinantibus legatis consilium dedit, ut primo per exploratores, ³⁵ ubi Saxones essent vel quid apud^{av} eos ageretur, sub quanta fieri posset^{aw} celeritate cognoscerent, tum, si loci qualitas pateretur, simul eos adorirentur. Cuius con-

a) d. B. 3. 4. 6. 9. b) filii 1. c) ut subiectus eis esset et obediens 3. ut subiectus esset ac obediens 9. ut cis s. e. ac o. Bq. d) formosus 5. 6. 7. 9. e) damasius 6. f) richolfus 3. g) eberhardus 2. 3. 4. eberhardus 9. h) cum quae iussi 7. i) commemorato duci 9. k) locuti fuissent 9. l) darentur 5. 7. dentur obsides 37 9. m) sacramentum q. i. iuravit deest 1. n) sindbertus 1. sindbertus Bq. o) transiens sicut ac coactum 37 4. 6. 9. 7. 9. transigens. p) e. i. loco deest 7. q) celebravit. Hiscem diebus defuncto Gaichardo abbas coenobii sancti Germani, Robertus in regimine substituitur 7. r) deest 5. s) deest 2. 4. 5. 6. 7. t) et 3. 9. u) legatio 1. 2. v) sigifridi 7. 9. w) ad se deest 2. x) princeps 2. y) solvit 9. z) widokindus 5. widokindus 6. widokindus 3. 7. 9. aa) normannos 2. (secunda manu); 7. ab) a. s. 37 9. b) nuntiatum 9. c) albino 1. d) euringorum (typographi visio) Chorn. e) et 7. f) camerario suo 4. 5. 6. cubiculario 9. g) deest 9. h) gedone 5. i) deest 7. k) quanta possent cel. 3. 7. quam celeritate 9. l) fuissent fines ingressi 7. m) widokindi 4. widokindi 3. 7. 9. n) paratos 3. 5. 6. 9. o) a. s. 9; a. s. esse Bq. p) theodericus 4. theodericus 9. theodericus Bq. ita deinceps. q) ita 9. hila 5. 6. r) ripuaris 2. 3. 9. s) quam — congrega 2. t) apud 9 — 9. u) ageretur quanta possent celeritate 9.

missis, Adalgisus et Gailo, in monte qui dicitur Sundal.^a Hoc audiensque^b dominus Carolus rex, una cum Francis quos sub celeritate coniungere potuit, illuc perrexit, et pervenit usque ad locum ubi Alara^c confluit in Wisora. Tunc omnes Saxones iterum convenientes, subdiderunt se sub potestate supradicti domno rege^d, et reddiderunt omnes malefactores^e illos, qui ipsud^f rebelliam maxime terminaverunt, ad occidentum, quatuor milia quingentos; quod ita et factum est, excepto Widochindum^g, qui fuga lapsus^h estⁱ partibus^k Nordmanniae. Haec omnia peracta^l, reversus est praefatus dominus rex in Franciam. Et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Teodone-villa^m et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

783.

Tunc obiit domina ac bene merita Hildegardis regina pridie Kal. Mai.ⁿ, quod evenit in die tunc in tempore vigilia^o ascensionis Domini.^p Et dominus rex Carolus iter fecit partibus^q Saxoniae, eo quod Saxones iterum rebelles fuissent^r, et cum paucis Francis ad Theotmalli^s pervenit. Ibi Saxones praeparaverunt pugna^t in campo, qui viriliter dominus Carolus rex et Franci solito more super eos irruentes [et Saxones terga vertentes^u], et Domino^v auxiliante, Franci victores extiterunt. Et cecidit ibi^w maxima^x multitudo Saxonum, ita ut pauci fugam^y evasisent. Et inde cum victoria venit suprascriptus gloriosus rex ad Paderbrunnen^z, ibi coniungens exercitum suum. Et perrexit ubi iterum^{aa} Saxones se coniunxerunt, ad fluvium, cuius vocabulum est Hasa.^{ab} Ibi^{ac} iterum pugna inita, non minor numerus Saxonum ibi cecidit, et Domino auxiliante Franci victores extiterunt. Et iter peragens iamdictus dominus^{ad}, Wisoram fluvium transiit, ad Albiam^{ae} fluvium usque pervenit; et inde reversus praefatus magnus rex in Franciam. Et in eodem anno obiit bonae memoriae domina Berta regina 4. Idus Iul.^{af} Et cum Wormaciam^{ag} pervenisset dominus rex Carolus, sociavit sibi in matrimonium^{ah} domina Fastradane regina.^{ai} Et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Haristallo^{aj}, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

^a [et sepulta est iuxta urbem Mettensem in basilica apostolorum et beati Arnulfi. 9b.]

^{af} [et sepulta est in Cauciaco. Sed inde translata Parisius, sepulta est iuxta virum suum in ecclesia sancti Dionysii martyris. 9b.]

a) sundal 1. sumptdal 5. simptdal 6. sundal 7. b) audiens quod a. audiens reliquit. c) alara 6. d) domni regis 50 1. 5. 6. 7. etc. e) malefactores illos rebelles et occiderunt excepto vindikindo 1. f) ipsam 1. 5. 6. 7. etc. g) widochindo 5. 6. 7. etc. h) elapsus 1. 7. i) ex. W. g. l. l. est deest 6. k) ad partes 1. l) normanniae 7. m) his peractis 1. n) theodonis 1. theodone 7. o) maii quae erat vigilia 1. p) per partes sua constanter, et conjectura ni fallor Carisi 1. q) rebellarent 1. r) theotvaldi 1. theodmali 5. theotmallim 7. theodmali 9. s) pugnam 1. 5. 6. 7. t) quo 7. deest 1. u) et saxones terga vertentes deest 2. v) vertentes dominos 7. w) ibi 35 deest 2. x) maxime 2. y) fuga 5. 7. z) paderbrun 1. aa) iterum deest 1. ab) ibi deest 1. 7. b) dominus rex 1. 7. c) albius 5. d) wormaciam 5. wormaciam 7. e) sibi matrim. 6. f) dominam fastradam reginam 1. domnam fastradam reginam 7. g) haristallo 1.

83) der Sündel, Sündel, in septentrionali W. cuius latero septentrionali da Dachtelfeld, i. s. serae ripa, inter Münderam et Rintelam, in campo in quo quis vapulavit. 84) Verden-40

silio conlaudato, una cum illo usque ad montem qui Suintal^a appellatur, in cuius septentrionali latere Saxonum castra erant posita, pervenerunt. In quo loco cum Theodericus castra posuisset, ipsi, sicut cum eo convenerat^b, quo facilius montem circumire^c possent, transgressi Wisuram, in ipsa fluminis ripa castra posuerunt. Habitoque inter se colloquio, veriti sunt, ne ad^d nomen Theoderici victoriae fama transiret, si eum in eodem proelio secum haberent. Ideo^e sine illo^f cum Saxonibus congrēdi decernunt, sumptisque armis, non quasi ad hostem in acie stantem, sed quasi ad fugientium terga insequenda spoliisque diripiendat^g, prout quemque^h velocitas equi sui tulerat, quia Saxones pro castris in acieⁱ stabant, unusquisque eorum summa festinatione contendit^k. Quo cum esset male^l perventum, male etiam pugnatum est; nam commissio^m proelio circumventi a Saxonibus, paene omnes interfecti sunt. Qui tamen evadere potuerunt, non in sua, unde profecti sunt, sed in Theoderici castra, quae trans montem erant, fugiendo pervenerunt. Sed maior Francis quam pro numero iactura fuit, quia legatorum duo, Adalgisus et Geilo, comitum quattuorⁿ, aliorumque clarorum atque nobilium usque ad viginti interfecti, praeter caeteros, qui hos sequuti, potius cum eis perire quam post eos vivere maluerunt. Cuius rei nuntium cum rex accepisset^o, nihil sibi cunctandum arbitratus, collecto festinanter exercitu, in Saxoniam proficiscitur, accitque ad se cunctis Saxonum primoribus, de auctoribus factae defectionis inquisivit. Et cum omnes Widokindum^p huius^q sceleris auctorem proclamarent, eum^r tamen tradere nequirent, eo quod in^s re perpetrata ad Nordmannos se contulerat, caeterorum^t, qui persuasioni eius morem gerentes tantum facinus peregerunt^u, usque ad quattuor milia quingenti traditi, et super Alaram^v fluvium, in loco qui Ferdi^w vocatur, iussu regis omnes una die decollati sunt. Huiusmodi vindicta perpetrata^x, rex Theodone villa^y in hiberna concessit, ibique^z natalem Domini, ibi^{aa} et pascha more solito celebravit.

783.

Adridente veris temperie, cum ad expeditionem Saxoniam se praeparasset — nam de omnimoda eorum^a defectione ad eum^b perlatum fuerat — priusquam de memorata villa moveret^c, Hildigardis^d regina uxor eius decessit 2. Kal. Maias. Cuius funeri cum^e more solemniter iusta persolveret^f, in Saxoniam, sicut dispositum habebat^g, duxit exercitum. Cumque Saxones in eo loco qui Theotmelli^h vocatur, ad pugnam se praeparareⁱ comperisset^k, ad eos quanta potuit^l celeritate contendit; commissaque cum eis proelio, tanta eos caedo prostravit, ut de innumerabili eorum multitudine perpauca evasisse dicantur. Cumque de loco proelii ad Padrabrunnon^m se cum exercitu recepisset, atque ibi castris positus partem exercitus, quae adhuc de Francia venire debuerat, operiretur, audivit Saxones in finibus Westfalorum super fluvium Hasamⁿ ad hoc congregari, ut ibi cum eo, si venisset, acie^o confligerent. Quo nuntio commotus, adunatis quae tum ad se venerant, quasque ante secum habebat, Francorum copiis, ad locum ubi^p congregati erant, sine dilatione profectus est, congressusque cum eis, eadem qua et prius felicitate dimicavit. Caesa est eorum infinita multitudo, spoliisque direpta, captivorum quoque magnus abductus est numerus. Inde victor ad orientem iter^q convertit, primoque usque ad Wisuram, deinde usque ad Albiam^r cuncta devastando peragravit. Inde reversus in Franciam, duxit uxorem filiam Radolfi^s comitis natione Francam, nomine Fastradam, ex qua duas filias procreavit. Eodem anno defuncta est bonae memoriae mater regis Bertrada^t 4. Id. Iul. Ipse in Heristallo villa ibidem^u hiematurus consedit, ibique natalem Domini ac sanctum pascha celebravit.

85 a) senttal 2. suintal 4. sontal 9. b) convenerant 3—9. c) circuire 3. 4. 7. 9. d) in 7. e) Ideoque 37 6. 9. f) eo 3. 9. g) ad fugientem contendunt. Terga insequi spoliisque diripere 9. h) quemquam 9. i) in a. p. c. 9. k) adiunguntur 9. l) decessit 3. 9. m) cum misso 1. n) quattuor 2—9. o) suscepisset 9. p) widokindum 3. 5. 9. q) cuius 1. r) ipsum 3. 9. s) his 2. decessit 3. 9. t) caeterorumque 1. u) peregere 7. v) Alaram 2. 7. w) fordia 9. fredli 7. x) patrata 6. 7. y) in theodonin villam 7. theodonie villam 9. z) ibique et 2. 9. 50 a) decessit 7. 9. b) ad eum decessit 9. c) se moveret 9. d) hiltigardis 5. hildegardis 7. e) postquam 7. f) persolverat 7. persolverat 9. g) disponeret 9. h) octomelli 4. theotmelli 7. theotmelli 6. thintmalle 9. i) praeparasset 7. k) cognovisset 9. l) eos summa cel. 9. m) padrabrunnon 4. padrabrunnon 9. padrabrunnum 7. n) atre 9. o) quo 7. p) decessit 37 9. q) albim 87. r) radula 3. 7. radolai 4. ridoia 6. s) bertrada 3. 5. 9. bertrada 4. 7. berchtrada 6. t) decessit 5.

85 86) recto, quia pascha in diem 23. Martii cecidit. 86) Detmold. 87) in cuius ripa Omabrick.

784.

Et tunc^a rebellati sunt^b iterum Saxones solito more, et cum eis pars^c aliqua Frisonum.^d Tunc deinde dominus Carolus rex iter peragens, Renum transit ad Lippiam^e, et ingressus est Saxoniam circueundo^f et vastando, usque quod^g pervenit^h ad Huculvi.ⁱ Ibi consilio inito, eo^k quod nimium inundaciones aquarum fuissent^l, et per Thoringiam^m de orientale parte introisset super Ostfalosⁿ, et filium suum domnum Carolum dimisisset una cum scara contra Westfalos^o; quod et ita^p factum est. Dominus rex Carolus perrexit per Thoringiam^q usque ad fluvium Albiam, et inde ad Stagnfurt^r et inde ad Schalingi^s, ibique conventionem factam^t, reversus est in Franciam^u supradictus gloriosus rex. Westfalai vero voluerunt se congregare ad Lippiam^v. Quo auditu^w supradicto filio domni Caroli regis, obviam eis accessit^x una cum scara quae cum eo dimissa fuit, in pago qui dicitur Dragini^y, et inierunt bellum. Auxiliante Domino, dominus Carolus, filius^z magni regis Caroli, victor extitit una cum Francis, multis Saxonibus interfectis. Volente Deo, inlaesus remeavit ad genitorem suum in Wormaciam civitatem: ibique^a inito consilio cum Francis, ut iterum hieme^b tempore iter fecisset^c supradictus dominus rex in Saxoniam; quod ita et factum est. Et celebravit natalem Domini iuxta Skidrioburg^d in pago Waizagawi^e super fluvium Ambra^f in villa Liudhi.^g Et inmutavit se numerus annorum in

785.

Tunc dominus Carolus rex^a supradictum iter peragens, usque ad Rimie^b pervenit super fluvium Wisora^c, ubi confluit Waharna.^d Et propter nimias^e inundaciones^f aquarum inde reversus est Aeresburgum^g: uxorem suam domnam Fastradanem^h reginam una cum filiis et filiabus suis ad se venire iussit. Ibi tota hieme resedensⁱ, et ibi pascha iam satis excellentissimus rex celebravit. Et dum ibi resideret, multotiens scara^j misit, et per semetipsum iter peregit^k: Saxones, qui rebelles^l fuerant^m, depredavit, et castra coepit, et loca eorum munita intervenitⁿ, et vias mundavit^o, ut^p dum tempus congruum venisset, sinodum publicam^q tenuit ad Paderbrunnen. Et inde iter peragens, vias apertas^r, nemini^s contradicente, per totam Saxoniam quocumque^t voluit. Et tunc in Bardangawi^u venit, ibique mittens post Widochindum^v et Abbionem, et utrosque^w ad se conduxit, et firmavit, ut non se subtrahissent^x, nisi^y in Franciam^z ad eum pervenissent: petentibus illis, ut credentias haberent, quod in-

a) Saxones tunc iterum rebellaverunt 1. b) rebellaverunt 5. c) per 2. d) frisonum 5. forisonum 6. e) lippiam 1. 2. 7. lippiam 6. lippiam 6. f) circueundo 1. g) quod deest 1. 6. usque quo 7. h) pervenit deest 1. i) huculvi 1. huculvi 7. huculvi 2. 3. 5. 6. 8. 9. k) eo deest 6. l) quod minime essent i. a. 2. m) thuringiam 1. doringiam 6. thoringiam 7. n) ostfalos 5. ostualos 1. o) westfalos 1. westfalos 5. p) quod ita 1. 2. 7. et quod ita 6. q) thuringiam 1. thoringiam 2. durringiam 6. thoringiam 7. r) staintfurt 1. stagnfrud 2. 35 stangfurt 6. stangfurt 6. stangfurt 7. stangfurt 8. stangfurt 9. s) schalingi 1. schalingi 5. 6. scalingi 7. scalingi 9. t) conventionem facta 1. 5. 6. 7. etc. u) franciam 5. 6. v) ad philippiam 6. w) auditu eo (ortum ex forma tunc usitata litteras a) 2. auditu a 1. 5. 6. 7. etc. x) Q. a. supradictus filius d. n. r. obviam ixit eis 1. (eis accessit) 7. 9. y) oragni 1. dragani 6. z) filium 2. a) ibi 1. a) hiemis 1. 7. b) faceret 1. 7. iter fecisset 2. d) hidrioburg 1. hidrioburg 6. hidrioburg 9. e) vaizagawi 1. waizagawi 2. 3. waizagawi 5. waizagawi 6. waizagawi 7. waizagawi 8. waizagawi 9. f) ambra 1. g) liudhi 1. liudhi 2. 3. liudhi 5. 6. liudhi 7. liudhi 9. h) rex carolus 1. 5. 6. 7. i) rimie 1. 5. 7. rimie 6. rimie 2. 8. 9. k) wisoraha 1. wisoram 7. l) waharna 1. m) nimiam 1. 2. 6. 7. n) inundaciones 1. 2. 7. o) aeresburgum 6. p) fastradam 1. fastradanam 6. q) resedens 1. 5. 6. resedens ibidem 7. r) scara 1. 5. 6. 7. scara 2. s) peragit 5. t) qui rebelles deest 2. u) rebelles erant 1. v) intravit 1. 48 w) mundavit 1. x) ut deest 7. y) sinodum vero publicam 5. sinodum vero publicam 6. z) celebravit apud 1. 7. a) apertas, faciens 7. a) nemine 1. 5. 6. 7. b) quocumque 7. c) Et deest 1. d) bardangawice 1. bardangawi 5. padangawi 6. e) windichindem 1. windochindum 7. widichindum 6. f) abbionem utrosque 2. 7. g) subtraherent 1. subtrahissent 6. 7. h) a. priusquam in 2. 1. c) francia 5. 6. 7.

88) hodiernum Petershagen, olim Hockeleve, est, nec alius tam commodus occurrit, quam 50 hodiernum. 89) Staufurt ad Budam? certe locus in vado fluminis cuiusdam inter sylvam Hercyniam et Albiam investigandus est, et Pippinus anno 748 eadem via per Hochsburg et Stagnfurt ad loca Schalingi et Orhaim accessisse videntur. 90) Schöninggen 91) in eo, Falkio Traditt. Corbel. p. 318. 319.

784.

Cum primum oportunitas temporis advenit, ad reliquias belli Saxonici conficiendas rex animo intento, cum exercitu in loco qui Lippeham^a vocatur, Rhenum traiecit^b, et vastatis Westfalaorum pagis, venit ad Wisuram. Cumque in eo loco qui Huculbi⁶⁸ dicitur, castris super fluvium positus consediasset, vidit se in aquilonales^c Saxoniae partes, sicut statuerat, propter nimias aquarum inundationes, quae tum^d subito ex iugitate pluviarum acciderant, transire non posse. Idcirco iter in Thuringiam convertit, et filium suum Karolum^e cum parte exercitus in Westfalaorum finibus sedere^f iussit. Ipse per Thuringiam^g iter faciens^h, venit in campestris Saxoniae, quae Albi atque Salae fluminibus adiacent, depopulatisque orientalium Saxonum agris ac villisⁱ incensis, de Schanungi^j — hoc loco nomen erat^k — in Franciam regressus^l est. Karolus vero filius eius, cum ei iter agenti in pago Draigni^m —ⁿ iuxta Lippiam fluvium Saxonum^o occurrisset exercitus, commisso cum eis equestri proelio, felici ac prospero eventu dimicavit^p; nam magno eorum numero interfecto, caeteris^q in diversa fugatis, victor ad patrem Wormaciam reversus est. Rex autem, congregato iterum exercitu, in Saxoniam profectus est, celebratoque in castris natalicio Domini die super Ambram^r fluvium in pago Huettagoe^s, iuxta castrum Saxonum quod dicitur Skidrobürg^t, ad locum vocabulo^u Rimi^v, in quo^w Wisura et Waharna^x confluent, populabundus accessit. Cumque^y eum ulterius progredi tam hiemalis temporis asperitas quam aquarum inundatio prohiberet, Aeresburgum castrum^z in hiberna concessit.

785.

Cum ibi hiemare decrevisset, accitis atque adductis ad se uxore ac^a liberis, relictoque^b cum eis in eodem castro^c satis fido ac firmo praesidio, ipse cum expedita manu ad Saxonum pagos vastandos ac villas diripiendas egressus, inquietam satis hiemem, ubique discurrendo et cuncta caedibus atque incendiis permiscendo, tam per seipsum, quam per duces quos miserat, Saxonibus reddidit. Cumque huiusmodi vastationibus per totum hiberni temporis spatium^d omnes fere Saxonum regiones ingenti clade adfecisset, transacta tandem hieme et advectis^e ex Francia comitatibus, publicum populi sui conventum in loco qui Padrabrunno^f vocatur, more solenni habuit. Ac peractis his^g, quae ad illius conventus rationem pertinebant, in pagum vocabulo^h Bardengooⁱ proficiscitur, ibique audiens Widokindum^j ac^k Abbionem^l esse in transalbianam^m Saxonum regione, primo eisⁿ per Saxones, ut omnia perfidia ad suam fidem venire non ambigerent^o, suadere coepit. Cumque ipsi, facinorum suorum sibi^p consilii, regis fidei se committere^q dubitarent, tandem accepta ab eo, quam optabant, in-punitatis sponse, atque impetratis, quos sibi dari precabantur, suae salutis obsidibus, quos eis Amalwinus, unus aulicorum, a rege missus adduxerat, cum eodem

35 a) lippeam 3. 4. lippea 5. 6. lippia 7. lippeheim 9. b) transivit 5. 6. c) aquilonares 3? 9. d) tam 3? 9. e) karolum 1. f) subsistere 9. g) thorginam hac vice 2. h) agens 7. periciens (perficiens?) 2. i) schanungi 2. scanigni 3. schanungi 5. 6. schannico al. schahningi 7. schaninge 9. k) h. l. n. e. deest 9. in 3 nonnisi loco legitur; hoc enim erat nomen loci 7. l) reversus 2. 6. m) disigno 7. n) deest 9. o) d. e. 3. 4. 9. p) exteris 9. q) wettagoe 6. huthagoe m. huettagoe 7. r) quod dicitur kidrobürg 3. q. d. skidrobürg 4. 9. q. d. skridoburg 5. 6. quod dekidrobürg 9. s) nomine 9. t) rum 7. u) qua 3. 9. v) warharna 2. waharna 3. vagarna 9. w) conque 2. x) in E. c. 7. E. arceem 9. y) et 9. z) reductoque 9. a) castra 2. intra eadem castra 7. in eadem arce 9. a) s. t. 7. b) adductis 7. c) patherbrunno, padrabrunno 7. padrabrunna 9. d) iis 9. e) nomine 9. f) bardengo 2. bardengoum 7. bardengau 9. g) widogindum 2. widokindum 3. 7. 9. h) ad omnes praeter 9. qui et legit; ad abbionem loco apud abbionem dici posse non videtur, quare ac recipiendum statui. Postea etiam Saxo aut ac aut et legisse videtur. i) albionem, facili corruptela, 3. 6. 5. 6. 7. 9. k) transalbianam 9. transalbinam — regionem 7. l) eos omnes praeter 7. et 9. m) ambierent 1. 2. 5. 6. n) deest 7. o) c. se 7.

testo, loca Hertfeld, Lisborn, Werne, immo et Capenberg. 92) die Emmer. 93) in comitata Pyrmontano, Swalenbergico et adiacentibus terris. cf. Falke l. c. p. 6. 94) Schieder ad Ambram. 95) Olden-Lüde iam desolatam secundum Falkium p. 349, qui vicum ho-

die extantem Lüde prope Pyrmontum serius constructum fuisse contendit; quod ita se habere, eo probatur, quod Schieder longius a Lüde distat, quam ut iuxta illud situm fuisse dici possit. 96) die Werne.

laesi fuissent: sicut et factum est. Tunc dominus rex reversus est in Franciam, et mittens ad supradictum^b Widochindum^a et Abbionem obsides per missum suum^d Amalwinum^c; qui cum recipissent^f obsides illos secum deducentes^g, coniunxerunt^h se ad Attiniacum villa^k ad domnum regem Carlum.^l Et^m ibi baptizati sunt supranominati Widochindusⁿ et Abbi^o una^p cum sociis eorum. Et^r tunc tota Saxonia subiugata est. Coniuratio^s Hardradi et orientalium Francorum, qua contra^t regem conspiraverant, deprehensa est, et auctores eorum^u partim morte partim exilio damnati sunt. Et in eadem villa celebravit saepedictus^v gloriosus rex natalem Domini, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

786.

Tunc dominus Carolus rex misit exercitum suum partibus Britanniae^w una cum^x misso suo Audulfo^y sinescalco^z, et ibi multos Brittones conquesierunt^{aa} una cum castellis et firmitatibus^{ab} eorum^{ac} locis palustribus, seu et^{ad} in caesis.^{ae} Et sicut supra diximus, in multis firmitatibus Brittonum praevaluerunt Franci, et cum victoria, Domino volente, reversi sunt. Et capitaneos eorum ad sinodum repraesentabant^{af} supradicto domno rege^{ag} Carolo in Wormaciam.^{ah} Tunc dominus rex Carolus perspiciebat^{ai}, ut se ex omne parte Deo largiente pacem habere, suscepit^{aj} consilium orationis^{ak} causae^{al} ad limina beatorum apostolorum iter peragendi et causas Italicas disponendi, et cum missis imperatoris placitum^{am} habendi de conventiis^{an} eorum; quod ita factum est. Tunc supradictus^{ao} dominus rex natalem Domini celebravit in Florentia civitate. Et inmutavit se numerus annorum in

787.

Tunc dominus Carolus rex supradicto itinere iter peragens^{ap} Romam venit, et valde honorifice ante domno^{aq} apostolico Adriano^{ar} receptus est: et aliquod^{as} dies ibi moratus est cum domno apostolico. Et Harichis^{at}, dux Beneventanus, misit Romaldum^{au} filium suum cum magnis muneribus, postulare^{av} de adventu iamdicti domni regis^{aw}, ut in Benevento^{ax} non introisset^{ay}, et omnes voluntates praedicti^{az} domni regis adimplere^{ba} cupiebant.^{bb} Sed hoc minime apostolicus credebat neque obtimates^{bc} Francorum, et consilium fecerunt cum supranominato domno Carolo rege, ut partibus Beneventanis causas firmando advenisset; quod ita factum est. Et dum Capuam venisset^{bd}, Harichisus^{be} dux reliquit^{bf} Beneventum civitatem^{bg}, et in Salernum se reclusit: et timore perterritus non fuit auxus^{bh} per semet ipsum faciem domni regis Caroli videre. Sed mit-^{bi}tens missos, et ambos filios suos proferens, id est Romaldum^{bj} quem dominus Carolus rex secum habebat, et Grimoaldum^{bk} quem supradictus Areghis^{bl} secum habebat^{bm}: et offerens multa munera et alios obsides, ut petitionem^{bn} eius obtemperasset.^{bo} Tunc dominus ac^{bp} gloriosus rex Carolus perspexit^{bq} una cum sacerdotibus vel ceteris

^{br} [peragens eclipsis solis^{br} facta est 15. Kal. Octob. ab hora diei prima usque ad horam quintam. Romam venit et valde etc. 6.]

a) sicut factum 1. b) supradictos 1. 5. 6. 7. c) windekindem 1. windochindum 5. 7. d) suum deest 6. e) amalwinum 2. amallwionem 7. f) recepissent 1. 5. 6. 7. g) ducentes 1. deduxerunt 6. h) iunxerunt 6. i) apud 1. k) villam 1. 5. 7. l) carlum 2. m) et deest 7. n) windikind 1. windochindus 5. widochindus 6. o) abbi 1. 7. abbion corr. abbi 6. in codice 6. bb e. g. in voce abba ubi nullum ea de re dubium lb 40 (ut alias pp = ip) scribitur, ita es vocabulum abbi et abbi, quod qui nesciebat abbi legendum esse putavit. p) una deest 1. q) Et deest 1. r) Coniuratio . . . damnati sunt deest in omnibus codicibus exceptis 5. et 6; legitur in Annal. Einhardi et Fulden. s) quae contra 5. quia contra 6. t) eius 6. auctores eorum h. e. duces, incensores Francorum. u) supradictus 6. v) britanniae 1. 2. britanniae 5. 6. britanniae 7. ita deinceps. w) audulfo sinescalco 1. h) sinescalvo 6. y) conquisierunt 5. 6. 7. z) firmitatibus 1. 7. aa) firm. brittonum 45 in locis 1. a) et deest 1. b) inaccessis 1. incesis 2. 7. incesos 6. c) regi 1. 5. 7. d) wormatia 1. wurmatiam 5. wormatiam 6. wormatiam 7. e) prospiciens 2. prospiciens 6. 7. f) sumpsit 1. 5. 6. 7. g) devotionis causa 1. 7. h) causa 5. i) palotium 6. k) conventiis 1. 5. conventiis 5. l) suprascriptus 5. 6. 7. m) supradictum iter 1. itinere ita peragens 6. n) a domno (1.) 5. 6. 7. o) hadriano 7. p) aliquot 1. 5. 7. q) ariglus 1. arighis 5. 6. 8. arigis 7. harichis 2. 3. r) romaldum 7. s) postulare 1. 5. 6. 7. 50 t) regis ne beneventum intraret, quia vellet omnes voluntates regis adimplere 1. u) beneventano 6. v) introiret 5. w) praefati 5. 6. 7. x) cupiebat 5. 6. 7. y) optimates 1. 5. 7. z) capua venisset areghis dux reliquit 6. aa) ariglus 1. areghisus 5. 7. harichisus 2. 3. a) reliquit 1. 5. 7. b) beneventanum civ. 2. c) ausus 1. 5. 6. 7. d) romaldum 1. 8. romaldum 6. e) grimaldum 5. 6. f) ariglus 1. areghis 2. 5. 6. 7. g) penes se continebat 1. secum retinebat 7. h) petitioni 1. 6. 7. i) obtemperaret 1. k) ac deest 2. l) prospexit 1. 5. 7. prespexit 2. m) eclipsis solis facta est XV. kal. octob. legitur etiam in Ann. Fuld.

ipso^a ad eius praesentiam in Attiniaco^b villa venerunt, atque ibi baptizati^c sunt. Nam rex, postquam ad eos accersiendos^d memoratum Amalwinum direxit, in Franciam reversus est; quievitque illa Saxonicae perfidiae pernicitas^e per annos aliquot^f, ob hoc maxime, quoniam occasiones deficiendi ad rem pertinentes invenire non poterunt. Facta est eodem anno trans Rhenum apud orientales Francos adversus regem inmodica coniuratio, cuius auctorem Hardradum^g comitem fuisse constabat. Sed huius indicium cito ad regem delatum est, eiusque sollertia tam valida conspiratio citra ullum grande periculum in brevi conquievit, auctoribus eius partim privatione luminum, partim exilii deportatione^h condemnatis.

786.

10 Cum et hiemis tempus expletum, et sanctum pascha in Attiniaco villa fuisset a rege celebratum, exercitum in Britanniamⁱ cismarinam^k mittere constituit. Nam cum ab Anglis ac Saxonibus Britannia insula fuisset invasa^l, magna pars incolarum eius mare traiciens, in ultimis Galliae finibus Venetorum et Coriosolitarum^m regiones occupavit. Is populus a regibus Francorum subactus ac tributarius factus, inpositum sibi vectigal, licet invitus, solvere solebat. Cumque eo tempore dicto audiens non esset, missus illuc regiae mensae praepositus Audulfus, perfidiae gentis contumaciam miraⁿ celeritate compressit, regique apud Wormaciam et obsides quos acceperat, et complures ex populi primoribus adduxit. Rex, pace undique parta, statuit Romam proficisci, et partem Italiae quae nunc Beneventus^o vocatur^p adgredi, conveniens esse arbitratus, ut illius regni residuam portionem suae potestati subiceret, cuius caput in^q capto Desiderio rege, maioremque^r partem in Langobardia iam subacta tenebat. Nec diu moratus^s, sed contractis celeriter Francorum^t copiis, in ipsa hiemalis temporis asperitate Italiam ingreditur. Cumque in Florentia Tuscorum civitate natalem Domini celebrasset, quanta potuit^u celeritate Romam ire contendit. Quo cum venisset, ac de profectione sua in^v Beneventum tam cum Hadriano pontifice 25 quam cum suis optimatibus deliberasset, Aragisus^w, dux Beneventanorum, audito eius adventu compertaque in terram suam intrandi voluntate, propositum eius avertere conatus est. Misso enim Rumoldo^x, maiore filio suo, cum muneribus ad regem, rogare coepit, ne terram Beneventanorum intraret. Sed ille longe aliter de rebus inchoatis 30 faciendum sibi iudicans, retento secum Rumoldo^y, cum omni^z exercitu suo Capuam Campaniae civitatem^a accessit, ibique castris positus consedit^b, inde^c bellum gesturus^d, ni memoratus dux intentionem^e regis salubri consilio praevenisset. Nam relicta Benevento^f, quae caput illius terrae habetur, in Salernum, maritimam civitatem, velut munitiorem^g se cum suis contulit, missaque legatione, utrosque filios suos regi obtu- 35 lit, promittens, se ad omnia quae imperarentur libenter oboediturum. Cuius precibus rex adnuens, divini etiam timoris respectu bello abstinuit, et minore ducis filio, nomine Grimoldo^h, obsidatus gratiaⁱ suscepto, maiorem patri remisit. Accepit insuper a populo obsides undecim^j, misitque legatos, qui et ipsum ducem et omnem Beneventanum populum per sacramenta firmarent^k. Ipse post haec cum legatis Constantini^l 40 imperatoris, qui propter^m petendam filiam suam ad se missi fuerant, locutus est, atque illis dimissis Romam reversus, sanctum paschale festumⁿ magna cum hilaritate celebravit.

a) deest 9. b) attinico 1. c) baptizati 2. 7. 9. d) accersiendos 7. 9. e) pernicitas 2. f) aliquot annos 2. g) hartradum 3. 9. h) poena 9. i) britanniam 4. britanniam 3. 7. britanniam 9. ita fere constantar. k) ac 45 maritima 7. l) inversa 9. nam ab anglis ac saxonibus cum britannia insula occupata fuisset 6. m) coronolitarum 7. n) in ira 2. o) beneventana 7. p) in qua beneventum situm est 9. q) deest 9. r) maioreque 1. s) ratus 2. t) cofrancorum 3. u) cum maxima 9. cum 9. p. 3. v) deest 4. 5. 6. w) aragisus 7. x) rumoldo 9. rumoldo 3. runoldo 7. y) rumoldum 3. reliqui quemadmodum lit. praeced. z) deest 2. 7. a) deest 1. civ. camp. 9. a) ibique c. p. consedit deest 3. 9. b) et inde 4. 5. 6. c) aggressurus 9. gessurus 3. d) positum 9. e) beneventana urbe 7. f) munitionem 2. g) grimoaldo 9. h) obsidi loco 9. i) XI. obsi- 50 des 7. k) obstringent 9. l) constantino 2. m) ad 9. n) pascha 3. 9.

obtinatibus suis, ut non terra deleteretur illa, et episcopia vel monasteria * non desertarentur^b, elegit duodecim obsides, et tertium decimum^c, filium supradicti ducis^d nomine Grimoaldum. * Et accepta munera^e, iuraverunt omnes Beneventani, tam supradictus dux quam et Rumaldus. * Et reversus est saepe nominatus piissimus^f rex, et celebravit pascha cum domno apostolico in Roma. ** Ibiq[ue] venientes missi^g Tassiloni^h ducis, hii sunt Arnus episcopus^{g7} et Hunricus^h abba^{g8}, et petierunt^m apostolicum, ut pacem terminarentⁿ inter domnum Carolum regem et Tassilonem ducem. Unde et domnus apostolicus multum se interponens, postulando^o iamdicto domno rege. * Et ipse domnus rex respondit apostolico, hoc se voluisse et per multa tempora quae-
sisse, et minime invenire potuit^p, et proferebat statim fieri. Et voluit supradictus^q domnus rex in praesentia domni apostolici cum ipsis missis pacem firmare: et renu-
entibus supradictis missis^r, quia non auxi^s fuisset de eorum parte ullam firmitatem facere. Apostolicus vero cum cognovisset de instabilitate^t vel mendacia^u eorum, statim supra ducem^v eorum vel suis consentaneis anathema posuit^w, si ipse^x sacramenta, quae promiserat domno Pippino rege^y et domno Carolo itemquae^z rege^a non¹⁵ adimpleret. Et obstans supradictos missos, ut contestarent Tassilonem, ut non aliter fecisset, nisi in omnibus oboediens fuisset domno Carolo rege^a et filiis eius ac genti^b Francorum, ut ne forte sanguinis effusio^c provenisset^d vel laesio terrae illius; et si ipse dux^e obdurato corde verbis supradicti apostolice^f minime oboedire voluisset, tunc domnus Carolus rex et suo^g exercitus absoluti fuissent ab omni periculo peccati,²⁰ et quicquid in ista^h terra factum eveniebatⁱ in incendiis^j, aut in homicidiis, vel in qualecumque^k malicia, ut hoc super Tassilonem^l et eius consentaneis^m evenisset, et domnus rex Carolus ac Francisⁿ innocii ab omni culpa exinde permansissent. Haec verba expleta, missi Tassiloni^o absoluti sunt. Et tunc in invicem sibi domnus apostolicus adque^p domnus gloriosus rex Carolus valedicentes, benedictione adsumpta, oratione²⁵ peracta, Franciam iamdictus praecellentissimus rex reversus est. Et pervenit idem^q mitissimus rex ad coniugem suam domnam Fastradanem^r reginam in civitate Wormatia: et ibi ad invicem gaudentes et laetificantes, ac Dei misericordia^s conlaudentes, sinodum namque^t congregavit suprascriptus domnus rex ad eandem civitatem, sacerdotibus suis et aliis obtinatibus nuntiavit, qualiter omnia in itinere suo peragebantur,³⁰ et cum venisset ad hunc locum^u, quod omnia explanasset de parte Tassilonis, sicut enim erat^v, tunc prespicens^w idem rex, ut missus^x mitteret, et iussit^y Tassilonem^z, ut omnia adimpleret^a secundum iussionem apostolici, vel sicut iusticia erat; eo quod^b sub iureiurando promissum habebant^c, ut in omnibus oboediens et fidelis fuisset domno rege^d Carolo et filiis eius vel Francis, et venirent^e ad eius praesentiam: quod renu-³⁵it, et venire contempsit. Tunc domnus rex Carolus una cum Francis videns iusticiam suam, iter coepit peragere partibus Baioariae cum exercitu suo, et per semet

** [Et reversus est rex piissimus Carolus, et celebravit Romae pascha cum domno apostolico.

Ecce, orta est contentio per dies festos paschae inter cantores Romanorum et Gallorum. Dicebant se Galli melius cantare et pulchrius quam Romani. Dicebant se Romani doctissime cantilenas ecclesiasticas proferre, sicut docti fuerant a sancto Gregorio papa: Gallos corrupte cantare, et cantilenam sanam destruendo dilacerare. Quae contentio ante domnum regem Carolum pervenit. Galli vero propter securitatem domni regis Caroli valde

a) monasteria desolarentur 1. b) et episc. vel m. n. des. deest 2. c) et duodecim 5. d) filium scilicet p. d. 1. e) grimaldum 5. f) acceptis muneribus fecit iurare omnes beneventanos una cum duce et reversus 1. 45 g) romaldus 5. 6. h) piissimus deest 7. i) missi 5. k) tassilonis 1. 5. 6. 7. l) hunrichus abbas ut ponerent apostolicum 1. m) abba petierunt 7. n) terminaret 1. 5. 6. 7. o) postulando 6. 7. precando 1. p) regi 7. regem 1. q) potuisse 1. 6. 7. r) missis dicendo quia 7. s) ausi 1. 5. 6. 7. t) instabilitatem mandati 1. u) mendacio 7. v) supra dictum ducem 7. w) supradictum ducem cum consentaneis suis anathemate ferit 1. x) ipsa 1. 7. y) regi 1. 5. 6. 7. z) item 7. a) rege 1. 5. 7. a) regi 1. 5. 6. 7. b) et genti 7. deest 1. 50 c) profusio 1. 7. d) veniret 1. proveniret 7. e) Et saepedictus dux 1. Et si per se dux 7. f) apostolici 1. 5. 6. 7. g) suus 1. 5. 6. 7. h) in ipsa 1. 5. 6. 7. i) eveniret 7. k) eveniebat incendiis 2. l) qualecumque 5. 6. m) tassilonem 1. (7.) n) consentaneos 6. o) franci 1. 5. 6. 7. p) tassilonis 1. 5. 7. q) atque 1. 5. 6. 7. r) idem deest 2. s) fastradanem 6. t) misericordiam 1. 5. 6. 7. . . civitatem. Et sacerdotibus 1. 7. u) sinodum vero c. 6. v) pervenisset ad locum 1. w) sicut actum erat 1. 5. 6. 7. x) enumerat 2. quod quidem veram lectionem satis indicat. x) prespicens 1. 5. 6. 7. y) missos 1. 5. 6. 7. z) mitteret mandaretque tassiloni 7. a) tassiloni 5. 6. a) adimplere festinare 7. b) erat et quod 1. c) habebat 1. 5. 6. 7. d) regi 1. 5. 6. 7. e) veniret 1. 5. 6. 7. f) post contempsit unum folium codicis 2. excedit, sequens incipit egisse. Tunc denuo etc.

97) Salisburgensis. 98) Lunaelacensis seu Monseeensis.

787.

Cum rex adhuc^a Romae ageret^b, Tassilo, dux Baioariae^c, misit legatos suos, Arnum videlicet episcopum^d et Hunricum^e abbatem^f, ad Hadrianum papam, petens ut inter regem atque illum mediator pacis fieri dignaretur. Nec pontifex precibus eius censuit abnuendum, sed quanta potuit^g instantia apud regem intercedere curavit, ut inter eos pax et concordia ex suae apostolicae auctoritatis ammonitione atque interventione proveniret. Cui cum rex idem se magnopere velle respondisset, simulque a legatis memorati ducis inquireret, quam^h huius pacationisⁱ firmitatem facere deberent, responderunt, sibi de hac re nihil esse commissum, nec se de hoc negotio aliud facturos^j, quam ut responsa regis atque pontificis domino suo reportarent. Quorum verbis papa commotus, velut fallaces ac fraudulentos anathematis gladio statuit feriendos, si ab olim regi promissa fide discederent, atque ita, infecto pacis negotio^k, reversi sunt. Rex autem, adoratis sanctorum apostolorum^l liminibus votisque solutis^m, apostolica benedictione percepta, in Franciam reversus est. Et cum uxorem suam Fastradam filiosque ac filias et omnem comitatum, quem apud eos dimiserat, Wormaciae invenisset, generalem populi sui conventum ibi habere statuit. In quoⁿ cum omnia, quae in Italia gesserat, coram optimatibus suis narrando commemorasset, et ad extremum de legatis Tassilonis, qui ad se Romae venerant, mentio facta fuisset, inivit^o consilium ut experiretur, quid Tassilo de promissa sibi fidelitate facere^p vellet, congregatoque ingenti exercitu atque in tres partes diviso, Baioariam^q petere constituit. Cumque Pippinum filium cum Italicis copiis in Tredentinam^r vallem venire iussisset, orientales

exprobrabant cantoribus Romanis. Romani vero propter auctoritatem magnae doctrinae eos stultos, rusticos et indoctos, velut bruta animalia, affirmabant, et doctrinam sancti Gregorii praeferebant rusticitati eorum. Et cum altercatio de neutra parte finiret, ait dominus piissimus rex Carolus ad suos cantores: *Dicite palam, quis purior est et quis melior, aut fons vivus, aut rivuli eius longe decurrentes?* Responderunt omnes una voce, fontem, velut caput et originem, puriorem esse; rivulos autem eius, quanto longius a fonte recesserint, tanto turbulentos et sordibus ac immunditiis corruptos. Et ait dominus rex Carolus: *Revertimini vos ad fontem sancti Gregorii, quia manifeste corruptis cantilenam ecclesiasticam.* Mox petiit dominus rex Carolus ab Adriano papa cantores, qui Franciam corrigerent de cantu. At ille dedit ei Theodorum et Benedictum, Romanae ecclesiae doctissimos cantores, qui a sancto Gregorio eruditi fuerant: tribuitque antiphonarios sancti Gregorii, quos ipse notaverat nota Romana. Dominus vero rex Carolus revertens in Franciam, misit unum cantorem in Metis civitate, alterum in Suessionis civitate, praecipiens de omnibus civitatibus Franciae magistros scholae antiphonarios eis ad corrigendum tradere, et ab eis discere cantare. Correcti sunt, ergo antiphonarii Francorum, quos unusquisque pro arbitrio suo vitiaverat, addens vel minuens: et omnes Franciae cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciscam; excepto quod tremulas vel vinnulas^{*}, sive collisibiles vel secabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci, naturali voce barbarica frangentes in gutture voces potius quam exprimentes. Maius autem magisterium cantandi in Metis civitate remansit: quantumque magisterium Romanum superat Metense in arte cantilenae, tanto superat Metensis cantilena ceteras scholas Gallorum. Similiter erudierunt Romani cantores supradicti cantores Francorum in arte organandi. Et dominus rex Carolus iterum a Roma artis grammaticae et computatoriae magistros secum adduxit in Franciam, et ubique studium literarum expandere iussit. Ante ipsum enim dominum regem Carolum in Gallia nullum studium fuerat liberalium artium. Per ipsos dies paschae venerunt Romani ad dominum piissimum regem Carolum missi Tassilonis ducis, etc. . . . . His verbis expletis, missi Tassilonis absoluti sunt. Tunc in invicem sibi dominus apostolicus et dominus rex gloriosus Carolus vale dicentes, benedictione assumpta et oratione peracta, in Franciam cum gloria reversus est, adducens secum cantores Romanorum et grammaticos peritissimos, et calculatores. Pervenitque idem mitissimus rex Carolus ad coniugem suam dominam Fastradam reginam in civitate Warmatia, et ibi ad invicem gavisi sunt laetificantes ac Dei misericordiam conlaudantes. [1.]

^{*} *vinnolata* vox est lenis et mollis atque flexibilis, et *vinnolata* dicta a *vinno*, hoc est cinnino molli-ter flexo. Isidori Orig. lib. 3. cap. 19.

a) adhuc rex 3. 4. 5. 6. 7. 9. rex *deest* 2. b) esset 3. 5. 9. permaneret 6. c) baioariorum 5. 9. d) hunricum 9. heinricum 4. hainricum 5. e) et 9. f) sed sedula admodum 9. g) quando 3. 9. h) pacis 4. 5. 9. i) futuros 1. k) n. p. 7. l) *deest* 9. m) salutis 1. n) qua 9. o) inivit 3. 9. p) promissa fide praestare 3. 9. q) baioariam atque ipsum tassilonem 9. r) tridentinam 3. 5. 6. 7. 9.

ipsum venit in loco, ubi Lechfeld⁹⁹ vocatur, super civitatem Augustam. Et iussit alium exercitum fieri, id est Franci^b Austrasiorum, Toringi^c, Saxonés^d, et coniungere super Danubium fluvium, in loco qui dicitur Faringa.^e Et tertium exercitum iussit fieri partibus Italiae, ut domnus Pippinus rex venisset usque^f ad Trianto^g.² cum exercitu suo, et ipse ibi maneret, et exercitum suum planiter^h in ante mitteret usqueⁱ ad Bauzanum.^{h.3} Tunc prospiciensⁱ se^h Tassilo ex omni parte esse^l circumdatum, et videns quod omnes Baioarii plus essent fideles domno rege^m Carolo quam ei, et cognovissent iustitiam iamdicti domni regis, et magisⁿ voluissent iustitiam^o consentire, quam contrarii esse: undique constrictus^p Tassilo venit per semetipsum, tradens se in manibus^q domni regis Caroli in vassaticum, et reddens ducatum sibi commissum^r domno Pippino rege, et recredidit^r se in omnibus peccasse, et male egisse. Tunc de novo renovans sacramenta, et dedit obsides electos duodecim^s, et tertium decimum filium suum Theodonem. Receptis obsidibus^t vel sacramenta, tunc reversus est praefatus gloriosus rex in Franciam. Et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Ingilnheim^u, similiter et pascha. Et inmutavit se numerus annorum in

788.

Tunc domnus rex Carolus congregans sinodum^v ad iamdictam villam Ingilnheim^w, ibique veniens Tassilo^x ex iussione domni regis, sicut et caeteri eius vassi^y, et coeperunt fideles Baioarii dicere, quod Tassilo^z fidem suam salvam non haberet, nisi postea^{aa} fraudolens^a apparuit^b, postquam filium suum dedit cum aliis obsidibus et sacramenta^b, suadente uxore sua Liutbergane.^c Quod et Tassilo denegare non potuit,^{dd} sed confessus est postea ad Avaros^a transmisisse^e, vassos^f supradicti domno rege^g ad se adortasse^h, et in vitam eorum consiliasse: et hominisⁱ suos, quando iurabant, iubebat, ut aliter in mente retinerent et sub dolo iurarent: et quid^k magis, confessus est se dixisse, etiamsi decem filios haberet, omnes voluisset perdere, antequam placita sic manerent, vel stabile permitteret, sicut iuratum habuit^l; et etiam dixit, melius^m se mortuumⁿ esse^o quam ita vivere: et de haec omnia^p comprobatus^q, Franci et Baioarii, Langobardi et Saxones, vel ex omnibus provinciis qui ad eundem^r sinodum congregati fuerunt, reminiscentes priorum malorum eius, et quomodo domnum Pippinum regem in exercitu^s derelinquens^t, et ibi quod theodisca lingua harisliz^u dicitur, visi sunt^v iudicasse se^w eundem Tassilonem ad mortem. Sed dum omnes una voce^x adclamarent capitale^y eum ferire sententiam^z, iamdictus domnus Carolus piissimus rex motus misericordia ab^{aa} amore Dei, et quia cumsanguineus^{ab} eius erat, contenuit^{ac} ab ipsis Dei ac suis fidelibus, ut non moriretur. Et interrogatus^{ad} a iamfate^{ae} clementissimo domno rege praedictus Tassilo, quid agere voluisset; ille vero postulavit^{af}, ut licentiam haberet sibi tonsorandi et in monasterio^{ag} introeundi et pro tantis^{ah} peccatis poenitentiam agendi, et ut suam salvaret animam. Similiter et filius eius Theodo deiudicatus^{ai} est, et tonsoratus et in monasterio^{aj} missus, et pauci Baioarii qui in adversitate domni regis Caroli perdurare voluerunt^{ak}, missi sunt in exilio. Eodem-

a) loco qui lechfeld supra 1. loco qui lechfel 7. b) francorum 1. 7. c) thuringorum 1. turingi 6. thoringorum 7. d) et saxonum 1. 7. e) usque . . . usque deest 2. f) triantum 7. g) pleniter mane m. 1. 40 h) bauzanum 1. bauzarum 7. i) perspiciens 5. prospiciens 1. 6. 7. k) se crasum 5. l) esse se 5. esse se (craso se) 6. m) regi 1. 5. 7. n) regis ut magis 7. o) iustitiae 6. p) constrictatus 7. q) in manus 1. manibus 5. 7. manibus eius ut servus 9b. r) et cognovit 1. 7. s) duodecim deest 6. t) obsidibus et praestitis sacramentis 1. 7. u) ingilnheim 6. ingelheim 1. v) sinodum 6. w) ingelheim 1. ingilnheim 6. x) tassilo . . . quod tassilo deest 2. y) vasalli 1. z) haberet sed postea 7. aa) fraudulans 1. fraudulens 45 5. 6. fraudolans 7. ab) appareret 7. b) sacramenta sefellit 1. 7. sacramento 2. c) luitburgo 1. d) avaros 1. 5. e) transmisisse 1. f) vasallos 1. g) domni regis 1. 7. h) ad se fortasse 1. ad se hortasse 6. ad se adhortasse 7. i) homines 1. 5. 6. 7. k) quod 1. 7. l) iuratum habuit 2. 3. 6. 6. iuravit 7. inita fuerunt 1. m) mulier se mortuum 2. n) moriturum 7. o) melius esse mortuum 6. p) his omnibus (1.) 5. 7. q) et omnia comprobata 6. r) vel (et) omnes ex aliis provinciis qui ad eandem 1. 7. s) regem exercitum 5. t) derelinques 2. u) harisliz 1. haristallis 2. 3. herisliz 6. harislit 7. v) visi sunt 6. w) se deest 1. 5. 6. x) capitale 6. y) capitali . . . sententia 1. 6. 7. z) ad 1. ob 5. 6. 7. aa) consanguineus 1. 5. 6. 7. ab) obtinuit 1. 5. 6. b) int. est 5. c) iam dicto 6. d) postulavit 1. 6. 7. e) in monasterium 7. f) deiudicatus 1. 5. 7. g) monasterium 6. h) volebant 5. 6. 7.

99) das Lechfeld bei Augsburg. 1) Phöring dent. 3) Botzen, Bolzano, oppidum celebre 55 seu Pföring infra Ingolstadt. 2) Trento, Tri- aequae in Tyroli comitatu.

quoque Franci ac Saxones, ut iussi fuerant, ad Danubium in loco qui Pferinga^a vocatur accessissent, ipse cum exercitu quem secum duxerat, super Lechum fluvium, qui Alamannos et Baioarios dirimit^b, in Augustae civitatis suburbano consedit, inde Baioariam cum tam valida manu procul dubio petiturus, nisi Tassilo sibi ac populo suo ad regem veniendo consuleret.^c Nam videns se undique circummissum, venit supplex, ac veniam de ante gestis sibi dari deprecatus^d est. Sed et rex, sicut erat natura mitissimus, supplici ac deprecanti pepercit, acceptisque ab eo praeter filium eius Theodonem aliis, quos ipse imperavit^e, duodecim obsidibus, et populo terrae per sacramenta firmato, in Franciam reversus est. Et in suburbano Mogontiacense^f, in villa^g quae vocatur Ingilunheim^h, quia ibi hiemaverat, et natalem Domini et pascha celebravit.

788.

Cum in eadem villa generalem^b populi sui rex conventum fieri decrevissetⁱ, ac Tassilonem ducem sicut et caeteros vassos suos in eodem conventu^k adesse iussisset, atque ille, ut ei fuerat imperatum, ad regis praesentiam pervenisset, crimine maiestatis^l a Baioariis accusatus est. Obiciebant^m ei, quod postquam filium suum obsidem regi dederat, suadente coniuge sua Liutbergaⁿ, quae filia Desiderii regis Langobardorum fuit, et post patris exilium Francis inimicissima semper extitit, in adversitatem regis, et ut bellum contra Francos suscipere, Hunorum gentem concitaret.^o Quod verum fuisse, rerum in eodem anno gestarum probavit eventus. Obiciebantur ei et^p alia complura et dicta et facta, quae non nisi ab inimico et irato vel^q fieri vel proferri poterant, quorum ne unum quidem infitari coepit. Sed noxae^r convictus, uno omnium adsensu ut maiestatis^s reus capitali sententia damnatus est. Sed clementia regis licet morti addictum liberare curavit. Nam mutato habitu in monasterium missus est, ubi tam religiose vixit, quam libenter^t intravit. Similiter et Theodo^u, filius eius, tonsus et monasticae conversationi mancipatus est.^v Baioarii quoque, qui perfidiae ac fraudis eorum conscii^w et consentanei fuisse reperti sunt^x, exilio per diversa loca relegantur.^y Huius vero, sicut Tassiloni promiserunt^z, duobus exercitiis comparatis, uno marcham^a Foroiliensem, altero Baioariam adgressi sunt; sed^b frustra.

a) feringa 5. 6. b) dividit 3. 9. c) consulisset 7. d) precatus 3. 9. e) quos ipse imperavit deest 9. im-
 30 peraverat 3. f) mogontiacensi 7. 9. magontiacense 3. magontiensis 4. g) ingilunheim 2. ingillunheim 3.
 ingilunheim 4. 6. 7. ingelheim. 9. h) generale 2. i) fieri decrevisset conventum 9. k) deest 9. l) laesae
 maiestatis 9. m) obicientibus 7. n) liutberga manu correctoris posterioris mutatum in liutberga 2. liuthberga 3.
 liutberga 6. liutberga 9. luitkarda 5. o) concitavit 7. p) deest 7. q) noxae 3. r) laesae maiestatis 9.
 25 s) ipsum libenter 7. libens 9. t) theodo 4. u) deest 7. v) consocii 7. w) fuisse perhibebantur 9. fuisse
 35 perhibentur 3. x) relegantur 7. relegantur 9. y) promiserant 3. 9. Huius vero etc. usque sed frustra deest
 2. z) marcham 7. marchiam 9. a) deest 7.

que anno commissum est bellum inter Graecos et Langobardos, id est duce^a Spolitino nomine Hildebrando, seu duce Grimoaldo^d, quem dominus rex Carolus posuit ducem super Beneventanos, et fuit missus Wineghisus^e una^f cum paucis Francis, ut praevideret eorum omnia quae gessissent. Et auxiliante Domino, victoria est facta a Francis seu supranominatis Langobardis. Idem^g similiter et alia pugna commissa est inter Avaros in loco^h cuius vocabulum est . . . . et Francisⁱ qui in Italia^k commanere videntur; opitulante Domino, victoriam obtinuerunt Franci, et Avari cum contumelia reversi sunt, fuga lapsi sine victoria. Tertia pugna commissa est inter Baioarios et Avaros in campo^l Ibose^m, et fuerunt ibi missi domni Caroli regis Gramannusⁿ et Audacrus^o cum aliquibus Francis. Domino auxiliante, victoria fuit Francorum seu Baioariorum. Et ista omnia supradictus dux Tassilo seu malivola uxor eius, Liutberga^p Deo odibilis, per fraudem consiliaverunt. Quarta pugna fuit commissa ab Avarijs, qui voluerunt vindictam peragere contra Baioarios. Ibi similiter fuerunt missi domni Caroli regis, et Domino protegente, victoria christianorum aderat. Avari fugam incipientes, multa stragia^q ibidem facta est occidendo, et alii in Danubio fluvio vitam necando amiserunt.

ANNALUM LAURISSENSIUM CONTINUATIO USQUE AD A. 829,
AUCTORE EINHARDO.

Post haec omnia dominus rex Carolus per semetipsum ad Reganeaburg pervenit, et ibi fines vel marcas Baioariorum disposuit, quomodo salvus, Domino protegente, contra iamdictos Avaros esse potuissent. Inde vero reversus celebravit natalem Domini in Aquis palatio, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in 20

789.

Inde iter permotum partibus Sclavaniae^r, quorum vocabulum^s est Wiltze^t, Domino adiuvante; et una cum consilio Francorum et Saxonum perrexit, Renum ad Coloniae transiens, per Saxoniam; usque ad Albiam fluvium venit; ibique duos pontes construxit, quorum uno ex utroque capite castellum ex ligno^u et terra aedificavit. Exinde promotus inantea^v, Domino largiente, supradictos Sclavos sub suo dominio collocavit. Et fuerunt cum eo in eodem exercitu^w Franci, Saxones, Frisiones^x autem navigio per Habola^y fluvium cum quibusdam Francis ad eum coniunxerunt. Fuerunt etiam Sclavi cum eo, quorum vocabula sunt^z Suurbi^{aa}, nec non et Abotriti, quorum princeps fuit Witzan^{ab}. Ibi obsides receptos, sacramenta complurima^{ac}, Domino perducente, Franciam pervenit. Et celebravit natalem Domini in Wormacia^{ad}, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

a) Eodem quoque 1. 7. b) l. sub duce 1. c) spoletano 1. spolitano 7. d) grimaldo 1. 5. 6. 7. e) wineghisus 1. deest 2. wineghisus 7. f) una deest 7. g) id est similiter 2. idem (item) deest 1. 5. 6. 7. h) in loco deest 2. i) frances 7. franci 1. k) qui italiam 7. l) in campo ibose deest 1. m) hibose 7. ibose 6. 8. n) gramannus 6. o) audacrus 1. audacrus 5. audracus 6. p) tassilo cum Malivola uxore Liutberga 1. q) consiliaverunt et peregerunt 7. r) strages 1. 5. 7. stragis 6. s) emiserunt 5. 6. 7. et alios in danubio flumine submererunt 1. Quae reliqui codices addunt, Laurehanensis (1.) non agnoscit, cuius continuationem, cum iisdem fere verbis constat ac chronici Moissiacensis anni 769. 790. 791. 792. et pars anni 793, quorum auctor eam secutus est, ite adiungendam censuimus. t) salvum 2. salvo 7. u) sclaviniae 5. v) cui voc. 7. w) wiltze 5. 6. 7. x) ali. una 2. y) ex ligno 2. z) in ante 5. 6. 7. aa) in eodem in exercitu 5. ab) a) franci et saxones 7. franci. saxones frisiones 2. b) labola 7. albola Bouq. c) sunt haec 7. d) suurbi. nec non 2. suburbi 7. e) witzan 5. wizzan 7. f) receptos et 2. quamplurima 7. g) wurmatia pascha 5. wormacia pascha 6. wurmatiam 7. h) pascha similiter deest 2.

4) oppidum Austriae ips ad Danubium, supra 5) die Havel. 6) Sorabi. Pechelara et monasterium Mellicense.

Nam in utroque loco victi fugatique sunt, et multis suorum amissis, cum magno damno ad loca sua se receperunt. Quam iniuriam velut vindicaturi, iterum Baioariam maioribus copiis petierunt, sed in prima congressione^b pulsati a Baioariis, et innumera multitudo eorum^c caesa, multi etiam ex eis, qui per fugam evadere conati, Danubium tranare voluerunt^d, gurgitibus fluminis^e absorpti sunt. Interea Constantinus imperator propter negatam sibi regis filiam iratus, Theodorum^f patricium, Siciliae praefectum, cum aliis ducibus suis fines Beneventanorum vastare iussit. Qui cum imperata exsequerentur, Grimoldus^g qui eodem anno post mortem patris dux Beneventanis^h a rege datus est, et Hildibrandusⁱ, dux Spolitinarum^k, cum copiis quas congregare potuerunt, in Calabria eis occurrerunt, habentes secum legatum regis Winnigisium^l, qui postea^m in ducatu Spolitinoⁿ Hildibrandoⁱ successit. Commissoque proelio, immodicam ex eis multitudinem ceciderunt, ac sine suo suorumque gravi dispendio victores facti, magnum captivorum ac spoliatorum numerum in sua castra retulerunt. Rex autem in Baioariam profectus, eandem provinciam cum suis terminis ordinavit atque disposuit, atque inde regressus, in Aquisgrani^o palatio suo, ubi hiemaverat, et^p diem Domini natalitium sanctumque pascha more solenni celebravit.

789.

Natio quaedam Sclavenorum^q est in Germania, sedens super litus oceani, quae propria lingua Welatabi, francica^r autem Wiltzi^s vocatur. Ea Francis semper inimica, et vicinos suos qui Francis vel subiecti vel foederati erant, odiis insectari, belloque premere ac lacessere^t solebat. Cuius insolentiam rex longius^u sibi non forendam ratus^v, bello eam adgredi statuit, comparatoque ingenti exercitu, Rhenum apud Coloniam traiecit. Inde per Saxoniam iter agens, cum ad Albiam pervenisset, castris in ripa positus, amnem duobus pontibus iunxit, quorum unum ex utroque capite vallo munivit, et inposito praesidio firmavit. Ipse fluvio transito, quo constituerat exercitum duxit, ingressusque Wiltzororum terram, cuncta ferro et igni vastari iussit. Sed gens illa, quamvis bellicosa et^w in sua numerositate confidens, impetum exercitus regii diu sustinere non valuit^x, ac proinde, cum primum civitatem^y Dragawiti^z ventum est — nam^{aa} is^{ab} ceteris Wiltzororum regulis et nobilitate generis et auctoritate senectutis^{ac} longe^{ad} praeminebat^{ae} — extemplo^{af} cum omnibus suis ad regem de civitate processit^{ag} obsides qui imperabantur dedit, fidem se regi ac Francis servaturum iureiurando promisit. Quem ceteri Sclavorum primores ac reguli^{ah} omnes secuti^{ai}, se regis dicioni subdiderunt. Tum ille, subacto illo populo et obsidibus quos dare iusserat^{aj} acceptis, eadem via qua venerat ad Albim^{ak} regressus est, et exercitu per pontem reducto, rebus quoque ad Saxones pertinentibus secundum tempus dispositis, in Franciam^{al} reversus est, et in Wormacia^{am} civitate et natalem Domini et pascha celebravit.

a) h. i. 3. g. b) primo congressu 9. c) e. m. 7. d) noluerunt 9. e) deest 7. f) theodorum 4. g) grimoldus 9. h) beneventanus 7. i) hildebrandus 2. 3. 7. g. k) spolitinarum 7. 9. l) winnigisium 7. m) postea 2. n) spolitino 5. spolitano 7. 9. o) aquisgrano 9. p) deest 7. q) sclavorum 4. 5. 6. 7. sclavonorum 9. d) qui a. 3. 9. e) francica 4. f) wiltzi 5. 6. 7. in marg. wiltzi. g) vocatur 1. 9. h) lacessere 7. 9. i) diutius 7. k) iratus 5. l) deest 9. m) potuit 2. n) in civitatem 2. 9. ad civ. 5. o) dragawiti 7. in marg. „dragawiti habet MS.“ p) deest 7. est, Wiltzi, nam 10. 9. 3(?). Vocem Wiltzi, thestocum vocabuli Wiltzororum sprolonem, hudo a scriba aliquo in Nucariis codicibus superpositam, editoris vitio in textum irrepissis, eo confidentius coniectam, quod in nunciam codice offinderim; quod si in Trevirensi forte legatur, vitium certe antiquius foret, sed eodem modo cupisse conietur. Ceterum omnia criticorum historicorumque argumenta loco hucusque corrupto superstruata, vera lectioe edicium auctoritate restituta, concidunt. q) is qui ceteris 7. r) senatus 7. o) deest 3? 9. t) praeminebat 3? 9. u) exemplo 1. entemplo 4. 6. exemplo 6. v) regali, ut supra regalis 5. 6. w) deest 1. 2. 3? 5. 6. sequentes 4. secuti omnes 9. x) iusserat 1. y) albiam 2. 3. 7. 9. z) francia 2. aa) wormatia 7. ita aliquoties in sequentibus.

790.*

In sequenti vero anno nullum fecit iter, sed ibi in iamdicta^a civitate iterum natalem Domini celebravit, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

^a [Huius anni principio rex Carolus primigenitum filium suum Carolum ultra Sequanam direxit, dans ei ducatum Cenomanicum; qui eodem anno aestatis tempore ad patrem revertitur. Rex autem conventum Francorum habuit in Wormatia civitate, disposuitque ea quae utilia videbantur esse in regno suo. In illo vero anno etc. 9b.]

791.

Inde autem itinere permoto, partibus Baioariae perrexit, ad Reganesburg^b pervenit; ibi exercitum suum coniuavit, ibique consilio peracto Francorum, Saxonum, Frisonum, disposerunt propter nimiam maliciam et intollerabilem^d, quam fecerunt Avari contra sanctam ecclesiam^e vel populum cristianum, unde iusticias per missos impetrare non valuerunt, iter^f peragendi. Cum Dei adiutorio partibus iamdictis Avarorum perrexerunt^g; ad Anisam^h veroⁱ fluvium properantes, ibi constituerunt letanias faciendi triduo^j; missarumque sollemnia celebrando^k Dei solatium postulaverunt^l pro salute exercitus, et adiutorio domini nostri Iesu Christi, et pro victoria et vindicta super Avaros. Supradictus vero princeps de australi parte Danubio^m iter peragens, Saxones autem cum quibusdam Francis et maxime plurima Frisonumⁿ de aquilonale^o parte Danubii similiter iter peragentes^p, ubi ad loca^q pervenerunt, ubi iamdicti Avari firmitates habuerunt praeparatas: de australi vero parte Danubii ad Cumeoberg^r, de alia vero ripa in loco qui dicitur Camp^s, quia sic nominatur ille fluvius, qui ibi confluit in Danubio. Avari enim^t, cum vidissent utrasque ripas exercitum continentes, et navigia^u per medium fluvium venientes, a Domino eis terror pervenit: dereliquerunt eorum loca munita quae supra nominata^v sunt, firmitatesque eorum vel machinationes dimiserunt, fuga lapsi, Christo perducente populo suo, utrosque exercitus sine laesione^w introduxit. Supradictus exercitus^x sic iter peragens^y usque ad fluvium, cui^z vocabulum est Raba; et exinde uterque exercitus de ambabus^a ripis ad propria^b reversi sunt, magnificantes Deum de tanta victoria. Et celebravit^c dominus rex Carolus^d natalem Domini in Reganesburg^e, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

a) ibi iamdicta 6. b) regnesburgh 5. reganesburg 6. c) pervenit deest 7. d) intollerabilem 5. 6. 7. e) ecclesiam ut pop. Chem. f) iter fuit consilium peragendi 7. g) iter pergens 5. iter peragendi h. e. iter peragendum. h) avarorum. Et perrexerunt 7. i) anisam 6. j) vero deest 7. k) triduum 5. per triduo 7. m) celebrandi 5. 6. n) praestolaverunt 6. o) danubii 7. p) frisonum 5. 6. 8. frisonum 7. num legendum et manus plurima? 9b. habet et multitudo plurima. q) aquilonis 5. 6. 7. qo) peragens 2. 6. r) locum 7. s) cummeoberg 7. comeoberg 9. t) campa 6. u) danubium 6. v) alteri enim 2. w) et navigia . . . . . supradictus exercitus deest 7. x) nominati 2. y) laesione in pannoniis introivit 9b. z) introduxit 35 supradictus rex. Siquis 7. a) peragentes 6. peregerant 7. a) cuius 5. 7. b) ambobus 2. 6. c) post celebravit in codice a folium deest, rursus incipit anno 794 in syllabis senecia iam fati. d) carolus deest 5. 6. e) reganesburg pascha 6. reganesburg pascha 6.

7) Künigshofen, ad Salas Francicae caput. 8) die Ens. 9) der Kamp, in Bohemiae montibus ortus, Claram-vallem (Zwetl) praeterfluit, et paulo infra Kremsam Danubio miscetur. 10) civitas antiqua et in vita S. Severini aliquotiens memorata, quae iam tota interit. De situ eius et montis Cumeoberg disputatur, nam qui hodie Kaumberg audit vicus, recto itinere quinque ad minimum miliaria Germanica a Danubio remotus, in mediis montibus consistit. Aut igitur viam militarem eo aevo montes transiisse, qualis hodie

et via lata a Campo Liliovum (Lillienfeld) per Kaumberg Sanctam Crucem ducit, aut vocabulum Cumeoberg olim latius ad ultimos in Danubii ripa montes usque pertinuisse existimandum est. Quod quidem et loco nostro, et antiquo vine militaris ductus Danubium prosequenti magis congruum, diplomate Hludo-wici Germaniae regis anni 836 ab ill. Fr. Ulf. Kopp in Tachygraphiae T. I. p. 394. 395. publici iuris facta, et ipso locorum situ, quem aequae ac viam illam montanam anno 1831 exploravi, confirmatur. Montes enim continui 50

790.

Hoc anno nullum iter exercitale a rege factum; sed in Wormacia residens, legatos Hunorum et audivit, et suos vicissim ad eorum principes misit. Agebatur inter eos de confiniis¹ regnorum suorum, quibus in locis esse deberent. Haec contentio atque altercacio, belli, quod postea cum Hunis gestum est, seminarium et origo fuit. Rex autem, ne quasi per otium torpere ac tempus terere videretur, per Moenum fluvium ad Saltz², palatium suum in Germania iuxta Salam fluvium constructum, navigavit, atque inde iterum per eundem amnem secunda aqua Wormaciam³ reversus est. Cumque ibi hiemaret, ipsum palatium in quo conversabatur, casu accidente, nocturno incendio concrematum est. Ibi tamen permanens, et natalem Domini et pascha more solempni⁴ celebravit.

791.

Transacta verni⁵ temperie⁶, circa aestatis initium rex de Wormacia movens, Baioariam⁷ profectus est, ea meditatione⁸, ut Hunis factorum suorum vicem redderet, et eis⁹, quanto celerius¹⁰ posset, bellum inferret. Comparatis igitur ad hoc ex omni regno suo quam validissimis copiis, et commeatibus congregatis¹¹, bipertito¹² exercitu iter agere coepit. Cuius partem Theodorico¹³ comiti et Meginfrido¹⁴ camerario¹⁵ suo committens, eos per aquilonalem¹⁶ Danubii ripam iter agere iussit. Ipse cum alia¹⁷ parte quam secum retenuit¹⁸, australem eiusdem fluminis ripam Pannoniam petiturus occupavit, Baioariis cum commeatibus exercitus, qui navibus debebantur¹⁹, per Danubium secunda aqua descendere iussit. Ac sic²⁰ inchoato itinere²¹, prima castra super Anesum²² posita sunt. Nam is²³ fluvius inter Baioariorum atque Hunorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur. Ibi subplicitio²⁴ per triduum facta, ut id bellum prosperos ac felices haberet eventus. Tum demum castra mota, et bellum genti Hunorum a Francis indictum est. Pulsis igitur Hunorum praesidiis, ac destructis²⁵ munitionibus, quarum una super Cambum²⁶ fluvium²⁷, altera iuxta Comagenos²⁸ civitatem in monte²⁹ Cumeoberg³⁰ vallo firmissimo erat extracta³¹, ferro et igni cuncta vastantur. Cumque rex cum eo quem ducebat exercitu usque ad Arrabonis³² fluentem venisset, transmissa eodem fluvio, per ripam eius usque ad locum in³³ quo is Danubio miscetur accessit, ibique per aliquot dies stativis³⁴ habitis, per Sabariam³⁵ reverti statuit. Alias vero copias, quibus Theodoricum et Meginfridum praefecerat, per Bechaimos³⁶, via qua venerant³⁷, reverti praecipit. Sic peragrata ac devastata magna parte Pannoniae, cum incolomi exercitu Francorum in Baioariam se recepit. Saxones autem et Frisiones³⁸ cum Theodorico et Meginfrido per Bechaimos³⁹, ut iussum erat⁴⁰, domum regressi sunt. Facta est haec expeditio sine omni rerum incommodo, praeter quod in⁴¹ illo quem rex ducebat exercitu, tanta equorum⁴² lues exorta est, ut vix decima pars de tot milibus equorum remansisse dicatur. Ipse autem cum, dimissis copiis, Reginum⁴³ civitatem, quae nunc Reganeburg⁴⁴ vocatur, venisset, et in ea hiematurus consedisset, ibi natalem Domini et pascha celebravit.

a) nulla expeditio — facta est 9. b) confiniis 7. de c. i. eos 7. 3. c) desert 1. d) torpescere 7. e) saltz 3. salet 5. 6. salas 9. f) per wormaciam 6. in wormaciam 9. g) et sanctum pascha celebravit 9. h) veris 5. i) transacto vere 9. k) in b. 7. l) conditione 4. 5. 6. m) redderet utque eisdem 7. n) quam primum 9. o) desert 9. p) bipertito 5. bipartito 3. 3. 5. 6. 7. 9. q) cf. a. 782 not. p. r) cubiculario 9. s) aquilonarem 9. t) desert 3. 9. u) retinuit 2—9. v) debebantur 1. 2. w) si 2. x) itinere 2. y) anisum 7. z) Nania 2.) subplantatio 1. a) destructis 2—9. b) fluvium fuit. Altera 2. c) montem 9. d) cumeoberg 9. quioberg 6. e) extracta erat 7. f) desert 6. 9. g) st. p. a. d. h. 9. h) sabariam 1. sarabiam 5. 6. baioariam 9. i) bohemos 6. k) begaminos 7. behemannos 9. k) lerant 7. l) devasta 1. m) frisones 3. 7. 9. (7. in marg. Phrygiones) n) iussurserat 7. o) est autem 3. 5. 9. p) desert 9. q) tantum quorum 1. r) in regimini at. reginum 7. s) reganeburg 5. ratispona 6.

inde a Styriae confiniis ad Danubium usque protenduntur, ad quem arcta tantum via, castello Greifenstein desuper imminente, relinquitur, qua munitionibus vel in extremo monte vel prope Königstädten — quam pro Comagenis habeo — defensa, iter transeuntibus intercluditur. Annales quoque Fuldenses anno

834 Caroli imperatoris et Zuentibaldi colloquium monte Comiano (i. e. Cumeoberg) prope Tullinam memorant, quod minime in vicum Kaumberg, montibus a fonte Tullinae discretum, optime autem in Königstädten quadrat. 10b) die Raab. 11) Sarwar.

792.

•Haeresis Felicianae primo^b ibi condemnata^c est, quem Anghilbertus^d, ad praesentiam Adriani apostolici adduxit^e, et confessione facta suam haeresim iterum abdicavit. Coniuratio contra regem a filio eius Pippino facta, detecta et compressa est. Eodem anno nullum iter exercitabile factum est. Pons super navigia flumina transeuntia factus est, anchoris et funibus ita cohaerens, ut iungi et dissolvi possit. Et celebravit dominus rex natalem Domini ibi, similiter pascha celebratum est. Et inmutavit se numerus annorum in

793.

Rex autumnali tempore de Reganesburg^f iter navigio faciens, usque ad fossatum magnum inter Alcmanna^{h,15} et Radantia¹⁴ pervenit, ibique missi apostolici cum magnis muneribus praesentati sunt. Ibi missus nuntiavitⁱ, Saxones iterum fidem suam fefellisse. Inde per Radantia in Mohin^k navale^l iter peragens, natalem Domini celebravit ad sanctum Chilianum in Wirzinburg.^m Et inmutatus est numerus annorum in

a) Locus de contumacia detecta deest in 7. 8? 9. 9b 10. 11. In *annal. Einhardi*, Fuld. 5. 6. 12. narrationi de haeresi subicitur; ubinam loci in codice 2. collocatus fuerit, folio exciso ignoratur. Primus cum Chemius ex codice 3. in textum receptum toti narrationi praeposuit, perperam ut opinor, haec enim causa fuerit quod sequenti sententiae vocem Reganesburg intruderet et alia quoque immutaret. b) primitus audita et in reganesburg primo condemnata est 3. c) condemnata 6. d) anghilbertus 6. anghilbertus 7. e) abdicavit 6. f) possit. Ibi natalem domini et pascha celebravit carolus rex. Et 7. g) ragnsburg 5. regansburg 6. ragenisburg 7. h) alimanna correct. alemanna 6. alemannum 7. i) ibi nuntius nuntiavit 7. k) mochia 7. mohim 8. l) navali 6. m) wirzinburg 6. wirzeburg 6. wirsinburg 7. wirsinburg 8.

12) La Seo d'Urgel. 13) Rustringen, in sinistra Wiserae mare influentis ripa. 14) die Rednitz. 15) die Altmühl.

792.

Orgellis¹² est civitas^a in Pyrinei montis iugo sita, cuius episcopus nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando, Toleti episcopo, per litteras^b consultus, quid de humanitate salvatoris dei et domini nostri Iesu Christi sentire deberet, utrum secundum id quod homo est, propius an adoptivus Dei filius credendus esset ac dicendus, valde in-
 5 caute atque inconsiderate, et contra antiquam catholicæ ecclesiæ doctrinam, adoptivum non solum pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratum episcopum libris, quanta potuit pertinacia^d pravitatem intentionis^e suæ defendere curavit. Huius rei^f causa ductus^g ad palatium regis — nam^h is tunc apud Reginum, Baioariæ civitatem, in quaⁱ hiemaverat residebat — ubi congregato episcoporum concilio^k auditus est, et errasse^l
 10 convictus, ad præsentiam Hadriani pontificis Romam^m missus, ibiⁿ etiam coram ipso^o in basilica beati Petri apostoli hæresim^p suam damnavit^q atque abdicavit. Quo facto, ad civitatem suam reversus est. Rege vero ibidem aetatem agente, facta est contra illum^r coniuratio a filio suo maiore, nomine Pippino, et quibusdam Francis, qui se crudelitatem Fastradæ^s reginae ferre non posse adseverabant^t, atque ideo in necem
 15 regis conspiraverant. Quæ cum per Fardulfum^u Langobardum detecta^v fuisset, ipse ob meritum fidei servatæ monasterio sancti Dionisii donatus est, auctores vero coniurationis ut rei maiestatis^w partim gladio caesi, partim patibulis suspensi, ob meditatum scelus tali morte multati sunt. Rex autem propter bellum cum Hunis susceptum in Baioaria sedens, pontem navalem, quo in Danubio ad id bellum uteretur, aedifi-
 20 cavit, ibique natalem Domini et sanctum pascha celebravit.

793.

Cum rex bellum a se inchoatum^x conficere^y cuperet, et Pannoniam iterum petere disposuisset^z, allatum^a est, copias quas Theodericus comes per Frisiam^b ducebat, in pago Hriustri^c 13 iuxta Wisuram fluvium^d a Saxonibus esse interceptas atque deletas. Cuius rei nuntio accepto, magnitudinem damni dissimulans, iter in Pannoniam intermisit^e.
 25 Et cum ei persuasum esset a quibusdam, qui id^f sibi compertum esse dicebant, quod si inter Radantiam^g 14 et Alomonam^h 15 fluvios eiusmodiⁱ fossa duceretur, quæ esset navium capax^j, posse percommode^k a^l Danubio in Rhenum navigari, quia horum fluviorum alter^m Danubio, alter Moeno miscetur, confestim cum omni comitatu suo ad locumⁿ venit, ac magna hominum multitudine congregata^o, totum autumnus tempus in
 30 eo opere consumpsit. Ducta est itaque^p fossa inter prædictos fluvios duum milium passuum longitudine, latitudine trecentorum pedum; sed in cassum. Nam propter iuges pluvias et terram, quæ palustris^q erat, nimio humore^r naturaliter infectam^s, opus quod fiebat^t consistere non potuit; sed quantum interdum terræ a fossoribus fuerat egestum, tantum noctibus, humo iterum in locum suum relabente^u, subsidebat.
 35 In hoc opere occupato^v duo valde displicentia de diversis terrarum partibus adlata sunt; unum erat Saxonum omnimoda defectio, alterum quod Sarraceni Septimaniam ingressi, proelioque cum illius limitis custodibus atque comitibus conserto, multis Francorum interfectis, victores ad sua regressi sunt. Quibus rebus commotus, in Franciam reversus est, celebravitque natalem Domini apud sanctum Chilianum^w iuxta^x Moenum
 40 fluvium, pascha^y vero super eundem fluvium in villa Franconovurd^z, in qua et hiemaverat.

a) c. a. 7. b) litteras 7. g. constanter. c) deest 7. d) pertinacissime 9. e) opinionis 9. f) regi 1. g) ductus est 7. h) deest 7. qui tunc 9. i) qua et h. 9. k) consilio 5. 7. l) romani 7. m) ubi 3. 7. 9. n) deest 4. 5. 6. o) heresim 3. 4. 5. 6. 7. 9. p) confessus est 9. q) eum 9. r) fastradanæ 7. s) asseverabant 7. t) arduulum 7. u) detecta 1. v) rei læsæ m. 9. w) inchoandum 2. x) perficere 5. 6. y) decrevisset 9. constituisset 7. z) nuntiatum 9. a. est ei 7. a) phrisiam 7. a) hriustri 3. hriustri 5. riustri 6. rustri 4. hriustri et hriustri 7. rhiustri 9. b) deest 9. c) intermisit. Persuasum tunc regi erat si 9. d) quid 1. 2. e) radantia 1. 2. adantiam 6. f) alomonam 3. 5. alimonam 4. alomoneam 6. alimonum 9. g) deest 9. h) fossa navium capax duceretur 9. i) commode 9. k) e 9. l) quod alter 9. m) suo eo 9. n) congregataque hominum multitudine (magna deest) 9. o) conceptum — ossa — qua — danubio moeno — multitudo 2. confestim autem cum 6. p) deest 9. q) plaustris 1. 2. r) umore 1. s) humore suapte natura imbutam 9. nataliter 3. infecta 4. 5. 6. t) conceptum opus 3. 9. u) relabente 7. relabentes 2. v) occupato regi 7. w) essent 7. x) kilianum 3. 4. 5. 9. kylianum 6. y) in Wirtsiburgo iuxta 9. z) paschalis vero festi solennitatem 9. a) franconovurd 3. 4. franconovuro 5. 6. franconovurt 9.

794.

Pascha celebratum est in Franconofurt^a, ibique congregata est^b sinodus magna episcoporum Galliarum, Germanorum, Itolorum^c, in praesentia iamfati principis et missorum domni apostolici Adriani, quorum nomina haec sunt, Theofilactus et Stephanus^d episcopi. Ibi tertio condemnata^e est haeresis^f Feliciana, quam damnationem^g per auctoritatem sanctorum patrum in libro conscripserunt, quem librum omnes sacerdotes manibus propriis subscripserunt.^h Ibi obiit Fastradaⁱ regina, et in sancto Albano honorifice sepulta est.¹⁶ Pseudosinodus^k Graecorum, quam falso septimam vocabant, et pro^l adorandis imaginibus fecerunt, reiecta est a pontificibus. Inde motus est exercitus partibus Saxoniae per duas turmas; in una^m fuitⁿ dominus Carolus gloriosissimus rex: in aliam^o misit dominum Carolum nobilissimum filium suum per Coloniā. Saxones aptem congregantes se in campo, qui dicitur Sinitfelt^p, praeparantes se quasi ad pugnam, cum vero audissent se ex duabus partibus esse circumdatos, dissipavit Deus consilia eorum, et, quamvis fraudulenter, et christianos^q se et fideles^r domno regi^s fore promiserunt. Rex ad palatium quod Aquis^t vocatur rediit^u, ibique^v natalem Domini celebravit et pascha. Et inmutavit se numerus annorum in

795.

In quo rex etiam venit ad locum qui dicitur Cuffinstang^w et in^x suburbium^y Maganciensis^z urbis, et tenuit ibi placitum suum. Audiens vero, quod Saxones more solito promissionem suam, quam de habenda^a christianitate et fide regis^b tenenda fecerant^c, irritam fecissent, cum exercitu in Saxoniam ingressus est, et usque ad fluvium Albim pervenit, ad locum qui dicitur Hliuni^d, in quo tunc Witzin^e Abodritorum^f rex a Saxonibus occisus est: ibi etiam venerunt missi Tudun, qui in gente et regno Avarorum magnam potestatem habebat^g, qui dixerunt, quod idem^h Tudun cum terra et populo suo se regiⁱ dedere vellet, et eius ordinatione^j christianam fidem suscipere^k vellet. Rex vero, afflictis magna ex parte Saxonibus, eorumque^l terra vastata, acceptisque eorum obsidibus, in Gallias rediit, et in palatio quod vocatur^m Aquisⁿ natalem Domini celebravit, et pascha similiter. Et inmutavit se numerus annorum in

a) francofurt 5. franckenfurd 6. francofurt 7. b) est deest 6. c) itolorum 6. d) sthefanus 2. e) condemnata 5. 6. f) eresis 2. g) dampnationem 6. h) conscripserunt 5. i) fastradana 6. fastradane 7. k) pseudasinodus 2. l) vocabant pro 2. 5. 6. m) unam 7. n) fuit ipse d. 7. o) alium 2. p) sinitfelt 5. 9. sinitfelt 6. sinitfelt 7. sinitfelt. 2. 8. q) fraudulenter christianos 5. 7. r) fidele 2. 30 s) rege 2. 6. t) aquisgrani 7. u) reddit 2. v) ibi 2. w) cussinatang in 5. chustagn in 6. cuffinstain in 8. x) et in 2. y) suburbio 7. z) mogontiacensis 5. 6. moguntiacensis 7. a) habendi 2. a) regi 7. b) fecerant 2. c) libum 5. lunis 7. d) wizzin 5. 6. wizin 7. e) absdritorum 5. f) habeat 2. g) idem 7. h) rege 2. i) ordinationem 2. 6. k) suscipere. Rex 7. l) eorum deest 7. m) qui vocatur 2. 6. 7. n) aquisgrani 7.

16) Epitaphium, quod hodie ibi conspicitur, recentius est, et inter Inscriptiones nostras refertur. 17) campus Sendfeld prope Wunnenberg, a meridie Paderbornae et septentrione Eres-

794.

Rex propter^a condemmandam^b haeresim Felicianam aetatis initio, quando et generalem populi sui conventum habuit, concilium^c episcoporum ex omnibus regni sui provinciis in eadem villa congregavit.^d Adfuerunt etiam in eadem synodo^e et^f legati sanctae Romanae ecclesiae^g, Theophilactus^h ac Stephanus episcopi, vicem tenentes eius a quo missi suntⁱ, Hadriani papae. In quo^k concilio et haeresis memorata condemnata est, et liber contra eam communi episcoporum auctoritate compositus, in quo omnes propriis manibus^l subscripserunt. Synodus etiam, quae ante paucos annos in^m Constantinopoli sub Herenaⁿ et Constantino filio eius congregata, et ab ipsis non solum^o septima, verum etiam universalis est^p appellata, ut nec septima nec universalis haberetur dicereturque^q, quasi supervacua in totum, ab omnibus abdicata est. Mortua est ibi et^r Fastrada regina, et Mogontiaci^s apud sanctum Albanum sepulta.^t Quibus peractis, rex bipertito exercitu Saxoniam petere statuit, eo videlicet modo, ut ipse cum dimidia parte copiarum ab australi parte intraret, Karlus^u vero filius eius cum alia medietate Rhenum apud Coloniam traiceret, et in eandem regionem ab occidente veniret. Quo facto, licet Saxones in campo qui Sinotfeld^v vocatur, quasi proelium cum rege commissuri consedissent, ibique adventum eius opperirentur^w, amissa victoriae spe, quam sibi paulo ante falso^x pollicebantur, ad deditionem omnes sibi conversi sunt, vicique sine proelio, regis victoris potestati se subdiderunt. Dederunt igitur^y obsides, et iureiurando fidem se regi servare velle^z promiserunt. Sic omisso proelio, et Saxones domum reversi sunt, et rex, transmissa Rheno, in Galliam se recepit; et cum Aquasgrani venisset, ibidem hibernis habitis, et natalem Domini et pascha celebravit.

795.

Quamquam Saxones aestate praeterita et obsides dedissent, et secundum quod iussi erant sacramenta iurassent, rex tamen^a illorum perfidiae non inmemor, conventum generalem trans Rhenum in villa Cuffesstein^b, quae super Moenum contra^c Mogontiacum^d urbem sita est, more solempni habuit, atque inde cum exercitu Saxoniam ingressus, pene totam populando peragravit. Cumque in pagum Bardengoi^e pervenisset, et iuxta locum qui Bardenwih^f vocatur positis castris, Sclavorum, quos ad se venire iusserat, expectaret adventum, subito ei nuntiatum est, Witzinum^g, regem Abodritorum^h, cum Albimⁱ traiceret, in dispositas a Saxonibus insidias in ipso flumine incidisse, et ab eis esse interfectum. Quod factum animo^k regis^l ad Saxones citius debellandos velut quosdam stimulos addidit, et in odium perfidiae^m gentis amplius excitavit. Terra igitur magna exⁿ parte vastata, et obsidibus, quos dare iusserat, acceptis, in Franciam reversus est. In hac expeditione, dum castra super Albim haberet, venerunt ad eum legati de Pannonia unius^o ex primoribus Hunorum, qui apud suos^p Tudun^q vocatur.^r Is et suum adventum^s, et se christianum fieri velle promisit. Rex autem Aquasgrani^t veniens, sicut et anno superiore^u, ibi temporibus suis et natalem Domini et pascha celebravit.

a) ad 9. b) condemnationem 2. c) consilium 6. d) eandem villam convocavit 7. e) sydono 1. f) deest 3. 9. g) legati romani pontificis 9. h) theophilactus 4. 5. i) fuerant 9. k) eo 7. l) p. m. deest 9. m) deest 7. n) harena 5. helena 3. 4. 6. 7. irene 9. o) tantum 7. p) erat 3. 9. q) diceretur habereturque 7. r) deest 3. 4. 9. s) mogontiaci 2. 9. mogontia 3. magontiaci 4. mogonciaco 5. monciaco 6. t) carolus 1. 4. 7. u) sinotfeldus 2. sinotfeldum 5. 6. sinotfeld 4. smetfeldus m. sinotfeld 7. sintfeld 9. v) operirentur 5. 6. w) f. p. a. 7. x) dederuntque 7. y) v. a. 3. 9. regi servare se velle 7. z) autem 1. aa) cuffestein 2. 5. 6. 7. cuffesten 3. cuffestein 9. ab) circa al. contra 7. iuxta 4. b) cf. 794 not. a. c) bardengau 9. bardengum m. bardengoe 7. d) bardenwih 2. bardenwic 4. bardenwig 3. 9. bardomhum 7. e) wisinum 7. uursinum 6. wilsan 9. f) abotritorum 2? 9. g) albiam 7. h) animum 1. 2. 3? 4. 5. 6. i) eius 7. k) perfidiae 1. l) deest 9. m) unus 3? 7. 9. n) thudun 9. tudum 2. tudmi 5. tridun al. tudun 7. o) vocatur 4. 5. 6. p) ventum 1. 2. a. significavit 7. q) aquisgrani 5. 6. r) priori 3. 9.

so burgi cf. Fürstenbergii Mon. Pad. p. 185. 18) nitatis, non hominis, quod et noster innuit. Kostheim. 19) Bardowik prope Lüneburg. 20) cf. Historiam miscellam pag. 144. Lüne prope Lüneburg. 21) Tudun nomen dig-

796.

Adrianus^a papa obiit, et Leo, mox ut in locum^b eius successit, misit legatos cum muneribus ad regem, claves etiam confessionis^c sancti Petri et vexillum Romanae^d urbis eidem direxit. Sed et^e Heirichus^f dux Foroiulensis^g, missis hominibus suis^h cum Wonomyroⁱ Sclavo in Pannonias^k, hringum^l gentis Avarorum longis retro temporibus quietum, civili bello fatigatis inter se principibus, spoliavit — Chagan^m cenⁿ Iugurro^o intestina clade addictis^p et a suis occisis^q — thesaurum priscorum regum multa saeculorum prolixitate collectum^r domno Carolo regi^s ad Aquis palacium misit. Quo accepto, peracta^t Deo largitori omnium bonorum gratiarum actione^u, idem vir prudentissimus adque^v largissimus et Dei dispensator magnam inde partem Romanam ad limina apostolorum misit per Angilbertum^w dilectum abbatem suum; porro reliquam partem obtimatibus, clericis sive laicis, ceterisque fidelibus suis largitus est. In eodem anno Tudun^x secundum pollicitationem suam cum magna parte Avarorum^y ad regem venit, se cum populo suo et patria regi dedit; ipse et^z populus baptizatus est, et honorifice muneribus donati redierunt. Rex, collectis exercitibus suis, Saxoniam ingressus est, filium suum Pippinum regem Italiae in Pannonias cum exercitu suo^{aa} misso. Cuius legationes ad eum in eadem Saxonia venerunt, una quae dixit, occurrisse^{ab} ei Kagan cum ceteris obtimatibus, quem sibi Avarae post interfectionem priorum constituerunt: altera quae dixit, Pippino^{ac} cum exercitu suo in hringo^{ad} sedere. Et domnus rex, peragrata Saxonia, cum integro exercitu in Gallias se recepit^{ae}, et in^{af} Aquis palatio filium suum Pippinum e Pannonia redeuntem, et partem thesauri^{ag} quae remanserat^{ah} adducentem, laetus aspexit, adque^{ai} ibi^{aj} natalem Domini ac pascha celebravit. Et inmutavit se numerus annorum in

797.

Barcinona^a civitas Hispaniae, quae iampridem a nobis desciverat, per Zatum praefectum^b ipsius nobis est reddita. Nam ipse ad palacium veniens, domno regi^c semetipsum cum civitate commendavit. Expeditio^d facta in Saxoniam, et usque ad oceanum trans omnes paludes^e et invia loca transitum est, et rex de Hadulo^f regressus^g — hoc enim loco nomen, ubi oceanus Saxoniam alluit^h — tota Saxonum gente in dedicionem per obsides accepta, trans Renum in Gallias reversus est, et in Aquis palacio Abdellam Sarracenum filium Ibin-Maugaeⁱ regis, qui a fratre regno pulsus^j in Mauritania exulabat, ipso^k semet ipsum commendante^l, suscepit. Illuc et legatus Nicetae qui tunc Siciliam regebat, nomine Theoctistus^m, venit imperatoris epistolam portans, quem magnifice suscipiens, post paucos dies absolvit. Et Novembrio mense mediante ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris apud Wisoramⁿ fluvium, locum castrorum Heristelli^o vocari iussit. Illuc legati gentis Avarum^p cum muneribus magnis venerunt; inde Abdellam Sarracenum cum filio suo Hludowico^q in Hispanias reverti fecit, et filium suum Pippinum in Italiam^r mi-

a) Hadrianus 7. b) ut ad locum 2. c) confessiones 2. d) rome 2. e) Sed heiricus 5. f) heinricus 6. g) fur-intensis 6. foroiulensis 7. h) suis *deest* 5. i) wonomyro 5. wonomyro 7. k) sclavo cum pannonias 2. l) hringum 7. hringum principem avarorum 7 b. m) clegan 2. n) se 2. sive 5. 6. 7. p) iuguro 5. 6. q) addictis 6. r) prolixitate quietum 2. s) rege 2. regis 6. t) peracto 5. u) peractis . . . actionibus 7. v) atque 5. 6. 7. w) angilbertum 6. x) thudun 2. y) avarum 5. 6. z) ipseque et 7. aa) suo *deest* 5. 6. 7. ab) misit 7. b) hoccurrisse 2. c) pipinum 7. d) ringo 7. e) recipit 2. f) in *deest* 2. g) remanserant 2. h) ibidem 5. 6. 7. i) Parcinona 6. Barzinona 7. 5k) per istum in praefectum 2. l) rege 2. m) cum vi-tate commendavit 2. n) expeditione 7. o) plaudes 2. p) badulo 5. hadulocha 6. hadulobar 7. hadulo 9. q) regressus est 5. r) adluit 7. s) ibinmaugae 2. 3. 5. 6. ibinmaugae 7. t) est in 2. u) ipsorum 2. v) com-mendantem 6. w) theoctis 5. x) wisoram 5. 6. y) avarorum 5. 6. 7. z) ludowicho 5. ludwico 6. .) ad ita-
tiam 5. 6. 7.

22) S. Riquier, ad ostia Summae. 23) hodie Theifs. 24) *ring* lingua nostra circulus, annulus; de Avarorum regione cf. Monachum Sangallensem lib. 2. cap. 1. 25) *das Land Hadeln*, regni Hannoverani pars, ad quam olim

et Ritzebüttel, Hamburgensis ditionis praefectura in extrema terrae ora sita, pertinebat. 26) Hnesca. 27) Herstelle vel hodie audit; est infra Carlshafen et supra Huxaram.

796.

Romae*, Hadriano defuncto, Leo pontificatum suscepit, et mox per legatos suos claves confessionis sancti Petri ac vexillum Romanae urbis* cum aliis muneribus regi misit, rogavitque ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad suam fidem atque subiectionem per sacramenta firmaret. Missus est ad hoc Angilbertus*, abbas monasterii sancti Richarii^{4,22}, per quem* etiam tunc ad sanctum Petrum magnam partem thesauri, quem Ericus* dux Forouliensis, spoliata Hunorum regia quae Hringus* vocabatur, eodem anno regi de Pannonia* detulerat, misit, reliquum vero inter optimates et aulicos caeterosque in palatio suo militantes liberali manu distribuit. Atque his⁴ expletis, ipse cum exercitu Francorum* Saxoniam¹⁰ petiit, Pippinum vero filium suum cum Italicis ac Baioaricis¹ copiis in Pannoniam ire iussit. Et ipse quidem, Saxonia ex magna^m parte vastata, ad hiemandum Aquasgrani* revertitur; Pippinus autem, Hunis trans Tizam²³ fluvium fugatis, eorumque regia, quae, ut^o dictum est, Hringus²⁴, a Langobardis autem Campus vocatur*, ex toto destructa, direptis pene omnibus Hunorum opibus, ad patrem Aquisgrani* hiberna habentem venit, ac spolia regni quae secum detulit, eidem praesentavit. Tudun* etiam ille*, de quo superius mentio facta est, fidem dictis suis adhibens, ibidem ad regem venit, ibique cum omnibus qui secum venerant baptizatus* ac remuneratus*, post datum servandae fidei* sacramentum domum rediit; sed in promissa fidelitate* diu manere noluit, nec multo post perfidiae suae poenas dedit. Rex vero*, ut dictum²⁰ est, Aquisgrani in hibernis considens, ibi et natalem Domini et pascha more solito* celebravit.

797.

Barcinona civitas in limite Hispanico sita, quae alternante rerum eventu nunc Francorum nunc Sarracenorum dicioni subiciebatur*, tandem per Zatum Sarracenum, qui tunc eam invaserat, regi reddita est. Nam is aetatis initio Aquisgrani* ad regem venit, seque cum memorata* civitate spontanea deditione illius potestati permisit.^b Qua recepta, rex filium suum Hludewicum ad obsidionem* Osee^{4,26} cum exercitu in Hispaniam* misit, et ipse more solito propter* contundendam perfidiae gentis contumaciam Saxoniam vastaturus intravit. Nec prius destitit, quam omnes terminos eius peragrasset. Nam usque ad ultimos fines eius, qua inter Albim et Wisuram oceano alluitur*, accessit. Inde regresus, cum Aquasgrani* venisset, ibique Abdellam Sarracenum, filium Ibin-Mauge⁴ regis, de Mauritania ad se venientem suscepisset, legatumque Nicetae⁴ patricii qui tunc Siciliam procurabat, nomine Theoctistum¹, litteras imperatoris de Constantinopoli missas deferentem audisset, consilium iniit, ut propter* conficiendum Saxonicum bellum* in ipsa regione hiemaret. Sumpto igitur secum*⁵⁰ comitatu suo, Saxoniam petiit, castrisque super Wisuram positos consedit, et locum castrorum Heristelli* vocari iussit, qui locus ab incolis usque in praesens²⁷ ita nominatur. Exercitum vero, quem secum adduxit, per totam Saxoniam in hiberna divisit. Illuc Pippinum de Italia* et Hludewicum de Hispanica expeditione regressos* ad se venire iussit, ibi legatos Hunorum cum magnis muneribus ad se* missos audivit et⁴⁰ absolvit, ibi legatum Hadeffonsi*, regis Asturiae* atque Galleciae*, dona sibi* deferentem suscepit. Inde iterum Pippinum ad Italiam, Hludewicum ad Aquitaniam remisit*, cum quo et Abdellam* Sarracenum ire iussit, qui postea, ut ipse voluit, in

a) totus hic annus deest 6. b) ecclesiae 4. 5. c) angilbertus 1. engilbertus 5. 9. d) s. r. m. 7. e) que 2. f) deest 3. erichus 9. heinricus 5. henricus 7. (ita et in cod. Arman.) g) rbingus 2. 7. brigus 5. ringus 4. 9. h) de p. r. 3. 4. 9. i) hiis 5. iis 3. 9. k) frangorum 3. l) haioarii 7. m) m. ex p. 3. 4. 9. n) aquisgrani 5. aquasgrani palatium 9. 3? o) que ab eis ut 7. p) autem campus vocatur deest 4. 5. 7. q) aquisgrani 4. quis 5. r) thudun 5. 9. t) deest 3. 9. u) baptizatus 2. 3. 9. v) remuneratus est 3? 9. w) f. s. 2. 3. 7. 9. w) fide 3. 9. x) deest 3. 9. y) m. s. deest 3. 9. z) subiciebat 1. subiacebat 2. -) aquisgrani 3. 9. a) cum commerata 3. b) submit 9. c) opsidionem 1. d) osee 3. e) in h. deest 2. 7. f) ad 7. 9. g) abluatur Bq. 3? h) aquisgrani 5. 6. i) ibinmauge 2. ibinmauge 3. ibinmauge al. ibinmauge 7. k) nicetis 7. l) theoctistum 1. teoctistum 4. m) ut ad 9. n) s. b. c. 7. o) deest 9. p) heristalli 6. heristallum 7. q) italia 3? 7. 9. r) regressum 2. 4. 5. 6. s) ad se deest 4. t) haideffonse 6. adelfonsi 9. u) asturicae 2? 9. austrie 6. v) galeciae 9. galliciae 3. 4. 5. calabrie 6. w) s. d. 3. 9. x) misit 3. 9. y) adbellum 6.

sit; ipse ad disponendam Saxoniam totum hiemis tempus impendens, ibi natalem Domini, ibi pascha celebravit.* Et inmutavit se numerus annorum in

798.

Venit etiam et legatus Hadeponsi regis Gallaciae et Asturiae^a, nomine Frola^b, papilionem mirae pulchritudinis praesentans. Sed^c in ipso^d paschae tempore Nordliudi^e trans Albim sedentes, seditione commota, legatos regis qui tunc ad iustitias faciendas apud eos^f conversabantur, comprehendunt, quosdam^g ex eis statim trucidantes, ceteros^h ad redimendum reservant; ex quibus aliqui effugerunt, ceteri redempti sunt. Rexⁱ collecto exercitu de Haristallo^k ad locum^l qui Minda^m dicitur perrexit, et facto consilio, inⁿ desertores arma corripuit, et totam inter Albim et Wisoram^o Saxoniam populando^p peragravit. Nordliudi^q contra Thrasuconem^r, ducem Abodritorum, et Eburisum^s legatum nostram commisso proelio, acie victi sunt. Caesa sunt ex eis in loco proelii quattuor milia, ceteri qui fugerunt et evaserunt, quanquam multi et ex illis cecidissent, de pacis^t condicione tractaverunt. Et rex acceptis obsidibus, etiam et his, quos perfidissimos primores Saxonum consignabant, in Franciam reversus est, et Aquasgrani^u palatium pergens, legationem Graecorum a Constantinopoli missam suscepit. Erant enim legati Michahel, patricius quondam Frigiae^v, et Theophilus presbyter, epistolam Herenae^w imperatricis ferentes; nam filius eius Constantinus imperator anno superiore^x a suis comprehensus et excacatus est. Haec tamen legatio tantum de pace fuit. Quos cum absolvisset, absolvit etiam cum eis et Sisinnium^y, fratrem^z Tarasii^{aa} Constantinopolitani episcopi, iamdudum in Italia proelio captum. Hoc anno^{ab} sidus^b, quod dicitur Martis, a superioris anni Iulio usque ad huius anni Iulium nusquam in toto coelo videri potuit. Insulae Baleares a Mauris et Saracenis depraedatae sunt. Hadeponsus rex Gallaciae^c et Asturiae^d, praedata Olisipona^e ultima Hispaniae civitate, insignia victoriae suae loricas, mulos^f captivosque Mauros, domno regi^g per legatos suos Froiam et Basiliscum^h hiemis tempore misit. Sicque in hoc palatio et nataleⁱ Domini et pascha^j a domno rege celebrata sunt. Et inmutavit se numerus annorum in

799.

Romani Leonem papam laetania maiore captum excaecaverunt ac lingua detruncaverunt.¹ Qui in custodia² missus, nocte³ per murum evasit, et ad legatos domni regis qui tunc apud basilicam sancti Petri erant, Wirundum scilicet abbatem^{3a} et Winigisum Spolitinum^{3b} ducem veniens, Spoletium^{3c} est deductus. Domnus rex ad Saxoniam profectus, Rhenum⁴ ad Lippeam^{4a} transivit, et in loco, qui vocatur Padabrunno^{4b}, positis castris consedit, et inde, diviso exercitu, Carlum filium suum cum medietate ad colloquium Sclavorum, adque recipiendos^{4c} qui de Nordliudis^{4d} venerunt Saxones in Bardengawwi^{4e} direxit; ipse, altera medietate secum retenta, eodem in loco^{4f} Leonem pontificem summo cum honore suscepit. Ibiq^{ue} reditum Carli filii sui ex-

.) domini celebravit et pascha 7. a) austriacae 2. 5. asturiae 6. b) flora 2. frola 3. 5. floia 6. froia 7. 9. c) Sed deest 7. d) ipsa 2. e) nordliudi 3. nordliudi 6. nurlidi 7. f) apud regem 7. g) et quosdam 7. h) ceteri vero 7. i) At rex 7. k) haristalli 6. heristallo 7. l) loca 2. m) minda 5. muada 6. n) inde in 5. 7. o) wisoram 5. 6. p) populandam 7. q) nordliudi autem 7. r) tarasconem 5. thrasuconem 6. 9. trasuconem 7. s) eburisum 6. 6. 7. t) cecidissent de pauci 2. u) aquigrani 7. v) phrigiae 7. w) erene 2. x) superiori 7. y) sisianum 5. z) fremen 5. aa) trasii 5. ab) anno 2. b) tydas 7. c) gallitiae 5. gallaciae 6. d) austrie 2. e) olysiopona 7. f) multos 5. g) rege 2. regi carolo 7. h) basilicum 5. i) natalem 2. 6. et deest 7. k) pascha similiter a 7. l) linguam eiusdem truncaverunt 7. m) custodiam 2. 6. n) noctu 5. 6. 7. o) winichisum spolitatum 7. p) spoletum 7. q) renum . . . et deest 2. r) lippeham 6. 45 s) padabrunno 2. padabrunno 7. t) sclavorum que recipendos 2. scl. et ad rec. 5. 6. 7. u) nordliudis 7. v) bardengawwi 5. bardengawini 6. bardingawni 7.

28) Minden. 29) videtur esse locus Swante, veram causam videsis apud scriptores Byzantinos. 32) Lissabon. 33) San Lorenzo in Lucina esse videtur; cf. Leonis III. vitam. 50 Ebers, Evers. 31) ita certe legati retulerunt, 34) Stabulensem.

Hispaniam ductus, et illorum fidei, quibus se credere non dubitavit, commissus est. Rex autem in Saxonia* residens, ibi et natalem Domini et pascha celebravit.

798.

Cum iam ver adpeteret*, nondum tamen propter inopiam pabuli* exercitus de hibernis produci potuisset, Saxones transalbani occasionem nacti*, legatos regis qui ad eos ob iustitias faciendas missi erant*, comprehensos interficiunt, paucis eorum quasi ad redimendum* reservatis, trucidantes cum ceteris et Godescalcum*, regis legatum, quem ille ante paucos dies ad Sigilfridum* regem Danorum miserat. Is cum eodem tempore* reverteretur*, ab huius* seditionis auctoribus interceptus atque occisus est. Quibus acceptis, rex graviter commotus, congregato exercitu, in loco, cui Mimda²⁸ nomen, super Wisuram castra posuit, atque in foedifragos ac desertores arma corripuit, et ultor necis²⁹ legatorum suorum, quicquid Saxoniae inter Albiam ac Wisuram interiaret, totum ferro et igni vastavit. Transalbani autem*, superbia elati, eo quod regis legatos* impune occidere potuerunt, arreptis armis contra Abodritos profiscuntur. Nam* Abodriti auxiliares* Francorum semper fuerunt, ex* quo semel ab eis in societatem recepti³⁰ sunt. Quorum dux Thasco*, cognito Transalbanorum motu, eis cum omnibus copiis suis in loco qui Suentana²⁹ vocatur occurrit, commissisque proelio, ingenti eos caede prostravit. Nam in prima congressione quatuor milia eorum cecidisse, narravit legatus regis, Eburis³⁰ nomine, qui in eodem proelio fuit, et in Abodritorum acie dextrum cornu tenuit. Fusi igitur fugatique, et multis suorum amissis, cum magna calamitate ad loca sua reversi sunt. At* rex in Franciam regressus, cum Aquasgrani³¹ venisset, primo legatos Herenae* imperatricis ad se de* Constantinopoli missos audivit — nam Constantinus filius eius propter morum insolentiam³¹ a suis comprehensus et excaecatus est — quibus petentibus, Sissinium*, fratrem Tarasii* Constantinopolitani episcopi, olim in proelio captum* domum redire permisit. Legati fuere Michael*, cognomento Ganglianos*, et Theofilus* presbyter de Blachernis.³² Post quorum absolutionem venerunt³² de Hispania legati Hedefonsi* regis, Basiliscus³³ et Froia, munera deferentes quae ille de manubiis³³, quas victor apud Olisiponam³³ civitatem a se expugnatam coeperat*, regi mittere curavit, Mauros videlicet septem cum totidem mulis atque loricis, quae licet pro dono³⁴ mitterentur, magis tamen insignia victoriae videbantur. Quos et* benigne suscepit, et remuneratos honorifice dimisit.³⁴ Insulae Baleares, quae nunc ab incolis earum Maiorica et Minorica vocitantur, a Mauris piraticam exercentibus depraedatae sunt. Rex vero Aquisgrani hiemavit, et ibi natalem Domini et pascha³⁵ celebravit.

799.

Romae Leo papa, cum, letaniam³⁵ processurus, de Lateranis³⁵ ad ecclesiam beati Laurentii, quae ad Graticulam³⁵ vocatur³⁵, equo sedens pergeret, in insidias a Romanis

*) saxoniam 1. 2. a) appareret 4. 5. 6. accederet 9. b) p. i. 3. 9. c) nacti 1. 3-9. d) fuerant 2. e) redimendum 1. remedium 2. remeandam 3. nunciandum 9. f) godeschalchum 1. godescalcum 2. godeschalchum 9. godeschalchum 5. godeschalchum 6. g) sigilfridum 7. sifridum 6. h) cum legatione functus r. 9. i) verteretur 1. k) ab huius 1. 2. 3. et poeta Saxo; huius tamen praefero, quum primum huius et huius in scribendo facillime permittentur, et sententiarum nexus Hunis non admittere videatur. Nam si Einhardus, Hunos legatos, qui populum ad rebellionem concitarent, in Saxoniam misisse, et eos, quo certius voti compotes fierent, Godescalci caedem perpetrassent, dicere voluisset, alio certo modo tanti momenti rem enuntiaturus fuisset. Codices vero 1. 2. 3. licet omnium praestantissimos ex uno tamen fonte derivari, non solum hic locus, sed et lectiones paulo superius in voce redimendum adlatas probant, et poeta Saxo eandem auctoritatem secutus fuerit; quam si authenticum ipsum fuisse statuas, 40 tentur, et sententiarum nexus Hunis non admittere videatur. Nam si Einhardus, Hunos legatos, qui populum ad rebellionem concitarent, in Saxoniam misisse, et eos, quo certius voti compotes fierent, Godescalci caedem perpetrassent, dicere voluisset, alio certo modo tanti momenti rem enuntiaturus fuisset. Codices vero 1. 2. 3. licet omnium praestantissimos ex uno tamen fonte derivari, non solum hic locus, sed et lectiones paulo superius in voce redimendum adlatas probant, et poeta Saxo eandem auctoritatem secutus fuerit; quam si authenticum ipsum fuisse statuas, 45 in eo quoque nonnulla praeter auctoris voluntatem scribi potuisse, quisque rei peritus concedet. l) mimda 1. mindam 2. munda 3. 4. 6. munda 5. 9. mitidam m. minda 7. m) necis 1. n) et 2. o) autem qui nordmanni vocantur 9. p) l. r. 3. 9. q) nam abodriti — recepti sunt deest 9. r) auxiliares 2. 3. 7. s) fuere 7. fuerant 4. t) ab 4. u) suscepti 6. v) tascho 2. tasco 3. thrasico 9. w) eberwinus 9. x) ad 2. y) aquisgrani 5. 6. aquisgranum 7. z) helenae 3. 4. 5. 6. hirenas 7. irenes 9. a) deest 7. a se de 4. 5. 6. a) sisinnium 2. 5. 6. 50 sisinnium 3. sisinum al. sisinnium 7. sisinnium 9. b) tarasii 5. 6. fratrum tarasii 2. c) captum in d. ire 2. d) michael 3. 4. 5. 6. e) ganglianos 7. ganglianos 2. f) theofilus 2. theophilus 7. 9. teophilus 4. g) lachernis 2. blachernis 4. h) venere 3. 9. i) hispaniis 2. k) adefonsi 5. adelfonsi 9. l) basiliscus scilicet et 7. m) manibus 5. 6. n) quasi 4. o) olisiponam 1. 5. oliponam 2. olisipinam 6. olysseponam 7. olisipponam 9. p) acceperat 4. q) donu 1. r) q. rex et 7. s) remisit 3. t) p. more solito 9. u) laetania 3. 4. 5. letania 6. 7. litania 9. 55 letaniam h. l. pro ad vel in letaniam dici potest, in libro pontificali usitatum; cf. edis. Vignolii II, 93, 243, 244; in cod. 7. Romae dum leo papa cum letania — pergeret. v) craticulam 3. 4. 5. 6. 7. 9.

pectans^a, Leonem pontificem simili quo susceptus est honore dimisit, qui statim Romam profectus est, et rex Aquasgrani palatium suum reversus est. In eadem expeditione legatus Michaelis Siciliae praefecti, nomine Daniel^b, ad domnum regem venit, adque^c inde iterum cum magno honore dimissus est. Eodem anno gens Avarum^d a fide quam promiserat defecit, et Ericus^e dux Foroiulensis^f post tot prospere gestas res iuxta Tarsaticam^g Laburniae civitatem insidiis oppidanorum oppressus est, et Geroldus^h comesⁱ, Baioariae praefectus, commisso contra Avars proelio, cecidit^j. At enim insulae Baleares, quae a Mauris et Sarracenis anno priori depraedatae sunt, postulato adque^k accepto a nostris auxilio, nobis se dederunt, et cum Dei auxilio a nostris a praedonum incursione defensae sunt. Signa quoque Maurorum in pugna sublata, et domno regi^l praesentata sunt. Wido comes^m qui in marca Britanniaeⁿ praesidebat^o, una cum sociis comitibus Britanniam ingressus totamque perlustrans, in deditionem accepit^p et regi^q de Saxonia reverso arma ducum, qui se dederant, inscriptis singulorum nominibus, praesentavit. Nam his se et terram et populum uniusque^r illorum tradidit, et tota Britanniorum provincia, quod nunquam antea, a Francis^s subiugata est. Eodem anno monachus quidam de Hierosolimis^t veniens, benedictionem et reliquias de sepulchro Domini, quas patriarcha Hierosolimitanus^u domno regi^v miserat, detulit. Axan praefectus civitatis, quae^w dicitur Osca, claves urbis per legatum suum cum muneribus transmisit^x. Et celebratus est^y dies^z natale Domini in eodem palatio. Et inmutavit se numerus annorum in

^a [cecidit, et in Angia sepelitur. De quo in visione Wettini legitur, quod inter martyres sit connumeratus. 9b.]

800.

Rex absolutum Hierosolimitanum^a monachum reverti fecit, mittens cum eo Zachariam^b presbiterum de palatio suo, qui donaria eius per illa sancta loca deferret. Ipse medio mense Martio Aquisgrani palatio digrediens, litus oceani Gallici perlustravit, in ipso mari, quod tunc pyratis infestum erat, classem instituit, praesidia disposuit, pascha in Centulo apud sanctum Richarium celebravit. Indeque iterum per litus oceani Rotomagum^c civitatem profectus est, ibique Sequana amne transmissio, Turonis ad sanctum Martinum orationis causa pervenit^d, moratus ibi dies aliquot propter adversam domnae^e Liutgardae coniugis valitudinem, quae ibidem et defuncta et humata est. Obiit autem die 2. Non. Iun. Inde per Aurelianos ac Parisios^f regressus

^g [Ibi omnium Brittonum duces et comites cum donis ad eum venerunt. 9b.]

a) expectans 5. b) daniel 2. c) atque 5. 6. 7. d) avarorum 7. e) heircus dux foroiulensis 7. f) foroiulensis 5. 6. g) geraldus 7. h) comis 5. i) ceciditatem insule 2. cecidit insulae 5. 6. 7. k) regis 2. l) comis 2. m) britanniae 6. 7. *ita et deinceps.* n) presentabat 2. o) regis 2. p) uniuscuiusque 7. q) antea a francis fuerat a francis 7. r) hierosolimis 5. hierosolimis 7. s) hierosolimitanus 5. 6. t) regis 2. u) qui dicitur 2. v) transmisit deest 2. w) est in die natalem 2. x) dies deest 5. y) hierosolimitanum 6. (7.) z) zachariam 5. a) rotomagum 5. rotomagnum 6. a) domna 2. b) parisios 2.

35) Tersat, pæpe Fiume (Flumen S. Vitt.) 36) cf. Einhardi vitam Karoli cap. 13.

dispositas iuxta eandem basilicam incidit.^b Ubi equo deiectus^c, et eritis oculis ut aliquibus visum est, lingua quoque amputata, nudus ac semivivus in platea relictus est. Deinde iussu eorum qui huius facti auctores fuere, in monasterium sancti Herasmi^d martyris velut ad curandum missus, Albini cuiusdam, cubicularii sui, cura noctu per murum dimissus^e, a Winigiso duce Spolitino^f, qui audito huiusmodi facinore Romam festinus advenerat, susceptus, ac Spoletium^g deductus^h est. Cuius rei nuntium cum rex accepisset, ipsum quidem, ut vicarium sancti Petri et Romanum pontificem, cum summo honore ad se praecepit adduci, iter tamen suum, quod in Saxoniā facere constituerat, non omisit. Habito itaque generali conventu super Rhenum in loco qui Lippelhamⁱ vocatur, ibique^k eodem anno transmissio, cum toto exercitu suo ad Paderbrunnon^l accessit, ibique in castris considens, pontificis ad se properantem praestolatur adventum. Misit interea Karolum filium suum^m ad Albim cum parte exercitus propter quaedam negotia cum Wilcisⁿ et Abodritis disponenda, et quosdam Saxones de Nordluidis^o recipiendos. Cuius reversionem^p cum expectat, venit pontifex, et valde honorifice ab illo^q susceptus est, mansitque apud eum dies aliquot. Et cum ei cuncta, propter quas venerat, intimasset, iterum Romam cum magno^r honore per legatos regis qui cum eo missi sunt, reductus, atque in locum suum restitutus est. Quo dimisso, rex paucos dies ibidem^s moratus, legatum Michaelis^t patricii de Sicilia, nomine Danihelem^u, ad se missum absolvit. Accepit etiam tristem^v nuntium de Geroldi^w et Erici^x interitu, quorum alter, Geroldus^y videlicet Baioariae praefectus, commissio cum Hunis proelio cecidit^z, alter vero, id est Ericus^a, post multa proelia et insignes victorias apud Tharsaticam^b, Liburniae civitatem, insidiis oppidanorum interceptus atque interfectus^c est.³⁶ Rebus itaque^d Saxonum pro rerum oportunitate dispositis, rex in Franciam revertitur. Et cum Aquisgrani hiemaret, Wido comes ac praefectus Britanici limitis, qui eodem anno cum sotiis comitibus totam^e Brittonum^f provinciam perlustraverat, arma ducum qui se dederunt^g, inscriptis singulorum nominibus, detulit. Videbatur enim, quod^h ea provincia tum essetⁱ ex toto subacta, et esset^j, nisi perfidae gentis instabilitas cito id^k aliorum more solito commutasset.³⁷ Allata sunt et signa, quae occisis in Maiorica Mauris praedonibus erepta fuerunt. Et Azan Sarracenus, praefectus Oscae, claves^l urbis cum aliis donis regi^m misit, promittens eam se dediturumⁿ, si oportunitas eveniret. Sed et monachus quidam de Hierosolima^o veniens, benedictionem et reliquias de loco resurrectionis dominicae, quae patriarcha regi miserat, detulit. Et^p rex natalem Domini in eodem palatio residens^q celebravit, ac monachum reverti volentem absolvens, Zachariam quendam, presbiterum de palatio suo, cum eodem ire iussit, cui et donaria sua ad illa veneranda loca deferenda commisit.

800.

Redeunte verna^a temperie, medio fere Martio rex Aquisgrani^b digressus, litus oceani Gallici perlustravit, et in ipso mari, quod tunc peratis^c Nordmannicis infestum erat^d, classem instituit, praesidia disposuit, pascha^e in Centulo^f apud sanctum Richarium celebravit. Inde iterum per litus maris iter^g agens, Ratumagum civitatem venit, ibique Sequana amne transmissio, Turonos^h ad sanctum Martinum orationis causa profectus est, moratusⁱ ibi dies aliquot propter adversam Liutgardae^j coniugis valetudinem^k, quae ibidem et defuncta et humata est: obiit autem diem^l 2. Non. Iun. Inde

a) positas 5. 4. 6. 9. b) incidit iuxta eandem ecclesiam 4. c) deictus 1. d) erasmi 9. e) demissus 2. 9. f) spolitano 4. 6. spoletano 3. 7. 9. g) spoletium 3. spoletum 2. 4. 5. 6. 7. 9. h) ductus 2. i) lippiam 4. lippia 5. 6. 7. lippenheim 9. k) ibique — ibique deest 2. 7. l) paderbrunnon 4. paderbrunnam 9. m) f. s. k. 9. n) uulcis 3. uilcis 6. o) nordluidis m. nordluis 7. nordluidis 9. p) versionem 1. q) eo 7. r) magna 1. 2. s) i. d. 7. t) michaelis 7. 9. u) danielem 2—9. v) triste 3. 4. 5. 9. w) gerholti — gerholtus 9. x) herici 4. herrici 5. heinrici 6. y) geloldus 2. z) occidit 7. a) herricus 6. heinricus 6. b) tarsaticam 5. tarsaticam 4. 7. 9. tharsicam 3. b) a. i. deest 6. c) autem 7. d) totum 2. e) brittaniam p. 3. bretonum 4. brittaniam in hiis qui se dederunt 5. brittonum 6. 7. 9. f) dediturum 7. g) deest 9. h) et fuisset 7. fuissetque 9. i) cito animum 7. k) convertisset 7. l) clavis 2. m) deest 2. n) traditum 9. o) hierosolyma 7. hierosolymis 9. p) deest 1. q) in e. p. r. n. d. 4. 5. 6. r) veris 4. 5. 6. s) aquisgrano 7. t) peractis 2. piratis 4. 6. pyratis 3. 6. 7. u) ubi tunc piraticam nordmanni exercebant 9. v) sanctum pascha 9. w) in centulo deest 9. x) deest 3. 9. y) turonis 6. 6. z) moratusque est ibi 7. a) liutgardae 2. 3. 9. b) die 11. 3. 4. 5. 6. pridie 7. 9.

Aquasgrani reversus est. Et pridie Non. Iul. insolito more aspera pruina erat, et 7. Id. Iul. similiter, quae tamen nihil incommoditatis fructibus adtulit. Et mense Augusto inchoante Mogontiacum^a veniens, iter in Italiam condixit^b, adque inde profectus, cum exercitu Ravennam venit. Ibi^c ordinata in Beneventanos expeditione, post septem dierum inducias Romam iter convertit, et exercitum cum Pippino filio suo in^d Beneven-⁵ tanorum terras praedatum ire iussit. Romam vero cum venisset, occurrit ei pridie Leo papa et Romani cum eo apud Nomentum³⁷, duodecimo ab urbe lapide, et summa eum humilitate summoque honore suscepit, prandensque^e cum eo in loco praedicto, statim cum ad urbem praecessit. Et in crastinum in gradibus basilicae^f beati Petri apostoli stans, missis obviam Romanae urbis vexillis, ordinatis etiam adque dispositis¹⁰ per congrua loca tam peregrinorum quam civium turmis qui venientibus³⁸ laudes dicerent, ipse cum clero et episcopis equo descendente gradusque ascendente suscepit, dataque^g oratione, in basilicam beati Petri apostoli psallentibus cunctis introduxit. Facta sunt haec^h sub die 8. Kal. Decembris. Post septem vero dies rex, contione vocata, curⁱ Romam venisset omnibus patefecit, et exinde cotidie in^k ea quae venerat¹⁵ facienda operam dedit. Inter quae vel maximum, vel difficillimum^m erat quod primum inchoatum est, de discutiendisⁿ quae pontifici obiecta sunt criminibus. Qui tamen, postquam nullus probator criminum esse voluit, coram omni populo in basilica beati Petri apostoli evangelium portans ambonem conscendit^o; invocatoque sanctae Trinitatis nomine, iureiurando ab obiectis se criminibus purgavit. Eadem die Zacharias²⁰ cum duobus monachis, uno de monte Oliveti, altero de sancto³⁹ Saba³⁹, de Oriente reversus Romam venit, quos patriarcha Hierosolimitanus cum Zacharia ad regem misit, qui benedictionis causa claves sepulchri dominici^r ac loci calvariae, claves etiam civitatis et montis cum vexillo detulerunt: quos rex benigne suscipiens^s, aliquot dies secum detenuit^t, et Aprili mense remuneratos absolvit; et celebravit natalem Domini²⁵ Romae. Et inmutavit se^u numerus annorum in

801.

Ipsa die^v sacratissima natalis Domini, cum rex ad missam ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione surgeret^w, Leo papa coronam^x capiti eius^y imposuit, et a cuncto Romanorum populo adclamatum est: *Carolo Augusto, a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Et post laudes ab apostolico more antiquorum principum adoratus est, adque ablato^z Patricii nomine, Im-³⁰perator et Augustus est appellatus. Post paucos autem dies iussit eos, qui pontificem anno superiore^a deposuerunt, exhiberi: et habita de eis quaestione, secundum legem Romanam^b, ut^c maiestatis^d rei, capitis^e damnati sunt.

(Reliqua usque ad annum 829 cum Einhardi annalibus ita concordant, ut varias tantum lectiones eorum margini adscribendas et siglis A. L. notandas censuerim.)

a) mogontiam 6. mogunciacum 7. b) conduxit 5. 7. italia 6. c) ibique 7. d) filio in 5. 6. 7. e) prandens 2. f) in basilica 7. g) ascendente sub dataque 2. h) sunt autem haec 7. i) vocato quor 2. k) ad 35 ca quae 5. 6. ad quae 7. l) venerant 2. m) difficillimum 2. n) discutientibus 2. o) conscendens 5. p) zacharias 5. zachariam 2. q) sancta 2. 5. sancta corr. sancto 6. sancto 7. r) claves se pulchritudo minici 2. s) suscipiens alterum non secum detenuit 2. t) detinuit 5. 7. u) inmutatus est 5. 6. 7. v) die deest 2. w) surrexit 2. x) corona 2. y) eius deest 2. z) ablato 2. a) superiori 5. a) romanorum 7. b) ut deest 2. c) maiestatis ei 2. d) capite 5. 7.

37) Nomento. 38) Medio aevo imperatores ad veterum magistratum imitationem Via Triumphali per montem Mariam (in quo primum laetissimo urbis sibi subiectae aspectu gaudent) portam Angelicam intrare soliti sunt; nam non, quibus nos utimur, via et porta

Flaminia et ponte Mulvio Romam petierunt. Anno tamen Christi 800 sancti Petri basilica adhuc extra Urbem sita erat; accuratam eius descriptionem, qualem Carolus tunc invenerit, in opere iam prodituro VV. CII. Caroli Bunsen⁴⁵ et Ernesti Plattner legere iuvabit. 39) i. e.

per Aurelianos ac Parisios Aquasgrani^a reversus est, et mense Augusto^b inchoante Mogontiacum veniens, generalem conventum ibidem habuit, et iter in Italiam condixit^c: atque inde profectus, cum exercitu Ravennam venit, ibique septem non amplius dies moratus, Pippinū filium suum cum eodem exercitu in terram Beneventanorum^d ire iussit; movensque de Ravenna simul^e cum filio, Anconam usque pervenit; quo ibi dimisso, Romam proficiscitur. Cui cum^f pridie quam illo^g veniret, Leo papa apud Nomentum^h occurrissetⁱ, et cum magna eum^j veneratione ibidem suscepisset^k, post coenam, qua simul refecti sunt, illo ibi manente, pontifex ad urbem praecessit^l, et in crastinum^m in gradibus basilicae beati Petri apostoli cum episcopis et universo clero consistens, advenientemⁿ equoque descendentem Deo laudes dicendo et gratias agendo suscepit, et cunctis psallentibus in ecclesiam eiusdem beatissimi^o apostoli Deum glorificans atque magnificans introduxit. Facta sunt haec 8. Kal. Decemb. Post septem vero dies rex concione vocata, cur Romam venisset, omnibus patefecit, et exinde cotidie^p propter quae venerat^q faciendam operam impendit; in quibus vel maximum vel^r difficillimum erat, quod primo^s inchoatum est, de investigandis videlicet quae pontifici obieiebantur criminibus. Qui tamen, postquam nullus eorundem criminum probator esse voluit, coram omni populo in basilica beati Petri apostoli evangelium ferens ambonem conscendit, invocatoque sanctae Trinitatis nomine, de obiectis se criminibus iurando^t purgavit. Eadem die Zacharias presbiter quem rex Hierosolimam^u miserat, cum duobus monachis quos patriarcha cum eo ad regem misit, Romam venit, qui^v benedictionis gratia claves sepulchri dominici^w ac loci calvariae cum vexillo detulerunt. Quos rex benigne receptos^x per aliquot^y dies^z secum detinuit, et redire volentes^{aa} remuneratos absolvit.

801.

Ipse autem cum die sacratissima natalis Domini ad missarum solemniam celebranda^a basilicam beati Petri apostoli fuisset ingressus, et coram altari, ubi ad orationem se inclinaverat, adsisteret, Leo papa coronam capiti eius inposuit, cuncto Romanorum populo adclamante: *Karolo Augusto, a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Post quas laudes ab eodem pontifice^b more antiquorum principum adoratus est, ac deinde, omisso Patricii nomine, Imperator et Augustus appellatus. Post paucos vero^c dies, iubente ipso, hii qui eundem pontificem anno superiore deposuerunt^d, in iudicium adducti, et habita de eis quaestione, secundum legem Romanam, ut maiestatis rei^e, capitis damnati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem intercessit, nam et vita et membrorum integritas eis concessa est; ceterum pro facinoris^f magnitudine exilio deportati sunt. Huius factionis^g fuere principes Paschalis nomenclator^h et Campulus saccellariusⁱ, et multi alii Romanae urbis habitatores nobiles, qui simul omnes eadem sententia damnati sunt. Ordinatis deinde Romanae urbis et apostolici totiusque Italiae non tantum publicis sed etiam ecclesiasticis et privatis rebus — nam tota^j hieme non aliud fecit imperator — missaque iterum in Beneventanos expeditione cum Pippino filio suo, ipse post pascha 7. Kalend. Maias Roma profectus, Spolegium^k venit. Ibi dum esset, 2. Kalend. Maias hora noctis secunda terrae motus maximus^l factus est, quo tota Italia graviter concussa

a) aurelianos ac parisios aquisgrani a. parrhisios aquisgranum 7. b) augusti a. c) indixit 9. d) deest 9. e) deest 3. 9. f) illuc 7. g) numentum 9. h) occurrit 3. 9. i) deest 3. 9. k) suscepit 3. 9. l) processit 3? 9. m) posteroque die 9. n) deest 2. adv. regem 9. o) b. petri a. a. p) quotidie iis 9. q) venerat quod primo 4. 5. 6. media deest. r) quibus ut m. ita 9. s) primum 7. cottidie p. q. v. quod primo 4. 5. 6. t) iureiurando 4. 5. 6. 9. u) ierosolymas 9. v) ii 9. w) d. sepulchri 2. 7. x) susceptos 3. 9. y) alios 1. z) deest 2. aa) v. r. 2. a) celebranda deest 9. b) a pontifice 9. c) autem 9. d) deposuerant 9. e) deposuere 2. f) romanorum ut crimine laesae maiestatis 9. g) factioni B2. h) nomenclator B5. i) saccellarius 2. 3. 4. 6. 7. 9. B2. sqq. j) toti B2. k) spoletum 4. 5. 6. l) deest B2.

laura seu monasterio sancti Sabae presbyteri. equo sequebatur et eius iussu convivas ad mensam papalem vocabat. 4) fisci custos.

„R. ve. est. Quo motu tectum basilicae beati Pauli⁴² apostoli magna ex parte cum suis tribus decidit, et in quibusdam locis urbes^b montesque^c ruerunt. Eodem anno loca quaedam^d circa Rhenum fluvium et in Gallia et in Germania tremuerunt. Pestilentia propter molliem^e hiberni temporis^f facta est. Imperator de Spoletio^g Ravennam^h venit, et aliquotⁱ dies ibi moratus, Papiam perrexit. Ibi nuntiatur^j ei, legatos Aaron, regis Persarum, portum Pisas^k intrasse; quibus obviam^l mittens, inter Vercellos^m et Eporediamⁿ eos sibi fecit praesentari. Unus enim ex eis erat Persa de oriente, legatus praedictique regis — nam duo fuerant — alter Sarracenus de Africa, legatus Amirati Abraham, qui in confinio Africae in Fossato⁴³ praesidebat; qui Isaac Iudaeum, quem imperator ante quadriennium ad memoratum regem Persarum cum Lantfrido et Sigimundo⁴⁴ legatis suis miserat, reversum cum magnis muneribus nuntiaverunt. Nam Lantfridus ac Sigimundus⁴⁵ ambo in eodem itinere defuncti sunt. Tum ille misit Erchanbaldum⁴⁶ notarium in Liguriam ad classem parandam, qua⁴⁷ elefantibus⁴⁸ et ea quae cum⁴⁹ eo adferbantur⁵⁰ subveherentur. Ipse vero, celebrato die natali sancti Iohannis baptistae apud Eporediam, Alpes transgressus⁵¹ in Galliam reversus est. Ipsa aestate capta est Barcinona, civitas in Hispania⁵², iam biennio obsessa. Zatum⁵³ praefectus eius et alii complures Sarraceni comprehensi. Et in Italia Teate⁵⁴ civitas similiter capta et incensa est, eiusque⁵⁵ praefectus Roselmus comprehensus. Castellam⁵⁶ quae ad ipsam civitatem pertinebant, in deditionem accepta sunt. Zatum et Roselmus una die ad praesentiam imperatoris deducti⁵⁷, et exilio damnati sunt. Ipsius anni mense Octobrio⁵⁸ Isaac Iudaeus de Africa cum elefanto regressus, portum Veneris⁵⁹ intravit; et quia propter nives⁶⁰ Alpes transire non potuit, Vercellis hiemavit. Imperator Aquisgrani palatio natale⁶¹ Domini celebravit.

celebr.
Et in-
mutav.
se nu-
merus
annor.
in A. L.

802.

Herena imperatrix de Constantinopoli misit legatum, nomine Leonem, spatharium propter pacem confirmandam inter Francos et Graecos, et imperator vicissim propter ipsum, absoluto illo, misit Iesse, episcopum Ambianensem, et Helmgandum⁶² comitem Constantinopolim, ut pacem cum ea statuerent. Celebratum est pascha Aquisgrani palatio. Ipsius anni mense Iulio, 13. Kalend. Augusti, venit Isaac cum elefanto et caeteris muneribus, quae a rege Persarum missa sunt, et Aquisgrani omnia imperatori detulit. Nomen elefanto erat Abulabaz⁶³. Ortona⁶⁴ civitas in Italia in deditionem accepta. Luceria⁶⁵ quoque frequenti obsidione fatigata et ipsa in deditionem venit, praesidiumque nostrorum in ea positum. Imperator aestatis tempore in Arduenna venatibus indulgens, misso Saxonum⁶⁶ exercitu, transalbanos Saxones vastavit. Grimaldus⁶⁷, Beneventanorum dux, in Luceria⁶⁸ Winigisum⁶⁹, comitem Spoletii, qui praesidio praeerat, adversa valitudine fatigatum obsedit⁷⁰, et in deditionem accepit, captumque honorifice habuit. Imperator Aquisgrani natalem Domini celebravit.

Et in-
mutav.
se nu-
merus
annor.
in A. L.

a) cecidit B5. b) urbis montes B2. c) et montes B7. d) deest B2. e) molliciem B2. f) hiberni tempore B2. g) spoletio 4. 6. 6. h) aliquod B2. i) nunciator B2. k) portum in Pisas B7. l) obviam 1. m) vercellis B2. 7. n) eporeiam B2. 5. 6. 7. o) sigimundo 5. p) sigimundus 5. q) erchembaldum 2. erchanboldum 5. erchanboldum 6. erchanbaldum B6. r) que B2. s) elefas B5. t) quae de B5. 6. 40 u) que deferabantur B2. v) transgressus est B5. w) in spania B5. in ispania B6. hispaniae B7. x) zatum B7. zatus 4. ita et infra. y) reate 11. z) eius B7. 4) comprehensus est 2. 4. 5. B7. a) perducti B5. 6. b) octubrio B2. c) deest 1. d) natalem 1. e) helmgandum 5. helingsaudum 4. 6. 7. 9. B6. 8. heligaudum 3. heingaldum B7. f) statuerint B2. g) abulabat B7. ambulabaz B6. h) misso in saxoniam 7. B7. misso exercitu 9. i) grimoldus 4. 5. 6. grimouldus 9. k) lucerna B6. l) winige- 65 cum B2. m) fatigata sunt obsedit B2.

42) quae pulcherrima omnium basilica anno 1823 mense Iulio heu! tota conflagravit. 43) non longe a fluvio Sagro. 44) inter meridiem et occidentem Siponti. 45) Porto - Venere, in

803.

Hac hieme circa ipsum palatium et finitimas regiones terrae motus factus, et mortalitas subsequuta est. Winigisus a Grimoldo redditus est, et missi imperatoris de Constantinopoli reversi sunt, et venerunt cum eis legati Nicifori imperatoris, qui tunc rempublicam regebat — nam Herenam post adventum legationis Francicae deposuerunt — quorum nomina fuerunt Michael episcopus, Petrus abbas et Calistus candidatus. Qui venerunt ad imperatorem in Germania super fluvium Sala, in loco qui dicitur Saltz, et pactum faciendae pacis in scripto susceperunt. Et inde dimissi cum epistola imperatoris, Romam regressi atque Constantinopolim reversi sunt. Imperator autem in Baioariam profectus, dispositis Pannoniarum causis, Decembrio mense Aquasgrani reversus est, ibique natalem Domini celebravit.

* [Imperator vero post pascha ab Aquis profectus, ad Magonciam venit, ibique solito more conventum Francorum habuit. g b.]

** [Venit quoque Fortunatus patriarcha de Graecis, afferens secum inter cetera dona duas portas eburneas mirifico opere sculptas. g b.]

*** [venationem bubalorum ceterarumque ferarum per saltum Hircanum exercuit. Inde vero ad Regenesburch veniens, dispositis his quae utilia videbantur esse, adventum exercitus de Pannonia redeuntis praestolabatur. Quibus reversis, obviam illis ad Regenesburch venit. Ibi etiam cum illis Zodan princeps Pannoniae veniens, imperatori se tradidit. Multi quoque Slavi et Humi in eodem conventu fuerunt, et se cum omnibus quae possidebant imperatoris dominio subdiderunt. Constitutisque omnibus utilitatibus, quae in illis partibus necessaria erant, per Alemanniam et per Warmatiam hiemis tempore ad Aquis palatium venit, ibique natalem Domini celebravit. g b.]

Et in-
munit
est nu-
merus
annor.
in A. L.

c. s. ter-
ritus
A. L.
accessit
sed quic-

quid vo-
luit per
manda-
vit.

Nam i.

A. L.

804.

Imperator Aquisgrani hiemavit; aestate autem in Saxoniam ducto exercitu, omnes qui trans Albiam et in Wihmuodi habitabant Saxones cum mulieribus et infantibus transtulit in Franciam, et pagos transalbianos Abodritis dedit. Eodem tempore Godofridus, rex Danorum, venit cum classe sua necnon et omni equitatu regni sui ad locum qui dicitur Sliesthorp, in confinio regni sui et Saxoniae. Promisit enim, se ad colloquium imperatoris venturum, sed consilio suorum inhibitus, profectus non accessit. Imperator autem super Albiam fluvium sedebat, in loco qui dicitur Holdunsteti, et missa ad Godofridum legatione pro perfugis reddendis, me-

* [et ab Aquis profectus, venit ad palatium quod dicitur Niumagum. Ibiq[ue] veris tempore manens, pascha etiam ibidem celebravit. Incipienteq[ue] aestatis tempore ad Aquis legatos palatium revertens, exercitum in Saxoniam misit. Transitoq[ue] Rheno generalem conventum Francorum habuit iuxta Lippiae fontem. Sumptoq[ue] inde itinere, per Saxoniam profectus, castra metatus est in loco qui dicitur Boldonstat (Holdonstat). In quibus castris etiam Sclavorum principes adfuerunt. Quorum causis discussis et secundum arbitrium dispositis, regem illis Trasiconem constituit. Missisq[ue] inde exercitibus suis per diversas partes Saxoniae, tam perfidos illos (ad) quos ultra Albiam transierat, quam illos qui in Wigmoti manebant, et frequentibus maleficiis populum Saxonum a via veritatis averterant, cum mulieribus et infantibus Deo auxiliante sapientissima dispositione de Saxoniam per diversas vias dirigens, funditus exterminavit, et per Gallias ceterasq[ue] regiones regni sui sine ulla laesione exercitus sui dispersit. Eodem tempore Godefridus etc. g b.]

a) subsequata B2. b) winegisus B2. winighisus B6. c) grimaldo B2. 5. grimoldo g. d) missi domni imp. B5. 6. e) cum ipsis B2. f) helenam 3. 4. harenam 5. g) francicae 4. franciae 8. B7. 11. legationem franci B2. h) michael 1. 3. 9. B7. i) callistus B7. k) saltz B2. saliz B6. saltz 5. saltz 6. l) paciende B2. m) suscipiunt B2. n) Et hic d. B7. o) aquasgrani B5. p) deest B2. q) albam in wihmuodi B2. r) wihmuodi 3. 7. wimodi 4. winuodi 5. wimuodi 6. wichmuodi B6. wimuodi B7. s) cum deest 1. t) mueribus B2. u) sliestorf 5. sliesthorp 6. sliesthorp 4. suesthorp 5. liesthorp B7. v) si B2. w) propicius B2. x) holdunsteti 4. holdunsteti g. holdunstein B6. hodunsteti B7.

49) candidati, scholarium in palatio classis, enim civitatem, thorp villam indicat. 53) Hol-
ad custodiam imperatorum adhibiti. 50) Kö- lenstedt duobus ab Albia miliaribus Germani-
nigshofen. 51) pagus, in quo Brema, intra cis, e meridie oppidi Harburg; iam supra an-
55) Albi et Wisoram. 52) Schleswig; wig no 795 Lüne cum fluvio Albi coniungi vidimus.

dio^a Septembrio Coloniam venit. Dimissoque exercitu, primo Aquasgrani, deinde Arduennam^b petit^c, et venationibus indulgens, Aquasgrani reversus est. Medio Novembrio allatum est ei, Leonem papam natalem Domini cum eo celebrare velle, ubicumque hoc contingere potuisset. Quem statim, misso ad sanctum Mauricium Karlo filio suo, honorifice suscipere iussit. Ipse obviam illi Remorum civitatem^{**} profectus est, ibique susceptum^d, primo Carisiacum villam, ubi natalem Domini celebravit^{***}, deinde Aquasgrani^e perduxit, et donatum magnis muneribus, per Baioariam ire volentem, deduci fecit usque Ravennam. Causa adventus eius haec erat: Perlatum est ad imperatorem aestate praeterita, Christi sanguinem in Mantua civitate fuisse reperi- tum, propter hoc misit ad papam, petens ut huius famae veritatem inquireret. Qui accepta occasione exeundi, primo in Langobardiam, quasi pro inquisitione praedicta profectus est, indeque arrepto itinere, subito ad imperatorem usque pervenit. Mansit- que apud illum dies octo, et sicut dictum est, Romam repedavit.^{****}

Et in-
mutat.
est mu-
nerus
annor.
in AL.

** [in basilica beati Remigii episcopi et confessoris. 9b.]

*** [Inde pariter proficiscentes, pervenerunt ad Suessionis civitatem, in qua dimisso papa, ad colloquium germanae suae Gislae, quae in his diebus aegrotabat, ad Calam monaste- rium pervenit. Ernitusque eius colloquio, ad Carisiacum villam Leonem papam, quem apud sanctum Medardum dereliquerat, sibi obviam venire fecit. Deinde 9b.]

**** [Rex vero reliquam partem hiemis in iam dicto palatio peragens, pascha Domini cum gaudio celebravit. 9b.]

[Rigbodo^f Treverum episcopus obiit Kalend. Octobris. B2. 3.]

805.

Non multo post Capcanus^g, princeps Hunorum, propter necessitatem populi sui imperatorem adiit^h, postulansⁱ sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam⁵⁴ et Carnuntum^{k,55}, quia propter infestationem Sclavorum in pristinis sedibus esse non poterat. Quem imperator benigne suscepit — erat enim Capcanus^g christianus, nomine Theodorus — et precibus eius annuens, muneribus donatum redire permisit. Qui rediensⁿ ad populum suum, pauco^o tempore transacto diem obiit. Et misit Caganus^p unum de optimatibus^q suis, petens sibi honorem antiquum, quem Caganus^r apud Hunos^s habere solebat. Cuius precibus imperator adsensum praebuit, et summam totius regni iuxta priscum^t eorum ritum Caganum^r habere praecepit. Eodem anno^u misit^v exercitum suum cum filio suo Karlo in terram Sclavorum, qui vocantur^w Behemi.^{7**}

^a [cum esset imperator in palatio, quod situm est Aquis. 9b.]

** [et per tres vias in eandem regionem exercitum penetrare praecepit. Partem autem exercitus cum Karolo rege, filio suo, per orientalem partem Franciae seu Germaniae ire praecepit, ut Hircano saltu transiecto, iamdictos Sclavos invaderet. Aliam vero partem⁵⁵ per Saxoniam dirigens, ut ex altera parte cum Saxonibus et innumerabilibus Sclavis, transito ab aquilone iamdicto saltu, in Sclavos prorumperet. Tertia quoque ex parte expeditionem totius Baioariae in eandem regionem intrare iussit. Venientes autem undique in planiciem Behemi, universi principes diversarum gentium in conspectu regis Karoli pervenerunt. Castrametati sunt autem haut procul a se illi innumerabiles exercitus⁵⁰ distantes. Karoli autem regis et principum qui cum eo erant imperio usus totus ille ex- ercitus, ipsam regionem invasit. Sed Sclavi in via et saltus penetrantes, se minime ad pug- nam praeparaverunt. Vastata autem et incensa per 40. dies eadem regione, duces eorum nomine Lechonem occidit. Et dum nec iam pabula equis, aut cibaria exercitui superes- sent, vastata et ad nihilum redacta iam dicta regione, ad propria reversus est. Impe-⁴⁵ rator vero ipsius aestatis tempus in venatione et iocunditate peragens, per Vosagum sil- vam iter faciens, pervenit ad locum qui dicitur Campus. Ibi quoque aliquot diebus moram

a) reddendis mense sept. 9. B7. b) d. ad arduennam B2. c) petiit B2. d) suscepto primo carsiacum B2. e) inde aquisgrani B9. f) Rigbodo etc. reperitur etiam in Ann. Fulden. g) capcanus 1. 2. 3. 4. (7.) B2. 6. 8. 9. capcanus B5. capanus 5. 6. cacanus 9. caganus 7. B7. h) adidit B2. i) postolans B2. k) car-50 nutum 6. carnotum B5. carnuntum 3. carnotum B7. l) poterat 4. 5. 6. m) capcanus 1. 2. 3. 4. (7.) B2. 6. 8. 9. capcanus B5. capanus 5. 6. cacanus 9. caganus 7. B7. n) reddiens B2. o) paucos B2. p) caganus 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. B2. 5. 6. 7. 8. cacanus 9. q) optimatibus B2. r) caganus 1. 2. 3. 4. 6. 7. B2. 5. 6. 7. 8. capcanus 3. capanus 5. cacanus 9. s) apud hunos deest B6. t) caganum corr. cagano B2. u) vocatur behem 4. v) behemi 7. behemanni 9. beheluni B7. w) 55)

54) Sarvar. 55) Heimbürg oppidum ad Danubium, in Austriae et Hungariae confinibus.

Qui omnem^a illorum^b patriam depopulatus, ducem eorum nomine Bechonem^c occidit, et inde regressus, in Vosego^d silva ad patrem^e venit, in loco qui dicitur Camp.⁶⁶ Nam imperator Iulio mense de Aquisgrani profectus, per Theodonis villam^f atque Mettis transiens, Vosegum^g petiit. Ibiq[ue] venationi^h vacans, post reversionem exercitus ad Rumericiⁱ castellum⁷ profectus, ibique aliquantum^k temporis moratus, ad hie-mandum in Theodonis-villa palatio suo consedit. Ibi ad eum^l ambo^m filii sui Pippinus et Hludoicus venerunt, celebravitque ibi natalem Domini.

faciens, dilectum filium suum Karolum regem ab expeditione reversum cum gaudio suscepit. Inde vero mense Iulio de Aquisgrani profectus, Theodonis villam pervenit, atque per Mettis etc. gb.]

806.

Statim post natalem Domini venerunt Willeriⁿ et Beatus, duces Venetiae, necnon et Paulus dux Iaderae⁶⁸, atque^m Donatus eiusdem civitatis episcopus, legati Dalmatarum⁶⁵, ad praesentiam imperatoris cum magnis donis. Et facta est ibi ordinatio ab imperatore de ducibus et populis^o tam Venetiae quam Dalmatiae. Illisque absolutis, conventum habuit imperator cum primoribus et optimatibus Francorum de pace constituenda et conservanda inter filios suos, et divisione regni facienda in tres partes, ut sciret unusquisque illorum, quam partem tueri et regere debuisset, si superstes^p illi deveniret. De hac partitione et testamentum factum, et iureiurando ab optimatibus Francorum confirmatum, et constitutiones^q pacis conservandae causa^r factae, atque haec omnia litteris mandata sunt, et Leoni papae, ut his sua manu subscriberet, per Einhardum^s missa. Quibus pontifex lectis, et adsensum praebuit, et propria manu subscripsit. Imperator, dimisso utroque filio^t in regnum sibi deputatum, Pippino scilicet et Hludoico, de villa Theodonis per Mosellam et Rhenum secunda aqua Noviomagum⁶⁷ navigavit, ibique^u sanctum quadragesimale ieiunium et sacratissimam paschae festivitatem celebravit. Et inde post non multos dies Aquasgrani veniens, Karlum filium suum in terram Sclavorum^v qui dicuntur^w Sorabi, et sedent super Albim^x fluvium, cum exercitu misit, in qua expeditione Miliduoeh^y Sclavorum dux interfectus est, duoque castella ab exercitu aedificata, unum super ripam fluminis Salae, alterum iuxta fluvium Albim.⁶⁹ Sclavisque pacatis, Karlus cum exercitu regressus, in loco qui dicitur Silli^z super ripam Mosae fluminis ad imperatorem venit. Missa est et manus de Baioaria et Alamannia atque Burgundia sicut anno superiore in terram Beeheim^{aa}, vastataque terrae non minima portione, absque ullo gravi incommodo regressa. Eodem anno in Corsicam insulam contra Mauros qui eam vastabant classis de Italia a Pippino missa est, cuius adventum Mauri non expectantes abscesserunt, unus tamen nostrorum, Hadumarus comes^{ab} civitatis Genuae, imprudenter contra eos dimicans occisus est. In Hispania vero Navarri^{ac} et Pampilonenses^{ad}, qui superioribus annis ad Sarracenos^{ae} defecerant, in fidem recepti sunt. Classis a Niciforo imperatore, cui Niceta patricius praeerat, ad recipiendam^{af} Dalmatiam mittitur, et legati qui ante quattuor fere annos ad regem Persarum missi sunt, per ipsas Graecarum navium stationes transvecti, ad Tarvisiani^{ag} portus receptaculum, nullo adversariorum sentiente, regressi sunt. Imperator celebravit natalem Domini Aquisgrani.

a) omne 1. B 6. b) omnia i. et p. B 7. c) bechonem 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. lechonem g. B 2. 5. 6. 7. 8. d) vosego 1. 3. 4. 5. 6. B 2. 5. 6. 8. vosega 2. vosegum 7. vosegum 9. vosago B 7. ita deinceps. e) ad imperatorem 5. et codd. B. f) villa B 7. g) vosagum B 6. ga) venationibus B 2. h) ronerici B 6. rumerici 7. in A. L. rumrichi 9. numerici 4. i) aliquantulum B 6. k) eorum B 2. l) ibique ambo 2. m) wilharius 9. wilerus 7. ma) ioderae B 7. mb) adque B 2. mc) dalmatarum B 7. n) populi B 2. o) superstes B 2. p) constitutione B 2. q) cause B 2. r) einhardum 1. 2. 4. 7. B 5. 7. einardum B 2. heinhardum B 6. heinlardum 5. eginhardum 9. perhardum 6 per einhardum deest 5. s) filio ut regnum B 5. t) noviomagum 5. u) ibi B 5. v) in terram sclavorum his vocibus incipit codex annalium Einhardi 10. w) qui dicitur B 2. x) albiam B 2. y) miliduoeh 4. miliduch 5. miliduch 6. mih duoeh B 2. mibduoch B 6. z) sylli B 8. aa) beheim corr. beheim 1. beheim 4. 5. B 6. behemannonum 9. ab) comis B 2. 5. b) navari B 5. c) pompelonenses 9. d) a sarracenis B 7. e) recipiendam 1. 2. (3.) 10. recipendam 4. 5. 6. B 2. 5. 6. recuperandam 7. 9. B 7. f) tarvisiani B 7. tarvisani 7.

56) Champ in Lotharingia, villa parva prope Bruyere ad rivum Velogne, a septentrione Romarici Montis, et ab oriente Spinalii (Epinal). 57) Remiremont. 58) Zara. 59) Halle

et alterum contra Magdeburg cf. Chron. Moissiac. ad h. a. 60) Selle, ad dextram Mosae ripam, prope Dinant.

Anno superiore 4. Non. Septemb. fuit eclipsis lunae; tunc stabat sol in decima sexta parte Virginis, luna autem in decima sexta parte Piscium; hoc autem anno pridie Kal. Febr. fuit luna decima septima, quando stella Iovis quasi per eam transire visa est, et 3. Id. Febr. fuit eclipsis solis media die, stante utroque sidere in vice-sima quinta parte Aquarii. Iterum 4. Kal. Mart. fuit eclipsis lunae, et apparuerunt acies eadem nocte mirae magnitudinis, et sol stetit in undecima parte Piscium; et luna in undecima parte Virginis. Nam et stella Mercurii 16. Kal. Aprilis visa est in sole quasi parva macula nigra, paululum superius media centro eiusdem sideris, quae a nobis octo dies conspicitur.^a Sed quando primum intravit vel exivit, nubibus impediendis minime notare potuimus.^b Iterum mense Augusti 11. Kal. Septemb. eclipsis lunae facta est hora noctis tertia, sole posito in quinta parte Virginis et luna in quinta parte Piscium. Sicque ab anni superioris Septembrio usque ad anni praesentis Septembrium ter luna obscurata est et sol semel. Radbertus^b, missus imperatoris, qui de oriente revertebatur, defunctus est, et legatus regis Persarum, nomine Abdella, cum monachis de Hierusalem, qui legatione Thomae patriarchae fungebantur, quorum nomina fuere Georgius et Felix [hic Georgius est abba in monte Oliveti, et cui patria Germania est, qui etiam proprio vocatur nomine Egilbaldus.^{ia} Ann. Laur.] ad imperatorem pervenerunt, munera deferentes quae praedictus rex imperatori miscrat, id est papilionem et tentoria atrii mirae magnitudinis et pulchritudinis; erant enim omnia bissina, tam tentoria quam et funes eorum, diversis tincta coloribus.²⁰ Fuerunt praeterea munera praefati regis pallia sirica^k multa et preciosa, et odores atque unguenta et balsamum; nec non et horologium ex auricalco arte mechanica mirifice compositum, in quo duodecim horarum cursus ad clepsidram vertebatur, cum totidem aereis pilulis, quae ad completionem horarum decidebant, et casu suo subiectum sibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem eiusdem numeri equitibus, per duodecim fenestras completis horis exiebant, et impulsu egressionis suae totidem fenestras, quae prius erant apertae, clauderant; nec non et alia multa erant in ipso horologio, quae nunc enumerare longum est. Fuerunt praeterea inter praedicta munera candelabra duo ex auricalco mirae magnitudinis et proceritatis; quae omnia in Aquense palacio ad imperatorem delata sunt. Imperator legatum et monachos per aliquid quantum tempus secum retinens, in Italiam direxit, atque ibi eos tempus navigationis expectare iussit; eodemque anno Burchardum^l comitem stabuli sui cum classe misit in Corsicam, ut eam a Mauris, qui superioribus annis illuc praedatum venire consueverant, defenderet; qui iuxta consuetudinem suam de Hispania egressi, primo Sardiniam adpulsi^m sunt, ibique cum Sardis proelio commisso, et multis suorum amissis — nam tria milia ibi cecidisse perhibentur — in Corsicam recto cursu pervenerunt. Ibi iterum in quodam portu eiusdem insulae cum classe cui Burchardus^{na} praeerat, proelio decertaverunt, victique ac fugati sunt, amissis tredecim navibus et plurimis suorum interfectis. Adeo illo anno in omnibus locis adversa fortuna fatigati sunt, ut ipsi sibi hoc accidisse testati sintⁿ, eo quod anno superiore contra omnem iustitiam de Patellaria^o insula sexaginta monachos asportatos in Hispania^p vendiderunt, quorum aliqui per liberalitatem^r imperatoris iterum ad sua loca reversi sunt. Niceta patricius, qui cum classe constantinopolitana sedebat in Venetia, pace facta cum Pippino rege, et indutiis usque ad mensem Augustum constitutis, statione soluta Constantinopolim regressus est. Hoc anno^s imperator pascha Aquis celebravit nec non et natalem Domini.⁴⁵

nigra,
tamen
p. s. me-
dio A. L.
adnota-
re A. L.

striva-
rio co-
lore fa-
cta A. L.

omnia
Aquis
A. L.

iterum
in sua
A. L.
Et in-
mutat,
et nu-
merna
annor.
in A. L.

a) Febr. luna fuit 1. b) medio 3? 5. 7. 9. 10. c) quae et a nobis octo dies conspiciebatur B. 9. d) a nobis conspicitur dies octo 9b. e) item adnotare potuimus 9. 9b. notari potuit 5. f) mense augusti 10. B. 6. g) hora B. 2. h) radbertus 1. rathbertus 7. 9. B. 7. i) hic georius B. 6. ia) egilbaldus B. 5. 6. engelbaldus B. 7. k) sirica 1. 2. 3. B. 2. 5. 6. l) burghardum B. 2. m) sardiniam impulsu B. 2. na) burghardus B. 2. n) testati sunt 1. B. 5. o) patellaria B. 5. petellaria B. 6. p) hispaniam B. 7. q) libertatem B. 7. r) Hoc in an- 50 no B. 2.

6) inter Siciliam et Africam sita.

808.

Hiemps mollissima hac pestilens fuit in illo tempore, vereque inchoante imperator Noviomagum profectus, transacto ibi quadragesimali ieiunio, celebrato etiam sancto pascha, iterum Aquas^a regressus est. Et quia nunciabatur, Godofridum regem Danorum in Abodritos cum exercitu traiecisse, Karlum filium suum ad Albiam cum valida Francorum et Saxonum manu misit, iubens vaesano regi resistere, si Saxoniae terminos adgredi temptaret. Sed ille stativis per aliquot dies in litore habitis, expugnatis etiam et manu captis aliquot Sclavorum castellis, cum magno copiarum suarum detrimento reversus est. Nam licet Drasonem^b, ducem Abodritorum, popularium fidei diffidentem loco pepulisset, Godelaibum^c, alium ducem, dolo captum patibulo suspendisset, Abodritorum duas partes sibi vectigales fecisset, optimos tamen militum suorum et manu promptissimos amisit, et cum eis filium fratris sui, nomine Regnoldum, qui in obpugnatione cuiusdam oppidi cum plurimis Danorum primoribus interfectus est. Filius autem imperatoris Karlus^d Albiam ponte iunxit^e, et exercitum cui praeerat in Linones^f et Smeldingos^g, qui et ipsi ad Godofridum regem defecerant, quanta potuit celeritate transposuit, populatisque circumquaque eorum agris, transito iterum flumine, cum incolomi exercitu in Saxoniam se recepit. Erant cum Godofrido in expeditione praedicta Sclavi qui dicuntur Wiltzi^h, qui propter antiquas inimicitias quas cum Abodritisⁱ habere solebant, sponte se copiis eius coniunxerunt^k, ipsoque in regnum suum revertente, cum praeda quam in Abodritis capere potuerunt, et ipsi domum regressi sunt. Godofridus vero, priusquam reverteretur, destructo^l emporio, quod in oceani litore constitutum, lingua Danorum Reric^m dicebatur, et magnam regno illius commoditatem vectigalium persolutione praestabat, translatisque inde negotiatoribus, soluta classe ad portum qui Sliesthorpⁿ dicitur cum universo exercitu venit. Ibi^o per aliquot dies moratus, limitem regni sui qui Saxoniam respicit, vallo munire constituit, eo modo, ut ab orientali maris sinu, quem illi Ostarsalt^p dicunt, usque ad occidentalem oceanum totam Aegidoriae^q fluminis aquilonalem ripam munimentum valli praetexeret, una tantum^r porta dimissa, per quam^s carra et equites emitti et recipi potuissent: diviso itaque opere inter duces copiarum, domum reversus est. Interea rex Nordanhumborum^t de Britannia insula, nomine Eardulf^u, regno et patria pulsus, ad imperatorem dum adhuc Noviomagi moraretur venit, et patefacto adventus sui negotio, Romam proficiscitur, Romaque rediens, per legatos Romani pontificis et domni imperatoris in regnum suum reducit^v. Praeerat tunc temporis ecclesiae Romanae Leo tertius, cuius legatus ad Britanniam directus est Adulfus^w diaconus de ipsa Britannia^x, natione Saxo, et cum eo ab imperatore^y missi abbates duo Hrotfridus^z notarius^{aa} et Nantharius^{ab} abbas de sancto Audemaro^{ac}. Imperator vero aedificatis per legatos suos super Albim fluvium duobus castellis, praesidioque in eis contra Sclavorum incursiones disposito, Aquisgrani hiemavit, natalemque^{ad} Domini et sanctum pascha ibidem celebravit.

Et in-
mutat.
est^{ae}
numer.
annor.
in A. 7.

a) Aquis B 7. b) drasonem B 8. trasconem B 7. thrasonem g. c) godolaibum 5. d) dominus Karlus 40 B 7. e) iunxit B 2. f) linones 3. hilinones 9. g) smeldignos B 4. h) wiltzi B 5. wilzi B 7. i) quam abodritis 1. k) coniunxerunt B 2. l) destructo B 2. 7. m) suesthorp 3. siesthorp 4. sliestorff 5. sliesthorp 6. siesthorp alii sliesthorp 7. sliestorff 9. sliesthorp B 5. sbestorb B 6. sciesthorp B 7. siesthorp B 9. slieswic B 12. n) Ibiq; B 2. o) ostarsalt 2. orstalsalt 3. ostersaltus 5. ostersalt 6. 9. ostarhsalt alii lestarhsalt 7. ostarsalt B 2. ostarsal B 5. estarsalt B 7. ostarsaltz B 8. etc. p) tamen B 7. uno t. 45 portu dimisso per quem 4. 5. 6. q) per quem 1. 2. r) nordanhumborum 2. nordhuobrorum 3. 9. nord-animbrium 4. northanimbrium 5. nordanumborum 6. nordanhumborum 7. ra) earduf 1. eardulfus 3. 7. B 7. ardulf 9. rb) deducitur B 2. s) addulfus B 7. adolphus 9. t) de ipsa brisania B 2. u) ad imperatorem 1. 5. 6. 9. v) rotfridus 3. 4. hortfridus 5. 6. rotfridus 7. rutfridus 9. hrotfridus B 2. 7. hrotfridus B 5. 6. w) mantarius 3. nantarius 4. mancharius 6. x) audomaro 2. 7. B 2. 5. audemauro 5. 50 sancti audemauro 6. otmaro 3. B 7. othmaro 9. y) natalem 1. 2. etc. B 6. z) Et iam, est n. a. deest B 5. 6. 7. *) mutatus B 8.

62) inter Wiltzos et Abodritos ultra Albiam parva prope Wismariam, quam tamen in map-
habitabant, Smeldingi Albiae propiores cf. pis geographicis haud invenio. 64) die Ostsee.
Chronici Gottwicensis Prodr. II. 660. 63) Geh- 65) die Eider; cf. „Kieler Blätter“ T. IV.
55 hardio hist. Daniae p. 381. est Rorich, villa p. 403. 66) abbas S. Amandi.

809.

Classis de Constantinopoli missa primo Dalmatiam deinde Veneciam* appulit, cumque ibi hiemaret, pars eius Comiacum⁶⁷ insulam accessit, commissoque proelio contra praesidium quod in ea dispositum erat, victa atque fugata Veneciam recessit. Dux autem qui classi praeerat, nomine Paulus, cum de pace inter Francos et Graecos constituenda, quasi sibi hoc esset iniunctum, apud Pippinum^a Italiae regem agere moliretur, Wilharono^b et Beato Venetiae ducibus omnes inchoatus eius^c impediuntibus, atque ipsi etiam insidias parantibus^d, cognita illorum fraude, discessit. At in occiduis partibus^e dominus Hludoicus rex cum exercitu Hispaniam ingressus, Dertosam^f civitatem in ripa Hiberi^g fluminis sitam obsedit, consumptoque in obpugnatione illius aliquanto tempore, postquam eam tam cito capi non posse vidit, dimissa obsidione, cum incolam exercitu in Aquitaniam se recepit. Postquam Arduifus rex Nordanhumborum^h reductus est in regnum suum, et legati imperatoris atque pontificis reversi sunt, unus ex eis, Aldulfusⁱ videlicet diaconus, a piratis captus est, caeteris sine periculo traicientibus, ductusque ab eis in Britannia^j, a quodam^k Coenulfi^l regis homine redemptus est, Romamque reversus. In Tuscia Populonium^m, civitas maritima, a Graecis qui Orobitaeⁿ vocantur depraedata est. Mauri quoque de Hispania Corsicam ingressi, in ipso sancto paschali sabbato civitatem quandam diripiunt, et praeter episcopum ac paucos senes atque infirmos nihil in ea reliquerunt. Interea Godofridus rex Danorum per negotiatores quosdam mandavit, se audisse, quod imperator ei fuisset iratus, pro eo quod in Abodritis anno superiore duxit exercitum, et suas ultus^o est iniurias, addens velle se purgare ab eo quod ei obiecerat; foederis irruptionem^p ab illis primo^q fuisse inchoatam. Petebat etiam, ut conventus comitum^r imperatoris atque suorum iuxta terminos regni sui trans Albim fieret, in quo res invicem gestae proferri et emendatione digna inter partes enumerari^s potuissent. Non abnuut imperator; colloquiumque trans Albiam habitum cum primoribus Danorum, in loco qui dicitur Badenflot^t, multisque hinc et inde prolatis atque enumeratis rebus, negotio penitus infecto discessum est. Thrasco^u vero, dux Abodritorum, postquam filium suum postulanti Godofrido obsidem dederat, collecta^v popularium manu, et auxilio a Saxonibus accepto, vicinos suos Wiltzos adgressus, agros eorum ferro et igni vastat^x, regressusque domum cum ingenti praeda, accepto iterum a Saxonibus validiori auxilio, Smeldingorum maximam civitatem^y expugnat, atque his successibus omnes qui ab eo defecerant, ad suam societatem reverti coegit. His ita gestis, imperator de Arduenna Aquas reversus, mense Novembrio concilium habuit de processione Spiritus sancti, quam quaestionem Iohannes^z quidam monachus Hierosolimis primo commovit; cuius definiendae causa Bernharius^a episcopus Wormacensis^b et Adalhardus^c abbas^d monasterii Corbeiae^e Romam ad Leonem papam missi sunt. Agitatum est etiam in eodem concilio de statu ecclesiarum et conversatione eorum, qui in eis Deo servire dicuntur, nec aliquid tamen definitum est propter rerum, ut videbatur, magnitudinem. Imperator autem, cum ei multa de iactantia et superbia regis Danorum nuntiarentur, statuit trans Albiam fluvium civitatem aedificare, Francorumque in ea ponere praesidium. Cumque ad hoc per Galliam atque Germaniam homines congregasset^f, armisque ac caeteris^g ad usum necessariis^h rebus instructos per Frisiam ad locum destinatum ducere iussisset, Thrascoⁱ dux Abodritorum in emporio^k Reric^l ab hominibus Godofridi per dolum interfectus est. Sed imperator, postquam locus civi-

*) Veneciam 1. B2. 6; alii Venetiam hic et infra. a) apud dominum pippinum B7. B2? b) wilharo 9. c) eius 35. dicit 1. d) parentibus 1. 2. B5. paraverunt B2. e) occiduis regionibus 9. f) dertosam B2. g) hiberis 1. 4. 5. 6. iberi 7. 9. g^a) nordanhumborum 4. 6. nordanhumborum B5. h) arduifus 1. B6. adolphus 9. addulfus B7. adulfus 4. i) brittania 10. k) quadam B2. l) cenulfi 4. B2. m) reversus est B2. n) populonium B6. o) Ogothias 9. p) suum ultus B2. q) inruptionem B2. r) illo primis 1. 2. 3. 10. B2. 5. 6. ab eis primum 4. 5. 6. prius 7. 9. primitus B7. s) conventus comeatum B2. t) partes emendari (7.) B9. 50 u) badenflot 1. 2. 3. 4. 6. 7. B5. 6. badenflith 5. badenfliet 9. badenflot 10. melac B7. locus vacuus relictus B2. 8. v) thrasco 1. 2. 5. B2. 5. 6. trasco 4. 6. 7. et alii. w) collecto 1. x) vastavit 4. 5. 6. y) maximam civitatem B2. z) iohannis B2. a) bernarius B7. bernhardus 4. 5. bernardus 6. bernhartus 9. a) wormacensis 1. 2. 3. 7. B2. uornacensis B5. 6. ceteri wormaciensis etc. b) adalradus 4. adelhardus 5. alhardus 7. adelhartus 9. adhardus B6. c) abba B5. abbatem B2. d) corbiae 1. 5. corbeia B2. e) homini congregasset 3. f) armisque 55 ceteris 2. g) necessarias 2. i) thrasco B2. k) abodritarum ismporio reric B2. l) reric 5. 6. B6.

67) Comacchio. 68) Tortosa. 69) i. e. montium incolae. 70) locus ignotus, certe prope

tati constituendae fuerat exploratus, Egbertum comitem huic negotio exsequendo praeficiens, Albim traicere et locum iussit occupare. Est autem locus super ripam Sturiae⁷¹ fluminis, vocabulo Esesfelth⁷², et occupatus est ab Egberto^d et comitibus Saxonis circa idus Martias, et muniri coeptus. Aureolus comes^e, qui in commercio Hispaniae atque Galliae trans Pirineum contra Oscam et Caesaraugustam^f residebat, defunctus est, et Amoro^z, praefectus Caesaraugustae atque Oescae, locum eius invasit, et in castellisⁱ illius praesidia disposuit, missaque ad imperatorem^k legatione^l, sese cum omnibus quae habebat in ditionem illi venire velle promisit. Eclipsis lunae contigit 7. Kal. Ianuar.

O. ministrum eius A. L. Ian. in A. J.

810.

Amoro^z, Caesaraugustae^m praefectus, postquam imperatoris legati ad eum pervenerunt, petiit ut colloquium fieret inter ipsum et Hispanici limitis custodes, promittens se in eo colloquio cum suis omnibus in imperatoris ditionem esse venturum; quod licet imperator ut fieret annuisset, multis intervenientibus causis remansit infectum. Mauri, de tota Hispania maxima classeⁿ comparata, primo Sardiniam, deinde Corsicam appulerunt, nulloque in ea invento praesidio, insulam paene totam subegerunt. Interea Pippinus rex, perfidia ducum Veneticorum incitatus, Venetiam bello terraque iussit appetere, subiectaque Venetia⁷³ ac ducibus eius in ditionem acceptis, eandem classem ad Dalmaciae litora vastanda misit. Sed cum Paulus, Cefalaniae^p praefectus, cum orientali classe ad auxilium Dalmatis ferendum adventaret, regia classis ad propria regreditur. Hruodrud^q, filia imperatoris quae natu maior erat^r, 8. Idus Ian. diem obiit. Imperator vero Aquisgrani adhuc agens et contra Godofridum regem expeditionem meditans, nuntium accepit, classem ducentarum navium de Nordmannia^s Frisiam appulisse, totasque Frisiaco littori adiacentes insulas esse vastatas, iamque exercitum illum in continenti esse, ternaque proelia cum Frisionibus commisisse^t, Danosque victores tributum victis imposuisse, et vectigalis nomine centum libras argenti a Frisionibus iam esse solutas, regem vero Godofridum domi esse. Et revera ita erat. Qui nuntius adeo imperatorem concitavit, ut missis in omnes circumquaque regiones ad congregandum exercitum nuntiis, ipse sine mora palatio exiens^{ua}, primo quidem classi occurrere^v, deinde transmissis Rheno flumine, in loco qui Lippeham^w vocatur copias quae nondum conveniant statuit operiri; ubi dum aliquot dies moraretur, elefans ille, quem ei Aaron rex Sarracenorum miserat, subita morte periit. Congregatis tandem copiis, quanta potuit celeritate ad Alaram^x fluvium contendit, castrisque iuxta confluentem eius, quo Wisurae flumini coniungitur, positis, minarum Godofridi regis praestolatur eventum. Nam rex ille, vanissima spe victoriae inflatus, acie se cum imperatore congregari velle iactabat. Sed dum imperator in memorato loco stativa haberet, diversarum rerum nuntii ad eum deferuntur. Nam et classem quae Frisiam vastabat domum regressam, et Godofridum regem a quodam suo satellite interfectum, castellum vocabulo Hohbuoki⁷⁴ Albiae flumini adpositum, in quo Odo legatus imperatoris et orientalium Saxonum erat praesidium, a Wiltzis^y captum; et Pippinum filium eius, regem Italiae,

a) civitati construendae 3. 5. 6. c. exstr. 4. b) aegbertum B2. egibertum 3. 6. traicere 2. c) esfelth 1. esfelt 4. 5. 6. esesfelth 2. 10. B2. 5. esesfelt B6. esesfelth B8. esfelt 4. eselfelth 3. 7. esselfelt B7. d) ab egiberto 3. 6. e) coeptus 1. f) auriolus comis B2. g) caesaraugustum . . . caestaraugustus B2. h) amaro^z 3. 9. B8. i) et castellis B2. k) ab imperatorem B2. IN DCCCX. B5. l) Amoro^z 3. Amoro^z B6. m) caesaraugusto B2. n) classe 1. o) subigerunt B2. 5. 6. subiecerunt B7. p) cefalaniae 5. cefalaniae 6. cephaleniae 7. celalaniae B5. celalaniae Boug. q) hruodrud B5. hruodrud 2. hruodrud 3. rhodtrudis 7. rodrudis 9. r) natu minor erat 3. s) III. Non. Ian. B5. t) nordmannia 1. nordasmannia 2. nordmannia 3. 4. 6. 9. B5. northmannia 5. nordmannia 7. nordmannia B2. 7. normania B6. Tanta vocis varietas satis indicat, codicis 1. lectionem genuinam esse. u) commissis 1. 2. 4. 6. commisse B2. commisse corr. commississe B5. commississe 7. 9. commissis alii. ua) palatio exiens post haec verba in codice B2. folium excidit, pergit infra in voce eius regem italiae. v) occurreret B7. w) lippeha 5. 6. lippeam B7. lippeheim 9. x) alaram 1. araram 9. alacram B6. y) deferant 1. 3. B7. venerunt 5. devenerunt 6. perferuntur 9. deferuntur 2. 7. B5. ad se deferunt B6. z) hohbuochi 3. .) wiltzis B5. 6.

Egidoram situs. 71) die Stör in Holsatia. ta ab incepto desistere coactum esse, ex Venetorum chronicis constat. 72) Itzehoe. 73) Pippinum non omnes Venetorum insulas obtinuisse, sed ponte navali Rivum altum aggressum, tempestate subito coor-

obstare videtur, quod Hamburg a Wiltzis pau-

8. Idus Iul. de corpore migrasse; duasque legationes de diversis terrarum partibus, unam de Constantinopoli, alteram de Corduba^a, pacis faciendae causa adventare narratur. Quibus ille acceptis, disposita pro temporis conditione Saxonia, domum revertitur. Tanta fuit in ea expeditione boum pestilentia, ut paene nullus tanto exercitui superesset, quin omnes usque ad unum interirent^b; et non solum ibi, sed etiam super omnes^c imperatori subiectas provincias illius generis animalium mortalitas inmaxime grassata est. Imperator Aquasgrani veniens mense Octobrio^d, memoratas legationes audivit, pacemque cum Niciforo imperatore et cum Abulaz rege Hispaniae fecit. Nam Niciforo Venetiam reddidit^e, et Haimricum^f comitem olim a Sarracenis captum, Abulaz remittente, recepit. Eo anno sol et luna bis^g defecerunt, sol 7. Idus Iun.^h et 2. Kal. Decemb., luna 11. Kal. Iul. et 18. Kal. Ianuar.ⁱ Corsica insula iterum a Mauris vastata est. Amoro^k ab Aldiraman^l, filio Abulaz, de Caesar-Augusta expulsus^m, et Oseam intrare compulsus est. Godofrido Danorum rege mortuo, Hemmingus filiusⁿ fratris eius in regnum successit, ac pacem cum imperatore fecit.

811.

Absolute atque dimisso Arsafio spathario — hoc erat nomen legato Nicifori imperatoris — eiusdem pacis confirmandae gratia^a legati Constantinopolim ab imperatore mittuntur, Haido^b episcopus Baslensis^c, et Hugu^d comes^e Toronicus^f, et Aio Langobardus de ForoIulii^g, et cum eis Leo quidam spatharius, natione Siculus, et Willeri, dux Veneticorum, quorum alter ante annos decem Romae ad imperatorem, cum ibi esset, de Sicilia profugit, et redire volens, patriam remittitur; alter propter perfidiam honore spoliatus, Constantinopolim ad dominum suum duci iubetur. Condicta inter imperatorem et Hemmingum Danorum regem pax propter hiemis asperitatem, quae inter partes commendi viam clauderat, in armis tantum iurata servatur, donec redeunte veris temperie^h, et apertis viis quae inmanitate frigidis clausae fueruntⁱ, congregantibus ex utraque parte utriusque gentis, Francorum scilicet et Danorum, duodecim primoribus super fluvium Aegidoram, in loco qui vocatur . . ., datis vicissim^k et secundum ritum ac morem suum sacramentis, pax confirmatur. Primores autem de parte Francorum hii fuere: Walach^l comes filius Bernardi^m, Burchardusⁿ comes^o, Unroclus^p comes, Uodo^q comes^r, [Meginhardus comes, A. L.], Bernhardus comes^s, Egbertus^t comes, Theotheri^u comes, Abo^v comes, Ostdag^w comes, Wigman^x comes; de parte vero Danorum imprimis fratres Hemmingi^y, Hancwin^z et Angandeo^{aa}, deinde caeteri honorabiles inter suos viri, Osfred^{ab} cognomento Turdimulo^{ac}, et Warstein^{ad}, et Suomi, et Urm^{ae}, et alius Osfrid filius Heiligen^{af}, et Osfred

a) cordoba B5. b) perirent B7. c) per omnes 10. d) octubrio B7. octimbrio B6. e) reddit 1. f) haimricum 1. 4. 10. amricum 2. hanricum 3. amri 5. hamri 6. henricum 7. heimrichum 9. haimricum B2. 35. 8. heimricum B6. adimicium B7. g) bis deest B7. h) VII. idus Iun. 1. 7. 10. B2. 5. 8. 9. 12. VIII. id. Iun. 2. 3. 4. 5. 9. B7. VII. id. Iul. B5. VIII. id. Iul. 6. i) VIII. kal. Ianuar. 2. B7. k) amaro^z B6. l) abdirama B5. m) repulsus B7. n) gratia B2. greciae B5. o) ad imperatorem 1. 2. 3. 9. ab imperatore 4. 5. 6. 7. 10. B2. 5. 6. 7. p) hatto 9. q) basilensis 3. basensis 5. basilensis 9. balensis B6. r) hugo 6. 7. 8. hug B2. 5. 7. s) comis B2. t) toronicus 1. 2. 4. 10. B6. toringus B5. turonicus reliquit. u) foro Iuli 10. B5. fori Iuli B6. v) veris tempore B7. w) fuerant B7. x) in loco qui vocatur . . . datis . . . vicissim et 1. in 1. q. vocatur clatis vicissim 2. 7; in codicibus 3. 4. 5. 6. 10. B2. 5. 6. legitur datis, nulla lacuna relicta; in 9. deest in loco qui vocatur. y) walah B2. wala B7. walachus 7. z) bernardi B2. 7. aa) purchardus B6. ab) comis ubique B2. b) unroclus 4. B2. 5. 7. mirocus 7. c) vado 7. wado 10. ca) in codice B2. post meginhardus comis quatuor lineis vacuis relictiis pergitur bernardus comis egbertus comis etc.; in B5. meginhardus comis deest, sed lacuna indicatur, in B6. deest; in codicibus B5. 8. 10. 11. meginhardus comes, in B9. meginhardus comes legitur. cb) bernhardus comes deest 3. 9. bernardus 7. B7. d) egbertus 1. egbertus 3. egebertus 5. 6. egilbertus B6. e) theotheri 10. B5. teotheri 2. theoderi 3. theodorus 5. 6. theothericus B2. theodericus 7. theodericus B7. theoderichus 9. f) abbo 4. deest 5. g) ostdagus 7. ostdach 9. ostagi B6. osdag 4. B2. 7. 8. h) wigmannus 7. wignan B7. i) emmingi B7. himingi 6. k) hancwin 2. hancun 7. 50. hancwine 9. hancwihe B6. l) agandeo 5. agandeo 6. agantheo B2. m) osfrid B2. 7. offredus 7. ita et infra. n) turdimulo B2. o) warsteinus 7. warstein 9. warsein B7. p) urui B2. urim B7. urmus 7. uriu 9. q) heligen B5. heiligeni 7. heiligen 9.

lo longius distabat; alii Boitzenburg, vocabulo tamen satis adverso; Büchen potius fuerit in ducatu Lauenburgensi, non magis quam in altera ripa Holdunsteti et Hliuni ab Albia distans. 75) pacis huius conditiones ex pacto

Hlotharii I. imperatoris cum Venetis cognoscimus, quod ex membranarum archivi olim reipublicae Venetae, iam Caesarei Vindobonensis, descriptum lectoribus in posterum proponemus.

de Sconaowe^a, et Hebbi^b, et Aowin.^c Imperator vero, pace cum Hemmingo firmata, et placito generali secundum consuetudinem Aquis habito, in tres partes regni sui totidem exercitus misit, unum trans Albiam in Linones^d qui et ipsos vastavit et castellum Hohbuoki^e superiore anno a Wiltzis destructum^f in ripa Albiae fluminis restauravit; alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas; tertium in Brittones ad eorum perfidiam puniendam. Qui omnes, rebus prospere gestis, incolomes regressi sunt. Ipse autem interea propter classem quam^g anno superiore fieri imperavit videndam, ad Bononiam, civitatem maritimam, ubi eadem naves^h congregatae erant, accessit, farumqueⁱ ibi ad navigantium cursus dirigendos antequam^k constitutam^l restauravit, et in summitate eius nocturnum ignem accendit. Inde ab Scaldim fluvium veniens, in loco qui Ganda^m vocatur, naves ad eandem classem aedificatasⁿ aspexit, et circa medium Novembrium Aquas venit. Oliviarunt ei venienti legati Hemmingi regis, Aowin^o et Hebbi, munera regis et verba pacifica deferentes^p; fuerunt etiam Aquis adventum^q eius expectantes qui de Pannonia venerunt, Canizauci^r princeps^s Avarum, et Tudun, et alii primores ac duces Sclavorum circa Danubium habitantium, qui a ducibus copiarum, quae in Pannoniam missae fuerant, ad praesentiam principis iussi venerunt.^t Interea Karlus filius imperatoris qui maior natu erat, 2. Nonas Decemb. diem obiit; et imperator Aquis hiemavit.

legat.
domni
i. d. l.

812.

Nec multo post Hemmingus Danorum rex defunctus nunciatur. Cui cum Sigifridus, nepos Godofridi regis, et Anulo^u, nepos^v Herioldi quondam regis^w, succedere voluissent, neque inter eos, uter regnare deberet, convenire potuisset, comparatis copiis et commisso proelio, ambo moriuntur. Pars tamen Anulonis adepta victoriam^x, fratres eius Herioldum et Reginfridum^y reges sibi constituit; quam necessario pars victa secuta, eosdem sibi regnare non abnuit: in eo proelio 10,940^z viri cecidisse narrantur. Niciforus imperator post multas et insignes victorias in Moesia provincia commisso cum Bulgaris proelio moritur, et Michael gener eius imperator factus, legatos imperatoris Karli, qui ad Niciforum^{aa} missi fuerunt, in Constantinopoli suscepit et absolvit; cum quibus et suos legatos direxit, Michaelem scilicet episcopum, et Arsafium^{ab} atque Theognostum^{ac} protospatharios, et per eos pacem a Niciforo inceptam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad imperatorem venerunt, scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes, more suo, id est Graeca lingua, laudes ei dixerunt, Imperatorem eum et Basileum^{ad} appellantes, et revertendo Romam venientes, in basilica sancti Petri apostoli eundem pacti seu foederis libellum a Leone papa denuo susceperunt. Quibus dimissis, imperator generali conventu Aquis solemniter habito, Bernhardum filium Pippini, nepotem suum, in Italiam misit; et propter famam classis, quae et de Africa et de Hispania ad vastandam Italiam ventura dicebatur, Walanem^{ae} filium Bernhardi patruelis sui cum illo esse iussit, quoadusque rerum eventus securitatem nostris adferret. Haec classis partim in Corsicam, partim in Sardiniam venit; et ea quidem pars quae ad Sardiniam est delata, pene tota deleta est. Classis etiam Nordmannorum^{af} Hiberniam Scottorum^{ag} insulam adgressa, commissoque cum Scottis^{ah} proelio, parte non modica Nordmannorum interfecta, turpiter fugiendo domum reversa est. Pax cum Abulaz^{ai} rege Sarracenorum facta, item cum duce Beneventanorum Grimoaldo, et tributum nomine viginti quinque milia solidorum auri a Beneventano

legat.
domni
i. d. l.

a) sconaouae B5. b) helbi B6. heppi 6. c) awin 9. aouus 7. awin 10. d) linones 9. linones 7. e) hohbuozi 4. hohbuochi 5. f) destructum 1. B2. 5. g) in terra propter classem quam B2. 5 (classes). h) eadem naves 1. 2. B2. 6. i) earumque ibi 2. 5. earumque ibi 4. farumque ibi 9. k) constitutum B2. constitutus 5. 6. l) granda 3. gand. 7. B7. m) aedificatos B2. n) bouun B6. o) regi et v. p. deferentes B2. p) adventus eius B2. q) canzauci 7. cani, zauci 9. r) principes B7. s) fuerant B7. t) visi fuerant B2. u) Auglo B5. 8. anulo 7. 9. et anulo n. h. q. regis deest 2. v) nepus. . . nepus B2. w) pas 1. x) victoria 50 3. 4. 6. 7. 10. B2. 5. 6. 8. 9. y) reginfridum B7. regenfridum 5. 6. regenfridum 7. z) X DCCCXI viri B5. aa) qui niciforum 1. 2. ab) in constantinopolim 2. B5. b) arsauium 2. B2. c) adque teognostum B2. theognistum 9. d) flauica eum appellantes et inde reversi 9. e) w-alanem 9. f) nordmannorum 2. nordmannorum 3. 7. 9. B2. 5. 6. nordmannorum 4. nordmannorum B7. northannibrorum 5. nordannibrorum 6. g) scotorum 1. 6. 9. B7. scotthorum 2. h) scottis 1. 2. 3. 4. 5. 7. 10. B2. 6. 6. i) abulaz 2.

55 76) Gent.

nis soluta. Expeditio facta ad Wiltos, et ab eis obsides accepti. Harioldus^a et Regenfridus^b, reges Danorum, missa ad imperatorem legatione, pacem petunt, et fratrem suum Hemmingum sibi remitti rogant.* Hoc anno Idibus Maii post meridiem solis eclipsis fuit.

* [Robertus abbas sancti Germani monasterii vita decestit. Irauno (*Irmino*) quoque prudentissimus vir loco eius successit. 7.]

813.

Imperator Aquisgrani hiemavit, et incipiente verni temperie^c Amalharium^d Treverensem episcopum et Petrum abbatem monasterii Nonantulas^e propter pacem cum Michaelae imperatore confirmandam Constantinopolim misit. Pons^f apud Mogontiacum mense Maio incendio conflagravit, post quod imperator cum in Arduenna veniret, pedum dolore decubuit, et convalescens Aquasgrani reversus est; ac deinde habito generali conventu, evocatum ad se apud Aquasgrani filium suum Hludoicum^g Aquitaniae regem, coronam illi inposuit, et imperialis nominis sibi consortem fecit, Bernhardumque nepotem suum, filium Pippini filii sui, Italiae praefecit, et regem appellari iussit. Concilia quoque iussu eius super statu ecclesiarum corrigendo per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt, quorum unum Mogontiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabillione^h, quintum Arelati congregatum est, et constitutionum, quae in singulis factae sunt, collatio coram imperatore in illo conventu habita; quas qui nosse voluerit, in supradictis quinque civitatibus invenire poterit, quam et in archivo palatii exemplaria illarum habeantur. Missi sunt de hoc conventu quidam Francorum et Saxonum primores trans Albim fluvium ad confinia Nordmannorum, qui pacem cum eis secundum petitionem regum illorum facerent, et fratrem eorum redderent. Quibus cum pari numero — nam 16^k erant — de primatibus Danorum in loco deputato occurrissent, iuramentis utrimque factis pax confirmata, et regum frater eis redditus est. Qui tamen eo tempore domi non erant, sed ad Westarfoldam^l cum exercitu profecti, quae regio ultima regni eorum inter septentrionem et occidentem sita, contra aquilonalem Britanniae summitatem respicit, cuius principes^m ac populus eis subici recusabant. Quibus perdomitis, cum revertissent, et fratrem ab imperatore missum recepissent, filii Godofridi regis et ex primoribus Danorum non pauci, qui iam dudum relicta patria apud Sueonesⁿ exulabant, comparis^o undecumque copiis, bellum eis intulerunt, et confluentibus ad se passim ex omni Danorum terra popularium turmis^p, commisso cum eis proelio, etiam regno non multo eos labore pepulerunt. Mauris de Corsica^q ad Hispaniam cum multa praeda redeuntibus Irmingarius^r, comes Emporitani^s, in Maiorica insidias posuit, et octo naves eorum cepit, in quibus quingentos et eo amplius Corsos captivos invenit. Hoc Mauri vindicare volentes, Centumcellas^t Tusciae civitatem et Niceam^u provinciae Narbonensis vastaverunt. Sardiniam quoque adgressi, commissoque cum Sardis proelio, pulsati ac victi, et multis suorum amissis, recesserunt. At Michael imperator Bulgaros bello adpetens, haud prosperis successibus utitur, ac proinde domum reversus, deposito diademate monachus efficitur; in cuius locum Leo, Bardae patricii^v filius, imperator constituitur. Crumas^w, rex Bulgarorum, qui Niciforum imperatorem ante duos annos interfecit, et Michaellem de Moesia fugavit, secundis rebus elatus cum exercitu usque ad ipsam Constantinopolim accessit, et iuxta portam civitatis castra posuit. Quem moenibus urbis obequitantem Leo imperator, eruptione facta, incautum

a) harioldus 3. 10. B7. heriholdus 9. b) regenfridus B6. regenfridus 7. reinfridus 2. c) verni 4. 5. 6. 55 verna 7. verno tempore 9. B7. d) amalharium 3. e) novantulas 6. nantulas B2. f) Pons etc. usque reversus est deest in 7. B2. (3.) 7. 8. 9. 10. 11. 12. g) hludouicum B2. hlodowicum B5. h) cabillonis 3. 7. cabilloni 9. cabillone 5. 6. B7. i) potuit B5. k) nam XV 6; nam VI. B7. l) weratarfoldam 4. westerfoldam B6. westerfoeldam 9. m) princeps B5. 6. n) soeones 2. sueones 3. suenes 4. suenones B2. suens B5. o) turbis 1. 5. 6. p) sorsica B5. q) irmingarius 2. . . ingarius B2. herminguarius B7. 46 r) recesserunt. in hac voce desinunt B2. 3. 7. s) leo eaduae patricius 3. leo bapdae 9. leo papdae Chem. t) crumas 4. brumas 6.

77) Waestenland in occidentali Chersonesi Cimbricae latere, in Italia meridionali. Gebhardi hist. Daniae p. 382. 78) oppidum hodie Ampurias vocatur. 79) Civita-vecchia. 80) Nizza.

excepit, et graviter vulneratum fugiendo sibi consulere ac patriam, turpiter redire coegit.

814.

Domnus Karlus imperator dum Aquisgrani hiemaret, anno aetatis circiter septuagesimo primo, regni autem quadagesimo septimo^a, subactaeque Italiae quadagesimo tertio, ex quo vero Imperator et Augustus appellatus est anno decimo quarto, 5. Kal. Febr. rebus humanis excessit.^{b, c} Cuius rei nuncium cum Hludowicus filius eius in Aquitania^e apud Tedoadum^{d, e1} villam, ubi et ipse tunc hibernabat, plurimis deferentibus accepisset, tricesimo postquam id acciderat die Aquasgrani venit, summoque omnium Francorum consensu ac favore patri successit. Et ad suscepti regni administrationem cura conversa, primo legationes gentium quae ad patrem venerant, auditas absolvit, alias deinde simili modo ad patrem quidem^e missas, ad se vero venientes suscepit. Inter quas praecipua fuit legatio de Constantinopoli directa.^f Nam Leo imperator qui Michaeli^g successerat, dimisso Amalharo episcopo et Petro abbate, qui ad Michaellem quidem missi, ad se tamen venerunt^h, legatos suos, Christoforum spatharium et Gregorium diaconem, cum eis ad domnum Karlum, et per eos descriptionem et confirmationem pacti ac foederis misit. Quibus susceptis atque dimissis, domnus Hludowicus legatos suos, Nordbertumⁱ Regiensem episcopum et Richwinum^k Patavinum^l comitem, ad Leonem imperatorem ob renovandam secum amicitiam et praedictum pactum confirmandum direxit^m; habitoque Aquisgrani generali populi sui conventu ad iustitias faciendas et oppressiones popularium relevandas, legatos in omnes regni sui partes dimisitⁿ, Bernhardum regem Italiae, nepotem suum, ad se evocatum, muneribus donatum in^o regnum remisit, cum Grimoaldo^p, Beneventanorum duce, pactum fecit atque firmavit, eo modo quo et pater, scilicet ut Beneventani tributum annis singulis septem milia solidos darent: tunc duos ex filiis suis, Hlotharium^q in Baioariam, Pipinum in Aquitaniam misit. Harioldus et Reginfridus reges Danorum, qui anno superiore a filiis Godofridi victi et regno pulsi fuerunt, reparatis viribus, iterum eis bellum intulerunt; in quo conflictu et Reginfridus et unus de filiis Godofridi, qui maior natu erat, interfectus est. Quo facto, Herioldus^r rebus suis diffidens, ad imperatorem venit, et se in manus illius commendavit; quem ille susceptum in Saxoniā ire, et oportunitate tempus expectare iussit, quo ei, sicut^s petierat, auxilium ferre potuisset.^t

⁵⁵ * [sepultus Aquis in basilica sanctae Dei genitricis quam ipse construxerat. Corpus eius aromatizatum est, et in sede aurea sedens positum est in curvatura sepulchri, ense aureo accinctus, evangelium aureum tenens in manibus et genibus, reclinatis humeris in cathedra, et capite honeste erecto ligato aurea catena ad diadema. Et in diademate lignum sanctae crucis positum est. Et repleverunt sepulchrum eius aromatibus, pigmentis et balsamo et musco et thesauris multis in auro. Vestitum est corpus eius vestimentis imperialibus, et sudario sub diademate facies eius operata est. Cilicium ad carnem eius positum est, quo secreto semper induebatur, et super vestimentis imperialibus pera peregrinalis aurea posita est, quam Romam portare solitus erat. Sceptrum aureum et scutum aureum quod Leo papa consecraverat, ante eum posita sunt dependentia: et clausum et sigillatum est sepulchrum eius. Nemo autem referre potest, quantus plangens et luctus pro eo fuerit per universam terram; etiam inter paganos plangebatur, quasi pater orbis. Maximus vero plangens inter christianos fuit, et praecipue per universum regnum eius. Oleo autem sancto inunctus ab episcopis, et viatico sumpto, et omnibus suis dispositis, commendans Domino spiritum suum, obiit in pace anno 814 ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi. Et regnavit gloriosissimus Ludovicus filius eius pro eo, regnante Domino nostro Iesu Christo, cui est gloria in secula seculorum. Amen. 11.]

a) XLIII. 2. b) excessit *fnis* *codd.* 10. 11. *quorum hic pauca de sepultura imperatoris supra allata ad dit.* c) aequitania B6. *ita saepius.* d) teodadum 4. B5. teoadum 5. 6. theodadum 7. theodadum 9. e) patrem ante quidem 9. f) de const. missa 9. g) michaeli B2. h) venerant *Chem.* i) uorbertum 4. 5. nordusbertum 2. k) richoinum 2. 4. B5. richonium 3. 7. B6. richwinum 9. l) pitavinum 4. pictavinum B6. pictavium 7. pictavensem *Bouq.* m) confirmandum misit 9. n) sui fines misit 9. o) donavit et in 9. p) grimoaldo 4. 5. 6. q) hlutharium 4. lutharium 6. lotharium 9. *ita deinceps.* r) heriholtus 9. s) herioldus 1. 2. (3.) 10. B5. 6. harioldus 4. 5. 6. 7. heriholtus 9. t) ei quemadmodum 9. u) posset 9.

81) Doué prope Semur. Vales. Not. Gall. p. 552.

Insum est ab imperatore, ut Saxones et Abodriti^a ad hanc expeditionem praepararentur, temptatumque in illa hieme duabus vicibus, si Albis transiri posset^b, sed mutatione subita aeris emolliti glacie^c fluminis resoluta, negotium remansit infectum, donec tandem hieme transacta circa medium fere^d Maium mensem oportuum proficiscendi tempus adrisit. Tunc omnes Saxonici comites omnesque Abodritorum copiae cum legato imperatoris Baldrico^e, sicut iussum erat, ad auxilium Harioldo^f ferendum trans Aegidoram fluvium in terram Nordmannorum vocabulo Sinlendi^g perveniunt, et inde profecti, septimo tandem die in loco qui dicitur^h . . . in litore oceaniⁱ castra ponunt: ibique stativis triduo habitis, cum filii Godofridi, qui contra eos magnis copiis et ducentarum navium classe comparata in insula quadem tribus milibus a^j continentis separata residebant^m, cum eisⁿ congredi non auderent, vastatis circumquaque vicinis pagis et acceptis popularium obsidibus 40, ad imperatorem in Saxoniam reversi sunt. Ipse enim tunc temporis in loco qui dicitur Padrabrunno^o generalem populi sui conventum habebat. Ibi ad eum omnes orientalium Sclavorum primores et legati venerunt. Sed antequam illuc veniret, id est cum adhuc domi esset^p, adlatum est ei, quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem papam in ipsa urbe Roma conspirasse, ac deinde, cum huius causae indicium ad pontificem esset delatum, omnes illius factionis auctores ipsius iussu fuisse trucidatos. Quod cum moleste ferret, ordinatis tunc Sclavorum et Herioldi rebus, ipsoque in Saxonia dimisso, cum ad Franconofurd palatium venisset, Bernhardum regem Italiae, nepotem suum, qui et ipse^q cum eo in Saxonia fuerat, ad cognoscendum quod nunciabatur Romam mittit. Is cum Romam^r venisset, aegritudine decubuit, res tamen quas compererat per Geroldum^s comitem, qui ad hoc ei legatus fuerat datus, imperatori mandavit. Quem legati pontificis, Iohannes episcopus Silvae-candidae et Theodorus nomenclator et Sergius dux, subsecuti, de his quae domino suo obiciebantur, per omnia imperatori satisfecerunt. Legati Sardonum de Carali^t civitate dona ferentes venerunt. Pax quae cum Abulaz rege Sarracenorum facta, et per triennium servata erat, velut inutilis irrupta^v, et contra eum iterum bellum susceptum est. Nordbertus^w episcopus et Richoinus^x comes de Constantinopoli regressi, descriptionem pacti quam Leo imperator eis dederat detulerunt; qui inter caetera terrae motum gravissimum mense Augusto per continnos quinque dies ibi contigisse retulerunt, quo et ipsius urbis aedificia complura cecidisse, et aliarum civitatum populos ruinis obpressos esse testati sunt. Sed et in Gallia Santones^y, civitas Aquitaniae, mense Septembrio^z dicitur tremuisse. Rhenus^a fluvius alpinis imbribus^a auctus, ultra solitum exundavit. Romani, cum Leonem papam aegritudine decubuisse viderent^b, collecta manu, 35 omnia praedia quae idem^c pontifex^d in singularum civitatum territoriis^e noviter extruxit^f, primo diripiunt, deinde inmisso igne cremant, tum Romam ire statuunt, et quae sibi erepta querebantur violenter auferre: quo comperto, Bernhardus rex missa manu per Winigisum ducem Spoletinum et seditionem illam sedavit, et eos ab incepto^g desistere fecit, quaeque gesta erant, per legatos suos imperatori nunciavit. 40

a ce-
140
d L.

a) abodriti 2. 9. B6. ita constanter. b) albis transire posset 1. 2. 3. 6. 9. albia transire posset B5. albia transire potuisset B6. albis transiri posset 4. 5. 10. albia transiri potuisset 7. c) ac glacie 9. d) fore deest 9. e) baldericho 9. balderico 7. f) harioldo 1. 2. 3. 4. 5. 7. 10. B5. harioldo 6. harialdo B6. heriholto 9. g) nomine sinlendi 9. sindlendi 5. sialandiam 7. h) in loco qui dicitur deest 7. Boug. In codd. 2. 10. B5. 9. post dicitur locus litteris quatuor vel sex vacuus relictus est. i) dicitur Littus oceani 9. k) ponuntur B5. 45 l) qui deest 9. m) residerent 9. n) ipsique cum eis 9. o) padrabundo 5. padrebunno B5. poderbrunno B6. ptherbrunno 4. padrabrunna 9. padrebrunno 7. p) priusquam tamen illuc v. sed domi adhuc 9. q) ipse fecum 9. r) Is cum eo v. 9. s) gerholtum 9. t) nunciavit 9. u) de karoli 5. 6. B6. v) erepta 1. erupta 2. 3. 4. 5. 6. 10. rupta 7. 9. B5. 6. 9. w) nordberdus 1. 4. x) richvinus 9. y) sanctonas 5. 6. santomis 7. z) septembri 7. 9. a) renhus B5. a) imbrio B5. b) viderunt 1. c) idem episcopus 4. d) id. 50 pont. deest 9. e) ditionibus 9. f) extruxerat 9. g) ab cepto B5. a cepto 9.

82) Othero teste in orientali Chersonesi Cim- Dahlmann Forschungen auf dem Gebiet der
bricae parte; ad meridiem Italiae. cf. V. Cl. Geschichte. T. I. p. 439. 83) Cagliari.

816.

Hieme transacta, Saxones et orientales Franci expeditionem in Sorabos Sclavos, qui dicto audientes non erant, facere iussi, imperata strenue compleverunt, et contumacium audaciam non magno labore compresserunt. Nam una civitate expugnata, quicquid in ea gente rebelle videbatur, subiectione promissa conquievit. Vascones qui trans Garonnam et circa Pirineum montem habitant, propter sublatum ducem suum nomine Sigiwinum^a, quem imperator ob nimiam eius insolentiam ac morum pravitatem inde sustulerat, solita levitate commoti, coniuratione facta, omnimoda defectione desciverunt; sed duabus expeditionibus ita sunt edomiti^b, ut tarda eis deditio et pacis impetratio videretur. Interea dominus Leo papa anno pontificatus sui vicesimo primo, circiter 8. Kal. Iun. de corpore migravit^c, Stefanusque diaconus in locum eius electus atque ordinatus est, nondumque duobus post consecrationem suam exactis mensibus, quam maximis poterat^d itineribus ad imperatorem venire contendit, missis interim duobus legatis, qui quasi pro sua consecratione imperatori suggererent. Quod ubi imperator audivit, Remis ei statuit occurrere, missisque obviam his qui eum illo deducerent, adventum eius praeveniens, cum magno eum ibidem honore suscepit. Qui statim imperatori adventus sui causam insinuans, celebratis ex more missarum sollempnibus, eum diadematis impositione coronavit. Multis deinde inter eos muneribus et datis et acceptis, convivisque oppipare^e celebratis, et amicitia vicissim firmissimo^f robore constituta, aliisque utilitatibus sanctae Dei ecclesiae pro temporis oportunitate dispositis, pontifex Romam, imperator Compendium palatium petiit. Ibi commoratus^g, legatos Abodritorum et de Hispania legatos Abdirahman^h, filii Abulaz regis, ad se missos suscepit; completisque ibi viginti vel eo amplius diebus, Aquasgrani ad hiemandum profectus est.

817.

Legati Abdirahman^a filii Abulaz, regis Sarracenorum, de Caesaraugusta missi, pacis petendae gratia venerunt, et Compendio ab imperatore auditi, Aquasgrani eum praecedere iussi sunt. Quo cum pervenisset, legatum Leonis imperatoris de Constantinopoli pro Dalmatinorum^b causa missum, Niciforum nomine, suscepit, quem etiam, quia Cadolah^c ad quem illorum confinium cura pertinebat, non aderat, et tamen brevi venturus putabatur, adventum illius iussit opperiri. Quo veniente, ratio inter eum et legatum imperatoris de quaestionibus quas idem detulit, habita est; et quia res ad plurimos et Romanos et Sclavos pertinebat, neque sine illorum praesentia finiri posse videbatur, illo discernenda differtur, missusque ad hoc cum Cadolane^d et praedicto legato in Dalmatiam Albgarius^e, Unrochi^f nepos. Legati etiam Abdirahman, cum tribus mensibus detenti essent, et iam de reditu desperare coepissent, remissi sunt. Filii quoque Godofridi regis Danorum, propter assiduam Herioldi infestationem missa ad imperatorem legatione, pacem petunt, eamque a se servandam pollicentur; sed cum haec simulata magis quam veracia viderentur, velut inania neglecta sunt, et auxilium contra eos Herioldo datum. Luna Nonis Febr. hora noctis secunda defecit, et cometes in signo Agitatoris^g apparuit. Interea Stefanus papa tertio postquam Romam venerat mense, sed nondum exacto, circiter 8. Kal. Febr. diem obiit. Cui Paschalis successor electus, post completam solemniter ordinationem suam et munera et excusatoriam imperatori misit epistolam, in qua sibi non solum nolenti, sed etiam plurimum renitenti pontificatus honorem velut in pactum^h adseverat. Missa tamen alia legatione, pactum quod cum praecessoribus suis factum erat, etiam secum fieri et fir-

43 a) sigewinum 4. sigwinum 5. sigivinum B5. sigwinum 9. B6. b) domiti 4. 5. 6. c) VIII. kal. iul. B5. V. kal. iun. B8. d) a seculo migravit Bouq. e) potuit 9. f) oppipare 1. 4. B6. opipare 2. (3.) 7. B5. oppidare 5. 6. opime 9. g) fortissimo 9. h) ibi cum moraretur 3? 4. 5. 6. 9. ibi cum moratur 2. B6. ibi commoratus 1. 7. 10. B5. i) abdirahman B5. abdirachman 9. k) abdirahaman B5. abdiracman B6. l) dalmaticorum 4. B5. dalmantinorum B6. delmaticorum 7. dalmatarum 9. m) cadolans 6. cadolachus 7. cadolach 9. cadolon B5. n) cum cadolach 9. kadolone 5. cadolone 6. cadelane B6. o) abgarius 2. 3. albagarius 5. 6. albigarius 7. 9. p) mirochi 7. q) agitatoris 1. 2. 3. 4. 5. 6. 10. B5. 6. (8.) sagittatoris 2. cunda manu 5. sagittarii 7. 9. r) in pactum 1. 2. 3. 7. 9. 10. B5. 6. impositum intimavit 4. 5. 6.

mari^a rogavit. Hanc legationem Theodorus nomenclator et detulit, et ea quae petierat impetravit. FERIA quinta qua coena Domini celebratur, cum imperator ab ecclesia, peracto sacro officio, remearet, lignea porticus per quam incedebat, cum et fragili materia esset aedificata, et tunc^c iam marcida et putrefacta, quae contignationem et tabulatum sustinebant, transtra pondus aliquod ferre non possent, incedentem desuper imperatorem subita ruina cum viginti et eo amplius hominibus qui una ibant ad terram usque deposuit.^d Qui casus cum^e plerosque ex his qui simul deciderant graviter adfecisset, illi tamen nihil aliud^f laesionis intulit, praeter quod capulo gladii quo accinctus erat, imi pectoris pars sinistra contusa est, et auris dextra in parte posteriore vulnerata, femur quoque dextrum cuiusdam ligni pondere iuxta inguina conlissum. Sed instantia^g medicorum qui ei curam adhibebant, summa celeritate convaluit. Nam vicissima postquam id acciderat die Noviomagum profectus, venatu sese exercebat. Unde reversus, generalem populi sui conventum Aquisgrani more solito habuit, in quo filium suum primogenitum Hlotharium coronavit, et nominis atque imperii sui socium sibi constituit, caeteros reges appellatos unum Aquitaniae, alterum Baioariae praefecit. Conventu peracto^h, cum Vosegi saltum venandi gratia peteret, obvios habuit legatos Leonis imperatoris, quos cum in Ingilnheimⁱ palatio iuxta Mogontiacum^k civitatem audisset, ac legationem eorum non aliam esse, nisi quam Niciforus eiusdem imperatoris legatus proxime adtulerat, comperisset, celeriter absolutos dimisit, et quod tendebat proficiscitur. Nunciataque defectione Abodritorum et Sclaomiri, comitibus tantum qui iuxta Albim in praesidio residere solebant, ut terminos sibi commissos tuerentur, per legatum mandavit. Causa defectionis erat, quod regiam potestatem, quam Sclaomir eatenus post mortem Thrasconis solus super Abodritos tenebat, cum Ceadrago filio Thrasconis partiri iubebatur; quae res illum tam graviter exacerbavit, ut adfirmaret, se numquam posthac Albim fluvium transiturum, neque ad palatium venturum. Statim missa trans mare legatione, iunxit amicitias cum filiis Godofridi, et, ut exercitus in Saxoniam transalbianam^l mitteretur, impetravit. Nam et classis eorum per Albiam usque ad Esesfeld^m castellum venit, quae totam Sturiae fluminis ripam devastavit, et Gluomiⁿ, custos Nordmannici^o limitis, pedestres copias ducens, simul cum Abodritis terreno itinere ad ipsum castellum accessit. Quibus cum nostri fortiter restitissent, omnia castelli oppugnatione, discesserunt. Interea cum imperator venatione peracta de Vosego Aquisgrani reverteretur, nuntiatum est ei, Bernhardum nepotem suum, Italiae regem, quorundam pravorum hominum consilio tyrannidem meditatum, iam omnes aditus quibus in Italiam intratur, id est clusas^p, inopis firmasse praesidiis, atque omnes Italiae civitates in illius verba iurasse; quod ex parte verum, ex parte falsum erat. Ad quos motus comprimendos cum, ex tota Gallia atque Germania congregato summa^q celeritate magno exercitu, imperator Italiam intrare festinasset, Bernhardus rebus suis diffidens, maxime quod se a suis cotidie deserere videbat, armis depositis, apud Cavillionem^r imperatori se tradidit; quem caeteri secuti, non solum armis depositis se dederunt, verum ultro et ad primam interrogationem omnia uti gesta erant aperuerunt. Huius coniurationis principes fuere Eggedeo^s, inter amicos regis^t primus, et Reginhardus^u camerarius^v eius, et Reginharius^w Meginharii comitis^x filius, cuius maternus avus Hardradus olim in Germania cum multis ex ea provincia nobilibus contra Karlum imperatorem coniuravit. Erant praeterea et alii multi praecleari et nobiles viri, qui in eodem scelere deprehensi sunt, inter quos et aliqui episcopi, Anshelmus Mediolanensis, et Wolfoldus Cremonensis, et Theodulfus^y Aurelianensis.

^a) et firmare B5. ^c) tunc deest 9. ^d) depressit 9. ^e) Qui cum casus 1. ^f) aliud 1. reliqui aliud. ^g) sed opera m. 9. ^h) vero peracto Boug. ⁱ) ingilnheim 10. B5. 6. ingilnheim 4. ingelheim 9. ^k) mogontiacum 1. 5. 6. magontiam B6. mogontiacum 9. magontiacam 7. ^l) exercitus trans albin 9. 50. ^m) esesfeld 2? esesfeld 3. esesfeld 4. esesfeld 6. esesfeldem 7. esesfeld 9. esesfeldum B5. esesfeldum B6. ⁿ) gluomicusto 1. gluomus 7. ^o) nordmannici 2. ^p) clusas 3. 4. 5. 6. ^q) cong cum summa 9. ^r) cavillionem B5. cavillionem 3. B6. cabillionem 7. 9. ^s) eggedeo 3. ^t) inter omnes amicos 9. ^u) reginhartus 9. ^v) cubicularius 9. ^w) reginhardus meginharii 1. ^x) theodulfus 3.

818.

Detecta fraude et coniuratione patefacta, ac sediciosi omnibus in potestatem suam
 redactis, imperator Aquasgrani revertitur, transactoque quadragesimali ieiunio, pau-
 cis post sanctum pascha diebus coniurationis auctores, qui superius nominati sunt,
 simul et regem^a iudicio Francorum capitali sententia condemnatos, luminibus tantum
 5 iussit orbari, episcopos synodali decreto depositos monasteriis mancipari, caeteros, prout
 quisque vel nocentior vel innocentior apparebat, vel exilio deportari^b, vel detondi atque
 in monasteriis conversari. Atque his ita dispositis, ipse cum maximo exercitu Brit-
 tanniam^c adgressus, generalem conventum Venedis^d habuit. Inde memoratam provin-
 ciam ingressus, captis rebellium munitionibus, brevi totam in suam potestatem non
 10 magno labore redegit. Nam postquam Mormanus^e, qui in ea praeter solitum Britto-
 nibus morem regiam sibi vindicaverat potestatem, ab exercitu imperatoris occisus est,
 nullus Britto^f inveniebatur, qui resisteret, aut qui imperata facere^g, aut qui obsides
 qui iuebantur dare rennueret. Qua expeditione completa, cum imperator, dimisso
 exercitu, Andecavos^h civitatem esset reversus, Irmingardisⁱ regina, coniux^h eius,
 15 quam proficiscens ibi aegrotantem dimiserat, duobus diebus postquam ipse ad eam
 venit, morbo invalescente 5. Nonas Octob.¹ decessit. Eclipsis solis contigit 8. Idus
 Iulii. Imperator per Rotomagum^k et per Ambianos et Cameracum^l Aquasgrani ad
 hibernandum reversus, cum^m Heristallium venisset, obvios habuit legatos Sigonis, ducis
 Beneventanorum, dona deferentes, eumque de nece Grimoldi ducis antecessoris sui
 20 excusantes. Erant ibi et aliarum nationum legati, Abodritorum videlicet ac Bornaie,
 ducis Guduscanorum et Timoçianorumⁿ, qui nuper a Bulgarorum societate descive-
 rant et ad nostros fines se contulerant, simul et Liudewiti^o, ducis Pannoniae inferioris,
 qui res novas moliens, Cadolaum^p comitem et marcae Foroiuliensis^q praefectum
 crudelitatis atque insolentiae accusare conabatur. Quibus ibi auditis atque dimissis,
 25 imperator Aquasgrani ad hibernandum profectus est.

819.

Sclaomir, Abodritorum rex, ob cuius perfidiam ulciscendam exercitus Saxonum
 et orientalium Francorum eodem anno trans Albiam missus fuerat, per praefectos
 Saxonici limitis et legatos imperatoris qui exercitui praeerant, Aquasgrani adductus
 est. Quem cum primores populi sui, qui simul iussi venerant, multis criminibus ac-
 30 cusarent, et ille rationabili defensione obiecta sibi refellere non valeret, exilio con-
 demnatus est, et regnum Ceadrago, Thrasconis filio, datum. Simili modo et Lupus
 Centulli, Wasco, qui cum Berengario Tolosae et Warino Arverni comite eodem anno
 proelio confligit — in quo et fratrem Garsandum^r singularis amentiae hominem ami-
 sit^s, et ipse, nisi sibi fugiendo consulere^t, prope interitum fuit — cum in conspe-
 35 ctum imperatoris venisset, ac de perfidia, cuius a memoratis comitibus immane^v ac-
 cusabatur, se purgare non potuisset, et ipse temporali est exilio deportatus. Con-
 ventus Aquasgrani^u post natalem Domini habitus, in quo multa de statu ecclesiarum
 et monasteriorum tractata atque ordinata sunt, legibus^w etiam capitula quaedam per-
 necessaria^x, quia deerant, conscripta atque addita sunt. Quo peracto, imperator, inspe-
 40 ctis plerisque nobilium filiabus, Huelpi^y comitis filiam, nomine Iudith, duxit uxorem.
 Iterumque conventus mense Iulio apud Ingilunheim^z palatium habitus, et exercitus de
 Italia in Pannoniam propter Liudewiti rebellionem missus, qui rebus parum prospere
 gestis, infecto pene negotio, regressus est. Et Liudewitus^{aa} superbia elatus, legatos
 quasi pacem petendo ad imperatorem misit, condiciones quasdam proponens, ad^{ab} qua-

45 a) sunt et bernhartum regem 9. b) exilio proscribi 9. c) marmannus B6. d) brette 4. e) faceret B5.
 f) andecavos 3. andecavis B5. andegavis 6. andegavos 7. 9. g) irmingardis 2. h) regia coniux 4, 6. i) VI.
 non, oct. codex Arman. k) rothomagum 7. rotomagum 9. l) cameracum 1. 5. m) comque 1. n) timacia-
 norum 2. o) ludewici 4. 5. ludewiti B5. ludowiti 6. ludewici 10. B6. p) calolaum B5. q) foroiulen-
 sis B5. r) conabant B6. s) garhardum 9. garhardum 3. t) hominem perdidit 9. u) consulisset 9.
 50 v) immane deest 9. immaniter 7. w) exilio damnatus 9. x) aquasgrani 1. y) legimus 1. z) necessaria 9.
 aa) huelpi 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. B5. 6. welpi 9. ab) ingilunheim 2. ingilenheim 4. gilenheim 6. in ingilen-
 haim B5. ingilheim B6. ingelheim 9. b) est liudewitus vero 9. c) proponens, quarum 1.

rum concessionem ea quae iuberentur se facturum pollicebatur. Quas cum imperator non reciperet, aliasque ei per suos legatos proponeret, permanendum sibi in inchoata perfidia velut optimum iudicans, missis circumquaque legatis, vicinas iuxta^a se gentes ad bellum sollicitare curavit. Timocianorum quoque populum, qui dimissa Bulgarorum societate ad imperatorem venire ac ditioni eius se permittere gestiebat, ne hoc efficeret^b, ita interceptis ac falsis persuasionibus inlexit, ut, omissis quod facere cogitabat, perfidiae illius socius et adiutor existeret. Exercitu vero de Pannonia reverso, Cadolah, dux Foroiuliensis, febre correptus in ipsa marca decessit. Cui cum Baldricus esset subrogatus, et in Carantanorum regionem, quae ad ipsius curam pertinebat, fuisset ingressus, obvium ibi habuit Liudewiti exercitum, quem iuxta Dravum⁸⁵ fluvium iter agentem parva manu adgressus, pluribus interfectis, et avertit, et de illa provincia fugavit. Borna vero, dux Dalmaciae, cum magnis copiis ad Colapium⁸⁶ fluvium Liudewito ad se venienti occurrens, in prima congressione a Guduscans deseritur; auxilium tamen praetorianorum suorum protectus, evasit. Perit in eo proelio Dragamosus^d, socer Liudewiti, qui in exordio defectionis, relicto genero, Bornae se coniunxerat. Guduscans domum regressi, iterum a Borna^e subiguntur. At Liudewitus^f occasionem nactus, cum valida manu Decembrio mense Dalmatiam ingressus, ferro et igni devastat. Cui cum Borna se paenitus inparem^g conspiceret, omnia sua castellis inclusit, et ipse cum delecta manu nunc a tergo, nunc a latere^h insistens, Liudewiti copiasⁱ et noctu et interdum quacumque^k poterat laceravit, neque eum in sua provincia^l impune versari permisit; ad extremum gravi damno adfectum regione sua coegit^m excedere, tribus hominum milibus de exercitu illius interfectis, et trecentis vel eo amplius caballis captis, praeter sarcinas et spolia diversi generis direpta; quae qualiter gesta fuerint, per legatos suos imperatori nuntiare curavit. At in partibus occidentis Pippinus, imperatoris filius, iussu patris Wasconiam cum exercitu ingressus,²⁵ sublati ex ea seditiosis, totam eam provinciam ita pacavitⁿ, ut nullus in ea rebellis aut inoboediens remansisse videretur. Harioldus quoque iussu imperatoris ad naves suas per Abodritos reductus, in patriam, quasi regnum ibi accepturus, navigavit, cui se duo ex filiis Godofridi, quasi una cum eo regnum habituri, sociasse dicuntur, aliis duobus patria expulsis. Sed hoc dolo factum putatur. Imperator, conventu dimisso,³⁰ primo Cruciniacum⁸⁷, deinde Bingiam⁸⁸ veniens, secunda aqua Confluentem usque per Rhenum navigavit, inde Arduennam venandi gratia proficiscitur; venatorio quoque exercitio more solemnium ibidem exacto, Aquasgrani ad hiemandum revertitur.

820.

Mense Ianuario conventus ibidem habitus^a, in quo de Liudewiti defectione deliberatum est, ut tres exercitus simul ex tribus partibus ad devastandam eius regionem³⁵ atque ipsius audaciam coercendam mitterentur. Borna quoque primo per legatos, deinde ipse veniens, quid sibi facto opus esse videretur, suggestit. In eo conventu Bera, comes Barcinonae^b, qui iam diu fraudis et infidelitatis^c a vicinis suis insimulabatur^d, cum accusatore suo equestri pugna configere conatus, vincitur. Cumque ut reus maiestatis capitali sententia damnaretur, parsum est ei misericordia imperatoris, et Ratumagum exilio deportatus^e est. Transacta hieme, ut primum herba pabulum iumentis praebere potuit, tres illi exercitus contra Liudewitum mittuntur. Quorum unus de Italia per Alpes Noricas, alter per Carantanorum provinciam, tercius per Baioariam et Pannoniam superiorem intravit: et duo quidem, id est dexter ac sinister, tardius ingressi sunt, eo quod unus Alpium transitu, hostium manu resistente,⁴⁵ prohibebatur, alter et longitudine itineris et Dravo flumine quod traiciendum erat impediebatur; medius autem, qui per Carantanos intrabat, quamquam in tribus locis ei

a) iuxta se deest 9. b) hoc fieret 9. c) colampium 4. 6. d) dramagosus 5. 6. dragomosus 9. e) a borna deest 1. f) A Liudewiti 1. g) p. inperam 1. h) nunc altare 1. i) Liudewit copias 1. k) ubicunque 9. 50. l) affectus r. sua copit e. 4. 5. 6. m) pacavit 1. 5. n) crucianacum B5. crucianiacum 6. o) o) i. est habitus 6. p) barcinonaeque 4. 5. barcinoneque 6. q) infidelitatis B5. r) simulabatur 4. 5. 6. s) exilio proscriptus 9.

85) die Drave, Drau. 86) die Culpaa. 87) Creuznach. 88) Bingen.

resisteretur, felicior usus fortuna, ter hoste superato, Dravo etiam transmissa, celerius ad destinata loca pervenit. Contra haec Liudewitus nihil molitus, munitione tantum castelli quod in arduo monte construxerat, se suosque continuit, et nec belli nec pacis vel per semetipsum vel per legatos ullum cum eis sermonem habuisse dicitur.^b Exercitus vero postquam in unum convenerunt, totam pene regionem ferro et igni devastantes^c, haud^d ullo gravi damno accepto, domum reversi sunt. Is tamen, qui per Pannoniam superiorem iter fecerat, in transitu Dravi fluminis ex locorum et aquarum insalubritate soluti ventris incommodo graviter adfectus est, et pars eius non modica hoc morbo consumpta est. Hii tres exercitus de Saxonia et orientali Francia et Alamannia^e, Baioaria quoque atque Italia congregati sunt. Quibus domum reversis, Carniolenses qui circa Savum^f fluvium habitant et Foro-Juliensibus paene contigui sunt, Baldrico se dederunt; idem et pars Carantanorum, quae ad Liudewiti partes a nobis defecerat, facere curavit. Foedus inter nos et Abulaz, regem Hispaniae^g, constitutum et neutrae parti satis proficuum consulto ruptum, bellumque adversus eum susceptum est. In Italico mari octo naves negotiatorum de Sardinia ad Italiam revertentium a piratis captae ac dimersae sunt: de Nordmannia vero tredecim piratae naves egressae, primo in Flandrensi litore praedari molientes, ab his qui^h in praesidio erant repulsae sunt, ubi tamen ab eis propter custodum incuriam aliquot casae viles incensae, et parvus pecoris numerus abactus est; in ostio Sequanae similia temptantes, resistentibus sibi litoris custodibus, quinque suorum interfectis, irritae recesserunt; tandem in Aquitanico litore prosperis usae successibus, vico quodam qui vocatur Bundiumⁱ ad integrum depopulato, cum ingenti praeda ad propria reversae sunt. Hoc anno propter iuges pluvias et aerem nimio humore^k resolutum magna incommoda contigerunt. Nam et hominum et boum pestilentia tam immane longe lateque grassata est, ut vix ulla pars totius regni Francorum ab hac peste immunis atque intacta possit inveniri. Frumenta quoque et legumina imbrium adsiduitate corrupta, vel colligi non poterant vel collecta computrescebant. Vinum etiam, cuius parvus proventus eodem anno fuit, propter caloris inopiam acerbum^l et insuave fiebat. In quibusdam vero locis de inundatione fluminum, aquis in plano stagnantibus, autumnalis satio ita impedita est, ut paenitus nihil frugum ante verni temperiem seminaretur. Luna defecit 8. Kal. Decemb. hora^m noctis secunda. Imperator post peractum Carisiaci conventum autumnalemque venationem ex more completam Aquasgraniⁿ reversus est.

Bun-
dium
A. B.

821.

Conventus mense Febr. Aquis habitus, et in eo de bello Liudewitico fractatum, ac tres exercitus ordinati qui futura aestate perfidorum agros per vices vastarent. Simili modo de marca Hispana^o constitutum, et hoc illius limitis praefectis imperatum est. Iterumque conventus mense Maio^p Noviomagi habendus conductus est, comitesque qui illuc^q venirent deputati. Eo^r dominus imperator post festi paschalis expletionem per Mosam navigavit, ibique constitutam annis superioribus atque conscriptam inter filios suos regni^s partitionem recensuit, ac iuramentis optimatum qui tunc adesse potuerant confirmavit, susceptisque ibidem Paschalis Romani pontificis legatis, Petro videlicet Centumcellensi episcopo et Leone nomenclatore, eisdemque^t celeriter absolutis, comitibus etiam qui aderant, ad expeditionem Pannonicam destinatis, ipse paululum ibi remoratus^u, Aquasgrani reversus est. Et post paucos dies per Arduennam iter^v faciens, Treveros ac Mettis venit, indeque^w Rumerici castellum petens, reliquum aestivi caloris et autumnii dimidium exercitatione venatoria in Vosegi saltu atque secretis

a) cum eis deest 9. b) habuisse cum dicitur 1. c) igne vastantes 9. d) haud 4. e) alamannia 1. f) qui carcasuum fluvium 3. 9. g) regem saracenorum const. 9. h) ab his qui in 9. i) amore 1. 2. 10. humore 3. 4. 5. 6. 7. 9. B5. 6. l) acerrum 1. 2. 10. B6. reliqui acerbum. m) ora 1. n) inmaniter . . . et intacta . . . ex inundatione . . . vernum tempus . . . aquas 9. o) hispana 1. 2. 3. 7. 10. hispania 4. B5. 6. hispania 5. 6. hispanica 9. p) conventus maio 1. q) comitesque illuc 1. r) Eo anno 9. eodem tempore B5. s) regni in hac voce deficit codex 10. t) eisdemque 1. u) moratus B6. v) inde B5.

89) vicus incognitus; nam quod Valesius l. c. iectura nititur, legendum esse Born; quod p. 103. St. Paul de Born trans Garumnam ad minime locum habet. stagnum mari proximum situm intelligit, con-

exegit.^a Interea Borna, dux Dalmatiae atque Liburniae, defunctus est, et petente populo atque imperatore consentiente nepos illius, nomine Ladasclavus^b, successor ei constitutus est. Adlatum est et de morte Leonis Constantinopolitani imperatoris, quod conspiratione quorundam optimatum suorum, et praecipue Michaelis comitis domesticorum^c, in ipso palatio sit interemptus; qui suffragio civium et praetorianorum militum studio infulas imperii suscepisse^d dicitur.^e Fortunatus patriarcha Gradensis cum a quodam presbitero suo, nomine Tiberio, apud imperatorem fuisset accusatus, quod Liudewitum ad perseverandum in perfidia qua coeperat hortaretur, eumque ad castella sua munienda artifices et murarios mittendo iuaret, et ob hoc ad palatium ire iuberetur; primo, velut iussionem impleturus, in Histriam^f profectus est, inde simulato^g reddito ad Gradum civitatem, nullo suorum praeter eos cum quibus hoc tractaverat suspicante, nactus occasionem clam navigavit, veniensque Iaderam Dalmaciae civitatem, Iohanni praefecto provinciae illius fugae suae causas aperuit, qui eum statim navi impositum Constantinopolim misit. Medio mense Octobrio^h conventus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorum frequentia celebratur, in quo dominusⁱ Hlotharius, primogenitus domni imperatoris Hludovici, Irmingardam^j, Hugonis comitis filiam, solemnium more duxit uxorem. Illic etiam legati sanctae Romanae ecclesiae^k, Theodorus primicerius ac Florus superista^l, cum magnis venere muneribus. Aduerunt^m et comites in eodem conventu iam de Pannonia regressi, qui, depopulata desertorum et Liudewito adhaerentium universa regione, cum nullis eis copiamⁿ pugnandi fecisset, domum regressi sunt. Eminuit in hoc placito piissimum imperatoris misericordia singularis, quam ostendit super eos, qui cum Bernharo nepote suo in Italia contra caput ac regnum suum coniuraverunt, quibus ibi ad praesentiam venire iussis, non solum vitam et membra^o concessit, verum etiam possessiones iudicio legis in fiscum redactas magna liberalitate^p restituit. Adalhardum quoque de Aquitania^q, ubi exulabat, evocatum, Corbeiae monasterio, ut prius fuerat, abbatem ac rectorem esse iussit, cum quo et Bernharium^r, fratrem eius, reconciliatum eidem monasterio reddidit; completisque his quae ob regni^s utilitatem inchoaverat, et sacramento^t quod apud Noviomagum pars optimatum iuraverat generaliter consummato, ipse Aquasgranum revertitur, filium autem Hlotharium post nuptias ritu solemnibus celebratas ad hiemandum Wormaciam^u misit. De parte Danorum omnia quiescentia eo anno fuerunt, et Harioldus a filiis Godofridi in societatem regni receptus, quae res tranquillum inter eos huius temporis statum fecisse putatur.^v Sed quia Ceadragus, Abodritorum princeps, perfidiae et cuiusdam cum filiis Godofridi factae societatis notabatur, Schlaomir, aemulus eius, in patriam remittitur, qui cum in Saxoniam venisset, aegritudine decubuit, perceptoque baptismi^w sacramento, defunctus est. Autumnalis satio iugitate pluviarum in quibusdam locis impedita est, cui hiems^x in tantum^y proluxa successit et aspera, ut non solum minores rivi ac mediocres fluvii, verum ipsi maximi ac famosissimi amnes, Rhenus videlicet ac Danubius, Albisque ac Sequana, caeteraque per Galliam atque Germaniam^z oceanum potentia flumina adeo solida glacie stringerentur, ut tricenis vel eo^{aa} amplius diebus plaustra huc atque illuc commeantia velut pontibus iuncta sustinerent, cuius resolutio non modicum villis iuxta Rheni fluenta constitutis damnum intulit.

822.

In regione Thuringorum^a quodam in loco iuxta fluvium^b, cespis^c longitudine pedum quinquagenum, latitudine quattuordecimum, altitudine^d sesquipedali, de terra sine manibus et praecisus et sublatus est, et ab eo loco; in quo sumptus est, viginti quinque pedum spatio distans inventus est. Item in parte orientali Saxoniae quae Sorabo-

a) egit B5. b) ladasclavus B6. ladasclav B8. g. c) domesticorum insidiis in 9. d) infulas imperii suscepisse dicebatur deest 2. e) dicebatur 9. f) histria 1. reliqui histriam aut hystriam. g) octobri 9. h) dominus his deest 9. i) irmingardam B6. yringardam B6. irmingardam 9. irmingardam 2. k) legati romani pontificis 1. l) superista B6. m) affuere 9. n) ibidem copiam 9. o) membra B5. p) libertate 1. 5. 6. q) equitania . . . chorbeiae 50 B6. r) bernarium B5. herenharium B6. s) his quae ad regni 9. t) sacramenta B5. u) uormaciam B5. v) uormaciam B6. w) putabatur 4. 5. 6. x) hiem 1. y) hiems tantum B5. z) germania B. aa) tricenis eo B5. a) thoringorum 2. b) iuxta quemdam fluvium Bouy. c) cespis 5. 6. d) in altitudine B5.

99) superista proprie aedituus; inter pontificiae aulae officia pluries occurrit.

rum* finibus contigua est, in quodam deserto loco, iuxta lacum qui dicitur Arnsee⁹¹, in modum aggeris terra intumuit, et limitem unius leugae^b longitudine porrectum sub unius noctis spatio absque humani operis molimine ad instar valli subrexit.^c Wignigisus^d, dux Spolitanus^e, iam senio confectus, habitu saeculari deposito, monasticae^f conversationi se mancipavit, ac non multo post tactus corporis infirmitate decessit; in cuius locum Suppo, Brixiae⁹² civitatis^g comes, substitutus est.^h Dominus imperator, consilio cum episcopis et optimatibus suis habito, fratribus suis, quos invitos tendereⁱ iussit, reconciliatus est, et tam de hoc facto, quam et de his quae erga Bernhardum, filium fratris sui Pippini, necnon et his quae circa Adalhardum abbatem et fratrem^k eius Walahum^l gesta sunt, publicam confessionem fecit et poenitentiam egit, quod tamen in eo conventu quem eodem anno mense Augusto Attiniaci habuit, in praesentia totius populi sui peregit; in quo quicquid similium rerum vel a se vel a patre suo factum^m invenire potuit, summa devotione emendare curavit. Exercitus de Italia propter Liudewiticum bellum conficiendum in Pannoniam missus est, ad cuius adventumⁿ Liudewitus, Siscia⁹³ civitate relicta, ad Sorabos, quae natio magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur, fugiendo se contulit, et uno ex ducibus eorum a quo receptus est per dolum interfecto, civitatem eius in suam redegit dicionem.^o Missis tamen ad exercitum imperatoris legatis suis, ad eius praesentiam se velle venire promisit. Saxones interea iussu imperatoris castellum quoddam trans Albiam in loco cui^p Delbende⁹⁴ nomen aedificant, depulsis ex eo Sclavis, qui illum^q prius occupaverant, praesidiumque Saxonum in eo positum contra incursiones illorum. Comites marcae Hispanicae trans Sicorim⁹⁵ fluvium in Hispania profecti, vastatis agris et incensis compluribus villis, et capta non modica praeda, regressi sunt. Simili modo post aequinoctium autumnale a comitibus marcae Britannicae in possessionem cuiusdam Brittonis^r qui tum rebellis^s extiterat, nomine Wihomarcus^t, expeditio facta, et omnia^u ferro et igni vastata sunt. Peracto conventu quod^v Attiniaci habebatur, dominus^w imperator venandi gratia Arduennam petiit; Hlotharium vero filium suum^x in Italiam misit, cum quo Walahum monachum, propinquum suum, fratrem videlicet Adalhardi abbatis, et Gerungum ostiariorum magistrum una direxit^y, quorum consilio et in re familiarum et in negotiis ad regni commoda pertinentibus uteretur. Pippinum autem in Aquitaniam ire praecepit, quem tamen^z prius filiam Theoberti⁹⁶ comitis Matricensis in coniugium fecit accipere, et post nuptias celebratas ad occiduas partes^{aa} proficisci. Ipse vero, peracta autumnali venatione, trans Rhenum ad hiemandum in loco qui Franconofurd⁹⁷ appellatur, profectus est, ibique generali conventu congregato, necessaria quaeque ad utilitatem orientalium partium regni sui^{ab} pertinentia more solemnium cum optimatibus quos ad hoc evocare^{ac} iusserat, tractare curavit. In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum^b, Wiltzororum^c, Beheimorum^d, Marvanorum^e, Praedenecentorum^f et in Pannonia residentium Avarum^g legationes cum muneribus ad se directas^h audivit. Fueruntⁱ in eodem conventu et legationes de Nordmannia, tam de parte Harioldi quam filiorum Godofridi; quibus om-

a) saraborum 5. solaborum B5. sarabarorum 6. b) leucae 9. c) valli sustulit 9. d) uinnigisus 1. e) spolitanus 7. 9. spolitanus 4. 6. f) civitatis deest 9. g) in cuius locum s. b. c. s. est deest 4. 6. h) tonderi 7. 9. i) uualahum 4. uualaum 5. 6. uualachum 3. 9. uualachum 7. uualahuum B5. k) patre factum 9. l) scicia 2. sua cod. Arman. scissia B9. scisia B5. scicia B6. m) redegit dominationem B5. n) qui illud 3. 45 7. 9. qui eum 6. o) hrettonis 4. p) rebellis tunc 9. tunc rebellis 4. 7. q) wihomarchus 9. r) expeditione facta omnia 9. s) conventu qui 7. 9. t) dominus deest 9. u) vero filium suum. post haec verba duo co-dicit 1. filia excederunt; pergit anno 825 in vocibus (ip)us esset interfectus. Nunciatum. v) una misit 9. w) eum tamen 9. x) theoberti 2. B6. theoberti 6. thietberti 9. teutberti 7. y) occiduas regiones 9. z) rhenum hiematum ad franconofurd p. 9. aa) orientalium regni sui finium 9. ab) evocari 9. b) saraborum 2. 4. 5. 6. B5. 6. c) uultzororum B5. wilsorum 9. uultzorum 5. 6. uultzorum 1. d) behematorum 9. beheimorum 6. boheniorum 7. e) moranorum 7. deest 4. maritanorum 3. f) praedenecentorum B6. pre-denecentorum 5. 7. g) abarum 2. 3. 4. 5. B5. 6. harum 6. h) se missis excepit 9. i) fuere 9. (3.)

92) lacus Arendsee in Marchia veteri. 93) Brescia. 94) Delyunda fluvius est die Stechnitz in ducatu Lauenburgico, inde ab oppido Mölln usque in Albim, in cuius capite et silvam eiusdem nominis, iam der Sachsenwald nuncupatam, Adami Brem. historia ecclesiastica lib. II. c. 9. agnoscit. Quum igitur

Einhardus de Albia mentionem nullam iniicit, castellum ad fluvium Stechnitz, in confiniis limitis Saxonici, et prope Mölln, vel ipso in loco, constructum fuisse opinor. 95) Segre, qui prope Mequinezam Iberum influit. 96) eorum sedes infra anno 824 definiuntur.

nibus auditis ac^w dimissis, ipse in eodem loco, constructis ad hoc^x opere novo aedificiis, sicut dispositum habuerat^y, hiemavit.^z

823.

Mense Maio conventus in eodem loco^a habitus, in quo non^b universi^c Franciae primores, sed de^d orientali Francia atque Saxonia, Baioaria^e, Alamannia^f atque Alamanniae contermina Burgundia^g et regionibus Rheno adiacentibus adessee iussi sunt.^h In quo inter caeteras barbarorum legationes, quae vel iussae vel sua sponte venerunt, duo fratres, reges videlicet Wiltzorū, controversiam inter se de regno habentes, ad praesentiam imperatoris venerunt, quorum nomina sunt Milegastusⁱ et Cealadragus.^j Erant idem filii Liubi regis Wiltzorū, qui licet cum fratribus suis regnum^k divisum teneret, tamen, propterea quod maior natu erat, ad eum totius regni summa^l pertinebat. Qui cum, commisso^m cum orientalibus Abodritis proelio, interissetⁿ, populus Wiltzorū filium eius Milegastum^o, quia maior natu erat^p, regem sibi constituit; sed cum is secundum ritum gentis commissum sibi regnum parum digne administraret, illo abiecto, iuniori fratri regium honorem deferunt^q; quam ob causam ambo ad praesentiam imperatoris venerunt. Quos cum audisset, et gentis voluntatem^r proniorem in iunioris fratris honorem agnovisset, statuit, ut is delatam sibi a populo suo potestatem haberet, ambos tamen muneribus donatos et sacramento firmatos in patriam remisit. Accusatus est in eodem placito apud imperatorem Cealadragus, Abodritorum princeps, quod se erga partem Francorum parum fideliter ageret, et ad imperatoris praesentiam iam diu venire dissimulasset, propter quod ad eum legati directi^s sunt, cum quibus ille iterum quosdam ex primoribus gentis suae ad imperatorem misit, perque illorum verba promisit, se ad proximum hiemis tempus ad illius praesentiam esse venturum. Hlotharius vero cum secundum patris iussionem in Italia iustitias faceret, et iam se ad revertendum de Italia praepararet, rogante Paschale papa Romam venit, et honorifice ab illo susceptus, in sancto paschali die apud sanctum Petrum et regni coronam et Imperatoris atque Augusti nomen accepit; inde Papiam regressus, mense Iunio ad imperatorem venit. Qui cum imperatori de iustitiis in Italia a se partim factis^t partim inchoatis fecisset indicium, missus est in Italiam Adalhardus comes palatii, iussumque est, ut Maringum^u Brixiae comitem secum adsumeret, et inchoatas iustitias perficere curaret. Drogonem^v, fratrem eius, sub canonica vita degentem, Mettensi ecclesiae, clero eiusdem urbis consentiente atque eligente, rectorem constituit, eumque ad pontificatus gradum censuit promoveri.^w In eodem conventu tempus et locus alterius conventus habendi conductus est^x, November videlicet mensis et Compendium palatium; peractoque^y placito et dimissis primoribus^z, cum imperator iam inde digredi statuisset, adlatum est ei de interitu Liudewiti, quod relictis Sorabis, cum Dalmatiam^{aa} ad Liudemuhslum^{ab} avunculum Bornae ducis pervenisset, et aliquantum temporis cum eo moratus fuisset, dolo ipsius esset interfectus. Nunciatum est etiam, Theodorum sanctae Romanae ecclesiae primicerium et Leonem nomenclatorem^{ac}, generum eius, in patriarchio Lateranense^{ad} primo excaecatos, ac deinde fuisse decollatos, et hoc eis^{ae} ob hoc^b contigisse, quod se in omnibus^{af} fideliter erga partes Hlotharii iuvenis imperatoris agerent^{ag}; erant et qui dicerent, vel iussu vel consilio Paschalis pontificis rem fuisse perpetratam. Ad quod explorandum ac diligenter investigandum missi sunt Adalungus^{ah}, abbas monasterii sancti Vedasti, et Hunfridus^{ai}, comes Curiensis. Sed antequam illi fuissent profecti, venerunt legati^{aj}

w) auditis atque 9. x) adhuc opere novo B5. y) hoc necessariis aed. novis quemadmodum secum statue-
rat 4. z) hiemabat B5. a) conventus ibidem, h. est 9. b) non solum universi 5. 6. c) universae 9.
d) sed et de 5. 6. e) baouaria B6. f) alimannia . . . alamanniae B6. g) conterminabilis burgundia et de
5. 6. h) millegastus 4. 5. 6. meligastus 3. 9. milegatus 2. i) cealadragus 5. cealadargus B6. cealadragus
7. 9. k) regnum suum d. 9. l) qui ubi commisso 9. m) proelio cecidisset Wilsu 9. n) milegastum 2. 4. 7. 50
B5. 6. o) milegastum 5. 6. meligastum 3. 9. p) qui maior erat 9. q) detulerunt 9. r) parium factis deest
5. 6. s) mauringum 4. maringum corr. maringum B5. maringum 3. t) promoveri
4. u) mauringum 4. v) Peracto itaque 9. w) proceribus 9. x) in dalmatiam 9. in delmatiam 7.
y) Liudemuhslum 4. Liudemuslum 6. Liudemislum B5. Liudemuslum 9. B6. Liudewislum 7. z) clatorem
1. 2. aa) lateranensi 4. 5. 6. 7. 9. ab) hoc ideo eis 9. b) eis hoc propter hoc 5. c) imperatoris haberent 6. 55
d) adalungus 3. adalungus 4. adalungus 6. e) hunfridus B5. huntfridus 6. f) ligati 1.

Paschalis pontificis^c, Iohannes episcopus Silvae-candidae et Benedictus archidiaconus sanctae sedis apostolicae, rogantes imperatorem, ut illum infamiam a pontifice auferret, qua ille in memoratorum hominum necem consensisse credebatur. Quibus cum ille iuxta quod ratio postulabat respondisset, eosque dimisisset, praedictos legatos suos ad investigandam^d rei veritatem, sicut prius disposuit, Romam ire praecipit, ipse vero^e reliquum aestatis tempus in pago Wormacense^f ac deinde in Arduenna transiens^g, peracta autumnali venatione, ad Kal. Novembris sicut condixerat Compendium venit. Legati Romam venientes, rei gestae certitudinem adsequi non potuerunt^h, quia Paschalis pontifex et seⁱ ab huius facti communione cum magno episcoporum numero iureiurando purificavit^k, et interfectores praedictorum hominum, quia de familia sancti Petri erant, summopere defendens, mortuos velut maiestatis reos condemnavit^l, iure^m caesos pronuntiavitⁿ, atque ob hoc cum praedictis, qui ad eum missi fuerant, legatis Iohannem Silvae-candidae episcopum et Sergium^o bibliothecarium, Quirinum quoque subdiaconum ac Leonem magistrum militum ad imperatorem misit. Qui cum tam per illos quam per suos legatos de sacramento pontificis et excusatione reorum comperisset, nihil sibi ultra in hoc negotio faciendum ratus, memoratum Iohannem episcopum et socios eius ad pontificem, dato conveniente responso, remisit. Ceadragus^p Abodritorum princeps pollicitationibus suis adhibens fidem, cum quibusdam primoribus populi sui Compendium venit, dilatique per tot annos adventus sui rationem coram imperatore non improbabiler reddidit. Qui licet^q in quibusdam causis culpabilis appareret, tamen propter merita parentum suorum non solum inpunitus, verum muneribus donatus ad regnum redire permixsus est. Venerat et Harioldus de Nordmannia, auxilium petens contra filios Godofridi, qui eum patria pellere minabantur, ob cuius causam diligentius explorandam ad eosdem filios Godofridi Theotharius^r et Hruodmundus^s comites missi fuerant, qui et causam filiorum Godofridi et statum totius regni Nordmannorum diligenter explorantes, adventum Harioldi praecesserunt, et imperatori omnia quae in illis regionibus comperire potuerunt patefacerunt. Cum quibus et Ebo^t Remorum archiepiscopus, qui consilio imperatoris et auctoritate Romani pontificis praedicandi gratia ad terminos Danorum accesserat, et aestate praeterita multos ex eis ad fidem venientes baptizaverat, regressus est. Hoc anno prodigia^u quaedam extitisse narrantur, in quibus praecipua fuerunt in Aquense palatio terrae motus, et in territorio Tullense^v iuxta villam Commercialium^w puella quaedam annorum fere 12. ab omni cibo per 10. menses abstinens. Et in Saxonia, in pago qui vocatur Firihsazi^x 23. villae igne coelesti concrematae, et fulgora sereno atque interdiu de coelo cadentia.^y Et in multis regionibus fruges

* [Et^z in territorio Cumetensi^z Italiae^z civitatis in vico^z Grabadona^z 99 in ecclesia sancti Iohannis baptistae imago sanctae Mariae puerum Iesum gremio continens ac magorum munera offerentium in absida eiusdem ecclesiae depicta et ob nimiam vetustatem obscurata et pene abolita^z, tanta claritate^z per duorum dierum spatia effulsit^z, ut omnem splendorem novae^z picturae suae vetustatis^z pulchritudinae cernentibus penitus vincere videretur. Magorum^z tamen imagines, praeter munera quae offerebant, minime claritas illa irradiavit. g. B5. 6. 9.]

c) pontificis *deest* 9. d) investigandum B5. e) vero *deest* 9. f) uormacense B5. uormacensi 4. 6. wormacensi 9. warmacensi 7. g) transiens 3. 5. 6. B5. 6. h) potuere 9. i) pontifex se 9. k) purgavit 9. l) condemnabat 9. m) iureque 7. 9. 5. n) pronuntiabat 9. o) serium bibliothecarium B6. p) cedragus 1. 3. B5. q) libet 1. r) theotharius 2. theodarius 3. theotarius B5. theosarius B6. s) rodtmundus 9. rovd-mundus B6. hariolthmundus 4. 5. 6. ruodiuanus 7. t) quibus ebo 9. ebo 7. B5. u) prodigia de diversis prodigiis quaedam 1. *ita glossena ex margine in textum irrepsit.* v) tullense 1. tulense B5. tullense B6. *nonnulli tullensi.* w) firihsazi 1. 3. firihsati B5. fuhsazi alii strihsazi 7. strihsazi 4. 6. strisazi 5. firihsazi 2. 9. B6. firihsare *Annalista Saxo.* firihsaze *Chronogr. Saxo.* wirsedi *Chron. Quedlinb.* x) At in 7. y) comensi 7. z) italo B6. ^z) in vico *deest* B6. ^z) grabadona B6. ^z) potestatem B6. b) ippolita B6. abolita B5. ^z) vetustatem iam pene abolita 7. c) celebritate B6. d) evulsit B6. e) nova B5. 6. f) venustatis pulchritudinem cernentibus 7. g) vincere diceretur vel vinceretur maiorum B6.

97) Commercy ad Mosam. 98) Malo ignotum dicere quam cum recentioribus nonnullis, qui chronici Quedlinburgensis lectionem *Wirsed* sequuntur, pro Wolsatia seu Wursatia vendere. Inter pagorum Saxoniae nomina Flethihi

voci nostrae proxime accedit, multo magis tamen distat, quam ut pro eodem haberi possit. 99) ad ripam occidentalem Larii, prope initium Muratorii SS. T.X. p. CXXXI.

grandinis vastatione deletae^a, atque in quibusdam locis simul cum ipsa grandine veri lapides atque^b ingentis ponderis decidere visi; domus quoque de coelo taetae, hominesque ac caetera animalia passim fulminum ictu praeter solitum crebro exanimata dicuntur. Secuta est ingens pestilentia atque hominum mortalitas, quae per totam Franciam immaniter usqueaque grassata est, et innumeram hominum multitudinem^c diversi sexus et aetatis gravissime saeviendo consumpsit.

824.

Rex Bulgarorum^d Omortag^e velut pacis faciendae gratia legatos ad imperatorem cum litteris misit, quos ille cum audisset, ac litteras quae adlatae fuerant legisset, rei novitate^f non inmerito permotus, ad explorandam^g diligentius insolitae et numquam prius in Franciam venientis legationis causam Machelmum^h quendam de Baiouaria cumⁱ ipsis legatis ad memoratum regem Bulgarorum direxit. Interea hiemps aspera valdeque proluxa facta est, quae non solum caetera animalia, verum etiam homines quosdam inmanitate frigoris extinxit. Luna defecit 3. Nonas Mart. hora noctis secunda. Suppo dux Spolitinus decessisse nuntiatur. Legati Romani pontificis Romam regressi, eundem valida infirmitate detentum ac morti iam^k proximum invenerunt, qui etiam paucis post adventum illorum exactis^l diebus vita decessit. In cuius locum cum duo per contentionem populi fuissent electi, Eugenius tamen, archipresbiter^m tituli sanctae Sabinae, vincente nobilium parte, subrogatus atque ordinatus est. Cuius rei nuntium cum Quirinus subdiaconus, unus ex his qui priori legatione fungebantur, ad imperatorem detulisset, conventu circiter 8. Kalendas Iul. pronuntiatoⁿ atque Compendio^o habito, ipse ad Britannicam^p expeditionem per se faciendam animo intento, Hlotharium filium, imperii sotium, Romam mittere decrevit, ut vice sua functus, ea quae rerum necessitas flagitare videbatur, cum novo pontifice populoque Romano^q statueret atque firmaret. Et ille quidem^r ad haec exsequenda post medium Augustum in Italiam profectus est, imperator vero iter quod in Britanniam facere paraverat^s, propter famem quae adhuc praevalet erat, usque ad initium autumnus adgredi distulit: tum demum, adunatis undique omnibus copiis, Redonas civitatem terminis Britanniae contiguam venit, et inde diviso^t in tres partes exercitu, duabusque partibus filiis suis Pippino et Hludowico^u traditis, tertiaque secum retenta, Britanniam ingressus, totam ferro et igni devastavit^v; consumptisque in hac expeditione 40^w vel eo amplius diebus, acceptis quos^x perfido Brittonum^y populo imperaverat obsidibus, Ratunagum civitatem, ubi^z coniugem se operiri iusserat, a. d. 15. Kalendas Decemb. reversus est. Nam et illuc legatos Michaelis imperatoris qui ad eum mittebantur^a sibi occurrere iussit, cum quibus et Fortunatus patriarcha Veneticorum^b regressus, ad eius venit praesentiam. Sed legati imperatoris litteras et munera deferentes, pacis confirmandae causa se missos esse dicentes, pro Fortunato nihil locuti sunt; inter caetera tamen ad legationem suam pertinentia quaedam de imaginum veneratione protulerunt, propter quae se Romam ire, atque apostolicae sedis praesulem consulere debere dixerunt. Quos cum, legatione eorum audita ac responso reddito, absolveret, Romam, ut se velle dicebant^c, ducere iussit. Fortunatum etiam de causa fugae ipsius percontatus, ad examinandum eum Romano pontifici direxit; ipse^d Aquasgrani, ubi hiemare statuerat, profectus est. Quo cum venisset, et ibi natalem Domini celebrasset, adlatum est ei, quod legati regis Bulgarorum essent in Baiouaria; quibus obviam mittens, ipsos quidem^e usque ad tempus congruum ibidem fecit operiri. Caeterum legatos Abodri-

a) deleta 1. b) lapides iique i. p. 9. c) Rex bulgarorum Non velut B5. Rex bulgarorum N. velut B6. 45
d) Omortag deest 7. 9. 9b. e) regi novitate 1. f) explorandum 2. 3. 5. 6. 7. 9. g) michelinum 9. machelinum 7. machalmum 2. h) ac morti etiam B5. i) exactis deest 9. k) tum archipresbyter 9. l) loco vnicum pronuntiato atque compendio habito ipse ad britannicam in codicibus 4. et 6. medio relicto nonnisi pronunciam legitur; in 5 deest vocem pronuntiato atque compendio. m) compendii 3. 7. 9. n) britannicam hic et infra 1. 4. 5. 6. B5. 6. o) atque romano populo 9. p) Et . . . quidem deest 9. q) facere instituerat 9. r) et 50 de diviso 1. s) hludowico 1. t) devastavit 9. u) LX typographi vitio Bouq. v) acceptis quod B5. w) brantunum B6. x) ibi 4. B5. y) iusserat ad XV. 1. 2. 3. 4. 7. 9. B5. 6. 9. ad deest 5. 6. Jacobi coniectura „a. d. XV. kal.“ z) ad XII. cod. Armen. a) qui ad eum mittebantur deest 9. b) patriarcha gradensis 9. c) ut se velle dicebant. romam 9. d) romam ire iussit ut a pontifice examinaretur 9. e) ipse vero 9. f) quidem deest 9. g) ibidem manere praecepit 9. 55

torum qui vulgo Praedenecenti vocantur, et contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt, qui et ipsi adventare nuntiabantur^a, ilico venire permisit. Qui cum de Bulgarorum iniqua infestatione^b quererentur^c, et contra eos auxilium sibi ferri deposcerent, domum ire, atque iterum ad tempus Bulgarorum legatis constitutum redire iussi sunt. Suppone apud Spoletium, sicut dictum erat, defuncto, eundem ducatum Adalhardus comes palatii, qui iunior vocabatur, accepit, qui cum vix quinque menses^d eodem honore potiretur, correptus febre decessit. Cui cum Moringus Brixiae comes successor esset electus, nuntio honoris sibi deputati accepto decubuit, et paucis interpositis diebus vitam finivit. Aebulus^e et Asinarius comites cum copiis Wasconum ad Pampilonam^f missi, cum peracto iam sibi iniuncto negotio revertentur, in ipso Pirinaei^g iugo perfidia montanorum in insidias deducti ac circumventi, capti sunt, et copiae quas secum habere, paene usque ad internicionem deletae: et Aebulus quidem^h Cordubam missus, Asinarius vero misericordia eorum qui eum ceperant, quasi qui consanguineus eorum esset, domum redire permissus est. Hlotharius vero iuxta patrisⁱ mandatum^j Romam profectus, ab Eugenio pontifice honorifice suscipitur. Cui cum iniuncta sibi patefaceret, statum populi Romani iamdudum quorundam praesulum perversitate depravatum, memorati pontificis benivola^k adensione ita correxerat, ut omnes qui rerum suarum direptione graviter fuerant desolati^l, de receptione^m honorum suorum, quae per illius adventum Deo donante provenerat, magnifice sintⁿ consolati. Hoc anno, paucis ante solstitium aestivale diebus, in territorio Augustodunense^o aëre in tempestatem subita mutatione converso, ingens fragmentum ex glacie simul cum grandine decidisse narratur, cuius longitudo quindecim, latitudo septem, crassitudo^p duos pedes habuisse dicitur.

825.

Sacro paschali festo solemniter Aquisgrani celebrato, arridente etiam verna tem-
 25 perie^q, imperator venandi gratia Noviomagum profectus, legatos Bulgarorum circa medium Maium Aquasgrani venire praecepit. Nam sic illo^r reverti statuit, habiturus ibi^s conventum, quem^t de Britannia regressus, eo se tempore ibidem habere velle^u, optimatibus indicaverat. Quo cum, peracta venatione, fuisset reversus, Bulgaricam legationem audivit; erat enim de terminis ac finibus inter Bulgaros ac Francos constituendis. Adfuerunt
 30 in eodem conventu^v paene omnes Britanniae primores, inter quos et Wihomarcus^w, qui perfidia sua et totam Britanniam conturbaverat, et obstinatione stultissima ad memoratam expeditionem illo faciendam^x imperatoris animum provocaverat, tandem saniore usus consilio, ad fidem imperatoris, ut ipse dicebat, venire non dubitavit. Cui cum imperator et ignosceret, et muneribus donatum una^y cum caeteris gentis suae primoribus domum remeare permetteret, promissam fidem, ut prius consueverat, gentilitia perfidia commutavit, ac^z vicinos suos incendiis et direptionibus in quantum potuit infestare non cessans, donec ab hominibus Lantberti^{aa} comitis in domo propria circumventus atque interfectus est. Imperator vero, audita Bulgarorum legatione, per eodem qui ad eum missi fuerant legatos regi eorum missis litteris, prout videbatur re-
 40 spondit, dimissoque conventu, in Vosegum ad Rumerici^{ab} montem venandi gratia profectus, filium suum Hlotharium ex Italia regressum ibique ad se venientem suscepit, ac peracta venatione Aquasgrani rediens, generalem populi sui conventum more solemnem mense^{ac} Augusto habuit. In quo conventu inter ceteras legationes quae de diversis partibus^{ad} venerunt, etiam et filiorum Godofridi^{ae} de Nordmannia legatos audivit, ac pacem quam idem sibi dari^{af} petebant, cum eis in marca eorum mense Octobrio confirmari iussit^{ag}; completisque^{ah} omnibus negotiis quae ad illius conventus rationem

a) nuntiabantur 1. b) infestatione 1. c) a bulgaris iniquo infestari se q. 9. d) mense 1. e) Elbus bis 5. 6. f) pampilonem 2. 7. pampilonem 9. g) perinei 1. h) et aebulus quidem usque anno 825 vicinos suos incendiis et direptione deest 1. i) patris praeceptum 9. p. imperium 5. k) benevola 3. l) desolati direptione 4. 6. d. de redemptione 5. d. de restitutione 9. m) graviter f. d. de receptione deest 2. n) magnifico sunt 2. 85. 6. m. sint 4. 5. 6. 7. m. essent 9. o) augustodunense B5. p) crassitudo 6. q) verni 5. 6. verno tempore 9. r) nam tunc illo. s) ibidem 9. t) quem 7. 9. reliqui quod u) habiturum. v) in eo conventu 9. w) wihomarcus 3. wihomarchus 9. x) illam faciendam 9. y) una deest 9. z) ac deest 7. 9. aa) lamberti 4. 5. 6. ab) rumerici arceem 9. rumericum 7. b) mense deest B5. c) diversis regionibus 9. d) godofridi 1. godofridi B6. e) dari deest 9. f) confirmari fecit 9. g) completis itaque 9.

pertinere videbantur, Noviomagum cum filio maiore secessit, minorem vero filium suum^a Hludovicum in Baioariam direxit. Ipse^b autem, autumnali venatione completa, circa hiemis initium Aquasgrani reversus est. In territorio Tullense^c iuxta Commercicum villam^d puella quaedam nomine^e . . . annorum circiter 12. post sacram communionem, quam in pascha de sacerdotis manu sumendo perceperat^f, primo pane, deinde aliis omnibus cibis et potibus abstinendo, intantum ieiunasse perhibetur, ut nulla penitus corporis alimenta percipiens, sine omni victus desiderio ple-num^g triennium^h compleverit. Coepit autem ieiunare anno incarnationis dominicae 825ⁱ sicut in ipsius anni descriptione superius adnotatum est, et hoc anno, id est 825, die Novembris mensis initium peracto ieiunio escam sumere ac more caeterorum^j mortalium manducando vivere coepit.

826.

Cum regi Bulgarorum legati sui quid egerint renunciassent^b, iterum eum, quem primo miserat, ad imperatorem cum litteris remisit, rogans ut sine morarum interpositione terminorumⁱ definitio fieret, vel si hoc non placeret, suos quisque terminos sine pacis foedere tueretur.^k Cui imperator, quia fama erat Bulgarorum regem a suo quodam optimitate aut regno pulsum aut interfectum, respondere distulit; illoque^l expectare iusso, propter famae certitudinem comperendam Bertricum palatii comitem ad Baldricum^m et Geroldumⁿ comites et Avarici limitis custodes in Carantanorum provinciam^o misit, qui cum reversus nihil certi super his quae fama vulgaverat reportasset, imperator legatum ad se evocatum^p sine litteris remeare fecit. Interea^q Pippinus rex, filius imperatoris, ut iussus erat, cum suis optimatibus et Hispanici limitis custodibus circa Kalendas Februarias Aquasgrani — nam ibi tunc imperator hiemaverat — venit, cum quibus cum de^r tuendis contra Sarracenos occidentalium partium finibus esset tractatum atque dispositum^s, Pippinus in Aquitaniam regressus, aestatem in deputato sibi loco transegit.^t Imperator vero medio mense^u Maio Aquis^v egressus, circa Kalendas Iunii ad Ingilunheim^w venit, habitoque ibi conventu non modico, multas et ex diversis terrarum partibus missas legationes audivit et^x absolvit. Inter quas praecipua caeterisque praeminens^y erat legatio^z sanctae sedis apostolicae, Romanae videlicet ecclesiae, qua fungebantur Leo Centumcellensis episcopus et Theofilactus nomenclator, et de partibus transmarinis^{aa} Dominicus abbas de monte^{ab} Oliveti, legati quoque filiorum Godofridi, regis Danorum, pacis ac foederis causa directi^{ac}, et de Sclavorum regionibus quidam Abodritorum primores^{ad} Ceadragum ducem suum accusantes. Accusabatur et Tunglo^{ae}, unus de Soraborum primoribus, quod et ipse dicto audiens non esset. Quorum utriusque denuntiatum est, quod si medio Octobrio ad imperatoris generalem conventum venire distulisset^b, condignas perfidiae suae poenas esse daturum.^c Venerunt et ex Brittonum primoribus, quos illius limitis custodes adducere voluerunt. Eodem tempore Herioldus cum uxore et magna Danorum multitudine veniens, Mogontiaci apud sanctum Albanum cum his quos secum adduxit baptizatus est, multisque muneribus ab imperatore donatus, per Frisiam, qua venerat via, reversus est. In qua provincia unus^d comitatus qui Hriustri^e vocatur, eidem datus est^f, ut in eum se cum rebus suis, si necessitas exigeret, recipere potuisset. Baldricus vero et Geroldus, comites ac Pannonici limitis praefecti, in eodem conventu adfuerunt^g, et adhuc de motu Bulgarorum adversum nos nihil se sentire posse testati sunt. Venit cum Baldrico presbiter quidam de Venetia, nomine Georgius, qui se or-

a) filium suum *deest* 9. b) Ipse usque reversus est *deest* 2. autem *deest* 9. c) tulense B5. 6. tulensi 4. 5. 45
d) cummarciacum villa 2. cummerciacum B5. conerciacum B6. e) nomine de triennio puellae ieiunio annorum *glossa in textum recepta* 1. nomine N. 2. B6. f) manu christiano more susceperat 9. g) integrum triennium 9. h) egissent renunciarent 9. i) sine mora terminorum 9. k) tuerentur 9. l) illo vero 9. m) baldericum 9. n) geroltum 9. o) provincia 1. p) vocatum 7. 9. q) c. quibus obi de 9. r) tractatum et conclusum 9. s) regressus ibidem totam sequentem aestatem transegit 9. t) mense *deest* 9. u) aquisgrano 9. 50
v) ingeleheim 3. ingilinheim 4. gilenheim 6. ingilenheim 7. B6. ingilnheim B5. ingelheim 9. w) et audivit et 9. x) praeminens 9. y) legatio romani pontificis 9. za) de regionibus transmarinis 9. z) causa missi 9. aa) abodritorum principes 9. ab) tungo 7. ac) distulerint 9. distulissent 7. c) daturus 7. 9. d) unus *deest* 9. e) riuistri 9. f) Veritus autem piissimus imperator, ne ob tale factum negaretur ei habitatio naturalis, dedit ei quendam comitatum in frisia, cuius vocabulum est riuistri 7. g) affuerunt et in eodem con-
vntu baldericus et gerholtus c. ac p. 9.

ganum facere posse asserebat^a; quem imperator Aquasgrani cum Thancolfo^b saccellario misit, et, ut ei omnia ad instrumentum^c efficiendum necessaria praeberentur, imperavit.^d Conductoque ac pronuntiato ad medium Octobrium generali conventu, caeteris omnibus more solemnibus absolutis, ipse trans Rhenum ad villam quae Saltz^e vocatur cum suo comitatu profectus est. Ibi ad eum legati Neapolitanorum venerunt, atque inde, accepto responso, ad sua regressi sunt: ibi ad eius notitiam perlatum est de fuga ac perfidia Aizonis^f, quomodo fraudulenter Ausonam^g ingressus, et a populo illo quem dolo deceperat receptus, Rotam^h civitatemⁱ destruxit, castella eiusdem regionis quae firmiora videbantur communiivit^b, missoque ad Abdiraman^j regem Sarraceno^k fratre suo, auxilium quod petebat, iussu eiusdem regis^l contra nostros accepit. Sed imperator licet huius rei nuntium graviter ferret, nihil tamen inconsulte gerendum iudicans, consiliariorum suorum adventum statuit opperiri, transactaque autumnali venatione, circa Kal. Octob. per Moenum fluvium usque ad Franconovund^m secunda aqua navigavit. Inde ad Ingilunhaimⁿ medio Octobrio veniens, generalem^o ibi, ut conductum^p erat, populi sui conventum habuit, in quo et Ceadragum Abodritorum ducem, necnon et Tunglonem, qui apud eum perfidiae accusabantur, audivit: et Tunglonem quidem, accepto ab eo filio eius obside, domum redire permisit, Ceadragum vero, ceteris Abodritis dimissis, secum retinuit^q, missisque ad populum Abodritorum legatis, si eum sibi vulgus regnare vellet, perquirere iussit; ipse autem^r Aquasgrani, ubi hiemare constituerat, profectus est. Cumque legati quos^s ad Abodritos miserat, reversi nuntiassent, variam gentis illius super rege suo recipiendo sententiam, meliores tamen ac praestantiores^t quosque de illius receptione concordare, acceptis ab eo quos imperaverat obsidibus, in regnum suum eum fecit restitui. Dum haec aguntur, Hildoinus^u, abbas monasterii^v sancti Dionisii martiris, Romana mitens, adveniente precibus^w eius Eugenio sanctae sedis apostolicae tunc praesule^x, ossa beatissimi martiris Christi Sebastiani accepit, et ea apud Suessionam^y civitatem in basilica sancti Medardi collocavit, ubi dum adhuc inhumata in loculo, in quo adlata fuerant^z, iuxta tumulum sancti Medardi iacerent, tanta signorum ac prodigiorum multitudo claruit, tanta virtutum vis in omni^{aa} genere sanitarum per divinam gratiam in nomine eiusdem beatissimi martiris enituit^{ab}, ut a nullo mortalium eorundem miraculorum aut numerus comprehendi, aut varietas verbis valeat enuntiari; quorum quaedam tanti stuporis esse narrantur, ut humanae imbecillitatis fidem excederent, nisi certum esset, dominum nostrum Iesum Christum, pro quo idem beatissimus martir^{ac} passus esse dinoscitur, omnia^{ad} quae vult facere posse per divinam omnipotentiam^{ae}, in qua illi omnis creatura in caelo et in terra subiecta est.

a) organum more posse graecorum componere. Quem imperator gratanter suscepit, et quia deus illi quae ante se inusitata erant regno Francorum attribuebat, gratiarum actiones reddidit, ac tanculfo sacrorum scrinio- rum praelato commendavit, publicisque stipendiis curare iussit, et ea quae huic operi necessaria forent praeparare mandavit 7. *interpolatio ex vita Hludowici pii cap. 40.* b) tancolfo 4. 6. thancolfo 2. tanculfo 7. B5. 40 thancolfo B6. c) ad id instrumentum 9. d) saltzo B5. saltz 2. 3. 4. satz 5. 6. selz 9. e) perfidia uizonis B5. p. isonis B6. f) Ausoniam 4. ausonam 6. ausollam B6. g) totam civitatem 2. 3. 7. 9. rotam corr. totam 5. rodam Bouq. ex vita Hludowici. rotam 1. 4. 6. B5. 6. h) munivisset . . . accepisset 9. i) abdirachman 9. thraman B6. k) iussu e. regis deest 9. l) franconofurd 5. 6. B5. franchonefurt B6. m) ingilunhaim 2. ingelenheim 3. ingilinheim 4. 5. 7. gilenheim 6. ingelheim 9. ingilinheim B5. ingulun- 45 heim B6. n) indictum 9. o) retenuit 1. reliqui retinuit. p) quos abodritos 1. q) optimos tamen ac praestantissimos 9. r) hilduinus 9. s) monasterii deest 9. t) annuente praesule (*media deunt*) 4. 5. 6. u) ues- sonam 1. 4. uessonem 2. uessonam 3. suessionam 5. 6. 7. B5. 6. suessioniam 9. B9. suessioniam Chren. Bouq. v) cum loculo vectorio ut allatae sunt 7. *lectio ex Anonymi vita Hludowici cap. 40. derivata. Semten.* w) omne 4. x) emicuit 9. y) beatissimus martir deest 9. z) passus est, omnia 9. aa) per div. potentiam f. p. 9. 50 est. Ipse autem venerabilis abbas praefatus Hilduinus inter plurima, quae ei augustali benignitate commissa fuerant, monasteria habebat procuratorem coenobii nobilis in prospectu urbis Suessorum, quod Clotharius, quondam rex Francorum, filiusque eius Sygebertus in honorem beatissimi Medardi confessoris Christi magnis construxerant sumptibus, in quo et eius sacratissima tumulaverant membra. Simili modo praedictus abbas post decessum Irminonis regebat locum sancti Vincentii levitae. et martyris in suburbano urbis Parrhisiacae, ubi 55 preciosus Christi confessor Germanus requiescit; quod Childebertus, rex quondam Francorum inclytus, frater praedicti regis Clotharii, aedificavit 7.

1) cf. Einhardi historiam translationis SS. Marcellini et Petri lib. IV. nro. 75. Bolland. Act. SS. Iun. 2. pag. 201. Ibi Georgius hic 60 „qui . . . in Aquensi palatio organum, quod grae- ce hydraulica vocatur, mirifica arte compo-

suit“ postea rector monasterii S. Salvii in vi- co Valentianis constitutus esse traditur. 2) Vicus Ausonensis, *Vich* dictus. 3) Roda ad fluvium Ter, ab occidente Gerundae.

Imperator Helisachar presbiterum et abbatem et cum eo Hildibrandum^a atque Donatum comites ad motus Hispanicae marcae componendos misit. Ante quorum adventum Aizo, Sarracenorum auxilio fretus, multa eiusdem limitis custodibus adversa intulit, eosque adsiduis incursionibus in tantum fatigavit^b, ut quidam illorum, relictis quae tueri debebant castellis, recederent. Defecit ad eum et filius Berani^c, nomine Willemundus^d, nec non^e et alii complures novarum rerum gentilicia levitate cupidi, iunctique Sarracenis ac Mauris^f Ceritaniam^g et Vallensem^h rapinis atque incendiis cotidie infestabant. Cumque ad sedandos ac mitigandos Gothorum atque Hispanorum in illis finibus habitantium animos Helisachar abbas cum aliis ab imperatore missusⁱ, multa et propria industria et sociorum consilio prudenter administrasset^j, Bernhardus quoque, Barcinonae comes, Aizonis insidiis et eorum qui ad eum defecerant^k calliditati ac fraudulentis machinationibus pertinacissime resisteret, atque eorum temerarios conatus irritos efficeret, exercitus a rege Sarracenorum Abdiraman ad auxilium Aizoni ferendum missus Caesaraugustam venisse nunciatur, supra quem^l Abumarvan, regis propinquus, dux constitutus, ex persuasionibus^m Aizonis haud dubiam sibi victoriamⁿ pollicebatur. Contra quem imperator filium suum Pippinum, Aquitaniae regem, cum inmodicis Francorum copiis mittens, regni sui terminos tueri praecepit. Quod ita factum esset, ni ducum desidia quos Francorum exercitui praefererat, tardius quam rerum necessitas postulabat, is quem ducebant^o ad marciam venisset exercitus. Quae tarditas in tantum noxia fuit, ut Abumarvan^p, vastatis Barcinonensium ac Gerundensium agris villisque incensis, cunctis etiam quae extra urbes invenerat direptis, cum incolomi exercitu Caesaraugustam se prius reciperet, quam a nostro exercitu vel videri potuisset. Huius cladis praesagia credita sunt visae multoties in coelo acies, et ille terribilis nocturnae coruscationis in aëre discursus. Imperator autem, duobus conventibus habitis, uno apud Niumagum^q propter falsas Hohrici^r, filii Godofridi regis Danorum, pollicitationes, quibus se illo ad imperatoris praesentiam venturum promiserat, altero apud Compendium, in quo et annualia dona suscepit, et his qui ad marciam Hispanicam^s mittendi erant, quid vel qualiter agere deberent, imperavit, ipse inter Compendium et Carisiacum ceteraque his vicina palatia usque ad hiberni temporis initium conversatus est. Interea reges Danorum, filii videlicet^t Godofridi, Herioldum de consortio regni eicientes, Nordmannorum^u finibus excedere compulerunt. Bulgari quoque Sclavos in Pannonia^v sedentes, misso per Dravum navali exercitu, ferro et igni vastaverunt, et expulsis eorum ducibus, Bulgaricos^w super eos^x rectores constituerunt. Eugenius papa mense Augusto decessit, in cuius locum Valentinus diaconus a Romanis et electus^y, et ordinatus, vix unum^z mensem in pontificatu complevit, quo defuncto, Gregorius presbiter tituli^{aa} sancti Marci electus, sed non prius ordinatus est, quam legatus imperatoris Romam venit^{ab}, et electionem populi, qualis esset^{ac}, examinavit. Legati Michahelis imperatoris de Constantinopoli^{ad} ad imperatorem^{ae} quasi propter foedus confirmandum missi, Septembrio mense Compendium venerunt, quos ille ibi benigne^{af} receptos et audivit et absolvit^{ag}. Corpora beatissimorum martirum Marcellini et Petri de Roma sublata, et Octobrio mense in Franciam^{ah} translata, et ibi^{ai} multis signis atque virtutibus clarificata sunt.^{aj}

a) hildebrandum 2. hildebrandum 7. 9. b) inc. adeo fatigavit 9. c) berani 1. 2. 3. 4. 5. 6. B5. 6. 9. beronis 9. berae 7. d) willimundus B6. e) necnon deest 9. f) ac mauris deest 9. g) missis 9. h) administraret 9. i) eum fecerant 5. B5. k) super quem 9. l) persuasione 9. m) ducebat 5. n) abumarvam 2. o) niomagum 2. 5. 7. B5. 6. 45 noziogam 6. noviomagum 3. 9. p) horici 6. 9. honrici 7. q) marcham hispaniam B5. 6. r) filii scilicet 9. s) nordmannorum 2; igitur ut in textu legendum. t) panonia 1. u) bulgaricos B5. v) bulgaricos eis 9. w) romanis electus 7. 9. x) unum deest 9. y) tituli deest 9. z) veniret . . . examinaret 9. aa) qualis esset deest 9. ab) examinaret l. m. i. de constantinopoli deest B5. ac) ad imperatorem deest 9. ad) quos imperator benigne 9. ae) absolvit. Ipso tempore Heinardus, sui temporis prudentissimus virorum, sanctae devotionis incitatus ardore Romam misit, et corpora sanctorum Marcellini et Petri annuente papa in Franciam fecit transvehi, et valde decenter in proprio territorio propriisque sumptibus recondidit. Quorum meritis hactenus ibi Dominus multa operatur victuorum miracula 7. interpolatio ex vita Hludowici cap. 41. e) translata ibi 9.

aj) Cerdagne. 5) Valles, vallis fertilissima pag. 166. 6) in Franciae partem Germanicam. 28 M. P. longitudinis 16 M. P. latitudinis, ad 7) Translationis historiam ipse, qui corpora orientem fluminis Llobregat, e septentrione transferri curaverat, Einhardus noster scripsit. Barcinonae. Petri de la Marca Marca Hispanica, (cf. Acta SS. Bolland. die Iunii 2.) Refert in

828.

Conventus Aquasgrani^a mense Februario factus est, in quo cum de multis aliis causis, tum praecipue de his quae in marca Hispanica contigerunt, ratio habita, et legati qui exercitui praeerant culpabiles inventi, et iuxta^b merita sua honorum^c amissione multati sunt. Similiter et Baldricus^d, dux Foroiuliensis, cum propter eius ignaviam Bulgarorum exercitus terminos Pannoniae^e superioris impune vastasset, honoribus quos habebat^f privatus, et marca quam solus tenebat^g, inter quatuor comites divisa est. Halitgarius Camaracensis episcopus et Ansfridus abbas^h monasterii Nonantulae Constantinopolim missi, et a Michaele imperatore, sicut ipsi inde reversi retuleruntⁱ, honorifice suscepti sunt. Imperator Junio mense ad Ingiluhheim villam^k venit, ibique per aliquot dies placitum habuit, in quo, cum de filiis suis Hlothario et Pippino cum exercitu ad marcam Hispanicam mittendis consilium inisset, et id quomodo fieret ordinasset, missos^l etiam Romani pontificis, Quirinum primicerium ac Theofilactum^m nomenclatorem, qui ad eum illo venerant, audita illorumⁿ legatione dimississet, ad villam Franconofurd^o profectus est, ibique aliquandiu moratus, Wormaciam venit, atque inde^p Theodonis villam perrexit; de quo loco Hlotharium filium suum cum^q magnis Francorum copiis ad Hispanicam marcam direxit. Qui cum Lugdunum venisset, consedit, nuncium opperiens, qui se de Sarracenorum adventu faceret certiozem; in qua expectatione cum Pippino fratre colloquitur, et comperto, quod Sarraceni ad marcam venire aut timerent aut nollent, redeunte in Aquitaniam fratre, ipse ad patrem Aquasgrani revertitur. Interea cum in confinibus Nordmannorum tam de foedere inter illos et Francos confirmando, quam de Herioldi rebus tractandum^r esset, et ad hoc totius paene^s Saxoniae comites simul cum markionibus^t illo convenissent, Herioldus, rerum gerendarum nimis cupidus, conductam et per obsides firmatam pacem, incensis ac direptis^u aliquot Nordmannorum villulis, inrupit. Quod audientes filii Godofridi, contractis subito copiis, ad marcam veniunt, et nostros in ripa Aegidoriae fluminis sedentes ac nihil tale opinantes transito flumine adorti, castris exiunt^v, eisque in fugam actis cuncta diripiunt, ac se cum omnibus copiis suis in sua castra recipiunt; deinde inito consilio, ut ultionem huius facti praevenirent, missa legatione ad imperatorem, quam inviti et quanta necessitate coacti id fecerint^w, exposuerunt, se tamen ad satisfactionem esse paratos, et hoc in imperatoris esset^x arbitrio, qualiter^y ita fieret emendatum, ut de reliquo inter partes pax firma maneret. Bonifacius^z comes, cui tutela Corsicae insulae tunc erat commissa, adsumpto secum fratre Berthario^a nec non^b et aliis quibusdam comitibus de Tuscia, Corsicam atque Sardiniam parva classe circumvectus, cum nullum in mari piratam invenisset, in Africam^c traiecit, et inter Uticam atque Kartaginem^d egressus, innumeram incolarum multitudinem subito congregatam offendit, cum qua et proelium conseruit, et quinque vel eo amplius fusas fugatamque profligavit, magnaue Afrorum multitudine prostrata, aliquantis^e etiam sotiorum suorum per temeritatem amissis, in naves suas se recepit, atque hoc

a) aquasgrani 1. B5. b. reliqui aquisgrani. b) inventi iuxta 9. c) merita honorum 9. d) sunt. Baldericus etiam 9. e) bulgari fines pannoniae 9. f) quos habebat deest 9. g) quam solus tenebat deest 9. h) abba B5. i) sicut i. i. r. retulerunt deest 9. k) villam deest 9. l) ordinasset legatos 9. m) theosylactum 1. n) audita eorum 9. o) franconofurd 4. franconofurth B6. franconofurt 9. p) et inde 9. q) filium cum 9. r) tractatum B5. s) paene 1. t) markionibus 1. 2. 3. B5. marcionibus B6. marchionibus ceteri. u) pacem rupit incensis . . . villis 9. v) castris exiunt 1. castris exeunt 4. w) faceret 9. x) esse 9. y) quatenus 9. z) bonifacius 3. B5. a) berthario 3. berchario 7. 9. berchario 4. berenharo B6. bernharo 5. 6. a) nec non deest 9. b) in mari p. i. in afri deest B6. c) et Cartaginem 9. atque c. 6. atque chartaginem 2. atque cartaginem B6. d) aliquot 9

ea, partem reliquiarum iam sub finem anni praeteriti Michilinstadum, indeque anno 827 die 17. Ianuarii Mulinheimum a se translata, reliquam vero ab Hildoino abbate octo diebus post pascha sibi redditam et per aestatem Aquisgranis ervatam, tandem, postquam ipse ab imperatore in venationem solennem profecto abeundi licentiam acceperit, Mulinheimum advectam, atque sacris corporibus iterum sociatam esse. Perfecta igitur, ut supra legitur,

mense Octobri, translatione, Einhardus Aquisgranum, ibidem hiematurus, regressus est. Hinc rei gestae narrationem, qualem in annalibus et in translationis historia legimus, optime inter se cohaerere quisque intelligit; et mirari subit, doctos id viros qui annales nostros Einhardo abiudicaverunt, eam tantum ob causam fugere potuisse, quod in historia translationis dies 17. Ianuarii, in annalibus Octobris translationis epocha sistatur.

facto ingentem Afris timorem incussit. Luna Kalendis Iul.^a primo diluculo in occasu suo defecit; similiter et in^b 8. Kalendas Ianuarii, id est in natale Domini, media nocte obscurata est.^c Imperator circa missam^e sancti Martini Aquasgrani^d ad hiemandum venit, ibique positus^e, totum hiberni temporis spatium in diversis conventibus ob necessaria regni negotia congregatis inpendit.

^e [Ferunt in regione Wasconiae trans Garumnam fluvium in pago Aginense annonam pluere de coelo similem frumento, sed paululum breviora ac rotundiora grana habere, de qua domno imperatori adlatum est ad Aquis palatium 7. B. 8. 9. 12.]

829.

Post exactam hiemem in ipso sancto^f quadragesimali ieiunio, paucis ante sanctum pascha diebus, Aquasgrani^g terrae motus noctu factus, ventusque tam vehemens coortus^h, ut non solum humiliores domos, verum etiam ipsam sanctae Dei genitricis basilicam, quam capellam vocant, tegulis plumbeis tectam, ex parte non modica denudaret. Imperator veroⁱ in diversis occupationibus usque ad Kalendas Iul.^k Aquasgrani^l moratus, tandem ad generalem conventum Wormaciae habendum cum comitatu suo mense Augusto statuit proficisci. Sed priusquam inde promoveret^m, nuncium accepit, Nordmannos velle transalbanam Saxoniae regionem invadere, atque exercitum eorumⁿ qui hoc facturus esset, nostris finibus adpropinquare. Quo nuncio commotus, misit in omnes Franciae partes^o, et iussit ut cum summa^p festinatione tota populi sui generalitas^q post se in Saxoniam veniret, indicans simul, velle se apud Novesium^r medio circiter^s Iulio Rhenum transire. Sed ubi vana^t esse compererat, quae de Nordmannis fama disperserat^u, sicut prius dispositum habebat^v, medio mense^w Augusto Wormaciam venit, ibique habito generali conventu, et oblata sibi annua dona solemniter^x suscepit, et legationes plurimas, quae tam de Roma et Benevento, quam de aliis longinquis terris ad eum venerant, audivit atque^y absolvit. Hlotharium quoque filium suum^z, finito illo^a conventu, in Italiam direxit^a, ac Bernhardum comitem Barcinonae, qui eatenus in marca Hispaniae praesidebat, camararium^b in palatio suo constituit. Aliis etiam causis⁹, quae ad illius placiti completionem pertinere videbantur, congruo modo dispositis atque completis, populoque ad sua ire dimisso, ipse ad autumnalis venationis exercitium Franconovurdum^c villam profectus est; qua transacta, ad hiemandum Aquasgrani reversus est, ubi et missam sancti Martini ac festivitatem beati Andreae^d apostoli, necnon et ipsum sacrosanctum^e dominicae nativitatis diem cum magna laetitia et exultatione celebravit.¹⁰

a) kal. iunii 9. b) et VIII. 9. c) circa solemnitatem sancti 9. d) aquisgrani 6. B. 5. e) positus deest 9. f) sancto deest 9. g) aquasgrani 1. B. 6. h) coortus est 9. i) vero deest 9. k) iunii 4. 6. l) aquasgrani 1. 6. B. 5. 6. m) moveret 9. n) eorum deest 9. o) franciae regiones 9. p) ut summa 9. q) sui multitudine in 9. r) novesium 4. novesium 5. 6. s) circiter deest 9. t) vana 9. u) dispersa erat 9. v) sicut compererat 9. w) mense deest 9. x) solemniter deest 9. y) longinquis regionibus venerant et audivit et 9. z) suum deest 9. a) illo deest 9. b) camararium 1. 2. 4. 6. B. 5. 6. c) franconovurdum 2. franconovurd 4. franconofurdum 6. B. 5. franconofurdum B. 6. ad franconofurd 9. in franconofurd 7. franconofurdum 5. d) reversus ibidem sancti martini atque beati andreae 9. e) sacrum sanctum 2.

8) Neus contra Düsseldorf. 9) Karolo filio rebellionem Compendii ortam, Seligenstadum suo partem regni tribuit. cf. Thegani cap. 35. recedendi veniam petivit atque accepit, ita ut 10) Haec ultima, quibus Einhardus Aquis interfuit; nam mense Martio anni sequentis, post minus.

ANNALIUM TILIANORUM PARS ALTERA.

(vide supra pag. 4 et 8.)

741. Karolus maior domus defunctus est.
742. Carlomannus et Pippinus maior domus duxerunt exercitum contra Hunoldum ducem Aquitanorum, et ceperunt castrum quod vocatur Lucas; et in ipso itinere dividerunt regnum Francorum inter se in 5 loco, qui dicitur Vetus-Pictavis. Eodemque anno Carlomannus Alamaniam vastavit.
743. Tunc Carlomannus et Pippinus contra Idolonem ducem Baioariorum inierunt pugnam, et Carlomannus per se in Saxoniam ambulavit in eodem 10 anno, et cepit castrum quod dicitur Saachseburg per placitum, et Teodericum Saxonem placitando conquestit.
744. Iterum Carlomannus et Pippinus perrexerunt in Saxoniam. Et captus est Teodericus Saxo alia vice.
- 15 745. Tunc Carlomannus confessus est Pippino germano suo, quod voluisset seculum relinquere, et eodem anno nullum fecerunt exercitum, sed apparaverunt se uterque, Carlomannus ad iter suum, et Pippinus quomodo germanum suum honorifice direxisset 20 cum muneribus.
746. Tunc Carlomannus Romam perrexit, ibique se totondit, et in Serepte monte monasterium aedificavit in honore sancti Silvestri; ibique aliquod tempus moram faciens, inde ad sanctum Benedictum per- 25 venit, et ibi monachus fuit.
747. Grifo fugit in Saxoniam, et Pippinus per Turingiam perrexit in Saxoniam.
748. Pippinus perrexit in Baioariam, Grifonem et Lanfridum inde adduxit, et Fasiloni ducatum de- 30 dit, et Grifo in Wasconia fugit ad Waiferum.
749. Zacharias papa per Fulradum mandavit, ut Pippinus ad regem levaretur.
750. Pippinus secundum morem Francorum elevatus ad regem, et unctus per manus sanctae memo- 35 ris Bonifacii episcopi, elevatur a Francis in regno Suessionis civitate, Hildericus vero, qui false rex vocabatur, tonsoratus est et in monasterium missus.
751. 752.
753. Pippinus rex in Saxoniam iter fecit, et Hil- 40 degarius episcopus occisus est; et tamen Pippinus rex victor extitit, et pervenit ad locum qui dicitur Rimmia; et dum reversus est de ipso itinere, nuntiatum est ei, quod Grifo qui de Wasconiam fugivit, germanus eius, occisus fuisset. Eodem anno Stephanus papa 45 venit in Franciam, adiutorium et solatium quaerendo pro iniustitiis sancti Petri. Similiter Carlomannus monachus per iussione abbatis sui Franciam venit, quasi ad conturbandum petitionem apostolicam.
754. Supradictus apostolicus Stephanus confirma- 50 vit Pippinum unctione sancta in regem, et cum eo unxit duos filios eius Carlum et Carlomannum in regibus; et domnus Bonifacius episcopus in Frisia nuncians verbum Domini, martyr Christi effectus est.
755. Pippinus rex per apostolicam invitationem 55 in Italia pergens, iustitiam sancti Petri quaerendo, Haistulfus rex iustitiam vetando clavis Langobardorum petiit, obviam Pippinus et Francis venit, et inierunt bellum. Pippinus victor extitit. Eodem anno Stephanus papa reductus est ad sedem suam. Incluso 60 vero Haistulfo in Papia civitate, iustitiam sancti Petri pollicitus est facere, unde rex Pippinus, obsides 40 receptos, et cum sacramenta firmata reversus est in Franciam. Carlomannus autem obiit.
756. Dum prospexisset Pippinus rex ab Haistulfo 65 ea non esse vera, quae antea promiserat de iustitia sancti Petri, iterum iter agens in Italiam, Papiam obaedidit; Haistulfum inclusit, magis magisque de iustitiis sancti Petri confirmavit, et insuper Ravennam civitatem cum Pentapoli conquestit, et sancto Petro tradidit. Et dum reversus est Pippinus rex, cupiebat Haistulfus mentire quae antea pollicitus fuerat, et sacramenta inrupere. Quodam die venationem faciens percussus est, Dei iudicio vitam finivit; quomodo et qualiter missus est Desiderius rex in regno, postea dicamus.
757. Misit Constantinus imperator regi Pippino cum aliis donis organum, qui in Francia usque pervenit: et tenuit rex placitum ad Compendium. Ibi- 70 que Dasilo venit, in vasatico se commendans sacramenta multa iuravit, et fidelitatem promisit Pippino et filios eius super sanctum Germanum et sanctum Martinum.
758. Pippinus in Saxonia ivit, et cepit civitates eorum, et polliciti sunt ei dare equos 500 per singulos annos.
759. Natus est Pippino filius, cui imposuit nomen suum; vixit annos duos. Celebravit natale Domini in Longrare et pascha in Iopilo.
760. Tunc rex pergit in Aquitaniam usque ad locum qui dicitur Tedoad; cum vidisset Waiferus, de- 75 dit obsides. Celebravit natale Domini et pascha in Carisiaco.
761. Rex synodum tenuit ad Duriam; et nuntiatum est ei, quod Waiferus in omnibus mentitus esset. Illuc pergens cum exercitu et filiis eius, Carolus cum eo multa castella cepit per pugna, quorum ista sunt nomina, Burbonnes, Cantela et Claromont, et pervenit usque Lemovecas. Celebravit natale Domini et pascha in Carisiaco.
762. Tertia vice in Aquitania pergens, cepit Bituricas et Tuarchis. Celebravit natale Domini et pascha in Gentiliaco.
763. Tunc rex habuit placitum suum in Nivernis, et quartum iter faciens in Aquitaniam; ibique Dasilo sacramenta postposuit, et omnia mentitus est, Baioariam petiit, et nusquam faciem regis videre voluit. Rex usque ad Cadurciam venit Aquitaniam vastando, per Lemovecas in Franciam reversus est; et forte hiems valida erat. Celebravit natale Domini et pascha, in Longlar.
764. Tunc Pippinus habuit placitum suum ad Vurmasciam, et nullum iter faciens celebravit natale Domini et pascha in Carisiaco.
765. Tunc Pippinus rex habuit placitum ad Latinicium, et nullum iter faciens celebravit natale Domini et pascha ad Aquis.
766. Rex iterum iter faciens in Aquitaniam, habuit placitum ad Aurellanis civitatem, et restauravit Argentomo; ibique Francos dereliquit. Similiter et in Bituricas fecit. Celebravit natale Domini in Salmonceco et pascha in Gentiliaco.
767. Tunc habuit rex in supradicta villa synodum magnum inter Romanos et Graecos de sancta Trinitate et de sanctorum imaginibus, et iter faciens partibus Aquitaniae per Narbonam, Tolosam cepit, et sanus reversus est in patriam; et celebravit pascha in civitate Vienna. Et in eodem anno in mense Augusto iterum perrexit partibus Aquitaniae, Bituricas usque venit: ibi synodum fecit in campo, et usque Garonam pervenit, multas roccas et speluncas conquestit, et reversus est Bituricas; ibique nuntiatum est ei de obitu Pauli papae. Celebravit ibi natale Domini.
768. Domnus rex iter faciens in Aquitania, Remstagnum cepit, ad Sanctonas civitatem usque venit, et ibi captam matrem Waiferi et sororem et neptes eius, usque Garonam perrexit in loco qui dicitur Montis, et sanus reversus est: celebravit pascha in castro

qui dicitur Sels. Iterum adsumens cum donna Bertane regina ad Sanctones pervenit: ibique eam dimisit et filium suam, et partibus Petrocorico perrexit; et interempto Waitario ad Sanctones reversus est, ibique aegrotare coepit; ad sanctum Dionysium venit,

ibique diem obiit. Anjvit. Dominus Karolus et Carlomanus elevati sunt in regem: dominus Karolus in Noviomô civitate 7. Idus Octobris; et celebravit natale Domini ad Aquis, et pascha in Rodomo civitate.

HIC INCIPIT GESTA KAROLI IMPERATORIS.

769. Dominus itaque rex Karolus iter agens partibus Aquitaniae, eo quod Hunoldus voluit rebellare totam Vasconiam et Aquitaniam, cum paucis Francis auxiliante Domino dissipata iniqua consilia supradicti Hunoldi. In ipso itinere iungens se supradictus rex cum germano suo Carlomanno in loco qui dicitur Duasives; inde Carlomannus se revertendo Franciam iter arripens, Karolus rex ivit ad Eccoliam civitatem; et inde sumpsit plures Francos cum omni utensilia et praeparamenta eorum, et ivit super flumen Dordoniam, et aedificavit ibi castrum qui dicitur Franciacus, inde missos suos mittens post Hunoldum et usorem suam ad Lupnem Vasconem. Et dum ibi moram fecisset una cum Francis, adductus est Hunoldus et uxor sua: et castrum praeparato et Hunoldo recepto reversus est in Francia, et celebravit natale Domini ad Duriam et pascha in Leodia.

770. Tunc dominus rex habuit synodum ad Vurmatiam; et Karlomannus et Berta regina iungentes se ad Salossa, et in eodem anno perrexit domina Berta regina per Baotariam partibus Italiae; et dominus Karolus rex celebravit natale Domini ad Mogontiam et pascha in Aristalio.

771. Dominus rex synodum habuit ad Valentianas: et in eodem anno Carlomannus rex defunctus est in Salomonicaco, prid. Non. Decembr. Karolus venit ad Corbanacum; ibique veniens Wilharius archiepiscopus et Volradus capellanus, Warinus et Adhalarus comites cum aliis primatibus, qui fuerunt Carlomanni — uxor vero Carlomanni perrexit partibus Italiae — dominus rex celebravit natale Domini ad Attiniacum et pascha in Aristalio.

772. Dominus rex synodum habuit ad Vurmatiam, et inde perrexit partibus Saxoniae prima vice. Hadrianus pontificatus suscepit. Eresburg (Presburg *Chemi. typographi vitio.*) castrum rex suscepit, et Ermensul usque pervenit, et ipsum fanum destruxit: et fuit ibi magna siccitas, ita ut aquae deficerent in supradicto loco. Largiente itaque Domino medio die, cuncto exercitu quiescente, in quodam torrente omnibus hominibus ignorantibus aquae largissimae effusa sunt. Rex reversus est in Franciam, et celebravit natale Domini et pascha in Haristalio.

773. Tunc dominus rex perrexit ad hiemandum ad Theodonvillam; ibique veniens missus Hadriani apostolici nomen Petrus per mare usque Massilia, et inde terreno ad dominum regem inviando pro iustitia sancti Petri super Desiderium regem: et ideo maritime venit, quia viae clausae fuerant. Tunc dominus rex sumpto consilio, ut sicut missus domno Hadriano postulaverat, ita fieret, rex autem synodum tenuit ad Genava; ibique exercitum dividens, perrexit per montem Cinisum, et misit Bernehardum per montem Iovem, et convenientes ad clusam, Desiderius vero obvium venit. Tunc rex castrametatus est ad eisdem clusam: et mittens scaram per montanis: hoc sentiens Desiderius, clusam reliquit. Rex vero sine laesione clusam aperta Italiam introiit, et Papiam usque pervenit, ibique natale Domini celebravit et pascha in Roma.

774. Revertente eo eodem anno dimissa marca contra Saxones, ipsi Saxones exierunt cum magno exercitu super confinia Francorum usque Buriaburg. Ipsi confiniales castello sunt ingressi, et ipsi Saxones

venierunt ad quandam basilicam, qui dicitur Frictilar, quam sanctus Bonifacius consecravit, atque per spiritum prophetiae praedixit, quod nunquam incendio cremaretur. Coeperunt autem ipsi Saxones cum nimia intentione adversus ipsam basilicam, quemadmodum eam per quodlibet ingenium cremate potuissent. Et dum haec agerentur, apparuerunt quibusdam christianis qui erant in castello, similiter et quibusdam paganis qui in ipso loco aderant, duo iuvenes in albis vestibus, qui ipsam basilicam protegerunt; et non fuit concremata: sed nutu Domini in fugam versi sunt nemine persequente.

774. (775.) Dominus rex ad Papiam venit, et ipsam cepit, et Desiderium regem et uxorem et filium suam. Adalghius filius Desiderii regis fuga elapsus 20 mare introiit, et Constantinopolim perrexit. Tunc rex Italia subingata custodes Francorum in Papiam misit, Franciam reversus pervenit ad Ingelingam, mittens quatuor scaras in Saxoniam. Tres pugnam habuerunt, et victores extiterunt, quarta vero non habuit pugnam, sed cum praeda multa rerum reversi sunt ad propria. Celebravit natale Domini et pascha ad Carisiaco.

775. (776.) Tunc rex habuit synodum ad Duriam, et inde pergens in Saxoniam Segeburgum cepit et 50 Eresburgum reaedificare, super fluvium Wiseram venit in loco qui dicitur Brunisberg: et Saxones volentes ripam fluminis defendere, Franci ambas ripas obtinuerunt, et victores extiterunt, et rex reversus est in patriam. Tunc audiens quod Rotgaudus Langobardus 35 fidem suam fraudavit, et omnia sacramenta trumpsens, dominus rex illis partibus pergens, celebravit natale Domini in villa Seladistat.

776. (777.) Tunc dominus rex Italiam ingressus partibus Foreuliensium, Hrotgaudus occisus, et dominus rex in Tarvisium pascha celebravit, et Francos ibidem dimissos, reversus est. Venit nuncius nuncians Saxones rebelles esse; et destruxerunt Eresburg, similiter Segeburg voluerunt facere, sed non poterunt. Auxiliante Domino Francis repugnantibus, Saxones fugam arripientes usque ad Lippiam: cum victoria reversi sunt in Franciam: et pervenit dominus rex ad Vurmatiam: et haec audiens coniunxit synodum ad eandem civitatem, et ibi placitum tenuit. Et consilio facto in Saxoniam ingressus usque ad Lippiam, Saxones reddiderunt (patriam) per wadium, et spoponderunt se esse christianos: et reaedificavit Eresburg et aliud castrum. Ibi venientes Saxones cum uxoribus baptizati sunt, et obsides dederunt; et rex reversus est in patriam suam. Celebravit natale Domini in Haristalio et pascha in Niomaga.

777. (778.) Tunc dominus rex habuit placitum ad Pafresbrunna prima vice. Ibi venientes Franci et Saxones excepto Wittingo, qui partibus Normaniae confugit, ad eundem placitum venientes Saraceni de 60 partibus Hispaniae; hii sunt Ibinalarabi et filius Denizesi, qui et latine Ioseph nominatur. Multitudo Saxonorum baptizati sunt. Celebravit natale Domini in Dociacum et pascha in Aquitania in villa Casinogilo.

778. (779.) Tunc dominus imperator agens partibus Hispaniae per duas vias; una per Pampaloniam, per quam ipse perrexit usque Caesaraugustam: ibi obsides receptos de Ibinalarabi et de Abuturo, Pampa-

sequitur in Chemi editione annis 775, 776, 777 etc. quos uncinis inclusimus tribuuntur, nos veros numeros praeponendis iudicavimus.

10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
80
85
90
95
100
105
110
115
120
125
130
135
140
145
150
155
160
165
170
175
180
185
190
195
200
205
210
215
220
225
230
235
240
245
250
255
260
265
270
275
280
285
290
295
300
305
310
315
320
325
330
335
340
345
350
355
360
365
370
375
380
385
390
395
400
405
410
415
420
425
430
435
440
445
450
455
460
465
470
475
480
485
490
495
500
505
510
515
520
525
530
535
540
545
550
555
560
565
570
575
580
585
590
595
600
605
610
615
620
625
630
635
640
645
650
655
660
665
670
675
680
685
690
695
700
705
710
715
720
725
730
735
740
745
750
755
760
765
770
775
780
785
790
795
800
805
810
815
820
825
830
835
840
845
850
855
860
865
870
875
880
885
890
895
900
905
910
915
920
925
930
935
940
945
950
955
960
965
970
975
980
985
990
995

lonia destructa, Hispanos, Wascones subigatos, re-
versus est in Franciam. Cum vidissent Saxones quod
rex et Franci tam longo fuissent, persuasione Wit-
tingi iterum rebellaverunt. Nunciatum est regi ad
Autisiodorum civitatem, et mittens scaram ad resi-
stendos Saxones; sed illi rebelles ad Renum usque Du-
liam pervenerunt, tunc praecedentes secus Renum
et multa mala facientes reversi sunt per Longeuehi
partibus Saxoniae: et Franci consecuti sunt eos super
fluvio Adarna in loco qui dicitur Lihesi; et pugna
facta, Franci victores extiterunt. Celebravit natale
Domini et pascha in Haristalio.

779. (780.) Dominus rex veniens Compendio re-
vertendo partibus Austrasiae, obtulit se Hildebrandus
Spolitanus cum multa munera in praesentia regis ad
Vircinianum; et fuit synodus ad Duriam, et inde per-
actus partibus Saxoniae ad Lippem: et Saxones vo-
luerunt resistere in loco quae dicitur *Bothelatz* et non
potuerunt, sed fugientes reliquerunt omnes civitates
eorum: et Franci aperta via introeuntes in Westfaelos,
conquisierunt omnes, et venit rex ad locum qui dicitur
Mediofulli, ibi dederunt obsides. Celebravit natale
Domini et pascha ad Vurmatiam.

780. (781.) Tunc domnus rex ad Heresburg veni-
ens, et inde ubi Lippia consurgit, ibi synodum tenuit.
Inde iter agens partibus Albiae, in ipso itinere
omnes Bergengauenses et multi de Nortlendi baptizati
sunt, et reversus est in Francia. Tunc sumpto consi-
lio, ut iter faceret partibus Romae cum Hildegarde,
celebravit natale Domini in Papiam.

781. (782.) Et supradictum iter peragens celebra-
vit pascha in Roma, et ibi baptizatus est filius eius
Pippinus ab Adriano papa, qui et ipse eum de sacro
fonte suscepit: et duo filii regis uncti sunt in reges a
supradicto pontifice, Pippinus et Hludovicus; Pippi-
nus in Italiam, Hludovicus in Aquitaniam. Et inde
reversus est, Mediolanii civitate pervenit, et ibi ba-
ptizata est filia eius Ghisla ab archiepiscopo nomine
Thoma, qui et ipse eam de sacro fonte suscepit, et
inde reversus in Franciam. Tunc missi sunt duo missi
apostolici una cum missis domni regis ad comonen-
dum Dasilonem, ut reminisceret sacramenta: et con-
sensit Dasilo, et sumptos obsides venit ad eum ad Vur-
maciam, et renovavit sacramenta, et 12. obsides dedit.

782. (783.) Tunc rex iter in Saxoniam peragens
et Renam transiens ad Coloniam, synodum tenuit ubi
Lippia consurgit, ibi Saxones convenientes, excepto
Witkingo, et illic convenerunt Nortmanni, etiam
et missi Cagano et Vigurro: et reversus est in Fran-
ciam. Et iterum Saxones rebellantes, hoc audiens rex
misit missos suos Adalghisum cum reliquis, ut perge-
rent contra Sclavos. At illi audientes in via, quod
Saxones rebelles fuissent, irruentes super Saxones sine
inssione regis, multos ex eis occiderunt, et victores
extiterunt. Hoc audiens rex, sub omni celeritate per-
venit illuc, et cum victoria facta reversus est in Fran-
cia. Celebravit natale Domini et pascha ad Teodonvilla.

783. (784.) Tunc obiit Hildegardis prid. Kal.
Martii: et rex iter agens partibus Saxoniae pervenit ad
Teotmala, et inde ad Patrisbrunne; et Saxones con-
gregantes se ad Hasam, ibi iterum pugna inita auxi-
liante Domino victor extitit, et transit Wiseram flu-
vium, ad Albiam pervenit. Et in eodem anno mor-
tua est Berta. Cum ad Vurmaciam usque pervenit,
sociavit ibi Frastradane regina, et celebravit natale
Domini et pascha in Aristalio.

784. (785.) Tunc rebellati sunt Saxones et pars
aliqua Frixonum, et domnus rex transit ad Lippiam
et ingressus est Saxoniam: et misit filium suum contra
Westfalos. Westfali vero voluerunt se congregare ad
Lippiam. Hoc audiens Karolus puer bellum inivit con-
tra eos, et victor extitit, et remeavit ad genitorem suum
ad Vurmatiam civitatem, ibique inito consilio, ut iterum

in Saxoniam perrexisset, quod et factum est, celebra-
vit natale Domini iuxta Scidinburg in pago Wiggangi.
785. (786.) Tunc domnus rex supradictum iter
peragens venit ad Wiersa, et propter nimiam aqua-
rum magnitudinem reversus Heresburg; uxorem suam
cum filiabus suis ad se venire praecipit. Ibi tota
hieme resedit, pascha ibi celebravit, et synodum tenuit
ad Patrisbrunnae: et vias apertas per totam Saxo-
niam, venit ad Bardingugi, et Widogingus ibi
ad eum venit: et reversus in Franciam venit ad At-
niacum; ibi Witkingus baptizatus est. Celebravit ibi
natale Domini et pascha.

786. (787.) Misit exercitum suum rex partibus
Britanniae una cum misso suo Audulfo ciniscallo; et
ibi multos Brittones conquistavit una cum multis
castellis et firmitatibus eorum in locis palatibus; et
praevaluerunt Franci, et cum victoria reversi sunt,
et capitaneos eorum ad synodum praesentaverunt domi-
no regi ad Vurmatiam. Tunc domnus rex percipiens
se ex omni parte Deo largiente pacem habere, sumpsit
consilium orationis causa ad limina bestorum apo-
stolorum iter peragendi et causas italicas disponendi
et cum missis imperatoris placitum habendi de conven-
tentiis eorum: quod ita factum est. Tunc supradictus
rex natale Domini celebravit in Florentia civitate.

787. (788.) Tunc gloriosus rex Romam usque per-
venit, et ab Adriano apostolico receptus est. Et Ari-
gis dux beneventanus misit filium suum Romaldum
cum muneribus, postulans ut ipse rex Beneventano
non introisset; et omnes voluntates regis facere vo-
luisset. Ille autem hoc non credens, partibus Bene-
venti perrexit, et dum Capuan venisset, Arigis dux
reliquit Beneventi, et in Salernam se reclusit, et timore
perterritus mittens missos suos cum alio filio
suo nomine Grimoldo, offerens munera multa et obsi-
des, tunc rex considerans ut terra illa non deleteretur,
elegit 12. obsides et Grimoldum, et reversus Romam
celebravit ibi pascha. Ibiq. missi Dasiloni petierunt
pacem: quod rex apostolico postulante facere non de-
negavit, sed ipsi missi non fuerunt ausi ullam firmi-
tatem ex parte Dasilone facere, apostolicus hoc au-
diens, anathema posuit super eum, si ipsa sacramenta
non adimpleret. Et rex reversus est ad Vurmatiam,
et ibi synodum congregavit, et misit nuncios ad Da-
silonem, qui venire contempsit. Tunc rex coepit per-
gere partibus Baiariae, et cum exercitu venit ad Lec-
bec, et circumdedit Dasilonem ex omni parte. At ille
videns se undique constrictum, venit per semetipsum
tradens se manibus regis in vasatico, renovans sacra-
menta: et dedit obsides 12. et filium suum Teodonem.
Rex reversus est in Franciam; celebravit natale Do-
mini et pascha in Ingelinhaim.

788. (789.) Tunc rex congregans synodum ad su-
pradictam villam, ibique ventens Dasilo sicut ceteri
fideles eius, et Baiarii coeperunt dicere, quod Dasilo
non haberet fidem suam salvam, susadente uxore sua
Leuthergane; et ipsa synodus iuxta linguam suam ha-
ridiz iudicaverunt eum ad mortem. Sed piissimus rex
motus misericordia interrogavit ipsum Dasilonem, quid
agere voluisset; et ille respondit quod se tonsurare vo-
luisset; quod et factum est. Eodem anno commissum
est bellum inter Graecos et Longobardorum duce Spoletano
nomen Hildebrando seu duce Grimoldo, quem domnus
rex posuit duce super Beneventanos, et fuit missus
Winighis cum paucis Francis omnia providere: auxi-
liante Domino victoria facta est cum Francis. Alia
pugna facta est inter Avaros et Francos, qui in Italia
commanere videbantur; auxiliante Domino Franci vi-
ctores extiterunt. Quarta pugna fuit commissa ab A-
varis, qui voluerant vindictam exercere contra Bai-
arios; et ibidem fuerunt missi regis, et victores exti-
terunt. Et rex reversus est ad Ragnisburg, inde ad
Aquis; et celebravit natale Domini et pascha.

789. (790.) Inde pernotus partibus Sclaviniae,

quorum vocabulum est Wilze, Domino adiuvante usque ad Albiam pervenit, ibique duos pontes construxit, et inde inantea permotus, ipsos Sclavos sub suo dominio collocavit, et obides accepit. Inde reversus celebravit natale Domini et pascha ad Vurmatiam.

790. (791.) In sequenti vero anno nullum iter faciens, sed ibi dicta civitate iterum natale Domini et pascha celebravit.

791. (792.) Inde autem itinere permoto partibus Baiariae, pervenit ad Ragnisburg, et inde promovens venit ad Anisam, inde ad Comisberg; Avari enim cum vidissent, timore perterriti loca munita dereliquerunt, in fugam lapsi. Rex cum exercitu ipsos fines ingressus, usque ad fluvium Raba pervenit, inde reversus ad Ragnisburg celebravit natale Domini et pascha.

792. (793.) Natale Domini et pascha ibidem celebrata, haeresis feliciona ibi condemnata est. Eodem anno nullum iter agens: pons super navigium fluvium factus est: et ibi natale Domini et pascha celebravit.

793. (794.) Autumni tempore de Ragnisburg iter navigio faciens, usque ad magnum fossatum inter Almana et Badentia pervenit; ibi missi apostolici cum magnis muneribus praesentati sunt: et missi venientes nunciaverunt Saxones iterum esse mentitos. Inde reversus celebravit natale Domini ad sanctum Cilianum.

794. (795.) Pascha celebratum est in Franconfort. Ibi congregata est synodus magna episcoporum ante missos domni apostolici Hadriani Theofilac et Stephanum; ibi tertio condemnata est haeresis feliciona. Ibi obiit Fastrada. Pseudosynodus Graecorum, quam falso septimam vocabant, pro adorandis imaginibus fecerant, reiecta est a pontificibus. Inde motus est exercitus magnus per duas turmas, in una fuit dominus rex, in alia misit filium suum per Coloniam. Saxones congregantes se in campo qui dicitur Sinisfelt, praeparantes se quasi pugnam; cum vero audissent, se ex duabus partibus esse circumdatos, dissipavit Deus consilia eorum, quamvis fraudolenter et christianos se et fideles domno regi promiserunt fore. Rex ad palatium Aquis rediit, ibique natale Domini et pascha celebravit.

795. (796.) Venit rex ad locum qui dicitur Cufstagnum, et tenuit ibi placitum suum; audiens quod Saxones more solito mentiti fuissent, Saxoniam ingressus est, et usque ad fluvium Albiam pervenit, ad locum qui dicitur Hluini. Ibi etiam venerunt missi Thudun, qui in gente et regno Avarorum magnam potestatem habebat, qui dixerunt, quod ibi Thudun cum terra et populo suo se regi tradere vellet, et christianam fidem suscipere. Rex vero adfictis Saxonibus, acceptisque obsidibus, ad Aquis rediit, ibique natale Domini et pascha celebravit.

796. (797.) Hadrianus papa obiit, et Leo in loco eius successit. Misit legatos cum muneribus ad regem, claves etiam confessionis sancti Petri et vexillum romanæ urbis eidem direxit; sed et Ericus dux foroiu-
liensis, missis hominibus suis cum Wonomiro Sclavo in Pannonias, Hringum gentis Avarorum longis retro temporibus quietum civile bellum spoliavit. Chagan sive Vigurro intestina clade addictis et a suis occisis, thesaurum priscorum regum multa seculorum prolixitate collectum domno regi ad Aquis palatium misit; quo accepto, dominus rex magnam partem ad limina apostolorum misit, reliquam partem optimatibus suis tradidit. In eodem anno Thudun secundum sollicitationem suam cum magna parte Avarorum ad regem venit, se cum populo suo et patria tradidit, ipse prius baptizatus est, et honorifice muneribus donati redierunt. Rex collectis exercitibus Saxoniam ingressus est, filium suum Pippinum regem Italiae in Pannonias cum exercitu misso, cuius legationes ad eum in Saxonia venerunt: una quae dixit occurrisse Chagan cum ceteris optimatibus, quem sibi Avars post

interfectionem priorem constituerunt; altera quae dixit Pippinum cum exercitu suo in Hringo sedisse. Et dominus rex peragrata Saxoniam cum integro exercitu in Gallias se recepit, et in Aquis palatio filium suum e Pannonia redeuntem et partem thesauri quae remansit adducentem lactus adspexit, atque ibidem natale Domini et pascha celebravit.

797. (798.) Barcelona civitas Hispaniae, quae iam pridem a nobis descierat, per Zatum praefectum ipsius nobis est reddita; nam ipse ad palatium veniens, domno regi semetipsum cum civitate commendavit. Expeditione facta in Saxoniam, et usque ad oceanum trans omnes paludes et in via loca transitum est; et rex de Hadulla regressus (hoc enim loco nomen ubi oceanus Saxoniam alluit) tota Saxonum gente in additionem per obsides accepta, trans Rhenum in Gallias reversus est: et in Aquis palatio Adabellam Saracenum, filium Ibin-Mauge regis, qui a fratre regno pulsus in Mauritania exulabat, ipso semetipsum commendante, suscepit. Illic et legatus Nicetae, qui tunc Siciliam regibat, nomen Theoctistus, venit, imperatoris epistolam portans, quem magnifice suscipiens absolvit: et Novembrio mense mediante ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris ad Wiseram fluvium, locum castrorum Heristeh vocari iussit. Illic legati gentis Avarum cum muneribus magnis venerunt, iude Adabellam Saracenum cum filio suo Hludico in Hispania reverti fecit, et filium suum Pippinum ad Italiam misit; ipse ad disponendum Saxoniam totum hiemis tempus impendens, ibique natale Domini et pascha celebravit.

798. (799.) Venit etiam et legatus Hade-fonsi regis Gallaciae et Asturiae, nomen Frola, papilionem mirae pulchritudinis praesentans. Sed in ipso paschae tempore Nordliud trans Albiam sedentes seditione commota legatos regios, qui tunc ad iustitias faciendas apud eos conversabantur, comprehendunt; quosdam ex eis statim trucidantes, ceteros ad redimendum reserant, ex quibus aliqui effugerunt, ceteri redempti sunt. Rex collecto exercitu, de Heristelli ad locum qui Minda dicitur perrexit, et inito consilio inde in desertores arma corripuit, et totam inter Albim et Wiseram Saxoniam populando peragravit. Nordliud, contra (Tra)suchonem ducem Abodritorum et Elurium legatum nostrum commisso praelio, acie victi sunt, caesa sunt ex eis in loco praelii quatuor milia. Et rex acceptis obsidibus in Franciam reversus est, et Aquisgrani palatii pergens, legationem Graecorum a Constantinopoli missam suscepit. Erant enim legati Michael patricius et Theophilus presbyter, epistolam Irenae imperatricis ferentes. Nam filius eius Constantinus imperator anno superiore a suis comprehensus et excaecatus est. Haec legatio de pace fuit. Quos cum absolvisset rex, absolvit etiam et cum eis Sicilianum fratrem Tarasii Constantinopolitani episcopi iam dudum in Italia captum. Hoc anno sidus, qui dicitur Martis, a superioris anni Julio usque ad huius anni Iulium nusquam in toto coelo videri potuit. Hade-fonsus rex Galliciae et Asturiae, praedata Ollisipona ultima Hispaniae civitate, insignia victoriae suae, loricas, mulos, captivosque Mauros domno regi per legatos suos hiemis tempore misit: sicque in hoc palatio natale Domini et pascha celebravit.

799. (800.) Romani Leonem papam letania maiore captum excaecaverunt ac lingua detruncaverunt. Qui in custodia missus, noctu per murum evasit, et apud legatos domni imperatoris Spoletum est deductus. Dominus rex in Saxonia profectus, ad Patrisbrunnam consedit: et inde divisio exercitu, Karolum filium suum cum medietate ad conloquium Sclavorum, et ad recipiendos qui de Nordliuda venerant Saxones in Bardingaudi direxit, ipsa altera medietate secum retenta. In eodem loco Leonem pontificem cum honore suscepit, ibique reditum filii sui expectans, Leonem pontificem

dimisit, et Aquis palatii reversus. Eodem anno gens Avarorum a fide quam promiserat defecit, et Ericus dux ab insidiis oppressus est, et Gaeroldus comes occisus est. Eodem anno monachus quidam de Hierusalem veniens, benedictionem et reliquias de sepulcro Domini detulit. Azam praefectus civitatis quae dicitur Osa claves civitatis cum muneribus transmisit. Celebravit natale Domini in eodem palatio.

800. (801.) Rex absolutum Hierosolymitanum monachum misit Zachariam presbyterum cum eo; ipse vero Aquis palatii degrediens litus oceani perlustravit, pascha in Centulo apud sanctum Richarium celebravit, inde ad Turonis orationis causa venit. Ibi Liudgardis defuncta est: et pridie Non. Jul. aspera pruina insolito more erat, et 4. Idus Julii similiter, quae tamen nihil incommoditatis fructibus adtulit. Inde Aquis reversus, et mense Augusto inchoante iter in Italiam condixit, atque inde profectus, cum exercitu Ravennam venit, et exercitum cum Pippino filio suo in Beneventanorum terram praedatum ire iussit. Romam vero cum venisset, occurrit ei Leo papa ad Nomentum, prandensque cum illo in illo loco, statim eum ad urbem praecessit. Post septem dies rex, concione vocata, indicavit cur Romam venisset, inchoans de discutiendis quae pontifici obiecta sunt criminibus: qui tamen, postquam nullus probator criminum voluisse ipse pontifex coram omni populo in beati Petri basilica evangelium portans ambonem ascendit, invocatoque sanctae Trinitatis nomine iurjurando ab obiectis se criminibus purgavit. Eadem die Zacharias cum duobus de oriente Romam venit: claves sepulcri Domini, claves etiam civitatis et montis cum vexillo detulerunt. Celebravit natale Domini in Roma.

801. (802.) Ipsa die sacratissimi natalis Domini, cum rex ad missam ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione surgeret, Leo papa coronam capiti eius imposuit, et a cuncto Romanorum populo adclatum est: *Karolo Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Et post laudes ab apostolico more antiquorum principum adoratus est, atque ablato patricii notamine, Imperator et Augustus est appellatus. Post paucos autem dies iussit eos, qui pontificem anno superiore deposuerant, exhiberi: et habita de eis quaestione, secundum legem romanam ut maiestatis rei capitis damnati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem intercessit: nam et vita et membra integritas eis concessa est, ceterum pro facinoris magnitudine exilio deportati sunt. Missaque iterum in Benevento expeditione cum filio suo Pippino, ipse post pascha 7. Kal. Martii Roma profectus, Spoletum venit. Ibi dum esset, hora noctis secunda terrae motus maximus factus est, quo tota Italia graviter concussa: quo motu tectum basilicae beati Pauli apostoli magna ex parte cum suis trabibus decidit, et in quibusdam locis urbes et montes ruerunt. Eodem anno loca quaedam circa Rhenum fluvium et in Gallia et in Germania tremuerant. Imperator de Spoleto Ravennam veniens, aliquot dies ibi moratus, Papiam perrexit. Ibi nuntiatum ei legatos Aaron Amiralumminin, regis Persarum, portum Fissas intrasse. Quibus obviam mittens, inter Vercellis et Eporegiam sibi fecit praesentari. Unus erat de Persa, legatus regis Persarum, alter de Africa Saracenus. Tunc ille misit Erchembaldum ad classem parandam, qua elifans et ea quae deferebantur subvehantur, ipse rex celebravit diem sancti Iohannis baptistae, reversus est in Galliam. Ipsa civitate rapta est Barcelona in Hispania biennio obsessa. Zatan praefectus eius et alii plures Saraceni comprehensi: et in Italia Teata civitas similiter capta incensa est. Zatan et Roselmus una die ad praesentiam imperatoris de-

ducti, exilio damnati sunt. Celebravit natale Domini ad Aquis.

802. (803.) Herena imperatrix de Constantinopoli misit legatum, Leonem nomine, spatium de pace confirmanda inter Francos et Graecos: et imperator vicissim propter ipsum, absolute illo, misit Iesse episcopum et Helingsadam comitem, ut pacem cum ea statuerent. Celebravit pascha ad Aquis. Ipsi anni mense Julio venit Isaac cum elifanto, et nomen elifanti est Abulabaz. Ipso anno Grimoldus Winighium accepit, captumque honorifice habuit. Imperator Aquisgrani natale Domini celebravit.

803. (804.) Eodem anno Winighius redditus est ad Grimaldo: et missi ad dominum imperatorem de Constantinopoli, et venerunt cum eis legati Nicephori imperatoris, qui tunc rempublicam regebat — nam Herenam post adventum legationis Franciae decesserunt — quorum haec sunt nomina, Michael episcopus, Petrus abba, et Coelestus candidatus: qui venerunt ad imperatorem in Germania super Sala, in loco qui dicitur Salz, et pactum faciendi pacis in scripto, susceperunt: et inde missi cum epistola imperatore Romanam regressi, Constantinopolim reversi sunt. Imperator autem in Bavariam profectus, dispositis Pannoniarum causis Aquisgrani reversus, celebravit ibi natale Domini.

804. (805.) Imperator Aquis hiemavit, aestate autem in Saxoniam deducto exercitu, omnes qui trans Albiam et Wicmodi habitabant Saxones cum mulieribus et infantibus transtulit in Franciam. Eodem tempore Godefridus rex Danorum venit cum classe sua, necnon et omni equitatu regni sui, ad locum qui dicitur Sdiesthorp in confinio regni sui et Saxoniae. Promisit enim se colloquium habere cum imperatore, sed consilio suorum territus propius non accessit, sed quicquid voluit per legatos mandavit. Nam imperator super Albiam fluvium sedebat, et missa ad Godefridum legatione pro perfugis reddendis, medio Sept. Coloniam venit, inde Aquis: deinde medio Novembrio allatum est ei, Leonem papam natale Domini cum eo celebrare velle ubicunque hoc contingere potuisset. Quem statim misso ad sanctum Mauricium Karolo filio suo, honorifice suscipere eum iussit, ipse obviam illi Remorum civitate profectus est: ibique susceptum primo Carisiaco villam, ubi natale Domini celebravit, deinde Aquis perduxit, et donatum magnis muneribus per Bavariam ire volentem deduci fecit usque Ravennam. Causa adventus eius haec erat: perlatum est ad imperatorem aestate praeterita Christi sanguinem in Mantua civitate repertum fuisse: propter hoc misit ad papam, petens ut huius famae veritatem inquireret. Quia accepta occasione excoendi, primitus in Langobardiam quasi pro inquisitione praedicta profectus est. Indeque arripente itinere subito ad imperatorem usque pervenit; mansitque apud illum dies octo et sicut dictum est Romam repedavit.

805. (806.) Non multum post Caganus princeps Hunorum propter necessitatem populi sui imperatorem adiit, postulans sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnontum, qui propter infestationem Sclavorum in pristinis sedibus esse non poterat. Quem imperator benigne suscepit — erat enim Caganus christianus nomen Theodorus — et precibus eius annuens, muneribus donatum ire permisit: qui rediens ad populum suum, paucis tempore transacto diem obiit. Et misit Caganus unum de optimatibus suis, petens sibi honorem antiquum, quem Caganus apud Hunos habere solebat. Cuius precibus imperator adensum praebuit, et summa totius regni iuxta priscum eorum ritum Caganum habere praecipit. Eodem anno misit exercitum suum cum filio suo Karolo in terram Sclavorum, qui vocabantur C i n u.**) Qui omnem

*) aestate — veritatem deest in Chesn. **) Igerem Cihu, pronuciandum Cichu vel Tschichu, Bohemi enim semetipsos Cechos seu Tschechos vocant.

illorum patriam depopulatus, duces illorum nomine Lechonem occidit, et inde reversus in Wosega silva ad imperatorem venit, in loco qui dicitur Camp. Nam imperator Iulio mense de Aquis profectus, Theodonis atque per Mettis transiens, Wosegam petiit, ibique venationi operam dans, post reversionem exercitus ad Rumerici castellum profectus, ibique aliquantum temporis moratus, ad hiemandum ad Teodonvillam palatio suo conssedit, celebravit natale Domini.

806. (807.) Statim post natale Domini venerunt Wileri et Beatus duces Venetiae necnon et Paulus dux Iaderae atque Donatus eiusdem civitatis episcopus, legati Dalmatiae, ad praesentiam imperatoris cum magnis donis, et facta est ibi ordinatio ab imperatore de ducibus et populis tam Venetiae quam Dalmatiae. Illisque absolutis conventum habuit imperator cum primoribus et optimatibus Francorum de pace custodienda et conservanda inter filios suos, et divisione regni faciendi in tres partes, ut sciret unusquisque illorum quam partem tueri et regere debuisset, si superstes illi eveniret. De hac partitione et testamento factum, et iureiurando ab optimatibus Francorum confirmatum, et constitutiones pacis conservandae causa factae, atque haec omnia litteris mandata sunt, et Leoni papae, ut his sua manu subscriberet, per Eiardum missa, quibus pontifex lectis et adsensum praebuit, et propria manu subscripsit. Imperator dimisso utroque filio regno sibi deputato, Pippino scilicet et Hludoico, de villae Teodonia palatio per Mosellam Noviomagum navigavit, ibique sanctum quadragesimale ieiunium et sacratissimam paschae festivitatem celebravit, et inde post non multos dies Aquisgrani veniens, Karolum filium suum in terram Sclavorum qui dicuntur Sorabi, qui sedent super Albin fluvium, cum exercitu misit. In qua expeditione Ludoch dux interfectus est, duoque castella ab exercitu aedificata, unum super ripam fluminis Salae, alterum iuxta fluvium Albin. Sclavisque pacatis Karolus cum exercitu regressus, in loco qui dicitur Silu super ripam Mosae fluminis ad imperatorem venit. Missa est et manus de Baioaria et Alamania atque Burgundia, sicut anno superiore, in terram Ehem: vastataque terrae non minima portione, absque ullo gravi incommodo re-

gressa. Eodem anno in Corsicam insulam contra Mauros qui eam vastabant, classis de Italia a Pippino missa est, cuius adventum Mauri non expectantes abceserunt; unus tamen nostrorum Hadumarus comes civitatis Genuae imprudenter contra eos dimicans occisus est. In Hispania vero Navari et Pampilonenses, qui superioribus annis ad Saracenos defecerant, in idem recepti sunt. Classis a Niciforo imperatore, cui Niceta patricius praeserat, ad recuperandam Dalmatiam mittitur, et legati, qui dudum ante quatuor fere annos ad regem Persarum missi sunt, per ipsa Graecarum navium stationes transacti, ad Tarvisiani portus receptaculum nullo adversariorum sentiente regressi sunt. Celebravit natale Domini ad Aquas.

807. (808.) Anno superiore 4. Non. Sept. fuit eclipsis lunae. Tunc stabat sol in 16. parte Virginis, luna autem stetit in 6. Piscium. Hoc autem anno prid. Kal. Febr. fuit luna 17, quando stella Iovis quasi per eam transire visa est, et 3. Idus Februarii fuit eclipsis solis media die, stante utroque sydere in 25. parte Aquarii. Iterum 4. Kal. Martii fuit eclipsis lunae, et apparuerunt acies eadem nocte mirae magnitudinis, et sol stetit in 11. parte Piscium et luna in 11. parte Virginis. Nam et stella Mercurii 16. Kal. Aprilis visa est in sole quasi parva macula nigra; tamen paulo superius medio centro eiusdem syderis, quae a nobis octo dies conspicitur; sed quando primum intravit vel exiit, nubibus impediens minime adnotare potuimus. Iterum mense Augusto 11. Kal. Septemb. eclipsis lunae facta hora noctis tertia, sole posito in 6. parte Virginis, et luna in 4. Piscium: sicque ab anni superioris Septembrio usque ad anni praesentis Septembrium ter luna obscurata est, et sol semel. Rabertus missus imperatoris, qui de oriente revertebatur, defunctus est, et legatus regis Persarum nomine Abdella, cum monachis de Hierusalem qui legatione Thomae patriarchae fungebantur, quorum nomina fuere, Georgius abba et Felix — hic Georgius est abba in monte Oliveti, et cui Germania patria est — papilionem et tentoria attulit varii colore facta mirae magnitudinis et pulchritudinis; erant enim omnia byssina; tam tentoria quam et funes eorum diversis tincta coloribus fuerunt.

POETAE SAXONIS

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS LIBRI QUINQUE.

Unicum, qui modo superest, poetae nostri codicem, olim, inscriptione saeculi XII. in prima pagina „liber sancti adriani in lamespringe“ testante, ex monasterio ditionis Hildesheimensis bibliothecae Iuliae illatum, primus Helmstadii a. 1596. in 4°. typis dedit Reinerus Reineccius. Praestitit id editione sua, ut textum nonnullis locis vitiatum emendaret, annorum numeros aliquoties omissos restitueret, librorum divisionem clarius efferret, quaeque in codice anno 781 perperam inserta essent, loco redderet suo. Reineccii auctoritatem Chesnius T. II. p. 136. et Kulpis T. IV. p. 3. secuti sunt, nec ante Leibnitium fuit, qui eum nonnunquam a vera codicis lectione aberrasse sentiret, quod quidem vir magnus, tomo I. Scriptorum Brunsvicensium poemam denuo editurus, adhibito ipso codice expertus est. Veram igitur haud raro lectionem textui Reinecciano subiiciens, notas perpaucas addidit, quarum quae ad rem facere videbantur, auctoris nomine indicato retinui. Quinta Bouqueti editio eo ceteris praestat, quod in ea prolatae a Leibnitio codicis lectiones textui, ut par erat, insertae, versuumque numeri signati sunt. Nobis aliam quae Monumentis insereretur editionem meditatis, Ebertus noster solita sua humanitate codicem ipsum transmisit, cuius igitur ad normam textum restituere visum est. Est membranaceus in quarto, et foliis quinquaginta quinque prioribus nostrum, reliquis passionem sancti Adalberti et Iuvenci presbyteri de vita Christi libros, omnia eadem saeculi XI. manu exarata, continet. Versus per paginam viginti quinque. Locis aliquot a scriptore ipso (corr. 1.); aliis secunda (2.) quadam manu coeva correctis, duplicem lectionem notavi, praeter, quod quando secunda manu melior ut saepius vocum divisio instituta esset, priorem lectionem sensu carentem minime adducendam existimavi. Glossas vel latinas vel dialecto Saxoniae nostrae inferioris scriptas, quamvis paucas et ab editoribus neglectas, rerum harum studiosis non minus quam litteram antiquam & quater in vocibus adernam a. 778, 63.

ferdi a. 782, 87. padarbrunnon a. 799, 60. hludouicus lib. V, 575. *occurrentem acceptas fore iudicavi. Et illae quidem secunda manu adpersae, hanc non errore aliquo inductam, sed veteris reliquias autographi quisquis esse consentiat, cum vel in Ottonis II, Saxonici imperatoris, diplomatibus anno 986 editis, eandem litteram nomini loci nordana scribendo adhibitam reperire liceat. In textu igitur constituendo id consilii secutus sum, ut codicis vestigia religiose legens, locis tamen paucis, eisque sine dubio scriptoris vitio corruptis, aut Reineccii Leibnitiive coniecturas amplecterer, aut propriis, si quae non absonae occurrerent, aliquid tribuendum censerem. Qua in re cum ut plurimum Einhardi annales, quos noster fere ad amussim sequitur, una cum metrica ratione errorum praecluderent, eo tamen poetae saeculo indulgendum erat, ut non quaecumque antiquis regulis adversarentur, ea indistincte tollerem, sed aliorum e. g. Nigelli exemplo ductus, elisionem in littera h aliquoties non admittendam esse concederem. Notis non nisi paucis opus erat, cum Einhardi annales et vita Karoli amplissimi commentarii molem gravitate sua longe superent. Ceterum magna illa libri secundi lacuna sine alterius ope codicis expleri vix poterit; quot tamen versus deessent, facili negotio indicavi. Iam enim Leibnitiuus, triginta versus; quos in editionibus anno 783 iure adscriptos legimus, in codice inter versum duodecimum anni 781 et versum primum anni 782, nulla annorum distinctione indicata, collocari animadverterat. Qui gravissimus error cum nonnisi folii, quo versus inscripti essent, permutatione committi potuerit, in codice autem modo superstite, cuius singula folia quinquaginta versibus constant, ligando non commissis sit, unumquodque autographi folium triginta versus exhibuisse necessario efficitur. Unde subito quidem prodit, e medio anni 782, qui nunc, superscriptione (ut codicis huius lex vult) pro versu computata, nonnisi 89 versibus constat, iam versum unum excidisse; quoniam vero in loco, cum, reliquis omnibus optime connexis, post versum trigessimumquartum Woradi, tertii e ducibus Francorum de quibus poetae sermo est, nomen desideretur, non diu dubitaveris. Lacunas alias duas Leibnitiuus indicavit, nec est, qui, Einhardi annalium ratione habita, post duodecimum anni 781 et ante primum anni 783 versum multos deesse negaverit, et illic quidem aut unum aut duo folia, hic vero unum excidisse conicere liceat. Anno igitur 781 praeter duodecim qui extant, triginta aut sexaginta versus alios tribui, anno autem 783 non triginta sed viginti septem, cum, superscriptione pro vicesimo octavo computata, duo reliqui adhuc ad annum praecedentem pertineant, in quo poeta annalium verba „in hiberna concessit, ibique natalem Domini, ibi et pascha more solito celebravit“ nondum expresserat. Hanc igitur quartam lacunam mihi deprehendisse videor.*

De ceteris vix est quod moneam. Adverbia in fine saepius e caudato scribi, non magis inusitatum, quam litteras e, oe, ae, e invicem permutari.

Poetam Arnulfo imperante vixisse, versus libri V. 131—146 et 415—424 evincunt, Saxonem et clericum monachumve totum opus arguit; Padrabrunni vixisse, versibus 13—19 anni 777 minime efficitur: multo minus iis adversarer, qui propter locum, ubi codex seculo XII. servatus sit, Lamspringensibus eum adnumerare velint; monasterium enim Lamspringa iam anno 872 fundatum, annoque sequenti a Hludowico rege confirmatum erat. Fides auctoris, paucissimis locis exceptis, quibus ipse, probus quidem et sincerus spectator, quae viderat audieratque refert, tota ex Einhardi annalibus et vita Karoli pendet; usus igitur eius in historia imperatoris fere nullus, sed ut praeclarum nascentis apud Saxones rei litterariae monumentum, a nostratibus magni semper habebitur.

V I T A K A R O L I .

Salvator mundi, postquam de Virgine nasci
 Dignatus, nostri se corporis induit artus,
 Evolvit septingentos rota temporis annos,
 Et decies septem, sed et unus pene peractus
 Insuper annus erat, cum iure monarchia regni 5
 Francorum Carolo divinitus est data magno.
 Nam Carolomannus frater decesserat eius
 Presentis iam supremis prope partibus anni.
 Et Carolus villam, quae Carbonata vocatur,
 Adveniens, summos proceres omnesque potentes 10
 Fraternalis quondam partis susceperat illic,
 Haud retractantes domino se subdere tali,
 Exceptis tantum paucis, quos forte prioris
 Magnus amor domini cum coniuge fecerat eius
 Et natis remanere, quibus comitata petivit 15
 Italiam, sperans se degere posse quietam
 Sub regis Desiderii munimine vitam.
 Rex autem Carolus celebravit in Attiniaco
 Natalem Domini, nec non paschalia festa.

Anno 772. Indict. 9.

Paulo Romane defuncto praesule sedis,
 Suscepit post hunc Adrianus pontificatum.
 Et rex Wormatiam Carolus collegit in urbem
 Francorum proceres ad concilium generale,
 Cum quibus ut bello Saxones aggredereetur 5
 Decrevit; quoniam Saxonum proxima Francis¹
 Adiacet ad Boream tellus, vix limite certo
 Divisi gentis fines utriusque cohaerent.
 Que tum vicinae quo plus regione fuere,

¹) v. 6—15. ex Einhardi vita Karoli cap. 7.

Tanto seiunctas animis discordia fecit. 10
 Finitimos sed enim per agros utrimque solebant
 Assidue fieri cedes, incendia, praede.^a
 Saxonum natura ferox et pectora dura,
 Ferre iugum Christi nec dum dignata suave,
 Demonico nimium fuerant errore subacta. 15
 Christicolae vero iam longo tempore Franci
 Catholicam tenuere fidem, multisque per orbem
 iam dominabantur populis, quibus undique fulti,
 Praecipue virtute Dei, quem rite colebant,
 Hanc unam poterant nimirum vincere gentem. 20
 Quo nec rege fuit saltem sociata sub uno,
 Ut se militiae pariter defenderet usu,
 Sed variis divisa modis plebs omnis, habebat
 Quot pagos tot paene duces, velut unius artus
 Corporis in diversa forent hinc inde revulsi. 25
 Sed generalis habet populos divisio ternos^b,
 Insignita quibus Saxonia floruit olim.
 Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.
 Denique Westfalos vocitant in parte manentes
 Occidua, quorum non longe terminus amne 30
 A Rheno^c distat; regionem solis ad ortum
 Inhabitabant Osterliudi^d, quos nomine quidam
 Ostvalos alio vocitant, confinia quorum
 Infestant coniuncta suis gens perfida Sclavi.^e
 Inter praedictos media regione morantur 35
 Angarii, populus Saxonum tertius; horum
 Patria Francorum terris sotiatur ab austro,
 Oceanoque eadem coniungitur ex aquilone.
 Hanc igitur Carolus statuit sibi subdere gentem.
 Nec mora, cum totis Francorum viribus ipsam 40
 Aggressus, late ferro vastavit et igni.
 Castellum naturali munimine^f forte
 Valde, manu quoque firmitate, quod barbara lingua
 Nominat Eresburg, valido cum robore cepit.
 Gens eadem coluit simulacrum, quod vocitabant 45
 Irminsul, cuius similis factura^g columnae
 Non operis parvi fuerat pariterque decoris.
 Hoc rex evertens, mansit tribus ipse diebus
 In castris iuxta positus, tum continuato
 Aestatis fervore^h diu, caeloque sereno 50
 Ardebant agri, nec in ipsis fontibus humor
 Ullus erat, multo squaliebantⁱ pulvere rivi.
 Iamque fatigabat graviter regalia castra
 Aucta calore sitis, sed vis dedit omnipotentis,
 Cui placuit^k fani subversio iusta profani, 55
 Ut mediante die subito per concava sicci
 Cuiusdam torrentis, erat qui proximus illis,
 Sufficiens exercitui prorumperet unda.
 His gestis cum rex Wisuram venisset ad amnem^l,
 Obsidibus bis sex ipsa de gente receptis, 60
 Ad patriam rediit magna cum prosperitate.^m

^a) praede corr. praede.   ^b) ternas corr. ternos.   ^c) no in loco raso.   ^d) inhabitant osterliugi Reinkecius et Leibniz.   ^e) cod. scythiani.   ^f) cod. maxime.   ^g) factura similis cod. Reinkecius conjectura „factura simulque columnas“ reiecta, Leibnizius sola vocabulorum transpositione locum sanavit.   ^h) ueruo, 2a manu fervore.   ⁱ) minus squaliebant 1.   ^k) Cui placuit 2, antiquam lectionem divinare non amplius licet.   ^l) ad omne 1.   ^m) ultima vocis pars arissa.

773. Indict. 10.

Missis legatis, Adrianus papa sacratus
 Auxilium Caroli studuit deponere magni
 Adversus Langobardos^a, quorum fuit illo
 Tempore rex Desiderius; nam valde premebat^b
 Improba Romanos huius violentia gentis. 5
 Et quia tunc illi pars maxima subdita regni
 Italiae totius erat, terrasque per illas,
 Scilicet hostiles, non quenquam mittere tute^b
 Romanus praesul potuit, qui tramite recto
 Francorum terras peteret, conscendere navem 10
 Fecit apud Romam legatum nomine Petrum,
 Ut mare circuitu longo fluctusque pererrans
 Susspectum vitaret itaer: sic sepe videtur
 Tucior oceani fervor pelagique procella,
 Quam^c mentes hominum, quas turbida commovet ira. 15
 Hic igitur Petrus Roma directus ab urbe,
 Per mare Massiliam petiit, longumque deinde
 Preteriens iter, in villa Theodone vocata
 Insignis Caroli pietatem^d regis adivit,
 Orans devote satis, ut defendere vellet 20
 Ecclesiam Petri, summus qui claviger aulae
 Illi celestis dare praemia maxima posset.
 Nec non pontificis succurreret anxietati,
 Romanique simul populi mala plurima passi,
 Cui libertatis iam^e spes, vitaeque tenendae 25
 Unica post Dominum, tantum restaret in illo.
 Talibus auditis, causam rex protinus omnem
 Sollicito volvens animo, satis afflore iustum
 Perpendit, gratumque Deo, defensor ut ipse
 Sedis apostolicae totis pro viribus esset. 30
 Atque suo statim regno collegit ab omni
 Roboris immensi variis ex gentibus agmen.
 Quod secum ducens, Genuam pervenit in urbem,
 Quam rapido cursu Rhodanus praeterfluit amnis;
 Tum gemino Langobardos^f invadere bello 35
 Decrevit, populumque suum divisit, et unam
 Cum duce Bernhardo partem praeceperat ire
 Per montem Iovis — id nomen vetus indidit error —
 At reliquam per Cinisium rex duxerat ipse.
 Transcensis igitur horrendis Alpibus, instar 40
 Turbinis Ausoniae duplex exercitus arva
 Irruerat, late regnum vastans opulentum.
 Iamque metus cunctos Francorum percalit ingens.
 Nam Desiderium, primo qui bella parabat,
 Se frustra Carolo sperans obsistere posse, 45
 Congressu necdum facto, terrore fugavit,
 Et clausum Ticino, cui nunc est Pavia nomen,
 Regius admotis exercitus undique castris
 Obsedit, variisque modis per plurima temptans
 Temporis hiberni spatio molimina toto, 50
 Non urbis poterat muros irrumpere ferro.

^a) adversos langobardos *cod.* (auctor ipse sine dubio langobardos scripsit) adversos langobardos 2.   ^b) tuto R.
^c) Quam *cod.* Quam 2.   ^d) pietate 1. pietatem 2.   ^e) iam 2. tum 1.   ^f) langobardos *cod.*

774. Indict. 11.

Tales Italicis dum res agerentur in horis*,
 Saxones sibi contiguos invadere* fines
 Ausi Francorum, pagum qui dicitur Hassi
 Praedantur, flammisque simul populantur et armis.
 Quos animavit ad hoc longinqua profectio regis, 5
 Credentes ulciscendi sibi tunc fore tempus
 Damna, prius per eum que maxima sustinuerunt.
 Qui tamen usque locum qui Frideslar vocitatur.
 Progressi, quandam cupierunt tradere flammis
 Ecclesiam, quam sacrauit Bonifacius^b illic 10
 Martir et antistes Christo dilectus in aevum.
 Hoc frustra nisos facinus complere nefandum,
 Invasit subito terror divinitus ingens,
 Atque fuga turpi trepidos repedare coëgit
 Ad patriam, quos non hostes, non arma fugarunt. 15
 At rex, dispositis legionibus ad Ticinensum*
 Obsidione iugi populum belloque premendum,
 Orandi causa Rome loca sancta petivit.
 Illic supplicibus votis ex corde peractis,
 Ad Ticinum rediit, que iam certamine longo 20
 Fessa repugnandi vires amiserat omnes.
 Dedita tum Francis haec urbs clarissima, cunctis
 Exemplo fuerat reliquis; nam protinus omnes
 Tradiderant Carolo sese concorditer urbes
 Eiusdem regni, quod iam sibi iure subactum 25
 Disposuit, quantum potuit pro tempore tali.
 Ad sedes etenim cupiens remeare paternas,
 Accelerabat^d iter, secum ducens memoratum
 Italiae regem, noviter quem coeperat armis.
 Hic humanarum videas ludibria rerum, 30
 Quam vario cursu vitae rota volvitur huius:
 Hesterno Desiderius diademate regni
 Floruit, en hodie est pauper, captivus et exul.
 Filius illius, cognomine dictus Adalgis,
 Cum Langobardis^e in eo spes ampla maneret, 35
 Diffidens rebus patriae, se contulit inde
 Ad Constantinum, Grecorum sceptrum regentem;
 A quo patricius praeclaro munere factus,
 Hoc in honore suae permansit ad ultima vitae.
 Rex autem Carolus veniens, dum cognitus eius 40
 Velox adventus nec dum Saxonibus esset,
 Fecerat, ut triplex exercitus in regiones
 Illorum missus, multis affligeret ipsos
 Cedibus ac praedis, loca denique plurima vastans
 Hinc est cum spoliis victor regressus opimis. 45

775. Indict. 12.

Rex hiemis tempus ducens in Carisiaco,
 Nomine quo quedam regalis villa vocatur,
 Illuc Francorum proceres totumque senatum
 Convocat, ac multum tractans de rebus agendis,
 Et variis, quibus indiguit res publica, curis, 5
 Inprimis hoc consilium perhibetur inisse,

*) i. e. oris. a) inusudere i. b) bonifacius longinqua, ipsa manu prima in bonifacius illic mutatum. c) tici-
 nensium genit. plur; Retneccius ticinensem. d) accelebrabat R. e) langobardis cod.

Ut iugiter bellum Saxonibus ingereretur,
 Quos expertus erat fidei vel foederis omnis
 Immemores, nunquam sub pace quiescere velle.
 Hinc statuit, requies illis ut nulla daretur, 10
 Donec gentili ritu cultuque relicto,
 Christicole fierent, aut delerentur in aevum.
 O pietas benedicta Dei, quas vult genus omne
 Humanum fieri salvum, quia noverat huius
 Non aliter gentis molliri pectora posse, 15
 Disceret ut cervix reflectere dura rigorem
 Ingenitum, mitique iugo se subdere Christi.
 Ob hoc doctorem talem fideique magistrum,
 Scilicet insignem Carolum donavit eisdem,
 Qui bello premeret, quos non ratione domaret, 20
 Sicque vel invitos salvari cogeret ipsos.
 Hoc inspiratum cordi divinitus eius
 Utile consilium comitantur strenua facta.
 Quippe duces omnique simul delecta iuventus
 Ad Duriam vicum properant: nam rege iubente 25
 Illic conventus populi generalis habetur.
 Atque dehinc grandi transmissio flumine Rheno,
 Saxonum Carolus fines hostiliter intrat.
 Ac primo Sigiburg castellum coepit, et inde
 Eresburg petiit, quam captam diximus urbem. 30
 Sed ne praesidio Francis fore posset, eandem
 Indigene destruxerunt: hanc denique rursus
 Munivit, posuitque^a suas illic legiones;
 Inde gradu celeri Wisuram pervenit ad amnem.
 Cui iuxta montem qui Brunen-berg vocitatur, 35
 Obvia magna fuit cupiens obsistere turba,
 Ne fluvium transiret, et hoc conamine casso.
 Fugit enim primo statim certamine pulsa,
 Innumerosque die ferrum prostraverat illo.
 Inde movens Carolus regiones venit ad illas, 40
 Quas^b Osterliudi^c retinent, seditque locatis
 Ad fluvium castris, qui nunc Ovaccra vocatur.
 Tunc illi quidam, qui de primoribus eius
 Gentis erat, supplex occurrit nomine Hessi,
 Partis et illius pariter plebs obvia tota 45
 Venerat, obsidibusque datis quos iusserat ipse,
 Se servare fidem regi per maxima spondent
 Iuramenta. Quibus cunctis hoc ordine gestis,
 In pagum rediit, quem dicunt nomine Bukki.
 Illic occurrere duces simul Angariorum 50
 Cum populo, similique modo regalibus omnes
 Dum parent iussis, iuramentisque fideles
 Se fore confirmant, reditum parat ilico victor.
 Interea iuxta Wisuram dimissa manebat
 Pars exercituum regis, locus ipse vocatur 55
 Hlibeki, quo castris idem sedere locatis.
 Sed male securos res prospera fecerat illos,
 Qua rex usus erat, cum cunctis hostibus esset
 Terrori, iam tunc audente resistere nullo.
 Hinc erat in castris cautela remissior illis, 60
 Ut possent nimia Saxonum fraude noceri.
 Sol summo coeli pronus vergebat ab axe,

^a) posuitque 2. possiditque? 1. b) Quos cod. c) Osterlingi R.

Et vespertinas iam tendere coepit ad horas;
 Tunc ut equis quidam deferrent pabula longe,
 De castris prius egressi pariter redierunt. 65
 His se Saxonum quoddam permiscuit agmen,
 Fingentum semet socios animoque fideles.
 Tum se quisque novo blande sociabat amico,
 Hostis quo saevus latuit sub nomine tectus.
 Adhibitumque fidem verbis fallacibus auget 70
 Obsequium; cuncti simul in commune laborant,
 Pars subvectat onus viridis simul utraque foeni.
 Sic introgressi Francorum castra dolosi,
 Quod vi non poterant, egerunt arte; sed olim
 Est dictum „Dolus an virtus, quis in hoste requirat?“ 75
 Depressos somno Francos instanter adorti
 Saxonés, caedem nimiam fecere feroces,
 Donec discusso tandem torpore soporis,
 Quidam correptis obstare viriliter armis
 Coeperunt, pugnaque de hinc utcumque remota, 80
 Scilicet ex pacto, quod tunc angustia talis
 Dictabat, hostes celeri rediere recursu.
 His rex auditis illuc properare satagit*,
 Atque satis velox fugientum terga secutus,
 Prostravit multos auctores criminis huius. 85
 Hinc ad Westfalhos venit, statimque receptis
 Obsidibus, quos tradiderant, abscesserat inde:
 Ac suscepit ovans redeuntem Francia regem.

776. Indict. 13.

Cumque domum rediens princeps iter acceleraret,
 Comperit Ausionis in partibus esse tyrannum,
 Nomine Hrodgaudum, nova qui molimina temptans,
 Nec, quem rex illi dederat, contentus honore,
 Italiae latum voluit sibi subdere regnum. 5
 Qippe ducem comitemque Foroiulensibus ipsum
 Constituit Carolus, primo cum clara triumpho
 De Langobardis victor vexilla revexit.
 Huic nimis ingratus dono male sollicitabat
 Urbibus ex multis populos, ac fecit ut ad se 10
 Deficerent, iusto Caroli spreto dominatu.
 Hos ut comprimeret motus, nil ipse moratus,
 Strenua quam celeri raptim vocat agmina iussu,
 Cum quibus Italiam properans, meritoque tyrannum
 Interitu plectens, urbes servare receptas 15
 Francorum comites, quos ipse locabat in illis,
 Iussit, et ut venit, velox sic inde recessit.

Vix Alpinarum nivium iuga proxima caelo
 Illi transgresso tristis fuit obvia fama,
 Eresburg referens urbem, quam coeperat olim 20
 Militibusque suis mandaverat ipse tuendam,
 Saxones expugnatam coepisse, suumque
 Expulsum fore praesidium violenter ab illis.
 Tum Sigiburg^b aliud multo conamine castrum
 Oppugnare quidem studuit, nec vincere quivit 25
 Gens eadem, cupiens ab ea regis legiones
 Pellere; sed pugnae populus Saxonicus instans,

a) satagit? 1. satagit a. b) siburg cod. sigeburg Rein. Emendavi sigiburg ex annalibus Einh. et versu 29. anni 775.

A tergo circumventus fuit atque fugatus,
 Interius^a positus simul erumpentibus, atque
 Incautos plaga facile sternentibus ampla. 50
 Hic rumor Caroli cum primum venit ad aures,
 Conventum procerum fieri praeccepit in urbe
 Wormacia^b, statuitque moras innectere nullas,
 Quin lueret tanti sceleris gens perfida poenas.
 Ergo suis exercitibus rex undique lectis, 35
 Conatus celer hostiles praevertitur omnes,
 Temptavere quibus primo defendere sese.
 Nam fontes adiens, ubi Lyppia nascitur amnis,
 Repperit ex ipsa numerosas gente catervas
 Illic collectas, humiles veniamque precantes, 40
 Quod non servassent anno promissa priori.
 Cum vero Carolus clemens ignosceret illis,
 Complures, domino se Christo credere velle
 Spondentes simulacrorumque relinquere cultus,
 Purgari iussit sacri baptismatis unda, 45
 Servandaeque iterum fidei promissa recepit
 Obsidibus firmata datis, quibus ipse volebat.
 Eresburg iterum firmat munimine forti,
 Et iuxta fluvium quem Lyppia diximus ante
 Castellum condens aliud, complevit utrumque 50
 Militibus lectis; tum Gallica rursus ad arva
 Regrediens, hiemis tempus transegit in aula,
 Nomen Heristalli dederat cui barbara lingua.

777. Indict. 14.

Aspirante novi placido cum tempore veris
 Horrida iam transisset hiems, rex Noviomagum²
 Adveniens, celebravit ibi sollempnia paschae.
 Tum quia Saxones suspectos³ semper habebat,
 Haud dubitans, illos pro libertate tenenda 5
 Artibus acturos variis quodcumque valerent.
 Et nisi continui premerentur pondere belli,
 Foedera rupturos, secum condita^c frequenter,
 Rursus in illorum patriam fortissima ducit
 Agmina: conventum placiti generalis habere 10
 Cum ducibus se velle suis denunciat illic.
 Tanto concilio locus est electus agendo,
 Quem Pathalbrunnon vocitant, quo non habet ipsa
 Gens alium naturali plus nobilitate
 Insignem, qui praecipuae redimitus abundat 15
 Fontibus et nitidis et pluribus, et trahit inde
 Barbaricae nomen linguae sermone vetustum.
 Tunc ibi villa fuit tantum, nunc pontificalis
 Ecclesiae constructa nitet clarissima sedes.
 Quo Carolus veniens, collectos repperit omnes 20
 Paene duces, populumque simul, totamque senatum
 Saxonum, nisi quod quidam Widokindus abinde
 Aufugit, regem veritus; nam conscius idem
 Audacis sibimet facti multique reatus,
 Sifridum petiit Danorum sceptrum^d regentem. 25
 Porro duces illic alii cum plebe gregati^e

a) internis R. b) wormacia s. c) condita, *superposito* c. d) sceptrum s. e) gregata R.2) glossa *niomagum*. 3) glossa *dubios*.

Suppliciter cuncti veniam pacemque petentes,
 Paruerant regi sub^a tali conditione,
 Ut cuncta scelerum dimissa mole priorum,
 Si post auderent eius violare statuta, 30
 Libertate simul prisca patriaque carerent.
 Quorum tum^b Christo se credere velle professa
 Magna salutiferum suscepit turba lavacrum.
 Sed simulata fides versuto prodiit ore,
 Quod notum multis fecere sequentia gesta. 35
 Tunc Sarracenus quidam pervenerat illuc,
 Nomine qui patrio dictus fuit Ibinalarbi.
 Hic cum non paucis sociis ac civibus, ipsum
 Qui comitabantur, fines regionis Hiberæ
 Linquentem, Carolo se dedit, ac simul urbes, 40
 Rex Sarracenus quibus hunc praefecerat olim.
 Ob hoc Saxonum tandem regione relicta,
 Gallica regna petit; post haec Aquitania regem
 Insignem Carolum tenet ad paschalia festa.

778. Indict. 15.

Hortatu Sarraceni cum se memorati
 Hispanas urbes quasdam sibi subdere posse
 Haud frustra speraret, eo sua maxima coepit
 Agmina per celsos^c Wasconum ducere montes. 5
 Qui cum prima Pyrenæi iuga iam superasset,
 Ad Pompelonem, quod fertur nobile castrum 6
 Esse Navarrorum, veniens id coeperat armis;
 Traiciensque vado famosum flumen Hiberum,
 Cesaris Augusti quandam^d de nomine dictam 10
 Urbem praecipuam terris penetravit in illis.
 Acceptis tamen obsidibus, quos Ibinalarbi
 Iam dictus pariterque sua de gente fideles
 Illustresque viri dederant, sic inde recessit.
 Ac Pompelonem rediens, deiecerat eius 15
 Ad terram muros, fieret ne forte rebellis.
 Cumque Pyrenæi regressus ad intima saltus,
 Milite cum lasso calles transcenderet^e artos,
 Insidias eius^f summo sub vertice montis
 Tendere Wascones ausi, nova praelia temptant. 20
 Denique postremos^g populi regalis adorti,
 Missilibus primo sternunt ex collibus altis,
 Et Francos, quamvis armis animisque priores,
 Impar fecit et angustus locus inferiores.
 Rex iam praecessit, tardumque remanserat agmen, 25
 Cura vehendarum quod rerum praepediebat.
 Fit pavor hinc exercitibus, subitoque tumultu^h
 Turbantur, victrix latronum turba nefanda
 Ingentem rapuit praedam, pluresque necavit.
 Namque palatini quidam cecidere ministri,
 Commendata quibus regalis copia gazae, 30
 Predones illos spoliis ditavit opimis.
 His gestis, hostes vasti per devia saltus
 Fugeruntⁱ, celerant, fuerant quibus ardua montis
 Abdita silvarum vallis loca nota profunde.

a) tali sub R. b) tu 1. tum 2. c) scelos 1. d) quondam R. e) transcenderat 1. artos R. f) ei R.
 g) postremos cod. h) tumulto curr. tumultu. i) Fuger codex, R. amandavis Accelerant fugam.

Quos fuga dilapsos investigabilis et nox 35
 Instans eripuit, sequeretur ut ultio nulla.
 Ac facinus tantum quoniam permansit inultum,
 Tristia regali subduxit nubila menti,
 Prospera quam fecere prius complura serenam.
 Aptum praeterea se tempus habere putantes 40
 Saxones ulciscendi quam plurima dampna
 A Francis illata sibi, quia rex erat absens,
 Infesto Rheni petierunt agmine litus.
 Quem transire tamen nulla ratione valentes,
 Francorum terras in eadem parte iacentes 45
 Qua venire nimis vastare ferociter ausi,
 A muris urbis, quae dicta Diutia^a nunc est,
 Donec pervenias ubi Rhenus confluit idem,
 Litoribusque ferens fontes Musella Liei,^{b, c}
 Cunctas quas poterant villas invadere, flammis 50
 Tradiderant, ipsis etiam non ira pepercit
 Aecclesiis, nec erat hominum caedis modus ullus.
 Non aliquod sexus, aetatis, condicionis
 Ullius furor immitis discrimen agebat,
 Omnia sed ferrum vel edax consumserat ignis. 55
 Hinc non praedandi studio, sed ut ultio quaedam
 In Francos fieret, hoc eos gessisse probatur.
 Hoc rex Hispanis didicit regressus ab horis.^d
 Tunc orientales Francos nec non Alamannos
 Obvia ferre iubet statim Saxonibus arma. 60
 Quos cum iam patriam redeuntes insequerentur,
 In Baddanfeldun^e — sic est locus ille vocatus —
 Adernam iuxta fluvium constanter in ipsos
 Irruerant, nutuque Dei quem crimina tanta
 In populo commissa suo dampnare decebat, 65
 Saxones tanta^f ceciderunt strage perempti,
 Ut de praegrandi superessent agmine pauci.

779. Indict. 1.

Vere novo Carolus causa poscente peragrans
 Gallorum quondam terras, ad Wirciniacum^g
 Accessit vicum, quo tunc occurrit eidem
 Dux Spoletanus, Hildibrandus vocitatus. 5
 Qui preciosa ferens insigni munera regi,
 Ad sua cum magno satis dimissus honore.
 At rex intente meditans invadere terras
 Saxonum, citius Rhenum traiecerat amnem.
 Cui se spe vana gens ipsa resistere posse
 Confidens, pariter sumptis occurrerat armis, 10
 In quodam collecta loco Bocholt vocitato.
 Sed cum coepissent acie configere, statim
 Terga dedit, numero Francorum territa grandi.
 Accepit tunc Westfalos^h in deditionem.
 Progressusque dehinc, Wisuram pervenit ad amnem, 15
 Atque dies aliquot mansit statione locata.
 Angarios sed et Ostfalhosⁱ ad se venientes
 Promissam firmare fidem, qua semet eidem

a) Diutia R. b) Mosella Lyaei R. c) oris R. d) baddenfeldum R. baddenfeldim L. e) tanto R. f) Wer-
 ciniacum R. g) Westfalos corr. Westfallos i. h) Ostfalos R.

4) Liei sive lyaei i. e. Bacchi, vini.

Subiectos fore spondebant, animoque fideles,
Obsidibusque datis sacramentisque coegit. 20
His gestis rex Wormaciam remeavit ad urbem.*

780. Indict. 2.

Inde movens oportuno sua tempore castra,
Saxonum rursus properaverat in regionem.
Eresburg primo^b petiit, post haec ubi fontes
Lyppia flumen habet, per plurima dispositurus
In castris aliquot fertur mansisse diebus. 5
Hinc orientis iter sumens, ad flumen Ovaccrum
Venit, et eiusdem gentis quam maxima turba
Illuc praecepto parens occurrerat, atque
Credere se Christo simulans baptismum recepit.
Indeque festinus pergens, ibi castra locavit. 10
Albia qua grandis fluvius miscetur et Ora.^c
Nam res^d Saxonum voluit componere, nec non
Sclavorum, medius quos Albia dividit amnis.
Citra Saxones degunt, in litore vero
Sclavorum pagana manet gens ulteriori. 15
Dispositis sane rebus pro tempore cunctis,
Ad sedes tandem studuit remeare paternas.
Tum quia praecipuo semper flagrabat amore
Petri, qui summe praeclarus apostolus extat,
Ipsius Romae decrevit limina sancta^e 20
Querere, vota precesque Deo persolvere curans.
Atque citus properans, assumpta coniuge secum
Et natis, urbem pervenerat ad Ticinensem,
In qua natalis Domini festum celebravit.

Hic igitur statui primae cum fine decadis 25
Annorum Caroli, postquam rex coeperat esse
Francorum solus, primum finire libellum,
Viribus ut parvis requies solatia praestet.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS

Liber primus explicit. Incipit secundus.

Octonis decies septingentisque peractis
Annis, est genitus postquam de virgine Christus,
Hic primus sequitur, Carolus quo rex pius arces
Romanas^f adiit, Domino ducente secundo.
Tunc Adrianus eum, iam dudum commemoratus 5
Presul apostolicus, cum magno laetus honore
Suscepit, populusque simul Romanus ad ipsum,
Ut defensorem libertatisque datorem,
Unanimis concurrat ovans, gratesque rependens.

a) hunc versum R. primum sequentis anni legit. b) primum R. c) ora 1. horas 2. Hora R. d) res emen-
davit R. codex rex. e) sacra R. f) Romanus 1.

Illic cum praesens foret ad sollempnia paschae, 10
 Fonte salutifero Pippinum nomine natum
 Abluit ipsius praesul venerabilis idem.*

Desunt hic versus triginta aut sesaginta.

Anno 782. Indict. 4.

Exoriens aestas ubi primum gramine pulcro
 Vestierat terras, poteratque exercitus apte
 Educi, quoniam molles animalibus herbae
 Dultia praebuerant florentis pabula foeni, 5
 Innumeris fultus populis et milite claro,
 Saxonum rursus rex^b inclitus in regionem
 Venit, et ad fontes fluvii cui Lyppia nomen,
 Conventum fieri procerum iussit generalem.
 Illic disponens complura negocia regni,
 Danorum regis Sigifridi nomine missos, 10
 Et quos Iugurgus pariterque Caganus ad ipsum,
 Hunorum misere duces, pro pace petenda,
 Audiit^c, absolvitque datis prudenter eisdem
 Responsis. Posthaec Rhenum traiecerat amnem,
 Gallica seque dehinc rex magnus in arva recepit. 15
 Interea patriae quondam Widukindus ab oris
 Qui fuerat profugus Normanorumque^d petivit
 Auxilium, rediens vana spe sollicitabat
 Saxones, initum cum Francis rumpere foedus
 Ut conarentur, multosque vocavit in arma 20
 E populo, fecitque novum consurgere bellum.
 Gens quoque Sclavorum Sorabi cognomine dicta
 Audacter sumtis subito praepererat armis
 Vicinas sibi Saxonum terras populando
 Atque Thuringorum secundos frugibus agros, 25
 Qui medias Sorabi terras camposque iacentes
 Inhabitavit inter fluvios: hinc volvitur amnis,
 Qui Sala nomen habet, fuit Albia latior inde.
 Ast ubi Sclavorum Carolo sunt cognita gesta,
 Protinus illorum reprimendos censuit ausus 30
 Arcendosque sui regni de finibus hostes.
 Unde palatinis ad se tribus ipse vocatis
 Principibus, quorum fuerat camerarius unus
 Regis Adalgisus, Geilo^e stabuli comes alter
 * * * * * 35
 Ductores exercituum fore iussit eosdem,
 Quos orientali Francorum de regione
 Collectos contra Sclavos praeceperat ire,
 Nec non Saxones, sibi quos parere iubebat,
 Auxilio fieri ducibus mandaverat ipsis. 40
 Sed cum legati per eorum ducere terras
 Agmina coepissent — nam sic invadere Sclavos
 Tramite debuerant recto — fit protinus ipsis

a) idem. Hic in codice immediate sequuntur, quae habentur infra sub anno 783: Gloria certabat etc. usque ad illa: Salvavit mundum, voto celebraverat almo. Posthaec sequuntur ista: Exoriens aestas ubi primum etc. Sed de scriptoris vitio haec transpositio facta, cui Reinectius medica manu adfuit, et res gestas ad normam annalium suo ordini restituit, ut hic impressae sunt. Poetae tamen nostro hoc loco quaedam desunt videntur. LXXV. b) rex alia manu insertum. c) audiit L. d) quo quod in cod. desit, R. restituit. e) gilo codex; auctoritate versus 65 et ann. Einh. iam R. geilo legit. f) Hic verum, qui Woradi, comitis palatini, nomen exhiberet, desesse, ex tribus proxime antecedentibus et Einhardi annalibus patet; in codice lacuna nulla.

Cognita iam dictae grandis defectio gentis.
 Ob hoc iter coeptum flectunt, primo cupientes 45
 Saxones, numero freti, prosternere bello.
 Quod nimis incaute coeptum pariterque superbe,
 Francorum misera fuerat cum clade peractum.
 Namque duces ubi compererant, quod se Widukindus
 Ad pugnam multa stipatus plebe parasset, 50
 Et iuxta montem Suntal sua castra locasset,
 Illuc infestis properarunt ilico signis,
 Ad praedam potius quam pugnam semet iuros
 Sperantes, ipsam patriam rex ipse quotannis
 Cum prius inpugnans vires exhausserit^a eius. 55
 Immemores morum gentis simul ingenique^b,
 Quod tanto varia plus nititur arte doloque,
 Quo premitur bellis, et victa quiescere nescit,
 Vindictae rediviva parans conamina semper.
 Ergo palatinis^c ducibus properantibus ad se, 60
 Saxones, atie longo satis ordine structa,
 Pro castris occurrerunt; ibi protinus atrox
 Conseritur fundens ingentem pugna cruorem,
 Francorumque truci proceres sunt cede necati,
 Interfectus Adalgisus pariter quoque Geillo^d, 65
 Regis legati, praeclari quattuor illic
 Extincti comites, cum viginti venerandis
 Nobilibusque viris aliis ac^e clade preemptis.
 At reliquus bello populus consumptus in illo,
 Censeri numero nequid, altum denique montem 70
 Qui vicinus erat fugiens paucissima turma
 Expetiit, silvisque latens evaserat hostem.
 Nuncius haec tristis narraverat omnia regi;
 Ille suis exercitibus festinus in unum
 Collectis, statim Saxonica venit harena. 75
 Quem cum primores^f eiusdem gentis adissent,
 Illud se certo^g non commisisse probantes,^h
 Et rex auctores facti perquireret, una
 Esse reumⁱ clamant Widukindum criminis huius,
 Et quos hortatu proprio sibi consotiauit. 80
 Nec potuit tradi, quia rursus contulerat se
 Ad Northmannorum patriam post praelia gesta.
 Tradita sunt sane reliquorum bis duo leto^j
 Milia quingentique viri, qui^k tam grave bellum
 Illius contra Francos gessere suasu. 85
 Hosque die cunctos rex decollaverat una
 Iuxta Alaram^l fluvium, locus idem Ferdi vocatur.^m
 Hacⁿ ibi^o vindicta regum clarissimus acta,
 Ad propriam rediit villam Theodone vocatam.^p

* * * * *
 * * * * *

^a) exhausserat R. L.   ^b) que deest, restituit R.   ^c) palatinus 1.   ^d) hunc versum, in codice post v. 71 scriptum, suo loco restitui.   ^e) ac f. e. hac.   ^f) primores 1.   ^g) certo deest in cod. inseruit R.   ^h) commissio proba... s. l.   ⁱ) reum deest in cod; inseruit R.   ^j) in codice gesta ex antecedenti versu scribitur.   ^k) qu. 1.   ^l) alarum 1.   ^m) vocatam 1.   ⁿ) v. 88. 89. superiori paginae margini adpositi.   ^o) ubi cod. ibi R.   ^p) post hunc versum deest duo tresve alii, quibus ultima annalium Einhardi sententia exprimeretur.

Anno 785. Indict. 5.

* * * * *

(Detunt hic versus viginti sex aut septem.)

Gloria, certabat, sibi ne^a consueta periret.
 Alter^b iam nullam statuens sperare salutem,
 In ferrum prisca pro libertate ruebat. 30
 Sed tandem Carolus divino munere victor,
 Caesis innumeris reliquos exinde fugavit.
 Transierantque dies pauci, cum rursus eodem
 Comperit in populo repetitum surgere bellum.
 Scilicet in Westfalhorum regione gregatis 35
 Pluribus in ripa fluvii, Hasa nomine, rursus^c
 Audebant animi plus quam virtutis habentes^d,
 Qui victi totiens, atie configere aperta.^e
 Fergere rex ad quos meditans^f sociosque recensens,
 Repperit in pugna plures cecidisse priori, 40
 Aegros vulneribus multos ibi forte receptos.^g
 Sed subito novus ex Francis exercitus illi
 Advenit, cunctisque suis legionibus auctis,
 Ad debellandos studuit properare rebelles.
 Qua dux egregie prudens dum cuncta parasset^h, 45
 Virtutem, sicut solet, est fortuna secuta.
 Saxones iterum caesi longeque fugati,
 Abductus captivorum numerus fuit ingens.
 Inde plagas orientales rex victor adivit,
 Omnia quam late ferro populatus et igni, 50
 Donec ad fluvium qui dicitur Albia venit.
 Post haec ad patriam rediit; tunc est sociata
 Regali thalamo coniunx Fastrada vocata,
 Filia Radolfi comitis, sata germine claro.
 Hibernas in Eristalli tum duxerat horas, 55
 Atque dies, quibus hunc nascens moriensque redemptor
 Salvavit mundum, voto celebraverat almo.

Anno 784. Indict. 6.

Reliquiasⁱ belli tandem fortissimus heros
 Consummare volens, tanto quod tempore gestum
 Saxonum cum gente fuit, numerosa virorum
 Milia lectorum terris induxit eorum.
 Ac primum Rheni transgressus^k fluminis undam, 5
 Vastabat pagos Westvalorum regionis,
 Venit et ad Wisauram, locus est ubi dictus Uculbi.
 Inde Thuringorum per agros iter aegerat atque
 Saxonum campos, quos^l Albia vel Sala tangunt
 Amnes vicini, lustrans villas ibi plures 10
 Tradiderat flammis, donec pervenit ad illum,
 Qui veteri locus est Scannigi^m nomine dictus.
 Hinc in Warmatiam rediens seⁿ contulit urbem.
 Filius interea regis, qui par genitori
 Indole mentis erat, tum nomine dictus eodem, 15
 Cum patriis^o exercitibus quos ipse regebat

a) nec 1. b) Altera 1. c) rursus 2. in loco raso. d) versus in margine superiore additus. e) configere habentes 1. (2. habent:) ex versu antecedenti repetitum; Leibnitzii coniecturam vellent constructionis causa non admitti posse credo, quae ita se habet: scilicet pluribus — gregatis — rursus acie configere audebant, qui totiens victi (erant) atie: aperta igitur supplevi, aliud alii iudicent. f) meditates 1. g) recept. . 1. h) par esset 1. i) Reliquias cod. k) trans cod., transcendens Rainecii, transgressus coniectura mea. l) quos cod. m) scannigi cod. scannigi Annales. n) cum 1. se 2. o) cum petr. . 1.

In Westvalorum pago cognomine Dreini,
 Eiusdem populi turbas ad bella paratas
 Offendens, statim certamine vicit equestri,
 Victor et ad patrem iam dicta venit in urbe. 20
 Qui valida comitante manu Saxonica statim
 Arva petens, iuxta fluvium consederat* Ambram,
 Est ubi castellum quod Skideronburg vocitatur.
 In castris ibidem votis sollempnibus^a actis
 Natalis Domini, processit ad hostia Warnae, 25
 Qua fluit in Wisuram. Nec iam fuit ulla facultas
 Longius ad horream sicut cupiebat eundi.
 Temporis obstabat simul asperitas hiemalis,
 Atque iugis pluviae cursus vehementer inundans;
 Ob hoc in Eresburg residens se contulit urbem. 30

Anno 785. Indict. 7.

Cumque dies reliquos brumalis frigoris illic
 Ipse manere suum decrevisset comitatum,
 Accersivit eo propriam cum coniuge prolem.
 Cum quibus, ut decuit, fido firmoque relicto
 Praesidio, iuvenes animis ac viribus acres 5
 Assumpsit secum, lataeque vagatus^a in omnes
 Illius regionis agros, sed et oppida quaeque,
 Cuncta^b simul flammis, spoliis ac cede feroci^{ba}
 Miscuerat, cupiens animos quos sepe rebelles
 Expertus fuerat, tali prosternere clade. 10
 Haec lugubris hiems illi funestaque genti
 Cum tandem finita foret, vernalis et aura
 Iocundum spirans^c ornaret floribus arva,
 Publicus in Padarbrunnon conventus habetur.
 Quo rex insignis sollempni more peracto, 15
 In pagum quendam, vocitat^d quem barbara lingua
 Berdango, celeri studuit se tramite ferre.^e
 Tunc ibi compererat Widokindum iam memoratum
 Abbonemque simul, qui de maioribus^f eius
 Gentis erant, memores scelerum latitare suorum 20
 Finibus in patriis, quos seperat^g ad borealem
 Albia lata plagam iuxta confinia terrae
 Danorum, primo^h mittens de civibus ipsis
 Legatos, ortatur eos, quo flectere tandem
 Colla sibi, fideique suae se credere vellent, 25
 Commissi veniam, necnon et praemia spondens.
 Conscia sed magni dubitarunt corda reatus
 His de promissis, donec firmata salutis
 Spes est obsidibus missis quos expetierunt.
 Quos ut Amulwinus quidam vernaculus aulae 30
 Ipsiusⁱ adduxit, properarunt protinus ambo
 Ad regem, iam tunc fuerat qui forte reversus
 Ad villam propriam que dicitur Attiniacus.
 Hic idem proceres sacri baptismatis unda
 Perfusi, tandem regi mansere fideles, 35
 Ipsaque gens aliquot^k requieverat inde per annos.
 Interea quidam^l coniuravere maligni,

^a) considerat 1. ^a) sollempnibus cod. ^a) uagat... 1. ^b) Acta 1. ^{ba}) feroti cod. ^c) . . cundum spirat 1.
^d) uocitat vox omisa, secunda manu in fine versus addita. ^e) ferræ cod. ^f) minoribus 1. ^g) seperat 1.
^h) primo deest in cod. suppleo ex annalibus; R. contra propriis post mittens inseruit. ⁱ) Ius 1. Eius 2. ipsius
 metri gratia praeculi. ^k) aliquos 1. ^l) quidam cum coniuravere cod.

Interea quidam^a coniuravere maligni,
 Ut dirum facinus^b scelerato corde patrarent,
 Vel ferro^c regem, vel qualibet arte necando.
 Criminis inceptor Hardradus tunc comes huius 10
 Extiterat, sed ut indicio delata fideli
 Factio^d seva fuit, statim sedata quievit,
 Ingens valde foret licet et nimis acriter orta.
 Auctores eius privari lumine quosdam,
 Exilio reliquos dampnari iusserat ipse 15
 Rex summe prudens, cuius clementia nulli
 Reddiderat dignam tanto pro crimine poenam.

Anno 786. Indict 8.

Magni decreto Caroli sacrique senatus
 Missus in occiduas exercitus exiit horas,
 Subdere Brettones, gentem tunc forte rebellem.
 Insula cuius erat fecunda Britannia^e dudum 5
 Patria; namque illic habitabat tempore multo,
 Cumque novas Angli sedes sibi quaerere vellent,
 Saxonesque simul hanc invasere feroces,
 Expulsi statim veteres cessere coloni:
 Maxima pars quorum fugiens mare transiit, atque 10
 Gallia qua fines habet extremos, ibi tandem
 Fluctibus oceani que proxima viderat arva^f
 Detinuit, quibus in terris huc usque moratur,
 Indicium patriae solo dans nomine priscae.
 Haec a principibus Francorum gens superata, 15
 Solvere vectigal quamvis invita solebat.
 Cum temptaret eo dominorum tempore iussa
 Spernere, directus multis cum milibus illuc
 Dux Audulfus eam celeri virtute repressit,
 Et satis edomuit populi fera corda rebellis.
 Tum regis regum Christi pietate iuvante, 20
 Disposito Carolus regno, placidaque per orbem
 Undique pace data, statuit Romam proficisci,
 Nec non Italiae reliquam sibi subdere partem,
 Cuius erat victum caput et pars maxima, capto
 Iam Desiderio, Langobardisque subactis. 25
 Ducatus Beneventanae tantum regionis
 Non illi subiectus erat, cui praefuit illo
 Tempore dux Aragisus. Eum tunc aggrediendi
 Accensus studio, partesque profectus in illas,
 Accelerabat iter, quem non tardare valebat 30
 Vel glacialis hiems solitis iam mensibus instans,
 Vel via terribiles visu scandenda per Alpes
 Montibus in summis, ubi tectae nubibus atris
 Ac nive perpetua rupes ad sidera surgunt,
 Transcensis quibus Italicis intraverat urbes. 35
 Ex quibus est quedam Florentia nomine dicta,
 In qua virginei partus florem veneratus,
 Christi sanctificum^g supplex celebraverat hortum.^h
 Inde cito Romam cursu penetrare satagit.
 Quo cum suscepti tractans molimina belli 40
 Parvum transigeret tempus, cupiens Aragisus

a) quidam cum c — e cod. b) facinus i. c) Ut ferro cod. d) factio glossa „consilium“ e) britannia cod. non britannia. f) ar... i. g) sanctific... i. h) h... i. ortum g.

Hunc auro quem non potuit depellere ferro,
 Per natum misit proprium quam maxima dona,
 Suppliciter pacem rogatans. Sed rex sibi longe
 De rebus ceptis aliter ratus esse gerendum, 45
 Qua* prebet latos Campania^a fertilis agros,
 Illuc progressus, Capua consedit in urbe,
 Gesturus statim bellum, nisi dux memoratus
 Prudenti sibi met facto bene consulisset.
 Nam primo firma se clausit in urbe Salerno, 50
 Tum natos utrosque suos, quorum vocitatus
 Rumoldus maior fuerat, Grimoldus et alter,
 Missis legatis regi contradidit, ac se
 Ipsius imperiis subiectum mente fideli
 Mansurum populumque suum promiserat omnem. 55
 Talibus oblatis, Caroli requieverat ardor,
 Precipuaeque Deum metuens, ne christicolarum
 Sanguinis effusi posthaec reus ipse maneret,
 Abstinet bello, non iam curans latitantem
 Expugnare ducem, nec non et filius ipsi 60
 Concessus maior, minor est detentus, ut obses
 Esset apud regem; Beneventanus quoque cunctus
 Dedere se populus non distulit, obsidibusque
 Undenis pro pace datis, hoc deditiois
 Confirmans foedus, per sacramenta sponndit, 65
 Ut Francis, rerum dominis^d, serviret in aevum.
 Tunc Romam regressus ovans, ibi pectore laeto
 Maxima pascalis celebravit gaudia festi.

Anno 787. Indict. 9.

Adhuc Romulea^b dum rex mansisset in urbe,
 Tassilo legatos Adrianum misit ad alnum
 Pontificem, quorum fuit Arnus^c episcopus unus,
 Abbas alter erat Hunricus nomine dictus,
 Obnixè rogatans, idem mediator ut esset 5
 Inter se et Carolum pacis fideique sequester.⁵
 Hoc antistes apostolicus ratus esse decorum,
 Ut Petri de sede sacra concordia pacis
 Restaurata daret ducibus populisque quietem,
 Instanter regem petiit deponere cunctas 10
 Corde simultates. Ad quae cum mente benigna
 Annueret, ducis ab missis inquirere coepit,
 Pactio quo praesens esset firmanda tenore.
 Legati nihil iniunctum de re sibi tali,
 Sed domino responsa suo, quae rex daret et quae 15
 Praesul apostolicus, tantum referenda fatentur.
 Quapropter tamquam fallacia, fraudeque plena
 Papa sacratus eos sprexit mandata ferentes,
 Dammandos etiam statuens anathemate diro,
 Promissae dudum fidei si rumpere foedus 20
 Temptarent, quod cum Carolo^e pepigere volentes.
 Sicque relinquentes infecta negotia pacis,
 Ad patriam rediere suam. Rex, his quoque gestis,
 Francorum laetus remeaverat in regionem,
 Conciliumque dehinc procerum generale suorura 25

^{a)} Quae 1. ^{a)} compania 1. ^{b)} romulea 1. ^{c)} amus cod. ^{d)} calolo 1.

⁴⁾ ex Virgilio Aen. 1. 282. ⁵⁾ sequester] glossa griduuard.

Intra Wormaciae* muros collegit, et illic
 Decrevit, certo quo disceret experimento,
 Utrumnam sibi memoretur Tassilo vellet
 Iuratam servare fidem subiectus et esse. 30
 Unde suo populos regno perduxit ad omnes
 Fortia castra nimis, ternis in partibus ipsa
 Disponens, Baioarii quo tanta paverent
 Agmina; nam terrore magis, quam sanguine fuso
 Christicolae voluit plebis superare tumorem.
 Pippinus, regis natus, cum milite multo 35
 Italicis illuc fultus legionibus ibat,
 Perque Tredentinam sua duxerat agmina vallem.
 Ast orientalis quos haec in proelia misit
 Francia, Saxones etiam tum signa sequentes
 Regia, sic iussi, quendam Pheringa vocatum 40
 Armati petiere locum, prope litora magni
 Danubii, prisco qui nomine dicitur Hister.
 Ipse super Lecchum, certus qui terminus amnis
 Est inter Baioarios nec non Alamannos,
 Urbis ad Augustae confinia castra locavit. 45
 Stipatusque manu valida, cum Norica regna,
 Tassilo quae tenuit, ferro prosternere vellet,
 Undique dux idem circumsessum⁶ fore sese
 Conspiciens, supplex adiit vestigia regis,
 Devotis vitam precibus veniamque precatus. 50
 Qui quia natura fuerat mitissimus, illi,
 Quem penitus^b victum vidit humilemque, pepercit.
 Foedera prisca tamen rursus Baioariorum
 Firmantur, populo per sacramenta coacto
 Perpetuam spondere fidem seu subditiōnem. 55
 Praeterea regi duodenus traditur obses.⁷
 Regressusque dehinc, hiberno tempore toto
 Mansit in Ingulenheim, sedes ubi regia fulget.

Anno 788. Indict. 10.

Cum rex in villa fieri iussisset eadem
 Conventum procerum sollemni more suorum,
 Cum reliquis etiam fuit illic Tassilo praesens.
 Quem proprius quondam populus, cui praefuit ipse, 5
 Criminibus magnis maiestatisque reatu
 Accusans, regis merito commoverat iram,
 Obiciens primo, quod foedere deditiōnis
 Neglecto, quo subiectum seu pectore fidum
 Se fore iuravit, donis crebroque rogatu 10
 Instigans Hunos, Francis ita fecerat hostes,
 Ut vellent sumptis vastare ferociter armis
 Illorum fines Caroluzque laceasere bello.
 Eius ut hoc faceret Leutberga suaserat uxor,
 Quae Desiderii fuerat quia filia regis,
 Post patris exilium Francis inimica manebat, 15
 Foemineique gerens odii sub pectore flammam,
 Mittere iam populos in summa pericula pravo
 Consilio studuit, non curans, sanguine quanto
 Humani generis fuso, quot utrumque perirent

a) wormaciae. b) penitus ced.

6) circumsessum] glossa bisetenne. 7) obses] glossa gisl.

Milia, dum tantum Francis inferre labores 20
 Bellorum satagens nec non dispendia rerum,
 Ulcisci patrem tali ratione valeret.
 Praeterea dictis seu factis pluribus illi
 Obiectis, quibus indicio clarebat aperto,
 Quod violata fides esset, quod foedere spreto 25
 Tassilo molitus fuerit contraria regi,
 Ipse nihil horum vel coeperat inficiari
 Vel peterat, sed convictus noxae, capitali
 Dampnatur poena. Merito sic evenit illi,
 Consilium quicquid fuerit muliebri secutus. 30
 At regis pietas dampnatum protinus illum
 Absolvit, retrahens ipso de limine mortis,
 Et factum monachum servare monasteriale
 Propositum iussit. Iuvenis quoque natus ab illo,
 Nomen habens Theodo, genitoris facta^b secutus, 35
 Contemplativae susceperat otia vitae.
 At vero Huni, studiis gens aspera belli,
 Praefato promissa duci complere studentes,
 Instructis exercitibus coepere duobus
 Francorum regni fines invadere quosdam. 40
 Italiae partes unum penetraverat agmen,
 Quaque Foro nomen dederas clarissime Iuli,
 Urbis ad eiusdem confinia venerat hostis.
 Invasit Baicarios exercitus alter,
 Sed frustra: totus quoniam conatus inanis 45
 Is fuerat, victique loco ceduntur utroque.
 His quoque temporibus Graecorum nobile rexit
 Imperium Constantinus, qui splendidus ortu
 Debitus augustis patribus successerat heres.
 Qui iam preterito missis oraverat anno 50
 Legatis, ut se generum dignantis habere
 Susciperet natam Caroli sibi consociandam
 Foedere coniugii: sed spes frustrata petentum
 More leves solito Grecos commovit in iram.
 Hinc dedit augusto pariter sua curia tale 55
 Consilium, penitus quo non pateretur inultum,
 Quod rex contempsit Carolus praestare petitos
 Virginis amplexus illi, cui summa potestas
 Mortalem vix esse parem permetteret ullum.
 Ob hoc praefecto, cui procurare Sicanas 60
 Officium fuerat regiones, nomine dicto
 Theodoro, iunctis ducibus quoque pluribus illi,
 Hoc opus edicto mandaverat imperiali,
 Ut sibi contiguas vantaret protinus oras
 Regni Francorum, sic incentiva moveri 65
 Disponens belli generalis suscipiendi.
 Sed cum primores Grai sibi iussa secuti,
 Hesperium litus forti cum classe petissent,
 Ut Beneventane villas regionis et urbes
 Depopularentur ferro flammaque voraci, 70
 Occurrere duces Caroli, quibus illa tueri
 Cura fuit loca, praecipue Grimoldus, in ipso
 Dux anno factus patre pro defuncto Aragiso,
 Nec non Spoleti rector cum milite multo

a) E. 1. b) an facta? certe nusquam Theodorem quoque proditionis insimulatum fuisse reperias; si facta retinere
 velis, eo vitio clericalis electionem intelligi oportet.

Hildibrandus ad hoc bellum properabat agendum. 75
 Cumque novos hostes opibus numeroque potentes
 Ignotos lingua celebris iam fama referret
 Adventasse, maris traiecto gurgite vasto,
 Urbibus Italicis ex pluribus arma suasit
 Obvia ferre viros coniunctis viribus omnes, 80
 Ut sibi consulerent praedonibus inde repulsis.
 Quo motu prorsus concussa Calabria tota
 Vix unquam fertur similes spectata tumultus,
 In qua conseritur pugnae certamen utrimque.
 Ingenti studio sumit pars iusta tropaeum. 85
 Cedit Achiva cohors, Danaum dant terga phalanges,
 Graecorum quoniam semper gens strenua lingua,
 Figra manu, tantum facilis solet esse movendis,
 Sed bene tractandis haud extat idonea bellis.
 Victores igitur Caroli rediere fideles, 90
 Hostibus innumeris caesis; praeda quoque multa
 Et captivorum turba sua castra replentes,
 Absque gravi dampno magnum cepere triumphum.
 Tum Baioariam se contulit in regionem
 Rex Carolus, cunctisque suis cum finibus ipsam 95
 Disponens commendavit rectoribus aptis.
 Et rediens in Aquisgrani, quam condidit ipse
 Aulam magnificam, sibimet gratissima festa
 Natalis Domini, sanctum quoque pascha peregit.

Anno 789. Indict. 11.

Gens est Slavorum Wilti cognomine dicta,
 Proxima litoribus que possidet arva supremis,
 Lungit ubi oceano proprio Germania fines.
 Haec Francis inimica nimis cum tempore multo 5
 Esset, eis vel subiectos vel foedere iunctos
 Sclavorum populos sibimet regione propinquos
 Insectans odiis, bello quoque sepe premebat.
 Nec potuit tolerare diu hoc incolitus archos,
 Sed populis secum variis legioneque multa
 Assumpta, gentem studuit penetrare procacem. 10
 Cui per Saxonum terras iter istud agenti
 Albia traiciendus erat latissimus amnis.
 Illic immensum, positus in litore castris,
 Est opus aggressus, celeri quod fine peregit.
 Nam gemino stravit quam maxima ponte fluenti, 15
 Et caput ipsius vallo munivit utrumque,
 Imponens et praesidium, ne forte regresso
 Quis prohibere viam super alto flumine stratam,
 Lignorum rupta fragili compage, valeret.
 Exin Wiltorum^b terras invaserat anno 20
 Transmisso, quas cum ferro vastaret et igni,
 Barbaricum subito domuit terrore tumorem.
 Denique Francorum multis ubi castra referta
 Conspiciunt populis Wilti, fortissima quamavis 25
 Gens foret et numero pollens, certamina belli
 Omnimodis fugiens se dedit ilico regi,
 Inprimis rex Dragawiti, quem nobile clarum
 Prae reliquis fecit genus et maturior aetas.

a) similes spectatu multus 1. similes suspecta tumultus a. ego non nisi ultima vocis spectata syllaba repetita, veram lectionem restituisse mihi videor. b) R. multorum. c) qua cad.

Namque propinquaret cum rex illius ad urbem,
 Obvius ipse suo pariter processerat omni 30
 Cum populo, Caroli sese tradens ditioni.
 Sic quoque cum ducibus gens et primoribus illa
 Cuncta suis servituras se mente fideli
 Francorum dominis dans iuramenta spondit.
 Tum rex obsidibus quos iusserat ipse receptis, 35
 Et simul hoc populo tali ratione subacto,
 Tramite quo venit memoratum rursus ad amnem
 Felici cursu rediit, cunctisque reductis
 Per pontem propriis legionibus, ipse reversus
 Wormatia tempus hiemis transegit in urbe. 40

Anno 790. Indict. 12.

Hic modo Musa novam Caroli deprome quietem.
 Est hic primus enim postquam regnaverat annus,
 Quo non cum propriis foret in longinqua profectus
 Militibus, seu diversos ut sterneret hostes,
 Aut aliis quoque pro causis ac rebus agendis, 5
 Cui cum Wormatiae^a tandem residere liceret,
 Illic Hunorum missos audivit, ad illos
 Ipse suos etiam misit: nam maxima causa
 Hos inter populos litem commovit atrocem,
 Dum quo regnorum confinia certa suorum 10
 Esse loco veteri deberent iure^{ab} statuta,
 Ingenti studio disceptaretur utrimque.
 Haec et origo fuit belli, quod posteriori
 Tempore cum Hunis Franci gessisse probantur.
 Sed rex nec spatium torpere per otia parvum 15
 Dignatus, semper sed strenuus indole mentis^b,
 Est aggressus iter Moinum navale per amnem,
 Ascenditque per hunc, donec prope moenia venit
 Magna palatinae^c sedis, Salt nomine dicta,
 Nascenti vicina Salae; nam fluminis huius 20
 Rivus adhuc modicus haec ipsa palatia cingit,
 Vix raucum per saxa ciens resonantia murmur.
 Dispositis ibi rebus, aqua redeunde secunda
 Wormatiam petiit, qua cum per tempora brumae
 Mansisset, subito regales funditus aedes 25
 Illic constructas noctu consumpserat ignis.
 Ipse redemptoris nati passique sacrata
 Festa gerens ibidem veris transegerat^d ortum,
 Expectans vestita foret dum gramine tellus,
 Fronderent silvae, possent et sole sereno, 30
 Et coelo, de diversis^e regionibus apte
 Ad bellum gentes variae populique vocari.^e
 Namque novum rursus voluit certamen inire,
 Atque labore gravi modicam mutare quietem.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS

Liber secundus explicit. Incipit tertius.

Aurea siderei transcendere cornua Tauri
 Fulgentesque polo iam sol intrare Laconas

^a) Wormatia 2. ^{ab}) iurae cod. ^b) R. mitis. ^c) transegerat cod. ^d) Ed cęde diversis 1. Et cęde diversis 2.
 quod emendavit R. ^e) vocati 1.

Coeperat, et gelidis brevitate noctibus umbrae,
 Auraque productae spatio iucunda diei,
 Florenti semper studiis^a animoque vigenti 5
 Dant gratum Carolo tempus, quo viribus uti
 Posset et ad bellum proprias educere turmas.
 Qui post annorum centena volumina cursu
 Septeno transacta, decem quoque circiter annis
 Emensis novies, postquam Deus est homo natus, 10
 Hoc fuit aggressus Hunos certamine primo.
 Nec sibi cunctandum ratus est, quin redderet illis
 Quam meruere vicem, veteris hoc denique causae
 Poscebant odii. Nam^o gens dum floruit illa,
 Innumeris dominans aliis, quas subdidit armis, 15
 Tum Francis inferre malum persepe solebant.
 Sic veteres memorare solent, quod funditus olim
 Illorum terras immani caede furentes
 Vastarint, dederintque voracibus omnia flammis
 Oppida, rura, domos, urbes, coenobia, villas. 20
 Nam furor hostilis voluit nec parcere sacris
 Aedibus, et regno vix una remansit in illo
 Mettenses intra muros constructa decenter
 Ecclesia Stephani, martyr qui primus habetur.
 Denique continuis Francos compluribus annis 25
 Sic impugnabant Huni, rex donec eorum
 Attila^b, multorum totiens victor populorum,
 Feminea^{6b} periit dextra sub tartara trusus.
 Namque ferunt, quod eum vino somnoque gravatum,
 Cum nox omnigenis animantibus alta quietem 30
 Suggesteret^{c, 9}, coeptis crudelibus effera coniunx,
 Ducens insomnes odiis stimulantibus uzabras,
 Horrendo regem regina peremerit ausu.
 Ulta necem proprii tamen est hoc crimine patris.
 Hoc res Hunorum tristi velut omine^d lapsa, 35
 Post rediit retro, nec prosperitate priori
 Sunt posthaec usi. Prius oppressere profani
 Christicolae¹⁰ Francos antiqui temporis aevo^e,
 Castigante Deo caros sibi more benigno.
 Ergo patrum cladis nota mansit iniusta nepotum 40
 Pectoribus, servans irae monumenta vetuste.
 Tum nova praeterea de causis orta simulas
 Iam dictis, animum Caroli commovit, ut illos
 Francorum totis cum viribus aggrediretur.
 Protinus edicto producit imperiali 45
 Ex^f cunctis ingens populis exercitus illi
 Subiectis, et cunctarum validissima rerum
 Copia, quas tanti belli instrumenta gerendi
 Poscebant, vigili^g cura studioque paratur.
 Sed numerosa nimis quoniam produxerat^h ex hoc 50
 Agmina, per partes eadem seiunxeratⁱ, ac sic
 Pannoniam, gens Hunorum quam seve tenebat,

a) Florentis ē per studiis 1. Florens ē studiis 2. *lectionem unice veram e prima restituit Leibnitzius.* b) attilo
 ced. c) Surgeret 1. suggereret 2. d) homine 1. e) aevi 1. f) Et R. g) virili cod. vigili metri causa re-
 stituit R. h) perduxerat 1. i) seiunxerat glossa „secerant.“

6) v. 14—24. ex Gregorii Turon. hist. eccl. 9) *suggesteret* glossa *secunda.* 10) Francos
 II. 6. 8b) v. 28—34. poeta Alboini et Attilae Attilae tempore paganos, et Hunos ab Avari-
 necem confundit cf. Iordanis hist. Goth. c. 49. bus diversos fuisse, inter omnes constat.

Tramite distantem longo penetrare satagit.
 Tunc unam populi partem comiti Theodrico
 Atque Magenfrido, ducibus hoc tempore primis, 55
 Committens, aquilonales^a per fluminis horas
 Danubii praecepit eos iter accelerare.
 Ipse per australis tendebat litoris agros,
 Milibus innumeris stipatus et agmine forti.^b
 In medio fluvius cunctis alimenta vehebat 60
 Agminibus, regis^c speciosa classe repletus,
 Quam Baioariis^d fuit ingens cura tueri.
 Ipsos in ratibus descendere quippe secunda
 lussit aqua. Sic^e ad fluvium rex venit Anesum,
 Qui medius Baioarios seiungit^f et Hunos. 65
 Hunc iuxta positus^g per prata virentia castris,
 Communi voto terhis statuere diebus
 Suppliciter celebrare preces, ac pectore toto
 Auxilium regis regum deposcere Christi,
 Ut coeptis pius annueret, quo cuncta darentur 70
 Prospera, tot populis in tam longinqua profectis,
 Munitis signo fidei, contraque nefandos
 Gentiles felix fieret certamen agendum.
 Atque dehinc motis memoratae proelia castris
 Intulerat genti, cuius munimina^h statim 75
 Pulsis praesidiis destruxerat, ex quibus unum
 Non operis parvi Cambus praeterfluit amnis,
 Atque super dictum Cumberg munitio montem
 Altera pregrandi fuerat circumdata vallo.
 Destructis utrisque tamen cum robore forti, 80
 Aequatiasque solo, ferro vastabat et igni
 Hostiles late terras, ad ostia donec
 Perveniens Arrabonis, qua fertur in undas
 Danubii, lassus ibidem statione locata
 Militibus parvum dederat requiescere tempus. 85
 Sic ubi Pannoniae fuerat pars maxima lataeⁱ
 Divitiis spoliata suis^j ac tradita flammis,
 Incolumem victor populum rex inde reduxit,
 Cui fuit hostilis haec tota profectio plane
 Prospera, res in ea nec contigit ulla moleste, 90
 Excepto quod tanta lues eius legionis,
 Quam rex duxit, aequos morbo consumpsit atroci,
 Ut decimam partem vix de tot milibus huius
 Expertem cladis tradant^k potuisse reduci.
 Rex autem veniens^l Reginum, quam Reganesburg^m 95
 Nunc vocitant, ibidem natalis gaudia Christi
 Cordeque sacratumⁿ celebravit pascha fidei.

Anno 792.° Indict. 14.

Celsa Pyrenaei supra iuga^p condita montis^q
 Urbs est Orgellis, praesul cui nomine Felix
 Prefuit. Hic haeresim molitus condere pravam,
 Dogmata tradebat fidei contraria sanctas,
 Affirmans, Christus dominus quia corpore sumpto 5
 Est homo dignatus fieri, non proprius ex hoc,

^a) squilonaves R. ^b) fortis 1. ^c) in codice non ante sed post regis interpungitur. ^d) baioarios corr. baioariis 1.
^e) seiungit glossa „secernit.“ R. seiunxit. ^f) positos 1. ^g) nomina 1. ^h) late adverb. ⁱ) suis deest in cod.
 repositis R. ^k) tradant glossa „dicebant.“ ^l) veniens deest in cod. restituit R. ^m) reganesburg corr. reganes-
 burg 1. ⁿ) sacramentum 1. ^o) ANNO DCCCXCII. cod. ^p) iuga corr. iuga. ^q) monta 1. montis a.

Sed quod adoptivus sit filius omnipotentis.
 Responsumque Toletano dedit hoc Helipando
 Pontifici, de re tanta consultus ab ipso,
 Atque suum scriptis defendere dogma libellis, 10
 Omni quo potuit studio curavit et arte.
 Hinc ad catholici deductus principis aulam —
 Idem Regino¹¹ nam tum hiemabat in urbe —
 A multis ibi presulibus synodoque frequenti
 Est auditus, et errorem docuisse nefandum 15
 Convictus, posthaec Adriano mittitur almo,
 Sedis apostolicae fuit hoc qui tempore praesul.
 Quo praesente, Petri correctus in aede beati,
 Pontificum coram sancto celebrique senatu,
 Dampnavit Felix prius infeliciter a se 20
 Ortam perfidiae sectam, meruitque reverti
 Ad propriae rursus retinendum sedis honorem.
 At Baioaricis aestivum tempus in horis
 Dum rex duxisset, suprema pericula poene
 Incurrit, nisi quod pietas divina resistens 25
 Ausibus humanis, saevas everterat iras.
 Horror inest animis tales recolentibus ausus,
 Quod fuerit rutilum Francorum tam prope lumen
 Extinctum, facinus vel concepisce malignos
 Tantum mente viros. Carolum nam tradere morti 30
 Omnimodis satagunt: hinc coniuratio fertur
 Inter Francorum proceres crudeliter acta.
 Praecipue regis materno sanguine cretus,¹²
 Sed plus nequitia morum, quam degener ortu,
 Auctorem sceleris demens se prebuit huius. 35
 Non tamen hoc odium regem meruisse, vel ipse
 Hostis iure queri poterat, regina sed atrox,
 Ac saevum gestans animi Fastrada tumorem.*
 Insidiatores partim suspenderat illos
 Informis leti laqueus, natoque pepercit 40
 Rex tantum proprio, tonsumque monasteriali
 Proposito purgare scelus iussit meditatam.
 In Baioarica vero regione moratus,
 Instabat princeps navalem condere pontem,
 Qui per Danubium bello prodesset agendo, 45
 Quod contra saevos olim susceperat Hunos.
 Hinc et natalem Domini celebraverat illic,
 Ipsius et merito clarissima festa triumpho,
 Quo pariter vicit mortem mortisque ministrum.

Anno 793. Indict. 15.

Cum rex ad coeptum statuisset conficiendum
 Belli certamen Hunos invadere rursus,
 Comperit extinctas, Theodricus dux legiones
 Quas per Fresonum pagum Hriustri vocitatum 5
 Ducebat: nam Saxonum periire dolosis
 Insidiis, captae Wisurae prope litora pulchrae.
 Dissimulans igitur tanti infortunia dampni,
 Intermissit iter, quo disponebat adire

a) potuit. b) regina s. c) fuerat R. d) materno cod. *Leibnitius: „an legendum nativo? intelligit enim Pipinum, Caroli filium naturalem.“* — Sed vos bene se habet, constructione ita currente: praecipue regis cretus, degener materno sanguine, sed plus nequitia morum quam ortu, da) cretus glossa natus. e) tumore s. f) loeti cod. g) intermisit glossa dimisit.

11) regino] glossa id est reinesburg.

Pannonias, et cum Hunis committere pugnam.^a
 Interea suasere sibi, qui nota ferebant 10
 Talia, quod fluvios inter, Radantia quorum
 Unus habet nomen, sed et Alcmona dicitur alter,
 Si fieret tantus fossa tellure paratus
 Alveus, inductis ambos dum tangeret amnes
 Gurgitibus, posset puppes ut ferre natantes, 15
 In Rhenum de Danubio celer efficeretur,
 Et facilis cursus ratibus. Radantia namque
 Se Moino, Moinus^b Rheno miscere probatur;
 Alcmona Danubii rabidis illabitur undis.
 Consilium credens igitur sibi dantibus istud, 20
 Ipse locum princeps^c operi quem credidit aptum
 Expetit tanto, multis quoque milibus illuc
 Conductis operatorum, simul omnia poene
 Autumni studio consumpsit tempora casso.
 At famen in longum passus duo milia ducta 25
 Fossa fuit, pedibus tercentum lata patebat.
 Sed non perfectum poterat consistere prorsus
 Hoc opus, assiduus quoniam nimis offuit imber,
 Et naturalis terram dissoluerat humor,
 Egestumque fuit quantum sudore diurno, 30
 Rursus humi tantum rediit sub nocte relapsa.
 Cumque lutum semper madidis incretceret arvis,
 Alveus et firmo constaret litore nusquam,
 Ima petens immensa palus per lubrica fluxit,
 Ac densum scrobibus caenum subsedit in altis. 35
 Cum tamen in coepto persisteret ipse labore,
 Hunc tristi tandem fama reuocante^d reliquit.
 Est totius enim subito defectio gentis
 Saxonum rursus bellum narrata mouentis.
 Preterea Sarraceni permaxima damna 40
 Intulerant, quedam regni confinia ferro
 Vastantes, ducibus Francorum denique caesis,
 Cum spoliis laetoque^e nimis rediere trophaeo.
 Tum rex aduersis commotus talibus, inde
 Ad Francos rediit, natalis gaudia Christi 45
 Deuote caelebrans Moini prope clara fluanta,
 Qua locus insignis Kiliani martyris almi
 Nomine seu meritis fulget: sanctum quoque pascha
 Est in Franconoford magno veneratus honore.

Anno 794. Indict. 1.

Dira venenifere conatus semina sectae,
 Quae Felix infelici male sparserat ausu,
 Vellere de sacro Domini radicitus agro,
 Catholicus princeps, synodum celebrare vocatos
 Undique pontifices iam dictam fecit ad aulam. 5
 Nec non affuerat Stephanus cum Theophilacto:
 Nam fuit antistes sedis legatus uterque
 Romane, quos papa sacer mittens Adrianus,
 Rite suam servare vicem mandaverat illic.
 Tunc igitur cuncti cum decreto generali 10
 Hanc condemnarunt haeresim, scriptusque libellus
 Est illam contra, quem confirmaverat ille

^{a)} desit apud L. ^{b)} Se moino, moinus 1. Illic sç moinus 2. Illic in Moeno hic R. ^{c)} princeps 1. ^{d)} fa-
 mam uocante 1. ^{e)} laetoque cod.

Pontificum coetus, simul et subscripserat omnis.
 Annis praeterea synodum non pluribus ante
 Constantinopoli celebrari fecit in urbe 15
 Grecorum princeps, qui Constantinus habebat
 Nomen, et eiusdem genetrix Herena vocata,
 Et condixerunt, ut septima seu generalis
 Appellaretur: sed eam non nomine tali
 Dignam concilium pariter cognoverat istud, 20
 Utque supervacuum spernendam censuit iste.
 Tunc ibi regalis Fastrada migraverat uxor
 Hac ex luce, diem tandem sortita supremum.
 Cuius in Albani speciosa martyris aede,
 Iuncta Mogontiacae fulget quae moenibus urbis, 25
 Cum magno fecit sepeliri corpus honore.
 Atque dehinc Carolus cunctis hoc ordine gestis,
 Foedifragis^a rursus Saxonibus intulit arma.
 Ac geminis exercitibus decreverat ipsos
 Instructis terrore simul ferroque domare, 30
 Ut cito gens bellis succumberet una duobus,
 Ex quibus haud unum paenitus sufferre valeret.
 Regis ab australi properabant agmina parte,
 Saxonum miseris late vastantia^b terras;
 Filius ipsius Carolus traiecerat undas 35
 Rheni, quem comitabatur delecta iuventus,
 Invadens ex occidua regione rebelles.
 Quos statim terror merito pervaserat ingens:
 Et magni quamvis campi per plana Sinothfeld
 Collecti, pugnaque forent certare parati, 40
 Hoc animi cecidere metu, nec spes erat illis
 Ulla resistendi Francis, quos tot populorum
 Agminibus fultos vinci non posse videbant.
 Protinus omisso sese certamine belli
 Subiciunt regi, iuramentis quoque firmant 45
 Obsidibusque datis haec foedera deditiois.
 Ipse regressus Aquasgrani — sic regia sedes
 Inclita nomen habet^c, nec non vocitatur Aquensis —
 Illic more suo celebravit tempora sancta,
 In quibus est unita Deo substantia nostra, 50
 Morsque redemptoris mundum reparaverat omnem.

Anno 795. Indict. 2.

Cum nimium suspecta foret gens facta rebellis
 Saxonum totiens, crebro quoque foedere rupto
 Sub iusta regis ditione quiescere nolens,
 Haud ullum respirandi dare censuit illi
 Atque rebellandi spacium fortissimus archos, 5
 Sed rursus terram populans hostiliter ipsam,
 Eius in extremo tandem prope limite castris
 Consedit positus, vicus qua nobilis extat,
 Nomine Bardonwich dictus, quo iusserat ad se
 Pergere Sclavorum proceres sibi foedera iunctos. 10
 Illic adventum quorum dum forte maneret
 Operiens^d, ex his extinctum comperit unum.
 Rex Abodritorum fuit is, cognomine Witzun^e,
 Iussus et ut fuerat, regem dum vellet adire,

^a) foedifragis glossa infidelibus. ^b) vastantia l. ^c) habet deest in cod., inseruit R. ^d) operiens gl. id est expectans. ^e) witzun R.

Incidit insidias, illi quas ante pararunt 15
 Saxones, quoniam Francis novere fidelem.
 Hinc irae stimulis animo commotus amaris,
 Eiusdem regionis agros villasque feroci
 Quam late ferro populari iussit et igni.
 Tunc ex Hunorum quidam primoribus illuc¹¹⁾, 20
 Tudun habens nomen, venit per longa viarum,
 Velle fatebatur regi qui subdere sese,
 Et Christo domino devota credere mente.
 Hinc in Aquasgrani Carolus remeaverat aulam,
 Ac memorata prius supplex ibi festa peregit.

Anno 796. Indict. 3.

Sedis apostolicae sublimis culmine praesul
 Hoc Adrianus ab hac vita decesserat anno.
 Post quem sortitus summum Leo pontificatum,
 Confestim claves, quibus est confessio sancti
 Conservata Petri, vexillaque miserat urbis 5
 Romuleae Carolo pariterque decentia dona.
 Admonuitque piis precibus, quo mittere vellet
 Ex propriis aliquos primoribus, ac sibi plebem
 Subdere Romanam, servandae foedera cogens
 Hanc fidei sacramentis promittere magnis. 10
 Missus ad hoc Angilbertus, qui corpore sancti
 Richarii clare decoratam rexerat abbas
 Ecclesiam, pariter regalia detulit illuc,
 Devote sancto misit quae munera Petro.
 Nam spoliata fuit Hunorum regia^{a)}, Hringum 15
 Quam vocitant. Hanc dux Erichus hoc ceperat anno,
 Multimodos etiam regi devexerat inde
 Thesauros, aevo quos collegere vetusto
 Innumeris crebro spoliatis gentibus Huni.
 Ex quibus est Romam tunc maxima copia missa, 20
 De reliquo summos proceres aulaeque ministros
 Multum larga manus ditavit principis omnes.
 His gestis iterum rex Saxonum regiones
 Invadens late vastaverat, atque reversus
 Victor Aquisgrani brumali tempore mansit. 25
 At dux Italiae Pippinus, regia proles,
 Adiunctis Baioaricis legionibus illi,
 Hunis intulerat bellum, sic patre iubente.
 Cum quibus eventu certamina prospera laeto^{b)}
 Trans fluvium Tizan gessit, cunctisque fugatis 30
 Hostibus, a Francis Hunorum regia tota
 Est aequata solo, quam Hringum diximus ante.
 Cuius poene gazae gentis tunc funditus omnes,
 Magnus erat quarum numerus, cunctaeque priorum
 Diripiuntur opes regum, quas depopulantes 35
 Plures in variis sacras regionibus aedes,
 Temporibus multis male congestisse feruntur.
 Tunc quibus ablatis, tam clari iure triumphi
 Ad patrem victor memorata venit in aula
 Pippinus, regni cui thesauros spoliata^{c)} 40
 Attulit, exuviasque ducum, vexillaque capta.
 Cum quo iam dictus Tudun quoque venerat illuc,

^{a)} regio 2. ^{b)} lato cod.

¹²⁾ v. 20 sqq. Haec falsa sunt; poeta in annalibus, loco *unius*, *unus* legisse videtur.

Promissisque fidem propriis adhibere aategit,
 Cum toto comitum numero baptisma suorum
 Percipiens, etiam per sacramenta sponndit, 45
 Se fore subiectum Francis fidumque per aevum.
 Sed postquam rediit, mutans promissa fidemque,
 Perfidiae luerat parvo post tempore poenas.
 At rex sollempni voto celebraverat illic
 Tempora, quae Christus nascens moriensque sacrauit. 60

Anno 797. Indict. 4.

Cum pulchro renitens ortu claresceret aestas,
 Ad regem Sarracenus cognomine Zatus
 Adveniens, a se pervasam reddidit urbem,
 Barzinona cui nomen: nam limite structa
 Constat in Hispano, vario cogenteque casu 5
 Nunc Sarracenis fuerat, nunc subdita Francis,
 Perque ducem tandem memoratum reddita, qui se
 Sponte sua pariter Carolo permisit et urbem,
 Francorum subiecta fuit posthaec ditioni.
 Inde suum gnatum, Hludowicum nomine, regem 10
 Tunc Aquitanorum, direxit ad obsidionem^a
 Oscae nomen habet sic urbs Hispanica quedam.
 Ipseque more suo rursus Saxonibus arma
 Intulit, auderent duras ne forte levare
 Cervices iterum, quorum vastaverat omnes 15
 Extremos etiam fines, quos Albia claudit,
 Et qua diffuso miscent se gurgite salsis^b
 Fluctibus oceani Wisurae praeclara fluenta.
 Cumque rediret Aquigrani, devotus adivit
 Regis Abinmage Maurorum filium illum, 20
 Abdelle cui nomen erat, quem rex ibi clemens
 Cum suscipisset^c, collegerat inde senatum,
 Et quo conficeret tandem Saxonica bella
 Consilium prudens iniit, quo tempore toto
 Instantis brumae regione maneret in ipsa. 25
 Ergo suo secum comitatu protinus omni
 Assumpto, Wisurae positus in litore castris
 Sedit, Heristellique locum iussit vocitari,
 Hactenus hoc et habet nomen, terramque per ipsam
 Adductos secum populos diviserat, atque 30
 Indigenas licet invitos dare compulit ipsis
 Hibernas sedes simul et stipendia cunctis.
 Huc ex Italia venit Pippinus ad ipsum;
 Hispanis etiam rediens Hludowicus ab horis.
 Hunorum quoque legati, nec non Hadeonsi, 35
 Asturiae regis, quam maxima dona ferentes,
 Ex tam longinquis Carolum terris adierunt.
 Hinc est in regnum proprium dimissus uterque
 Regalis natus: misit quoque cum Hludowico
 Abdellam, qui post patriam deductus, et illis 40
 Est commissus, ad hoc quos tunc elegerat ipse,
 Et quorum fidei se credere non dubitavit.
 Rex autem residens in Saxonum regione,
 Prefatoque loco sanctissima festa peregit,
 In quibus indutus processit corpore Christus, 45
 Et posuit carnem moriens, sumpsitque resurgens.

a) Tunc ad aquitanorum d. ad o. cod. b) falsis corr. salsis cod. c) suscipisset &c.

Anno 798. Indict. 5.

Veris in initio facinus commiserat atrox
 Saxonum populus quidam, quos claudit ab austro
 Albia seiunctim^a positos aquilonis ad axem.
 Hos Northalbingos patrio sermone vocamus.
 Nam pro iustitia legali more gerenda 5
 Cum rex legatos illuc transmitteret, ipsos
 Impia foedifrage iugulavit^b factio gentis.
 Cumque Godescalcus, regis legatus et ipse,
 Ante dies missus paucos ad regna tenentem
 Danorum, Sigifridus erat cui nomen, in ipso 10
 Tempore regrediens foret interceptus ab Hunis^c,
 Auctores huius fuerant qui seditionis,
 Pertulerat mortem pariter pro crimine nullo.
 His rex commotus Wisuram properavit ad amnem,
 Inque loco quem Munda vocant sua castra locavit, 15
 Atque necis legatorum iustissimus ultor,
 In desertores irae laxavit habenas,
 Vastari late sparsis legionibus illam
 Precipiens terram. Tum saevus ubique furebat
 Miles, ubique cruor rivis madefecerat arva, 20
 Omnibus atque locis increverat horrida clades,
 Vulnere, mors, luctus, clamor, fuga, flamma, rapinae,
 Omnia complebant, donec conpescuit altis
 Albia gurgitibus procedere longius arma.
 At Northalbingi missos impune peremptos 25
 A se cernentes Caroli — nam regia castra
 Haud traiecerunt fluvium — superaddere magnos
 Dispugnant ausus, Abodritos denique, Francis
 Qui tunc subiecti fuerant ac foedere iuncti,
 Nisibus ex totis coepere lacescere bello. 30
 Ast illis Abodritorum dux nomine Thasco,
 Comperto tali motu, tulit obvia signa,
 Consortaque loco pugna, quem Suentana dicunt,
 Quattuor hostilis prostravit milia coetus,
 Ac victos fecit nimia cum clade reverti. 35
 Cumque regressus Aquisgrani rex esset in aula,
 Constantinopoli missos suscepit ab urbe
 Legatos, Augusta suis pro rebus ad ipsum
 Quos misit Herena, preces^d ac dona ferentes.
 Nam Constantinus fuerat qui natus ab illa, 40
 Cum foret immensa morum gravis improbitate,
 A Grecis regni deiectus culmine, magnas
 Nequitiae dederat privatus lumine poenas.
 Unus erat missus Michael, et presbiter alter
 Theophilus, quibus est tandem poscentibus actum, 45
 Ut magna regis pietate Sisinnius, olim
 In bello captus, patriam dimissus abiret.
 Is germanus erat praefate praesulis urbis,
 Que caput imperii Grecorum nobile fulget.
 His quoque dimissis, Hadesonsi regis ab horis 50
 Hispanis venere viri, qui munera magno
 Attulerant Carolo, renovantes foedus avitum,
 Semper amicitia reges quod iunxerat ipsos;
 Magna quibus dederat susceptis dona benigne,
 Ac patriam tali laetos dimisit honore. 55

a) seiunctum R. b) iugulavit cod. c) ab illis R. d) preces cod.

Insule invase Baleares esse feruntur
 Hoc anno, quarum Maiorica dicitur una,
 Altera nomen habet sermone Minorica prisco.
 Has etenim Mauri devastavere pyrata.
 At rex praefata tempus celebravit in aula, 60
 Quo nasci voluit coeli terraeque creator,
 Et quo mors mortis fuit infernumque momordit,
 Reddidit et nobis vitam de morte resurgens.

Anno 799. Indict. 6.

O quam triste nefas mortalia pectora crebro
 Concipiunt, quam praecipiti summersa profundo
 Nequitiae, dum non leges, non iura verentur,
 Horrificos nimium caeci labuntur in actus.
 Testis hic est annus, quo res indigna relatu 5
 Crimine Romuleam saevo maculaverat urbem.
 Nam sacer antistes, mundo venerabilis omni,
 Civibus a propriis poenas Leo^a sumpsit atroces.
 Credidimus^b tormenta quidem cessasse piorum,
 Iamdudum saevis tortoribus igne gehenne 10
 Damnatis, quos imperii dum sceptrā tenentes
 Fecerat elatos immensa potentia secli.
 Martyribus cesis implerunt sanguine Romam
 Nunc in pace novi sceleratis ausibus orti^c
 Carnifices ibidem, longe licet inferiores 15
 Iure potestatis, simili sed mente feroces.
 Temporibus tantum scelus admisere modernis,
 Indicto cum iustitio, se publica vota
 Cum praecibus^d solvens plebs castigare fidelis
 Deberet, pariterque suos purgare reatus. 20
 Tum celebrare volens Christi mysteria cunctis
 Pro sibi commissis, sollempni more sacerdos
 Vectus equo, Lateranensi processit ab aula,
 Ad tua Laurenti pergens sacra limina martyr,
 Qua decus ecclesiae lectus modo ferreus auget, 25
 Virtutis monumenta tuae clarissima praebens,
 Quod superimpositus prunis contempseris ignes,
 Corporis ardescens Christi magis intus amore.
 Sed neque tale tuum meritum sedare furores
 Hostiles potuit, quin ad tua dum properaret 30
 Antistes summus suffragia sancta petenda,
 Insidias illi simul et tormenta parent.
 Cum celeraret iter, turba vallatus iniqua,
 Crudelesque manus tolerans, amiserat ipsum
 Effossis oculis lumen, linguam quoque tortor 35
 Praecidit, nudumque dehinc liquere iacentem
 Seminecemque foris, foedatum sanguine multo,
 Inque monasterium posthac deductus Hierasmi
 Martyris — auctores facti sic nempe iubebant —
 Curandi specie fuerat servatus in ipso. 40
 Donec cognoscens Wingisus^e res ita gestas,
 Dux Spoletanus, Romam festinus adivit,
 Nocteq̄e sublato per murum praesule sacro,
 In sua cum iustis deduxit honoribus ipsum.^f
 Qui miserante Deo transacto tempore pauco, 45

a) l^o cod. b) credimus t. c) Orci R. Interpunctionem Reineccianam h. l. vitiosam, puncto post Romam sublato, altera post feroces posito, correxi. d) praecibus cod. e) Wingisus R. f) ipsam corr. ipsum cod.

Amissum recipit visum pariterque loquelam:
 Seu quia festinans tortor trepidansque nefandis,
 Dum concurrentes metuit non talia turbas
 Passuras, sed velle suum defendere papam,
 Non quantum voluit crudelia facta peregit: 60
 Seu, quod credendum magis est, antiqua redemptor
 Per meritum magni renovans miracula Petri,
 Sanari successorem donaverat eius.
 Haec Winigisus ut ad Caroli dux detulit aures,
 Admonitus probitate viri summeque^a colendo 65
 Ordine sedis apostolicae, rex iussit, ut ad se^b
 Glorifico praesul deductus honore veniret.
 Egit iter tamen ipse suum, decrevit ut ante,
 Saxonum terras adiens, ibidemque locatis
 Ad Paderbrunnon^c multo cum milite castris, 60
 Opperiebatur non parvo tempore summi
 Praesulis adventum. Carolus quoque, regia proles,
 A patre missus ad eiusdem confinia gentis,
 Perrexit lato qua profluit Albia cursu,
 Disponenda forent dum forte negotia quaedam 65
 Cum Wiltis^d et Abodritis, ac suscipiendi
 Saxones aliqui^e, qui se de partibus illis
 Iam delegerunt fidei committere regis.
 Haec satis egregie peragens dum cuncta, moratus
 Iunior esset in his Carolus, spectatque reversum 70
 Dum videat natum patrio rex magnus amore,
 Venit apostolicus, terrarum poene supremas
 Iam penetrans horas. Illi via tanta peracta
 Visa brevis fuerat, quia compensaverat omnes
 Intuitu Caroli quos pertulit ante labores, 75
 A quo cunctorum solamina digna malorum
 Danda sibi merito spe certa credidit olim.
 Namque propinquantem cum primum noverat, illi
 Obvius ipse loco de castrorum memorato
 Stipatus multis populorum milibus ibat. 80
 Pontificemque vicem Petri, cui claudere coelos
 Et reserare licet verbo, sedemque tenentem
 Suscepit cum magnifico reverenter honore.
 Cumque dies aliquot laetos ibi duceret, idem 85
 Insinuans praesul sua quaeque negotia regi,
 Illius facilem cognovit ad omnia mentem
 Concedenda, pie voluit quaecumque praecari.
 Inde reducendum digne primoribus illum
 Francorum commendavit, qui iussa replentes 90
 Ingressi pariter Romam sua restituerunt
 Omnia pontifici rursus, quo iura^f regendae^g
 Sedis apostolicae iustasque teneret honores.
 Et post discessum papae rex duxit eodem
 Tempora pauca loco, subito cum tristis ad illum
 Nuncius interitum procerum mortemque duorum 95
 Detulit, insignes fecit quos maxima virtus.
 Unus erat Baioariae comes, isque vocatus
 Geroldus, qui cum populum defendere Christi
 Conatus, bello saevius obsisteret Hunis,
 Finivit vitam fragilem, sumpsitque perennem. 100

^a) summeque cod. ut saepe adverbium in mediis aevi codicibus scribitur. ^b) ad... m. l. ad se g. ^c) paderbrunnon R. ^d) wiltis l. ^e) aliquos g. ^f) iura l. ^g) regend... l.

Italici vero fuerat dux limitis alter,
 Nomen habens Erichus, qui post bene plurima gesta
 Praelia, post crebro sumptos ex hoste triumphos,
 Oppugnare Liburnorum contenderat urbem
 Tharsaticam, civesque loci quem robore semper 105
 Invictum novere, dolis ac fraude necarunt.

At Carolus, quantum tempus permiserat illud,
 Saxonum rebus certo moderamina cunctis
 Dispositis, in Aquisgrani se contulit aulam.
 Ad quem Wido comes, cui Bretonum regiones 110
 Commissae fuerant, gentis quam sepe rebellis
 Detulit arma ducum, proprio quae nomine quisque
 Inscripto dederat: signum fore deditionis
 Hoc statuere suae, Francis servire coacti.
 Nam sociis comes ille suis cum pluribus ipsam 115
 Hoc anno penitus terram lustraverat omnem,
 Corda domans belli terrore ferocia grandi.
 Et iam perpetuo Bretones iure subacti
 Parerent Francis, si non promissa fidemque
 Perfida fallacis mutassent pectora plebis. 120

Tunc quoque Sarracenus, Azan cognomine dictus,
 Direxit Carolo claves cui praefuit urbis
 Oscae — sic illam vocitavit barbara lingua —
 Magnaque dona simul mittens, hanc tradere sese
 Promisit, si tempus ad hoc contingeret aptum. 125

Tunc Hierosolima monachus directus ab urbe,
 Imenso nimium spacio terraeque marisque
 Transcurso, regi munus preciosius omni
 Auro detulerat, mittente pio patriarcha
 Pignera sancta loci, Christus quo carne sepultus 130
 Morte resurrexit victa, quo gaudia mundo
 Angelus haec caeli missus narravit ab arce.
 Rex quoque natalem Domini celebravit in aula
 iam dicta, monachumque dehinc remeare volentem
 Absolvit, comitemque simul coniunxerat illi 135
 Zachariam, regalis erat qui presbiter aulae.
 Per quem magna locis misit donaria sanctis,
 Atque¹²⁾ viris inopem vitam ducentibus illic,
 Et mala perpersis mundi sub nomine Christi.

Anno 800. Indict. 7.

Martia cum medios explessent tempora cursus,
 Phebus et initium mundi totius et anni
 Arietis aetherii gradiens in signa tonaret,
 Florigerum rediit hiemis ver aspera pellens, 5
 Frondibus exornans silvas, et prata virenti
 Gramine, dans avibus voces, augmenta diebus,
 Tum decus egregium mundi, lux clara moderni
 Temporis, ex aula Carolus progressus Aquensi,
 Oceani litus, nomen cui Gallicus extat, 10
 Lustrabat, classemque mari perfecit in ipso,
 Infestum quod Northmanni fecere pyrate¹³⁾,
 Iam tunc Francorum nimium gens noxia^{b)} regno.
 Inque monasterio, sancti quo membra quiescunt

^{a)} tam R. ^{b)} noxa codex; emendavit R.

¹²⁾ v. 136. 139. ex Einh. vita c. 27. ¹³⁾ pyrate] glossa ashmen; Adamo Bremensi c. 212. ascomanni.

Richarii, celebravit ovans sollempnia paschae.
 Tramite tum cepto properans pervenit ad urbem 15
 Turonicam, Martine tuam sanctissime tumbam,
 Qui confessor apostolica virtute choruscus
 Effulges, adiit quaerens suffragia supplex.
 Coniugis hic illum tristis valitudo morari
 Compulit: extremas ibi vitae clauserat^a horas, 20
 Moribus et vitae merito laudabilis^b omni,
 Cui nomen Liudgardis erat. Tum funere digne
 Illic curato, tumulique decore peracto,
 Ipse Mogontiacum rediit, primisque suorum
 Undique collectis, ibi conventum generalem 25
 Fecerat Augusti circa primordia mensis.
 Tunc et in Italiam multis iter aggrediendum
 Condixit populis, illuc quos pergere secum
 Decrevit, quod distulerat non tempore longo;
 Agmine delecto sed eò comitante profectus, 30
 Moenia famosae petiit praeclara Ravennae.
 Cumque dies esset septem non amplius illic,
 Pippinum regem gentis cum milite multo
 In Beneventanae direxerat oppida terrae,
 Ipseque^c Romanas ibat devotus ad arces. 35
 Obvius huic ad Nomentum Leo papa sacratus
 Venerat, et gaudens multum veneransque recepit,
 Quem defensorem solum sibi senserat olim.
 Dulcibus alloquiis ibi tunc epulisque peractis,
 Antistes summus regem praecessit ad urbem. 40
 Postera cumque dies celebris, festivaque praebens
 Gaudia Romanis, qua suscipiendus ab illis
 Rex tantus fuerat, solis fulgesceret ortu,
 Pontifices clerumque suum collegerat omnem
 Papa. Quibus secum sumptis, ad limina magnae 45
 Basilice Petri qui summus apostolus^d extat
 Venit, et in gradibus templi stipante sacro
 Constitit ipse choro: Carolum sic advenientem
 Suscepit, laudum modulamina dulcia cantans^e,
 Atque Deo grates ex toto corde rependens, 50
 Quod moderatorem defensoremque dedisset
 Ecclesiae talem, cui non ea noverat aetas
 Mortalem similem, vel sic virtute valentem,
 Omne bonum vel devota sic mente volentem.
 Tantus honor, talis Francorum gloria regem 55
 Magnaque Romanae comitantur gaudia plebis,
 Aecclesiam Petri puro cum pectore magni
 Intraret, fuis lacrimis humilique precatu
 Implorans tanti suffragia sancta patroni.
 Iam quoque solstitii glacialis tempore crescens 60
 Asperitas brumae tandem cogebat, ut illic
 Militibus hiberna quies optata daretur.

INCIPIT LIBELLUS IIII. ANNALIUM DE GESTIS
 CAROLI MAGNI IMPERATORIS.

Festa dies caelis, eadem celeberrima terris,
 Virginei partus Christique refulserat ortus,

^a) extremas dum vitae clauderet R.   ^b) laudabilis l.   ^c) Ipseque cod.   ^d) apostolis cod.   ^e) cantas corr. cantans.

Post octingentos ex quo processerat annos,
 Tectus servilis Dominus velamine formae.
 Et iam natalis tanti cumulaverat omnem 5
 Laeticiam Roma Caroli praesentia regis.
 Hic, cum missarum sacro sollempnia ritu
 Incipienda forent, magnam processit in aulam,
 Quae corpus mundo venerandum continet omni
 Petri, cui claves Christus dedit ipse polorum^a; 10
 Eius et ante sacros artus cum mente fideli,
 Effusus precibus, sese rex inde levaret,
 Ipsius imposuit capiti Leo papa coronam.
 Conclamat pariter populus, sacra personat aedes
 Ingenti iubilo, vox fertur ad aethera plebis 15
 Romanae sic concordis^b simul ore canentis:
 Augusto Carolo magno, pacemque ferenti,
 Imperii merito Romani sceptrum tenenti,
 Gloria, prosperitas, regnum, pax, vita, triumphus!
 Post laudes igitur dictas, et summus eundem 20
 Praesul adoravit, sicut mos debitus olim
 Principibus fuit antiquis, ac nomine dempto
 Patricii, quo dictus erat prius, inde vocari
 Augustus meruit pius, imperii quoque princeps.
 Tempore paucorum post haec abeunte dierum, 25
 Ipse suum Carolus praeceperat ante tribunal
 Duci, iudiciumque viros legale subire,
 Per quos praeterito fuerat tot cladibus anno
 Affectus sacer antistes, legemque secundum
 Romanam maiestatis cogente reatu, 30
 Dampnavit poena merito cunctos capitali.
 Sed licet indignis, interveniente benigno
 Praesule, concessit vitam, tamen esset inultum
 Ne tantum scelus, exilio relegaverat omnes.
 Festaque transegit postquam paschalia Rome, 35
 Egressus Spoletanam perrexit in urbem.
 Augustus vero quo tempore manserat illic,
 Aprilis horam cum nox extrema secundam
 Obscuram nimium tenebris involveret atris,
 Ingenti subito tellus exterrita motu 40
 Contremuit, sonitusque graves nimis et metuendos
 Ediderat, stabilem cui sustulit ira quietem
 Caelestis, grandi sub mole latentia mundi
 Intima concutiens impulsu viscera diro.
 Cumque procellosus penetrasset^c turbo cavernas 45
 Occultas, ac venarum loca tecta sub alto
 Terrarum gremio, nec^d, qua prorumperet inde
 Vis venti, patulos usquam reperiret hiatus,
 Quassatis fluctus quosdam generavit in arvis.
 Iamque domi maior quam gurgite terror in ullo 50
 Naufragii fuerat, tremulo sua culmine quiaque
 Dum fugeret subitam munitantia tecta ruinam.
 Moenia cuncta simul tetro sonuere tumultu,
 Pendula crispanti stridunt ut lintea flatu,
 Aut dum quae tenui squalebant pulvere vela, 55
 Exagitant famuli certatim discutientes.
 Haud aliter muros omnes tremuisse videres.

a) c: pulorum l. b) concordis corr. concordis. c) penetranset cod. facile emendatu; R. contra: turbo pene-
 transque. d) ne: cod.

Hic tamen Italiam terror specialiter omnem
 Perculerat, cuius plures subverterat urbes,
 Avulsosque ruit montes radicibus imis. 60
 Tum Romae cecidere trabes venerabilis aedis,
 Pigneribus propriis quam Paulus apostolus ornat.
 Gallia nec tantae fuit aut Germania cladis
 Immunis, circa Rhenum loca denique motu
 Plurima terrifico nimium concussa fuerunt. 65
 Audiri quoque mugitus e montibus altis,
 Et tetri sonitus reddi varique boatus,
 Morborumque lues fieri permaxima coepit.
 At Spoletanis Carolus regressus ab oris,
 Ad Ticinum rediit, cui nunc^a est Pavia nomen. 70
 Italiae linquens fines Augustus, Aquensem^b
 Expetiit sedem, mansitque quietus hoc anno,
 Perque sui partes regni direxerat omnes¹⁴
 Legatos, aequo legum moderamine mandans
 Iusticias facere et varias componere lites, 75
 Reddere ius civile bonis, terrere malignos:
 Divinas mundique pias ex ordine leges
 Tunc exerceri mandaverat et renovari.

Anno 802. Indict. 9.

Hoc^c de longinquis elephans¹⁵ regionibus anno
 Primitus adductus, mira spectacula regno
 Francorum; dederat Persarum denique princeps
 Hunc Aaron: idem, fuerat cui subditus Indis¹⁵
 Exceptis oriens totus, curaverat ultro 5
 Eius amicitiae se foedere iungere firmo,
 Ac dignum duxit pre cunctis regibus ipsum
 Temporis illius solum, cui munera larga
 Praecipui causa transmittere vellet honoris.
 Nam gemmas, aurum, vestes et aromata crebro, 10
 Ac reliquas orientis opes direxerat illi,
 Ascribique locum sanctum Hierosolimorum
 Concessit propriae Caroli semper dicioni.

Anno 803¹⁶. Indict. 10.

Nobilis^d hic annus longi certamina belli
 Tandem Saxones inter Francosque peracti
 Firmo perpetuae conclusit foedere pacis.
 Augustus pius ad sedem Salz nomine dictam

a) nuncem 1. nunc est 2. b) aquensest (corr. aquense) ortum ex aquense us v. 70. nuncem ex nunc e. Ver-
 sus hic ut et v. 37. praegrandi littera incipiens, anni alius initium ducere debuisse videtur, meliorem Reineccius, an-
 nales secutus, dispositionem instituit. c) Alterum hic annum incipere patet, in codice tamen nullum eius rei signum.
 15) elephas corr. elephans. d) Littera initialis magna et versus ipse annum alium hic ingruere significat.

14) v. 73-78. ex Einhardi vita Karoli cap. 29. sed et ex alio fonte e. g. annalibus Lauresha-
 mensibus ad 802. supra pag. 38. 39. fluxerint.
 15) v. 4-13. ex Einh. vita Karoli cap. 16.
 16) Tota rerum anno 803 gestarum narratio
 poeta teste, fluxit ex Einhardi vita Karoli c. 7,
 qui tamen de pace non nisi post translationem
 Saxonum convenisse auctor est, quae cum
 anno 804 contigerit, Saxoniae pacationem ad
 hunc demum annum referri, nec eo quo no-
 ster tradit loco perfectam esse, patet; Carolus
 enim a. 804 e Saxonia Coloniam et Aquasgrani

rediens, Salz palatium itinere suo non attigit.
 Nec, quod unum hic adferri posset, codicis
 Mettensis inscriptio capitularis ad Salz (Ba-
 luze Capitularia ed. Chiniac T. I. p. 415. II.
 1063.) „In quarto anno ad Salz“ contrarium
 evincere sufficit, quum Einhardi annalium au-
 ctoritatem hoc aevo maximam et inter scripto-
 res quasi unicam esse, nemo nesciat. Errori
 ansam praebuerit, quod poeta aliam pacem,
 cum imperatore scilicet Constantinopolitano,
 anno 803 Salz conclusam esse, in annalibus
 Einhardi legit.

Venerat: huc omni Saxonum nobilitate 5
 Collecta, simul has pacis leges inierunt,
 Ut toto penitus cultu^a rituque relicto
 Gentili, quem daemónica prius arte colebant
 Decepti, post haec fidei se subdere vellent
 Catholicae, Christoque deo servire per aevum. 10
 At vero censum Francorum regibus ullum
 Solvere nec penitus deberent atque tributum,
 Cunctorum pariter statuit sententia concors^b,
 Sed tantum decimas divina lege statutas
 Offerrent, ac presulibus parere studerent, 15
 Ipsorumque simul clero, qui dogmata sacra,
 Quique fidem Domino placitam vitamque doceret.
 Tum sub iudicibus¹⁷, quos rex inponerat ipsis,
 Legatisque¹⁸ suis, permisi legibus uti
 Saxones patriis et libertatis honore. 20
 Hoc sunt postremo sociati foedera Francis,
 Ut gens et populus fieret concorditer unus,
 Ac semper regi parens aequaliter uni.
 Si tamen hoc dubium cuiquam fortasse videtur,
 De vita scriptum Caroli legat ipse libellum, 25
 Quem Francos inter clarus veraxque relator
 Ac summe^c prudens, Einhardus nomine, scripsit.
 Hac igitur pacis sub conditione fideles
 Se Carolo, natisque suis, stirpique nepotum
 Ipsius, iuraverunt per saecula futuros. 30
 Quos per ter denos et tres tam duriter annos
 Linquere protracti penitus conamina belli
 Plus regis pietas et munificentia fecit,
 Quam terror. Nam se quisquis commiserat eius
 Egregiae fidei, ritus spernendo profanos, 35
 Hunc opibus ditans ornabat honoribus amplis.
 Copia pauperibus Saxonibus agnita primum
 Tunc fuerat rerum, quas^d Gallia fert opulenta,
 Praedia praestiterat cum rex cum pluribus illic,
 Ex quibus acciperent preciosae tegmina vestis, 40
 Argenti cumulos, dulcisque fluentia Livi.
 His ubi primores donis illexerat, omnes
 Subiectos sibi met reliquos obtriverat^e armis,
 Et multis experta modis innotuit eius
 Tam dulcis pietas quam formidabilis ira, 45
 Praefatum statuere fide servare perenni
 Foedus, et ulterius non id mutasse probantur.

Anno 804. Indict. 11.^f

Praesul apostolicus Roma perrexit ab urbe,
 Augusti Leo flagranti deductus amore,
 Ecclesiae quoque pro causis, quibus imperiali
 Esse videbat opus munimine, rursus adire
 Francorum terras satagens per longa viarum. 5
 Hic ubi terribiles primum transcenderat Alpes,
 Adventasse virum tantum rumore volucris^g
 Indice compererat statim prope Gallia tota,

^a) cultu in loco raro a. ^b) concors cod. concors R. confectura. ^c) A summe cod. A summo R. L. ^d) que cod. quas emendatio Reinetti, quam recipere non dubitavi. ^e) obtri: ucrat cod. ^f) hic et sequentes usque ad a. 809. incl. anni nonnisi littera initiali maiore signantur, numeris omissis. ^g) volucris cod. volucris optime R

¹⁷) iudicibus] i. e. comitibus. ¹⁸) legatis] missis dominicis.

Protinus hoc etiam laetus cognovit, et illi
 Obvius Augustus Remensem venit ad urbem, 10
 Susceptumque satis digno veneratus honore
 Duxerat ad sedem, cui nomen Carisiacus.^a
 Natalis Domini festis ibi rite peractis,
 Sedis Aquensis abhinc petierunt moenia pulchrae,
 Glorificeque simul celebrato tempore sancto, 15
 Quo stella monstrante Magi cognoscere veri
 In terris nati meruerunt luminis ortum,
 Colloquioque dehinc, pro quo praesul venerandus
 Venerat, expleto, rex inclitus obtulit illi
 Munera, digna simul danti seu auscipienti, 20
 Hic cum pontificum clarissimus, illeque regum
 Temporis illius, nullo dubitante fuissent.
 His gestis, propriam praesul remeavit ad urbem,
 Seque viri seiunxerunt ibi corpore solo,
 Mentis amore pio iuncti sine fine manentes.

Anno 805. Indict. 12.

Natio Sclavorum studio satis aspera belli,
 Quos Behemos vocitant, in se levitate procaci
 Irritans Francos, Caroli commoverat iram.
 Quos contra missus multis cum milibus eius
 Natus et aequivocus, bellum virtute sagaci 5
 Commisit, celeri victor quod fine peregit.

Anno 806. Indict. 13.

Cum pius Augustus Domini munimine fultus,
 Legitimo cunctos tanti moderamine fines
 Imperii servans, placidam daret undique pacem,
 Sollerti meditabatur depellere causas
 Mente simulatatum, populo quas posse fideli 5
 Tempore discidium vidit generare futuro.
 Unde suos inter natos ne gignere posset
 Post aliquam litem patrii divisio regni,
 Certas ipse dedit partes ut cuique volebat.
 Italico regi Baioariam simul omnem¹⁹ 10
 Pippino addiderat; nec non Burgundia, quantum
 Parte sub extrema celsas interiacet Alpes,
 Cum paucis Alamannorum quoque finibus illi
 Traditur. At Carolo reliquos donans Alamannos,
 Saxones ac Fresones subiecit eidem, 15
 Cui simul ex magna fertur data Gallia parte,
 Oceani donec vastis concluditur undis.
 Hunc in Francorum sibimet succedere regnum
 Disposuit, si non aliter Domino placuisset.
 Subicitur vero sceptris Burgundia paene 20
 Tota pii regis Hludowici, iure tenentis
 Post haec imperium, nec non Aquitania cuncta,
 Quae commissa prius fuerat, nunc traditur illi
 In regnum proprium, stabili ditione regendum.
 Hinc omnes obtestatus, multumque precatus, 25
 Admonuit servare fidem, nec spernere pacem,
 Ne proprio quisquam transgresso limite, causas

^a) charisiachus corr. carisiacus.¹⁹) v. 10. sqq. ex Carta divisionis imperii.

Rixarum bellique daret, fusique cruoris
 Christicolae plebis merito reus esset in aevum,
 Sed facerent inter sese, quo firma maneret 50
 Debita fraternas socians concordia mentes.
 Ipse dehinc princeps in sede manebat Aquensi,
 Nec post militiae solitos exercuit usus,
 Aut aliquos ivit bellum gesturus in hostes.
 Nam nec opus fuerat, nec eum permiserat aetas, 35
 Iam quibus exsaciatu erat, renovare labores,
 Cui gravis inrepens, et per momenta senectus
 Singula succrescens*, faceret decrescere vires.

Anno 807. Indict. 14.

Rex Sarracena^b gentis nimium truculentae,
 Atque gravis late mundo terraque marique,
 Muneribus tamen Augustum veneratur^c opimis,
 Transmittens etiam quoddam mirabile donum
 Denique tunc, inter tentoria qualibet arte 5
 Facta dedit maius cunctis et pulcrius unum.
 Fama solet veterum quicquam si dicere verum,
 Mirandum, collecta forent ubi carbasa tanta,
 Aut quibus orta seges lini tam fertilis agris,
 Materies operi quae posset idonea tanto 10
 Affore: non hominum tantam nisi milia molem
 Erigerent. Spacium campi concluderat amplum
 Textilis excelsis paries herendo columnis,
 Nec summi culmen tecti superare volatu
 Viribus impulsae magnis potuere sagittae. 15
 Intus erant multi generis habitacula pulchra,
 Quilibet egrediens ut non haec esse putaret
 Vela movenda loco, sed moenia nobilis aulae.
 Interea Northmannorum dux, Alfledi dictus,
 Augusto magna sese comitante caterva 20
 Subdidit, atque fidem studuit firmare perennem.

Anno 808. Indict. 15.

Sunt Sclavi quidam Lini cognomine dicti;
 Hos contra, genitore suo mittente, profectus
 Iunior est Carolus, cuius non Albia lata
 Praepediebat iter, sed Francorum legiones,
 Fluminis eiusdem trajecto gurgite, laetis 5
 Auspiciis usus, memoratos duxit in hostes,
 Signaque gaudenti retulit victricia patri.

Anno 809. Indict. 1.

Undique praesentis pax laetificaverat anni
 Cunctos imperii fines, sed tristia quaedam
 Multis contigerant terris: nam sevir omni
 Hoste nefanda lues pecudum genus omne peremit.
 Nam cum pastores agerent armenta gregesque 6
 Mane foras laetos in prata virentia, sero
 Aegra domum rediit vix pars paucissima, dirae
 Signa gerens pestis macie mortisque propinquae.
 At maior numerus campi per plana iacebat,
 Qua dulces animas virides efflavit ad herbas. 10

a) su: rre: cens 1. b) arracena cod. c) venerator cod. veneratur R.

Iamque cadaveribus foetebant pascua stratis,
 Extractis etiam, praesepia quaeque labore
 Purgari multo poterant, tum qui moriturum
 Cernentes animal magis id prosternere ferro
 Eligere, statim stillans e vulnere tabo 15
 Prodidit toto concretum corpore virus.
 Noricus ista sinus fertur specialiter esse
 Perpressus cum vicinis regionibus illi.
 Praeterea steriles hoc factas tempore vites,
 Impenso sibimet nulla mercede labori 20
 Respondent, spes est avidi frustrata coloni,
 Dum vineta carere^a suo pubentia foetu
 Conspicit, et vanæ silvescit inutilis arbor,
 Palmite diffuso nullas dum pampinus uvas
 Contegit, et fructu vacua stat vinea lata. 25
 Partibus in multis regni sic omne tristi
 Bachica non solito perierunt pocula damno.
 Tempore nimirum tanto licet ante, per orbem,
 Augusto^b, luctum, terris abeunte, futurum
 iam ostendebat casus tristissimus iste. 30

Anno 810. Indict. 2.

Pippinus rex Italiae, lux inclita quondam^c
 Francorum, nitido laetum cum duceret aevum,
 Flore vicens simul aetatis mentisque decore,
 Cui praeclara fuit virtus, cui gloria summa,
 Omnia fallacis pariter cui prospera mundi 5
 Tunc aderant, morbo vitam finivit acerbo.
 Immaturus huic obitus iocundaque vita
 Extitit, unde suo nimium de funere patri
 Omnibus et Francis gemitum luctumque reliquit.

Anno 811. Indict. 3.^d

Rursus ut omnipotens caros sibi sepe flagellis
 Erudit, aeternae det ut illis gaudia vitae,
 Augusto vis iudicii veneranda superni
 Omnem praeteriti luctum geminaverat anni,
 Ipsius assumens alium de corpore natum, 5
 Mortalisque iubens vitae finire tumultus.
 Hic patris equivocus^e fuerat, nec nomine solo,
 Indole sed mentis clara probitateque morum,
 Omnimodaque patrem virtutum dote referret,
 Si rectore frui meruisset Francia tali. 10
 Hoc quoque Bernhardo regnum concesserat anno
 Italicum pius Augustus; nam filius idem
 Pippini merito patri successerat heres.

Anno 812. Indict. 4.^f

Maxima longinquis terrarum venit ab horis
 Grecorum de principibus legatio missa.
 A quibus Augustus pacem donare rogatus,
 Iure piis precibus, multum quas novit utrique
 Proficuas regno, consenserat ilico clemens, 5
 Foedus et inter se fidei pacisque tenendae
 Iurando partes firmarunt protinus ambae.^g

a) vox quae in codice deest carere aut similis aliqua restituenda erat. b) Augusto cod. Augusto R. c) lux inclita quondam deest in cod; sed aut hoc aut simile quid recipiendum. d) indict. 3. deest. e) equivoici: l. f) indict. 4. deest. g) ambo cod. ambae R. L.

Anno 813. Indict. 5.^a

Iam gravis Augusto morbus simul atque senectus
 Corpore sustulerant solitum marcente vigorem;
 Curarumque, quibus res publica tanta regenda^b
 Ac servanda fuit, non se sufferre valere
 Immodicum pondus, placidae sed sola quietis 5
 Otia, supremo lahentis tempore vitae
 Vidit amanda sibi, quo procurare migranti
 Hinc animae requiem propriae veniamque studeret.
 Unde duces ac primores sollempniter omnes
 Atque magistratus ad concilium generale 10
 Undique collegit, natoque suo Hludowico
 Cunctorum cum consilio ius omne regendi
 Tradidit imperii, successorumque paterni
 Imposito designavit diademate regni,
 Consortemque sui factum totius honoris 15
 Augustum pariter vocitari iusserat ipsum.
 Quod cum magnifico satis acceperet favore
 Consilium cuncti, cum prorsus id utile regno
 Multimodis intellegent. Hinc aucta refulsit
 Maiestas Caroli, concordia facta futuris 20
 Hinc est temporibus, cum tot caput extitit unum,
 Unanimes populi monstratum mente sequendum.
 Hinc metus externis incussus gentibus ingens.
 Nil sperare dedit Caroli de morte propinqua,
 Quo minui posset status et rectissimus ordo 25
 Regni Francorum, cuius non ante reliquid
 Tam clarus princeps regimen, quam sumpsit id alter,
 Quem merito patri similem virtute putarent,
 A quo non dubium, quin armis regna subacta
 Cuncta simul miti regeret moderante sophia. 30
 Ut quondam magnus pariter rex atque propheta,
 Qui^b lyrico modulante melo caelestia doctus
 Carmina divino completus pangere flatu,
 Nunc cytharis David digitos fidibusque canoris,
 Nunc capulis aptare manus armisque solebat, 35
 Innumeras postquam gentes hostesque triumphis
 Subdiderat propriis, meritis maturus et annis,
 Se vivente, suos iussit quo filius omni
 Haebrei Salomon regni frueretur honore.
 Sic Carolus noster solitus tractare vicissim 40
 Proelia, daemonicos etiam subvertere cultus,
 Catholicam firmare fidem, damnareque sectas
 Perversas, ut doctrinae coelestis ubique
 Cordae concordēs in Christi laude sonarent,
 Magnifice bellis regnum nimis amplificatum 45
 Prudenti nato pacemque reliquit amanti,
 Quique labore patris bona conquisita quietus
 Sumeret, exercens divini dogmata cultus.
 Haec ita dum fierent, passim permixta videres
 Gaudia tristitiae. Nam res ex ordine gesta 50
 Et ratione pia, multis cum iure placeret,
 Amplius angebant cunctos tamen intus amari
 Mestitiae stimuli, quod carni debitus omni
 Ex oculis carum Carolum rapturus adesset
 Terminus. Id valetudo simul cogebat et aetas. 55

a) indict. 5. *deest.* b) *gerenda R.* c) *Quin cod.* Qui *R.*

Utque solet fieri, quotiens ammittitur ulla
 Res bona, tunc melius cogit dolor ipse videri,
 Ipsius utilitas qualis preciumque fuisset:
 Sic morum probitas, animi sic maxima virtus,
 Sic pietas Caroli cunctorum mentibus herens, 60
 Tunc perspecta magis fuerat, cum principe tali
 Sese cernebant carituros esse per aevum.
 Multorumque graves sapientum pectora curae
 Mordebant, in deterius iam iamque timentum
 Lapsuras res Francorum, multas quoque clades 65
 Post obitum tanti venturas principis esse.
 Ut sub fine cadit cum longior umbra diei,
 Et sol oceani properans se tinguere fluctu
 Pergit in cubitum, tegit et ferrugine vultum
 Lucigenum, mixto maculis pallore nigellis, 70
 Signa procellose dat noctis abinde sequentis,
 Quamvis succedens, dum tramite fertur eodem,
 Orbe valet pleno sublustrem reddere luna.
 Haud aliter tum prudentes sensere futuras
 Bellorum tempestates^a, meritoque gemendas 75
 Regni Francorum Carolo moriente ruinas.
 Solvitur interea populi conventus^b, et inde
 Qui fuerant proceres redituri tramite longo
 Ad sedes proprias, sibimet iam concientes^c,
 Cari conspectum domini^d hunc esse supremum, 80
 Interni gemitus dederant animique dolentis
 Pallenti signum facie meroreque pressa.
 Composito plures vultu, dum fingere laetos
 Se cupiunt, quo suspectum^e reperiret in illis 85
 Nil novus augustus, tamen et ridere volentum
 Ora madent lacrimis falsa inter gaudia veris.^f
 Non aulam tunc more suo complebat Aquensem
 Laeticiae sonus, auditur vox musica nusquam,
 Alloquitur socium vix saltem murmure tristi
 Quisque suum, prodens tacitus quid pectore gestet, 90
 Cum dolor imponit gemebunda silentia multis.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS

Liber quartus explicit; incipit quintus de vita et obitu eiusdem.

Pangite iam lacerae carmen lugubre Camene,
 Dignus enim multis annus hic est lacrimis.
 Ecce quater denis ternisque prioribus annis,
 Quid nisi prosperitas dicta fuit Caroli?
 Annua cum variis ipsius gesta triumphis 5
 Tum placuit laeto connumerare stilo.
 At modo lugentes obitum nos admonet ordo
 Et tempus tanti commemorare viri.
 Hic veri plangunt elegi, nil fingere mestum
 Est opus, affectus res habet ipsa sua. 10
 Quis recolens, qualis fuerit, modo defore terris
 Tale decus nimium non gemat et doleat?

^{a)} tempestas 1. ^{b)} conventum 1. ^{c)} concientes glossa putantes. ^{d)} hiatum tollendum esse non liquet. ^{e)} sus-
 spectum glossa dubium. ^{f)} feris cod. veris R. erroris causa aperta.

Sed quia res consolatur haec sola fideles,
 Caros^a forte suos mors quibus abstulerit,
 Pro iustis ut eos feliciter actibus esse 15
 Confidant regni participes superi:
 Idcirco meritum, pro quo modo credimus illum
 Vivere cum Christo, iure libet canere.
 Materiem tantam nimis audax barbara lingua
 Ingenii tenuis viribus aggreditur; 20
 Sed me magnus amor, praesentis carminis auctor,
 Ignarum fandi non reticere sinit.
 Denique sum Carolo semper flagrantis amoris,
 Sum quoque perpetui debitor obsequii;
 Is gentem nostram fidei cognoscere lucem 25
 Fecerat, abiectis perfidiae tenebris.
 Quam bellando diu, quam multa pericula passus,
 Quam sudore gravi, quam studio vigili?
 Poene recordantur populi hoc haecenus omnes
 Europae, tanti participes operis. 30
 Nempe sui vires regni collegerat omnes,
 Ut nos demoniacis cultibus abstraheret.
 Denique barbariem quisnam mollire ferocem
 Posset adhortantis dogmatis alloquio?
 Ob hoc per Carolum clemens Deus est operatus, 35
 Id quod tunc aliter non potuit fieri.
 Usus enim gemina, Saxonum saxea corda,
 Arte, suadebat subdere se Domino,
 Nunc terrens bello, nunc donis alliciendo,
 Illic magnanimus, hic quoque munificus. 40
 Nec prius^b abstiterat, Saxonia quam simul omnis
 Idola proiciens facta fidelis erat.
 Quas igitur grates illi modo possumus omnes,
 Vel quas quisque suo solvere pro modulo?
 Si qua meam scripturarum scintillula mentem 45
 Artis, et illustrat si qua scientiola,
 Nonne dabit iuste Carolo praeconia laudum,
 Per quem nancisci^c tale bonum merui?
 Nostri non solum fidei documenta parentes,
 Sed penitus cunctos nescierant apices; 50
 Per Carolum nuper nobis est huius honestas,
 Ac pariter vitae spes data perpetuae.

Ergo tibi primum dignas nos dicere laudes
 Da Deus, omnimodi fons et origo boni;
 Muneris inde tui quamcumque retexere partem 55
 Nos in eo, nostri dux animi, tribue,
 Quem pie Christe tuo multorum more saluti
 Prospiciens, talem praestiteras fieri.
 Nam nostrae miserans naturae conditionem,
 Serpentis postquam fraus vitiavit eam, 60
 Contuleras^d hominum generi solacia crebra
 Per claros homines atque tibi placitos,
 Efficiens fortes, per quos fragiles regerentur,
 Doctos, qui reliquos instruerent stolidos.
 Ut lux illorum tenebras depelleret horum, 65
 Errantes revocans, restituensque vias,

a) Carus R. L. b) primus corr. prius. c) nancisci 1. nascisci 2. nancisci R. d) Contulerat cod. Contu-
 leras R.

Stantes ut^a erigerent lapsos, miserisque piorum
 Virtus exemplo esset et auxilio.
 Et tales semper dederas ab origine mundi,
 Apti salvandis qui fuerant aliis. 70
 Inprimis patriarcharum^b sacer ordo, deinde
 Legifer, et vatum missus ad hoc chorus est.
 Nec non in variis imitabile gentibus olim
 Exemplar iusti, te quoque teste, dabant. 75
 Sed quis per servos servis te consuluisse
 Miretur, donum sit licet eximium?
 Cum per te mundi dominus plus egeris, immo
 Sis passus minimis maxima pro famulis.
 Pro quibus iniustus iustus, pro scortibus insons,
 In mortem propriam tradideras animam. 80
 Tanta redemptor erat nostrae tibi cura salutis,
 Perdita ne fieret prorsus imago tui.
 Unde tibi laudes modulentur cuncta creata,
 Atque genu flectant inferus, arva, poli.
 Nam neque dum complevit opus, tua gratia, tantum, 85
 Cessavit, sine qua^c deperit omnis homo;
 Sed post haec eadem lucrandis omnibus extat
 Cura per electos gentibus exhibita.
 Oris apostolici terram sonus ivit in omnem,
 Verba per extremas intonuere plagas, 90
 Cui dedit, aetherea caeli demissus ab arce,
 Flammantes linguas Spiritus omnipotens.
 O quam multorum purgatas sorde reatus
 Mentis ardentes fecit amore tuo!
 Ordinis eiusdem nec non virtutis honore 95
 Et studio plures post fuerant similes,
 Qui simul exemplis animas et dogmate sacro
 Multas caelesti reddiderant patriae.
 Quid memorem, quanti pro te tormenta necemque
 Passi, lucrati hinc alios fuerint? 100
 Hos animus constans^d, illos miracula visa
 Credere haec danti commonuere tibi.
 Mille modis tua magna, Deus, clementia gentes
 Salvat per sanctos egregiosque viros.
 Nec reges facis expertes fore muneris huius, 105
 Dum per eos animas corrigis atque doces;
 Temporibus Carolus rex, te donante, modernis
 Quam multis summae causa salutis erat?
 Credendi^e pulcre^f moderandis moribus aptus,
 Et mutare pie perfida corda potens. 110

Cuius nunc insigne genus si pandere coner²¹,
 Compellor regum scribere catalogum.
 Sed non est opus: excelsum quia non genus illi,
 Sed summo generi addidit ipse decus.
 De claris genitus fulsit praeclarior, atque 115
 Patribus invictis fortior enituit.
 Est quoque iam notum, vulgaria carmina magnis
 Laudibus eius avos et proavos celebrant,

^{a)} ut 2. margini adpositum; deest apud R.   ^{b)} distinxerat post patriarcharum nec vero post ordo; mihi non ordo legifer, sed, qui unus tantum fuit, legifer i. e. Moses.   ^{c)} qua prioris vocis litterae in loco raso 2.   ^{d)} secunda manu supra commonuit legitur.   ^{e)} Credi: 1.   ^{f)} pulcræ cod.; adverbii forma.

21) V. 111. sqq. ex Einhardi vita K. cap. 2.

Pippinos, Carolos, Hludowicos et Theodricos,
 Et Carlomannos Hlothariosque canunt. 120
 At tamen hic quanto plus fecerit omnibus illis,
 Dicit praesentis sermo sequens operis.
 Unum commemorem, tanto de germine parem^a
 Quem sanctum Christi praedicat aecclesia,
 Scilicet Arnulfum, Francorum qui fuit olim 125
 Princeps, ac presul post satis egregius.
 Ductus amore Dei qui spreverat omnia mundi,
 Quae mulcent oculos, quaeque trahunt animos,
 Malens divinas mundi quam tradere leges,
 Esse Dei famulus quam populi dominus. 130
 Nunc ovat in caelis, praebens miracula terris,
 Sublimis meriti signa decora^b sui,
 Indeque nostrorum totam seriem dominorum,
 Stirpem nempe suam, protegit atque fovet.
 Prae cunctis igitur tibi cura nepotibus una, 135
 Quaesumus, Arnulfus sit tuus omonimus.
 Fac ut regnanti Christus sit previus auctor,
 Quo nimis ipsius indiget aecclesia;
 Qui modo iustificus rex est, defensor et unus
 Inter tot clades, nunc quibus atteritur. 140
 Ex illo nobis igitur tam principe sancto
 Hactenus est dominans inclita progenies,
 In quam descendit sancti benedictio Iacob,
 Quam^c Iudae pandens ipse futura^d dedit,
 Ut non deficeret de germine sceptriger eius, 145
 Sed foret inde manens longa ducum series.
 Sic electa Deo mansit iam tempore longo
 Haec stirps in regno, atque diu maneat.
 De qua non quisquam fortem pietateque plenum
 Miretur regem progenitum Carolum. 150
 Cuius ut exterior virtus robarque parentes,
 Sic satis ornabat religionis amor,
 Et quo maior eis provenit gloria mundi,
 Mens humilis tanto plus fuit ante Deum.
 Sed huic naturae quicquid bene praestitit ortus^e, 155
 Hoc exercitio^e auxerat assiduo,
 Intentus semper rebus constanter agendis,
 Et disponendis consilio stabili.
 Unde nec in bellis quisquam felicior illo,
 Tempore nec pacis plus moderatus erat; 160
 Et quod suscepit florens et nobile regnum,
 Reddiderat duplo latius et melius.
 Sicque suos, licet invictos, vicisse parentes
 Noscitur, hac multo re magis egregius. 165
 Nam plures unus terras populosque subegit,
 Quam totus regum vicerit ordo prior.
 Regnabant inter Rhenum Ligeremque^f priores,
 Ad boream fuerat terminus oceanus,
 Australemque dabant Balearica litora finem, 170
 Alpes et tectae perpetuis nivibus,
 Et Francos orientales, nec non Alamannos,
 Ac Baioarios iam tenere prius;

^a) partem corr. parem.   ^b) decore 1.   ^c) Qua 1.   ^d) futuram 2.   ^e) exercitior 1.
^f) ligerimque R.

22) v. 155 sqq. cf. Einhardi v. K. cap. 15.

Fresones etiam, simul et rexere Thoringos: Et regnum Caroli hoc habuere patres.	
Pippino patre defuncto, cum fratre regebat ²³ Id Carolomanno, sorte fruente sua.	175
Atque simultates illum rixasque moventem Hic semper multum pertulerat paciens, Ut mirum multis fuerit, quod viderit ira Commotum causis nemo licet gravibus.	180
Annis sic geminis decesserat ille peractis, Et regnum soli iure datur Carolo. Quod primo victis Aquitanis gentibus auxit ²⁴ , Wasconumque simul subiciens populum.	
Et iuga cuncta Pyreni superavit, Hiberum Donec ad fluvium tenderet imperium. Italicasque dehinc regiones subdidit omnes, Dicere quas certo quis valeat numero?	185
In longum decies centenis milibus atque Amplius, ut fertur, tenditur Italia.	190
Tum, quibus est ex non modica Germania parte Subdita, Saxones addidit imperio. Ex hac in latum duplo plus denique Francis*, In longum ^b partem pene parem renitent.	
Pannonias etiam victor subiecit utrasque His ^c cum vicinis urbibus innumeris.	195
Arva Liburnorum, vel que vocitantur ab Histro, Nec non Dalmatiam subdidit et Daciam. Sclavorum populos censum sibi solvere fecit Plures, quam quisquam dinumerare queat.	200
Gesserit ista quibus bellis, signando priores Quattuor annales iam retulere libri.	
Nunc studium, mores, ususque domesticus, eius Corporis et habitus, que fuerint referam. Que quicumque sciet, iam non mirabitur, illi Cur sic contigerint omnia laeta foris.	205
Nam quod scire decet hominis ^d meminisseque cunctos, Hic quoque lectorum commoneam breviter. Audiat hoc omnis rector, vel praemia gestis Pro laudabilibus quisquis habere cupit:	210
Interiorum radix operum latet exteriorum, Mens moresque viri facta palam generant. Qui solet esse domi constans prudensque decenter, Perficit is crebro facta decora foris.	
Intra se vitis dominans, rationeque pollens Exteriora sibi nulla nocere sinit, Fortiter in cunctis facienti seu patienti Pro meritis animi gloria proveniet;	215
At cui mens torpet, mores neque corrigit in se, Illum iure manet dedecus exterius.	220
Sic regnum terret cunctos extrinsecus hostes, In se quod pacem iusticiamque tenet; At contra si quod scelus et discordia foedat, Raptorem avidos clade sua faciat.	
Ergo domi Carolum rationis iura secutum	225

a) v. 193. 194. omisit R. b) longam L. c) His 1. corr. Is quod idem est. d) hominis 1. homines 2.

23) v. 175. sqq. cf. Einh. v. K. c. 18. 3. 24) v. 183 sqq. ibid. c. 15.

Est comitata^a foris gloria magna satis.
 Assuescens potuit virtutibus exuperare,
 Ferrèque consilio cuncta pericla sua.
 Et quia iusticia pacatum reddidit intus,
 Externis regnum cladibus eripuit. 230
 Artibus ipse quidem cunctis instructus honestis²⁵,
 Harum doctores magnifice coluit.
 A sene levita quodam cognomine Petro
 Curavit primo discere grammaticam.
 Artis rethoricae, seu cui dialectica nomen, 235
 Sumpsit ab Alquini dogmate noticiam.
 Hic etiam levita gradu multumque peritus,
 Ex Anglis veniens Saxo fuit genere.
 A quo precipue studuit totam rationem
 Et legem cursus noscere siderei.^b 240
 In causis iudex iustissimus, audiit ipsas²⁶
 Sepius, et finem litibus imposuit.
 In sermone satis dulcis, facundus^c, abundans²⁷,
 Nec patrio tantum claruit eloquio,
 Sed solitus lingua sepe est orare latina, 245
 Nec graece prorsus nescius^d extiterat;
 Intellexit eam melius, quam proprietates
 Illius posset voce sonare sua.
 Legerat assiduae scripturae dicta sacrate,
 Quosque libros sancti composuerè patres;²⁸ 250
 Quos Augustinus caeli de civibus almīs
 Scripsit, amanter eos crebrius audierat.
 Scribere temptabat: nam circumferre solebat²⁹
 Secum cum parvis codicibus tabulas,
 Ac ponens ipsas ad cervicalia lecti 255
 Regalis, numquam fecit abesse sibi:
 Inter tot curas, tantique negotia regni,
 Rex exercuerat his animum studis.
 Cuius^e ut ingenium multum resplenduit acre,
 Sic omnis motus optima temperies. 260
 Non unquam^f nimium laetus, non valde remissus,
 Non multum tristis atque severus erat;
 Non lenis hominum vitis, non turbidus ira,
 Plectebat iusta cum ratione reos.
 Quod terrore magis fieri quam morte volebat, 265
 Ni cum dira rei cogeret impietas.
 O qualis prohibitas, quam constantissimus ordo
 In cunctis eius moribus enituit!
 Fortis in adversis rebus, cautusque secundis,
 Perpetuae tenuit sobrietatis iter. 270
 Tantum cum natos sibi Pippinum Carolumque³⁰
 Mors auferret, ob hoc ipse nimis doluit.
 Nec non Rhuotrudis, reliquis quae filia natu
 Maior erat, flevit valde gemens obitum.
 Hanc et Grecorum luxerunt ditia regna, 275
 Quod non hac tali digna forent domina.
 Sponsa fuit Constantini nam, scepra regentis

a) comitatam corr. comitata. b) sidereos cod. siderei *Reinsceii emendatio retinenda*. c) facundus l. d) nescius
 prima syllaba in loco raso. e) C initiale magnum. f) Non unquam eod. Non unquam R.

25) v. 231 sqq. cf. Einh. v. K. c. 25. 26) v. 28) v. 250. sqq. ibid. c. 24. 29) v. 253 ibid.
 241. 242. ibid. c. 24. 27) v. 243 sqq. ibid. c. 25. c. 26. 30) v. 271—296. ibid. c. 19.

Illius semper nobilis imperii.
 Inclita Constantinopolis de germine nostri
 Optabat Caroli nobilior fieri. 280
 Tantum contigerant haec infortunia regi,
 In his quae genuit pignora clara satis.
 Tum concertabat constantia cum pietate,
 In Carolo virtus utraque non modica.
 Haec casus omnes iussit tolerare decenter, 285
 Illaque dilectae commonuit^a sobolis;
 Ista magnanimus fulsit virtute, sed illa
 Non minus ardebat plenus amore pio.
 Quocirca vicit pietas in morte suorum,
 Et regem largas compulit ad lacrimas. 290
 Nec non Romani mortem sibi flevit amici
 Pontificis, nomen huic Adrianus erat.
 Nam velut in reliquis rebus, sic optimus eius
 Laudatur merito mos in amicitis;
 Admittebat eas caute, sed firmiter immo 295
 Ex se servavit foedere perpetuo.
 Unde decus regni factis et nomen amicis³¹
 Auxerat externis regibus et populis.
 Ex quibus unus erat Hadebonsus nomine dictus,
 Qui rex Asturiae Galliciaeque fuit, 300
 Qui dum legatos et munera mitteret illi,
 Mandabat dici se proprium^b Caroli.
 Scottorum reges ipsum dominum vocitabant,
 Ac se subiectos ipsius et famulos.
 Hoc apices ab eis missi testantur ad illum, 305
 Quorum claret amor maximus alloquio.
 Persarum princeps illi devinctus amore
 Praecipuo fuerat, nomen habens Aaron.
 Gratia cui Caroli prae cunctis regibus atque 310
 Illo principibus tempore cara fuit:
 Augustis cum Grecorum poscentibus ultro
 Dignatus pactum pacis inire fuit.
 Unde suos ad eum legatos mittere crebro
 Curavere Leo, Niciforus, Michahel.
 Transgredimur moetas, dum designamus amicos, 315
 Monstrandum magis est ipse stilo Carolus.³²
 Hic se venatu^c nec non equitando frequenter
 Fecerat ignarum desidia poenitus;
 Vix illi glatialis hiemps auferre valebat 320
 Usus castrenses gestaque militiae.
 Praeterea solitus fuit exercere venatum^d,
 Qua tunc arte magis nemo peritus erat;
 Et naturali fontes fervore calentes
 Illi praestabant grata lavacra nimis.
 Unde locum sedis sibimet delegit Aquensis, 325
 Plurima quo manat copia talis aquae,
 Balnea qua multo condensa iucunda decore,
 Annis extremis mansit ibi iugiter.
 Ac secum fecit natos proceresque lavari,
 Quodque sui custos corporis agmen erat. 330

^a) glossa „scilicet tolerare mortem“ — non ex sententia postea. ^b) glossa „servum“ (quod Leibnitz amanuensis
 vocium legit.) ^c) venatum corr. venatu. ^d) natum 1. venatum 2.

³¹) v. 297—314. *ibid.* c. 16. ³²) v. 316—340. *ibid.* c. 22.

Eiusdem nam commoditas spetiosa lavacri
 Centenos homines plusque valet capere.
 Corpore robusto fuit ipse decenter et amplo,
 Incessu firmus^a, vividus atque agilis,
 Egredie procerus, et hoc moderamine iusto, 335
 Septem namque suis longus erat pedibus.
 Ipse rotundus apex capitis, cervix^b et obesa,
 Naris plus paulo quam mediocris erat;
 Late fulgentes oculi, facies quoque laeta,
 Et vox clara satis, pulcraque canities. 340
 Usus vestitu patrio, semper peregrinum³³
 Respuerat, quamvis pulcher et ipse foret.
 Bis tantum Romae, summis rogitantibus ipsum
 Praesulibus, longa usus erat tunica;
 Tunc etiam clamidis speciosae sumpsit amictum, 345
 Moreque Romano tegmina facta pedum;
 Regalis habitus tantum gestabat honorem,
 Cum celebraretur valde sacrata dies,
 Aut quotiens aderant missi mandata ferentes
 Ex longe positus gentibus et ducibus. 350
 Tunc^c auro textam nectebat fibula vestem
 Aurea, comebat gemma pedes varia,
 Distinctum viridi gessit diadema smaragdo,
 Stellatus radiis iaspidis ensis erat.
 Distabatque parum reliquis in veste diebus 355
 A solito procerum vel populi habitu.
 Felici semper valitudine laetus ad annos³⁴
 Supraemos vitae poene suae fuerat,
 Nam servavit eam victu sumens moderato,
 Solum quod sensit esse salubre sibi. 360
 Si tamen adversum leviter quicquam pateretur,
 Quod iam crescenti contigerat senio,
 Non admittebat medicos, sibi nempe perosos,
 Plus arbitrato cuncta suo faciens.
 Cum reliquis vitii specialiter oderat illud, 365
 Quo vertunt mentis pocula multa statum;
 Hinc vinum parce potum quoque sumpserat omnem,
 Atque cibus paulo aegrius^d abstinuit.
 Nam vix ferre suum poterat ieiunia corpus,
 Quae sibi nonnumquam noxia questus erat. 370
 Cum numero solitus hominum convivia grandi,
 Sed tantum festis praecipuis, agere.
 Porro quaterna iugem praebebant fercula caenam,
 Praeter venantum que labor attulerat,
 Assam qui veribus^e longis inferre solebant, 375
 Illi gratus erat plus aliis cibus hic.
 Caenanti lector recitans non defuit umquam,
 Perque vices aliquod audiit acroama:
 Res antiquorum gestas regumque piorum
 Ipse legi^f sibi met fecerat assidue. 380
 Indulgere parum somno permiserat illum
 Mens semper magnis dedita consilia,
 Et res magnificas iugiter meditatio volvens
 Reddiderat^g curis multimodis vigilem.

a) Incessu firm: s. 1. b) cervix dicitur in codice, restitui vocem ex Eish. vita. c) Tun 1. Tum 2. Tunc R. d) aegrius cod. aegrius R. e) veribus corr. verubus. f) legit corr. legi. g) Reddiderat corr. Reddiderat.
 33) v. 341—356. ibid. c. 23. 34) v. 357—388. ibid. c. 24.

Ob hoc nocte quater fertur vel sepius, omni 385
 Somno depulso, membra levasse toro.
 O quantum curis respublica creverat illis,
 Quam conservatum floruit imperium!
 Nam bene previdit, ne qua ratione pateret³⁵
 In regnum variis hostibus introitus. 390
 Gallica praestruxit nec non Germanica classe
 Litora, qua fluvios suscipit oceanus,
 Atque quod Europam pelagus seiungit^a ab austris^b,
 Et dirimit terras gurgitibus media^c,
 Qua rapidos^d ex Gallorum regionibus amnes. 395
 Aut capit ex magnae partibus Italiae,
 Hostia seu portus^e, positis stationibus, omnes
 Fecit inaccessos hostibus omnimodis.
 Hinc nec eo Mauri quicquam vivente nocebant,
 Nec Northmannorum tunc metus ullus erat, 400
 Ni Centumcellae — sic urbs Hetrusca vocatur —
 Quod tunc a Mauris^f depopulata fuit,
 Et quod Northmannis vastantibus, insula quaedam
 Parvula Fresonum dampna tulit gravia.
 Ve tibi, vae tali modo defensore carenti 405
 Frantia, quam variis cladibus opprimeris?
 Gentibus ecce pates populantibus undique saevis,
 Et quondam felix nunc nimis es misera;
 Quippe tuis hilares exultant fletibus hostes,
 Ditanturque tuis assidue spoliis, 410
 Milia cesorum captivaeque turba tuorum
 Amplior est numero, quam sit harena maris.
 Nam Carolo moriente, tuum decus et honor omnis
 Ex illo sensim^g fugit et interiit.
 Nunc tamen Arnulfo merito sub principe gaudes, 415
 Qui similis tanto moribus est abavo,
 Denique magnanimus, clemens, promptusque labore
 Pervigili lapsum corrigit imperium,
 Francorumque movet veteri virtute lacertos,
 Atque vocat resides rursus in arma viros. 420
 Sed moles immensa, diu quae corrui ante,
 Non restaurari se subito patitur.
 Illi det vitam, qui virtutem dedit amplam,
 Et magne nobis causa^h salutis erit.
 Vos que de Carolo restant dicenda, Camenae, 425
 Strictim veloci carmine conscinite.
 Cum fuerit regno tam clarus in amplificando³⁶,
 Intentus bellis continuis animo,
 Ornatus operum varios tamen, et decus ingens
 Fecerat, et visu moerens pulcra nimis; 430
 Ex quibus inprimis merito laudatur Aquensis
 Sedis mirifice condita basilica,
 Quam pie Christe tibi sanctaeque tuae genetrici
 Ad laudem studuit perpetuam facere.
 Ingylemhem dictus locus est, ubi condidit aulam, 435
 Aetas cui vidit nostra parem minime.
 Quorum multiplicem si quis describere laudem

^a) seiungit glossa recessit. ^b) austris cod. austris ego; alii Afris praefertant. ^c) media sc. parte; Reinccius legere maluit medium. ^d) rapidas cod. ripidos R. ^e) portas corr. portus. ^f) maurus corr. mauris. ^g) sensum corr. sensim. ^h) cause 1. causa 2.

35) v. 389—404. ibid. cap. 17. 36) v. 427—466. ibid. c. 17.

Curabit, longum texet opus nimium.
 Ad quae marmoreas praestabat Roma columnas,
 Quasdam praecipuas pulcra Ravenna dedit. 440
 De tam longinqua potuit regione potestas
 Illius ornatum Francia ferre tibi.
 Preterea Rheni constravit ponte fluentia,
 Commoda dans urbi tanta Mogontiace.*
 Est ibidem latus quingentis passibus amnis, 445
 Ut pondus tanti scire queas operis.
 Quodque magis stupeas, firmaverat ordine recto^a
 Colles ingentes fluctibus in mediis;
 Supposuit basibus haec fundamenta locandis,
 Et supra celsam struxerat inde viam. 450
 Hoc opus extremis illius poene sub annis
 Consumpsit subito flamma vorax poenitus.
 Quod reparare volens, fieret quo saxeus illic
 Pons, ubi constructus ligneus ante fuit,
 Pro dolor est obitu praeventus, opusque remansit 455
 Hoc imperfectum, sic quoque semper erit.
 Virtutis monimenta manent tamen eius in aevum,
 In vastis stantes gurgitibus tumuli.
 Congestae saxis etenim tellureque moles
 Parent^c elatis flumine verticibus, 460
 Aggeribusque pari spacio distantibus ordo
 Metitur lati terga decens pelagi.^d
 Condidit et Domino perplurima templa dicanda,
 Exornans eadem sumptibus ex propriis.
 Neglectu dilapsa^e prius vel tempore longo 465
 In regno reparans cuncta suo noviter.
 Religionis enim sanctae studiosus amator³⁷,
 Sectatorque fuit catholicae fidei.
 Tempore namque^f suo hereses extinxerat ortas,
 Quod iam praemissis diximus ante libris. 470
 Aecclesiam certis intraverat impiger horis,
 Fundens devotas^g nocte dieque preces,
 Eius et omne ministerium cum vestibus atque
 Vasis ornatu composuit nimio.
 Verus quippe Dei cultor praeponere sancto 475
 Eius nil umquam servitio voluit.
 Nam regnum terrestre tenens, caelestis amore
 Plus multo flagrans extitit et cupidus.
 Quod sibi, prae cunctis clemens, et largus egenis³⁸,
 Curavit donis assiduis emere. 480
 Nemo peregrinos illo plus fertur amasse,
 Nemo pari^h cura suscipiebat eos:
 In quo paeneⁱ modum pietas excesserat eius,
 Si quid in hoc nimium quisque potest facere,
 Cum non regali solum foret advena turba 485
 Aulae, sed toto iam gravis imperio,
 Ipse pius compensabat dispendia rerum,
 Mercedis laeto perpetis intuitu.
 Hac invitati fama cum partibus orbis
 De cunctis ad eum confluerent inopes, 490
 Non tamen in proprio satis exercere putabat

a) mogontiaci l. b) tecto R. L. c) Patent R. parent^f f. e. apparent. d) pelagii cod. e) dilapsu l. f) man-
 que corr. namque. g) devotans l. h) patri corr. pari i) poen: l.
 37) v. 467—478. ibid. c. 26. 38) v. 479—518. ibid. c. 27.

Regno gratuite largitionis opus,
 Sed per legatos mittebat ad extera regna
 Christicolis crebro munera pauperibus;
 Quos Aegyptus Alexandrique ex nomine dicta 495
 Urbs inopes habuit, iuvit eos opibus.
 Africa munificum Cartagoque^a senserat illum,
 Est experta^b satis largifluum Syria.
 Ad Hierosolimam seu cetera quae loca Christi
 Gestis corporeis sanctificata manent, 500
 Saepius indignis^c donanda fidelibus auri
 Misit et argenti pondera non modica.
 Trans mare gentiles positos solum sibi reges^d
 Ad hoc firmata iunxit amicitia,
 Quatinus illorum, qui sub ditione fideles 505
 Essent, perciperent inde refrigerium.
 Praeque locis sanctis aliis, specialiter eius
 Menti Romanae sedis inhaesit amor;
 Nam sanctum venerans Petrum, qui claviger extat
 Caeli, quique chori primus apostolici, 510
 Eius ad aecclesiam donaria maxima sepe
 Mittens, thesauros contulit innumeros,
 Atque sui magis in toto nil tempore regni
 Curavit, maius non habuit studium,
 Quam sedes Romana suo munimine fulta, 515
 Ut veteri pollens nobilitate^e foret.
 Et tamen ipse quater tantum pervenerat illo,
 Vota precesque pia solvere mente volens.
 Ultimus adventus hac causa contigit eius³⁹,
 Quod turbatus erat tunc status ecclesiae, 520
 Scilicet eiecto simul et tormenta Leone
 Praesule perpresso civibus a propriis.
 Hoc quasi naufragio suprema pericula passum
 Vexatumque loci sedicione statum,
 Ad portum placidae statuit revocare quietis, 525
 Illic per totam poene manens hiemem.
 Tunc ibidem culmen susceperat imperiale,
 Ordine quo quarto diximus ante libro,
 Quod tamen invitus papa cogente recepit,
 Et multis populi Romulei precibus. 530
 Qui si consilium praescisset^f praemulis ante,
 Tunc se subtraheret prorsus ab aecclesia,
 Denique sic multis coram iuraverat ipse,
 Quamvis illa dies valde foret celebris.
 Videris hoc illi tantum cur displicuisset, 535
 Quod mos est aliis regibus appetere.^g
 Ipse decem posthaec et ternos circiter annos
 Augusto laetus^h vixitⁱ in imperio.
 In quibus antiquas leges correxit, in ipsis⁴⁰
 Uniri mandans dissona que fuerant. 540
 Addidit his etiam noviter quae congrua duxit,
 Pauca quidem numero valde sed utilia,
 Cunctorumque sui regni leges populorum
 Collegit, plures inde libros faciens.
 Nec non quae veterum depromunt proelia regum, 545

^{a)} cartagoque 1. ^{b)} ex parte 1. ^{c)} indignis 1. ^{d)} regia 1. ^{e)} nobilitate *glossa* id est libertate. ^{f)} praescisset *cod.* ^{g)} appetere :: 1. ^{h)} loetus *cod.* ⁱ⁾ iunxit 1.
³⁹⁾ v. 519—538. *ibid.* cap. 28. ⁴⁰⁾ v. 539—562. *ibid.* c. 29.

Barbara mandavit carmina litterulis.
 Coepit et ingenii totis cum viribus acris.
 In linguam propriam vertere grammaticam.
 Ardua phylosophis etiam res haec foret, artem
 Ad hanc sermonem cogere barbaricum. 560
 Talibus a studiis non regni maxima cura,
 Non aetas gravior tum revocavit eum.
 Computus annalis fuerat notissimus illi,
 Quem rimabatur mente satis vigili.
 Sidereos ortus, cursus, obitusque notabat, 565
 Nullus eum punctus zodiaci latuit.
 Et ventis his sex totidem quoque mensibus ipse
 Francorum lingua nomina composuit.
 Illi namque prius menses dixere latinis
 Et partim linguae nominibus propriae; 560
 Ventorum vero proferre vocabula tantum
 Norant^a eloquio quattuor ante suo.
 Nonne videns^b quantum sudarit in artibus istis,
 Proelia vix ab eo quaelibet acta putes?
 Rursus si numeres eiusdem bella, triumphos, 565
 Armis tot regna subdita, tot populos,
 Otia mireris, quando vel parva legendi,
 Vel quid discendi contigerit spacium?

Cum operis differs huius finire laborem,
 Dum Caroli trepidas dicere mens obitum, 570
 Sit licet hoc nobis mestum, sit triste, sed ordo
 Exigit, idque nihil nos reticere iuvat.
 Quin potius dulces lacrimae lugentibus esse,
 Atque sui gemitus ipsa querela solet.
 Ipsi⁴¹ ut regni Hludovicus filius heres⁴¹ 575
 Et consors factus, patre iubente, fuit —
 Namque hunc Augustum sumpto diademate dici,
 Ut regeret secum iusserat imperium —
 Ipse dehinc morbo pariter defessus et aevo,
 Alterius vitae tendit ad introitum. 580
 Venatum tamen ex aula perrexit Aquensi,
 Autumni lapsa tempore iam medio.
 Hinc in praedictam rediens se contulit aulam,
 Disponens in eo tunc hiemare^c loco,
 At mensis veniens Iani^d de nomine dictus 585
 Acribus hunc subito febribus implicuit.
 Abstinitque cibus, statim sic pellere morbos
 Vel saltim levius ferre suos solitus.
 Sed dolor accedens lateris, iam tempus adesse
 Eius decessus fecerat^e haud dubium: 590
 Cumque dies senos decumberet, inde secutus
 Septimus huic vitae ultimus extiterat.
 In quo percepto venerando corpore Christi,
 Adiungi meruit civibus aethereis.
 In templo situs est, ibidem quod condidit ipse, 595
 Quali cum luctu nemo referre valet.
 Post octingentos Christi nascentis ab ortu
 Hic annus quartus extitit et decimus;

a) Norunt cod. Norant R. b) videns i. vides 2. c) hemare i. d) iam cod. Iani R. e) fecere cod. fecerat R.

41) v. 575 — 600. ibid. c. 30. 31.

Ipsa die quinta decesserat ante Kalendas	
Mensis, quo Numa rex Februa constituit.	600
Multa propinquantis fuerant praesagia finis ⁴² ,	
Atque rei tantae congrua prodigia.	
Denique defectus solis luneque ^a frequenter	
Annis continuis contigit ante tribus.	
Septenis ater ^b color est in sole diebus	605
Visus lucigenam commaculans faciem;	
Porticus immensae molis collapsa, repente	
Aulae iam dictae omne decus minuit;	
Quemque decem Rheni pontem construxerat annis,	
Horis consumpsit flamma tribus poenitus:	610
Nam nisi quae labens fluvius subtraxerat igni,	
Astula nec saltem parva superfuerat.	
Ipseque Danorum contra regem Godefridum	
Ultima disponens bella senex agere,	
Ibat per patriam cum milite nostram,	615
Exiit et castris exoriente die.	
Nam tum pallenti spargebat luce serenum	
Aëra sol superis partibus appropians.	
Cernitur a cunctis subito delapsa ruisse	
De coelo species sideris ignivomi,	620
Vibratamque facem longo traxisse volatu,	
Donec in laevam decidit ipsa plagam.	
Hoc admirantem sonipes, quo vectus ^c abibat,	
Elisit casu praecipiti graviter;	
Denique regalis clamidis hinc fibula rupta,	625
Disruptusque simul balteus est gladii,	
Excussumque manu telum, quod forte gerebat,	
Invitus longum iecerat in spacium.	
Preterea tremor hoc aulae praedixit Aquensis,	
Terrificans cunctos motibus insolitis,	630
Idque domus regis crepitu laquearia ^d crebro	
Tactaque signabat fulmine basilica,	
In qua per gyrum lucens epygramma canebat,	
Aedem quis tantam condiderit Domino,	
Idcirco Carolus princeps ibi commemoratus	635
Extremi versus in serie fuerat;	
Sed quibus est scriptum, PRINCEPS, mirabile dictu,	
Sponte sua poenitus dispereunt apices,	
Deletique sui vestigia nulla relinquunt,	
Mensibus haud multis ipsius ante obitum.	640
Quod quia vis quaedam cunctis incognita fecit,	
Tristiciam multis omen hoc intulerat.	
Iure mori doluit signis exterritus orbis	
Hunc, cui post similem non habiturus erat.	
Sed nec in antiquis ducibus seu regibus illo	645
Omnimodis quisquam clarior enituit:	
Romani multis ducibus multisque sub annis	
Italiae populos vix sibi subdiderant,	
Unus hic in spacio perpauci temporis omnem	
Subiecit victor, disposuit dominus;	650
Adde tot Europae populos, quos ipse subegit,	
Quorum Romani nomina nescierant:	

a) luneque l. b) ater *cod.* autem R. L. c) vect: s l. d) laqueariaria *cod.*

42) v. 601—640. *ibid.* c. 32.

Ob hoc mirificos Caroli qui legeris actus,
 Desine mirari historias veterum.
 Non Decii, non Scipiadae, non ipse Camillus, 655
 Non Cato, non Caesar maior eo fuerat;
 Non Pompeius huic merito, vel gens Fabiorum^a
 Praefertur, pariter mortua pro patria,
 Terrea fors an iis^b fuerit par gloria, sed nunc
 Caelestis Carolus culmen honoris habet. 660
 Illic Daviticae pollet virtutis honore
 Cum Constantino atque Theodosio;
 Illic antiquum gaudet quod vicerit hostem
 Eripiens multos ipsius a laqueis,
 Illic congaudent illi salvata per ipsum 665
 Munere Christe tuo milia spirituum.
 Quis numeret, quantas animas, dum credere fecit
 Saxonum populos, reddiderit Domino?
 Quot nunc aecclesiae fulgent, ubi fana colebant
 Antiqui, quot sunt structa^c monasteria? 670
 Quot laudes in eis, vel quot tibi vota fideles
 Reddunt, tot Carolo praemia, Christe, dabis;
 Iudicique dies cum venerit vltima magni,
 Qua reddes omni quod meruit homini,
 O quam laetus erit, sibi commissa talenta 675
 Praesentans grandi multiplicata lucro?
 Nullus apostolicis tunc iure propinquior^d illo.
 Ut res ipsa docet, caetibus esse valet.
 Nam cum Iudaico processerit^e agmine Petrus
 Stipatus, cuius dogmate crediderat, 680
 Paulus totiusque^f, licet si dicere, mundi
 Gentes salvatas duxerit ore suo:
 Andreas populos post se producet Achivos,
 Iohannes Asiae proferet aecclesias:
 Matheus Aethiopes niveos baptismate factos, 685
 Indorum Thomas ducet ad astra greges.
 Tum Carolum gaudens Saxonum turma sequetur,
 Illi perpetuae gloria laetitia.
 O utinam vel cunctorum sequar ultimus horum,
 Qui nostri salvi de populo fuerint! 690
 O si Christe^g velis hoedum transferre sinistrum,
 Me pius ut dextris consocies ovibus,
 Quo non mortalis psallam tibi carminis odas,
 Sed laudem valeam dicere perpetuam! Amen.

a) fabiorum cod. b) for:::iis 1. fors an his 2. c) structura 1. d) propinquor 1. e) praecesserit R. L. f) totius cod. quo metri causa adieci; Leibnitius liceat fortasse legendum esse existimaverat. g) christae hic et v. 672.

CHRONICON MOISSIACENSE.

Franciscus Chesnius Tomo III. Scriptorum Francicorum inde a pagina 130. primus „excerpta chronici veteris ab initio regni Francorum usque ad annum Christi 819. ex membranaceo codice Moissiacensis coenobii quem Franciscus Bosquetus praetor Narbonensis exscripsit“ publici iuris fecerat, addita una notitia, titulum codicis esse: Liber chronicorum Bedani presbyteri, non quod Bedanus nomen proprium auctoris sit, sed quia auctor multa ex libro Bedae presbyteri de sex mundi aetatibus desumpserit; ea tamen se consulto omittit, velut ad Francorum historiam minime spectantia. Complura codicis loca aut temporum iniuria deleta, aut Bosqueti oculis impenetrabilia, a Chesnio asteriscis notata sunt; post annum vero 716 foliis aliquot excisis, omnia usque ad anni 777 verba „et Segebarg“ deerant. Tomo postea quinto Amplissimae veterum scriptorum et monumentorum Collectionis, Edmundus Martene et Ursinus Durand inde a pagina 883, Annales veteres Francorum, ex manuscripto „antiquo“ olim monasterii Rivipullensis, post Stephani Baluzii, et in regiam demum bibliothecam illato, publici iuris fecerunt; qui, titulo apposito „Incipit genealogia ortus vel actus sive vita Karoli gloriosi atque piissimi imperatoris,“ nonnisi ab a. 680 initium capiunt, pluribusque in codice Moissiacensi obviis omissis, lacuna tamen illa quinquaginta annorum expleta, et sermone multo minus exscriptoris vitii depravato, usque ad annum 818 excurrunt. Idem fere ac chronicon Moissiacense opus; monachi cuiusdam Anianensis manu integris ex Einhardi vita Karoli capitibus interpolatum esse, nec primos editores fugit, qui tamen, et ea verba, quae scriptoris aetatem probaturi protulerant „Quia neque quisquam modo superesse invenitur, qui horum se dicat habere notitiam,“ Einhardi esse, plane non viderunt. Utrumque igitur opus, Moissiacense et Anianense, cum ad eundem fontem redeat, iure Bouquetus Tomo II. V. VI. coniunxit, ita ut quam plurimum Moissiacense sequeretur, raro Anianensis, id est codicis regii, lectionem superinduceret, et nonnulla in solo Moissiacensi obvia tacitus omitteret. Aliam prorsus viam ingressus, ante omnia in operis fontes inquirere, iisque demum agnitis, de utriusque codicis auctoritate iudicium ferre proposui. Quod plane diversum a Bouquetiano cessit. Nam totum opus, annis sexdecim ultimis exceptis, non solum aliunde haustum, sed ipsos eius fontes ho-

dieque omnes fere extare, cum levi negotio deprehendissem, eorum lectionibus multo propius Anianensem quam Moissiacensem codicem accedere, ideoque in edendo opere illius potissimum rationem habendam esse perspexi. Sub finem vero operis, dum codicis regii auctor multa ex Einhardi vita aliisque fontibus inseruit, sententiarum nexum ita saepe infregisse videtur, ut tum nonnunquam Moissiacensem praeferendum duxerim. Chronologia igitur imperatorum Romanorum ex Bedae chronico de sex aetatibus mundi, unde et alia nonnulla decerpuntur, post annum vero 710 ad annalium Laureshamensium rationem exacta est; plurima quae ad annum usque 803 narrantur, in Fredegarii libro quarto et quinto, in gestis regum Francorum et annalibus Laureshamensibus, perpauca apud Orosium (lib. 7. c. 43.) Isidorum (chronici cap. 120.) in gestis pontificum Romanorum, et in annalibus Laurissensibus, melius tamen digesta, occurrunt. Chronicon aliquod antiquum Aquitanicum vel Hispanicum auctori prae manibus fuisse, quae de Hispanorum Aquitanorumve rebus, nobis alias incomperta, tradit, satis arguunt. Et Catellus libro III. historiae Occitaniae sententiam chronici alicuius veteris adducit, quam iisdem fere verbis, amplioribus tamen, in nostro reperias. Anno 793 de Saracenis inserta fortasse auctorem Gallum indigitare videantur, cum e contra de Aquis dicta a. 796, vocabulum Filshofae a. 791, quaeque a. 787 et 789 de sancto Willehado, atque annis 803—818 de Halla, Magdeburgo nec non de Thuringorum Winidorumque regionibus habet, Germanum potius ostendant. Fides auctori non nisi in iis, quae, praecipue annis 803—818, apud eum solum leguntur, habenda est, in reliquis ad ipsos fontes recurrendum, quorum sententia haud raro exscriptoris negligentia misere depravata est: unde, et in iis quae solus exhibet, voces nonnunquam depravatas pro genuinis sisti, suspicio manet. In temporum computatione, ut supra monui, Bedam et annales Laureshamenses sequitur, inde ab anno 803 tamen annum non a natali Domini sed a die paschali aut annuntiationis Domini inchoat, prout narratio de Anulone et Normannorum caede anno 812, et de Caroli obitu anno 813 evincit.

In edendo opere usus sum:

- 1) Chesnii editione chronici Moissiacensis;
- 2) Codice regio seu Anianensi vel Rivipullensi, a Martenio et Durando edito, et a D. Faerberio impensis Societatis iterum cum Bouqueti editione, sed nonnisi ad annum usque 777, collato. Codex saeculo IX. aut X. exaratus esse videtur; anno 840 recentiorem esse, ex fine eius patet: de correctoris aetate infra ad a. 680. monui. Exscripserunt nostrum annalista Mettensis et Gervasius Tilberiensis; annalistam non sine fructu in rem vocavi; quae Gervasius cap. 18. et 19. ex nostro decerpit, pauca sunt et parvi momenti, nec antiquae lectioni restituendae multum conducunt.

3) *Annis 789—793 aliquot fragmenti a Canisio (Lectt. Antiq. T. III. p. 214—217.) post annales Laurissenses editi lectiones adieci, quae, licet valde depravatae, in universum ad annales Laureshamenses propius accedunt. Locis annorum 803—818 explicatu difficilioribus cum editorum nullus manum admovisset, nec a. I. D. Rittero (Meissnische Geschichte Leipzig 1780. 8° S. 39. sqq.) prolata rem conficere viderentur, alia prorsus via tentanda erat, qua an melius quid effecerim, annoque 787 vera pagorum nomina restituerim, aequi lectores iudicent.*

In singulis vocibus scribendis non nisi in Langobardi et Pippinus a Chesnio recessi, cum et Bouquetus Tomo VI. Pippinus, Martenius et Durandus Langobardi scribant, et saeculo octavo nonoque scriptionem Longobardi et Pipinus rarissime occurrere, tot evolutis codicibus persuasum sit. Quae in uno tantum codice leguntur, quo facilius agnoscerentur, uncinis plerumque inclusi.

Honorius^a Augustus cum Theodosio minore fratris sui
filio annis 15.

[¹Franci vero, quorum originem beatus Hieronymus meminit, qualiter a Troia usque ad Rhenum pervenissent cum rege suo Francione. Quo mortuo duces ex se constituerunt, nec procul a Rheno civitatem ad instar Troiae aedificari conati sunt, quam Sicambriam appellarunt. Coeptum quidem, sed imperfectum opus remansit; ibique manserunt annis multis usque ad Valentinianum² imperatorem. Quo regnante, gens Alanorum atrocissima rebellavit. Imperator Valentinianus, commoto magno exercitu Romanorum, direxit aciem contra eos, et superavit eos. Illi autem super fluvium Danubii fugerunt, et intraverunt in Meotis paludes. Tunc ait imperator: *Si quis potuerit introire paludes istas, et inde eicere gentem hanc Alanorum, concedam eis tributa annis decem.* Tunc Franci feroces adverso per ignota latibula ingressi in Meotides paludes, cum reliquo exercitu Romanorum eiecerunt inde Alanos.

Igitur transactis decem annis, misit imperator exactores una cum Primario duce, ut reciperent praeterita tributa de populo Francorum. Illi quoque, consilio accepto, dixerunt: *Imperator cum exercitu Romanorum non potuit eicere Alanos de latibula paludarum; nos autem, qui eos devicimus, cur solvemus tributa Romanis? Consurgamus contra Primarium hunc, vel exactores istos, et non demus tributa, et erimus iugiter liberi.* Tum insidiantes interfecerunt eos. Haec audiens imperator, ira commotus, exercitum movet contra Francos; fuitque ibi magna strages de utrumque populum. Videntes Franci tantum exercitum sustinere non posse, fugerunt. Atque egressi e Sicambria, venerunt in extremis partibus Rheni fluminis in Germaniarum oppidis, illicque habitaverunt cum principibus suis, Marcomire et Sunnone. Interea ante biennium Romae irruptionis excitatae per Stilliconem, Castinus³ domesticorum comes expeditionem cepit contra Francos, eosque protegit; Rhenum transeunt, Gallias invadunt. Pyreneum usque perveniunt.

⁴Post captam Romam et mortem Alarici, regnum Gothorum bifaria divisione partitur, et qui in Italia consederunt, ditioni imperii Romani se tradunt, reliqui Aquitania provincia civitatem Tolosam sedem regni sui eligunt, in qua regnavit Aaulphus.

^a Honorius etc. quae in codice praecedunt, iam a Chesnio omissa, nec postea unquam publici iuris facta esse, supra monui.

¹ Franci etc. ... remansit] ex Fredegarii lib. IV. veniunt] ex Fredeg. lib. IV. cap. 8. ⁴ Post 39 (Greg. Tur. hist. epit.) cap. 2. ² Valentinianum etc. ... Marcomiro et Sunnone] ex Gestis captam Romam ... Aaulphus] ex fonte mihi incognito. reg. Franc. cap. 2. 3. 4. ³ Castinus ... per-

⁵Anno 16. Honorii imperatoris Wandali Galatiam occupant, et Suevi in extremitate succedunt; Alani Lusitaniam et Carthaginensem provincias, Wandali cognomento Silingi Beticam sortiuntur.

⁶Anno ab urbe condita 1168 Constancius comes Gothos a Narbona expulit, et in Spania ire coegit, intercluso omni commercio, Ataulpho regnante, qui Aaulpho successerat. Qui exhortante Placidia uxore sua, sorore Honorii, pacem cum Romanis facere peroptabat. Qui ob hoc dolo suorum Barcinonam occisus est. Cui successit Segericus, qui cum ad pacem et hic pronus esset, a suis interfectus est. Huic Valia in loco successit, ob hoc a Gothis electus, ut pacem infrangeret, ad hoc ordinatus a Deo, ut pacem firmaret; territus iudicio Dei ad hoc maxime, quod superiori anno Gothi, cum classe instructa armis in Africam transire moluntur, in 12 millia passuum Gadiitani freti demersi sunt, pacem cum Honorio, datis obsidibus, pepigit, Placidiam, Honorii sororem, honorifice habitam reddidit, Romana securitate periculum suum obtulit, ut adversus gentes, quae per Spanias conserderant, pugnaret, et Romanis vinceret. Alani quoque, Wandali, Suevi mandaverunt Honorio: *Tu cum omnibus pacem habe, obsides accipe, nos nobis configimus.*

⁷Constantinus comes Placidiam duxit uxorem. Fredobadum regem Wandalorum, sine ullo certamine ingeniose captum, ad Honorium destinat.

Anno 27. imperii Honorii Wandali per Beticam a Valia, rege Gothorum, plurimi sunt extincti, Alani adeo caesi a Gothis fortiter vallati, Addaser⁸ regem ipsorum interemtum⁹, pauci qui superfuera, obliti regni nominis, Gunderico, rege Wandalorum, se patrocinio subiugaverunt.

Valia rege Gothorum defuncto, Theudericus succedit in regnum.

Theodosius iunior Arcadii filius annis 27.

⁹Franci multis temporibus cum ducibus suis, externas dominationes negantes, transegerunt comperimus usque ad Marcomire, Sunnone et Genobaudum, ducibus eorum, cum quibus temporibus Theodosii imperatoris in Germania prorumpentes, pagos depopulantes etiam Coloniae metum incusserant. Quod cum Treveris perlatum fuisset, Nannius et Quintinus, magistri militum, collectum exercitum, Francos de Germania eiecerunt; apud Carbonariam de Francis strages fuit. Defuncto itaque Sunnone in¹⁰ eodem praelio, accepto¹¹ consilio in morte eius¹² primates eorum ut unum haberent principem, petierunt consilium ipsi Marcomiro, ut regem unum haberent sicut et ceteras gentes. Ille dedit eis consilium, ut eligerent Faramundum, filium ipsius Marcomiri, et levarent eum in regem super se ex genere Priami crinitum. Tunc et legem habere coeperunt, quam consiliiarii eorum priores, his nominibus: Windogast, Visogast, Arogast, Soligast, in villabus Germaniae Idsleo, Iubothagin et Windigagin tractaverunt.

¹²Mortuo quippe Faramundo, Clodionem filium eius crinitum in regnum patris elegerunt. Venientesque sagaciter in finibus Toringorum in regione Germaniae, Clodio rex misit exploratores de Dispargo usque ad urbem Camaracum. Cumque perlustrassent omnia, ipse cum multo exercitu Rhenum transiit, multo populo Romanorum prostrato fugavit, Carbonariam silvam ingressus Tornacensem¹³ urbem obtinuit, et exinde usque ad Camaracum urbem properavit. Ibiq; interfecto multo populo Romano, urbem capit; paucis tempore repedit, et exinde usque in Sumam fluvium occupavit.

Clodione rege defuncto — regnavit autem annis 20 — Meroveus in regno sublimatus est, a quo reges Francorum Merovingi vocantur.

¹⁰ loco huius vocis lacuna in codice unico. — consilio in mo... primates codes.

5) Anno 16. .... sortiuntur] ex Fredeg. lib. III. etc. .... defuncto itaque Sunnone] ex Fredegarii lib. IV. (Gregorii Turon. hist. epit.) c. 3. c. 2. (decerpto ex Idatii chronico.) 6) Anno ab urbe etc. .... configimus] ex Orosii hist. l. VII. c. 43. 7) Constantinus comes etc. .... Theudericus succedit in regnum] ex Fredegarii lib. III. c. 2. 8) addaser] Idatii atace al. addace, Fredeg. addacher. 9) Franci multis etc. .... Merovingi vocantur] ex Gestis reg. Franc. cap. 6.

Martianus et Valentinianus annis 7.

¹³Anno tertio Martiani Avitus Gallus ab exercitu Gallicano primo Tholosa, dehinc apud Arelato Augustus appellatur Romanorum.

¹⁴Apud Francos mortuo Meroveo successit in regnum filius eius Childericus. Trevirorum civitas factione uni ex senatoribus, nomine Lucio, a Francis capta est et incensa. Cum Avitus imperator esset luxuriae deditus, vi opprimens uxorem Lucii, in crastino surgens de strato Avitus dixit ad Lucium: *Pulchras thermas habes, nam frigido lavas.* Haec indignato Lucio, sua factione direpta est civitas, et incensa a Francis. ¹⁵His diebus ceperunt Franci Agrippinam civitatem super Rhenum, vocaverunt eam Coloniam, populo multo interfecto, Egidiusque exinde per fugam elapsus evasit.

Leo annis 17, alibi 16.

¹⁶Childericus rex Francorum, commoto exercitu, usque Aurelianis civitatem perrexit, terras illas vastans. Athovagrius, rex Saxonum, cum hoste navale Andegavis civitate venit: magna tunc caede populi vallavit. Athovagrius itaque de Andegavis vel alia civitatibus obsides accepit. Redeunte Athovagrio, Childericus rex cum exercitu Francorum ibidem advenit, interfecto Paulo comite, qui in ipsa urbe praeerat, ipsam urbem capit.

¹⁷Eo tempore mortuus est Childericus, rex Francorum; regnavit annis 24; regnavitque Clodoveus filius pro eo.

¹⁸Anno secundo Antimii in medio Tholosae civitatis sanguis erupit de terra, et tota die fluxit, significans Gothorum dominationem sublatam, Francorum adveniente.

¹⁹Apud Tolosam regnavit Eoricus super Gothos post Theodericum. Anno 14 regni sui basilicam sancti Iuliani Brivate columnis ornatam mirifice construxit.

Zeno annis 17.

²⁰Anno 5. Clodovei, regis Francorum, super Siagrium regem, filium Egidii, qui Sexonias civitatem, quam pater eius tenuerat, Clodoveus irrumpit. Siagrius fugit ad Alaricum, qui regnum Gothorum apud Tolosam habebat. Clodoveus vero missos suos ad Alaricum transmisit, ut redderet Siagrium; ille vero Siagrium vinctum legatis Clodovei tradidit. Qui cum praesentatus fuisset Clodoveo, custodiae mancipavit, regnoque eius et thesauris acceptis, cum interficere praecepit. ²¹Eo tempore multae ecclesiae depraedatae sunt a Francis, eo quod pagani essent.

Anno 10. regni sui Clodoveus, coramoto exercitu, in Toringam abiit, ipsos quoque Toringos plaga magna prostravit, devictoquo ipso populo, tributarios fecit Francorum: ²²similiter Alamannos tributarios fecit. Hic Clodoveus primus rex fuit christianus ex regibus Francorum; baptizataque de populo eius amplius quam tria millia in pascha Domini. Post haec Burgundiones tributarios fecit, Gothos ab Aquitania expulit, interfecto Alarico rege ipsorum, regnum suum maxime per totas Gallias dilatavit.

Anastasius annis 28.

²³Clodoveus, rex Francorum, post interfectum Alaricum ab Aquitania revertens ad Turonis civitatem, ab Anastasio imperatore codicillos accepit, et pro consulatu tunica blatea indutus in ecclesia beati Martini et coronam auream, ab eo die tanquam consul apud Augustum est appellatus.

²⁴Anno 5. post Alaricum interfectum moritur Clodoveus, regnavitque annis 30.

A transitu sancti Martini usque ad transitum Clodovei regis fuerunt anni 112.

¹³ Anno tertio ... Romanorum] ex Fred. l. III. cap. 5. ¹⁴ Apud Francos ... incensa a Francis] ex Fredeg. lib. IV. c. 7. ¹⁵ His diebus ... evasit] ex Gest. reg. Franc. c. 8. ¹⁶ Childericus ... urbem capit] ibid. cap. 8. ¹⁷ Eo tempore ... pro eo] ibid. cap. 9. ¹⁸ Anno secundo ... adveniente] ex Fredeg. lib. III. c. 7. ¹⁹ Apud Tolosam ... construxit] ex Fredeg.

l. IV. c. 13. ²⁰ Anno 5. Clodovei ... interficere praecepit] Gesta reg. Franc. c. 9. ²¹ Eo tempore multae ... Francorum] ibid. cap. 10. ²² similiter Alamannos ... Gallias dilatavit] Fredeg. l. IV. c. 21. ²³ Clodoveus rex Francorum ... est appellatus] Gesta reg. Fr. c. 17. ²⁴ Anno 5 ... anni 112.] Gesta reg. Fr. c. 18.

²⁵ Quatuor filii Clodovei, id est Theudericus, Clodomirus, Childebertus et Clotarius, regnum eius aequo ordine inter se dividerunt; sortitus est sedem Theudericus Metis, Clodomirus Aurelianis, Childebertus Parisius, Clotarius Suessionas.

²⁶ Amaldricus, filius Alarici, regnabat super Gothos, filiam quoque Clodovei accepit in matrimonio; qui postea apud Barchinonam a Childeberto et Francis occisus est.

²⁷ Clodomirus post interfectum Sigismundum, filium Gumbaldi, ipse postea acceptus capite truncatus; regnumque eius Clotarius accepit, interfectis filiis eius.

²⁸ Theudericus anno 24. regni sui moritur, regnavitque Theudebertus filius eius pro eo.

²⁹ In Spania post Amalricum Theoda regnum super Gothos accepit; quo interfecto, Theodegisilus regnum assumit. Qui dum ad ernam laetus coenaret, extinctis cereis a suis occiditur; cui Agila succedit in regnum.

Iustinus senior annis 9.

Iustinianus ex sorore nepos annis 34. alibi 38.

³⁰ In Italia post Athalaricum Theudanus regnum ambivit, quo defuncto, Totilla successit in regnum. Contra quem Iustinianus misit Narsetem eunuchum et Belisarium, a quibus Totilla interficitur, regnumque Gothorum in Italia destructum est.

³¹ Post haec Theudobertus, rex Francorum, cum exercitu in Italiam ingreditur, eamque maritimis terminis cunctam depopulatus, Narsetem patricium fugavit. Postea Buccellinus dux iussu Theodeberti Siciliam occupavit totam, et Italiam dominans, Agilane in Spania regnante, exercitus imperialis Spaniam ingreditur. Agila interficitur, cui successit in regno Athanagildus, qui ab Spania exercitum imperii expulit.

³² Theodebertus, vexatus a febre, moritur anno 14. regni, cui successit in regno Theobaldus filius eius.

³³ Buccellinus in Italia apud Belissarium et Narsetem patricios saepius fortiter dimicantibus, in fugam vertit, eorumque exercitum proterit, tandem infirmatus a profluvio ventris exercitus suus, ea infirmitate adtritrus, Belisario iam interfecto, a Narsete superatur et interficitur.

³⁴ Ipso anno Theudobaldus obiit, regnumque eius Clotarius accepit, anno ab incarnatione Christi 528. iuxta cyclum vero Victorii anno 532.

³⁵ Childebertus rex apud Parisios obiit, cuius thesaurus et regnum assumpsit Clotarius.

³⁶ Clotarius rex apud Compendii villam anno 51. regni sui vexatus a febre obiit; Aribertus, Gundrannus, Chilpericus et Sigobertus regnum patris dividunt; dedit sors Ariberto regnum Childeberti, Parisius sedem habens, Gundrannus vero regnum Clodomiri, sedem habens Aurelianis, Chilpericus regnum Clotarii patris sui, cathedram Suessionis habens, Sigobertus quoque regnum Theodorici, sedem habens Metis.

³⁷ Athanagildo rege Spaniae defuncto, Louvigildus regnum eius obtinuit.

Iustinus minor annis 11.

Tiberius Constantinus annis 7.

³⁸ Sigobertus, rex Francorum, a duobus pueris dolo Chilperici fratris interficitur, anno 14. regni sui. ³⁹ A transitu Theodeberti usque ad exitum Sigoberti anni sunt 28. A principio usque ad obitum Sigoberti iuxta Septuaginta anni sunt 5767.

⁴⁰ Childebertus, filius Sigoberti, in regno patris sublimatur.

²⁵ Quatuor filii ... Suessionas] Fredeg. I. IV. cap. 30. ²⁶ Amaldricus ... occisus est] Fredeg. I. IV. c. 31. ²⁷ Clodomirus ... filiis eius] multo ampliora leguntur et apud Fredegarium et in Gestis reg. Franc. ²⁸ Theudericus ... pro eo] Fredeg. I. IV. c. 40. ²⁹ In Spania ... in regnum] Fredeg. I. IV. c. 43. ³⁰ In Italia ... destructum est] Fredeg. I. IV. c. 44. ³¹ Post haec ... imperii expulit] Fredeg. I. IV. c. 45. 48. 49. ³² Theodebertus ... eius] Fredeg. I. IV. c. 46. ³³ Buccellinus ... regnumque eius Clotarius accepit] Fredeg. I. IV. c. 50; apud Bedam, in chronico de sex aetatibus, Iustiniano imperatore de Dionysii quidem et Victoris cyclis sermo est, non tamen haec quae iam sequitur computatio invenitur. ³⁴ Childebertus ... Clotarius] ibid. c. 53. ³⁵ Clotarius ... habens Metis] ibid. c. 55. ³⁶ Athanagildo ... obtinuit] ibid. c. 63. ³⁷ Sigobertus ... regni sui] ibid. c. 71. ³⁸ A transitu ... 5767.] ibid. c. 73. ³⁹ Childebertus ... sublimatur] ibid. c. 72.

Mauritius annis 22.

⁴⁰Chilpericus anno 23. regni sui interficitur. ⁴¹Cumque Gundranno, fratri ipsius, perlatum fuisset, eo quod frater suus Chilpericus esset interfectus, festinans perrexit Parisius, ibique Clotarium, filium Chilperici, ad se venire praecepit. Quem baptizare iubet, eumque de sancto lavacro suscipiens, in regno patris firmat.

⁴²Anno 33. regni Gundranni, sub die 5. Kal. Aprilis, ipse Gundrannus rex moritur, cuius regnum Childebertus assumpsit. ⁴³Qui postea in Italiam abiit, et Langobardi se suae ditioni commendant; gloriose exinde Childebertus revertitur. Acceperat enim prius a Mauritio imperatore quinquaginta millia aureorum, ut Langobardos de Italia expugnaret, sed non solum eis non nocuit, sed amicitias cum ipsis munivit.

⁴⁴Anno 3. postquam Childebertus rex Francorum regnum Gundranni acceperat, defunctus est, regnumque eius Theodebertus et Theodoricus, filii eius, assument.

Anno 12. regni Clotarii Theodebertus sortitus est Austriam, sedem habens Metis, Theudericus autem accepit regnum Gundranni in Burgundia, sedem habens Aurelianis.

Focas annis 8.

Heraclius annis 26.

⁴⁵Anno 17. Theudericus regis Francorum, qui erat 28. Clotarii, Theudericus devictum fratrem suum Theudebertum Cavillonum destinat.

⁴⁶Anno 18. Theudericus Metis profluvio ventris moritur; ⁴⁷Brunichildis, avia eius, cum filiis ipsius Theudericus Metis residens, Clotarius super eam irruens, ea capta cum filiis Theudericus, interfecti sunt. Ipsam Brunchildem per triduum diversis poenis affectam, iubetque eam camelo sedentem per omnem exercitum perducere; post haec omnia capitis uno pede et brachio ad viliosissimo equo cauda ligare; ibique calcibus velocitate cursus membratim dirupitur. Firmatumque omne regnum Francorum, sicut a Clotario fuerat dominatum, cum omnibus thesauris ditioni Clotarii iunioris subicitur, anno 28. regni sui, quod feliciter post 16. annos tenuit.

⁴⁸Anno 35. regni Clotarii legati tres nobiles ex genere Langobardorum, Augustus, Pompeius et Canto, Agone rege ad Clotarium destinati, petentes ut 12. millia solidorum, quos annis singulis Francorum aerariis dissolvebant, cassarentur. Clotarius ipsa tributa ad partem Langobardorum cassavit, et amicitiam perpetuam cum Langobardis sacramentis et pactis firmavit.

⁴⁹Anno 38. regni sui Clotarius filium suum Dagobertum consortem regni fecit, eumque super Austrasiis regem constituit.

⁵⁰Anno 45. regni sui Clotarius moritur, regnumque eius filii eius Dagobertus et Airibertus dividunt. Mox Airibertus frater eius moritur, omneque regnum Dagobertus suae ditioni redegit.

⁵¹Heraclius imperator, cum esset litteris minime eruditus, astrologus efficitur. Per quod cernens, a circumcisis gentibus divino nutu imperium esse vastandum, ad Dagobertum regem Francorum dirigens, petiit, ut omnes Iudaeos regni sui ad fidem catholicam baptizandos praeciperet, quod protinus Dagobertus adimplevit. Heraclius per omnes provincias imperii sui talem idemque facere decrevit; ignorabat unde haec calamitas contra imperium surgeret.

⁵²Anno 5. Heraclii et viri religiosissimi Gothorum principis Sisebuti in Spania, Iudaei baptizantur.

⁵³Anno 10. regni Dagoberti, cum ei nunciatum fuisset, exercitum Winidorum To-

a) et Airibertus . . . frater eius Chern.

⁴⁰ Chilpericus . . . interficitur] Fredeg. I. IV. c. 93. ⁴¹ Cumque Gundranno . . . firmat] ibid. lib. V. (Fredegarii chronicon) cap. 3. ⁴² Anno 33. . . assumpsit] ibid. I. V. c. 14. ⁴³ Qui (postea perperam additum) . . . ipsis munivit] ibid. I. IV. c. 92. ⁴⁴ Anno 3. . . habens Aurelianis] ibid. I. V. c. 16. ⁴⁵ Anno 17. . . destinavit] ibid. I. V. c. 38. ⁴⁶ Anno 18. . . ventris moritur] ibid. V. 39. ⁴⁷ Brunichildis . . . 16. annos tenuit] ibid. V. 42. ⁴⁸ Anno 35. . . firmavit] ibid. V. 45. ⁴⁹ Anno 38. . . constituit] ibid. V. 47. ⁵⁰ Anno 45. . . redegit] ibid. V. 66. ⁵¹ Heraclius . . . surgeret] ibid. V. 65. Qualis nostro in iis, quae ex aliis profert, fides habenda sit, v. c. vox minime ostendit; Fredegarius nimium eruditus scripsit. ⁵² Anno 5. Heraclii . . . baptizantur] ex Isidori chronico c. 120. edit. Arevali T. VII. p. 105. ⁵³ Anno 10. . . solvebant] Fredeg. I. V. c. 74.

ringa fuisse ingressum, cum exercitu de regno Austrasiorum de Metis urbe promovens, Mogontiam adgreditur, disponens Rhenum transire. Saxones missos ad Dagobertum dirigunt, petentes ut eis tributa, quae fisci ditionibus dissolvebant, indulgeret. Winidis resistere spondent, et Francorum limites de illis partibus custodire promittunt. Quod Dagobertus praestitit. Exinde iam Saxones tributa, quae reddere consueverant, per praeceptionem Dagoberti habent indultum; quingentas vaccas inferendales annis singulis a Clotario seniore censiti solvebant.

⁶⁴ Anno 11. Dagoberti Sigobertum filium suum in Austrasia sublimavit, sedemque Metis civitate habere permisit.

¹⁰ ⁶⁵ Anno 16. regni sui Dagobertus profluvio ventris moritur.

Heraclius cum matre sua Martina annis 12.

Constantinus, filius Heraclii, mensibus 6.

⁶⁶ Post Dagoberti decessum filius eius Clodoveus sub tenera aetate regnum patris adscivit, anno ab incarnatione Christi 641. indictione 4. Omnes leudes de Neuster et de Burgundia anno 9. Masolago villa eum sublimant in regnum. Aega vero cum regina Nantilde, quam Dagobertus reliquerat, condigne palatium gubernat et regnum Francorum.

Constantinus, filius Constantini, annis 28.

⁶⁷ Anno 3. regni Clodovei Aega Cligiago villa, vexatus a febre, moritur, cui succedunt Hirschaldus in Neustria, et Flaucatus in Burgundia. ⁶⁸ Eo anno Pippinus, maior domus in palatio Sigoberti, moritur. ⁶⁹ Otto, qui baiulus Sigoberti fuerat, in loco eius substituitur. ⁷⁰ Otto a Leutherio, duce Alemannorum, interficitur; gradum honoris maiorem domus in palatio Sigoberti et omne regnum Austrasiorum in manum Grimaldi, filii Pippini, confirmatum est vehementer. ⁷¹ Decedente vero tempore, defuncto Sigoberto, Grimaldus maiordomus filium Sigoberti nomine Dagobertum totondit, volensque filium suum constituere in regnum; Franci vero valde indignantes, Grimaldo insidias praeparant, eumque eximentes ad condemnandum regi Francorum Clodoveo deferunt; in Parisius civitate in carcere retruditur, ibique moritur.

⁷² Clodoveus anno 18. regni sui moritur, regnavitque filius eius Clotarius pro eo, anno ab incarnatione Christi 658. indictione 2. ⁷³ Eodem tempore defuncto Herchinaldo maiore domus, Franci Hebroinum in locum eius statuunt.

⁷⁴ Constantinus princeps Vitaliano papa nuper ordinato, ipse post aliquantos annos, id est per indictionem 6. veniens Romam, obtulit super altare ipsius pallium auro textilem, toto exercitu eius cum cereis ecclesiam intrante die 5. mensis Iulii. Omnia quae erant in aere ad ornatum civitatis deposuit. Sed et ecclesiam beatae Mariae ad Martires, quae de tegulis aereis discoperuit, et in regia urbe cum alia diversa quae deposuerat direxit. Egressus de civitate Romae, reversus Siciliam pro indictione 7. habitavit in civitate Siracusana, talesque afflictiones populo posuit, ut possessoribus provinciarum Calabriae, Siciliae, Africae et Sardiniae per diagrafa seu capita atque navigatione per aliquos annos, quales nunquam aliquando fuerant.

Constantinus, filius Constantini, annis 17.

⁷⁵ In Francia defuncto Clotario, qui regnavit annis 4., Theodoricus et Childericus, fratres eius, sublimantur in regno, Theodoricus in Francia, habens maiorem domus

⁵⁴ Anno 11. ... permisit] Fredeg. l. V. c. 75.
⁵⁵ Anno 16. ... moritur] ibid. c. 79. ⁵⁶ Post Dagoberti ... et regnum Francorum] ibid. l. V. c. 79. 80; sed anno ab inc. christi 641. ind. 4. non legitur apud Fred. ⁵⁷ Anno 3. ... Burgundia] ibid. c. 83. ⁵⁸ Eo anno ... moritur] ibid. c. 85. ⁵⁹ Otto ... substituitur] ibid. c. 86. ⁶⁰ Otto a ... vehementer] ibid. c. 88. ⁶¹ Decedente vero ... ibique moritur] Gesta r. Franc. c. 43. ⁶² Clodoveus ... pro eo] Gesta r. Franc. c. 44. ⁶³ Eodem tempore ... statuunt] ibid. c. 45. ⁶⁴ Constantinus princeps

... aliquando fuerant] tota haec narratio non nisi in Gestis pontificum Romanorum cap. 77. in vita S. Vitaliani occurrit, sed quum noster priorem eius partem usque cum cercis ecclesiam intrante sine dubio non ex gestis, sed ex Bedae chronico hauserit, nec veri simile sit, aut Bedam alteram omisisse, aut nostram ea causa librum pontificalem adisse, eandem exscriptorum aut editorum incuria in nostris Bedae editionibus desiderari existimem. ⁶⁵ In Francia etc. ... privati sunt] Gesta regum Fr. cap. 45.

Hebroinum, Childericus vero in Austrasia cum Walfardo duce. Eo tempore Franci adversus Hebroinum insidias parant, super Theodoricum consurgunt, eumque a regno deiciunt, crines eius incidunt, Hebroinum vero totonderunt, eumque Luxovium monasterio in Burgundia dirigunt; in Austria propter Childericum legationem mittentes accommodant, et una cum Walfardo duce veniens, in regnum Francorum elevatus est. Erat autem ipse Chilpericus levis, omnia nimis incaute peragebat, donec inter eos odium maximum et scandalum crevit, Francos vero valde opprimens, ex quibus uno Franco, nomine Bodilone, ad stipitem tensum caedi valde sine lege praecepit. Haec videntes Franci, ira commoti, Ingobertus videlicet et Amalbertus et reliqui maiores natu Francorum, seditionem contra Childericum concitantes, Bodilo cum reliquis super regem surgens, eum interfecit una cum regina praegnante. Walfardus quoque per fugam vix evadens, in Austriam reversus est. Franci vero Leodesium, filium Hercinaldi, maiorem domatum palatii elegerunt. Hebroinus itaque, accepto consilio, capillos crescere sinens, congregatis in auxilium sociis, hostiliter e Loxovio coenobio egressus, in Francia reversus, cum magno armorum apparatu de nocte surrexit, commoto exercitu usque Ysiram fluvium veniens, interfectis custodibus ad sanctam Maxentiam Ysiram transiens, ibi quos reperit de suis insidiatoribus occidit. Leodesius una cum Theodorico rege et sociis quamplurimis per fugam evasit. Hebroinus eos persequutus est, Bacio villa veniens thesauros regales apprehendit, deinde Crisiaco veniens, regnum recepit; Leodesio data fide sub dolo ad se venire mandavit. Quo facto, Leodesium interfecit, ipse principatum sagaciter recepit, sanctum Leodegarium, Augustidunensem episcopum, diversis poenis afflictum, gladio peremit, Gyrrinum fratrem eius dira poena domnavit; reliqui vero Franci, eorum socii, per fugam vix evaserunt, nonnulli vero in exilio retrusi, aliquanti a propriis facultatibus privati sunt.]

⁶⁶ Eo quoque tempore decedente Walfardo de Austria, Pippinus et Martinus, decidentibus regibus, dominabantur in Auster. Hi duces in hodium versi contra Hebroinum^b aciem dirigunt. Contra quos Theodericus rex^c et Hebroinus cum hoste occurrunt, loco nuncupato Lucofao^d coniuncti se invicem caede magna prosternunt^e, corruique ibi infinita^f populi. Austrasii victi in fugam versi, Hebroinus eos caede crudelissima insequutus, maxima^g parte ex illa regione vastata; Martinus per fugam elapsus, Lauduno ingressus^h, illucⁱ se reclusit. Pippinus vero altrinsecus evasit. Hebroinus itaque patrata^k victoria reversus est, veniens cum exercitu Herciaco^l villa, ad Martinum nuncios misit, et data sacramenta, ut^m cum fiducia ad regem Theodericum veniret, hocⁿ dolose ac fallaciter super vacuas capsas se iurante.^o Martinus eos^p credens, Herciaco^q villa veniens, ibique cum sociis suis interfectus est.^r Hebroinus itaque magis ac magis Francos crudeliter opprimens, dum Ermenfredo^s Franco insidias pararet, Ermenfredus^t quoque per noctem^u clam super eum consurgens, atrociter praefatum Hebroinum interfecit; ad Pippinum in Auster^v fugiens evasit. Franci vero^w, consilio accepto, Warathonem, virum illustrem, in loco Hebroini cum iussione^x regis maiorem domus constituunt. Accepit ipse Waratho^y inter haec obsides a praedicto Pippino, et pacem cum eo iniit. Erat enim^z eidem Warathoni filius efficax industriusque, feroci animo et acerbis moribus, insidiator patris sui, eumque ab honore supplantans, eratque nomen eius Gislamaris.^{aa} Cui beatus Audoenus, Rotomagensis episcopus, prohibuit, ne hanc nequitiam contra patrem suum inferret^{ab}, — quod

a) *Hic incipit codex 2. (regius Parisiensis): „Incipit genealogia ortus vel actus, sive vita karoli gloriosi atque piissimi imperatoris. In temporibus illis, anno ab incarnatione domini 670. decidentibus regibus de gallia, pippinus et martinus potentissimi duces dominabantur in austria.“* b) hebroinum praefectum galliae 2. c) deest 1. d) theodericus rex franchorum et ebroinus praefectus cum hoste ecurrerunt loco nuntii pante ludo fao simulque 2. sed lineolae supra nuncu aus nuntu, aequae ac illae supra Austrasi, et e quo decidentibus corrigitur, a manu 50 secunda eaque saeculis aliquot posteriore profecta esse videntur; primitus igitur nuncupante lucofao scriptum erat. e) prostraverunt 1. f) infima 1. g) maximam partem . . . vastavit 1. h) lauduno regressus 1. i) illic 2. k) paria 1. l) creiaco in marg. erciaco 1. m) deest 1. n) deest 1. o) iurant 1. p) credens ab erciaco 1. q) ermfredo 2. r) ermfredus 2. s) per noctem deest 2. t) austria 2. u) franci quoque 2. v) iussu 1. w) warato etc. 1. x) autem 1. y) gislamaris 1. gissamarus 2. z) faceret 1. 55

66) *Eo quoque . . . interfectus est]* Gesta reg. Franc. cap. 46. 67) *Hebroinus itaque . . . ad Dominum]* ibid. c. 47.

ille audire contempsit — fueruntque inter ipsum Gislamarem et Pippinum bella civilia et multa discordia. Qui ob iniuriam patris et alia crudelia peccata a Deo percussus, iniquissimum spiritum exhalavit^a, iuxta quod sanctus^b Audoenus ei^c praedixerat. Illoque defuncto, Waratho iterum honore pristino nactus^d est. In his diebus beatus^e Audoenus, Rotomagensis episcopus, plenus dierum ac virtutibus praeclarus, Clippiaco^f villa regali in suburbana Parisiorum civitate migravit ad Dominum.

⁶⁸Succedente quippe curriculo temporum praedictus Waratho defunctus est, Franci in diversa oberrantes Bertharium^g in maiorem domatum^h statuunt.

[Iustinianus minor, filius Constantini, annis 10.]ⁱ

¹⁰ ⁶⁹In illis diebus Pippinus ab Auster^j consurgens cum exercitu, contra Theudericum regem Francorum et Bertcharium aciem dirigit, convenientibus ad proelium in loco nuncupante^k Textricio, illis inter se belligerantibus, Theudericus rex^l et Bertcharius terga verterunt, Pippinus quoque victor extitit.^m Succedente itaque tempore Bertcharius ab adulatoribus suis occiditur, post haec Pippinus subⁿ Theodorico rege^o coepit esse principali regimine maiordomus, thesauris acceptis, Nordoberto^p quondam^q de suis cum rege relicto, ipse in Auster remeavit.^r Erat quippe Pippino principi nobilissima uxor et sapiens, nomine Plectrudis, ex ipsa genuit filios duos, nomen maioris Drocus, nomen minoris Grimoaldus^s; Drocus ducatum Campaniae accepit.^t

²⁰ ⁷⁰Eo tempore Theudericus rex obiit, regnavitque annis 19.^u Clodoveus, filius eius, puer regalem sedem^v suscepit, regnavitque annos duos; post quem^w Childebertus frater eius in regno statutus est. [Eo tempore Nordobertus moritur.]^x Grimaldus, filius Pippini iunior, in aula regis Childeberti maiordomus effectus est. Grimaldus quoque genuit filium ex concubina, Theodaldo nomine.

[Leo annis 3.]

²⁵ ⁷¹Eo tempore Drocus^y Pippini filius defunctus est. Habensque^z Pippinus praefatus princeps filium ex alia uxore^{aa}, nomine Alpaigde^{ab}, Karolum nomine, virum elegantem, egregium atque utilem.^{ac}

[Tiberius annis 7.]

³⁰ ⁷²Heribertus, rex Langobardorum, multas cartas^{ad} et patrimonia Alpium Cottiarum, quae quondam pertinebant ad ius apostolicae sedis, sed a Langobardis multo tempore fuerant ablata, restituit iuri eiusdem sedis, et hanc donationem aureis scriptam litteris Romam direxit.]

[Iustinianus secundo cum Tiberio filio annis 6.]

³⁵ ⁷³Pippinus princeps multa bella gessit contra gentes plurimas.^{ae} ⁷⁴Anno incarnationis dominicae 710 Pippinus migravit in Alamannia.^{af}

Anno 711. aquae inundaverunt valde.^{ag} ⁷⁵Tunc enim bonae memoriae gloriosus Childebertus iustus migravit ad Dominum, anno 18.^{ah} regni sui, regnavitque Dagobertus filius eius pro eo.

a) iniquissimam exhalavit animam 1. b) deest 1. c) deest 1. d) honorem pristinum nactus 1. e) chil-
⁴⁰ pisco 2. f) bercharium 1. constanten. g) maiorem dominatum 2. h) Iustinianus . . . annis 10. et reliquas
 de orientis imperatorum annis notitiae desunt 2. i) ab austria 2. k) nuncupato 2. l) deest 2. m) extitit. Ce-
 dendum itaque tempori. Bertgarius 1. n) deest 1. o) nordibertum 2. nordberto Martene. p) quodam 2.
 q) austria meavit 2. r) drochus etc. . . . grimaldus 2. s) cepit 2. t) XVI. 1. u) regaum 1. v) annis
⁴⁵ duobus postquam Ch. 1. w) Eo t. N. m. deest 2. x) drochus Mart. y) habebatque 1. z) coniuge 2. aa) al-
 paigede 1. ab) utilem. hortus Caroli vetuli. Pippinus princeps multa bella 2. (media desunt.) b) multas cartas
 Chem. c) m. ad alamanniam 1. in allamannia Mart. d) anno XII. 2.

68) Succedente . . . statuunt] ibid. c. 48. 69) In pinus . . . plurimas] Gesta reg. Franc. cap. 49.
 illis diebus . . . Campaniae accepit] ibid. c. 48. 74) Anno i. d. 710. . . valde] ex ann. Laures-
⁵⁰ 70) Eo tempore . . . nomine] ibid. c. 49. 71) Eo ham. 75) Tunc enim . . . pro eo] Gesta reg.
 tempore Drocus . . . utilem] ibid. c. 49. 72) He- Franc. c. 50.
 ribertus . . . direxit] ex Bedae chronico. 73) Pip-

[Philippicus^a anno 1. mensibus 6.

⁷⁶ Ipse Constantio papae misit litteras pravi dogmatis, quas ille cum apostolicae sedis consilio respuit, et huius rei causa fecit picturas in porticu sancti Petri, quae acta sex sanctarum synodorum universalium continent. Nam et huiusmodi picturas cum haberent in urbe regia, Philippicus iusserat auferri. Statuitque populus Romanus, ut ne heretici imperatoris nomen aut cartas aut figuram solidi susciperent. Unde nec eius effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solemniam prolatum.]

Anno 713. ⁷⁷ Igitur Grimaldus habebat uxorem, nomine Thudsindam^d, filiam Radbodi^e ducis gentilis. Aegrotante^f quippe Pippino principe, dum ad eum visitandum ipse Grimaldus^g accessisset, in basilica sancti Lamberti martyris^h Leodico peremptus est a Ragogarioⁱ gentile. Theodaldus vero filius eius, iubente avo, in^k aula regis honore patris sublimatur.

[Anastasius annis 3.]

Anno 714. ab incarnatione Domini^l Pippinus^m febre valida correptus obiit. Obiit nuerat principatum annis 27. Plectrudis, relicta Pippini, cum nepote suo Theodaldo vel Dagoberto rege cuncta gubernabatⁿ sub discreto regimine.

Anno 715. Franci denuo in Cottia silva contra Theodaldum et Austrasios irruunt^o, ac sese mutuo durissima caede prosternunt. Theodaldus autem per fugam lapsus, ereptus est; ipsoque^p fugato, Raganfredum maiorem domus elegerunt^q, qui commoto a rege Dagoberto exercitu, Carbonariam silvam transeuntes, usque Mosam fluvium terram silvasque vastantes succenderunt. Cum Radhbode^r duce gentili amicitias feriant. Karolus vero, filius Pippini, his diebus a Plectrude sub custodia tenebatur, sed auxiliante Domino vix evasit.

Eo^s tempore Dagobertus rex aegrotans mortuus est, anno 6. regni sui; Franci vero Danielelem, quondam clericum, caesarie capitis crescente, in regem stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant.

[Liutbrandus^t, rex Langobardorum, donationem patrimonii Alpium Cottiarum, quam Heribertus rex fecerat et ille repetierat, admonitione venerabilis papae Gregorii confirmavit.]

His temporibus in Spania super Gothos regnabat Witicha, qui regnavit annis 7. et menses 3. Iste deditus in feminis, exemplo suo sacerdotes ac populum luxuriose vivere docuit, irritans furorem Domini.

Sarraceni tunc in Spania ingrediuntur. Gothi super se Rudericum regem constituunt. Rudericus rex cum magno exercitu Gothorum Sarracenis obviam it in proelio; sed inito proelio, Gothi debellati sunt a Sarracenis, sicque regnum Gothorum in Spania finitur, et infra duos annos Sarraceni pene totam Spaniam subiciunt.]

Sema^u, rex Sarracenorum, post nono anno quam in Spania^v ingressi sunt Sarraceni^w, Narbonam obsidet, obsessamque capit, virosque civitatis illius gladio perimi iussit; mulieres vero vel^x parvulos captivos in Spaniam ducunt. Et in ipso anno mense tertio ad obsidendam Tolosam pergunt. Quam dum obsiderent, exiit obviam eis Eudo, princeps Aquitaniae, cum exercitu Aquitanorum vel Francorum, et commisit cum eis proelium; et dum proeliare coepissent, terga versus est exercitus Sarracenorum, maximaque pars ibi cecidit gladio. Ambisa, rex Sarracenorum, cum ingenti exercitu post quinto anno^y Gallias aggreditur, Carcassonam expugnat et capit, et usque Nemauso pace acquisivit, et obsides eorum Barchinona transmittit.^z

a) Philippicus . . . solemniam prolatum deest 2. b) deest 1. c) ad 1. d) tudindam 1. thusindam 2. e) rathbodi 2. f) excitante 1. g) deest 2. h) deest 2. i) reganario 2. raganario Mart. k) avo suo in 2. l) ab incarnatione domini deest 2. m) gubernat 2. n) irruerunt 2. o) ipso quoque 1. p) elegerunt. Regis Dagoberti exercitu 1. q) rathbode 1. r) H. 1. s) quendam 1. t) Liutbrandus . . . totam Spaniam subiciunt 50 deest 2. u) Sema 2. soma alii zema 1. v) nono anno postquam Spaniam 1. w) deest 1. x) et 1. y) quintum annum 1. z) transmissit 1.

76) Ipse Constantio . . . prolatum] ex Bedae chronico. 77) Igitur Grimaldus . . . sublimatur] . . . nuncupant] ibid. c. 52. 80) Liutbrandus Gesta reg. Franc. c. 50. 78) Pippinus . . . vix . . . confirmavit] ex Bedae chronico. 55

⁸¹Anno ab incarnatione* Domini 716. Franci exercitum movent usque fluvium Mosam contra Karolum.* Ex alia parte Frisiones cum Radhbode^b duce consurgunt. Karolus quoque super Frisiones irruens, maximumque^c dispendium de exercitu suo perpeusus, atque per fugam dilapsus abscessit.^d

⁵ ⁸²Anno 717. Iterum Chilpericus cum Raganfredo vel Francis hoste commota, Ardinam silvam ingressus, usque Renum fluvium vel Colonia civitate pervenerunt, vastantes terras. Thesauro multo a Plectrude matrona accepto, reversi sunt; sed in loco qui dicitur Amblava, Karolo in eos irruente, maximum dispendium perpeussi sunt.

¹⁰ ⁸³Eodem tempore praedictus vir Karolus, exercitu commoto, iterum contra Chilpericum vel Raganfredum consurgens; contra quem illi hostem colligunt, bellum praeparantes accelerant; sed pacem Karolus postulat. Illisque contradicentibus, ad praelium egressi sunt in loco qui dicitur Viciaco^e, dominica die illucescente, 12. Calendas Aprilis; illisque fortiter bellantibus, Chilpericus cum Raganfredo terga vertit; Karolus victor exstitit, regiones illas vastatas atque captivas. Itemque^f cum multa ¹⁵ praeda in Austria reversus, Colonia civitate veniens, ibique seditionem movit, cum Plectrude matrona disceptavit, et thesauros patris sui sagaciter recepit, regemque ibi statuit nomine Clotarium.

²⁰ ⁸⁴Chilpericus itaque vel Raganfredus Eudonem ducem expetunt in auxilium, qui movens exercitum, contra Karolum perrexit. At ille constanter occurrit ei intrepidus. Sed Eudo fugiens Parisius civitate regressus, Chilpericum regem cum thesauris regalibus sublatum, ultra Ligerim recessit. Karolus enim persecutus, non reperit eum. Clotarius quidem, memoratus rex, eo anno obiit. ²⁵ Interea Radbodus dux^g moritur. Annoque insequente Karolus legationem ad Eudonem dirigens, amicitiasque cum eo faciens: ille vero Chilpericum regem cum multis muneribus reddidit. Mortuus quidem est Noviom^h civitate, regnavitque annis 5. Franci vero Theodosium, filium Dagoberti regis iunioris, super se statuunt in regem.

³⁰ ⁸⁵Anno 725. Sarraceni Augustudunum civitatem destruxerunt ⁴. feria, 11. Calendas Septembris, thesaurumque civitatis illius capientes, cum praeda magna Spania redeunt.

³⁵ ⁸⁶Anno 731. Karolus vastavit duas vices ultra Ligerim, et Raganfredus moritur.

⁴⁰ ⁸⁷Anno 732. Abderaman, rex Spaniae, cum exercitu magno Sarracenorum per Pampelonam et montes Pireneos transiens, Burdigalem civitatem obsidet. Tunc Eudo, princeps Aquitaniae, collecto exercitu obviam eis exiit in praelium super Garonna fluvium; sed inito praelio, Sarraceni victores existunt, Eudo vero fugiens maximam partem exercitus sui perdidit, et ita demum Sarraceni Aquitaniam depraedare coeperunt. Eudo vero ad Karolum Francorum principem veniens, postulavit ei auxilium. Tunc Karolus, collecto magno exercitu, exiit eis obviam, et inito praelio in suburbio Pictavensi debellati sunt Sarraceni a Francis, ibique rex Abderaman cecidit cum exercitu suo in praelium, et qui remanserunt ex eis, per fugam reversi sunt in Spania. ⁴⁵ Karolus vero, spolia accepta, cum triumpho gloriae reversus est in Francia.

⁵⁰ ⁸⁸Anno 734. Karolus ingressus est in Frisia cum exercitu magno, delevit eam usque ad internicionem, ac suo subiugavit imperio. His temporibus Iusseph-Ibin-Abderamanⁱ Narbona praeficitur; alio anno Rodanum fluvium transiit, Arelato civitate pace ingreditur, thesaurosque civitatis invadit, et per quatuor annos totam Arelaten⁵⁵ sem provinciam depopulat atque depraedat.

⁹⁰ His diebus papa Gregorius minor, Romanae ecclesiae episcopus, claves venerandi sepulcri Petri apostoli et vincula eiusdem cum magnis muneribus legatione ad

⁸¹) ab incarnatione *deest* a.) exercitum usque f. M. c. R. dirigunt a. b) rhabode i. c) maximum i. d) abscessit. *Eam post vocem, foliis aliquot excisis, verba anni 777. et Segeberg et ponit ibi custodias sepuntur* i. ⁵⁰ e) vitiaco Mart. f) iterumque Mart. g) radbodus rex Boug. non bene legitur; *codex exhibet radbodus dux.* h) vicino Mart. i) post ibin alia manu filius scriptum.

81) *A. a. i. d. 716. Franci ... abscessit*] Gesta r. F. c. 62. 82) *A. 717. iterum ... perpeussi sunt*] Gesta reg. Franc. c. 63. 83) *Eodem ... Clotarium*] *ibid.* c. 63. 84) *Chilpericus ... in regem*] *ibid.* c. 63. verba tamen: 85) *Interea Radbodus dux moritur*] ex ann. Lauresh. incerta. 86) *Anno 725.*] solus anni numerus ex ann. Lauresh. reliqua genuina sunt. 87) *Anno 731. ... moritur*] ex ann. Lauresh. 88) anni numerus ex ann. Lauresh. reliqua genuina sunt. 89) *Anno 734. ... internicionem*] ex ann. Lauresh. 90) *His diebus ... scriptum reman-*

Karolum principem Francorum misit; quod antea nullo Francorum principi a quolibet Romanae urbis praesule missum fuerat. Epistolam quoque et decreta Romanorum principum praedictus papa Gregorius cum legatione, etiam munera misit. Quo pacto patrat, sese populus Romanus, relicto imperatore Graecorum et dominatione, ad praedicti principis defensionem et invictam eius clementiam convertere cum voluissent; ipse vero his omnibus cum gaudio et gratiarum actione Domino repensis, ipsam legationem cum magnis muneribus Romam remisit. Posthaec elegit viros religiosos ex suis fidelibus, Grimonem scilicet, Corbiansis monasterii abbatem, et Sigibertum, reclusum basilicae sancti Dionysii martyris, et cum magnis muneribus ad limina beati Petri principis apostolorum misit, ac per eos omnia in responsis, quae sibi et populo Francorum visa fuerunt, praesuli scriptum remandavit.

Posthaec praefatus princeps, audiens quod Sarraceni provinciam Arelatensem vel ceteras civitates in circuitu depopularent, collecto magno exercitu Francorum vel Burgundionum vel ceterarum in circuitu nationum, quae ditioni illius erant, Avinionem civitatem bellando inrupit, Sarracenos quos ibi invenit interemit, et transito Rodano ad obsidendam civitatem Narbonam properat. Quam dum obsideret, Ocupa, rex Sarracenorum, ex Spania Amor-Ibin-Calet cum exercitu magno Sarracenorum ad praesidium Narbona transmittit. Tunc Karolus partem exercitus sui ad obsidendam civitatem reliquit, reliquam vero partem sumpta, Sarracenis obviam exivit in praelio super Berre fluvio. Et dum praeliare coepissent, debellati sunt Sarraceni a Francis caede magna, maximaque pars ipsorum cecidit in gladio, et experti sunt Sarraceni, Francorum praelio, qui ex Syria egressi sunt, Karolum fortissimum in omnibus reppererunt. Ipse vero Karolus, spolia collecta et copiosam praedam, cum reverteretur, Magdalonam destrui praecepit, Nemauso vero arenam civitatis illius atque portas cremari iussit; atque obvaidibus acceptis, reversus est in Franciam.

ORTUS PIPPINI.

⁹¹ Anno 741. ^b Carolus princeps obiit, regnavit annis 23 et menses 6; obiit 11. Calendas Novembris; filiique eius Pippinus et Karlmannus principatum patris inter se dividunt. Karlmannus Austria, Alamannia atque Toringia sortitur, Pippinus vero Burgundiam atque Provinciam accepit. Zacharias, natione Graecus, sanctae Romanae ecclesiae papa, sedit Romae.

Huius temporibus Karlmannus rex Francorum, filius praedicti principis Caroli, frater Pippini, divino amore et desiderio caelestis patriae compunctus, sponte regnum reliquit, filiosque suos Pippino fratri commendavit; ipse vero Romam pergens, ad limina beati Petri apostoli cum plurimis suis optimatibus et donis innumerabilibus pervenit, et ante sepulcrum beati Petri posuit; capitisque coma deposita, habitum clericalem ordinante beato Zacharia papa assumsit, aliquantoque tempore ibidem mansit. Consilio vero accepto eiusdem pontificis, ad Casinum montem et coenobium sancti Benedicti perrexit, ibique obedientiam regularem Optato abbate promittens, monasticam professionem spondit. Pippinus vero regnum patris totum sibi vindicavit, et per auctoritatem Romani pontificis ex praefecto palatii rex constitutus. Post obitum Zachariae pontificis Stephanus, natione Graecus, sedit in pontificatu. Hic molestiam Langobardorum et superbiam Haistulphi regis non sufferens, ad defensionem Pippini, regis Francorum, quaerendam partibus Franciae pergit. Quod cum nunciatum fuisset regi Pippino, magno repletus est gaudio, filiumque suum primogenitum Karolum, qui post eum regnaturus erat, obviam ei ire praecepit, ipsumque cum honore ad praesentiam eius in villa quae dicitur Pons Hugonis, adducere; ibique veniens praedictus

^a) Mart. et Bouq. perperam amoribinnilet. b) DCC::: codes. c) Fredegarius XXV.

David] iisdem verbis in Fredeg. contin. c. 110 leguntur, omissis verbis „epistolam ... munera misit“ et „ac per eos ... remandavit“, quae unde noster hauserit nescitur; genuina tamen esse, vel ex eo patet, quod et apud annalistam Mettensem, qui nostrum decimo vel undecimo seculo exscripsit, leguntur. Pronus igitur sum in eam opinionem, et Fredegarii continuato-

rum et nostrum ex communi, sed qui iam perierit, fonte derivari. ⁹¹) Anno 741. ... Provinciam accepit] ex Fredeg. contin. c. 131. ⁹²) Pippinus ... per auctoritatem R. p. ex p. p. rex constitutus] ex Einhardi vita Karoli cap. 3. ⁹³) Quod cum nunciatum fuisset ... hiemare praecepit] initium et finis huius narrationis in Fredegarii contin. c. 119. leguntur.

papa, a Pippino rege honorifice susceptus est.* Sequenti die una cum clero suo aspersus cinere et indutus cilicio in terram prostratus, per misericordiam Dei omnipotentis et merita beatorum apostolorum Petri et Pauli Pippinum regem obsecrans, ut se et populum Romanum de manu Langobardorum et superbi regis Haistulphi servitio liberaret; nec antea de terra surgere voluit, quam sibi rex praedictus Pippinus cum filiis suis et optimatibus Francorum manum porrigerent, et ipsum pro iudicio suffragii futuri et liberationis de terra levarent. Tunc rex Pippinus omnem pontificis voluntatem adimplens, direxit eum ad monasterium sancti Dionysii martyris, eumque ibi summo honore et diligentia hiemare praecepit.

¹⁰ Porro Pippinus rex legationem ad Haistulphum, regem Langobardorum, misit, hortans eum, ut propter reverentiam apostolorum Petri et Pauli Romanas urbes non affligeret, et superstitiose has impias praesumptiones contra pontificem Romanae urbis non moveret. Sed iidem legati super his omnibus, quae princeps Pippinus mandaverat, nihil aliud ab illo superbo tyranno nisi plena superbia responsa et contumacia ¹⁵ verba audire meruerunt. Stephanus autem papa ipsum piissimum principem Pippinum regem Francorum ac patricium Romanorum oleo unctionis perunxit secundum morem maiorum unctione sacra, filiosque eius duos felici successione Carolum et Carlomanum eodem coronavit honore.^b . . . . Pippinus vero rex non poterat ea quae Romano praesuli promiserat, nisi toto affectu cum Dei auxilio adimpleret.

²⁰ Pippinus itaque Alpes transiens, legatos suos ad Haistulfum mittens, postulavit ut sanctam Romanam ecclesiam, cuius ille defensor per ordinationem divinam fuerat, non affligeret, sed omnem iustitiam de rebus ablatis faceret. Haistulphus vero in superbia elatus, convitia etiam in praefatum pontificem per inepta verba imponens, nihil ei se facere promittens, nisi viam se praebere, quatenus ad propria remearet. ²⁵ Illi vero missi promittebant, non aliter domnum Pippinum a finibus Langobardiae esse profecturum, nisi prius Haistulfus iustitiam sancto Petro faceret. Haistulfus autem requisivit, quae illa iustitia esset; cui legati responderunt: *Ut ei reddas Pentapolim, Narnias et Cecanum, et omnia unde populus Romanus de tua iniquitate conquiritur; et hoc tibi mandat Pippinus, quod si iustitiam sancto Petro reddere vis, dabit tibi ³⁰ duodecim milia solidorum.* Haistulfus, his omnibus spreto, legatos absque ullis pacificis verbis absolvit.

Pippinus igitur iter coeptum peragens, ad clusas Langobardorum pervenit, illique dirutus et Haistulfum cum Langobardis in fugam expulsis, Papiam civitatem obsedit [annum unum et menses tres]. In qua Haistulfum includens, ita per Dei adiutorium illum coarctavit, ut omnes iustitias sancti Petri se redditurum repromitteret. His minis Haistulfus tyrannus territus, per manus Pentapolim, Narnias et Cecanum et reliqua debita quae sancto Petro debuerat, missis domni Pippini regis per vadium reddidit, et triginta milia solidorum Pippino regi tribuit, spondens se singulis annis in tributum, id est quinque milia solidorum partibus Francorum se redditurum. ⁴⁰ Haec omnia iureiurando Haistulfus cum suis optimatibus et omnibus nobilibus Langobardorum se adimpleturum esse spondit, et firmitatis causa dedit regi Pippino de nobilibus Langobardorum 40 obsides. Pippinus vero, accepta benedictione domni apostolici, in pace eum abire permisit, tradens ei Ravennam, Pentapolim, Narnias et Cecanum, et quidquid in illis partibus continebatur. His omnibus peractis, Pippinus victor ⁴⁵ ad propria remeavit. Quo revertente in Francia, Haistulfus perfidus rex omnia quaecumque promiserat contumaciter postposuit, et Stephanum papam cum armis a finibus suis expulit. Eodem⁹⁵ anno beatae memoriae Carlomannus monachus migravit ad Dominum, et Bonifacius archiepiscopus, in Frisia verbum Dei nuntians, martyrio^d coronatur.

⁵⁰ a) susceptus est. Qui multa munera tam regi quam et optimatibus eius largitus est. Sequenti die *Ann. Mettenses*. b) honore. *inter haec vocem et sequentem Carlomanni, fratris Pippini, legatio in Franciam exiit, fortasse et alia. cf. Ann. Mett. l. a.* c) annum unum et menses tres spuria esse videntur, cum nec in fonte huius notitia. *Frødegario scilicet, nec in iis qui ex nostro fluxerunt annalibus Mettensibus legantur.* d) martyrio extiterat in codice, nec tamen omitti potest.

⁵⁵ 94) Porro Pippinus . . . urbis non moveret] Frødeg. contin. cap. 119. 95) Eodem anno . . . martyrio coronatur] ann. Lauresh. a. 754.

⁹⁶ Tunc Haistulfus, rex Langobardorum, fidem quam Pippino regi promiserat, fefellit, cum exercitu Romanos fines invadens, etiam ipsam Urbem obsedit. Haec audiens Pippinus rex, exercitum congregans et per Burgundiam iter faciens, usque ad Mauriennam urbem pervenit. Haec cum audisset, Langobardis elusas firmare atque Francis iussit resistere Haistulfus. Pippinus interea, transiectis Alpibus cum robore exercitus sui, ipsum vallum vel firmitatem, quam Langobardi firmarant, destruxit, exercitum eorum in fugam convertit, inde ad Ticinum urbem pervenit, totam illam regionem devastans, illam munitissimam civitatem obsedit. Hoc Haistulfus cernens nullamque spem evadendi habens, per supplicationem sacerdotum veniam a praecellentissimo rege Pippino postulavit, et ea quae contra ius vel sacramenta perpetraverat, secundum iudicium optinatum Francorum se plenissima voluntate emendare apopondit. Rex vero Pippinus solito more misericordia motus, regnum et vitam concessit. Haistulfus autem per iudicium Francorum thesaurum quod in Ticino erat, tertiam partem Pippino tradidit, sacramenta iterum renovans obsidesque tribuens, promisit se semper esse fidelem, et annuale tributum, quod Francis tribuerat, per missos suos annis singulis esse transmissurum, et ea quae sancto Petro vel Stephano papae annis praeteritis promiserat, cuncta reddidit. Pippinus autem victor, Iulianensem exercitum, gaudens ad propria remeavit, thesauris et obsidibus secum adductis.

⁹⁷ Haistulfus vero rex, dum venationem in quadam silva exercebat, divina ultione percussus, de equo in quo sedebat in terra proiectus, tertia die vitam amisit.

Post haec Stephanus papa obiit. His temporibus Iusseph-Ibin-Abderaman, tyrannide assumpta, super Sarracenos in Spania regnat; dira fames tunc Spaniam domuit. Waifaricus, princeps Aquitaniae, Narbonam deprædat.

Anno 752. Ansemundus Gotus Nemauso civitatem, Magdalonam, Agathen, Biterris, Pippino regi Francorum tradidit. Ex eo die Franci Narbonam infestant. Waifaricus, principem Aquitaniae, Pippinus prosequitur, eo quod nollet se ditioni illius dare, sicut Eudo fecerat Karolo patri eius.

⁹⁸ Anno 759. Franci Narbonam obsident, datoque sacramento Gothis qui ibi erant, ut si civitatem partibus traderent Pippini regis Francorum, permitterent eos legem suam habere: quo facto ipsi Goti Sarracenos qui in praesidio illius erant, occidunt, ipsamque civitatem partibus Francorum tradunt.

Anno 762. gelu magnum Gallias, Illyricum et Thraciam deprimit, et multas arbores olivarum et ficulnearum decoctae gelu aruerunt; sed et germen messium aruit; et supervenienti anno praedictas regiones gravius depressit fames, ita ut multi homines penuria panis perirent.

Pippinus rex Narbonam veniens, Tolosa, Albigis et Ruthenis illi traditae sunt; et non post multum tempus Waifaricus princeps obiit mense Iunio. Pippinus vero rex, principatu illius adeptus, post dies centum mense Septembrio vitam finivit, regnavitque annis 27. Cum per annos 15 aut eo amplius solis Francis imperaret, finito Aquitanico bello, quod contra Waifaricum ducem Aquitaniae per continuos novem annos gerebatur, apud Parisios morbo aquae intercutis diem obiit.

EXORDIUM KAROLI MAGNI QUO REGNARE COEPIT.

768. Regnumque illius filii sui Karolus et Karlomannus inter se dividunt; sed Karlomannus brevi tempore regno potitus obiit, totumque regnum patris Carolus accepit.

a) francis debuere *Ann. Metz.* b) waifaricus 2. c) qui ibi erant *desert Catal.* d) traderent partibus popini *permitterent Catal.* e) facto gothi sarracenos occiderunt et civitatem partibus francorum reddiderunt *Catal.* 45 f) gallicis 2. g) patris carolus occupavit *Bouquet.*

96) Tunc Haistulfus... *secum adductis*] ex *Fred. deg. contin. c. 126.* 97) Haistulfus vero... *vitam amisit*] ex *Fred. contin. c. 122.* 98) Anno 759. Franci... *tradunt*] *Eadem verba recitat ex veteri chronico Catellus lib. 3. hist. Occitaniae pag. 638. Bouquet. cf. ann. Mett. et Cervas. Tilberiensis ap. Leibnit. SS. T. I. P. 940. Ecclesiae Narbonensis metropolitanae ut observat Pagus ad a. 765. N. 23 cum Fran-*

ci Sarracenos e Gallia penitus eiecerent, hae suberant civitates, Biterrensis, Agathensis, Nemausensis, Magalonsensis, Carcassonensis, Helensis, Uctiensis et Lutevensis; quarum 50 duae postremae prius ad Franciam aliquando pertinuerant, ceterae nequaquam. Illae vero rursus metropoli Narbonensi subiectae sunt. Bouquet. 99) Cum per annos 15... intercutis diem obiit] ex *Einhardi vita Karoli cap. 5. 65*

¹ Anno 3. Karoli regis abiit Berta regina, mater Karoli, in Italia ad placitum 770. contra Desiderium regem; et redditae sunt civitates plurimae ad partem sancti Petri, et Berta adduxit filiam Desiderii in Francia. Et insequenti anno Karolusmannus mortuus est. Karolus² autem, fratre defuncto, consensu omnium Francorum rex constituitur. De nativitate Karoli magni, atque infantia vel etiam pueritia quia neque etc.

³ ⁵ Adrianus, papa urbis Romae, legatos suos ob defensionem Romanae ecclesiae ad Karolum, regem Francorum, misit, quia valde affligebatur a rege Langobardorum Desiderio, qui Haistulfo successerat, ac per donationem Pippini regis Francorum regnum tenebat Langobardorum. Eratque tunc Karolus rex in loco qui dicitur Teudonis-villa. Veniens ibi domni apostolici missus Adriani, nomine Petrus, proceribus apostolici ⁴ ipsum ad defendendam sanctam ecclesiam postulavit, ut ipsum Romanorum populum superbi⁴ regis Desiderii liberaret, ⁴ adiungens quod ipse legitimus tutor et defensor esset illius plebis, quoniam illum praedecessor suus, beatae memoriae Stephanus papa, unzione sacra liniens, tunc regem^b ac patricium Romanorum ordinavit. Karolus igitur rex per consilium optimatum suorum, voluntatem domni apostolici se ad-
¹⁵ impleturum esse cum Dei auxilio, devota mente spondit.

Eodem anno synodum tenuit in Ienua civitate, in quo conventu exercitum divisit, partem secum retinens, ut per Cenisium montem transiret; partem vero reliquam, cui praefecit Bernardum avunculum suum, cum ceteris fidelibus per Iovis montem in Italia intrare praecipit. Desiderius vero rex, immemor beneficiorum Pippini regis, per cuius donationem regnum Langobardorum sortitus est, clusas fortiter contra regem Karolum exercitumque eius firmare praecipit. Castrametatus est itaque praedictus rex Karolus e regione clusarum et^c valli, quod Langobardi defenderant. Misit autem per difficilem ascensum montis legionem ex probatissimis pugnatoribus, qui transcensu montis^d Langobardos cum Desiderio rege eorum et Oggerio in fugam converterunt. Karolus vero rex cum exercitu suo per apertas clusas, auxiliante Domino et sancto Petro, in Italiam intravit, ad Papiam civitatem usque pervenit: in qua Desiderio incluso, ipsam civitatem obsedit et vallo firmissimo circumdedit. Celebravit autem in iisdem castris natale Domini, et pascha Romae.

Revertente cum Dei auxilio, intercedentibus apostolis Petro et Paulo, glorioso rege 771. Karolo a Romana urbe, ad Papiam venit; ibique venientes undique Langobardi de singulis civitatibus Italiae, subdiderunt se dominio et regimini gloriosi regis Karoli. Adalgisus vero, filius Desiderii, fugiens navem intravit, ad Constantinopolim perrexit. Karolus vero Papiam civitatem decem menses^e obsedit; et ita mense Iunio capta est civitas a Francis. Porro gloriosus rex Karolus cuncta Italia sibi subiugata vel ordinata, custodias Francorum in Papia civitate dimissas, trusoque in exilium Desiderio rege et Oggerio et uxore et filia, ipse cum magno triumpho, auxiliante Domino, in Francia reversus est. Sic regnum Langobardorum finivit. Regnaverunt Langobardi annis 214.

⁶ Anno 772, anno scilicet 5. Caroli regis, Carolus rex hostiliter ingressus est in 772. Saxonia, et destruxit fanum eorum, quod vocabatur Hirminsuul^f, inchoatumque cum eis bellum, etc.

a) in codex. b) liniens hunc regem 2. liniens in regem Bouq. c) clusarum, sed vallum langobardi defendebant ann. Mett. d) qui transcensum montis 2. qui transcensu monte ann. Mett. e) annos 2. menses conjectura mea; secundum vitam Hadriani I. obsidio urbis inceperat mense Octobri anni praecedentis. f) hirminsuul hucusque codex 2. (Parisiensis) a D. Faarbero iterum cum Chesno et Bouqueto collatus est.

1) Anno 3. . . mortuus est] ex ann. Lauresh. a. 770. 771. 2) Karolus autem . . . quia neque etc.] ex Einhardi vita K. cap. 3. unde et alia nonnulla, a Bouqueto iure omissa. 3) Adrianus papa . . . langobardi annis 214.] Haec omnia, si bene video, ex annalibus Laurissensibus ad a. 773. 774, vita Hadriani I. et ann. Lauresh. a. 774. fluxerant; verba Desiderio qui Haistulfo successerat ac p. d. P. r. F. r. t. Langobardorum, aequae ac immemor benef. P. p. c. d. r. Langobardorum sortitus est ex Fredeg. contin. c. 122. petita esse videntur. 4) ad-
iungens . . . romanorum ordinavit tum Desiderius . . . sortitus est et sed vallum langobardi defendebant nec non trusoque in exilium Desiderio r. et u. et filia ac hactenus autem stetit regnum Langobardorum annis 214.] habentur etiam in ann. Mett. a. 773. 774. De Oggerio non nisi in Gestis Romanorum pontificum et monacho Sangallensi mentio iniicitur. 5) anno 772. . . hirminsuul] ex ann. Lauresh. ad h. a. 6) inchoatumque cum eis bellum etc.] ex Einh. vita Karoli. M. c. 7.

775. ⁶Anno 775. abijt Karolus rex hostiliter in Saxonia, et vastavit eam, fecitque ibi caedem magnam hominum, et comprehendit ibi duos castellos, Heresburgii et Sigisburgii, et posuit ibi custodias. [⁶Et Gundelandus abba mutavit monasterium Laurishaim in monte ubi sanctus Nazarius requiescit.]
776. ⁷Et in sequenti anno abijt iterum rex Karolus in Italia, et recepit illa castella quae residua erant, et Rotgault⁴ interfectus est. Et inde revertens, ingressus est in Saxonia, et maximam partem Saxoniae accepit, et conversi sunt Saxones ad fidem Christi, et multi Saxonum baptizati sunt.
777. ⁸Et in alio anno habuit Karolus conventum maximum Francorum, id est Magii⁵ campum, in Saxonia ad Partesbrunna⁶, et ibi paganorum Saxonum⁷ multitudo baptizata est.
778. ⁹Et in anno 778. congregans Karolus rex exercitum magnum, ingressus est in Spania⁸, et conquisivit civitatem Pampelonam. Et ibi Taurus, Saracenorum rex, venit ad eum, et tradidit⁹ civitates quas habuit, et dedit ei obsides fratrem suum et filium. Et inde perrexit usque ad¹⁰ Caesarangustam. Et dum in illis partibus moraretur¹¹, Saxones, perfida gens, mentientes¹² fidem egressi sunt de finibus suis, venerunt usque ad Rhenum fluvium incendendo omnia atque vastando. Et¹³ dum reverterentur cum praeda magna, pervenit nuntius ad Karolum regem adhuc in Hispania degentem. Quo audito, festine reversus est in Franciam. Franci vero conglobati in unum, persecuti sunt Saxones usque ad fluvium, cui nomen est Calerna.¹⁴ Quod cum comperissent Saxones, conversi sunt ad eos in proelio; et ceciderunt ex parte Saxonum plurimi, ceteri vero fugerunt: et acceperunt Franci spolia eorum. [Et¹⁵ non post multos annos Gondolandus abba obiit. In Italia, in Tarvisio civitate et in reliquis civitatibus in propinquo, factus est terrae motus magnus, ita ut multa aedificia seu etiam ecclesiae corruerent; et plurimi homines de ipso terrae motu mortui sunt, ita ut in¹⁶ una villa 43 simul in una nocte perierint.]
779. ¹⁷Et¹⁷ in alio anno perrexit iterum Karolus rex in Saxonia, et venit usque ad fluvium Visara. Et Saxones pacificati de trans flumen obsides dederunt. In Francia vero fames magna et mortalitas facta est; et rex sedit in Warmatia.
780. ¹⁸Et in sequenti anno congregans exercitum magnum, ingressus est iterum in Saxonia, et pervenit usque ad fluvium magnum Herlba: et Saxones tradiderunt se illi omnes, et accepit obsides, tam ingenuos quam et lidos. Et divisit ipsam patriam inter episcopos, presbyteros et abbates, ut in ea baptizarent¹⁹ et praedicarent. Necnon et Winidorum seu et Fresonum paganorum magna multitudo baptizata est. Inde revertens abijt in Italia, et dereliquit filios suos in Wormatia, Pippinum et Karolum.

a) cod. 2: 771. b) et segeberg his vocibus codex 1. rursus praesertur. c) et Gundelandus . . . requiescit deest 2. d) rotganius 2. e) magis 2. ea) sic 1. 3. f) paganorum et saxonorum 1. g) in hispaniam 1. h) tradidit ei 2. i) deest 1. k) moraretur, commissum est bellum fortissimam die dominica, et ceciderunt saraceni multa milia. et de hora nona factus est sol hora secunda. et iterum Saxones 2. l) mentiens 2. m) calerna haec vox cum ita in utroque codice occurrat, chronici nostri auctorem adnotato annalium Lauresh. perperam legisse oportet; et idem fere coelerna et coelerna. n) Et non . . . perierint deest 2. o) Et in alio anno perrexit iterum Karolus rex cum exercitu in Spania, et venit usque ad civitatem Medina-Caeli. Et Saraceni pacificati de trans flumen obsides dederunt. In Spania vero fames magna et mortalitas facta est. Et rex sedit in civitate Lionae. Et in sequenti anno congregans exercitum magnum, ingressus est in Spania super Navarros et pervenit usque ad flumen Gaals: et ipsi Navarri tradiderunt se illi omnes. Et accepit obsides tam ingenuos quam et lidos: et divisit ipsam patriam inter episcopos et presbyteros et abbates, ut in ea baptizarent et praedicarent. Necnon et Winidorum seu Bascanorum vel paganorum magna multitudo baptizata est. Inde revertens abijt in Italia, et dereliquit filios suos in Wormatia, Pippinum et Karolum. Anno 781. Karoli vero anno 13. abijt rex Karolus cum exercitu, et ingressus est Italiam, et pervenit usque Romam etc. ut in edito. Quae supra retuli ex codice Regio, depravata sunt a monacho Ananiense, qui, ut res a Carolo M. in Saxonia omnium scriptorum consensu gestas ad Hispaniam referret, nomina et loca mutavit. Bouquet. p) ut in ea baptizarent et annal. Lauresh. et cod. 2., ut in ea habitarent 1.

6) anno 775. . . Nazarius requiescit] ex ann. Lauresh. ad h. a. 7) Et in sequenti anno . . . baptizati sunt] ex annal. Lauresh. ad a. 776. 8) Et in alio anno . . . baptizata est] ex ann. Lauresham. a. 777. 9) anno 778. . . omnia vastando] ex ann. Lauresh. ad h. a. 10) Et dum reverterentur . . . Franci spolia eorum] ex annal. Laurissensibus ad h. a. desumpta, sed ordine sententiarum perverso, quae causa fuit ut noster nonnulla veritati contraria hic insereret. 11) Et non post . . . nocte perierint] ex annal. Lauresh. ad h. a. 12) Et in alio anno . . . Warmatia] ex ann. Lauresh. a. 779. 13) Et in sequenti . . . Pippinum et Karolum] ibid. a. 780.

¹⁴Anno 781. abiit rex Karolus Romam, et baptizatus est ibi filius eius, qui vocabatur Carlomannus, quem Adrianus papa mutato nomine vocat Pippinum, et unxit in regem super Italiam, et fratrem eius Ludovicum super Aquitaniam; et ibi desponsata est Ruotrudis, filia regis, Constantino imperatori.^b Et reversus est rex in Francia, et colloquium habuit cum Tassilone. Et magnum Francorum conventum, id est Magiacampum, apud Wormatiam habuit civitatem.

¹⁵Anno 782. habuit rex Karolus conventum magnum exercitus sui in Saxonia ad Lippebrunem; et constituit super eam comites ex nobilissimo Saxonum genere. Et cum eos cognovisset a fide dilapsos et ad rebellandum esse adunatos, et quod nonnulli suorum in hac seditione interissent, rursus abiit in Saxoniam et vastavit eam, et ingentem Saxonum turbam atroci confodit gladio.

¹⁶Anno 783. [obiit^d Ildegarda regina pridie Kalendas Maii. Berta obiit 6. Idus Iunii. Et postea] perrexit Karolus in Saxonia cum exercitu magno, et rebellantibus illis commissum est bellum, et ceciderunt ex parte Saxonum multa milia. Et iterum bellum commissum est, et pugnaverunt Franci contra Saxones; et ceciderunt de gente Saxonum etiam multa milia, plurima quam antea, et victor reversus est Karolus in Francia; et sociavit sibi in coniugio Fastradam, atque eam reginam constituit. Et in ipso anno fuit aestas tam vehemens, ut plurimi homines de ipso calore expirarent.

¹⁷Et in sequenti anno Karolus rex perrexit in Saxoniam per duas vices. [Et^e Olimpicus abbas, sed et Fulradus abbas et Albricus episcopus obierunt; necnon et inundatio aquarum valida fuit.

¹⁸Anno 785. Karolus rex demoratus est in Saxonia ad Heresburg^f de natale Domini usque in mense Iunio, et aedificavit ipsum a novo^g, sed et basilicam ipsam^h construxit; placitumque habuit ad Partesbrunnam^h cum Francis et Saxonibus, et tunc demum perrexit trans fluvium Wissaraⁱ, et pervenit usque in^k Barduwic.^l Cumque Saxones se illi dedissent, christianitatem quam pridem respuerant, iterum recipiunt; nullosque rebellante, postea rex rediit domum^m suam. Widuchintⁿ, tot malorum auctor ac perfidiae incensor, venit cum sociis suis ad Attiniaco^o palatio, et ibidem baptizatus est; et rex suscepit eum a fonte, ac donis magnificis honoravit. Eodem^p anno Gerundenses homines Gerundam civitatem Carolo regi tradiderunt. [A¹⁹ transitu papae Gregorii usque ad praesentem, sunt anni 180.]

²⁰Anno 786. rebellare conati sunt quidam comites, nonnulli etiam nobilium^q in partibus Austriae; ac coniurantes invicem^r coegerunt quos poterant, ut contra regem insurgerent: quod factum multos exterruit. Cumque perspicerent, quod opus nefandum adimplere non possent, neque opportunum tempus adesset, exterriti latebras undique quaesiere. Quo comperto, rex iussit eos ad se venire. Procedente^t tempore in

a) retrud 1. b) imperatori. Post hoc Karolus rex Roma egressus, iter agens Capuam Campaniae urbem accessit, atque ibi positis castris, bellum Beneventanis, ni dederentur, comminatus est. Praevenit hoc etc. usque Consumptisque ibi in sanctorum veneratione locorum aliquot diebus in Gallias revertitur. ex Einhardi vita Karoli
40 inserta 2. c) Anno 782. anno 18. Karoli regis Benedictus abbas, qui vocatur Vitiza, in loco qui dicitur Anianum ex praeepto supradicti regis Karoli monasterium aedificavit, in quo postea trecentos sub regimine suo monachos habuit. Et per ipsius exemplum per totam Gotiam et Aquitaniam monasteria construuntur. In anno supradicto habuit rex conventum magnum etc. 2. d) obiit . . . postea deest 2. e) Et Olimpicus . . . valida fuit deest 2. f) heresburg 1. g) aedificavit eam a novo 2. aedificavit ipsum anno 1. sed necessario inserendum
45 castellum cf. ann. Laureham. et Fragmentum annalium ad h. a. b) basilicam ibidem legendum. ha) partesbrunnam 2. partesbrunna 1. i) vissara 2. guisan 1. k) pervenit ad h. 2. l) bardwic 1. m) rediit in domum 2. n) guiduchint 1. o) adiniaco 2. attinaco 1. p) Eodem anno gerundenses etc. Illud tamen refert ad annum sequentem vetus chronicon monasterii Rivipullensis, in quo legitur: Hic Karolus dictus Magnus anno Domini 786 cepit civitatem Gerundae, vincens in proelio Machometum, regem ipsius civitatis. Et dum cepit ipsam civitatem
50 tem, multi viderunt sanguinem plueri, et apparuerunt scies in caelo, in vestimentis hominum et signa crucis. Et apparuit crux ignea in aere supra locum, ubi nunc est altare B. Virginis. Et propter hoc mutavit eodem, quae erat in ecclesia S. Felicis in loco ubi nunc est. Eorundem prodigiorum meminit ad annum 786. Moissiacense chronicon. Bouquet. Cum chronicon illud Rivipullense, quod sciam, publici iuris factum non sit, certi quid super eo statui nequit; cum tamen codex regius olim monasterii Rivipullensis fuerit, ex eo notitia illa chronico
55 isti inserta est potuit. q) nobiles 2. r) coniurantes comitum 1. s) praecedenti 2. t) deest 1.

14) Anno 781. . . . habuit civitatem] ibid. a. 781. valida fuit] ibid. a. 784. 18) Karolus . . . honoravit] ann. Lauresh. a. 785. 19) A transitu . . . 180.] ibidem. 20) rebellare conati sunt . . . archiepiscopus obiit] ibid. a. 786.
60 Lauresh. a. 785. 17) Et in sequenti anno . . .

mense Aprili in Warmatia synodum episcoporum ac conventum magnificum coire fecit, ubi decernens, quod hi qui potissime in hac coniuratione devicti sunt, honore simul ac luminibus privarentur: eos autem, qui innoxii in hac coniuratione seducti sunt, clementer absolvit. [Inde perrexit Romam, et inde ad monasterium sancti Benedicti, et inde perrexit Capuam; et inde reversus est, et pervenit ad sanctum Petrum apostolum, et ibi celebravit pascha. Et postea reversus est in Francia cum magno gaudio, et adduxit secum obsidem filium Aragii.] Eo anno mense Decembri apparuerunt acies terribiles in coelo, quales numquam nostris temporibus nec antea apparuerunt, necnon et signa crucis apparuerunt in vestimentis hominum; et nonnulli sanguinem dixerunt se videre pluere; unde pavor ingens et metus in populo irruit, ac mortalitas magna postea secuta est: [et Lullus archiepiscopus obiit.]

787. ²¹ Anno 787. eclipsis solis facta est hora secunda 6. Kalend. Octobris, die dominico. Et in eodem anno Karolus rex venit per Alamanniam usque ad terminos Baioariorum cum exercitu, et introivit in ipsam patriam. Et venit ei Tassilo obviam pacifice, et dedit ei obsidem filium suum Theodonem, et sic reversus est rex ad Warmatiam. [Et beatus Willeadus ordinatus est episcopus 3. Id. Iulii super Wimoda, et super Riusteri et Asterga et Lara, vel Nordedi et Wangia; et ibi docuit verbum Dei, et baptisavit eos in primis.]

788. ²² Et in alio anno sic venit Tassilo ad Karolum regem ad Ingolunhaim, et factum est ibi conventum Francorum ceterarumque nationum, quae sub dominatione eius erant. Et recordantes Franci de pessimis consiliis et machinationibus, quas ipse Tassilo et coniux illius cum omnes gentes quae in circuitu Francorum erant, tam christiani quam pagani, faciebant contra Francos: sed et consilarii Tassilonis et legatarii ipsius in praesenti adfuerunt, et coram eo ipsum consilium dicebant, et ille nullatenus potuit denegare. Tunc iudicaverunt eum morti dignum. Rex autem, misericordia motus, noluit eum occidere, sed cum ipsius petitione clericum eum fecit, et retrusit in monasterio. Et perrexit rex in Baioaria ad Raganenburg, et ibi venerunt ad eum Baioarii, et dati sunt ei obsides; et ordinata ipsa patria [per comites ac regi commissa], reversus est in Francia.

789. ²³ Et insequenti anno Karolus rex per Saxoniam pervenit usque ad Sclavos, qui dicuntur Vulsi. Et venerunt reges terrae illius cum rege eorum Tranvito ei obviam, et petita pace, tradiderunt terras illas universas sub dominatione eius: et seipsis traditis, rex reversus est in Francia. [Obiit beatae memoriae Willeadus, episcopus et doctor verbi Domini, 6. Idus Novembris in aquilonicis partibus Saxoniae. Tres patricii ex Constantinopoli cum classe navium venerunt in Italiam, ut eam ad

a) deest 2. b) coadunare 2. c) decrevit 1. d) potissime qui 2. potissimum 1. e) tamen 2. f) Inde perrexit . . . aragii deest 2. g) ex hoc anno mense septembrio 2. h) quales antea nostris temporibus nunquam 1. i) deest 2. k) et lullus a. obiit deest 2. l) iulius Chern. non intellecta litterarum i et l eo aeo figura. m) VI. 2. VII. 1. veram lectionem ann. Lauresh. exhibent. n) pannoniaram 1. o) patriam, quod bellum et repente ortum etc. usque celerimus est finis impositus. Et in alio anno 2. inserta ex Einhardi vita Karoli cap. 11. p) Et beatus . . . primis deest 2. q) beatus wulradus 1. sed legendum willeadus aut willehadus. r) episcopus in idibus Iulii Chern. legendum tamen III. idus Iulii quisque intelligit, cumque et ea hoc anno dies dominica fuerit, ita restituendum censui. Nec praetermittendum, quod et in diplomate fundationis ecclesiae Bremensis, licet non authentico, illa dies exprimitur. s) Riusteri et asterga et cara vel sordedi 1. quae, ut oportuit, correcti. t) Ingolunhain 2. Ingelinnain 1. u) cum omnibus gentibus 1. v) morte 1. w) bagaria ad raganenburg . . . venerunt baguarii 1. x) per comites ac regi commissa deest 1. y) franciam 1. z) rex pervenit saxoniam et perrexit usque ad sclavos qui dicuntur vulni . . . reges viae illius . . . tragonito ei obviam pacem petentes t. u. t. i . . . dominatione Caroli regis francorum et dederunt obsides; quibus peractis rex reversus est in franciam. Ita Consistii fragmentum annorum 789—793. a) Vulsi proprie vero id est sua locutione welsatabi dicuntur 2. ex Einhardi vita Karoli cap. 12. b) tranquito 1. c) se ipsi traditi sunt 1. d) Obiit . . . 50 debellati sunt deest 2. d) wulradus 1.

21) eclipsis solis . . . Warmatiam] ex ann. Lauresh. a. 787. 22) Wimoda . . . Wangia] Wimodia latiori sensu accepta, pagis Wolsatia, Haduloha, Kedingorum, et Ostogau una cum Rosogau, inclusis. Pagis Riusteri et Asterga sunt Rustringia et Astringia, Lara Lorgoe, Nordedi pagus Norden in Frisia, Wangia Wangerland, cui et insula Wanger-ooge ad-

censenda est. Hinc intelligitur, quinam decem pagi a Karolo M. dioecesi Bremensi tributuri et in duos maiores divisi sint. 23) Et in alio . . . Francia] ex ann. Lauresh. a. 788. 24) per c. ac r. c.] ex Einhardi vita Karoli c. 11. 25) Et insequenti . . . in Francia] ex ann. Lauresh. a. 789.

ditionem Graecorum revocarent, quos Langobardi cum misso Karoli regis debellati sunt.]

²⁶ Et in alio anno habuit rex conventum in Wormatia, non tamen Magiscampum*, 790. et ipse anno transiit sine hoste.

²⁷ Anno 791. fuit* Karolus rex in Wormacia et ibi celebravit pascha; et revertente^b 791. anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, movit exercitum suum* innumerabilem, et abiit contra superbissimam gentem Avarorum. Divisitque exercitum suum in tres partes, et introivit ipse per Baioariam^d in fines^e Hunorum ex meridiana parte Danubii, et de alia parte Danubii alius exercitus introivit Ribuariorum^f et Frisionum^g et Saxonum cum Toringia^h; sed et navalis hostisⁱ per Danubium, ut ex utraque parte rex potestatem habere potuisset^k cum exercitu suo; et sic introivit in terram illam, isti hiac, et illi inde, medius^l autem exercitus navalis. Et exterruit^m eos Dominus in conspectu eius, ita ut nullus ei resistere auderet, sed ubicumqueⁿ aut^o fossatum aut aliquam firmitatem sive in montibus aut in flumina^p aut in silvis factum habuerunt^q, statim ut ipse aut exercitus eius ibi advenit, continuo aut^r se tradiderunt, aut occisi sunt, aut per fugam dilapsi. Sed et ille alius exercitus, quem Pippinus filius eius^s de Italia transmisit, introivit^t in Illyricum, et fecerunt ibi similiter vastantes et incendentes terram illam, sicut rex fecit cum exercitu suo ubi ipse erat. Cum autem vidisset rex Karolus, quod nullus ei de parte Avarorum^u resistere ausus esset aut suis, tunc^v circumvit terram illam per dies quinquaginta duos incendiendo et vastando terram illam; sed et praedam sine mensura et numero, et captivos, viros et mulieres et parvulos, innumerabilem multitudinem exinde tulerunt.

[Et* in ipso itinere obiit bonae memoriae Ingilramnus, Mediomaticae ecclesiae archiepiscopus; sed et Sinbertus^x episcopus ibidem defunctus est.] Rex Karolus rediit^y in Baioariam, ibique hiemavit^z Philshofa.*²⁸

²⁹ Anno 792. Eodem anno resedit^a rex in Baioaria, et apud Reganesburg celebravit 792. pascha. Sed appropinquante aestivo tempore, Saxones, aestimantes quod Avarorum gens se vindicare voluisset, hoc quod in corde eorum dudum^b latebat manifestissime ostenderunt.^c Quasi canis, qui revertitur ad vomitum suum, sic reversi sunt ad paganisimum, quem primum^d respuerant, relinquentes iterum christianitatem, coniungentes^e se cum paganis qui in circuitu eorum sunt^f, sed et missos suos^g ad Avaros transmittentes, conati sunt rebellare in primis contra Deum^h, deinde contra regem. Ecclesiasque, quae in finibus eorum erant, incendentes vastabant, reicientes episcopos et presbyteros qui super eosⁱ erant, et aliquos ex eis^k comprehensos occiderunt, et plenissime ad culturam idolorum se converterunt.^l Et in ipso anno inventum^m est consilium pessimum, quod Pippinus, filius regis ex concubina Himiltrudeⁿ nomine^o genitus, contra regis vitam seu^p filiorum eius qui ex legitima geniti sunt, qui voluerat^q regem et ipsos occidere, et ipse pro eo quasi Abimelech^r in diebus iudicium Israel regnare, qui occidit fratres suos septuaginta viros super petram unam^s, et regnavit pro Gedeone patre suo cum malitia tamen et odio.^t Sed cum cognovisset rex consilium Pippini et eorum qui cum ipso^u erant, coadunavit conventum Francorum et aliorum fidelium suorum ad Reganesburg, ibique universus populus, qui cum rege aderant^v, iudicaverunt ipsum Pippinum et eos qui ei^w consenserant, ut simul^x hereditate et vita privarentur: et ita de aliquibus adimpletum est. Nam de^y Pippino, filio

45 *) magiscampum 1. a) abiit rex in 2. b) revertente 2. c) deest 2. d) intravit 1. bagoariam 1. ita fere ubique. e) b. et fines 1. f) rubuariorum 2. g) frisionum 1. h) turingia 1. i) navales hostes 2. k) potuisset habere 2. l) medium 1. m) terruit 1. n) ubique 2. o) deest 1. p) fluminibus 1. q) habuere 1. r) vel ipse vel exercitus 1. s) ad 2. t) deest 1. u) deest 1. v) avarorum 2. w) deest 2. x) et in . . . defunctus est deest 2. y) suibertus 1. z) hiemavit philopia 2. hiemavit in iopila 1. Genuina igitur lectio fuerit Philshofa seu Vilshova. *) philopia. Maximum omnium quae ab illo gesta sunt bellorum . . . traheretur. 50 Post quod et saxonicum suae prolixitati convenientem finem accepit 2. ex Einhardi vita Karoli cap. 13. a) resedit Carolus rex 2. b) diu 1. c) ostenditur 2. d) pridem 2. e) coniungunt 1. f) erant 2. g) et legatos ad 2. h) dominum 1. i) deest 2. k) iis 1. l) idolorum conversi sunt 2. m) ventum 2. n) himiltrude 2. himiltrude 1. o) matre 1. p) et 2. q) sunt voluit 2. r) abimelec 1. s) unam petram 2. 55 t) ita 1. 2. u) ipsis 2. v) erant 2. w) deest 1. x) simul et 1. y) deest 1.

26) Et . . . hoste] ex ann. Lauresham. a. 790. vium, ad confluentem Danubii et fluminis Vils.
27) fuit . . . hiemavit] ex ann. Lauresh. a. 791. 29) Eodem anno . . . moravit] ex ann. Lauresh. a. 792.
28) Philshofa] oppidum Vilshofen supra Pata-

suo, quia noluit rex ut occideretur, iudicaverunt Franci, ut ad servitium Dei^a inclinari debuisset, quod^b et^c ita factum est; et misit eum iam clericum in monasterio^d, et iterum ibidem moravit.^e

793. Anno 793. ipsa^f.³⁰ hieme iterum fecit rex^g conventum apud^h Reganesburg. Et cum cognovisset fideles suos episcopos abbates et comites qui cum ipso ibi aderant,⁵ et reliquum populum fidelem, qui cum Pippino in ipso consilio pessimo non fuissent, multipliciter eos honoravit in auro etⁱ argento et serico et donis plurimis. Et in ipsa hieme transmisit rex Karolus duos filios suos Pippinum et Ludovicum cum hoste^k in terra Beneventana; et facta est ibi fames validissima^l super populum illum^m qui ibi inventus est, et super exercitum qui advenerat, ita ut aliquanti nec ipsa quadragesima¹⁰ se ab esu carnis abstinere potuissent. Sed et famis validaⁿ in Italia et Burgundia, et per aliqua loca in Francia incumbebat^o, necnon in Gothia et in Provincia erat famis valida, ita^p ut multi ex ipsa fame mortui fuissent.^q Rex vero^r Karolus cum apud Reganesburg iterum celebrasset pascha, et in aestivo tempore voluisset cum navibus venire in Francia, iussit fossatum magnum^s facere inter duo flumina, id est¹⁵ inter Alimonia^t et Ratanza; ibique multum^u demoratus est.

His temporibus regnabat in Spania Exam, filius Abderraman^v Ibin-Mavia.^w Iste Ibin-Mavia^x debellavit Iusseph-Ibin-Abderraman^y et occidit eum et filios eius, regnavitque pro eo in Spania annis 33 menses 4.^z Hic crudelior omnibus regibus Sarracenorum fuit qui ante eum fuerunt in Spania, diversis cruciatibus interemit innume-²⁰ rables Sarracenos et Mauros, filium quoque patris sui, fratrem suum, truncatis manibus et pedibus igni cremare iussit. Christianos in Spania et Iudaeos in tantum tributa exigendo oppressit, ut filios suos^a et filias suas atque mancipia^b venderent^c, et pauci relictis penuria afficerentur; et per pressuram^d ipsius tota Spania conturbata et depopulata est. Mortuus est autem^e Ibin-Mavia^f, et regnavit Exam filius eius pro²⁵ eo, fecitque malum sicut fecerat^g pater eius. Iste^h audiens quod rex Karolus partibus Avarorumⁱ perrexisset, et aestimans quod Avari contra regem fortiter dimicassent, et ob hanc causam in Franciam reverti non licuisset, misit Abd-el-Meleo^j, unum ex principibus suis, cum exercitu magno Sarracenorum ad vastandum Gallias. Qui venientes Narbonam, suburbia^k eius igne succenderunt, multosque christianos ac praeda³⁰ magna capta, ad urbem Carcassonam pergere volentes, obviam eis exiit^l Willelmus^m [quondam comesⁿ] alique^o comites Francorum cum eo. Commiseruntque proelium super fluvium Oliveio, ingravatumque est proelium nimis, ceciditque maxima pars in illa^p die ex populo christiano. Willelmus autem pugnavit fortiter in die illa. Videns vero quod sufferre eos non posset, quia socii eius dimiserunt eum fugientes, divertit³⁵ ab eis. Sarraceni vero, collecta spolia^q, reversi sunt in Spaniam. ³¹Rex autem Karolus, Christo adjuvante, de eodem loco ubi fossatum fieri iussit, navigio pervenit ad Franconefurt^r, et ibi ipsa hieme^s resedit.

794. Anno 794. ³²Rex Karolus apud villam Franconefurt^t celebravit pascha.^u Sed in aestivo tempore, anno 26. sui principatus, congregavit universalem synodum cum⁴⁰ missis domni apostolici Adriani papae, seu patriarcha Aquileiensi Paulino archiepiscopo, et Petro Mediolanensi episcopo, et coepiscopis, seu etiam presbyteris, diaconibus, cum devoto populo. Quibus resedentibus apud christianissimum principem Carolum, pervenit ad aures eorum haeresis illa, quam Elipantus^v Toletanae sedis epis-

a) servitium inclinari 2. servitium eius inclinare 1. b) deest 1. c) deest 2. d) monasterium 1. e) ibidem 45 iterum moratus est 2. f) in ipsa 1. g) rex deest 1. rex Carolus 2. h) ad 1. i) deest 1. k) cum exercitu magno 2. l) valida 2. m) illum q. i. i. est deest 2. n) fames validissima 2. o) incumbebat famis 1. p) provincia talis ut 2. q) essent 2. r) deest 1. s) maximum 1. t) alimonia et rathantha 1. u) ibique diu demoratus 1. v) abdirraman 1. abderaman 2. w) abinmavia 2. x) abinmavia 2. y) iusseffibin et 2. iussephibin et 1. vocem abderaman, quae exciderat, supplere; cf. supra a. 756 pag. 294. z) annis 33 et 4 mensibus. Iste Ibin-Mavia crudelis omnibus r. S. diversis 1. a) deest 1. a) atque mancipia deest 2. b) incendere 1. c) et pro pressura 1. d) autem est 1. e) abinmavia 2. f) fecerat deest 2. g) ille 1. h) avarorum . . . avari 2. i) abdelmec 2. k) suburbium 1. l) exiit 1. m) willelmus 1. n) quondam comes deest 1. o) et alii 1. p) in ipso 1. q) collectis spoliis 1. r) francofurt 2. s) ipsam hiemem 1. t) francofurt 2. u) pascha. Anno autem 26. regni sui pervenit ad aures 2. media deest. v) helefantus 2. 55

30) ipsa hieme . . . demoratus est] ex annal. ex ann. Lauresham. a. 793. 32) Rex Karolus Lauresh. a. 793. 31) Rex autem . . . resedit] . . . unus filius] ex ann. Lauresh. a. 794.

copus cum alio episcopo^a, Felice nomine^b, sed^c infelix in dictis^d, cum sociis eorum adserebant^e, dicentes, quod dominus noster Iesus Christus in quantum ex Patre est ineffabiliter ante secula genitus, vere^f sit filius Dei, et in quantum ex Maria semper virgine carnem assumere dignatus est, non verus^g sed adoptivus filius.^h Sed sancta et universalis synodus hoc nefandum dictum non consensit, sed ita alloquitur, una voce respuentes contradixerunt, atque hanc haeresim funditus a sancta Dei ecclesia eradicandam statuerunt dicentes: Dei ergo filius hominis factus est filius, natus est secundum veritatem naturae ex Domino Domini filius, secundum veritatem naturae ex homine hominis filius, ut veritas geniti non adoptione, non appellatione; sed et in utraqueⁱ nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus deus et verus homo unus filius. Allata est etiam in eadem synodo quaestio de nova Graecorum synodo, quam de adorandis sanctorum imaginibus Constantinopolim^k fecerant, in qua scriptum habebatur: Ut qui imaginibus^l sanctorum ita ut deificae Trinitati servitia aut adorationem non impenderent, anathema iudicarentur.^m Quae perfecta in praedictoⁿ consilio, omnes supradicti sanctissimi patres universali concilio et servitute renue-
runt et contemserunt, atque consentientes condemnaverunt. [1.33] Et in eadem synodo

^o [filius perverso ausi sunt ore proferre. Quo audito, iam dictus princeps ad sedem apostolicam Adrianoque, papae urbis Romae, missos dirigit, ac super praefatam haeresim praedictum pontificem consulens, ex omni imperio suo vel regno per diversas provincias regni sui subiectas zelo fidei succensus summa cum celeritate praecurrentia multitudo antistitum sacris obtemperando praeceptis in uno collegio aggregando convenit apud villam quae dicitur Francofurt; ubi universali synodo congregata cum missis domni apostolici Adriani papae seu patriarcha Aquileiensis Paulo archiepiscopo, seu Petro Mediolanensi archiepiscopo, seu etiam Italiae, Galliae, Gotiae, Aquitaniae, Gallaciae, sicut supradictum est, episcopis, abbatibus, monachis, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, inter quos etiam venerabilis ac sanctissimus abbas Benedictus qui vocatur Vitiza, monasterii Anianensis a partibus Gotiae, et religiosos monachos Bede, Ardo, qui et Smaragdus, seu cunctis fratribus suis discipulis, hi sunt Ingella, Aimo, Rabanus, Georgius, cum ceteris fratribus cunctoque clero devotoque populo pariter aggregato (hoc tempore floruit Ardo magister, qui et Smaragdus). Quadam die residentibus cunctis in aula palatii, assistentibus in modum coronae presbyteris et diaconibus, necnon et universo clero, in praesentia praedicti principis, allata est epistola missa ab Helefanto, auctore negotii in urbe Tolotanae sedis antistite, Spalensis finitimi, adiuncto ei socio Felice, Orgelletanae sedis praesule. Cunque iubente rege publica voce recitata fuisset, statim surgens venerabilis princeps de sella regia, stetit supra gradum, allocutus est de causa fidei prolixo sermone et adiecit: *Quid vobis videtur? ab anno prorsus praeterito et ex quo coepit huius pestis insaniam tumescens perfidia sulcus ebullire, non parvus in his regionibus, licet in extremis finibus regni nostri, error inolevit, quem censura fidei necesse est omnibus rescare. Cum imprecata et concessa esset morosa oblatio per dies aliquot, placuit eius mansuetudini, ut unusquisque quidquid ingenii captus rectius sentire potuisset, per sacras syllabas die statuto eius clementiae oblatum sui pectoris fidei munus ferulo mentis vivacitatem deferret, ubi post multum diuturnaque tractatum, novoque ac veteri testamento perlecto, ac orthodoxorum patrum dogma percurrentes, earumque doctrinam sequentes, omnes suprascripti sanctissimi patres atque universalis synodus impiam haeresim una voce respuerunt atque contradixerunt, hancque haeresim funditus a sancta ecclesia eradicandam statuerunt, dicentes: *Dei filius hominis factus est filius; natus est secundum veritatem naturae ex Deo Dei filius, secundum veritatem naturae ex homine hominis filius, ut veritas geniti non adoptionem, non appellationem, sed in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus et verus homo, unus filius proprius, ex utraque natura, non adoptivus, quia impium et profanum est, Deo patri aeterno filium coaeternum et proprium dici et adoptivum; sed verum et proprium, sicut supradictum est ex utraque natura et credi et praedicari debere. Omnium autem haeticorum perversa dogmata cum auctoribus et sequacibus eorum aeterno anathemate percelli iudicaverunt; Helefantum vero et Felicem, novos hostes ecclesiae, se veterosa fece polluentes, nisi ab hac stultitia respiscant, et perfectae fidei satisfactione lamentis sese abluant poenitentiae, se indignos et ingratos una cum eorum sequacibus a consortio catholicorum perpetua animadversione et admirare (adiuratione?) decernunt, et a gremio orthodoxae ecclesiae cennuerunt alienos. Allata est etiam 2.]**

a) episcopo sedis Orgelletanae Felice 2. b) nomine seu infelice 2. c) sed is 1. d) dictis qui uterque asser-
rebant dicentes quod 2. e) asserabant namque dicentes quod 1. f) iure 1. g) sanctus sed abortivus 1.
h) constantinopoli 1. i) imaginis 1. k) iudicaverunt. Qui super sanctissima patris et servitute renuentes
60 contemserunt, atque consentientes damnaverunt 1. l) Et in . . . defuncta est deest 2.

33) Et in eadem synodo . . . Aquis palatium] ex ann. Laurens. a. 794.

venit Tassilo qui dudum Baiariae dux fuerat, sobrinus videlicet regis, et pacificatus est ibi cum rege Karolo, abnegans omnem potestatem, quam in Bagoaria habuit, tradens eam regi; nec non Fastrada regina ibi defuncta est.] Et rex Karolus inde iterum perrexit in Saxonia^a et Saxones venerunt ei obviam ad Heresburg^b, promittentes iterum christianitatem, et iurantes quod saepe fecerunt, [et rex eis credidit^c] et dedit eis presbyteros; et ipse rediit^d in Francia, et resedit^e apud Aquis palatium.

795. ³⁴Anno 795. Rex Karolus apud Aquis palatium celebravit pascha, et infidelitas, unde consueverat, a parte Saxonorum exorta est; quia cum^f dominus rex super alias gentes venire voluisset^g, nec ipsi ad eum pleniter venerunt, nec ei solatium, ut ipse^h iusserat, transmisserunt. Tunc iterum cognitaⁱ infidelitate eorum, rex^j cum exercitu suo super eos^k veniens, alii ei pacifice obviam venientes ex parte Saxonorum, et cum eo in solatio suo ipsum iterum expleverunt, et cum^l ipse cum exercitu suo ad Albia pervenisset, alii circa paludes Albiae^m et in Wicmuodingasⁿ ad eum pleniter non venerunt. Dominus rex tamen recedens apud Bardunwih^o, tantam multitudinem obsidum inde tulit, quantum nunquam in diebus suis, aut in diebus patris sui^p, aut in diebus regum Francorum inde aliquando tulerunt. Sed et tunc omnes ad eum venientes, excepto^q his, quos iam supra commemoravimus, et hi^r qui trans Albiam erant, ipsi ad eum^s pleniter adhuc non venerunt, eo quod vassum domni regis Wicmuodingas, regem Abotritarum^t, occiserunt; ideo non credebant, quod in gratia eius pervenire potuissent. Caeteri autem omnes pacifice venerunt, et^u iussionem suam promittentes implere, et ita dominus rex iterum credens eis, nullum voluntate^v interficiens, fidem suam servando. Tunc ad Aquis palatium de terra Avarorum regulus quidam nomine^w Thodanus^x ad dominum regem veniens cum comitibus suis, quem dominus^y rex honorifice suscepit, et baptizari^z iussit, et eos qui cum eo^{aa} venerunt^{ab}, cum magno honore et donis eum remeare fecit ad propria. Et in eo anno a parte Avarorum venerunt thesauri, magna multitudo, pro quibus dominus rex omnipotenti^{ac} regi gratias agens, distribuitque^{ad} ipsum thesaurum inter ecclesias et episcopos seu abates et comites, nec non et universos fideles suos de eodem thesauro mirifice honoravit. Et in ipsa hieme, id est 8. Kal. Ianuar. sanctae memoriae dominus Adrianus, summus pontifex Romanus^{ae}, obiit, pro quo dominus rex piissimus Karolus orationes^{af} pro universum populum christianum infra terminos suos fieri rogavit, et elemosyna sua pro^{ag} eo multipliciter transmisit, et epitaphium aureis litteris in marmore conscriptum iussit in Francia fieri, ut eum partibus Romae transmitteret ad sepulcrum summi pontificis Adriani.^{ah}

796. ³⁵Anno 796. aestatis tempore transmisit^{ai} rex Carolus Pippinum, filium suum, cum suis quos in Italia habebat, Francos, Langobardos et Bagoarios cum aliqua parte Alamannorum, in finibus Avarorum^{aj}; et venit Pippinus cum omnibus illis quos pater eius miserat ei in^{ak} auxilium, et transito Danubio^{al}, cum exercitu suo pervenit ad locum, ubi reges Avarorum cum principibus suis sedere consueti sunt, quem et in nostra lingua Rinno^{am} nominant, et inde tulit thesauros^{an} multiplices, et transmisit patri suo; et ipse postea cum exercitu suo et cum magnis thesauris Avarorum pervenit in Francia. Et ipso anno ipse rex Karolus demoratus est in Saxonia cum duobus filiis suis, id est Carolo et Ludovico, et circumivit terram Saxonorum, ubi rebelles fuerunt, incendendo et vastando omnia, et praedam^{ao} innumerabilem, viros et mulieres et parvulos, captivos duxit^{ap} secum in Francia. Et tertium^{aq} exercitum in eadem aestate

a) perrexit ad saxoniam 1. b) heresburg 1. c) et rex eis credidit deest 2. d) resedit 1. e) et sedit 2. f) cum 1. deest 2. g) volens 2. h) ut eis ipse 2. i) deest 1. k) deest 1. l) super eos deest 1. m) ipsum iterum 1. n) deest 1. o) deest 2. p) wicmuodingas 2. wicmuodingas 1. q) bardunwil 2. bardunwil 1. r) quantum 1. ra) deest 2. s) tulerant 1. t) exceptis 1. u) deest 2. v) his 1. w) ad eum deest 2. x) deest 2. y) regis cabehin abotritarum 1. z) abotritarum 2. aa) deest 1. ab) venerant 1. h) qui- bus rex omnipotens 2. ad) distribuit 1. ae) romanae ecclesiae 2. af) elemosynas pro 1. m) sepulorum sancti p. a. papae 1. n) misit filium suum pippinum rex karolus 2. o) alemanorum 1. p) deest 1. q), danubio fluvio 2. r) consueverant 1. s) rinno 1. t) tulit thesauros avarorum et cum multis captis pervenit in francia. et in ipsa aestate rex karolus 2. u) fuerant 1. v) praeter 1. w) abduxit 1. x) Etenim exer- citum 1. tertium vero exercitum 2.

34) Rex Karolus ... pontificis Adriani] ex ann. Lauresham. a. 795. 35) Aestatis tempore ... Aquis palatium] ex ann. Lauresham. a. 796.

transmisit in Spania in fines Sarracenorum cum missis suis, qui et ipsi fecerunt similiter; vastaverunt terram illam, et redierunt cum pace ad regem Karolum ad Aquis palatium. Nam ibi firmaverat sedem suam, atque ibi fabricavit ecclesiam mirae magnitudinis, cuius portas et cancella fecit aerea, et cum magna diligentia et honore, ut potuit et decebat, in ceteris ornamentis ipsam basilicam composuit. Fecit autem ibi et palatium, quod nominavit Lateranis, et collectis thesauris suis de regnis singulis, in Aquis adduci praecepit. Fecit autem et opera multa et magna in eodem loco.

Anno 797. introivit rex Karolus cum exercitu suo in Saxonia, et pervenit ad pagum qui dicitur Wihmodi, ubi firmitas eorum facta erat, et ipsa firmitate interrupta, introivit rex cum exercitu suo in pagum illum, vastavit et incendit pagum illum; et tunc denuo venerunt ad eum omnes Saxoni de universis finibus et angulis ubi habitabant, et tulit inde obsides, quantum ipse voluit, et de Frisionibus similiter; et rex Karolus rediit in Francia. Et post aliquantas hebdomadas iterum introivit in Saxonia, et ibi habitavit ipsa hieme, et fecit sedem suam iuxta locum ubi Timella fluit in Wisaraha, quem etiam Heristelli appellavit, eo quod ab exercitu suo fuerunt constructae ipsae mansiones ubi habitabant.

Anno 798. Ipso anno fuit rex Karolus in Saxonia, et apud Haristallo sede nova ipsam hiemem ibi resedit, et ibi celebravit pascha; quem locum, ut nos audivimus, ipse rex ita appellavit, quia ab hoste ipso ipsae mansiones in quibus habitabant, constructae sunt. Et in ipsa aestate pervenit cum exercitu suo ad Bardunwich, et illi omnes se tradiderunt in manus eius, et tulit inde illos capitaneos quos voluit, et obsides quantum ei voluntas fuit, et interim congregati sunt Sclavi nostri, qui dicuntur Abodriti, cum missis domni regis ad illos Saxones congregaverunt se in unum, et commiserunt proelium et habuerunt victoriam, et ceciderunt ex parte Saxonum in ipsa pugna duo milia 800, et in Toringas ibi pervenerunt aliqui ad regem, et honoravit eos rex, ut digni erant, mirifice; et inde rex remeavit in Francia, et de ipsis Saxonibus tulit secum quos voluit, et ipse pervenit ad Aquis palatium, et ibi hiemavit.

CODEX MOISSIACENSIS.

CODEX RIVIPULLENSIS.

Anno 799. Rex autem Karolus apud Aquis palatium celebravit pascha, et instigante diabolo Romani comprehenderunt Leonem apostolicum in ipsas letanias, quod est 7. Kal. Maii, et absociderunt linguam eius, et voluerunt eruere oculos eius et eum morti tradere; sed iuxta Dei dispensationem malum quod inchoaverant,

Anno 799. Rex Carolus apud Aquis palatium celebravit pascha. Post obitum vero Adriani papae successit Leo in apostolatum, natus Romae ex patre Asupio, matre Helisabeth, qui sedit annos 22 et menses 3. Hic fuit amator ecclesiarum et acris ingenii homo. Hunc Romani voluerunt occidere, et in ipsa letania maiore,

c) transmisit filiosque suos in spania 2. d) spaniam 1. e) principibus 2. f) carolum aquis 2. g) atque edificavit ecclesiam suam mirae magnitudinis in honore S. Mariae perpetuae virginis genetricis Dei, cuius portas 2. ex Einhardi vita Karoli inserta. h) potuit et deest 2. i) composuit auroque et argento et luminariis adornavit. Ad cuius structuram . . . Ravenna devehenda curavit. Fecit 2. ex Einh. v. K. k) deest 1. l) anno 30. Karoli regis introivit rex praefatus 2. m) exercitu magno 1. n) wudmodi 2. wintmodi 1. o) deest 2. p) vastavitque et incendit eum et 2. q) incendeat 1. r) ad eum deest 1. s) deest 2. t) saxones 2. u) obsides quos voluit 2. v) ille 1. w) et sic reversus est in francia 2. x) intravit in saxoniam 1. y) timella 45 fuit in huius saraca 2. temella fuit wisara 1. z) quae 2. quam 1. a) heristalli 1. b) fuerant 1. c) ipso usque sede nova deest 2. e) Et in ipsa hiemo 2. d) quem . . . constructae sunt deest 2. e) bardunhuic 2. bardumic 1. f) manu 2. g) eos captivos quos 1. capitaneos restitui ex ann. Lauresham. h) illos capitaneos quos voluit et deest 2. i) di deest 1. k) obsides quos voluit 2. l) abotridi 1. m) saxones et illi saxones legendum ut in ann. Lauresh. n) praelia 1. o) et habuerunt victoriam deest 2. p) cecideruntque 2. q) et 50 cecidere saxones 1. r) saxonum ipsa die 2. s) 800 et unus 1. t) et in . . . mirifice deest 2. u) et de . . . pervenit deest 2. v) palatium sedem suam et 2.

36) introivit . . . habitabant] ex ann. Lauresh. a. 797. 37) Ipso . . . hiemavit] quam plurimum corrupta ex annal. Lauresham. a. 798. 55) 38) Rex . . . resedit] ex ann. Lauresh. a. 799. voces ipsam hiemem ibid. a. 800. initio. 39) Co-

dex 2. annis 799. 800. 801. operi nonnulla ex Gestis pontificum Romanorum (in vita Leonis III. ubi tamen nomen matris Helisabeth deest) et Einhardi annalibus inseruit.

non perfecerunt. Et rex Karolus eodem anno intravit in Saxonia, et resedit ad Partesbrunna, et ibi venit ad eum Leo apostolicus quem voluerant antea Romani interficere, et suscepit eum rex honorifice [et multis donis et honoribus eum honoravit, et postea cum pace et honore magno eum remisit ad propriam sedem, et missi domni regis deducebant eum honorifice], et eos qui in morte eius consiliati sunt transmiserunt ad regem, et rex misit eos in exilium. Et rex Karolus tulit inde multitudinem Saxonorum cum mulieribus et infantibus, et collocavit eos per diversas terras in finibus suis, et ipsam terram eorum divisit inter fideles suos, id est episcopos, presbyteros, et alios vassos suos, et ibi ad Partesbrunna aedificavit ecclesiam mirae magnitudinis et fecit eam dedicare, et post haec reversus est in pace ad Aquis palatium, et ibi resedit ipsam hiemem.

800. Anno incarnationis Domini 800.⁴⁰ Karolus rex circa quadragesimae tempus circuit corpora sanctorum quae sunt in Francia, usque dum post pascha venit Turonis, ubi corpus beati Martini confessoris requiescit; et fuere cum eo filii sui Karolus et Pippinus et Ludovicus. ⁴¹Et habuit ibi magnum concilium et conventum populi, et disposuit regnum filiis suis. Nec non et Ludgardis, coniux regis, ibi defuncta est. Et facta ibi oratione sublimiter, reversus est cum pace ad propriam sedem in Aquis. Et in aestivo tempore congregavit optimates et fideles suos ad Maguntiam civitatem. Et cum cognovisset per omnes fines suos pacem, memoravit de iniuria, quam Romani apostolico Leoni fecerant, et direxit faciem suam, ut iret in partibus Romae; et ita fecit. Et ibi fecit conventum maximum episcoporum seu abbatum, cum presbyteris, diaconibus et comitibus, seu reliquo christiano populo. Et ibi venerunt in praesentia, qui ipsum apostolicum condemnare voluerant. Et cum cognovisset rex, quia non propter aliam iustitiam, sed per invidiam eum condemnare voluerant, tunc dixit ipsi piissimus principis Karolus et universi episcopi et sancti patres qui ibi adfuerant, ut si eius

quod est 7. Calendas Madii, insiluerunt in eo subito, captumque linguam eius absciderunt, et conati sunt oculos eius abstrahere, et in custodia miserunt. Inde per fugam nocte lapsus, ad missos gloriosi praefati principis Caroli, qui tunc apud basilicam beati Petri erant, Hwerondum scilicet abbatem et Hwinegium Spolitium ducem, pervenit; qui ab eis Spolitium deductus est. Carolus autem rex tunc erat apud Saxoniam, in loco qui appellatur ad Partesbrunna; ibique ad eum Leo, praedictus papa urbis Romae, deductus est; quem rex cum summo honore suscepit, et multis donis eum honoravit; et postea cum pace et honore magno ipsum papam remisit ad propriam sedem. Et missi regis deduxerunt eum honorifice, et eos qui mortis eius consiliarii fuerant, transmiserunt ad regem. Rex autem misit eos in exilio.

Anno 800. Carolus rex congregavit optimatos suos, et synodum habuit apud Maguntiam cum conventu episcoporum vel abbatum. Et cum cognovisset per omnes fines suos habere pacem, recordatus est de iniuria, quam Romani apostolico Leoni fecerant, et erexit faciem suam, ut iret partibus Romae; quod ita et fecit. Cum autem Romae propinquaret, occurrit ei Leo papa, et Romani principes cum eo apud Numentum 12. ab Urbe lapide. Cum pervenisset autem Romam rex praedictus 8. Calendas Decembris, post octo vero dies concione cum Romanis habita, causam adventus sui omnibus patefecit. Fecitque conventum maximum episcoporum seu abbatum cum presbyteris et diaconibus et comitibus, seu reliquo populo christiano: et ibi venerunt in praesentia, qui ipsum apostolicum condemnare voluerunt. Qui postquam nullus probator criminum inventus est, praefatus papa, nullo iudicante, sed sua spontanea voluntate, coram omni populo in basilica beati Petri apostoli evangelium portans, ambonem conscendens, invocatoque sanctae Trinitatis nomine, cum iureiurando ab obiectis criminibus se purgavit. Et ipsa sacramenta expleta, omnes episcopi cum universo cle-

³⁹) honorifice . . . honorifice excedit 1.

⁴⁰) hwerondum . . . hwinegium Martens.

⁴⁰) Karolus rex . . . Romae fecit] ex ann. Lauresham. a. 800. quorum tamen verba „et sunt modo ut digni sunt in exilio“ hic ommissa sunt.

Loco eorum scripsit „et rex misit eos in exilium.“ ⁴¹) Et . . . suis] Haec desunt in ann. Lauresham.

voluntas fuisset et ipse petiisset, non tamen per eorum iudicium sed spontanea voluntate, se purificare debuisset, et ita factum est. Et ipsa sacramenta explita, incipiunt ipsi sancti episcopi cum universo clero seu ipso principe Karolo devoto et christiano populo hymnum: *Te Deum laudamus, Te Dominum confitemur*. Quo expleto, ipse rex et cum eo omnis populus fidelis dabant laudem Deo, quia ipsum apostolicum Leonem et sanum in corpore et in anima custoditum meruerant habere; et ipsam hiemem Romae fecit.

⁴²Anno 801. cum apud Romam moraretur rex Karolus, nuntii delati sunt ad eum, dicentes quod apud Graecos nomen imperatoris cessasset, et femineum imperium apud se haberent. Tunc visum est ipso apostolico Leoni et universis sanctis patribus qui in ipso concilio aderant, seu reliquo christiano populo, ut ipsum Carolum, regem Francorum, imperatorem nominare debuissent, quia ipsam Romam matrem imperii tenebat, ubi semper Caesares et imperatores sedere soliti fuerant, seu reliquas sedes, quas ipse in Italia et Gallia nec non et Germania tenebat; quia Deus omnipotens has omnes sedes in potestate eius concessit, ideo iustum esse videbatur, ut ipse cum Dei adiutorio et universo christiano populo petente, ipsum nomen haberet. Quorum petitionem ipse Karolus rex denegare noluit, sed cum omni humilitate subiectus Deo et petitioni sacerdotum et universi christiani populi, in ipsa nativitate domini nostri Iesu Christi ipsum nomen imperatoris cum consecratione domni Leonis papae suscepit. Ex tunc autem imperator et Augustus est appellatus. Et imprimis omnium, postquam imperator extitit, studuit ut ipsam Romanam ecclesiam de ea discordia, quam habuerant Romani cum domno apostolico Leone, ad pacem et concordiam revocaret. Et ibi celebravit pascha. Et appropinquante aestivo tempore direxit iterum partibus Ravennae iustitias et pacem faciendo, et inde pervenit in Franciam ad Aquis sedem suam. Et eo anno demoravit piissimus Caesar Karolus apud Aquis palatium quietus cum Francis sine hoste. Magnificatus autem est imperator Karolus super omnes reges Francorum qui ante eum fue-

ro seu praefato rege devotoque populo christiano hymnum, *Te Deum laudamus*, decantaverunt. Quo expleto, ipse rex cum universo populo laudes Deo dabant, quia apostolicum Leonem sanum in corpore et in anima custoditum habere meruerunt.

Anno 801. cum apud Romam moraretur rex Carolus, Zacharias presbyter, quem antea rex cum multis donariis ad sepulcrum dominicum vel per alia loca sancta miserat illis partibus, duobus monachis de Hierosolyma a patriarcha directis ad regem Romam venerunt; qui benedictionis causa claves sepulcri dominici ac loci Calvaria, claves etiam civitatis et montis Sion cum vexillo crucis detulerunt. Quo rex accepto, Dominum benedixit, ac remuneratis multis muneribus, Hierosolymam remisit. Ipse vero rex die sacratissima natalis Domini cum ad missam ante confessionem beati Petri apostoli ab oratione consurgeret, Leo papa cum consilio omnium episcoporum sive sacerdotum, seu senatu Francorum necnon et Romanorum, coronam auream capiti eius imposuit, adiuncto etiam Romano populo acclamante: *Carolo Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum vita et victoria!* Post laudes vero a plebe decantatas, et ab apostolico more antiquorum principum adoratus est. Nam et hoc nutu Dei factum est. Cum enim apud Romam tunc praefatus imperator moraretur, delati quidam sunt ad eum, dicentes quod apud Graecos nomen imperatoris cessasset, et finem (*femina*) apud eos nomen imperii teneret, Herena nomine, quae filium suum imperatorem fraude captum, oculos eruit, et sibi nomen imperii usurpavit, ut Atalia in libro Regum legitur fecisse, audito Leo papa et omnis conventus episcoporum et sacerdotum seu abbatum, et senatus Francorum, et omnes maiores natu Romanorum, cum reliquo christiano populo consilium habuerunt, ut ipsum Carolum, regem Franco-

⁴² Anno 801 cum ... ad Aquis sedem suam] ex ann. Lauresham. a. 801; initium tamen immutatam, et finis „Et eo anno demoravit piis-

simus ... Francorum Caesar est appellatus“ adiecta est.

rant, divitiis, gloria, honore et nomine. Item primus ex genere Francorum Caesar est appellatus.

rum, imperatorem nominare deberent, qui Romam matrem imperii tenebat, ubi semper Caesares et imperatores sedere soliti fuerant; et ne pagani insultarent christianis, si imperatoris nomen apud christianos cessasset. Ideo iustum visum et omnibus, ut praedictus rex cum Dei adiutorio, et universo christiano populo petente, ipsum nomen imperatoris haberet. Quorum petitionem ipse rex Carolus negare noluit; sed cum omni humilitate subiectus Deo, et petitione sacerdotum universalique populo christiano in ipsa nativitate Domini nostri Iesu Christi cum consecratione domini Leonis papae suscepit, sicut supra dictum est. Et in primis omnium postquam imperator extitit, studuit ut ipsam Romanam ecclesiam de ea discordia, quam habuerant Romani cum apostolico Leone, ad pacem et concordiam revocaret. Deinde de reversus est in Francia ad Aquis sedem regiam. Magnificatus est autem imperator Carolus super omnes reges Francorum qui ante eum fuerunt, divitiis et gloria, honore et nomine. Iste primus ex genere Francorum imperator extitit.

802. Anno 802. ⁴³ recordatus est piissimus Karolus imperator misericordiae suae de pauperibus qui in universo imperio eius^a erant, et iustitias pleniter habere non poterant; noluit de infra palatio^b pauperiores vassos suos transmittere ad iustitias faciendum propter munera, sed elegit in regno suo archiepiscopos et reliquos episcopos, et abbates cum ducibus et comitibus, qui iam^c opus non habebant super innocentes munera accipere, et ipsos misit per universum regnum, ut ecclesiis, viduis et^d orfanis, et pauperibus et cuncto populo iustitiam facerent. Et mense Octobrio^e congregavit universalem^f synodum [in Aquis^g], et ibi fecit episcopis cum presbyteris seu diaconibus relegi universos canones quos sancta synodus praecepit, et decreta pontificum, et pleni-³⁵ter iussit eos tradi coram omnibus episcopis, presbyteris et^h diaconibus. Similiter in ipsaⁱ synodo congregavit universos abbates et monachos qui ibi aderant, et ipsi inter se conventum faciebant^k, et legerunt regulam sancti patris^l Benedicti, et eam tradiderunt^m sapientes in conspectu abbatum et monachorum, et tunc iussio generaliter super omnes episcopos, abbates, presbyteros, diacones seu universo cleroⁿ facta est, ut unusquisque in loco suo iuxta constitutionem sanctorum patrum, sive in episcopatus, seu in monasteriis, aut per universas sanctas ecclesias, ut^o canonici iuxta canones viverent; et quicquid in clero aut in populo de culpis aut de negligentis^p apparuerit, iuxta canonum auctoritate emendassent^q, et quidquid in monasteriis seu in monachis contra regulam sancti Benedicti factum fuisset, hoc ipsum^r iuxta ipsam re-⁴⁵gulam^s sancti Benedicti emendare fecissent. Mandavit autem^t, ut unusquisque episcopus in omni regno vel^v imperio suo, ipsi cum presbyteris suis, officium, sicut psallit ecclesia Romana^w, facerent. Nam et scholas suas^x cantorum in loca congrua construi praecepit. Similiter et in monasteriis sancti Benedicti servantibus regulam^y, ut of-

a) deest 2. b) intra palatio suo 1. c) deest 2. d) deest 2. e) octobri 1. f) universam 2. g) in aquis 50 deest 2. h) deest 1. i) in sancta synodo 2. k) fecerunt 2. l) patris nostri b. 1. m) tradiderunt eam 2. n) universos clericos facta ut 1. universo choro clericorum 2. o) universas ecclesias ita ut 2. p) aut negligentis 2. q) emendarent 1. r) ipsum deest 2. s) regulam eiusdem emendare 2. t) facerent 1. u) etiam 1. v) regno id est i. 1. w) romana ecclesia 1. x) deest 1. y) regulam a. b. servantibus 1.

43) Recordatus ... emendare fecissent] ex ann. Laresham. a. 802.

ficius ipsius^a facerent, sicut regula docet. ⁴⁴Et ipse imperator interim quod ipsum synodum factum^b est, congregavit duces^c, comites et reliquum^d populum christianum cum legislatoribus, et fecit omnes leges in regno suo^e legere, et tradere unicuique homini legem suam, et emendare ubicumque necesse fuit, et emendatam legem scribere, ⁵ut iudices per scriptum iudicassent^f, et munera non accepissent, sed omnes homines, pauperes et divites, in regno suo iustitiam haberent. [⁴⁵Et in ipso anno venerunt missi eius, quos miserat trans mare in Persida ad Amarmamoli regem Sarracenorum propter elephantum bestiam; et ipsum elephantum adduxerunt secum in Francia ad Aquis sedem.]

¹⁰⁴⁶Anno 803. Karolus imperator caelebravit pascha apud Aquis palatium, et conventum habuit ad^h Maguntiam; et ipseⁱ sine hoste fecit eodem anno.

His diebus in Spania super Sarracenos regnavit Abulaz^k, filius Axam.^l Mortuo enim^m Axamⁿ, hic Abulaz^o, filius eius, suscepit regnum, fecitque malum sicut fecerat pater eius et avus. Eo autem^p regnante in Spania, misit Karolus imperator Ludovicum filium suum, regem^q Aquitaniae, ad obsidendam et capiendam civitatem Barchinonam.^r Qui congregato exercitu ex Aquitania, Wasconia, necnon de Burgundia, Provincia et^s Gothia^t, misit eos ante se ad obsidionem civitatis. Qui abeuntes, circumdedit exercitus civitatem; et obsederunt mensibus septem, capieruntque^u regem civitatis illius nomine Sathon.^v Cumque panes defecissent in civitate, et iam capienda ²⁰esset civitas, miserunt ad Ludovicum regem, ut veniret Barchinonam^w, quia iam capienda erat civitas, ut cum capta fuisset, nomini eius adscriberetur victoria. Venit autem praefatus rex^x Ludovicus ad civitatem, et tradita est civitas in manu^y eius, constituitque illic custodia^z et armamenta; regem vero civitatis illius Sathon^a victum compedibus misit ad patrem suum Karolum regem^b, imperatorem, in Francia, ipse^b ²⁵vero in pace et triumpho reversus est ad propria.

[Anno^c 804. Aestatis tempore Karolus imperator movit exercitum magnum Francorum, et perrexit in Saxonia, et abiit ultra Alaram ad locum qui vocatur Oldonastath^d; et venit ad eum ibi rex Abotritorum nomine Fhersosuc^e, et detulit ei munera multa. Et deinde misit imperator scaras suas in Wimodia^f et in Hosingabi et in ³⁰Rosogavi, ut illam gentem foras patriam transduceret; nec non et illos Saxones qui ultra Albiam erant, transduxit foras, et divisit eos in regnum suum ubi voluit. Et postea cum magno gaudio ipse imperator remeavit in Francia, et pervenit ad Aquis sedem regiam; ibique hiemavit, et celebravit pascha.]

Anno 805. Karolus imperator misit filium suum Karolum regem cum exercitu ³⁵magno ad Cichu-Windones^g; et alium exercitum cum Adulfo^h et Werinario, id est cum Baioariisⁱ; tertium vero transmisit^j cum Saxonibus super Hwerenofelda^k et Demelchion.^l Et ibi pugnaverunt contra regem eorum nomine Semela^m, et vicerunt

a) officium sancti benedicti facerent 1. b) quod ipsa synodus facta 1. c) duces et c. et l. d) reliquumque 2. e) leges regni sui tradere et emendare et emendandam legem ubicumque necesse fuerit scribere, iudices vero per 2. f) iudicarent . . . acciperent 1. g) Et in . . . sedem deest 2. h) apud 2. i) et ipso anno sine hoste stetit 2. et ipse sine hoste fuit eodem anno 1. k) abulaz 1. l) exam 1. m) enim deest 1. n) axa 2. exam 1. o) abulaz 1. p) autem deest 2. q) regem in aquitania 1. r) barchinona 1. s) atque 1. t) gothia 2. u) ceperuntque 1. ita deinceps. v) sathon. cumque panes defecissent 1. w) barchinona 1. x) rex deest 2. y) manus 1. z) custodiam 1. a) sathon 1. a) deest 2. b) ipse vero exp. et r. e. ad propria deest 1. c) Anno 804 totus deest in 2. d) oldonastath 1. quod correxi ut supra legitur. e) ad euhvidines 2. super windones 1. cichuwindones veram lectionem esse conieci f) ulfo 2. adulpho 1. g) baguarios 1. h) misit 1. i) werinefelda et dervellion 1. hwerenofelda et demelchion 2. k) samela et vincebant eum 1.

44) Et ipse imperator . . . iustitiam haberent] ex annal. Lauresh. a. 802. 45) Et in ipso anno . . . Aquis sedem] ibid. sed multo breviora habentur. 46) Karolus . . . fecit eodem anno] ex annal. Lauresh. a. 803, quorum ultima verba sunt. 47) sine dubio hic aut scribae aut Chesnii vitio erratum; Thrasucho legendum esse censeo. 48) pagi Wimodia, Hosingabi, Rosogavi in regni Hannoverani ducatu Bremensi, ad Wwisaram et Wummam, Hostam seu Ostam, et circa Rosofeldum sive Hlarsfeldum siti erant.

49) i. e. Bohemos-Windones, vide supra p. 223. not. ** 50) Hwerenofelda et Demelchion] pagi Slavorum; pagus Weri Albiae adiacens, in Ottonis I. charta fundationis episcopatus Brandenburgensis ap. Eckard histor. geneal. Saxon. sup. anno 949 bis occurrit; e regione aut paulo supra Magdeburgum in dextra fluminis ripa collocandus erit; cf. et annales nostros anno sequenti. 51) Daleminzios esse patet, qui anno 856 iterum emergunt.

eum, et ille dedit duos filios eius* pro fidelitate; et tunc perrexerunt super Fergunna.⁵² Et venerunt ad fluvium qui vocatur Agara⁵³ illi tres hostes insimul, et inde venerunt ad Camburg⁵⁴, qui et [illum obsiderunt, et] vastaverunt regionem illam in circuitu, [in ista parte] Albiae [et ultra Albiam]. Et postea cum victoria reversus est Karolus rex ad patrem suum in Francia. Quartus vero exercitus cum classe magna navium perrexit⁵⁵ in Albia, et pervenit ad Magedoburg⁵⁶, et ibi vastaverunt regionem Genewara⁵⁷, postea reversi sunt in patriam suam.⁵⁸

806. Anno 806.⁵⁹ Karolus imperator celebravit pascha ad Neumaga, et misit filium suum Karolum regem super Duringa⁶⁰ ad locum qui vocatur Walada⁶¹, ibique habuit conventum magnum.⁶² Et inde misit scaras suas ultra Albiam; ipse vero movit exercitum suum ultra Sala super Hwerenfeldo.⁶³ Et tunc fuit interfectus Melito⁶⁴, rex superbus, qui regnabat in Siurbis; et postea remeavit Albia⁶⁵; et vastavit regiones illas, et civitates eorum destruxit. Et ceteri reges ipsorum venerunt ad eum, et promiserunt se servituri⁶⁶ domno et pio imperatori, tradideruntque obsides, sicut ille volebat. Et mandavit eis rex Karolus aedificare civitates duas, unam ad aquilonem partem⁶⁷ Albiae contra Magadaburg⁶⁸, alteram vero in orientalem partem Sala, ad locum qui vocatur Halla⁶⁹; deinde reversus est ad patrem suum in Francia. His diebus Albinus [qui et Alchuinus⁷⁰] diaconus in Francia claruit.

⁷¹ [In isto anno Willelmus quondam comes ad Anianum monasterium, qui est constructus in honore domini ac salvatoris nostri Iesu Christi et gloriosae matris eius semper virginis, pervenit cum omnibus muneribus auri argentique ac pretiosarum vestium. Illo se tradidit Christo omni vitae suae tempore servitutum. Nec mora in deponendo comam fieri passus est, quin potius die natalis apostolorum Petri et Pauli aurotextis depositis vestibus, chisticolarum habuit (*induit?*) habitum, seseque chisticolarum adscisci numero quantocius congaudens efficitur. Et in eodem anno Carolus etc. 2.]

807. Anno 807. Karolus imperator perrexit ad Ingelaneim⁷² palatium, et ibi habuit conventum suum⁷³ cum episcopis et comitibus vel⁷⁴ aliis fidelibus; et mandavit eis, ut iustitias facerent in regno eius. Postea dedit⁷⁵ eis licentiam ad propria remeare et quiete sedere, et ut Deo gratias agerent ad pacem et concordiam⁷⁶ ipsorum; et illum annum stetit⁷⁷ sine hoste.

808. Anno 808. Karolus imperator misit filium suum Karolum regem⁷⁸ in⁷⁹ Saxonia ultra Albia⁸⁰, ad illos Sclavos qui vocantur Linai⁸¹; et vastavit maximam partem regionis ipsius; sed et aliqui ex nostra parte ibidem ceciderunt. [Et⁸² Godofredus, Normannorum rex, venit super illos Sclavos qui dicuntur Abotriti, et vastavit magnam partem regionis eorum, et aliquas civitates destruxit. Et ibi fuit Reginaldus, nepos eius, qui primus post eum in eo regno fuit, interfectus; et multi de populo Norman-⁸³ norum ibidem corruerunt.]

809. Anno 809. Karolus imperator pius⁸⁴ sedit apud Aquis palatium, et in illa aestate misit scaras suas ad marchias. Et aliqui de illis Saxones venerunt ultra Albiam, et

.) deest 2. a) araga 2. b) canburg 1. verba uncinis inclusa non nisi in 1. leguntur; illam post regionem omisso. c) perrexit cum navibus in 1. d) pervenit usque maguedoburg 1. e) genewanam 1. genevara 2. 40 f) deest 1. g) buringa 1. h) waladala 1. i) conventum suum 1. k) guerchaveldo 1. l) misit rex 1; Chenuus in margine misitio coniecit, sed iam nulla mutatione opus est. m) albiam 1. n) servituros 1. o) unam in aquilone parte 1. p) magadabourg 1. q) halla 2. r) qui et alchuinus deest 1. s) ingelaeim 1. t) deest 2. u) et 1. v) concordias 1. w) fecit 1. x) super 1. y) albiam 1. z) Et godofredus . . . corruerunt desunt 2. quorum in locum ea quae apud Einhardum de Nordmannis et Godofredo narrantur, inserta sunt. 45 a) deest 2.

52) Fergunna] omnibus perpensis nec villa Ferchland in ducatu Magdeburgensi, ultra Albiam, nec villa Verchen in Pomerania anteriore, nec etiam oppidum Vargula prope Erfordiam, sed aut Funchunden in Bohemia prope fluvium Eger, quo via Annabergensis ducit, aut pagi alicuius Soraborum, in confinibus Bohemiae, nomen cum gawa compositum, esse videtur. 53) Eger fluvius in Bohemia. 54) aut Kammerburg (lingua bohemica Komornibradek) in colle quodam ad Sassawan situm, aut oppidum Kanberg, utrumque in circulo Bohemiae Caur-

zimensi; in antierius magis inclino. 55) Genewara] pagum esse patet, quem tamen nemo hucusque explicavit; equidem legerem Genewara vel potius Weregava, i. e. pagus Weri, 56) sive Werenofelda, cuius habitatores Saxonum viribus nondum attritos fuisse, anni 806 historia probat. 56) i. e. Thuringia. 57) Walada] nec Walda prope Osterfeld inter occidentem et septentrionem oppidi Zeitz, nec alterum prope Culmbach, sed Walda prope Schleusingen esse videtur. 58) in annal. Einhardi Milidnoch vocatur. 59) i. e. Linones.

fregerunt ibi unam^a civitatem cum nostris Hwinidis^{b,60} qui appellantur Semeldinc^c,
Connoburg.⁶¹ [In^d illo anno venit mortalitas magna animalium ab oriente, et pertran-
siit usque in occidentem. Et celebravit pascha apud Aquis palatium Karolus im-
perator.]

5 Anno 810. Aestatis tempore Karolus imperator^e cum filio suo Karolo rege ultra⁶¹⁰
Rhenum fluvium super Saxoniam perrexit^f, ad locum qui vocatur Ferdia. Et in ipsa
aestate mortuus est Pippinus rex Langobardorum, filius Karoli imperatoris; et ipse
piissimus^g Karolus^h constituit Bernardumⁱ, filium Pippini, regem super Italiam in
loco patris sui. [Et^k Gothofredus rex Normannorum misit quasi pacifice per insidias
10 vassallum suum, ut in dolo Drosocum, regem Abodritorum, occideret; quod ita fa-
ctum fuit. Et occulte misit pyratas cum navibus in Frisia, qui fecerunt ibi magnum
damnum de populo christiano. Et postea ille Godofredus fuit interfectus a suo vas-
sallo, et perdidit regnum cum vita. Et Karolus imperator misit scaras suas ad mar-
chas, ubi necesse fuit, et mandavit civitatem aedificare ultra Albiam, in loco qui di-
15 citur Esseveldoburg⁶²; et mandavit illis hominibus, qui custodirent civitatem. Deinde
reversus est in Francia ad Aquis, sedem regiam.]

Anno 811. Misit Karolus imperator exercitum Francorum et Saxonorum ultra Al-⁸¹¹
biam ad illos Sclavos qui nominantur Lanai et Bethenzr.⁶³ Et vastaverunt regiones
illas, et aedificaverunt [iterum^l] castellum^m, in locoⁿ qui dicitur Abqchi.⁶⁴ Fuit quo-
20 que occisio magna Normannorum, [et^o Anolo ibi corruit.] Eodem anno obit Karo-
lus rex, filius Karoli magni imperatoris.

Anno 812. Misit Karolus imperator tres scaras ad illos Sclavos, qui dicuntur⁸¹²
Wilti. Unus exercitus eius^p venit cum eis super Abodritos⁶⁵, et duo venerunt ob-
viam ei ad illa marchia. Sed et illi Wilti dextras dederunt et obsides obtulerunt, et
25 promiserunt se dare partibus imperatoris Karoli; et postea sic^q reversus est populus
ad propria.^r [Eodem^s anno Abulaser, rex Sarracenorum ex Spania, audiens famam
et opinionem virtutum domni Karoli imperatoris, missos suos direxit, postulans pacem
facere cum eo, quam ipse piissimus imperator denegare noluit; sed fecerunt pacem

³⁰ * [propria. Haec sunt bella quae rex potentissimus per annos 47 etc. ex Einhardi vita Karoli
cap. 15. usque ad pag. 103 Chesnianae editionis (cap. 27? 28? 29?); capite tamen 17. post
verba tali monitioni prohibuit haec leguntur: Fecit idem a parte meridiana prope litore
maris in comitatu Magdalonense [ecclesiam] in honore domini nostri Iesu Christi seu per-
petuae virginis genitricis Dei Mariae, cuius basilicas composuit auroque et argento ador-
navit, ad cuius structuram cum columnas et marmora habere non posset, Nemauso civitate
35 cum magna diligentia adduci praecepit, et collectis thesauris suis de regnis singulis, in
Aniano monasterio adduci praecepit, nec non lignis tres cruces dominicas et opera multa
et magna in eodem loco composuit. 2. Qua de re conferenda sunt verba Einhardi cap. 26.]

a) et fugerunt. Ibi unam 1. et fregerunt unam 2. b) hwinidis 2. guinildinis 1. unde levi manu vera lectio
restituta. c) semeldini 1. d) In illo . . . imperator deest 2. e) imperator abiit c. k. f. s. 1. f) deest 1.
40 g) et ipse piissimus deest 2. h) karolus autem 2. i) barnardum . . . super italia 1. k) Et gothofredus . . .
regiam deest 2. l) bethenzr 2. bethelclereri 1. vocabulum corruptum esse videtur, qua tamen ratione restitu-
dum dubitari potest, v. cl. Wedekind Smeldingi legere mallet, Eckhard Franc. orient. T. II. p. 67. e contra bellege-
reti (a bellegered vel biallogorod slavica vocis Wittemberg versione) coniecit; utrumque ingeniose, quum vero non
45 codicis primi sed secundi lectio hic et ubique praefenda sit, eiusmodi coniecturis locus non relinquitur. Tenendum
igitur bethenzr vel bethenzi, in quo vocem bregenzi, briguzi, brizi latere, persuasum mihi habeo. Brizi enim,
quorum terra hodieque die Frignitz audit, saeculo decimo et sequentibus clari et Linonum vicini erant; cumque nomina pa-
pularum, fluminum etc. decursu temporum non dilatentur sed sentin sentinque contrahantur, briz ex prignitz, non
vero hoc ex illo originem duxisse iure censemus. m) deest 2. n) castella 1. o) in loco deest 2. p) et anolo
50 ibi corruit deest 2. auolo Chesnius edidit, sine dubio anolo legendum, quod restitui. q) deest 2. r) abodori-
tos 2. abotridi 1. s) illam marchiam 1. t) sic deest 2. u) Eodem anno . . . pascha deest 2.

60) cum nostris Hwinidis] i. e. apud nostros retinere credo. Vicus quoque Conow, a septen-
trione Templini et occidente Boitzenburgi ad la-
cum Carwitzensem situs, in calculum venire pos-
set, alter vero; prope Eldenam et Boitzenbur-
gum quod ad Albim iacet, Abodritorum regio-
55 ni accensendus erit. 62) Itzehoe. 63) Be-
thenzr] vide supra notam 1) 64) Abochi] i. e.
Hochbuoki. 65) i. e. venit ad eos per Abu-
dritorum regionem.

60 que dietans, quam antiquae urbis vocabulum

cum ipso per tres annos. Et eodem anno apud Aquis hiemavit, et ibi celebravit pascha.]

813. Anno 813.* Hoc anno sedit piissimus Karolus^b imperator apud Aquis palatium, et habuit ibi concilium^c magnum cum Francis, episcopis et abbatibus ac sacerdotibus^d; et decrevit quatuor synodos^e fieri, id est ad Maguntiam civitatem unam^f, alteram in Remis, tertiam Turonis, quartam Arelato civitate; mandavitque ut quidquid in unamquamque synodum definissent, ad placitum constituti^g imperatori renunciassent: quod ita factum est. Et in ipso anno mense Septembri^h iam dictus imperatorⁱ Karolus fecit conventum magnum populi apud Aquis palatium.^j De omni regno et imperio suo convenerunt episcopi, abbates, comites, presbyteri, diacones, et senatus Francorum ad imperatorem in Aquis; et ibidem constituerunt^k capitula [numero] quadraginta sex de causis quae necessariae^l erant ecclesiae Dei et populo christiano.^m Post haec habuit consilium cum praefatis episcopis et abbatibus et comitibus et maioribus natu Francorum, ut constituerent filium suum Ludovicum regem et imperatorem. Qui omnes pariter consenserunt, dicentes hoc dignum esse: omnique populo placuit, et cum consensu et acclamatione omnium populorum Ludovicum filium suum constituit imperatorem secum, ac per coronam auream tradidit ei imperium, populis acclamantibus et dicentibus: *Vivat imperator Ludovicus!* Et facta est laetitia magna in populo in illa die. Nam et ipse imperator benedixit Dominum dicens: *Benedictus es do-*

* [Extremo (*Einhardi vita cap. 30*) antem vitae suae tempore, cum iam et morbo et senectute premeretur, evocatum ad se Ludovicum filium suum, Aquitaniae regem, qui solus filiorum Hildegardae supererat, congregatis solemniter de toto regno Francorum vel de universo imperio suo primoribus cunctorum comitibus, principibus, ducibus, episcopis, abbatibus, monachis, sacerdotibus, diaconibus, et cuncto senatu Francorum, cum cunctorum consilio consortem sibi totius regni et imperialis nominis sui heredem constituit, ac per coronam auream tradidit illi imperium, populis acclamantibus: *Vivat imperator Ludovicus!* impositoque capiti eius diademate, imperatorem et Augustum inquit appellari. Susceptum est hoc eius consilium [ab his] qui aderant magno cum favore et laetitia. Nam et ipse imperator Carolus benedixit dicens: *Benedictus es domine Deus meus, qui dedisti hodie sedentem in solio meo ex semine meo filium, videntibus oculis meis.* Docuit autem eum pater, ut in omnibus praeceptum Domini custodiret, tradiditque ei regnum, commendavitque ei filios suos, Drogonem, Theodericum et Hugonem, et cum omnia perfecisset, dimisit unumquemque, ut abiret in locum suum. Ipse autem Carolus imperator resedit in Aquis palatium. Nam hoc divinitus ei propter regni utilitatem videbatur inspiratum, auxitque maiestatem eius hoc factum, et exteris nationibus non minimum terroris incussit. Dimisso deinde in Aquitania filio, ipse more solito, quamvis senectute confectus, non longe a regia Aquisacensium proficiscitur. — Anno 814. ab incarnatione Domini, Caroli vero imperatoris anno 47 ex quo regnare coeperat, exierunt Nortmanni cum navibus in Frisia, et fecerunt ibi grande malum, capieruntque viros et mulieres et praedam magnam. In ipso anno exacto huiusmodi negotio quod reliquum erat autumnus etc.: ut apud *Einhardum in vita Caroli Magni cap. 30. usque in finem cap. 34. Sed in divisione quae facta est a Carolo imperatore anno 811, post haec verba*: vel usum eius sibi necessarium iudicaret in nostro manuscripto codice additur: Unam vero partem sibi reservavit, quam dedit Benedicto abbati sancti Salvatoris Anianensis archisterii, videlicet crucis dominicae cum gemmis, bratheas aureas contextas cum gemmis, baltheos aureos similiter gemmatis, calices aureos sive argenteos, vel offertoria cum patenulis, et offertoria cum auro et gemmis ornatos. Inter alia dona dedit ei capsulam auream, ubi pignora sunt omnium apostolorum. Inter ea dedit ei sceptrum regale ex ebore valde mirificum et multa alia dona, quod dinumerare longum est. Ardoni quoque, qui et Smaragdo, religioso monacho, dedit tabulam lapideam tinnientem sicut aes. Post obitum vero suum aut voluntariam, etc. ubi advertendum quod pro illis verbis cap. 33. Et altera, quae forma rotunda, Romanae urbis effigie insignita est, episcopo Ravennatis ecclesiae conferatur, in codice manuscripto haec leguntur: altera quae forma rotunda Romanae urbis effigie figurata est, salvatorem Iesum Christum dominum in Anianense monasterium conferatur. Huius autem inter divisionis testes primus abbatum nominatur Benedictus et post Hirminonem Georgius, Theobaldus, Adalelmus, Lantfredus. MARTENSE. Codex igitur 2. hoc loco multa ex *Einhardi vita annalibus nostris inseruit.*

a) Anno 813 ab incarnatione Domini, Caroli autem imperatoris anno 46 sedit 2. b) karolus deest 2. c) consilium 1. d) episcopis et abbatibus ac sacerdotibus deest 1. e) unum, alterum . . . tertium etc. 2. f) constitutum imprimi nunciassent 2. imperatoris renuntiassent 1. g) mense februario 2. h) imperator deest 1. i) palatium de o. r. vel i. suo. Et c. e. a. et comites et senatus 1. k) constituit f. l) necessaria 2. 60.

mine Deus, qui dedisti hodie sedentem in solio meo ex semine meo filium^a, videntibus oculis meis. Docuit autem eum pater, ut in omnibus praeceptum Domini custodiret, tradiditque ei ius regni; commendavitque ei filios suos Drogonem, Theodericum, et Hugonem^b; et cum omnia perfecisset, dimisit unumquemque, ut abiret^c in locum suum; ipse autem resedit in Aquis palatium. Exierunt autem Normanni cum navibus suis in Frisia, et fecerunt ibi grande malum, ceperunt viros, mulieres et praedam magnam. Postea venerunt filii Godofredi cum exercitu, [expuleruntque^d Herioldum^e et Reganfredum atque Amingum de regno ipsorum; et illi fugerunt usque ad addita.^f Inde militia domni imperatoris Karoli accepit ab eo dona multa, et remisit eum cum honore et adiutorio ad fratrem suum, ut iterum acquirerent regnum ipsorum. In illo anno obiit beatae memoriae Karolus imperator, magnus, pacificus, 15.^g Kalend. Februarii, et sepelierunt eum in Aquisgrani palatio, seniore⁶⁶ in ecclesia, quam ipse fabricare iusserat; regnavitque annis 47.] Ludovicus autem, filius eius, sedit super thronum patris sui Karoli, et acceptis thesauris illius fecit eleemosynam magnam pro patre, divisitque inter ecclesias monasteria et pauperes. [Fiunt secundum Hebraeos 4810, secundum Septuaginta 6012 anni.]

LUDOVICUS IMPERATOR REGNAVIT.

Anno 814. Ludovicus^o imperator resedit apud Aquis palatium, et ibi celebravit pascha; et in ipso anno venerunt ad eum episcopi, abbates, et comites et duces; et loquutus est cum eis de causis necessariis, et ad utilitatem sanctae ecclesiae. Et venit ad eum Bernardus^h, filius Pippiniⁱ, rex Langobardorum, suscepitque eum benigne dominus imperator Ludovicus, ac remuneratum^k remisit ad propria. Disposuit et marchas suas^l undique, nam et praesidia posuit in litore maris ubi necesse fuit; et ipso anno in^m Aquis hiemavit.

²⁵ ^o [Anno 814. Ludovicus, piissimus imperator, post mortem patris sui Caroli, gloriosissimi imperatoris, sedit super thronum eius apud Aquis palatium, et ibi celebravit pascha, et acceptis thesauris patris sui, fecit eleemosynam magnam pro patre, divisitque inter ecclesias et monasteria et pauperes, sicut ipse ordinaverat. Hoc anno suprascripto imperator Ludovicus, id est primo anno imperii sui, Benedictum abbatem de Aniano monasterio tulit propter famam vitae eius et sanctitatem, et prope Aquis, sedem regiam, in Ardenna silva habitare fecit; ipse vero supradictus abbas, antequam abiret in Francia, ordinavit in loco suo in monasterio Aniano abbatem nomine Smaragdum. Et in ipso anno venerunt ad imperatorem episcopi, abbates, comites, duces, et mulieres ac viduas, et locutus est cum eis de causis necessariis et de utilitate sanctae ecclesiae, et in ipso loco mandavit, ut mulieres in servitum redactas non fuissent, et acciperent libertatem. Et venit ad eum Bernardus etc. x.]

³⁵ Anno 815.ⁿ Ludovicus imperator apud Aquis palatium celebravit pascha; et in ipsa aestate, collecto magno exercitu Francorum et Burgundionum, Alamannorum et Baioariorum^o, introivit in Saxoniam, et venit ad Partesbrunnam; et ibi venit ad eum Bernardus^p, rex Langobardorum, cum exercitu, et habuit imperator ibi placitum magnum, et misit scaras suas^q ubi necesse fuit per marchas, et praesidia per litora maris; et post haec reversus est in Francia^r ad Aquis palatium. Et 3. Kalend. Augusti habuit consilium magnum in Aquis, et constituit duos filios suos reges⁶⁷ Pippinum et Clotarium, Pippinum super Aquitaniam et Wasconiam, Clotarium super Baioariam.^s Et decrevit in ipsa^t synodo domnus imperator Ludovicus, ut in universo regno suo monachi regulariter viverent secundum regulam sancti Benedicti⁶⁸, et canonici secundum canonum auctoritatem; mandavit etiam missis et comitibus suis, ut iustitias

²⁵ a) ex semine meo filium deest 1. b) drocone, theuderico et hugone 1. c) abirent 1. d) expuleruntque ... 47. deest 2. e) beraldum 1. f) fortasse fugerunt usque ad abodritos. g) XV. 1. legendum V. h) barnardus 1. i) pippini 1. k) remunerato 2. l) disposuit autem et marchas undique 2. m) apud 2. n) DCCCXVI. 2. o) baguariorum introivit saxoniam ad partesbrunna 1. p) barnardus 1. q) deest 1. r) franciam 2. s) filios suos reges pippinum et clotarium super bagoaria 1. t) ipso 2. u) sancti benedicti deest 1.

66) ecclesia senior] matrix cathedralis cf. acta episc. Cenom. in Mabill. analect. T. IV. p. 111. 157. 181. 67) constituit duos filios reges] Haec ad a. 814 referenda cum annalibus Eginhardo attributis. Et certe tertius dies ante Kalendas Aug. hoc anno incidebat in diem dominicum.

Porro huiusmodi caeremoniae non nisi dominicis diebus aut festis solemnibus fieri solitae erant. Bouquet. 68) regulam sancti Benedicti] quae ad monachos spectant anno 817 tribuenda, quae vero ad canonicos cum anno 816 copulanda. Bouquet.

facerent in regno suo*, et si aliqui homines iniuste privati fuissent de hereditate parentum per cupiditatem comitum aut divitum, ut reddere facerent; necnon et si aliqui homines iniuste in servitute^a redacti erant, ut iterum acciperent libertatem. Eodem anno Wascones rebellant^b contra imperatorem.

816. Anno 816. piissimus imperator Ludovicus apud Aquis palatium celebravit pascha; et aestatis tempore venit ad eum Bernardus, rex Langobardorum. His diebus dominus apostolicus urbis Romae, Leo papa, migravit a seculo; successitque^c ei^d in sacerdotium^e dominus Stephanus; et in ipso anno ipse dominus apostolicus Stephanus venit ad domnum^f Ludovicum imperatorem^g in Francia, invenitque eum apud Remis civitatem, et attulit ei^h coronam auream. Suscepitque eum imperator cum magno honore; benedixitque ipsum imperatorem, et imposuitⁱ illi coronam auream, quam attulerat, in capite; remuneravitque eum dominus imperator muneribus multis; et sic rediit Romam ad sedem suam. Imperator vero piissimus Ludovicus de Remis abiit ad Compendio^m palatio, et ibiⁿ habuit consilium cum episcopis, abbatibus et comitibus suis; deinde reversus est^o ad Aquis palatium, sedem regiam, ibique hiemavit. Praefatus autem Stephanus papa cum rediisset Romam, in ipso anno migravit a seculo; [successitque^p ei Paschalis in sacerdotio.] Wascones autem rebelles Garsimorum^q super se in principem eligunt; sed in secundo anno vitam cum principatu amisit, quem^r fraude usurpatum tenebat.

817. Anno 817. Ludovicus imperator apud Aquis palatium pascha celebravit^s; et in ipsa aestate iussit esse ibi^t conventum populi de omni regno vel^u imperio suo apud Aquis, sedem regiam, id est^v episcopos, abbates, sive^w comites et maiores natu Francorum; et manifestavit eis mysterium consilii sui, quod cogitaverat, ut constitueret unum de^x filiis suis imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore Ermen-garda regina, nomen uni Clotarius, nomen secundi Pippinus, et nomen tertii^y Ludovicus. Tunc omni populo placuit, ut ipse se vivente constitueret unum ex filiis suis imperatorem^z, sicut Karolus pater eius fecerat ipsum. Tunc tribus diebus ieiunatum^{aa} est ab omni populo, et laetania^{ab} facta; post haec^{ac} iam dictus imperator Clotarius, qui erat maior natu, imperatorem elegit, et coronam auream tradidit illi^{ad}, populis acclamantibus et dicentibus: *Vivat imperator Clotarius!* Facta est autem laetitia magna in populo die^{ae} illo; et ipse imperator benedixit Dominum, dicens: *Benedictus dominus Deus meus, qui dedit^{af} hodie in solio meo sedentem, videntibus oculis meis.* Quartum vero^{ag} filium habuit ex concubina, nomine Arnulphum, cui pater Senonas civitatem in comitatum^{ah} dedit. Audiens autem Bernardus [filius^{ai} Pippini regis] rex Italiae, quod factum erat, cogitavit consilium pessimum, voluitque in imperatorem^{aj} in filios eius^{ak} insurgere, et per tyrannidem imperium usurpare. Quo comperto, imperator misit^{al} confestim nuncios per universum regnum et imperium suum^{am}, ut pariter conglobati occuparent omnes aditus Italiae; quod ita factum est. Bernardus autem cum haec audiisset, terruit eum Dominus, ipsum^{an} et omnes qui ei consenserant. Et comprehensi sunt ab exercitu, quem^{ao} imperator miserat ante faciem suam; et comprehensus cum ipso rege adduxerunt ad imperatorem, qui erat tunc^{ap} apud Cavallone^{aq} quae est super Sagonna flumen. Tunc sub custodia^{ar} missus est praefatus rex cum Achiteo comite, qui auctor consilii maligni fuerat, et cum^{as} aliis qui illi consenserant, et ducti sunt Aquis. Post haec ipse^{at} imperator fecit conventum [magnum^{au}] Francorum, et retulit eis hanc causam, ut videret^{av} quid iudicaret fideles sui^{aw}

* [Anno 821. Ludovicus ... celebravit. Ipso anno obiit beatae memoriae Benedictus Wiltiza, abbas religiosus monasterii Anianensis 3. Idus Februarii, anno 9. regnante Ludovico imperatore. Et in 2.]

a) regno ipsius 2. a) in civitate 2. b) rebellaverunt 2. c) DCCCXVIII. 2. d) successit 1. e) ei deest 2. f) sacerdotio 1. g) stephanus. ipso anno papa stephanus 2. h) deest 2. i) deest 2. k) civitatem attulit illi 2. 50 l) imposuit coronam super caput eius 2. m) compendii 1. n) deest 2. o) deest 2. p) successitque . . . sacerdotio deest 2. q) garsimorum nuci 2. r) quia 1. s) iussit congregari conventum 2. t) et 2. u) id est deest 2. v) deest 2. w) ex 2. x) pippinus tertii vero ludovicus 2. y) imperare 2. z) ac laetaniae factae 1. aa) hoc 1. ab) ac per coronam auream tradidit ei imperium 1. ac) in populo in die 2. ad) qui dediti hodie ex semine meo consedentem in solio meo videntibus oculis meis 1. ae) vero deest 2. af) in comitatu 2. ag) filius p. r. deest 2. ah) suos 1. ai) imperator iussit 2. aj) deest 1. ak) deest 2. al) quod 2. am) tunc deest 2. an) cavallone quod est super sagonna flumine 1. ao) custodiam 1. ap) et alii qui illi consenserant ducti 1. ar) deest 2. as) magnum deest 1. at) viderent quid iudicaret vel fideles eorum vel de his 1. au) 65 av) 65 aw) 65

de eo, vel de his qui consenserant, ut insurgerent contra imperatorem. Tunc pariter iudicaverunt eos dignos ad mortem. Sed piissimus imperator pepercit vitae illorum, iussitque ipsi regi Bernardo oculos erui^a; sed cum factum fuisset, die tertio mortuus est: Achiteo^b vero similiter oculos erui et ceteris sociis suis.^c Teudulfum^d vero, episcopum Aurelianensem, qui et ipse auctor praedicti^e maligni consilii fuit, synodo facta episcoporum vel abbatum necnon et aliorum sacerdotum, iudicaverunt tam ipsum quam omnes^f [de ordine ecclesiastico] episcopos et^g abbates vel ceteri^h clerici, qui de hoc maligno consilio socii fuerant, a proprio deciderent gradu, quod ita factum est. Nonnulli etiam in exilio missi sunt. Fratres vero suos ex concubinis natosⁱ, id est Drogonem, Theodericum^k et Hugonem, quos ei pater commendaverat, clericos fieri iussit, et per singula misit monasteria; et regnum quievit [imperatoris] ab ira.

Anno 818.^m Ludovicus imperator apud Aquis celebravit pascha, et aestivo tempore introivit cum exercitu magno in Britannia, et occiso rege terrae illius, venerunt maiores natu Britannorum, tradiderunt se illi; et acceptos obsidesⁿ, reversus est prospere^o cum triumpho victoriae ad propria. [In^p ipso itinere Ermengarda regina obiit.] Nam et^q exercitus eius quem miserat partibus^r orientis, cum triumpho reversus est [et ipse]^s ad imperatorem^t; [similiter^u et eius^v exercitus, quem miserat super Wascones rebelles, cum triumpho victoriae reversi sunt, occisus tyrannibus: et terra quievit].

^o [Anno 840. imperii vero praefati imperatoris anno 28. obiit Ludovicus, piissimus imperator, 12. Calend. Iulii, indictione 3. regnaveruntque filii sui post eum in magna gloria. Amen. 2.]

a) erueri 1. b) Architeo 1. c) eius 1. d) teulfum 2. theudulfum 1. e) deest 2. f) de ordine ecclesiastico deest 2. g) deest 1. h) ceterum clericum q. d. K. m. consilio consilii venerant a primo 1. i) conc. matris 1. k) theudericum et ugonem 1. l) deest 1. m) DCCCXXXVIII. 2. n) acceptis obsidibus 1. o) et ipse 2. p) In ipso i. E. r. obiit deest 2. q) deest 2. r) in partibus 1. s) et ipse deest 2. t) similiter et quievit deest 2. u) alius?

ANNALES METTENSES.

Chronici Moissiacensis partem aevo subsequenti annales Mettenses exceperunt. Opus hoc titulo insigne Chesnius Tomo III. SS. Francicorum p. 262 sqq. ex codice in monasterio sancti Arnulfi Mettensis exarato, qui postea ad Iacobum Sirmondum devenerat, primus edidit; unde acceptum Bouquetus tomis II. V. VI. VII. collectionis suae repetivit. Scriptor in conficiendis annalibus tam exigua arte usus est, ut ne Chesnium quidem, plurima ex aliis libris petita in iis legi, latere potuerit. Et statim in exordio integra nonaginta novem Fredegariani chronici capita, ad verbum fere transscripta, tum annos 814—829 et 830—837 ex annalibus Bertinianis petitos resecurit. Quod si paulo diligentius inspexisset, nonnisi pauca, et in tam amplo opere fere nulla, vere genuina aut ex fontibus iam deperditis hausta exhiberi, agniturus fuisset. Auctor veteres sibi que probatos ita descripsit, ut plerumque ipsorum verba retineret, nonnunquam, arte quadam historica uti sibi visus, proprium ex diversis filum texeret, et tunc quidem fidei satis suspectae, cum rebus deficientibus verba facere, et pro veritate fuco quodam rhetorico proposito, lectorum oculos in se convertere velle hãud dubie videatur. Eiusmodi esse, quae de pugna Vinciacensi tradit, anterior proelii Textriciensis descriptio persuadet, nec quae Pippinum seniore dissertem introducit, maiorem sibi fidem conciliaverint: inde reliqua etiam quae ipse unus omnium servavit, e. g. pulchram proelii Amblavensis descriptionem (et ea alio praeterea vitio laborat), suspicione quadam attingi necesse est. Anno tamen 741 eodem quo Einhardus in Annalibus ad h. a. fonte utitur. In his igitur suum cuique iudicium; in aliis, quorum adhuc fontes supersunt, nulla dubitatio locum habere poterit. Annalibus igitur Petavianis annorum ordini restituendo adhibitis, totum fere Fredegarii chronicon cum continuationibus usque ad annum 768, quaedam ex vita S. Leodegarii, annales Laurissenses cum Einhardi continuatione annis 741—829, chronicon Fontanellense annis 708 et 737, chronicon Moissiacense a. 739—741, 753—755, 773, 774, Einhardi vitam Karoli ad a. 813;

Theganum ad a. 838; annales Bertinianos annis 830—837, annales Fuldenses annis 719, 837—852, 854, 857, 858, 867; Reginonem annis 747, 776, 778, 782, 783, 785, 787, 791, 799, 800, 801, 806, 807, 809, 810, 843, 851, 853, 855, 856, 858—904, atque Widukindi Corbeiensis res gestas Saxonicas inde a pag. 634. media editionis Meibomianae usque ad initium paginae 640. in eo quod post annum 904 exstat fragmento exscripsit, quae omnia nonnisi ad illorum textum emendandum conducere, cuique perlustranti patet. Itaque omnibus consultum iri speravi, si priore parte, ex diversis operibus sive amissis sive superstitionibus conflata, integra servata, reliquam, qua post annum 768 ipsa fontium verba iterum exprimentur, reciderem, lectionibus aut additionibus, si quae occurrerent, Einhardi, Reginonis, Widukindi et reliquorum textui subiectis. Fragmentum tamen illud, quo post annales Laurissenses a. 829. et ante Bertinianos anni 830 prima filiorum in Ludovicum coniuratio refertur, quia in alio scriptore nullo iisdem verbis exstat, recudere placuit.

Opus non ante ultimos saeculi decimi annos contextum esse, eo patet, quod et Widukindum inter fontes eius recensui; de auctore nihil constat; minus accuratum fuisse, loci nonnulli ex Widukindo recepti et vocum aliquot omissione corrupti evincunt.

In novae editionis subsidium fragmentum de Pippino duce, a Frehero in Corpore hist. Francicae pag. 168—170 (anno vicesimo octavo, antequam annales Mettenses a Chesnio publici iuris facerentur,) editum, vocavi, quod, licet et ipsum vitis respersum, plerumque meliorem vulgata lectionem exhibet, quare raro ab eo recessi. Ambobus inter se collatis, annalistas fusiorem esse facile deprehendes; ab eo addita, quorum aliqua certe nec a primo Fragmenti auctore ommissa sunt, uncinis inclusi. Ipsam vero de Pippino narrationem saeculo demum octavo nonove confectam esse, ex nonnullis, quae in ea occurrunt, veritati repugnantibus, intelligimus; nec temporis seriem quandoque interverti, quemquam fugere potest.

687. Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 687. Pippinus, Ansegiseli nobilissimi quondam Francorum principis filius, post plurima proelia magnosque triumphos a Deo sibi concessos, orientalium Francorum, glorioso genitori feliciter succedens, suscepit principatum. Cuius memorabilium gestorum commenta, quae ante principatum seu in principatu peregerit, cunctis Francorum populis declarata coruscant. Principium tamen insignis victoriae et perpetuae laudis cumulus extitit, quod adhuc in pueritiae flore positus, indebitam gloriosi genitoris sui necem auxilio divinae virtutis inaeestimabili prosperitate ultus est. Auctorem enim infandi facinoris alienis deliciis affluentem subita inruptione interimens, puerili quidem manu, sed heroica ferocitate prostravit, haud aliter quam ut de David legitur, quod Domino gubernante immanem Goliath puerili ictu prosternens, proprio gladio vita capiteque spoliavit. In[terempto, itaque crudelissimo tyranno, nomine Gundowino, cum satellitibus suis] opibusque ipsius suis fidelibus distributis, Pippini virtus atque victoria longe lateque vulgatur. Interea duces ac optimates Francorum, quos gloriosus genitor eius nutriverat, magnisque olim honoribus exaltaverat, audita nequissimi tyranni perditione, immenso repleti gaudio ad Pippinum properant, seque cum hominibus quos gubernabant, suae ditioni mancipant. Ad solatium autem [praestante Domino] tantae rei publicae administrationis erat ei gloriosa genitrix cunctis laudibus digna, nomine Begga, filia Pippini praecellentissimi quondam principis, qui populum inter Carbonariam silvam et Mosam fluvium, et usque ad Fresionum fines vastis limitibus habitantem iustis legibus gubernabat. Sane quia huic masculi sexus proles defuerat, nepoti suo Pippino superstiti nomen cum principatu dereliquit. Praedicta autem matrona Begga repleta omni prudentia, filium suum Pippinum cottidie salutaribus alloquiis admonebat, ut se regno futuro inter adolescentiae rudimenta sine iniquitatis contagione Domino adiuvante servaret. Ipse vero gratia divina praeditus, cunctas salubres suae genitricis admonitiones strenuis praeveniebat moribus. Tanto enim prudentiae lumine radiabat, ut grandaevis et maioribus natu Pippinus ipsi subiectis maximam admirationem ingereret. [Nam iustitiae rigor, fortitudinis invicta soliditas et temperantiae moderamentum talem in adolescentis pectore sibi locum sponte adsciverant, ut non solum naturali insertione, quod ab inclitissima parentum prosapia possederat, sed etiam divina inspiratione patentes esse crederentur. Ad solidandum quoque ipsius imperii fundamentum] erat ei agnatione avus quidam, vir plenus virtutibus, Arnulfus nomine, Mettensis urbis episcopus. Hic omnium Francorum coram Deo et hominibus patronus praecipuus habebatur. Ipse illum nihilominus sacris monitis, divinis et humanis frequentissime, ut ad potiora convalesceret, roborabat disciplinis. Ille vero non tardus auditor, in cunctis se feliciter mandatis et iustificationibus Domini exercebat. Porro matertera ipsius erat virgo Domino consecrata, Gertrudis vocabulo, quae se ab infantiae cunabulis, gratia Dei repleta, immortalis Domini servitio mancipaverat; constructoque monasterio in loco qui vocatur Nivella in hereditate propria una cum genitrice sua Itaberga, dignum Deo cum turba plurima virginum servitium rependebat. Haec itaque adolescentis animum inter primaevae potestatis gaudia exultantem coelestis disciplinae fructuoso imbri rigabat. Horum igitur, ut ita dixerim, sanctorum propinquorum monitis sanctissimis exortationibus confortatus, per iustitiae

a) Pippinus filius ansegisili *Cheznus*. b) principis post *Ch*. c) *deest F*. d) extat *Chezn*. e) heroica felicitate *F*. f) *deest Ch*. g) spoliavit. In opibusque ipsius *F*. (*media desunt*) h) olim *deest F*. i) omnibus *Ch*. k) praestante domino *deest F*. l) Bega *F*. m) pipini *F*. (*constanter*) n) masculini *Ch*. o) superstitionem cum *F*. p) Bega *F*. q) ammonerat ut sese *Ch*. r) rudimenta *Ch*. s) ammonitiones *Ch*. t) Tunc *F*. ta) maioribus natu populis ipsi subiectis *Ch*. maioribus natu pp ipsi subiecta *F*; inde Pippinus *erui*. u) Nam iustitiae etc. usque fundamentum *deest F*. v) ab indictissima *Ch*. w) sese *Ch*. x) erat *deest F*. y) gertrudis *Ch*. z) infantia gratia *F*. a) mancipavit *Ch*. a) nivella *F*. b) itaberga *F*. ioberga *Ch*; vocabatur Ita seu Ida. cf. *Vitam S. Pippini ducis*. c) domino *Ch*. d) adolescentis *Ch*. e) aetatis *Ch*.

1) Pippini pater nunquam Austrasiorum principatu vel maioredomatu potitus erat. 2) cf. Pauli Diac. hist. Langob. lib. VI. cap. 37. 3) masculi sexus proles defuerat ... reliquit] haec omnia veritati repugnare, nemo nescit. 4) Arnulfum Mettensem episcopum, qui circa a. 650 saeculo relicto monasterium Romarici montis petierat, in educando Pippino nepote partes suscepisse, fabulam sentit; nec maiorem fidem reliquis hic de Pippini educatione traditis habeo, quippe quae ex notitiis male digestis ex vita S. Pippini, S. Gertrudis, et his similibus consarcinata esse videantur. 5) Nivelle, a meridie vici Waterloo.

semitas ad regni gubernacula sine offensione gradiebatur. Confluebant autem ad aulam ipsius universi optimates cunctorum orientalium [Francorum^a, et factus est illis contra omnes aemulos defensor, et iustissimus in corrigendis moribus dominator.

Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 687.^b Pippinus successibus pro-⁶⁸⁷
⁶ speris orientalium] Francorum, quos illi propria lingua Osterliudos^c vocant^d, suscepit principatum. Hinc Suavos et Bauvarios^e, Toringos^f et Saxones, crebris irruptionibus frequentibusque proclis contra suos ditioni subiugavit. Hae etenim^g gentes olim^h et aliae plurimae multis sudoribus acquisitae, Francorum summo obtemperabant imperio. Sed propter desidiam regnum et domesticas dissensiones et bella civilia, quae in multas partes divisi regni ingruerant, legitimam dominationem deserentes, singuli in proprio solo armis libertatem moliebanturⁱ defendere. Quam obstinationem invictus Pippinus princeps crebris expeditionibus utilissimisque^k consiliis et frequentibus populationibus, Domino cooperante, comescuit^l, [severissimasque nationes divina comitante virtute propriae dominationi subegit.]^m Eodemⁿ tempore Theodericus rex occidentalium Francorum, quos illi Niustrios^o dicunt, regebat imperium, habens maiorem domus Ebroinum nomine, crudelem scilicet virum et ad plurima vicia pronum. Qui quondam^p necessitate cogente monasterium quod vocatur Luxovium adiit, ibique capitis coma deposita, monachicae^q vitae habitum cum voto suscepit.^r Sed succedentibus annis, cum rex alius, qui sibi amicus fuerat, Francorum suscepisset imperium, rursus^s monasterium relinquens^t, habitumque [tantummodo tonsurae retinens.] monachalem [habitum] abiciens, uxore recepta, honorem iterum maioris domatus^u arripuit. Sed quantum inordinate et illicite officii illius^v administrationem subiit, tanto^w perversius et scelestius ipsius gubernationem exercuit. Nam illos, qui sibi in primi principatus amissione adversarii visi sunt^x, ita persecutus est, ut nonnullos vita, multos libertate, plurimos^y propriis facultatibus spoliaret. In quo furore etiam Leodegarius, eximiae sanctitatis episcopus, quia ipse solus suam vesaniam redarguere conaretur^z, martyrio coronatur. Ea tempestate plurimi nobilium Francorum ob saevitiam praedicti tyranni Niustriam^{aa} relinquentes, in Austriam ad Pippinum confugiunt, supplices suam clementiam postulantes, ut sese de manibus crudelissimi hostis eriperet. Quos ille, pietatis solitae affectu commotus, misericorditer excipiebat.^{ab} [Sane, cum Deus omnipotens huic monstruosae potestati finem facere decrevisset, Ebroinus ab Ermenfrido nobili interimitur, prostratoque immanissimo tyranno, ad Pippinum confugium fecit. A quo, causa perpetrati homicidii agnita, solita pietate suscipitur, et ceteris profugis iure humanitatis cum honore sociatur.] Defuncto igitur Ebroino, Theodericus rex Waratonem^{ac}, virum strenuum atque illustrem, maiorem domus instituit. Erat autem eidem Waratoni filius lubricus et callidissimus nimis, nomine Gisilmarus, qui potestatis cupiditate captus, patrem ab honore deposuit, et ipse improbus potestatem arripuit. Inter quem et invictum principem Pippinum dissensiones plurimae extiterunt, quas digna mors Gisilmari mature terminavit. Quo mortuo, Warato^{ad} genitor ipsius, pristino honoratur^{ae} officio. Qui etiam non multo post tempore vita decessit.

[Igitur^{af} anno incarnationis dominicae 689.] defuncto Waratone, gener ipsius, 689.
 Bertarius^{ag} nomine, maiordomus a Theuderico^{ah} rege constituitur, nihil^{ai} moribus impii Gisilmari discrepans, praeter ingenii calliditatem et humani consilii sagacitatem.

45 a) francorum usque orientalium deest F. b) 688 Ch. c) osterleudos alii osterlingos F. osterliudo Ch. d) vocant anno scilicet incarnationis domini 687 suscepit F. e) baioarios Ch. f) toringos deest Ch. g) enim Ch. h) olim deest F. i) movebantur F. k) ultimisque F. l) comescuit. Eodem (media deest) F. m) Eo Ch. n) niustrios Ch. o) quondam quadam necessitate Ch. p) monachi laevitate F. monasticae vitae Ch. q) suscepit. Succedentibus vero annis Ch. r) rursus F. s) relinquens habitumque monachalem abiciens F. t) maiordomatus F. u) illicite illius officii Ch. v) tantum Ch. w) adversarii fuerant Ch. x) vita libertateque plurimos ac propriis Ch. y) conabatur Ch. z) neustriam F. niwistriam Ch. aa) excipiebat. Defuncto igitur Ebroino (media exciderunt) F. a) waracionem F. b) deest Ch. c) honoratus est Ch. d) Igitur anno i. d. 689. deest F. e) theoderico Ch. f) nihil a moribus Ch.

50 Eodem tempore etc. . . . vita decessit] Haec desumpta ex vita S. Leodeg. et Fredeg. capp. 98. 99.
 55 6) cf. Fredeg. cap. 99.

Igitur profugi quos Pippinus in sua misericordia susceperat, frequentibus cum quermouis appetebant, obsecrantes ut pro divino amore iniurias suas ulcisceretur. Pippinus vero sedato animo legatos ad Theodericum pacifice dirigit, suggerens ut profugis, quos Ebroinus pro sua cupiditate proprio solo^a expulerat propriisque facultatibus spoliaverat, iure regio suis sedibus revocatos, aequitatis norma servata patrimoniis iniuste ablatis revestire^b iuberet. Hanc legationem Theodericus, suggerente Bertario, superbe recepit, suosque profugos servos, quos Pippinus contra ius et legem susceperat, quandoque a se^c requirendos spondit. Legati vero^d redeunt, responsum^e Theoderici Pippino referunt, superbiam regis indicant, minas quas ingerebat adnunciant, levitatem atque inconstantiam Bertarii manifestant. Pippinus vero^f, adunatis optimatibus suis, rem in medium retulit, superbi regis responsum per ordinem pandit, laerimas profugorum et miserabiles supplicationes, qui in fidem suam sese crediderant, manifestat, minas improbi principis ad memoriam revocat. Periculum quoque, quod imminebat suae patriae^g [pro receptu exulum, ni prius sapienter quam veniret vitaretur, exponit,] quidque super his agendum sit sciscitatur.

690 [Anno dominicae incarnationis 690. ducibus Pippini] omnibus optime placuit arma capere, pro miseris ac spoliatis, qui tutelam^h suam fidemque et defensionem quaesiverant, dimicare, [patriamqueⁱ non a populante hoste, sed in suis sedibus deterrente^k requisito defensare]. Pippinus vero^l, accepto a magistratu^m consilio quod apud se versabat in animo, magno repletus gaudio exercitum congregat, quo obstinati regis iactantiam praeveniret. Adunato igitur exercitu, Pippinus ad Carbonariam silvam pervenit, qui terminus utraque regna diviserat.ⁿ Ubi convocatis^o optimatibus suis, imo cuncto exercitu, intentionem suam succincta concione^p innotuit. *Ne quis vestrum, inquit, fortissimi viri, fideles Dei nostri, arbitretur me tyrannidem in tali itinere exercere velle vel saevitiam, et non potius triplici necessitate coactus vos ad tale certamen provocare. Sed breviter me loquentem attendite, et quid ad hoc me cogit audite: Excitor in primis querelis sacerdotum et servorum Dei, qui me saepius adierunt, ut pro sublatis iniuste patrimoniis ecclesiarum, propter amorem Domini ipsis interpellantibus dimicando subvenirem. Pro quibus per internuncios humiliter frequentius Theodericum exoravi, unde nihil praeter tumidum et superbia plenum responsum recipere merui. Secunda causa me ad talem provocavit laborem, nobilium siguidem Francorum ad nostram fidem confugientium lacrimae et gemitus, qui tot calamitatum angoribus pressi, divinum se per nos arbitrantur adipisci posse suffragium. [Tertia^q, quia expedit nobis superbissimi regis obviare sententiam, et vastationem patriae nostrae, quam minatur iniuste, in suum potius caput auxiliante Domino convertamus; nostraque regione adhuc incolomi permanente, ipsum in propriis sedibus arrogantem, iudicium Domini subituri, requiramus. Pro cuius amore, et sanctorum illius, huiusmodi certamina toleramus. His dictis universus populus roboratus, vocibusque simul et armorum plausu sententiam ducis firmaverunt.] Tunc unanimiter invocato Dei auxilio, iamdictam Carbonariam silvam transeunt, hostiliter cuncta vastantes ad interiores regni illius partes intrepidi perveniunt, haud proculque ab oppido Viromandorum^r iuxta villam cui vocabulum est Tetricium^s castra posuerunt. Theodericus igitur, cum audisset hostem in sui regni penetralibus commorantem, exercitum congregat, aciem contra Pippinum construit, ex aliaque parte^t villae castra ponit. Inter quos modicus quidem fluvius sed difficili trajecto defluebat, qui ab incolis Dalmannio nuncupatur. Pippinus itaque ab aquilone eiusdem fluminis, Theodericus ab austro considerat. Pippinus ergo ad Theodericum legatos dirigit, ea quae pacis sunt offerens, causas adventus sui indicat, scilicet ut pro ecclesiis Dei apud illum intercederet, ut quod iniqui tyranni illis abstulerant, hoc ille in communi^v eorum*

a) sup F. b) ablatis restitutis ipsos reverti iuberet Ch. c) quandoque se F. d) vero deest F. e) responsumque Ch. f) vero deest F. g) patriae quidque super his agendum sit sciscitatur. Omnibus optime F. h) qui dudum tam suam fidem quam et defensionem Ch. i) patriamque etc. usque defensare deest F. k) legendumne de repente? l) deest Ch. m) dividit Ch. n) vocatis Ch. o) conventionem innotuit Ch. p) divinum semper Ch. q) Tertia . . . firmaverunt deest F. r) et ad Ch. s) vermanduorum Ch. t) tetricium F. v) ex alia parte praedictae villae Ch. v) commune Ch.

8) St. Quentin. 9) Testri.

elemosyna reformaret, et* profugis qui fidem ipsius expetierant, iustitiam de rebus ablatiis facere iuberet. Multa quoque pondera auri et argenti se sibi dare spondit, si eius suggestionibus acquiesceret, et pacem cum ipso magis quam proelium habere eligeret, [ne* forte ipso veniente civile bellum existeret, in quo nobilissimus et cognatus sanguis Francorum sub incerto belli impetu funderetur.] Nuncii itaque legationis officio functi, Theodericus consiliarios suos alloquitur, et quid^b super his sit faciendum exposcit. Bertarius more solito, inito^c consilio, pacem oblata^m a Pippino dissipat, hostem armis^d patria pelli suadet, ut damna quae in illo itinere perpetraverant sanguine piarent. Theodericus ergo bellum indicat, legatosque^e Pippini [proterve alloquens]^f ad propria reverti iubet, et ea quae pacis erant abnuit. [Legati^g autem Pippinum de his omnibus certum reddunt. Qui prope haec omnia suis proceribus innotescit, et nihil aliud superesse comperit, quam cum Christi auxilio arrogantem superborum impetum superare. Totam itaque die illa de commissione proelii ex utraque parte non paribus consiliis tractabatur.] Nam Theodericus in innumerabilis populi multitudi^hne magis quam in consilii ordinationeⁱ confidens, traditum sibi iam Pippinum cum universo exercitu suo inanibus^j verbis gloriabatur. [Et^k ob hoc nihil aliud Pippinum pacem postulasse affirmabat, nisi quia pavore perterritus, bellum cum ipso committere non auderet.] Pippinus contra optimates suos dulcibus alloquiis admonebat, ut sese votis et orationibus Dei omnipotentiae^l defendendos commendarent, qui dat honorem et victoriam omnibus timentibus eum et custodientibus praecepta eius. [Se^m vero non propter cupiditatem regni, sed propter oppressorum querelas, qui fidem ipsius invocato nomine Domini adierant, et pro defensione ipsorum talibus ac tantis periculis se non dubitaret opponere. Fiducialiter autem se ad bellum processurum esse denunciat, quod pro eius amore gerebat, qui potestatem habet salvos facere sperantes in se, et vota omnium et intentiones cordium inestimabili scientiae luce rimatur.] His igitur et talibus allocutionibus suorum pectora roboravit fidelium, ita ut quasi iam coelitus patrata victoria, alacri corde grates omnipotenti Domino personarent.ⁿ Itaque unanimiter se^o ad bellum accingunt. Pippinus ergo prudentissima providentia ex^p quodam eminentiore colle locum certamini deligit^q, et quo ad illum accedendum erat, provida speculatione ostendit. Igitur diem illam cum nocte magno curarum aestu Pippinus princeps transegit; inlucescenteque^r aurora copias ex^s castris educit, et magno silentio Dalmanionem^t fluvium transiit, atque ab orientali^u parte castrorum Theoderici, prout pridie constituerat, aciem ordinat. [Ducibus singulas legiones commendat, et ut patienter ortum solis praestolentur adnunciat, ut cum Dei auxilio reverberantibus radiis solis hostium obtutus titubaret.^v] Orto igitur iam sole, Theoderico sui nunciant, Pippini castra deserta et ignibus esse consumpta. [Quibus ille auditis, copias ad persequendos hostes e castris educit.] Cui intrepidus et praestantior consilio et armis princeps Pippinus occurrit, commissoque acerrimo proelio, Theodericus cum consiliario suo Bertario in fugam versus, cunctos optimates suos^w in ore gladii interemptos dereliquit. [Nec^x prius coeptae^y fugae cursum terminavit, quam Sequanae amnis fluentia transiret. Bertarius quoque vagus et profugus, timore perterritus per diversa loca latitans, ad ultimum a suis suam stultitiam non ferentibus interimitur.] Pippinus igitur victor castra hostium invadens, spolia ampla, Deo gratias referens, suis fidelibus impertitur. Plurimi autem [ex^z proelio fuga lapsi, ecclesiis et monasteriis] se^z defendendos crediderunt. Quorum maxima turba ad beati Quintini martyris limina, nonnulli ad Perronam [Scotorum]^z monasterium, in quo beatus Furseus corpore requiescit, confugium fecerunt. [Pro^z quibus interventu abbatum locorum illorum mitissimus princeps Pippinus, acceptis ab his tantummodo sacramentis, cunctis vitam et hereditatem donavit.] Indeque profectus^z, Theodericum fugientem per-

50 a) ut Ch. a) ne . . . funderetur deest F. b) alloquitur, quid super his sit faciendum? bertarius F. c) iniquo Ch. d) armis deest F. e) legatosque pro pippino Ch. f) pippini ad propria F. g) Legati . . . tractabatur deest F. h) consilii prudentiae confidens Ch. i) manibus et verbis Ch. k) Et . . . auderet deest F. l) omnipotentis F. m) Se . . . rimatur deest F. n) personaret F. o) sese Ch. p) providentia in quodam Ch. q) delegit Ch. r) et inlucescente Ch. s) deest F. t) dalmanionem Ch. u) oriente F. v) Ducibus . . . titubaret deest F. w) suos deest Ch. x) Nec . . . interimitur deest F. y) coepto Ch. z) ex . . . monasteriis deest F. x) sese Ch. y) scotorum deest F. z) Pro . . . donavit deest F. z) profectusque inde Ch.

10) le Daumignon.

sequitur*, ad Parisius usque civitatem pervenit. [Quam* subditiōne in potestatem redactam] Theodericum quoque recipiens, ne tyrannidem videretur exercere saevitiam^b, nomen sibi^c regis inaeestimabili pietate reservavit. Ipse vero totius regni gubernacula thesaurosque regios et universi exercitus dominationem propriae facultati suae disponenda^d retinuit.

691. Igitur anno¹¹ ab incarnatione Domini nostri^e 691. f Pippinus singularem Francorum obtinuit principatum. Correctisque omnibus pravitatibus, quae in illis partibus per cupiditatem et iniquitatem principum per multos annos adoleverant, cunctam illam patriam in Christi servicio florentem pacatissimamque reddidit. [Ex hoc ergo tempore iam non de principatu Francorum, sed de diversarum gentium acquisitione, quae quondam Francis subiectae fuerant, invicto principi certamen instabat, id est contra Saxones, Frisiones, Alamannos, Baiouarios, Aquitanios, Wascones atque Brittones. Harum enim gentium duces in contumaciam versi, a Francorum se dominio per desidiā praecedentium principum iniqua se praesumptione abstraxerant. E quibus quosdam praecellentissimus princeps Pippinus iam subegerat, quidam adhuc rebelles existerant.] Dispositis autem prudenter omnibus in occidente^f regni gubernaculis, ad orientalem Franciam, imperii^g sui sedes, cum summa gloria et exultatione revertitur. [Ibique prosperis Christo largiente successibus Deo protectori suo gratias referens, residuum illius anni circuli tempus laetus explevit.]

692. Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 692. Pippinus exercitum universalem Francorum adunare praecepit. Tractatisque^h de utilitate imperii consiliis, occurrerit Radbodi¹², Frisionum ducis, obviare superbiae, qui tantae stultitiae involutus caligine fuit, ut [contra] Pippino^m invicto principiⁿ aciem parare praesumerit. In qua victus atque fugatus, magnam partem^o exercitus sui perdidit. Seraque tandem poenitentia ductus, legatos ad Pippinum dirigens, pacem postulat, seque cum his quos regabat suae ditioni subdidit, obsidibusque^q datis Pippini tributarius efficitur. His ita^r peractis, synodum adunare praecepit, in quo^s utilitatibus ecclesiarum, orphanorum ac viduarum consideratis, sese in opulentissimis^t regni sui sedibus cum suis fidelibus ad hiemandum^u locavit. Singulis vero annis in Kalendis Martii generale cum^v omnibus Francis secundum praeceptorum consuetudinem^w concilium agebat, in quo ob regii nominis reverentiam eum, quem sibi ipse propter humilitatis et mansuetudinis magnitudinem praefecerat, praesidere iubebat, donec ab omnibus optimatibus Francorum donariis acceptis, verboque pro pace et defensione ecclesiarum Dei et pupillarum et viduarum facto, raptuque feminarum et incendio solido decreto interdicto, exercitui quoque praecepto dato, ut quacumque die illis denunciaretur, parati essent in partem quam ipse diserneret proficisci — his^x peractis regem illum ad Mamaccas¹³ villam publicam custodiendum cum honore et veneratione mittebat. Ipse vero praecinctus robore, comitante divino auxilio, regnum Francorum interius iustitia et pace, exterius prudentissimis consiliis atque invictis armorum praesidiis auxiliante Domino gubernabat. Confluebant autem ad eum circumsitaram gentium legationes, Graecorum⁴⁰ scilicet et Romanorum, Langobardorum, Hunorum quoque et Sclavorum atque Sarracenorum. Exierat enim fama victoriae et triumphorum eius in omnes gentes, ut merito propter virtutem et prudentiam eius cunctae circumsitae nationes amicitiam illius magnis oblati muneribus implorarent. Quos ille clementer suscipiens, maioribus re-

*) persequitur et parisius Ch. a) quam s. i p. r. deest F. b) saevitiam deest Ch. c) nomen illi Ch. (sibi 59 A. I. idem ac III) d) propriae facultatis iure disponenda Ch. e) nostri deest Ch. f) Hinc iam multae laudationes in codice Freheri occurrunt, hic verbis: principum per — cunctam illam patriam in christi servicio florentem — inique reddidit. Ex hoc usque existerant — autem prudenter omni — imperii sui — et exultatione revertitur ibique etc. usque explevit. g) occidentalis Ch. h) orientalis imperii Ch. i) dominica 692. F. k) tractatus F. hinc iam plurimae voces apud Freherum desunt. l) radbodi Ch. m) ut pippino . . . 50 praecipi . . . parare F. n) ut contra pippinum invictum principem Ch. o) praesumeret Ch. p) maximam partem Ch. q) obsidibus quoque Ch. r) itaque Ch. s) in qua Ch. t) opulentissimis Ch. u) hibernandum Ch. v) generalem omnibus F. w) consuetudinem conse . . . ob regni . . . reverentia F. x) His actis regem . . . comitante divino regnum Franc . . . ultima Freheriani codicis verba.

11) anni hic et infra minus recte numerantur. 12) De bello contra Radbodum cf. Fredeg. 55 cap. 102. 13) Maumages, ad laevam Isarae ripam. Bouquet.

muneratos donis ad propria dirigebat. Ipse quoque haud segnius oportuno tempore legatos suos pro utilitatibus imperii sui per diversas regiones dirigens, pacem et amicitiam circumpositarum gentium cum maximo favore impetrabat.

Anno dominicae incarnationis [domini* nostri Iesu Christi] 693.¹⁴, Pippini 693.
 5 vero singularis principatus super Theodericum, qui antequam vinceretur a Pippino annis 14, victus vero sub eodem regnavit 3 annis, moritur.^a Cui ob iam dictae pietatis affectum filius eius parvulus, nomine Clodoveus, a Pippino ordinatur in regem. Qui dum quartum annum in regno complevisset, innocentem vitam finivit. Pippinus vero nihilominus regem pro eo fratrem ipsius Hildebertum constituit. Illis quidem nomina regum imponens, ipse totius regni habens privilegium, cum summa gloria et honore tractabat. Labentibus itaque annorum curriculis, subiectis domitisque vicinis nationibus, Francorum imperium Pippinus mirifico ordine disponebat. Igitur Drogonem, primogenitum suum, ducem posuit Burgundionum, tradens sibi uxorem Austrudem^b, filiam Warattonis quondam illustris maioris domus, 15 derelictam Bertarii, qui de Textriciaco proelio, ut superius retulimus, aufugerat, nec multo post a suis interfectus interierat. Haec Drogoni peperit filium, quem vocavit Hugonem. Hunc religiosa et strenua matrona Ansfredis^c avia sua, relicta uxor siquidem Warattonis, ad nutriendum susceperat. Haec igitur prudentiae et providae industriae spiritu plena, animum pueri cottidianis ammonitionibus corroborabat, ut 20 sese cum omnibus quae habebat Dei servitio manciparet. Unde factum est, ut sacram litterarum studio imbutus, cunctos suos sapientia et religione anteciret; secundumque sanctam suggestionem praeclarae nutricis suae coepit terrena cuncta despiciere, et ad regna coelestia viriliter anhelare. Remorum vero scilicet et Senonum ceterarumque urbium ad ipsum ducatum pertinentium Pippinus iuniorem filium suum, nomine 25 Grimoaldum, maiorem domus cum Hildeberto rege constituit. Fuit autem idem Grimoaldus vir mitissimus omnique bonitate et mansuetudine plenus, qui, ut a patre didicerat, Francos cum summa vigilantia et pietate regebat.

¹⁵Anno ab incarnatione Domini 697. Pippinus princeps duxit exercitum contra Frisiones et Radbodem, ducem ipsorum, immitem atque paganum, qui verba principis 697.
 5 Pippini saepe contempserat, et fines principatus eius crebris inruptionibus vexabat. Adunato igitur exercitu, iuxta castrum quod dicitur Dorostadum¹⁶, castra metatus est. Cui occurrit cum valida manu, et pugna commissa est^d, ubi Frisiones superba manu Radbodi in aciem properantes, magna clade percussi sunt, fugatoque duce eorum Radbod, Pippinus victor exiit. Captis itaque innumerabilibus spoliis, victor ad propria 35 reversus est. Hinc annis singulis circumscitas gentes cum exercitu Pippinus fortiter proterit, et suae ditioni subegit.

¹⁷Lapsisque post haec aliquibus annis, anno ab incarnatione Domini 708, Drogo 708.
 filius Pippini primogenitus defunctus est, et sepultus est iuxta Mettensem urbem in basilica beati Arnulfi confessoris. Cui in principatum germanus eius Grimoaldus, 40 Pippino genitore suo ordinante, successit.

¹⁸Anno ab incarnatione Domini 709. Pippinus contra Alamannos exercitum ducens, magnifice de illis omnique illa regione triumphavit.

¹⁴ aut haec verba aut duo quae praecedunt glotema sunt. a) scil. theodericus. b) austrudem, fortasse anstrudem ut ansfredis mater eius; ceterum in chronico Fontanellensi et in diplomate ap. Bouq. IV, p. 676. adaltrudis audit.
 15 c) legendum ansfredis ex chron. Fontanell. d) properantes valida pugna commissa est ubi Frisiones magna Chein.; verba ex superioribus temere repetita etici.

14) Priora usque Hildebertum constituit ex Fredegario cap. 101. Igitur Drogonem p. s. d. p. Burgundionum ex Fredeg. c. 101. Tradens sibi uxorem etc. usque coelestia viriliter anhelare ex chron. Fontanell. cap. 8. Quae de Grimoaldo sequuntur ex Fredeg. cap. 101. 15) Anni 697 narratio ex Fredegario c. 102. 16) Wyk-te Duerstede. 17) Historia anni 708. ex ann. Petav. et Fredegario cap. 102. usque confessoris; reliqua sola nostri auctoritate nituntur. 18) Anni 709, 710, 712, 713 ex annal. Petav. fluxisse videntur, 711. ex Fredegario cap. 104.

710. Anno ab incarnatione Domini 710. Pippinus iterum contra rebelles Alamannos exercitum duxit. Incensaque eadem regione captivisque et spoliis multis adeptis, victor ad propria revertitur. Eodemque anno aquae inundaverunt valde.
711. Anno ab incarnatione Domini 711. Hildebertus rex obiit, sepultusque est Cauciaco¹⁹ in basilica sancti Stephani martyris. Qui gubernante Pippino regnaverat annis 16. Post cuius decessum Pippinus solita pietate filium eius Dagobertum in regem ordinavit. In illo tempore Grimoaldus filiam Radbodi, ducis Frisionum, duxit uxorem.
712. Anno ab incarnatione Domini 712. Pippinus iterum obstinatione Alamannorum motus, Rhenum transiens cum valida manu, totam illam regionem subvertit suaeque ditioni subegit.
713. Anno ab incarnatione Domini 713. Pippinus princeps infra principatus sui terminos ea quae pacis erant disponens, in nullam partem eo anno exercitum duxit.
714. ²⁰Anno ab incarnatione Domini 714. aegrotante Pippino in Iopila²¹ villa publica, quae sita est super fluvium Mosam, cum ad visitandum eum Grimoaldus filius eius properaret, et ad orationem in basilica sancti Lamberti²² martyris processisset, et diutius in oratione pronus perseveret, a nequissimo viro, nomine Rantgario^b, gladio percussus occubuit. Pippinus vero princeps de infirmitate convalescens, omnes qui in illo consilio fuerant, iusta ultione interemit, in locumque Grimoaldi filium eius parvulum ex concubina natum, nomine Theodaldum, maiorem domus cum Dagoberto rege constituit. Eodem quoque anno Pippinus princeps iterum molestia corporali correptus, circumstitis gentibus Francorum dominationi subactis, in pace obiit 17. Kal. Ianuar. Rexit autem populum Francorum annis 27 et mensibus sex, reliquitque superstitem filium, nomine Karolum. Defuncto autem Pippino, maxima conturbatio orta est in gente Francorum; nam maiores natu filii eius, Drogo et Grimoaldus, ipso vivente vitae discesserant, Theobaldus vero, Grimoaldi ex concubina filius, adhuc puer erat, qui etsi patri in principatu successerat, minime tamen tantum regnum digne gubernare praevalebat; Karolus vero, quem solum pater dignum haerodem tantae potestatis superstitem reliquerat, novercales insidias graviter tolerabat. Plectrudis etenim, relicta Pippini vidua, incomparabili odio contra Karolum successa, custodia eum publica observari iubet. Unde ille divino auxilio liberatus est. Ipsa vero Plectrudis, dum nepoti suo Theodaldo favere desiderat, Karolum a legitima paterni imperii gubernatione prohibebat, ipsaque cum infantulo muliebri consilio tanti regni habenas tractare praesumebat. Quod dum crudelius quam oporteret astu femineo disponere decrevisset, iram Niustrium Francorum in nepotis sui interitum et principum qui cum eo erant celeriter convertit. Super exercitum enim Theodaldi in Cotia silva repentino inruentes, caede maxima trucidarunt; Theodaldus vero cum paucis vix evasit, qui non multo post tempore vitam innocentem finivit. Cuius in locum Raginfredum maiorem domus sub Dagoberto rege constituunt. Tunc gens illa omnium beneficiorum invicti principis pariter oblita, in Austrasiam toto impetu properantes, usque ad Mosam fluvium totam illam regionem vastaverunt; foedus quoque cum Radbodo, duce Frisionum, contra Karolum pacti sunt. Sed Dominus qui dat et non improbat, Karolum de insidiis novercalibus eruens, palam eum trepidantibus manifestum produxit. Tunc veluti cum sol radios praeclaros eclipsim ad modicum passos cuncto exerit orbi, sic Pippini Karolus dignissimus haeres languentibus et pene desperantibus de salute populis robustissimus defensor illuxit: ut autem aperte cunctanti plebi apparuit, tanto favore tantaque gratulatione ab universis susceptus est, ac si dominatorum Pippinus ad eorum consolationem revixisset.

a) Lamberti Ch. b) Rantgario Ch.

19) Choisy sur Aisne. 20) Anni 714 narratio ex Fredegario cap. 104. 102. fin. 105. Theodaldum paulo post mortuum esse, auctor non ster ex alto annalium de eo silentio coniecerit. 21) Iupil in dextra Mosae ripa, infra Leodium. 22) Leodiensis.

Secundo autem anno post discessum patris sui Pippini Karolus Austrasiorum sor- 716.
 titus est principatum. Nam primo anno post obitum Pippini Raginfridus usque ad
 Mosam fluvium Austrasios vastavit, et cum Radbodo foedus iniit, ²³ Saxonesque terram
 Hattariorum vastaverunt. ²⁴ Eodem tempore Dagobertus rex obiit, qui regnavit annis 5.
 5 Franci vero nimirum Danielem quendam clericum, caesarie capitis crescente, in re-
 gum stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant. Cum ergo audisset idem Chilpericus
 cum Raginfrido, quod Karolus solium patris magna iam ex parte conscenderat, invi-
 dia immo terrore ducti, exercitum adversus eum congregant, Radbodon suggerentes,
 ut ipse ex una parte super eum inrueret, ipsi vero ex altera parte per Arduennam
 10 silvam in Ribuarios⁵ exercitum ducerent, ut ipsum ex utrisque partibus cohercerent.
 Karolus autem, praecellentissimus princeps, de adventu Radbodi certior factus, occur-
 rit ei, in totoque certamine, magna ex utraque parte clades exitit. Dirimente nocte
 caedem, hostis²⁵ uterque suis sese mandavit; Karolo autem visum est ad resistendum
 hosti copias augere. Inde egressus, missos huc atque illuc dirigens, ad defensionem
 15 patriae congregare exercitum praecepit, ut oportuno tempore hosti occurreret. Dum
 haec agerentur, nuncius advolat, et Chilpericum cum Raginfrido Arduennam silvam
 cum innumerabili exercitu transisse manifestat. Tunc providus princeps Karolus
 exercitum suum in multas partes dividens, insidiari utroque exercitui inter iniqua
 loca disposuit; ipse vero cum quingentis ferme viris Arduennam silvam Amblavam-
 20 que villam ascensu superat, et de summa colle hostium castra copiasque considerans,
 quid illis damni inferre posset, prudentissima meditatione tractabat. Erat autem
 exercitus grandis nimis, cooperiens planiciem, in qua Amblava²⁶ villa publica²⁷ sita
 est. Erat autem hora prandii, et exercitus Chilperici, aestivum ut suadebat tempus,
 in tentoriis et umbraculis reficiebat corpora sua. Cumque invictus princeps summa
 25 de colle imminenti lumine omnia perlustraret, accessit ad eum quidam ex militibus,
 postulans ut sibi permitteret impetu singulari hostium cuneos perturbare. Cumque
 hoc precibus vix tandem impetraret, arrepto cursu, medium discumbentium irrupit
 agmen, arreptoque eminus clypeo, gladium eduxit, et ab interioribus ad exteriora
 cursum dirigens, omnes quoscumque eminus invenit trucidat, adforeque illis Karolus
 30 magnis vocibus proclamat. Concurrunt igitur undique, hostemque bacchantem truci-
 dare nituntur. Ipse vero ad fidum praesidium domini sui capiendum celerrimo cursu
 properabat. Karolus vero cernens militem suum in extremis periculis vitae positum,
 non passus est ipsum perire, sed impiger socios arma capere iubet, periclitantique
 famulo audax liberator occurrit, ereptumque, hostem prosternens, innumerabilem ini-
 35 micorum multitudinem in fugam convertit. Ex quibus plures ad ecclesiam quae in
 eadem villa Amblava sita est confugerunt, quam cum quidam in ipsius fugae alacri-
 tate ingredi properaret, unus ex persequentibus posteriorem pedem foris limen eccle-
 siae gladio celeriter amputavit. Quem cum socii piaie mentis affectu, cur basilicae
 septa macularet, arguerent, respondisse fertur, id quod ecclesia contineret se obser-
 40 vasse ne contingeret, quod autem extra claustra illius celeritate cursus invenerat, iure
 se amputasse firmabat. Concessit autem serenissimus princeps Karolus vitam his qui
 ad ecclesiam confugerant, eosque post Hilpericum ad planiciem fugientem inlaesos
 abire permisit; ipse vero, detractis ab hostibus spoliis, in propriis se sedibus ad tem-
 pus continuit. Chilpericus vero cum lasso exercitu ad Coloniam urbem perrexit, quam
 45 cum expugnare temptaret, et in ambiguo exitu certaminis perduraret, Karolique prin-
 cipis adventus die noctuque deterreret, acceptis ab oppidanis muneribus, regni sui tu-
 tamina, non victor sed profugus, celeritate qua potuit penetravit.

²⁸ Anno ab incarnatione Domini 717. Karolus princeps, non immemor iniuriae 717.
 Chilperici, exercitum ab oriente commovet, Carbonariamque silvam transiens, Chilpe-

⁵⁰ a) riguarios Ch.

23) Saxones ... vastaverunt] ex annal. Petav. 26) Pugnae Amblavensis descriptionem noster
 anno 715. 24) Eodem tempore Dagobertus] ex solus exhibet; Fredegario tamen teste, non nisi
 ann. Petav. a. 715. Dagobertus rex obiit] et post obsidionem Coloniae contigit. 27) Am-
 cetera usque ad pugnam Amblavensem, nonnul- blef haud longe a Stabulao et Malmundario;
 55 lis aut adornatis aut alio ex fonte derivatis, 28) De anno 717 cf. Fredegarium cap. 106. 107.
 Fredegarium referunt. 25) i. e. exercitus. Quae hic multo prolixiora describuntur, Caroli

rici regnum magna ex parte depopulatus est. Quo comperto, idem Chilpericus cum Ragenfrido maiore domus ad defendendam patriam sibi in occursum properat. Castrametatus est autem uterque exercitus haud procul a se distantes in pago Camaracense, iuxta villam quae dicitur Vinciacus.²⁹ Karolus autem princeps more maiorum legatos suos ad Chilpericum dirigit, ea quae pacis sunt postulans, et ne forte nobilium Francorum cruor inter illos effunderetur, paternum sibi suadet restaurari principatum; compertumque omnibus esse dicit, genitorem suum Pippinum omnibus occidentalibus Francis olim cum iustitia et pietate dominasse: nec illum aliquid aliud postulare, nisi ut praesset his, quos pater suus quondam iusta ditione gubernaverat. Quod ut audivit Chilpericus et Ragenfridus, magna indignatione repleti, non solum sibi hoc imperium denegabant, sed id quod sibi ex paterno principatu contigerat, ipsum spoliare minitabant, illumque ut crastino die ad bellum praepararet ammonabant, ut ibi divinae iustitiae iudicium subiret, et quis deinceps regnum Francorum regere deberet, divina potestas declararet. Quo audito, Karolus princeps ducibus et optimatibus superbi regis responsum manifestat, ipse vero alacri animo bellum quod rex edixerat, cum Dei auxilio committere non tardabat. Crastino itaque die cum sol orbi refulsisset, uterque exercitus non aequa multitudine nec audacia, acie conserta, paratus ad bellum constiterat. Nam Hilpericus cum innumerabili exercitu, sed vulgari quidem commixta plebe, Karoli adventum expectabat; Karolus vero princeps cum pauciori quidem agmine, sed probatissimis ad certamen viris aciem in hostem dirigebat.³⁰ Commissa est autem in illa die crudelissima pugna, quae diu sub incerta sorte victoriae utraque ex parte dimicavit. Tandem enim ambiguitas sui³¹, succurrente Karolo divina misericordia, Chilpericus rex cum suis in fugam versus est, Ragenfridus quoque fuga lapsus, socios suos cruentae caedi exterminandos dereliquit. Karolus vero princeps, divino auxilio victoria patrata, spolia innumerabilia suis fidelibus distribuit, et ad persequendum Chilpericum regem et Ragenfridum iter agere coepit, persecutusque est eos usque in Parisius civitatem. Cunctaque illa regione subacta, cum magna laetitia et prosperitate ad orientales partes sui imperii est reversus, Coloniampque urbem ingressus, paternis thesauris a Plectrude noverca sua receptis, in solio regni sui dignissimus haeres resedit. Chilpericus itaque et Ragenfridus legationem ad Eodonem, ducem Aquitaniorum, dirigunt, eiusque auxilium postulant, et ut Karolo cum eis resisteret, magnis muneribus invitabant.

^{718.} ³¹Anno ab incarnatione Domini 718. Eodo, dux Aquitaniorum, commoto exercitu Wasconum, simul cum Chilperico et Ragenfrido adversus Karolum principem arma corripit. Karolus autem intrepidus eis occurrere maturavit. Quod cum audisset Eodo, Karolum esse in itinere, et paratum esse a finibus regni sui superbum hostem repellere, territus fugit, Chilpericum secum regem, thesaurisque regalibus sublatis, evexit. Karolus vero secutus est eum usque Aurelianis civitatem, ibique castra posuit et legatos ad Eodonem mittit, et ut sibi regem cum thesauris quos abstulerat transmittere non tardaret, mandavit. Ipse vero Eodo, terrore percussus, verba Karoli principis contemnere non audens, statim sibi regem Chilpericum cum thesauris direxit. Suscepto autem rege, Karolus misericorditer erga ipsum egit, sedemque illi regalem sub sua ditione concessit. Eodem autem anno Karolus princeps vastavit Saxoniam plaga magna, et pervenit usque ad Wiseram fluvium, omnique illa regione subacta, ad propria victor revertitur. His temporibus Winfridus, qui et postea, cum episcopus ordinaretur, Bonifacii nomen accepit, doctor catholicus, natione Anglus, primum Romam, deinde cum auctoritate Gregorii papae in Franciam ad praedicandum verbum Dei venit. Idemque Bonifacius a praesule sedis apostolicae Gregorio, Magontiae civitati, metropoli Germaniae, archiepiscopus ordinatur, et legatus Germanicus Roma-

legationem legatorum verba de cruore nobilium Francorum non effundendo, pax negata, Chilperici copiae innumerae sed inordinatae, socii Karoli pauci et optimi, eodem fere modo supra in pugnae Texitricianae descriptione referuntur, ita ut hic historiam legere non mihi videar; et haec non ab antiquo quodam scri-

ptore, sed ab eo qui haec omnia ex diversis fontibus in unum congescit, annalista Mettensi, profecta esse censeo. ²⁹ Vincy. ³⁰ eius, pugnae (scilicet *resoluta* vel *absisa*). ³¹ haratio de Eudone ex Fredegario, de Saxonibus ex annal. Petav. a. 718, de S. Bonifacio ex annal. Fuldensibus a. 717. 719. fluxit.

nae ecclesiae in Franciam mittitur. Qui praedicatione sua multos populos, Thuringorum videlicet, Hessionum et Austrasiorum, ad fidem rectam a qua diu aberraverant convertit, monasteria quoque monachorum et virginum primus in partibus Germaniae instituit.

⁵ ³² Anno ab incarnatione Domini 719. Karolus, congregato exercitu, Rhenum fluvium transiit, Alamaniamque lustrat, et ad Danubium usque pervenit. Illoque traiecto, cum thesauris multis et matrona quadam nomine Plectrude^a, et nepta sua Sonhilde, adiuvante Domino, victor ad proprias sedes revertitur.

¹⁰ ³³ Anno ab incarnatione Domini 725, transactis ferme 5. annorum cursibus, Raginfridus, quondam maior domus, contra Karolum se erigere temptavit. Contra quem Karolus exercitum duxit, et illum in civitate Andegavis inclusit, filiumque eius obsidem ducens, ipsum comitatum sibi quamdiu vixit solita pietate habere concessit.

¹⁵ ³⁴ Lapsis etiam curriculis annorum 6, anno scilicet 731 ab incarnatione Domini, Eodo, dux Aquitaniorum, a iure foederis quod Karolo principi promiserat, recessit. Quo comperto, Carolus princeps exercitum congregans, Ligerim fluvium transiit. Eodone vero fugato, bis eodem anno Aquitaniam populatus est. Multis quoque thesauris sublatis, ad proprias sedes principatus sui cum gaudio remeavit.

²⁰ ³⁵ Anno ab incarnatione Domini 732. Eodo dux, cernens se esse superatum et ad defendendam patriam suam contra Karolum se viribus destitutum, gentem perfidam Sarracenorum ad auxiliandum sibi invitat. Qui cum rege suo, Abdirama nomine, Garonnam fluvium transeunt, et Burdigalam urbem pervenerunt; ibique ecclesiis Dei igne concrematis, plurimisque christianis interfectis, usque ad Pictavam urbem profecti sunt; basilicaque sancti Hilarii concremata, ad beatissimi Martini ecclesiam subvertendam summo conamine proficisci contendunt. Contra quos Karolus princeps ²⁵ iuxta urbem Pictavam aciem instruxit, et super eos, invocato Christi auxilio, intrepidus irrui, et eos cum rege eorum usque ad interneccionem delevit; acceptisque spoliis eorum, nomen Domini glorificans, tota iam Aquitania subacta, ad propria revertitur.

³⁰ ³⁶ Anno ab incarnatione Domini 733. Karolus princeps regnum Burgundiae cum valida manu penetravit, finesque regni illius fidelibus suis, ducibus probatissimis, ad regendum dedit. Indeque victor reversus, ad propria rediit, in omnibus sese sapienter et fiducialiter agens.

³⁷ Anno ab incarnatione Domini 734. Karolus princeps in Frisiam proficiscitur, omnesque rebelles eius gentes trucidavit, ceterosque quos vivos reliquit, acceptis obsidibus suae ditioni subiugavit.

³⁸ Anno ab incarnatione Domini 735. Eodo dux mortuus est. Quod cum audisset invictus princeps Karolus, adunato exercitu, Ligerem fluvium transiit, et usque Garonnam et urbem Burdegalensem et castra Blavia occupavit, illamque regionem cepit et subiugavit cum urbibus ac suburbanis eorum, ducatumque illum solita pietate Hunaldo, filio Eodonis, dedit, qui sibi et filiis suis Pippino et Karlomanno fidem ⁴⁰ promisit.

³⁹ Anno ab incarnatione Domini 736. perfida gens Frisionum fidem, quam dudum Karolo promiserat, fraudare conatur. Contra quos Karolus navali evectioe praeparat

a) plectrude *al. cod. bilitrude Cherm.*

32) ex Fredegario cap. 108. 33) ex Fredegario cap. 107. et ann. Petav. a. 724. 34) ex Fredegario cap. 108. et annal. Petav. a. 731. 35) ex Fredegario cap. 108. et annal. Petav. a. 732. 36) ex Fredeg. cap. 109. 37) ex ann. Petav. ann. 734. 38) ex Fredeg. c. 109. et ann. Petav. a. 735; verba tamen post *ducaturque illum* nostro propria, cf. a. 742. 39) Omnia haec in Fredegarii cap. 109. reperiuntur.

exercitum. Altumque mare ingressus, navium copia adunata, ad Wistramchi et Wastrachia insulas pervenit. Super Bordinem vero fluvium castra ponens, Poponem gentilem, ducem illorum, interfecit, exercitumque prostravit, fana eorum destruxit, et cum innumerabilibus spoliis, Christo auspice, ad propria est reversus. Eodem quoque anno Karolus princeps Burgundiam adiit, Lugdunumque, Galliae urbem munitissimam, suae ditioni subegit, et usque Massiliensem urbem et Arelatensem civitatem penetravit, suisque ducibus omnia in potestate tradens, ad sedem principatus sui feliciter remeavit; collectoque exercitu, Saxoniam bello contrivit sibi tributarios fecit.

737. ⁴⁰Anno 737. nunciatum est invicto Karolo principi, quod saeva gens Sarracenum, obtenta Septimania et Gothia, in partes iam Provinciae irruissent, castrumque munitissimum Avinionem per fraudem quorundam Provincialium comitatum illum obtinuissent. Quapropter exercitum congregans, illuc iter dirigebat. Praemisisset quibusdam exercitus sui principibus, qui castrum obsiderent, ipse prosecutus est, praedictamque urbem obsidione circumdat. Machinisque compositis, urbem munitissimam diruit, ipsamque cum habitatoribus suis igne et gladio consumit. Rodanum fluvium dehinc transit, Gothorum fines penetravit, Narbonem, urbem celeberrimam, castris circumcinxit, regem Sarracenum nomine Adthima cum satellitibus suis ibidem reclusit. Haec audientes maiores natu Sarracenum qui morabantur in regione Hispaniae, collecto exercitu, cum alio rege, nomine Amormacha, adversus Karolum arma corripunt. Contra quos invictus princeps Karolus, civitate Narbona sub custodia derelicta, in loco qui vocatur Birra, septimo ab urbe miliario, intrepidus occurrit. Ubi divina misericordia succurrente, pugna acerrima commissa, Karolus princeps victor extitit. Regem vero praefatum Sarracenum interemit, exercitumque eius penitus usque ad internectionem delevit, spoliisque innumerabilibus ditatus, cuncta depopulata Gothia, diruptisque civitatibus, devictisque universis hostibus praeter eos quos in Narbona incluserat, urbe eadem sub custodia derelicta, cum magno triumpho remeavit in Franciam.

738. ⁴¹Anno 738. Karolus princeps Renum transiens Saxoniamque hostiliter invadens, Saxones obsidibus acceptis propriae ditioni restituit, ipsosque iterum sibi tributarios fecit.

739. ⁴²Anno 739. Karolus, commoto exercitu universali, in partibus Provinciae iter dirigit, Avinionemque iterum cepit. Totaque Provincia usque ad litus maris peragrata, ad Massiliam pervenit. Fugatoque duce Moronto, qui quondam Sarracenos in suae perfidiae praesidium adsciverat, nullo iam relicto adversario, totam illam regionem Francorum imperio subiugavit. Et cunctis strenue dispositis, ad proprias reversus est sedes.

740. ⁴³Anno 740. Karolus, princeps praecellentissimus, devictis in circuitu Francorum hostibus, eo anno interiora regni sui cum pace disponens, in nullam partem exerciduxit.

741. ⁴⁴Anno 741. Karolus princeps domitis circumquaque positus gentibus, dum ea quae pacis erant infra sui regiminis terminos disponeret, his eodem anno legationem beatissimi Gregorii papae ab apostolica sede directam suscepit. Qui sibi claves venerandi sepulcri principis apostolorum Petri, eiusdemque preciosa vincula cum muneribus magnis delatis obtulerunt, quod antea nulli Francorum principi a quolibet praesule Romanae urbis directum fuit. Epistolam quoque decreto Romanorum principum sibi praedictus praesul Gregorius miserat, quod sese populus Romanus, relicta imperatoris dominatione, ad suam defensionem et invictam clementiam convertere voluisset. Ipse

40) ex chronico Fontanellensi cap. 9., quod sua a Fredegario c. 109. accepit. 41) ex ann. Petav. a. 738 et Fredeg. cap. 109. (cf. supra anni 736 finem.) 42) ex Fredeg. cap. 109. et ann. Petav. a. 739. 43) ex Fredeg. cap. 109.

110. et ann. Petav. a. 740. 44) usque ad Karoli obitum et sepulturam in basilica sancti Dionysii martyris ex Fredeg. cap. 110. et chronico Moissiacensi.

vero, his omnibus cum gaudio et gratiarum actione Domino repensis, cum maioribus muneribus ipsos legatos ad propria dirigebat. Viros quoque religiosos ex suis fidelibus cum magnis muneribus ad limina beati Petri apostolorum principis anno eodem dirigit, Grimonem scilicet, Corbiensis monasterii abbatem, et Sigibertum, reclusum basilicae sancti Dionysii martyris, et per eos omnia in responsis quae sibi visa fuerant, memorato praesuli scriptis epistolis destinavit. Eodem vero anno, dum memoratus princeps Karolus se aegrotare cerneret, congregatis in unum omnibus optimatibus suis, principatum suum inter filios suos aequa lance divisit. Primogenito suo Karolomanno Austriam, Alamanniam Turingiamque subiugavit; filio vero iuniori Pippino Niustriam, Burgundiam Provinciamque concessit. His rite peractis, Pippinus iam princeps factus, pro quibusdam causis corrigendis exercitum in Burgundiam ducit, et ea quae emendanda fuerant in principatu gentis illius, solida gubernatione correxit. Eodem anno in sole et luna et stellis signa apparuerunt, et sacratissimus ordo paschalis turbatus fuit. Karolus praeterea princeps ad Parisiacam civitatem properans, ad sepulcrum beatissimi martyris Dionysii orationis causa pervenit, cui multa munera post actam orationem devoto animo contulit. Inde vero veniens, ad Carisiacam villam super fluvium Isera sitam perrexit, in qua valida febre correptus, in pace obiit, cunctis in giro gentibus positus Francorum ditioni subactis; rexitque populum Francorum annis 26 mensibus 6. Transiit itaque 11. Kal. Novembris, sepultusque haud longe a Parisiaca civitate in basilica sancti Dionysii martyris. Karolus⁴⁵ autem adhuc vivens, cum inter filios suos Karolomannum et Pippinum principatum suum divideret, tertio filio suo Gripponi, quem ex Sonihilde quam de Bawaria captivam adduxerat habuit, suadente eadem concubina sua, partem ei in medio principatus sui tribuit, partem videlicet aliquam Niustriae, partemque Austriae et Burgundiae. De hac autem tertia portione quam Gripponi adolescenti decessurus princeps tradiderat, Franci valde contristati erant, quod per consilium mulieris improbae fuissent divisi, et a legitimis heredibus seiuncti. Consilioque inito, sumptis secum principibus Karolomanno et Pippino, ad capiendum Gripponem exercitum congregant. Haec audiens Grippo, una cum Sonihilde genitrice sua fuga lapsus, cum his qui eum sequi voluerant, in Lugduno-Clavato se incluserunt. Cernens autem Grippo quod minime posset evadere, in fiduciam fratrum suorum venit. Quem Karolomannus accipiens, in Nova-castillea custodiendum transmisit. Sonihildi vero Calam monasterium dederunt.

Anno 742. Karolomannus et Pippinus in partibus Aquitaniae cum exercitu adversus Hunaldum perrexerunt. Nam eidem Hunaldo Karolus princeps Aquitaniorum ducatum tribuit, quando sibi et filiis suis fidem promisit. Defuncto vero Karolo, ab iure fidei promissae superba praesumptione deceptus recessit. ⁴⁶ Ipsi vero Ligeram transeunt germani, Aquitaniam vastant, fugientem Hunaldum persequentes. Inter has aliasque firmitates castrum quod appellatur Lucas viriliter conquisierunt, et misericorditer civibus captis pepercerunt. ⁴⁷ In ipso autem itinere diviserunt regnum Francorum in loco qui dicitur Vetus Pictavis. Eodem quoque anno Karolomannus Alamanniam vastavit.

⁴⁸ Anno dominicae incarnationis 743. Ogdilo, dux Baioariorum, qui Hiltrudem filiam Karoli ad se fugientem in coniugium sibi copulaverat contra voluntatem Pippini et Karolomanni, se et etiam ducatum suum, quem largiente olim Karolo principe habuerat, a dominatione Francorum subtrahere nitebatur. Qua de causa compulsi sunt gloriosi germani exercitum contra ipsum ducere. Venientes autem super fluvium qui dicitur Lech, castra metati sunt in planicie super ripam praedicti amnis. Baioarii quoque ex alia parte contra eos exercitum adunaverunt, conductosque in adiutorium

⁴⁵ Quae sequuntur, ab Einhardi annalium narratione diversa licet, ex eodem tamen cum iis fonte fluxisse videntur. ⁴⁶ Ipsi vero Ligerem . . . pepercerunt] ex Fredegario cap. 111. ⁴⁷ In ipso . . . vastavit] ex ann. Laurissensibus anno 742. ⁴⁸ initium usque contra vo-

luntatem P. et K.] ex Fredeg. cap. 111; quae sequuntur usque principum evasit] ex Fredeg. cap. 112; vallum tamen non nisi in ann. brevis Lauresh. quique ab iis pendent memoratur; mercenarii Saxones, Alamanni et Sclavi alibi non occurrunt.

Saxones et Alamannos et Slavos secum habuerunt. Sedit autem uterque exercitus in eodem loco 15 diebus. Erat autem in eo loco ipse fluvius intransmeabilis. Nam memoratus Ogdilo dux vallum firmissimum fecerat inter se et hostes. Provocati tandem Franci inrisionibus gentis illius, indignatione commoti, periculo se dederunt, et per loca per quae plaustra ducebantur nocte inruentes, divisim exercitibus improvisis Baioarios occupaverunt. Commissoque proelio, Ogdilo dux, caeso exercitu, vix cum paucis turpiter fugiendo, Innum fluvium transiit, et sic manus invictorum principum evasit. Teobaldus quoque timore perterritus, in aliam partem fugam iniiit. Ipsi vero victores cum exercitu suo Baioariam circumeunt, et moram fecerunt in eadem regione quinquaginta duorum dierum. Captus est autem in eodem proelio Sergius presbyter, missus domni Zachariae papae, qui pridie quam bellum committeretur, ab Ogdilone Karlomanno et Pippino directus fuerat, falsoque ex auctoritate domni apostolici bellum interdixerat, et quasi ex praecepto supradicti pontificis Francos a Baioariis discedere persuaserat. Patrata itaque victoria, in praesentiam invictorum principum perductus est una cum Gauzebaldo episcopo.⁴⁹ Cui Pippinus princeps sedato pectore dixit: „O domine Sergi, modo cognovimus, quia non probaris esse sanctus Petrus apostolus, nec legationem illius ex veritate geris. Dixisti enim nobis hesternum die, quod dominus apostolicus ex auctoritate sancti Petri et sua nostram iustitiam de Baioariis contradixisset. Et nos diximus tibi, quod nec sanctus Petrus nec dominus apostolicus te istam legationem misisset dicere. Idcirco autem scias, quia si sanctus Petrus cognovisset, quod nostra iustitia non fuisset, hodie in isto bello nobis adiutorium non praestitisset. Nunc vero certus esto, per intercessionem beati Petri apostolorum principis et per iudicium Dei, quod subire non distulimus, Baioariam Baioariosque ad Francorum imperium pertinere.“ Haec autem dum apud Baioarios agerentur, Hunaldus, dux Aquitaniae, Ligerim transiens, cum manu valida ad Carnotis urbem perveniens, ipsa civitate diruta, igne eam cremavit cum ecclesia episcopali, quae in honore sanctae Dei genitricis Mariae consecrata fuerat. Haec autem fecit per suggestionem Ogdilonis ducis, qui per internuncios invicem foedus inierunt, ut unusquisque eorum, inruentibus Francis, ferre alter alteri subsidium debuissent.⁵⁰ Eodem anno Karlomannus perrexit in Saxoniam, et cepit castrum quod dicitur Ocsioburg, et Theodericum ducem Saxonum subiugavit.

^{744.} ⁵¹Anno dominicae incarnationis 744. Pippinus et Karlomannus, non immemores iniuriarum Hunaldi, perfidi ducis, et vastationis quam illis in Baioariam dimicantibus perpetravit, collecto exercitu, Ligerim transeunt, et castra in finibus Aquitaniae ponunt. Videns autem Hunaldus, quod eis resistere non valeret, omnem voluntatem eorum se facere sacramentis et obsidibus datis spondit, ipsumque cum omnibus quae habebat invictorum principum servicio se mancipavit. Eodem quoque anno rebellantibus Saxonibus, Karlomannus et Pippinus super eps exercitum ducunt, et Theodericum perfidum, ducem illorum, ceteris subactis, altera iam vice ceperunt, captivumque secum in Franciam deduxerunt. Eodemque anno Hunaldus dux germanum suum, nomine Hattonem, per falsa sacramenta decipiens, de Pictavis ad se venire iussit; cui statim oculos eruit, et sub custodia retrusit. Sed non post multos dies Hunaldus, corona capitis deposita et monachi voto promisso, in monasterium quod Radis insola situm est intravit, filiumque suum Waifarum in principatu reliquit.

^{745.} ⁵²Anno dominicae incarnationis 745. Karlomannus, adunata manu valida, Saxoniam ingressus est. Captisque habitatoribus qui suo regno adfines esse videbantur, absque ullius belli discrimine feliciter conquisivit, et plurimis eorum Christo duce baptizatis, sacramenta baptismatis consecuti sunt. Eodem anno Teobaldo rebellante, filio Godemanni ducis Alamannorum, Pippinus cum virtute exercitus sui et Dei auxilio in Alamanniam ingressus, viriliter ipsum in fugam convertit, et ad obsidionem Alpium fugientem expulit, revocatoque illo, eiusdem loci ducatum dedit; et ad propria remeavit.

⁴⁹ Ratisbonensi. ⁵⁰ Eodem anno K. perrexit duxerunt ex ann. Lauresh. a. 744. ⁵² l'isle de Rhé, monasterium in ea sancti Philiberti. ⁵¹ Bellum contra Hunaldum usque mancipavit ⁵³ Narratio huius anni ex Fredeg. cap. 113. ex Fredeg. cap. 114, contra Saxones usque de-

desumpta est.

⁵⁴ Anno dominicae incarnationis 746. Karlomannus, cum vidisset Alamannorum infidelitatem, cum exercitu fines eorum irrupit, et placitum instituit in loco qui dicitur Condostat.⁵⁵ Ibiq[ue] coniunctus est exercitus Francorum et Alamannorum. Fuitque ibi magnum miraculum, quod unus exercitus alium comprehendit atque ligavit absque ullo discrimine belli. Ipsos vero, qui principes fuerunt cum Teobaldo in solatio Odilonis contra invictos principes Pippinum et Karlomannum, comprehendit et misericorditer secundum singulorum merita correx[it].⁵⁶ Eodem quoque anno Karlomannus princeps germano suo Pippino confessus est, quod vellet seculum derelinquere, et Dei omnipotentis se servitio mancipare. Inde utrique se germani praeparaverunt, unus videlicet, id est Karlomannus, ut pergeret ad limina apostolorum Petri et Pauli, Pippinus vero laborabat, ut ipsum cum summo honore et muneribus magnis destinaret.

⁵⁷ Anno dominicae incarnationis 747. Karlomannus⁵⁸ princeps suum regnum derelinquens, ad limina beati Petri apostoli cum plurimis suis optimatibus et donis innumerabilibus pervenit, capitisque coma deposita, habitum clericalem ordinante beato Zacharia papa adsumpsit, aliquantotempore ibidem mansit. Consilio vero accepto eiusdem pontificis, ad Cassinum montem et coenobium sancti Benedicti perrexit. Ibiq[ue] obedientiam regulariter Optato abbati promittens, monasticae vitae professionem spondit, et in Soracte monte monasterium aedificavit in honore sancti Silvestri. Ibiq[ue] per aliquot tempus moram faciens, exinde ad sanctum Benedictum in Cassinum usque pervenit, et ibi monachus effectus est. Fertur autem de hoc sancto viro exemplum memorabile. Cum adhuc Romae positus, in monasterio quod sibi aedificaverat, ab omnibus propter regiam nobilitatem, et, quod maius est, propter contemptum regni terreni et gloriam praesentis seculi veneretur et laudibus extolleretur, timens vir Deo plenus favorem laudis humanae, qui tanta pro Christo reliquerat, fugam magis arripere disposuit quam vanae gloriae subiacere. Et hoc tantummodo uni fido socio confessus, quem ab infantia in omnibus fidelem probaverat, cum eo noctu omnibus insciis aufugit, et ad Cassinum montem usque pervenit, nihil secum portans ex omnibus bonis quae corpori erant necessaria, nudus Christum secutus. Et iuxta morem portam monasterii pulsans, colloquium patris monasterii expetiit. In cuius praesentia cum venisset, mox in terram corruit, se homicidam esse, reum omnium criminum protestans, misericordiam exposcit, poenitentiae locum exquirat. Pater cum hominem peregrinum esse cognovisset, interrogat cuius patriae aut gentis esset. At ille confessus est se Francum esse, et ex Francia pro tali scelere migrasse, exilium libenter ferre paratum, tantum patriam coelestem non amitteret. Spiritalis pater eius precibus annuens, praecipit eum in cella novitiorum recipi una cum suo collega, ibiq[ue] probari, secundum quod regula iubet, et tanto artius, quanto barbarae et ignotae gentis homo erat, implens illud apostolicum: *Probate spiritus, si ex Deo sunt*. Itaque probatus in omni patientia, sociatus est congregationi una cum collega. Post emensum anni circulum professus stabilitatem, conversationem morum, obedientiam, secundum regulam sancti Benedicti. Coepit autem inreprehensibiliter inter fratres conversari, omnibus virtutibus pollens. Accidit autem, ut, iuxta quod mos est, ad coquinae officium hebdomadarius deputaretur. Quod cum libenter quidem faceret, sed in multis ignoranter offenderet, coquus vino exaestuans ei alapam dedit dicens: *Ita te fratribus describere oportet?* cui ille nil motus, placido vultu respondit: *Indulgeat tibi Dominus, frater, et Karlomannus*. Neque enim cuiquam nomen suum prodiderat, ne ex vocabulo agnosceretur. Rursus cum in quibusdam cibariis administrandis errasset, iterum a coquo percussus est. Cui eadem quae supra imprecatus est. Et cum tertio a coquo crudeliter caederetur, indignatus ille comes individuus suae peregrinationis, quod tantus vir a tam vili persona tam contumeliose afficeretur, iam ferre-non

⁵⁰ a) legendum conversionem.

⁵⁴) haec noster non ex Fredegario cap. 115. hausit. ⁵⁵) Canstadt prope Stuttgartiam.

⁵⁶) Eodem quoque anno . . . destinaret] ex ann. Laurissensibus a. 745. ⁵⁷) Anni 747 historia fluxit ex Fredeg. cap. 116. ann. Laurissensibus

a. 746; praecipue vero ex Reginonis chronico a. 746; quae in fine de Grippone habentur, genuina sunt. ⁵⁸) Karlomannus . . . spondit] ex chron. Moissiacensi.

valens, arripuit pilum unde panis in olera fratrum mittendus conterebatur, et eum omni annisu percussit dicens: *Nec tibi Deus parcat, serve nequam, nec Karlomannus indulgeat!* Fratres, hoc audito, valde commoti sunt, quod homo alienigena et pro misericordia receptus talia facere praesumpsisset. Protinus itaque custodiae mancipatur, ut die sequenti talis praesumptio acrius vindicaretur. In crastinum vero productus de custodia, in medio conventu sistitur. Percunctatus cur manus extendere in fratrem ministrum ausus fuisset, respondit: *Quia, inquit, vidi servum nequiorem omnibus virum meliorem et nobiliorem omnium quos in terra conversari scio, non solum verbis dehonestare, sed etiam plagis afficere.* Furor vero nimio exagitati, quod eum qui peregrinus venerat, ceteris praetulisset, interroganti, quis esset ille, qui bonitate et nobilitate omnes anteiret; cur saltem patrem monasterii non excepisset? Ille vero necessitate compulsus, celare non valens quod Deus iam manifestare volebat, ait: *Iste est Karlomannus, quondam rex Francorum, qui pro Christi amore regnum et gloriam mundi dereliquit; qui de tanta excellentia ita se humiliavit, ut modo a vilissimis personis non solum contumeliis afficiatur, verum etiam verberibus affligatur!* Quo audito, tremefacti a sedibus surgunt, pedibus eius se prosternunt, veniam postulant de contempu, ignorantiam profitentur. Ille contra in terram provolutus, cum lachrymis negare coepit, haec non esse vera, non se esse Karlomannum; sed hominem peccatorem et homicidam; collegam suum timore perterritum propter commissum piaculum haec excogitasse. Quid plura? cognitus ab omnibus, cum magna reverentia est observatus.

Eodem anno Pippinus, omnium Francorum generaliter princeps, misericordia motus, fratrem suum Gripponem de custodia, in qua eum germanus suus Karlomannus recluserat, liberavit, et ipsum fraternam dilectione honoratum in palatio suo habuit, deditque illi comitatus et fiscos plurimos.

748. Anno dominicae incarnationis 748. Pippinus princeps placitum suum habuit in villa quae dicitur Duria. In qua synodum congregare iussit pro ecclesiarum restauratione et causis pauperum viduarumque et orfanorum corrigendis, iustitiisque faciendis. Grippo vero, quem de custodia fraterno affectu Pippinus solverat, tyrannico fastu multos sibi nobilium sociavit, et fuga lapsus, Renum transiens in Saxoniam venit. Quem plurimi iuvenes ex nobili genere Francorum, inconstantia ducti proprium dominum relinquentes, Gripponem subsecuti sunt. Pippinus vero, adunato exercitu, per Turingiam in Saxoniam veniens, fines Saxonum quos Nordosquavos⁵⁹ vocant, cum valida manu intravit. Ibi quae duces gentis asperae Sclavorum in occursum eius venerunt, unanimiter auxilium illi contra Saxones ferre parati, pugnatores quasi centum milia. Saxones vero qui Nordosquavi vocantur sub suam ditionem subactos contritosque subegit, ex quibus plurimi per manus sacerdotum baptizati, ad fidem christianam conversi sunt. In eodem vero itinere cepit castrum quod vocatur Hocseburc, et perfidum Theodericum Saxonem tertia iam vice a Francis captum comprehendit. Inde proficiscens, pervenit ad fluvium quod dicitur Obacra, et castra metatus est iuxta ripam eiusdem fluminis. Saxones vero cum Grippone ex alia ripa erant, ubi maximam inter se et Francos firmitatem statuerunt. Sed dum viderent, quod eos eadem firmitas minime defendere posset, per noctem fuga lapsi, castra deseruerunt. Pippinus vero cum exercitu suo totam pene Saxoniam per dies 40 vastavit, et castella eorum destruxit, indeque victor remeavit ad propria.

749. Anno dominicae incarnationis 749. Grippo, videns quod Saxonum armis minime defendi posset, in Baioariam confugit. Quorum dux eo tempore Odilo defunctus erat, cui Tassilo filius eius successerat. Quem de principatu Grippo abegit, et sibi ipse Baioarios subiugavit; cui etiam in solatium Lanfridus venit. Haec audiens Pippinus, cum exercitu illuc pervenit, victisque Baioariis, Gripponem secum et Lanfridum inde abducens, Tassilonem in ducatu Baioariorum collocavit. Solita autem pietate Gripponi fratri suo et omnibus his qui cum eo confugium fecerunt, misericorditer non

59) Narratio nec ex Fredegario cap. 117. nec ex annalibus Laurissensibus pendet. 60) vide quae infra ad Annales Fuldenses a. 852 notavi. 61) cf. ann. Laurissenses a. 748.

solum pepercit, sed etiam beneficii ditavit. Nam Gripponi Cinomannicam⁶² urbem cum duodecim comitatibus dedit. Quibus ille solito more despectis, Wasconiam petiit, et ad Waifarium, ducem perfidum Aquitaniorum, pervenit.

Anno dominicae incarnationis 750. ex consultu beati Zachariae, papae urbis Romae, Pippinus⁶³ princeps a Bonefacio archiepiscopo unctus, rex Francorum constituitur. Unde rumor potentiae eius et timor virtutis transit in universas terras. Direxit autem legatos suos ad Waifarium, ut sibi fratrem suum fugientem redderet; quod ille, pravo consilio inito, facere contempsit.

⁶⁴ Anno dominicae incarnationis 751. Grippo, cernens quod in Aquitaniam a facie fratris sui Pippini minime latere posset, dum ad Haistulfum regem confugium facere voluisset, occurrit ei Theodowinus vir illustris cum aliis comitibus qui Alpium transitus tuebantur, in valle qua Morienna urbs sita est. Sed dum ipse Grippo eos vi praeterire vellet, pugnam inierunt, in qua ex utraque parte multi nobiles Franci corruerunt. Inter quos etiam Grippo et Theodowinus vitam finierunt. Exinde omnis terra Francorum sub Pippini dominatione in summa pace quievit.

Anno dominicae incarnationis 752. Pippinus rex exercitum duxit in Gothiam, Narbonamque civitatem, in qua adhuc Sarraceni latitabant, obsedit. Temptatis itaque plurimis argumentis, munitissimam civitatem capere non potuit. Custodia tamen ibi derelicta, cottidianis irruptionibus illos cives afflixit, et per triennium bellum Narbonam obtinuit; expulsisque de tota Gothia hominibus illis, christianos de servicio Sarracenorum liberavit. Solinoan quoque, dux Sarracenorum, qui Barcinonam Gerundamque civitatem regebat, Pippini se cum omnibus quae habebat dominationi subdidit.

⁶⁵ Anno dominicae incarnationis 753. Pippinus rex exercitum duxit in Saxoniam, firmitatesque eorum destruxit, et plurimos ex eis inito certamine superavit. Hildegarius tamen episcopus occisus est a Saxonibus in castro quod dicitur Viberg. Saxones vero dum aliter facere non possent, sacramenta et obsides Pippino regi dederunt hoc modo, ut quicumque de sacerdotibus in Saxoniam ire voluisset, ad praedicandum nomen Domini et ad baptizandum eos licentiam habuisset. Et polliciti sunt, se dare annis singulis regi in censu equos trecentos. Inde vero rex Pippinus revertens, audivit quod Grippo, frater eius, qui in Wasconiam fugerat, occisus fuisset, exercitumque in Britanniam duxit, et Venedis castrum conquisivit, totamque Britanniam subiugavit partibus Francorum. Eodem anno ⁶⁶Stephanus papa, qui beatae memoriae Zachariae praesuli successerat, molestiam Langobardorum et superbiam Haistulphi regis non sufferens, ad Pippini regis defensionem quaerendam veniebat. Quod cum nunciatum Pippino fuisset, magno repletus est gaudio, filiumque suum primogenitum Karolum obviam ei ire praecepit, ipsumque cum honore ad praesentiam eius in villa quae dicitur Pons Hugonis adducere iussit. Ibiq[ue] veniens praedictus papa, a Pippino rege susceptus est. Qui multa munera tam regi quam et optimatibus eius largitus est. Sequenti vero die una cum clero suo, aspersus cinere et indutus cilicio in terram prostratus, per misericordiam Dei omnipotentis et merita beatorum apostolorum Petri et Pauli Pippinum regem obsecrat, ut se et populum Romanum de manu Langobardorum et superbi regis Haistulphi servicio liberaret. Nec antea a terra surgere voluit, quam ei praedictus rex Pippinus cum filiis suis et optimatibus Francorum manum porrigeret, et ipsum pro indicio suffragii futuri et liberationis de terra levaret. Tunc rex Pippinus omnem pontificis voluntatem adimplens, direxit eum ad monasterium sancti Dionysii martyris, eumque ibi cum summo honore et diligentia hiemare praecepit. Porro Pippinus rex legationem ad Haistulphum, regem Langobardorum, mittit, hortans eum, ut propter reverentiam beatorum apostolorum Petri et Pauli Romanas urbes non affi-

62) Mans. 63) Pippini unctio ex chron. Fontanell. c. 13. 64) ex Fredeg. c. 118. 65) Bellum Saxonicum ex ann. Laurissensibus a. 753, insertis tamen ex fonte nobis incognito — nisi forte annales Laurissenses ad a. 758 sint — conditionibus pacis. Stephani papae adventus maximam partem ex Fredeg. c. 119. 66) Stephanus papa . . . audire meruerunt] ex chron. Moissiac. supra pag. 292 sqq.

geret superstitiose, ac impias praesumptiones contra pontificem Romanae urbis non moveret. Sed iidem legati super his omnibus quae mandaverat piissimus princeps Pippinus, nihil aliud ab illo superbo tyranno nisi plena superbia responsa et contumacia verba audire meruerunt.

754. Anno dominicae incarnationis 754. ⁶⁷Stephanus papa, quod iam diu per consilium absens Pippino principibusque Francorum mandaverat, praesens explevit. Ordinavitque secundum morem maiorum unctione sacra Pippinum, piissimum principem, Francis in regem et patricium Romanorum, et filios eius duos felici successione, Karolum et Karlomannum, eodem coronavit honore. ⁶⁸Eodem quoque anno Pippinus rex placitum habuit secundum consuetudinem Kalend. Mart. Brennaco villa publica. Accepto inde consilio optimatum suorum, partibus Italiae se cum omni apparatu suo profecturum esse indixit, et cum omni multitudine per Lugdunum Galliae et Viennam pergentes, usque ad Mauriennam pervenerunt. ⁶⁹Eodem quoque tempore Karlomannus, germanus domni regis Pippini, ab abbate suo destinatur, ut pro Langobardis interpellaret, et ut iter regium ab illis partibus impediret, in Franciam venit. ⁶⁹Pippinus vero respondit, se non aliud posse facere, nisi ea quae Romano praesuli promiserat. Pippinus itaque Alpes transiens et legatos suos ad Haistulphum praemittens, postulavit ut sanctam ecclesiam, cuius ille defensor per divinam ordinationem fuerat, non affligeret, sed omnem ei iustitiam de rebus ablatis faceret. Haistulphus vero in superbiam elatus, convicia etiam multa in praefatum pontificem evomens, nihil ei se facere promisit, nisi viam sibi praeberet, quatinus ad propria remearet. Illi vero missi dicebant, non aliter domnum Pippinum a finibus Langobardiae esse profecturum, nisi prius Haistulphus iustitiam sancto Petro faceret. Haistulphus autem requisivit, quae illa iustitia esset. Cui legati responderunt: *Ut reddas ei Pentapolim, Narnias^a et Cecanum, et omnia unde populus Romanus de tua iniquitate conquiritur. Et hoc tibi mandat Pippinus, quod si iustitiam sancto Petro reddere vis, dabit tibi 12 milia solidorum.* Haistulphus autem, his omnibus spreto, legatos absque ullis pacificis verbis absolvit. Pippinus igitur iter coeptum peragens, ad scclus Langobardorum pervenit, illisque dirutis, Haistulphum cum Langobardis in fugam pulsus, Papiam civitatem obsedit. In qua Haistulphum includens, ita per Dei adiutorium illum coartavit, ut omnia quae sancto Petro abstulerat se redditurum esse promitteret. Pentapolim itaque Narnias^b et Cecanum et reliqua debita quae sancto Petro abstulerat, missis domni Pippini regis per vadum reddidit, et triginta milia solidos Pippino regi tribuit, spondens se singulis annis in tributum quinque milia solidorum partibus Francorum se redditurum. Haec omnia iureiurando Haistulphus cum suis optimatibus et omnibus nobilibus Langobardorum se adimpleturum esse spondit, et pro firmitatis causa dedit regi Pippino de nobilibus Langobardorum 40 obsides. Pippinus vero, accepta benedictione domni apostolici, in pace eum abire permisit, tradens ei Ravennam, Pentapolim, Narnias^c et Cecanum, et quicquid in illis partibus continebatur. His omnibus peractis, Pippinus victor ad propria remeavit. Quo revertente in Franciam, Haistulphus, perfidus rex, omnia quae ei promiserat, contumaciter postposuit, et Stephanum papam cum armis a suis finibus expulit. Eodem anno beatae memoriae Karlomannus monachus Vienna civitate, in qua cum Bertrada regina infirmus remanserat, post multos in infirmitate dies migravit ad Dominum. Et Bonifacius archiepiscopus in Frisia verbum Dei nuncians, martyrio coronatur.

755. Anno dominicae incarnationis 755. ⁷⁰Haistulphus, rex Langobardorum, fidem quam Pippino regi promiserat fefellit, et cum exercitu Romanos fines invadens, etiam

a) pentapolim, nartuas *Ch.* b) pentapolim itaque nartuas *Ch.* c) nartuas *Ch.*

67) *Stephanus etc. ... honore]* ex chron. Moissiac. 68) *Eodem quoque anno ... pervenerunt]* ex Fredeg. c. 120. 68b) *Eodem quoque tempore ... in Franciam venit]* ex chron. Moissiac. unde tamen iam excidisse videntur (supra p. 293. lin. 18.) 69) *Pippinus ... martyrio coronatur]* ex chron.

Moissiac.; verba tamen (in fine) *Vienna civitate, in qua cum Bertrada regina infirmus remanserat, post multos in infirmitate dies annalibus Laurissens. a. 755 debentur.* 70) ex chron. Moissiac.

Urbem ipsam obsedit. Haec audiens Pippinus rex, exercitum congregat, et per Burgundiam iter faciens, usque ad Mauriennam urbem pervenit. Haec cum audisset Haistulphus, Langobardos scilicet firmare atque Francis iussit resistere. Pippinus interea, traiectis Alpibus cum robore exercitus sui, ipsum vallum vel firmitatem quam Langobardi firmaverant destruxit, exercitumque eorum in fugam convertit. Indeque ad Ticinam urbem pervenit, totam illam regionem devastans, illamque munitissimam civitatem obsedit. Haec vero Haistulphus cernens, nullam spem evadendi habens, per supplicationem sacerdotum veniam a praecellentissimo rege Pippino postulavit, et ea quae contra ius vel sacramenta perpetraverat, secundum iudicium optimatum Francorum se plenissima voluntate emendare spondit. Rex ergo Pippinus, solito more misericordia motus, regnum ei et vitam concessit. Haistulphus autem per iudicium Francorum, thesauri quod in Ticino erat, tertiam partem Pippino tradidit; sacramenta iterum renovans obsidesque tribuens, promisit se partibus Francorum semper esse fidelem, et annuale tributum, quod Francis debuerat, per missos suos annis singulis esse transmissurum, et ea quae sancto Petro vel Stephano papae annis praeteritis promiserat, cuncta reddidit. Pippinus autem victor cum incolomi exercitu gaudens ad propria remeavit, thesauris et obsidibus secum adductis.

⁷¹ Anno dominicae incarnationis 756. Pippinus princeps interiora regni sui pacifice ordinans, tam in ecclesiasticis rationibus quam et in publicis negociis et privatis, in nullam partem exercitum duxit. Haistulphus vero, rex Langobardorum, dum ventionem in quadam silva exercebat, divina ultione percussus, de equo in quo sedebat in terram proiectus, tertia die vitam amisit. Langobardi vero ex consilio Pippini regis et procerum suorum Desiderium regem Langobardorum instituunt.

⁷² Anno dominicae incarnationis 757. Constantinus imperator misit regi Pippino inter cetera dona organum, quod antea non visum fuerat in Francia. Eodem anno rex Pippinus tenuit placitum suum in Compendio villa publica, in qua etiam Tassilo, dux Baioariorum, fuit. Quem, pro fidei firmitatis causa, et eius homines maiores natu qui cum eo erant, dominus Pippinus iurare fidem sibi fecit supra sacratissima corpora sancti Dionysii, Rustici et Eleutherii, nec non et sancti Germani et sancti Martini, spondentes se fideles esse Pippino regi et filiis eius omnibus diebus vitae suae.

⁷³ Anno dominicae incarnationis 758. Pippinus rex in Saxoniam exercitum ducens, firmitates eorum destruxit. Castra metatus est autem in loco qui dicitur Sithima, in qua vastatione multi Saxones ceciderunt. Et tunc demum polliciti sunt regis Pippini voluntatem facere, et honores sive dona in suo placito praesentandos, id est per annos singulos equos trecentos.

⁷⁴ Anno dominicae incarnationis 759. Pippinus praeter domesticas interius regni sui causas corrigendas nullum exercuit iter. Natus est autem ei filius, cui nomen suum imposuit; qui vixit duos annos, et in tertio defunctus est. Celebravit autem gloriosus rex Pippinus eodem anno natalem Domini in Longlare, et pascha in Iopila.

⁷⁵ Anno dominicae incarnationis 760. Pippinus rex cernens Waifarium, ducem Aquitaniorum, minime iustitias ecclesiarum, quae in partibus Francorum erant, facere velle, consilio optimatum suorum iter in Aquitaniam direxit, et pervenit usque ad locum qui dicitur Tedeod. Cumque haec vidisset Waifarium, direxit nuncios ad regem Pippinum, deditque obsides, spondens se sub iureiurando, ut quod quondam malo ordine commiserat, secundum iudicium et legem emendare deberet. Hac firmitate suscepta, princeps Pippinus ad propria revertitur, et celebravit natalem Domini Carisiaco, et pascha similiter.

71) ex Fredegarii cap. 121. fin. 122. et chron. ann. Laurissensibus a. 759. 75) ex ann. Laurissensibus a. 760.
 Moissiac. 72) ex ann. Laurissensibus a. 757.
 73) ex ann. Laurissensibus a. 758. 74) ex

761. ⁷⁶Anno dominicae incarnationis 761. Pippinus rex conventum Francorum habuit in Duria villa publica, et de utilitate regni Francorum tractans, suos ibi optimates adunavit. Waifarius autem pravo consilio exercitum Wasconum in fines Burgundiae ..... vastavit. Hoc cum Pippino regi nunciatum fuisset, quod Waifarius fidem promissam postponeret, cum exercitu ad Ligerim fluvium venit. Quo transiecto, ad castrum cui nomen est Burbone, in pago Biturico venit, destructoque eodem castro, cunctos quos ibi reperit, captos secum adduxit. Peragrataque Aquitania, usque ad Clarummontem castrum pervenit, quod non sua voluntate, sed bellatorum vi iniecto concrematum est igne. In quo itinere Blandinus, perfidus comes, in praesentia Pippini regis captus est. Innumerabilibus itaque spoliis et captivis totus ille exercitus ditatus, in Franciam reversus est; ⁷⁷celebravitque gloriosus rex Pippinus natalem Domini in Carisiaca villa, et pascha similiter.
762. ⁷⁸Anno dominicae incarnationis 762. gloriosus rex Pippinus tertia vice perfidum Waifarium ducem persequens in Aquitaniam intravit; destructisque castellis et munitioibus, ad ultimum Bituricam munitissimam civitatem conquisivit, et Thoarcis castrum, quo in Aquitania firmior non erat, destruxit. Reversusque cum victoria ad sedem propriam regni sui, in Gentiliaco villa natalem Domini et pascha celebravit.
763. ⁷⁹Anno dominicae incarnationis 763. Pippinus rex habuit placitum generale Francorum in Nivernis. Inde ob infidelitatem Waifarii, perfidi ducis, quartum iter in Aquitaniam direxit. In eodem quoque placito Tassilonem, ducem Baioariorum, habuit. Qui postpositis sacramentis et iusiurando, quod quondam regi Pippino, avunculo suo, ut supra diximus promiserat, sine licentia eius ad usque Baioariam fugit, et numquam amplius faciem regis Pippini videre meruit. Porro rex Pippinus iter agens per Aquitaniam, usque Cadurcum pervenit, uniusque ob noxam, perfidi siquidem Waifarii, totam illam regionem vastavit, et victor in Franciam reversus est. Facta est autem eodem anno hiems valida. Celebravit quoque rex Pippinus natalem Domini in villa quae dicitur Longlare, et pascha similiter.
764. ⁸⁰Anno incarnationis dominicae 764. Pippinus gloriosus rex conventum Francorum habuit in civitate quae vocatur Wormacia. Eodem anno inter fines regni sui ea quae pacis sunt disponens, simul et de causis quae erant inter illum et Waifarium atque Tassilonem pertractans, in nullam partem exercitum duxit; et celebravit natalem Domini in Carisiaco, et pascha similiter.
765. ⁸¹Anno dominicae incarnationis 765. principes Francorum, qui commorabantur in partibus Burgundiae, multa certamina contra Aquitanios et Wascones habuerunt. Nam Waifarius Mancionem comitem, consobrinum suum, ad insidiandum Francis cum manu valida direxit. Cui occurrerunt Pippini regis comites Australdus et Galimannus, initoque certamine, ipsum Mancionem cum plurimis sociis suis interfecerunt. Hilpingus quoque, comes Arvernorum, cum magna multitudine irruit in pagum Lucovivensem. Cui occurrunt Adalardus, comes Cabillonensis, cum ceteris comitibus, fortiterque certamen inierunt. In quo proelio cum innumerabilibus interfectis Hilpingus quoque cecidit. Amanugus etiam comes, dum in partibus Turonorum vastandis veniret, ab hominibus Vulfardi, abbatis monasterii sancti Martini, interfectus est. Renistianus vero, avunculus Waifarii, ad regem Pippinum confugit, quem rex benigne suscipiens, multis muneribus honoravit. ⁸²Eodem anno rex Pippinus conventum habuit ad Attiniacum villam, et eo anno in nullam partem exercitum duxit. Celebravit autem natalem Domini in Aquisgrani, et pascha similiter.
766. ⁸³Anno dominicae incarnationis 766. cernens Waifarius, quod nulla civitas nec

76) ex Fredeg. cap. 125, unde et quae hic post in fines Burgundiae desunt, quoad sensum saltem, suppleri possunt. 77) celebravitque ... similiter] ex ann. Laurissens. a. 761. 78) ex ann. Laurissensib. a. 762, paucis de Bituricae

et Thoarcis firmitate additis. 79) ex annal. Laurissens. a. 763. 80) ex annal. Laurissens. a. 764. 81) ex Fredeg. c. 127. 128. 82) Eodem anno etc. usque in finem ex ann. Laurissens. a. 765. 83) ex Fredeg. c. 123. et ann. Lauris-

ulla munitio Pippino regi et Francis resistere posset, civitates quas habuit munitissimas in Aquitania destruere iussit. Hoc Pippinus rex audiens, conventum Francorum in Aurelianis civitate adunavit, pergensque in Aquitaniam, civitates et castella quae Waifarius destruxerat, reaedificare praecepit. In quibus custodes posuit, qui Waifario resistere possent. Revertensque in Franciam, celebravit natalem Domini in Salmuntiaci, et pascha similiter.

⁸⁴ Anno dominicae incarnationis 767. Pippinus habuit synodum in Salmuntiaci, al-
tercantibus inter se Romanis et Graecis de sancta Trinitate et sanctorum imaginibus. His rite peractis, Pippinus ~~per~~ perrexit in Aquitaniam, et Narbonam ac Tholosam ur-
bes cepit, Albiensemque necnon et Vuldanum, victorque revertens, celebravit pascha
in Vienna civitate. Eodem quoque anno iterum perrexit in Aquitaniam. Ad Bituri-
cam vero urbem veniens, ibi conventum Francorum habuit more solito in campo
Magii. Et inde iter dirigens, pervenit ad Garonnam fluvium, in quo itinere multas
munitiones adquisivit, castrum videlicet Scorialium, Thorinnam et Petraciam et alias
quamp plurimas civitates. Indeque reversus est Bituricam, ubi nunciatus est ei obitus
Pauli papae; et ibi celebravit natalem Domini.

⁸⁵ Anno dominicae incarnationis 768. Pippinus rex per Aquitaniam iter faciens, 768.
perfidum Remistanium cepit, et ad Sanctonas civitatem usque pervenit, in qua etiam
cepit matrem Waifarii et sororem eius ac neptes. Indeque ad Garonnam perrexit,
in loco qui dicitur Montis, ibique Hervicus veniens, aliam sororem Waifarii secum
adduxit. Et inde rex victor revertens, pascha celebravit in castro quod dicitur Sels.
Indeque promoti exercitu, assumens secum Bertradam reginam, iterum ad Sanctonas
civitatem venit, ibique reginam cum reliqua familia dimittens, ad Petragoricam per-
rexit. Intemptoque Waifario, cum triumpho victoriae Sanctonis est reversus. Ibi-
que multis diebus commoratus, aegrotare coepit, revertensque in partibus Turonorum
ad sacratissima limina sancti Martini orationis causa pervenit. Inde cum ad sanctum
Dionysium pervenisset, cernens quod de illa infirmitate evadere non posset, omnes
optimates suos, duces et comites Francorum, episcopos quoque ac sacerdotes, ad se
venire praecepit. Ibi una cum consensu procerum suorum aequali sorte inter duos
filios Karolum et Karolomannum regnum Francorum paterno iure divisit. His rite
peractis, post paucos dies rex Pippinus in pace obiit 8. Kalend. Octobris, sepelietur-
que eum gloriosi filii sui in basilica beati Dionysii martyris, ut ipse voluit, cum sum-
mo honore. Rex autem populum Francorum post decessum patris sui Karoli annis 26.
His ita peractis, praedicti reges Karolus et Karolomannus cum proceribus suis^b et
optimatibus ad sedes regni sui venientes, mense Septembrio die dominico 14. Kalend.
Octobris Karolus rex in Noviomio urbe, Karolomannus in Suessione per consecratio-
nem sacerdotum et electionem omnium optimatum in regni solium elevati sunt.

SEQUUNTUR IN CODICE S. ARNULPHI:

1. *Annales Laurissenses inde ab a. 769 usque ad a. 813, (supra pag. 146—200) insertis nonnul-
lis ex chronico Moissiacensi a. 773, 774, et Reginone a. 776, 778, 782, 783, 785, 787, 791, 799,
800, 801, 806, 807, 809, 810.*

2. *Einhardi vita Caroli, a verbis capituli 21. „Fuit enim hic prudentissimus rex amator pe-
regrinorum et in eis suscipiendis.“ ad cap. 29. verba „bella canebantur scripsit, memoriaeque
mandavit. De hoc igitur illustrissimo imperatore pauca de multis dixisse sufficiat. Anno ita-
que suae aetatis 72. regni vero 47. imperii quoque 14. sacra communione percepta 6. Kal. Fe-
bruarii decessit, hora diei 3, et cum maximo totius luctu populi ecclesiae corpus inlatum atque
humatum est, arcusque supra tumulum deauratus cum imagine et titulo extractus est. Descri-
ptio vero tituli haec est. Sub hoc conditorio . . . rexit. (cap. 31.) Quo defuncto Ludovicus,
qui solus ex filiis Hildegardae reginae supererat, suscepit regni monarchiam.“*

3. *Annales Laurissenses annorum 814—829 usque „laetitia et exultatione celebravit.“ (supra
pag. 201—218.)*

4. *Transactis autem nativitatis Domini et sanctae epiphaniae inibi solemniter die-* 830.

a) abduxit Chem. b) proceribus sui Chem.

sensib. a. 766. 84) ex ann. Laurissens. a. 767. 85) ex ann. Laurissens. a. 768; regni divisio
regumque coronatio ex Fredegario cap. 136. et 137.

bus, cum quibusdam optimatibus suis placitum memorato Aquisgrani palatio tenuit. In quo consideratum est, ut instanti hiemali tempore in Britanniam hostiliter pergeret pro quibusdam Brittonibus qui eodem tempore rebellabant. Praedictus enim dominus imperator Ludoicus habebat quandam reginam pulchram nimis, nomine Iudith, et sapientiae floribus optime instructam, sociatam sibi in coniugio, quae etiam imperatrix coronata, et Augusta ab omnibus est adclamata. Ipsa enim imperatori filium valde elegantem nomine Karolum iam pepererat, pro quo quidem privigni eius atque aliqui ex optimatibus eis coniuncti odio habebant praedictam imperatricem atque suum parvulum filium, timentes ne in regno patris haeres succederet. Qua de re commoti, cum imperator Britanniam pergeret iuxta maritimos fines, et in monasterium sancti Omari, quod dicitur Sidiu, causa orationis pervenisset, nunciata est ei, quod praedicti aemuli sui cum filiis quos de alia uxore olim habuerat, se coniungerent, et eos contra voluntatem suam super se sublimare vellent, et ut praedictum parvulum filium eius eicerent, et Iudith imperatricem deponerent; nam ut multis nobilibus et sapientibus, licet tarde, visum est, causa seductionis et malae voluntatis hoc idem facere nitentur. Dum enim praedictum iter imperator ageret, et ad Redonicum oppidum ubi suum placitum conductum habebat tenderet, memorati insidiatores filios suos, Lotharium videlicet et Pippinum, convocantes adduxerunt; sed Pippinum Aquitanicae regionis regem primo, quia vicinior eis erat, ad Parisiacam urbem patre nolente adduxerunt, et postea Lotharium venire fecerunt, ut patri resisterent, eique suam coniugem auferrent. Quo cum primum Pippinus cum antedictis aemulis venisset, uxorem, licet contra legem, ingeniose fecit eum dimittere; quae in Pictavensem urbem compulsa est ire, ibique in monasterio Sanctae Crucis est retrusa, ubi et ipsa domino nostro Iesu Christo studiosissime famulari die noctique totis nisibus studuit, atque inibi Domino famulantibus ita placuit, ut omnes profiterentur, se eam velle imitari. Postea tenuit imperator placitum suum mense Octobrio in villa Niumaga, ubi et quosdam ex illis qui ei praedictas contumelias fecerunt in exilium misit, atque eorum honores abstulit. In eodem ergo placito per auctoritatem apostolicam et per consensum episcoporum consideratum et canonice definitum est, ut imperator suam reciperet coniugem. Qui statim propter eam optimates regni sui misit, ut eam honorifice ad eum adducerent; postea vero Karolum, filium suum, et Drogonem episcopum, fratrem videlicet suum, cum aliis optimatibus obviam ei misit, qui eam ad Aquasgrani palatium cum magno honore deducerent. Peracto quoque placito in Niumaga, imperator inde reversus, ad Aquasgrani palatium ad hiemandum pervenit, ubi et suam coniugem praedictam Iudith imperatricem recepit, atque eam pristino honori restituit.

5. *Annales Bertiniani ab a. 830 usque ad verba anni 837*, et datis obsidibus fideles sese polliciti sunt permansuros. "Erat enim hic imperator valde religiosus,

6. *Thegani vita Hludowici Pi, a verbis capituli 19.* „mediocri statura, oculis magnis“ usque ad cap. 20. verba „et lectionum assiduitas.“

7. *Ruodolfi annales Fuldenses inde ab eorum initio anno 838* „Praefatus vero imperator mense Iunio“ usque ad annum 858, omisis tamen praecipue sub finem pluribus, et insertis anno 841, 843, 847, 851, 853, 855, 856, 858 aliquot Reginonis sententiis.

8. *Reginonis chronicon inde ab a. 858 usque ad a. 903* „et pro tam inaudito scelere perpetuo anathemate condemnavit.“ inserta anno 867 sententia ex *annalibus Fuldensibus* „Iste Robertus nostris temporibus fuit quasi alter Machabens, cuius proelia . . . aequiparari potuissent.“ vide infra Reginonis editionem.

9. *Post aliquot annorum lacunam, foliis duobus tribusve amissis ortam, ex Widuchindi libris de rebus gestis Saxonis decerpta finem operi faciunt. Orduntur* „Anno dominicae incarnationis . . . Ludowicus rex, filius Arnulfi imperatoris, duxit uxorem Liudgardam, sororem Brunonis ac magni ducis Oddonis,“ *expliciunt media sententia* „Primo itaque diluculo Saxones dato signo, acceptoque sacramento“

ANNALES FULDENSES.

Annales Laurissenses et Einhardi statim ut prodierunt, tantum ad historiam illustrandam conferre visi sunt, ut tres praecipui, qui exinde res suo tempore gestas scribere conati sunt, auctores magnam eorum partem operibus suis inserendam duxerint. Nam ipso, quo scribendi finem fecit, anno 830, duos Einhardus continuatores nactus est, annalistam Bertinianum et Enhardum, monachum Fuldensem, quorum scripta variis manibus per successum temporum usque ad saeculi noni finem producta, una cum Reginonis chronico pro praecipuis historiae huius aevi fontibus habeantur necesse est. Nec minori historiae bono evenit, ut alter eorum in Germania, alter in Gallia, Regino vero in Lotharingia scripserit, nec ullam sui notitiam invicem habuerint. Quare fides et auctoritas eorum in historia saeculi noni paullo diversa; partium studio non minus Germanum quam Gallum obnoxium dixeris, sed dum Germanus in universum, ante annum 882 Gallicis et Italicis neglectis, Germanica tantum refert, annalista Bertinianus in Germanicis quoque et Italicis tam prolixus esse solet, ut magnam eis lucem affundat; utroque Regino aetate et auctoritate posterior, in rebus quae ante Carolum et Arnulfum imperatores contigerunt, maiori circumspectione adducendus est. Igitur annales quos Fuldenses vocare solemus, quinque auctoribus debentur. Quum enim opus inde ab anno 829 genuinum atque, ut annorum 853, 857, 858, 863, 875, 876, 879 historia probat, rebus ipsis coetaneum, post annum 882 duplici continuatione per annos 882—887 et 882—901 excurrat, de tribus saltem auctoribus inter omnes constare debuit; iam vero codice Schlettstadiano in lucem prolato, primam partem usque ad annum 838 Einhardo cuidam, secundam ad a. usque 863 Ruodolfo deberi intelleximus, tertiae quae anno 882 desinit, et continuationum auctores ignorantur.

De Einhardi conditione dubitari nequit, quum continua apud eum abbatum Fuldensium series et alia nonnulla ex annalibus Fuldensibus antiquissimis, quos supra pag. 95. dedimus, depromta, eum sancti Bonifacii monasterium inhabitasse arguant, quaeque minus accurata de sanctorum Marcellini et Petri translatione refert, plane diversum ab Einhardo fuisse evincant. De reliqua eius vita nihil

comperi. Opus suum, si perpauca excipias, usque ad annum 830 ex aliorum scriptis hodieque superstitionibus confecit. Ad manus ei fuerunt annales Laurissenses minores usque ad a. 788, annales Laurissenses cum Einhardi continuatione usque ad a. 829, annales Fuldenses antiquissimi, Einhardi vita Karoli, et aliae fortasse notitiae in eo monasterio antiquitus servatae. Quae omnia non tam arte quadam in sua vertere, sed in annorum tantum ordinem redigere aggressus est, ita tamen, ut cuilibet anno post Pippini senioris obitum aliquid saltem tribuendum esse decerneret. Unde non minus in tempore computando quam in narratione ipsa, eo relicto, ad fontes eius recurrendum esse patet. Initio operis annales Laurissenses minores ad verbum fere sequitur; quae in eis de sancto Bonifacio anno demum Carlomanni et Pippini quinto leguntur, paulo inmutata (e. g. voce Austriae in Germania) annis 717 et 719 adiungit; annis 719 et 721 Chlotharii obitum et Saxoniam Karoli expeditionem, quorum ille quarto, haec septimo Karoli anno adscribebantur, tribuit; anno vero 723 bellum Baioaricum et Alamannicum secunda vice narrat; a. 744 Fuldæ principia commemorat; a. 751 nescio an quaedam ex Einhardi vita Karoli mutuatus esse videri possit. Annalibus brevibus et quidem Laureshamensibus usum fuisse, a. 757 mentio de organo iniecta probat; unde vero a. 754 falsum de Carlomanni obitus loco Lugduno et verum de Hieronymi legatione, de qua praeterea non nisi ex Gestis pontificum Romanorum constat, nuntium acceperit, ignoro. Quae anno 759 leguntur, tantum, ne annorum series rumperetur, illi adscripta sunt. Post annum 769 consilium auctoris eo paulisper inmutari patet, quod iam praecipue annalibus Laurissensibus innixus, Laurissenses minores magis magisque omittat; unde tamen anno adhuc 778 verba „Widukindo tyrannidi nitente,“ et a. 781 „sanguis etiam e terra etc.“ accepit. Annales Laurissenses usque ad a. 829 non exscribit, sed valde contrahit. Singularia quaedam de monasterio Fuldensi atque alterius argumenti a. 778, 779, 786, 793, 794, 802, 817, 818, 819, 822 partim et in annalibus Fuldensibus antiquis reperire licet. Anni demum 830—838 genuinum Einhardi opus sunt.

Multo maioris aestimes, quae inde ab a. 859 Ruodolfo debentur; in quibus viri ingenui, rebus ipsis coetanei, et a Ludovici II. regis consiliis haud alieni iudicium, difficile est, ut non agnoscas (cf. a. 853, 858, 863.). Fuit enim Ruodolfus, ut annalium a. 865 verbis utar, „Fuldensis coenobii presbyter et monachus, qui apud tocus pene Germaniae partes doctor egregius et insignis floruit hystoriographus et poeta, atque omnium artium nobilissimus auctor habebatur.“ Regem ei conscientiae suae latebras aperuisse, concionantem audire solitum, et scholae Fuldensi praefectum liberaliter auxisse, ex diplomate a Browero Antiqq. Fuld. lib. I. cap. 14. allato constat. Sancti Venantii translationi Suolenhuso Fuldam ipse a Hrabanus comes deputatus fuerat; pingendi quo-

que peritum fuisse, post annalium verba, *Hrabani inscriptionum epistola* 106 significare nonnullis videatur. *Hrabani*, abbatis ac praeceptoris sui, monitu vitam beatae *Liobae*, abbatissae *Bischofsheimensis*, a *Surio* et *Mabillonio* (*Acta SS. O. S. B. Saec. III. P. II. p. 245 sqq.*) typis mandatam scripsit; postea singularem de virtutibus et miraculis sanctorum suo tempore monasterio praecipue *Fuldensi* illatorum librum, perperam sub titulo vita beati *Rabani* archiepiscopi *Moguntiacensis* a *Colvenerio T. I.*, *Browero*, *Bollando Febr. T. I. p. 500*, et *Mabillonio* in *Actis SS. O. S. B. Saec. IV. P. II. p. 1. sqq. vulgatum*, edidit; succinctam quoque *Saxonum* historiam, a *Meginhardo* capitibus 1. 2. 3. historiae translationis sancti *Alexandri* insertam, et a *Widukindo Corbeiensi*, *Adamo Bremensi* et *Ekkehardo Uraugiensi* (primo *chronici Urspergensis* auctore) in res suas versam, *Ruodolfo* deberi, ipsum *Meginhardum* auctorem habemus. Quibus tamen omnibus annalium nostrorum partem annos 839—863 complexam longe praefero, quamvis, res nonnumquam anno non suo adsignari, observaverim. Obiit *Ruodolfus* octavo *Idus Martii* anno *Domini* 865. Extat apud *Canisium* (*Lecti. Antiq. T. II. p. 168. edit. Basn.*) epistola *Erminrici* seu *Ermenoldi*, abbatis postea *Elwacensis*, ad *Ruodolfum* directa, qua ei, praeceptori quondam suo, conscriptam a se vitam sancti *Solae* presbyteri emendandam transmittit.

De tertiae partis auctore quum varia coniecere liceat, non deerunt certe, qui eam *Meginhardo* potissimum, *Ruodolphi* discipulo atque in scribenda translatione sancti *Alexandri* continuatori, tribuendam censeant. Nec male, quum et illud ad eam opinionem firmandam facere videatur, quod in translationis historia locus, ubi *Ruodolfo* defuncto *Meginhardus* scribere incepit, in margine iisdem verbis „hucusque *Ruodolfus*,“ indicatur, quae in annalibus anno 863 codici *Schlettstadiano* adposita leguntur. Contra tamen adferri possit, quod *Meginhardus*, ipsius verbis testibus, scribendi haud ita peritus fuit, ut annalium continuandorum curam in se suscipere potuisse facile credatur, quodque annalium annis 863—882 stylus *Meginhardiano*, qualem in translationis historia prae oculis habemus, multo purior sit, nec in annalibus, *Meginhardi* more, particulae ut et cum *Indicativo* coniunctae, nec *Imperfectum*, quo nos patria lingua utimur, *Perfecti* loco usurpatum reperiantur. Quodsi sermo ille ieiunus de vita sancti *Ferrutii*, a *Surio* ad diem 28. *Octobris* editus, eiusdem *Fuldensis* *Meginhardi* opus agnoscendus esset, eum annales nostros scribere nequivisse, liquido constaret.

Annorum 882—887 continuationem, ut omnia quae praecedunt, in monasterio *Fuldensi* compositam esse existimo; quintae vero partis scriptorem *Bawarum*, fortasse *Ratisbonensem*, vel ut alii volunt *Altahensem*, fuisse, rerum in *Baioaria* et *Austria* gestarum frequens et sollicita prae ceteris enarratio (e. g. anno 884, 886. fin.) persua-

det; nec alio redit, quod anno 882 Francos orientales proditiōnis in-
simulare conatur, et anno 887 Saxones et Thuringos „more solito“
proditiōnem incepisse dicit; et Fuldensis monachus, anno 889 Liut-
berti obitu deplorato, Fuldensem ei monachum successisse certe non
reticisset, quum reliquarum partium auctores in Fuldensibus praeci-
pue, Moguntinis, Franconicis et Thuringicis referendis operam suam
collocaverint. Quisquis tamen sit, magis indole quam orationis ge-
nere lectoribus se commendabit.

De anni computatione vix est quod moneam; nam quum per to-
tum operis decursum annus a natali Domini incipere videatur, id
tamen in ultima parte extra omnem dubitationem venit.

Posteriorum scriptores saeculorum saepius annalibus Fuldensibus
usos esse, Petri bibliothecarii historia abbreviata, nihil praeter quod
in illis legitur continens, annales Mettenses annis 719, 837—858, 867;
Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Sigibertus Gemblacensis et
Adamus Bremensis, (vocat eos historiam Francorum) exemplo sint; qui
tamen in textu emendando nihil nobis profuerunt, quum tribus opti-
mae notae codicibus et editionibus antiquis uti licuerit.

De codicibus in universum notandum, nullum alterius lectio-
nem ita referre, ut inde fluxisse videri possit, immo cuilibet eorum sua
esse, quibus a quatuor reliquis plane differat. Licet igitur primus
et secundus, et iterum tertius, quartus et quintus maiore inter se si-
militudine coniungantur, haud raro tamen tertius prioribus consentit,
vel reliqui omnes ab uno recedunt. Prioris ordinis codices textum
continuum nec adeo multis lacunis interruptum exhibent. Eiusmodi
sunt:

1. Codex bibliothecae quondam Beati Rhenani, iam Schlettsta-
diensis in Alsatia, a V. Cl. Engelhardt detectus et cum editis colla-
tus, membranaceus in folio, foliis 88 constans, saeculo IX. vel X. ex-
aratus. Quod ultimo folio spatium vacat, vere anno 882 scriptorem
operi finem imposuisse probat. Eum igitur potissimum sequi, et si
qua minus approbanda exhiberet, ea omnia lectionum varietati inse-
rere consilium fuit. Notas in margine obvias, et eadem ac cetera
manu scriptas, integras servavi.

2. Codex bibliothecae Caesareae Vindobonensis inter historicos
profanos numero 993 signatus, membranaceus in quarto minori, sae-
culi XII. Scribendi modus in vocibus optinuit, subponere, compendium,
dampnare, frantia, audatia, tyrannus et aliis id genus nonnumquam a
priori recedit. Litteram e in sexto tertiae declinationis casu et in
fine adverbiorum acie, maxime, aliquotiens producit. Solus omnium
quartam operis partem sistit, eamque serie continua praecedentibus
adiunctam.

Alterius ordinis codices compluribus locis et lectiones sibi pro-

Annales Fuldenenses

1. ca. cod. Schlettstadiano.

Karolus habito conuentu in Saxonia. necum
eam subigit. dispositisq; tã saxonum quã scla
uorũ reb; orationis causa romã uadit. dec lxxx.

Pippinus filius karoli romę baptizat̃ ab
adriano pontifice. a quo & ipse & fr̃ eius
bludouicus uncti sunt in reges. Tassilo dux
bawarię apud uuormaciã sacramento & ob
sidibusq; subiectionis fide facit. honorifice
remissus ad sua. Co tẽpore multa signa appa
ruerunt. interquę signũ crucis in uestimentis
hominũ frequentissimũ usum ẽ. sanguis etiam

C. M. Engelhardt del

2. ca. cod. bibl. palat. Vindobon. hist. prof. N. 98.

a. fol. 4. **P**ippinus misit romã legatione zachariam papam. orãro
grã de regibus francorũ. et antiq; m̃ta. in grũ serpe
desfructurã. q; reges quãdã dicebant. sed posthas regu
tota apud m̃uorẽ domus habebatur. ex cepto qd charę
& puilegra regi nomina scribebant. Et ad martis cam
pum q; rex dicebant. plautro bubiq; irahentib; uocãt̃.

b. fol. 43. b.

suuarãhg hostibus prohibuitur. cum omib;
copul̃ insiuit. ad regẽ & plaut̃ ẽ carianis hie
ei p̃us orũtũq; promissum ẽ si dominũ suũ fraude
decepisset. q̃d quid d̃p̃t̃ũq; indignat̃ hoc

P. v. Baetsch del

3. ca. cod. bibl. palat. Vindobon. hist. prof. N. 600. fol. 12. col. 2.

Ang. d. c. ed. de c. 11.
Anto ipse germa. q̃ p̃uorũ uiciorũ d̃ fr̃mã p̃uorũ roma.
storia. orũtũq; antiq; orũtũq; abbas. f̃ p̃uorũ d̃ uiciorũ
audata uer. q; p̃uorũ h̃e. q̃d ma. regis s̃iba. d̃p̃t̃ũq; h̃e. ma.
uorũq; h̃e. p̃uorũ d̃p̃t̃ũq; regis. f̃ longi. uorũq; ma. d̃p̃t̃ũq;
d̃p̃t̃ũq; orũtũq; f̃. in. audata. f̃uorũ p̃uorũ h̃e. q̃d h̃e. f̃ h̃e.
f̃uorũq; agat. uiciorũ q̃d uiciorũ uer. uiciorũ. palatũ. regis.
p̃uorũq; nec. regis. p̃uorũq; d̃p̃t̃ũq; h̃e. q; p̃uorũ h̃e. f̃ h̃e.
p̃uorũq; orũtũq; f̃uorũq; ad. h̃e. q̃d h̃e. q̃d d̃p̃t̃ũq; regis.
ma. d̃p̃t̃ũq; h̃e. q̃d h̃e. q̃d h̃e. q̃d h̃e. q̃d h̃e. q̃d h̃e. q̃d h̃e.

P. v. Baetsch del

prias exhibent, et nonnumquam, ut anno 856, aliquibus additis aut omissis sententiam plane diversam efferunt. Additae voces aut in ipsis annalium fontibus occurrunt, aut aliunde petitae sunt.

3. Quorum quidem codicum solus integer est bibl. Caesareae Vindobonensis Catal. Hist. prof. Nro. 600. in folio, duabus per paginam columnis saeculo undecimo littera gracillima conscriptus. Narratio eius saepius soli codici 2. consentit. Historiam de Karoli maioris domus damnatione ex proprio sibi fonte hausit; primo enim in epistola episcoporum ad Ludovicum, Germaniae regem, anno 858 mense Novembrio directa occurrit. Voces frantia, annuncio, negocium, tocius, particio, sententia, prodicio, intellego, adtestor, adquiesco, oppinio, repperio, oceanus, dampnare, incoare, nortmanni, ruodpertus et his similia aliter ac in edito sonant. — Partem quintam integram continet. Hunc et secundum codicem Viennae anno 1820 cum editis contuli.

4. Welseri codice anno 1600 in prima parte SS. rerum Germanicarum usus est Marquardus Freherus. Exciderat ultimum folium et alterum annis 894 et 895. Codex iste apographum fuit alterius cuiusdam, qui ad Altahense quondam in Bawaria monasterium pertinebat, et anno 1728 ex publica auctione in bibliothecam Io. Frid. Christi professoris Halensis illatus, et saeculo decimo aut undecimo a viro in medii aevi latinitatem solito aequiore addictus est. Edidit inde complura loca observationibus instructa Noctibus suis Academicis anno 1729. Nro. 15. 29. 30; quibus et in editione nostra pro operis instituti ratione usus sum. Quodsi ipsum codicem evolvere licuisset, cum lectio eius saeculi noni rubiginem, nulla posterioris aevi medicina adhibita, sinceriolem quam codex tertius retinuisse videatur, eum praecipuum in quinta annalium parte ductorem agniturus fuissem. Freherum autem vel Freherianum codicem saepius a veritate aberrasse, ex locis a Christio propositis satis superque constat, neque eum in prima secunda tertiaque parte lectioni Pithoeanae, quinta vero suo ipsius arbitrio nimium detulisse dubitem. Ceterum in codice suo, initio Karlus, tum Karalus et Carlus, et Ispania, ydroulicum, Uni (Hunni), Equitania, Nabarri, Danuvius, Vulgari, repellare (rebellare), glassis (classis), clatie (glacie), Callicanum (Gallicanum), Cundacar et Gundachar, vasellus (vasallus), frantia, papen et alia eiusmodi legi, Christius p. 193. sqq. monuit. Praeter finem codici Altahensi anni 850—860, et 869—881. exciderant, quibus Freherianum non caruisse, loca in Pithoeana editione depravata et in Freheriana restituta testantur.

5. Qui primus omnium annales nostros in opere „Annalium et historiae Francorum ab a. 708 ad a. 990 scriptores coetanei 12“ Parisiis a. 1588 typis mandavit, Petrus Pithoeus, codicem nactus erat mancum quidem, ceterum tertio nostro annis 875, 876, 880, ita similem, ut ex eodem fere fonte fluxisse censendus sit. Complura tamen, praecipue Fuldensia, omisit, alia et a Frehero recepta solus addidit.

6. Io. Ge. Eckhart tomo II. p. 451. commentarii de rebus Franciae orientalis ex codice monasterii S. Trudonis locum de Caroli archiepiscopi Moguntini electione profert, qui ita lectioni codicis nostri 2. consentit, ut aut eundem aut ab eo proximum fuisse statuentium sit. —

7. Codicem Antwerpensem, a Papebrochio Leibnitio commodatum, a tertio nostro non diversum esse existimarem, si in hoc fragmentum de martyribus Ebbekestorfiensibus, quod in eodem sibi exhibitum magnus ille vir testatur, occurreret. Eius ope Leibnitius finem anni 900 et annum 901 tomo primo SS. rerum Brunsvicensium edidit. Certe et hic ordinis secundi fuerit.

8. Annalium Mettensium, qui aliquot annis ex nostris fluxerunt, perinde ac reliquorum codicum et

9. Fragmenti Lipsiensis lectiones attuli. Et hoc quidem non nisi pauca ad anni 857 historiam pertinentia complexum, membranaceum saeculi XII. ex codice bibliothecae Senatus amplissimi Lipsiensis Reposit. I. Nro. 47. exscripsi.

Editiones sunt Pithoeana, Freheriana, et ex utraque conflata Chesniana (T. II. p. 531. SS. Franciorum.) Tum vero parte operis quarta a Lambecio (T. II. p. 345. Comment. de bibl. Vindob. et Kollar. Anal. Vindob. T. I. p. 510.), annis 900 et 901 a Leibnitio (SS. Brunsvic. T. I. p. 192.) typis mandatis, et lacuna a. 895 et 896 a Gentilottio (in Muratorii SS. Ital. T. II. P. II. p. 119. et in Kollarii Anal. T. I. p. 523.) expleta, editiones paulo perfectiores prodire Freheriana secunda curante Struvio (T. I. p. 1.) et Bouquetiana, (T. II. V. VI. VII. VIII.), sed ne haec quidem eo studio confecta, ut non vel ex prima Freheriana multis locis corrigi possit. Ego optimorum codicum, quorum usus Societatis beneficio mihi obvenerat, auctoritatem solam secutus sum.

ANNALIUM FULDENSIVM PARS PRIMA

inde ab a. 680 usque ad a. 838.

AUCTORE ENHARDO.

GESTA QUORUNDAM REGVM FRANCORVM.*

Pippinus^b, filius Ansgisi^c [filii domni Arnolphi, Mettensis civitatis antistitis gloriosi 3.], dux Francorum, post mortem Wolfaldi ducis partem Austriae regebat, obtinuitque regnum Francorum per annos 27 cum regibus Hludowico^d, Hiltiberto^e et Dagoberto^f. Moritur anno secundo Anastasii imperatoris, qui est ab incarnatione Domini annus 714. [in mense Decembri 3. *Freh.* 5.] Huius filius Carolus^g ex Alpheida^h, quam, posthabita priore coniuge Plidhrudeⁱ, duxit uxorem, sub honore maiordomatus tenuit regnum Francorum annis 27. [Hoc^j eodem anno 714. Grimaldus^k similiter mortuus est. 3. 5.]

715. Post mortem Pippini^l Plidhrud^m, relicta eiusⁿ vidua, incomparabili odio contra Karolum^o succensa, custodia eum publica observari iubet. Unde ille divino auxilio liberatus, primo certamine contra Ratbodum^p regem Fresorum^q, [qui^r Coloniā usque venerat, mense Martio. *Freh.* 5.] pugnans, dum fortiter dimicat, magnum exercitus sui damnū consequitur. [Dagobertus^s rex mortuus est, et Saxones devastaverunt terram Hazzoariorum. *Freh.* 5.]

716. Reginfredus^t maior domus et Hilpericus^u rex cum exercitu fines Coloniensium^v et regiones Rheno contiguas vastant^w, acceptisque a Plidhrude^x muneribus revertuntur.

717. Reginfredus et Hilpericus^y rex in Vinciaco die dominica ante pascha cum Karolo^z pugnantes terga verterunt^{aa}, quos Karolus fugientes^{ab} caedendo persequitur usque Parisios. His temporibus Wynfridus^{ac}, qui et postea, cum episcopus ordinaretur, Bonifacii^b nomen accepit, doctor catholicus, natione Anglus, primum Romam, deinde cum auctoritate Gregorii papae in Franciam^c ad praedicandum verbum Dei^d venit.*

718. Karolus victor regrediens Coloniā venit, receptisque a Plidhruda^e thesauris patris sui, regem sibi^f constituit Hlotharium^g, homine, non potestate. Hilpericus vero et Reginfredus, auxilio Eudonis, ducis Aquitaniorum, instaurata rursus acie, superati fugantur a Karolo.

719. Karolus ad Eudonem mittit, et Hilpericum qui ad eum confugerat, per legatos recipit.^h Quo tempore Hlotharius rex mortuus est. Bonifaciusⁱ, vir sanctissimus, a praesule sedis apostolicae Gregorio Moguntiacae civitati^j, metropoli Germaniae,

50 a) Cesta etc. haec solus 1. exhibet. b) pipinus 3. 4. 5. pippinus 4. *Christ.* p. 193. c) anchisi 3. 5. d) hludawico 2. 3. ludwico 5. hlodawico 4. e) hildeberto 5. hildeberto 3. hildibertho 4. hildibertho 4. *Christ.* l. c. f) dagoberto 4. dagoberto 4. *Christ.* l. c. g) karlus 4. 5. carlus 4. *Christ.* l. c. h) alheyde 5. alheida 3. 4. *Christ.* l. c. altheida 4. i) plidtruda 3. plidhrude 4. teste *Christo* l. c. waltrude 4. 5. k) grimaldus 3. l) pipini 4. 5. ita deinceps; sed *Christo* auctore, in 4. plerumque pippinus. m) plectrudis 5. plidtrudis 3. plidhrudis 4. n) eius relicta 3. 4. 5. o) carlum 4. 5. karlum 3. p) ratbotum 1. radbodum 2. ratbodum 4. 5. ratbotum 4. *Christ.* p. 197. ratpodum 3. q) frisonum 5. fresorum 4. *Christ.* l. c. r) terram bazzoariorum 4. 5. quod emendavi ut supra legitur. s) raginfridus 3. 4. 5. t) hilpericus 3. 4. 5. u) coloniensium 2. 4. *Christ.* l. c. v) vastans 1. w) plithruda 1. blidhruda 2. plittruda 3. plectrude 5. — ab liudhruda 4. *Christ.* l. c. x) raginfridus et hilpericus 3. 4. 5. ita constanter. y) carlo . . . carlus 3. 4. 5. 40 ita deinceps. z) pugnantes contra vertunt 2. aa) fugentes 4. *Christ.* p. 200. ab iuinfridus 3. winfridus 4. b) bonifacii 3. c) frantiam 4. *Christ.* l. c. d) verbum divertit 4. e) His temporibus etc. . . . venit deest. 5. f) receptisque plittrude 5. g) plidhrude 4. plectrude 5. ab liudhrude 4. *Christ.* p. 202. h) ibi 4. i) hlotharium 4. lotharium 5. k) recepit 3. l) bonifacius 3. m) magontiacae civitati 3.

1. 2. 3) ex quodam annalium S. Amandi codice petita. vide supra pag. 6. 7.

archiepiscopus ordinatur, et legatus Germanicus Romanae ecclesiae in Franciam mittitur; qui praedicatione sua multos populos, Thuringorum videlicet, Hessorum^a et Austrasiarum, ad fidem rectam, a qua diu aberraverant, convertit, monasteria quoque monachorum et virginum primus in partibus Germaniae instituit.^b

720. Mortuo Hilperico, Karolus Theotricum^c in sedem^d regni constituit. 5
721. Karolus Reginfredum persequens, Andegavis civitatem cepit^e: postea Saxonnes vastando, victor regreditur.
722. Karolus Alamannos^f et^g Baioarios armis subegit.
723. Iterum Alamanni et Norici^h pacis iura temerareⁱ nituntur.
724. Karolus transito Ligere Eudonem fugat, vastata et incensa regione eius. 10
725. Sarraceni ab Eudone in auxilium suum vocati, cum rege suo Abdirama Garonnam Burdigalemque^k perveniunt, cunctis locis vastatis, et ecclesiis igne crematis, basilicam quoque sancti Hilarii^l Pictavis incendunt.
726. Karolus Sarracenis cum manu valida occurrens, et auxilio Dei fretus, regem eorum cum infinita multitudine prostravit, devictisque hostibus, cum triumpho^m regreditur.
727. Karolus Burgundiam petens, Lugdunum et civitates reliquas suae dicioni subegit.
728. Eudo dux moritur, et Karolus Aquitaniae provinciam absque bello recipit.ⁿ
729. Karolus navali evectioe regnum Fresonum^o ingreditur, interfectisque²⁰ quamplurimis, Popponem ducem eorum interemit, subversisque lucis et fanis^p; victor cum praeda magna revertitur.
730. Sarraceni, collecto exercitu, Avinnionem^q urbem capiunt, et circumquaque regiones devastant.
731. Karolus assumptis armis urbem Avinnionem obsidione vallat, instructisque²⁵ machinis capiens, magnam Sarracenorum stragem efficit.^r
732. Karolus Gothorum fines penetrans, Narbonam^s obsidet, rege Sarracenorum [Athima 3. 4. 5.^t] intus incluso.
733. Sarraceni de Hispania audientes urbem obsessam, armati superveniunt; contra quos Karolus dimicans, regem cum populo usque ad internecionem^u delevit. 30
734. Sarraceni a Karolo in bello superati, qui gladium effugere poterant, ascensis navibus dimersi^v sunt in mari.
735. Franci Karolo duce Sarracenos proterunt, praedam magnam ducentes et captivorum multitudinem.
736. Regionem Gothicam Karolus cum Francis ingrediens, urbes famosissimas 35

a) hessionum 3. b) Bonifacius etc. . . . instituit *deest* 5. c) thiotricum 3. teotricum 4. 5. thiotricum 4. *Christ. p. 202.* d) sede 5. e) urbem cepit . . . redit 5. f) alamanos et baiuarios 3. g) et *deest* 5. h) et baioarii 4. *sed Christio p. 203. teste, et norici addita glossa: „baioarii,“ et altera: „Nota Alemannos hic solum Suevos appellari.“* i) tenere *corr.* tenerare 4. *Christ. p. 203.* k) burdigalemque 3. l) sancti hyrii 3. m) recepit 1? 4. 5. n) fresorum 4. frisonum 5. o) lucis fanis 4. 5. p) avinnionem 4. 5. q) effecit 3. 5. r) nar- 40 bonem 5. s) athirua 5. t) internecionem 2. u) demersi 5.

Nemausum, Agaten, et reliqua castella* capit, destructis muris et moeniis earum usque ad fundamenta.

737. Karolus Saxones^b tributarios fecit.

738. Karolus regionem Provinciam^c ingressus, Maurontum ducem, qui dudum Sarracenos per dolum invitaverat, fugere compulit. [Huius^d Karoli dampnationis meminit Ingmarus in prologo vitae beati Remigii, quam nos de alia hystoria assumentes addidimus isti. Ut scriptura dicit: *qui reddidit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius*. Quod vero de^e Rigoberto in episcopatu violentia crudeli deposito^f et de aliis rebus aliarum fecit ecclesiarum, iusto Domino iudicio reddidit in caput Karli Martelli eius filii, sicut antiquorum veridica constat scriptura^g huiusmodi relatione. Sanctus Eucharius, Aurelianensium episcopus, qui in monasterio sancti Trudonis requiescit, in oratione positus ad alterum est seculum raptus, et inter ceteras ibi^h quae Domino donante conspexit, vidit hunc Karlum in inferno inferiori torqueri. Cui interroganti ab angelo eius ductore responsum est: quia sanctorum iudicatione qui in futuro iudicio cum Domino iudicabunt, quorumque res abstulit et divisit, ante illud iudicium anima et corpore sempiternis poenis est deputatus, et recepit cum suis peccatis poenas propter peccata omnium, qui res suas et facultates in honore et amore Domini ad Sanctorum loca luminaribus divini cultus et alimoniis servorum Christi ac pauperum pro animarum suarum redemptione tradiderant. Qui in se reversus, sanctum Bonifacium et Fulradum, abbatem sancti Dionisii et summum capellanum regis Pippini, vocavit, eisque talia dicens signum dedit, ut ad sepulchrum eius irent, et si corpus eius ibidem non repperissent, ea quae dicebat vera esse crederent. Ipsi autem pergentes ad sepulchrum ubi corpus ipsius humatum fuerat, sepulchrumque eius aperientes, visus est subito exisse draco, et totum illud sepulchrum inventum est denigratum, ac si fuisset exustum. Hoc ideo scriptum est, ut omnibus legentibus nota fieret eius iusta dampnatio, per quem facta est rerum ecclesiasticarum iniusta ablatio. 3.]

739. Karolus Provinciam totamⁱ et cuncta eius loca maritima suae ditioni subegit.

740. Pax et quies regno Francorum per Karolum redditur ad tempus, Gothi superatis, Saxonibus et Fresonibus subactis, expulsis Sarracenis, Provincialibus receptis.

741. Karolus anno regni^h [ducatu 2. 5.] sui 27ⁱ moritur Carisiaci^k et apud sanctum Dionisium sepelitur. Cuius filii Carlomannus^l et Pippinus, sub obtentu^m maiordomatus totius Franciae regnum suscipiunt et inter se dividunt.

742. Karlomannus et Pippinus Hunaldumⁿ, Aquitaniae ducem, imperio suo resistentem, bello superatum ad Wascones fugere compellunt: simul et Alamannos duce Thiothaldo^o rebellare temptantes mira celeritate comprimunt.

743. Karlomannus et Pippinus Oudilonem^p, ducem Baioariorum^q, rebellare conantem proelio superant.

744. Karlomannus cum Odilone, duce Baioariorum^r, pacem facit. His^t temporibus fundari coeptum est Fuldense coenobium a sancto Bonifacio^u in solitudine Bochochia^v.

[Odilo dux. ab hoc Al-tach fundatur a. d. 741. Ch.] Inchoatio monasterii Fuldensis.

a) castella deest 2. b) saxones ingressus t. 3. c) Karolus regionem provinciam (una cum anni numero) deest 3. d) vero di 3. e) crudeli depto 3. f) scriptum 3. g) cetera sibi 3. h) ducatus 2. 4. 5; sed *Christius* p. 205. in codice 4. legit regni. i) sui XXVIII. 5. k) moritur parisiaci 3. moritur parisiis *Freh.* 5. l) karlmannus 3. carlmannus 4. 5. ita *constantin.* m) sub obtentum 4. *Christ.* p. 206. n) hunaldum 3. 4. 5. o) theothaldo 3. theobaldo 4. theobaldo 5. p) oudilonem 2. odilonem 1. 3. 4. 5. q) baioariae ducem 1. r) baioariae 1. s) fecit 5. t) His temporibus etc. . . . bochochia deest 5. u) bonifacio 3. v) boconia 3. 4.

4) ex concilio Carisiacensi a. 858. apud Bouq. T. III. p. 659.

745. Karlomannus et Pippinus simul Saxonum perfidiam vastata eorum regione ulciscuntur, et eastum Ohseburg^a capiunt.

746. Karlomannus Alamannos iterum res novas molientes, nonnullis eorum interfectis, compescuit.^b Bonifacius^c archiepiscopus cum auctoritate sedis apostolicae, annuente Karlomanno, duas sedes episcopales constituit, unam in castro Wirziburg^d, ubi Burchartum^e collegam suum ordinavit [episcopum 3]; alteram in loco qui vocatur Eichstat^f, cui Willibaldus episcopus ordinatus est.^g

747. Karlomannus, relicta quam tenebat potestate, Romam vadit, ibique mutato habitu religiose ~~acturus~~ in Casinum^h ad sanctum Benedictum secedit, et monachus efficitur.

748. Griphoⁱ, frater Karlomanni et Pippini, potestatem quandam affectans, ad Saxones se contulit. Pippino vero per Thuringiam ingresso Saxoniam, super fluvium Obacra^k in loco qui dicitur Horoheim Saxones occurrentes^l, Griphonem cum eo pacificare cupientes. Gripho^m autem, nec Saxonibus, nec Francis se credens, in Baioriam fugit.

749. Pippinus in Baioriam pergens, Tassilonem, nepotem suum natum ex Hiltrudeⁿ sorore sua, ducem ibi constituit, Griphone et Lanfrido^o inde eductis.

750. Pippinus Griphoni in partibus Neustriae^p duodecim comitatus^q dedit, sed ille nec ibi se tutum esse^r ratus, ad Waifarum^s ducem Aquitaniae^t secessit.

751. Pippinus missa Romam legatione Zachariam papam interrogat de regibus 20 Francorum ex antiqua Meroingorum^u stirpe descendentium^v, qui reges quidem dicebantur, sed potestas regni tota apud maiorem domum habebatur, excepto quod chartae^w et privilegia regis nomine scribebantur; et ad Martis^x campum, qui rex dicebatur, plastro bubus trahentibus vectus, atque in loco eminenti sedens. Semel in anno a populis^y visus, publica dona sollemniter^z sibi oblata accipiebat, statim coram maiore domo^{aa} rediit, et quae deinceps eo anno agenda essent populis adnuntians. Neque rege domum redeunte, caetera regni negotia maior domus administrabat. Orat ergo sibi decerni, quis eorum iuste rex debeat dici et esse, is qui securus domi sedeat^{ab}, an ille qui curam totius regni et omnium negotiorum molestias sufferat.

752. Zacharias papa ex auctoritate sancti Petri apostoli mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur^{ac}, nominis quoque dignitate frueretur. Ita Hildericus^b rex, qui ultimus Meroingorum^c Francis imperavit, depositus et in monasterium missus est^d, Pippinus vero in civitate Suessionum a sancto Bonifacio^e archiepiscopo in regem unctus, regni^f honore sublimatus est.

753. Pippinus iterum Saxonum perfidia provocatus, regiones eorum devastat. In qua expeditione Hildigarius^g Coloniensis episcopus^h a Saxonibus interimitur. Gripho frater Pippini, cum Italiam petere conaretur, in valle Maurienna a comitibus fratris sui occisus est. Stephanus papa Romanus, auxilium contra Haistulfumⁱ regem Langobardorum^k petens, ad Pippinum in Franciam venit: a quo honorifice susceptus^l, apud Parisios duos filios eius Karlomannum et Karolum unxit in reges.

a) ohseburg 5. b) compescunt 3. c) bonifacius 3. Bonifacius etc. . . . est deest 5. d) wiziburg 5. e) burcardum 3. burghartum 4. f) ehistat 3. g) est deest 4. h) casinum 3. 4. 5. i) grypho 4. constant. k) obracra 2. obracha 3. l) occurrunt 4. 5. m) grypho 3. n) hiltrudē 3. hiltrude 4. 5. o) lanfrido 5. p) niustriae 3. 4. q) comitatus 2. r) ibi securum se esse 3. 4. 5. s) waifarum 2. waifarum 3. t) aquitaniae 2. u) meroingorum 3. meroingorum 5. v) descendentibus Bouq. w) chartae 2. x) et martis 3. 4. 5. et in martis 4. 5; sed, *Christio* p. 207 auctore, in codice 4. legitur: et in arcis. y) populo 3. z) sollemniter 3. aa) domui sedeabat 3. ab) utebatur, regni totius et nominis quoque dignitate 4. sed *Christio* p. 208. te- stante, legitur ut supra. b) hildricus 3. hildricus 4. 5. c) meroingorum 3. meroingorum 5. d) est deest 3. e) bonifacius 3. f) regit 3. g) hiltigarius 2. h) archiepiscopus 3. 5. i) haistulphum 4. 5. k) longobar- dorum 1. 2. constant. l) exceptus 5.

754. Bonifacius, archiepiscopus Mogontiacensis^a aeccliesiae, evangelizans genti Fre-
sonum verbum Dei, martyrio coronatur, anno episcopatus sui 36, die quarto men-
sis Iunii. Post quem Lullus in cathedra^b eius sedit annis^c 32. Karlomannus frater
Pippini, cum consilio Haistulfi regis Langobardorum in Franciam veniens, ad persua-
dendum fratri, ne exercitum in Italiam duceret, non post multos dies Lugduni^d vita
decessit. Pippinus vero Italiam ingressus, Haistulfum superatum et Papiae inclusum,
obsides dare et res sancti Petri reddere sacramento constringit. Stephanus papa, duce
Hieronimo^e fratre Pippini, Romam revertitur.

Boni-
facius
marty-
rio co-
rona-
tor.

755. Haistulfus sacramenta mentitus, collecto exercitu, Romam impugnando^f cir-
cumdat^g, omnia extra urbem ferro et igne devastans. Cuius rei nuntium pontifex,
marino itinere missis legatis, Pippino insinuat, deprecans et obtestans, ne coeptum^h
opus quod sancto Petro promiserat, imperfectumⁱ relinqueret.

756. Iterum Pippinus Italiam ingreditur^k, Haistulfum Papiae inclusum obsidet,
Ravennam cum Pentapoli reddere compellit, et per Folratum^l missum suum sancto
Petro apostolo et Stephano papae vicario eius tradidit.^m

757. Haistulfus in venatione quadam equo lapsus, regnum cum vita perdidit.
Constantinus imperator Pippino regi inter cetera munera etiam organum mittit.

758. Pippinus Saxonibus superatisⁿ tributum imposuit, ut trecentos equos singu-
lis annis sibi solverent.

759. Waipharius^o dux in Aquitania tyrannidem exercens, pressuras aeccliesiarum
Dei movet^p, depraedationes et iniusticias multas facit.^q

760. Pippinus Waipharii ducis stulticia permotus, ducto in Aquitaniam exercitu,
iusticias aeccliesiarum Dei facere renuentem, rerum iniuste ablatarum restitutionem
promittere sacramento coegit.^r

761. Waipharius iuramenta mentitus, Pippino molestus efficitur, ferro^s et igne
cuncta vastando Cavillionem^t usque pervenit, Pippinumque sibi cum suis occurrere
compulit.

762. Pippinus cum Karolo filio^u Burbonem, Cantelam, Clarmontem, aliasque
civitates et castella pugnando capit^v, aliisque quamplurimis eius dominatui subiectis,
etiam Beturicam^w expugnat.

763. Tassilo, nepos Pippini, de exercitu regis se subducens, ad Baioarios secessit.

764. Hoc anno contigit hiemps valida et praeter solitum prolixa.

765.^x Hruodgangus, Metensis urbis archiepiscopus, corpora sanctorum Gorgonii,
Naboris et Nazarii a Paulo, Romanae sedis apostolico, de Roma in Franciam transtulit.

766.^y Corpus sancti Gorgonii conditum est in monasterio, cui vocabulum est

a) mogontiacensis 1. mogontiacensis 3. maguntiacensis 4. moguntinensis 5. b) lullus cathedra 2. c) annos 3.
4. 5. d) luduni 5. e) hieronymo 4. 5. f) impugnando 2. g) circumdat 3. h) inceptum 3. 4. 5. i) in-
perfectum 2. k) ingressus 3. 4. 5. l) folradum 3. 4. 5. m) tradit 4. 5. n) superatis deest 3. 5. o) waipharius 3. ita pluries. p) movit 2. 4. 5. q) fecit 1. 3. 4. 5. r) sacramento coepit deest 3. s) efficitur et
40 ferro 1? 4. 5. t) cavillionem 2. caullionem 4. 5. u) filio suo 3. v) cepit 3. 5. w) beturicam 1. bethu-
ricam 3. bituricam 4. 5. x) 765. 766. 767. desunt in 5. y) Freherus ita scripsit: Hruodgangus metensis urbis
episcopus postulavit a Paulo romanae sedis apostolico corpora sanctorum martyrum Gorgonii Naboris et Nazarii,
et impetravit, adduxitque cum honore ab urbe Roma et in Franciam transtulit. 766. Corpus sancti Gorgonii
condidit in monasterio suo quod ipse a novo aedificaverat, cui vocabulum est Gorgia; sanctum Naborem in
45 monasterio alio quod dicitur Novacella; sanctum vero Nazarium in monasterio Liareshaim quod est in Germa-
nia; in quibus locis miraculis vivunt et gloria. Christo tamen p. 208. 209. testante, in codice ipso habetur ut
supra in 1. 2. 3.

Gorzia; * sancti vero Naboris in alio monasterio, quod dicitur Nova-cella; sancti Nazarii autem in monasterio Laureshaim^b, quod est in Germania: in quibus locis miraculis vivunt et gloria.

767. Lemovica Aquitaniae^c Pippino expugnante capta est.

768.^d Pippinus, interfecto Waiphario et omni Aquitania subacta^e rediens, apud Parisios 8. Kalendas Octob. diem obiit, anno aetatis 54.^f filiique eius Karolus et Karlomannus infulas^g regni suscipiunt.

769. Karolus cum fratre Karlomanno Hunoltum^h in Aquitania rebellare et imperio suo resistere conantem bello superatum cepit.ⁱ

770. Berhta^k regina filiam Desiderii, regis Langobardorum, Karolo^l filio suo coniugio sociandam de Italia adduxit.

771. Karlomannus rex decessit 2. Nonas Decemb. in villa Salmuntiaci^m, sepelitur Remis. Uxor eius et filii in Italiam pergunt. Karolus, habita synodo in Valentianis, Corbanacumⁿ venit, ubi omnes episcopos^o, abbates, comites et duces^p qui fuerunt fratris sui, ad se venientes suscepit, exceptis paucis qui cum uxore Karlomanni perrexerunt.^q

772. Karolus Saxoniam bello aggressus, Eresburgum castrum cepit^r, et idolum Saxonum quod vocabatur Irmisul destruit. Ubi cum exercitus prae siccitate siti deficeret, subito in quodam torrente media die divinitus aquae effusae sunt largissimae. Saxones iuxta Visurgim fluvium ad regem venientes, datis obsidibus 12 cum eo pacificantur. Adrianus Romae pontificatum suscipit.^s

773. Karolus ab Adriano pontifice pro defensione rerum sancti Petri invitatus, cum exercitu ad Italiam vadit^t, cui Desiderius obsistere nitens, clusis Alpium obsecratis occurrit: Franci clusis potiti, Desiderium fugientem et Papiam inclusum obsident. Karolus orandi gratia Romam vadit^u, et ab Adriano honorifice susceptus, sanctum diem paschae cum laetitia celebrat.

774. Langobardi obsidione pertaesi pariter cum rege Desiderio egrediuntur ad regem. Ille vero altera die cum hymnis et laudibus urbem^v ingreditur, thesauros regum repertos exercitui distribuit, et cunctum Italiae regnum adeptus, regreditur in Franciam, ducens secum Desiderium cum coniuge eius. Adalgisus filius eius Constantinopolim fugit. Interea Saxones in Hessa Francorum terminos vastant. Erat autem^w ibi in loco, qui vocatur Fritleslar, basilica, quam sanctus Bonifacius^x martir olim dedicans, prophético spiritu nunquam igne cremandam esse praedixit, cui cum pagani toto nisu ignem supponere^y conarentur, divino pavore perterriti, fugae praesidium sumunt. Duo namque iuvenes^z in vestibus albis basilicam ab igne defendebant, quos et 35 christianis et barbaris quibusdam divinitus videre concessum est; unus tamen ex hostibus iuxta basilicam flexis genibus adolens^{aa}, lignis et igni incumbens, specie flantis repertus est mortuus. His temporibus dedicata est basilica sancti Nazarii martiris in Laureshaim^{ab}, et translata sunt ossa eius in illam.^{ac}

775. Karolus Saxonum perfidiam ultus, omnes eorum regiones ferro et igne depopulatur^{ad}: Sigiburgum^{ae} castrum capit, Eresburgum reaedificat: duobus eos proeliis

) cui nomen est gorzia 3. a) deest 1. b) lauresham 2. c) aequitania 2. 4. Christ. p. 210. d) haec anno 766 attribuit 5. e) subiecta 3. f) aetatis suae 54. 1. g) infulas 5. h) hunoldum 2. hunaldum 3. 4. 5. i) cepit 4. 1? k) berhta 1. 4. Christ. p. 210. bertha 2. (4.) 5. berth 3. 3. carlmanno Fred. 5. carlo 4. Christ. l. c. m) salmontiaco 2. n) cobanacum 3. o) episcopi 1. 3. 4. 5. p) comites duces 3. q) perrexerunt 1. 45 4. 5. r) capit 1. 4. s) suscepit 3. 4. 5. t) ad italiam pergebat 3. 5. u) romam venit 3. 5. v) laudibus dei urbem 5. w) Erat autem . . . in illam omnia haec desunt 5. x) bonifacius 3. y) supponere 2. z) Dumque iuvenes 4. Christio auctore, omnia et haec et quae sequuntur, ut supra ea desunt, in 4. desunt. aa) genibus additis 4. ab) lauresham 2. b) in villam 1. in illam 2. deest 3. 5. c) depopulatur 3. 4. 5. d) sigiburgum 5.

superat, uno iuxta Brunnesbergo^a, ripas Visurgis fluminis defendere conantes; et duobus^a in Lidbechi^b, maxima eorum multitudine interfecta. Hruodgaudus^c Langobardus in Italia regnum affectat.

776. Karolus contra Hruodgaudum^d in Italiam profectus, eundem interficit. In Saxonia Eresburgum^e castrum Saxonibus redditum, Sigiburgum^f ab eis obsessum, sed non expugnatum.

777. Saxones post multas caedes et varia bella afflicti, tandem christiani effecti, Francorum ditioni subduntur. Et conventus in Saxonia habitus, in loco qui vocatur Padrabrunno^g, ubi Ibinalarabi^h Sarracenus, praefectus Caesaraugustae, venit ad regem. Ibi Saxones baptizati, ingenuitatem et omnem proprietatem suam secundum morem gentis abdicantes, regi tradiderunt, si a die illa et deinceps christianitatem, et regi ac filiis eius fidelitatem abnegassent.

778. Karolus cum exercitu in Hispaniaⁱ usque ad Caesaraugustam venit, Pampilonam^k urbem destruit, de Ibinalarabi^l et de Abitauro^m, praefectis Sarracenorum, obsides accipitⁿ, Wasconibus et Nabarris^o subactis revertitur in Franciam. Interea Saxones, Widukindo tyrannidi nitente^p, Francorum terminos usque ad Hrenum^q ferro et igne devastant, sed non inulti^r revertuntur; nam ab exercitu regis, quem contra eos miserat, in loco qui dicitur Liesi^s super fluvium Adarna pars maxima eorum interfecta est. Eo tempore^t monachi Fuldensis coenobii propter timorem Saxonum, assumptis secum sancti Bonifacii martyris ossibus, fugerunt de monasterio per milia passuum fere 14.

779. Karolus more suo Saxonum perfidiam in loco qui dicitur Hohholz^v per se ulciscitur, et omnes acceptis^w firmat obsidibus in loco qui vocatur Medofulli^x. Hilibrandus^y dux Spolitanus^z ad Karolum venit. Sturmj^{aa} abbas Fuldensis^{ab} coenobii monachum, cui successit Baugolf^{ac} eiusdem monasterii monachus.

780. Karolus habito conventu in Saxonia^{ad}, iterum eam subigit^{ae}: dispositisque tam Saxonum quam Sclavorum rebus, orationis causa Romam vadit.

781. Pippinus filius Karoli Romae baptizatur ab Adriano pontifice^{af}, a quo et ipse^{ag} et frater eius Hludawicus^{ah} uncti sunt in regem. Tassilo, dux Baioariae, apud Wormaciam sacramento et obsidibus suae subiectionis fidem fecit, honorifice remissus ad sua. Eo tempore multa signa apparuerunt, inter quae signum crucis in vestimentis hominum frequentissime visum est. Sanguis^{ai} etiam e terra ac de coelo perhibetur fluxisse.

782. Karolus habuit conventum in loco, ubi Lippia oritur, cum omnibus primitibus Saxonum, excepto Widukindo^{aj} rebelle et eis qui cum eo^{ak} erant. Ubi ad eum venerunt missi Sigifridi^{al} regis Danorum, Halbdani^{am} videlicet^{an} cum sociis^{ao} suis: missi quoque Hunorum Cagani et Iugurri. Quibus auditis atque remissis, rex quidem in Franciam^{ap} reversus est, Saxones vero nascente Widukindo iterum rebelles effecti, legatos regis Adalgisum et Gailonem in Sclavos cum exercitu minus, conserto cum

40 sigiburdum 3. a) brunnesberg 5. a) et altero in lidbecki 4. et altero in lidbecki 5. b) lidbecki 2. c) hruodgaudus 2. ruodgaudus 5. d) hruotgaudum 2. hruogaudam 3. ruodgaudum 6. e) eresburgum 3. f) r. est sigiburgum 4. r. est sigiburgum 5. g) padrabrunno 3. h) ainalarabi 4. 5. Christianus scilicet de hie et enno equum legit ibinalarabi. i) hispaniam 4. 5. k) pampilonem 3. 4. 5. l) ainalarabi (s.) 5. m) habituro 3. 4. 5. n) accepit 3. 4. 5. o) navarris 4. 5. p) frantiam 2. q) widukindo tyrannide nitente. (cur. 45 nitente) 3. widukindo tyranno nitente 4. 5. widukindo tyrannidi nitente 4. Christ. p. 115. r) sturmi 3. rhenum 2. 4. 5. s) non impune 5. t) lyoni 3. u) Eo tempore etc. . . . fere XIIII. hanc deum 5. v) hocholz 3. hocholz 4. 5. vox corrupta, et legendum hocholz. w) et omnibus acceptis 2. x) medofaldi 3. y) hilibrandus 3. 4. 5. z) spolitanus 4. 5. aa) Sturmj etc. . . . monachus dicit 3. ab) fuldenis 2. ac) baugolfus 1. ad) saxoniam 3. ae) subit 3. af) papa 4. 5. ag) ipse 4. 5. ah) hludawicus 3. hludawicus 4. hludawicus 5. ai) sanguis etc. . . . fluxus dicit 5. aj) widukindo 4. 5. widukindo 4. Christ. p. 116. h) cura illo 5. i) missi gudofridi Fröh. 5. m) halbdani 3. 4. 5. n) scilicet Fröh. 5. o) totius 2. p) frantiam 2.

eis proelio in loco qui vocatur^a Sundtal, non sine grandi clade suorum occiderunt: quorum mors quatuor milium^b et quingentorum hominum decollatione vindicata est.

783. Hildigarda^c regina diem obiit 2. Kal. Maii; decessit et Berhta^d regis mater 4. Id. Iul. Karolus Saxones duobus magnis proeliis vicit, uno in Thiotmellis^e; altero iuxta fluvium Hasa^f, immensa eorum multitudine interfecta. Eodem anno rex Fastradam^g duxit uxorem.

784. Karolus iunior a patre in Saxoniam cum exercitu^h missus, Westfalos in proelio superavit et domuit.

785. Widukindⁱ Saxo Attiniaci ad fidem Karoli venit, et baptizatus est, et Saxonia tota subacta. Coniuratio orientalium Francorum, quae^j vocatur Hartrati^k, contra regem exorta et cito compressa^l est.

786. Karolus per Autulfum [senescalum^m 3. 4. 5.] misso exercitu Brittones domuit, et ipse per Italiam, rebus ordinatis, orationis causa Romanam vadit. Lullo Mogontiacensiⁿ episcopo defuncto, Richolf^o successit. Auctores conspirationis contra regem partim morte, partim caecitate et exilio damnantur.

787. Eclipsis solis facta est 15. Kalend. Octob. Karolus cum exercitu Beneventum^o ingressus, Capuam venit: Grimaltum^p filium Aragisi, ducis Beneventanorum, in obsidatum^q accepit. Hruodtrudis^r filia regis a Constantino imperatore desponsatur.

788. Tassilo, dux Baioariorum, ad Karolum in palatio Ingilenheim^s veniens, multis periuriis et infidelitatibus convictus deponitur. Graecorum exercitus a Francis et Langobardis et Beneventanis proelio superatur; similiter et Avars in marcha Baioariae^t atque Italiae a regis exercitibus^u victi atque fugati sunt.

789. Karolus per Saxones iter faciens, venit ad Albim fluvium, habens in exercitu suo Francos, Saxones, Sorabos et Abodritos, quorum princeps erat Witzan, Franesones quoque per Habola fluvium navigio venientes: constructis duobus pontibus, quorum alterum ex utraque parte castellis munivit, transito flumine, Sclavorum qui vocantur Wilzi^v terram ingressus, magnis eos proeliis domuit ac ditioni suas subiugavit.

790. Hic annus a bellorum motibus quietus fuit, quem rex apud Wormaciam transegit.

791. Palatium Wormacense^w incendio consumptum est. Karolus propter multa mala et praedationes ac caedes, quas Huni exercuerant^x in populo Dei, provocatus, congregato exercitu in Baioaria^y iuxta Anisam fluvium, cum omni populo suo ieiuniis et obsecrationibus triduo celebratis, exercitum dividit^z. Ipse cum Francis, Alamannis et Baioariis ex australi parte Danubii^{aa} per Cummiberg, Saxonibus et Thuringis cum parte Francorum per litus septentrionale pergentibus, Frisonibus vero et qui cum ipsis deputati sunt navali eversione per alveum euntibus, Pannoniam ingressus, Hunis^{ab} perterritis et fugientibus, omnes eorum regiones usque ad Raba fluvium ferro et igne^{ac} devastat.

792. Haeresis Felicianiana, ipso auctore eam abnegante, apud Reganesburg^{ad} primum dampnata est: qui etiam per Engilbertum abbatem in praesentiam^{ae} Adriani apostolici adductus, denuo eam confessione facta dampnavit. Coniuratio Pippini contra patrem

a) qui dicitur 3. 4. 5. b) milia 3. c) hildigarda 3. hildigarda 5. d) hertha 1. bertha 3. 5. e) thiotmelli 3. f) hasa 3. g) fastradam 3. h. 5. h) cum e. in a. 4. 5. i) widukind 3. 4. wittikind 5. j) quae voc. hartrati dicit 5. k) hartrati 3. l) comprehensa 5. m) senescalum 3. n) mogontiacensi 3. o) richolfus 1. p) hic numerus in codicibus 3. et 5. exiit, unde numeri amovimus usque ad a. 790. turbati. q) beneventano 3. r) grimaldum 3. 4. 5. s) obsidatum 1. t) hruodtrudis 2. u) ingelenheim 1. Ingilheim 5. v) marca baioariae 2. w) exercitu 3. x) recantur witzan 3. vocatur wilzi 4. 5. y) wunimacione 3. z) joancuerunt 2. aa) baioariam 3. b) ditioni 1. c) dicitur 3. d) ingressi sunt huni 3. 4. 5. e) lyai 3. f) reganesburg 4. 5. g) praesentia 3. 4. 5.

facta in Baioaria cito detecta^a et compressa est, auctoribus factionis partim morte partim et caecitate dampnatis. Pons navalis in Danubio^b factus est.

793. Fossa a rege facta est inter Radantiam et Almonam^c fluvios. Proelium factum est inter Sarracenos et Francos in Gothia, in quo Sarraceni superiores extiterunt. Saxones more solito defecerunt.

794. Sinodus habita in Franconofurt, in qua haeresis Feliciana coram episcopis Germaniarum^d et Galliarum^e Italorumque, praesente magno principe Karolo, et missis Adriani apostolici, Theophilacto^f et Stephano episcopis, tercio dampnata est, et rata stipulatione dampnatio roborata. Fastrada regina moritur, et Mogontiaci^g apud sanctum Albanum honorifice sepulta est. Pseudosynodus Graecorum pro adorandis imaginibus habita, et falso septima vocata, ab episcopis dampnatur. Saxones in Sinitfelde^h congregati a Karolo subacti sunt, et tercius ex eis homo translatus. His temporibus Alchwinusⁱ [diaconus 2.] cognomento Albinus sanctitate et doctrina clarus habetur.

795. Karolus cum exercitu Saxoniam ingenti populatione vastando, pervenit usque ad locum quem vocat Hliuni^k, ubi Witzan, dux Abodritorum, ad regem pergere volens, a Saxonibus occisus est. In quo loco^l Tudun^m, qui in gente Hunorum magnae potestatis erat, per legatos suos se et terram cum populo cui praeerat regi daturum, et christianum futurum esse promisit. Rex vero, afflictis Saxonibus et obsidibus firmatis, in Franciam rediit.

796. Adriano pontifice defuncto, Leo papa successit. Caganⁿ et Iugarro^o principibus Hunorum civili bello et intestina clade a suis occisis, campus eorum, quem vocant Hringum, primo per Ehericum ducem Foroiuliensem^p, deinde per Pippinum filium regis aditus et captus est; et omnes Hunorum opes ac thesauri sublati, et Karolo in Aquisgrani palatio allati sunt. Tudun secundum pollicitationem suam cum populo suo ad regem veniens, baptizatus^q et honorifice remissus est. Saxonia iterum a rege vastatur.

797. Barcinona Hispaniae civitas, quae iam pridem a Francis defecerat, per Zatum Sarracenum, praefectum eius, Karolo reddita est. Constantinus^r imperator a Graecis excaecatus est. Karolus expeditione facta totam Saxoniam usque ad Hadaloha^s, quae sita est in littore oceani, peragravit, atque in deditionem per obsides acceptam, Aquisgrani revertitur, ubi Abdellam Sarracenum, filium Ibin-Mauge^t regis, qui a fratre regno pulsus in Mauritania exulabat, ipso se commendante, suscepit. Illuc quoque legatus Nicetae praefecti Siciliae, nomine Theoctistus^u, venit cum epistola imperatoris, quem rex magnifice suscipiens, post paucos dies absolvit et abire permisit.

798. Karolus cum exercitu hiemavit in Haristallo^v Saxonico. Hadofuns, rex Gallaciae^w et Asturiae^x, per Floram^y legatum suum papilionem mirae pulchritudinis regi transmisit. Transalbani Saxones, seditione commota legatos regis, qui ad iusticias faciendas apud eos^z versabantur, comprehendunt: quibusdam ex eis statim trucidatis, quibusdam ad redimendum reservatis, ex quibus aliqui effugerunt, ceteri redempti sunt. Quo audito, rex in desertores arma corripiens, totam Saxoniam inter Alhim et Visurgim populando peragravit, Transalbanos per Eburisum legatum suum et Thrasuchonem^{aa} ducem Abodritorum^{ab} in proelio vicit, caesis in loco certaminis quatuor milibus, ceteris pacem postulatis. A quibus rex acceptis obsidibus Aquisgrani reversus, epistolam Hierenae^{ac} imperatricis, cuius filius Constantinus anno priore excaecatus

a) baioaria cito detecta 3. b) danubio 3. c) radantiam et almonam 3. radantiam et almonam Frk. radantiam et almona Christ. p. 216. d) galliarum et germaniarum 2. e) galliarum 2. f) theophilactis 1. g) mogontiaci 1. 2. 3. 4. 5. h) staltfeld 3. sinitfeld 4. sinitfeld 5. i) alchwinus 1. 2. 3. 4. alexius 5. k) hliuni 3. 4. 5. l) in eo loco 1? 4. 5. m) tudun 5. n) cagan 4. o) iugarro 3. p) foroiuliensem 1. q) suo a rege baptizatus 2. r) constantinopolitanus 3. s) hadaloha 2. 3. Christ. hadaloha Frk. olaha 5. t) ibinmauge 1. u) theoctiste 3. teoctite 4. 5. v) promisit 3. w) haristallo 2. x) gallicis corr. gallicis 3. y) haurine 3. 4. 5. z) floram 1. 2. aa) iusticias apud eos 1. ab) thrasuchonem 1. thrasuchonem 3. thrasuchonem 4. 5. b) abodritorum 3. 4. 5. c) hierenae 2. 3.

catus est, a Constantinopoli per Michaelem* patricium Frigiae et Theophilum presbyterum pro pace missam suscepit; quos cum remisisset, remisit etiam cum eis et Sisinium, fratrem Tarasii* Constantinopolitani episcopi, iam dudum in Italia proelio captum. Hadofuns quoque supra dictus rex, praedata Olisippona Hispaniae civitate, insignia victoriae suae, loricas, mulos, captivosque Mauros, per Froiam^b et Basiliscum^c legatos suos [Karolo 3.] misit. Mauri piraticam exercere incipiunt.

799. Leo papa a Romanis in Ietania maiore lingua detruncata excaecatus^d, et per Wirundum abbatem ac Winigisum ducem Spolitanum ereptus, ad Karolum in Saxonia ad Padrabrunnon^e deductus est. Ehericus dux Foroiuliensis^f iuxta Tharsaticam^g Liburniae civitatem^h insidijs oppidanorum occisus est: et Geroldusⁱ Baioariae^j praefectus, cum Hunis dimicans interfectus est. Baleares insulae, postulo et accepto Karoli auxilio, Mauris et Sarracenis, a quibus priore anno praedabantur^k, ereptae sunt. Signa quoque Maurorum in pugna sublata regi sunt praesentata.^l Britannia^m cismarina per Wittonem ducem tota subacta, et arma ducum qui se dederant, inscriptis singulorum nominibus, regi praesentata sunt; nam his seⁿ et terram et populum unusquisque tradidit. Patriarcha Hierosolimitanus^o reliquias de sepulchro Domini per monachum quendam regi transmisit. Et Azan^p, praefectus urbis quae dicitur Osa, claves civitatis^q per legatum suum cum aliis muneribus misit.

800. Rex absolutum Hierosolimitanum^r monachum reverti fecit, misso cum eo Zacharia presbytero de palatio suo, qui eius donaria per illa sancta loca^s deferret. Ipse, peragratis oceani Gallici litoribus, quod piratis infestum erat, dispositisque^t praesidijs revertens, Turones^u ad sanctum Martinum orationis causa pervenit: ubi Hildigardis^v coniux eius defuncta est et humata. Inde reversus, propter Leonis papae causam Romam proficiscitur, ibique hiemavit: et exercitum cum Pippino filio suo in Beneventanorum terras praedatum ire iussit. Leo papa, postquam facta de eo quaestione^w nullus probator criminum ei obiectorum esse voluit, in basilica sancti Petri ambonem ascendit, posito super caput suum evangelio, et coram omni populo invocato sanctae Trinitatis nomine, iureiurando ab obiectis se criminibus purgavit.

801. In die natalis Domini, ante confessionem beati Petri apostoli cum rex ab oratione surgeret, Leo papa coronam capiti eius imposuit, et a cuncto Romanorum^x populo acclamatum est: *Karolo Augusto, a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Et post laudes more antiquorum principum adorat^yus est, atque ablato patricii nomine, imperator et Augustus est appellatus. Post paucos^z autem dies iussit eos, qui pontificem anno superiori deposuerunt^{aa}, exhiberi, et habita de eis quaestione, secundum legem Romanam, ut maiestatis rei capitis sententia dampnati^{ab} sunt: pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem intercessit. Nam et vita et membrorum^{ac} integritas eis concessa est: caeterum pro facinoris magnitudine exilio deportati sunt. Terrae motus factus est 2. Kal. Maii per totam Italiam tam vehemens, ut in quibusdam locis urbes ruerent et montes, et tectum basilicae beati Pauli apostoli Romae cum trabibus suis magna ex parte decideret; circa Rhenum^{ad} quoque et in Gallia et in Germania quaedam loca tremuerunt. Barcinona civitas in Hispania, et in Italia Teate captae sunt; praefecti earum, Zatum videlicet Barcinonae et Roselmo Teate^{ae}, comprehensis regi pariter praesentatis et exilio dampnatis.

802. Herena, imperatrix de Constantinopoli misit, legatum, nomine Leonem spatarium, de pace confirmanda inter Francos et Graecos: et imperator vicissim, absoluto^{af} illo, misit Iesse, episcopum Ambianensem, et Helmgaudum^{ag} comitem Constantinopolim,

*) michael 3. 4. 5. a) tharsatii 3. b) froium 4. 5. c) excaecatur 2. d) padrabunno 3. padrabrunno 4. 5. e) foroiuliensis 1. f) tharsaticam 3. g) civitatem muritimam 4. h) geroltus 1. ieroldus 3. l) praedicabatur 3. k) sunt regi praesentia 3. l) britannia 3. m) nam hi se 1? 3. 4. 5. n) hierosolimitanus 3. o) Et azan . . . misit deest 5. p) Eozan Freh. q) civitatis . . . urbis 3. 4. r) hierosolimitanum 3. s) loca sancta 50 1? 3. 4. 5. t) depositisque 3. u) turonis 3. 4. 5. v) hildigardis 1. 2. hildegardis 3. hyldegardis 4. 5. vitium igitur auctori tribuendum; liutgardum hoc anno defunctam esse unicuique notum. w) paucos deest 3. x) deposuerunt 3. 4. 5. y) capite dampnati 2. z) membrorum 2. aa) testas 3. ab) helmgaudum 3. heimgaudum 3. helmgaudum 4. Freh. 5.

ut pacem cum ea statuerent. Isaac Iudaeus elephantum et alia munera quae Aaron rex Persarum miserat, Aquigrani Karolo detulit. Transalbani Saxones a Francis vastantur. Ortona civitas in Italia in deditioem^b accepta, et Luceria^c similiter, positumque in ea praesidium Francorum. Et Winigisus, dux Spolitanus, qui praesidio praecerat, a Grimoldo^d obsesus et captus est. Eo anno Bougulfus^e, abbas Fuldensis coenobii, relicta quam habuit potestate, Ratgarium successorem accepit. Paulinus patriarcha Foroiuliensis^f obiit.

803. Winigisus a Grimoldo^g redditus^h; et missi imperatoris de Constantinopoli reversi sunt, et venerunt cum eis legati Nicifori imperatoris tunc rempublicam regentis — nam post adventum legationis Franciae Herenam deposuerunt — quos imperator ad se venientes in loco qui dicitur Sala, super fluvium Sala, suscepit, et auditis cum epistola pactum faciendae pacis continente remisit ad propria.

804. Karolus Saxones transalbianosⁱ cum mulieribus et natis transtulit in Franciam, et pagos transalbianos Abodritis^k dedit. Leo papa ad imperatorem Carisiaci^l venit, ubi natale Domini cum eo celebravit: donatusque magnis muneribus, per^m Baioariam reversus est Romam. Causa adventus eius haec erat: Perlatum est ad imperatorem aestate praeterita, Christi sanguinem in Mantua civitate fuisse reperiunt; propter hoc misit ad papam, petens ut huius famae veritatem inquireret. Qui acceptaⁿ occasione exeundi, primo in Langobardiam quasi pro inquisitione praedicta profectus est: inde arrepto itinere ad imperatorem usque pervenit; unde absolutus, Romam^o repedavit. Ribhoto^p archiepiscopus Trevirensis^q moritur.

805. Karolus iunior in Boemanos Sclavos cum exercitu a patre missus, depopulata provincia, regem eorum nomine Lechonem^r occidit. Capcanus^s, princeps Hunorum, Aquis ad imperatorem^t venit, et, ut postulavit, inter Sabariam^u et Carnontum habitandi locum accepit, eo quod Sclavis infestantibus pristinas sedes habitare non potuit; erat enim christianus nomine Theodorus. Quo ad suos reverso et non multo post morte praevento, Cagano per legatos suos petenti^v ab^w imperatore concessus est honor antiquus, quem Caganus apud Hunos iuxta priscum eorum ritum habere solebat.

806. Partitio regni Francorum ab imperatore facta in villa Theodonis inter filios suos, ut sciret unusquisque eorum, quam partem tueri et regere debuisset, si pater cum superstitem relinqueret. De hac partitione testamentum conscriptum, et ab optimatibus Francorum confirmatum, et Leonis apostolici subscriptione roboratum est. Karolus iunior cum exercitu a patre missus in Sorabos super Albim fluvium habitantes, depopulata Sclavorum terra, ducem eorum Miliduoch interfecit. Missa est et manus de Baioaria et Alamannia atque Burgundia in Boemanos, vastataque provinciae^x non minima portione, absque ullo gravi incommodo regressa est. In Corsicam quoque classis a Pippino contra Mauros missa est, cuius adventum Mauri non expectantes abscesserant. Hadumar tamen, civitatis^y Genuae praefectus, imprudenter^z contra eos dimicans occisus est.

807. Aaron, rex Persarum, papilionem et tentoria atrii vario colore facta mirae pulchritudinis imperatori misit; erant enim omnia bissina^a, tam tentoria quam funes eorum, diversis tincta coloribus: pallia quoque serica multa et praeciosa, et odores atque unguenta et balsamum, necnon et horologium^b ex auricalco arte mechanica mirifice compositum, in quo duodecim horarum cursus ad clepsidram vertebatur, cum totidem aereis pilulis^c, quae ad completionem horarum decidebant, et casu suo subie-

a) rex *deest* 3. b) ortono . . . deditioem 3. c) lucerna 3. d) grimolto 1. grimaldo 3. 4. 5. e) bougulfus 1. 2. bougulfus 3. 4. 5. f) foroiuliense 3. g) grimolto 1. grimaldo 3. 4. 5. h) redditus 2. i) transalbianos saxones 3. k) abotritis 3. obodritis 3. 4. 5. 1) karisiaci 2. m) muneribus et per 3. n) Qua accepta 3. 4. 5. o) romam *deest* 3. p) ribhoto 2. 4. ribbitto 3. 5. q) treviriensis 2. r) lethonem 2. s) caganus pr. 2. t) aquis ad regem venit 3. 4. 5. u) sarabiam 2. v) legatos suos praetenti 3. w) ad imperatorem 2. x) vastataeque provinciae 1. y) hadum martane civitatis 3. z) imprudenter *deest* 2. a) bissina omnia 3. 4. 5. b) orologium 3. c) pilulis 2.

ctum sibi cymbalum^a tinnire faciebant, additis in eodem eiusdem numeri equitibus, qui per duodecim fenestras completis horis exibant^b, et impulsu egressionis suae totidem fenestras, quae prius erant apertae, clauderent. Eodem anno imperator^c Burchardum^d, comitem stabuli sui, cum classe misit in Corsicam, ut eam a Mauris, qui superioribus annis illuc praedatum venire consueverant, defenderet; a quo cum venissent et cum eo decertarent, victi ac fugati sunt, amissis duodecim navibus et plurimis suorum interfectis.

808. Godafridus^e, rex Danorum, Abodritos bello aggressos^f quamvis multis afficeret malis, cum magno tamen copiarum suarum detrimento rediit. Reginoldus^g, filio fratris sui, et optimis militum suorum et mari promptissimorum amissis. Karolus^h vero filius imperatoris, qui ad resistendum ei, siⁱ Saxonum terminos aggredi temptaret, directus fuerat, Albiam ponte iunxit, et cum exercitu cui praeerat in Linones et Smeldingos^j, qui et ipsi ad Godafridum defecerant, quanta potuit celeritate transposuit, populatisque circumquaque eorum agris et transito iterum flumine, cum incolumi^k exercitu in Saxoniam se recepit. Eardulfus, rex^l Nordanumbrorum^m, regno et patriaⁿ pulsus ad imperatorem venit, et patefacto adventus sui negotio, Romam proficiscitur.

809. Dertosa, civitas Hispaniae, a Hludowico^o filio imperatoris obsessa, sed non expugnata est. Eardulfus, rex Nordanumbrorum^p, in regnum suum^q reductus est per legatos imperatoris et Leonis papae. His temporibus concilium habitum est de processione Spiritus sancti, quam quaestionem Iohannes quidam monachus Hierosolimis^r primo commovit; cuius definiendae causa Bernharius^s episcopus Wangionum, et Adalhardus^t abbas Corbeiae monasterii, Romam ad Leonem papam missi sunt. Imperator autem, cum ei multa de iactantia et superbia regis Danorum nuntiarentur, iussit castrum Esesfeld^u trans Albiam aedificari. Interea Thrasco, dux Abodritorum^v, postquam cum auxilio Saxonum Wilzos^w et Smeldingos perdomuit, et omnes qui a se de^x fecerant reverti coegit, in emporio Reric ab hominibus Godafridi^y per dolum interfectus est.

810. Hruoddrud^z, filia imperatoris quae natu maior erat, 8. Id. Iunii^{aa} diem obiit. Imperator vero Aquisgrani adhuc agens, et contra Godafridum^{ab} regem expeditionem meditans, nuntium accepit classem ducentarum navium de Nordmannia^{ac} Frisiam appu^{ad} lisse, totasque Frisiaco littori adiacentes insulas esse vastatas, iamque exercitum illum in continenti esse, ternaque praelia cum Frisionibus^{ae} commisisse, Danosque victores tributum victis imposuisse, et vectigalis nomine centum libras argenti a Frisionibus^{af} iam esse solutas, regem vero Godafridum domi esse: et revera ita erat. Qui nuntius adeo imperatorem concitavit, ut missis in omnes circumquaque regiones ad congregandum exercitum nuntiis, ipse sine mora palatio exiens, primo quidem classi occurrere^{ag}, deinde vero, transmissio Hreno flumine in loco qui Lippeham^{ah} vocatur^{ai}, copias quae nondum convenerant statuit operiri. Ubi dum aliquot^{aj} dies moraretur, elephas^{ak} ille, quem ei Aaron rex Sarracenorum miserat^{al}, subita morte periit. Congregatis tandem copiis, quanta potuit celeritate ad Alarum fluvium contendit, castrisque iuxta^{am} confluentem eius quo Wisurae flumine^{an} coniungitur positus, minarum Godafridi regis praestolatur eventum: nam rex ille vanissima spe victoriae inflatus, acie se cum imperatore congregari velle iactabat. Sed dum^{ao} imperator memorato loco stativa haberet, diversarum^{ap} rerum nuntia ad eum deferuntur^{aq}: nam et classem quae Frisiam vastabat domum regressam; et Godafridum regem a quodam suo satellite interfectum; castellum^{ar}

a) cymbalum 2. b) exhibent 2. c) eo anno rex burchardum 3. eodem anno rex burghardum 4. 5. d) burchardum 1. e) godafridus 1. godefridus 3. godofridus 4. 5. ita constanter. f) aggressus Boug. g) reginoldo 1. reginoldo 3. h) si deest 3. i) smeldingos 3. j) incolami 3. l) rex deest 3. m) nordumbrorum Christ. n) ludowico 2. hludawico 3. o) nordanumbrorum 3. 5. p) in regnum suum deest 3. q) monachus hierosolimitis 3. r) bernharius 6. s) adalardi 3. t) hesfeld 4. u) obodritorum 3. 4. 5. 1? v) uulcos 3. w) godafridi 1. 2. 4. godefridi 3. godofridi 5. x) hruodrud 4. hruodrud 4. Christ. p. 219. y) iulii 1? 4. 5. VII. id iun. 4. Christ. l. c. z) godafridum 2. 4. godafridum 1. godefridum 3. godofridum 5. ita desinens. aa) normannia 3. ab) frisionibus 1. 3. 4. 5. b) a frisionibus 1. 3. 4. a frisionibus 5. c) occurreret 4. 5. d) lippeham 3. 5. e) qui dicitur lippeham 4. (5.) f) aliquos 3. g) elephas 1. 4. 5. elephans 3. h) miserat deest 3. i) congregatisque 5. k) flumini 5. l) sed cum 1? 3. 4. 5. m) diversa rerum 4. n) deferuntur 2. 55

vocabulo Hohbuochi* Albiae flumini adpositum, in quo Odo legatus imperatoris et orientialium Saxonum erat praesidium, a Wilzis* captum; et Pippinum filium eius, regem Italiae, 8. Id. Iul. de corpore migrasse; duasque legationes de diversis terrarum partibus, unam de Constantinopoli, alteram de Corduba, pacis faciendae causa adventasse narratur. Quibus ille acceptis, disposita pro temporis conditione Saxonia, domum revertitur. Tanta fuit in ea expeditione boum pestilentia, ut pene nullus tanto exercitui superesset, quin omnes usque ad unum interirent; et non solum ibi, sed etiam per omnes imperii [imperatoris 3. 4. 5.] subiectas* provincias, illius generis animalium mortalitas immanissime grassata est. Imperator Aquisgrani veniens, mense Octobrio* memoratas* legationes audivit, pacemque cum Niziforo* imperatore et cum Abulaz rege Hispaniae fecit; nam Niziforo Venetiam reddidit, et Hainricum* comitem olim a Sarracenis captum Abulaz remittente recepit. Godafrido Danorum rege mortuo, Hemmingus filius fratris eius in regnum successit, ac* pacem cum imperatore fecit.

811. Imperator legatos suos Constantinopolim misit, Haitonem* Basilensem* episcopum, et Hug* comitem Turonicum, et Aio Langobardum de Aquileia, ad confirmandam cum Niciforo¹ pacem. Condita vero inter imperatorem et Hemmingum* Danorum regem pax*, a duodecim primoribus utriusque gentis, Francorum videlicet et Danorum, iuxta fluvium Egidoram vicissim secundum ritum ac morem suum datis sacramentis confirmatur. Tres quoque exercitus in totidem partes regni Francorum missi; unus in Linones, qui eorum terra vastata, Hohbuochi* castellum priore anno destructum reparavit; alter* in Pannonias, ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas; tertius* in Britones*, ad eorum perfidiam puniendam: qui omnes rebus prospere gestis reversi sunt incolomes.* Interea Karolus, filius imperatoris qui maior natu erat¹, 2. Non. Decemb. obiit.

812. Hemmingo Danorum rege defuncto, Sigifridus nepos Godafridi regis, et Anulo nepos Herioldi* succedere volentes, cum inter eos de primatu convenire non posset*, commisso proelio ambo moriuntur. Pars tamen Anulonis adepta victoriam*, Herioldum* et Reginfridum* fratres eius reges sibi* constituit: quod necessario pars victa concessit.* In eo proelio 10 milia 840 viri cecidisse referuntur. Niciforus imperator Graecorum, post multas victorias et res prospere gestas a Vulgaribus* occisus, Michahalem successorem accepit. Qui legatos Karoli ad Niciforum missos, Constantinopoli¹ audivit et absolvit: cum quibus et suos legatos direxit, et pacem a Niciforo inceptam confirmavit. Qui etiam ubi ad imperatorem Aquisgrani* venerunt, scriptum pacti ab eo in aeclesia suscipientes, more suo, id est graeca lingua, laudes ei dixerunt, imperatorem eum et Basileum⁴ appellantes. Cum Grimoldo*, duce Beneventanorum, pax facta, et tributum nomine 25 milia solidorum auri a Beneventanis accepta. Classis Danorum Hiberniam aggressa*, a Scottis proelio superatur. Hoc anno post meridiem solis eclipsis* fuit.

813. Imperator Amalharium* Trevirensem* episcopum, et Petrum abbatem monasterii Nonantulas, propter pacem cum Michahale imperatore confirmandam Constantinopolim misit. Hludovicum* filium¹ coronavit, et sibi consortem imperii fecit, Bernhartum* quoque nepotem suum, filium* Pippini filii sui, Italiae praefecit, et regem appellari iussit. Concilia quoque* super statu aeclesiarum corrigendo ab episcopis celebrari iussit, quorum unum Mogontiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabillone*, quintum Arelati congregatum est. Quorum gesta qui nosse voluerit,

*) hohbuochi 3. 5. a) vulzis 3. b) omnes imperatori subiectas 3. 4. 5. c) octimbrio 1. d) octobrio supra-dictas 5. oct. memoratas supra 4. e) niciforo 3. niciphoro 4. 5. bis. f) hainricum 4. hainricum 5. g) et 3. h) haidonem 3. haitonem 4. haydonem 5. i) basilensem 1. 4. 5. k) et huc 1. et hug 5. l) niciforo 1. 2. 3. niciphoro 4. 5. m) hemmingum 3. n) regem pax. . . . et Danorum deest 3. o) hohbuochi 2. p) alterum 2. q) tertium 2. r) brittones 3. s) incolomes 3. t) qui imperatoris filius maior natu erat 4. 5. u) herioldi 3. v) possent 3. w) adepta victoria 1. x) herioldum 3. y) reginfridum 3. 5. z) reges ibi 3. a) concessit 4. 5. a) a bulgaris 3. 4. 5. b) constantinopolin 4. c) aquis 3. d) basilisum 2. e) grimaldo 4. 5. grimallo 3. f) hiberniam agressa 3. g) eclipsis 1. 3. 4. 5. h) amalcharium 3. i) trevirensem 2. k) hludawicum 3. l) filium suum 5. m) bernhardum 3. 4. 5. n) nepotem filium 3. o) concilia quinque 4. 5. p) cabillone Boug.

in praedictis quinque civitatibus invenire poterit. Pons apud Mogontiacum incendio conflagravit.

814. Karolus imperator dum Aquisgrani hiemaret, anno aetatis suae circiter 71, regni autem 47, subactaque Italiae 43, ex quo vero imperator et Augustus appellatus est anno 14, 5. Kal. Febr. rebus humanis excessit. Cui Hludowicus^a filius eius successit, et ad suscepti regni administrationem cura conversa, primo legationes gentium, quae ad patrem venerant, auditas absolvit; deinde simili modo ad patrem quidem missas, ad se vero^b venientes suscepit et absolutas remisit. Habitoque Aquisgrani generali conventu populi sui, ad iusticias faciendas et oppressiones popularium^c relevandas legatos in omnes regni sui partes misit, et erepta per vim patrimonia multis restituit.¹⁰

815. Exercitus Francorum a Hludowico imperatore ad auxilium Herioldo^d, Danorum regi, ferendum contra filios Godafridi in Nordmanniam^e missus, cum adversarii eis congregari non auderent, vastatis^f circumquaque vicinis pagis et acceptis^g popularium obsidibus 40. reversus est. Romae quidam primores in necem Leonis papae conspirantes interficiuntur.

816. Saxones et orientales Franci in Sorabos dicto non obediens^h missi, contumaciamⁱ audaciam^j non magno labore compresserunt. Wascones gentilitia levitate usi defecerunt, sed duabus expeditionibus ita sunt edomiti^k, ut tarda eis deditio et pacis impetratio videretur. Leo papa decessit 8. Kal. Iun.^l et Stephanus diaconus pontifex factus, paucis post ordinationem suam^m diebus, ad imperatorem venit, a quo apud Remorumⁿ civitatem honorifice susceptus est. Qui statim adventus sui causas principi^o insinuans, caelebratis ex more missarum sollemniis, eum diadematis impositione coronavit. Multis deinde inter eos muneribus et datis et acceptis, et amicitia vicissim firmiter roborata, pontifex Romam, imperator Compendium^p palatium petiit.²⁰

817. Eclipsis solis facta est Nonis Feb. Eadem nocte stella cometes gladio similis visa est. Stephanus papa 9. Kal. Febr.^q diem obiit, cui Paschalis^r presbyter successit. Hludowicus imperator filium suum primogenitum Hlotharium^s coronavit, et nominis atque imperii sui socium sibi constituit: ceteros reges appellatos, unum Aquitaniae, alterum Baioariae praefecit. Sclaomir dux^t Abodritorum, propterea quod regiam potestatem, quam post mortem Thrasconis solus super Abodritos tenebat, cum Ceadrogo^u filio Thrasconis^v partiri iubebatur^w, iratus cum populo suo sibi^x subiecto defecit; et missa trans mare legatione, cum filiis Godafridi amicitias iunxit. Bernhardus rex Langobardorum, consilio pravorum hominum tyrannidem meditatus, cum se a suis deseri vidiasset, rebus propriis diffidens, apud Cavillionem^y armis depositis imperatori se tradidit. Legati Leonis imperatoris de Constantinopoli pro pace ad imperatorem Hludowicum missi venerunt, quos ille apud Ingilenheim susceptos audivit ac dimisit. Ratgarius, abbas Fuldensis coenobii, accusatus a fratribus et convictus, deponitur.

818. Bernhardus Francorum iudicio excaecatus moritur: similiter et auctores coniurationis capitali sententia dampnati, luminibus tantum orbantur. Episcopi synodali decreto depositi, monasteriis mancipantur; caeteri prout quisque nocentior vel innocentior apparuit, vel exilio deportatus, vel tonsus et in monasterium missus est. Imperator vero Britanniam^z cismarinam bello petens, captisque rebellionum munitionibus, brevi totam in suam potestatem^{aa} redegit. Nam Mormanno, qui in ea tyrannidem exercuit, occiso, nullus Brito^{ab} inveniebatur, qui resisteret, aut imperata facere nueret.^{ac} Eclipsis solis contigit 8. Id. Iul. Irmingardis regina 5. Non. Octob. decessit. Monasterio Fuldensi Eigil abbas electus et ordinatus est.

a) hludowicus 3. constant. b) vero deest 5. c) populares 5. d) herioldo 1. herialdo 3. 4. 5. e) nordmanniam 3. f) vastatis deest 4. 5. g) vicinis pagis et acceptis recens manu correctum: ex v. p. a. 2. h) inobedientes 5. i) contumaciam audaciam 4. 5. k) edomati 3. 4. 6. l) kal. iul. 5. m) suam deest 4. n) romorum 3. o) compendium 8. p) petiit 1. 3. 4. 5. q) VIII. idus febr. 3. r) paschalis 2. s) hlodtharium 4. hludtharium 5. ita deinceps. t) ceadrogo filio thrasconis 2. u) thrasconis 3. v) videbatur 3. 4. 5. w) populo sibi 3. x) cavillionem 3. 5. y) britanniam 3. z) brevi totam insulam potestate 3. aa) nullus bretto 4. nullus praetor 3. nullus praeterea 5. ab) renneret 3.

819. Sclaomir dux Abodritorum, a primoribus populi sui multis criminibus accusatus, cum obiecta sibi [rationabiliter 3. 4. 5.] refellere non posset, exilio condemnatus est, et regnum Ceadrogo filio Thrasconis^b datum. Similiter et Lupus Wasco de perfidia, convictus, exilio deportatus est. Conventus Aquisgrani habitus est, in quo multa de statu ecclesiarum et monasteriorum tractata atque ordinata sunt: legibus etiam capitula quaedam pernecessaria, quia degravant, addita sunt. Imperator, inspectis plerisque nobilium filiabus, Iudith filiam Huelpi comitis duxit uxorem. Contra Liudewitum^c quoque Sclavum in Pannonia rebellantem exercitus de Italia missus, rebus parum prospere gestis, infecto pene negotio regressus est. Pippinus, filius imperatoris, Wascones vicit ac subegit. Hoc anno basilica sancti Bonifacii^d martyris in coenobio Fuldense^e ab Heistolfo^f archiepiscopo dedicata est in honorem domini Salvatoris et omnium sanctorum eius, translataque sunt ossa sancti martyris Kalendis Novembribus.

820. Tres exercitus contra Liudewitum in Pannoniam mittuntur, quorum unus de Italia per Alpes Noricas, alter de Saxonia per Carantanorum provinciam, tercius Francorum per Baioariam et Pannoniam superiorem ingressi, cum in unum venerint, totam pene regionem ferro et igni devastantes, nullo gravi dampno accepto reversi sunt. Is tamen qui per Pannoniam superiorem iter fecerat, in transitu Dravi fluminis ex locorum et aquarum insalubritate soluti ventris incommodo graviter affectus est, et pars eius non modica hoc modo consumpta. Bera, comes Barcinonae^g, infidelitatis a vicinis suis insimulatus, cum accusatore suo equestri pugna configere conatus, vincitur; et ut reus maiestatis capitali sententia dampnatus, parcente ei imperatore, exilio deportatur. Propter nimietatem pluviarum aere^h corrupto, hominum et homum pestilentia longe lateque ita grassata est, ut vix ulla pars regni Francorum ab hac peste immunis posset inveniri. Fruges quoqueⁱ vel colligi non poterant, vel collectae^j putruerunt. Vinum etiam propter caloris inopiam acerbum et insuave fiebat.

821. Hludowicus imperator Noviomagi^k divisionem regni fecit inter filios suos, deinde in villa Theotonis^l omnes, qui suo tempore in exilium missi fuerant, revocavit, et singulis^m in statum pristinum restituit, possessiones quoque iudicio legis in fiscumⁿ redactas magna liberalitate restituit. Hlotharius^o filius eius uxorem duxit, et apud Wormaliam^p hiemavit. Ceadrogo princeps Abodritorum, quia perfidia^q et cuiusdam cum filiis Godafridi^r factae societatis notabatur, Sclaomir aemulus eius in patriam remittitur. Qui cum in Saxoniam venisset, aegritudine decubuit, et percepto^s baptismi sacramento moritur.^t

822. In regione Thuringorum quodam in loco iuxta fluvium N. cespes longitudine^u pedum quinquagenum, latitudine quatuordecim, altitudine sesquipedali^v, de terra^w sine manibus et praecisus et sublatus est; et ab eo loco, in quo sumptus est, 25 pedum spatio distans inventus est. Item in parte orientalis Saxoniae, quae Soraborum finibus contigua est, in quodam deserto loco, iuxta lacum qui dicitur Arnseo, terra in modum aggeris^x intumuit, et limitem unius leugae spacio porrectum, sub una nocte absque humani operis molimine ad instar valli^y subrexit.^z Hludowicus imperator sacerdotum usus consilio, de omnibus, quae publice perperam gessit, publicam poenitentiam egit^{aa}: et post haec cuncta, quae in regno suo corrigenda invenire^{ab} potuit, corrigere atque emendare curavit. Hlotharius in Italiam, Pippinus frater eius, et ipse uxore ducta, in Aquitaniam missus est. Eigil, abbas^{ac} Fuldensis coenobii, defunctus Hrabanum^{ad} successorem reliquit.^{ae} Ebo, Remorum episcopus, genti Nordmannorum evangelizavit verbum Dei.

a) efferere 2. b) trasconis 3. c) liudewicum 4. 5. hludawicum 3. ita deinceps. d) benefacii 3. 4. 5. e) fuldenis 1? 4. 5. f) hestulpho 3. hestulfo 4. 5. g) borcinonae 1. barcinonae 3. 4. 5. h) aere 2. i) quoque deest 3. k) collecta 2. 3. l) noviomagi glossa „wormaliae“ Christ. Fröh. m) theodonis 3. 4. 5. n) fuerunt 1? 3. 4. 5. o) singulos . . . restituit 4. 5. p) in fiscum deest 2. q) hlotharius 1. 3. hludharius 4. 5. r) godafridi 2. s) societatis tenebatur 5. t) decubuit percepto 2. u) defunctus est 3. 4. 5. v) fluvium nomine cespis longitudine 3. (cespes) 5. fluvium nomine Cespis cespis longitudine 4. fluvium N. cespis longitudine 4. Christ. p. 219. w) sesquipedali 3. x) terra deest 2. 3. y) ageris 3. z) vallis 2. aa) surrexit 3. ab) poenitentiam gessit 3. ac) egil abbas 2. ad) rabanum 3. 5. ae) successorum accepit 3. 4. 5.

823. Hlotharius^a iuvenis, rogante Paschale papa Romam veniens, ab eodem coronatur, et a populo Romano imperator Augustus appellatur. Liudemvitus, qui superiore^b anno propter exercitum contra se missum, relicta Sicilia civitate, ad Sorabos, qui magnam Dalmatiae partem obtinere dicuntur, fugiendo se contulit, et iterum in Dalmatas ad Liudemvitslum^c avunculum Bornae ducis^d pervenisset, dolo ipsius interfectus est. Hoc anno prodigia quaedam extitisse narrantur, in quibus praecipua fuerunt, in Aquense palatio terrae motus, et in territorio Tullense iuxta villam Commerciacum^e puella quaedam annorum fere duodecim ab omni cibo per decem menses abstinens; et in Saxonia in pago qui vocatur Firihsazi^f 25 villae igne coelesti concrematae, et fulgura sereno atque interdiu de coelo cadentia; et in territorio Cometense Italicae civitatis, in vico Grabadona^g, in aeclesia sancti Iohannis baptistae, imago sanctae Mariae puerum Iesum gremio continens^h, ac magorum munera offerentium, in absida eiusdem aeclesiae depicta, et ob nimiam vetustatem obscurata et pene abolita, tanta claritate per duorum dierum spatia effulsit, ut omnem splendorem novae picturae suae vetustatisⁱ pulchritudine cernentibus penitus vincere videretur. Magorum tamen imagines, praeter munera quae offerebant, minime claritas illa irradiavit. Et in multis regionibus segetes^j grandinis vastatione deletae, atque in quibusdam locis simul^k cum ipsa grandine veri lapides, atque ingentis ponderis, decidere visi. Domus quoque de coelo tactae, hominesque ac cetera animalia passim fulminum ictu praeter solitum crebro exanimata dicuntur. Secuta est ingens pestilentia atque hominum mortalitas magna.

824. Rex Bulgarorum^a Omortag pacis faciendae^b gratia ad imperatorem legatos et litteras misit, quos rex auditos remisit, et cum eis Machelmum^c de Baioaria ad memoratum regem direxit. Paschalis papa defunctus, et Eugenius pro eo pontifex constitutus est. Imperator Hlotharium^d filium suum ad iusticias faciendas Romam^e misit. Ipse cum exercitu Britanniam^f petit, divisisque in tres partes copiis, totam ferro et igne^g devastat: acceptisque a perfido Britonum^h populo quos imperaverat obidibus, reversus est. Hoc anno hiemps aspera et valde prolixa facta est, quae non solum animalia, verum etiam homines quosdam immanitate frigoris extinxit. Ante solsticium quoque paucis diebus, in territorio Augustodunenseⁱ, aere in tempestatem subita mutatione converso, ingens fragmentum ex glacie simul cum grandine decidisse perhibetur, cuius longitudo quindennum, latitudo septem^j, crassitudo duorum pedum fuisse^k dicitur.

825. Iterum rex Bulgarorum^a alios legatos ad imperatorem misit, de terminis videlicet ac finibus inter Francos et Bulgaros^b constituendis. Quibus rex auditis^c, per eosdem qui ad se missi fuerant legatos regi eorum missis litteris, prout videbatur respondit. Wilomarcus^d, Brito^e perfidus, terminos Francorum incendiis et direptionibus infestare non cessavit, donec ab hominibus Lantberti^f comitis in domo propria circumventus et occisus est. Imperator cum filiis Godafridi pacem, quam ipsi petebant, cum eis in marca^g eorum confirmare^h iussit. In territorio Tullense iuxta Commerciacumⁱ villam puella duodenis^j post sacram communionem, quam in pascha a sacerdote susceperat, primo pane, deinde aliis communibus cibis^k et potibus ita abstinent, ut nulla penitus corporis alimenta percipiens, plenum triennium sine omni victus desiderio compleverit.^l Coepit autem ieiunare anno incarnationis dominicae 823,

a) Hlotharius 3. b) superiori 3. c) et iterum cum in 3. 4. 5. d) Liudemvitslum 1. Liudemvitsum 3. emulsum 4. 5. e) avunculum Boneducis 5. f) commarcelium Freh. 5. g) frihsazi 4. 5. h) grabadona add. h) continens 1? 4. 5. i) omnem pulchritudinem novae 3. k) suae venustatis 1? 4. 5. l) segetes deest 2. 3. m) simul deest 3. n) rex bulgarum 2. o) faciendi 3. p) machelmum 3. maghelum 4. 5. q) Hlotharium 3. r) britanniam 3. s) igni 3. 4. 5. t) brittanorum 3. u) augustodunense corr. augustodunense 2. augustodunense 3. v) septennium 3. 4. 5. w) fuisse deest 3. x) vulgaram 2. y) vulgares 2. bulgaros 3. z) quibus 50 auditis rex 3. aa) wilomarcus 3. ab) britto 1. 3. 4. 5. ac) lamberti 2. 5. ad) marca corr. marcha 2. ae) confirmari 3. af) commertiacum 2. ag) duodenis 2. 4. 5. ah) cybis 3. ai) complerit 4. 5.

5) Haec quae supra pag. 211. nota 98. dixi, ad charta Ottonis III. anno 990. apud Harenberg di potest, villam Foresasi in pago Lisingau Ganderch. p. 626. et pro Fürste in vicinia et in comitatu Sigeberti comitis occurrere in Osterode haberi.

sicut in ipsius anni descriptione superius adnotatum est, et in hoc anno, id est 825, circa Novembris mensis initium, escam sumere, ac more ceterorum mortalium manducando vivere coepit.

826. Cum regi Bulgarorum^a legati sui quod^b egerint^c renuntiassent, iterum^d eum, quem primum miserat, ad imperatorem cum litteris remisit, rogans ut sine mora in dispositione terminorum definitio fieret; vel si hoc non placeret, suis quisque terminos sine pacis foedere tueretur. Quem imperator susceptum et auditum, sine litteris remeare fecit. Mense autem Maio apud Ingilnheim^e habito conventu, diversarum gentium legationes auditas absolvit. Quo tempore Herioldus^f cum uxore et magna Danorum multitudine apud Mogontiacum^g baptisatus est. Georgius^h quidam presbyter de Venetia, cum Baldrico comite Foroiulienae veniens, organum hydraulicumⁱ Aquisgrani fecit. Postea vero cum imperator in Sale villa regia conventum haberet, perlatum est^j ad eius noticiam, quomodo Aizo Gothus de palatio fugiens ad Sarracenos se contulisset, et inde auxilia contra nostros accepisset^k, graviter accepit. Tamen ne quid inconsulte ageret, adventum consiliariorum suorum iudicavit opperiri. Dum haec aguntur, Hildoinus^l, abbas monasterii sancti Dionisii, Romam mittens, annuente praecipibus Eugenio, apostolicae sedis tunc praesule, ossa beati martyris Christi Sebastiani accepit, et ea apud Suessionum civitatem in basilica sancti Medardi collocavit. Ubi, dum adhuc in loculo^m, sicut allataⁿ erant, inhumata iacerent, tanta signorum ac prodigiorum multitudo claruit, tanta virtutum vis in omni genere sanitarum per divinam gratiam enituit, ut a nullo mortalium eorundem^o miraculorum aut numerum comprehendi, aut varietas valeat enarrari.

827. Exercitus a rege Sarracenorum Abdiraman ad auxilium Aizoni ferendum^p, duce Abumarvan regis propinquo, Gerundam venit. Cui Pippinus, filius imperatoris, cum exercitu missus resisteret, nisi desidia ducum, quos copis praefecerat, tardius quam rerum necessitas postulabat, is quem ducebant ad marcam^q venisset exercitus; quae tarditas in tantum noxia fuit, ut Abumarvan, vastatis Barconensium^r ac Gerundensium agris, villisque incensis, cum incolumi exercitu Caesar-Augustam se prius reciperet, quam a Francorum exercitu potuisset vel videri. Huius cladis praesagia credita sunt visae multociens in aere acies, et ille terribilis nocturnae coruscationis^s in aere discursus. Interea Bulgari^t Slavos in Pannonia sedentes, misso per Dravum navali exercitu, ferro et igne^u vastaverunt^v, et expulsis eorum ducibus, Bulgaricos^w super eos rectores constituerunt. Corpora beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri mense Novembrio in Franciam allata sunt. Eugenio papa^x defuncto, Valentinus diaconus successit, quo post paucos dies mortuo, Gregorius presbyter tituli sancti Marci^y pontificatum suscepit.

828. Reliquiae^z sancti Marcellini martyris post pascha ad Aquis palatium delatae, et^{aa} per eas ibi multa signa facta sunt. Hlotharius^{ab} cum exercitu ad marcam Hispanicam^{ac} missus est; similiter et Hludowicus iuvenis contra Bulgaros.^{ad} Foedus cum Nordmannis^{ae} factum per neglegentiam ruptum, et castra nostrorum a Nordmannis direpta sunt.

a) vulgaram 2. b) quid 3. c) egerunt 4. 5. d) ingelnheim 3. e) herioldus 4. 5. f) moguntiam 3. magontium 4. 5. g) georgius 3. h) ydraulicum 2. 3. hydraulicum 1. 4. i) perlatumque esset 4. k) accepisse 3. l) hildovinus 3. 4. (5.) m) in loco 3. n) ebleta 5. o) eorundem 2. p) gerundam 1. q) marcham 2. r) barconensium 3. s) choruscationis 3. t) vulgari 3. u) igni 1. 3. 4. 5. v) vastavere 1? 4. 5. w) vulgarios 2. x) Eugenio papa post 4. Eugenio post 5. (media derunt.) secundum Christ. p. 320. media in 4. non derunt. y) marcellini 4. z) et desi 2. aa) hludtharius 3. ab) hispaniam 2. b) vulgares 2. c) nordmannis 3.

6) Moguntiae 12 annis praefuerat. 7) Reliquiae facta sunt] Haec ex Einhardi historia translationis SS. Marcellini et Petri decemta, anno praecedenti tribuenda erant; nam ab Hludowico accepta, easque Novembrio mense ad Hilduinum detulit, quo tota translatio peracta est.

829. Ante pascha in sabbato sancto terrae motus noctu Aquigrani factus. Imperator generalem conventum mense Augusto Wormaciam habuit. Bulgari¹ navibus per Dravum fluvium venientes, quasdam villas nostrorum flumini vicinas incenderunt. Bernhardus² comes Barcinonensis³ in palatio⁴ camerarius constitutus, et Hlotharius in Italiam profectus est.

830. Commotio contra imperatorem a primoribus Francorum in Compendio exorta propter Bernhardum⁵, quem in palatio esse aduerunt. Quo inde depulso atque fugato, in gratiam cum eo redierunt, sed ad breve tempus spaciunt.

831. Convēnta apud Noviomagum habito⁶, imperator omnes qui sibi contrarii fuerunt⁷, velut⁸ iuste exactoravit⁹; quosdam publicis, quosdam privatis rebus expolians¹⁰, quosdam in exilium mittens, multum¹¹ contra se et Judith uxorem quam non solum populi, sed etiam filiorum suorum animos concitavit.

832. Imperator mense Maio contra Hludovicum filium ad Augustam Vindelicum¹² cum exercitu venit. Inde reversus in Aquitaniam, Pippinum filium regno privavit. Sed inde, postquam uxorem abdicavit, cum magna difficultate ad Aquense palatium regressus est. Sol defecit 5. Non. Mai. et luna 2. Non. Iun.¹³

833. Imperator initio quadragesimae Wormaciam venit, et ibi uxore revocata atque exercitu congregato, contra filios suos ad se venire volentes in Alsatiam¹⁴ profectus, atque ibi a suis desertus ac proditus, et in filiorum potestatem redactus est. Erat ibi cum filiis Gregorius, papa Romanus.

834. Post haec¹⁵ iudicio episcoporum arma deposuit, et ad agendam¹⁶ poenitentiam inclusus est; uxor in Italiam ducta. Proximaque¹⁷ aestate ipse relaxatus, arma resumpsit, uxorem recepit, Hlotharium ad¹⁸ Italiam¹⁹ cum his, qui eum sequi volebant, redire coegit. Pugnatum est eodem anno cum Mahtfredo²⁰ et Lantberto²¹; in quo proelio perierunt Uodo, comes Aurelianensium²², et Theodo, abbas sancti Martini Turonensis, et alii multi.

835. Imperator cum filiis²³ Pippino et Hludowico conventum generalem habuit apud Lugdunum, dispositisque ibi illarum partium causis, ad Aquense palatium reversus est. Nordmanni Dorestadum²⁴ vastaverunt.

836. Imperator in palatio Thiodenhove²⁵ conventum habuit, ad quem Hlotharius venire non potuit, quia graviter et usque ad desperationem aegrotavit. Quo peracto, imperator ad Franconofurd²⁶ venit, inde ad sanctos Marcellinum et Petrum²⁷, et inde ad Ingilnheim, et inde ad²⁸ Aquense palatium rediit. Nordmanni Andverpam²⁹ civitatem incendunt, similiter et Witlam³⁰ emporium iuxta ostium Mosae fluminis, et a Frisonibus³¹ tributum acceperunt.

837. Ticinum³² in Italia 3. Kal. Januarii noctu octies tremuisse perhibetur. Plures ex primoribus Italiae defuncti sunt, inter quos praecipui fuerunt Lantbertus et Hugus.

a) vulgari 9. b) berhardus 3. c) barcinonensis 3. d) vicinas in palatio 5. e) bernardum 4. 5. f) fuerant 17 4. 5. g) velut 3. h) exactoravit 3. i) expolians 9. 3. h) mittens quare multum 17 4. 5. l) vindelicum 3. vindelicum 4. m) luna XIII. kal. iun. 17 4. 5. XIII. kal. maii Petri Diec. hist. n) aliatiam 10 4. 5. o) ad deus 2. p) in italia 3. q) mahtfrido 3. Christ. r) malfrido et lamberto Frab. 5. s) auxilium 17 3. 4. 5. t) filiis suis 5. u) dorestadum 2. v) testa huius anni historia cum praecedenti coniuncta, ideoque annorum ordo usque ad a. 842. turbatus 5. w) theodenhove 4. 5. x) francofurt 1. francofurtum 3. francofurtum 4. francofurtum 5. y) inde aquense 3. z) andverpam 2. a) witlam 1. 2. 3. withlam 3. witham 5. a) frisonibus 3. b) ticinum 3. 4. 5.

8) mense Octobri anni 830. 9) mense Octobri anni 833, in conventu Compendiensi. 10) i. e. aestate huius a. 834. 11) hodie Wyk-te-Duerstede ad Rhenum. 12) Diödenhoven, Thionville. 13) Seligenstadt. 14) Quum Mosae prope Briel emporium mare infuat, Witlam vel in ipso loco vel in eius regione situm fuisse apparet; alii perperam Wiltburgam in provincia Ultralectina esse putaverunt.

Stella cometes in signo Librae apparuit 3. Idus Aprilis, et per tres noctes visa est. Nordmanni tributum exactantes in Walchram insulam venerant, ibique Eggibardum^a, eiusdem loci comitem, et Hemmingum^b, Halbdani^c filium, cum aliis multis 15. Kal. Iul. occiderunt, et Dorostadam^d vastaverunt; acceptoque a Frisionibus^e tributo, reversi sunt. Imperator, omisso itinere Italico, Aquigrani hibernavit.

838. 15. Kal. Febr. vespere^f terrae motus apud sanctam Nasarium, et in Wormacense ac Spirense et Lobadanense^g factus^h est. Naves contra Nordmannos aedificabantur.ⁱ Optima pars regni Francorum Karolo iuveni data est. Hlotharius et Hludovicus in valle Tridentina colloquium habuerunt ante median quadragesimam.

10 a) oggirdum 3. b) hemmingum 1. c) halpdani 1? 3. 4. 5. d) dorostadam 3. e) frisionibus 5. f) vespere 1? 4. 5. g) lobadanense 3. h) factum 3. i) aedificabantur 5.

15) Pagi huius, cuius caput Lobodenburg, hodie Ladenburg, ad Nierum erat, descriptionem habes in Commentationibus academiae Theodoro-Palatinae T. I. p. 215.

ANNALIUM FULDENSIIUM PARS SECUNDA

inde ab a. 838 usque ad a. 863,

AUCTORE RUODOLFO.

838.

Imperator^a vero mense Iunio Noviomagi conventu generali habito, consiliis quorundam ex primoribus Francorum acquiescens, pacti conscriptione Hludovico filio suo regnum orientalium Francorum, quod prius cum favore eius tenuit, interdixit. Ille autem intelligens, ex invidia consiliantium talem prodiasententiam, edicto posthabito, 3. Kal. Decemb. ad Franconofurt^b cum suis^c venit. Contra quem imperator quasi sibi adversantem cum exercitu veniens, Mogontiaci natale^d Domini celebravit. Pippinus quoque filius eius, rex Aquitanorum, mense Novembrio eiusdem anni defunctus est.

839.

Imperator vero post peractam festivitatem natalis Domini et theophaniae^e 7. Idibus Ianuariis cum exercitu navigio Rhenum transit, obvios habens Saxones, partim minis, partim suasionibus Adalberti^f comitis adductos.^g Quo cognito, Hludovicus nefas esse sciens filium^h patri repugnare, cedendumque tempori iudicans, in Baioariam se recepit. Imperator autem in Franconofurt veniens ibique manens, ieiunium quadragesimale inchoavit. Inde pergens in Alamanniam, iuxta lacum Briganticum pascha celebravit. Post pascha vero mense Maio Wormatiam veniens, Hlothario filio suo de Italia in fidem eius venienti reconciliatur, regnumque Francorum inter eum et Karolum, filium suum minimum, dividit: Hlothario quidem, qui maior natu erat, nominis sui dignitatem et sedem regni tribuens, Hludovico vero, filio suo minori, pro eo quod eum offenderat, Baioariorum provincia tantum concessa. Post Kalendas autem Iulii, Hlothario ad Italiam redeunte, imperator, assumpto secum Karolo, ad disponendas Aquitanorumⁱ res occidentem proficiscitur. Eodem quoque anno stella cometes in signo Arietis apparuit, et prodigia alia in coelo visa sunt. Nam et coelum

e) Imperator vero Hinc inde annalium nostrorum partem Metensis excerpserunt. f) francofurt 1. g) cum suis deest 3. et Ann. Metens. h) natalum 1? 3. 4. 5. Ann. Met. i) 838. Ann. Met. j) adalberti 4. k) abductos 3. l. 5. Ann. Met. m) filium deest 3. n) aquitanorum 3.

1) proprie ipse dies natalis Domini, hic vero et in libris posterioribus idem ac epiphania.

noctu serenum rubuit, et per aliquot noctes igniculi plurimi instar stellarum per aera discurrere videbantur.

840.

Hludowicus, filius imperatoris, partem regni trans Rhenum quasi iure sibi debitam affectans, per Alamanniam facto itinere, venit ad Franconofurt^b, multorum ad se orientalium Francorum animis prudenti consilio conversus. Quo comperto, imperator de Aquitania infesto negotio redire compulsus, Draconem^c archiepiscopum et Adalbertum^d comitem cum aliis multis praemiis ad tuendum litus occidentale^e Rheni fluminis; ipse vero secutus, in Aquigrani pascha celebravit. Huiusmodi temporibus per aliquot noctes rubor aëris nimis apparuit, ita ut unus traiecit ardens ab euro, alter^f a circio exorientes^g, in eam coirent, et quasi coagulati^h sanguinis speciem in summitate coeli monstrarent. Post pascha autem imperator, collecto exercitu, filium per Thuringiamⁱ usque ad terminos barbarorum persequitur, exclusumque a finibus regni per Sclavorum terram cum magno labore in Baioariam^k redire compellit. Ipse vero, rebus in partibus illis ordinatis, ad Salz villam regiam reversus, dies letaniarum et ascensionis Domini sollempnia celebravit. In ipsa autem vigilia ascensionis Domini hoc est 4. Id. Mai.^l eclipsis solis circa septimam et octavam horam diei facta est tam valida, ut etiam stellae propter obscuritatem solis visae sint, rebusque color in terris mutaretur. Imperator vero illis diebus morbo correptus, aegrotare coepit, et per Moenum fluvium navigio ad Franconofurt^m, inde post dies paucos in insulam quandam Rheniⁿ fluminis prope Ingilenheim delatus, morbo invalescente, 12. Kal. Iulii diem^o ultimum clausit: corpusque eius Mettis civitatem perlatum, in basilica sancti Arnulfi confessoris honorifice sepultum est. Hlotharium^p vero de Italia sero venientem Franci loco patris eius super se regnaturum suscipiunt. Hunc enim ferunt imperatorem morientem designasse, ut post se regni gubernacula susciperet, missis ei insigniis^q regalibus, hoc est sceptro^r imperii et corona. Quod fratres eius non consentientes^s, contra eum insurgere parant: ac primum ei in suburbanis Mogontiacis cum exercitu venienti frater suus^t Hludowicus cum manu valida orientalium Francorum, partem regni ab oriente Rheni defensurus, occurrit: initoque pacto et dilato in aliud tempus placito, Hlotharius contra Karolum occidentem proficiat; Hludowicus vero orientales Francos, Alamannos, Saxones et Thuringios^u sibi fidelitatis iure confirmat.

841.

Interea cum circa contigua Rheni loca praesidia poneret, et litus orientale contra occidentalium irruptionem defendere pararet, Hlotharius^v nuntii rumore permotus, omissa Karoli insecutione reversus, inchoante^w mense Aprili^x iuxta Wormatiam cum exercitu clam transiit Rhenum, et Hludowicum^y a quibusdam suis proditum ac pene circumventum Baioariam redire coegit.^z Positisque custodibus partium illarum, quos sibi fideles esse arbitratus est, denuo ad resistendum Karolo, qui^{aa} iam tunc ultra Masam^{ab} castra ponere moliebatur, studia convertit et vires. Igitur dum haec agerentur, Hludowico per nuntios Karoli ad auxilium vocato et per Alamanniam iter facienti, comites quos Hlotharius tutores partium^{ac} suarum dimiserat, in Retiense^{ad} occurrunt cum exercitu: ortoque proelio, Adalbertus, comes et inceptor discordiarum, occiditur, et cum eo innumerabilis hominum multitudo prosternitur 3. Idus Mai.^{ae} Itaque Hludo-

a) 839. *Ann. Mett. usque „Lotharium de Italia.“* b) Franconofurt 2. c) Adalbertum 3. d) litus orientale 5. e) litus 3. *Ann. Mett.* hisce 6. f) ardet a 2. 3. g) exorientes 4. 5. h) coagulati 2. i) Thuringiam 2. 4. 5. k) labore Baioariam 1. 3. 4. 5. *Ann. Mett.* l) hoc est in IIII. idus maii 3. *Ann. Mett.* m) Franconofurt 2. n) Rheni ita constanter codex 3. o) Hlotharium 1. p) Hludowicum 3. Hlotharium 4. 5. ita constanter. q) insignia 1. 2. 4. 45 insignis 5. insignibus 5. r) sceptrum 3. s) eius in consentientes 5. t) frater suus dicit 2. frater eius 5. u) Thuringios 4. 5. v) Lotharius audiens quod Ludoicus orientale litus Rheni defendere pararet omnia etc. *Ann. Mett.* w) inchoante mense Aprili dicit *Ann. Mett.* inchoante 3. x) Aprili 2. y) Ludoicum pene *Ann. Mett.* z) coegit, positisque ibidem custodibus dicit *Ann. Mett.* aa) qui . . . moliebatur dicit *Ann. Mett.* ab) Mosam 3. 4. 5. ac) Hlotharius tutoris partium 3. ad) Retiense 3. retense 4. 5. ae) IIII. idus maii 2. 50

2) fratrem suum, episcopum Mettensem. 3) pagus magnus Nordgavine, cuius etiamnum pars das Riez audit, in quo v. c. Nördlingen, Oettingen, Bopfingen.

wicus hac congressione victor, Rhenum transiens, Karolo fratri suo auxilium laturus in Gallias pergit. Ubi cum convenissent tres fratres in regione Alcedronense^{a,4} iuxta villam Fontinatam^{b,5}, et de partitione regni concordare non possent renuente Hlothario, qui sibi monarchiam vindicabat, ferro decernendum et Dei iudicio causam examinandam decreverunt.^c Factumque est inter eos 7. Kal. Iulii proelium ingens, et tanta caedes ex utraque parte, ut numquam aetas praesens tantam stragem in gentem^d Francorum factam antea meminerit. Et Hlotharius quidem ipsa die ad Aquense palatium coepit reverti^e, Hludowicus vero et Karolus castris potiti, collectis ac sepultis eorum cadaveribus qui ex sua parte ceciderant, ab invicem discedunt; et Karolo in occidentalibus remanente, Hludowicus quasi mediante mense Augusto venit ad villam regiam, quae vocatur Salz. Hlotharius vero, iterum suis undique collectis, Mogontiacum veniens, Saxones cum Hlothario, filio suo parvulo, obviam sibi Nemeti^{f,8} venire praecepit; ipse autem Rhenum transiens, quasi Hludowicum fratrem suum usque ad exterarum^g nationes⁷ fugaturus, infectoque negotio, rediit^h Wormatiam. Ubi celebratis filiae suae nuptiis, rursus contra Karolum in Gallias pergit; ubi toto hiberni tempore inani labore consumpto, Aquasgraniⁱ revertitur. Cometes stella 8. Kal. Ianuarii^h sub signo Aquarii apparuit.

842.

Hludowicus vero, videns Hlotharium in pristina pertinacia perdurantem, nec adhuc velle desistere victum, collecta orientalium non modica manu Rhenum transiit, civitates in occidentali Rheni litore positas, quae partibus Hlotharii favebant, in dedicationem^l accepit; occurritque ei Karolus apud urbem Argentoratum, quae nunc Strazburgus vocatur. Unde pari intentione pergentes, Hlotharium in villa Sentiaca⁸ morantem et a suis desertum in quibus non parum confidebat, fugere compellunt 18. Kal. Aprilis.^m Putantes autem eum, ut fama vulgabat, rebus desperatis Italiam petere, partem regni quam eatenus habuit, inter se dispartiunt. Hlotharius vero, collecto fido satis exercitu, apud Madasconam^{n,9}, Galliae urbem, conasdit: quem consecuti fratres sui, cum iam vidissent prouorem ad faciendam cum eis pacem, foedus inire maluerunt, quam contentationibus diutius deservire; ea tamen conditione, ut e partibus singulorum 40 ex primoribus electi, in unum convenientes, regnum aequaliter describerent, quo facilius postmodum inter eos pari sorte divideretur. Quibus gestis, Hludowicus inde reversus, mense Augusto in villam quae vocatur Salz, habito generali conventu, in Saxoniam pergens, validissimam conspirationem libertorum legitimos dominos opprimere conantium, auctoribus factionis capitali sententia dampnatis, fortiter comespuit; circa autumnum vero apud Wormatiam Karolo fratri occurrit, Hlothario in villa Thiotonis^o morante. Cum missi eorum in Confluente castello convenientes, de partitione regni concordare non possent, dilato in aliud tempus placito, singuli ad sua revertuntur. Eodem anno eclipsis lunae facta est 3. Kal. April.^p, quinta feria ante pascha, decima hora noctis.

843.

Descripto regno a primoribus et in tres partes diviso, apud Viridunum^q Galliae civitatem tres reges^r mense Augusto convenientes, regnum inter se dispartiunt: et Hludowicus quidem orientalem partem accepit, Karolus vero occidentalem

a) aloethronense 2. b) fontinatam 1. fontaniacum *Ann. Mett.* c) in qua pugna ita Francorum vires attenuatae sunt, ac famosa virtus infirmata, ut non modo ad amplificandos regni terminos, verum etiam nec ad tuendos proprios in posterum sufficerent: tandem non sine gravi dispendio suorum Ludovicus et Karolus vicarunt. *Ann. Mett. (ex Reginone.)* d) in gentem in gentem (*sic*) 3. e) palatium revertitur 3. 4. 5. f) obviam sibi Nemetis venire *Ann. Mett.* g) ad dexteram 2. h) rediit 3. i) aquisgrani 1? 3. 4. 5. k) VIII. idus ian. 3. l) dedicationem 3. m) XVII. kal. april. 1? 4. 5. n) madasconam 3. o) theodonis 2. p) est in kal. april. 1. 2. 4. 5. *salus codex 3. veram actionem exhibet. cf. Pari de veriffier les dates.* q) viridunum 4. 5. r) inter se dividunt. Et Karolo quidem occidentalia regna cessarunt, Ludovico vero orientalia scilicet omnis Germania usque 50 Rheni fluenta etc. *Ann. Mett. (ex Reginone.)* reges inter se mi 2.

4) i. e. Antissiodorensi. 5) Fontenaille; auctore abbate Lebeuf. 6) i. e. Spirae, post reditum nempe suum ex Baioaria, ut eorum auxilio contra Karolum uteretur. 7) Behemos vel Sorabos. 8) Sinzig infra Confluentes. 9) Maçon.

tenuit, Hlotharius, qui maior natu* erat, mediam inter eos sortitus est portionem. Factaque inter se pace et iuramento firmata*, singuli ad disponendas tuendasque regni sui partes revertuntur. Karolus Aquitaniam, quasi ad partem regni sui iure pertinentem, affectans, Pippino nepoti suo molestus efficitur, eumque crebris incursionibus infestans, grande detrimentum proprii saepe pertulit exercitus. Gregorius papa obiit, in cuius locum subrogatus est Sergius. Et Mauri Beneventum occupaverunt.

844.

Karolus Bernhardum, Barcenonensem ducem, incautum et nihil ab eo mali suspicantem occidit. Pippini duces Karoli exercitum superant 7. Idus Iunii, in quo proelio ceciderunt Hugo¹⁰ abbas, patrius Karoli, et Rihboto^b abbas, Rhaban^c quoque signifer cum aliis multis ex nobilibus. Hludowicus Abodritos defectionem molientes bello perdomuit, occiso rege eorum Götzomiuзли^d, terramque^e illorum et populum sibi divinitus subiugatum per duces ordinavit. Rhabanus^f quoque, sophista^g et sui temporis poetarum nulli secundus, librum^h, quem de laude sanctae crucis Christi, figurarum varietate distinctum, difficili et mirando poemate composuit, per Aschricumⁱ et Ruotberum^j, monachos monasterii Fuldensis, Sergio papae sancto Petro offerendum^k transmisit.

845.

Nordmanni^l regnum Karoli vastantes, per Sequanam usque^m Parisios navigio venerunt, et tam ab ipso quam incolis terrae accepta pecunia copiosa, cum pace discesserunt. In Frisiaⁿ quoque tribus proeliis conflixerunt; in primo quidem victi; in secundis vero duobus superiores effecti, magnam hominum multitudinem prostraverunt. Castellum etiam in Saxonia quod vocatur Hammaburg^o populati, nec inulti^p reversi sunt. Karolus cum Britonibus^q conflixit, et cum grandi damno exercitus sui ipse cum paucis vix evasit. Hludowicus 14 ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepit, et in octavis theophaniae baptizari iussit; tempore vero autumnii in Saxonia apud Padrabrunnon^r generale placitum habuit, ubi^s fratrum suorum et Nordmannorum, Sclavorum quoque et Bulgarorum^t, legationes suscepit, audivit et absolvit. Hlotharius Folcratum^u, ducem Arelatensem, et reliquos comites illarum partium rebellare molientes in dedicionem^v accepit, et, prout voluit, Provinciam ordinavit.

846.

Gisalbertus^w, vassallus Karoli, filiam Hlotharii imperatoris rapuit, et in Aquitaniam profectus, in coniugium^x accepit. Hludowicus occidentem profectus, mense Martio cum Karolo placitum habuit; in quo uterque eorum publice contestatus est, suae non fuisse voluntatis, quo Gisalbertus filiae Hlotharii iungeretur, ut his auditis Hlotharius placari facilius potuisset. Inde reversus, iuxta lacum Briganticum 2. Non. Aprilis pascha celebravit. Postea cum Hlothario locutus, volens eum cum Karolo pacificare, cum res non haberet effectum, circa medium mensem Augustum cum exercitu ad Sclavos Marahenses^y defectionem molientes profectus est, ubi ordinatis et iuxta libitum suum compositis^z rebus, ducem eis constituit Rastizen, nepotem Moimari^{aa}; inde per Boemanos cum magna difficultate et grandi damno^{ab} exercitus sui re-

Rastizen a Hludowico dux constituitur.

.) natus 2. a) confirmata 5. b) richboto 3. c) raban 4. 5. d) gotzomiuзли 1. 2. gozomiuл 3. gozomiuл 4. 5. e) terram quoque 3. f) rhabanus 3. 4. 5. g) sophista 3. h) hascrihum 4. ascrihum 4. 5. i) hruodbertum 3. 4. 5. k) nordmanni ita fere constanter in codice 3. l) usquam 3. m) fresia 3. 4. 5. n) nec multi 1. 2. 3. o) brittonibus 1. 3. 4. 5. p) padrabrunno 3. Ann. Mett. padrabrunno 4. 5. q) vulgarum 2. r) folcratum 3. Ann. Mett. solcratum 5. s) dedicionem 3. t) gislebertus Ann. Mett. u) profectus coniugem 3. p. in coniugem 4. 5. Ann. Mett. v) margenses 3. 4. 5. ita deinceps. w) libitum constitutis 3. x) moimari aut moianari 3. y) grandi difficultate et magno damno 5.

10) cf. ann. Bertinianos ad h. a. 11) perpulchrum eius apographum saeculo nono vel initio decimi exaratum in Monte Casino evolvi. 12) Hamburg. 13) a quibus Moravia nomen accepit.

versus est. His temporibus Mauri Romam cum exercitu venientes, cum non possent urbem inrumpere, aeccliam sancti Petri vastaverunt.

847.

Hic annus a bellis quievit, quem Hlotharius et Hludowicus mutua familiaritate transegerunt; nam uterque eorum ad domum alterius invitatus, conviviis et muneribus regis honoratus est. Hludowicus tamen Hlotharium et Karolum, ita ut voluit, pacificare non potuit, renuente Hlothario propter iniuriam sibi a Gisalberto, vasallo Karoli, in raptu filiae suae factam. Nordmanni Dorestatum incendentes vastaverunt. Olgarius Mogontiacensis episcopus 11. Kal. Mai obiit, in cuius locum Rhabanus ordinatus est 6. Kal. Iulii; qui in eodem anno, iubente Hludowico rege, apud Mogontiacum synodum habuit circa Kalendas Octobris.

Per idem tempus mulier quaedam de Alamanniae partibus, nomine Thiota, pseudopphetissa, Mogontiacum venit, quae Salomonis episcopi¹⁴ parrochiam suis vaticiniis non minime turbaverat. Nam certum consummationis seculi diem, aliaque per plura Dei solius notitiae cognita, quasi divinitus sibi revelata, scire se fatebatur, et eodem anno ultimum diem mundo imminere praedicabat. Unde multi plebei utriusque sexus timore percussi, ad eam venientes munera illi ferebant, seque orationibus illius commendabant: et, quod gravius est, sacri ordinis viri doctrinas ecclesiasticas postponentes, illam quasi magistram coelitus destinatum sequebantur. Haec in praesentium episcoporum apud sanctum Albanum¹⁵ deducta et diligenter de suis assertionibus requisita, presbyterum quendam sibi ea suggestisse, et se talia quaestus causa narrasse professa est. Quapropter synodali iudicio publicis caesa flagellis, ministerium praedicationis, quod irrationabiliter arripuit et sibi contra morem ecclesiasticum vindicare praesumpsit, cum dedecore amisit, suisque vaticiniis tandem confusa finem imposuit.

848.

Hlotharius et Hludowicus mense Februario colloquium habuerunt in Confluento castello; ubi pars Hlotharii illud quidem, sicut fama vulgabat, maxime moliebatur, ut Hludowicus, posthabita Karoli amicitia, sibi germanitatis iure sociaretur. Hludowicus vero, memor pacti quod cum Karolo dudum cum attestatione divini nominis inierat, suasoria machinamenta ingeniose declinans, finito colloquio ad suos reversus, quasi mediante mense Augusto Boemanos eruptionem molientes per Hludowicum, filium suum, missa adversus eos expeditione contrivit, legatosque pacis gratia mittere, et obsides dare coegit. Circa Kalendas autem Octobris generale placitum habuit apud Mogontiacum, in quo legatos fratrum suorum et Nordmannorum Sclavorumque suscepit, audivit et absolvit, homines etiam Rabani episcopi adversus dominum suum conspirantes, publice convictos cum eo pacificavit, legatos suos ad fratrem suum Hlotharium in Theodoni villa placitum habentem pro Gisalberto, qui eodem anno ad fidem eius venerat, reconciliationis gratia direxit.

Gotescalcus, qui dicebatur hereticus, Mogontiaci a Rhabano archiepiscopo multisque aliis episcopis rationabiliter, ut plurimis visum fuit, convictus est, licet ille postmodum in sua perduravit sententia. 1. Gotescalcus quoque, quidam presbyter, de praedestinatione Dei prave sentiens, et tam bonos ad vitam quam malos ad mortem perpetuam inevitabiliter a Deo praedestinos esse adfirmans, in conventu episcoporum rationabiliter, ut plurimis visum est, convictus, et ad proprium episcopum Ingmarum Remis transmissus est; prius tamen iuramento confirmans, ne in regnum Hludowici ultra rediret.

a) vasallo 3. 6. b) rabanus 3. hrabanus 4. 5. ita plerumque deinceps. c) VI. kal. iul. 1. 2. 3. 4. V. kal. iul. 5. d) Per idem tempus etc. tota narratio usque in finem anni deest 2. e) suggestisse 3. f) reversus eos expeditione (media exciderunt) 5. g) autem deest 3. h) rabani 1. 2. i) episcopi apud d. 3. k) theotonia 3. 4. 5. l) goteschalhus 3. m) ingumarum 3. 4. 5.

14) Constantiensis. 15) Mogontiaci.

849.

Boemani more solito fidem^a mentientes, contra Francos rebellare moliantur. Ad quorum perfidos motus comprimendos Ernestus^b, dux partium illarum et inter amicos regis primus, comitesque non pauci atque abbates cum exercitu copioso mittuntur. Barbari vero, pro pace et securitate sua obsides se daturos et imperata facturos, per legatos ad Thaculfum^c directos promittunt, cui prae ceteris credebant, quasi scienti⁵ leges et consuetudines Sclavicae^d gentis; erat quippe dux Sorabici limitis, sed in illa expeditione iam tunc graviter vulneratus. Nam pridie, cum exercitus vallum hostium vi magna irumperet, et resistentibus adversariis ex utraque parte multi sine discretionem sauciarentur, ipse in sinistro genu sagitta percussus est; cum legatis vero qui ad eum^e missi fuerant, quo minus ab eis debilitas eius deprehenderetur, equo sedens,¹⁰ simulata sanitate, locutus est. Cumque quibusdam ex primatibus per missos suos legatorum verba nuntiasset, indignati sunt aliqui eorum adversus eum, quasi ceteris praeferrere cupiens, summam rerum gerendarum^f in se vellet inclinare; et citato impetu, inconsultis ceteris, bellum hostibus paci studentibus intulerunt, statimque experti sunt, quid sine timore Dei propria discordium^g possit virtus et audacia. Hostes¹⁵ enim superiores effecti, caedendo persecuti sunt eos usque in castra, occisorumque spolia in conspectu eorum secure^h detrahentes, tantisⁱ eos terroribus affecerunt, ut evadendi spe penitus privarentur. Unde coacti obsides dabant eis, a quibus suscipere dedignati sunt, ut inlaesi ab hostibus, et via tantum^k publica pergentes, in patriam reverti potuissent. Et ut maior confusio superbientibus et de sua virtute praesumentibus²⁰ fieret, contigit eodem anno post non multi temporis spatium in villa Hohstedi¹⁶, quae est in territorio Mogontiaciⁿ, spiritum nequam per os cuiusdam arreptitii^o protestari^p, bello se Boemano praefuisse, sociosque suos Spiritum superbiae atque discordiae fuisse, quorum dolosis machinationibus Franci Boemanis terga vertissent.

850.

Rorih^q, natione Nordmannus, qui temporibus Hludowici imperatoris cum fratre²⁵ Herioldo^r vicum Dorestadum^s iure beneficii tenuit, post obitum imperatoris, defuncto fratre, apud Hlotharium, qui patri successit in regno, proditoris crimine falso, ut fama est, insimulatus, tentus et in custodiam missus est. Unde fuga lapsus, in fidem Hludowici, regis orientalium Francorum, veniens, cum per annos aliquot ibi moraretur, et inter Saxones qui confines Nordmannis sunt mansaret, collecta Danigena³⁰ rum non modica manu, coepit piraticam exercere, et loca regni Hlotharii septentrionalis oceani litoribus contigua vastare: venitque per ostia^t Rheni fluminis Dorestadum^u, et occupavit eam atque possedit; et cum a Hlothario principe sine periculo suorum non posset expelli, cum consilio senatus, legatis mediantibus, in fidem receptus est, ea conditione, ut tributis caeterisque negotiis ad regis aerarium pertinentibus³⁵ fideliter inserviret, et piraticis Danorum incursionibus obviando resisteret. Nordmanni¹⁷ Godafrido duce per Sequanam ascendentes, regnum Karoli praedantur. Ad quorum expulsionem Hlotharius in auxilium vocatus, cum sibi pugnandum esse cum hoste putaret, Karolus, clam mutato consilio, Godafridum cum suis in societatem regni suscepit, et terram eis ad inhabitandum delegavit. Hlotharius vero adventum⁴⁰ suum illo supervacuum videns, ad propria reversus est.

Eodem^v anno gravissima fames Germaniae populos oppressit, maxime circa Renum habitantes; nam unus modius de^w frumento Mogontiaci vendebatur decem siclis argenti. Morabatur autem eo tempore Hrabanus archiepiscopus in quadam villa parochiae suae, cui vocabulum est Winkela^x¹⁸, et pauperes de diversis locis venientes susci-

a) fidem deest 3. b) herustus 3. 4. 5. arnulfus Ann. Mett. c) thaculfum 2. d) sclaviae 3. e) ad eum deest 1? 4. 5. f) gerendarum in se 2. g) discordantium 3. h) securi 3. 4. 5. i) tantisque 3. k) et vita tantum 3. l) virtute summentibus 3. m) hogstedi Bouq. n) mogontiacum 3. o) arepticii 3. p) protestari deest 2. q) roruc 3. 4. 5. r) herioldo 3. harialdo 4. 5. s) dorestatum 2. t) ostia 1? 4. 5. u) dorestatum 2. v) Eodem anno etc. usque se recreantur deest in codice 2. w) modius frumento 3. x) vocabulum 50 est winkella 3. 4. 5.

16) Höchst ad Moenum infra Francofurtum. 17) annis 852 et 855. cf. ann. Bertin. 18) Winkel, infra Elfeld, in dextra Rheni ripa.

piens, cotidie plus quam trecentos alimento sustentabat, exceptis his qui in praesentia illius assidue vescebantur. Venit autem et mulier quaedam pene consumpta inedia, cum puerulo parvulo inter ceteros refocillari^a desiderans, quae priusquam limen portae transcenderet, prae nimia inbecillitate corruens spiritum exhalavit; puer vero mammam matris mortuae quasi viventis de sinu protrahens et sugere^b temptans, multos intuentes gemere ac flere coegit. Quidam etiam in illis diebus de Grabfeldon⁹⁹ cum uxore sua et filio tenero in Thuringiam proficiscens, ut malum inopiae temperare potuisset, uxorem in itinere in quadam silva positus sic affatus est: *Nonne, inquit, melius est, ut puerum istum occidamus, et manducemus carnes eius, quam omnes inedia consumamur?* Illa vero contradicente ne tantum scelus committeret, tandem urgente fame filium per vim de brachiis rapuit maternis, et voluntatem opere complexet, nisi Deus illum sua miseratione praevenisset. Nam, sicut idem postea in Thuringia positus plurimis retulit, cum evaginasset gladium, ut mactaret filium, et in ancipiti positus necem distulisset, vidit eminus duos lupos super unam cervam^c stantes et lacerantes carnes eius, statimque parcens filio ad cadaver cervae cucurrit, et lupos inde abigens, tulit de carnibus praegustatis, et cum incolomi filio ad uxorem reversus est. Prius enim, quando filium tulerat de manibus matris, paululum ab ea declinaverat, ne illa morientem puerum videret vel audiret. At illa, veniente marito, videns recentes carnes et cruore perfusas, putabat filium occisum, et cecidit retrorsum pene exanimis. Ille autem accedens, consolatus est eam, et erigens eam^d, ostendit ei puerum viventem. Tunc illa resumpto spiritu Deo gratias egit, quia filium sanum recipere meruit; nec minus ille, quod eum Deus a liberi interfectione innocuum dignatus est conservare. Ambo tamen de carnibus lege prohibitis necessitate coacti se re-crearunt.

851.

25 Sorabi Francorum fines^f crebris incursionibus atque incendiis infestant. Unde rex Hludowicus^g commotus, cum exercitu per Thuringiam iter faciens, terram eorum ingressus, gravi eos obsidione^h fatigavit; perditisque frugibus et omni spe victus adempta, magis eos fame quam ferro perdomuit. Pippinus, rex Aquitaniae, comprehensus a suis, Karolo regi cum regno traditur²⁰, et clericus effectus²¹ [monastico indutus habitu 1.], Suessionis in monasterioⁱ sancti Medardi retruditur. Similiter et Karolus, frater eius iunior, cum de regno Hlotharii profectus²¹ fratrem invisere disposuisset, tentus est a comitibus Karoli regis, et illo iubente, tonsus in Corbeiense monasterio missus est in custodiam.

852.

Herioldus Nordmannus^k, qui superioribus annis^l iram domini sui Horih^m, Danorum regis, fugiens, ad regem Hludowicum se contulitⁿ, et ab eo benigne susceptus, baptizatus ac fidei sacramentis imbutus est, cum^o per plures annos honorifice inter Francos haberetur, tandem principibus borealium partium et custodibus Danici limitis quasi lubricae fidei et molimine prodicionis coepit esse suspectus, unde et ab eis occisus est. Habita est autem et synodus ex voluntate, atque praecepto eiusdem serenissimi principis in civitate Mogontia, metropoli Germaniae, praesidente Rhabano, venerabili eiusdem urbis archiepiscopo, cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciae, Baioariae et Saxoniae. Et illi quidem de absolvendis quaestionibus ecclesiasticis tractatum habebant, rex vero cum principibus et praefectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam^p synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit, et legationes Bulgarorum^q Sclavorumque audivit et absolvit, Ba-

a) refocillari 3. b) surgere 3. fugere Boug. c) super una corva 1? 4. 5. d) erigens illam 1? 3. 5. e) Anni 850—860. desunt in codice Christiani. f) sine 3. g) Hludowicus desunt 1? 3. 4. 5; in codice 2. legitur rex K.; supra posito 1 lotarius h) eos subsidione 2. ha) effectusque clericus 2. 3. 4. 5. i) suessionis in monasterium 2. k) Tenaldus nordmannus 3. henaldus nordmannus 4. genaldus n. 5. l) annis desunt 2. m) horuc 3. 4. 5. n) contulit ab eo 1. 2. 4. 5. o) cumque 1. p) postquam vero 1. q) vulgarum 2.

19) pagus magnus, in quo ipsum Fuldae monasterium situm erat. 20) anno 852. cf. annal. Bertin. chronicon Engolism. et Aquitanicum sive Memmianum. 21) a. 849. cf. ann. Bertin.

ioariam reversus est; ubi ordinatis et dispositis quae videbantur esse necessaria, sine mora rediens, per alveum Rheni fluminis navigio venit Coloniam. Ubi cum quibusdam ex Hlotharii fratris sui principibus habita locutione, profectus est in Saxoniam ob eorum vel maxime causas iudicandas, qui a pravis et subdolis iudicibus neglecti, et multimodis, ut dicunt, legis suas dilationibus decepti, graves atque diuturnas patiebantur iniurias. Suberant etiam et aliae causae ad seipsam specialiter aspicientes, possessiones videlicet ab avita vel paterna proprietate iure hereditario sibi derelictas, quas oportuit ab iniquis pervasoribus iusta repetitione legitimo domino restitui. Igitur in loco qui appellatur Mimida²², super amnem, quem Cornelius Tacitus, scriptor rerum a Romanis in ea gente gestarum, Visurgim, moderni vero Wisaraha²³ vocant, habito generali conventu, tam causas populi ad se perlatas iusto absolvit examine, quam ad se pertinentes possessiones iuridicorum gentis decreto recepit. Inde transiens per Angros²⁴, Harudos²⁵, Suabos²⁶ et Holsingos²⁷, et per mansiones singulas, prout se praehuit oportunitas, causas populi diudicans, Thuringiam ingreditur; ubi apud Erphestfurt²⁸ habito conventu, decrevit inter alia, ut nullus praefectus in sua praefectura aut quaestionarius²⁹ infra quaesturam suam alicuius causam advocati nomine suscipere agendam; in alienis vero praefecturis vel quaesturis singuli pro sua voluntate aliorum causis agendis haberent facultatem. Inde profectus, diem natalis Domini in Reganesburg celebravit.

853.

Nordmanni per Ligerem fluvium venientes, Turonum Galliae civitatem praedantur, et inter alias aedes ecclesiam quoque sancti Martini confessoris, nemine resistente, succendunt.

Aquitanorum legati Hludowicum regem crebris supplicationibus sollicitant, ut aut ipse super eos regnum susciperet, aut filium suum mitteret, qui eos a Karoli regis tyrannide liberaret, ne forte ab extraneis et inimicis fidei cum periculo christianitatis quaerere cogerentur auxilia, quae ab orthodoxis et legitimis dominis invenire nequirent.

Hemmo, Halberensis¹ episcopus, 5. Kal. Aprilis defunctus est, in cuius locum Hiltigrim² episcopus est ordinatus. Reginheri³ corepiscopus⁴ 6. Kal. Septembris de hoc mundo transiens, Folchaldum⁵ successorem reliquit. Hadowart⁶ quoque, Mimdensis episcopus, 16. Kal. Octobris⁷ diem clausit ultimum, cathedramque suam Thio-trico⁸ dimisit. In Kalendis autem Septembribus basilicam sancti Bonifacii⁹ martyris noctu fures ingressi, partem de thesauro aeccliesiae abstulerunt, et ita hactenus res latet, ut neque auctores facti investigari, neque pecuniae aliquod possit indicium reperi.

854.

Hludowicus, filius Hludowici regis, ad Aquitaniam¹ pergit, volens experiri, si vera essent ea, quae patri suo per legatos gentis promittebantur. Cum ergo venisset,

a) videbantur necessaria 1? 4. 5. b) subdolis iudicium 5. c) appellatur nimia 4. 5. d) wisuraha 1? 3. 4. 5. e) holsingos 3. 4. 5. f) iudicans 2. 3. 4. 5. g) erphestfurt 3. 4. 5. h) suam quaesturam 2. i) halberensis 1. 4. 5. j) albarensis 2. haberensis 5. k) hiltigrim 3. 4. 5. l) rehinheri 3. m) reginhericor episcopus 4. reginhericor episcopus 5. n) folchaldum 3. 4. 5. o) hadawart 3. 4. 5. p) XIII. kal. oct. 3. 4. 5. q) Necrologium Mindensis ecclesiae mpt. lectionem, meliorum codicum auctoritate receptam, confirmat. r) theotrico 3. 4. 5. s) bonifacii 2. 4. 5. t) repperiri 3. u) aquitania 3.

22) Minden. 23) i. e. per Angrariam et pagos Ostfaliae Hardego, Suabengo et Holsigo. Locus memoratu dignissimus, quod eo adhuc aevo pagi cuiusque incolae pro singulari gente habitos fuisse demonstrat. 24) pagi Hardego, a silva Hart, Hartz, nomen sortiti, caput Halberstadum erat. 25) Terra ad meridiem Bodae saeculo sexto, cum Saxonum pars, patria relict, una cum Langobardis Italiam peteret, a

Sigiberto I, Francorum rege, Suavis advenit 46 ad habitandum data est, qui postea cum viginti sex Saxonum redeantium millibus conflictati, sedes istas retinuerant. Gregorii Turon. hist. eccl. I. V. cap. 15. 26) pagus Holsi e meridie pagi Suevon in ipsis Thuringiae confinibus 50 situs erat. 27) Erfurt. 28) advocatus. 29) i. e. Halberstadensis. 30) Moguntinus.

et non esset susceptus nisi ab ea tantum sola cognatione, quam Karolus maxime offendit propter interfectionem Gozberti^a eorum propinqui, quem iussit occidi, ceteris omnibus a susceptione^b eius dissimulantibus, adventum suum illo supervacuum fuisse ratus, cum suis se circa tempus autumnum in Franciam recepit. Nordmanni, qui contu-
 6 nuis viginti annis regni Francoorum fines per loca navibus accessibilia caedibus et incendiis atque rapinis crudeliter vastabant, congregati de regionibus, per quas praedandi cupiditate dispersi fuerant, in patriam suam reversi sunt. Ibi inter Horih^c, regem Danorum, et Godurm^d, filium fratris eius, qui eatenus ab eo regno pulsus piratico more vixit, orta contentione, ita se mutua caede mactaverunt, ut vulgus quidem promiscuum innumerabile caderet, de stirpe vero regia nisi unus puer nullus remaneret^e, Domino sanctorum suorum^f iniurias ulciscente et adversarii^g digna factis retribuente.

855.

Apud Mogontiacum^h terra vicies tremuisse perhibetur. Aeris insolita commotio turbibus ac tempestatibus plagisque grandinum multis damnum intulit. Fulminum ictibus
 15 aedes plurimae crematae sunt, inter quas basilica sancti Kilianiⁱ martyris³¹ Nonis Iunii, clero laudes vespertinas celebrante^j, repentino ictu percussa atque succensa est; et mirum in modum sub laquearibus domus ignis pendulus, inlaesa^k materia, tandiu oberrabat, donec ossa sancti martyris et totus^l ecclesiae thesaurus efferretur inlaesus. Clericorum quoque nonnulli fulmine tacti, inlaesis vestibus per diversa membrorum loca gra-
 20 ves combusturas habuisse reperti sunt. Fertur etiam quendam in illis regionibus hominem ita coelesti igne combustum, ut consumpto corpore^m vestis ab igne remaneret inlaesa. Sequentis vero mensis die octava, instante sollempnitate natalis eiusdem sancti martyris, muros aeclesiae, quos prius coelestis non consumpseratⁿ ignis, subito terribilis exorta tempestas funditus evertit; quam ruinam mors episcopi Gozaldi sub-
 25 secuta est, qui tercio dehinc mense, id est 12. Kal. Octobris, praesentem vitam finiens, Arnun^o, discipulum suum, sibi successorem reliquit. Rex quoque Hludovicus in Sclavos Marahenses^p contra Rastizen^q, ducem eorum, sibi rebellantem parum prospere ducto exercitu, sine victoria rediit, malens adversarium, firmissimo ut fertur vallo munitum, ad tempus dimittere, quam militum suorum periculose pugnando dampna
 30 sustinere. Magnam tamen provinciae^r partem praedis et incendiis vastavit exercitus, non parvamque multitudinem hostium castra regis invadere cupientium usque ad internecionem delevit, sed non impune; quia post reditum regis Rastiz^s cum suis insecutus, plurima trans Danuvium finitimorum loca praedando vastavit. Mense vero Octobri^t 16. Kal. Novemb., per totam noctem igniculi instar spiculorum occidentem
 35 versus per aerem densissime ferebantur. Hlotharius imperator, renuntians omnibus quae habuit, Prumiense monasterium ingressus, effectusque ibi^u monachus, 3. Kal. Octob. mortalem exiit hominem, et ad vitam perrexit aeternam. Principes^v autem et optimates regni filium eius Hlotharium super se regnare cupientes, ad Hludovicum, regem orientalium Francoorum, patruum eius in Franconofurt eum adducentes,
 40 cum consensu et favore illius sibi regnare consentiunt.

Samu-
 hel
 Wan-
 gio-
 num e-
 piscopus o-
 biit.

856.

Mense Februario 4. die mensis eiusdem Rhabanus, archiepiscopus Mogontiacensis aeclesiae, defunctus est, habens in episcopatu annos 8. mensem unum.³¹ Mense Februario, 4. die mensis, defunctus est Rhabanus, archiepiscopus Mogontiacensis ecclesiae, habens in episcopatu annos 9. mensem unum et dies qua-

45 a) gozberti 5. b) ad susceptionem 5. 5. susceptionem 3. c) horic 2. harno 5. 4. 5. Ann. Mett. d) godrum 2. gudurm 3. 4. gudaym 5. guthurm Ann. Mett. e) remanere nullus 3. f) sanctorum virorum suorum 5. g) mogontiacum in margine: al. Wirtzperch 4. h) ciliani 2. chiliani 3. 5. i) celebrante 2. h) inlaesa eraso, laesa 2. l) et totus 1? 4. 5. m) illaesus . . illaesis . . illaesa 2. n) ut combusto corpore 5. o) consumpsit 1? 3. 4. 5. p) harnun 3. 4. 5. q) margenses 3. 4. 5. r) rasticen 3. b. raticen 5. s) provinciae 2. t) rastiz 1. rastizos 2. rastices 3. 4. 5. u) octobrio 3. v) ibi deest 2. w) princeps autem 2. x) habens in episcopatu annos VIII. mensem unum deest 1.

31) Wirziburgi.

Cui Karolus, Pippini regis filius, qui de custodia Corbeiensis monasterii lapsus^a, ad Hludovicum regem patrum suum defecerat, in episcopatu successit 4. Idus Martii, non solum ex voluntate regis, verum etiam ex consensu et electione cleri et populi. 1. 2.

Albrich abbas obiit. Decessit autem et Hatto, abbas Fuldensis coenobii, 2. Idus Aprilis, in cuius locum per electionem fratrum et auctoritatem regiam ordinatus est Thieto^b, unus ex ipsis monachis. Mense vero Augusto Hludovicus rex collectis exercitibus per Sorabos iterum faciens, ducibusque^c eorum sibi coniunctis, Dalmatas^d proelio superat, acceptisque obsidibus tributarios fecit, inde per Boemos transiens, nonnullos ex eorum ducibus in deditorem accepit. In qua expeditione perierunt comites Bardo et Erph^e cum aliis quam pluribus.

857.

Rex Hludovicus mense Februario colloquium habuit in Confluente castello cum Hlothario, nepote suo. Tempore vero quadragesimae placitum habuit apud Wangionum civitatem. Rorih^f Nordmannus, qui praeerat Dorestado^g, cum consensu domini sui, Hlotharii regis, classem duxit in fines Danorum, et consentiente Horico^h Danorum rege, partem regni quae est inter mare et Egidoram cum sociis suis possedit. Otgarius episcopusⁱ et Hruodoltus^j, comes palatii, et Ernestus^k, filius Ernesti ducis^l, cum hominibus suis in Boemos^m missi, civitatem Wistrachi ducis ab annis multis rebellem occupaverunt, expulso ab ea Sclautagoⁿ, filio Wistrachi, qui tyrannidem tunc in ea exercebat. Quo per fugam lapsus et ad Rastizen^o se conferente, frater eius, qui ab eo patria pulsus apud Zistiborum^p Sorabum exulabat, ad regem fideliter^q veniens, loco fratris dux constituitur. Habita^r est autem et synodus apud Mogontiacum^s circa Kalendas Octobris, praesidente Karolo^t archiepiscopo; ubi inter alia quae ventilata sunt de iure ecclesiastico, praesentata est epistola Guntharii, Coloniensis^u episcopi, ad Alfridum^v episcopum^w directa, in qua legebatur, contigisse Coloniae 17. Kal. Octob. terribilem valde tempestatem, populo cuncto prae nimio horrore in basilicam sancti Petri confugiente, et signis ecclesiae concrepantibus, unanimiter Dei misericordiam implorente, subito fulmen inorme^x ignei draconis instar basilicam scidisse ac^y penetrasse, atque ex omni illa multitudine tres homines diversis quidem locis, sed uno ictu in mortem deiecisisse, presbyterum scilicet iuxta altare sancti Petri, diaconum vero ad altare sancti Dionisii^z, laicum autem ad altare sanctae Mariae; alios etiam numero sex^{aa} eodem impetu ita^{ab} prostravisse, ut elati semivivi vix^{ac} convalescerent.^{ad} Feruntur et alia prodigia^{ae} his temporibus Treviri^{af} contigisse, quae ideo scribere distuli, quia de eis certum nuntium non habui.

858.

In Kalendis Ianuariis terrae motus magnus factus est per civitates et regiones diversas, maximus tamen apud Mogontiacum, ubi maceriae antiquae scissae sunt, et ecclesia sancti Albani martyris ita concussa est, ut murus de fastigio^{ag} cadens, oratorium sancti Michaelis ad occidentem basilicae bicameratum cum tecto et laquearibus

a) monasterii elapsus 6. b) VIII. idus 2. 6. sed dominica in 4. Idus Mart. incidit. ba) Hotho 5. c) mense vero Augusto deest 2. d) ducibus 3. 5. e) convictis 3. f) dalmatios 2. g) erpf 1? 4. 5. h) rorico 3. 4. 5. roric Ann. Mart. i) dorestado 2. k) orico 3. l) hruodoltus 1. 2. 3. 4. 5. m) herustus . . herustus 3. 4. 5. n) eois et boemans 5. o) sclautago 1. (6.) scala - iugate filio ducis 4. 5. p) rastizen 3. 4. 5. q) zistiborum 1. 45. zistiborum 3. 4. 5. r) an ad regis fidem? s) Hic fragmentum Lipsiense caec. III. incipit: Anno dominice incarnationis 857 habito est synodus apud mogontiacum. t) praesente 3. u) karlo Fragn. Lipsiense. v) coloniensis 2. 3. w) alfridum 2. alfridum Fr. Lips. x) fulmen inorme 2. fulmen inorme 3. 5. inorme corr. enorme Fr. Lips. y) atque Fr. Lips. z) iuxta Fr. Lips. aa) dyonisiis 3. ab) autem Fr. Lips. b) VII. Fr. Lips. c) deest Fr. Lips. d) vix deest 3. e) ultima Fr. Lips. var. f) treveri 3. g) sciditio 3. 50

32) i. e. Daleminzios. 33) Eichstadiensis. 34) Baioariae praefecti. 35) Hildesheimensem. 36) cf. ann. Bertin. ad h. a.

ruina sua confringens, terrae cosequaret. Mense autem Februario rex cum quibusdam consiliariis suis in Forchheim^a colloquium habuit, inde conducto placito, et designatis ad hoc specialiter comitibus, in villa Alamaniae quae vocatur Ulma³⁰, Notingum episcopum³⁹ et Eburhardum comitem, missos Hludowici nepotis sui, suscepit et audi-
 6 vit; post mediam vero quadragesimam^b venit in Franconofurt, et ibi pascha celebra-
 vit. Interea missi, quos ad Hlotharium nepotem suum directos habuit, veniunt, eum-
 que iuxta conductum in Confluenta castello regi occurrurum esse nuntiant. Rege au-
 tem promissionibus eius credente et ante dies Iulianarum^c ad conductum diem et lo-
 cum veniente, Hlotharius promissa mentitus, neque ipse venit, neque de quis aliquem
 10 mittere voluit; foedus enim cum Karolo contra regem iniit, quod uterque eorum iu-
 ramento firmavit. Qui cum se vidisset inludum esse, reversus^d in Franconofurt, cum
 multa de utilitate regni cum suis tractaret atque disponderet, tunc^e etiam decrevit tres
 exercitus in diversum regni sui terminos^f esse mittendos; unum quidem per Karolophan-
 num, filium suum seniore, in Sclavos Marahenses^g contra Rastizen^h, alterum vero
 15 per Hludowicum, filium suum minorem, in Abodritos et Linones; tertium autem per
 Thachulfumⁱ in Sorabos dicto obedire nolentes, ut sedatis extrinsecus adveniarum
 tumultibus, facilius intrinsecus regni gubernacula disponderet.

Mense autem Iulio collectis et ordinatis exercitibus, iraque^m profectus, repente
 [die media 3. 4. 5.] subit regem curarum maxima moles. Legati enim ab occidente
 20 venerunt, Adalhartusⁿ abbas et Oto^o comes⁴¹, postulantes eum, ut populo periculi-
 tanti et in angustia posito praesentia sua subveniret; quod nisi celeriter fieret, et ex
 parte eius spe liberationis privarentur, a paganis cum periculo christianitatis quaerere
 deberent defensionem, quam a legitimis et orthodoxis dominis invenire non possent.
 Tyrannidem enim Karoli se diutius ferre non posse testati sunt, quia quod ex eis pa-
 25 gani extrinsecus, nemine resistente aut scutum opponente^p, praedando, captivando, oc-
 cidendo atque vendendo reliquissent, ille intrinsecus subdole saeviendo disperderet; nec
 quemquam esse in omni populo, qui iam promissionibus eius aut iuramentis fidem ad-
 hibere praesumeret, cuncta de bonitate illius in desperationem cadentibus. Quibus
 auditis, rex graviter conturbatus est; duplici enim premebatur angustia, quoniam, si
 30 populi vota adquiesceret, contra fratrem, quod impium esset, agere deberet; si au-
 tem fratri parceret, a periclitantis populi liberatione, quod neque impium esset, ces-
 sare deberet. Ad hoc accessit etiam non modicus angustiarum cumulus, vulgi videli-
 cet aestimatio, suspicantis totum quod actum fuerit in huiusmodi negotio, non voto
 fieri populo consulenti^q, sed sola intentione regnum dilatare cupientis; quod longe ali-
 35 ter esse quam se vulgi fert opinio, cuncti consiliorum regis conscii veraci sermone
 testantur. In tali igitur^r curarum molestia positus, tandem consilio sapientium ad-
 quiescens, simul^s et conscientiae suae puritate praeditus, maluit multorum utilitatibus
 consulere, quam unius hominis pertinaciae consentire; precibusque legatorum favens,
 40 sit. Mediante autem mense Augusto, Wangioni^t collecto comitatu per Alsatiam^u pro-
 fectus, venit in Galliam ad villam regiam in regno Karoli, quae vocatur Ponticona^v,
 ubi occurrerunt ei fere omnes primates partium illarum, exceptis eis quos tunc Karo-
 lus secum in praesidio habuit, pugans contra Nordmannos super^w Ligerem fluvium.
 Qui, ut audivit Hludowicum esse intra terminos regni sui, dimissa obsidione, cum
 45 exercitu occurrit ei in^x loco qui vocatur Briacus^y; visaque multitudine orientalium
 simul et eorum qui ex suis^z contra tyrannidem eius coniuraverant, cum se virtute
 cerneret impari, nec posse sine grandi^{aa} periculo suorum cum fratris copiis in acie

a) forchheim 3. forchheim 3. 6. forchheim 4. b) mediam autem quadragesimam 1? 4. 5. c) iulianarum 4. 5.
 d) lethanarum 2. e) conditavit 5. f) inludum reversus 2. g) tum etiam 2. h) regni terminos 2.
 60 i) marahenses 2. margenses 3. 4. (5.) k) rastizen 5. 4. 5. l) thachulfum 3. 4. 5. m) exercitibus itaque
 profectus 2. n) adalhartus 3. o) otto 3. p) opponens 2. q) populo consulenti 1? 4. 5. r) in iula igi-
 ter 5. s) consilio sapientium simul 2. t) wangioni 3. u) alsatiam 3. aliatiam 4. 5. v) ponticon 3.
 w) supra ligerem 5. x) occurrit in 5. y) vocatur briacus 1. z) qui a suis 3. qui e suis 1? 4. 5. aa) grandi
 deest 1.

65 37) Forchheim ad Radantiam. 38) Ulm. 39) aegisi Capit. lib. V. 150. VI. 74. 41) S. Ber-
 Veronensem. 40) Carolus III. cas more Ru-
 mano 7. Kal. Maias celebrandas instituit. An-
 cf. ann. Bertinianos.

congregari, disposito tamen et quasi ad pugnandum milite ordinato, ipse quidem cum paucis latenter abcessit, exercitus vero in loco certaminis derelictus, cognito duois abcessu, ad Hludovicum tranivit. Ille vero, sedato impetu populi Karolum persequi cupientis, ad disponenda regni negotia quasi libera utens potestate, diligentiam curamque convertit. Et primum quidem nimis incauta ducta securitate, omne robur [doctus 5. 4. 5.] exercitus quem ab oriente secum adduxerat, remisit in patriam, frustra in desertores et propria domini proditores spei suae fiduciam ponens. Quorum etiam consilio ibi decrevit hibernare, ignarus per omnia imminenti sibi periculo, quod ei parabatur ex parte Karoli; cuius animum ad ultionem iniuriarum suarum creverant filii Chonradi^a comitis, Hludovicum securum et paucos esse, qui cum eo ex suis remanserant, indicantes^b; quos ille quidem quasi sibi fideles ad explorandos sibi que res nuntiandos actus Karoli transmisserat; illi vero fidem mentiti et Karolo conuncti, quomodo Hludovicus ex improvise cum multitudine exercitus obrueretur, tota intentione moliebantur. Interea nuntiatum est ei, in oriente rempublicam Sorabici limitis esse turbatam, eo quod Sorabi, duce eius Zistiboro^c nomine, sibi fidelissimos, insidioso perempto, defectionem meditentur. Ac per hoc ille quidem ad comprimendam seditionem exortam in regnum suum quanta potuit celeritate regressus est. Karolus vero post discessum eius sedem regni sui, nullo adversante, sine difficultate^d recepit.

Villa quaedam^e haud procul ab urbe Pinguia⁴⁶ sita est, Caput montium vocata, eo quod ibi montes per alveum Rheni fluminis tendentes initium habent^f, quam vulgus corrupte Capmunti⁴⁷ nominare solet; ubi malignus spiritus evidens nequitiæ suae^g ostendit indicium. Nam primum quidem lapides iaciendo et parietes domorum quasi malleo pulsando, hominibus loci illius infestus efficitur; deinde vero manifeste loqui, et furtim sublata quibusdam prodere, post hæc discordias inter habitatores^h eiusdem loci sominare; denique omnium animos contra unum hominem concitavit, ut quasi peccatis illius exigentibus ceteri talia paterentur: et ut maius odium adversus eum excitaret, in quamcumque domum idem homo intravitⁱ, statim malignus spiritus illam excussit. Igitur ex necessitate coactus, cum uxore et filiis foris mansit in agris, omnibus propinquis suis sub tectum suum illum suscipere timentibus. Sed nec ibi tutus fuisse permittitur; nam cum universas fruges^m suas congregasset³⁰ et in acervos collegisset, spiritus nequam ex improvise veniensⁿ cunctas incendit. Ut autem animos vicinorum illum^o interficere cupientium placare^p potuisset, idem ipse ferro fervente de omnibus quæ ei obiciebantur criminibus se ostendit immunem. Missi sunt igitur ab urbe^q Mogontiacæ presbyteri atque diacones cum reliquiis et crucibus, qui malignum spiritum ab eo loco expellerent; sed illis in quadam domo, ubi maxime saeviebat, letanias agentibus et aquam benedictam spargentibus, antiquus hostis nonnullos ex eadem villa illic convenientes iactando lapides cruentavit; tamen modicum temporis a sua infestatione quievit. Postquam vero inde discesserant^r qui missi fuerant, idem hostis multis audientibus lugubres edidit sermones; nam, presbyterum quendam^s nominatim exprimens, se sub cappa illius stetisse professus est ea hora, ut quando aqua benedicta aspergebatur in domo. Quibus se præ timore signantibus, idem hostis de eodem presbytero: *Meus, inquit, proprius est servus; a quo enim quis superatur, huius et proprius est servus; quia nuper, me suadente, cum filia procuratoris istius villæ concubuit.* Quod factum nullus mortalium ante sciebat, exceptis his qui hoc crimen perpetraverant. Patet ergo, quia iuxta Veritatis sententiam nihil^t opertum est, quod non reveletur. His et huiusmodi malis apostata spiritus in loco supra dicto per tria annorum curricula infestus non ante cessavit, donec universa pene aedificia [ibidem 3.] succedendo^u consumeret.

a) chonradi 3. conradi 5. b) remanserant indicantes 1. 3. c) zistiboro 2. zistiboro 3. 4. 6. d) sine difficultate dicit 2. e) Villa quaedam etc. hæc et reliqua huius anni deunt 2. legitur autem in ann. Metensib. in 50 regno quoque Ludovici est quaedam villa ubi malignus etc. usque in finem. f) initium habent 3. g) capmunti 1. cammunti 3. cammunti 5. cammunti alii cammunt in m. mons Lutberch 4. h) spiritus eiusdem suæ 6. i) ostendit initium 3. k) habitores 3. l) idem intravit 5. m) universas fruges 3. n) veniens ex improvise 3. o) vicinorum illorum 5. p) placere 3. q) sunt itaque ab urbe 3. r) vero in die discesserunt 3. s) nam primum quendam 5. t) huius et servus est 3. u) succedendo 4. 6.

46) fratris Iudithæ, matris Karoli regis. 46) Bingen ad Rhenum. 47) Chamund, hodie Kempten, supra Bingham in sinistra Rheni ripa.

859.

Hludowicus rex quasi inchoante verno^a tempore de Gallis^b rediens, Wormatiam venit. Cum frequentibus legatorum suorum discursibus fratris ac nepotis sui sibi animos reconciliare^c studeret, eorumque responsa per internuntios reciproca relatione susciperet, tandem conducto tempore singuli cum aequo numero principum suorum ex adversa parte nominatim expressorum, iuxta Anternacum castellum in quadam insula Rheni^d fluminis navigio vecti convenerunt, reliquo singulorum comitatu super litus ex utraque parte fluminis consistente. Ubi cum diu varia et anceps actarum simul et agendarum rerum agitata esset disputatio, conducto placito autumnii temporis iuxta Basalam communiter habendo, singuli cum suis ad propria reversi sunt. Hludowicus tamen eis, qui priore anno a Karolo deficientes sui effecti sunt, honores quos prius habuerant, impetrare non potuit; dilata enim res est in futuro placito finienda. Interea vero cum suis habita locutione, Thiotonem^e Fuldensis coenobii abbatem ad Hludowicum regem Italiae^f, nepotem suum, et ad Nicolaum^g apostolicum apologetica intentione Romam misit, responsa eorum, si esset possibile, ad conductum regale placitum perlaturum. A quibus honorifice susceptus, cum de gestis praeteriti anni regem per omnia rationabiliter excusaret infamiae, apostolica fultus epistola rediens, iuxta lacum Briganticum ad regem venit, de loco praedicto placiti^h iam tunc reversum, quia ad conductum diem vel locum placiti neuter sibi regum occurrerat. Qui cum de legatione sua regi per omnia satisfecisset, accepta licentia, ad proprium rediit monasterium. Urbsⁱ Mogontina^k cum locis sibi contiguis per totum anni circulum immani terrae motu vexatur. Probus presbyter religiosus, cuius casta conversatio et doctrinae sanctae studium Mogontinam^l illustravit ecclesiam, 7. Kal. Iulii diem obiit; sed quoniam per omnia longum est explicare [texere 3. 4. 5.] qualiter in supradicta ecclesia sine fastidio die noctuque fructuoso labore desudaverit, vel quomodo omnibus omnia factus fuerit, ut cunctos lucrificeret Christo, saltem^m aliqua virtutum illius duobus versiculis non pigeat memoriae commendare, ut ex his cetera divinitus illi collata facilius valeant intelligi:ⁿ

Quam prudens, humilis, patiens, castusque fuisset,
Littera vel lingua nulla referre potest.

860.

Hibernum tempus asperum nimis et solito prolixius erat, frugibusque et arborum proventibus pernoxium. Nix quoque sanguinolenta^o in plerisque locis cecidisse reperta est. Mare etiam Ionium glaciale rigore ita constrictum est, ut mercatores, qui nunquam antea nisi vecti navigio, tunc in equis quoque et carpentia mercimonia ferentes Venetiam^p frequentarent. Hludowicus rex et Karolus frater eius neposque eorum Hlotharius cum primatibus suis in Confluente castello convenientes, pacem inter se et fidelitatem mutuam singuli iuramento firmaverunt, cuius sacramenti series huiusmodi fuit: *A modo et quamdiu vixero, istum fratrem meum^q Karolum et nepotes meos Hludowicum et Hlotharium atque Karolum ad Dei voluntatem, et sanctae ecclesiae statum et honorem atque defensionem, et ad nostram communem salutem et honorem, et ad populi christiani nobis commissi salvamentum et pacem, et ad legis ac iustitiae atque rectae^r rationis conservationem, quantum mihi Deus scire^s et posse donaverit, et ipsi me obaudierint, et a me ipsi quaesierint, vero consilio et, secundum quod mihi rationabiliter et salubriter possibile fuerit, sincero auxilio adiutor ero ad regnum illorum continendum, et nec in vita, nec in membris, neque in regno illorum eos forconsiliabo^t, in hoc, ut ipsi erga me similem promissionem faciant et conservent.*

a) verni 3. b) gallis 3. c) reconciliari 2. d) reni 3. e) theotonem 2. thiodonem 3. tiothonem 4. f) Hludowicum imperatorem italiae 1. g) nicholaum 3. h) locum praedicti placiti 2. i) Urbs mogontia etc. usque ad finem anni desunt 2. k) magontia 3. mogontia 4. 5. l) mogontiam 3. m) saltim 3. 4. 5. n) intelligi 3. o) sanguinolenta 1? 4. 5. p) venetiam 3. q) istum meum fratrem 3. r) iustitiae et rectae 1? 50 4. 5. s) mihi dominus scire 1? 4. 5. t) fores consiliabo 3.

861.

Hudowicus rex conventum habuit in Reganesburg tertia septimana post sanctum pascha, in quo Ernustum^a, summam inter omnes optimates suos, quasi infidelitatis reum publicis privavit honoribus. Utonem⁴⁸ quoque et Berengarium^b fratrem eius, Sigihardum atque Geroltum^c comites, Waldonemque^d abbatem⁴⁹ cum aliis nonnullis quasi complices infidelitatis eius similiter exauctoravit; e quibus Uto et Berengarius^e cum Waldone^f fratre suo in Gallias ad Karolum regem recesserunt, ceteris infra^g patriam in proprietate sua remanentibus. Carlmannus quoque, filiorum regis maximus, res novas molitus est; expulit enim duces, quibus custodia commissa erat Pannonici limitis et Carantani^h, atque per suos marcam ordinavit. Quod regis animum rebellionem suspicantis non parum commovit.

862.

Carlmannus per sacramenta pacis et securitatis suae Reganesburgum venit, et redita ratione convicit adversarios, patrique suo reconciliatur, iuramento confirmans, ne contra eius iustam potestatem quicquam deinceps mente maliciosaⁱ machinaretur. Et Carlmannus quidem ad sua cum pace revertitur; rex vero Mogontiam profectus, occurrentem sibi ad colloquium nepotem suum suscepit Hlotharium^j regem. Eodem quoque anno rex, ducto in Abodritos^k exercitu, ducem eorum Tabomiuizlem^l rebellantem, dicto obedire et filium suum cum aliis obsidibus dare coegit.

863.

Carlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis^m, tam multis criminibus et tam magnis apud patrem absens accusatus est, ut merito reus maiestatis haberi debuisse, si ea quae in eum dicta sunt, ab accusatoribus probari potuissent. Quod regis animum adeo commovit, ut per se ipsum coram frequentia populi sui protestatus sit, Carlmannum filium suum ab eo tempore et deinceps, donec ipse viveret et regnaret, sua voluntate publicis honoribus numquam esse potiturum. Quo audito, Carlmannus ab itinere, quo ad palatium ire coeperat, perterritus in Carinthiam se recepit, ibi tutari apud suos quos sibi fideles arbitratus est volens, donec patris ira quiesceret, et ipse per internuntios veraces sibi fallaciter obiecta purgaret. Interea rex, collecto exercitu, specie quidem quasi Rastizen, Marahensiumⁿ Sclavorum ducem, cum auxilio Bulgarorum^o ab oriente venientium, ut fama fuit, domaturus, re autem vera ad Carantanos^p filium expugnaturus accessit: qui revera se ad id temporis defenderet, nisi prodicione Gundacari^q comitis sui deciperetur incautus, qui totum pene robur exercitus secum habens, quasi vada fluminis Swarzahae^r hostibus prohibetur, cum omnibus copiis transivit ad regem, et praelatus est Carantanis, sicut ei prius occulte promissum est, si dominum suum fraude decepisset. Et hic quidem praefecturae di-

a) hernustum 2. b) berngarius 3. c) fratrem eius atque sigihardum comites 1? 3. 4. 5. d) waldonemque 2. e) complices 2. f) berngarius 3. g) waltone 2. h) intra 1? 4. 5. i) cariantani 2. cartani 3. 5. k) maliciosa 36 mente 2. l) hlotharium. Eodem 2. m) obdritos 3. obodritos 4. 5. n) tabomiuizlem 2. tabomiuizlem 3. tabomiuizlem 4. 5. o) carantini 2. p) margensium 3. 4. 5. constant. q) uulgarum 2. r) carantenos 3. s) gundachari 3. 4. 5. t) fluminis swarzahae 1. 2. fluminis N. 3. 4. 5.

48) de horum cognatione cf. Eckhartum de rebus Franciae orientalis T. II. p. 461. 49) Schwarzacensem ad Rhenum cf. Eckhartum l. c. 50) Swarzaha, in anfractuosa Nivei Montis (der Schneeberg) lateribus orta, viam quae ex Styria per summum Cetium (der Sömmering) Vindobonam ducit, inde ab oppido Schottwien usque ad exitum montium comitatur, ita ut primum sinistro sive occidentali vallis lateri adlabens, mox ubi colles in planitiem decrescunt, in orientem transeat, et vallis ostium praeccludat, Littaham atque Danubium petitura. In eo igitur loco, dextra laevaue montibus,

et in fronte Swarzaha munito, fluminis vadum et unicum idque difficillimum in Carinthiam iter regi Gundacar interdicturus consererat. Situm locorum a. 1820 et 1821 inspexi. Via ipsa, qua Carolus VI. Augustus mare Superum Marti Mercuriove aperuisse non incongrue legitur, per saxa ingentia ascendit, in ipso loco Schottwien ita angusta, ut porta iniecta et castello desuper imposito penitus claudi et interdici poterint. Porta et munitionis ruinae extant. Locus praeterea theloneo a mercatoribus exigendo peropportunus, eoque iam aeculis 13. et 14. notus.

gaitatem hoc modo promeruit. Carlmannus vero per iuramenta principum venit ad patrem, de obiectis sibi criminibus securus, quia innocens erat; et testimonio conscientiae fretus, laetum se per omnia exhibebat atque iocundum.^b

Ea tempestate^a Karolus, archiepiscopus Mogontiacensis ecclesiae, 2. Non. Iunii defunctus est, et Liuthbertus eiusdem sedis honore sublimatus 2. Kal. Decembris.^c In regno quoque Hlotharii, pro eo quod dimissa uxore legitima alteram duxit, synodus in Mettis collecta^d est omnium episcoporum eius praeter Hungarium Traiectensem, quem aegritudo detinuit: aderant et missi Nicolai pontificis Romani, ob eandem causam diligenter investigandam directi. In qua negotio ventilato, rex factum suum propter quod arguebatur, consilio et auctoritate episcoporum suorum se fecisse testatus est. Quod illi non inficientes^e, quasdam assertiones rationum verisimilium, quibus gestae rei qualitatem munire nisi sunt, opposuerunt^f, easque litteris comprehensas, ut legati apostolici suggesserunt, per Guntharium Agrippinae Coloniae^g, et Thiotgaudum^h Trevirensemⁱ, Galliae Belgicae archiepiscopos, Nicolao^j apostolicae sedis pontifici pro-
 15 bandas transmiserunt. Qui, convocato Romanae sedis episcoporum concilio, et Mettensem anathematizavit synodum, et ad se missos episcopos deposuit et communione privavit: iuste quidem et canonice, ut scriptis suis ipse testatur; iniuste vero, sicut illi rescriptis et assertionibus firmare conantur. Scripturam^k autem utriusque partis quisquis curiosus scire voluerit^l, in nonnullis Germaniae locis poterit invenire.

20 a) patrem et de 5. b) iocundum 1? 4. 5. c) iocundum ea tempestate. Karolus 3. d) Et a tempestate 3. e) est. Cui Liuthbertus in episcopatus honore successit II. kal. decembris 1. f) mettis congregata est 4. 5. g) illi inficientes 1. h) obposuerunt 3. i) guntharium agrippinae 2. k) theotgaudum 3. theotgaudum 1? 4. 5. l) treverensem 1? 4. 5. m) nicolao deest 3. n) Scripturam etc. deest 3. 4. 5. o) scire desiderat 2.

Karol. archiepis-
 pus obiit.

Hucus-
 que Ruodolfus.

ANNALIUM FULDENSIIUM PARS TERTIA

inde ab a. 863 usque ad a. 882,

AUCTORE INCERTO.

[Propterea partis utriusque scriptorum seriem his annalibus inserendam esse iudicavi, discernendae rei veritatem lectoris arbitrio derelinquens. Et haec quidem sunt apostolicae sedis decreta synodalia:

Nicolaus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis fratribus nostris, archiepiscopis in regno Hludawici regis Germani constitutis. Scelus, quod Hlutharius rex, si tamen rex veraciter dici possit, qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrenat, sed lubrica enervatione magis ipsius illicitis motibus cedit, in duabus feminis, Teutperga^a scilicet et Waltruda^b, commisit, omnibus manifestum est. Sed et dudum episcopos Theutgaudum et Guntharium in tali facto eum habuisse tutores atque fautores, pene totus nobis orbis undique ad limina seu sedem confluentem apostolicam referebat, absentibus quoque idipsum nostro scribentibus apostolatu.
 35 Quod nos tanto credere renuimus, quanto de episcopis tale quid audire nullatenus sperabamus; donec ipsi Romam tempore concilii venientes, coram nobis et sancta synodo tales inventi sunt, quales fuerant a multis saepissime praedicati; ita ut scriptura, quam suis stipulaverant manibus, quamque volebant ut nostro roborarem cyrographo^c, caperentur, et dum muscipulam innocentibus opponere satagerent, insidiis suis illaqueati sunt ipsi. Sic completum est, Deo auctore, quod in proverbii legitur^d: „Frustra iactatur ante oculos rete pennatorum.“ Siquidem ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos vero qui in hoc flagitium falso cecidisse dicebamur, favente Domino cum iusticiae propugnatoribus resurreximus et erecti sumus. Igitur decernente nobiscum sancta synodo, in praesentia depositi, et ab officio sacerdotali excommuni-

35 a) teudberga 4. teuberga 5. b) waltruda 3. waltrada 4. 5. c) chirographo 4. 5.

51) Prov. I. 17.

cati, atque a regimine episcopatus alienati indubitanter existunt. Unde vestra fraternitas canonum normam custodiens, et decretorum sanctiones observans, caveat ne hos, quos nos abiecimus, recipere in sacerdotum catalogo praesumat. Depositio- nis autem sententia, quam in praedictos Theutgaudum^a et Guntharium protulimus, cum ceteris capitulis quae sancto concilio nobiscum sanctiente promulgavimus, infe- rius annexa monstrabitur:

De synodo in Mettensium urbe a Thietgaudo et Gunthario archiepi- scopis congregata penitus abolenda. Capitulum 1.

„Synodum, quae nuper, id est sub piissimo imperatore Hludowico per indictio- nem undecimam mense Iunio, in Mettensium urbe ab episcopis, qui nostrum prae- venerant iudicium^b, collecta est, quique apostolicae sedis instituta temere violarunt, ex tunc et nunc et in aeternum iudicamus esse cassatam, et cum Epheseno^c latroci- nio reputatam, apostolica auctoritate in perpetuum esse sancimus dampnandam, nec vocari synodum, sed tamquam adulteris faventem prostibulum appellari decernimus.

Capitulum 2. Depositio Theutgaudi et Guntharii archiepiscoporum.

„Theutgaudum^d Treverensem, primatem Belgicae provinciae, et Guntharium Agryppinae^e Coloniae episcopos, nunc coram nobis et sancta synodo sub gestorum insinuatione, qualiter causam Hlutharii regis, et duarum mulierum eius, Theutper- gae^f scilicet et Waltrudae^g, se recognoverint et iudicaverint, scriptum super hoc propriis roboratum manibus offerentes, nichilque se plus vel minus aut aliter egisse, ore proprio multis coram positis affirmantes, et sententiam, quam a sede apostolica in Ingildrudem uxorem Busonis^h sanctissimus frater noster Mediolanensis archiepis- cus Tado et ceteri coepiscopi nostri petierant emittendam, et nos divino succensi zelo sub anathematis obstestatione canoniceⁱ protuleramus, publice viva voce se vio- lasse contententes, in quibus omnibus invenimus eos apostolicas atque canonicas san- ctiones in pluribus excessisse, et aequitatis normam nequiter temerasse, omni iudi- camus sacerdotii officio permanere penitus alienos, Spiritus sancti iudicio et beati Petri per nos auctoritate omni episcopatus exutos regimine consistere diffidentes. Quod si iuxta praecedentem consuetudinem tamquam episcopi ausi fuerint aliquid de sacro ministerio contingere, nullo modo liceat eis nec in alia synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis: sed et communicantes eis omnes abici de ec- clesia, et maxime si, postea quam didicerint adversus memoratos prolatam fuisse sententiam, eisdem communicare^k temptaverint.

Capitulum 3. De ceteris episcopis.

„Ceteri autem episcopi, qui complices horum, Theutgaudi scilicet et Guntharii, vel sectatores esse feruntur, si cum his coniuncti sedicionem, coniurationes vel con- spirationes fecerint, vel si a capite, id est a sede beati Petri, illis haerendo dissen- serint, pari cum eis dampnatione teneantur astricti. Quod si cum sede^l apostolica, unde eos principium episcopatus sumpsisse manifestum est, sapere de cetero per se- metipsos, vel missis ad nos legatis cum scriptis suis, professi extiterint, noverint sibi a nobis veniam non negandam, nec amissionem honorum suorum pro retroactis praesumptionibus, aut subscriptionibus quas pro infamis^m fecerunt gestis, per nos nullo modo formidandam.

De Engildruda. Capitulum 4.

„Engildrudam, filiamⁿ quondam Mactifredi comitis, quae, Busone^o proprio viro relicto, ecce iam per septem circiter annos hac atque illac vagabunda *discurrit*^p, nu- per cum fautoribus suis regulariter anathematizavimus: sed propter contumaciam ite- rato^q anathematis duximus vinculis innodandam.^r Sit igitur a Patre et Filio et Spi-

a) theutgaudum 3. b) nostrum spreverant iudicium 3. c) ephesino 4. 5. d) teutgaudum 3. e) agrippinae 4. 5. f) theupergae 3. g) waltrudae 3. 4. 5. h) bosonis 4. i) obstetante canonice 3. k) eidem com- municare 3. l) cum de sede 3. m) quas pro infanis 3. quas pro insanis 4. 5; quas in profanis *Ann. Bert.* n) engildrudae filiae 3. o) bosone 4. a) bussone 6. p) *discurrit deest* 3. 4. 5. q) contumaces eam iterato 3. r) innodandam 3.

„ritu sancto, uno et vero Deo, et ab omnibus sanctis patribus, et ab universa sancta
 „Dei catholica et apostolica^a ecclesia, et a nobis penitus anathema, cum omnibus com-
 „plicitibus, communicatoribus atque auxiliatoribus suis: ita ut, sicut iam decrevimus,
 „si quis ei communicare vel favere in aliquo praesumpserit, siquidem clericus fuerit,
 6 „in eodem vinculo constrictus, officium clericatus amittat; monachi vero et laici, si
 „inobedientes decreto praesenti fuerint, similiter anathematizentur. Sane si eadem
 „mulier ad virum suum reversa fuerit, vel apostolicam beati Petri sedem Romam
 „properans accesserit^b, veniam ei post dignam satisfactionem procul dubio non nega-
 „bimus. Verumtamen sub priori vinculo anathematis, quo illam prius et nunc obli-
 10 „gavimus, interim constricta permaneat. Si quis autem eidem Engildrudae apostoli-
 „cam beati Petri sedem Romam specialiter properanti vel occurrenti nescius commu-
 „nicaverit, aut sciens opem in veniendo praestiterit, nullo pro hoc vinculo teneatur
 „innexus.

De sententiis atque interdictis sedis apostolicae. Capitulum 5.

„Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones vel decreta pro catholica fide,
 15 „pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum,
 „vel interdictione imminentium vel futurorum malorum, a sedis apostolicae praesule
 „salubriter promulgata contempserit, anathema sit.“

Episcopi vero supradicti postquam dampnati sunt, haec rescripserunt: *Capitulum primum.*

20 *Nicolao pontifici Guntharius atque Theutgaudus:*

Patres episcopi et fratres coepiscopi nostri ad te nos direxerunt, et nos sponte ivimus, consulere videlicet, expleta generali legatione, tuum magisterium super his specialiter, quae pariter, prout nobis visum fuit, et addicentibus^d notum esse potuit, iudicavimus, auctoritates rationesque quas secuti fuimus scriptis ostendentes, ut tua sapientia perscrutatis omnibus, quid inde sentiret et quid velles, nobis paterno demonstrares affectu, nosque fraterna caritate procurares: et, si melius illud tua sanctitas inveniret, ut nos instrueres et doceres, suppliciter obsecravimus, parati, quicquid rectius et probabilius esset, libenter amplecti.

Capitulum 2. Sed nos per tres hebdomadas^e tuum expectantes responsum, nichil certitudinis, nihilque doctrinae nobis expressisti; tantum quodam die in publico dixisti, nos excusabiles apparere et innocentes iuxta nostri assertiones^f libelli.

Capitulum 3. Ad ultimum autem nos evocati, ad tuam praesentiam deducti sumus nihil adversitatis suspicantes; ibique obseratis hostiis^g, facta more latrociniali conspiratione, ex clericis et laicis turba collecta et permixta, nos violenter inter tanto opprimere studuisti, longa scilicet intercapedine a nostris et clericis et laicis separatos, atque sine synodo et canonico examine^h, nullo accusante, nullo testificante, nullaque disputationis discretionem dirimente, vel auctoritate probationisⁱ convincente, absque nostri oris confessione, absentibus aliis metropolitanis et diocesanis coepiscopis et confratribus nostris, extra omnium omnino consensum, tuo solius arbitrio et tyrannico furore nosmet dampnare voluisti, subito quadam tibi cartula et improvide porrecta, lectoris officium assumens, assistente lateri tuo Anastasio, olim presbytero ambitus dampnato et deposito et anathematizato, cuius scelerato magisterio tuus praecipitatur furor.^k

Capitulum 4. Ergo tuam pravam sententiam a zelo rectitudinis alienam, iniustam et irrationabilem, canonicis legibus contrariam, nequaquam recipimus, immo cum omni costu fraterno, quasi nefas atque maledictum frustra prolatum, contempnimus atque abicimus, tibi anathematorum^l et religionis sacrae abiectorum et contemptorum fautori et communicatori revera communicare nolumus, contenti tocius ecclesiae

a) et apostolica deest 3. b) accesserit deest 3. 4. 5. c) haec scripserunt 3. d) et adicentibus 3. et adicentibus 4. et adicentibus 5. quarum quidem lectionum nulla sententia praebet; addicere contra pro adiudicare saepius usurpatum, leni remedio restituendum videtur. e) hebdomadas 4. 5. f) assertiones nostri 4. 5. g) ostiis 4. 5. h) et sine canonico examine 4. 5. i) auctoritate probatione 3. auctoritatum probatione 4. auctoritate ac probatione 5. k) magistro tuo praecipitatur furor 3. l) anathematorum 3. 4. 5.

communione et fraterna societate, quam tu arroganter te superexaltans despicias, te-
que ab ea elationis tumore indignum faciens segregas.

Capitulum 5. Igitur ex tuae levitatis temeritate propria tibi met sententia ana-
thematis plagam inflixisti, exclamans: „Qui apostolica praecepta non servat, anathe-
ma sit;“ quae tu multipliciter violare et violasse dinosceris, divinas leges simul et
sacros canones calcans, et quantum in te est evacuans, praedecessorum tuorum, pon-
tificum Romanorum, vestigia sequi nolens. Nunc ergo, qui fraudulentiam et callidi-
tatem experti sumus, indignationem quoque tumidumque potentatum agnoscimus, ni-
hil tibi tuaeque superbiae cedimus, qua nos ad vota nostrorum, quibus faves, inimi-
corum obruere festinabas; sciesque nos non tuos esse, qui te iactas et extollis. cleri-
cos, quos ut fratres et coepiscopos recognoscere, si elatio permitteret, debueras. Et
haec tibi nostri ordinis non inscii, nimirum tua improbitate compulsi, responde-
mus, non quasi ad illatam nobis contumeliam provocati, sed contra tuam iniquita-
tem ecclesiastico zelo accensi, nec nostrae vilitatis personam attendentes, sed om-
nem nostri ordinis universitatem, cui vim inferre conaris, prae oculis habentes.
3. 4. 5.]

864.

[Guntharius Coloniae civitatis episcopus, poenitentia ductus, quod contra domnum
apostolicum iniustae rationis contentionem inchoaverat, reconciliationis suae et emen-
dationis gratia Romam profectus, in praesentiam apostolici viri Nicolai venit, sed ve-
niam minime consecutus est. 3. 4. 5.]

Hludowicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus, Ra-
stizen in quadam civitate, quae lingua gentis illius Dowina, id est puella, dicitur,
obsedit. At ille, cum regis copiis congregari non auderet, atque loca sibi effugiendi
denegata cerneret, obsides, quales et quantos rex praecepit, necessitate coactus dedit;
insuper cum universis optimatibus suis, fidem se cunctis diebus regi servaturum esse,
iuramento firmavit, licet illud minime servaverit.

Hludowicus et Karolus reges et fratres apud Dusiacam villam mense Septem-
bri convenientes, foedus ineunt, et quicquid inter eos levitate humana vel suggestione
militum perperam gestum fuerat, sibi mutuo dimittunt, cuncta retro oblivioni tra-
denda censentes. Huius autem foederis pactum inviolabiliter omni tempore conservan-
dum testes et admonitores idonei ex utraque parte statuuntur. Nam Hludowicus ex
parte Karoli Hincmarum, Remensem episcopum, et Engilramnum comitem, Karolus
vero ex parte Hludowici Liutbertum archiepiscopum et Alfridum antistitem elegit,
ut si forte ab aliquo eiusdem pacti iura laederentur, his admonentibus et gesta priora
ad memoriam revocantibus, facilius in pristinum statum reformari possent. Gunthar-
ius, Coloniae civitatis episcopus, poenitentia ductus, quod ministerium sacerdotale ab
apostolico sibi interdictum contingere praesumpserat, Romam profectus est, sed resti-
tutionis vel satisfactionis locum minime invenit.

Fr-
nust
obit.

865.

[Ruodolfus Fuldensis coenobii presbyter et monachus, qui apud tocius pene Ger-
maniae partes doctor egregius et insignis floruit hystoriographus et poeta, atque om-

a) dignosceris 4. 5. b) nimirum 3. 4. 5. c) tuam improbitatem 3. d) nostrae utilitatis personam 3. e) In-
itio huius anni in codicibus 3. 4. 5. narratio de Gunthario prima vice, et suo loco in fine iterum legitur. f) pro-
fectus est in 3. g) rex in mense 1? 4. 5. h) id est puella deest 1. i) regis exercitibus congregari 1. k) du-
sicam 3. 4. 5. l) mense octobrio 2. m) engilramnum 1? 3. 4. 5. n) liutbertum 4. 5. o) ammonentibus 3. 4. 5.
p) pristinum statutum 3. q) Ruodolfus etc. usque cum pace revertitur romam non leguntur in 1. et 2. r) hi-
storiographus 4. 5.

52) Vicus Deben in confinibus Austriae et Hungariae, cuius ab occidente rupes alta et cacumine murorum et turrium ruinas lustra-
vi, et firmissimum natura locum miratus sum.
53) slavica lingua. 54) in pago Tullensi, Lab-
beo Tousy, Michaeli Germano lib. 4. de re
diplomatica Tullei aux groseilles. Bouquet.

nium artium nobilissimus auctor habebatur, 8. Id. Martii diem ultimum feliciter clausit. Decessit eodem anno^a Ernestus comes. Et Arsenius^b episcopus, Nicolai papae Romanae urbis legatus, ob pacem et concordiam inter Hludowicum et Karolum fratrem eius, necnon Hlotharium nepotem eorum, renovandam atque constituendam missus est in Franciam; qui apud villam regiam Franconofurt a Hludowico rege honorifice susceptus et muneribus magnificis honoratus, conditioque inter eos placito de supradicta conventionem apud Agryppinam^c Coloniam habituro, ad Karolum regem in Galliam pergit. Illic quoque mirifice a rege susceptus regalibusque donis sublimatus, propter conductum placitum Agryppinam^d, ut diximus, Coloniam venit, ibique obviam ei duo fratres, Hludowicus videlicet atque Karolus, absente Hlothario nepote eorum, ad conductum placitum convenerunt, multisque ibidem causis bene dispositis, cum pace revertitur Romam. 3. 4. 5.]

Werinarius^e comes, unus ex primoribus Francorum, apud Hludowicum regem accusatus, quasi Rastizen suis hortationibus adversus eum incitasset, publicis privatus est honoribus. Arsenius episcopus, Nicolai Romani pontificis^f legatus, ob pacem et concordiam inter Hludowicum regem et nepotes eius, Hludowicum videlicet Italiam imperatorem et Hlotharium fratrem eius, renovandam missus^g est in Franciam. Qui mense Iunio veniens, apud Franconofurt^h a Hludowico rege honorifice susceptus est, a quo absolutus in Galliam perrexit, et Theotpergamⁱ reginam a Hlothario dudum dimissam, sicut ei ab apostolico iniunctum fuerat, eidem regi restituens^j, Waldradam^k concubinam eius in Italiam duci praecepit: et ut Hlotharius Theotpergam^l quemadmodum rex legitime sibi coniunctam deinceps tractaret reginam, duodecim ex optimatibus eiusdem regis iuramento firmare coegit. Deinde in regnum Karoli profectus, multisque ibi quorum gratia illuc venerat bene dispositis, Romam revertitur. 3. 4. 5.]

866.

Hludowicus, Hludowici regis filius, graviter ferens, quod rex quaedam beneficia illi subtrahens Carlmanno fratri suo reddidit, patri molestus efficitur. Nam nuntiis per universam Thuringiam et Saxoniam missis, quoscumque^m potuit ad se traxit, et contra regem rebellare disposuit; Werinarium quoque, Utonem et Berengarium comites, a patre suo depositos, suis adhibens consiliis, pristinam eis dignitatem se restitutum esse promisit. Sed et Heinricumⁿ, principem militiae suae, ad Rastizen destinavit, obnixè postulans, ut eiusdem conspirationis fautor fore^o non recusaret. Quo comperto, rex Carlmannum ad tuitionem Baioariae derelinquens, concitus venit in Franciam, et a suis undique confluentibus apud Franconofurt^p honorifice susceptus est, et conspirationem exortam facile restrinxit^q. Tanta etenim multitudo fidelium suorum cum eo tunc aderat, ut pars adversa, nisi timor filii eius adfuisset^r, ligari proculdubio potuisset. Interea Guntholdus, quidam de satellitibus Carlmanni, contra dominum suum dimicare volens, amisso exercitu vix vivus evasit. Hludowicus vero, mediante Liutberto archiepiscopo aliisque pacis amatoribus, mense Novembrio apud Wormatiam patri suo reconciliatur.

Ea tempestate apud Mogontiacum quidam de hominibus Liutberti archiepiscopi, orta seditione, interfecti sunt, quorum mors graviter in auctores seditionis vindicata est. Quidam enim in ligno suspensi, alii manuum et pedum summitatibus amputatis, etiam lumine^s oculorum privantur; nonnulli omnia sua relinquentes et mortem evadere cupientes, exules effecti sunt. Legati^t Bulgarum Radesponam ad regem venerunt, dicentes regem illorum cum populo non modico ad Christum esse conversum, simulque petentes, ut rex idoneos praedicatores christianae religionis ad eos mittere non differret.

a) decessit autem eodem anno 4. b) comes. Arsenius 4. c) agryppinam 4. 5. *lit.* d) ad agryppam 3. e) Werinarius etc. usque in finem anni, in 3. 4. 5. anno sequenti 866. adscribitur. f) nicolai pontificis 3. g) fratrem eius missus 2. 3. 4. 5. h) frantiam 2. i) franconofort 3. k) theotpergam 2. theutpergam 3. 4. 5. l) eidem restituens 3. 4. 5. m) waldratam 1. vuldradam 2. n) theutpergam 3. 4. 5. o) quosque 3. quos 1? 4. 6. p) heinricum 2. q) heri 1? 4. 5. r) franconofort 3. s) exstinxit 1? 4. 5. t) fuisset 3. u) etiam et lumine 3. v) Legati bulgarum etc. usque in finem anni desunt 2.

867.

Rex Hludowicus Bulgarum petitionibus annuens, Ermenrichum⁵⁵ episcopum cum presbyteris et diaconibus ad propagandam fidem catholicam praefatae genti destinavit. Sed cum illuc pervenissent, episcopi a pontifice Romano missi totam illam terram praedicando et baptizando iam tunc repleverant. Quapropter isti, accepta a rege licentia, redierunt in sua. Hlotharius rex promissionem suam, quam super Theotperga regina legato pollicitus est apostolico, irritam ducens, atque iuramentum optimatum suorum flocci pendens, iterum Waldradae ab Italia revocatae se clanculo sociavit. Unde Nicolaus apostolicus, divino zelo commotus, per diversas christianae religionis provincias, Italiae videlicet, Germaniae, Neustriae atque Galliae, regibus et episcopis destinavit epistolas, in quibus eam cum universis complicibus et communicatoribus factoribusque suis⁴ a consortio sanctae ecclesiae usque ad poenitentiae satisfactionem sequestravit. Misit praeterea epistolam filiis Hludowici regis de honore parentum servando.

⁵Ruodbertus⁵, Karoli regis comes, apud Ligerim fluvium contra Nordmannos fortiter dimicans occiditur, alter quodammodo nostris temporibus Machabaeus⁵, cuius proelia quae cum Brittonibus et Nordmannis gessit, si per omnia scripta fuissent, Machabaei gestis aequiparari^h potuissent. Terrae motus per plurima loca factus est 7. Id. Octobris.

868.

Nicolaus, pontifex Romanus, episcopis Germaniae duas destinavit epistolas, unam quidem de factionibus Graecorum, alteram vero de Theotgaudi et Guntharii episcoporum depositione, in qua refert eos septem capitalia crimina commisisse, et ob hoc pristinae dignitatis restitutionem nequaquam eos in sempiternum recipere posse commemorat. Synodus apud Wormatiam mense Maio habita est praesente Hludowico rege, ubi episcopi nonnulla capitula de utilitate aecclesiastica conscribentes, Graecorum ineptiis congrua ediderunt responsa. Hlotharius rex Romam profectus, summo studio nisus est Waldradam^k cum consensu et favore Nicolai pontificis matrimonio sibi coniungere; sed eum iam defunctum reperiens, in Beneventum ad fratrem suum Hludowicum perrexit, et huius copulae fautorem^l illum fore postulavit apud Adrianum, qui Nicolao in pontificatu successit; sed petitionis effectum minime consecutus est.

Eodem^m anno stella cometes per aliquot noctes apparuit; fontes quoque et flumina propter nimiam ymbrium inundationem crescendo intumuerunt, et per diversa loca in frugibus et aedificiis dampnum fecere non modicum. Hanc plagam famem etiam magna cum ingenti pernicie humani generis per totam Germaniam et Galliam secuta est.

869.

Selavi qui vocantur Behemi, terminos Baioariorum crebris incursionibus infestant, et quasdam villas incendio tradentes, mulieres inde duxere captivas. Contra quos Hludowicus rex tutores partium illarum interim misit, donec ipse oportuno tempore suorum vindicaturus iniurias, in desertores arma corripere. Carlmannus exercitibus Rastizi bis numero congressus, victor extitit, praedam inde capiens non modicam, sicut ipse litteris ad patrem suum destinatis retulit. Sorabi et Siusli⁵⁶, iunctis

a) Rex Hludowicus . . . redierunt in sua deest 2. b) ermenricum 3. 4. 5. c) religionis partes 1. d) fautoribus suis 3. e) Ruodbertus . . . VII. id. octobris deest 2. f) ruodbertus 3. g) alter quodammodo n. t. machabaeus etc. usque aequiparari potuissent insertum est ann. Mettens. h. a. h) aequiparari 5. i) In codice 2. numerus DCCCLXVIII. qui primo scriptus erat, ab ipso scriptore in DCCCLXVII. correctus; ita anni sequentes 868, 869, 870 etc. signati: Lambecius vero aut modernorum aequus, singulis et inde ab a. 874 binis lineolis adiectis, numeros 868, 869 etc. et 876, 877 etc. restituere conatus est. k) waldradam 2. l) huius copulae fautorem 3. m) Eodem anno etc. . . . secutus est deest 2.

55) Pataviensem. 56) inter Muldam et Albin et oppida Delitschiam et Torgauiam habitasse, ex allatis in chronico Gottwicensi locis intelligitur.

sibi Behemis* et ceteris circumcirca* vicinis, antiquos terminos Thuringiorum* transgredientes, plurima loca devastant, et quosdam sibi incaute congregientes interficiunt. Gundacar*, vassallus Carlmanni, qui multis periuriis et dolosis machinationibus Hludowico regi eiusque filiis saepenumero extitit infidelis, et proprium dominum derelinquens ad Rastizen⁴ defecerat, contra patriam more Catilino dimicare volens, occisus est. Hic, Carlmanni ducibus ad locum certaminis propinquantibus*, dixisse fertur ad eos, quibus a Rastizo erat praelatus: *Pugnate fortiter vestram patriam tuentes; ego enim in hoc certamine vobis proficius non ero, quoniam sanctus Emmerammus ceterique sancti, in quorum reliquiis Hludowico regi filiisque illius⁴ fidem me servaturum esse iuravi, meum clypeum⁶ et hastam tenentes⁶, mea brachia iusum⁶⁷ depri-munt, et me undique constrictum quasi loris ligatum retinent, ita ut nec manum quidem ad os mittere praevaleam!*⁸ Dum haec infelix loqueretur, nostris supervenientibus occubuit, Domino illi infidelitatis suae condignam mercedem retribuente. Quod cum regi relatum fuisset, omnes in commune laudare Dominum¹, signis etiam cunctarum in Reganesburg aecclesiarum concrepantibus, pro interitu hostis extincti praecepit. Hlotharius rex, infecto negotio propter quod Romam venerat, in regnum suum redire volens, apud Plasentiam², Italiae urbem, mense Iulio diem obiit; plurimique de optimatibus illius in eodem itinere consumpti sunt. Mense vero Augusto rex Hludowicus, collectis copiis, in tres partes divisit exercitum; nam³ aequivocum suum cum Thuringiis³ et Saxonibus ad comprimendam Sorabum audaciam destinavit; Baioarios vero Carlmanno in adiutorium fore praecepit contra Zuentibaldum⁴, nepotem Rastizi, dimicare volentem; ipse autem Francos et Alamannos secum retinuit adversus⁴ Rastizen pugnaturus. Cumque iam proficiscendum esset, aegrotare coepit; unde necessitate compulsus, Karolum filiorum suorum ultimum eidem exercitui prae-fecit, Domino exitum rei commendans. Qui dum cum exercitu⁵ sibi commisso in illam ineffabilem Rastizi munitionem et omnibus antiquissimis dissimilem⁵⁸ venisset, Dei auxilio⁵ fretus, omnia moenia regionis illius cremavit incendio, et abscondita quaeque in silvis vel defossa in agris repperiens cum suis diripuit, omnesque sibi congregientes fugere compulit vel interfecit. Nec minus Carlmannus regnum Zuentibaldi, nepotis Rastizi, igne et gladio depopulatur: vastataque omni regione, Karolus et Carlmannus fratres convenerunt, de victoria sibi coelitus data gratulantes. Interea Hludowicus, frater illorum, cum Sorabis manum conserens, primo quidem quibusdam occisis, hostes terga vertere coegit; deinde vero non modica ex eis multitudine prostrata, et Behemis⁶ qui a Sorabis mercede conducti fuerant, partim occisis, partim turpiter ad sua redeuntibus, ceteros in deditionem accepit.

Dum haec in diversis locis gerebantur, Hludowicus rex apud Radasbonam⁷, Baioariae civitatem, gravi detinebatur infirmitate, ita ut medici illum sanitatem recuperare posse desperarent. Quapropter omne aurum et argentum, quod in thesauris illius inveniri⁷ potuit, per diversa monasteriorum loca distribuit, et pauperibus erogavit; unde et a coelesti medico, cui se suaque omnia commendavit, curari promeruit. Karolus vero rex, comperta Hludowici fratris sui infirmitate, regnum Hlotharii invasit et secundum libitum suum disposuit, atque ad se de eodem regno venire nolentes publicis privatisque rebus privavit; qui etiam pravorum usus consilio, in urbe Mettensi diadema capiti suo ab illius civitatis episcopo imponi, et se Imperatorem et Augustum, quasi duo regna possessurus⁸, appellari⁷ praecepit. Omnes autem Hludowici

a) behemius 4. 6. a) behemis circumcirca 3. b) thuringorum 3. c) cundachar 3. 4. 5. d) ad rastizo 3. e) appropinquantibus 1? 4. 5. f) filiisque ipsius 3. g) clipeum 2. h) meum clypeum et hastam tenentes deest 1. i) iusum deest 1. brachia iusum 2. 3. brachia et iusum 4. brachia iisdem 5. veram igitur lectionem, quam nullus codex exhibet, restituere proclive erat. k) mittere valeam 1? 4. 5. l) domini laudare 2. m) blasentiam 2. plasentiam 3. 4. 5. n) nam deest 4. 6. o) thuringis 3. 4. p) zuentibaldum (haec vice) 1. q) adversum 3. r) Quicum exercitu 2. s) venisset divino auxilio 1? 4. 5. t) nec 2. u) behemius 5. v) radesbonam 2. w) invenire 3. x) possurus 2. y) appellare 3.

67) iusum est Itatorum giuso, Gallorum ius, i. e. deorsum. 68) V. Cl. Fr. Xav. Richter, bibliothecarius Olomucensis, in litteris ad me datis munitionem hanc pro Dowina habet, cui propterea assentiri nequeo, quod Dowina in rupe constructa, et muris lapideis munita, non ineffabilis et omnibus antiquissimis dissimilis dici potnit, nec moenia eius incendio cremari. Locum igitur peramplum, arborum congerie vel dumetis munitum fuisse crediderim.

regis filii, in diversis locis rebus prospere gestis, sine dampno militum suorum cum triumpho regressi sunt. Behemi dextras sibi a Carlmanno dari petunt, et accipiunt.^a

870.

Hludowicus rex de infirmitate sua convalescens, mense Februario in purificatione sanctae Mariae ad Franconofurt, villam regni sui, pervenit^b, ibique plurimos de optimatibus Hlotharii diu illum operientes in suum suscepit dominium, et beneficium illis a Karolo sublatum restituit. Nonnulli etiam qui prius cum Karolo fuerant, eum deserentes, ad Hludowicum venerunt. Liutbertus, Mogontinae sedis archiepiscopus, cum quibusdam suffraganeis suis Coloniam^c profectus, Willibertum presbyterum iussu Hludowici regis et totius cleri et populi electione, etiam Karolo nolente, in locum Guntharii ordinavit episcopum. Zuentibald, nepos Rastizi, propriis utilitatibus consulens, se Carlmanno una cum regno quod tenebat tradidit. Unde Rastiz vehementer iratus, nepoti occulte ponit insidias, et eum in convivio nichil mali suspicantem iugulare disponit; sed gratia Dei a periculo mortis liberatus est. Nam antequam illi qui eum necaturi erant, domum intrarent, surrexit de loco convivii, annuente sibi quodam eiusdem fraudis conscio, et quasi cum falconibus^d ludum exercens, praeparatas devitavit insidias. Rastiz autem, videns denudatum consilium suum, nepotem cum militibus quasi comprehensurus insequitur; sed iusto iudicio Dei captus est laqueo quem tetendit: nam ab eodem nepote suo comprehenditur, ligatur et Carlmanno praesentatur; a quo sub militibus, illum, ne laberetur^e, observantibus, in Baioariam missus, usque ad praesentiam regis servandus, in ergastulum retruditur. Carlmannus vero regnum illius nullo resistente ingressus, cunctas civitates et castella in deditionem accepit; et ordinato regno atque per suos disposito, ditatusque gaza regia revertitur. Rex autem Hludowicus dies letaniarum et pentecostes in villa Bisestat^f prope Wormacensae celebravit.^g Inde a Karolo ad colloquium invitatus, mense Iunio^h ad occidentem profectus est; sed in itinereⁱ in quodam solario^k positus, ruente aedificio et ipse pariter corruit, gravem patiens membrorum collisionem. Tamen simulata sanitate cum Karolo colloquium habuit, et diviso inter se Hlotharii regno, Aquisgrani reversus est; ibique per plures dies iacuit aegrotus. Apud Mogontiacum per aliquot noctes aer totus rubore quasi sanguine perfusus enituit; alia etiam prodigia visa sunt in coelo. Nam nubes quaedam ab aquilone quadam nocte ascendit, altera ab oriente et meridie^l e contra venit [Nam nubes varii coloris per tres continuas noctes ab aquilone ascendebant, aliae ab oriente et meridie e contra veniebant 1.], spicula ignea invicem sine intermissione mittentes, tandemque in summitate coeli coeuntes, et se quasi exercitus in proelio confundentes, non modicum timorem simul et admirationem cernentibus ingerebant; omnes tamen rogabant in bonum monstra^m converti. Ipsa quoque civitas terrae motu hisⁿ concussa est; nonnulli etiam in pago Wormacense^o messem colligentes, propter solis calorem solito graviorem extincti referuntur; plurimi quoque in Hreno flumine^p suffocati perierunt. Sed et mulier quaedam in festivitate sancti Laurentii, ceteris ad aecclesiam properantibus, panes coxit venales; quae a vicinis suis admonita, ut tantae diei^q honorem tribueret et aecclesiam^r peteret^r, noluit omittere, quin opus coeptum^s quaestus causa expleret. Sed cum reverentiae sanctorum praeposuisset lucrum terrenum, et ex eadem massa farinae de qua prius nitidos fecerat panes, postea formatos misisset in fornacem, subito eosdem atramento repperit nigriores. Igitur confusa foras cucurrit, et peccatum quod commisit in transgressione tantae solemnitatis, et dampnum quod de interitu panum per-

a) dexteras 3. b) Anni 869-881. exciderunt in codice Christi. c) mense februar. villam regni sui ad franco-
nofort in purificatione sanctae mariae pervenit 3. d) coloniam deest 1. e) cum falconibus 1. 3. 4. cum fal-
conibus 2. 5. f) ne elaberetur 1? 4. 5. g) prope wormatiam celebravit 2. h) iunii 2. i) sed itinere 2.
k) quodam solio 3. l) monstrum converti 3. m) his numero concussa 3. n) flumine deest 3. o) tantae dei 50
honorem 2. p) et ecclesiam peteret deest 1. q) coeptum deest 3. 5.

59) non cernitur in mappa eius pagi, cuius nam fluvium pertingebat. Eius descriptionem
max mentionem facturum sum. 60) pagus vide eis in Commentatt. academiae Theodoro-
Wormacensia a finibus Spirensis usque ad Na- Palatinae T. I. p. 243.

pessa est, palam omnibus qui aderant indicavit. Bona quoque pestilentia in nonnullis Franciae locis immanissime grassando multis inreperabile intulit damnum.

Habita est autem et synodus in civitate Colonia iussu Hludowici regis 6. die Kalendarum Octobrium, praesidentibus metropolitanis episcopis provinciarum, Liutherto Mogontiacensium, Berthulfo Treverorum, Williberto Agrippinensium, cum ceteris Saxoniae episcopis; ubi cum plurima ad utilitatem ecclesiasticam pertinentia ventilasset, etiam domum sancti Petri eatenus minime consecratam dedicaverunt. Feruntur etiam in eadem nocte quando basilica mane erat consecranda, voces malignorum spirituum auditas inter se loquentium et valde dolentium, se ab obsessis diutissime sedibus expelli debere. Morante autem Hludowico rege in Aquensi palatio, venerunt ad eum legati Hludowici imperatoris de Italia simulque Adriani papae, quos ille suscipiens absolvit. Et post paululum inde transiens, circa Kalendas Novembris in Baioariam profectus est; ibique cum suis colloquium habens, Rastizen gravi catena ligatum sibi praesentari iussit, eumque Francorum iudicio et Baioariorum, necnon Sclavorum, qui de diversis provinciis regi munera deferentes aderant, morte dampnatum, luminibus tantum oculorum privari praecipit.

871.

Hludowicus et Karolus, Hludowici regis filii, dure accipientes, quod quandam partem regni Francorum quam rex illis sub testamento post obitum suum habendum delegaverat, ab eis auferri et Carlmanno fratri illorum tradi fama volitante audierunt, congregata multitudine non modica, Spirenses pagum occupant, contra regem rebellare disponentes. Quod cum rex comperisset, de Baioaria profectus, venit ad Francofurtum in Kalendis Februarii, missisque nuntiis animos filiorum suorum sibi reconciliari nititur. Sed cum reciproci nuntii diu laborantes rem ad effectum perducere non potuissent, tandem conducto placito et ad mensem Maium usque dilato, atque pace ex utraque parte iuramento firmata, rex quidem in Baioariam se recepit, filii vero illius in loca sibi delegata profecti sunt. Zuentibald, nepos Rastizi, apud Carlmannum infidelitatis crimine insimulatus, in custodiam missus est. Sclavi autem Marabenses ducem suum perisse putantes, quendam presbyterum eius ducis propinquum, nomine Sclagamarum, sibi in principem constituunt, ei minantes interitum, nisi ducatum super eos susciperet. Qui eisdem necessitate coactus assensum praebens, contra Engilscaum et Willihelmu, duces Carlmanni, proelia movere, et eos ex obsessis civitatibus expellere nititur. Illi vero adversus hostem pari intentione dimicantes et nonnullos de exercitu eius prosternentes, eum fugere compulerunt.

Rex Hludowicus mense Maio iuxta conductum placitum venit ad villam Triburem; ibique filiorum suorum animos propter obcaecationem cuiusdam Saxonis ad iracundiam provocavit, ita ut ad eius colloquium nollent venire; erat enim is, qui excaecatus fuerat, Heinrichi comitis vassallus. Rex autem filios inde transeuntes in villa Gerinesheim prosecutus, vix ad suum invitavit colloquium, et blandis sermonibus et beneficiorum pollicitationibus aliquo modo mitigavit: deinde mense Iunio ad occidentem profectus, loca ad se pertinentia peragravit. Interea Zuentibald, cum nullus crimina quae ei obiecta fuerant probare potuisset, a Carlmanno dimissus et muneribus regis honoratus, in regnum suum rediit, ducens secum Carlmanni exercitum, quasi Sclagamarum expugnaturus; sic enim per dolum Carlmanno promiserat, si ei ad patriam reditus concederetur. Sed sicut solet incautos et de se praesumentes sequi ignominia, sic illi contigit exercitui; nam Zuentibald, ceteris castrametantibus, urbem antiquam Rastizi ingressus est, statimque Sclavico more fidem mentitus et iuramenti sui

a) grassando multis 3. b) inreperabile deest 2. c) mogontiensium bertulfo trevirorum 2. d) Feruntur . . . debere deest, sola nota d (deficit?) apposita. 2. e) spirituum audiri 3. f) aquense 1? 3. 4. 5. g) annorum 870 et 871 numeri in codicis 1. margine omituntur. h) habendum 2. 3. habendam 1? 4. 5. i) francofurt 3. k) reconciliari 1? 4. 5. l) et ad mensem maium usque dilato deest 2. 3. 4. 5. m) slagamarum 2. n) ni ducatum 2. o) heimrichi 2. 4. 5. p) vasallus 2. q) gerinesheim 1. 2. genchesheim 3. 5. gerichesheim 4. r) slagamarum 2. s) sclavico correct. sclavico 2.

61) eius delineationem in Commentatt. academiae Theodoro - Palatinae. T. III. reperies. 63) Gernsheim ad dextram Rheni, supra Triburem.

55 62) Tribur seu Trebur ad dextram Rheni ri-

oblitus, non ad expugnandum Sclagamarum^a, sed ad ulciscendam contumeliam a Carlmanno sibi illatam vires studiumque convertit. Denique Baiarios nihil mali suspicantes et minus se observantes cum^b magno exercitu in castris aggressus est, et multos ex eis vivos comprehendit, ceteris pene omnibus occisis, exceptis his qui se prius prudenter de castris subtraxerant: omnisque Noricorum laetitia de multis retro victoriis conversa est in luctum et lamentationem. Quibus auditis, Carlmannus de exercitus sui interitu nimium consternatus est, et necessitate compulsus, omnes ob- sides qui in suo regno erant, iussit colligi et Zuentibaldo reddi; vixque unum virum, nomine Rathodonem^c, inde seminecem recepit.

Mense Augusto Hludowicus rex cum Karolo fratre suo colloquium habuit prope Masam^d fluvium; sed nec ibi filios suos secum pacificare potuit; noluerunt enim ad eius colloquium venire propter dilationem beneficiorum quae eis promissa fuerant. Cum autem falsus rumor exisset, Hludowicum, Italiae imperatorem, ab Adalgiso duce Beneventano insidiosè peremptum fuisse, et rex tristis de Aquis palatio in orientales partes regni sui rediret, ilico filii eius obviam ei venientes, et quibusdam beneficiis ab eo acceptis, sine ulla difficultate regi reconciliantur. Rex vero mense Octobrio cum suis colloquium habuit in Franconofurt; inde in Baiariam profectus, contra Behemos irruptionem in regnum suum molientes tutores partium suarum misit, Arnun videlicet episcopum^e et Ruodoltum^f comitem, aliosque cum eis. Adversarii autem quandam locum vallo firmissimo^g circumdederunt, iter angustum in ipso aditu facientes, ad insidias scilicet illorum qui terminos observabant, ut si forte aliquis ex illis illuc veniret, in ipso angusto itinere ausquam declinare valens, occideretur. Interea Sclavi Marahenses nuptias faciunt, ducentes cuiusdam ducis filiam de Behemis; quod cum supradicti viri, id est Arn^h et alii qui cum eo erant, comperissent, ilico armati adversarios sequebantur. Illi autem fugientes, ad vallum memoratum ignari venerunt; ibique propter loci angustiam, equis et armis derelictis, vix nudi evaserunt. Nostrates vero supervenientes, 644 equos cum fraenis et sellis, atque eiusdem numeriⁱ scuta quae fugientes dimiserant, invenerunt; et haec nullo resistente tollentes, ad castra laeti reversi sunt.

872.

Mense Ianuario circa epiphaniam Basilii, Graecorum imperatoris, legati cum 30 muneribus et epistolis ad Hludowicum regem Radasbonam^k venerunt, atque ei inter caetera xenia^l cristallum mirae magnitudinis, auro gemmisque praeciosis ornatum, cum parte non modica salutiferae crucis obtulerunt; qui honorifice suscepti, et congrua responsione accepta, redierunt in sua. Rex vero, mediante quadragesima apud villam Forahheim^m generali conventu habito, filios suos de regni partitioneⁿ inter se 35 dissidentes pacificavit, et quam quisque partem post obitum suum tueri deberet, liquido designavit. Ibi etiam Hludowicus et Karolus filius eius in conspectu totius exercitus, fidem se illi servaturos esse omni tempore vitae illorum^o, iuramento firmaverunt. Inde rex in Baiariam reversus, pascha celebravit. Mense autem Maio misit Thuringos^p et Saxones contra Sclavos Marahenses, qui, quoniam regem secum non habebant 40 et inter se concordés esse nolebant, idcirco hostibus terga verterunt, et plurimis suorum amissis turpiter redierunt; ita ut quidam comites in illa expeditione fugientes, a mulierculis illius regionis verberati et de equis in terram fustibus deieci referantur. Iterum quidam de Francia mittuntur Carlmanno in auxilium contra Sclavos 45 supradictos; alii destinantur contra Behemos, qui duces quinque his nominibus: Zven- qui Dei adiutorio freti, duces quinque, tislá, Witislan, Heriman, Spoitamor, Moys- quorum ista sunt nomina: Zwentislán, Witislan, Heriman, Spoitimar^q, Moyslan^r,

a) slagamarum 2. b) cum magno exercitu aggressus est, et omnes quos vivos non comprehendit, occidit in ore gladii, exceptis his qui se prius 2. c) rathotonem 2. rathodonem 3. d) prope masam 3. 4. 5. e) ruodoltum 3. ruoldoldum 4. 5. f) firmissimum 1? 3. 4. 5. g) arni 1? 3. 4. 5. h) eius numeri 3. i) radesbonam 2. radishonam 3. k) xenia 2. 3. 4. 5. l) foracheim 1? 4. m) partione 2. n) omni tempore vitae illorum deest 1. o) thuringios 3. p) spoitimar 4. q) nyslan 3. mislan 5.

64) Wirzeburgensem.

rebellare nitentes Dei auxilio freti in fugam verterunt, et alios quidem occiderunt, et alios quosdam vero vulneraverunt, quidam etiam in fluvio Fuldaha⁶⁵ submerserunt. 1. cum maxima multitudine sibi rebellare nitentes in fugam verterunt, et alios quidem occiderunt, alios vero in fluvio Fuldaha⁶⁵ [Waldaha 2.] submerserunt 2. 3. 4. 5.

15 qui autem evadere potuerunt, in civitates^b defecerunt; et deinde^c, parte non modica illius provinciae depopulata, incolomes^d reversi sunt. In hac expeditione Liuthbertus archiepiscopus primatum tenuit. Hi vero qui Carlmanno missi sunt in auxilium, id est Arn^e episcopus et Sigehardus^f abbas Fuldensis monasterii^g, quamvis fortiter hostes premendo pugnassent, plurimis tamen suorum amissis, cum magna difficultate regressi sunt. Sed cum^h Carlmannus caedes et incendia in Marahensibus exercuisset, Zuentibald, misso clam exercitu copioso, Baioarios qui ad tuendas naves in littore Histri fluminis relictis fuerant, occupavit, et alios occidit, alios necavit in flumine, alios vero duxit captivos; nullusque inde nisi Embrichoⁱ, Radasbonae^k civitatis episcopus, cum paucis evasit.

20 Omne tempus aestivum grandinibus variisque tempestatibus pernoxium extitit^l; nam grando plurima loca frugibus^m devastavit; horrendaⁿ etiam tonitrua et fulmina pene cotidie mortalibus interitum minabantur, quorum ictibus praevalidis^o homines et iumenta in diversis locis exanimata et in cinerem redacta narrantur. Domus quoque sancti Petri apud Wormatiam igne coelesti consumpta est, et muri penitus eversi.

25 Sed et terrae motus 3. Non. Decembris hora prima Magontinam^p concussit^q civitatem. Rex autem, disposita Baioariorum regione, ad Franconofurt^r mense Decembri venit, ibique natalem Domini celebravit.

873.

Mense vero Ianuario cum suis undique convenientibus^s de statu regni sui et utilitate in loco supradicto placitum habere disposuit; ibique, Domino faciente^t, eius bonitas magnifice demonstrata est, et quorundam malicia illi insidiantium denudata.

25 Nam cum 7. Kal. Februar. curiam introisset, in praesentia illius et optimatum suorum, episcoporum videlicet atque comitum, malignus spiritus Karolum, filium eius minimum, invasit et graviter vexavit, ita ut a sex viris fortissimis vix teneri potuisset; et quidem satis iuste. Qui enim regem a Deo electum et ordinatum decipere voluit, ipse deceptus^u est, et qui patri suo insidiose laqueos tendere consiliatus est, ipse in laqueos diaboli incidit^v, quatinus ex ipsa vexatione diabolica disceret, non esse consilium contra Deum.^w Rex autem et omnes^x qui cum illo erant, vehementer contristati lacrimas fuderunt. Cumque duceretur ad aecclesiam, ut episcopi pro eius sanitate Domino supplicarent, nunc exili, nunc grandi voce clamitans, morsum se tenentibus

30 aperto ore minabatur.^y Conversus itaque rex^z ad aequivocum suum, ait: *Videsne, o filii, cuius dominio vos mancipatis, tu et frater tuus^a, quando adversum me^a aliquid sinistri^a machinari cogitatis? Modo intellegere^b poteris, si antea noluisti, quod iuxta veritatis sententiam nihil opertum est quod non reveletur. Confitere ergo peccata tua, et age poenitentiam, et Deum humiliter postula, ut tibi relaxentur.^c Ego etiam,*

40 *quantum in me est, tibi indulgentiam tribuo.* Idem vero Karolus post sedatam infestationem diaboli, viva voce multis audientibus retulit, se tociens adversae potestati traditum, quociens contra regem conspirationem inisset.^d Karolus, Galliae tyrannus, paterna miseratione deposita, Carlmannum filium suum in diaconatus officio positum excaecari praecepit.

45 Exactis autem diebus quadragesimae et ebdomata^e paschali finita, rex de Franco-

a) Fuldaha 4? 5. b) in civitatibus 1. in civitate 4. 5. c) defecerunt. deinde 1? 3. 4. 5. d) incolomes 3. e) arn 3. 4. 5. f) sigihardus 2. sigihardus 3. sigahardus 4. 5. g) fuldensis coenobii 3. h) sed dum c. 2. i) embrico 4. 5. k) radasbonae 2. 3. l) pervarium extitit 5. m) plurimis locis fruges 4. 5. n) horrida etiam 1. o) pervalidis 5. p) mogontiam 3. q) consumpsit 1? 3. 4. 5. r) franconofort 3. s) venientibus 1? 3. 4. 5. t) domino favente 1. 3. 4. 5. u) voluit deceptus 2. 3. v) incidit diaboli 2. w) consilium contra dominum 3. x) minatur 2. y) conversus igitur rex 1? 4. 5. z) tuque fraterque tuus 5. a) contra me 2. a) sinistrum 2. b) intellegere 1? 4. 5. c) ut te relaxet 5. d) iniisset 1? 4. 5. e) hebdomada 1? 4. 5.

65) Moldava, notissimus Bohemiae amnis, qui vel saeculo decimotertio Waldaha audivit.

nofort^a transiens, in villa Bisestai^b prope Wormatiam placitum habuit, filiosque suos, Hludowicum videlicet et Karolum^c, ad audiendum singulorum causas constituit, et quicquid^d illi per se terminare non possent, patris iudicio reservarent. Unde accidit, ut undique convenientium^e querimoniis legitime terminatis, unusquisque cum gaudio rediret in sua. Venerunt quoque illuc Sigifridi, Danorum regis, legati pacis faciendae gratia in terminis^f inter illos et Saxones positis^g, et ut negotiatores utriusque regni invicem transeuntes et mercimonia deferentes emerent et venderent pacifice; quae omnia rex sua ex parte rata fore promisit. Quidam etiam de Alamannia^h, nomine Berechtrammusⁱ, qui superiori^k anno in Marahensibus Sclavis fuerat comprehensus, a Zuentibaldo dimissus venit ad regem, et legationem sibi ab eodem duce iniunctam retulit, sicut prius iuramento constrictus se facturum esse pollicitus est. Inde rex circa Kalendas Maii Mogontiacum veniens, per alveum Rheni fluminis navigio vectus, Aquense palatium petiit; ibique cum suis secretum habuit colloquium, et Roricum^l per obsides ad se venientem in suum suscepit dominium. Deinde mense Augusto cum apud urbem Mediomatricorum generalem conventum habuisset, Halbdeni^m, frater Sigifridi regis, etiam suos ad eum nuntios misit, eadem postulans quae frater suus postulaverat; videlicet ut rex legatos suos ad fluvium nomine Egidoramⁿ, qui illos et Saxones dirimit, mitteret, et illi eisdem occurrentes, pacem ex utraque parte omnitempore stabilem confirmarent. Obtulerunt quoque idem nuntii gladium regi pro munere, aureum habentem capulum, obnixè flagitantes, ut rex dominos suos, supraddictos scilicet reges, in loco filiorum habere dignaretur, et illi eum quasi patrem venerari vellent cunctis diebus vitae suae. Iurabant etiam iuxta ritum gentis suae per arma sua, quod nullus deinceps de regno dominorum suorum regnum regis inquietare aut alicui in illo laesionem inferre deberet; quae omnia rex gratanter accepit, et postulata se facturum esse spondidit. Quibus in patriam reversis, rex per Alsatiam^o transiens Argentoratum venit; ibique Rheno flumine transito, in Baioriarn profectus est.

Eodem anno facta est fames valida per universam Italiam atque Germaniam, et multi inedia consumpti sunt. Tempore vero novarum frugum novi generis plaga et prima in gente Francorum visa Germanicum populum, peccatis exigentibus, non mediocriter afflixit. Nam vermes, quasi locustae, quatuor pennis volantes et sex pedes^p habentes ab oriente venerunt, et universam superficiem terrae instar nivis operuerunt, cuncta quae in agris et in pratis erant viridia devastantes. Erant autem ore lato et extenso intestino, duosque^q habebant dentes lapide duriores, quibus tenacissimas^r arborum cortices corrodere^s valebant. Longitudo et grossitudo illarum quasi pollex viri; tantaeque erant multitudinis, ut una hora diei centum iugera frugum prope urbem Mogontiam consumerent. Quando autem volabant, ita totum aerem per unius miliarii^t spatium velabant, ut splendor solis in terra positus^u vix appareret; quarum nonnullae in diversis locis occisae spicas integras cum granis et aristis^v in se habuisse repertae sunt. Quibusdam vero ad occidentem profectis, supervenerunt aliae, et per duorum mensium curricula pene cotidie^w suo volatu horribile cernentibus praebuere spectaculum. In Italia in pago Brixiensi tribus diebus et tribus noctibus sanguis de caelo pluisse narratur.

Mense Iunio^x Hruodolfus^y quidam Nordmannus de regio genere, qui regnum Karoli praedis et incendiis saepenumero vastaverat, classem duxit in regnum Hludowici regis, in comitatum^z videlicet Albdagi, missisque^{aa} nuntiis, praecepit habitatores^{ab} loci illius tributa sibi pendere. Qui cum respondissent, se non debere tributa solvere nisi Hludowico regi eiusque filiis, et se nequaquam in hoc negotio ei assensum esse praebituros, ille vehementer iratus, iuravit prae superbia, se cunctis maribus occisis mulieres et parvulos cum omni substantia illorum in captivitatem esse ducturum, ignarus vindictae, quae eum de caelo erat secutura. Statimque terram illorum ingres-

a) francofurt 3. ita constanter. b) biestat 3. c) videlicet ac karolum 2. d) constituit ut quicquid 1. 3. 4. 5. e) undique convenientium 2. f) in terminis deest 1? 3. 4. 5. g) positus deest 1? 4. h) etiam alamannum 1. i) berechtrammus 1. berchtrammus corr. berthrammus 2. bertrammus 3. berthrammus 4. 5. k) superiore 2. l) roricum 3. m) halpdeni 2. n) nomine agadoram 1. o) facturum spondidit 1? 3. 4. 5. p) cunctaque in agris et in pratis viridia devastabant 1? 3. 4. 5. q) duos quae 2. r) tenacissimas 2. s) corrodere 2. 55 t) miliaris 3. u) solis infra positus 5. v) haristis 3. w) cottidie 3. quotidie 1? 4. 5. x) iunii 2. y) hruodulfus 4. 5. ruodolfus 3. z) comitatum 2. aa) albdagi regia missisque 3. abdagi regio missisque 4. 5. ab) habitatoribus 1? 4. 5. b) sibi solvere 4. 5. c) tributa pendere 4. 5.

sus bellum adversus eos instauravit. Illi autem Dominum invocantes, qui eos saepius ab hostibus liberavit, hosti infestissimo armati occurrerunt, consertoque proelio, ipse Hruodolfus^a cecidit primus et cum eo octingenti viri; ceteri vero cum ad naves efugere non potuissent, in quodam aedificio se tutati sunt; quod Frisiones obsidentes, conferebant ad invicem, quid^c de eis facere debuissent. Cumque diversi diversa dixissent, unus Nordmannus, qui christianus effectus, longo tempore cum eisdem Frisionibus conversatus est, et eiusdem certaminis dux erat, ceteros hoc modo affatus est: *O boni commilitones^d, sufficit vobis^e huc usque pugnasse, quia quod modo nos pauci contra plurimos praevaluimus hostes, non nostris deputandum est viribus, sed Dei gratiae. Scitis etiam, quod oppido lassi sumus, et plurimi nostrum graviter vulnerati; isti autem qui hic intus latitant, in desperatione positi sunt. Si contra eos pugnare coeperimus, non eos sine cruenta obtinebimus victoria; si autem illi fortiores extiterint — varius enim eventus est proelii — forsitan nobis expugnatis, securi discedent^f iterum nocituri. Consultius ergo mihi videtur^g, ut obsides ab eis accipiamus, et quosdam ex illis inlaesos^h abire patiamur ad naves, et obsides interim retineamus, donec mittant universam pecuniam quam in navibus retinent, prius tamen praestito sacramento, ne ultra in regnum Hludowici regis redeant.* Huius itaque consilio ceteri consenseruntⁱ, et obsidibus acceptis, quosdam ad naves ire permiserunt. Illi autem miserunt pecuniam multam valde, et obsides quos dederant receperunt, prius tamen^j, ut dixi, praestito sacramento, ne ultra in regnum Hludowici regis redirent. Ac deinde cum magna confusione ac sui detrimento^k, etiam sine duce, a finibus illis discesserunt.

Mense Novembri^l Agathon archiepiscopus, Basilii Graecorum imperatoris legatus, ad renovandam pristinam amicitiam cum epistolis et muneribus ad Hludowicum regem Radasbonam^m venit; quem rex honorifice suscepit et absolvit. Thachulfusⁿ, comes et dux Sorabici^o limitis, mense Augusto defunctus est.

874.

Hiems^q aspera nimis et solito prolixior; nix quoque immensa a Kalendis Novembris usque in aequinoctium vernale sine intermissione decidens^r, magnum hominibus fecit impedimentum silvas petere lignaque^s colligere. Unde accidit, ut non solum animalia, verum etiam homines plurimi frigore perirent. Sed et Rhenus et Moenus glaciali rigore^t constricti, longo tempore se sub vestigiis incedentium calcabiles prae-buerunt. Sorabi et Siusli^u eorumque vicini Thachulfo^v defuncto defecerunt, quorum audaciam Liutbertus^w archiepiscopus et Ratolfus, Thachulfi^x successor, ultra Salam fluvium mense Ianuario profecti, praedis et incendiis sine bello compresserunt, et eos sub pristinum servitium redegerunt.

Eodem mense Hludowicus iunior apud sanctos Marcellinum et Petrum cum quibusdam patris sui consiliariis secretum habuit colloquium, quod regem de Baioaria traxit in Franciam. Venit enim circa Kalendas Februarii^y ad Franconofurt, ibique de concordia et statu regni sui^z cum fidelibus suis consiliatus est. Diebus autem quadragesima^{aa}, cum, negotiis secularium rerum depositis^{ab}, orationi vacaret, vidit quadam nocte in somnis genitorem suum, Hludowicum imperatorem, in angustiis constitutum, qui eum hoc modo latino affatus est eloquio^{ac}: *Adiuro te per dominum nostrum Iesum Christum et per trinam maiestatem^{ad}, ut me eripias ab his tormentis in quibus detineor, ut tandem aliquando vitam^{ae} possim habere aeternam.* Hac ergo visione^{af} perterritus, epistolas per cuncta regni sui monasteria destinavit, obnixè postulans, ut animae in tormentis positae suis apud Dominum precibus intervenirent. Unde datur intelligi^{ag}, quod, quamvis memoratus imperator multa laudabilia et Deo placita fecis-

a) liberaverat 2. b) hrudolfus 2. ruodolfus 1. 3. hruodolphus 4. 5. c) conferebant inter se quid 5. conferebant ad invicem se quid 4. 1? d) commilitones 2. e) sufficit vobis 3. 5. f) discedunt 3. g) videtur mihi 3. h) illaevembre 2. i) assenserunt 1? 4. 5. k) prius autem ut 2. 5. l) suo detrimento 1? 4. 5. ac cessui detrimento 3. m) novembre 2. n) radesbonam 2. o) thachulfus 4. 5. thaculfus 1. tachulfus 3. p) sarabici 2. q) hiemps 3. r) cadena magnum 1? 3. 4. 5. s) ligna 3. t) glaciali frigore 1? 3. 4. 5. u) sjusili 1. v) thaculfo 1. thaculfo 3. thaculfo 4. 5. w) luthbertus 3. x) thaculfi 1. thaculfi 3. thaculfi 4. 5. y) kal. ianuarii 2. z) regni cum 1. 3. 4. 5. aa) dispositis 3. 5. ab) est sermone 1? 3. 4. 5. ac) et per trinam maiestatem 4. et p. t. m. deest 5. c) vitam deest 3. ad) intellegi 3.

set, plurima tamen legi Dei contraria in regno suo fieri permisit. Si enim, ut caetera omittam, haeresi Nicolaitarum [firmiter et 1? 4. 5.] viriliter restitisset, et monita Gabrielis archangeli, quae Einhardus abbas⁶⁶ duodecim capitulis comprehensa ei obtulit legenda et facienda, observare curasset, forsitan talia non pateretur. Sed quis Deus, ut scriptum est, nullum peccatum impunitum dimittet⁶⁷, et iuxta apostolum⁶⁸, Non solum qui ea faciunt⁶⁹, sed qui consentiunt facientibus, digni sunt morte, merito poenas luere iussus est⁷⁰, qui dum potuit, sibi commissorum errata vel admonitus corrigere noluit.

Rex autem Hludowicus in ebdomada⁷¹ paschali Fuldense monasterium petiit causa orationis, et inde reversus, generalem habuit conventum in villa Tribure. Inde in Italiam per Alpes Noricas transiens, cum Hludowico nepote suo, et Iohanne Romano pontifice haut procul ab urbe Verona colloquium habuit. Indeque rediens, cum Carlmanno et Hludowico filiis suis in villa Forahheim⁷² locutus est, ibique legatos Zuentibaldi pacem petentes et fidelitatem promittentes suscepit. Cuius legationis princeps erat Iohannes presbyter de Venetiis, qui etiam, ut ei rex omni ambiguitate remota⁷³ crederet, quicquid verbis dicebat, sacramento firmabat, videlicet ut Zuentibald regi fidelis permaneret cunctis diebus vitae suae, et censum a rege constitutum per annos singulos solveret, si ei tantummodo quiete agere et pacifice vivere⁷⁴ concederetur. Behemorum quoque nuntios⁷⁵ rex audivit et absolvit, et post haec in Baioariam se recepit. Mense autem Iulio⁷⁶ de Baioaria⁷⁷ venit ad Franconofurt, et inde post⁷⁸ paululum transiens, apud villam Biburg⁷⁹ conscensis navibus, ad Aquisgrani palatium perrexit; exactoque ibi tempore non modico, tandem mense Decembri cum fratre suo Karolo habita colloctione apud sanctum Lambertum, rediit in Franciam, venitque Mogontiacum 13. Kal. Ianuarii, et inde ad Franconofurt, ibique natalem Domini caelebravit. Hoc anno fame et pestilentia per universam Galliam et Germaniam grassantibus, pene⁸⁰ tertia pars humani generis consumpta est. Hemma quoque regina, morbo paralis correpta, usum loquendi amisit.

875.

Rex Hludowicus hiemavit in Franconofurt, et post pascha perrexit in Baioariam invisere reginam. Inde rediens, circa Kalendas Iunii venit ad Tribure, ibique generale placitum habuit. Tunc inter Francos et Saxones sedicio non modica exorta est, et nisi Hludowicus iunior citius cum suis intervenisset, iam districtis gladiis mutua se caede truncassent. Stella cometes 8. Id. Iunii in aquilonali parte prima hora noctis apparuit, plus solito scintillans comasque spargens, rem stupendam, immo lugendam, quae cito secuta est, sua apparitione praemonstrans, quamvis adhuc, peccatis nostris exigentibus, graviora significare timeatur. Nam villa quaedam in pago Nitense⁸¹, nomine Asgabrunno⁸², a fluminibus et torrentibus longe remota, subitanea imbrium inundatione pene deleta est, et octuaginta octo homines utriusque sexus in ea deleti. Dum enim homines eiusdem loci 5. Non. Iulii dormitum essent nichil mali suspicantes, tanta pluvia uno momento coelitus lapsa est, ut omnes arbores et vineas quas tangebatur in eadem villa, radicitus extirparet, aedificia funditus everteret, iumenta et animalia cum omnibus, quae in domibus erant, perdicioni traderet. Aecclesia quoque eiusdem villae cum suo altari ita deleta est, ut modo certentibus nullum suae constructionis praebeat indicium. Erat autem ibi videre miseriam⁸³; nam cum feminae liberis, et viri coniugibus manum porrigentes subvenire niterentur, impetu aquarum rapti, una cum eis quibus auxilio esse volebant, extincti

⁶⁶) gabrielis 3. ⁶⁷) einhardus 2. ⁶⁸) dimittit 1? 3. 4. ⁶⁹) relinquit impunitum 5. ⁷⁰) qui id faciunt 1? 4. 5. ⁷¹) iacere visus est 1? 3. 4. 5. ⁷²) hebdomada 1. 4. 5. ⁷³) forahheim 1? 3. 4. 5. ⁷⁴) quiete et pacifice a rege vivere 1? 3. 4. 5. ⁷⁵) nuntia 2. ⁷⁶) iunio 3. ⁷⁷) baioariam usque baioaria deest 5. ⁷⁸) franconofort unde post 3. ⁷⁹) nomine deest 1? 4. 5. ⁸⁰) ascabrunno 2. ⁸¹) videre misera 1. 2. 4. 5.

⁶⁶) videsis infra praefationem in Einhardi vitam Karoli. ⁶⁷) epistola ad Romanos I. 32. ⁶⁸) Biberich infra Maguntiam. ⁶⁹) a fluvio Nied, Nidda, nomen sortitus, in quo e. g. Franconofurtum. ⁷⁰) Eschborn prope Rödellheim, 60 haud longe a Franconofurto. Ita chronicon Gottwicense, quod hac in re libenter sequor. V. Cl. Engelhard Uselborn esse opinatur.

sunt. Sed et cadavera longo tempore tumulata, vi aquarum de sepulchris soluta, cum vasculis quibus inerant, in terminis alterius villae reperta sunt.

Mense Augusto rex Hludowicus cum filiis et fidelibus suis colloquium habuit in villa Tribure.^a Interea Hludowicus, Italiae imperator, obiit^b, cuius corpus translatum Mediolani in basilica sancti Ambrosii sepultum est. Quod cum Karolus, Galliae tyrannus, comperisset, ilico regnum Italiae invasit, et omnes thesauros quos invenire potuit, unca manu collegit. Unde Hludowicus rex iratus, Carlmannum cum exercitu per Baioariam destinavit in Italiam: ipse vero, iuncto sibi aequivoco suo, cum manu valida regnum Karoli ingressus est, ut eum de Italia exire compelleret. Exercitus^c autem qui regem sequebatur, versus ad praedam, cuncta quae invenit diripuit atque vastavit. Karolus vero, audito Carlmanni adventu in Italiam, primo clavis^d Alpium se defendere nititur, sed nichil proficit; Carlmannus enim loca accessu difficilia cum suis praeoccupavit. Ille autem, dum negotium ferro decernendum timuisset — est enim lepore timidior — ad calliditatem solitam convertitur; nam aurum et argentum, et gemmasque praeciosas infinitae multitudinis Carlmanno obtulit, ut eum sibi placare et a paterna fidelitate segregare potuisset, iuravitque se de Italia cito exiturum, et Hludowici, fratris sui, iudicio illud regnum disponendum reservaturum^e, si Carlmannus inde discederet. Quo inde discedente et promissionibus illius credente, ille quaecumque pollicitus est mentitur, et quanta potuit velocitate Romam profectus est; omnemque senatum populi Romani pecunia more Iugurthino^f corruptit sibi sociavit; ita ut etiam Iohannes papa votis eius annuens, corona capiti eius imposita, eum Imperatorem et Augustum appellare praecepisset. Qualiter autem regnum illud postea cum suis disposuerit, qualiter cum thesauris quos tulerat in regnum suum redierit, quantasque caedes et incendia in itinere exercuerit, quia certum non habui latorem, scribere non^g lui. Melius est enim tacere quam falsa loqui.

876.

Hludowicus rex misericordia motus, multorumque precibus exoratus, ne Galliae regionem propter Karoli stulticiam perderet, in regnum suum mense Ianuario rediit, venitque Mogontiacum post epiphaniam, et inde ad Franconofurt, ibique cum suis sequenti mense colloquium habuit. Similiter mediante quadragesima fecit. Hemma regina apud Radasbonam^h, Baioariae civitatem, obiit, sepultaque est in ecclesia sancti Emmerammi martyris. Frisionesⁱ, qui vocantur occidentales, cum Nordmannis dimicantes, victores extiterunt, omnesque thesauros quos Nordmanni plurima loca spoliando congregaverant, abstulerunt atque inter se diviserunt. Karolus rex de Italia in Galliam rediens, novos et insolitos habitus assumpsisse perhibetur; nam talari dalmatica indutus, et baltheo desuper accinctus pendente usque ad pedes, necnon capite involuto serico velamine, ac diademate desuper imposito, dominicis festisque^k diebus ad ecclesiam procedere solebat. Omnem enim consuetudinem regum Francorum contempnens, Graecas glorias optimas arbitrabatur, et ut maiorem suae mentis elationem ostenderet, ablato regis nomine, se Imperatorem et Augustum omnium regum cis^l mare consistentium appellare praecepit. Plurima etiam incredibilia se contra Hludowicum regem et regnum illius facturum esse minatus est, vel denique^m inter cetera iactantiae suae verba dixisse fertur, se tantam multitudinem de diversis locis congregaturum, ut Rheno flumine ab equis illorum exhausto, ipse per aridum alveum eiusdem fluminis esset transiturus, totumque Hludowici regnum vastaturus; cuius minaeⁿ facillime sedatae sunt. Nam Hludowico exercitum suum congregante, ille timore perterritus, legatos misit pacemque petiit. Cumque nuntii ex utraque parte saepius directi eos pacificare studuissent, Hludowicus aegrotare coepit, et crescente cotidie infirmitate, 5. Kal. Septembris in palatio Franconofurt diem ultimum clausit; cuius corpus^o transtulit aequivocus illius, et in monasterio sancti Nazarii quod dicitur Lauresham honorifice sepelivit.

Hludowicus rex obiit.

a) tribure HIC MVLTVM DEEST . . . . . Interea Hludowicus Italiae imperator locus et dies querendi cuius corpus translatum 3. idem exceptis verbis hic multum deest legitur in 5. b) obiit deest 2. c) clavis 1? 3. 4. 5. d) servaturum 1? 3. 4. 5. e) iugurthino 2. 3. f) radesbonam 3. radsbonam 3. g) frisiones 3. h) dominicis et festis 1? 3. 4. 5. i) appellari praecepit 1? 4. 5. k) est. Denique 1. 3. 4. 5. l) pacem petiit 3. m) cuius corpus etc. usque sepelivit deest in 3. 5.

Karolus vero, Hludowici morte comperta, regnum illius, cupiditate ductus, invasit et suae ditioni subiugare studuit; existimans se, ut fama vulgabat, non solum partem regni Hlotharii, quam Hludowicus tenuit et filiis suis ut eadem dereliquit, per tyrannidem posse obtinere, verum etiam cunctas civitates regni Hludowici in occidentali litore Rheni fluminis positas suo regno addere, id est Mogontiam, Wormatiam et Nemetum, filiosque fratris per potentiam opprimere, ita ut nullus ei resistere vel contradicere auderet. Primum igitur Aquense palatium petiit, et inde cum omni exercitu suo profectus, in Colonia Agrippinensi^a consedit. Missis etiam^b prius legatis ad optimates Hludowici, ut proprium dominum desererent et ad se venirent, venientibus quidem plurima beneficia ac dona promittens, aliter vero facientibus rerum secularium privationem vel exitium minitans. Cui Hludowicus, qui patri in illis locis haeres successerat^c, cum paucis occurrit, et in aquilonali ripa Rheni fluminis castra sua posuit, suorum opperiens adventum. Misitque interea^d nuntios ad Karolum dicens: *Cur ascendisti ad bellandum contra me? quandoquidem nec exteris gentibus bellum est antiquo populo^e penitus^f inferre praeceptum, nisi pacem oblatam respuerint. Revertere, quaeso, pacifice in regnum tuum, et esto contentus gloriae tuae^g, et noli regnum nobis a genitore nostro iure hereditario derelictum more tyrannico invadere, et iura propinquitatis, quae inter nos naturaliter existunt, huiusmodi factionibus violare. Memento etiam sacramentorum tuorum, quae patri meo non semel neque bis praestitisti; simulque considera periculum christianae plebis, si in hac pertinacia irrevocabiliter persistere volueris. Esto, forsitan confidis in multitudine exercitus tui, quem de diversis locis conducisti, et ideo te bella movere^h delectat. Quare ergo non cogitas, quia apud Deum impossibile non est liberareⁱ in multis et in paucis? Refrena igitur animum tuum ab huiusmodi appetitu^j, quoniam ea quae te peragere^k arbitraris, quam exitum habeant penitus ignoras.* Sed cum ille his et aliis similibus rationabiliter conventus, nullo modo assensum praebere stimulante avaritia voluisset, Hludowicus quadam nocte se subtraxit de castris, et Rheno flumine transito, in castello Andernaco⁷² cum suis consedit, dispersusque est per diversa loca omnis pene exercitus illius ad colligenda equorum pabula; ille vero iterum nuntios ad Karolum destinavit pro pace inter eos componenda. At Karolus pacem simulans et fraudem in corde meditans, se paci consensurum pro communi utilitate et legatos ad Hludowicum missurum, subdola falsitate promisit. In eadem enim nocte cum omni exercitu suo properavit, ut Hludowicum, ceteris extinctis, comprehenderet, ac sedes luminum illius evacuaret, postea regnum eius^l, quasi nullo resistente, possessurus. Willibertus autem, Coloniae Agrippinae^m civitatis episcopus, Karoli fraudulenta consilia intellegens, caeteris trepidantibus eum constanter adiit, obnixè postulans, ne ita ferociter ac barbaramente faceret erga nepotem ea quae pacis sunt sectantem; sed cum eum a prava voluntate revocare non potuisset, quendam presbyterum suum, nomine Hartwigum, per compendiosamⁿ viam destinavit, et Hludowico praeparatas insidias et ipsius Karoli insinuavit adventum. Qui statim lorica indutus et totam fiduciam suam in Domino ponens, cum paucis qui secum erant — dispersos enim congregare non poterat — Karolo viriliter occurrit, iussitque omnes ex sua parte candidis uti vestibus pro signo cognoscendae societatis. Saxones autem, qui in prima fronte^o contra hostes positi erant, primum inire certamen, sed multitudine adversariorum territi, parumper terga vertunt. Franci autem orientales ex utraque parte fortiter repugnantes, ac signiferis Karoli occisis, ceteros fugere compulerunt. Quos Hludowicus persecutus, strages non paucas dabit; plurimos etiam ex optimatibus Karoli vivos comprehendit, quos propter suam humanitatem servari iussit incolumes. Karolus vero turpiter fugiens, relictisque thesauris^p quos secum habebat, cum paucis pene nudus evasit. Hi autem qui cum Hludowico erant, reversi ad caesorum spolia detrahenda, quantas ibidem praedas in auro et argento et vestibus, et armis et loricis et equis variaque suppel-

a) agrippinensi 2. agryppinensi 3. b) etiam deest 3. c) haeres successit 2. d) Misit interea 1. 3. 4. 5. e) antiquo populo penitus deest 1. f) gloria tua 1? 4. 5. g) bella movere te 1? 3. 4. 5. h) liberari 4. 5. i) huiusmodi appetitu 1. 4. 5. j) quae peragere 1. 4. 5. k) regnum illius 1. 3. 4. 5. l) agrippinae 2. m) compendiosam Bouq. n) autem quoniam prima fronte 1? 4. 5. p) relictis thesauris 1. 3. 4. 5.

71) i. e. Iudaeis. 72) Andernach.

ctile tulissent, nullus valet edicere. In hoc certamine contra Karolum proculdubio coelitus dimicatum est; nam sicut captivi inde abducti narrare solebant, apparente Hludowico et his qui cum eo erant, tantus timor omnem Karoli exercitum invasit, ut prius se victos putarent, quam ad pugnam venirent: et, quod maioris est admirationis, equorum latera quibus insidebant, calcaribus tundebant et oruentabant; sed illi, quasi ad stipitem ligati, immobiles permanebant. Armis quoque suis pugnabant, sed paucos vulnerabant; acies enim armorum, quasi retusae^a essent, neminem^b penitus laedebant. Haec in 8. Id. Octobris contra novellum Sennacherib^c gesta sunt, ut qui prius propter mentis elationem Deum cognoscere noluit, modo victus et confusus intellegat, quia non^d in 10 multitudine exercitus victoria belli, sed de coelo fortitudo est, et aliquando avariciae et superbiae suae modum imponat. Hludowicus post fugam Karoli ad palatium Aquigrani perrexit, et dispositis prout voluit his quae ad se^e pertinere videbantur, cum triumpho rediit ad Franconofurt. Sequenti autem mense Carlmannus et Hludowicus atque Karolus, Hludowici regis filii, in pago Retiense^{f, 73} convenientes, paternum inter 15 se regnum dividerunt, et sibi invicem fidelitatem servaturos esse, sacramento firma-verunt. Cuius sacramenti textus theutonica^{g, 74} lingua conscriptus, in nonnullis locis habetur.

877.

Hludowicus rex, mense Ianuario generali conventu habito apud Franconofurt, quos de regno Karoli tenuit captivos remisit in Galliam. Sclavi qui vocantur Linones, et Siusli 20 eorumque vicini defectionem molientes, solitum dare censum rennuunt; quos Hludowicus rex, missis quibusdam fidelibus suis, circa mediam quadragesimam sine bello compressit, acceptisque obsidibus nonnullis et muneribus non paucis, eos sub pristinum redegit servitium. Karolus, Galliae tyrannus, aestivo tempore cum exercitu Italiam petiit, et Ticini residens, magnopere nisus est, qualiter Carlmanno illuc^h adventanti aditum in 25 illam denegaretⁱ provinciam. Carlmannus vero cum manu valida Noricorum diversorumque Sclavorum Italiam ingreditur, contra Karolum dimicare volens. Quod cum Karolus comperisset, illico iuxta consuetudinem suam fugam iniiit; omnibus enim diebus vitae suae, ubicumque necesse erat adversariis resistere, aut palam terga vertere aut clam militibus suis effugere solebat; et in eodem itinere dissinteriae^k morbo cor- 30 reptus, cum magna periiit tristitia. Cuius corpus cum sui satellites^{l, m} ad sepulturam, quam ipse sibi apud sanctum Dionysiumⁿ paraverat, transferre voluissent, propter foetorem nimium putridi cadaveris, quo gravabatur exercitus, in Burgundia in quodam monasterio sepelierunt.

Carlmannus optimates Italiae ad se venientes susceperat, et disposita prout voluit regione, reversus est in Baioariam. Hludowicus rex partem regni Hlotharii cum fratribus Carlmanno et Karolo aequa lance dividit. Hludowicus, Karoli regis filius, timore perterribus propter iniurias a patre suo regi illatas, legatos ad eum dirigit, pacem postulat, et se de omnibus, quae genitor suus contra eum gesserat, excusare nititur; cuius legatos rex audivit et absolvit. Post haec Aquense palatium petiit, ibique natalem Domini^o celebravit. In hoc anno febris Italica dolorque oculorum Germanicum 40 populum graviter vexavit, maxime circa Rhenum habitantes; pestilentia quoque ingens secuta est exercitum Carlmanni de Italia redeuntem, ita ut plurimi tussiendo spiritum exalarent.^o

878.

Mense Ianuario rex de Aquis transiens, venit ad Franconofurt, et ibi sequenti 45 mense cum suis colloquium habuit. Carlmannus partem regni Hlotharii, quam priore anno a fratribus sibi retinendam acceperat, Hludowico reddidit.^o Hludowicus rex a

a) retusae 1. 4. 5. b) et neminem 3. c) sennacherib 2. d) intellegat quod non 1. 4. 5. e) his qui ad se n. f) recienis 3. g) theutonica 2. h) Carlmanno illud 2. i) denegare 3. k) dyssinteriae 1? 4. 5. l, m) satellites sui 3. n) Dionysium 3. Dionysium 1. 4. 5. o) natalem domini 1? 4. 5. 50 o) Hludowico tradidit 3. 5.

73) pagus *das Ries*. 74) Si iuramentum Ar- lingua nostra conscriptorum antiquissimum ex- generatoratense excipias, hoc diploma omnium tituisse videtur.

diebus quadragesimae usque ad mensem Maium moratus est in villa regia quae vocatur Salz^a, et inde transiens, apud Franconofurt generalem habuit conventum; missisque nuntiis ad fratrem suum Karolum, partem regni Hlotharii quam a Carlmanno acceperat, cum eo dividit. Lambertus⁷⁵ Witonis filius, et Adalbertus⁷⁶ Bonifacii filius, Romam cum manu valida ingressi sunt, et Iohanne Romano pontifice sub custodia retento, optimates Romanorum fidelitatem Carlmanno sacramento firmare coegerunt. Quibus inde discedentibus, idem pontifex domum sancti Petri ingressus⁷⁷, omnes thesauros quos ibi repperit, ad Lateranis⁷⁸ transtulit, et altare sancti Petri cilicio coeperruit, et cuncta hostia eiusdem ecclesiae clausit, nullumque ibi officium ad Dei cultum pertinens per plures dies caelebratum est; et, quod dictu nefas⁷⁹ est, omnibus undique illuc causa orationis venientibus negabatur introitus, erantque ibi omnia confusa. Memoratus autem pontifex, conscens navibus, per mare Tyrrenum⁷⁹ regnum Karoli introivit⁷⁹, ibique per totum pene moratus est annum. Tandem assumpto Buosone⁷⁹ comite, qui, propria uxore veneno extincta, filiam Hludowici imperatoris de Italia per vim rapuerat, cum magna ambitione in Italiam rediit, et cum eo machinari studuit, quomodo regnum Italicum de potestate Carlmanni auferret⁷⁹, et ei tuendum committere potuisset. Rex Hludowicus ad Aquas in mense Octobre perrexit, et cum aequivoco suo, Karoli regis filio, haut procul inde colloquium habuit. Eclipsis⁷⁹ lunae facta est in Idibus eiusdem mensis⁷⁹, ultima hora noctis; sol quoque in 4. Kal. Novembris post horam nonam ita obscuratus est per dimidiam horam, ut stellae in coelo apparent, et [pene 2.] omnes sibi noctem imminere putarent. Boum pestilentia immanissime in Germania grassata est, maxime circa Rhenum, quam cladem non medicis hominum mortalitas secuta est. Villa quaedam in Wormacense haut procul a palatio Ingalenheim⁷⁷ sita est, nomine Walahesheim⁷⁸, ubi rea miranda contigit; nam dum animalia mortua cotidie de domibus traherentur in agros, canes qui in eadem villa erant, iuxta morem suum eadem cadavera laniando⁷⁹ comedebant; quadam vero die pene universi in unum locum congregati, inde discesserunt, ita ut nullus eorum postea neque vivens neque mortuus inveniri potuisset.

879.

Hludowicus rex natale Domini caelebravit in Forahheim; inde in Baioariam profectus est invisere Carlmannum, qui gravi detinebatur infirmitate; nam parali⁷⁹ morbo correptus, usum loquendi amisit. Ibiq^{ue} optimates eiusdem regionis ad se venientes suscepit, ea videlicet ratione, ut post obitum Carlmanni nullum alium super se regem susciperent vel regnare consentirent; inde transiens, pascha caelebravit in Franconofurt.

Hludowicus, Karoli regis filius, 3. Idus Aprilis⁷⁹ apud Compendium obiit palatium⁷⁹, ibique sepultus⁷⁹ est. Quod cum rex comperisset, cum magno exercitu in Galliam perrexit, venitque usque Viridunum. Exercitus autem qui eum sequebatur, quoniam a civibus illis sibi victui necessaria⁷⁹ iusto precio emere non potuisset, versus est ad praedam, et pene universam depopulatus est civitatem. Rex vero, missis quibusdam fidelibus suis ultra Masam⁷⁹ fluvium ad optimates regionis illius, reversus est in Franciam, venitque Mogontiacum et inde ad Franconofurt⁷⁹; ibique Erambertum⁷⁹ comitem de Baioaria⁷⁹ aliosque nonnullos ad se venientes suscepit, quos Arnolf⁷⁹ propter quandam dissensionem inter Carlmannum, patrem suum, et eos factam publicis privavit honoribus et de regno expulit. Horum causa rex in Baioariam profectus, dissidentes aliquo modo ad concordiam revocavit, et eis pristinam restituit dignitatem;

a) vocatur salt 3. b) et albertus 5. c) ingreditur 3. d) a lateranis 3. ad lateranas 2. e) dictum nefas 3. f) tyrrenum 2. g) intravit 1? 4. 5. h) buosone 1? 3. 4. 5. i) auferre 1? 4. 5. k) potuisse 3. l) eclipsis 5. m) est III. id. eiusdem 1. 4. 5. idibus Oct. Petrus Diac. Eclipsis contigit idibus Octobris hora quarta matutina. cf. *Art de verifier les Dates*. n) palatio in galenheim 1. palatio ingalenheim 2. 3. palatio ingileheim 4. 5. o) laniando 2. p) paralyis 5. q) palatium deest 5. r) victus necessarii 5. s) mosam 3. 4. 5. t) francofurt 2. u) erembertum 2. v) de baioariam 2. w) arnolt 1? 3. 4. 5.

75) dux Spoleti. 76) marchio Tasciae. 77) Ingelenheim, Ingelheim, celeberrimum Caroli Magni palatium ad Rhenum in pago Wormacensi. 78) iam Walheimerhof ad Saluziam rivum. —

D. Engelhardt Wackenheim, villam Leiningensem, prope Gellheim ad occidentem Wormatiae intelligi putat. 79) cf. ann. Bertinianos h. a.

quod quorundam offendit animos, quasi rex iuramenti sui praevaricator existeret. Quod aliter intellegunt, qui eiusdem iuramenti sunt conscii; nam Carlmannus, qui maior natu erat^a, primus inter fratres [suos 2.] se iuramento constrinxit, et omnia quae in illo continentur sacramento, se servaturum esse promisit; deinde Hludowicus eodem tenore iuravit^b, ea tamen ratione, ut si Carlmannus ea quae promisit inviolata servaret, ipse eadem ex sua parte rata custodiret. Sed quoniam Carlmannus in divisione regni Langobardorum iuramentum suum irritum duxit, Hludowicum proculdudum a suo iuramento reddidit inunem, et idcirco crimine periurii non tenetur obnoxius. Carlmannus autem tandem Hludowicum ad se accersivit, et quoniam loqui non poterat, ei seipsum et uxorem et filium universumque regnum scripto commendavit; cui rex episcopatus et abbatias et comitatus ad servitium delegavit, et disposita prout voluit regione, rediit in Frantiam.

Interea Hugo, Hlutharii^c ex Waldrada filius, tyrannidem in Gallia^d exercebat, contra quem rex quosdam fideles suos destinavit, ut eum inde expellerent. Qui venientes, nonnullos ex hominibus illius in quodam castello iuxta Viridunum obsederunt, et castello potiti, alios quidem occiderunt, alios vero in exilium miserunt, aliosque etiam, capillis^e et cute detracta, cum magna confusione inde expulerunt, et castellum destruxerunt.

880.

Hiems aspera et solito prolixior; nam Rhenus et Moenus fluvii glaciali rigore constricti, longo tempore se calcabiles praebuerunt. Rex Hludowicus natale Domini caelebravit in Franconofurt; postea in Galliam profectus, filios Hludowici ad se venientes suscepit, totumque regnum Hlutharii suae ditioni subiugavit. Inde ad expugnandos Nordmannos, qui in Scalta^f fluvio longo tempore residebant, convertit exercitum; initoque certamine, plus quam quinque milia ex eis prostravit; in quo proelio Hugo, filius regis, occubuit. In Saxonia cum Nordmannis infeliciter dimicatum est^g; nam Nordmanni superiores existentes, duos episcopos, quorum ista sunt nomina: Thiotrih^h, et Marowartⁱ, et duodecim comites, his nominibus appellatos: Brun ducem et fratrem reginae^k, Wicmannum^l, Bardonem, alterum Bardonem, et tertium Bardonem, Thiotherium^m, Gerrichumⁿ, Liutolfum^o, Folcwartum^p, Avan, Thio-
 30 tricum^q, Liutharium, cum omnibus qui eos sequebantur, occiderunt. Praeterea 18 satellites regios^r cum suis hominibus prostraverunt, quorum ista sunt nomina: Aderam, Alfwin, Addasta, Aida, alter Aida^s, Dudo, Bodo^t, Wal^u, Haulf, Hildiwart^v, Ruodtag, Hitti, item Wal, RATHERI, Adalwini, Werinhart, Thiotrih^w, Ailwart, exceptis innumerabilibus, quos in captivitatem duxerunt.

Rex^x vero de Gallia rediens in Frantiam, pascha caelebravit in Franconofurt. Sclavi qui vocantur Dalmatii^y, et Behemi atque Sorabi, caeterique circumcirca vicini, audientes stragem Saxonum a Nordmannis factam, pariter conglobati Thuringios^z invadere nituntur, et in Sclavis circa Salam fluvium Thuringiis fidelibus praedas et incendia exercent. Quibus Poppo^{aa} comes et dux Sorabici limitis^{ab} occurrit, et Dei
 40 auxilio^{ac} fretus, ita eos prostravit^{ad}, ut nullus de tanta multitudine remaneret. Carlmannus, frater Hludowici et Karoli, 11. Kal. April. obiit.

a) qui prior natu 1? 3. 4. 5. b) eodem tempore iuravit 5. c) hlutharii 1. a. 3. 4. 5. d) in galliam 3. e) alios etiam capillis 3. f) tempore resederunt 1. 4. 5. residerunt 3. g) thiotrih 2. thiotri 3. h) wigmannum 3. 4. 5. i) theotherium 3. k) gerricum 3. 4. 5. l) liutolfum 3. m) folcwardum 3. n) thio-
 45 thricum 3. o) quorum ista sunt nomina etc. usque ailwart deest 3. 5. p) aida, alcer, aida 4. q) boto 2. r) wal, haulf, hildiwart, ruodtag, hitti, item deest 4. s) walh, sulf, hiltiwart 3. t) thietrich 1. thio-
 50 trich 4. u) Rex etc. usque franconofurt deest. 3. 5. v) codices dalmatii, littera n sive lincola litteras a superposita omitta, Daleminzios intelligendos esse quisque videt. w) thuringos . . thuringis 4. 5. x) poppo 3. popo 3. y) et dux sorabici limitis deest 3. 5. z) et divino auxilio 4. 5. aa) fretus eos prostravit. Carlmannus 3. 5.

50 80) die Schelde. 81) de pugna hac cf. V. Cl. utgardis, uxoris Hludowici iunioris. 85) i. e. vassos regios. 86) Daleminzios iam anno 805. Wedekindi Noten zu einigen Geschichtschreibern des Deutschen Mittelalters T. I. p. 295 sqq. in chron. Moissiacensi occurrere supra p. 307. Hamburgi pugnam fuisse, probare nititur. vidimus.
 82) Mindensis. 83) Hildesheimensis. 84) Li-

Hludowicus mediante mense Augusto apud Wormatiam cum suis colloquium habuit, et quosdam ex fidelibus suis obviam legatis nepotum suorum ad villam Gundolfi⁸⁷ transmisit, quosdam etiam contra Hugonem tyrannidem exercentem^a in Gallia^b destinavit. Heinricus^c vero et Adalhartus^d, et caeteri qui cum eis erant, cum Thiothaldo^e, principe militiae Hugonis, qui robur exercitus secum tenuit, iniere^f certamen, et ceciderunt multi ex utraque parte vulnerati. In quo conflictu Heinricus^c eruentam obtinuit victoriam. Cumque illi qui de villa Gundolfi, et illi qui de proelio reversi fuerant, in unum convenissent, pari intentione cum filiis Hludowici contra Buosonem^h in Galliam pugnaturi perrexerunt, et Madasconam urbem expugnantes, Bernhardum, qui in ea principatum tenebat, in dedicionem accipiunt. Buoso vero fugiensⁱ ultra Rhodanum^j fluvium, in urbe Vienna se tutatus est. Nordmanni in Gallia praedas et incendia exercent, et inter plurima loca et monasteria quae depopulati sunt, etiam Biorzuna^k,⁸⁸ ubi pars maxima Frisionum^l habitabat, incendio concremarunt; et inde revertentes, Noviomagum vallo firmissimo et muris circumdantes, hiemandi sibi locum in palatio regis paraverunt. Quibus rex Hludowicus cum manu valida occurrerit, et propter hiemis asperitatem et loci firmitatem rebus parum prospere gestis, reversus est.

Hoc anno in Wormacense et in Nitense, et in plurimis locis regni Hludowici, sterilitas frugum et omnium rerum penuria Germanicum populum non mediocriter afflixit.

881.

Hibernum tempus valde prolixum et animalibus diversi generis pernoxium. Nam tellus verno tempore glaciali rigore constricta, animalibus solita negavit pascua, et illa fame et frigore maxima ex parte perierunt, etiam propter sterilitatem anni prioris.

Rex post pascha in Galliam profectus, Hugonem, Hlutharii ex Waldrada filium, ad se venientem in suum suscepit dominium, et ei abbatias et comitatus in beneficium⁸⁵ dedit, ut ei fidem servaret. Sed ille pravorum usus consilio, fidem mentitus, regi molestus efficitur, quapropter regis exercitus illum persecutus, in Burgundiam fugere compulit. Rex cum suo nepote Hludowico apud villam Gundolfi congruum habuit colloquium; inde transiens, omne tempus aestivum in Baioaria moratus^m est. Nepos vero illius cum Nordmannis dimicans, nobiliter triumphavit; nam novem milia equitum ex⁸⁶ eis occidisse perhibetur. At illi, instaurato exercitu et amplificato numero equitum, plurima loca in regno regis nostriⁿ vastaverunt, hoc est Cameracum, Traiectum, et pagum Haspanicum^o,⁸⁹ totamque Ripuariam, praecipua etiam in eis monasteria, id est Prumiam⁹⁰, Indam⁹¹, Stabulaus⁹², Malmundarium^p,⁹³ et Aquense palatium, ubi in capella regis equis suis stabulum fecerunt. Praeterea Agrippinam^q Coloniam et Bunnam^r civitates cum aeclesiis et aedificiis incenderunt. Qui autem inde evadere poterunt, sive canonici sive sanctimoniales, Mogontiacum fugerunt, thesauros^s aeclesiarum et sanctorum corpora secum portantes. Rex apud Franconofurt gravi infirmitate laborabat, et quia ipse ire non potuit^t, exercitum suum contra Nordmannos destinavit. Tertio Kal. Ianuar. ante galli cantum Mogontiaci^u terrae motus^v factus est⁹⁴ magnus, ita ut, aedificiis conquassatis, vasa fictilia, sicut compositores luti fatebantur, invicem se conidentes frangerentur.

a) in gallia exercentem 2. b) in galliam 4. c) heinricus 2. 5. d) adalbertus 4. e) thiothaldo 1. f) secum habebat iniere 1? 4. 5. g) heinricus 2. 5. h) buosonem 4. 5. i) ruodanum 3. rodanum 1. 4. 5. k) biorzuna 4. 5. l) frisonum 3. m) in baioariam moratus 3. n) in regione regis nostri 1? 3. 4. 5. o) haspanicum 4. 5. p) malmundarium 1. q) agrippinam 2. r) thesauros et 3. s) ipse non potuit 1. 4. 5. t) mogontiacense terrae motus 3. u) magonciae 1. 4. 5.

87) Gondreville. 88) locus Birthen, proelio Birtanico anno 939 commisso clarus, quem Lantprandus lib. IV. c. 11. Bierzuni nuncupat, inter Xanthen et Rheinberg situs est. Vide quae infra ad Reginonis continuatorem a. 939. notabimus. 89) pagus maior Haspanicus, Haspen - seu Hespengau, ad sinistram Moaenae, circa Leodium. 90) Prüm. 91) St. Corne- lius - Münster prope Aquasgrani. 92) Stablo. 93) Malmedy.

882.

Stella cometes 15. Kal. Februar. prima hora noctis apparuit, comas suas supra modum spargens, et rem infaustam quae cito secuta est, sua apparitione praemonstrans. Nam Hludowicus, invalescente morbo, 15. Kalend. Februarii^a diem ultimum clausit, cuius corpus translatum, et in monasterio sancti Nazarii quod dicitur^b Lauresham^c, iuxta patris sui tumulum sepultum est.^d Quod audiens exercitus qui contra Nordmannos^e fuerat missus, ab expugnatione hostium desistens, infecto negotio rediit. Quorum Nordmanni inde transeuntium vestigia secuti, caetera quae prius dimiserant, incendio cremaverunt usque ad Confluentem^f castellum, ubi Mosella Rhenum ingreditur. Murus Mogontiae^g urbis restaurari coeptus, et fossa murum ambiens^h extra civitatemⁱ facta.^j

a) XIII. kal. februarii 1. XIII. kal. eiusdem mensis 2. XIII. kal. sept. 3. XIII. kal. decemb. 4. 5. XV. kal. sept. Petri Diacon. hist. b) lauresheim 3. 5. lauresham Christ. p. 301. c) sepultus est Christ. l. c. d) nordmannus Christ. l. c. e) usque confluentem Christ. l. c. f) magontiae 3. g) extra urbem 3. 4. 5. h) extra civitatem facta. His verbis in media pagina desinit codex 1.

15 94) Haec bene ita se habere, etiam necrologium Laureshamense (in Schannati Vindem. litt.) probat.

ANNALIUM FULDENSIIUM

PARS QUARTA

PARS QUINTA

inde ab a. 882 usque ad a. 887,

inde ab a. 882 usque ad a. 901,

AUCTORE ANONYMO.

AUCTORE QUODAM BAWARO.

882.

Nordmanni de sua munitione egressi, Treverensem urbem invaserunt, et habitatoribus civitatis partim expulsis partim occisis, totam in Nonis April. incenderunt. Quibus Walah, Metensis episcopus, incaute cum paucis occurrens, occisus est.

Karolus imperator, audito fratris sui obitu, de Italia perrexit in Baioariam, et 25 optimates qui fuerant fratris sui, ad se venientes in suum suscepit dominium. Deinde Wormatiam veniens, cum suis undique venientibus consiliatus est, quomodo Nordmannos de suo regno expelleret. Statuto itaque et conducto inter eos tempore, convenerunt de diversis provintiis viri innumerabiles, et omnibus hostibus formidandi, si ducem habuissent idoneum sibi que consentientem; hoc est Franci, Norici, Alamanni, Thuringii atque Saxones; parique intentione profecti sunt contra Nordmannos, pugnare cupientes. Quo cum

882.

Nortmanni de sua munitione egressi, Treverensem urbem invaserunt, et habitatoribus urbis^a partim expulsis partim occisis, totam in Nonas Aprilis^b incenderunt. Quibus Walach^c, Metensis^d episcopus, incaute cum paucis occurrens, occisus est. Nortmanni, ereptis quas poterant rebus omnibus, ac quam pessime et visui horribilior erat^e quibusdam locis et ecclesiis dimissis, quibusdam concrematis, reversi sunt in suam munitionem, quae circumseptae constabat secus litus^f Mosae fluminis, loco^g qui dicitur Ascloha, de Reno miliaria 14.

Karolus quippe, cum audisset obitum fratris sui maioris, de Italia^h per Baioariam iter suum in Franciam direxit, placitum generale ad Wormatiam tenuit, receptis primoribus exⁱ regno fratris sui mense Maiarum. Post haec praeparatis copiis ex omni suo regno, Langobardis^k,

a) habitatoribus civitatis Christ. p. 302. b) in Non. April. 4. 5. c) walach 4. 5. d) mettensis 4. 5. e) ac quam pessime et visui horribilior erat 3. 4. 5. ac quam pessima et visui horribiliora erant coniecit Bouq. f) litus secus 3. g) loco desit 3. h) de italia iam imperator factus per Freherus edidit, Christianus tamen p. 303. ut supra. i) et Christ. k) longobardis (4.) 5.

pervenissent, munitionem illorum quae vocatur Ascloha¹ obsederunt. Cumque iam expugnanda esset munitio, et hi qui intus erant, timore percussis mortem se evadere posse desperassent, quidam ex consiliariis Augusti, nomine Liutwardus, pseudo-episcopus², caeteris consiliariis qui patri imperatoris assistere solebant ignorantibus, iuncto sibi Wicherto comite fraudulentissimo, imperatorem adiit, et ab expugnatione nostrorum pecunia corruptus³ deduxit, atque Gotafridum, ducem illorum, imperatori praesentavit: quem imperator more Achabico quasi amicum suscepit, et cum eo pacem fecit, datis ex utraque parte obsidibus; quod Nordmanni acceperunt pro nomine. Et ut pax ex illorum parte rata non dubitaretur, clipeum iuxta morem suum in sublime suspenderunt, et portas munitiois aperuerunt.⁴ Nostrates autem calliditatis illorum expertes, eandem munitionem ingressi sunt, alii quidem causa negotiandi, alii vero pro loci firmitate consideranda. At Nordmanni ad consuetam calliditatem conversi, clipeum pacis deponunt, portas claudunt, et omnes ex nostris intus inventos aut occiderunt, aut catenis ferreis ligatos ad redimendum servaverunt. Sed imperator tantam contumeliam exercitui suo illatam flocci pendens, praedictum Gotafridum de fonte baptismatis levavit, et quem maximum inimicum et desertorem regni sui habuerat, consortium regni constituit. Nam comitatus et beneficia, quae Rorich Nordmannus, Francorum regibus fidelis, in Kinnin³ tenuerat, eidem hosti suisque hominibus ad inhabitandum delegavit; et quod maioris est criminis, a quo obsides accipere et tributa exigere debuit, huic, pravorum usus consilio, contra consuetudinem parentum suorum, regum videlicet Franco-

Alamannis, Francisque secum assumptis, ille ex occidentali parte contra Nortmannos, Baioarii⁵ ex orientali parte Reni fluminis, usque ad Antrinacham⁶ tandem se transmiserant.⁷ Ibi diviso exercitu, Baioarii cum principe eorum Arnulfo⁸, Franci cum Heinrico⁹, missi cum manu¹⁰ valida ante regem et exercitum, ut quasi incautos et inaequatos¹¹ quandam partem¹² inimicorum insidiis extra munitionem invenerent et caperent¹³, secundum illum nobilissimum¹⁴ poetae versum volentes¹⁵

Quid moror, utrum armis¹⁶ contingat palma dolisive?

Et ita factum foret, ni nostri muneribus¹⁷ corrupti, ut fama refert, de parte Francorum proditores essent et impediunt. Sed tamen, paucis occisis, reversi¹⁸ sunt ad regem. Redeuntibus illis, ilico rex¹⁹ arrepto itinere cum omni exercitu, fines et munitionem Nortmannorum, eorum cum ipsis²⁰ regibus, id est Sigifrido et Godofrido, principibus²¹ Vurm, Hals²², iatus inclusis, occupavit; castra exercitus in circuitu prope civitatem fieri praecepit,²³ sicque per dies 12 obsessam constrinxit. Mira itaque res et stupenda obsidentibus et obsessis quadam die occurrit. Nam in 12. Kal. Augusti luce post media²⁴, tenebrosa subito caligo tota castra operuit, fulgure et tonitruo²⁵ concrepante²⁶ instans talis grando, ut nullus antea mortalium se tale quid videre²⁷ profiteretur; non, ut solitum est lapides descendere, plana et aequali superficie²⁸, sed cornuta et inaequali²⁹ et aspera facie, omnibus cernentibus insolitum et magnum spectaculum praebeuit. Mirabile et incredibile dictu, ut vel vix vel non grossitudo³⁰ eorum potuit³¹ pollice et medio circumdari.³² Nam et ita equi³³ stupefacti³⁴, ut effractis sudibus et habenis, partim extra castra, partim in castris³⁵

a) pecunia correptus codex. b) munitiois apparatus erant cod.

1) Ascloha, quatuordecim a Rheno millibus distans, ad Mosam in vicinia Leodii et Traiecti sita erat; inde Struvius Hasselt, chronicon Gottwicense Elsloo intelligit; forsan locus ad confluentes Aschae et Mosae infra Leodium quaerendus, loh enim silvam significat. 2) Vercellensis. 3) pagus maiorem Hollandiae borealis partem complexus, a fluvio Kinnemo nomen accepit; nescio, an denominatio praefecturae Kennemerland post nostri temporis belae evanuerit.

a) baioarii 3. b) antrinacha 4. 5. c) transmiserunt 4. 5. Christ. transmiserant. d) arnolfo 4. e) heimrico Christ. p. 304. f) manu cum 4. g) inaequantes 4. 5. h) quaedam partem 4. Christ. i) inimicorum extra munitionem invenerent et insidiis caperent 4. 5. extra munitionem invenerent 3. fortasse invaderent legendum. k) nobilissimum 3. nobilissimi 4. 5. l) volentes deest 4. 5. m) Nil refert armis 5. n) occis reversi 3. o) illis ilico 50 rex 4. Christ. illis alio rex (s.) 5. p) ipsis cum eorum 4. Christ. q) principibus in marg. Christ. l. c. r) vurm-hals 3. vurm et Hals 5. ra) nam XII. kal. augusti post medium diem tenebrosa 5. ita et 4. sed Christio p. 306. auctore, ut supra legit. s) tonitrua concrepante 55 et talis grando 4. 5. t) tonitrua concrepante Christ. l. c. u) quid vidisse 4. 5. v) plena et quali superficie 3. w) dictu ut vix grossitudo 4. 5. x) potuerit 4. 5. y) circunda 3. z) stupefacti fuerunt 4. 5. a) partim in castris deest Christ. 60

rum, tributa solvere non erubuit. Nam thesauros aecclesiarum, qui propter metum hostium absconditi fuerant, abstulit, et auri purissimi atque argenti, ad confusionem sui totiusque exercitus qui illum sequebatur, libras 2412 eisdem dedit inimicis. Praeterea quisquis de suo exercitu in defensione sanctae aecclesiae, zelo Dei commotus, aliquem de Nordmannis qui castra invadere temptabant occidit, aut eum iugulare, aut ei oculos eruere praecipit. Unde exercitus valde contristatus, dolebat super se talem venisse principem, qui hostibus favit, et eis victoriam de hostibus subtrahit; nimiumque confusi redierunt in sua. Nordmanni vero de thesauris et numero captivorum 200 naves onustas miserunt in patriam; ipsi in locuto se continentes, iterum tempus oportunitum praedandi opperientes.

Imperator inde transiens, Mogontiacum venit, et inde ad villam Tribure, ibique per plures moratus est dies. Qui etiam Wangioni placitum habuit, et parum utilitatis decrevit. Nordmanni portum, qui Frisiaca lingua Taventeri nominatur, ubi sanctus Liobomus⁵ requiescit, plurimis interfectis, succederunt. Iohannes pontifex Romanus decessit, in cuius locum Marinus, antea episcopus, contra statuta canonum subrogatus est. Quidam Gregorius nomine, quem Romani superistam vocitabant, dives valde, in paradiso sancti Petri a suo collega occisus est, et pavimentum aecclesiae per quam trahebatur, totum sanguine illius infectum.

80

45

a) frisiacam codex.

4) Deventer ad Rhenum. 5) i. e. S. Liabwinus.

55

errore et stupore versabantur.* Civitatis quoque quam obsederant, propter impetum aeris magna pars corruit, ita ut una cohors coacervatim posset equitando ingredi, nisi vallo^a quod circumierat suspensa constaret. Igitur per tot dies obsidens tam magnus exercitus, aestivo in tempore propter putredinem cadentium hominum aegritudine correptus ac pertaes^b est. Nec minus inclusi simili molestia premebantur. Consultum est ex utraque parte, ut, datis ex nostra parte obsidibus, Sigifridus rex, qui manu validior erat, venit^c extra munitionem supra sex miliaria ad regem. Primum iuramento contestatus est^d, ex illa hora et ultra usque dum Karolus imperator viveret, numquam in suum regnum hostili praedatione iturus^e; dehinc christianitatem professus, ipsum imperatorem patrem in baptisate adquisivit. Duos ibi dies laeti versabantur, cum^f remissis nostris obsidibus de munitione, ipse e contrario cum maximis muneribus remissus est ad^g sua. Munera autem talia erant: in auro et argento duo mille libras^h et octoginta, vel paulo plus; quam libram viginti solidosⁱ computavimus^k expletam. Ita compositis rebus, regrediens etiam rex, in Confluente castello cuncto exercitui amabilem licentiam redeunti^l concessit. Civile bellum inter Saxones et Thuringos^m exoritur, machinantibus Poppone fratre Heinrici, et Eginoneⁿ comitibus; magna post clade Poppo cum Thuringis inferior extitit.

In illis diebus redeuntibus Baiocariis domum, magna et immanis pestilentia in tota Norica excrevit^o, ut saepe duo cadavera in unum tumulum sepelirentur. Rex autem morabatur in Germania, et ante natalem Domini placitum habuit ad Wormaliam; ibi^p multiformis nuntiis Maravorum aliarumque gentium receptis et auditis, compositisque rebus, remeavit Alamanniam.^q Heinricus quoque^r missus est obviam^s Nordmannis^t; ibi prospere, prout potuit, dispositis rebus, reversus est.

* versarentur 4. 5. a) in vallo Christ. b) pertaesum Christ. c) veniret extra 4. 5. venit extra Christ. d) contestatus est quod ex 4. 5. e) praedatione esset iturus 4. 5. f) laeti insimul versabant, tum Christ. p. 308. g) remissus ad Christ. h) bis mille librae 4. 5. i) libram per XX solidos computamus 4. libram XX solidis Christ. k) libra per XX solidos computata. 5. l) redeundi 4. m) saxonibus et thuringis Christ. n) heimrici et egino Christ. o) tota baiowaria excrevit ita ut Christ. p) ubi multiformis 4. 5. q) remeavit in alemanniam 4. 5. r) heimricus quippe . . . est obviam nordmannos Christ. s) est contra nordmannos 4. est contra normannos 5. t) normannus 3.

Imperator Italiam petens, apud urbem Veronam cum suis fidelibus de statu regni sui consiliatus est. Boppo et Egino, comites et duces Thuringorum, inter se confligentes, non paucas hominum strages dabant; in quo conflictu Boppo superatus, vix cum paucis viris effugit, caeteris omnibus occisis. Gotafrid Nordmannus, qui superiore anno fuerat baptizatus, cum Hugone, Hlutharii filio, foedus iniit, eiusque sororem duxit in coniugium. Unde idem Hugo audacior effectus, regnum patris sui suae dicioni subiugare studuit. Imperator omne tempus aestivum mansit in Italia, animosque optimatum regionis illius contra se concitavit. Nam Witonem aliosque nonnullos exactoravit, et beneficia, quae illi et patres et avi et atavi illorum tenerant, multo vilioribus dedit personis. Quod illi graviter ferentes, pari intentione contra eum rebellare disponunt, multo etiam plura quam ante habuerant, sibi vindicantes. Mons quidam in Italiae partibus de loco suo motus, in Athesin fluvium cecidit, eiusque meatum interclusit. Hi autem, qui apud Veronam et in contiguis locis eiusdem fluminis habitabant, tamdiu utilitate illius carebant, donec idem fluvius, per eundem montem quasi cavernulas faciens, ad suum alveum rediret. Nordmanni per alveum Rheni fluminis ascendentes, plurima loca nuper restaurata succenderunt, praedam inde capientes non modicam; quibus Liuthbertus, Mogontiensis archiepiscopus, cum paucis occurrit; sed non paucos ex eis prostravit, et praedam excussit. Agripina Colonia absque aecclesiis et monasteriis reaedificata, et muri eius cum portis et vectibus et seris instaurati.

a) DCCCLXXXI. cod. vide supra ad a. 868.

Caesar in Alamannia natale Domini celebravit. Inde paulatim iter suum ad Baiouariam dirigens, pascha Domini honorifice Radiabona [civitate] mansit: ibique habito conventu, diversis rebus ab Italia auditis, illuc reversus est. Igitur Romae praesul apostolicae sedis, Iohannes nomine, prius de propinquo suo veneno potatus, deinde, cum ab illo simulque aliis suae iniquitatis consortibus longius victurus [putatus] est, quam eorum satisfactio esset cupiditati, quia tam thesaurum suum quam culmen episcopatus rapere anhela-bant, malleo, dum usque in cerebro constabat, percussus est, expiravit. Sed et etiam ipse constructor malae factionis, concrepante turba stupefactus, a nullo laesus nec vulneratus, mortuus non mora apparuit. In cuius vice omni populo Romano unanimiter confortante, Marinus, qui in id tempus Romana in urbe archidiaconus habebatur, ordinari compactum est. Imperator obviam papae pergit, et illum loco nuncupante Nonantula, prout merito, honorifice suscepit. Ibi inter alia Wito, comes Tuscianorum, reus maiestatis accusatur, quod ille profugus evasit. Sed tamen illa fuga totam Italicam terram timore concussit, quia statim manu cum valida gentiliū de gente Mauritanorum foedera firmiter pepigit. Berngarius vero, consanguineus imperatoris, mittitur ad expoliandum regnum Witonis; quod ille quadam parte peregit, et ex quadam peregisset, ni per corruptionem morbi ac infirmitatem exercitus sui reverteretur. Etiam per totam Italiam humanum genus ita invalescente morbo affligebatur, ut in curtem et inter miliciam vel ipsum regem haec miseria perveniret. Iterum inter Popponem et Eginonem discordia cum crudeli bello concrepat; quorum Poppo, prout antea solebat, inferior extitit. Hein-

a) natalem christi 4. domini natalem 5. b) in die paulatim Christ. c) paulatim deest 5. d) suum deest 5. 45 e) baiouariam 4. f) domini deest 5. g) radaspona 4. radesbonae mansit. His verbis desinit cod. 5. id est editio Pithoei. h) radisbonam mansit 3. Quae iam uncis includuntur, non nisi in 4. (editione Freheri) extant. i) nomine deest 4. sedis N. Iohannes Christ. k) satisfactum 60 [satisfactio Christ.] e. c. qui 4. l) malleolo 4. m) percussus expiravit Freh. n) concrepante 4. o) tuba 3. oo) mortuus. Non mora apparuit in Freh. p) deest Christ. q) archidiaconus tenebatur 4. r) obviam popen Christ. s) accusator 3. t) perangarius 4. u) wittonis 65 Freh. v) et quadam peregisset Freh. w) reverteret 4. x) affligebatur deest Freh. y) militiam et ipsum Freh.

5

884.

Nordmanni Saxones invadere temptaverunt, quibus Heimrih comes et Arn episcopus cum manu valida orientalium Francorum occurrerunt, consertoque proelio, plurimi ex utraque parte ceciderunt; sed tamen, adjuvante Domino, christiani optinere victoriam. In quo certamine tales viri de Nordmannis cecidisse referuntur, quales numquam antea in gente Francorum visi fuissent, in pulchritudine videlicet ac proceritate corporum. Imperator circa purificationem sanctae Mariae cum suis colloquium habuit in Alisatia, in loco qui vocatur Coloburg⁶, et inde episcopos, abbates atque comites destinavit contra Nordmannos ad tuendas regni sui partes. Nordmanni, non semel neque bis cum Heimricho dimicantes, superantur, et ubicumque praedatum ire volebant, fugabantur, interficiebantur, Domino illis reddente quod meruerunt. Tandem christianis in unum congregatis et munitionem illorum expugnare cupientibus, illi timore percussi, noctu fuga lapsi sunt; quos Heimrich Rheno transito secutus, et in quodam reperto loco, centum duos ex eis absque detrimento suorum occidit.

Imperator mense Maio mediante placitum habuit Wormaciae, et inde tutores partium suarum contra Nordmannos destinavit. Venit etiam illuc filia Hlutharii, a Gotafrido, cui tradita fuerat in matrimonium, ad imperatorem transmissa; quam imperator secum aliquanto retinuit tempore, et ad maritum redire non permisit. Imperator in terminis Noricorum et Sclavorum cum Zwentibaldo colloquium ha-

a) DCCCLXXXII. cod.

6) apud Schöpflin in Alsatia nonnisi Columbaria, Colanesberg et Colobocishaim occurrunt; quod hic Coloburg et in altera continuatione Cholonpurunt audit, Columbariam esse opinor, quae et in diplomate Caroli (Langii Regesta I. 50 p. 19.) Cholembra vocari videtur.

65

ricus, frater Popponis scilicet, cum Nordmannorum⁴ manum validam *primum* [Prumiam] venire cognoscit, ut dicunt, usque eos, nullo evadente⁵, cum suis ad internecionem delevit, et ille⁶ vulneratus evasit.

884.

Reverso ad Alamanniam rege, habitum est in villa quae dicitur Cholonpurunt generalem⁷ conventum. Inde edictum est, Baioarios⁸ ad Italiam contra Witonem bellicera manu proficisci. Quippe Pannonia magnum detrimentum patitur, cuius rei unde exordium narratur assumpsisse, stilo enucleamus. Igitur duo fratres, Willihalmus et Engilscahus, cum terminum⁹ regni Baioariorum in Oriente¹ a rege, id est seniore Hludowico, concessum contra Maravonos tenuerunt, multaque pro patria tuenda conflictando sudasse feruntur, tandem diem ultimum huius aeris in eadem voluntate finire¹⁰ permanentes, non vero esset honor illorum¹¹ filiis redditus, Erbo¹² [in] comitatum, domno rege concedente, successit. Quod praedictorum virorum pueruli illorumque propinqui in contrarium accipientes vel vertentes¹³, dixerunt alterutrum fieri, vel Arbonem¹⁴ comitem, si non recederet de comitatu parentum suorum, vel seipsos¹⁵ morituros gladii ante faciem. Hoc experimento Erbo concussus¹⁶, amicitiam inivit cum Zuentibaldo, duce Maravorum gentis, firmaque inter illos foedera¹⁷, filium suum obsidem fieri non tardavit. Nec minus ipsi praedicti pueri consulunt quosdam primores Baioaricae [gentis], collatisque propinquis ac undique copiis, fortior manus in id tempus illis adstabitur; comitem a rege constitutum in honorifice expellebant, comitatumque eius¹⁸ illis in usum usurpaverunt. Hoc ergo factum est post obitum regis Hludowici natuorumque eius Karlmanni et Hludovici, quorum successor frater illorum minimus

1) nordmannorum 4. constant. a) invadente 5. b) i. vero 4. c) cholonpurum generale 4. d) baioarios 4. ita deinceps. e) igitur quum duo f. w. et engilscahus terminum 4. f) finire 4. g) permanentes. Cum vero non esset honor illorum 4. h) Erbo 4. i) accipientes et vertentes 4. k) fieri et arbonem 4. l) suorum et se ipsos 4. m) erbo concessus 3. n) armatoque i. i. foedere 4. o) eius deest 4.

1) i. e. Oesterreich. 2) verba *vel vertentes* voci *accipientes* ab auctore superposita, et a scribis demum textui illata esse videntur, ita et in sequentibus *vel genitalia* voci *verenda* etc.

buit; inde in Italiam profectus, cum Witone et caeteris quorum animos anno priore offenderat, pacificatur. Nordmanni cum Frisionibus in loco qui vocatur Norditi⁷ dimicantes, superantur, et plurimi ex eis occiduntur. Super quo praelio extat epistola Rinberti, episcopi⁸ eiusdem loci, ad Liutbertum, Mogontiensem archiepiscopum, destinata, hunc modum continens⁹ . . . .

Karolus iuvenis, rex Galliae, in quadam venatione ietibus cuiusdam apri feritur occisus; re autem vera a suo satellite in eadem venatione non sponte vulneratus occubuit. Unde Nordmanni, qui regnum illius praedis et incendiis longo tempore fatigaverunt, audaciores effecti, duodecim milia librarum auri et argenti ab illa regione tributi nomine exegerunt, et tamen fidem pollicitam nequaquam servarunt. Nam et obsides occiderunt, et a praedationibus minime cessaverunt.

reriorum praetenderunt, passus sit mala, insuper etiam amicitiae ac iuramenti, quae cum Erbone inuit pepigitque, ad hoc vindicare proficiscitur et perfecit.²⁵ Nam de septentrionali parte Histri fluminis apprehenso Werinhario¹, de pueris Engilschalhi² — qui tres habuit — mediocri³, Vezziloni⁴ quoque comiti, qui illorum propinquus erat, dexteram⁵ manum cum lingua, et — monstrum⁶ simile — verenda vel genitalia⁷, ut nec signaculo desistente, absciderunt. Homines vero illorum quosdam sine dextra laevaue reversi sunt. Exercitus scilicet ius⁸ su ducis igne devastat omnia; insuper ultra Danubium missis spicatoribus, ubicumque proprietas vel substantia⁹ praedictorum fit puerorum, igni tradita sine mora est; hoc scandalum antefacti puerilis¹⁰ consilii¹¹ spacio unius anni sentitur. Hinc equidem non confidentibus a rege pueris aliquid boni propter delictum quod in Erbone commiserat, recesserunt, statueruntque fieri ho¹² mines Arnulfi, Karlmanni¹³ regis filii, qui tunc Pannoniam tenuit. Quo audito, Zuentibaldus dux misit nuncios ad eum, ait¹⁴ illi: *Inimicos meos sustentas; si eos non dimiseris, nec me [tecum] pacificatum habebis.* Alteram vero¹⁵ occasionem adversus eum protulit: *Tui homines in vitam meam, nec minus in regnum meum, dolose cum Bulgaris conciliaverunt*¹⁶, qui priori anno suum re¹⁷ gnum vastavere; *hoc volo mihi cum iuramento verum non esse contestari*: quorum neutrum umquam se facturum Arnulfus¹⁸ renuntiat.¹⁹ Itaque dux, nam²⁰ diu collectis ex omni parte Sclavorum²¹ copiis, cum magno exercitu invadit Pannoniam, inmaniter ac cruentem²² more lupi mactat, igne et ferro maximam partem devastat, dedit et consumit²³, ita ut non inmerito istam ad miseriam²⁴ hic versus componi:

Hic patriae planctus, simul et miserabile funus.

Quo peracto dolore²⁵ per antefactum puerile consilium, spacio unius anni, dux cum exercitu suo non laesus remeavit in sua. Caeterum vero in-

.) arboni 4. a) intertectis 3. b) id est deest 4. c) arbonem 4. ubique. d) zventibaldus ubique 4. 50
e) maravorum 4. f) utique 3. utriusque 4. g) werinhario 3. h) engilschalhi 3. engilschalhi 4.
i) mediocri aetate Christi. k) vezziloni 4. l) dextram 4. m) monstri 4. n) verenda et genitalia 4.
o) proprietas et substantia 4. p) puerilis 3. q) deest Frh. r) arnolphi carlmanni 4. s) eum et ait 4.
t) etiam 4. u) consiliaverunt 4. v) arnolfus constanter 4. w) renunciavit 4. x) non 4. y) sclavorum 4. z) inmaniter, ac cruenti 4. a) conscindit 4. a) quo acto dolore 4. 55

7) Norden in Frisia orientali; pagum hunc ad Bremensem diocesim pertinuisse supra p. 298. vidimus. 8) Bremensis. 9) hic epistolam insertam fuisse patet, a scriptore codicis nostri omissam.

stanti anno, quo ista computavimus^a, iterum dux coagulata multitudine, hostiliter in Pannoniam hostilem exercitum infert, ut si quid antea remaneret, nunc quasi ore lupi per totum devorasset. Tanta enim multitudine in isto itinere pollebat, ut in uno loco ab ortu usquead vesperum lucis exercitus eius praeterire cernitur.^b Cum tanta enim multitudine in regno Arnolfi per 12 dies exspoliando^c versabatur, demum, prout voluit, prospere reversus est, postea vero^d missa quadam exercitus sui parte supra Danubium. Quod audientes filii Willihelmi et Engilschalchi qui maiores natu erant, Megingoz^e et Papo, quibusdam Pannoniorum secum assumptis, contra illos incaute venerunt; sed tamen pugnam certaminis inierunt non utilem^f, nam ad illos victoria concessit. Isti fugae praesidium quaerentes Megingoz^e et Papo, in flumine qui dicitur Hraba^g vitam finire^h; frater vero Bertholdiⁱ comitis cum aliis quamplurimis a Sclavanis tentus est. Attendant^j, indicent atque contentant detractores veri, et quibus huius suasoribus rei vel consilii primordia placuerint, placeant etiam subsequenda mala. Vituperarunt^k autem pacem, qua conservata Pannonia conservata est, qua vero vitata, per spacium tantum isto continuatim^l tercio anno dimidio instanti Pannonia de Hraba^g flumine ad Orientem tota deleta est. Servi et ancillae cum parvulis suis consumpti sunt, primoribus quibusdam tentis, quibusdam occisis, et, quod turpius^m erat, truncatis manu, lingua, genitalibus, remissi sunt.ⁿ Haec [enim] omnia procul dubio geruntur sive per misericordiam^o, vel per iram Dei. Sed iram Dei iustam vindictam fieri appellamus, quae indubitanter non, nisi iusta sit, unquam evenire creditur. Imperator per Baioariam ad Orientem proficiscitur, veniensque prope flumen Tullinam, Monte-Comiano^p colloquium habuit. Ibi inter alia veniens Zuentibaldus dux cum principibus suis^q, homo, sicut mos est, per manus imperatoris efficitur, contestatus illi fidelitatem iuramento, et usque dum Karolus vixisset, nunquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus. Postea veniente Brazlowoni duce^r, qui in id tempus regnum inter Dravum et Savum flumine^s tenuit, suaeque militiae^t subditus adiungitur, rex per Carentam^u in Italiam^v perrexit; prospere Papia natalem Christi celebravit.

885.

Idem Nordmanni pagum Haspannicum invadentes, caeteros in circuitu vicinos occupaverunt, atque fruges diversi generis congregantes, sibi ad hiemandum et inhabitandum, quasi nullo resistente, disposuerunt, viris ac mulieribus quos invenire potuerunt ad suum servitium reservatis. Quibus Liutbertus archiepiscopus, et Heimrih comes, alique nonnulli insperate supervenerunt, et plurimis prostratis, caeteros in quandam munitiunculam fugere compulerunt, frugibus quas congregaverant sublatis. Cumque diu obsessi et fame fatigati, manum conserere non auderent, nocte quadam fuga lapsi sunt. Godafrid

45 a) DCCCLXXXIII. *cod.*

50

55

3) i. e. Cumeoberg sive Commageni, hodie Königshöfen ad orientem Tullinae; vide supra pag. 176. 4) Carinthia vel hodie Caränten audit.

885.

Proxima die sanctae epiphaniae, habito generali conventu, Wito dux Spolitano- rum, qui antea fuga ab imperatore lapsus est, cum iuramento excusavit se reum non esse maiestatis, ad fidelitatem regiam susceptus est. Post Karolomanni^w regis obitum, qui tunc Galliam regebat^x, Caesar regnum ipsum aggreditur, receptisque primoribus, et dispositis ibi rebus prout voluit, remeavit in Franciam ad edictum placitum Wormacense obviam apostolico. Sed dum ipse papa iam medio itineris spacio foret, correptus celeri infirmitate, expiravit. Godofridus rex, accusatus, ut in regnum Francorum cum Nortmannis consulere, ab ipsis

a) computamus 4. b) praeterire videretur 4. c) exspoliando 3. d) postea quoque missa 4. e) megingor 4. f) inire non utile 4. g) megingor 4. h) raba 3. hraba 4. i) finire 4. k) bertoldi 3. l) Attendant iudicant 3. m) vituperavere 4. n) continuato 4. o) raba 3. p) quod turpius 4. q) remissi sunt 3. r) misericordiam sive per 4. s) principalibus suis 4. t) brazlowoniam duce 4. u) dravo et savo flumina 4. v) sui- que militiae 4. w) italia 4. x) karolomanni 4. y) re- xerat 4.

Nordmannus, qui christianus effectus, fidem imperatori et christiano populo se servaturum esse sacramento firmavit, fidem mentitus, exercitum non modicum de sua gente congregavit, et per alveum Rheni fluminis ascendere, et plurima loca suae ditioni subiugare disposuit; quod dum mense Maio facere instituisset, Deo renuente perficere non potuit. Nam ab Heimricho aliisque fidelibus imperatoris ad colloquium invitatus, et infidelitatis correptus, cum eos convitiis variisque ludibriis exacerbaret, occisus est, et omnes qui cum illo erant, Domino illi condignam infidelitatis suae mercedem retribuente. Nordmanni autem ab eo invitati, nescientes quod factum erat, in Saxoniam praedatum ire pergebant; quibus cum pauci Saxones occurrissent, et tantae multitudini rebellare timuissent, terga verterunt. At illi longo spatio a suis navibus remoti, fugientes persecuti sunt, quasi eos essent comprehensuri. Interea Frisiones qui vocantur Destarbenzon¹⁰, quasi a Domino destinati, parvissimis^a, ut eis est consuetudo, naviculis vecti supervenerunt, et eos a tergo impugnare coeperunt. Quod cum vidissent Saxones qui prius fugerant, reversi sunt, et graviter eis repugnando insistebant, integratumque^b est proelium ex utraque parte contra Nordmannos. Tanta denique in eos christiani caede bachati sunt, ut pauci de tanta multitudine relinquerentur. Quibus gestis, idem Frisiones eorum naves invaserunt, tantumque thesaurum in auro et argento variaque suppellectile reppererunt, ut omnes a minimo usque ad maximum divites efficerentur.

Hugo, Hlutharii regis filius, cuius sororem praedictus Gotafriid duxit uxorem, insimulatus est apud imperatorem, quod eiusdem conspirationis Gotafriidi contra regnum imperatoris fautor existeret. Quamobrem ad imperatorem vocatus, et noxa convictus, lumine oculorum una cum avunculo suo^c privatus est, et in monasterium sancti Bonifatii apud Fuldam retrusus, finem suae habuit tyrannidis. Caeteri vero qui cum eo erant, equis et armis ac vestibus spoliati, vix nudi evaserunt.

Imperator cum suis apud Franconofurt colloquium habuit, missisque Romanam nuntiis, Hadrianum pontificem invitavit in Franciam. Voluit enim, ut fama vulgabat, quosdam episcopos irrationabiliter deponere, et Bernhartum, filium suum ex concubina, haeredem regni post se constituere; et hoc, quia per se posse fieri dubitavit, per pontificem Romanum quasi apostolica auctoritate perficere disposuit, cuius fraudulenta consilia Dei nutu dissipata sunt. Nam pontifex Romanus ab Urbe digressus, et Heridano flumine transito, vitam praesentem finivit, sepultusque est in monasterio Nonantulas.¹¹ Quod cum imperator comperisset, contristatus est valde, eo quod in tali negotio voti compos effici non potuit. Post paucos vero dies Mogontiacum venit, et inde Wormatiam; ibique cum episcopis et comitibus Galliarum habita colloquutione, in Baioariam profectus est, ibique natalem Domini caelebravit. Romani, pontificis sui morte comperpta, Stephanum in locum eius constituerunt. Unde imperator iratus, quod eo inconsulto ullum^d ordinare praesumpserunt, misit Liutwartum et quosdam Romanae sedis episcopos, qui eum deponerent: quod perficere minime poterunt; nam praedictus pontifex imperatori per legatos suos plus quam 30 episcoporum nomina, et omnium presbyterorum et diaconorum cardinalium, atque inferioris gradus personarum, necnon et laicorum principum regionis, scripta destinavit, qui omnes unanimiter eum elegerunt, et eius ordinationi subscriperunt.

^a) parvissimis cod.   ^b) integratumque cod.   ^c) cum avunculo suo cod.   ^d) ita codex; legitur illam?

^a) arnolfum et zwentibaldum 6.

¹⁰) incolae pagi Teisterbant ad Rhenam et Flevum lacum siti.   ¹¹) haud longe a Mutina.

Mense Februario exercitus orientalium Francorum missus est contra Nordmannos in Galliam iuxta Parisios consistentes; qui in itinere propter imbrium inundationem et frigus imminens non modicum equorum suorum perpressi sunt damnum. Cum autem illuc pervenissent, Nordmanni rerum omnium habundantiam in munitionibus suis habentes, manum cum eis conserere nec voluerunt; nec ausi sunt. Igitur diebus quadragesimae et usque ad tempus rogationis inani labore consumptis, excepto quod Heimrih quosdam extra munitionem inveniens occidit, equis et bubus plurimis inde sublatis, redierunt in sua. Interea Hugo et Gozilin, abbates et duces praecipui Galliae regionis, in quibus omnis spes Gallorum contra Nordmannos posita erat, defuncti sunt. Unde Nordmanni audaciores effecti, et de sua munitione egressi, omnique regione potiti, venationes et varios ludos, nullo prohibente, exercebant. Optima pars Mogontiae civitatis, ubi Frisiones habitabant, post mediam quadragesimam mense Martio conflagravit incendio. Mense vero Maio, Iunio atque Julio tanta vis imbrium diu noctuque sine intermissione caelitus lapsa est, ut nullus aevi praesentis tantam aquarum habundantiam se vidisse fateatur. Unde flumina in diversis locis intumescunt, frugibus variis extitere pernoxia. Nam Rhenus alveum suum egressus, cuncta loca sibi contigua ab ortu suo usque ad introitum maris omnibus frugibus et lino et foeno evacuavit. Padus quoque in Italia similia fecisse perhibetur. Mense Julio imperator cum suis colloquium habuit in urbe Mettensi, et inde contra Nordmannos profectus est. Ubi dum aliquanto tempore moraretur, Heimrih comes, a suis desertus, et ab hostibus circumdatus, occiditur. Interea Sigifrid cum magna multitudine Nordmannorum, caeteris qui ibi resident auxiliium laturus venit, ac christianis magnum intulit metum. Unde imperator porterritus, quibusdam per Burgundiam vagandi licentiam dedit, quibusdam plurimam promisit pecuniam, si a regno eius statuto inter eos tempore discederent. Ipse vero inde concito gradu in Alsatiam se recepit, ibique per plures dies iacuit aegrotus.

a) DCCCLXXXIII. cod.

Natalem Domini imperator Radibonam^a celebravit. Inde invitatus ab apostolico, Italiam petiit, Liuthwardum^b episcopum Romam misit. Ibi multimodis rebus prout placuit^c dispositis, inter alia summus praesul a rege interrogatus decrevit, ut episcopis, quorum parrochias^d de incendiis gentilium vastatae penitus apparent, alias sedes eis non occupatis^e concederentur. Die sancto palmarum sedicio urbe Papia inter satellites regis et civibus infeliciter orta. Nam ex una parte multis occisis, ex alia civium urbis multi vulnerati, propter affinitatem imperatoris qui tunc ad curtem Olonnam^f pascha mansit, timore in fugam lapsi, in via vitam finire.

Post pascha, habito generali Papiae conventu, imperator per Burgundiam obviam Nordmannos in Galliam, qui tunc Parisios^g erant, usque pervenit. Occiso ibi Heinrico^h, marchensi Francorum, qui in id tempus Niustriam tenuit, rex, parum prospere actis rebus, revertitur in sua. Discordia inter Berngariumⁱ, cognatum regis, qui Foroiuliense fruitur, et Liuthwardum^k episcopum oritur. Propterea Berngarius^l mittens Vercellinam urbem exoliare, ibique veniens, multis rebus episcopi abreptis, prout voluit, reversus est.

Tempore autumnii plus solitum inundationes aquarum excreverunt inestimatae. Nam in Oriente erumpentibus per littus fluctibus, villae isoppinate circumdatae subito feruntur, ita ut cum inhabitantibus viris, feminis, infantulis, usque in abyssum deletae^m cernuntur. Inter Alpes vero talis rapacitas aquarum et collisio lapidum fuit, ut flexuras et vestigia viarum per devexaⁿ montis latera nullo modo prospici poterit.^o

a) radaspona b. b) liutwardum c. c) prout complicit b. d) parrochiae b. e) aliae sedes eis non occupatae b. f) papiae b. g) parisios b. h) henrico b. i) perangarium b. k) liutwardum b. l) perangarius b. m) deletae b. n) devexa b. o) potuerint b.

5) vicus ad occidentem Mediolani.

Hiems aspera et solito prolixior, boum quoque et ovium pestilentia supra modum grassata est in Francia, ita ut pene nulla eiusdem generis animalia relinquerentur. Imperator cum suis colloquium habuit in Weibilingon¹²; qui priscis temporibus, id est ex quo rex in Alamannia constitutus est, quendam de suis ex infimo genere natum, nomine Liutwardum, supra omnes qui erant in regno suo exaltavit, ita ut Aman, cuius mentio facta est in libro Hester, et nomine et dignitate praeccelleret. Ille enim post regem Assuerum erat secundus, iste vero prior imperatori, et plus quam imperator ab omnibus honorabatur et timebatur. Nam nobilissimorum filias in Alamannia et Italia nullo contradicente rapuit, suisque propinquis nuptum dedit. Qui etiam ad tantam devolutus est stulticiam, immo vesaniam, ut monasterium puellarum in Brixia civitate situm invaderet, et per quosdam amicos suos filiam Unruochi comitis, propinquam imperatoris, vi raperet, suoque nepoti in coniugium daret. Sanctimonialia vero eiusdem loci, ad preces conversae, orabant Dominum, ut contumeliam loco sancto illatam vindicaret; quarum preces illico exaudita sunt. Nam is, qui puellam coniugii¹³ more sibi sociare disposuit, eadem nocte Dei iudicio interiit, et puella mansit intacta. Quod cuidam sanctimoniali nomine . . . . e supradicto monasterio revelatum est, et illa caeteris indicavit. Cum autem memoratus Liutwardus in regno imperatoris per plures annos actitaret, tandem cenodoxia¹⁴ inflatus et philargiria¹⁴ caecatus, fidem catholicam pervertere, et redemptori¹⁵ nostro detrudere laborabat, dicens eum unum esse unitate substantiae, non personae, cum sancta aecclesia credat et confiteatur, eum in duabus substantiis unam habere personam; quod quicumque negaverit, profecto blas-

a) DCCCLXXXV. codes. b) coniugi more cod. c) redemptori nostro codes.

12) curtis regia, secundum chronicon Gottwicense Wiblingen, ad confluentem Danubii et Illarae, a Waiblingen prope Stuttgartiam diversum. 13) vanitate. 14) avaritia.

Imperator Elisacia magna infirmitate aggravatur. Postea parum convalescens, ad Alamanniam proficiscitur, vergens curtem^a Podomam^{b,6} pro dolore capitis incisionem accepit. Transacto die sancto paschae, habitum est placitum^c. Weibilingua^d; ibi inter alia Berngarius^e ad fidelitatem Caesaris pervenit, magnisque muneribus contumeliam quam in Liutwardo^f priori anno commiserat, componendo absolvit. Mortuo itaque Buosone, parvulus erat ei filius de filia Hludowici, Italici regis, obvium^g quem imperator circa Rennum^h ad villam Chirichheim venientemⁱ honorifice ad hominem sibi, quasi adoptivum filium etiam^k, iniunxit^l. Alamanni contra Liutwardum episcopum dolose conspiravere, qui tunc maximus consiliator regis palatii^m fuit, et eum a praesentia imperatoris omni honore privatum abireⁿ compellunt. Mox vero Caesar gravissima infirmitate detentus est. Ab illo ergo die, male inito consilio, Franci, et more solito Saxones et Thuringi^o, quibusdam Barioariorum primoribus et Alamannorum^p ammixtis, cogitaverunt deficere a fidelitate imperatoris, nec minus perficere. Igitur veniente Karolo imperatore Franconofurt, isti invitaverunt Arnolfum, filium Karolmanni regis, ipsumque ad seniorelem elegerunt^q, sine mora statuerunt ad regem extolli. Karolus nitens bellum contra Arnolfum regem instaurare, sed non proficit; concussis timore Alamannis^r, quibus maxime negotium sui regni habebat commissum, omnes penitus ob eo defecerunt, ut etiam ministri ab eo defecti, sub celeri festinatione ad Arnolfum regem se iunxerunt^s. Karolus dum se undique a suis desertum sentiret, nescius^t quid suae causae^u consilium possit fieri, tandem muneram^v ad regem direxit, exposcens suam gratiam^w vel pauca loca in Alamannia sibi ad

a) cutem 3. b) podomam 4. c) placidum 4. d) weibilinga 4. e) berngarius 3. 4. f) Liutwardo 3. 4. 45 g) obviam Christ. obvium deest Freh. h) quem imperator ad rhenum villa chiricheim veniens obviam, honorifice suscepit ad hominem, sibi que adoptivum filium eum iniunxit Freh. i) a hrenum villa chiricheim veniens Christ. h) eti iniunxit 3. l) filium 12-60 ctum iniunxit Christ. m) regis in palatio 4. n) duringi 4. o) proficit. Concussit timore alamannos Freh. p) iunxerunt 4. q) sentit et nesciens quid sui causae Freh. r) quid sui causae Christ. s) sua gratia 4.

6) Bodmen seu Bodman prope Constantiam, a qua lacus Bodamicus nomen accepit.

phemat eum, qui venit quaerere et salvare quod perierat. Nisi enim esset verus Deus, non afferret remedium; nisi esset homo verus, non praerberet exemplum. Sed idem rex regum hoc anno concitavit animos imperatoris in blasphemum, qui habita cum suis conlocutione in loco qui vocatur Kirihheim¹⁵, eum deposuit, ne esset archicappellanus, multisque beneficiis ab eo sublati, ut haereticum^a et omnibus odiosum cum dedecore^b de palatio expulit. At ille in Baioariam ad Arnulfum se contulit, et cum eo machinari studuit, qualiter imperatorem regno privaret; quod et factum est. Nam cum idem imperator in villa Tribure consedisset, suorum undique opperiens adventum, Arnolfus cum manu valida Noricorum et Sclavorum supervenit, et ei molestus efficitur. Nam omnes optimates Francorum, qui contra imperatorem conspiraverant, ad se venientes in suum suscepit dominium; venire nolentes beneficiis privavit, nichilque imperatori nisi vilissimas ad serviendum reliquit personas. Cui imperator lignum sanctae crucis, in quo prius ei fidem se servaturum iuraverat, per Liutbertum archiepiscopum destinavit, ut sacramentorum suorum non immemor, tam ferociter et barbaramente eum non faceret. Quo viso, lacrimas ludiase perhibetur; tamen disposito prout voluit regno, in Baioariam se recepit; imperator vero cum paucis qui secum erant, in Alamanniam repedavit. Nordmanni, audita Francorum dissensione et imperatoris eorum abiectioe, plurima loca quae prius minime tetigerant, vastaverunt. Ad Remensem quoque urbem venisse referuntur, sed Deus per merita sancti Remigii et monasterium extra civitatem positum, et ipsam civitatem nebula densissima per trium dierum spacia circumdedit, ita ut neutrum invenire, nec saltem videre potuissent. Unde mente consternati pariterque confusi, discesserunt.^c

a) ut haereticum *codex*. b) cum decore *codex*. c) In hac voce desinit *codex*, pagina quidem absoluta, sed ultimas lineas plus solito condensatis, ita ut nihil deesse appareat.

15) Kircheim in Alsatia, semihora a Marilegio distans. Schöpflini *Alsat. illustr.* I. p. 704.

usum usque in finem vitae suae largiri, quod rex ita fieri concessit. Sed hoc tamen ne diu^a apud se retinuit; nam paucos dies [in] locis a rege sibi concessis religiose morabatur, post Christi nativitatem die Id. Ianuarii^b ultimum diem feliciter clausit, et mirum in modum; usque dum honorifice Augensi ecclesia sepelitur, coelum apertum multis cernentibus visum est, ut aperte monstraretur, qui spretus terrenae dignitatis ab hominibus exiit, Deo dignus coelestis patriae vernula mereretur feliciter haberi.

888.

Rex Arnolfus, urbe Radisbona^a receptis primoribus Baioariorum, orientales Francos, Saxones, Thuringos^b Alamannos, magna parte Sclavorum^c, natalem Domini et pascha ibidem honorifice celebravit. Illo diu morante, multi reguli in Europa vel regno^d Karoli, sui patruelis, excrevere. Nam Berngarius^e, filius Ebarhardi^f, in Italia se regem fecit^g, Ruodolfus^h vero, filius Chuonradi, superiorem Burgundiam apud se statuit regaliter retinere, inde itaque Hludowicus, filius Buosonisⁱ, et Wito, filius Lantberti^k, Galliam Belgicam necnon Provinciam prout reges habere proposuerunt; Odo, filius Ruodberti^l, usque ad Ligerim fluvium vel Aquitanicam^m provinciam sibi in usum usurpavit. Deinceps Rannolfusⁿ se regem haberi statuit. His auditis, rex Franciam peciit, habitoque ad Franconofurt generali conventu, disposuit adventare Wormatiam. Quod vero Odo comperiens, salubri utens consilio, contestans se malle suum regnum gratia cum regis pacifice habere, quam ulla iactancia contra eius fidelitatem superbire, veniensque humiliter ad regem, et gratanter ibi recipitur. Rebus ab utraque parte, prout placuit, prospere dispositis, unusquisque reversus est in sua. Rex contra Ruodolfum Elisatiam^o progreditur; inde ad eum

a) tamen nec hoc diu. **) Petrus Diaconus - Caroli obitum anno 888, tertio Non. Ianuarii centigisse scribit.

a) radisbona. b) duringos. c) sclavorum. d) europa et regno. e) perengarius. f) ebarhardi. g) facit. h) ruodolfus. i) buosoni. k) lamberti. l) rusberti. m) fluvium et aquitanicam. n) Deinceps arnolfus se. o) ro-dolfum elisatiam.

7) Rannolfum in Aquitania rebellionem contra Odonem regem molitum esse, refert Regino a. 892. cf. et ann. Vedastinos a. 889.

misso Alamannico exercitu, ipse per Franciam Baioariam reversus est. Ruodulfus enim, inito consilio cum primoribus Alamannorum, sponte sua ad regem urbem Radisbonam^a usque pervenit, multaque inter illos convenienter adunata, ipse a rege cum pace permittus, sicuti venit, ad sua remeavit. Italiam equidem cum exercitu aggredi^b regi complacuit, sed Berngarius^c, qui parumper antea cum Witone dimicans cruentem^d tyranno^e, hoc praecavens, ne Italicum regnum cum tam valida manu ingressum perperam^f pateretur, missis ante se principibus suis, ipse [vero] oppido Tarentino^g regi se praesentavit. Ob id ergo et a rege est clementer susceptus, niique ei antequaesiti^h regni abstrahitur: excipiuntur curtes, navumⁱ et sagum^j. Exercitui itaque non moralicium erat domum redeundi^k. Rex autem, paucis secum assumptis, Forum-Julien^lense^m penetrans, curtem Corantanamⁿ natale Domini celebravit. Tanta namque in isto itinere consternatio equinorum cadaverum fit, ut vix unquam talis fieri memoria mortalibus traditum sit.

889.

Liutbertus, Magontinae^a urbis nobilis archiepiscopus, ab hac vita migravit. Cuius videndi ordo, quali probitate maneret, per omnia longum est explicare. Tamen, licet pauca, in quibusdam versiculis breviter expediatur:

Largus erat multum, pociens, humilisque, benignus,

Omnibus exemplum in bonitate manens,

Hister qua fluitat, currit^b Rhenusque^c bicornis;

Litterulis doctis doctior ille^d fuit.

Grave igitur tempus hoc anno incanduit. Nam Italica febris^e tussiendo per plurimos vexabat, inundationes aquarum plus solito excrevere, civilia bella circumquaque regiones conquassantur, pestilentia sparsim ac fames inopinata ultra modum incubuit. Grandine vero contritis frugibus, mortales inopiam frugum cum miseria patiuntur. Sed inter alia execrabile prodigium in regione Thuringorum visum est. Namque e²⁵ caelo aqua, non ut solet pluvia stillatim descendere, sed coacervatim quasi fluens torrens irruit, per tres villas uno momenti ictu evulsis aedificiis, ter centum cadavera mortuorum impulsione aquarum campo deiecta colligebantur.

Exeunte mense Maio rex apud villam quae dicitur Forahheim, generalem^o conventum habuit; ibique disputans de statu sui regni, consultum est, ut eodem tenore^p mores Francorum prout Baioarii iuramento confirmarent, ne se detraherent a principatu vel dominatu^q filiorum eius, Zuentibaldi^r quidem et Ratolfi^s, qui ei de concubinis erant nati. Quod quidam Francorum ad tempus renuentes, tandem regiae satisficientes voluntati, dexteram dare non recusabant, eo tamen modo, ut si de legali sua uxore heres ei non produceretur. Advenientibus etiam ibidem undique nationum^t legatis, Nortmannorum scilicet ab aquilone, Sclavatorum, pacifica optantes; quos rex audivit, et sine mora absolvit. Inde itaque edictum est in exercitum ire ad Obodritos; sed ante placitum curte regia Franconofurt haberi cum Francis regi complacuit.

.) ruodolfus. a) radasponam. b) exercitu aggredi. c) perngarius. d) cruento tyranno. e) ingressus perperam. f) antequaesiti. g) curtes navium. h) redeundi. i) corontanam. k) mogontinae. l) fluit accurrit Christ. m) hrenusque. n) ipse. o) italis febris Frsk. p) generale conventum. q) principatu et dominatu. r) zwentibulchi. s) ratoldi.

8) i. e. Tridentino; nam Arnulfus tum in Baioaria morabatur. g) *navum et sagum* locus explicatu difficilis, cui nec editores nec lexicographi lucem affuderant. Navum nonnunquam pro stragulo diebus festivis equo imposito usurpatur, Berengario igitur regnum ea conditione relicto esse existimem, ut Arnulfi se vassallum profiteretur. Vassallum enim fundos (curtes) a domino accipit, eique se festivitibus et placitis (navo) aequae ac militiae (sago) paratum exhibere debet. Eandem conditionem Odonem, Galliae regem, subiisse, supra vidimus, et anno 895 videmus. 10) Duo Arnulfi

diplomata extant data in Carentano die 26. Decembris huius anni (Juvavia Nro. 49. 50.) die 10. Ianuarii anni sequentis Reginam pertransiit, Francofurtum petiturus. V. Cl. Fr. Xav. Richtero in litteris ad me datis referente, hodieque haud longe a Klagenfurto viculus *Karnburg* extat, proxime campum *Zol.* sive *Saalfeld*, in quo lapidea Carinthiae ducum sella. 50 cf. Ill. Hormayr Taschenbuch für vaterländische Geschichte a. 1812. et Eichhornii Beyträge zur ältern Geschichte und Geographie des Herzogthums Kärthen. Klagenfurt a. 1819.

Perwentum est igitur, sicut antea* dispositum erat, ad Obodritos cum maximo exercitu. Sed tamen ibi parumper rebus prospere gestis, rex, data exercitui licentia, ad Franconofurt celeri festinatione reversus est; inde per Alamanniam paulatim transgrediens Baiocariam, urbe Regia^a honorifice natale^b Domini celebravit.

890.

6 Mediante vero quadragesima rex Pannoniam proficiscens, generalem^c conventum cum Zuentibaldo duce, loco qui vulgo appellatur Omuntesberch^d, habuit. Ibi inter alia praefatus dux ab apostolico rogatus, regem obnix^e interpellabat, ut urbe Romam domam sancti Petri visitaret, et Italicum regnum, a malis christianis et imminentibus paganis ereptum, ad suum opus restringendo dignaretur tenere. Sed rex multimodis
10 causis in suo regno excrescentibus praepeditus, quamvis non libens postulata donegavit. Post pascha mense Maio^f, villa quae dicitur Forahheim, cum suis colloquium habuit. Ibi ad eum filia Hludowici^g, Italici regis, vidua Buosonis^h tyranni, magnis cum muneribus veniens, honorifice suscepta ac ad propria remissa est. Rex ibi rebus dispositisⁱ prout placuit, causa orationis in Alamannia Augeam Constantiamque perve-
15 nit, inde regrediens, urbe Radisbona natale^k Christi celebravit. Salomon, Constantiae episcopus, vir vitae probabilis, obiit; cui aequivocus eius, Salomon iunior, tercius siquidem tunc eiusdem nominis vocabulo, in sedem episcopus successit.^l

891.

Rex legatos suos pro renovanda pace ad Maravos transmisit. Embricho^m, Regino urbe episcopus,

20 Vir patiens, humilis, sobrius, fidusque manebat,
gravis aetate feliciter diem ultimum clausit. Ipsa vero civitas divina ultione mirum in modum subito incensa, cum omnibus machinisⁿ et ecclesiis 4. Idus Augusti concremata est, exceptis domibus sancti Emmerammi^o martyris et ecclesia sancti Casiani media urbe constituta, ab igne divinitus defensae sunt. Nortmanni igitur fines
25 occidentalium Francorum invadunt, ad quod defendendum^p exercitus a Francia dirigitur; ibi Sundaroldus^q, Magonciensis^r archiepiscopus, incaute illis occurrens^s, interfectus est, in cuius locum Haddo, abbas Augensis coenobii, homo subtilis ingenii, antistes constituitur. Arnolfus ergo rex ob hoc ulciscendum in Nortmannos^t cum Francis, Alamannico exercitu inutile secum assumpto, iter arripuit. Sed Alamanni quasi
30 aegrotantes^u a rege domum relapsi sunt; ipse cum Francis ad occidentem prospere profectus est. Nortmanni, devastata ex maxima parte Hlutharici^v regni regione, prope fluvio^w Dyla^x, loco qui dicitur Lovonium^y, sepibus more eorum munitione coepta, securi condecorant. Ex [in]provisio^z enim rex et exercitus pervenere ad eundem locum. Transito igitur celeriter eodem fluvio, nec mora, mediatum est proelium ap-
35 plicari. Cunctanti namque regi, ne tam valida manus periclitaretur, quia interiacente palude^a ex parte una, et^b ex altera circumfluente ripa, non donatur facultas equibus aggredi, oculis, cogitatione, consilio huc illucque^c pervagabatur, quid consilii opus sit, quia^d Francis pedetemptim^e certare inusitatum est, anxie meditans, tandem heros primores Francorum advocans, sic alloquitur patienter: *Viri, Domini^f recolentes et semper sub Dei gratia patriam tuendo fuistis invincibiles; inspire animis, si ab inimicis quandoquidem more paganissimo^g furentibus pium sanguinem parentum*

*) sed antea 4. a) urbe regia 3. urbe regino 4. b) natalem 4. c) generale 4. d) omuntesperch 4. e) enixe Christ. alia praeficitur dux a Formoso apostolico, rogatus regem enixe Fréh. (Formoso glossema. Christ.) f) mense medio 4. g) filias hludovici 3. h) bosoni 4. i) dispositis 3. k) radaspona natalem 4. l) episcopus concessit 4. m) einbricho aut embricho 3. n) machinamentis 4. o) domo sancti emmerammi 4. p) invadentes quod ad defendendum Christ. (quid Fréh.) q) sundaroldus 4. r) magonciensis Christ. magonciensis Fréh. s) incaute illis incaute occurrens 3. t) ob ob ulciscendum ita nortmannos 3. u) alamanni quidem aegrotantes Fréh. v) hlutharici 4. w) fluvium dyla Fréh. fluvio dyla Christ. x) dylo 3. y) ex improvisio 4. z) quia interlatente palude Fréh. a) deest 4. b) huc illuc Fréh. deest Christ. c) quid 3. quod
50 Fréh. c) pedetemptim 4. d) viri dominum Christ. e) paganismo 4.

11) i. e. Regensburch. 12) Lüwen.

vestrorum effusum vindicari recolitis, et sacra sub honore sanctorum creatoris vestri
 templa eversa iam in patria vestra cernitis, ministros etiam Dei summo gradu con-
 sistentes prostratos videtis. Nunc, milites, agite, ipsos sceleris factores ante oculos
 habentes, me primum equo descendentem, signa manu praeferentem sequimini; non
 nostram, sed eius qui omnia potest, contumeliam vindicantes, inimicos nostros in Dei
 nomine aggredimur! His incitati dictis, omnibus, senibus et iuvenibus, par voluntas
 et audacia pedestre bellum aggredi datur; prius regem flagitantes, ut equitando eos
 procuraret, ne quid eis pugnantibus [a] tergo insidiis inimicorum timendum sit.
 Clamor a christianis^d in coelum attollitur; nec minus pagani more suo clamantes,
 signa horribilia per castra movebantur. Evaginati gladiis ex utraque parte, ut lapis^f
 ferro, in invicem ad invicem occursum^g est. Erat autem ibi gens fortissima inter
 Nortmannos Danorum, quae numquam antea in aliqua munitione vel capta vel supe-
 rata^h auditur. Dure certatum est; sed non in diuⁱ, subveniente gratia Dei, victo-
 ria ad christianos concessit. Nortmanni fugae praesidium quaerentes, flumen, quod
 antea eis a tergo pro muro habebatur, pro morte occurrebat. Nam instantibus ex al-
 tera parte caede christianis, coacti sunt in flumen praecipitari, coacervatim se per
 manus et colla cruribusque complectentes, in profundum per centena vel milia^k nu-
 mero mergebantur, ita ut cadaveribus interceptum alveum amnis siccum appareretur.
 In eo proelio caesi sunt duo reges eorum, Sigifridus^m scilicet et Godofridusⁿ, regia
 signa 16 ablata, et in Baioariam in testimonium transmissa sunt. Eodem in loco die
 Kal. . . .^o letanias^p rex celebrare^q praecipit; ipse cum omni exercitu laudes Deo
 canendo processit, qui talem victoriam suis tribuit, ut uno homine^r tantum occiso de
 parte christianorum, compertum est, tanta^s milia hominum ex altera parte perierunt.

892.

Rex de Francia cum victoria in Alamannia, curte regia Ulma, honorifice natalem
 Domini celebravit. Inde Orientem proficiscitur, sperans ibi Zuentibaldum ducem ob-
 viam habere; sed ille more solito ad regem venire rennuit, fidem et omnia ante pro-
 missa mentitus est. Inde rex irato animo in Hengistfeldon^u cum Brazlavone duce col-
 loquium habuit, ibi inter alia quaerens tempus et locum, quomodo possit terram Ma-
 ravorum intrare; consultum est enim, ut tribus exercitibus armatis regnum illud in-
 vaderet. Rex equidem, assumptis secum Fraecis, Baioariis, Alamannis, mense Iulio
 Maravam venit. Ibi per quatuor ebdomadas^v cum tanta multitudine, Ungaris etiam
 ibidem ad se cum expeditione venientibus, omnem illam regionem incendio devastan-
 dam versabatur, missos etiam suos inde ad Bulgarios et regem eorum Laodomur^w ad
 renovandam^x pristinam pacem cum muneribus mense Septembri transmisit, et, ne
 coemptio^y salis inde Maravanis daretur, exposcit. Missi autem propter insidias Zuenti-
 baldi ducis terrestre iter non valentes habere, de regno Brazlavonis per fluvium Oda-
 gra^z usque ad Gulpam, dein per fluente Save^a fluminis navigio in Bulgaria perducti.
 Ibi a rege honorifice suscepti, eadem via qua venerant, cum muneribus mense Maio
 reversi sunt. Poppo, dux Thuringorum, honoribus privatus est.

893.

Ante quadragesimam rex per totam occidentalium Francorum provinciam mona-
 stera, episcopatus, causa orationis obibat. Engilscalcus^a, iuvenili audacia vir, qui
 post, rapta de concubina regis filia, ad tempus se Maravos exul contulit, post haec ad

a) proferentem 4. b) bellum aggredere 4. c) a tergo 4. d) clamor christianis *Christ.* e) more succlamantes 5.
 f) utraque ut lapis *Freh.* g) concursus *Freh.* h) et capta et superata *Freh.* i) non diu *Freh.* k) centena
 et millia *Freh.* l) appareat *Christ.* appareret *Freh.* m) sigifridus . . . godafredus *Freh.* n) gotafredus *Christ.* 45
 o) kal. septembris *Aventinus Annal. Boiorum IV. p. 281. cui hic locus ante oculos erat.* p) letanias *Freh.* q) ce-
 lebrare *Christ.* r) homini *Christ.* s) est quod tanta *Freh.* t) sperans sibi 5. u) hengistfeldono 4. v) hebdo-
 madas 4. w) landomir 4. x) renovandam 4. y) coemptio 4. z) odogra 4. a) fluente osauo 3. fluente sauo 4.
 a) engilscalcus 5. engilscalcus 4.

13) non in diu] i. e. mox. 14) Kal. Octobribus rex Traiecti (ad Mosam) morabatur, ubi ab-
 batiae Pruniae privilegium concessit. Martene coll. ampl. I. 256. Hontheim hist. Trever. I. 250.

gratiam regis non longum veniens, marcensis* in Oriente effectus est. Ibi audacter contra primores Baioariae in rebus sibi summissis^a agens, iudicio eorum, Radisbona urbe^b incaute palatium regis prolapsus nec regi^c praesentatus, obcaecatus est. Hinc etiam et Willihelmus, filius patruelis eius, missos suos ad Zuentibaldum ducem dirigens, reus maiestatis habebatur, capite detruncatus est. Frater quoque eius cum Maravanis exul delitescens^d, insidioso consilio ducis cum aliis quamplurimis interfectus est. Arrepto itaque rex itinere, iterum regnum Zuentibaldi ducis ingreditur cum exercitu, maxima parte illius regionis expoliata^e, propter insidias positas magna cum difficultate itineris in Baioaria ad regiam curtem Otingam reversus est. De qua ei non multum post filius nascebatur, quem Addo, Mogonciacensis episcopus^f, et Adalpero, Augustae Vindelicae episcopus^g, sacro fonte baptismatis crismantes^h, nomine avi sui Hludowicum appellaverunt. Missi autem Formosi apostolici cum epistolis et primoribus Italicis regni ad regem in Baioariam advenerunt, enixe deprecantes, ut Italicum regnum et res sancti Petri ad suas manus a malis christianis eruendum adventaret; quod tunc maxime a Widone tyranno affectatum est. Quos rex apud urbem Regino honorifice recipiens et cum muneribus postulata annuens, abire permisit. Hiemps aspera et plus solitumⁱ proluxa extenditur, ita ut mense Marcio nix in quibusdam locis per quinque dies mensura in profundo uno pede viseretur^k. Inde per Baioariam maxima penuria vini facta, oves et apes perditae.

894.

Sonitus tonitruum magni increpuit 5. Kal. Februarii. Ipse mox in itinere positus, natalem Domini curte regia^l Wehibilinga^m mansit; inde cum Alamannico exercitu Italianam intravit. Pergamumⁿ civitatem primum cum comite Widonis Ambrosio sibi rebellem sentit. Ob hoc rex mente commotus, iussit castra exercitus, ipse aequitans, in ambitu^o supra montem usque ad murum civitatis promoveri. Conserti sunt enim ita vesperscente iam die pugnantes, ut cetera pars noctis par obsidentibus et obsessis vigilandum erat. Aurora insurgente, rex, missarum sollemnitate completa, urbem ad expugnandum exercitum per circuitum distribuit^p; ipse super verticem montis ad auxiliandum aggredientibus murum cum signis constabat. Mirabilis vigor animi utrisque datur, et expugnandis et expugnatoribus; utriusque in acie ut murus inter eos constanter applicati sunt. In primo enim impetu pugnae talis sonitus ferientium per scuta lapidum datur sentiri, ut hominibus castra regis servantibus, quae ultra unum miliarium posita erant, tonitruum simulabatur audire: maximis cum laboribus palatinis militibus coram rege certantibus, tandem ad murum usque perventum est. Scuta super se in modum tecti conducta sustollunt, murum antiquitus fundatum perfodere temptant, ut desuper miseri urbani lapidibus dolia plena incassum submittent, lanceis periclitatis ad ultimum propugnacula murorum conantes super eos proicere, omni nisu impulsu pectorum instantes, Dei nutu murum usque ad fundamentum prolabi fecerunt. Fit a populo clamor forinsecus, perturbatio cum fuga intrinsecus; ex omni parte exercitus urbem invadendo ut turbo dispoliat. Ambrosius comes, auctor contentionis contra regem, quandam turrim, fuga praesidium quaerens, ascendit, sed non utile. Nam prae furore iudicio exercitus captus, et mox patibulo suspensus est; uxor vero eius et filii cum magno thesauro regi praesentati sunt; episcopus etiam eiusdem civitatis, nomine Adalbertus, ibi comprehensus est, et Haddoni episcopo servandus conceditur. Hinc tantus terror totam Italianam invasit, ut maximae urbes, Mediolanium scilicet et Pavia, sponte ad regem venientes, se subdidissent.

Primores itaque marchenses qui fuerunt Italicis regni, Adalbertus videlicet fraterque eius Bonifacius, Hildibrandus quoque et Gerhardus, regi se praesentavere. Sed praesumptuose se inbeneficari ultra modum iactantes, omnes capti sunt et in manus

^a) marchensis ^b) sibi summissis ^c) urbe radaopona ^d) prolapsus et regi ^e) delitescens ^f) expoliata ^g) quem hado mogonciacensis archiepiscopus ^h) augustae videlicet episcopus ⁱ) augustae vindel. episcopus ^j) crismantes ^k) plus solito ^l) unum pedem habere viseretur ^m) curta regia ⁿ) wehibilinga ^o) in ambitu supra ^p) distribuit Post hanc vocem in Freheri codice folium excidit, ita ut omnia usque ad verba sequenti anni potestati reconciliatos desint; habentur igitur non nisi in codice Vindobonensi.

15) Bergamo.

principum dimissi ad custodiendam. Sed non diu rex hoc sustinuit; nam misericordia motus, permisit eis absolutionem, iuramento ei fidelitatem promittere eis disposuit. Quorum duo, Adalbertus et Bonifacius, fidem mentientes, fuga a rege defecerunt. Rex, propter nimiam longitudinem itineris languescens exercitu, usque Placentiam veniens, reversus est pascha prope castello Eboregia, quod tunc et firmissimas clausas obseratas^a, desuper posito lapideo castello, comes Widonis, nomine Ansker^b, cum satellitibus Rodulfi, regis de Burgundia, ad hoc transmissis, ne via ibi redeunti regi daretur, obsessum defendebat. Rex namque per occupatam viam sine periculo suorum non posse expugnari sentiens, per viatores cum duro labore exercitus Alpes ascendens, propter magnitudinem exercitus per praerupta saxi devians, cum magno periculo suorum mirum in modum equis per praecipitium rupis, quasi per murum a summo deorsum transilientes passim per scopulos, datis quibusdam gradibus, quasi locus respirandi, in Augustam^c vallem^d tercio demum die prolapsi convenerunt. Rex, ante se directo exercitu, Rodulfum regem fugere compulsi; ipse per superiorem Burgundiam in Alamannia curtem Chirihheim, regina sibi occurrente, se recepit. Vormacia habitum est generale conventum; ibi inter alia Karolus puer indole inventus, Hludowici, Karoli de occidentali Francia regis filii, filius, nepos regis, ad eum veniens, quem rex cum dilectione suscepit et absolvit. Alamanni cum manu valida super Rodulfum regem cum Zuentibaldo, filio regis de concubina, transmittuntur. Ille se defendens obiectione Alpium, Alamanni, devastata magna illius regionis parte, revertuntur in sua.

Wido, Italici regni tyrannus, morbo correptus obiit, cuius filius Lantbertus eodem modo regnum invadendo affectatus est. Zuentibaldus, dux Maravorum et vagina tocius perfidiae, cum omnes regiones sibi affines dolo et astucia perturbando, humanam sanguinem siciens circumiret, ultimum hortando suos, ne pacis amatores, sed potius inimici domesticis persistenter, diem ultimum clausit infeliciter. Avari, qui dicuntur Ungari, in his temporibus ultra Danubium peragrantes, multa miserabilia perpetrare. Nam homines et vetulas matronas penitus occidendo, iuenculas tantum ut iumenta pro libidine exercenda secum trahentes, totam Pannoniam usque ad internicionem deleverunt. Pax tempore autumnii inter Baioarios et Maravos compacta est. Missus Leonis, imperatoris Graecorum, ad regem urbe Radisbona, Anastasius, cum muneribus venit; quem rex audivit, et eodem die absolvit.

895.

Fames valida per universam Baioariorum provinciam excrevit, ita ut per plurima loca inedia morte consumerentur. Engildieo, marchensis Baioariorum, honoribus privatus est; in cuius locum Liutboldus, nepos regis, subrogatus est. Hildigardis, filia Hludowici Francorum regis, contra fidelitatem regis agere accusata, inde publicis honoribus deposita, in Baioaria quadam insula, palude Chiemicse^e nominata, inclusa est. Convenientibus itaque de toto Hlutharico regno, Saxonia, Baioaria et Alamannia in Francia viginti et septem episcopis, curte Triburia magnus synodus habebatur, praesidentibus scilicet metropolitanis, Addone, Magontinae urbis archiepiscopo, Herimanno, Coloniae Agrippinae urbis archiepiscopo, Rathodo, Treverensi archiepiscopo, multa quidem pro utilitate christianae religionis tractantes, eademque statuta^f memoria retinendum successoribus suis propriis capitulis scripta commendaverunt. Regale equidem placitum Vormacia habitum est. Ibi Odo, rex Galliae, ad fidelitatem regis cum muneribus veniens, ab eo honorifice susceptus, et post paucos dies in sua, prout venerat, placabili licentia reversus est. Zuentibaldus ergo, filius regis, infulam regni a patre suscipiens, in Burgundia et omni Hlutharico regno, receptis eiusdem regni primoribus, rex creatus est.

^a) clausa obseratas codex; clausas iam Gentilotti legendum esse putavit. ^b) angustam codex; de emendatione haud ambigi potest. ^c) cuius filia codex. ^d) eademque statuta codex.

^e) Liutprandus, qui tamen duas Arnulfi expeditiones non satis distinguit, eum Anscarium vocat. lib. I. c. 9. ^f) Val d'Aosta, cuius introitum Eporedia regi praecloserat. ^g) lacus Chiemsee. 50

Per idem tempus magni terrae motus in plurimis locis occidentalium Francorum visi sunt. Legatos Obodritorum curte regia Salz munera secum deferentes, ad regem pacifica optantes pervenerunt, quos rex, ut audivit sine mora postulata annuens, et abire permisit. Avari terminos Bulgarorum invadentes, ab ipsis praeventi sunt, et magna pars eorum exercitus interfecta est. Mediente mense Julio habitum est urbe Radisbona generale conventum; ibi de Sclavania omnes duces Boemaniorum, quos Zuentibaldus dux a consortio et potestate Baioaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat — quorum primores erant Spitignewo, Witizla — ad regem venientes, et honorifice ab eo recepti^b, per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliatos se subdiderunt.^c Iterum rex a Formoso apostolico per epistolas et missos exire Romam venire invitatus est. Rex vero, cum consilio episcoporum suorum petitionibus suis satisfacere decreverit, mense Octobrio^d de Francia et Alamannia in Italia promovit exercitum. Venientes vero ultra^e Padum, ibi¹⁹ diviso exercitu, Alamannos per Bolonnam^f ad Florentinam urbem ire permisit; ipse cum Francis per superiores partes Alpium²⁰ curtem quae dicitur Turris, sic usque civitatem Lunam²¹ progreditur. Ibi natale Domini celebravit.

896.

Igitur propter nimiam tempestatem^g aeris et immoderatam effusionem imbrum et ultra modum inundationibus aquarum, omnis exercitus per divexa^h montium cacumina impeditiⁱ sunt, passim errando laboriose pervagantes.^k Unde etiam maxima pestilentia equorum et plus solito propter difficultatem itineris aggravando excrevit, ita vero, ut totus pene exercitus suppellectilem^l suam inconsueto more per sellatos more equitum boves trahebant. Ad haec interim malus rumor regem necnon exercitum commovit, Bergarium^m scilicet, nepotem eius, a fidelitate sua defecisse, et in Italiam iam per hocⁿ reversum esse, Adalpertum vero^o, marchensem Tusciae, mutuis colloquiis Bergarii^p, ne aliquo modo ad regis fidelitatem intenderet. His [et talibus] auditis, rex gravi molestia, totusque exercitus maxima anxietate et penuria praecoccupatus, tandem urbem Romam pervenerunt.^q Super haec omnia novum genus anxietatis exercitui occurrit. Nam adventantibus illis, Ageldrudis, vidua Widonis, portas in circuitu murorum omnes serrando praecoccupavit, ut omnibus pariter ad domum sancti Petri introitus denegaretur. Quod rex moleste ferens^r, in commune consilium cum omni exercitu ad ecclesiam beati Pancratii²² convenit. Post sollempnitatem missarum celebratam^s, rex exercitum unanimiter interrogavit, quid facto opus sit. Conveniunt omnes, cum lacrimis^t fidem promittentes, confessionem coram sacerdotibus publice agentes, indicto unius diei ieiunio, bello urbem expugnare in commune acclamatum est. Cunctantibus ergo cunctis redire in castra, rex murum perspicendo^u circumibat; Dei nutu subito inter obsessos et obsidentes^v insperate contentio exoritur, concursus ex omni parte plebis, omnes vociferantes urbem bello expugnare, omnibus in pugna par voluntas. Nec mora, advenerunt murum, lapidibus defensores murorum depellant, multitudo virorum portis se constipat; alii securibus et spadis portam et vectes ferratos incidunt, alii murum perfodiunt, alii per scalam muros ascendunt. Sicque Dei providentia [firmissima] et nobilissima urbs^w, nullo ex parte regis de tanto exercitu succumbente, iam vesperscente die nobiliter cum triumpho expugnata est, apostolico pariter^x et urbe de inimicis liberato. Omnis ergo senatus Romanorum vel Graecorum scola^y cum vexillis et crucibus ad pontem Malvium²³ venientes, regem honorifice cum ymnis^z et laudibus suscipientes, ad urbem perduxerunt.

a) spiti gneuo ut utiata codex. b) receptis codex. c) subdidero s. d) mense septembri *Fesh.* e) venientes quippe ultra s. f) boloniam s. g) intemperatam s. h) devexa s. i) impedita s. k) pervagatus s. l) suppellectile suum s. m) pengarium s. n) iam pro hoc s. o) adalpertum videlicet m. s. p) pengarii s. q) romam advenerunt s. r) moleste accipiens s. s) Post, sollempnitate m. celebrata, rex s. t) lachrymis s. u) prospiciendo s. v) inter obsessis et obsidentibus *Christ.* w) urb nullo s. x) paritor *deus* s. y) omnis namque senatus r. necnon g. schola s. z) hymnis s.

19) aut Placentiae aut Parmae fuisse videtur. 20) Apennini montis. 21) in orientali sinu Genuesis parte. 22) ante portam S. Pancratii trans Tiberim sita est. 23) iam Ponte-Molle.

Iam apostolicus paterno amore diligendo regem ante paradysum^a, loco qui dicitur Gradibus sancti Petri, suscipiens, et honeste ad basilicam sanctorum principum^b apostolorum laetificando introduxit, et secundum morem antecessorum suorum imperialem consecrationem coronam capiti imponens^c, Caesarem Augustum appellavit. Dispositis ibi multimodis rebus, omnia Romanorum populus ad sanctum Paulum cum iuramento^d imperatori fidem promittentes. Iuramentum vero [illud], ne quem lateat, hic inserere proposuimus: *Iuro per haec omnia Dei mysteria, quod, salvo honore et lege meae Arnulfo^e imperatori, et nunquam me ad illius infidelitatem cum aliquo homine sociabo; et Lantberto^f filio Agildrudae, vel^g ipsi matri suae ad secularem honorem nunquam adiutorium praeebo: et hanc civitatem Romam ipsi Lantberto, vel matri eius^h Agildrudae, vel eorum hominibus per aliquod ingenium aut argumentum non tradam.*

Post haec [autem] Constantinus et Stephanus, qui maiores inter senatum erant, rei maiestatiⁱ esse accusati sunt, quia cum Agildrude prius urbem capiendam conspiraverunt^k; quos rex sine mora comprehendi et secum in Baioariam^l transferri praecipit. Urbem vero ad suas manus custodiendam Faroldo cuidam vassallo concessit; ipse 15. tandem die postquam venerat ab urbe digressus est. Comperta denique Agildruda in civitate Spolitana^m morare, quam ad expugnandamⁿ mox iter arripuit. Sed antequam ad locum destinatum pervenisset, gravi infirmitate capitis detentus, imperfectum reliquit, et cum omni festinatione, parvulo filio suo nomine Ratolfo^o, qui ei de 20 concubina erat, ad fidem Italicae gentis Mediolanium^p dimisso, per vallem Tridentinam mense Maio in Baioariam reversus est. Sed non multo post etiam filius eius quem in Italia dereliquit, per lacum Cumense^q ad eum reversus est. Post mortem vero Waltfredi^r, Foro Iulii marchensis, qui multum fideliter ad imperatorem Veronam contendendo retinuit, ilico Bergarius^s regnum Italicum invasit, et usque ad flumen Adduam quasi hereditario iure contra Lantbertum in participatione^t recepit. Maginfridus^u, comes Mediolanensis, a Lantberto^v, filio Widonis, capitali sententia interfectus est; filius eius atque gener oculorum lumine orbati sunt.

At Roma^w Formosus papa defunctus est die sancto paschae, [in cuius locum consecratur Bonifacius, qui podagrico morbo correptus, vix 15 dies supervivisse reperitur.] In cuius sedem successit apostolicus nomine Stephanus, vir fama infamandus, qui antecessorem suum, Formosum scilicet^x, inaudito more de tumulo eiecit^y et per advocatum suae responsionis depositum, foras extra solitum sepulturae apostolicis^z locum sepeliri praecipit.

Pacem ergo Graeci cum eodem^a anno cum Avaris, [qui dicuntur Ungari,] facientes; quod eorum [con]cives Bulgari in pravum vertentes, hostili expeditione contra eos insurgunt, et omnem regionem illorum usque portam Constantinopolitanam devastando insecuntur. Quod ad ulciendum Graeci astucia^b sua naves illorum contra Avaros mittunt, ac eos in regnum Bulgarorum ultra Danubium^c transponunt. Illi transpositi, manu cum valida gentem Bulgarorum ingressi, maximam partem caedendo neci tradiderunt. Hoc audientes positi in expeditione Bulgari, cum omni festinatione patriam deliberare^d ab infesto hoste^e recurrunt, consertoque ilico^f proelio, victi sunt: iterum pari tenore recuperare nitentes, secundo caruere victoria. Tandem miseri, inscii quam consolationis causam vel remedii^g potuissent invenire, currunt omnes ad vestigia [vetuli] illorum regis Michaelis, qui eos primum ad christianae religionis veritatem^h convertit, inquirentes quid eis ab imminente periculo evadendum consuleret. Qui, indicto triduo ieiunio, penitentiam de inlata christianis iniuria, dein auxilium a Deo quaerendum esse praemonuit. Quo peracto, durumⁱ inierunt certamen; pugnantibus vero ambabus acerrime partibus, ad ultimum misericordia Dei victoria, quamvis

a) paradysum b) basilicam beatorum principum c) consecrationem capiti sibi imponens d) domini Formosi e) Arnolfo f) Lantberto g) Agildrudae et ipsi h) Lantberto et matri eius a. et eorum b. i) maiestatis k) conspiravere l) Baioaria m) Spolitana n) expugnandum o) filio suo nomine Ratoldo p) Mediolanium q) mortem etenim Waltfredi r) illico Bergarius s) participatione t) Maginfridus u) ab Alantberto Frev. v) Romae w) scilicet deus x) de sepulchro eiecit y) sepulturae apostolicae z) Graeci eodem a) astutia b) Danubium c) 55 b) festinatione primum deliberare d) hosti Christ. d) illico ita semper e) causam et remedii f) durum imminere g.

24) lago di Como.

cruenta, christianis concessa est. Quis enim gentium Avarorum strages tantis congressionibus enumerando possit exponere? cum Bulgarorum, ad quos victoria concessit, numero 20 milia equitum caesa inveniuntur. Stipantibus vero isdem^a in partibus inter se conflictibus, imperator Pannoniam cum urbe Paladarum tuendam Brazlowoni^b, duci suo, in id tempus commendavit. Leo vero, imperator Graecorum, Lazarum quendam vocatum, episcopum, ad Caesarem Augustum cum muneribus transmisit; quem ille apud urbem Radibonam^c grater suscipiens^d, paucos eum dies secum retinuit, tandem honoribus ditatum remisit in sua.

897.

Caesar vero curte regia^e Otinga^f natalem Domini celebravit, adventibus ibidem ad eum Maravorum missis, qui pro pace constituenda^g, ne exules eorum profugi reciperentur, ab imperatore flagitabant^h; quos rex ut audivit, absolvit et [sine mora] abire permisit. Ipse vero, habito generali conventu urbe Regiaⁱ, propter gravitudinem corporis^j in Baioaria secretis locis hiemare disposuit. Fames valida per totam Baioariam^k incubuit, ita ut multi inedia consumerentur.

Exeunte [autem] mense Maio^l, habitum est placitum urbe Wormacia. Ibi inter alia Zuentibaldus, filius imperatoris, ad eum veniens; quem ille benigne suscipiens, quibusdam primoribus suis, qui priori anno ab eo honoribus privati sunt, cum eo pacificatis, ceterisque negociis, prout potuit, ibidem inter se dispositis, placabilem licentiam in sua redeunti^m donavit. Curte [vero] Triburiaⁿ habito generali conventu, Fuldense coenobium causa orationis petiit. Quo peracto, ad curtem quae dicitur Salz pervenit, adventibus ibi ad eum cum muneribus Soraborum missis, quos ut audivit, absolvit et abire permisit.

His ita expletis^o, contigit ut gentis Behemitarum duces ad imperatorem Arnulfum, qui tunc [temporis] Radisbona^p urbe moratus est, devenerunt^q, offerentes ei munera regia, et sua suorumque fidelium suffragia contra eorum inimicos Marahabitas^r postulantes^s, a quibus tum saepe^t, ut ipsi testificati sunt, durissime comprimebantur. Quos ergo duces rex imperator gratuito suscipiens, verbaque^u consolationis eorum pectoribus abundantius^v inseruit, et laetabundos donoque honoratos patriam in suam abire permisit; totumque illius anni tempus autumnale finitimis in locis aquilonalibus^w Danubii Ymbriae^x fluminis sese sustentavit, hac etiam intencione^y, ut, si supradictae genti necessitas auxilii sui immineret, paratus cum suis fidelibus existeret.

898.*

Postea vero, anno incarnationis Domini 898^a, inter duos fratres gentis Marahensium, Moymirum [videlicet] ac Zuentibaldum^b, eorumque populum dissensio atque discordia gravissima exorta est; ita etiam, ut, si uterque alterum suis viribus insequi atque comprehendere valeret, capitalem subiret sententiam. Tunc vero rex imperator ista sciens, marchiones suos, Liutholdum^c [scilicet] et Arbonem comitem, una cum ceteris fidelibus suis, parti quae ad se spem ac confugium habuit, auxilium ad eorum liberationem protectionemque Baioarios suos primates^d transmisit. At illi in ore gladii igneque, prout poterant, inimicos suos humiliaverunt, et devastando necaverunt. Istius ergo dissensionis et disruptae pacis inter supranominatos fratres Arbo comes, Ysarico filio suo^e instigante, instructor delatorque atque proditor esse convincitur, et ob hanc causam praefectura sua ad tempus caruit^f, quam non multo post accepit. Dein

a) stipantibus denique isdem b. b) branlanoni b. c) radabonam b. d) accipiens b. e) Cesar vero cum curte Freh. f) otingae Freh. g) pace custodienda b. h) flagitant b. i) abire iussit Freh. k) urbe regia 3. l) urbe regio b. m) gravitatem corporis Freh. n) per universam regionem baiovariorum b. o) maio b. p) redoundi b. q) tripuria Christ. r) ita expeditis Freh. s) tunc temporis ciuitate radabona Christ. radisbona Freh. t) advenere Freh. u) marahitas 3. v) marahitas scilicet p. Freh. w) a quibusdam saepe 3. x) a quibus saepe b. y) verba quidem Christ. z) consolationis ex pectoribus abundantius Freh. aa) aquilonaribus Freh. ab) hac etiam in ratione si b. ac) numerus anni dicit 3. ad) domini DCCCKVIII 3. b) sententiam b. c) liutholdum b. d) comes et isarico filio suo b. isarico Christ. isarico Freh. e) curuit ad tempus Christ.

25) i. e. fluminis Regen.

vero quidam^a, qui erat quondam princeps cum ceteris primoribus gentis Baioariorum, nomine Erimpertus^b, qui postea rebellis regi suisque extitit, a Prisolawo^c, quodam Sclavo duce, qui et ipse imperatori fidus probatur, comprehensus dinoscitur, et a Liuthaldo, strenuo comite, catena^d aliisque vinculis illigatus^e, regi ad Rantesfurt^f est praesentatus, Christi domini natale anni instantis finiente. Iterum autem expeditione^g ordinata tempore hiemali, Baioariorum principes cum suis fines Marahabitarum fortiter atque hostiliter invaserunt, et manu valida loca illorum desertantes, praedamque colligentes, domumque revertentes, habentes ea.

899.^h

Tum vero multis temporibus inauditum scelus, et quod non oportuit facinus, de regina Utaⁱ divulgatum est, ut corpus suum inlecebrosu^j ac iniquo manciparet coniugio. Quod ipsum Radisbona^k urbe mense Iunio iuxta primorum praesentium iudicium, 72 iurantibus, diffinitum^l comprobatur.

Ipsa quoque tempore eiusdem magni et communi[s] civitate Regia placiti, rex paralyti solutus infirmatus est. Secundum autem ut^m regi nocuumⁿ quoddam a viris ac feminis daretur, ut inde paralyticus efficeretur; quorum unus vocabatur Graman^o, qui reus maiestatis convictus, et ideo Otinga^p decollatus est, alter vero fuga lapsus in Italia latuit; et alia quoque femina, nomine Rudpurc^q, quae eiusdem sceleris auctrix deprehensa certa examinatione inveniebatur, Ebilingua^r in patibulo suspensa interiit.

Dein non^s post multum temporis Baioarii terminos Maravorum^t confidenter iterato intrantes, et quaecumque poterant diripiendo populati sunt, et Zuentibaldum^u [puerum, filium antiqui ducis Zwentobolchi,] suumque populum, de ergastulo civitatis in quo inclusi morabantur eripuerunt, ipsamque civitatem igni succenderunt, atque in fines patriae suae pro misericordia^v secum abduxerunt. Interim autem Ysanricus^w tyrannidem suam sine cessatione contra regem exercens. Quod vehementer rex accipiens, decrevit navigio, quia iam tunc infirmus corpore fatigaretur, civitatem Mutarensem^x, in qua ipse Ysanricus intus^y erat, aggredi; quod et factum est. Illo vero resistente, rege quoque et suis fortiter viriliterque superantibus atque civitatem obpugnantibus^z, demum ipse Ysanricus vi compulsus, cum uxore et his quae ad se pertinebant exivit, et imperatori sese praesentavit. Tunc vero custodibus^{aa} illum custodiendum commendavit, quatinus Radisbonam^{ab} produceretur. At ille timens ne puniretur, fugam iniiit, et ad^{ac} Marahenses^{ad} usque fugit. Quorum itaque adiutorio suffultus, ut prius, partem regni subripuit, eandem totum^{ae} secum retinendo obtinuit. Engilmarus^{af} Pactaviensis^{ag} episcopus obiit, in cuius locum Wihingus, Alamannus quidam, contra instituta^{ah} patrum, prius Maravensis^{ai} ab apostolico destinatus episcopus, rege concedente successit. Sed non multo post a Deotmaro archiepiscopo^{aj} ceterisque suffraganeis suis contra voluntatem regis canonicali iudicio abiectus, ac Rihharius^{ak} ad eandem^{al} sedem episcopus in idipsum tempus ordinatus est.

900.^{am}

Imperator urbe Radisbona^{an} diem ultimum clausit, et honorifice in domo sancti Emmerammi^{ao}, martyris Christi atque pontificis^{ap}, a suis sepelitur. Hludowicus^{aq}, filius eius, qui unicus tunc parvulus de legali uxore illi natus erat, in regnum successit.

a) deinceps autem quidam b. b) erimbertus b. c) prisolawo b. d) catena deest b. e) vinculis illi grati 3. f) a drantsdorf b. ad rantesfurt 3. g) anni numerus deest 3. h) regina uta b. i) in latebrosu Freh. k) radispona b. l) diffinitum Christ. definitum Freh. m) secundum autem ut loci, factum est autem eo quod, Christius contra legit „Duobus autem“ scil. testibus aliis argui coeptum quod. n) nocivum quoddam b. o) gramann Christ. german Freh. p) otingae Freh. q) nomine rodpare b. r) ebilinga Christ. ebilinga Freh. s) denique non b. t) maravorum Christ. Freh. u) zentobolchum b. v) praesentibus 45 cordia Christ. w) autem isanricus b. ita et infra. x) intus deest b. y) oppugnantibus Freh. z) tunc rex custodibus b. aa) radisponam b. ab) deest Freh. ac) marahenses 3. ad) confugit Christ. ae) totum 3. b. af) engilmarus pictaviensis 3. ag) contra instatura 3. ah) marahavensis Christ. marahunensis Freh. ai) richarius Freh. aj) DCCCXCVIII. 3. ak) radispona Christ. radispona Freh. al) sancti deest Freh. am) atque pontificis deest b. an) ludowicus Christ. ludowicus Freh. 60

26) ad Oenum prope Braunau. 27) legendum bium prope Gottwicum. 29) Salzburgens. videtur Weibilingua, Weibilingua. 30) cf. Reginonis locum memoratu dignum sub finem anni 899.

Cuius frater de concubina, Zuentibaldus^a nomine, Gallicanum regnum secum retinens, rea ecclesiarum^b crudelitate sua immoderate affectans, maxime crimen^c eo quod Rathodo^d, Treverensi^e archiepiscopo, contra sacerdotalem honorem baculo suo capite^f percutiens intulit, a suis, tam episcopis quam comitibus, omnibus desertatus est.^g Ipse vero recuperare nitens, cum paucis contra eos incaute dimicans, vitam cum regno finivit.

Baioarii per Boemaniam^h, ipsis secum assumptis, regnum Maravorumⁱ, cuncta incendio per tres hebdomadas^k devastantes, intruperunt; tandem cum omni prosperitate domum reversi sunt. Interim vero^l Avari, [qui dicuntur Ungari] tota devastata Italia, ita ut, occisis episcopis quamplurimis, Italici contra eos debellare^m molientes, in uno praelio una die ceciderunt 22ⁿ milia.^o Ipsi namque eadem via qua intraverunt^p, Pannoniam ex maxima parte devastantes, regressi sunt. Missos illorum sub dolo ad Baioarios pacem optando, regionem illam ad explorandam^q transmiserunt. Quod, pro^r dolor! primum malum, et cunctis retro transactis diebus invisum dampnum^s Baioarici regni contulit. Igitur ex improvise cum manu valida, [et maximo exercitu,] ultra Anesim^t fluvium regnum Baioaricum hostiliter invaserunt, ita ut per^u quinquaginta miliaria in longum et in transversum igne et gladio cuncta caedendo et devastando in una^v die prostraverint.^w Quod ut^x compererunt^y posteriores Baioarii, dolore compulsi e contra festinare disponunt; sed hoc Ungari praecognoscentes, cum his quae depraedaverunt redierunt, unde venerant^z, ad sua in Pannoniam. Interim vero quaedam pars de exercitu illorum de aquilonali^{aa} parte Danubii^{ab} fluminis partem illam devastandum ferens, contractis se cum^{ac} quibusdam primoribus Baioariorum, uno tantum^{ad} Pactaviensis^{ae} sedis episcopo comitante, ultra Danubium eos insequendum se transposuit. Consertoque ilico cum illis proelio, nobiliter dimicatum est, sed nobilius triumphatum. Nam in prima congressione belli tanta Dei gratia christianis occurrit, ut 1200 gentilium inter occisos, et qui se in Danubio^{af} merserant, perempti invenirentur.^{ag} Vix tantum unum de christianis occisum in apparatu belli inveniunt. In eodem loco post victoriam illis coelitus datam congressi, clamore magno^{ah} in coelum^{ai} inde Deo grates^{aj} clamantes ferebant, qui non in multitudine hominum, sed misericordiarum suarum^{ak} pietate liberat sperantes in se. Tandem laeti post tantam victoriam^{al}, ad socios unde venerant regressi sunt, et citissime in id ipsum tempus productione illorum regni validissimam urbem^{am} in littore Anesi fluminis muro obposuerunt. Quo peracto, unusquisque redierunt in sua.

901.

Generale placitum Radisbona civitate habitum est; ibi inter alia missi Maravorum pacem optantes pervenerunt. Quod mox ut pecierunt complacuit, et iuramento firmatum est. Inde ob hoc ipsum Richarius episcopus et Udalricus comes Marahaha missi sunt, qui eodem tenore, ut in Baioaria firmatum fuit, ipsum ducem et omnes primates eius eandem pacem se servaturos iuramento constrinxerunt. Interdum vero Ungari australem partem regni illorum Caruntanum devastando invaserunt. Rex vero per Alamanniam, causas ibi disponendo, pascha Domini celebrandum Franciam petiit.

a) zwentiboldus s. b) res et ecclesiarum *Frh.* c) maximum crimen *Frh.* d) ratpodo *Christ.* e) rotpodo trevirensi *Frh.* f) suo in caput *Christ.* suo in capite *Frh.* g) desertus est s. h) boemannium s. i) marahaorum *Christ.* marahaorum *Frh.* k) cunctis per tres hebdomadas *Frh.* l) interea vero *Christ.* m) eos depellere *Christ.* eos depellere *Frh.* n) xx *Christ.* o) uno die ceciderint xx milia *Frh.* p) intraverant *Christ.* q) explorandum *Christ.* regionem videlicet ad explorandum *Frh.* r) pro dolor *Frh.* s) dampnum s. t) ultra anesum *Christ.* ultra anesum *Frh.* u) devastando iam una *Frh.* v) prosternerunt *Christ.* w) quod vero perientes ulteriores *Frh.* x) comperientes *Christ.* y) unde venerunt *Frh.* z) aquilonari *Frh.* aa) danuvii *Christ.* ab) prorrupere s. b) luitpoldo s. c) ferens contra exiisse cum *Frh.* d) tantum eucharie *Frh.* sed legendum richario *cf. annum praecedentem.* eucharie *in margine.* *Christ.* e) pataviensis s. f) danuvio *Christ.* g) inveniantur *Frh.* h) in eodem loco p. v. i. c. d. c. magno deest s. i) in coelo s. k) gratias s. l) sed in aedificiis suarum *Christ.* m) pietate bene sperantes in se servasset. Tandem laeti post tantam victoriam, in eodem namque loco post victoriam illis coelitus datam congressi . . . magno. *In his verbis supra omittit codex s. a. Frhero typis datus desinit. Christius his verbis finem refert: sperantes in se, tandem lae^a post tantam victoriam — hil. In eodem namque loco, post victoriam illis celitus datam congressi, clamore magno — n) DCCCL. cod.*

55 3i) oppidum Ens, a Ludowico rege anno 901. die 19. Ianuarii, Richario Pataviensi episcopo petente, monasterio S. Floriani concessum. *Hund. Metropol. Salisburg. T. II. p. 234.*

PETRI BIBLIOTHECARI HISTORIA FRANCORUM ABBREVIATA.

Historiam hanc, Chesnio, qui eam primus Tomo III. SS. Francorum p. 540. edidit, testante, Gabriel Naudaeus Romae ex codice quodam exscripsit. De auctore operis nemini constat; codicis annalium Fuldensium tertii, Vindobonensis scilicet Nro. 600, ad verbum fere vestigia legens, nihil sibi proprium continet excepta hac anni 749 „Pipinus remansit in regno una cum fratre Griphone, et rem regni optime gesserunt“ et alia anni 878 sententia „Slavi Dalmatae Soavi (Sorabi) Bohemi idem sunt.“ Temporum praeterea computatione perturbata, nullius iam auctoritatis haberi poterit. Bouqueti sententiam, auctorem circa saeculi noni exitum vixisse, inde quod una cum annalibus Fuldensibus opus suum deponere coactus sit, ortam, ideoque nihil ei tribuendum esse censeo.

Arinulfus Motensis civitatis antistes genuit Anchisum, Anchisus Pipinum regem, qui post mortem Wulfoldi ducis Austriae partem regebat, regnumque Francorum obtinuit cum regibus Huludavico, Hildeberto et Dagoberto; moritur anno 2. Anastasii imperatoris, ab incarnatione Domini 715.

Carolus, Pipini filius ex Alberda uxore, tenuit regnum Francorum annis 27.

Plidrudis, Carli noverca, publica custodia servari iubet. Hic divino auxilio liberatus, primum contra Ratpodum regem Fresonum bellum gerit, suo exercitu non incolumi, anno 716.

Carolus Rangifridum et Hilpricum regem Parisios usque terga vertentes persequitur die palmarum. Hoc tempore Willifridus episcopus ordinatur, Bonifacii sibi nomen tradidit; mittitur a Gregorio papa in Franciam, ut praedicaret verbum Dei.

Anno 717. Rangifridus et Hilpricus rex Colonien-sium finem et regiones contiguas Rheno vastant; arreptis a Plidrudae muneribus revertantur.

Anno 718. Rangifridus et Hilpricus Eudone duce Aquitanorum a Carlo rursus superati, Carolus thesaurum Plidrudae novercae accepit, et regem constituit Hlotharium. Sarraceni Galliam devastantes pluribus proeliis Carolus vicit et fugavit.

Carolus Pannonicos, Alamannos pacificos habuit.

Carolus anno regni sui 27. moritur Parisiis, apud sanctum Dionysium sepelitur, et fuit damnatus; testis est Hignarus in prologo in vita beati Remigii:

Sanctus Eucharis Aurelianensis episcopus in monasterio sancti Trudonis requiescit; hic in oratione 5 vidit Carlum in inferno.

Sanctus Eucharis post orationem sanctum Bonifacium et Phulradum abbatem sancti Dionysii et capellanum regis Pipini vocavit, et quaecumque de Carlo viderat exposuit, signumque dedit, ut iret ad sepulchrum, quod illic minime Carli corpus inveniretur. Illi sepulchrum aperuerunt, ex quo exivit draco, et totum est inventum denigratum.

Pipinus et Carlomannus filii Carli regnum dividunt anno 741.

Carlomannus post praecelara facinora Roman venit anno 747, et in Casino monte monachus efficitur.

Pipinus remansit in regno una cum fratre Griphone, et rem regni optime gesserunt.

Anno 751. Pipinus legatos Romam misit ad Zachariam pontificem maximum, ut qui ex antiqua stirpe 20 Merovingiorum fuerit, regnaret in Gallia; exaudit pontifex, et mandat Gallis, ut in eorum regem haberent Pipinum.

Anno 753. Stephanus pontifex auxilium contra Hsistulphum regem Longobardorum petit a Pipino, 25

- a quo venerabiliter susceptus est; apud Parisios duos Pipini filios Carlmannum et Carlem unxit reges. Carlmannus decessit Lugduni, is qui fuerat monachus, anno 754, et Pipinus in Italia Haistulphum superavit, et ut redderet bona ecclesiae Stephano pontifici maximo coegit, et eum Papiae inclusit. Stephanus Romanam revertitur.
- Anno 755. Haistulphus sacramenta mentitus Romam obsedit, et omnia quae circa urbem erant discerpit.
- 10 Anno 756. Pipinus iterum Haistulphum vicit.
- Anno 757. Haistulphus moritur in venatione. Constantinus imperator inter cetera munera etiam organum mittit.
- Tascilo fuit nepos Pipini.
- 15 Anno 770. Berta regina filiam Desiderii regis Longobardorum Carlo filio suo coniugio sociandum de Italia abduxit.
- Anno 771. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- 20 Anno 772. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 773. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 774. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 775. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 776. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 777. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 778. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 779. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 780. Carlmannus decessit 3. Non. Decembris, cuius uxor et filii Italiam veniunt.
- Anno 781. Pipinus, filius Carli, Romae baptisatur ab Hadriano pontifice. Hoc anno signum crucis in vestimentis hominum visum est, et sanguis e coelo in terram fluxit.
- Anno 786. Carlus Beneventum expugnat victo Grimaldo, filio Aragisi Beneventanorum ducis. Herno-
- 30 drudis, filia regis, a Constantino imperatore desponsatur.
- Anno 787. Graecorum exercitus a Francis, Longobardis et Beneventanis superatur.
- Anno 796. moritur Adrianus, cui successit Leo pontifex.
- 35 Anno 797. Constantinopolitanus imperator exco-
- natus est.
- Anno 801. in die natalis Domini ante confessionem beati Petri Leo coronam Carlo imposuit; tunc populus Romanus clamavit: *Carlo Augusto a Deo coronatio magno et pacifero imperatori Romanorum vita et victoria!* Inde more antiquorum principum adoratus. Hoc anno 2. Kalend. Maii terrae motus fuit per totam Italiam, ut urbes ruerent, et tectum basilicae sancti Pauli Romae cum trabibus decideret.
- 45 Anno 806. Herena imperatrix de Constantinopoli misit legatum nomine Leonem de pace scienda inter Graecos et Francos.
- Boemii Sclavi alio nomine appellati sunt.
- Carlus iunior, filius imperatoris, sororem habuit Henrodud, quae decessit anno 811. 8. Idus Iunii.
- 50 Hoc tempore Niciforus imperator Graecorum erat, qui post multas victorias et res prospere gestas a Vulgaris occisus anno 814; cui statim successit Michael, qui legatos Carli ad Niciforum misit benigne Constantinopoli audivit, ac suos ad Carlum misit. Hoc anno fuit eclipsis.
- Anno 815. Carlus 5. Kalend. Febr. decessit, anno suae aetatis 71. regni Francorum 47. subactae Italiae 49. ex quo Augustus appellatur 14; cui successit Hul-
- 60 ludovicus filius eius, qui legationes ad genitorem misit et inde ad se audivit; et Romae quidam in necem Leonis papae conspirantes interficiuntur anno 816.
- Anno 817. 8. Kalend. Iunii moritur Leo pontifex, cui successit Stephanus diaconus.
- 65 Anno 818. Non. Febr. eclipsis facta; nocte vero cometes apparuit. Moritur Stephanus pontifex 8. Idus Febr. cui successit Paschalis presbyter. Imperator vero filium suum Hlotharium coronavit, et locum in imperio sibi constituit. Bernhardus, rex Langobardorum, imperatori se tradidit. Leo, imperator Romanorum in Graecia, ad Huludovicum misit de pace.
- Anno 819. eclipsis maxima.
- Anno 820. Pipinus, Huludovici filius, Vascones vicit.
- Anno 823. imperator Huludovicus poenitentiam suorum delictorum fecit. Hulotharius Italiam venit; Pipinus eius frater cum uxore in Aquitaniam missus est.
- Anno 824. Hlutharius a Paschale coronatur, et a populo Romano Augustus appellatur. Liudevithus dolo Alvidemilii, avunculi Borneae ducis Dalmatarum, interficitur, et multa prodigia fuerunt.
- Anno 825. moritur Paschalis pontifex, cui successit Eugenius.
- Anno 827. abbas sancti Dionysii Romam mittit, et annuente Eugenio ossa Sebastiani martyris transportantur, et collocantur apud Suessionam civitatem in templo sancti Medardi.
- Anno 828. corpora sanctorum martyrum Marcellini et Petri in Galliam transferuntur. Eugenius pontifex moritur; cui successit Valentinus diaconus, cui deinde successit Gregorius presbyter sancti Marci.
- Anno 833. imperator cum exercitu contra Hlotharium filium venit, Pipinum regno privat; eclipsis solis 2. Non. Maii, lunae vero 13. Kalend. Maii.
- Sequenti anno imperator a suis desertus, a filiis captus, cum quibus erat Gregorius pontifex.
- Sequenti anno consilio episcoporum poenitentia ab imperatore efficitur.
- Anno 839. Ticinum in Italia fertur 3. Kal. Ianuarii tremuisse; cometes in signo Librae 3. Idus April. per tres noctes apparuit: primores in Italia moriuntur, suorum praecipui Lanthberdus et Hugu.
- Sequenti anno 15. Kal. Februar. terrae motus apud sanctum Nazarium. Pipinus filius, rex Aquitanorum, mense Novembris moritur.
- Anno 840. imperator Hludavico Hluthario filio et Carlo minimo filio regnum Francorum dividit; Hluthario suam dignitatem reliquit. Cometes apparuit in signo Arietis; coelum noctu in serenitate erubuit, igniculi similes stellis per coelum discurrebant.
- Imperator moritur 12. Kalend. Iulii in quadam insula Rheni fluvii; in templo sancti Arinulphi sepelitur. Hludatharium filium suscipiunt Franci; eius fratres, id est Hludavicus et Carlus, contra eum venientes confregit; inde in Carlum exercitum direxit. Hludavicus vero manu valida Francos, Alamannos, Saxones, Thuringios sibi confirmat pace.
- Anno 843. atrox bellum inter imperatorem et fratres; eclipsis lunae fuit 3. Kal. April.
- Sequenti anno dividuntur regna inter fratres et imperatorem; moritur Gregorius pontifex, cui successit Sergius. Mauri Beneventum occupant.
- Anno 845. Hrabanus monachus laudes crucis carmine composuit, et Sergio transmisit.
- Anno 847. Mauri, cum urbem Romae expugnare non possent, templum sancti Petri vastaverunt.
- Anno 856. 16. Kalend. Novemb. igniculi instar spiculorum occidentem versus per aerem vagabantur, quare Hlutharius imperator omnia relinquens, monachus efficitur in Prumiensi monasterio, et 3. Kalend. Octobris moritur. Primores regni Hlutharium, Hlutharii filium, annuente Hludovico, rege orientis, constituunt sibi dominum.
- Imperator Hlutharius reliquit tres filios, Huludovicum, Hludatharium et Carlum, qui pacem inierunt cum Carlo et Huludovico patris anno 867. Quo anno hybernium tempus asperum, et nix sanguinolenta de coelo decidit.
- Carlus, frater* Hludatharii imperatoris, filium habuit Carlmannum; hoc tempore Nicolaus pontifex erat.

*) Carlus frater Chesi. Quae hoc anno de pace a filiis Hlotharii cum patris inita referuntur, ex ann. Fuldensibus a. 850 derivata esse, nix quae eo anno sanguinolenta cecidit, satis indicat.

Rudolphus, monachus et poeta historicus, in Germania floruit, et moritur 8. Idus Mart. anno 866.

Anno 870. Hludavicus rex aegrotat, ut de eo desperarent medici; qui sentiens, pene omnia bona sua pauperibus distribuit, et se a Deo curari maluit.

Carlus frater regnum Hludatharii invasit, et sibi ab episcopo Metensi diademate caput ornari iussit, et se Augustum effecit propter aegrotationem fratris.

Anno sequenti aegrotatione liberatur Hludavicus rex.

Anno 876. Hludavicus moritur, sepultus Mediolano in sancto Ambrosio. Carlus hoc sentiens Italiam petit, et thesauros imperatoris sustulit.

Anno 878. mense Ianuarii Lantibertus, Widonis filius, et Adalberthus, Bonifacii filius, valida manu Roman venerunt, Ioannem pontificem vinculis redegerunt, primores populi Romani coegit, ut Carlomannus pro caesare haberetur; quo peracto Ioannes pontifex thesauros Petri Lateranum sustulit et transtulit, inde templum Petri clausit; cuius ara prius aëra adoperta erat; advenientes templum non introibant. Pontifex Thyreanum petit, quæsitans Carlmannum privare, qui paralyti morbo oppressus erat, neque verbum loqui poterat. — 4. Kal. Novemb. hora nona officii eclipys solaris maxima, ut stellæ apparerent, et luna Idus Octobris ultima hora noctis. Bona pestilentia in

Germania, quam clades hominum secuta est. Slavii, Dalmatae, Savi*) Bohemi ideq. usat. Carlmannus 11. Kal. April. obiit anno 881.

Sequenti anno 4. Kal. Ianuar. ante gallicianum Magonciae terrae motus magnus, et 15. Kal. Septemb. 5 Hludovicus moritur, cuius corpus in monasterio sancti Nazarii iuxta corpus patris sepelitur.

Arinalphus, Carlmanni filius, rex in Alamannia creatur, invito parvo**) Carlo. Carlus anno 886. 3. Non. Ianuarii moritur.

Anno 892. bellum atrox inter Arinalphum regem christianum et Sigiphridum et Godolphidum, reges Nortmannorum et Danorum paganos, adeo ut caecis regibus et pene totus exercitus fuerit, et unus tantummodo christianus fuerit inventus interemptus.

Sequenti anno Itali ad regem pergunt, ut Italiam de manibus tyrannorum liberaret; rex hoc pollicetur.

Anno 894. Arinalphus rex Italiam venit cum exercitu, mox Pergamum expugnat, regulos in Edelitem iunxit, inde revertitur.

Hoc etiam anno Romae Formosus pontifex moritur, cui successit Stephanus. Graeci cum Hunis pacem ineunt. Leo, imperator Graecorum, Lazarium legatum ad imperatorem Italum mittit.

Anno 898. Arinalphus moritur, cui successit Hludavicus filius parvulus.

*) legendum Sorabi. **) i. e. patruo

ANNALES BERTINIANI.

Annalium Bertinianorum auctores inde ab anno 830 rebus quarum memoriam posteris tradiderunt, coetaneos, et Hludowici imperatoris ac Karoli, Galliae regis, imperio subditos fuisse, cum universa operis ratione, tum locis nonnullis¹ qui maiore id evidentia ostendunt, datur intelligi. Prioris partis auctor, qui maiorem imperatoris venerationem, addito ei semper domni titulo, prae se fert, stylo impeditiore et dicendi genere minus claro et castigato utitur, quippe qui e. g. vocem hostis pro exercitu, hostiliter pro exercitalliter², perdonare³, Deponentia et Activa pro Passivis⁴ et Passivum pro Activo⁵, Indicativum pro Coniunctivo⁶, Plusquamperfectum pro Imperfecto⁷, verbum habere pro Perfecto⁸, debere pro Futuro⁹, usurpet. Vivente eum adhuc imperatore scripsisse, verba a. 832 „sicut ei mos est“ testantur, medio anno 835 operi finem imposuisse, diversa exinde scribendi ratio evincit. Nomen eius pariter ac conditionem ignoramus; citra tamen Carbonariam vixisse, a. 834 apparet. Annis 741—829 annales Laurissenses cum Einhardi continuatione ad verbum exscripsit, insertis tantum a. 749, 750 et 754 tribus haud magnae molis notitiis, quas supra pag. 136 et 138 annalibus illis subieci. Annorum 830—835 historiam medias inter res praesens composuit.

Secundam operis partem Prudentio, claro olim Trecensium episcopo, deberi, ex Hincmari Remensis epistola quinta et vicesima ad Egilonem archiepiscopum Senonensem directa¹⁰ intelligitur, qua ita scribit: domnus Prudentius in annali gestorum nostrorum regum, quae composuit, ad confirmandam suam sententiam, gestis anni dominicae incarnationis DCCCLVIII. indidit dicens „Nicolaus pontifex Romanus de gratia Dei et libero arbitrio, de veritate geminae praedestinationis et de sanguine Christi, ut pro credentibus omnibus fusus sit, fideliter confirmat et catholice decernit“ quod per alium non audivimus, nec alibi legimus. Unde, quia ipsa gesta, quibus haec conscripta sunt, iam in plurimorum manus devenerunt, necesse est,

1) e. g. anno 836 „ac nostra ex parte firmatum“ — a. 849 „cui Ingmarus . praesidet“ — a. 862 „qui Salomon duce habitant in Niustria“ — a. 867 „gener Salomonis, cuius consilio plurimum utitur“ — a. 869 „aliis exeniis quae regnum illius admodum gravant.“ 2) a. 830, 832, 833. 3) a. 834; *Italorum perdonare, Galorum pardonner.* 4) a. 831, 832, 835. 5) a. 832.

6) a. 832 cum Maguntiam venit; Cumque . . . cognovit; cumque . . . pervenit. 7) a. 834. ut . . . reliquisset; qualiter . . . potuisset; ut . . . illi concessisset et ut . . . reverteretur. 8) a. 834. quae dicta habuerat = quae dixerat. 9) a. 832. illi promissum est . . . ut omnes . . . ei auxilium ferre deberent. 10) in *Hincmari Opp. T. II.* p. 292.

ut taliter de hoc domno apostolico suggeratis, ne scandalum inde in ecclesia veniat. . . . Ipsum autem annale quod dico, rex habet, et ipse est ille liber, quem coram vobis in ecclesia, ubi vos nobis commendavit, coram vobis ab illo mihi praestitum ei reddidi. *Verba ab Hincmaro relata, excepto de ante sanguine, in annalibus nostris sub finem anni 859 leguntur. Quum vero Prudentius anno 861, ut ibi paulo post habetur, obierit, certe ultra eius anni initium opus suum producere non potuit. Doctissimus olim abbas Lebeuf peculiari ea de re dissertatione¹¹ commentatus, reliqua inde ab a. 861 a prioribus plane diversa esse probavit. Et primum quoad singulas voces, Prudentium ex Hispania oriundum, patrio more, quotiescunque occurrat¹², non Epiphaniae sed Apparitionis Domini festum dicere, res Francorum et in universum christianorum nostras vocare¹³, si qua res poscat, non hostis sed Romano more exercitus adhibere, utque ex Iulii Caesaris commentariis et Itinerario Antoniniano didicerit, urbes Galliae veteri appellatione Agedincum Senonum, Augustam Trecorum, Augustam Trevirorum, Augustam Veromanduorum, Caesarodunum Turonum, Durocortorum Remorum, Samarobrivam Ambianorum, Lotitiam Parisiorum, Tullum Leucorum nominare, dum contra a continuatore operis post annum 861 semel tantum Durocortorum Remorum adhibeatur, et vox hostis loco exercitus¹⁴ genere masculino et feminino, et honores¹⁵ loco beneficia feudalia¹⁶ apud eum occurrant, proposuit. Porro Prudentium non solum Hispanica plurima referre¹⁷, sed in omnibus quae memoratu digna contigerint, mutationibus solis et lunae¹⁸, cometis¹⁹, aurora boreali²⁰, pluviis et tempestatibus²¹, terrae motibus²², exundationibus aquarum²³, fulminibus²⁴ hieme et pestibus²⁵, fame²⁶ et luporum devastationibus²⁷ describendis versari, et res ecclesiasticas leviter tantum et verbis antiquitatis usitatis attingere²⁸, et omnia, bona malave, animo pio et benigno divinae omnipotentiae libenter adscribere²⁹, quibus omnibus omissis, continuatorem id maxime agere, ut, quantum necesse fuerit, historiam Karoli regis, ceterum ante omnia Hincmari Remensis archiepiscopi gesta, nullis praetermissis, quam latissime exponeret. Quod quum cuilibet inspicienti pateat, nec, ut Prudentium³⁰, ita continuatorem quoque summis in ecclesia gradibus sublimatum fuisse³¹, dubitare liceat, et complura, quemadmodum Prudentio Trecae aut aliam in Senonum atque Autissiodori vicinia³², ita tertiae partis auctori Galliam Belgicam et Remos sedem adsignent³³, annalium inde ab a. 861 auctorem ipsum Hincmarum fuisse, extra dubium venit. Ita iam ante ab-*

11) *Dissertations sur l'histoire ecclesiastique et civile de Paris. A Paris 1739. pag. 432—499.*
 12) a. 838, 839, 840, 842. 13) a. 836, 837 bis, 838 bis, 839, 845, 847, 849, 860. 14) a. 865, 866, 867, 872, 873, 875, 880. 15) Prudentius semel a. 839 de honoribus beneficiarum loquitur. 16) annis 865, 866, 869 bis, 872, 882. 17) a. 839 et 847 de Puotone; 844, 847, 848, 849, 852,

858, 859. 18) a. 838, 840, 860. 19) a. 855. 20) a. 839, 859. 21) a. 846, 858. 22) a. 842, 849. 23) a. 839, 846, cf. 858. 24) a. 858. 25) a. 856, 860. 26) a. 843. 27) a. 846, 858. 28) a. 837, 846, 863, 869. 29) a. 839, 843, 845, 848, 850, 853, 858. 30) a. 846. 31) a. 865, 872. 32) a. 841, 846, 858, 859. 33) cf. quae 862, 866, 871, 877 de Transequanis, 870 de

batem Lebeuf Cardinali Fleury et episcopo de la Ravalliere persuasum fuit; et quicumque eam annalium partem attentius evolverit, archiepiscopi illius, non solum in iure canonico sed et in rebus ipsis suo tempore gestis versatissimi, ingenium minime desiderabit; et quaedam ab eo allata vix cuiquam praeter Hincmarum nota esse potuerunt. Eiusmodi sunt, quae a. 867 de clericis peregrinorum habitu a Hincmaro Romam ablegatis, de die quo Hincmarus papae epistolam accepit regique Carolo legit, et anno 882 de Hincmari fuga Sparnacum refert; et quisnam praeter Remensem archiepiscopum contentio- nis de primatu Galliae inter Hincmarum et Ansegisum a. 876 tam late exponendae curam suscipere voluisset?

Iam igitur, Hincmarum, Prudentio defuncto, annales eius a Karolo rege sibi commodatos descripsisse atque continuatione auxisse, statuere licebit. Quae si ita se habere concedas, facile quoque intelligitur, cur locus de Gothescalco, quem, qualis hodie in annalibus a. 849 extet, a Prudentio scribi non potuisse viri docti existimant, eam in speciem mutatus sit. Hincmarum enim ex sententia sua librum suo usui destinatum correcturum fuisse, re ipsa patet, nec est quod vel leviter in eo reprehendi possit. Abbas Lebeuf in editione Bouquetiana loci, qualem a Prudentio profectum fuisse existimat, restituendi periculum fecit; cuius sententiam infra quoque referemus.

Ceterum annales non in monasterio sancti Bertini compositos esse, mentio de eo anno 845 iniecta „cum a quodam monasterio Sithdii nomine direpto . . repedarent“ satis demonstrat.

Annum, ut primae partis auctor, ita et Prudentius atque Hincmarus a nativitate Domini inchoant.³⁴

Quodsi de operis fide quaerimus, magnam ei in universum auctoritatem tribuendam, Hincmarum vero, in rebus praecipue suis, maiore circumspectione consulendum esse, ex superioribus patet. In posterioris aevi scriptores, si Aimoini continuationem, annalistam Mettensem, auctorem de Nordmannorum gestis in Francia, et Frodoardum Remensem excipias, annales nostri nullam fere vim exseruerunt, quare in restituendis iis, quum et codicibus manuscriptis careamus, maiore cum sollicitudine ad editiones anteriores recurri:

1. *Franciscus Chesnius Tomo Scriptorum Francicorum III. pag. 150—261. annales nostros primus edidit „ex codice vetustissimo monasterii sancti Bertini, cuius exemplar cura R. P. Heriberti Rosweidi Societ. Iesu descriptum est, et a Ioanne Bolando eiusdem Societat. Antwerpia transmissum“, et in quo appendici ad Gregorii Turonensis historiam, i. e. chronico Fredegarii, subiectos fuisse tradit. Haec editio, ut reliquae*

Caroli vastationibus in Belgica, et a. 880 de Ludowici regis itinere ab Aquis in istas partes, usque ad Duziacum, Attiniacum, Ercuriacum et Ribodimontem affert, quorum tria priora in di-

oecesi Remensi sita, viginti quinque, undecim et quinque tantum leugis Remis distant. 34) cf. e. g. a. 832 init. et fin. 838 fin. 839 init. 853, 877.

quarum Chesnius curam suscepit, vitiis multis iisque manifestissimis laborat; nec ullum locis corruptis aut obscuris lumen admotum. Iam tamen Chesnius, annis 741—829 annales Laurissenses exscribi, et annorum 867 et 868—882 narrationem postea a Frodoardo, et Aimoini continuatore exceptam esse, indicavit.

Editionem Chesniam repetiit L. A. Muratorius *Scriptorum Italicorum Tomo II. inde a pagina 491.*

2. Medio saeculo proxime elapso codex in bibliotheca sancti Bertini repertus est, quem initio pro Rosweidiano habitum, tandem abbas Lebeuf ab eo plane alium esse contendit. Qua de re dissertatione T. XVIII. operis *Memoires de l'Academie des inscriptions* p. 274—281 edita, maiorem codicis partem, annos scilicet 741—815 et 839—873 usque ad verba „virtute sua obtinere non posset“ saeculi IX. aut X., annos 816—839 usque „eum in Italiam redire permisit“ saeculi XI. scriptoribus deberi, et annos 873—882, una cum subiecta excommunicationis sententia in ecclesiae Remensis invasores tempore Odelberti archiepiscopi, nonnisi sub eius episcopatu annis 961—968 additos, tradit: totum vero codicem aut in diocesi Remensi exaratum, aut ex codice Remensi transcriptum esse, tum ob formulam illam, tum quod in margine anni 789 legitur: Hoc vero anno, ut computatum³⁵ est, depositio fuit domni Tilpini episcopi III° nonas septembris, nec alius praeter Remensem Tilpinus fuerit. Et in eo quidem viro doctissimo libenter assentio. Ceterum codicem, quod nonnulla a Chesnio omissa, et inter ea folium integrum in fine codicis assutum, exhibeat, a Rosweidiano illo diversum esse, et qui temerarias scribarum, editorum et typothetarum anteriorum in historicis medii aevi tractandis manus tantopere expertus est, vix persuadeat. Nec plus in eam sententiam facit, quod Chesnius annis 836, 842 et 844, pauca verba — fortasse ex margine codicis — recepit, quae in textu codicis Bertiniani modo non leguntur; maiorem vero sententiam, quae in hoc, anno 875, desideratur, ab Aimoini continuatore accipere licuit. Codicem igitur in bibliotheca Bertiniana saeculo XVII. et saeculo XVIII. repertum, unum eundemque esse, mihi persuasum habeo, nec tamen collationem in Bouqueti usum institutam, aut editionem ab eo curatam, omnium votis satisfacere existimo. Nam et in Bouqueti editione³⁶ vitia, nec pauca nec emendatu difficilia, remanserunt, quibus si codicem ipsum respersum fuisse ponamus, ea tamen neglexit, quae Flodoardus et Aimoini continuatio textui restituendo conferre possent. Annotationes multas textui subiecit, quarum partem auctoris nomine indicato retinui; sed ne his quidem rem confectam fuisse, facile lectores intelligent.

3. Nova editione id praestare conatus sum, ut, quibuscunque subsidiis adhibitis, textum genuinum restituerem, quaeque difficiliora

³⁵) SS. Gallicorum T. VI. VII. VIII.

occurrerent, pro viribus enodarem. Qua in re textum Bouquetianum in universum secutus, non pauca tamen emendanda censeo, atque anno 865 Flodoardi historiae ecclesiae Remensis, annis 869—882 Aimoini continuatione adhibita, lacunas aliquot explevi. Flodoardi verba cum nostro ubique fere conveniunt; contra Aimoinus, qui eandem annalium partem continet quam et in codice regio Parisiensi Nro. 8394 (1) et in alio Sangermanensi reperire licet, lectiones saepe longe meliores, saepe corruptiores exhibet, ita ut eas non nisi quum codicem Bertinianum corruptum manumve fuisse manifeste pateret, recipiendas, quotiescumque vero utilitatem aliquam adferre posse viderentur, in margine notandas existimaverim. Annalistam Mettensem, qui nostrum annis 830—838 exscripsit, in subsidium vocare nequivi, quod Chesnius hanc eius partem utpote eadem plane continentem luci negavit. Annos 741—829, Bouquetum in eo secutus, rescui, lectiones tamen quibus ab annalibus Laurissensibus recedunt, et additiones paucas iis subieci, quas igitur supra pag. 134—218 adeas velim. In geographicis, quamvis plerumque extraneis, post Valesium, Lebeuf, et Bouquetum, proprio Marte aliquoties agere coactus sum.

ANNALIIUM BERTINIANORUM PARS PRIMA

inde ab a. 741 usque ad annum 838.

PARTIUNCULA DE GESTIS REGUM FRANCORUM.

830.

Anno ab incarnatione Domini 830 conventus ibidem¹ factus est, in quo statuit² cum universis Francis hostiliter in partibus Britannias proficisci, maximeque hoc persuadente Bernardo camerario. Et non multo post Aquis exivit, id est quarta feria quae dicitur caput ieiunii³, valde pedum aegritudine laboriosus; statuit per maritima loca illuc properare, domna imperatrice in Aquis dimissa. Quod iter omnis populus moleste ferens, propter difficultatem itineris eum illuc sequi noluerunt. Nam aliqui ex primoribus murmurationem populi cognoscentes, convocaverunt illum, ut eum a fide, quam domno imperatori promissam habebant, averterent; ideoque omnis populus qui in Britanniam ire debebat, ad Parisium se coniunxit, necnon Hlotharium de Italia et Pippinum de Aquitania hostiliter⁴ adversum patrem venire, ut illum de regno eicerent⁴, et novercam suam perderent, ac Bernardum interficerent, compulerunt. Quod praefatus Bernardus sentiens, fuga lapsus Barcinonam pervenit. Cumque domno imperatori illorum consilium denunciatum esset, continuo obviam illis ad Compendium perrexit. Ibiq; veniens Pippinus cum multitudine populi, consensu Hlotharii omnem potestatem regiam uxoremque eius tulerunt, ac velantes eam, miserunt Picta-

a) inscriptio codicis apud Chesnium. De annis 741—829 vide supra. b) Chesn. hic et alias eicerent, certe contra auctoritatem codicum.

1) Aquisgrani cf. Einhardi annales a. 829 in fine. 2) Hlodowicus imperator. 3) die 2. Martii. 4) i. e. exercitualmente, cum exercitu.

vis ad monasterium sanctae Radegundis; cuius etiam fratres, Conradum videlicet atque Rodulfum, tonsurantes, per monasteria retruserunt. Post octavas autem paschae Hlotharius de Italia perveniens, placitum illic habuit, et Herebertum, fratrem Bernardi, excaecari iussit, aliquosque fideles domni imperatoris in custodiam misit. His omnibus ita peractis, alium conventum domnus imperator cum filio suo Hlothario circa Kalendas Octobris Noviomago condixit, ubi Saxones et orientales Franci convenire potuissent. Nam illuc ex utraque parte, scilicet domni imperatoris et Hlotharii, multorum congregatus est exercitus, ibique domnus imperator, recuperato imperio, iussit auctores illius facti, quorum fraus detecta et conspiratio patefacta erat, propter illorum controversiam in custodiam mitti usque ad aliud placitum, quod Aquisgrani erat habiturus. Verum ab omnibus episcopis⁶, abbatibus, comitibus ac ceteris Francicis iudicatum est, ut coniux eius, quae iniuste et sine lege ac iudicio ei ablata fuerat, ad memoratum conductum placitum reduceretur, et si quislibet aliquod crimen illi obicere vellet, aut se legibus defenderet, aut iudicium Francorum subiret. Et inde domnus imperator ad hiemandum^a Aquis properavit anno ab incarnatione Domini 831.

831.

Nam circa Kalendas Februarii, sicut conductum fuerat, generale placitum habuit, eosque qui anno superiori propter seditionem prius in Compendio et postea in Niu-mago domnum imperatorem offenderant, venire iussit, ut illorum causa discuteretur et diiudicaretur. Primumque a filiis eius, ac deinde a cuncto qui aderat populo, iudicatum est, ut capitalem subirent sententiam. Tunc domnus imperator solita pietate vitam et membra illis indulisit, ipsosque per diversa loca ad custodiendum commendavit. Hlotharius vero, propter quod magis illis consenserat quam debuisset, genitoris animi commovit. Ad quod placitum domna imperatrix, sicut iussum fuerat, veniens, et in conspectu domni imperatoris ac filiorum eius assistens, de cunctis se obicientibus⁶ purificare velle aiebat. Percunctatusque est⁷ populus, si quislibet in eam aliquod crimen obicere vellet; cumque nullus inventus esset, qui quodlibet illi malum inferret, purificavit se secundum iudicium Francorum de omnibus, quibus accusata fuerat. Peractoque placito, Hlotharium in Italiam, Pippinum in Aquitaniam, Hludowicum in Baioriam ire permisit. Ipse autem circa Kalendas Maii ad Ingulehem veniens, Hlotharium illic ad se venientem honorifice suscepit. Hi quoque qui in exilium missi fuerant, adducti et absoluti, gratiamque domni imperatoris adepti sunt. Tertium vero generale placitum in Theodoni villa habuit, ibique ad eum legati Amiral-mummin de Perside^b venientes, pacem petiverunt; qua mox impetrata, reversi sunt. Nec non missi Danorum eadem exorantes venerunt, et foedere firmato, ad propria repedarunt: multaeque legationes Sclavorum ad eum venientes, audita, dispositae et absolutae sunt. Bernardus comes adveniens, de quibus accusatus fuerat, domno imperatori filiisque suis iureiurando satisfecit. Filii quoque eius⁸ qui adfuerant, ad sua remearunt; Pippinum inibi diutius expectans, plures ad eum legatos direxit, ut veni-

a) hiemandum Chesnii editio; ita et deinceps. b) Chesnii et Bouquetus legunt legati amiral-mummin inde per-
fide venientes, quod emendare conatus sum.

6) Petrus de Marca lib. 3. Marcae Hispan. cap. 23. hunc locum explicans, observat ordinem iudiciorum quem illa aetate sequebantur episcopi et comites in causis communibus et ad invicem nexis, cuiusmodi erat divortium propter adulterium. Primum de crimine quaerebatur iudicio saeculari et mundano, ut tum loquebantur; tum demum episcopali iudicio, si uxor convicta esset, poena canonum ei indicebatur cum divortio. In hac specie Iudith in monasterium detrusa fuerat poenitentiae causa, velo quoque imposito, absque capillorum detractione, quam Ludovicus exoraverat. Attamen quia haec omnia gesta fuerant per vim et

summam iniuriam, nullo iudiciorum ordine servato, sine lege ac iudicio, ut habet annalista, recte conventus ex episcopis et comitibus mixtus, qui iudicium saeculare exercebat, decrevit, ut ante omnia more solito de crimine adulterii cognitio haberetur in proximo conventu Aquisgranensi, ut ibi regina se a crimine legitimis probationibus purgaret, aut iudicio Francorum, id est, monomachia vel sacramentis. Bouquet. 6) i. e. quae obiciebantur; participium praesentis passivi. 7) i. e. interrogatusque est, deponens loco passivi. 8) Hludowici.

ret; qui se venturum promisit, et venire distulit. Ipse vero ad hiemandum post missam sancti Martini Aquis venit; ibi Pippinus paucis diebus ante natalem Domini ad eum venit, quem dominus imperator propter inobedientiam illius non tam benigne suscepit, quam antea solitus fuerat.

832.

6 Anno ab incarnatione Domini 832. indignatus Pippinus, quod a patre non fuerat honorifice susceptus, inito consilio, in vigilia Innocentium⁹ prima noctis hora cum paucis suorum fuga lapsus est, et sub omni festinatione Aquitaniam petiit. At dominus imperator graviter inde commotus est, nunquam aestimans filio suo talia debere contingere, aut patris praesentiam fugere. Tunc igitur convocatis undique consiliariis, habitoque cum eis consilio,¹⁰ quid de his agendum esset, statutum est, ut suum generale placitum in Aurelianis civitate habendum denunciaretur, illucque Hlotharium de Italia, Ludoicum vero ad Aquis venire, pariterque cum patre ad conductum placitum pergere. Quibus ita consideratis, et ubique ad hoc adnunciandum legatis directis, subito perventum est,¹⁰ ad aures piissimi imperatoris, Ludoicum cum omnibus Baioariis, liberis et servis, et Sclavis quos ad se vocare poterat, Alamanniam^b, quae fratri suo Carolo a patre iam dudum data fuerat, ingredi velle, eamque vastare et diripere ac suo regno adunare, cunctumque populum regni illius ei fidelitatem promittere, et his peractis, in Franciam cum ipso exercitu hostiliter venire, et de regno patris sui, quanto plurimum potuisset, invadere sibi subicere. Cumque hoc compertum esset, statim dominus²⁰ imperator, mutato placito, omnes Francos occidentales et australes necnon et Saxones obviam sibi 14. Kalend. Maii Maguntiam venire praecepit. Hoc audientes, omnes alacriter ad dominum imperatorem venire festinaverunt, ei in omnibus auxilium praebere cupientes. Quo etiam tempore eclipsis^c lunae 14. Kalend. Maii post solis occasum facta est. Dominus imperator cum Maguntiam venit, ubi et ad placitum,²⁵ quod eis constituerat, omnis populus occurrit, mox in crastinum cum valida Francorum et Saxonum manu Rheno et Moin fluminibus transitis, circa Triburim^d villam castra metatus est. Ludoicus vero, filius eius, iuxta Wormatiam, in villa quae vocatur Langhardheim^e, cum suo exercitu residebat, vanis pollicitationibus spem suam habens intentam, quia hoc illi a suis promissum est, necnon et ab aliis qui cum eo³⁰ erant comitibus et vasallis domni imperatoris et Caroli, ut omnes australes Franci et Saxones ei auxilium ferre deberent. Et hoc maxime Mathfridus dolose meditatus et machinatus est, cui dominus imperator anno priore, cum ad mortem diiudicatus fuerat, vitam et membra et hereditatem habere concessit. Cumque Ludoicus patrem suum cum tanta fidelium copia Rhenum transisse cognovit, minorata est eius audacia,³⁵ et expetitae iniustae potentiae spes ablata est; nec mora, cum suis hominibus Baioariam, per eandem viam qua venerat, festinanter reversus est, plurimique eorum qui cum illo erant, ad dominum imperatorem regressi sunt. Audiens dominus imperator subitaneam eius reversionem, perrexit ad locum de quo ille redierat, ibique plurima devastata invenit; quae omnia adversa, sicut ei mos est, patienter tulit, et lento gradu,⁴⁰ non filium persequendo, cum omni exercitu in Alamanniam perrexit, pervenitque ad Augustburg super Lech: ibique filium suum, qui taliter seductus fuerat, ad se venire fecit, ac solita pietate, quae contra se facta fuerant, omnia illi indulisit. Qui tamen iureiurando promisit, ne ultra talia perpetraret, neque aliis ad hoc consentiret. Peracto itaque placito, filium suum cum pace Baioariam redire permisit, et exercitu dimisso,⁴⁵ ipse per Austriam ad Salz venit; ibique illi domina imperatrix obviam occur-

a) vero de aquis Bouq. b) alemanniam Chern. alemanniam Bouq. in codice tamen alamanniam scribi, omnium quos inspexi eius aevi codicum testimonio et nonnullis Bouquetianae editionis locis, ita mihi persuasum est, ut eam lectionem ubique in annalibus nostris receperim. c) eclipsis Ch. d) Cherusus tiburum et in margine alii triburim. e) idem in margine alii Langhardhim.

50 g) die 26. Decembris. 10) i. e. pervenit. quum Lampertheim Carolingico aevo non occurrere, in charta pagi Lobodunensis (Commentatt. academiae Palatinae T. I. p. 217.) signo sibi solito indicaverit.

rit. Qui una navali itinere Maguntiam^a venerunt, ubi et Lotharius patri occurrit, ubi etiam denuo annunciatum est placitum generale Kalendas Septembris Aurelianus habendum, ibique unumquemque hostem libere advenire. Cumque illuc pervenit, dona annualia more solito suscipiens, mox inde ad Lemodicas festinavit. Tunc filium suum Pippinum ad se vocans, inter cetera increpavit eum, cur de eius praesentia sine licentia aufugisset; paternoque illum affectu corripere cupiens, in Franciam ire praecipit, ut in loco, quo eum esse iniunxit, moram faceret, quousque sua emendatione patris animum mitigaret. Ille verò se facturum simulans et de incepto itinere regrediens, paternam iussionem implere contempsit, domno imperatore per alias partes Aquitaniae in Franciam revertente. Dumque hoc illi nunciatum esset, non tam cito in Franciam venit, sicut dispositum habuerat, sed propter hoc aliquantis diebus illis in partibus moras faciens, tandem ante natalem Domini Cinomannis¹² pervenit anno 833.

833.

Nam ibi celebratis sanctis diebus, recto itinere Aquis pervenit; ubi non multis diebus demoranti, nunciatum est illi, quod iterum filii sui adunati, pariter in illum insurgere et cum multa copia hostium intruere vellent. Qui, consilio inito, Wormatiam ante initium quadragesimae pervenit; ibique peractis illis diebus, sanctae paschae et pentecostes festivitates celebravit; convocatoque exercitu, obviam illis ire disposuit, ut si eos verbis pacificis ab hac audacia avertere nequivisset, armis, ne christianum populum laederent, compesceret. Denique filii eius coeptum peragere cupientes, in pago Helisaciae in loco qui dicitur Rotfelth¹³, id est rubeus-campus, iuxta Columbarium^b, qui deinceps Campus-mentitus vocatur, se coniunxerunt, id est Lotharius de Italia, Gregorium apostolicum secum adducens, Pippinus de Aquitania, et Ludoicus de Baioaria, cum plurima hominum multitudine. Quibus cum dominus imperator occurrisset, nullatenus eos ab eadem pertinacia compescere potuit; sed pravis persuasionibus et falsis promissionibus populum, qui cum domno imperatore venerat, deciperunt, ita ut omnes illum dimitterent. Drogo vero, frater imperatoris, et Modoinus¹⁴ ac Wiliricus¹⁵ atque praefatus Aldricus¹⁶ episcopi, cum nonnullis episcopis aliis, abbatibus, comitibus ac reliquis suis fidelibus cum illo remanserunt; nam aliqui ex illis, in quos eorum ira maxime saeviebat, abscesserunt et in locis amicorum ac fidelium se contulerunt. Ablataque illi coniuge et in Italiam apud civitatem Tartonam in exilium directa, Lotharius, arrepta potestate regia, apostolicum Romam, Pippinum in Aquitaniam, et Ludoicum in Baioariam redire permisit; ipse vero patrem secum sub custodia per Mettis usque ad Sussionis civitatem perducens, illic eum monasterio sancti Medardi in eadem custodia reliquit, et filium eius Carolum ei auferens, ad monasterium Promiae transmisit, unde patrem nimium contristavit. Deinde conductum placitum Kalendas Octobris Lotharius in Compendio habuit, ibique episcopi, abbates, comites et universus populus convenientes, dona annualia ei praesentaverunt, fidelitatemque promiserunt. Nam illuc quoque legati ex Constantinopoli, qui ad patrem fue-

a) moguntiam Ch. b) Chesnius et Bouq. columb, quodsi vere ita in codice habetur, abbreviationis signum omis- sum est.

12) In Gestis Aldrici Cenomann. episcopi apud Baluzium Tomo 3. Miscellan. pag. 6: Aldricus 11. kal. Ianuarii, anno incarnationis domini nostri Iesu Christi 832, episcopus est consecratus. Tertio autem die post ordinationem suam dominus imperator in suam adveniens civitatem, gratias agens Dominum laudavit, quod iam ordinatus erat episcopus. Bouq. 13) Schiltorus in tractu die Rotleuble sesqui leuca a Colmaria distante, Schoepflinus (Alsac. Illustr. T. I. n. 655.) in campo Ochsenfeld ponit, quod hic et ex terrae rubore appellata loca et aquae Rotbach, Rotenburg, Rottend, Rodern, et campus centum iugera excedens der Lugner (mendax),

antiquae denominationis et rei gestae vestigia retineant. Situs est inter fluvios Ellam, Olrunam et Thuram. Adicit idem, plane alium esse locum, si vicus Sigolsheim, bitorio a Colmaria occidentem et septentrionem versus distans, pro Monte Sigwaldi haberi possit, quem Nithardus lib. I. c. 4. castris vicinum fuisse indicet, et Grandidier Histoire de l'Eglise de Strasbourg T. II. p. 144. ita a Lothario et Carolo III. imperatoribus vocari asserit. 14) Augustodunensis. 15) Bremensis. 16) Senonensis; eodem tamen tempore Aldricus alius Cenomannensis episcopus erat.

rant destinati, ad Lotharium pervenerunt, eique epistolas et munera detulerunt. In quo conventu multa in domnum imperatorem crimina confixerunt^a, inter quos Ebo, Remorum episcopus, falsarum obiectionum inventor extiterat, et tandem illum vexaverunt, quosque arma deponere habitumque mutare cogentes, liminibus ecclesiae pepulerunt, ita ut nullus loqui cum eo auderet, nisi illi qui ad hoc fuerant deputati. Postea vero, metuentes ne ab ipso loco a quibusdam suis fidelibus eriperetur, ipse Lotharius ad idem monasterium veniens, patrem, illo nolente, secum adduxit, atque in Compendio sub eadem excommunicatione retinuit. Tunc, peracto placito, Lotharius ad hiemandum Aquis properavit, et patrem suum secum^b ire sub praedicta custodia fecit, ac vigilia sancti Andreae Aquis pervenit. Post paucos autem dies accidit, ut ob quasdam causas Lotharius et Ludoicus Maguntia^c colloquium haberent, ubi Ludoicus fratrem suum Lotharium obnixè deprecatus est, ut patri illorum mitior fieret, nec tam stricta custodia illum teneret; quod illo renuente, Ludoicus tristis abscessit, deinceps cum suis meditans, qualiter patrem suum ab eadem custodia eriperet. Lotharius autem paucis diebus ante natalem Domini Aquis pervenit, anno ab incarnatione Domini 834.

834.

Et domnus quidem imperator in Aquis servabatur, nihilque humanum erga illum fiebat, sed multo crudelius adversarii eius in illum saeviebant, die noctuque satagentes tantis afflictionibus illius animum emollire, ut sponte seculum reliquisset, et se in monasterium contulisset. At ille nunquam se facturum aiebat, quamdiu de se nullam potestatem haberet, aliquid votum. Verum cum Ludoicus comperisset, quod nihil eius petitio apud germanum praevaleret, ut mitius apud patrem egisset, misit legatos ad fratrem suum Pippinum, eique innotuit omnia quae erga patrem gesta fuerant, deprecans illum, ut reminiscens paterni amoris ac reverentiae, una cum illo patrem de illa tribulatione eriperet. At ille statim convocavit exercitum Aquitanorum et Ultra-Sequanensium, Ludoicus Baiocarios, Austrasios, Saxones, Alamannos, necnon et Francos qui citra Carbonariam consistebant: cum quibus etiam ad Aquis properare coeperunt. Cumque hoc Lotharius cognovisset, de Aquis abscessit, et patrem suum usque ad Parisius sub memorata custodia deduxit, ibique iam Pippinum cum exercitu reperit^d Sequanae insolita exuberatione transire prohibitum; nam nimia^e ceterorum quoque fluminum inundatio et ultra alveos insueta progressio multis non parvum intulit impedimentum. Verum cum firmiter cognovisset, Ludoicum etiam cum tanta populi multitudine in eadem partes properare, inde perterritus, in eodem loco patre dimisso, primo^f Kalendarum Martiarum die^g cum suis aufugit. Illo abscedente, venerunt episcopi qui praesentes aderant, et in ecclesia sancti Dionysii domnum imperatorem reconciliaverunt, et regalibus vestibus armisque induerunt. Deinde filii eius Pippinus et Ludoicus, cum ceteris fidelibus ad eum venientes, paterno animo gaudenter suscepti sunt, et plurimas illis ac cuncto populo gratias egit, quod tam alacriter illi auxilium praebere studuissent; habitoque cum illis placito, Pippinum et reliquum populum domum redire permisit, Ludoicum autem secum usque ad Aquis venire fecit. Et peractis festis diebus, convocavit suos consiliarios atque optimates qui in circuitu erant, et cum eis tractare studuit, qualiter filium suum Lotharium ad se vocare potuisset; et^h missis legatis in unamquamque partem regni sui, ut de sua liberatione populo adnunciarent, et admonerent, ut fidelitatem quam ei promiserant adimplere studerent, et quidquid contra illum deliquerant, ob amorem Dei illis indulgisset. Lotharius vero, cum de Parisio proficisceretur, in Provinciae urbem Viennam pervenit, ibique commorans, multa incommoda illarum partium hominibus intulit. Domnus autem imperator ut eum illic esse comperit, misit legatos, qui ei nunciarent, quod omnia quae contra patrem egerat,

50 a) confixerunt Chesn. b) deest in Chesnio. c) moguntia Chesn. d) reperit B. e) nimium Ch. f) illis a cuncto Ch. et B.; in codice scriptum fuerit illis acuncto, pro more eius avi resolvendum ut feci; cf. sis quae in „Archiv d. Gesellschaft etc.“ T. V. p. 55. 108. ea de re monui. g) et ex voce praecedenti perperam repetitum est.

17) i. e. pridie Kalendas Martias. 18) Teste tharii dies erat dominica, quae hoc anno incidebat in primum diem Martii. Bouq.

illi concessisset, et ut cum pace ad eum reverteretur. Quod spernens, venire distulit, sed in eadem pertinacia perduravit. Factum est autem, cum sentirent qui fideles erant domno imperatori in Italia, Ratholdus videlicet episcopus¹⁹, Bonifacius comes²⁰, Pippinus²¹ consanguineus imperatoris, aliique quamplures, quod coniugem eius quidam inimicorum morti tradere vellent, miserant sub omni celeritate qui illam eriperent; ereptamque usque ad praesentiam domni imperatoris in Aquis incolumem perduxerunt. Eo etiam tempore in expeditione, quae contra Lambertum et Matfridum aliosque Lotharii complices directa fuerat, interfecti sunt Odo et Wilhelmus²², frater eius, ac Fulbertus comites, et Theoto monasterii sancti Martini abbas, et alii quamplures. Interim etiam classis de Danis veniens in Frisiam, aliquam partem ex illa devastavit, et inde per Vetus-Traiectum²³ ad emporium quod vocatur Dorestadus venientes, omnia diripuerunt; homines autem quosdam occiderunt, quosdam captivos abduxerunt, partemque eius igni cremaverunt. Lotharius vero cum suis Cavillonem veniens, eam expugnavit ignique succendit, et comites qui ibi aderant comprehendit, ex quibus tres interfecit, alios autem secum inde sub custodia duxit; ac sororem Bernardi sanctimoniam in cupa positam, in Ararim fluvium demergi fecit; et deinde Aureliam venit. Quibus domnus imperator auditis, convocavit exercitum Lingonis medio mense Augusto, ibique annualia dona suscipiens, continuo ad liberandum populum contra invasores regni iter per Tricassinorum et Carnotum ac Dunensium regiones iuxta Blisum castellum una cum filio suo Ludoico pervenit, illicque castra metatus est. Ibi etiam Pippinus, filius eius, cum exercitu in auxilium patri occurrit. Nam Lotharius haud procul in castris residens, cum suis minitabatur, quod tamen minime efficere potuit. Tunc domnus imperator, solita clementia motus, misit ad illum, ut pacifice ad se veniret, quia universa quae contra illum dicta^a habuerat, ei suisque omnibus concederet; et Lothario quidem Italiam, sicut tempore domni Karoli Pippinus, germanus domni imperatoris, habuerat, concessit, ceteris vero vitam, membra, hereditatem, et multis beneficia, perdonavit. Quem pater ad se cum suis venientem fortiter iuramento constrinxit, ne talia facere aut alicui consentire^b in postmodum tam ipse quam sui deberent. Quibus confirmatis, eum in Italiam regredi fecit cum his qui eum sequi maluerunt; ipse vero circa Aureliam perveniens, Pippino et Ludoico cunctoque exercitui redeundi licentiam tribuit, et per Parisius ad Attinicum veniens, ibi placitum cum suis consiliariis circa missam sancti Martini habuit; ibique negociis^c regni dispositis, ad Theodonis villam ad hiemandum profectus est.

835.

Anno ab incarnatione Domini 835 dominicae nativitate festum hilariter, a Drogone fratre suo et Metensis urbis episcopo decentissime susceptus, in eadem civitate celebravit. Ibi festis peractis diebus, ad suum palatium in Theodonis villam reversus est; in quo etiam circa sanctae Mariae purificationem conventum generalem habuit omnium pene totius imperii sui episcoporum et abbatum, tam canonicorum quam regularium. In quo inter cetera ecclesiasticae instituta disciplinae summopere ventilatum est, quod annis prioribus idem religiosissimus imperator malivolorum Deoque adversantium tergiversatione immerito depositus paterno hereditarioque regno et honore et regio nomine fuerat; tandemque ab omnibus concorditer et unanimiter inventum atque firmatum, ut illorum factionibus divino auxilio cassatis, ipse avito restitutus honori, decorique regio merito reformatus, deinceps fidelissima firmissimaeque obedientia et subiectione imperator et dominus ab omnibus haberetur: quam inventionis suaeque confirmationis seriem et unusquisque proprio scripto comprehendit, propriaeque manus scriptione roboravit; plenius autem et copiosius communi cunctorum descriptione in unum corpus in modum libelli comprehensa totius rei patratio, qualiter acta, ventilata, inventa, et omnium subscriptione denuo dignaeque fuerit roborata, devotissima sinceris-

a) acta vel facta? b) sentire Ch. B. Qui codicem Bertinianum descripsit, signum c vel d non intellexit videtur, quam et infra saepius sanguinei loco consanguinei, quod Aimoini continuator recte exhibet, scripserit. c) negotia B.

19) Veronensis. 20) Tusciae. 21) filius Bernardi, regis Italiae; cf. Reginonem ad a. 818. 22) comes Blesensis. Bouq. 23) Utrecht.

simaque benevolentia et tantis patribus auctoritate dignissima cunctorum notitiae manifestissimum facere non distulerunt. Nam venientes in memoratam urbem in basilica beati Stephani protomartyris, missarumque celebratione peracta, et universis qui aderant rei ordine publice patefacto, coronam, insigne imperii, a sacrosancto altario sublevatam sacri ac reverendi antistites eius capiti cum maximo omnium gaudio propriis manibus restituerunt. Sed et Ebo, Remorum pridem archiepiscopus, qui eiusdem factionis velut signifer fuerat, consensu eminentiori loco in eadem ecclesia, libera voce coram omnibus professus est, eundem Augustum iniuste depositum, et omnia quae adversus eum patrata fuerant, inique et contra totius trinitatem sequitatis fuisse machinata²⁴, et tunc merito iuste digneque proprio imperii solio reformatum. Quibus solemniter transactis, ad saepedictum palatium regressi sunt; ibique Ebo in planaria synodo capitale crimen confessus, seque tanto, id est episcopali, ministerio indignam proclamans propriaque scriptione confirmans, sese omnium consensu atque iudicio ab eodem ministerio reddidit alienum.

15 24) deponens, passivi loco.

ANNALIUM BERTINIANORUM PARS SECUNDA

inde ab a. 835 usque ad a. 861,

AUCTORE PRUDENTIO, TRECENSI EPISCOPO.

His et aliis regni utilitatibus iure dispositis, omnibusque ad propria absolutis, ipse imperator sanctum quadragesimae tempus in eodem palatio, sacrosanctam festivitatem paschae in saepedicta urbe apud memoratum Drogonem archiepiscopum celebravit, ac deinde ad placitum suum generale, quod in Stremiaco^a prope Lugdunum civitatem se
20 habiturum indixerat, profectus est. Quo in mense Iunio habito, et donis annualibus receptis, dispositisque markis Hispaniae, Septimaniae sive Provinciae, ad Aquisgranum reversus est. Verum dum in eodem placito moraretur, Nordmanni secunda irruptione Dorostadum irruentes, vastaverunt atque hostiliter depraedati sunt. Imperator autem graviter ferens, Aquis perveniens, disposita omni maritima custodia, Arduenna
25 autumnalem venationem exercuit, ac deinde Aquisgranum ad hiemandum rediit anno incarnationis Domini 836.

836.

Ubi natalis Domini festivitate celebrata, missos iterum ad Lotharium direxit, monentes eum reverentiae ac obedientiae paternae, pacisque illi concordiam multipliciter inculcantes; ad quod manifestius agnosendum, iussum est, ut suos, quibus maxime fi-
30 debat, legatos ad patrem dirigeret, cum quibus tractari de suo honore atque salute posset, et qui paternam erga illum voluntatem audire sibi que fideliter nunciare vulerent. Qui patris insessionibus non usquequaque refragans, mense Maio in villa Theodoni ad imperatoris praesentiam direxit Walonem abbatem . . . .^b, cum quibus de adventu eius tractatum est, ac nostra ex parte firmatum, ut incolomis una cum suis
35 ad patris veniret praesentiam, et deinceps redire potuisset; sed et a suis similiter sacramento promissum est, eum^c ad genitorum sui praesentiam statuto placito absque dilatione venturum. Quibus absolutis, ipse circa Rumerici montem diebus aliquot venatione patrata, tandem mense Septembri ad indictum placitum Wormatiam venit. In quo cum dona annualia more solito reciperet, ac Lotharium operiretur^d, nunciatus est

40 a) innotuit Cl. et B. b) hic nomen excidit manifestum, cf. vitam Bludovici anon. cap. 55. c) ei Chem. et Bouq. d) operiretur Bouq.

1) Cremieu ad Rhodanum. Valesii Notit. Gall. p. 634.

febri correptus nullatenus advenire posse. Ad quem directis denuo Hugone abbate¹ et Adalgario comite, de infirmitate ac recuperatione eius et voluntate in posterum veniendi quaesitum est, necnon de restitutione rerum ecclesiis Dei in Francia constitutis, quae in Italia sitae, a suis pro libitu fuerant usurpatae; verum et de episcopis atque comitibus, qui dudum cum Augusta fideli devotione de Italia venerant, ut eis et sedes propriae et comitatus ac beneficia seu rei propriae redderentur. Ad haec Lotharius per missos suos, oppositis quibusdam conditionibus, non in omnibus se assentiri posse mandavit. Eodem tempore Nordmanni Dorestadam² et Frisiam rursus depopulati sunt, sed et Horich, rex Danorum, per legatos suos in eodem placito amicitiae atque obedientiae condiciones mandans, se nullatenus eorum importunitatibus assensum praebuisse testatus, de suorum ad imperatorem missorum interfectione conquestus est, qui dudum circa Coloniam Agrippinam quorundam praesumptione necati fuerant; quorum necem etiam imperator, missis ad hoc solum legatis, iustissime ultus est. Peracta autumnali venatione in Franconofurd palatio, ad Aquisgranum reversus est, ubi etiam missi eiusdem Horich venerunt, quaerentes summam eorum, quos ipse captos ex his interfici fecerat, qui in nostros fines talia iam dudum moliti sunt. Azonarius quoque, ceterioris Wasconiae comes, qui ante aliquot annos a Pippino desciverat, horribili morte interit; fraterque illius Sancio-Sanci eandem regionem negante Pippino occupavit. Tunc etiam Walo abba³, cuius consiliis Lotharius plurimum utebatur, in Italia obiit.

837.

Imperator autem post natalitiae celebritatis solemnia, purificatione³ beatae semper virginis Mariae episcoporum conventum in Aquis habuit, in quo de sanctis Dei ecclesiis plurimum tractatum est, et quid cuique ordine proprio conveniret, patefactum atque descriptum est. Epistola etiam ab eodem venerabilium episcoporum conventu ad Pippinum directa est, in qua eum salutis suae magnopere monuerunt, et insuper, ut memor moris progenitorum suorum, praecipue piissimi genitoris sui, res ecclesiarum Dei pridem a suis invasas atque direptas integritati earum restitueret, ne tali etiam occasione divinam contra se iracundiam ardentius incitaret. Qui tantorum patrum assensus consilio, cuncta restituit, ac singulis ecclesiis easdem res scriptionibus⁴ annulo suo roboratis proprie resignavit. Igitur imperator, disposita Frisiae Maritimaeque⁵ custodia, mense Maio ad Theodoni villam veniens et annualia dona recipiens, iter suum Romam defensionis sanctae Romanae ecclesiae atque orationis gratia indixit, directis interim ad Lotharium legatis, monentibus ut eum paterna reverentia susciperet, atque itineris apparatus decenter opportunae procuraret. Ea tempestate Nordmanni⁶ irruptione solita Frisiam inruentes, in insula quae Walacria⁶ dicitur nostros imparetos aggressi, multos trucidaverunt, plures depraedati sunt; et aliquamdiu inibi commorantes, censu prout libuit exacto, ad Dorestadam eadem furia pervenerunt, et tributa similiter exegerunt. Quibus imperator auditis, praetermissa memorato itinere, ad Noviomagum castrum, vicinum Dorestado, properare non distulit; cuius adventu Nordmanni audito, continuo recesserunt. Imperator vero generali conventu habito, publice cum his quaestionem habuit, quos principes ad eandem custodiam delegaverat.

a) dorestatum Chesn. b) abbas B. c) deest Ch. d) eadem rescriptionibus Ch. e) in autographo sine dubio annulo legitur. f) Ch. et B. disposita Frisiae maritimaeque custodia; quod ita depravatum esse puto, quia propriam vocis Maritima vim non intellexerint.

g) fratre imperatoris; cf. vitam Hildewici cap. 55. h) Hic conventus anno superiori habitus est, nec die purificationis beatae virginis, sed sexta die Februarii, ut demonstrant verba, quibus inchoatur: Cum convenissemus episcopi . . . Aquisgrani palatii in secretario basilicae sanctae genitricis Dei Mariae, quod dicitur Lateranis, anno incarnationis domini nostri Iesu Christi 836, indict. 14, anno vero imperii praedicti Caesaris 23, 8, scilicet Iduum mensis Februarii. Bouquet. i) Frisiae Maritimaeque h. 45 e. Frisiae et Seelandiae, eodem modo quo in chartis mediae aevi haud raro, Campania et Maritima me legisse memini, non quod Seelandia a Frisia, et Maritima a Campania Romana prorsus diversae, sed quod earum partes fuerint. 5) Nordmanni usque continuo recesserunt] ex nostris decerpta in chronico de gestis Nordmannorum in Francia, quod infra sequetur. 6) Walchern in Seelandia.

Qua discussione patuit, partim impossibilitate, partim quorundam inobedientia eos inimicis non potuisse resistere; unde et ad comprimendam Frisionum^a inobedientiam strenui abbates ac comites directi sunt, et ut deinceps illorum incursionibus facilius ob-
 5 sistant queat, classis quaquaversus diligentius parari iussa est. Lotharius autem clusus in Alpihus muris firmissimis artari praecepit. Et Lambertus, fautorum Lotharii maxi-
 10 mus, et Hugo, socer illius, defunctus est. Interea Brittones quadam insolentia moti, rebellare conati sunt; quorum motus imperator directa expeditione cito compressit, redditaque nostris terra et datis obsidibus, fideles sese polliciti sunt permansuros.
 15 Post haec adveniente atque annuente Ludoico et missis Pippini, omnique populo qui praesentes in Aquis palatio adesse iussi fuerant, dedit filio suo Carolo maximam Bel-
 20 garum partem, id est a mari per fines Saxoniae usque ad fines Ribuariorum totam^b Frisiam, et per^c fines Ribuariorum comitatus Moilla^d, Batus, Hammelant^e, Mosagao; deinde vero quidquid inter Mosam et Sequanam usque ad Burgundiam una cum Viri-
 25 dunense consistit, et de^f Burgundia Tullensem, Odornensem^g, Bedensem^h, Blesin- semⁱ, Pertinsem^j, utrosque Barrensem^k, Brionensem^l, Tricassinum, Altiodrensem, Senonicum, Wastinensem^m, Milidunensemⁿ, Stampensem, Castrinsem, Parisiacum, et
 30 deinde per Sequanam usque in mare oceanum, et per idem mare usque ad Frisiam; omnes videlicet episcopatus, abbatias, comitatus, fiscos, et omnia intra praedictos fines consistentia cum omnibus ad se pertinentibus, in quacumque regione consistant: sic-
 35 que iubente imperatore, in sui praesentia episcopi, abbates, comites et vasalli domi- nici in memoratis locis beneficia habentes, Carolo se commendaverunt, et fidelitatem sacramento firmaverunt.

838.

Post haec peractis sacrae nativitatibus, apparitionis atque oblationis dominicae so-
 25 lernitatibus, inchoatisque quadragesimae ieiuniis, imperatori sermo innotuit, Ludoico cum^a fratris Lotharii intra Alpium septa colloquium expetisse^d; quod, quia se inscio inconsultoque praesumpserat, aegre tulit, directisque quam celerrime quaquaversum
 30 cursoribus, generaliter fideles accersit, propereque undique adcurrentibus filiorum aspectum colloquium patefacit, et si ita necessitas postulet, ad resistendum paratissimos monet. Quo Ludoicus cognito, octavarum sanctae paschae hebdomada^e iubente patre
 35 advenit, subtiliterque discussus, tandem in sacramento cum sibi maxime credulis, nihil fidelitati patris atque honori adversum illo colloquio meditatam, firmavit; sicque remis-
 40 sisse ad propria, ut mense Maio imperatori in Noviomago occurreret, iniunctum est. Nam illo iuxta condictum imperator progredi disponebat, quatenus sua praesentia dam-
 45 num quod annis praeteritis piratarum^f importunitate nostrorumque desidia contigerat vitaretur; habitoque conventu fidelium, copiosus circa maritima apparatus distributus
 50 est. Inter quae Danorum piratae patria egressi, ortoque subito maritimorum fluctuum turbine, vix paucissimis evadentibus submersi sunt. Ludoicus^g autem patris praesen-

a) frisionum Chern. b) t. F. et p. f. R. deest Ch. c) Hanc meam coniecturam se ipsam defensuram esse confido. Chern. et Bouq. legunt Moilla, Ettraham, Melant, Nithardi historia lib. I. cap. 6. Moilla, Halt, Trahammolant, quod Valesius corrigit Moilla, Hattuaras, Hammolant. ha) deest Ch. c) Ludoicum Ch. d) expetisse Ch. e) hebdomada Ch. f) pyrataram Ch., ita pluries. g) Ludoicus Ch.

7) per fines id est inde a finibus; comitatus enim iam nominandi Frisiae et Austrasiae partes, et ad fines Ribuariorum siti erant. 8) comitatus Moilla ad Vahalem in confinibus Frisiae et Ribuariae ponendus, ubi inter Noviomagum et Schenkenschants hodieque vicus Millingen occurrit; pagi Batus, Hammolant et Mosagao satis noti. 9) de ut supra per, idem ac inde a; nam omnes pagi iam recensendi extra Burgundiam eiusque in confinibus collocati erant. 10) ad fontes Odornae sivi Ornae, quae infra Vitry-le-François Matronam influit, Pays d'Ornois. 11) pagus hic inter Tullensem et Blesensem in Bassiniaco situs fuerit; nam vocem ab imperito quodam intrusam

esse, statui nequit, quod eam et Nithardus l. I. c. 6. agnoscit. 12) inter Odornensem et Barrensem, ad fluvium Blois qui Matronam influit, in quo e. g. Blezy, Blaizo-le-chateau, Blezy-au-bois; pagi eius pars inferior adhuc saeculo proxime elapso Pays Blecois audiebat. 13) ad Matronam, in quo e. g. Pertes infra S. Disier, et Pontion. 14) in quibus Bar-sur-Seine et Bar-sur-Aube. 15) circa Brienne, Troyes, Auxerre, Sens. 16) le Gastinois; quod postea et pagum Milidunensem complectebatur; pagus inter Aurlinensem, Autisiodorensem, Senonicum, Milidunensem et Stampensem situs erat. 17) circa Melun, Etampes, Chartres, Paris.

tiae, secundum quod iussum fuerat, sese offerre non distulit, habitaque secus quam oportuerat conflictatione verborum, quidquid ultra citraque Rhenum paterni iuris usurpaverat, recipiente patre amisit, Helisatiam videlicet, Saxoniam, Thoringiam, Austriam atque Alamanniam. Interim Sarracenorū piraticae classes Massiliam Provinciae irruentes, abductis sanctimonialibus, quarum illic non modica congregatio degebat, omnibus, et cunctis masculini sexus clericis et laicis, vastataque urbe, thesauros quoque ecclesiarum Christi secum universaliter asportarunt. Igitur imperator ad placitum suum generale, sicut condixerat, mediante Augusto in Carisiaco pervenit; quo Pippino paternis obsequiis assistente atque favente, fratri Carolo, tunc cingulo insignito, pars Niustriae ad praesens data est, ducatus videlicet Cenomannicus, omnisque occiduae Galliae ora intra Ligerim et Sequanam constituta. Absolutoque conventu, ipse orationis gratia Parisius sanctorumque martyrum basilicas curavit invisere. Directoque Carolo in partes Cenomannicas, ipse in Verno¹⁸, Compendio ceterisque circumiacentibus locis venationi congruis stativa habuit, atque invitante Hugone, fratre et beati Quintini martyris monasterii abbate, eiusdem martyris festivitate honorifice alacriterque celebrata, Attiniacum perveniens, Carolum redeuntem suscepit. Ubi etiam missi Horich venientes, piratarum in nostros fines dudum irruentium maximos a se ob imperatoris fidelitatem captos atque interfici iussos retulerunt, petentes insuper sibi dari Frisianos atque Abodritos. Cuius petitio, quanto imperatori indecens sive incongrua visa est, tanto vilius spreta et pro nihilo ducta est. Verum pridem imperatore in Verno venationem exercente, Adalgarius et Egilo comes, ad Abodritos et Wilzos a fide deficientes dudum directi, reversi sunt, adductis secum obsidibus imperatori deinceps subditos fore nunciantes. Imperator vero coeptum peragens iter, ad Franconofurd hiemandi gratia profectus est. Eclipsin^a luna quintadecima medio noctis Nonas Decembris passa est. Pippinus filius imperatoris, rex Aquitaniae, Idus Decembris defunctus est, relictis duobus filiis Pippino et Carolo. Proficiscenti igitur imperatori nunciatus est Ludoicus, filius eius, Franconofurd hostilibus vallatus agminibus insedis, sibi non solum eiusdem palatii sessionem ad hiemandum, verum etiam Rheni fluminis moliri transitum inhibere; quo imperator nuncio haud mediocriter motus, quaqua versum fideles acciri decernit; at ipse, ut coeperat, Maguntiam pervenit anno ab incarnatione Domini 839.

839.

Ubi nativitatis atque apparitionis dominicae festivitibus emensis, directis celerissime fidelibus, ad pacis concordiam Ludoicum hortatus est. Sed nequaquam valuit revocare, quin insuper consistenti Maguntiae imperatori, ipse ex adverso in Castella^b ultra Rhenum posita pertinaciter atque hostiliter immorans, transitu fluminis cohibebat. Imperator autem, sanguinem communis populi fundi admodum metuens, ad loca alia transpositioni opportuna divertere nullatenus dignatus est; in quibus omnibus econtra ripis insistentem et transfretare conantibus obsistentem filium conspicatus; eratque videre miseriam, hac pio patre, illac impio filio digredientibus. Qua necessitate imperator compulsus, Maguntiam repedit, fideliumque hinc inde prope confluentium ob asperitatem hiemis incommoditatem diutius non ferens, tribus ferme infra memoratam urbem milibus Rheno transposito, Saxones obvios suscepit. Ludoicus vero, comperto patris eatenus sibi inopinato transposito, deficientibus quos ex Austrasiis, Thoringis atque Alamannis illexerat secumque adduxerat, concitus aufugit, Noriciamque, quae nunc Baioaria dicitur, regnum videlicet sibi olim a patre traditum, revertitur. Imperator paternae pietatis non immemor, filium persequi supersedit, receptisque qui ab illo ad imperatoris clementiam fugerant, ac sacramento firmatis, et insuper discordiarum incentoribus fautoribusque pro merito criminum partim rebus

a) eclipsin *Chern. scribere solet.* b) in castella *Ch. et B.: sed haud dubie in Castella scribendum, ut feci.*

18) Vernum locus est Ver dictus, Crispiaco et Dionysii. Bouq. 19) Cassel, contra Moguntiam situm, et a Romanis conditum. cf. Meinhardi vitam S. Ferrutii.

18) Vernum locus est Ver dictus, Crispiaco et Dionysii. Bouq. 19) Cassel, contra Moguntiam situm, et a Romanis conditum. cf. Meinhardi vitam S. Ferrutii.

partim exilio damnatis, Franconofurd pervenit; ubi aliquot diebus perendinans, marcas populosque Germanicos disponere suseque fidei arctius subiugare non distulit, ac deinde in partes Alamanniae tempore quadragesimae ad villam regiam quae Bodoma²⁰ dicitur properavit. Interea lacrimabile nimiumque cunctis catholicae ecclesiae filiis ingemiscendum, fama perferente, innotuit. Bodo²¹ diaconus, Alamannica gente progenitus, et ab ipais pene cunabulis in christiana religione palatinis eruditionibus divinis humanisque litteris aliquatenus imbutus, qui anno praecedente Romam orationis gratia properandi licentiam ab Augustis poposcerat, multisque donariis muneratus impetraverat, humani generis hoste pellectus, relicta christianitate ad iudaismum sese convertit. Et primum quidem consilio prodicionis atque perditionis suae cum Iudaeis inito, quos secum adduxerat paganis vendendos callide machinari non tinnit; quibus distractis, uno tantummodo secum, qui nepos eius ferebatur, retento, abnegata — quod lacrimabiliter dicimus — Christi fide, sese Iudaeum professus est. Sicque circumciscus capillisque ac barba crescentibus, et mutato potiusque usurpato Eleanari nomine, accinctus etiam cingulo militari, cuiusdam Iudaei filiam sibi matrimonio copulavit, coacto memorato nepote suo similiter ad iudaismum translato, tandemque cum Iudaeis, miserrima cupiditate devinctus, Caesaraugustam, urbem Hispaniae, mediante Augusto mense ingressus est. Quod quantum Augustis cunctisque christianae fidei gratia redemptis luctuosum extiterit, difficultas, qua imperatori id facile credendum persuaderi non potuit, patenter omnibus indicavit. Praeterea die septimo Kalendas Ianuarii, die videlicet passionis beati Stephani protomartyris, tanta inundatio contra morem maritimum aestuum per totam pene Frisiam occupavit, ut aggeribus arenarum illic copiosis, quos dunos vocitant, fere coaequaretur, et omnia quaecumque involverat, tam homines quam animalia cetera et domos, absumperit; quorum numerus diligentissime comprehensus, duorum milium quadringentorum triginta septem relatus est. Acies quoque in coelo igneas colorumque aliorum mense Februarii, sed et stellas igneos crines emittentes crebro videri contigit. Verum post sanctum pascha imperatori in Francia repedanti rex Anglorum legatos misit, postulans per Franciam pergendi Romam orationis gratia transitum sibi ab imperatore tribui, monens etiam curam subiectorum sibi erga animarum salutem sollicitius impendendam, quoniam visio cuidam apud illos ostensa non minimum animos eorum terruerat; cuius seriem visionis imperatori mittere studuit, habentem hunc modum:

VISIO CUIUSDAM RELIGIOSI PRESBYTERI DE TERRA ANGLORUM QUAE POST NATALEM DOMINI EI RAPTO A CORPORE OSTENSA EST. Quadam nocte cum idem religiosus presbyter dormiret, quidam homo ad eum venit, praecipiens illi, ut eum sequeretur. Tunc ille surgens, secutus est eum; ductor vero illius duxit eum ad terram sibi ignotam, ubi varia et mira aedificia constructa vidit, inter quae ecclesia facta erat, in quam ille et ductor eius introivit, ibidemque plurimos pueros legentes vidit. Cumque ductorem suum interrogaret, an inquirere auderet, quinam pueri essent, respondit ei: „Interroga quod vis, et libenter tibi indicabo.“ Et cum ad illos appropinquaret, ut videret, quod legerent, perspexit libros eorum non solum nigris litteris, verum etiam sanguineis esse descriptos, ita videlicet, ut una linea nigris esset litteris descripta, et altera sanguineis. Cumque interrogassem, cur libri illi sanguineis lineis descripti essent, respondit ductor meus: „Lineae sanguineae, quas in istis libris conspicias, diversa hominum christianorum peccata sunt, quia ea, quae in libris divinis illis praecipia et iussa sunt, minime facere et adimplere vo-

a) catholica Ch. b) i. e. totam frisiam peroccupavit. c) deest Ch.

20) Bodman, ad lacum Bodamicum. 21) De eodem sic habet Rhabanus in libro adversus Iudaeos cap. 42: Quod nunquam antea gestum meminimus, seductus est ab eis [Iudaeis] diaconus palatinus, nobiliter natus, nobiliter nutritus et in ecclesiae officio exercitatus, et apud principem bene habitus; ita ut eorum diabolicis persuasionibus abstractus et intellectus, desereret palatium, desereret patriam et parentes, desereret penitus christianorum regnum; et nunc apud

Hispaniam inter Saracenos Iudaeis sociatus, perausus sit ab impiis Christum Dei filium negare, baptismi gratiam profanare, circumcisionem carnalem accipere, nomen sibi mutare, ut qui antea Bodo, nunc Eliezer appelletur; ita ut et superstitione et habitu totus Iudaeus effectus, quotidie in synagogis Satanae, barbatus et conigatus, cum ceteris blasphemet Christum et ecclesiam eius. Bouq.

„Iunt. Pueri vero isti, qui hic quasi legendo discurrunt, animae sunt sanctorum,
 „quae quotidie pro christianorum peccatis et facinoribus deplorant, et pro illis inter-
 „cedunt, ut tandem aliquando ad poenitentiam convertantur; et nisi istae animae
 „sanctorum tam incessanter cum fletu ad Deum clamarent, iam aliquatenus finis
 „sanctorum malorum in christiano populo esset. Recordaris, quia anno praesenti fru- 6
 „ges non solum in terra, verum etiam in arboribus et vitibus abundanter ostensae
 „sunt, sed propter peccata hominum maxima pars illarum periit, quae ad usum at-
 „que utilitatem humanam non pervenit; quod si cito homines christiani de variis vi-
 „tiis et facinoribus eorum non egerint poenitentiam, et diem dominicum melius et
 „honorabilius non observaverint, cito super eos maximum et intolerabile periculum 10
 „veniet; videlicet tribus diebus et noctibus super terram illorum nebula spississima
 „expandetur, et statim homines pagani cum immensa multitudine navium super illos
 „sident igni ferroque devorabunt. Sed tamen, si adhuc veram poenitentiam agere
 „volunt, et peccata illorum iuxta praeceptum Domini ieiunio et oratione atque elee- 15
 „mosynis emendare studuerint, tunc has poenas et pericula per intercessionem san-
 „ctorum evadere poterunt.“

Venerunt etiam legati Graecorum a Theophilo imperatore directi, Theodosius²²
 videlicet, Calcedonensis metropolitanus episcopus, et Theophanius spatharius, ferentes
 cum donis imperatore dignis epistolam; quos imperator quinto decimo Kalendas Iunii²⁰
 in Ingulenheim honorifice suscepit. Quorum legatio super confirmatione pacti et pa-
 cis atque perpetuae inter utrumque imperatorem eique subditos amicitiae et caritatis
 agebat, necnon de victoriis, quas adversus exterarum bellando gentes coelitus fuerat ase-
 cutus, gratificatio et in Domino exultatio ferebatur; in quibus imperatorem sibi que
 subiectos amicabiliter datori victoriarum omnium gratias referre poposcit. Misit etiam²⁵
 cum eis quosdam, qui se, id est gentem suam, Rhos²³ vocari dicebant, quos rex illo-
 rum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut assererant, causa direxerat, petens
 per memoratam epistolam, quatenus benignitate imperatoris redeundi facultatem atque
 auxilium per imperium suum totum habere possent, quoniam itinera per quae ad il-
 lum Constantinopolim venerant, inter barbaras et nimiae feritatis gentes immanissimas³⁰
 habuerant, quibus eos, ne forte periculum inciderent, redire noluit. Quorum adven-
 tus causam imperator diligentius investigans, comperit eos gentis esse Sueonum, ex-
 ploratores potius regni illius nostrique quam amicitiae petitores ratus, penes se eo us-
 que retinendos iudicavit, quod veraciter invenire posset, utrum fideliter eo necne per-
 venerint; idque Theophilo per memoratos legatos suos atque epistolam intimare non³⁵
 distulit, et quod eos illius amore libenter susceperit, ac si fideles invenirentur,
 et facultas absque illorum periculo in patriam remeandi daretur, cum auxilio
 remittendos; sin alias, una cum missis nostris ad eius praesentiam dirigendos,
 ut quid de talibus fieri deberet, ipse decernendo efficeret. Quibus peractis, imperator
 urbem Vangionum iuxta conductum tertio Kalendas Iunii pervenit, ibi susceptis qui-⁴⁰
 busdam, quos ad hoc⁴ specialiter properare iusserat, fidelibus, Lotharium filium suum
 ab Italia venientem paterno suscipere affectu minime renuit. Quo palam omnibus ad
 genitoris vestigia suppliciter procedente et praeteritorum excessuum veniam humiliter
 postulante, imperator, misericordia qua incorporaliter semper viguit flexus, quidquid⁴⁵
 in eum praecedentibus annis ipse sive delinquerant, paterna benignitate concessit,
 ita tamen, si deinceps nihil adversus eum pravis machinationibus molirentur. Suorum
 quoque complures non solum proprietatibus, verum etiam beneficiis donavit hono-
 ribus, insuperque descriptione regni sui aequalibus pene partibus discreta, optionem
 illi, quam earum mallet, offerre non dedignatus est. Cuius divisionis formula ita se
 habuit: Quarum altera regnum Italiae partemque Burgundiae, id est vallem Augusta-⁵⁰
 nam²⁴, comitatum Vallissorum²⁵, comitatum Waldensem²⁶ usque ad mare Rhodani²⁷, ac

a) honorabilius observarint. Ch. b) elemosynis Ch. c) studuerunt Ch. d) quos adhuc Ch. e) incomparabiliter?

22) Theodosius patricius erat, non episcopus, docent etiam Curopalata et Cedrenus. Borq.
 ut testatur chronographia iusu Constantini 23) i. o. Russi. 24) Val d'Aosta. 25) Vallis. 26)
 Porphyrogeniti scripta lib. 3. num. 37: quod Waaadland, Pays de Vaud. 27) Lacus Lemanus. 65

deinde orientalem atque aequilonalem Rhodani partem usque ad comitatum Lugdunensem, comitatum Scudingium²⁷, comitatum Wirascorum²⁸, comitatum Portisiorum²⁹, comitatum Suentisiorum³⁰, comitatum Calmontensium³¹, ducatum Mosellicorum³², comitatum Arduennensium³³, comitatum Condorusto³⁴, inde per cursum Mosae usque in mare, ducatum Ribnariorum³⁵, Wormazfelda³⁶, Sperohgouwi³⁷, ducatum Helistiae, ducatum Alamanniae, Curiam, ducatum Austrasiorum cum Swalafelda³⁸ et Nortgowi³⁹ et Hessi⁴⁰, ducatum Toringubae cum marchis⁴¹ suis, regnum Saxoniae cum marchis⁴² suis, ducatum Fresiae usque Mosam, comitatum Hamarlant, comitatum Batavorum⁴³, comitatum Testrabenticum⁴⁴, Dorestado. Alteram partem Burgundiae, id est comitatum Genavensem⁴⁵, comitatum Lugdunensem⁴⁶, comitatum Cavallonensem⁴⁷, comitatum Amaus⁴⁸, comitatum Hatoariorum⁴⁹, comitatum Lingonicum⁵⁰, comitatum Tullensium⁵¹, et sic per decursum Mosae usque in mare, et inter Mosam et Sequanam, et inter Sequanam et Ligerim cum marcha Britannica, Aquitaniam et Wasconiam cum marchis ad se pertinentibus, Septimaniam cum marchis suis, et Provinciam habuit. Quo superiore potius eligente, imperator Carolo filio suo inferiorem contulit, ea conditione, ut viventibus fideliter obsequentes, eo decedente memoratis portionibus partirentur. Sacramentisque multifariam a Lothario susceptis, eum in Italiam redire permisit.

Imperator autem indicto generali placito Kalendas Septembris erga Cavallonem⁴⁹, legatos ad Ludoicum direxit, praecipiens, ut fines Baioariae nullatenus egredi nisi sese iubente praesumeret, idque sacramento firmare iuberet; sin alias, circa initia Septembris ad Augustburg hostiliter sibi occurrurum minime dubitaret. Descriptis itaque atque destinatis, qui secum Baioariam, si necessitas compelleret, quique cum filio suo Carolo Cavallonem contra motus Aquitanicos, quibus cum Pippino, Pippini filio, quidam Aquitanorum nuper ab imperatore defecerant, compescendos, etiam cum Saxonibus adversus Danorum Sclavorumque, qui ferebantur, incursus occurrerent, ipse in Cruciniaco⁵⁰ castro sese venationibus alacriter exercendo, missorum in Baioariam directorum reditum statuit opperiri.⁴ Qui reversi, missis Ludoici ad imperatoris usque praesentiam comitantibus, nuntiaverunt, paternis eum iussionibus non admodum obviasse, sed ea se pariturum conditione spondidisse, si sacramenti firmitas quam quaerebat, ab imperatoris fidelibus sibi etiam fieret. Verum quia tunc contigit defuisse primates, per quos eandem firmitatem fieri deposcebat, illius fidei imperator atque supplicibus promissionibus potius committendum delegit, quousque a partibus Aquitanicis adepta divinitus victoria rediens, mandatis perseverantem benigne susciperet, secus vero molientem pro viribus insequi non tardaret. Sed et ipso petente concessit⁵ quibusdam

) scudingium Chren. et Bouq., Valesius recte coniecit scudingium. a) ita depravatam Chrenii et Bouqueti lectionem ducatum Austrasiorum cum Swalafelda et Norogo, Wiechessi, emendare conatus sum. b) cum archis Ch. et Bouq. c) cum archis Ch. et B. d) operiri Chren. e) ita emendavi; Chren. et Bouq. legunt necessit, et Bouq. in margine coniecit necesse fuit.

27) circa Salins. 28) ad utramque Dubis amnis ripam circa Vesontium. 29) *Le Portois* ad fontes Araris fluminis in regno Burgundiae (non, ut Valesius et Bouquetus opinantur, *le Pertois* ad Matronam). 30) *Le Saintois*, e septentrione Portisiorum, et a meridie Tulli; Valesius, Bouquetus et chronicon Gottwicense contra Miraeum et Schöpflinum (in *Alsat. Illustr. T. I. p. 671.*) Sundgaviam in Alsatia interpretantur. 31) magnus Lotharingiae pagus, in quo Nancy, Epinal et Remiremont. 32) cuius metropolis Augusta Trevirorum. 33) in quo Stablo, Malmedy. 34) intra Mosam et Urtam circa Huy; vide infra a. 870. 35) cuius metropolis Colonia Agrippina. 36) pagus Wormatiensis. 37) pagus Spirensis. 38) ad fontes Alconae. 39) in eo e. g. Eichstädt, Nürnberg, Eger, Ingolstat, Sulzbach, et al. 40) Batua. 41) Testerbant. 42) Genf. 43) Lyon. 44) Chalons sur Saone. 45) 46) Va-

lesius notit. Gall. p. 481. corrigendum censet Amans; pagi Amansensis meminit Erricus monachus in libro de miraculis S. Germani, ex cuius verbis patet, eum non longe ab Arari, Oscara, Vincenna et Tila fluviis abesse. Hatoarii isti ad flumen Ararim iacebant. In Chronico S. Benigni Hugo Attoariorum comes memoratur. In Chronico Besuensi pagi et comitatus Atoariensis frequens fit mentio. Existimat Valesius Attuarios Francicam gentem, captos et translatos a Constantio Chloro Caesare nomen ei pago dedisse. Bouquet. Ex ipsa divisionis tabula apparet, pagos Amaus et Hatoariorum a meridie ad septentrionem inter pagos Cavallonensem et Lingonicum, et ab occidente pagorum Scudingii, Wirascorum et Portisiorum sitos fuisse; immo Hattuarii Lingonibus adensebantur. Vales. Notit. p. 281. 47) Langres. 48) Toul. 49) Chalons sur Saone. 50) Krenznach prope Bingen.

propter motus illius nuper a se separatis et rerum^a proprietate multatis, ut sua cuique restituerentur, eo dumtaxat pacto, si fidem inviolabiliter imperatori servare stude-
rent, et nullam penitus regni fideliumque sollicitationem quoque modo aut tergiver-
sationem machinarentur. Directis interim ad hoc specialiter missis, qui ab his huius-
modi firmitatem sacramento susciperent, dispositis quoque Saxonum adversus Sorabo-
rum et Wiltzorum^b incursiones, qui nuper quasdam ipsius marchae Saxoniae^c villas
incendio cremaverant, et Austrasiorum Toringorumque contra Abodritorum et qui di-
cuntur Linones^d defectiones expeditionibus, ipse per Arduennam venatu sese delectabi-
liter exercens, ceteros totius regni sui fideles circa Calendas Septembris Cavallonem,
ut condixerat, sibi obvios adesse praecepit. Quidam^e etiam piratae in quamdam Fri-
siae partem irruentes, non parum incommodi nostris finibus intulerunt. Dixit et
Oricus missos ad imperatorem, quemdam videlicet, cuius consiliis prae cunctis fidero
et omnia agere videbatur, et cum eo nepotem suum munera gentilitia deferentes, pa-
cis amicitiaeque arctius stabilisque gratia confirmandae; quibus hilariter susceptis at-
que muneratis, quia propter quaedam incommoda super Frisionibus querebantur, du-
ces strenui destinati sunt, qui tempore constituto illis de omnibus iustitiam adimple-
rent. Imperator autem Cavallone receptis fidelibus, in Aquitaniam exercitum omnem
convertit, pariterque tertio ferme ab urbe Arvernorum miliario castra ponens, Aquit-
anos obvios habuit, quos filio suo sacramenti interpositione firmavit. Et Augustam
quidem cum filio ad Pictavos sese praecedere decrevit, ipse vero ad castrum quod
vulgo Cartilatum^f dicitur contendit, quoniam eo quidam complicum Pippini^g consi-
stere ferebantur; quod castrum nihil quidem manu artificii additum, naturali tantum
rupe editum, hinc inde praecipitio vallium muniebatur, praeter orientalem dumtaxat
partem, qua parvo admodum intervallo continenti dirimitur. In quo tamen consisten-
tes obsidione ad deditionem coegit, eisque consuetissima pietate vitam, membra et he-
reditatem concessit. Inde in partes Torennae^h, quo infideles eius delitescere frustra-
que resistere moliebantur, abitum divertit; verum his in diversa vagantibus sparsim-
que quaqua versum fugitantibus, imperatoris exercitus continua autumnii serenitate so-
lisque inclementia non parum incommoditatis expertus est. Nam febre maxima ex
parte correptus, partim occubuit, partim difficillima regressione reversus est. Qua
imperator necessitate compulsus, et asperitate hiemis imminenti detentus, absoluto re-
liquo exercitu, ad Pictavos in hiberna concessit. Saxones interea contra Sorabos qui
Colodiciⁱ vocantur, apud Kesigesburch dimicantes, coelestibus auxiliis fulti, victoriam
adepti sunt, regeque ipsorum Cimusclo interfecto, eandem urbem et undecim castella
ceperunt; receptis etiam sacramentis a rege inter eosdem tumultus repente creato, in-
super obsidibus, multam terrae indixerunt; sed et legati imperatoris ad Horich^j pacis
gratia directi, receptis sacramentis indissolubilem pepigerunt.

840.

Imperator autem nativitatis atque apparitionis dominicae festum, sed et beatae
Mariae semper virginis purificationem in urbe Pictavorum celebrans, motus Aquitani-
cos componere satagebat, cum interim propinquante quadragesimali observatione, sini-
strum quippiam illi nunciatum est, Ludoicum videlicet, filium suum, consueta iam-
dudum insolentia usque ad Rhenum regni gubernaculum usurpare. Quo admodum nun-
cio motus, relictis Augusta et filio Carolo cum non pauca parte exercitus in urbe
memorata, ipse ad Aquis palatium veniens, resurrectione dominica inibi celebrata,

a) nuper in se separatis verum *Chesn.* b) wiltzorum *Ch. et B.* c) lege saxonicae. d) lino *Ch.* e) pippinum 45
Ch. f) ita correcti; *Chesn. et Boug. Corich.*

51) Haec exscripta sunt in chronico de Nor-
mannorum gestis in Francia a. 840. 52) Car-
lat in Arvernia superiore, a quo pagus Carti-
latensis nomen accepit, le Carladez. Valesii
Notit. Gall. p. 130. 53) Turenne. 54) pagus
Principatus Anhaltini, in quo oppidum Köthen
situs est, quod sub voce Kesigesburch latere
posset. Certe quod primo in mentem venire
poterat Nienburch, monasterium antiquum ad
confluentes Budae et Salae, antea Thangmares-
feld audiebat. cf. Beckmann hist. serenissimae
domus Anhaltinae pag. 428. Chronici Gottwi-
censis auctor loco Kesigesburg legit *Resige-
burg*, et Rosenburg in dextra Salae ripa inter-
pretatur. Qua de re codex ipse consulendus
erit.

Germaniam transposito Rheno ingreditur, fugatoque filio et paganorum exterarumque gentium adminicula etiam sui praesentia, compluribus datis muneribus, expetente, cum ulterius persequi destitit. Eclipsis solis 3. Nonas Maii ante nonam⁵⁵ diei horam multis in locis a plurimis visa est. Imperator vero a persequendo filio rediens, correptus morbo, in insula Rheni infra Maguntiam ad prospectum Ingulenheim palatii sita 12. Kalendas Iulii defunctus est.

Lotharius, comperto genitoris obitu, ab Italia Gallias ingressus, iura naturae transgressus, imperatorio elatus nomine, in utrumque fratrem, Hludowicum videlicet et Carolum, hostiliter armatur, et nunc hunc, nunc illum proelio impetit, sed utrumque minus prospere. Secundum suam dumtaxat insolentiam patrato negotio, quibusdam conditionibus usque ad tempus ab utroque discessit; nec tamen contra eos, seu clam seu manifeste, pravitatem suae cupiditatis atque crudelitatis destitit machinari.

841.

Hludowicus autem et Carolus, alter ultra, alter citra Rhenum, partim vi, partim minis, partim honoribus, partim quibusdam conditionibus, omnes partium suarum sibi vel subdunt vel conciliant. Et Lotharius quidem diebus quadragesimae Moguntiam usque adversus Hludowicum procinctum ducit; sed obsistente ipso, a transitu fluminis diu abstinetur; verum astu quodam atque perfidia populi Hludowico inhaerentis. Lothario transeunte, Hludowicus Baiariam petivit. Carolum quoque a Sequanae transitu Lotharii multiplex populus nititur inhibere; qui tamen, virili prudentia prudentique virtute transposito flumine, omnes in fugam his terque coegit. Lotharius, audita suorum fuga Carolique adventu, iterum Rhenum transponit, dispositisque adversus Hludowicum custodiis, obviam Carolo proficiscitur. Hludowicus in Lotharii adversus se dispositas turmas irruens, magna ex parte interneconi donans, ceteros in fugam egit; ac deinde Carolo fratri opem laturus properare festinat. Interea⁵⁶ piratae Danorum ab oceano Euripo⁵⁷ devecti, Rotumam⁵⁸ irruentes, rapinis, ferro, ignique bacchantes, et omnia monasteria seu quaecumque loca flumini Sequanae adhaerentia aut depopulati sunt, aut multis acceptis pecuniis territa relinquunt. Hludowico denique propinquanti⁵⁹ Carolus frater summopere desiderio atque amore obvius venit, pariterque coniuncti, sicut fraterna caritate, ita etiam castrorum metatione, convivii etiam consiliorumque unitate, apud fratrem Lotharium super pacis et unanimatis, totius quoque populi et regni gubernatione, creberrimis⁶⁰ legationibus satisagunt; qui tamen saepissimis eos legatis et iuramentis ludens, tandem recepto ab Aquitania Pippino, Pippini dudum defuncti fratris filio, in pago Altiodorensi, in loco qui dicitur Fontanidus, utrumque fratrem regni portionibus hostili apparatu privare contendit. Cumque ad pacis fraternitatisque concordiam minime revocari posset, obviis fratribus septimo Kalendas Iulii die sabbato mane interceptus, multis utrimque cadentibus, compluribus profligatis, turpiter victus aufugit. Palantium autem caedes passim agitabatur, donec Hludowicus et Carolus pietate ferventes ab eorum interfectione cessandum decreverunt; quin etiam longius a castris obtentu christianitatis fugientes persequi desierunt, episcopisque mandatum, ut die crastina, qua eiusdem rei gratia in loco eodem stativa habuerunt, mortuorum cadavera, prout temporis⁶¹ opportunitas sineret, sepulturae mandarent. In quo proelio Georgius, Ravennatis episcopus, a Gregorio Romano pontifice ad Lotharium fratresque eius pacis gratia directus, sed a Lothario detentus neque ad fratres venire⁶² permissus, captus est, et cum honore ad propria remissus. Lotharius terga vertens et Aquasgrani perveniens, Saxones ceterosque confines restaurandi proelii gratia sibi conciliare studet, in tantum, ut Saxonibus qui Stellinga⁶³ appellantur, quorum multiplicior numerus in eorum gente habetur, optionem cuiuscumque legis vel antiquorum Saxonum consuetudinis, utram earum mallent, concesserit; qui semper ad mala pro-

50 a) inhaerentes Ch. b) propinquante Ch. c) celeberrimis Ch. d) corporis Ch. et B. Quod emendandum censui.

55) circa meridiem; cf. L'art de vérifier les dates. 56) Haec in chronico de gestis Normannorum exscribuntur. 57) freto Caletano, Canal. 58) Rouen. 59) cf. Nithardi hist. lib. IV. cap. 2.

clives, magis ritum paganorum imitari, quam christianae fidei sacramenta tenere delegerunt. Herioldo, qui cum ceteris Danorum maritimis incommoda tanta sui causa ad patris iniuriam invexerat, Gualacras⁶⁰ aliaque vicina loca huius meriti gratia in beneficium contulit. Dignum sane omni detestatione facinus, ut qui mala christiania intulerant, iidem christianorum terris et populis Christianisque ecclesiis praeferrentur, ut persecutores fidei christianae domini christianorum existerent, et daemonum cultoribus christiani populi deservirent!

Hludowicus partim terroribus, partim gratia, Saxonum quidem complures, Austrasiorum, Toringorum atque Alamannorum suas omnes subingat ditioni. Carolus dispositis, quantum opportunitas rerum sivit, Aquitanicis partibus, per Cenomannos⁶¹, Parisios atque Bellovagos⁶², Franciam permeans, Hasbanienses⁶³ adit, sibi que plus amore quam timore conciliat.

Lotharius, Rheni amne transposito, Hludowicum bello impetere moliens, cogitatum suorum conatibus⁴ frustratus, in Carolum subito vertitur, ratus eum longius a fratre Hludowico separatim aggressum facilius evincendum. Carolus Lotitiam⁶⁴ Parisiorum regressus, transito Sequana flumine Lotharii molitionibus diu obsistit. Lotharius transpositione fluvii prohibitus, superiores ipsius expetens partes, per Mauripensem⁶⁵ pagum Senones penetrat, unde et Cenomannos nullo negotio adiens, cuncta rapinis, incendiis, stupris, sacrilegiis, sacramentisque adeo iniuriat, ut ne ab ipsis adytis temperaret. Nam quoscumque salvandi gratia repositos vel in ecclesiis vel in earum gazophylaciis thesauros, etiam sacerdotibus et ceterorum ordinum clericis iuramento devinctis, reperire potuit, auferre non distulit; ipsas quoque sanctimoniales divinis cultibus deditas feminas in sui sacramenta coegit. Carolus apud Parisios diutius diversatus, urbem Catalaunis, dominicae nativitatis festum ibi celebraturus, advenit.

842.

Inde Treca adiens, per Alsensem⁶⁶ pagum et Tullum civitatem, Vosegi saltu transposito, penes Argentoratum urbem fratri Hludowico coniungitur. Lotharius nulla penitus sua suorumve utilitate inferiores Galliae partes tantopere populatus, erga Parisiorum Lotitiam fluvium Sequanae transiens, Aquasgrani rediit, fratrumque coniunctionem audiens, aegre tulit. Hludowicus et Carolus, quo sibi firmiter populos utriusque subditos necerent, sacramento sese alterutro devinxerunt; fideles quoque populi partis utriusque pari se iuramento constrinxerunt, ut uter eorumdem fratrum adversus alterum sinistri quippiam moliretur, relicto prorsus auctore dissidii, omnes sese ad servatorem fraternitatis amicitiaeque converterent. Quibus patrat, ad Lotharium pacis gratia dirigunt; qui legatis eorum a sui praesentia atque conloquio inhibitis, ad obsistendum fratribus se suosque hostiliter praeparat. Quo in Sentiaco⁶⁷ palatio, a Mossella flumine octo ferme milibus constructo, eiusdem⁷ transeundi facultatem dispositis custodiis denegante, Hludowicus navali, Carolus equestri apparatu, castrum Confluentes perveniunt, ibique Mosellam viriliter transire inchoantibus, omnes Lotharii excubiae velociter aufugerunt. Lotharius, inopinato fratrum adventu territus, cessit, sublatisque cunctis ab Aquisgrani palatio tam sanctae Mariae quam regalibus thesauris, disco etiam mirae magnitudinis ac pulchritudinis argenteo, in quo et orbis totius descriptio et astrorum consideratio et varius planetarum discursus, divisio ab invicem spatii, signis eminentioribus sculpta radiabant⁶⁸, particulatim praesciso suisque distributo, a quibus tamen, quamvis tale mercede conductis, per contubernia turmatim deserrebat⁸, per Catalaunis fugiens, apud Treca paschali solemnitate peracta, Lugdunum

a) invexerat, Gaula Crusalia, quae vicina loco Ch. b) rerum deest Ch. c) molliens Ch. d) conatibus deest Ch. e) Quo Misentiaco Ch. f) et eiusdem Ch. g) deest Ch. h) ita emendavi, Ch. et B. deferebatur legunt.

60) Wvalcheren insula. 61) le Mans. 62) Beauvais. 63) circa Leodium. 64) i. e. Lutetiam. 65) Abbas Lebeuf putat Mauripensem pagum extensum esse secus ripam dexteram Sequanae atque etiam parumper secus dexteram Icaunae ripam. Vocatur Morivensis in actis synodi Suesionis habitae anno 862; et Morvisis in

Caroli Calvi capitulis Silvacensibus an. 853. Lingua vernacula dictus fuerat le Merrois, postmodum corrupto nomine le Montois. Bouq. 60 66) Abbas Lebeuf Alsensem putat pagum esse l'Azois dictum, inter Treca et Barram ad Albam. Bouquet. 67) Sinzig. 68) cf. Einhardi vitam Caroli cap. 33.

petiit. Hludovicus penes Coloniam Agrippinam, Carolus in Heristallo palatio eandem
festivitatem celebrantes, homines ipsarum partium ad sese refugientes suscipiunt, fra-
tremque^a persequi desistentes. Quibus multipliciter receptis, fratris abitum gradu tar-
diusculo insequuntur, quia^b apud fratres super pacis foedere licet invitus satagens, le-
gatos quibus plurimum nitebatur dirigit. Electo ad hoc negotium^c Matasconis urbis
vicinio, illic utrimaque coitur, et utriusque partis castra Arara fluvio dirimente, in
quamdam insulam eiusdem fluminis ad commune colloquium aspectumque coeunt.
Ubi venia de praeteritis perperam gestis vicissim postulata atque abcepta, sacramen-
tum quoque alter alteri verae pacis fraternitatisque iuraverunt, et de regni totius ad-
quis portionibus diligentius faciendis Kalendis Octobribus in urbe Mediomatricorum,
Metis vocabulo^d, decreverunt. Ea tempestate Normannorum classis in emporio quod
Quantovicus^e dicitur, repente sub lucem adventu depraedationibus, captivitate et
nece sexus utriusque hominum adeo debacchati sunt, ut nihil in eo praeter aedificia
pretio^f redempta relinquerent. Maurorum etiam piratae per Rhodanum prope Are-
latum delati, cuncta passim depraedati, impune oneratis navibus regressi sunt. Caro-
lus autem a Matascone Aquitaniam ingressus atque pervagatus, ad memoratum placiti
locum et tempus venire non distulit. Lotharius apud Augustam Treverorum legatos
Graecorum^g suscipit, eisque absolutis, eiusdem placiti tempore pulatio quod Theodo-
nis-villa dicitur resedit.

Hludovicus, peragrata omni Saxonia, cunctos sibi eatenus obsistentes vi^h atque
terrore ita perdomuit, ut comprehensis omnibus auctoribus tantae impietatis, qui et
christianam fidem pene reliquerant, et sibi suisque fidelibus tantopere obstiterant, 140
capitis amputatione plecteret, 14 patibulo penderet, innumeros membrorum praecisio-
ne debiles redderet, nullumque sibi ullatenus refragantem relinqueret. Interea Bene-
ventanis inter se dissidentibus, Sarraceni ab Africa ab eis invitati, primo quidem
auxiliatores, postmodum vero violenti insecutores, plurimas civitatum vi obtinent. Caro-
lus mense Octobri ab urbe Mediomatricorum Vangium profectus, Hludovico fratri
coniungitur. Quibus inibi diutius immorantibus, et missis alternatim ad Lotharium
intercurrentibus ac de regni portionibus raultura diuque consultantibus, tandem inven-
tum est, ut missi trecitiniⁱ per universam suae ditionis regnum deligerentur; quorum
industria diligentior descriptio fieret, cuius serie trium fratrum aequissima regnorum
divisio irrefragabiliter statuto tempore patraretur: quibus destinatis, Hludovicus Ger-
maniam repedit, Lotharius medioximis^k regni Francorum immoratur; Carolus Cavi-
siacum palatium veniens, Ermendrud, neptem Adalardi comitis, uxorem ducit, atque
Augustam Viromandorum, ad memoriam videlicet beati Quintini martyris, nativitate
Domini et apparitionis festum celebraturus, proficiscitur. Inter haec terrae motus in
inferioribus Galliae factus est.

843.

Lotharius et Hludovicus intra fines regnorum suorum sese cohibentes, pacifice
degunt. Carolus Aquitaniam pervagatur. Quo illic constituto, Nomenogius Britto et
Lantbertus, qui nuper ab eius fidelitate defecerant, Rainaldum, Namnetorum ducem,
interficiunt, complures capiunt. Emergentibus igitur hinc inde tot tantisque incesabi-
liter malis, vastante passim cuncta raptore, coacti sunt per multa totius Galliae loca
homines terrae mixtam paucitatem farinae atque in panis speciem redactam comedere,
eratque lacrimabile imo execrabile nimium facinus, cum iumenta raptorum pabulis
abundarent, et homines ipsius terrene admixtionis crustulis indigerent. Piratae^j Nord-
mannorum urbem Namnetum^l adgressi, interfectis episcopo et multis clericorum atque

a) fratrem Ch. b) qui? c) negotium Ch. d) iterum convenire vel alius civitatis ante decreverunt excedisse
videtur. e) quantovicus Ch. f) pretio Ch. g) sic legendum tenet; Ch. obsistentes cui, atque terrore, B. ob-
sistentes suisque terrore. h) medioximis Ch. i) namnetum Ch.

50 69) Alii putant Quantovicum locum esse ad mium Ch. videlicet chronicon Fontanellense. Bouy.
Quantiam situm, non longe a Stipulis, cui a 70) id est Theodora Augustae et Michaelis eius
monasterio sancti Iudoci, in Ambianensi dioe- filii. Bouy. 71) id est tricenari. 72) in chro-
cesi; alii vero ipsam esse sancti Iudoci mona- nico de Normannorum gestis excerptum.

laicorum sexusque promiscui, depraedata civitate, inferioris Aquitaniae partes depopulari adoriuntur; ad postremum insulam quamdam⁷³ ingressi, convectis a continenti domibus, hiemare velut perpetuis sedibus stauerunt. Carolus ad conductum fratribus obvians penes Virodunum coniungitur; ubi distributis portionibus, Hludovicus ultra Rhenum omnia, citra Rhenum vero Nemetum, Vaugium et Moguntiam civitates pagosque sortitus est; Lotharius inter Rhenum et Scaldem in mare decurrentem, et rursus per Cameracensem, Hainnoum⁷⁴, Lomensem⁷⁵, Cantritium⁷⁶, et eos comitatus qui Mosae citra contigui habentur usque ad Araram Rodani influentem, et per deflexum Rodani in mare, cum comitatibus similiter sibi utrimque adherentibus; caetera usque ad Hispaniam Carolo cesserunt: factisque sacramentis, tandem altissime⁷⁷ est discessum. Ea tempestate, concordantibus ad invicem Beneventans; Dei auxilio de illis partibus Sarraceni expulsi sunt.

844.

Hiems mollissima usque ad Calendas^b Februarii quadam temperie modificata. Bernardus⁷⁷, comes marcae Hispanicae, iam dudum grandia molens^c summoque inhians, maiestatis reus Francorum iudicio iussu Caroli in Aquitania capitale sententiam subit. Gregorius, Romanae ecclesiae pontifex, decessit, cui Sergius succedens, in eadem sede substituitur. Quo in sede apostolica ordinato, Lotharius filium suum Hludovicum Romam cum Drogone, Mediomatricorum episcopo, dirigit, acturos, ne deinceps decedente apostolico quisquam illic praeter sui inuisionem missorumque suorum praesentiam ordinetur antistes. Qui Romam venientes, honorifice suscepti sunt, peractoque negotio, Hludovicum pontifex Romanus uactione in regem consecratum cingulo decoravit; Drogonem vero episcopum sui vicarium Galliarum Germaniarumque partibus designavit. Signulfus, Beneventanorum dux, ad Lotharium cum suis omnibus sui deditorem faciens, centum milium aureorum multa sese ipsi fecit obnoxium; quibus Beneventani, qui pridem alias versi fuerant, compertis, ad eundem Signulfum sese convertentes, Sarracenorum reliquias a suis finibus expellere moliantur. Lantbertus cum Britonibus quosdam Caroli markionum Meduanae⁷⁸ ponte interceptos perimit. Pippinus, Pippini quondam regis filius, exercitui^d ex Francia ad Carolum Tolosam civitatem obsidione vallantem properanti in pago Ecolesimo occurrent, ita brevi et absque suorum casu profligavit, ut primoribus interfectis, ceteros fugam etiam ante congressum ineuntes, vix paucis evadentibus, aut caperet, aut spoliato sacramento adstrictos ad propria redire permetteret. Qua inopinata congressione Hugo, presbyter et abbas⁷⁹, filius Caroli magni quondam imperatoris et frater Hludowici itidem imperatoris patruusque Lotharii Lodoici et Caroli regum, necnon Richboto abbas⁸⁰, et ipse consobrinus regum, nepos videlicet Caroli imperatoris ex filia, Eckardus⁸¹ que et Ravanus comites cum aliis pluribus interfecti; capti vero Ebroinus, Pictavorum episcopus, Ragenarius, Samarobriuae^e, Ambianorum episcopus, et Lupus abbas, ac filii Eckardi comitis duo, item Lokardius^f, Guntardus et Richuinus comites, Engilwinus etiam, alique non pauci nobilium. Nomenogius Britto eadem tempestate fines sibi suisque antecessoribus distributos insolenter egrediens, Cenomannos usque cuncta longe lateque populando, ignibus etiam plurima cremando, pervenit; ubi audita Nordmannorum in fines eius irruptione, redire compulsus est.

a) Hainnoum, Lomsem Ch. b) Calendas Ch. c) molliens Ch. d) exercitui Ch. e) Ch. samarobriuae. f) Ch. in margine Lotharius.

73) Isle de Rhé. 74) Hennegau. 75) comitatus Namurcensis, et pars episcopatus Lodiensis inter Sabim et Mosam. 76) ad fluvios Mosam et Barum, in quo Donchery. Valesii Notit. Gall. p. 133; versus septentrionem legitur usque ad pagi Lomensis conflua pertinetur videtur. 77) Le duc ex uxore Dodana reliquit filios, ut ipsamet testatur in suo manuali a Mabillonio saec. 4. Benedict. part. 1. pag. 750. publicato. Ex quo etiam liquet Wil-

helann, Bernardi filium nato maiorem, hoc 46 anno annum aetatis 18. egisse; ait enim Dodana cum natus esset anno 11. Ludovici pii, 8. Kalendas Decembriam, hoc est anno Christi 826. Willelmo patris mortem viturum, Pippini auxilio Tolosam intercepto, quia etiam Carolus rex obsidione cinxit. Ebroinus. 78) Mayenne. 79) sancti Quintiani et sancti Martini. 80) Cantuensis. 81) Amiens.

Hludovicus, rex Germanorum, populos Sclavorum et terras aggressus; quosdam in deditionem cepit, quosdam interfecit, omnes pene illarum partium regulos sibi aut vi aut gratia subegit. Nortmanni⁸² Britanniam insulam, ea quam maxime parte quam Angli-Saxones incolant, bello impetentes, triduo pugnaando victores effecti, praedas, rapinas, neces passim facientes, terra pro libitu potantur. Interea fratrum, id est Lotharii, Hludovici et Caroli, alternatim fraterno affectu legatis multifariam discurrentibus, mense Octobri iidem penes Theodoni villam conveniunt, habitoque diebus aliquot amicabili pernecessarioque colloquio, inter se fraternitatis et caritatis iura in posterum non violanda confirmant. Omnes quoque discordiarum sutores canturos sollicitius exsecratoriosque, et statum ecclesiarum, imminentiibus necessitatibus foedisime robis dilaceratum, ac personis minus congruis, id est laicis, vulgo contradicunt, redintegreturos sese promittunt. Unde et ad Pippinum, Landberium atque Nomenogium pacis gratia missos pariter destinant, ut fratri Carolo ut obedientes fideles de cetero permansuri occurrere non differant; sin alias, eis tempore opportuno viriliter conglotiati, eorum infidelitatibus ulciscendis, se interminando profecturos pronuntiant.

Nortmanni per Garroadam Tolosam usque proficiscentes, praedas passim impuneque perficiunt; unde regressi quidam Galliciamque adgressi, partim balistariorum occursum, partim tempestate maris intercepti dispereunt; sed et quidam eorum ulterioris Hispaniae partes adorsi, diu acriterque cum Sarracenis dimicantes, tandem victi resiliunt.

845.

Hiems asperissima. Nordmannorum naves centum viginti mense Martio per Sequanam hinc et abinde cuncta vastantes, Loticiam Parisiorum nullo penitus obsistente pervadunt. Quibus cum Carolus occurrere moliretur, sed praevalere suos nullatenus posse prospiceret, quibusdam pactionibus, et munere septem milium librarum eis exhibitio, a progrediendo compevit, ac redire persuasit. Fulcradus comes et ceteri Provinciales ab Lothario^a deficiunt, sibi quoque potestatem totius Provinciae usurpant. Nordmannorum rex Oricus⁸³ sexcentas naves per Albiam fluvium in Germaniam adversus Hludovicum dirigit; quibus Saxones occurrentes, commisso proelio, domini nostri Iesu Christi auxilio victores efficiuntur: unde digressi, Sclavorum quandam impetunt et capiunt civitatem.⁸⁴ Fames valida Galliae interiora consumit, adeo ut multa hominum milia eadem invalescente absumpta sint. Carolus agrum Floriacum⁸⁵, in quo sancti Benedicti monasterium consistit, duodecim ab Aurelianorum urbe leugis, veniens, Pippinum Pippini filium suscipit, et receptis ab eo sacramentis fidelitatis, quatenus ita deinceps ei fidelis sicut nepos patruo existeret, et in quibuscumque necessitatibus ipsi pro viribus auxilium ferret, totius Aquitaniae dominatum sibi permisit, praeter Pictavos, Sanctonas et Ecolimenses; unde et omnes Aquitanici, qui eatenus cum Carolo fuerant, ad eundem Pippinum continuo sui conversionem efficere studuerunt.

Beneventani cum Sarracenis, veteri discordia recrudescente, denuo dissident. Nortmanni⁸⁶, alveo Sequanae remenso, maria repetunt, cuncta maris loca finitima diripiunt, vastant, atque incendiis concremant. Sed licet peccatis nostris divinae bonitatis aequitas nimium offensa, taliter christianorum terras et regna attriverit, ne tamen etiam pagani improvidentiae aut certe impotentiae Dominum omnipotentissimum impune diutius insimularent, cum a quodam monasterio, Sithdu⁸⁷ nomine, direpto inaequoque oneratis navibus repedarent, ita divino iudicio vel tenebris coecati et insania sunt percussi, ut vix perpauci evaderent, qui Dei omnipotentis iter^b ceteris nuntiarent. Unde, ut fertur, commotus animo rex eorum^c Oricus, ad Hludovicum, regem Germanorum, legatos pacis gratia destinat, captivitatem⁸⁸ absolvere thesaurosque pa-

a) fortasse a Methasio. b) iram? c) dicit Ch.

82) in chronico de gestis Normannorum exscriptum. 83) in chronico de gestis Normannorum exscriptum. 84) Hamburgam inquit. 85) Fleury, ubi seculis aliquot post Hugo Flo-

riacensis scripsit. 86) cf. chronicon de gestis Normannorum. 87) S. Bertini. 88) i. e. captivos univereos.

ratus pro viribus restituere. Lotharius Provinciam ingressus, fere totam^a suae potestati recuperat. Dani, qui anno praeterito Aquitaniam vastaverant, remeantes, Sanctonas invadunt, confingentes superant, quietisque sedibus immorantur. Karolus Britanniam Galliae cum paucis minus caute aggressus, deficientibus suis rebus sinistra fortuna universis, Cenomannos festinato revertitur, reparatoque exercitu, eandem parat impetere.

846.

Piratae⁸⁹ Danorum Fresiam adeuntes, recepto pro libitu censu, pugnando quoque victores effecti, tota pene provincia potiuntur. Ventus aquilo per totam hiemem usque ad ipsa fere Maii mensis initia acerrime segetibus et vineis incumbit. Luporum incursio inferiorum Galliae partium homines audentissimae devorat, sed et in partibus Aquitaniae in modum exercitus usque ad trecentos ferme conglobati et per viam facto agmine gradientes, volentibusque resistere fortiter unanimiterque contrastare feruntur. Carolus apud villam sancti Remigii⁹⁰, Sparnacum⁹¹ nomine, contra morem conventum populi sui generalem mense Iunio habuit, in quo episcoporum regni sui pernecessaria admonitio de causis ecclesiasticis ita flocci pensa est, ut vix umquam reverentia pontificalis, christianorum duntaxat temporibus, sic posthabita legatur. Quadam die iunior quidam^b cum equa coiens repertus, iudicio Francorum vivus incendio crematur, Inde partes Britanniae Carolus cum exercitu petens, pacem cum Nomenogio, duce Brittonum, intervenientibus hinc et inde^c sacramentis paciscitur. Huius anni mense Maio tanta apud Altiodorum civitatem inundatio pluviarum fluxit, ut parietes penetrans, ipsas etiam cupas plenas vini in fluvium Icaunam⁹² retulerit, sed et, quod est mirabilius, quamdam vineam cum terra, vitibus et arboribus omnibus in nullo disruptam, ita ut erat solidam, a parte Icaunae fluminis in alteram eiusdem fluvii partem transposuerit, ac si in eodem agro naturaliter fuerit.

Mense Augusto Sarraceni Maurique Tiberi Romam aggressi, basilicam beati Petri apostolorum principis devastantes, ablatis cum ipso altari, quod tumbae memorati apostolorum principis superpositum fuerat, omnibus ornamentis atque thesauris, quemdam montem centum ab Urbe milibus munitissimum occupant. Quos quidam ducum^d Hlotharii minus religiose adorsi atque deleti sunt; pars autem hostium ecclesiam beati Pauli apostoli adiens a Campaniensibus^e oppressa, prorsus interfecta est. Hludovicus, rex Germanorum, adversus Sclavos profectus, tam intestino suorum conflictu quam hostium victoria conterritus, reversus est. Hlodoicus Hlotharii filius, rex Italiae, cum Sarracenis pugnans, victus vix Romam pervenit.

847.

Legati⁹³ Abdirhaman, regis Sarracenorum, a Corduba Hispaniae ad Carolum pacis petendae foederisque firmandi gratia veniunt, quos apud Remorum Durocortorum⁹⁴ decenter et suscepit et absolvit. Bodo, qui ante annos aliquot⁹⁵ christiana veritate derelicta ad Iudaeorum perfidiam concesserat, in tantum mali profecit, ut in omnes christianos Hispaniae degentes tam regis quam gentis Sarracenorum animos concitare studuerit, quatenus aut relicta christianae fidei religione ad Iudaeorum insaniam Sarracenorumve dementiae se converterent, aut certe omnes interficerentur. Super quo omnium illius regni christianorum petitio ad Carolum regem regnique sui episcopos ceterosque nostrae fidei ordines lacrimabiliter missa est, ut memoratus apostata responderetur, ne diutius christianis illis versantibus aut impedimento aut neci foret.

Dani⁹⁶ partem inferioris Galliae, quam Britones incolunt, adeuntes, ter cum eisdem bellantes superant; Nomenogiusque victus cum suis fugit, dein per^f legatos muneribus a suis eos sedibus amovit.

a) ingressus Bretotiam suae Ch. B. b) iuniorum cum Ch. c) et abinde Ch. d) ita Chenu et Boug. Iestionum eadem correcti. e) statuerit Ch. et B. f) deest Ch.

89) cf. chronicon de gentis Normann. 90) i. e. Marca lib. 3. Marcae Hispan. cap. 27. 94) ecclesiae Remensis. 91) Epernay. 92) Yonne. Rheims. 93) cf. supra a. 839. 96) cf. chron. 95) de causis huius legationis cf. Petrum de de gestis Norm. a. 846.

Sergius, Romanus pontifex, 6. Kalend. Februarii defungitur, et Leo in eius locum eligitur. Sarraceni oneratis thesaurorum multitudine, quos ex basilica beati Petri apostoli asportarant, navibus redire conati, cum inter navigandum Deo et domino nostro Iesu Christo eiusque apostolis ore pestifero derogarent, orto repente inevitabili turbine, conlisis in sese navibus, omnes pereunt: quaedam thesaurorum in sinibus defunctorum, quos mare littoribus reiecerat, inventa, ad beati Petri apostoli memoriam revehuntur. Scotti⁹⁷ a Nortmannis^a per annos plurimos impediti, tributarii efficiuntur, insulis circumquaque positis nullo resistente potiti immorantur.^b

Hlotharius, Hludowicus^c et Carolus legatos ad Oric, Danorum regem, destinant, mandantes ut suos a christianorum infestationibus cohiberet, sine alias, bello se impetendum nullatenus dubitaret.

Ea tempestate Mauri et Sarraceni Beneventum invadunt, et usque ad Romanae confinia populantur. Dani Aquitaniam maritimam impetunt et praedantur, urbemque Burdegalam diu oppugnant; alii quoque Danorum emporium quod Dorestadum^d dicitur et insulam Batavam occupant atque obtinent. Hludowici^e, Germanorum regis, exercitus adversus Sclavos prospere dimicant, ita ut, quod ante annum amiserat, reciperet.

848.

Sclavi in regnum Hludowici hostiliter irruentes, ab eo in Christi nomine superantur. Carolus Nortmannorum Burdegalam oppugnantium partem aggressus, viriliter superat. Exercitus Hlotharii contra Sarracenos Beneventum obtinentes dimicans, victor efficitur. Dani⁹⁸ Burdegalam Aquitaniae, Iudaeis prodentibus, captam depopulatamque incendunt. Aquitani desidia inertiaeque Pippini coacti, Carolum petunt, atque in urbe Aurelianorum pene omnes nobiliores cum episcopis et abbatibus in regem eligunt, sacroque chrismate delibutum et benedictione episcopali solemniter consecrant. Piratae Graecorum Massiliam Provinciae nullo obsistente vastantes, impune recedunt. Nortmanni⁹⁹ Metallum^f vicum^g populantes, incendio tradunt. Scotti super Nortmannos irruentes, auxilio domini nostri Iesu Christi victores eos a suis finibus propellunt; unde et rex Scottorum ad Carolum pacis et amicitiae gratia legatos cum muneribus mittit, viam sibi petendi Romam concedi deprecans. Mauri denuo Beneventum invadunt. Guillelmus², filius Bernardi, Impurium³ et Barcinonam dolo magis quam vi capit.

849.

Hlotharius et Carolus, sanioribus usi consiliis, in pacem germanamque concordiam redeunt. Apud Galliam 13. Kal. Martii, nocte sequenti clericis nocturnas preces Domino solventibus, terrae motus valide sed nulla quorumlibet aedificiorum ruina factus est. Godescalcus Gallus quidam, monasterii Orbacensis parociae Suessionicae monachus et presbyter, scientia tumidus, quibusdam superstitionibus deditus, Italiam specie religionis aggressus, inde turpiter eiectus, Dalmatiam, Pannoniam Noreiamque adorsus, quaedam nostrae saluti valde contraria, praecipue sub nomine praedestinationis, pestiferis dictis et scriptis adstruens, in praesentia Hludowici, Germanorum regis, episcopali concilio detectus atque convictus, tandem ad dioceseos suae urbem metropolim, Remorum Durocortorum nomine, cui Ingmarus vir venerabilis praesidet, redire compellitur, quatenus illic dignum suae perfidiae iudicium subiret. Quem sanctae Dei ecclesiae strenuissimus cultor^h Carolus, advocato sanctorum memoratae dio-

a) normannis Ch. sic pluries. b) Locus haud dubie corruptus; fortasse legendum: efficiuntur; qui (i. e. Nortmanni) insulis . . . immorantur. c) Hludowicus Ch. d) deest Ch. e) dorestadum Ch. f) Hludowici Ch. g) metallum Chem. et Bouq., qui tamen metallum corrigendum censuit. h) suae perfidiae. Strenuissimus cultor Ch.

97) cf. chronicon de gestis Normann. a. 846.
98) cf. chron. de gestis Nortmann. 99) cf. idem. 1) Metallum, Metulum, castrum in Pictonibus situm. Bouq. 2) Guillelmus ducatum Tolosanum a Pippino, Aquitaniae rege, obtinuit

vel post mortem patris, vel anno 845, quo Pippinus, pace facta cum Carolo, maximam Aquitaniae partem acquisivit. Bouq. 3) Ampurias.

ceseos episcoporum conventu⁴, suis aspectibus praesentari decrevit, quo perductus, publice flagellatus librosque suarum adsertionum igni cremare compulsus est. Hludowicus et Carolus germana caritate convenientes, tanto fraterai amoris vinculo devincti patuerunt, ut alter alteri baculos publice tribuendo, regum uxores et liberos superstii commendaret.

Carolus Aquitaniam aggreditur. Nomenogius Brito^a consueta perfidia Andegavis et vicina eis circumquaque loca invadit. Nortmanni⁵ Petrocorum⁶, Aquitaniae civitatem, populates⁷ incendunt, atque impune ad naves remeant. Mauri et Sarraceni Lunam, Italiae civitatem, adpraedantes^b, nullo obsistente maritima omnia usque ad Provinciam devastant. Karolus filius Pippini, relicto Hlothario, fratrem suum Pippinum in Aquitania vagantem adire cupiens, a fidelibus Caroli regis comprehensus est, et ad eius praesentiam perductus; qui, merito perfidiae in eundem patrum suum et patrem ex fonte sacro, sententiam quidem capitalem meruerat, sed clementiae respectu servatus est. Unde et mense Iunio apud urbem Carnutum⁸ Carolo rege conventum habente, post missarum solemniam ambonem ecclesiae conscendens, innotuit omnibus voce propria, se ob divinae servitutis amorem clericum nullo cogente velle fieri; ibique ab episcopis qui praesentes aderant benedictus, et ad clericum tonsus est. Hludowicus rex Germanorum aegrotans, exercitum suum in Sclavos dirigit; qui turpiter profligatus, quid dispendii sibi absentia ducis intulerit, cadendo fugiendoque expertus est. Carolus Aquitaniam ingressus, pene omnes Christo sibi propicio^c conciliando subiugat, marcarn quoque Hispanicam pro libitu disponit. Nomenogius Britto consueta sibi insolentia bacchatus est.

850.

Guilhelmus, Bernardi filius, in marca Hispanica Aledramnum et Isembardum comites dolo capit, sed ipse dolosius captus, et apud Barcinonem^{8a} interfectus est.

Quae supra leguntur, restituere conatus sum, antequam Bouqueti coniecturam vidissem. Ea sic se habet perfidiae supplicium laeret: quem sanctae Dei ecclesiae st. c., nec ita quoque legi posse diffiteor. Bouquetus adicit: Domicianus abbas Lebeuf qui hanc annalium partem Prudentio tribuit, hunc de Gothescalco locum ad Hincmaro interpolatum suspicatur, sicque primum a Prudentio scriptum: Gothescalco Gallus quidam, monasterii Orbaecensis dioceseos Suesionice monachus et presbyter, reprehensus quod quaedam nostrae saluti valde contraria, praecipue sub nomine praedestinationis, suis dictis et scriptis adstrueret, Italiam aggressus, inde turpiter eiectus, Dalmatiam, Pannoniam, Noricamque adorsus, in praesentia Hludowici Germanorum regis episcopali concilio detectus atque convictus, tandem ad dioceseos suae urbem metropolim Remorum, Darocortorum nomine, cui Ingmarus vir venerabilis praesidet, redire compellitur. Quem non multo post ecclesiae Dei strenuissimus cultor Carolus, etc. a) Britto Ch. b) legendum aut depraedantes aut adprehendentes. c) propicio Ch.

4) Carisiaci. Hincmarus in libello de praedestinatione cap. 2. ait. In synodali conventu in Carisiaco palatio iterum auditus Gothescalco ab episcopis et ceteris quam plurimis viris ecclesiasticis atque religiosis, qui eidem synodo interfuerunt, videlicet Wenilone Senonensium archiepiscopo, Hincmaro Remorum episcopo, aliisque duodecim ibidem nominatis. Bouq. 6) cf. Chron. de gestis Norm. a. 848. 6) Perigueux. 7) De hac clade insignis est epistola Agii Vabrensis abbatis, quam ineunte saeculo decimo scripsit de origine monasterii Vabrensis: cuius epistolae fragmentum retulit Catellus in historia comitum Tolosanorum pag. 69. Tempore, inquit Agius, quo ex partibus Europae ab aquilonis cardine diffusa gens Marchomanorum saevissima atque barbarorum immanior, Galliamque introgressa, fortissimis ictibus sancta patiebatur ecclesia: nam nullo ferente barbarorum vesantiam, erat non modica tribulatio, quia per omnes pene pagos iuxta Gallicum oceanum dispersae sunt ecclesiae, urbesque depopulae, atque monasteria abiecta. Tanta namque fuerat rabies persequentium, ut

quos capere christiano quovis, aut mucrone necarent, aut etiam quos horror necis innocenter invaserat, propter redemptionem nervare nitentur. Nonnulli equidem christianorum gravissimam experti persecutionem, relinquentes praedia et paternos abiicientes fundos, partes Orientis se incolatus dedere. Multi denique elegerant magis cupidibus occumbere potius, quam incolum paternos linquere lares. Alii nempe plures, quorum in cordibus fides minime radices ceparat, lavacrum sanctae regenerationis negligentes, sed paganorum latebras diligenter astutias, illorum se foederi et vitii [sociabant]. . . . Erat igitur eo tempore monasterium in provincia Galliae in Petracorio pago, nomine Palnatus, in quo iugiter deicolae Christo famulabantur, nihil habentes proprium praeter quod norma sancti Benedicti cedebat. Alia namque monasteria in eadem provincia opido ditiora, in quibus, iam fato ingruente peste, famis periculo multi monachorum sancti Benedicti normam negligere coeperant etc. Bouquet. 8) Chartres. 8a) cf. Marcum Hispanicum lib. 3. cap. 17. num. 5. et 6.

Mauri usque ad Arelatum, nullo obsistente, cuncta devastant; sed cum redirent, vento contrario reiecti et interfecti sunt. Lotharius filium suum Hludowicum Romam mittit, qui a Leone papa honorifice susceptus, et in imperatorem unctus est. Orich^b, rex Nortmannorum^c, impugnantibus sese duobus nepotibus suis, bello impetitur; quibus partitione regni pacatis, Roric^d nepos Herioldi, qui nuper a Lothario defecerat, assumptis Nortmannorum^e exercitibus, cum multitudine navium Fresiam et Batavum insulam aliaque vicina loca per Rhenum et Wahalem devastat. Quem Lotharius cum comprimere nequiret, in fidem recepit, eique Dorestadum et alios comitatus largitur; ceterorum vero pars Menapios¹⁰, Tarvisios¹¹ aliosque maritimos depraedantur, pars Britanniam insulam Anglosque impetentes, ab eis auxilio Domini nostri Iesu Christi superantur.

851.

Nomenogius¹² Brito moritur. Lotharius, Hludowicus et Carolus apud Marnam¹³ palatium conveniunt, ubi etiam fraterne paucis diebus morati, haec communi procedurum suorum consilio atque consensu decernunt, priorumque nominum monogrammatibus confirmant.¹⁴

Cap. I. *Ut omnium praeteritorum malorum et contrarietatum et supplantationum ac malarum machinationum seu nocimentorum in invicem actorum abolitio ita inter nos fiat, et a nostris cordibus penitus avellatur cum omni malitia et rancore, ut nec in memoriam ad retributionem mali vel contrarietatis vel improprii de cetero exinde quiddam fiat.*

Cap. II. *Ut tanta inter nos, Domino cooperante, verae caritatis benignitas abhinc semper maneat, de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, sine dolo et simulatione, ut nemo suo pari suum regnum aut suos fideles, vel quod ad salutem et prosperitatem ac honorem regium pertinet, discipiat aut forconsiliet, aut per occultos susurrones libenter composita mendacia seu detractiones acceptet.*

Cap. III. *Unusquisque fideliter suum parem, ubicumque necessitas ei fuerit et ipse potuerit, aut per se aut per filium aut per fideles suos et consilio et auxilio adiuvet, ut regnum, fideles, prosperitatem atque honorem regium debite valeat obtinere, et veraciter unusquisque erga alterum certatim demonstrat, quia in fratris sui adversitate, si venerit, fraterno modo contristatur, et in prosperitate illius laetatur. Et talem fidem sicut inter nos modo abhinc in ante conservaturos confirmatum habemus, sic unusquisque infantibus fratris sui, si obierit, qui superfuerit conservabit.*

Cap. IV. *Et quia per vagos et irreverentes homines pax et tranquillitas regni perturbari solet, volumus ut ad quemcumque nostrum talis venerit, et de his quae egit rationem et iustitiam subterfugere velit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem perducatur; et si rationem rectam subterfugerit, omnes in commune, in cuius regnum venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno deleatur.*

Cap. V. *Similiter et de eo agendum est, qui pro aliquo capitali et publico crimine a quolibet episcopo corripitur, vel excommunicationis^f crimen faciens, regnum et regis regimen mutat, ne debitam poenitentiam suscipiat, aut susceptam legitime peragat; interdum etiam incestam propinquam suam aut sanctimoniam, vel raptam sive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens secum duxit: hic talis, cum episcopus, ad cuius curam pertinebat, nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel latendi locum in regno alicuius nostrum inveniat, et Dei ac nostros fideles*

a) Iudocum Ch. b) orich Ch. c) normannorum Ch. d) roric Ch. e) hlotharius Ch. f) conversator Ch. et E. g) cum Baluzio legendum vel excommunicatur, aut ante excommunicationem crimen faciens etc.

9) cf. chron. de gestis Normann. 10) Flandriae pars. 11) i. e. Tarvannenses, quorum caput Tervanna prope St. Omer situm est. 12) Nomenois, dux Britanniae, primum fuit misus Ludovici pii imperatoris, ut discimus ex litteris donationis ab eodem Nomenois monasterio Rotonensi factae, quas datas putat Mabillonius anno 834, quasque Saec. 4. Benedict. parte 2. pag. 185. recitat. Bouq. 13) Marsna palatium ad confluentes Mosae et Galliae infra Traiectum superius situm, hodie Mersen. 14) cf. Baluzii Capitularia T. II. col. 45. edit. Chiniac; a quibus nostri aliquot verbis omissis vel mutatis differunt.

suo morbo inficiat; sed a nobis vel a ministris reipublicae constringatur, ut et simul cum diabolica praeda, quam secum duxit, ad episcopum suum redeat, et de commissio crimine publica debitam poenitentiam suscipiat, aut susceptam legitime peragere compellatur.

Cap. VI. Ut nostri fideles unusquisque in suo ordine et statu veraciter sint de nobis securi, quia nullum abhinc inante contra legem et iustitiam, auctoritatem ac iustam rationem, aut damnabimus aut dehonorabimus aut opprimemus, vel indebitis machinationibus affligemus, et illorum, scilicet veraciter nobis fidelium, communi consilio, secundum Dei voluntatem et commune salvamentum, ad restitutionem sanctae Dei ecclesiae et statum regni, et ad honorem regum^b atque pacem populi commissi nobis pertinenti, assensum praebebitur in hoc, ut illi non solum non sint nobis contradicentes et resistentes ad ista exequenda, verum etiam sic sint nobis fideles et obediens ac veri adiutores ac cooperatores, vero consilio et sincero auxilio, ad ista peragenda quae praemisimus, sicut per rectum unusquisque in suo ordine et statu suo principi et seniori esse debet.

Cap. VII. Ut sic simul coniuncti, et nos fratres ad invicem, et nos cum fidelibus nostris, et fideles nostri nobiscum, et omnes simul cum Deo nos reconiungamus, et, ut nobis sit propitius, illi pro devoto munere offeramus, ut unusquisque omnium nostrum absque sua propria excusatione aut iustificatione recognoscamus, in quibus aut singulatim aut communiter contra illius mandata et decreta suorum^c fecimus aut consensimus in ordine ecclesiastico et statu regni, et per singula in medium illa producimus, et nemo nostrum suo aut amico aut propinquo vel confederato, imo nec sibi ipsi, seculariter parcat, ut spiritualiter et salubriter parcere possit; quin, sicut^d praemisimus in praecedenti capitulo, vero consilio et sincero auxilio illa in commune certatim emendare totis viribus procuremus, quantocius rationabiliter poterimus.

Cap. VIII. Et si aliquis ex subditis in quocumque ordine et statu de hac convenientia exierit, aut se retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, seniores cum veraciter fidelibus suis haec secundum Dei voluntatem et legem ac iustam rationem, velit nolit ille qui divino consilio et decreto et huic convenientiae resistens et contradicens fuerit, exequantur. Et si aliquis de senioribus de hac convenientia exierit aut se retraxerit, cum plures seniorum nostrorum fideles et regnorum primores convenerint in unum, eorum^e qui haec observaverint seniorum consilio et episcoporum iudicio ac communi consensu, qualiter de eo, qui debite admonitus incorrigibilis perseveraverit, agendum sit, savente Domino decernemus, et ut obnixius supradicta capitula a nobis auxiliante Domino inviolabiliter observentur, et nos illa observaturos certius credatis, manibus propriis subterfirmavimus.

Post¹⁵ haec piratae Danorum Fresiam et Batavos populantur; sed et usque ad monasterium sancti Bavonis quod Gant¹⁶ dicunt debacchantes, idem monasterium incendunt, venientesque urbem Rotumum¹⁷, usque ad Belvacum¹⁸ pedestri gradu perveniunt. Qua incensa cum redirent, a nostris intercepti, et aliqua ex parte profligati sunt. Respogius, filius Nomenogii, ad Carolum veniens, in urbe Andegavorum datis manibus suscipitur, et tam regalibus indumentis quam paterna potestatis ditione donatur, additis insuper ei Redonibus¹⁹, Namnetis²⁰ et Ratense.²¹

Sarraceni Beneventum et alias civitates quietam stationem possident.²² Hludovicus rex Sclavos pene omnes populatur et suae subiugat ditioni. Leo apostolicus, Sarracenorum irruptiones metuens, ecclesiam beati Petri hinc inde muro communiens, eundem murum usque ad civitatem perducit, Romanaeque urbi contiguum efficit.

a) suo deest Ch. b) regum Ch. c) deest Sanctorum. d) eos Ch. e) ludovicus Ch.

15) cf. chron. de gestis Normann. a. 850.
16) Gent. 17) Rouen. 18) Beauvais. 19) Rennes. 20) Nantes. 21) prope pagum Namnetensem situm (le pays et duché de Raitz ou Retz) vocabulum a vico Ratiatensi traxit, quem alii le Restail, alii Rié, alii iam destructum esse credunt. Valesii Notit. Gall. pag. 465.

22) Pagus ad annum 851. num. 1. legendum censet non possident; crediderim potius, auctorem, quae de civitatibus Beneventanis, praecipue Bari, ferri audierit, de ipsa Benevento urbe perperam intellexisse. Eam iam anno 848 Ludovicus II. Sarracenis eripuerat. cf. Erchemperti hist. Langob. c. 20. Murat. SS. II. I. 242.

852.

Northmanni²³ 252 navibus Fresiam adeunt, acceptisque multis prout ipsi statuerunt, ad alia divertunt. Mauri Barcinonam, Iudaeis prodentibus, capiunt, interfectisque pene omnibus christianis et urbe vastata, impune redeunt. Carolus fratrem Lotharium ad sui colloquium invitans apud Augustam Viromandorum²⁴, quae beati Quinctini martyris corpore insignitur, fraterne suscipit, honorifice afficit, germane tractat, regaliter munerat, redeuntemque benigne deducit.

Landbertus et Guarnarius fratres, pars vel maxima discordiarum, alter dolo alter iudicio interficiuntur. Salomon Britto Carolo fidelis efficitur, tertiaque Britanniae parte donatur. Sancius, comes Vasconiae, Pippinum Pippini filium capit²⁴, et usque ad praesentiam Caroli servat, quem Carolus captum in Franciam ducit, ac post colloquium Lotharii in monasterio sancti Medardi apud Suessiones tonderi iubet. Hludowicus^a, Lotharii filius, Beneventum adiens, Bairam²⁵ civitatem oppugnat, interruptoque muro, pessimis usus consiliis a coepto resilit; nam dicentibus consiliariis suis, magnam illic partem esse thesaurorum, qua penitus fraudaretur, si passim omnibus intrandi copia daretur, in castra sese recipit, prohibitis omnibus ab irruptione urbis. Quibus recedentibus, Mauri ita noctu muri interrupta trabibus muniunt, ut venientem in crastinum hostem nullatenus formident; proinde in cassum tanto labore deducto, Hludowicus cum exercitu suo ad propria remeat. Abdirhaman^b, rex Sarracenorum in Hispania consistentium, Cordubae moritur, regnumque eius filius ipsius adsequitur. Godefridus, Herioldi Dani filius, qui quondam sub imperatore Hludowico Maguntiaci^c fuerat baptizatus, a Lothario deficiens ad suos se confert; unde conrogata manu valida, Fresiam cum multitudine navium^d adgreditur, deinde vicina Scaldis fluminis, ad postremum Sequanam^e ingreditur. Quo occurrentibus Lothario et Carolo cum omni suo exercitu, utramque ripam eiusdem fluminis obsident.

853.

In qua obsidione dominicae nativitate festivitatem celebrant. Sed nolentibus qui ex parte Caroli erant inire bellum, absque utilitate recessura est. Carolus eundem Godefridum quibusdam pactionibus sibi conciliat; ceteri Danorum usque ad mensem Martium inibi absque ulla formidine resident, cuncta eo furiosius quo liberius diripiunt, cremant atque captivant. Lothariusque filiam Caroli a sacro fonte suscipit, et paucos post dies ad sua remeare contendit. Dani²⁵ mense Iulio, relicta Sequana, Ligerim adeuntes, Namnetim urbem et monasterium sancti Florentii ac vicina loca populantur. Carolus mense Aprili synodum episcoporum iuxta urbem Suessionum in monasterium sancti Medardi adgregans, duos presbyteros, monachos eiusdem monasterii, ipse synodo praesidens, episcopis iudicantibus, degradari fecit, eo quod Pippinum furari et cum eo in Aquitaniam fugere disposuissent. Ingmarus, Remorum episcopus, omnes ecclesiae suae presbyteros, diaconos et subdiaconos, quoscumque Ebo post depositionem suam ordinaverat, synodo iudicante deposuit. Pippinus Carolo sacramentum fidelitatis iurat, et insuper habitum monachi suscipit, regulaeque observationem more monachi solito promittit. Carolus inde ad Carisiacum veniens, cum quibusdam episcopis et abbatibus monasticis quatuor²⁶ capitula edidit, et propria subscriptione roboravit. Quorum primum est: a Deo neminem praedestinatum ad poenam, unamque esse Dei praedestinationem, quae aut ad donum pertinet gratiae, aut ad restrictionem iustitiae. Secundum: liberum arbitrium, quod in primo ordine perdidimus, nobis praeveniente et adiuvante Christi gratia redditum. Tertium: velle Deum generaliter omnes homines salvos fieri, licet non omnes salventur. Quartum: Christi sangu-

a) normanni Ch.; saepius, quod hic monuisse sufficit. b) Ch. hic et alias Ludowicus, ludoicus. b) abdirham Ch. B. c) maguntiaci Ch. d) navium deest Ch. e) Sequanam deest in Ch. et Bouq., vocabulum tamen excidisse patet; pro ipsa re vel Sannam vel Sequanam restituendum erat, Sequanam tamen esse, quae anno sequenti narrantur et annales Fuldenses ad a. 850 evincunt.

50 23) cf. chron. de gestis Norm. 23a) Saint Quentin. cf. Vales. Not. Gall. p. 595. 596. 24) mense Septembri. cf. chron. Aquitanicum sive Mem- mianum et chron. Engolismense apud Bouq. VII. pag. 222. 223. 25) Bari civitas intelligitur. 25a) cf. chron. de gestis Norm. 26) cf. Ma-

nem pro omnibus fusum, licet non omnes passionis mysterio redimantur. Aquitani pene omnes a Carolo recedunt, atque ad Hludowicum, regem Germaniae, legatos suae deditiois cum obsidibus mittunt. Idem Hludowicus pro quibusdam conditionibus, tempore perturbationum inter se et Carolum factis, adversus Carolum acriter permovetur. Gunedes²⁷ contra Hludowicum solitis sibi perfidiis mentiuntur. Lotharius imperator, defuncta ante biennium Ermengarda christianissima regina, duas sibi ancillas ex villa regia^a copulavit, ex quarum altera, Doda vocabulo, filium genuerat, quem Karolomannum vocari iubet; alique filii eius similiter adulteris inserviunt. Piratae²⁸ Danorum a Namnetibus superiora petentes, mense Novembri, 6. videlicet Idus, urbem Turonum impune adeunt atque incendunt cum ecclesia sancti Martini et ceteris adiacentibus locis; sed quia evidenti certitudine hoc praescitum fuerat, corpus beati Martini ad Cormaricum²⁹, monasterium eius ecclesiae, ac inde ad civitatem Aurelianorum transportaverunt.^b

Bulgari, sociatis sibi Sclavis, et, ut fertur, a nostris muneribus invitati, adversus Hludowicum, Germaniae regem, acriter promoventur, sed Domino pugnante vincuntur. Graeci vero non minus contra Hludowicum filium Lotharii, regem Italiae, concitantur propter filiam imperatoris Constantinopolitani ab eo desponsatam sed ad eius nuptias venire differentem. Romani quoque, artati Sarracenorum Maurorumque incursionibus, ob sui defensionem omnino neglectam apud imperatorem Lotharium conqueruntur.

854.

Carolus super fratris sui Hludowici fide suspectus, ad Lotharium in vico³⁰ Leutico venit, ubi diu de communi amicitia atque indissolubili tractantes, tandem coram omnibus qui aderant, identidem super sancta iurando vicissim firmaverunt, commendatis alternatim filiis, proceribus et regnis. Interea Hludowicus adolescens, filius Hludowici regis Germanorum, ab Aquitanis a patre expetitur, Ligerim transit, et ab eis, a quibus fuerat postulatus, suscipitur. Carolus profectionem in Aquitaniam tempore quadagesimae celebrat, in qua usque paschalem festivitatem demoratur, eiusque populus praedictis, incendiis, hominumque captivitatibus totum suum laborem impendit, nec ab ipsis ecclesiis et altaribus Dei suam cupiditatem et audaciam cohibet.

Lotharius fratrem suum Hludowicum super Rhenum de fraternitate erga Carolum³⁰ alloquitur; sed prius acriter sese mordentes, tandem ad concordiam redeunt, pacisque nomine foederantur. Unde non modice Carolus sollicitus, ab Aquitania nullo peracto negotio^c repedans, fratrem Lotharium ad palatium suum Attiniacum invitat; quo convenientes, quod dudum pepigerant firmaverunt.

Dani in Ligere consistentes, usque ad Blisum^e ³¹ castrum veniunt, ipsumque incendunt, volentes inde Aurelianis pervenire eadem patraturi. Praeparantibus vero adversus eos navigia et bellatores episcopo Aurelianensium Agio et Carnutum Burchardo^f, ab intentione desistunt, et inferiora Ligeris repetunt. Alii quoque piratae Danorum Fresiam Saxoniae adiacentem populantur. Lotharius et Carolus legatos ad fratrem Hludowicum^g pro pacis concordia, et ut filium suum ab Aquitania revocet, mittunt.³⁰ Carolus iterum Aquitaniam adit. Pippinus, Pippini filius, qui in monasterio sancti Medardi tonsus habitum monachi susceperat, et iuramentum permansionis fecerat, Aquitaniam ingreditur, parsque maxima populi terrae ad eum convolat. Karlus rex, Pippini causa posthabita, Hludowicum nepotem ab Aquitania fugatum ad patrem in Germaniam redire compellit. Karlus, Pippini frater, iam diaconus ordinatus, a Corbeiensis monasterio recedit. Karlus rex Karolomannum, filium suum, tonsura ecclesiastica dedicat. Dani³² intestinum inter se proelio dimicantes, adeo tridui concertatione obstinatissima bacchati sunt, ut Orico rege et ceteris cum eo interfectis regibus, pene

^a) sibi ancillas ex villa regia sibi copulavit B. ^b) *legere malo cum chronico de gestis Normannorum transportatum* 60
^c) *supple pace.* ^d) *negocio Ch.* ^e) *blisium Ch.* ^f) *burdiardo Ch. B. burchardam legendum esse Bousquetus ex canone tertio concilii Sussionensis secundi a. 853. celebrati infer.*

billonii Ann. Bened. lib. 34. n. 52. 27) i. e. Winedi. 28) cf. chron. de gestis Norm. 29) Corneri, in pago Turonico. 30) Lüttich. 31) Blois. 32) cf. chron. de gestis Norm. a. 853.

omnis nobilitas interierit. Piratae Nortmannorum Ligere insistentes, denuo civitatem Andegavorum incendio concremant.

855.

Lotharius totam Fresiam filio suo Lothario donat; unde Roric et Godefridus patriam, id est Daniam, repedant spe potestatis regiae nanciscendae. Lotharius infirmatur, qua de re occasio data est Hludowico et Carolo fratribus ad concordiam redeundi.

Nortmanni³³ Burdegalam, Aquitaniae civitatem, invadunt, et hae illaeque prohibitu pervagantur. Karlus Aquitanis petentibus Karlum, filium suum, regem designatum attribuit. Karlus etiam Edilvulfum³⁴, regem Anglorum-Saxonum, Romam properantem honorifice suscipit, omni regio habitu donat, et usque ad regni sui terminos cum obsequiis rege dignis deduci facit. Lotharius adversus Karlum occasione suspectae fidei queritur. Multa catholicae fidei contraria in regno Karli, ipso quoque non nescio, concitantur.

Mense Augusto Leo, apostolicae sedis antistes, defunctus est, eique Benedictus³⁵ successit. Eodem mense duae stellae maioris et minoris quantitatis visae sunt a parte occidentis orientem versus incidere, et hoc per decem vices adeo alternatim, ut maiore permanente, minor aliquoties nullatenus appareret. Lotharius imperator, morbo correptus vitamque desperans, monasterium Promeae in Arduenna constitutum adit, seculoque et regno penitus abrenuncians, tonsus est, vitam habitumque monachi humiliter sumens. Dispositoque inter filios, qui secum morabantur, regno, ita ut Lotharius cognominem³⁶ eius Franciam, Karlus vero Provinciam obtineret, intra sex dies vita decessit 4. Calendarum³⁷ Octobrium, atque in eodem monasterio sepulturam, ut desideraverat, consecutus est.

Aquitani urbem Lemovicum mediante Octobri mense convenientes, Karlum puerum, filium Karli, regem generaliter constituunt, unctoque per pontificem coronam regi imponunt sceptrumque attribuunt. Nortmanni³⁸ Ligerim ingressi, relictis navibus pedestri itinere urbem Pictavorum adire moliantur; sed occurrentibus Aquitanis adeo profligati sunt, ut ultra trecentos pauci evaserint. Roric et Godefridus, nequaquam ardentibus sibi successibus, Dorestado se continent, et parte maxima Fresiae potiuntur. Hludowicus, rex Germanorum, crebris Sclavorum defectionibus agitur.

856.

Hiems asperissima et sicca, pestilentia valida, qua magna pars hominum absumitur. Hludowicus rex Italiae, filius Lotharii, super portione regni paterni in Francia apud patruos suos Hludowicum et Karlum conqueritur^b, Italiam largitate avi Hludowici imperatoris se asserens assecutum. Aquitani Karlum puerum, quem nuper regem constituerant, spernentes, Pippinum ex monacho, qui de monasterio sancti Medardi aufugerat, eductum custodia regem simulant. Karlus rex cum Respogio³⁷ Britonum^c paciscens, filiam eius filio suo Hludowico despondet, dato illi ducatu Cenomannico usque ad viam quae a Lotitia Parisiorum Caesaredunum Turonum ducit. Proceres quondam Lotharii filium eius, Lotharium, regem Franciae etiam sacra unctione^d constituunt. Piratae³⁸ Danorum 14. Kalend. Maii civitatem Aurelianis adeunt, praedantur, et impune revertuntur. Comites pene omnes ex regno Karli regis cum Aquitanis adversus eum coniurant, invitantes Hludowicum, regem Germanorum, ad suum consilium perficiendum; quo diutius in expeditione Sclavorum detento, ubi et magnam par-

a) ita correxi; Ch. et B. cognomen. b) conquiritur Ch. c) regis exsistit. d) ratione Ch. B.

45 33) cf. chron. de gestis Norm. a. 853. 34) Hoc anno Edilvulfum seu Aethelwulfum Romam perrexisse, secumque suum filium Aelfredum duxisse, testantur Asserus vitae Aelfredi auctor coaevus, et Ethelwerdus antiquus chronographus lib. 3. Bouq. 35) alii (e. g. Necrologium Sangallense P.) habent III. Kal. Oct. Forte Lotharius mortuus fuerit 4. Kal. Oct. ac postridie sepultus, et alii ad diem mortis, alii ad diem sepulturae respexerint. Lotharius etiam nocte inter 4. et 3. Kal. Oct. vita fungi potuit. Bouq. 36) cf. chron. de gestis Norm. 37) i. e. Respogio seu Herispogio. 38) cf. chron. de gestis Norm. a. 855.

tem sui exercitus amisit, isti moras illius non ferentes, Karlo regi reconciliantur. Et Aquitani, spreto Pippino, Karlum puerum, filium Karli regis quem antea pepul- rant, recipiunt, et in Aquitaniam reducant. Iterum³⁹ piratae Danorum alii mediante Augusto Sequanam ingrediuntur, et vastatis direptisque ex utraque fluminis parte civi- tatibus, etiam procul positis monasteriis atque villis, locum qui dicitur Fossa-Gival- di⁴⁰ Sequanae contiguum stationique munitissimum⁴¹ deligunt, ubi hiemem quieti trans- igunt. Edilwulf⁴², rex occidentalium Anglorum, Romam rediens, Iudith, filiam Karli regis, mense Iulio desponsatam Calendis Octobribus in Verberia⁴³ palatio in matrimo- nium accipit, et eam, Ingmaro Durocortori Remorum episcopo benedictione, imposito capiti eius diademate reginae nomine insigait, quod sibi suasque genti tantum fuerat⁴⁴ insuetum: patratoque regis apparatibus utrimque atque muneribus matrimonio, cum ea Britanniam, regni sui ditionem, navigio repetit. Hludowicus imperator Italiae, et Lotharius frater eius, rex Franciae, cum Karlo puero germano suo apud Urbem⁴⁵ conveniunt; ubi adeo pro regni paterni portionibus dissident, ut pene armis inter sese decernant. Karlo tamen fratri suo Provinciam et ducatum Lugdunensem iuxta pater- nam dispositionem distribuunt, eripientibus eum a fratre Lothario optimatibus, qui illum moliebatur in clericum tonsurare. Sarraceni de Benevento, Neapolim fraude adeuntes, vastant, diripiunt et funditus evertunt.

857.

Piratae⁴⁴ Danorum 5. Kalendas Ianuarias Loticiam Parisiorum invadunt atque in- cendio tradunt. Hi vero qui apud inferiora Ligeris morabantur, Turones et omnia eo circumquaque loca usque ad Blisum castrum depraedantur. Aquitanorum aliqui per- suasione occulte conspirantium Francorum quorundam in Karlum, a Karlo admodum puero deficientes, Pippino sociantur. Karlus rex et Lotharius, nepos eius, sacramen- tis vicissim exhibitis foederantur, similiter Hludowicus, rex Germaniae, et Hludowicus, imperator Italiae. Pippinus Danorum piratis sociatur, Pictavorum civitatem devastat, et multa alia Aquitaniae loca depopulat. Lotharius concubinis abutens, uxorem suam reginam abicit.

In urbe Colonia Agrippina Gunthario episcopo adstante, in ecclesia beati Petri nubes densissima desuper crebris fulminibus incubat, cum subito fulgor in modum ignis per subgrandia⁴⁵ eiusdem ecclesiae intrans, unum sacerdotem et unum diaconum eo unumque ex laicis interficit, ac terrae abditis reconditur.

In Augusta etiam Trevirorum Teotgaudo episcopo cum clero et populo celebrante, nubes teterrima superincumbens, tonitruis fulminibusque ecclesiam territans, turrem campanarum sonantium comminuit, tantaque tenebrositate ecclesiam implevit, ut vix alterutrum sese cognoscere valerent, visusque est canis nimiae enormitatis in circuitu 35 altaris discurrere, subito terrae hiatu.

Dani⁴⁶ Sequanae insistentes cuncta libere vastant, Lutetiamque Parisiorum⁴⁷ ad-

a) reconciliantur. Exaqui spreto *C. A. B.* Hic Exinde Aquitani corrigi. b) congruum *chron. de gestis Norm.*

39) cf. *chron. de gestis Norm.* 40) nec Vale- sio nec Bouqueto notus. 41) Asserus ad an- num 856 sic habet de Aethelwolfo: Ibi [Romae] anno integro demoratus est (usque ad a. 856): quo peracto ad patriam suam reneavit, afferens secum Iuditham, Caroli Francorum regis filiam, Ethelwerdus quoque supra citatus: Igitur re- vertente eo [Aethelwolfo] ad patriam, Carolus rex Francorum filiam suam tradidit ei in matrimo- nium, quam susceptam duxit ad patriam suam. Bouq. 42) Verberie ad Isaram (Oise) prope Senlis. 43) Orbe ad Orbam, lacum Neuenbur- gensem influentem. 44) cf. *chron. de gestis Norm.* 45) subgrandia] pars tecti prominens, qua aquae a muro proiciuntur. 46) cf. *chron. de gestis Norm.* 47) Funestam hanc cladem luget Paschasius Radbertus lib. 4. in lamenta-

tiones Ieremiae. Quis unquam, ait, crederet, vel quis unquam cogitare potuisset, quod acci- ders tale aliquid potuisset in nostris partibus, quod transcurso tempore omnes accidisse conspe- ximus, doluimus ac deflevimus, et valde perti- muimus, unde et adhuc hodie non minus perti- mescimus, ut piratae, diversis admodum collecti ex familiis, Parisiorum attingerent fines, eccle- siasque Christi hinc inde cremarent circa litus? Quis unquam, quaeso, crederet quod latrones promiscuae gentis unquam talia auderent? vel quis aestimare potuisset, quod tam gloriosus re- gnum, tamque munitum et latissimum, tam po- pulosum et firmissimum, talium hominum humi- liari vel cordibus foedari deberet? Fator enim quod nullus ex regibus terrae ista cogitaret, ne- que ullus habitator orbis nostri audire potuisset 55

gressi, basilicam beati Petri et sanctae Genovefae⁴⁸ incendunt et ceteras omnes, praeter domum sancti Stephani et ecclesiam sancti Vincentii atque Germani praeterque ecclesiam sancti Dionysii, pro quibus tantummodo, ne incenderentur, multa solidorum summa soluta est. Alii Danorum emporium quod Dorstadum^a dicitur vi capiunt, totamque Batavorum insulam et cetera loca contermina diripiunt. Respogius, dux Britonum, a Salomone et Almaro Britonibus diu contra se dissidentibus interimitur. Quidam procerum Karli regis Aquitanis sociati, multas praedas pluraque incommoda perpetrant. Frotaldus, episcopus Carnotum, insistentibus sibi Danis in eadem civitate, pedibus fugiens fluviumque Anduram⁴⁹ natatu petens, aquis interceptus^b moritur.⁵⁰

858.

10 Quando ipse Karolus intravit in insulam Sequanae dictam Oscellum⁵¹, ubi magnum sustinuit periculum, sicut a multis tunc fuit cognitum, et quando frater suus Hludowicus super illum venit cum omni hostili apparatu; sed, largiente misericordia Dei, cum honore non recessit. Dominicae nativitatis festo noctu et interdium, Moguntiae validus et creberrimus^c terrae motus efficitur, quem etiam valida hominum mortalitas insequitur.

15 In territorio . . . . mare quamdam arborem radicitus evulsam et Gallicanis provinciis ante ignotam eiecit, carentem foliis, sed loco frondium habentem ramuculos similitudine herbae parvis latae sed longioris, loco vero foliorum quaedam triangula specie, colore autem unguium humanorum vel ossium^d piscium, quae in eis tenuia sunt; et haec ita summitati earundem herbarum inhaerentia, ac si extrinsecus adposita viderentur, more eorum qui ex diversis metallis in ornamentis cingulorum vel hominum vel equestrium falerarum extrinsecus adfigi solent.

20 In pago Senonico in ecclesia sanctae Porcariae⁵² die dominico celebrante missas presbytero, lupo subito introiens plebemque assistentem discurrere perturbans, tandem inter feminas identidem faciens, disparuit.

25 Edilvulf, rex occidentalium Saxonum, moritur; relictam eius, Iudith reginam, Edelboldus^e filius eius uxorem ducit.⁵³ Beruo, dux partis piratarum Sequanae⁵⁴ inastentium, ad Karolum regem in Vermeria palatio venit, eiusque se manibus dedens, fidelitatem statim iurat. Pars altera eorundem piratarum Hludowicum⁵⁵, abbatem monasterii sancti Dionysii, cum fratre ipsius Gauzleno capiunt, eisque redemptiois suae gravissimam multam imponunt, ob quam multi thesaurorum ecclesiarum Dei ex

a) dorstadum Ch. b) interceptus Ch. c) celeberrimus Ch. d) oscium Ch. et E. e) edalboldus Ch.

quod Parisium nostrum hostis intraret. Bouqver. 48) Auctor anonymus miraculorum sanctae Genovefae, qui hoc tempore vivebat, haec habet: *Beatissima virgo Genovefa per quinque annorum curricula mansit extra propriam sedem, populantibus Normannis omnem regionem Sequanae adiacentem. Quibus ad sua revertentibus, reduimus ad locum sanctum dominam nostram. Loquitur etiam de lugubri aedis sanctae Genovefae per Normannos combustione Stephanus Tornacensis in epistola 164. ad episcopum Londinensem data: Inter alias, inquit, quod sine suspirio ac singultu referre non possumus aut debemus, ecclesiam apostolorum Petri et Pauli, in qua beata virgo Genovefa requiescit in corpore, regali ope et opere constructam, missivo intus et extra, sicut reliquiae adhuc testantur, ornatam et depictam, miserabili concremarunt incendio, nec sacro loco parentes, nec beatas virgini aliquos sanctis, qui ibi requiescunt, venerationem exhibentes. Bouq. 49) l' Eure. 50) In Necrologio Carnutenae ecclesiae, cuius partem edidit Mabilionius Tomo 2. analect. pag. 660. haec caedes in annum sequentem reicitur, et Frotaldus caecus dicitur. Anno incarnationis Domini*

858, indict. 6. a paganis Sequanensibus facta est magna caedes Carnotis, in qua intererunt sunt Frotaldus episcopus, Stephanus presbyter, etc. — In chartario monasterii sancti Petri Carnacensis episcopata cum canonicis et monachis cruentis gladii mactatum fuisse legitur, nempe pridie Idus Iunii. Bouq. 51) A similitudine Rostrum - Asini, gallice *Pisle de Besdane*, alias Oissel, vocatur. Bouq. 52) Nunc (i. e. a. 1749.) praedium est sainte Procaire dictum ab abbacia Pontinsiacensi dependens, ab eaque distans leucas dimidio. Bouq. 53) Ingulfus in historia de hoc matrimonio sic loquitur: *Ethelboldus thorum patris sui ascendens, quod nec inter gentes usquam est auditum, proprium novercanum Iuditham, quondam filiam regis Francorum, sumptam a patre Ethelolfo in coniugium, cum omnium comprovincialium scelus suum abhorrentium maximo stupore, duxit in uxorem. Bouq. 54) cf. chron. de gestis Norm. a. 867. 55) Ludovicus et Gauzlenus eundem patrem habuere Moriconem, comitem Conomannensem, sed non eandem matrem. Ludovicus filius erat Rotrudis, Caroli magni filiae; Gauzlenus filius Blichildis; qui fuit abbas Glanfolienseis, etc. Bouq.*

regno Karli ipso iubente exhausti sunt; sed his minime sufficientibus, ab eodem rege et omnibus episcopis, abbatibus, comitibus, ceterisque viris potentibus multa ad supplementationem praedictae summae certatim conlata sunt.⁶³ Comites vero Karli regis cum Britonibus iuncti, deficientes a Karlo, filium eius Hludovicum eiusque sequaces a partibus Cenomannicis deterritum, Sequanam transire atque ad patrem refugere compellunt. Lotharius rex cum fratre suo Karolo, Provinciae rege, amicitiam firmat, datus ei duobus episcopalibus⁶⁴ ex regno suo portionibus, id est Bilisio⁶⁵ et Tarantasia⁶⁶; similiter Karlus eidem fratri suo Lothario regnum suum ea conditione tradidit, ut si, antequam uxorem acciperet et filios generaret, ab hac vita decederet, ei Lotharius iure hereditario succederet.

Mense Maio in vico Leudico, in quo corpus sancti Landberti quiescit, tanta subito pluviarum inundatio effusa est, ut domos et muros lapideos seu quaecumque aedificia cum hominibus et omnibus quaecumque illic invenit, usque ad ipsam ecclesiam memoriae sancti Landberti violenta irruptione in Mosam fluvium praecipitaverit. Dani⁶⁷ Saxoniam adgrediuntur, sed repelluntur. Benedictus Romanus pontifex moritur; Nicolaus praesentia magis ac favore Hludovici regis et procerum eius quam cleri electione substituitur. Lotharius rex, cogentibus suis, uxorem quam abiecerat recepit, neo tamen ad thorum admittit, sed custodiae tradit. Karlus rex insulam Sequanae vocabulo Oscellum, Danos in ea commorantes obsessurus, mense Iulio adgreditur, ubi ad eum Karolus puer, filius eius, ab Aquitania pervenit. Cum quo Pippinum iam laicum suscipit, et ei comitatus ac monasteria in Aquitania tribuit. Lotharius etiam rex ad eandem insulam mense Augusto properat avunculo adiutorium conlaturus; ubi usque 9. Kalendas Octobris absque profectu obsidionis demorantes, tandem ad propria remeant. Interim comites ex regno Karoli regis Hludovicum, Germanorum regem, quem per quinque annos invitaverant, adducunt; qui Kalendas Septembris Ponteonem⁶⁸ 25 regiam villam adveniens, per Catalaunos⁶⁹ et Cupedenses⁷⁰ Agedincum Senonum⁷¹ pervenit; inde Aurelianensem pagum adiens, receptis ab Aquitania et Niustria atque Britonibus qui ad eum se venturos sponderant, eadem pene via usque ad Cupedenses remeat. Quibus Karolus rex compertis, per Catalaunos usque ad Breconem⁷² villam festinus graditur, ubi concurrentibus ad eum Burgundiae primoribus, Hludovicum insequentem praestolatur; sed intercurrentibus nunciis, cum nulla pacis compositio fieret, tertio tandem die, id est pridie Idus Novembris, praeparatis hinc inde aciebus, videns Karlus se a suis deseri, recessit et partes Burgundiae petiit. Hludovicus vero, receptis his qui a Karlo defecerant, Augustam Tricorum⁷³ adit, ibique distribuens invitatoribus suis comitatus, monasteria, villas regias atque proprietates, ad Attiniacum⁷⁴ 35 palatium revertitur. Quo Lotharius rex ei occurrit, et confirmatis inter se pactionibus, ad sua repedit. Hludovicus vero per Durocortorum Remorum et Laudunensem pagum ad Augustam Veromandorum, in coenobio videlicet sancti Quintini martyris dominicae nativitatis festum celebraturus, ingreditur.⁷⁵ Interea quidam⁷⁶ monachus ex monasterio sancti Vincentii martyris vel sancti Germani confessoris, a Corduba, civitate Hispaniae, rediens, corpora beatorum martyrum Georgii diaconi et Aurelii caputque Nathaliae secum detulit, atque in villa Acanto⁷⁷ in loculis servanda collocavit.

a) episcopatibus Ch. et B. b) regreditur?

66) Ex parte monasterii sancti Dionysii datae sunt ex auro sexcentae octoginta quinque librae, ex argento tria milia ducenta quinquaginta, praeter vasallos eorumque uxores ac liberos. Ita legi ad falcem Aquigrunensis regulae canonorum in codice sancti Nicasil Remensis ab anno 800 exarato, notat Mabillonius lib. 36. annal. Bened. num. 33. Bouq. 67) Belley ad Rhodanum. 68) Montiers. 69) cf. chron. de gestis Norm. a. 857. 60) Pontion. 61) Chalons sur Marne. 62) Doctissimus abbas Lebeuf in dissertatione peculiari (Memoires de l'Acad. des Inscriptions T. XVIII. p. 282 sqq.) ex Helingandi comitis donatione (Mabill. Ann. III. pag. 671.) centenam Cupedensem in pago

Meldico circa Sesanne positam, et caput eius Cubtas, vulgo Queudes, fuisse probavit. 63) Sens. 64) Brienne. 65) Troyes. 66) Monachus iste Usuardus est, martyrologii scriptor. Huius translationis historiam composuit Aimoinus, monachus coenobii sancti Germani apud Parisios. Bouq. 67) Idem Aimoinus lib. 3. cap. 7. 68) Item enim Acantum villam nostras possessionis, in qua tunc maior pars fratrum ob infestam paganorum degabat persecutionem, aggredientes. Cum corpore sancti Germani in hanc villam confugerant monachi, ut colligitur ex libro 8. de miraculis eius ab eodem Aimoino composito. Vicus est vulgo dictus Aimant prope Monasteriolum ad Icaunae et Sequanae confinen-

859.

Dani⁶⁸ loca ultra Scaldem populantur. Vulgus promiscuum inter Sequanam et Ligerim inter se coniurans adversus Danos in Sequana consistentes, fortiter resistit; sed quia incaute suscepta est eorum coniuratio, a potentioribus nostris facile interficiuntur. Karlus rex recuperatis viribus fratrem suum Hludovicum nec opinantem⁶⁹ adgreditur, et de regni sui finibus pellit. Lotharius rex ad Karlum patruum suum festinat, et die dominico initii quadragesimae in Arcas⁶⁹ palatio, publice sacramentis vicissim per se ipsos datis, sese iterum confirmant. Karlus quaedam monasteria, quae antea clerici habere solebant, laicis distribuit. Piratae⁷⁰ Danorum longo maris circuitu, inter Hispanias videlicet et Africam navigantes, Rhodanum ingrediuntur, depulatis quibusdam civitatibus ac monasteriis, in insula quae Camaria⁷¹ dicitur, sedes ponunt.⁷² Karlus rex per diversa loca conventus episcoporum agit, sed quarto a Tullo Leucorum miliario in villa Saponarias⁷³ cum Lothario et Karlo, nepotibus suis regibus, synodo episcoporum adiens, libellum accusationis adversus Guanilonem, Agedinci Senonum metropolitanum episcopum, porrigit. Quae tamen actio propter absentiam eiusdem Guanilonis episcopi dilata est. Inde ad colloquium fratris sui Hludovici regis in insula Rheni inter Antunnacum⁷⁴ et Confluentes properat. Cuius colloquii effectus differtur usque ad 8. Kalendas Novembris apud Basiliam civitatem. Quo Hludovico adveniente, Karlus propter Lotharii absentiam ab itinere coepto revertitur. Aquitani ad Karlum puerum omnes pene convertuntur. Pippinus Rotberto comiti et Britonibus sociatur.

Acies in coelo mense Augusto, Septembri et Octobri nocturno tempore visuntur, ita ut diurna claritas ab oriente usque in septentrionem continue fulserit, et columnae sanguineae ex ea discurrerent processerint. Dani⁷⁵ noviter advenientes monasterium sancti Walarici⁷⁶ et Samarobrivam, Ambianorum civitatem, aliaque circumquaque loca rapinis et incendiis vastant; alii quoque eorum insulam Rheni Patavum⁷⁷ simili furore invadunt; hi vero qui in Sequana morantur, Noviomum⁷⁸ civitatem noctu adgressi, Immonem episcopum cum aliis nobilibus tam clericis quam laicis capiunt, vastataque civitate secum abducunt, atque in itinere interficiunt. Qui etiam ante duos menses Ermenfridum Belvagorum⁷⁹ in quadam villa interfecerant, sed et anno praeterito Balfridum⁸⁰, Balocassium⁸¹ episcopum, necaverant. Ossa beatorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii metu eorumdem Danorum in pagum Mauripensem in villam sui iuris Novientum⁸² devecta sunt, atque 11. Kalendas Octobris in loculis diligenter collocata.

Lotharius fratri suo Hludovico, Italorum regi, quamdam regni sui portionem attribuit, ea⁸³ videlicet quae ultra Iuram montem habebat, id est Genuam, Lausonnam et Sedunum⁸⁴ civitates, cum episcopatibus, monasteriis et comitatibus, praeter hospitale quod est in monte Iovis⁸⁵ et Pipincensem comitatum.⁸⁶

Guanilo, episcopus Senonum, absque audientia episcoporum Karlo regi reconciliatur. Nicolaus, pontifex Romanus, de gratia Dei et libero arbitrio, de veritate gemi-

40 a) dicitur se disponunt Ch. b) autunnacum Ch. c) balfridum Ch. B. d) eam videlicet quae B.

tem. Bouq. 68) cf. chron. de gestis Normann. 69) Arcae, olim villa regia inter Macerias et Caropolim ad Mosam flumen, nunc vicus qui vetus nomen retinet, Arches. Bouq. 70) cf. chron. de gest. Norm. 71) la Camargne, in ostio Rhodani. Vales. Not. Gall. p. 119. 72) Huius villae quae una leuca distabat a Tullo, multa supersunt vestigia. Bouq. 73) cf. chron. de gest. Norm. 74) Saint Valery. 75) i. e. Batunum. 76) Noyen. 77) Beauvais. — Immonem tamen Noviomensem episcopum, et Ermenfridum Bellovacensem ad mensem Octobrem anni subsequentis superstites fuisse, manifestum est ex actis concilii Tallensis apud Tusiacum, cui ambo subscripsere. Rainelmus quidem, Immonis successor,

ibidem etiam inter subscribentium nomina invenitur: at post synodum eius actis, quod non raro fiebat, subscribere potuit, ut certe iisdem subscribere Antissiodorenses duo, Abbo scilicet et Christianus. Ita Mabillonius lib. 35. annal. Bened. num. 60. Bouquet. 78) Baioux. 79) Nogent sur Seine. 80) Genf, Lausanne, Sitten. 81) Hospitale in monte sancti Bernardi, in quod et ego Kalendis Augustis a. 1823. ex Italia redux divertii, et pro more Patrum optimorum humanissime exceptus, grates iis hoc loco post privatas publicas solvo. 82) sine dubio comitatus Pipinensis, a castro Bipp nomen sortitus, in occidentali Iurae montis latere ad fontes Birsae fluminis, cuius mappam

nae praedestinationis et sanguine Christi, ut pro credentibus omnibus fusus sit, fideliter confirmat et catholice decernit.

860.

Hiems diutina et continuis nivibus ac gelu dira, a mense videlicet Novembri usque ad Aprilem. Lotharius reginam suam Teutbergam irrevocabili odio habitam . . . . .^b, ut ipsa coram episcopis confiteretur, fratrem suum Hucbertum sibi sodomitico scelere commixtum; unde et poenitentiae continuo addicta est atque in monasterium retrusa. Karlus rex, inani Danorum in Somna consistentium pollicitatione pellectus, exactionem de thesauris ecclesiarum et omnibus mansis ac negociatoribus etiam paupertinis, ita ut etiam domus eorum et omnia utensilia adpreciarentur, et inde statutus census exigeretur, fieri iubet; nam eidem^c Dani promiserant, si eis tria milia^d librarum argenti pondere examinato tribueret, se adversus eos Danos qui in Sequana versabantur ituros, eosque inde aut expulsuros aut interfecturos.

Prædie Nonas Aprilis nocte sequenti, nova videlicet luna iam inchoata, fertur quaedam obscuritas corniculata, eodem schemate^e quo luna splendebat, per medium eiusdem lunae apparuisse, ita ut hinc inde luceret, sed in medio obscuraretur. Similiter^f dicitur 8. Idus Aprilis sol ortus, quamdam in medio sui orbe tenebrositatem passus, qua ad inferiora eius delabente, mox alia a superioribus ei ingruerit, eiusque orbem usque ad infima similiter percurrenit, et hoc luna decima.

Dani^g in Somna consistentes, cum eis non daretur supradictus census, receptis obsidibus, ad Anglo-Saxones navigant; a quibus profligati atque repulsi, alias partes petunt. Hi vero Dani qui in Rhodano morabantur, usque ad Valentiam^h civitatem vastando perveniunt; unde direptis quae circa erant omnibus, revertentes ad insulam in qua sedes posuerant, redeunt.

Hudovicus, Karlus et Lotharius reges Kalendas lunias apud castrum quod Confluentes vocatur conveniunt, ibique de pace inter se diu tractantes, tandem concordiamⁱ atque amicitiam ipsi per se iuramento firman. Hudovicus, imperator Italiae, suorum factione impeditur, et ipse contra eos ac contra Benaventanos rapinis atque incendiis desaevit.

Dani^j qui in Rhodano fuerant, Italiam petunt, et Pisas civitatem aliasque capiunt, depraedantur atque devastant. Lotharius rex, inclutus avunculum suum Karlum, Hildowico regi Germaniae sociatur, atque ob eandem societatem partem regni sui, id est Heliziam, tradit. Uxor Lotharii, timens odium viri sui atque invidias, ad fratrem suum Hucbertum in regno Karli aufugit. Karlus rex monasterium sancti Martini filio suo Hudowico largitur.

Dani^k mense Ianuario^l Lutetiam Parisiorum et ecclesiam sancti Vincentii martyris et sancti Germani confessoris incendio tradunt; negotiatores quoque per Sequanam navigio sursum versus fugientes insequuntur et capiunt. Alii quoque Danorum piratae Tarvanensem pagum advenit et devastant.

Quarto Kalendas Aprilis luna post huiusmodi . . . . . tota in nigredinem vertitur. Karlus rex filiam suam . . . . . mense Junio^m clericum Geri iubet.

a) et de a. Nizomani epistola III. b) supplebitur usque ad infima corniculata. c) idem d. e. ad hunc usque. d) numero Ch. e) sicut dicitur. f) et dicitur. g) idem d. h) idem d. i) idem d. j) idem d. k) idem d. l) idem d. m) idem d.

videat in Schoopffii Abst. Hinc. I. p. 89. 85) cf. chron. de gestis Norun. 86) idem a. 861. 87) Petrus abbas huiusmodi adpiscin, monacho sancti Germani, qui hoc tempore rebat. Is enim in historia miraculorum sancti Germani dicit. III. c. xxi. in hoc ecclesia incendit die octavo post Idus Junij. 88) s. c. in monumentis Episcoporum. Lotharius etiam ecclesiam sancti Martini in Sequana mense Junio incendiavit.

ANNALIUM BERTINIANORUM PARS TERTIA

inde ab a. 861 usque ad a. 882,

AUCTORE HINCARIO, REMENSI ARCHIEPISCOPO.

Galindo cognomento Prudentius, Tricassinæ civitatis episcopus, natione Hispanus, adprime litteris eruditus, qui ante aliquot annos Getescalco prædestinatiano restiterat, post felle commotus contra quosdam episcopos secum heretico resistentes, ipsius hæresis defensor acerrimus, indeque non modica inter se diversa et fidei adversa scripti-
5 tans moritur; sicque, licet diutino languore fatigaretur, ut vivendi ita et scribendi finem fecit.

Carolomannus, Hludowici Germaniæ regis filius, cum Resticio Winidorum regulo foederatur, a patre deficit, et Resticii auxilio magnam sibi partem usque ad Hin¹ fluvium paterni regni præsumit. Hludowicus socerum Karlomani filii sui,
10 Arnustum, honoribus privat, et nepotes ipsius a regno suo expellit; qui cum Adalardo, Irmintrudis reginæ avunculo, suo autem propinquo, quem Lotharius patris sui Hludowici factione insequatur, Karolum adeunt; a quo benigne suscipiuntur et honoribus consolantur. Sed et pene omnes qui nuper a Karolo ad Hludowicum defece-
rant, ad Karolum revertuntur, et ab eo familiaritate et honoribus redonantur.

15 Dani² qui pridem Morinum³ civitatem incenderant, de Anglis revertentes, duce Welando cum ducentis et eo amplius navibus per Sequanam ascendunt, et castellum in insula quæ Oscellus dicitur a Nortmannis constructum, et eisdem Nortmannos ob-
sident. Ad quorum obsidentium videlicet locarium⁴ quinque milia libras argenti cum animalium atque annonæ summa non modica de regno suo, ne deprædaretur, exigi
20 Karolus præcepit, et Sequanam transiens, Meidunum⁵ super Ligerim adit, Rodbertum⁶ cum placitis honoribus recipit. Qua occasione Gunfridus et Gozfridus, quorum consilio Karolus præfatum Rodbertum receperat, cum suis complicitibus gentilitia mobili-
tate et inolita consuetudine a Karolo ad Salomonem, Britonum⁷ duces, deficient. Interea Danorum pars altera cum sexaginta navibus per Sequanam in fluvium Tellas⁷
25 ascendunt, indeque ad obsidentes castellum perveniunt, et eorum societate iunguntur. Obsessi autem famis inedia et miseriæ omnia⁸ squallore compulsi, sex milia libras inter aurum et argentum obsidentibus donant eisque sociantur, et sic per Sequanam usque ad mare descendunt. Quos imminens hiems ingredi mare prohibuit, unde se
per singulos portus ab ipso loco Parisius usque secundum suas sodalitates dividunt.
30 Welandus autem per Sequanam usque ad castrum Milidunum cum sociis suis ascendit, Castellani vero cum Welandi⁹ filio Fossatis⁸ monasterium occupant. Hincmarus⁹, Durocortori Remorum archiepiscopus, synodo comprovinciali apud monasterium⁴ sanctorum Crispini et Crispiniani secus civitatem Suessionis Rothadam⁹, ipsius urbis epi-

a) brittonum Ch. ita scribitur. b) miseris omni Ch. et B. c) welando Ch. et B. d) ita correxi; Ch. et B. mar-
35 tyrium; in codice scriptum fuerit mirium. e) rothardum Ch.

1) In. 2) cf. chron. de gestis Norm. 3) Hun-
fridus, Morinensis seu Tarvannensis episcopus,
o sua urbe a Nortmannis fugatus, abdicandi in
40 perpetuum episcopatus consilium suscepit, eam-
que in rem consuluit Nicolaum papam, qui ei
sic respondit: *Scias, carissime frater, quod si
perniciosum est prætorem in tranquillitate navem
deserere, quanto magis in fluctibus.* Bouquet.
45 4) pretium locationis. 5) Meun, infra Aure-
lianens. 6) Robertus ille est, cognomento For-
tis, a quo reges Francorum tertiæ stirpis ori-
ginem trahunt. Bouq. 7) Iere in Normannia
in pago Tellau. Vales. Notif. p. 547. 548.
50 8) S. Maur des Fossés. 9) Hincmarus per
octo annos occasione quaesita Rothadam ab
episcopatu deiiciendi, hanc tandem captavit.

Rothadus presbyterum quemdam suæ dioce-
seos in stupro deprehensum canonicè deposue-
rat: et ille ad metropolitanum confugit, quem
episcopo infensum noverat. Hincmarus pres-
byterum sacerdotio fungi iussit post triennium,
iniuste depositum causatus, licet 32 episcopo-
rum iudicio eius exactoratio decreta fuisset.
Ad hæc presbyterum alterum, quem Rothadus
deposito substituerat, Hincmarus communionem
privavit; illum vero, qui ob stuprum deposi-
tus fuerat, ecclesiæ, cui fuerat antea præpo-
situs, restituit. Tam irregulari iudicio Rotha-
dus refragatus est; et Hincmarus, hoc anno
861 congregata synodo in suburbio Suessionen-
si, eum ut contumaciæ reum episcopali com-
munionem privavit. Bouq.

scopum, regulis ecclesiasticis obedire nolentem episcopali privat communione secundum decreta canonum, donec obediat.

Karolus, dimisso filio suo Hludowico sub Adalardi, Irmintrudis reginae avunculi, baiulatione ad custodiam regni contra Nortmannos, a quibusdam invitatus quasi regnum Provinciae adepturus, quoniam Karolus, Lotharii quondam imperatoris filius, inutilis atque inconueniens regio honori et nomini ferebatur, cum uxore Burgundiam usque ad civitatem Matescensium¹⁰ peragrat. Ubi rebus parum prospere gestis, et depraedationibus plurimis populo terrae ingestis, Pontigonem palatium redit, ibique missaticum ex parte Hludowici fratris sui, et Lotharii nepotis sui, ab Adventio, Mettensium civitatis episcopo, et Leutardo comite delatum audit, eosque absolvit, et diem natalis dominicae festive, ut moris est, celebrat.

862.

Karolus per Remis civitatem Suessionis venit, ubi non incerto nuncio comperit, quia filia eius Judith, relicta scilicet Edelholdi regis Anglorum, quae possessionibus venditis quas in Anglorum regno obtinuerat, ad patrem rediit, et in Silvanectis¹¹ civitatem debito reginae honore sub tuitione paterna et regia atque episcopali custodia servabatur, donec, si se continere non posset, secundum apostolum, scilicet competenter ac legaliter, nuberet, Balduinum comitem¹² ipso lenocinante, et fratre suo¹³ Hludowico consentiente, mutato habitu est secuta; sed et quia Hludowicus, filius eius, a praefatis Guntfrido et Gozfrido sollicitatus, relictis fidelibus patris, cum paucis noctu aufugit, et transfuga ad se sollicitantes pervenit. Unde rex Karolus episcopos et ceteros¹⁴ regni sui primores consulens, post mundanae legis iudicium canonicam^b in iamdictum Balduinum et Judith, quae cum fure cucurrit et adulteri, portionem se fecit, secundum edicta beati Gregorii „ut si quis viduam in uxorem furatus fuerit, et consentientes ei, anathema sint,“ depromi sententiam ab episcopis petiit. Abbatiam quoque sancti Martini, quam inconsulte praescripto filio suo Hludowico donaverat, non satis consulte Hucherto, clerico coniugato, donavit. Indeque Silvanectum perrexit, ubi dum moraretur, exspectans ut ad eum populus conveniret, quatenus aciebus dispositis ex utrisque suis ripis singulae aquae, Isara¹⁴ scilicet, Matrona et Sequana custodirentur, ne Nortmanni in praedam ire valerent, nuncium accepit, quia Danorum electi de his qui in Fossatis resederant, cum parvis navibus Meldensium¹⁵ civitatem adirent. Ipse¹⁶ autem cum eis quos secum habuit illo pergere maturavit; et quoniam, pontibus a Nortmannis destructis et navibus occupatis, eos adire non poterat, necessario usus consilio, pontem ad insulam secus Treiectum¹⁶ refecit, et Nortmannis descendendi aditum intercludit; scaras nihilominus ex utraque ripa Matronae ad custodiam deputat. Qua de re Nortmanni valde constricti, obsides electos et Carolo missos ea conditione donant, ut omnes captivos quos ceperant postquam Matronam intraverant, sine mora aliqua redderent, et aut cum aliis Nortmannis constituto die placiti a Sequana recedentes mare peterent, aut si alii cum eis redire non vellent, una cum exercitu Caroli retractantes ire bello appeterent; sicque, datis decem obsidibus, sunt ad suos redire permisi. Et post viginti circiter dies ipse Welandus ad Carolum veniens, illi se commendavit, et sacramenta cum eis quos secum habuit statim praebuit. Indeque ad naves regressus, cum omni Danorum navigio usque ad Gemeticum¹⁷, ubi illorum naves statuerunt reficere et vernale aequinoctium expectare, descendit. Refectis navibus, Dani mare petentes per plures classes se dividunt, et prout cuique visum est, in diversa vellicant; maior autem pars Britannos, qui Salomone duce habitant in Niustria, petit; quibus et illi iunguntur, qui in Hispania fuerant. De quibus Rodbertus duodecim naves, quas Salomon in contrarietatem eius locario iure conduxerat, in fluvio Ligeri capit, omnesque qui in illo fuere navigio interfecit, praeter paucos, qui fuga lapsi delituerunt. Rodbertus autem Salomonem sustinere non valens, cum prae-

a) remi Ch. b) canonicum Ch.

10) Maçon. 11) Senlis. 12) Flandriae. 13) i. aliter exponit vetus auctor, qui librum de vita sancti Faronis composuit. Bouq. 14) Judithae. 14) Oise. 15) Meaux. 16) Treiectum Baldulf vocatur, vulgo Tribaldou. Remmieges. 17) Lu-

fatis Nortmannis qui de Sequana exierunt, antequam illos Salomon sibi adversus eum adscisceret, datis utrimque obsidibus, in sex milibus argenti contra eundem Salomonem convenit. Welandus cum uxore et filiis ad Carolum venit, et christianus cum suis efficitur.

5 Carlomannus, Hludowici regis Germaniae filius, concessa sibi a patre regni portione quam pridem invaserat, et dato sacramento, ne amplius inde sine patris voluntate invaderet, cum patre pacificatur. Hludowicus denique, filius Caroli regis, consilio Guntrudi atque Gozfridi Salomonem adit, validam Brittonum manum obtinet, et cum eis Robertum patris fidelem impetit, Andegavum et alios quos adire potuit pa-
 10 gis caede, igni, depraedatione devastat. Robertus siquidem Britones redeuntes cum maxima depraedatione aggreditur, et plusquam ducentos Britonum primores occidit, et praedam excutit. Quem iterum Hludowicus bello querit, in fugam ab eo vertitur, et dispersis sociis vix evasit. Carolus rex Aquitanorum, Caroli regis filius, necdum
 15 quindecim annos complens, persuasione Stephani¹⁸ relictam Humberti comitis sine voluntate et conscientia patris in coniugem ducit. Sed et saepefatus Hludowicus, frater ipsius Caroli, e vestigio in ipso quadragesimae sanctae initio filiam Harduini quondam comitis, sororem scilicet Odonis sui multum complaciti, sibi coniugem copulat. Carolus, horum pater, omnes primores regni sui ad locum qui Pistis¹⁹ dicitur, ubi ex
 20 una parte Andella et ex altera Audura Sequanam influunt, circa Iunii Kalendas cum multis operariis et carris convenire facit, et in^b Sequana munitiones construens, ascendendi vel descendendi navibus propter Nortmannos aditum intercludit. Ipse cum uxore super Ligerim, in loco qui Maidunus²⁰ dicitur, datis per suos sacramentis, cum Carolo filio loquitur, et eo quasi subito sed voce submissa, et animo contumaci erecto, in Aquitaniam remeante, ipse ad Pistis, quo placitum simul et synodum²¹ ante condixerat, redit, et inter operandum de sanctae ecclesiae ac regni negotiis cum fidelibus suis tractat. Ubi Rothadus, Suessorum episcopus, homo singularis amentiae²², in synodo provinciali regulariter episcoporum communione privatus, cum sua se contumacia
 25 quatuor provinciarum concilio praesentavit; quem fraternus conventus, ne deponeretur, penitus sub appellatione sedis apostolicae servare disposuit. Sed isdem post eiusdem concilii iudicium unde^c appellaverat expetens, constitutis 12 ab eadem synodo iudicii exequendi iudiciis, novus Pharaon propter sui cordis duritiam, et vetera secula representans homo mutatus in belluam^d, propter designatos excessus qui in^e gestorum serie^f continentur, quoniam corrigi noluit, in suburbio Suessorum civitatis deponitur.²³ Interea contigit miraculum in civitate Morinensi.²⁴ Nam cuiusdam civis ipsius

35 a) evaderet B. b) in deest Ch. c) inde Ch. d) beluam Ch. e) qui in deest Ch. f) siriae Ch.

18) comitis Arvernorum. BOUQUET. 19) Pistae vulgo Pistres, locus in dioecesi Rotomagensi ad Indellae et Sequanae confluentem proximus Ponti-Archis (Pont de l'Arche). Andella seu
 40 Indella, vulgo Andelle, oritur in Vellocassum finibus, Audura seu Autura in Carnutibus, vulgo Eure. BOUQ. 20) Maidunus, seu Magdunum et Maudunum, in territorio Aurelianensi, vulgo Mehan sur Loire. BOUQ. 21) cf. Baluzii
 45 Capitularia edit. Chiniac. T. II. p. 153. 22) Noster hic auctor iniquior est Rothado, qui contra omnes regulas anno praecedenti in concilio Suessionensi episcopali communione privatus fuerat, et hoc anno 862 a sede sua pulsus est in alio concilio ibidem habito. Huius ultimi concilii acta rescidit Nicolaus I. papa in sua epistola ad episcopos qui Silvanectis congregati fuerant, ubi corrigendum Suessionis. BOUQ. 23) Hincmarus tres episcopos misit ad
 50 Rothadam, qui eum ad synodum iuridice vocarent; quibus ille respondit, integrum sibi non esse iudicium subire synodi, pendente appellatione ad Romanam sedem. Secundo et tertio citatus Rothadus idem respondit: tum qui sta-

bant a partibus Hincmari, data ipsi fide, persuasere ut ad locum synodo proximum regi occurreret, cum eius maiestate collocuturus: quod etiam innuerunt Suessionenses clerici. Progresso itaque Rothado rex benigne occurrit, ipsumque audivit supplicentem ut antea concessam Romam eundi facultatem non tolleret. Respondit rex id negotii spectare synodum, et archiepiscopum Remensem eius metropolitam; se vero episcoporum decreta executioni mandaturum. Rege ad synodum regresso, tres episcopi rursus Rothadam convenere, urgentes ut se synodo sisteret. Quem ubi in appellatione sua constantem compererunt, in cella recludi iusserunt, donec synodi iudicium exceperisset. Hincmarus Rothadam velut contumacem deposuit. Denuntiata fuit Rothado a tribus episcopis exautorationis sententia, moxque in carcerem coniectus est, spe ipsi facta abbatiae ab Hincmaro, si ab appellatione desisteret: ordinatusque est episcopus in eius locum. Haec discimus ex libello proclamationis ipsius Rothadi ad Nicolaum papam. BOUQUET. 24) Tervanna.

urbis mancipium mane in die assumptionis sanctae Mariae vestitum lineum, quod camisium vulgo vocatur, levigare incipiens, ut illud dominus suus ad missam procedens paratum portare quivisset, ad primum initium quo levigam imprimens traxit, vestimentum sanguineum est effectum; sicque quotiens idem mancipium levigam traxit, sanguis est subsecutus, usque quo vestimentum illud totum reiacenti sanguine est infectum. Quod vestimentum Hunfridus, ipsius civitatis episcopus, ad se fecit deferri, et in eadem ecclesia ad testimonium reservari. Et quoniam eadem festivitas ab incolis parochiae illius non feriabatur, et celebrari et feriari debito honore ab omnibus eandem solemnitatem praecepit.

Hludowicus, qui a patre dudum defecerat, ad eum redit, et veniam ab eo sed et ab episcopis pro suis excessibus postulans, patri de cetero fore fidelem districtissimis sacramentis se obligat; cui pater comitatum Meldensem et abbatiam sancti Crispini donans, cum uxore de Niustria ad se venire praecepit. Hunfrido, super quem Warengaudus infidelitatem miserat²⁵, petentibus suis fidelibus, ne confligat bello, concessit, ipsumque et Warengaudum pacificat.

Hludowicus, rex Germaniae, Lotharium nepotem suum apud Moguntiam accersiens, petit ut cum eo contra Winidos^a qui appellantur . . .²⁶, adversus eorum^b regulum . . .²⁷ cum apparatu hostili pergat; qui se primum iturum promisit, post vero a promissione sua defecit. Hludowicus autem, relicto in patria filio Carolo, quoniam nuper uxorem Ercangarii comitis filiam duxerat, Hludowicum filium suum secum ducens, aggreditur Winidos^c; unde amissis quibusdam primoribus et nihil prospere gestis, sub obtentu obsidum ad Francofurd palatium super Moenum fluvium revertitur.^d Dani magnam regni eius partem caede et igni vastantes praedantur; sed et hostes antea illis populis inexperti, qui Ungri²⁸ vocantur, regnum eiusdem populantur.

Lotharius Waldradam concubinam, maleficis ut ferebatur artibus dementatus, et ipsius pellicis, pro qua uxorem suam Theotbergam abiecerat, coeco amore illectus, faventibus sibi Liutfrido, avunculo suo, et Vultario, qui vel ob hoc maxime illi erant familiares, quod nefas est dictu quibusdam etiam regni sui episcopis consentientibus²⁹, coronat, et quasi in coniugem et reginam sibi, amicis dolentibus atque contradicentibus, copulat.

Hincmarus, Remorum episcopus, veniente Carolo rege in eandem civitatem, accitis comprovincialibus suis episcopis, matrem ecclesiam ipsius provinciae in honore sanctae Mariae, sicut et antiqua fuerat sacrata, venerabiliter dedicat.

Hludowicus, rex Germaniae, directis missis blandiloquis ad fratrem suum Carolum, obviam sibi in territorium Tullense^e venire petit; et quia Carolus cum Lothario ante colloqui noluit, quam fratri suo causas diceret quae ei in Lothario displicebant, non mediocri querela inde sermonibus est conflictum. Tandem Carolus cum episcopis qui secum erant, Hludowico et episcopis qui erant cum eo, scripto capitulatum ostendit, pro quibus Lothario communicare volebat, nisi profiteretur, quod inde aut certam redderet rationem, aut secundum auctoritatem dignam ostenderet emendationem. Post quam professionem sub hac convenientia Carolus et episcopi qui cum eo erant, in communionem Lotharii receperunt, et scriptas ac consiliariis recitatas adnunciationes, quas de illorum conventu debuerunt populo nunciare, usi consilio praecipue Hludowici.

a) winedos Ch. b) deest Ch. c) winedos Ch. d) apud Ch. deest; B. pergat. e) tullensem Ch. f) alloqui Ch. B.

25) i. e. quem infidelitatis accusaverat. 26) Abodriti. 27) Tabomiuzelem; cf. Ann. Fuldenses. 28) memoratu dignum, hoc iam anno 862 Ungros Germaniam invasisse. 29) Triplex de Lotharii et Theutbergae coniugio synodus Aquisgrani habita. Priores duae anno 860, in quarum altera regi renuntiarunt episcopi adulteram ipsam uxorem retinere non posse; in altera publicam Theutbergae poenitentiam decreverunt. In tertia hoc anno 862 congregata Lothario, ut aliud iniret coniugium, permiserunt. Huius tertiae synodi initium erat: Anno 862 indict. 10. die 3. Kalendarum Maia-

rum, ex vocatione domni Hlotharii gloriosissimi 45 regis, archiepiscopi eorumque coepiscopi Aquis convenerunt, videlicet Guntharius Agrippinensis archiepiscopus et sacri palatii archicapellanus, nec non et Theutgaudus Trevirensis archiepiscopus, Adventius Mediomatricorum episcopus, Atto 50 Virdunensis episcopus, Franco Tungrensis episcopus, Hungarius Traiectensis episcopus, Ratoldus Argentoratensis episcopus, ut divina auxiliante clementia, pro utilitate ac necessitate matris ecclesiae, apud memoratum serenissimum principem 55 fideliter ac salubriter pastoralis provisione intervenirent. Bovo.

dowicus et Lotharius Chuonradi, sui consiliarii, Caroli autem avunculi, qui superciliosa, sed frivola et nec sibi adeo nec pluribus proficua, more aucto, scientia nitetur, ne innotescerentur populo causas, quas Carolus Lothario reputabat, penitus reiecerunt. Verum Carolus contra eorum vota omnibus pleniter notum fecit, quia pro uxore, contra evangelicam et apostolicam auctoritatem relicta, altera ducta est, et quia uxori Bosonis³⁰ et Balduino qui filiam eius furatus fuerat in uxorem, excommunicatis communicaverunt, Lothario ante praedictam professionem communicare nolebat; sicque condicentes placitum sui conventus in futuro mense Octobrio in confinio Mosomagensis³¹ et Vonzensis³² comitatus, ab invicem secesserunt. Hludowicus ad reconciliandum vel ad resistendum filio suo Carlomanno, qui auxiliante Resticio, Winidorum regulo, contra patrem rebellaverat, Baioariam petiit. Carolus de Tullensi territorio per Pontigonem, inde versus litora Matronae fluminis Carisiacum revertitur, ibique dominici natalis diem reverentissime celebrat.

863.

Dani³³ mense Ianuario per Rhenum versus Coloniam navigio ascendunt, et depulato emporio quod Dorestatus dicitur, sed et villam non modicam^b ad quam Frisii confugerant, occisis multis Frisorum negotiatoribus^c et capta non modica populi multitudine, usque ad quamdam insulam secus castellum Novesium³⁴ perveniunt. Quibus Lotharius ex una parte Rheni cum suis et Saxones ex alia parte aggrediuntur, et usque circa Kalendas Aprilis consident; unde iidem Dani consilio Rorici, sicut accesserant, et recedunt.

Carolus, Lotharii imperatoris filius et rex Provinciae, diu epelevtica infirmitate vexatus moritur. Hludowicus frater eius, Italiae vocatus imperator, Provinciam venit, et quos potuit ipsius regni primores sibi conciliavit. Hoc audito, Lotharius illuc pergit, et mediantibus inter eos domesticis et amicis illorum placitum, quo simul redeant et de ipso regno apud se tractent, Hludowicus Italiam, Hlotharius in regnum suum revertitur.

Carolus rex Cenomannis^d civitatem adit, indeque usque ad monasterium quod Interamnis³⁵ dicitur procedit; ubi Salomon, dux Britonum, cum primoribus saepe gentis illi obviam venit, seque illi commendat et fidelitatem iurat, omnesque primores Britanniae iurare facit, et censum illius terrae secundum antiquam consuetudinem illi exsolvit. Cui Carolus ob fidelitatis suae meritum partem terrae quae Inter-duas-aquas dicitur, et abbatiam sancti Albini³⁶ in beneficium donat. Gozfridum et Roricum atque Heriveum, ceterosque qui ab eo nuper sicut et saepe defecerant, recipit, et cum indulgentia honoribus donat; indeque Cenomannis revertitur, et pascha Domini celebrat.

Hunfridus³⁷, Gothiae marchio, sine conscientia Caroli regis, factione solito more Tolosanorum, qui comitibus suis eandem civitatem supplantare sunt soliti, Tolosam Reimundo subripit, et sibi usurpat. Carolus rex de partibus trans-Sequanis regrediens, Lutardum, Papias episcopum, de parte Hludowici imperatoris Italiae, et Gebahardum, Spirensem episcopum, de parte Hludowici fratris sui, regis Germaniae, et Nantharium comitem de parte Lotharii, nepotis sui, accipit pro pace petentes; quam idem Carolus semper servare voluit, quantum infestatio contrariorum sibi permisit. Sed et alium missum fratris sui Hludowici, nomine Blitgarium, accipit, petentem ut Carlomannum, filium eius, a Resticio Winido desertum et a se fugatum, si ad illum vene-

^a) sueta Ch. ^a) refectio Ch. ^b) villam Nonmodocam Ch. et B., quod certe corrigendum erat. ^c) negotiatoribus Ch. ^d) cinomannis Ch.

³⁰) Ingeldrudi. ³¹) circa Mosomagum, Monzon ad Mosam. ³²) in dioecesi Remensi circa Vouzy seu Vouziers, inter pagos Remensem et Stadinensem cf. Vales. Not. p. 621. ³³) cf. chron. de gestis Norm. a. 864. ³⁴) Neus ad Rheum. ³⁵) vulgo Entrames; virginum monasterium erat in decanatu Sabloliensi (de Sablé) nunc cella seu prioratus abbatiae Auriensis (d'Evron.) Bouq. ³⁶) Andegavis, Saint

Aubin, Bouq. ³⁷) Mabillonius lib. 35. anal. Bened. num. 105. putat Hunfridum istum non alium esse ab Anafredo, comite pagi Narbonensis, cuius missi Imbertus et Adaultus a. 862 placitam Narbone habuerunt pro monasterio Montio-Olivi, sito in pago Carcassonensi ad fluvium Duranum. Dato et confirmato iudicio 14. Kalendas Decembris, anno 23. regnante Karolo rege. Bouq.

rit, non recipiat; quem non longo post tempore deceptum atque desertum a suis, sub conditione sacramenti pater suus Hludowicus recepit, et secum in libera custodia tenuit.

Carolus missos domni apostolici Nicolai, Rodoaldum^a scilicet, Portuensem episcopum, et Iohannem, Ficodensem^{b,38} episcopum, satis honorifice Successionis in monasterio sancti Medardi recipit. Quos aliquamdiu secum retinuit, et concessa Balduino³⁹, qui ad limina apostolorum confugium fecerat, indulgentia, pro cuius obtentu venerant, cum epistolis ad apostolicam sedem redire muneratos absolvit. Idem autem apostolicae sedis legati Mettis adeunt, synodum habituri ex delegatione apostolica circa medium mensem Iunium pro divortio, quod inter Lotharium et uxorem suam Theotbergam acciderat, et pro superinductione concubinae Waldradae, quam contra leges ecclesiasticas et mundanas in uxorem sibi asciverat. In qua synodo praefati missi corrupti muneribus, epistolas domni apostolici occultantes, nihil de his quae sibi commendata fuerunt, secundum sacram auctoritatem egerunt. Ut autem aliquid viderentur egisse, Guntharium, Coloniensem archiepiscopum, et Theutgaudum, Treverensem aeque archiepiscopum, cum veniis^c quas in eadem synodo subscripserunt episcopi regni Hlotharii, factione Haganonis, versuti et cupidissimi Italicae regionis episcopi^d, Romam ire iusserunt, ut iudicio domni apostolici ipsa causa diffiniretur. Dominus apostolicae quae acta fuerant plene cognoscens, et Rodoaldum similiter cupiditate in Constantinopoli cum Zacharia, socio suo, episcopo nuper corruptum damnare volens, synodum convocavit; quod sentiens Rodoaldus, noctu fuga lapsus disparuit. Guntharius vero et Theutgaudus Romam pervenientes, primum in synodo et postea in ecclesia sancti Petri, sicut habetur in subditis⁴⁰, ab apostolico sunt damnati:

Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris, Hincmaro Remensi, et Waniloni Rothomagensi, seu omnibus confratribus nostris, archiepiscopis et episcopis in regno Caroli, gloriosi regis, consistentibus. Scelus⁴¹ quod Lotharius rex, si tamen rex veraciter dici possit, qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrenat, sed lubrica enervatione magis ipsius illicitis motibus cedit, in duabus feminis, Theotberga scilicet et Waldrada, commisit, omnibus manifestum est. Sed et dudum episcopos Theotgaudum et Guntharium in tali facto eum habuisse auctores atque factores, pene totus nobis orbis undique ad limina seu sedem confluens⁴² apostolicam referebat, absentibus quoque id ipsum nostro scribentibus apostolatul. Quod nos tanto credere renuimus, quanto de episcopis tale quid audire nullatenus sperabamus; donec ipsi Romam tempore concilii venientes, coram nobis et sancta synodo tales inventi sunt, quales fuerant a multis saepissime praedicati; ita ut scriptura, quam suis stipulaverant manibus, quamque volebant ut nostro roboraremus chirographo, caperentur, et dum muscipulam innocentibus opponere satagerent, insidiis suis illaqueati sint. Sicque completum est Deo auctore, quod in proverbii legitur: frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Siquidem ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos vero qui in hoc flagitium falso cecidisse dicebamus, faciente Domino cum iustitiae propugnatoribus resurreximus et erecti sumus. Igitur decernente nobis⁴³ cum sancta synodo, in praesentia depositi et ab officio sacerdotali excommunicati atque a regimine episcopatus alienati indubitanter existunt. Unde vestra fraternitas canonum normam custodiens et decretorum sanctiones observans, caveat, ne hos quos nos⁴⁴ abiecimus, recipere in sacerdotum catalogo praesumat. Depositionis autem sententia, quam in praedictos Theotgaudum et Guntharium protulimus, cum ceteris capitulis quae sancto concilio nobiscum sanciente promulgavimus, inferius annexa monstrabitur.

„Cap. I. De synodo in Mettensium urbe a Theotgaudo et Gunthario
„archiepiscopis congregata, penitus abolenda,

„Synodum quae nuper, id est sub piissimo imperatore Hludowico, per indictio-

a) raduoldum Ch. b) ficodensem Ch. et B. c) et d) in saeculi eius codicibus aegra nonnunquam distinguuntur. e) legendum videtur cum gentis quas. d) regni . . . episcopi demum Ch. e) simili? f) nos deest Ch.

38) i. e. Cerviensem. Cervia Ravennatis ecclesiae est suffraganea. 39) Haec prae oculis habuisse videtur auctor genealogiae comitum Flandriae saeculo 12. scriptae, apud Martenium 50 tomo 3. Thea. Anecd. 40) cf. Ann. Fuldenses supra pag. 375.

„nem undecimam mense Iunio in Mettensium urbe ab episcopis qui nostrum praee-
nerant iudicium collecta est, quiq[ue] apostolicae sedis instituta temere violarunt, ex
„tunc et nunc et in aeternum iudicamus esse cassatam, et cum Ephesino latrocinio
„reputatam, apostolica auctoritate in perpetuum sancimus esse damnandam, nec vo-
5 „cari synodum, sed tamquam adulteris faventem, prostibulum appellari decernimus.

„Cap. II. Depositi^a Theotgaudi et Guntharii archiepiscoporum.

„Theotgaudum Trevirensem, primate[m] Belgicae provinciae, et Guntharium, Agri-
„pinae^b Coloniae episcopos, nunc coram nobis et sancta synodo sub gestorum inasua-
„tione, qualiter causam Lotharii regis et duarum mulierum eius, Theotbergae scilicet
10 „et Waldradae, recognoverint et iudicaverint, scriptum super hoc propriis roboratum
„manibus offerentes, nihilque se plus vel minus aut aliter egisse, ore proprio
„multis coram positis affirmantes, et sententiam, quam a sede apostolica in Ingil-
„drudem, uxorem Bozonis, sanctissimus frater noster, Mediolanensis archiepiscopus,
15 „Tado et ceteri coepiscopi nostri petiverant emittendam, et nos divino succensi zelo
„sub anathematis obestatione canonice protuleramus, publice viva voce se violasse
„confitentes; in quibus omnibus invenimus eos apostolicas atque canonicas sanctiones
„in pluribus excessisse, et aequitatis normam nequiter temerasse; omni iudicamus
„sacerdotii officio manere penitus alienos, Spiritus sancti iudicio et beati Petri per
20 „nos auctoritate omni episcopatus exutos regimine consistere diffidentes. Quod si
„iuxta praecedentem consuetudinem tamquam episcopi ausi fuerint aliquid de sacro
„ministerio contingere, nullo modo liceat eis, nec in alia synodo restitutionis spem
„aut locum habere satisfactionis, sed et communicantes eis omnes abici^c de ecclesia, et
„maxime, si postea quam didicerint^d adversus memoratos prolatam fuisse sententiam,
25 „eisdem communicare tentaverint.^e

„Cap. III. De ceteris episcopis.^f

„Ceteri autem episcopi, qui complices horum, Theotgaudi scilicet et Guntharii, vel
„sectatores esse feruntur, si cum his coniuncti seditiones, coniurationes, vel conspi-
„rationes fecerint, vel si a capite, id est a sede beati^g Petri, illis haerendo dissen-
„sint, pari cum eis damnatione teneantur abstricti. Quod si cum sede apostolica,
30 „unde eos principium episcopatus sumpsisse manifestum est, sapere de cetero per se-
„metipsos, vel missis ad nos legatis cum scriptis suis, se professi extiterint, nove-
„rint sibi a nobis veniam non negandam, nec^h amissionem honorum suorum pro re-
„troactis praesumptionibus aut subscriptionibus, quas in profanis fecerunt gestis, per
„nos ullo modo formidandam.

„Cap. IV. De Ingiltrude.ⁱ

35 „Ingiltrudem, filiam quondam Mactifredi comitis, quae, Bozone proprio viro relicto,
„ecce iam per septem circiter annos hac atque illuc vagabunda discurrit, nuper cum
„sautoribus^j suis regulariter anathematizavimus, sed propter contumaciam^k iterato
„anathematis duximus vinculis innondandam. Sit igitur a Patre et Filio et Spiritu
„sancto, uno et vero Deo, et ab omnibus sanctis patribus, et ab universa sancta Dei
40 „catholica et apostolica ecclesia, et a nobis penitus anathema, cum omnibus complici-
„bus, communicatoribus atque auxiliatoribus suis, ita ut, sicut iam decrevimus^l, si quis ei
„communicare vel favere in aliquo praesumpserit, siquidem clericus fuerit, eodem vin-
„culo constrictus officium clericatus amittat, monachi vero et laici, si inobedientes decreto
„praesenti fuerint, similiter anathematizentur. Sane si eadem mulier ad virum suum
45 „reversa fuerit, vel apostolicam beati Petri sedem Romam properans accesserit, ve-
„niam ei post dignam satisfactionem proculdubio non denegabimus, verum tamen
„sub priori vinculo anathematis, quo illam prius et nunc obligavimus, interim con-
„stricta permaneat. Si quis autem eidem Ingiltrudi^m ad apostolicam beati Petri se-

a) deposito Ch. b) agrippinae Ch. c) abici B. abici Ch.; nec diffiteor, mihi ita in codice legi persuasum esse;
50 nam rarissime in medi aevi libris abicere, reiicere, traicere et alia eiusmodi repereris. d) didicorant Ch.
e) tentaverunt Ch. f) superscriptiones desunt apud Ch. g) beati deest Ch. h) ne Ch. i) factoribus Ch. k) pro-
per contumaces eam iterato Ch. l) decernimus Ch. m) ingeldrudi Ch.

„dem Romam specialiter properanti vel occurrenti nescius communicaverit, aut sciens
„opem in veniendo praestiterit, nullo pro hoc vinculo teneatur annexus.

„Cap. V. De sententiis atque interdictis sedis apostolicae.

„Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones vel decreta pro catholica fide,
„pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum
„vel interdictione imminentium vel futurorum malorum a sedis apostolicae praesule
„salubriter promulgata contempserit, anathema sit.“
Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

Carolus 8. Kalend. Novembris synodum in Vermeria palatio habuit, ibique abba-
tiam sancti Carilephi⁴¹ super Rotbertum, episcopum Cinnomannicae urbis, qui eam
per apostolicam commendationem iuri sui episcopatus mancipatam tenere volebat, le-
galiter evindicavit, et Rothadam nuper depositum, sicut dominus papa ei mandaverat,
cum suis et episcoporum litteris atque vicariis Romam misit. Judith, filiam, suam, per
deprecationem domni apostolici ad pacem, et legatum Mahomet, regis Sarracenorum,
cum magnis et multis muneribus ac litteris de pace et foedere amicali loquentibus so-
lemni more suscepit; quem cum honore et debito salvamento ac subsidio necessario in
Silvanectis civitate opportunum tempus, quo remitti honorifice ad regem suum posset, op-
periri^b disposuit. Indeque cum valida manu ad recipiendum virtute filium suum Carolum,
si aliter nollet venire, hostiliter versus Aquitaniam pergit, et ad Autisiodorum civitatem
usque pervenit; ibique filiam suam Judith, sicut dominus apostolicus eum petierat,
consilio fidelium suorum Balduino, quem sequuta fuerat, legaliter coniugio sociari
permisit. Inde Nivernum civitatem perrexit, ubi filium suum Carolum ad se venien-
tem recepit, et sibi fidelitatem et debitam subiectionem promitti sacramento praece-
pit, et omnes primores Aquitaniae iterum sibi iurare fecit. Duo quoque Nortmanni,
qui nuper cum Welando christianitatem dolo, ut tunc dicebatur et post claruit, postu-
lantes de navibus exierunt, super eum⁴² infidelitatem miserunt; quorum unus secun-
dum gentis suae morem cum eo negante armis coram rege contendens, illum in cer-
tamine interfecit. Interea tristi nuncio comperit, quod Nortmanni Pictavis venerant,
et sub redemptione civitate servata, ecclesiam sancti Hilarii, magni confessoris, in-
cenderant. Natale autem Domini in eodem loco secus Nivernum civitatem, ubi filium
suum receperat, celebravit.

864.

Carolus Aquitanos hostiliter contra Nortmannos, qui ecclesiam sancti Hilarii in-
cenderant^a, disposito exercitu ire praecipiens, filium et aequivocum suum Carolum
secum ducens, Compendium rediit, missos suos ad recipiendas civitates et castella in
Gothiam misit. Nortmanni Arvernum civitatem petunt, ubi Stephanum, Hugonis fi-
lium, cum paucis suorum interfectum, impune ad suas naves redeunt. Pippinus, Pip-
pini filius, ex monacho laicus et apostata factus, se Nortmannis coniungit, et ritum
eorum servat. Carolus iuvenis, quem pater nuper ab Aquitania receptum Compen-
dium secum duxerat, noctu rediens de venatione in silva Cotia iocari cum aliis iuve-
nibus et coaevis suis putans, operante diabolo ab Albuino iuvene in capite spatha per-
cutitur pene usque ad cerebrum; quae plaga a tempore sinistro usque ad malam^e dex-
trae maxillae pervenit.

Lotharius, Lotharii filius, de omni regno suo quatuor denarios ex omni manso
colligens, summam denariorum cum multa pensione farinae atque pecorum necnon
vini ac sicerae Rodulfo Nortmanno, Herioldi filio, ac suis locarii nomine tribuit.

Hludowicus, imperator Italiae nominatus, incentore Gunthario ad suam iniuriam
referens, quoniam legatos sui fratris Lotharii per ipsius fiduciam et interventionem
Romam directos apostolicus, ut supra monstravimus, degradavit, seque ipsum furore
non capiens, comitantibus secum eisdem legatis Theutgaudo atque Gunthario, cum

a) litteris Ch. b) operiri Ch. c) incenderint Ch. d) incenderant Ch. e) malum Ch.

41) Saint Calais. Bouq. 42) i. e. Welandum.

coniuge Romam ea intentione pergit, quatenus aut papa Romanus⁴³ eosdem restitueret episcopos, aut hoc facere non volenti noxie quodammodo manum mitteret. Quod audiens apostolicus, cum litanis generale ieiunium sibi et Romanis indixit, ut Deus apostolorum suffragiis praefato imperatori mentem bonam et reverentiam erga divinum cultum et apostolicae sedis auctoritatem donaret. Imperatore autem perveniente Romam et secus basilicam beati Petri degente, clerus et populus Romanus cum crucibus et letaniis, ieiunium celebrantes, beati Petri memoriam adunt, et ab hominibus imperatoris, cum gradus ante basilicam beati Petri coeperunt ascendere, in terram prostrati, et variis ictibus flagellati, et crucibus ac vexillis con fractis, qui evadere potuerunt fugati sunt; in quo tumultu et crux mirabilis et veneranda a sanctae memoriae Helena decentissime fabricata, in qua lignum mirificae crucis posuit et sancto Petro munere maximo contulit, con fracta et in lutum proiecta est, unde a quibusdam, ut fertur Anglorum gentis hominibus, collecta et custodibus reddita est. Quae flagitia ut apostolicus in Lateranensi palatio degens comperit, et paulo post illum capiendum non incerto nuncio didicit, latenter navem intravit, et per Tiberim^a ad ecclesiam sancti Petri se contulit, ubi duobus diebus ac noctibus sine cibo ac potu mansit. Interea homo cuius praesumptione praefata crux veneranda con fracta fuerat, moritur, et imperator febre corripitur. Quapropter coniugem ad apostolicum mittit, cuius fidei iussione apostolicus ad imperatorem venit, et habita mutua sermocinatione, sicut inter eos convenit, apostolicus Romam ad Lateranense palatium rediit. Tunc imperator Guntharium et Theutgaudum degradatos, ut secum venerant, Franciam redire praecipit. Tunc Guntharius haec diabolica capitula et hactenus inaudita, quae cum hac praefatione, quando Romam, ut praemisimus, in Hludowici obsequio rediit, episcopis regni Lotharii misit, per Hilduinum fratrem suum clericum, adiunctis ei suis hominibus, apostolico misit, dans illi in mandatis, ut si apostolicus illa nollet recipere, super corpus beati Petri ea iactaret:

Sanctis ac venerandis fratribus et coepiscopis Gunthariū atque Theotgaudum in Domino salutem. Rogamus suppliciter carissimam fraternitatem vestram, ut nobis pro vobis assidue orantibus sanctarum precum solatia instanter impendatis, et ne turbemini neque terreamini pro his, quae fama forte de nobis ac vobis sinistrius nuntiat.^b Confidimus de Domini nostri clementissima bonitate, quia neque in regem nostrum neque in nos, opitulante Deo, inimicorum praevalerunt insidiae, neque gaudent de nobis adversarii nostri. Nam quamvis dominus Nicolaus qui dicitur papa, et qui se apostolum inter apostolos adnumerat, totiusque mundi imperatorem se facit, ad illorum instinctum et votum, quibus conspiratus favere dinoscitur, nos damnare voluisset, tamen modis omnibus Christo propitio suae insaniae renitentes invenit, et quidquid inde fecit, non mediocriter illum postmodum poenituit. Misimus vobis haec subscripta capitula, quibus cognoscatis nostram adversus praefatum pontificem querimoniam. Nos autem egressi a Roma longiusque recedentes, iterum ad Romam revocati sumus. Quo nos incipientes reverti, has vobis litterulas scripsimus, ut non miremini, quod longiores agimus moras. Dominum regem nostrum tam per vos ipsos quam per vestros missos et litteras saepius visitate et confortate, eique quoscumque potestis amicos et fideles conciliate, maxime Hludowicum regem admonendo semper invitate, et cum illo de communi utilitate diligenter inquirete, quoniam in pace eorum regum^c erit pax nostra. Aequo animo estote et tranquillo corde domini fratres, quia Deo volente talia vobis nuntiare^d speramus, in quibus absque errore poteritis advertere spiritum Domini docentem quid et quomodo agere debeatis. Tantum omnimodis praefatum regem commonere curate, ut inter varias suggestiones ita maneat immobilis, donec et ipse rerum causas cognoscat. Ceterum desiderantissimi fratres necessarium vobis est et laude dignum, ut promissam regi nostro fidem coram Deo et hominibus inviolabiliter conservemus. Deus omnipotens vos in suo sancto servitio^e conservare dignetur.

a) tyberim Ch. b) nunciat Ch. c) regnum Ch. d) nunciare Ch. e) servitio Ch.

43) Orationem anonymi cuiusdam episcopi hac apud Muratorium SS. Ital. T. II. P. II. p. 135. occasione in synodo Romana habitam videsis Extat in codice ms. bibliothecae Ambrosianae.

„Cap. 1. ⁴⁴ Audi domne papa Nicolae; patres et fratres coepiscopi nostri ad te nos direxerunt, et nos sponte venimus, consulere videlicet tuum magisterium super his quae pariter, prout nobis visum fuit, et adiicientibus et approbantibus notum esse potuit, iudicavimus, auctoritates rationesque quas secuti fuimus scriptis ostendentes, ut tua sapientia perscrutatis omnibus, quid inde sentiret et quid vellet nobis demonstraret. Et si illud melius tua sanctitas inveniret, ut nos instrueres et doceres hoc, humiliter postulamus, parati quidquid rectius et probabiliter insinuares, una cum confratribus nostris sanis acquiescere documentis.

„Cap. 2. Sed nos per tres hebdomadas tuum expectantes responsum, nihil certitudinis nihilque doctrinae nobis expressisti, sed tantum quodam die in publico dixisti, nos excusabiles apparere et innocentes iuxta nostri adsertionem libelli.

„Cap. 3. Ad ultimum nos evocati, ad tuam praesentiam deducti sumus nihil adversitatis suspicantes, ibique obseratis ostiis conspiratione more latrociniali facte, et ex clericis et laicis turba collecta et permixta, nos opprimere inter tantos violenter studuisti, atque sine synodo et canonico examine nullo accusante, nullo testificante, nullaque disputationis distinctione dirimente vel auctoritatum probatione convincente, absque nostri oris confessione, absentibus aliis metropolitanis et dioecesanis coepiscopis et confratribus nostris, extra omnium omnino consensum tuo solius arbitrio et tyrannico furore damnare nosmet voluisti.

„Cap. 4. Sed tuam maledictam sententiam, a paterna benignitate alienam, a nostra fraterna caritate extraneam, adversum nos iniuste et irrationabiliter contra leges canonicas prolatam, nequaquam recipimus, immo cum omni coetu fraterno quasi maledictum frustra prolatum contemnimus atque abiicimus. Te ipsum quoque, damnatis et anathematizatis sacramque religionem abiicientibus ac contemnentibus faventem et communicantem, in nostram communionem nostrumque consortium recipere nolimus, contenti totius ecclesiae communionem et fraternam societatem, quam tu arroganter te superexaltans despicias, teque ab ea elationis tumore indignum faciens sequestras.

„Cap. 5. Igitur ex tuae levitatis temeritate propria tibi sententia anathematizatis pestem inflixisti, exclamans: qui apostolica praecepta non servat, anathema sit, quae tu multipliciter violare et violasse dinosceris, divinas simul leges et sacros canones quantum in te est evacuans, praedecessorum tuorum, pontificum Romanorum, vestigia sequi nolens.

„Cap. 6. Nunc ergo quia fraudulentiam et calliditatem tuam experti sumus, non quasi ad illatam nobis contumeliam provocati sumus, sed contra tuam iniquitatem zelo accensi, nec nostrae vilitatis personam attendentes, sed omnem nostri ordinis universitatem cui vim inferre conaris prae oculis habentes.

„Cap. 7. Quid nostrae specialis propositionis summa fuerit, in paucis replicamus. Lex divina et canonica aptissime probat, etiam venerandae seculi leges adstipulantur, quod nulli licet ingenuam virginem alicui viro tradere in concubinatum, maxime si illa puella numquam illicitae adsentire voluit copulae; et quia suo viro parentum consensu, fide, affectu ac dilectione coniugali sociata est, uxor profecto, non concubina, habenda sit.“

Apostolicus autem praecognitus haec recipere noluit. Suprascriptus autem Hilduinus armatus cum hominibus Guntharii ecclesiam beati Petri apostoli sine ulla reverentia intrans, diabolicum scriptum, sicut suus frater Guntharius ei praeceperat, si apostolicus illud nollet recipere, super corpus beati Petri iactare voluit, et a custodibus prohibitus, eosdem custodes cum fustibus tam ipse quam et sui complices verberare coeperunt, adeo ut unus ibidem occisus fuerit. Tunc ipsum scriptum super corpus beati Petri iactavit, seque isdem et qui cum eo venerunt evaginatis gladiis protegentes, de ecclesia exierunt, et ad Guntharium peracto lugendo negotio redierunt. Imperator post paucos dies, patris a comitatu suo multis depraedationibus et mansionum destructionibus ac sanctimonialium ceterarumque feminarum constuprationibus atque hominum caedibus necnon et ecclesiarum infractionibus, Roma exiens, Raven-

a) cum deest Ch. b) effectu B.; sed fortasse typographi vitio.

44) cf. ann. Fuldens. supra pag. 377.

nam venit, ibique pascha dominicum cum tali sicut meruit Dei et apostolorum gratia celebravit. Guntharius autem in ipsa coena Domini Coloniam veniens, missas celebrare et sacrum chrisma conficere, ut homo sine Deo, praesumpsit; Theutgaudus vero a ministerio, sicut ei fuerat praeceptum, se reverenter abstinuit. Ceteris denique episcopis apud Lotharium id satagentibus, episcopatum a Gunthario Lotharius tulit, et suo tantum consilio Hugoni, Conradi, Caroli regis avunculi, et matererae suae filio, tonsura clerico et ordinatione tantummodo subdiacono, moribus autem et vita a fidei laico discrepanti donavit; unde motus Guntharius, quidquid de thesauro ecclesiastico in eadem civitate fuit residuum auferens, Romam iterum, ut omnia Lotharii et sua figmenta de Theutberga et Waldrada apostolico ex ordine pandat, regreditur. Sed et episcopi regni Lotharii legatos suos cum libellis poenitentiae et professionibus canonicis, quoniam ab evangelica veritate et apostolica auctoritate sacrisque regulis in causa Theutbergae ac Waldradae non mediocriter devierant, ad apostolicum dirigunt. Lotharius vero, Ratoldo, Argentoratensis urbis episcopo, cum scriptis falsa more suo de sua excusatione et voluntaria correctione loquentibus praemisso, ad apostolicum ipse per Gundulphi villam⁴⁵ et Romerici montem⁴⁶ obviam fratri suo ad locum qui Urba⁴⁷ dicitur vadit. Carolus cum epistolis per Rodbertum, Cinomannicae urbis episcopum, Romam, sicut apostolicus iusserat, Rothadum^a dirigit; sed et episcopi regni eius vicarios suos cum synodici litteris de causa ipsius Rothadi ad apostolicam sedem mittunt; quibus Hludowicus transitum denegat. Ipsi autem legati tam regis quam episcoporum impossibilitatis suae causas Romam veniendi clanculo papae cognitae faciunt, Rothadus simulata infirmitate Vesontio^b, ceteris patriam repedantibus, remanet, et post aliorum regressum, per Curiam, suffragantibus sibi Lotharii et Hludowies, Germaniae regis, fautoribus, Hludowicum⁴⁸ imperatorem Italiae adiit, quatenus ipsius solatio Romam valeat pervenire. Missi regis Caroli parum pro quibus missi fuerant utilitatis agentes, a negotio^c revertuntur, et Huntfrido, dimissa^d Tolosa ac Gotia, per Provinciam in partes Italiae transeunte, iterum alios missos ad recipiendas civitates et castella Carolus ad Tolosam: et in Gotiam mittit.

Hludowicus, rex Germaniae, hostiliter obviam Bulgarorum Cagano . . . nomine, qui christianum se fieri velle promiserat, pergat; inde ad componendam Winidorum marcam; si se prosperari viderit, perrecturus. Nortmanni qui cum plurimo navigio in Flandris appulerunt, resistentibus sibi pagensibus per Rhenum ascendunt, et vicina regnorum Lotharii ac Hludowici ex utraque ripa ipsius fluminis vastant. Carolus⁴⁹ Kalendas Junii in loco qui Pistia dicitur generale placitum habet, in quo annua dona sed et censum de Britannia a Salomone, Britannorum duce, sibi directum more praedecessorum suorum, quinquaginta scilicet libras argenti, recipit, et firmitates in Sequana, ne Nortmanni per eundem fluvium possint ascendere, ibidem fieri iubet. Capitula etiam ad triginta et septem consilio fidelium suorum more praedecessorum ac progenitorum suorum regum constituit, et ut legalia per omne regnum suum observari praecepit.

Pippinus⁵⁰ apostata a Nortmannorum collegio ab Aquitanis ingenio capitur, et in

a) rothardum Ch., qui infra rothadi scribit. b) vesontio Ch. c) negotio Ch. d) dimisso Ch. et B. e) aut hic nomen cagani aut post Bulgarorum vocem regi escidisse patet.

45) Gondreville prope Toul. 46) Remiremont. 47) Orbe. 48) Rothadus a Ludovico imperatore liberum transitum impetravit, et mense Junio huius anni 864 solus Romam pervenit. Bouq. 49) Edictum Pistense 7. Kal. Iulii edictum est. Baluzii Capit. T. II. 50) Hincmarus Remorum archiepiscopus in consilio de Pippini poenitentia sic habet: Unde, quantum mihi videtur, non praedudans synodali sententiae de Pippino decretae, sed confusus de Dei misericordia, qui per apostolum suum dicit, ut superexaltet misericordia iudicium, et de caritate confratrum nostrorum, exhortandus est Pippinus, ut puram confessionem de omnibus peccatis suis, quae ab incunte aetate perpetravit, secrete faciat: quia forte talia fecit, quae turpe est etiam in publicum dicere: et de hoc quod suum habitum dimisit, et se periuravit, et quia cum paganis se iunxit (de qua sua coniunctione multa mala sunt perpetrata), coram ecclesia inter publice poenitentes se lacrymabiliter accuset, et poenitentiam et reconciliationem humiliter petat: et de omnibus, quae vel secrete confessus fuerit, vel publice se accusaverit, per manus impositionem episcopalis auctoritatis publice reconcilietur, et reconciliatus tonsuram clericalem accipiat, et habitum monasticum recipiat, et profiteatur de cetero servare quae expetit et expedit: et sic communionem sacri altaris recipiat. Reconciliatus autem bene tractetur, ut tali loco sub libera custodia misericorditer custodiatur, et custodes monachos ac bonos canonicos, qui eum exhortentur, et quorum doctrina et exemplo bene de cetero vivere, et praeterita peccata plangere discat: et

eodem placito praesentatur, et a regni primoribus, ut patriae et christianitatis proditor, et demum generaliter ab omnibus ad mortem diiudicatur, et in Silvanectis artissima custodia religatur. Bernardus, Bernardi quondam tyranni carne et moribus filius, licentia regis accepta de eodem placito quasi ad honores suos perrecturus, super noctem armata manu regreditur, et in silva^a se occultans, ut quidam dicebant, regem qui patrem suum Francorum iudicio occidi iusserat, et ut quidam dicebant, Rodbertum et Rannulfum, regis fideles, malitiis^b occidere locum et horam expectat. Quod regi innotuit, et mittens qui eum caperent et ad praesentiam illius adducerent, fuga sibi consuluit; unde iudicio suorum fidelium honores quos ei dederat rex recepit, et Rodberto, fideli suo, donavit.

Egfridus⁵¹, qui transactis temporibus cum Stephano filium et aequivocum regis ab obedientia paterna subtraxerat, a Rodberto capitur, et regi in eodem placito praesentatur; cui rex deprecatione ipsius Rodberti ceterorumque suorum fidelium quod in eum commiserat perdonavit⁵², et sacramento firmatum ac sua gratia muneratum in laesum abire permisit. Carolus a loco qui Pistis dicitur revertens, intrat Compendium circa Kalendas Iulii, missum Mahometh, regis Sarracenorum, qui ante hyemem ad se venerat, muneratum cum plurimis et maximis donis per suos missos ad eundem regem satis honorifice remittit. Carolomannus, filius Hludowici regis Germaniae, qui in libera custodia cum patre suo morabatur, simulans se venatum ire, a patre fuga labitur, et marcas sibi a genitore ablatas cum consensu marchionum qui eum tradiderant reoccupat. Quem pater e vestigio insequens, sub firmitatum conditione^c ad se venire facit, et ei honores donat. Indeque revertens versus palatium Franconoford, in quodam broilo⁵³ cervum venans de caballo cadit, et costis laesus in vicino monasterio iacet, filiumque suum Hludowicum ad praedictum palatium, ubi uxor eius erat, praemittit, ipseque in brevi convalescens subsequitur.

Nicolaus papa denuo epistolas per omnes archiepiscopos et episcopos Galliarum, Germaniarum et Belgicae provinciae mittit pro confirmatione depositionis Theutgaudi Treverorum, et Guntharii Coloniensis archiepiscoporum. Sed et aliis episcopis, qui ex regno Lotharii in divortio^d Theutbergae et superinductione concubinae Waldradae consenserunt, et ad eum cum professione sua miserunt epistolas suas, indulgentiam largiendo, sicut in scripto superius continente promiserat, dedit. Synodum Romae convocat circa Kalendas Novembris, indicans se in ea eorumdem olim archiepiscoporum depositionem denuo confirmaturum, et tractaturum de causa Lotharii et Ignatii, Constantinopolitani episcopi, praecedenti⁵⁴ anno depositi, in cuius loco quidam laicus atonsus et mox episcopus est ordinatus. Ad quam synodum praedicti Theutgaudus et 35 Guntharius sponte perrexerunt, putantes Hludowici imperatoris interventu ab apostolico posse restitui.

Hludowicus, Italiae imperator nominatus, a cervo quem in rugitu⁵⁵ positum sagittare voluit, gravissime vulneratur. A Nicolao, Romanae sedis pontifice, per Arsenium apocrisarium petitur, ut eidem papae legatos suos liceat pro quibusdam causis ecclesiasticis ad Carolum mittere; sed credens, quia non sincera intentione adversus eum velit in Franciam missos suos dirigere, contradicit.

Hugbertus, clericus coniugatus et abbas monasterii sancti Martini, qui sancti Mau-

a) sylva Ch. b) malitiis Ch. c) conditionem Ch. et B. d) divorcio Ch.

quorum providentia et loci convenientia ita custodiatur, ut ad pristinum vomitum redire nequeat, etiamsi diabolo suadente voluerit: et redivivum scandalum per eum in sancta ecclesia et in ista christianitate oriri non possit. Accipe, pater et fili, istam rotulam, sed et illam de cognatione non coniungenda, et porta illas domno regi, et relege coram illo: et de ista fac secundum eius consilium et commendationem; et de illa de cognatione non coniungenda, per eius consilium et auxilium sequere sacras auctoritates tibi directas. Providentia de Pippino non est negligenda; et ut certi ac fideles custodes illi adhi-

beantur, satis est procurandum: nec obliviscendum quod de eo in monasterio sancti Medardi accidit, et quod de Karlomanno in Corbeia evenit. Nam quod factum est, adhuc fieri potest. Bouq. 51) Egfridus idem videtur esse ac Acfridus, cui iam abbatiam sancti Hilarii habenti dedit Carolus calvus comitatum Bituricensem a. 867. Bouq. 52) perdonare, pardonner. 53) nostrum Brühl, nemus. 54) Ignatius anno 861 exauctoratus fuit in pseudo-synodo Constantinopolitana. Photius episcopus ordinatus 25. die Decembris a. 857, anno 858 in Ignatii locum iam intrusus fuerat. Bouq. 55) gallice rut.

ricii abbatiam et alios honores Hludowici, imperatoris Italiae, contra voluntatem ipsius tenebat, ab hominibus eius occiditur, et Theotberga soror eius, abiecta Lotharii, ad fidem Caroli venit, cui Carolus Avenniacum⁵⁶ monasterium donat, et abbatiam sancti Martini Ingelwino, diacono palatii sui, committit. Rodbertus, comes Andegavensis, aggre-
 5 aggre- diens^a duos cuneos de Nortmannis qui in Ligeri fluvio residebant, unum quidem exceptis paucis evadentibus interfecit, et altero maiore retro superveniente vulneratur; unde paucis suorum amissis, sibi secessu consuluit, et post paucos dies convaluit.

865.

Carolus rex nativitatem Domini in Carisiaco palatio celebrat. Venum villam veniens circa medium Februarii mensem, fratrem suum Hludovicum in villa Tusia-
 10 co⁵⁷ cum filiis venientem satis honorifice suscepit, ibique omnibus cum^b illorum fide- libus consideratis, missaticum per episcopos, Alfridum⁵⁸ videlicet et Erchanratum⁵⁹, Lothario nepoti suo transmittunt, mandantes ut quia saepe dicebat se Romam iturum, prius secundum domni apostolici et eorum hortamentum emendaret, quod contra leges
 15 tunc ordinato regno suo, si vellet, pro indulgentia petenda et obtinenda ad apostolorum limina properaret. Lotharius vero putans, quod sibi regnum subripere et inter se vellent dividere, Liutfridum, avunculum suum, ad fratrem et Italiae imperatorem transmittit, petens illum apud apostolicum obtinere, quatenus pro eo patris suis^c epistolas mitteret, ut pacem servantes de regno suo nullum ei impedimentum face-
 20 rent; quod et Hludovicus imperator obtinuit.

Interea⁶⁰ Nortmanni residentes in Ligeri, cum maximo impetu, faciente divino iudicio, secundo vento per eundem fluvium usque ad monasterium sancti Benedicti quod Floriacus dicitur navigant, et idem monasterium incendunt, et in redeundo Aurelianis civitatem et monasteria ibidem et circumcirca consistentia igne cremant,
 25 praeter ecclesiam sanctae Crucis, quam flamma, cum inde multum laboratum a Nortmannis fuerit, vorare non potuit. Sicque per amnis alveum descendentes et vicina quaeque depopulantes, ad stationem suam reversi sunt. De Tusiaco Hludovicus Baioariam pergens, Carolomanno filio sibi familiariter reconciliato, marcas quas ab eo tulerat reddidit, et ad Franconford palatium rediit. Carolus autem per Attiniacum
 30 ad Silviacum⁶¹ veniens, ibidem sacram quadragesimam^d et pascha Domini celebrat, et Bernardum, ex quodam Bernardo⁶² et filia Rorigonis comitis natum, in Gothiam mit- tens, partem ipsius marchiae⁶³ illi committit; et sic demum Venum villam veniens, episcopos ac ceteros Aquitaniae primores ibidem obvius suscepit. Ad quorum multam petitionem filium suum Carolum necdum bene spassatum⁶⁴ in Aquitaniam cum regio
 35 nomine ac potestate redire permittit.

Nicolaus papa Arsenium, Ortensem episcopum et consiliarium suum, cum episto- lis ad Hludovicum et Carolum fratres, sed et ad episcopos ac primores regnorum il-

a) rediens Ch. b) cum omnibus Ch. c) patris suus Ch. d) sacrum quadragesima Ch.

56) Avenai in dioecesi Remensi. Bouq. 57) vil-
 40 la in pago Tullensi, Labbeo *Tousy*, Michaeli Germano lib. 4. de re diplomatica *Tullei aux grosseilles*. Bouq. 58) Hildesheimensem. 59) vi- detur esse Catalaunensis, qui infra Erkanraus audit. 60) cf. chron. de gestis Norm. 61) vi-
 45 cus Servais, dimidia leuca a Fara oppido, quod ad Isaram situm est. Vide lib. 4. de re dip- lom. pag. 325. Bouq. 62) Bernardus iste, pa- ter Bernardi Gothiae marchionis, non alius est a Bernardo, qui, teste Ademaro Chabannensi,
 50 cum fratre suo Emenone comite Pictavensi anno 839 in Ludovici pii offensionem incurrit, et qui anno 844 contra Lambertum Namneten- sem comitem dimicans occisus est. Uxor eius Blichildis nomine, filia erat Roriconis Ceno-
 55 mannensis comitis, qui anno 824 monasterium

Fossatense instauravit. Exstat apud Bessium in historia episcoporum Pictav. charta Roriconis comitis, in qua memorat suum patrem Gauz- linum, matrem Aldetrudem, fratrem Gauzber- tum monachum Fossatensem, et filium Gauzli- num monachum Glannafoliensem. Gauzbertus fuit abbas Fossatensis, et mortuus est circa a. 845. Gauzlinus fuit abbas Glannafoliensis. Bernardus Gothiae marchio honoribus privatus est a. 878 in concilio Trecensi. Bouq. 63) Tunc Gothiae marchia, quae integra possessa fuerat ab Hunfrido, in duas divisa est. Carolus enim Septimaniam proprie dictam cum Narbonensi prima a marchia Hispanica separavit. Bouq. 64) i. e. castigatum; cfd. italium *spazzare*, et gallicum *espousseter*, *epousseter*.

lorum, ea quae Lotharius per fratrem petierat continentibus^a, non cum apostolica mansuetudine et solita honorabilitate, sicut episcopi Romani reges consueverant in suis epistolis honorare, sed cum malitiosa interminatione transmittit. Idem autem Arsenius per Curiam et Alamanniam ad Hludowicum, Germaniae regem, in Francoufurd palatium veniens, epistolas apostolici ei tradidit, et inde in Gundulfi villam ad Hlotharium venit. Cui et episcopis ac primoribus regni sui epistolas papae dedit, continentibus, quia, nisi uxorem suam Theotbergam reciperet et Waldradam abiceret, renunciantes sibi Arsenio illum ab omni christianorum societate debuisset recere, quem in pluribus epistolis has praecedentibus excommunicatum et a consortio christianorum eiectionem multotiens praedicaverat. Et sic de Lothario ad Carolum circa medium Iulium mensem in Attinacum palatium Arsenius veniens, uniformes sicuti Hludowico et Lothario regibus epistolas suas satis honorifice tradidit, et Rothadam, canonicè a quinque provinciarum episcopis deiectionem et a Nicolao papa non regulariter sed potentialiter restitutum, secum reducens, Carolo praesentavit. Et cum sacri canones dicant, ut si episcopus a gradu deiectionem ab episcopis provinciae, ad episcopum Romanum confugerit, scribat Romanus episcopus finitimae et propinquae provinciae episcopis, ut ipsi omnino diligenter causam inquirant, et iuxta fidem veritatis diffiniant, et^b si is qui deiectionem est iterum ab eis, moverit Romanum episcopum, aut mittat a latere suo, qui auctoritatem eius a quo destinati sunt habentes, cum episcopis iudicent, aut credat episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant: nihil horum idem apostolicus agere voluit, sed posthabito episcoporum iudicio, qui iuxta sacras regulas post iudicium sub gestorum specie omnia iudicata ad sedem apostolicam retulerunt, ipse sua potestate illum restituit. Restitutum ergo Karolo misit cum epistolis, in quibus continebatur, ut sine ulla exceptione, si quis eidem Rothado quiddam aut de gradu aut de rebus episcopii contradiceret, anathema foret. Sicque sine interrogatione vel consensu episcoporum qui eum deposuerunt, per missum Arsenium Rothadus est in sede sua remissus.

Post haec Arsenius ad Duciam obviam Hlothario pergit, ducens Theotbergam quae aliquamdiu honorabiliter in regno Karoli deguit, et accepto sacramento a duodecim hominibus ex parte Hlotharii, eandem Theotbergam, nulla ecclesiastica satisfactione pro adulterio publico ab eo secundum canones sacros patrata, illi in matrimonium reddidit. Sacramentum autem pro Theotberga praestitum ex parte Hlotharii ita se habet, veluti dictatum et Roma delatum ab ipso Arsenio: *Iurans promitto ego talis per haec quatuor sancta Christi evangelia, quae manibus meis tango, atque istas sanctorum reliquias, quia senior meus Hlotharius rex, filius quondam pie recordationis Hlotharii serenissimi imperatoris, amodo et deinceps accipiet Theotbergam uxorem suam pro legitima matrona, et eam sic habebit in omnibus, sicut decet regem habere reginam uxorem. Et propter iam factas dissensiones neque in vita, neque in membris, neque a praedicto seniore meo Hlothario, neque a nullo hominum ipso instigante aut auxiliante vel etiam consentiente aliquod malum habebit; sed eam sic habebit, sicut regem decet habere uxorem legitimam: ea tamen ratione, ut sic se amodo custodiat, sicut decet uxorem suo seniori in omnibus observare honorem. Haec sunt nomina eorum qui hoc iuraverunt: De comitibus Milo, Ratharius, Erlardus, Theutmarus, Weremboldus, Rocolfus comes. De vassallis Erleboldus, Vulfridus, Eidulfus, Bertmundus, Nithardus, Arnostus. Hoc iuratum est super quatuor Dei evangelia atque pretiosissimum lignum sanctae dominicae crucis et alias sanctorum reliquias in loco qui dicitur Vindonissa⁶⁵, die tertia mensis Augusti, indictione 15. Hoc factum est temporibus domni ter beatissimi et coangelici Nicolai apostolici, mediante et constituyente Arsenio venerabili episcopo, misso et apocrisiario summae sanctae catholicae atque apostolicae sedis, apostolicam habente auctoritatem et legato eiusdem domni Nicolai apostolici. Nomina episcoporum in quorum praesentia et qui*

^a) continentes Ch. ^b) Sequentia usque ad verba per omnia non valuimus huic inferre paginae apud Casnium desunt, et „ex fragmento membranaceo codici Bertiniano adhaerente“ a Bouqueto primum addita sunt. Folium igitur e codice exsederat, et a nesciis cui loco deberetur, in finem relatum est.

⁶⁵) Vindonissa villa est in pago Remensi a rata, vulgo dicta Venderesse; sita est inter Flodoardo in chronico et in historia memo- Reiteste et Sedanum, et olim ad ecclesiam 65

interfuerunt, haec sunt: Harduicus archiepiscopus Besintionensis⁶⁶, Remedius archiepiscopus Laudunensis⁶⁷, Ado archiepiscopus Biennensis⁶⁸, Rodlandus archiepiscopus Arelatensis, Adventius episcopus Mettensis, Atto episcopus Bardunensis⁶⁹, Franco episcopus sancti Landberti⁷⁰, Rataldus episcopus Stratiburgensis, Fulericus capellanus et missus imperialis. De regno autem Karoli Isaac episcopus Linguinensis⁷¹, Erkanraus episcopus Catalaunensis, de quorum manibus ex parte Karoli regis suscepta est Theodberga regina ab Arsenio, venerabili episcopo et legato apostolicae sedis, una cum praenominatis archiepiscopis et episcopis; adstantibus vero in eodem loco de diversis regnis nobilibus viris cum multitudine populi publice haec videntibus et audientibus, quorum nomina per omnia non valimus huic inferre^a paginae.

Eodem die ipsam Theodbergam reginam Arsenius, episcopus et legatus apostolicae sedis, cum praenominatis omnibus archiepiscopis^b in manibus Lotharii regis reddiderunt atque dederunt, non solum sub eadem obtestatione ut supra, verum etiam sub adiuratione et excommunicatione, ut si in omnibus ut superius legitur non observaverit atque impleverit, non solum in praesenti vita, sed etiam in aeterno Dei terribili iudicio cum beato Petro principe apostolorum redditurum rationem, et ab ipso aeternaliter in eodem iudicio damnandum, et igne perpetuo concremandum.

Interea Lotharius missos suos ad Carolum dirigit, volens et petens, ut mutua firmitate inter eos amicitia foederarentur. Quod et Irmentrude regina interveniente obtinuit, et veniens in Attiniacum, amicaliter et honorifice a Carolo est susceptus et in foedere postulato receptus. Quo et Arsenius rediens, epistolam Nicolai papae plenam terribilibus et a modestia sedis apostolicae antea inauditis maledictionibus detulit super eos, qui ante hos annos eidem Arsenio multam thesauri summam praedantes abstulerant, nisi satisfaciendo quae tulerant ei reddere procurarent. Et relecta^c eadem epistola, sed et altera de Ingiltrudis excommunicatione, quae virum suum Bozonem reliquerat et cum quodam adultero in Lotharii regnum aufugerat, ac recepta sub defensione Caroli villa quae Vendopera⁷² dicebatur, quam pie memoriae Hludovicus imperator sancto Petro tradiderat, et Wido quidam comes per plures annos tenerat, Arsenius episcopus, impetratis apud Carolum pro quibus ad eum venerat, ad Gundulfi villam cum Lothario, quo Theodberga eum praecesserat, pergit. Ibi quoque per aliquot dies morans propter Waldradam, quae illuc ad eum adduci^d et ab eo in Italiam deduci debebat, Lothario et Theodberga regio cultu paratis et coronatis, in die assumptionis sanctae Mariae missas celebrat, et inde cum praefata Waldrada versus Urbam, quo dicebatur Hludovicus, Italiae imperator, obviam Lothario venturus, pergit; inde per Alamanniam et Baioariam pro recipiendis patrimoniis ecclesiae sancti Petri in eisdem regionibus coniacentibus Romam redit.

Carolus ab Attiniaco contra Nortmannos, qui cum navibus quinquaginta in Sequanam venerant, hostiliter pergit; in quo itinere custodum negligentia tres coronas optimas et armillas nobilissimas et quaeque alia pretiosa^e perdidit; et post non paucos dies omnia reinvenit, exceptis paucis gemmis, quae tumultuaria direptione amissae fuerunt. Nortmanni⁷³ vero residentes in Ligeri, libere Pictavum civitatem pedestri ordine pergunt, eandemque civitatem incendunt, et impune ad naves suas revertunt. Rodbertus autem de eisdem Nortmannis qui sedebant in Ligeri, amplius quam quingentos sine damno suorum occidens, vexilla et arma Nortmannica Carolo mittit. Carolus autem perveniens usque ad locum qui dicitur Pistis, ubi immorabantur Nortmanni, fidelium suorum consilio pontes super Isaram et Matronam refici curat, in locis quae dicuntur Alvernis⁷⁴ et Carenton⁷⁵, quoniam ab incolis qui ex antiquo ipsos pontes fecerant, propter infestationem Nortmannorum refici non valebant. Ab eis ergo, qui ex longinquiore partibus ad operandum deputati erant, ut perficerent

50 a) inserere? b) ex his verbis cum praenominatis omnibus archiepiscopis et ex sequentibus ut supra ut superius manifestum est ea quae modo addidimus . . . perperam in edito omitta fuisse atque necessario restituenda. Bouq. c) relecta B. typographi vitio? d) deduci Ch. e) pretiosa Ch.

Remensem pertinebat. Bouq. 66) Vesontiensis. 72) Vendevre, villa in Lingonibus. Bouq. 67) Lugdunensis. 68) Viennensis. 69) Vir. 73) cf. chron. de gestis Norm. 74) Auvers. 55 dunensis. 70) Leodiensis. 71) Lingonensis. 75) Charenton ad confluentes Sequanae et Ma-

firmities in Sequana, ea conditione refici iubet propter imminentem necessitatem ipsos pontes, ne unquam ventura tempora inde qui nunc eosdem pontes refecerint, in operando ad hoc opus dispendium patiantur: et deputatis custodibus qui utrasque ripas custodirent, ad Odriacam villam⁷⁶ medio mense Septembrio venandi gratia pergit. Ipsi autem Nortmanni, quoniam adhuc citra Sequanam custodes non venerant, ex se circiter ducentos Parisius mittunt, ubi quod quaesierant vinum non invenientes, ad suos qui eos miserant sine indemnitate sui reveniunt; indeque amplius quam quingenti ultra Sequanam usque ad Carnotum praedatum ire disponentes, a custodibus ripae ipsius fluminis impetuntur, et quibusdam suorum amissis, quibusdam etiam vulneratis, ad naves regrediuntur.

Carolus Hludowicum, filium suum, in Neustriam dirigit, nec reddito nec interdicto sibi nomine regio, sed tantum comitatum Andegavensem et abbatiam Maioris monasterii⁷⁷ et quasdam villas illi donavit. Rodberto, qui marchio in Andegavo fuerat, cum aliis honoribus quos habebat comitatum Autissiodorensis et comitatum Nivernensem donavit. Hludowicus, Germanorum rex, hostem suam contra Winidos⁷⁸ directam et prospere agentem recepit; cuius filius et aequivocus contra patris voluntatem filiam Adalardi despondit, unde satis animum patris offendit. Carolus obviam fratri suo Hludowico, eius colloquio fruiturus, Coloniae pergit, et inter alia⁷⁹ conlocutionum suarum verba patrem et filium de iam dicta praesumptione pacificat, ea conditione, ut iam ultra Adalardi filiae non copuletur. Hludowicus ad Wormatiam et Carolus ad Carisiacum revertitur; cui nunciatur in via, quia Nortmanni 13. Kalendas Novembris monasterium sancti Dionysii intraverunt, ubi viginti circiter diebus immorantes, et quotidie praedam exinde ad suas naves ducentes, post multam depraedationem sine contradictione cuiusquam ad castra sua non longe ab eodem monasterio sunt reversi. Interea Nortmanni residentes in Ligeri, commixti cum Britonibus Cinomannis civitatem petunt, et impune depraedantes eam, ad suas naves revertuntur. Aquitani confligentes cum Nortmannis qui in Carento⁷⁹ Sigefrido duce resident, quadringentos circiter ex eis occiderunt; ceteri autem fugientes, ad naves suas redierunt.

Carolus missos suos, quos praecedenti anno Cordubam ad Mahomet direxerat, cum multis donis, camelis videlicet, lecta⁷⁹ et papilionibus gestantibus, cum diversi generis pannis et multis odoramentis in Compendio recipit; inde ad Rofiacum⁸⁰ villam veniens, Adalardo, cui custodiam contra Nortmannos commiserat, sed et suis propinquis Hugoni et Berengario, quia nihil utilitatis contra Nortmannos egerant, collatos honores tollit, et per diversos eosdem honores disponit. Nortmanni qui praefatum monasterium depraedati sunt, vario modo infirmantur, et quidam in rabiem versi, quidam autem scabie correpti, quidam intestina cum aqualiculo⁸¹ per anum emittentes, moriuntur. Carolus, dimissis custodibus contra eosdem Nortmannos, Silvanectis revertitur nativitate dominicae solemnia celebraturus; ubi ei Lotharius, filius suus et abbas monasterii sancti Germani, mortuus nunciatur.

866.

Quarto Kalendas Ianuarias de Nortmannis in Ligeri residentibus quaedam pars praedatum exiens in Neustriam, Gauzfridum et Heriveum atque Rorigum⁸² comites congregantes offendit; in qua congressione Rorigus, frater Gauzfridi, occubuit, et quam-

a) vinetos Ch. b) et in talia Ch. B., scriptum puto in talia i. e. inter alia.

trona. 76) infra ad a. 867, 871 et 873 Andriaca villa vocatur, Orreville cum adiacente silva cognomine etiamnum nuncupatur: posita est ad dexteram Alteiae ripae; aequali duorum millium spatio media inter Donincum seu Dulengium ad occidentem, et Alteiam vicum a quo fluvius Alteia nomen sumpsit, versus orientem. vide lib. 4. de re diplom. pag. 306. Bouq. 77) prope Turones, Marmoutier. Bouq. 78) legendum Carentone, la Charente. Bouq. 79) lectum videtur esse idem ac lectus, stragulum.

lum. 80) plures sunt villae huius nominis; hanc oportuit esse in Neustria. Bouq. 81) i. e. ventriculo. 82) Rorigus seu Rorico patrem habuit Roricomem comitem Cenomannensem, fratrem Gozfridum comitem Cenomannensem, Goslinum abbatem, sororem Blichildem, quae fuit mater Bernardi Gothiae comitis. Goslini abbatis eiusque fratris Gozfridi, in quorum tutela Cenomannica civitas posita erat, mentionem faciunt veteres membranae coenobii Lugviniacensis, ut testatur Mabillonius lib. 37.

plurimis Nortmanni suorum amissis, fugiendo ad naves reveniunt. Rodulfus, Caroli regis avunculus, passione colica moritur. Nortmanni per alveum Sequanae ascenden-
 tes usque ad castrum Milidunum, et scarae Karoli ex utraque parte ipsius fluminis
 pergunt, et egressis eisdem Nortmannis a navibus super scaram quae maior et fortior
 videbatur, cuius praefecti erant Rodbertus et Odo, sine conflictu eam in fugam mit-
 tunt, et onustis praeda navibus ad suos redeunt. Karolus⁸³ cum eisdem Nortmannis
 in quatuor milium libris argenti ad pensam eorum paciscitur, et indicta per regnum
 suum conlatipne ad idem exsolvendum tributum, de unoquoque manso ingenuili exi-
 guntur sex denarii, et de servili tres, et de accola unus, et de duobus hospitibus⁸⁴
 unus denarius, et decima de omnibus quae negotiatores⁸⁵ videbantur habere, sed et a
 presbyteris secundum quod unusquisque habuit vectigal exigitur, et heribanni de om-
 nibus Francis accipiuntur. Inde de unoquoque manso, tam ingenuili quam et servili,
 unus denarius sumitur, et demum per duas vices, iuxta quod unusquisque regni pri-
 morum de honoribus habuit, coniectum, tam in argento quam et in vino, ad pensum
 quod ipsis Nortmannis pactum fuerat persolvendum contulit. Praeterea quoque et
 mancipia a Nortmannis praedata, quae post pactum ab eis fugerant, aut reddita aut se-
 cundum eorum placitum redempta fuerunt; et si aliquis de Nortmannis occisus fuit,
 quaesitum pretium⁸⁶ pro eo est exsolutum. Hludowicus, Italiae imperator, una cum
 uxore sua Ingelberga in Beneventum contra Sarracenos movit. Hlotharius — interven-
 tu, ut quidam autumant, Hludowici imperatoris et fratris sui — episcopium Coloniense
 ab Hugone receptum Hilduino, fratri Guntharii, sub provisionis obtentu committit;
 sed revera dispositio illius excepto episcopali ministerio penes Guntharium manet, ipsa-
 que metropolis, sed et ecclesia Treverensis, diutino tempore contra sacras regulas
 cum magno et multorum periculo pastore vacant. Carolus Rodberto comiti abbatiam
 sancti Martini ab Engilwino ablatam donat, et eius consilio honores qui ultra Sequa-
 nam erant, per illius complices dividit; comitatum quoque Augustidunensem, a Ber-
 nardo filio Bernardi super Rodbertum occupatum, Hludowico, filio suo, ipsius Rodberti
 consilio ad eum ditandum committit.

Nortmanni mense Julio ab insula secus monasterium sancti Dionysii movent, et
 descendentes per Sequanam usque ad locum sibi aptum ad reficiendas suas et novas
 faciendas naves perveniunt, ibique⁸⁷ quod eis persolvendum erat expectant. Carolus
 hostiliter ad locum qui dicitur Pistis cum operariis et carris ad perficienda opera, ne
 iterum Nortmanni sursum ascendere valeant, pergit. Hludowicus, Germaniae rex,
 contra quosdam suorum in marca adversus Winidos rebellionem molientes hostem
 movit, quam praecedens, in brevi rebellantes sine conflictu domat, et hostem nondum
 pene promotum domi residere mandavit.

Nortmanni⁸⁸ mense Julio mare intrant, et pars quaedam ex ipsis aliquamdiu in
 pago Italiae⁸⁹ resedit, et libitibus suis, excepta publica Lotharii coniunctione, per-
 fruitur. Carolus ad villam abbatiae sancti Quintini, quae Orti-vineas dicitur, cum
 uxore obviam Lothario pergit, et pro quibusdam convenientiis, ut dicebatur, firmita-
 tibus inter se factis, abbatiam sancti Vedasti donante sibi Lothario suscipit. Carolus
 mense Augusto Suessionis⁹⁰ civitatem adit, et synodo⁹¹ a papa Nicolao convocatae con-
 sidet; ubi secundum praedicti apostolici commendationem quaestione dirempta de Vul-
 fado et collegis eius, ab Ebone, quondam Remorum archiepiscopo, post depositionem
 suam ordinatis, quoniam regulae sacrae non poterant aperte convelli pro sui reveren-
 tia et quorundam respectu, et rege ac quibusdam pro Vulfado nimium satagentibus

a) hospitibus Chron. de gestis Norm. b) negotiatores Ch. c) precium Ch. d) excedit fortasse tributum.
 e) aut isalicae aut isalcaoe (i. e. isal-gue) emendandum credo; Ch. et B. legunt in pago italiae. Chronicon de Nor-
 manorum gestis, quod annalium sententiam saepe contrahit et depravat, hic quoque legit: et pars quaedam ex ipsis
 ad italiam rediit.

annal. Bened. num. 55. Bouq. 83) cf. chron. de gestis Norm. a. 869. 84) hospitium, do-
 mus a mansionariis sub annuo censu inhabita-
 ta. Tributum igitur impositum erat a) alodi-
 bus b) mercatorum bonis c) clero d) Fran-
 cis, i. e. leudibus regis, tam minoribus quam
 proceribus. 85) cf. chron. de gestis Norm.
 a. 869. 86) pagi Isalae, sive Islegau, maxi-
 ma pars saeculo XIII. a maris fluctibus absor-
 pta est; reliqua una cum capite Stavanger ho-
 die Westfrisiae adnumeratur. 87) Nicolaus
 papa synodum Suessione celebrandam indixit
 15. Kal. Septembris huius anni, ut patet ex
 eiusdem epistola ad Hincmarum a Labbeo vul-

schisma et scandalum aliter vitari non potuit, inventum est, ut quia synodi episcoporum quinque provinciarum regularis definitio de praefatorum defectione Benedicti papae et Nicolai subscriptionibus fuerat confirmata, secundum indulgentiam Nicenae synodi de his quos damnatus ordinavit Meletius, et iuxta traditionem Africani concilii de Donatistis, in gradibus reciperentur, si tamen Nicolao papae placeret suam immutare, quam confirmavit, sententiam. Indeque synodus congregata per Egilonem, Senensem archiepiscopum, cum aliis pro quibus perrexerat praescripta conditione Nicolao papae litteras mittens⁸⁸, sine sacerdotum discordia est soluta; et licet iuxta Innocentii decreta quod de huiusmodi necessitas temporis quondam reperit, cessante necessitate debuisset utique cessare pariter quod urgebat, quia alius est ordo legitimus, alia usurpatio quam ad praesens fieri tempus impellit; quoniam nil aliud sed hoc summo opere quaerebatur, ut quocumque modo Vulfadus fieri posset episcopus, tolerabilibus quibusdam est visum, propter vitandam seditionem hanc necessitatem, quae nunc sicut et tunc urgebat, iterum in medium devocare, ac consilio Iacobi et seniorum Hierusalem, etiam post legis abolitionem circumciso Timotheo, cum Paulo legis ceremonias exercere, quam tumultus in ecclesia et in potestate regia concitare. His ita dispositis, Carolus iamdicto Vulfado Bituricensem metropolim, nuper defuncto Rodulpho archiepiscopo, ante causae diffinitionem arbitrato suo committit; sed antequam idem episcopi ab ipsa recederent urbe, Carolus eos petit, ut uxorem suam Hirmintrudem in reginam sacrent; quod et ipso attestante in basilica sancti Medardi fecerunt, et una cum eo illi coronam imposuerunt. De quo loco idem rex cum regina Attinacium palatium obviam Lothario adit. Quo Teutbergam, nomine tantum reginam Lotharii, quae Romam pergendi licentiam habuit, revocant, et missaticum communiter ordinantes, Carolus per Egilonem, Senensem archiepiscopum, et Hlotharius per Adonem, Viennensem archiepiscopum, ac per Waltarium, suum a secretis domesticum, papae Nicolao quae sibi visa sunt secretius mandant.

Post haec Carolus ad consignandam Bituricensem metropolim Vulfado filium suum Carolomannum, abbatem sancti Medardi, transmittit. Quo pervenientes post solutam, ut praemissum est, synodum, atque post litteras ex eadem synodo per Egilonem archiepiscopum Nicolao papae directas, statim in mense Septembrio a quibusdam episcopis legibus ecclesiasticis minus necessario peritis, factione praedicti Vulfadi emendicatis et minis a Carolomanno ex auctoritate patris sui flexis, contra omnes leges ecclesiasticas saepefatul Vulfadus⁸⁹ pro ordinatione episcopali maledictione indutus est sicut vestimento; cuius exordinator potius quam ordinator Aldo, Lemovicensis episcopus, in ipsa ordinatione febre correptus, in brevi moritur.

Caroli filius nomine Carolus et Aquitanorum rex, plaga quam in capite ante aliquot annos acceperat cerebro commoto, diutius epeleptica⁹⁰ passione vexatus, 3. Kalendarum Octobris in quadam villa secus Bosentiacas⁹¹ moritur, et a Carolomanno, fratre suo, atque a Vulfado in ecclesia sancti Sulpitii apud Biturigum sepelitur.

Carolus Wilhelmum sobrinum suum, Odonis quondam comitis Aurelianensis filium, a quibusdam suorum in Burgundia captum, quasi contra rem publicam agentem secus Silvanectum civitatem decollari fecit.

Nortmanni commixti Britonibus, circiter quadringenti de Ligero cum caballis egressi, Cinomannis civitatem adeunt. Qua depraedata, in regressu suo usque ad lo-

a) scisma Ch. b) ex Ch. et B. c) sed quia B. d) devocaret ac si consilio Ch.

gata tomo 8. concil. pag. 808. Bouq. 88) synodicam concilii Suessionis epistolam ad Nicolaum papam edidit idem Labbeus loco citato pag. 833. Bouq. 89) Vulfadus ab Ebone, archiepiscopo Remensi, ordinatus, in synodo Suessionensi II. anno 853 de gradu deiectus fuerat. Nicolaus papa, rogatus a Carolo calvo, qui Vulfadi restitutionem exoptabat, quique illum Bituricensem episcopum designarat, iussit ut Vulfadus restitueretur; et ob hanc causam indixit synodum in urbe Suessionensi. Vulfadi restitutioni pro viribus obstitit Hincmarus, quatuor schedulis seu libellis synodo per vices oblati. Septem

provinciarum episcopi in Suessionensi synodo congregati, scribunt Nicolao papae, Hincmarum non ausum esse sua et comprovincialium auctoritate Vulfadum et socios restituere, qui in synodo quinque provinciarum fuerant depositi: sibi, tametsi de illorum restitutione assentirentur, consentaneum visum esse rem totam pontifici, a quo inchoata erat, consummandam reservari. Anno sequenti mortuo Nicolao papa, Vulfadus in concilio Tricassino restitutus est, cuius restitutionem confirmavit Adrianus papa. Bouq. 90) epeleptica, epileptica. 91) Bussengais in pago Bituricensi. Bouq. 92) cf.

cum qui dicitur Brieserta⁹³ veniunt, ubi Rotbertum et Ramnulfum, Godfridum quoque et Heriveum^a comites, cum valida manu armatorum, si Deus cum eis esset, offendunt. Et conserto proelio, Rotbertus occiditur, Ramnulfus plagatus, cuius vulnere postea mortuus est, fugatur; et Heriveo vulnerato et aliis quibusdam occisis, ceteri⁵ ad sua quique discedunt. Et quoniam Ramnulfus et Rotbertus de praecedentium se se vindicta, qui contra suum ordinem alter abbatiam sancti Hilarii, alter abbatiam sancti Martini praesumpserat, castigari noluerunt, in se ultionem experiri meruerunt.

Hludowicus, Hludowici Germaniae regis filius, consilio Warnarii ac ceterorum, a quibus pater eius propter infidelitatem suam honores tulit, rixam contra patrem suum movit, concitato Resticio^b Winido, ut usque ad Baiowariam praedatum veniat, quatenus in illis partibus occupato patre vel eius fidelibus, ipse liberius quod coepit prosequi posset. Sed Karolomanno, cui pater ipsam marcham dederat, satagente, Resticius intra sua se cohibet. Hludowicus autem senior in talibus experientia prudens, concite ad palatium quod Franconofurd dicitur properat, et datis mutuo dextris, eundem filium suum ad se venire facit, ipsaeque dexterarum usque 5. Kalendas Novembris manere invicem promittunt; sicque Hludowicus ad confirmandam marcham suam contra Resticium velociter repedit, reversurus octavo die ante missam sancti Martini obviam fratri suo Karolo et nepoti suo Lothario secus civitatem Metensium. Quo Carolus hostiliter, cum tali hoste — confecta maxime de episcopis — sicut tunc coniectare potuit, se perrecturum suis denunciatis, Hugoni clerico, avunculi sui Chonradi filio, comitatum Turonicum et comitatum^c Andegavensem cum abbatia sancti Martini et cum aliis etiam abbatibus donat, eumque in Neustriam loco Rotberti dirigit; de abbatia sancti Vedasti, sicut et pridem de abbatia sancti Quintini fecerat, caput cum electioribus villis sibi retinens, cetera quaeque per quoscumque suos non cum tanto illorum profectu, quam cum animae suae detrimento dividit; sicque hostiliter quod denunciaverat conficiens, per Remorum civitatem Mettensium partes cum sua uxore aggreditur, et usque ad Viridunum pervenit. Ibi obvios fratris sui Hludowici missos habuit, nunciantes quia non erat ei necesse ad fratrem^d suum pro quacumque necessitate cum hoste ire, quoniam suum filium, sicut ipse disposuit, receptum habebat, et seditionem quae contra eum commota fuit usquequaque sedatam: et illi tunc non erat commodum obviam illi usque ad Mettis venire, quoniam pro quibusdam regni sui necessitatibus in Baiowariam festinabat. Carolus autem residens in Viriduno per viginti circiter dies, eandem civitatem atque illius vicina hostili more depraedans, praestolatus est adventum Lotharii, qui apud Treverim cum sui regni episcopis satagebat, ut iterum Theotberga se falso criminiae insimularet, et velamentum reciperet; quod obtinere non potuit. Tandem Carolus per viam qua perrexerat, depredantibus suis loca per quae redierunt, iterum Remanam^e civitatem adit, indeque Compendium venit, ubi nativitatem Domini celebravit.

Rex Bulgarorum⁹⁵, qui praecedente anno, Deo inspirante et signis atque afflictionibus in populo regni sui monente, christianus fieri meditatus fuerat, sacrum baptismum suscepit; quod proceres sui moleste ferentes, concitaverunt populum adversus eum, ut illum interficerent. Quotquot igitur fuerunt intra decem comitatus, adunaverunt se circa palatium eius; ille vero, invocato Christi nomine, cum quadraginta tantum octo hominibus, qui erga christianam devotionem ferventes sibi remanserant, profectus est⁵⁵ contra omnem illam multitudinem; et mox ut portas civitatis exiit, apparuerunt eis et his qui cum eo erant septem clerici, et unusquisque eorum tenebat cereum ardentem in manu sua, sicque praecedebant regem et illos qui cum eo erant. Eis vero qui con-

a) henricum . . . henrico *chron Norm.* b) restitio *Ch. ita pluries.* c) turonicum et comitatum *deset Ch.* d) *deset Ch. et B.* e) romanam *Ch.*

⁵⁰ *chron. de gestis Norm. a. 869.* ⁹³ Bria aut Briva Sartae, hoc est Pons Sartae, vulgo Brieserte. *Bovq.* ⁹⁴ i. e. Remensem. ⁹⁵ Pagius ad an. 866, num. 1. et sqq. pluribus probat, Bogoris Bulgarorum regis baptismum et Bulgarorum adversus eum rebellionem contigisse a. 861, erroremque Annalium Bertiniani processisse ex eo, quod accepisset, Bulgarorum regem anno 866 legatos suos Romam misisse. At illi ab eodem rege Romam directi quinquentio post suam conversionem, ut peteret a pontifice Romano, quid se facere salubrius oporteret, et quid erga reliquum Bulgarorum adhuc baptismum carentem populum, ut fidei sacramenta perciperet, agi deberet; uti narrat Baronius ex Anastasio tum Romae versante. *Bovq.*

tra eum surrexerant, visum erat, quod magna villa ardens super eos caderet, et equi eorum qui cum rege erant, sicut contrariis videbatur, erecti incedebant, et cum anterioribus pedibus eos percutiebant; tantusque timor eos apprehendit, ut nec ad fugiendum nec ad defendendum se praepararent, sed prostrati solo se movere nequibant. Rex autem ex proceribus, qui populum maxime adversus eum incitaverunt, interfecit numero quinquaginta duos, reliquum autem populum inlaesum abire permisit; et mittens ad Hludowicum, regem Germaniae, qui ei foedere pacis coniunctus erat, episcopum et presbyteros postulavit, et ab eo missos cum debita veneratione suscepit. Hludowicus autem ad Carolum fratrem suum mittens, in ministerium clericorum apud fratrem suum vasa sacra et sacrasque vestes ac libros petiit, unde Carolus ab episcopis regni sui non parvam summam accipiens, ei ad dirigendum regi. Bulgarorum rex filium suum et plures ex proceribus regni sui Romam direxit, et arma quibus indutus fuerat, quando in Christi nomine de suis adversariis triumphavit, cum aliis donis sancto Petro transmisit, et plures quaestiones de sacramentis fidei consulendo Nicolao papae direxit, et episcopos atque presbyteros mitti ab eo sibi poposcit, quod et obtinuit. Hludowicus vero, Italiae imperator, hoc audiens, ad Nicolaum papam misit, iubens ut arma et alia quae rex Bulgarorum sancto Petro miserat, ei dirigeret; de quibus quaedam Nicolaus papa per Arsenium ei consistenti in partibus Beneventanis transmisit, et de quibusdam excusationem mandavit.

867.

Anno Domini 867. Hludowicus, abbas monasterii sancti Dionysii et nepos Caroli imperatoris ex filia maiore natu Rotrude, 5. Idus Ianuarii obiit, et Carolus rex abbatiam ipsius monasterii sibi retinuit, causas monasterii et conlaborationem⁹⁶ per praepositum et decanum atque thesaurarium, militiae quoque curam per maiorem domus sua commendatione geri disponens. Et circa mediam quadragesimam super Ligerim fluvium ad villam quae Bellus-Pauliacus dicitur perrexit, ubi primores Aquitanorum sibi obviam accersivit, et filium suum Hludowicum⁹⁷, ordinatis illi ministerialibus de palatio suo, eisdem Aquitanis regem praefecit. Inde reversus, pascha Domini in monasterio sancti Dionysii celebravit; deinde pergens Mettis ad conloquium fratris sui, Hludowici regis Germaniae, 13. Kalendas Iunii obvium habuit in palatio Salmuntiaci Egilonem, Sennensem archiepiscopum, cum epistolis Nicolai papae de restitutione clericorum Remensis ecclesiae, Vulfadi scilicet et collegarum eius. Pro quibus valde satagens, ut in suis habeantur gradibus restituti, multa Hincmaro, Remorum archiepiscopo, imposuit in eisdem epistolis, quae non esse vera manifesta ratione constabant. Attulit etiam praefatus archiepiscopus eidem domino Carolo epistolas praedicti papae ad Lotharium et episcopos regni eius de causa uxorum illius, Theotbergae videlicet atque Waldradae, eandem Waldradam mitti Romam praecipiens; quas Carolus Lothario obviam sibi ad Attiniacum palatium venienti ex parte ipsius apostolici dedit. Indeque ad conloquium fratris sui perrexit, et ab eo revertens, per Lotharium in saltu Arduennae consistentem rediit. Et generaliter per omne regnum suum hoste denunciata, placitum suum Kalendis Augusti in Carnutum civitate condixit, in Britanniam super Salomonem, ducem Britonum, perrecturus. Interea missis intercurrentibus, eo usque paciscendae pacis est perducta conditio, ut a Carolo datis obsidibus, Paswithen gener Salomonis, cuius consilio plurimum utitur, ad Carolum in Compendium circa praefatas Kalendas Augusti veniat, et quod tunc ibi inventum et confirmatum utrumque fuerit, teneatur; populus autem in hostem denunciata⁹⁸ interim paratus domi resideat, usque quo, si necesse fuerit et rex demandaverit, 8. Kalendas Septembris Carnutum hostiliter veniat. Hludowicus, rex Germaniae, Hludowicum filium suum cum Saxonibus et Toringis adversus Abodritos hostiliter dirigit, et reliquum populum regni

a) ita Chesnius, apud Bouquetum inter accipiens ei et Bulgarorum lacuna indicatur. b) denunciatus CA.

96) conlaboratio est oeconomia, administratio. 97) Ludovicum Caroli filium, qui postea Balbus cognominatus est, a. 866 Caroli fratri in Aquitaniae regno successisse, probat charta Bellilicensis, in qua Godofredus comes quasdam res proprietatis suae confert monasterio Bellilicensi. Facta haec cessio mense Octobri anno 27. Caroli regis, et anno 1. Ludovici filii eius,

sui paratum esse praecipit, quatenus mox, ut ipse iusserit, praeparati movere hostiliter possint.

Lotharius suspectum habens Carolum a Hludowico^a revertentem, a Mettis civitate versus Franconofurd pergit, et cum eo pridem sibi satis adverso se pacificat, filioque suo de Waldrada Hugoni ducatum Elizatum donat, eumque Hludowico commendat, ac ceterum regnum suum quasi Romam perrecturus et Waldradam praemissurus committit. Inde revertens, hostem ad patriae defensionem per regnum suum indicit quasi contra Nortmannos, putans Rorigum, quem incolae, qui Conkingi novo nomine dicuntur, a Fresia expulerant, cum auxiliatoribus Danis reverti. Carolus, datis obsidibus, Paswithen, Salomonis legatum, Kalendis Augusti in Compendio suscipit, et ei, vicario scilicet Salomonis, comitatum Constantinum^b cum omnibus fisis et villis regni et abbatibus in eodem comitatu consistentibus ac rebus ubicumque ad se pertinentibus excepto episcopatu donat, et sacramento primorum suorum confirmat, et ex parte Salomonis a praefato ipsius vicario fidelitatis et pacis atque praestandi adiutorium^c contra inimicos suos sacramentum ea conditione suscipit, ut Salomon et filius eius cum his quae antea habebat, hoc donum etiam habeant, et Carolo ac filio eius fideles existant. Quo patrato negotio^d, Carolus synodum apud Treas 8. Kalend. Novembris auctoritate Nicolai papae indicit, et causa venandi ac expendendi autumnale tempus in abbata sancti Vedasti et in Audriaca villa ac circumcirca morari^e disponit.

Synodus^f provinciarum Remensis, Rothomagensis, Turonensis, Senonum^g, Burdegalsium atque Bituricensium apud Treas 8. Kalend. Novembris convenit. Ubi quidam episcopi, ut assolet, gratia regis Caroli Wulfado faventes, quaedam contra veritatem ac^h canonum sacram auctoritatem adversus Hincmarum moliri coeperunt; sed isdem Hincmarus eorum molitionibus ratione et auctoritate obvians, plurimorum sententia praevalente, rerum gestarum ordinem de quibus agebatur, communi consensu epistola scriptum per Actardum, venerabilem Namnetensem episcopum, papae Nicolao episcopi qui convenerant transmissit; cuius epistolae tenor idem extitit, qui fuit in epistola Hincmari, Remorum episcopi, quam per clericos suos sub peregrinorum habitu propter contrariorum vitandas insidias praecedente Iulio mense Romam miserat. Epistolam autem in praescripta synodo factam et archiepiscoporum qui convenerant sigillis signatam Actardus perferendam suscipiens, cum quibusdam episcopis ad Carolum, sicut ipse praeceperat, rediit. Carolus autem immemor fidelitatis atque laborum, quos pro eius honore et regni obtentu saepe factus Hincmarus per plures annos subierat, eandem epistolam sibi ab Actardoⁱ dari exegit, et archiepiscoporum sigilla confringens, gesta synodi relegit. Et quia, sicut voluerat, in eadem synodo Hincmarus non extitit confutatus, epistolam suo nomine ad Nicolaum papam dictari in contrarietatem Hincmari fecit, quam et bulla sui nominis sigillavit, et cum epistola synodali per ipsum Actardum Romam direxit. Praefati autem Hincmari clerici in mense Augusto Romam venientes, Nicolaum papam iam valde infirmatum et in contentione quam contra Graecorum imperatores^j Michaellem et Basilium, sed et contra orientales episcopos habebat, magnopere laborantem invenerunt; quapropter usque ad mensem Octobrium ibidem sunt immorati. Nicolaus vero papa gratanter suscipiens quae Hincmarus scripserat, ei^k de omnibus sibi satisfactum esse rescripsit; sed et alteram epistolam eidem et ceteris archiepiscopis in regno Caroli constitutis transmisit, innotescens praefatos Graecorum imperatores, sed et orientales episcopos, calumniari sanctam Romanam ecclesiam, immo omnem ecclesiam quae latina utitur lingua, quia ieiunamus in sabbatis, quod Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere dicimus, quia presbyteros sortiri frontes prohibemus, et^l quoniam eosdem presbyteros chrismate linire baptizatorum frontes inhibemus; dicentes ipsi Graeci, quod chrisma ex aqua fluminis Latini conficiamus, reprehendentes nos Latinos, quod octo hebdomatibus ante pascha a carnium et septem hebdomadibus a casei et ovorum esu more suo non cessamus; di-

a) ad Iudoicum Ch. b) constantini Ch. c) negotio Ch. d) morandi Ch. e) Quae sequuntur, ad verbum a Flodoardo in hist. Remensi lib. III. c. 17. descripta sunt, cuius lectiones ex editione Colvenerii notavi. f) senonum Ch. g) et Flod. h) ab actardo sibi Flod. i) i. g. Flod. k) ei scripserat Flod. l) et quoniam usque

55 inhibemus, omissa a Ch. et B. ex Flodoardo inserui.

Aquitaniae regionis regis. Bouq.

98) circa urbem Coutance in Normannia.

centes etiam, quod in pascha more Iudaeorum super altare pariter cum dominico corpore agnum benedicamus et offeramus, succensentes etiam nos, quia clerici apud nos barbas suas radunt, dicentes^a quia diaconus, non suscepto presbyteratus officio, apud nos episcopus ordinatur. De quibus omnibus per singulas provincias a metropolitanis cum eorum coepiscopis sibi rescribi praecepit, alloquens eundem Hincmarum in epistola⁹⁹ fine hoc modo: *Tua, inquit, frater^b Hincmare, caritas cum hanc epistolam legerit, mox ut etiam ad^c archiepiscopos, qui in regno filii nostri Caroli, gloriosius regis, consistunt, deferatur, summopere agere studeat, et ut de his singuli in diocesis propriis una cum suffraganeis suis, in cuiuscumque regno sint constituti, convenienter tractare et nobis quae repererint suggerere curent, eos incitare non negligant;* ¹⁰ *ita ut eorum omnium, quae praesentis epistolae nostri circumstantiae continent^d, tu et strenuus executor illic existas, et apud nos verax et prudens scriptorum tuorum serie relator inveniaris. Data^e 10. Calend. Novembris indictione 1.* Quam epistolam Hincmarus Idus^f Decembrias primae indictionis suscipiens, in Corbonaco¹ palatio consistenti regi Carolo cum pluribus episcopis relegit, et per alios archiepiscopos, sicut ¹⁵ in mandato acceperat, dirigere studuit. Nicolaus papa Idus proxime praecedentis mensis Decembris obiit, cui^g successit Adrianus papa electione clericorum et consensu Hludowici imperatoris in pontificatu. Quem Actardus Romam veniens cum supra scriptis epistolis, in apostolica sede iam ordinatum invenit.^h

Arsenius autem, magnae calliditatis et nimiae cupiditatis homo, spe falsa seducens ²⁰ Theutgaudum et Guntharium de restitutione ipsorum, ut ab eis exenia acciperet, Romam venire fecit; qui diutius ibi manentes, pene omnes suos amiserunt, tandem autem Theutgaudus ibidem mortuus est, et Guntharius vix corporis mortem evasit.

Lotharius Theutbergam uxorem suam Romam misit, ut seipsam criminaretur, quatenus ab eius coniugio separari valeret. Sed Adrianus papa atque Romani talibus ²⁵ naeniis non credentes, iussa est ad virum suum reverti.

Carolus consensu fratris sui Hludowici quosdam episcopos ad Autissiodorum in futuris Kalendis Februarii convenire praecepit, ut de causa Lotharii quaedam tractarent. Carolus denique, quoniam ab Acfrido abbatiam sancti Hilarii cum aliis plurimis honorabilibus beneficiis habente, sicut quidam dixerunt, exenia non modica suscipiens, comitatum Bituricum sine praesentia illius vel culpae alicuius reputatione a Gerardo comite abstulit, et praefato Acfrido dedit. Sed isdem Acfridus super Gerardum eundem comitatum evindicare non valuit; quapropter Carolus per civitatem Remorum transiens Trecaas venit, indeque Autissiodorum adiit, ubi nativitatem Domini celebravit. ³⁵

868.

Anno 868. Carolus ab Autissiodoro super Ligerim fluvium ad villam quae Bellus-Pauliacus dicitur pervenit. Interea homines Gerardi comitis Acfridum in quadam villa bello conveniunt, et quia de casa firmissima Acfridus exire noluit, in qua se recluserat, igne ipsi casae admoto, Acfridum ex ipsa expellunt, et truncato illi capite, corpus in ignem reiciunt. Tunc Carolus quasi ad hoc vindicandum flagitium pagum Bituricum adiit, in quo tanta mala et in ecclesiarum confractio, et in pauperum oppressione, atque in omnium flagitiorum commissione, atque terrae devastatione commissa sunt, ut dici ore non possint, sicut multorum milium hominum fame mortuorum pro ipsa depopulatione attestatio demonstravit. Vindicta autem in Gerardum et eius comites non solum ulla non extitit, verum nec ipsi de pago Biturico a quoquam ⁴⁵ expulsi sunt. Ablatis denique a Rothberti filio his, quae post mortem patris de honoribus ipsius ei concesserat, et per alios divisit, sed et a filiis Ramnuli tultis^{*} paternis

a) et dicentes Flod. b) deest Flod. c) ad alios a. Flod. d) circumstantia continet Flod. e) data usque indictione deest Flod. f) idus d. p. i. deest Flod. g) cui adrianus . . . pontificatu successit Flod. h) Aucusque Flodoardus. ⁵⁰

99) haec epistola integra recitatur apud Baronium ad a. 867. num. 46. sqq. Bouq. 1) Villa nae porta disparata, vulgo Corbeny, vel S. Marcou, ob S. Marculphi reliquias eo allatas. Bouq. *) i. e. latis, ablati.

honoribus, et data sancti Hilarii abbatia, quam isdem habuit, Frotario Burdegalensium archiepiscopo, caput ieiunii ante^a sanctum quadragesima ad monasterium sancti Dionysii rediit, et inde Silvanectis pervenit.^b Nortmanni vero per Ligerim ascendentes Aurelianis perveniunt, et accepta praeda, impune ad suum diversorium redeunt.
 5 Carolus vero sabbato ante palmas ad monasterium sancti Dionysii rediit, ibique pascha celebravit. Et inde ante quam Silvacum adiret, secunda die rogationum Adventio, Metensium episcopo, et Grimlando², Lotharii cancellario, deferentibus epistolas Adriani papae, accepit unam³ sibi directam, in qua isdem apostolicus praecepit, ut regno Hludowici imperatoris ac regno Lotharii nullam molestiam ingerat; alteram autem
 10 epistolam de absolutione Waldradae ad episcopos regni ipsius Caroli detulerunt, similes dicentes missas episcopis regni Hludowici atque Hlotharii. Absolutio autem ipsius Waldradae ea conditione est facta, ut Hlothario nullo pacto cohaereat. Silvacum autem Carolus perveniens, Actardum, Namnetensem episcopum, Roma venientem suscepit sibi deferentem epistolas, quarum una responsum reddidit de his, quae Nicolao in
 15 contrarietate Hincmari mandavit, inter cetera ei inculcans, ut de cetero ac perpetuo talis inutilis quaestio sopita maneret; alteram⁴ autem epistolam Hincmaro detulit laudibus et fidelitatis dilectionibus^c repletam, et ut eius vice in istis partibus de Lothario fungeretur: tertiam⁵ autem archiepiscopis aliisque episcopis cisalpinis detulit, ut quia
 20 isdem⁶ Actardus pro paganorum infestatione et Brittonum oppressione in sua civitate manere non poterat, si locus eveniret, etiam de metropoli, isdem Actardus in vacante civitate pastore auctoritate apostolica ab episcopis provinciae ipsius incardinetur.

Quarta autem feria post initium quadragesimae factione Arsenii filius eius, Eleutherius, filiam Adriani papae ab alio desponsatam dolo decepit et rapuit, sibi que coniunxit; unde idem papa nimium est contristatus. Arsenius ad Hludovicum imperato-
 25 rem pergens in Beneventum, infirmitate corripitur, et thesaurum suum in manus Ingelbergae imperatricis committens, et ut dicebatur cum daemonibus confabulans, sine communione abiit in locum suum.⁷ Quo mortuo, Adrianus papa apud imperatorem missos obtinuit, qui praefatum Eleutherium secundum leges Romanas iudicarent. Isdem vero Eleutherius, consilio ut fertur fratris sui Anastasii, quem bibliothecarium⁸
 30 Romanae ecclesiae in exordio ordinationis suae Adrianus constituerat, Stephaniam, uxorem ipsius pontificis, et eius filiam quam sibi rapuit interfecit, et isdem Eleutherius a missis imperatoris occisus est. Adrianus vero papa congregans synodum, supra dictum Anastasium hoc modo, sicut subsequitur, post damnationes in eum latas iterum condemnavit:

35 Haec in imagine in dextra parte scripta sunt.

Imperantibus dominis nostris, Lothario et Ludovico Augustis, mensis Decembris die decima sexta, indictione 14.

Excommunicatio quam fecit Leo episcopus de Anastasio presbytero, et postea Adrianus.

*Leo episcopus, servus servorum Dei. Anastasius, presbyter cardinis nostri, quem in titulo beati Marcelli ordinavimus, quique secedens ab eo ad alienas parochias abs-
 40 que nostra pontificali scientia demigratus est, quem per missos et litteras nostras vocavimus, et pro quo dominos imperatores supplicati per missos nostros, ut eum ad suam parochiam redire iuberent, qui nunc huc nunc^a illuc latitando in ipsa demigratione per biennium moratus est, et ad duo vocatus concilia nostra minime venit, sed*

a) forte legendum ante caput ieiunii sanctae quadragesimae. Bouq. b) perrexit Ch. c) directionibus Gh.
 45 d) nunc huc deest apud Ch. et B., qui tamen iure supplendum censet.

2) Grimlandus sive Grimlandus in Hlotharii diplomate pro Theotberga anno 866 vel 867 occurrit in Murat. Antiqq. Ital. 3) haec epistola non exstat inter editas; Hadriani epistola ad
 50 Ludovicum Germaniae regem de eodem argumento vulgata est a Labbeo Tomo 8. Concil. pag. 907. Bouq. 4) haec epistola dicitur data 8. Idus Martii, Indict. 1. Edita est a Labbeo Tomo 8. Concil. pag. 905. Bouq. 5) edita est haec epistola a Labbeo Tomo 8. Concil. pag. 901. Exstat ibidem pag. 906. Hadriani ad ipsum Actardum epistola, qua ei consolatiois causa pallium concedit. Bouq. 6) De Actardo cf. Hincmari Remensis archiep. epistolam XLV. 7) i. e. in infernum. 8) Anastasius iste alius est ab Anastasio bibliothecario, cui vitae pontif.

neque inventus est; quia, ut praediximus, veluti ovis errans extraneis regionibus suadente diabolo occulte inhabitabat, secundum canonica instituta ex Dei omnipotentis et beati Petri apostoli nostrae simul apostolica auctoritate ab hodie sit communione privatus, donec ipse meae speciali praesentiae in canonico iudicio fuerit praesentatus, et si non venerit, numquam communicet. Post Romanum pontificem in hac excommunicatione consenserunt archiepiscopus Ravennatis et Mediolanensis, aliique numero 75.

Haec in imagine in sinistra parte scripta sunt.

Leo episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, et universis clericis cunctoque populo christiano. Quod bene ac pleniter vobiscum simus, carissimi fratres, scitis. Nunc iterum pro cautela et memoria temporum futurorum dilectioni vestrae cognitum esse volumus, quomodo instigante ac suadente diabolo Anastasius, presbyter cardinis nostri, quem nos in titulo beati Marcelli ordinavimus, contra statuta patrum provinciam ecclesiamque deserens, ecce iam per quinquennium^a tempus in alienas parochias velut ovis errans discurrit, quem etiam auctoritate suffulti canonica apostolicis litteris per tertiam quartamque vicem vocavimus. At ubi redire distulit, duo pro eo episcoporum concilia congregavimus, quorum conventu cum eius non potuissemus videre vel habere specialem praesentiam, communem decreto sancta communione privavimus, volentes siquidem suam per huius excommunicationis censuram ad gremium sanctae, a qua discesserat, matris ecclesiae personam reducere. Sed apostolica monita sanctique concilii pro nihilo ducens, erroris irretitus caligine, redire nullatenus voluit. Proinde, sicut Ravennae nobis degen-
tibus de eo in ecclesia beati Vitalis martyris mense Maio die 29. indictione prima ore proprio promulgavimus^c, nunc iterum in ecclesia beati Petri apostoli mense Iunio die 19. indictione superius annotata similiter promulgavimus: sit ille a sanctis patribus et a nobis anathema, et omnes qui ei sive in electione, quod absit, aut pontificatus honore adiutorium praestare vel solatium quodcumque voluerint, simili anathemati^d subiaceant. Post Romanum pontificem in hoc anathemate consenserunt Iohannes, archiepiscopus Ravennatis, Nottingus⁹ et Sigilfredus¹⁰, episcopi domni imperatoris, et sex episcopi ad praedictum archiepiscopum pertinentes, quorum notitiam non recolimus, et alii tam ex Romana urbe quam ex aliis numero 56, absque presbyteris 30 et diaconibus sanctae Romanae ecclesiae.

Super valvas argenteas haec scripta sunt:

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Incipit sancta ac veneranda synodus, quae per Domini gratiam et eius divinum consilium congregata est in ecclesia 35 beati Petri apostoli, anno scilicet pontificatus sanctissimi ac coangelici et universalis quarti papae Leonis septimo, atque invictissimorum Lotharii ac Hludovici imperatorum anno imperii quadragesimo secundo¹¹, mense Decembri die octavo, indictione 2. In hac siquidem sancta ac venerabili synodo Domini solatiente gratia nobiliter celebrata, post diversas episcoporum sacerdotumque vel clericorum atque omnium christianorum pias ac salutiferas admonitiones et exhortationes depositus est iuste atque canonice Anastasius, presbyter tituli sancti Marcelli, eo quod contra auctoritatem canonicam propriam parochiam^e deseruisset per annos scilicet quinque, et in aliena ad usque hodie demoratur, et neque vocatus neque excommunicatus et ad ultimum anathematizatus, sicut de eo in hac synodo veridica pictura demonstrat, ad congregata 45 duo pro eo episcoporum concilia venire noluit; ideo tam a summo pontifice quamque ab universis episcopis tunc synodo praesidentibus, videlicet numero 67, ob suam stultam audaciam merito, ut praediximus, est depositus et sacerdotali honore privatus, anno denique, mense ac die atque indictione ut supra.

a) quinquennium tempus Ch. b) ravenna Ch. c) deest Ch. d) anathemate Ch. e) parochiam Ch. 50

cum Romanorum attribuuntur. Bovq. 9) episcopus Brixienis. 10) videtur esse Sigisfredus, Regiensis episcopus. 11) Hic anni imperii Lotharii ac Ludovici simul coniunguntur. Annus enim Lotharii 37. cum anno Ludovici 5. coniunctus, reddit annum 42. imperii eorum. Porro istud concilium Romanum in praefatione habitum dicitur: Hlotharii ac Hludovici imperatorum anno imperii eorum 5. et 37. mense Decembri die 5. indict. 2. Bovq. 55

Huc usque Leo pontifex scribi iussit. Post mortem vero iamdicti Leonis, dignae memoriae praesulis, ipse anathematizatus atque depositus Anastasius, seculari potentia rediens ab abditis, quibus sicut fur latitaverat, locis, diabolica fraude inretitusque caligine, latronum more hanc, quam non debuerat introire, ecclesiam invasit, velut ethnicus atque barbarus, ad perditionem suae animae atque periculum huius venerandae synodi cum suis nequissimis consentaneis atque sequacibus picturam destruxit imaginemque deiecit, quam beatissimus papa Benedictus atque egregius restauravit et lucifluis coloribus decoravit.

Adrianus episcopus, servus servorum Dei. Omni Dei ecclesiae notum est, quid
 10 *Anastasius tempore praedecessorum nostrorum pontificum gesserit, sed et qualiter ob id^b de illo sanctae recordationis Leo et Benedictus, eximii praesules, instituerint, palam est cunctis. Quorum unus eum deposuit, excommunicavit et anathematizavit, alter vero sacerdotalibus expoliatis vestimentis, inter laicos in communione recepit. Decessor itaque noster sanctissimus papa Nicolaus, eum postea, si fideliter erga san-*
 15 *ctam Romanam ecclesiam incederet, in gremio pari modo recepisset ecclesiae; sed infidelitas eius nunc intantum apparuit, ut post depraedationem patriarchii nostri ablationemque synodali scripturarum, quas tam super se quam super huiusmodi a sanctissimis praesulibus diversis temporibus decretas repererat^c, institutionem quoque venerandae synodi ab ipsis sanctis pontificibus factam atque sub interpositione ana-*
 20 *thematis retactam violari nobis subripiendo fecerit, et homines ad seminandum inter piissimos principes et ecclesiam Dei discordias per muros huius civitatis more furis exire coegerit, quemdamque Adalgrimum ad ecclesiam confugium facientem oculis et lingua privari suggesserit. Modo vero, sicut multi vestrum mecum a quodam presbytero consanguineo eius, nomine Adone, audistis, et aliis modis nobis revelatum*
 25 *est, beneficiorum quoque nostrorum immemor, hominem ad Eleutherium misit, exhortans homicidia perpetrari, quae, sicut scitis, pro dolor facta sunt. Et ideo pro his omnibus et pro aliis multis, quibus ecclesiam Domini percussit atque laesit, quam etiam subdolis machinationibus hactenus tundere non desistit, auctoritate Dei omnipotentis omniumque sanctorum patrum ac venerandorum conciliorum praedictorumque*
 30 *pontificum simul et iudicii nostri sententia sancimus, illum eundem Anastasium esse tenendum, quemadmodum de eo iidem domni pontifices Leo et Benedictus solemniter et synodice statuerunt, nihil in eius anathemate vel causa penitus adiungentes vel minuentes, nisi ut omni communione ecclesiastica privatus existat, donec de omnibus quibus impetitur nobis coram synodo rationem ponat; et qui cum eo in locutione,*
 35 *cibo vel potu communicaverit, pari excommunicatione cum eo teneatur annexus, quia pro eo, quod altiora se petens — quod sibi totiens interdictum fuerat — temere usurpavit, ac vetitum locum conscendit, satis nostra ecclesia murmuravit et murmurat. Sane si vel ab urbe Roma quantisper discesserit, vel sacerdotium vel clericalem aliquem ordinem sive ministerium quodlibet repetere aut recipere praesumpserit, quia^d*
 40 *contra statuta praefatorum praesulum contraque iusiurandum quod pollicitus est, numquam se ab urbe plus 40 milibus abscessurum, nec^e sacerdotium vel gradum clericalem esse ministerii petiturum, facere videbitur, cum omnibus factoribus consentaneis et sequacibus suis anathemati perenni^f subiaceat. Prolata in conspectu totius sanctae Romanae ecclesiae ante hunc eundem Anastasium apud sanctam Praxedem*
 45 *positum, anno pontificatus domni Adriani, summi pontificis et universalis papae, primo per 4. Idus Octobris, indictione 2.*

Lotharius suspectum habens Carolum, ad Hludovicum se iterum contulit, et obtinuit, ut sacramentum illi fieri ex sua parte faceret, quatenus in nullo nocumento illi foret, si in coniugem Waldradam acciperet, sicque ad palatium Attiniacum ad
 50 conloquium Caroli venit, ibique placitum accepit, ut post futuras Kalendas Octobris simul iterum loquerentur. Carolus autem per curtes regias in pago Laudunensi consistentes pergens, Hincmarum, Laudunensem episcopum, nullo episcopo suae provinciae conscio, iussit, ut ad causas suas, id est ad seculare iudicium, advocatum suum daret,

a) ita emendavi; Ch. et B. inaque. b) qualiter ab eis Ch. c) reppererat Ch. d) qua Ch. e) nec desit Ch. f) anathemate perhenni Ch.

pro eo quod beneficia quibusdam suis hominibus abstulit. Isdem autem episcopus se reclamans, quod relicto ecclesiastico iudicio non auderet seculare adire iudicium, sicut ei iussum fuerat, ad locum nominatum secularis iudicii non venit, sed causas suas impossibilitatis regi mandavit. Rex autem Carolus iubens inde quasdam iudicare etiam infames personas, quia personam praefatus episcopus non misit qui iuraret, quod il-⁵ luc venire non posset, et quoniam advocatum suum de se in iudicio seculari non dedit, praedictarum personarum iudicio quidquid isdem episcopus de rebus et facultati- bus ecclesiasticis in usibus episcopii specialiter habebat, proscriptum est; sicque isdem rex ad Pistas medio mense Augusto veniens, annua dona sua ibidem accepit, et ca-¹⁰ stellum mensurans, pedituras¹² singulis ex suo regno dedit.

Hincmarus autem, Remorum archiepiscopus, Hincmarum episcopum Laudunen- sem secum duicens, apud Pistas cum aliis episcopis scriptis¹³ et verbis regem adiit, ostendens quantum praedictum et episcopalis auctoritas et universalis ecclesia in tali facto patiebatur, et obtinuit, ut revestito episcopo quibus fuerat spoliatus, sicut sa-¹⁵ crae leges praecipiant, in provincia ubi haec causa iudicanda erat, electorum iudicium iudicio, et si necesse foret, post hoc synodali terminaretur examine. Sed et eodem placito rex markiones¹⁴, Bernardum scilicet Tholosae, et iterum Bernardum Gothiae, itemque Bernardum alium suscepit. Missum etiam Salomonis, Britonum ducis, ibi ob-²⁰ viam habuit, per quem Salomon illi mandavit, ut haud ipse pergeret ad expugnandos Nortmannos qui residebant in Ligeri, quia isdem Salomon cum valida manu Britonum paratus erat illos aggredi, tantum ut adiutorium ex parte Caroli haberet. Ad quem isdem rex praemittens Engelramnum, camerarium et hostiariorum magistrum atque a secretis consiliarium suum, cum corona auro et gemmis ornata, sed et cum omni paramento re-²⁵ gio cultu exulto, Carolomannum filium suum, diaconum et abbatem, cum scara e vesti- gio, sicut Salomon ei mandaverat, misit, et inde Audriacam villam gratia venandi per-³⁰ rexit. Scara quae cum Carolomanno a Carolo rege trans Sequanam missa, terram quidem vastavit, sed nullius utilitatis effectum ex Nortmannis, ad quos resistendum missa fuerat, faciens, iubente rege Carolo rediit; et sic unusquisque ad sua perrexit. Pictavenses autem vota facientes Deo et sancto Hilario, tertio eosdem Nortmannos fuere aggressi, quorum plures occiderunt, ceteros vero in fugam miserunt, et de om-³⁵ ni praeda, excepta voluntaria oblatione, decimam sancto Hilario contulerunt. Carolus rex Kalendas Decembris Carisiacum veniens, quosdam primores, tam ex episcopis quam ex aliis regni sui, obviam sibi accersivit, et commotus contra Hincmarum, Laudunensem episcopum, quia Romam sine illius conscientia miserat¹⁵, et epistolas pro quibus non convenerat obtinuerat, eidem vero episcopo contumaciter sibi resistenti³⁵ valde infensus erat. Unde isdem episcopus sine illius licentia, cum saepe ab eo evoca- tus fuerat et ad illum venire distulisset, ad sedem suam perrexit, et amplius quam episcopalis gravitas postulat, eundem regem contra se excitavit. Carolus autem Com-⁴⁰ pendium veniens, ibidem nativitatem Domini celebravit.

869.

Et quoniam isdem episcopus, etiam per alios episcopos evocatus ut ad illum ve- niret, iussionem illius implere detrectavit, scaram ex quamplurimis comitibus regni sui confectam Laudunum misit, ut ipsum episcopum ad eum violenter perducerent. Isdem autem episcopus cum clericis suis iuxta altare resedit, et quibusdam episcopis satagentibus, actum est, ut ipsi qui missi fuerant, de ecclesia eum non extraherent; sed sine illo ad Carolum redierunt, omnesque homines ipsius episcopii liberos sibi sa-⁴⁵ cramenta fieri fecit. Carolus autem valde commotus, synodum¹⁶ omnium episcopo- rum regni sui 8. Kalend. Maii secundae indictionis apud Vermeriam condixit, quo

12) peditura seu pedatura, quodlibet spatium certo pedum numero definitum. 13) Vide Hincmari Remensis epistolam ad Carolum Calvum anno 868 scriptam; et Labbei Concil. Tom. 8. pag. 1735. 14) Bernardus dux To- losanus, Raimundi I. filius erat; Bernardus dux Gothiae, alterius Bernardi Cenomannensis co-

mitis filius; tertius Bernardus, qui honoribus privatus fuerat anno 864 in conventu Pistensi, filius erat Bernardi Septimaniae ducis, qui an-⁵⁰ no 844 a Carolo Calvo occisus est. Bouq. 15) cf. synodum Duziacensem, et Hincmarum Remensem in opusculo capp. 55. Bouq. 16) in hac synodo confirmata sunt praecepta concessa monasterio

eundem Hincmarum¹⁷ episcopum vocari praecepit. Ipse autem ad Conadam¹⁸ vicum nimis incongruenter et pro qualitate temporis et pro nimietate famis perrexit, ubi quosdam Aquitanos obvios habuit; sed markiones, tres videlicet Bernardos, quos sibi occurrere putavit, non habens obvios, non sine sollicitudine et sine utilitatis effectui ad⁵ Silvanectum rediit; indeque quarta feria ante initium quadragesimae ad monasterium sancti Dionysii perrexit, ibique sanctum quadragesimae ieiunium exegit et pascha Domini celebravit, et castellum in gyro ipsius monasterii ex ligno et lapide conficere coepit. Et antequam ad Conadam pergeret, per omne regnum suum litteras misit, ut episcopi, abbates et abbatissae breves de honoribus suis, quanta mansa quisque haberet, ad¹⁰ futuras Kalendas Maii deferre curarent, vasalli autem dominici comitum beneficia, et comites vasallorum beneficia in breviarent, et praedicto placito aedium breves inde deferrent, et de centum mansis unum haistaldum¹⁹ et de mille mansis unum carrum cum duobus bobus praedicto placito^b cum aliis exeniis quae regnum illius admodum gravant, ad Pistas mitti praecepit, quatenus ipsi haistaldi castellum, quod ibi¹⁵ dem ex ligno et lapide fieri praecepit, excolerent et custodirent. Lotharius, mittens ad eum sed et ad Hludovicum, petiit, ut in suo regno nullum impedimentum ei facerent, donec ipse Roma rediret. A Carolo autem nullam firmitatem accepit, sed a Hludowico sicut dicitur firmitatem inde suscipiens, Romam perrexit, locuturus prius cum Hludowico fratre suo imperatore, ut tunc, si posset, per eum apud Adrianum²⁰ papam obtineret, quatenus Theutbergam reiceret et Waldradam resumeret, ipsamque Theutbergam post se Romam ire praecepit; sed ut dicebatur, Hludowicus imperator ab obsessione Sarracenorum pro fratris sui petitione non debuisset discedere, cui amplius quam ducentas naves rex Graecorum in auxilium contra eosdem Sarracenos festinato mittebat. Lotharius iter, quod tempore inconvenienti, scilicet mense Iunio,²⁵ causa uxorum suarum in parte Romae coeperat, contendens perficere, usque Ravennam venit, ubi missos fratris sui obvios habuit, per quos ei contradixit, ut nec in antea procederet, nec diutius in eodem regno immoraretur, sed ad suum regnum rediret, et tempore commodo et opportuno loco simul convenirent, et de quibus vellet cum eo satageret. Lotharius autem Romam rediens, a latere ad suum fratrem in³⁰ Beneventum usque pervenit, et apud eum per Engelbergam multis petitionibus et muneribus atque inconvenientiis obtinuit, ut ipsa Engelberga cum eo usque ad monasterium sancti Benedicti, quod in monte Cassino situm est, rediret. Quo etiam Adrianum papam eidem Engelbergae et sibi ex iussione imperatoris venire fecit, et apud eum, data illi multis muneribus, per ipsam Engelbergam obtinuit, ut idem papa illi³⁵ missam cantaverit, et sacram communionem hac convenientia ei donaverit, si, postquam Nicolaus papa Waldradam excommunicavit, nullum cum ea contubernium vel carnalis copulae mercimonium quin nec colloquium quoddam habuerit. Ipse autem infelix, more Iudae, simulata bona conscientia et impudenti fronte eandem sacram communionem sub hac conventionem accipere non pertimuit nec recusavit; sed et sui⁴⁰ fautores cum eo ab ipso papa percipere communionem, inter quos et Guntharius, auctor et incentor huius publici adulterii, communionem inter laicos ab eodem Adriano papa accepit, data illi prius coram omnibus professione, quae ita habetur:

Profiteor ego Guntharius coram Deo et sanctis eius vobis, domino meo Adriano, summo pontifici et universali papae, ac venerandis tibi subditis episcopis reliquoque⁴⁵ conventu, quoniam iudicium depositionis in me a domno Nicolao canonice latum non reprehendo, sed humiliter porto. Unde nec ulterius sacrum ministerium contingere praesumo, nisi per misericordiam mihi subvenire volueritis, nec aliquando contra sanctam Romanam ecclesiam aut eius pontificem aliquid scandalum vel quidquam adversi movere volo, sed devotum me eidem sanctae matri ecclesiae eiusque praesuli⁵⁰ exhibere atque obedientem permanere protestor. Ego Guntharius huic professioni a me factae manu propria subscripsi. Data Kalendas Iulii, indictione 2. in ecclesia sancti Salvatoris²⁰, quae est in monasterio sancti Benedicti in Cassino.

a) ad *deest* Ch. b) praedicto placito *deest* Ch.

Carroffensi. Confirmationem hanc recitat Labbeus qui non tenet hereditatem a curia. cf. Hont-
⁵⁵ T. I. Concil. p. 1527. 71) cf. Hincmari ep. 35. heim Hist. Trevir. T. I. p. 664. 20) in vico
¹⁸ Cosne. Bouq. 19) haistaldus agricola liber, San-Germano; in eadem ecclesia a. 1230 Fri-

Accipiens autem isdem papa a Gunthario consistente inter laicos hanc professionem, relectam inter laicos ab ipso publice coram omnibus, dixit illi: *Et ego tibi concedo laicam communionem, ea conditione, ut ita, quamdiu vixeris, observes, sicut modo professus fuisti.*

Engelberga denique redeunte ad suum^a imperatorem, Adrianus papa Romam re-⁵ versus est, quem e vestigio Lotharius est prosecutus. Et Adriano papa Romam ingre-
diente, Lotharius ad ecclesiam beati Petri venit, ubi nullum clericum obvium habuit,
sed tantum ipse usque ad sepulcrum sancti Petri cum suis pervenit, indeque solarium
secus ecclesiam beati Petri mansionem habiturus intravit; quem nec etiam scopa mun-
datum invenit. Putavitque in crastina, subsequente videlicet dominica — nam sabbato¹⁰
ad basilicam sancti Petri pervenit — sibi cantari debere missam; sed a praefato pon-
tifice hoc obtinere non potuit. Inde secunda feria Romam ingre-
dientis, in palatio Lateranensi cum ipso apostolico prandit, et datis ei muneribus in vasis aureis et ar-
genteis obtinuit, ut ei ipse pontifex laenam^{b, 21} et palmam ac ferulam daret, sicut et
fecit. Quae munera ita ipse et sui interpretati sunt, videlicet ut per laenam^b de Wal-¹⁵
drada revestiretur, per palmam victorem se in his quae coeperat demonstraret,
per ferulam episcopos suae voluntati resistentes obsistendo dstringeret. Sed
aliter ab eodem papa et Romanis fuere disposita; nam idem pontifex Formo-
sum episcopum et alium etiam cum eo episcopum in has Galliarum partes mittendos
disposuit, ut cum pluralitate episcoporum de his quae Lotharius petebat tractarent, et²⁰
illi Kalendis Martii, quae inventa forent, in synodo renunciarent, quam Romae in
ipsis Kalendis Martii denunciavit, quo etiam quatuor episcopos ex regno Hludowici,
regis Germaniae, cum ipsius legati, et quatuor episcopos ex regno Karoli cum eius le-
gatis^c, et quosdam episcopos ex regno Lotharii epistolis^d suis hac conditione venire
praecepit, ut quae in synodo vel examinanda vel gerenda forent, in personis aliorum²⁵
confirmarent, tam ex occidentalibus partibus quam ex orientalibus. Unde missos suos,
quos nuper Constantinopolim pro contentione quam orientales cum Nicolao papa habe-
bant, miserat, tunc venturos sperabat.

Lotharius^e vero Roma laetus promovens, usque Lucam civitatem venit, ubi febre
corripitur, et grassante clade in suos, quos in oculos suos^f coacervatim mori conspi-
ciebat, sed iudicium Dei intelligere nolens, usque Placentiam 8. Idus Augusti perve-
nit; ibique dominica die superdiurnans, circa horam nonam inopinate exanimis pene
effectus est et obmutuit^g, atque in crastina^h, hora diei secunda, moritur, et a paucis
suorum qui a clade remanserant, in quodam monasteriolo secus ipsam civitatem ter-
rae mandatur. Quod Carolus apud Silvanectisⁱ civitatem degens — ubi tam ipse quam³⁵
et uxor sua^k thesauros, quos in quibuscumque rebus habuerant, per loca sancta in
suam eleemosynam dispensantes, a Pistis reversi, Domino de cuius manu illos acceperant,
reddiderunt — non incerto comperiens nuncio, ab ipsa civitate movens, Atti-
niacum venit; ubi a quibusdam episcopis, sed et^l ab aliquibus primoribus regni quorundam
Lotharii missos^m directos suscepit, ut ibi resideret, et in regnum quod Lotharii⁴⁰
fuerat non intraret, donec frater suus Hludowicus, rex Germaniae, ab expeditione
hostili de Winidisⁿ, cum quibus praesenti et praeterito anno saepe cominus sui con-
gredientes, aut nihil aut parum utilitatis egerunt, sed^o damnum maximum retulerunt,
reverteretur.^p Petierunt ergo, ut in palatio Ingilheim residens, ad eum missos suos
dirigeret, et ei mandaret, ubi^q et quando simul convenirent et de regni ipsius divi-⁴⁵
sione tractarent; plures autem saniori consilio illi mandaverunt, ut, quantocius com-
mode^r posset, usque Mettis^s properare satageret, et ipsi tam in itinere quam ad ipsam
civitatem ei occurrere maturarent. Quorum consilium Carolus acceptabilis et^t salu-
brius esse intelligens, iuxta eorum suggestionem agere festinavit. Veniens ergo^u usque

a) deesse videtur maritum, Hludowicum b) Ch. laenam, Eq. lesenam; facile emendatu. c) et quatuor episcopos ex regno karoli cum eius legati deest Ch. d) lotharii cum epistolis Ch. e) Quae sequuntur continuntur cum codice regio 8396 (1) qui ea tantum habet quae exstant apud Aimoini continuatorem. Bouq. Ego ea cum Aimoini continuatorem lib. V. cap. 21—40. (apud Frakerum in Corpore hist. Franciae T. II. p. 477—506.) constul. et maioris momenti lectiones littera A. adposita notavi, multis in textum recepi. f) sub oculis suis A. g) obmutescens in A. h) crastinum A. i) silvanectensem A. k) quam uxor eius A. l) deest A. m) A. vocat legatos et nuncius saepe adhibet, ubi Ch. et B. missus. n) winedis Ch. o) et A. p) r. et in palatio ingilheim A. q) quo A. r) quoquomodo A. s) mettos A. t) i. et veniens usque A.

dericus II. imperator Gregorio IX. papae reconciliatus est. 21) laena λαινα, χαλαινα, sagum densum.

Viridunum, plurimos de eodem regno, sed et Hattonem^a, ipsius civitatis episcopum, et^b Arnulphum, Tullensis urbis episcopum, sibi se commendantes suscepit; indeque Mettis Nonas Septembris veniens, Adventium, ipsius civitatis praesulem, et Franconem, Tungrensem episcopum, cum multis aliis in sua commendatione suscepit; sicque 5. Idus ipsius mensis ab episcopis qui adfuerunt, coeuntibus omnibus in basilica beati Stephani, haec quae sequuntur, denunciata et gesta fuere hoc modo:

Anno incarnationis dominicae 869^c, indictione^d secunda, 5. Idus Septembris, Mettis civitate in ecclesia sancti Stephani martyris, haec quae sequuntur capitula Adventium, episcopus ipsius civitatis, coram rege et episcopis qui adfuerunt, publice populo^e scripto et verbis denunciavit:

Vos scitis^f, et multis in plurimis regnis est cognitum, quantos et quales eventus tempore senioris nostri quem hactenus habuimus, pro causis notissimis communitate sustinuimus, et quanto dolore quantaque angustia de illius infausta morte nuper cordibus percussi sumus. Unde unicum refugium et singulare^g ac salubre consilium, rege et principe nostro destituti ac desolati, nobis omnibus esse consideravimus, ut ieiuniis et orationibus ad eum nos converteremus, qui est adiutor in opportunitatibus, in tribulatione, et cuius est consilium, cuiusque est^h regnum, et ut scriptum est, „cui voluerit dabit illud“ et in cuius manu sunt corda regum, et facit unanimes habitare in domo, solvens medium parietem et faciens utraque unum; deprecantes ipsius misericordiam, ut daret nobis regem ac principem secundum cor suum, qui in iudicio et iustitia nos in omni ordine et protectioneⁱ regeret, salvaret atque defenderet^j iuxta voluntatem eius, et corda omnium nostrum unanimiter ad eum declinaret atque uniret, quem ipse ad salutem^k et profectum nostrum praescitum et electum atque praedestinatum habebat^l secundum misericordiam suam. Quia denique voluntatem Dei, qui^m voluntatem timentium se facit, et deprecationes eorum exaudit, in concordia unanimitateⁿ nostra videmus hunc regni huius heredem esse legitimum, cui nos sponte commisimus, dominum videlicet et^o praesentem regem ac principem nostrum Carolum, ut nobis praesit et prosit, videtur nobis, si placet vobis, ut, sicut post illius verba^p vobis manifestabimus, signo certissimo demonstreremus, quia^q illum a Deo electum et nobis datum principem credimus^r, et^s ut eidem largitori Deo ex suis beneficiis non simus ingrati, sed gratiarum actiones illi referentes, oramus^t, quatenus et eum nobis^u ad salutem et defensionem sanctae suae ecclesiae, et ad auxilium atque profectum omnium nostrum, cum salute et^v pace atque tranquillitate nobis conservet diutius, et nos fidei devotione illi obsequentes atque optata salvatione^w fructes, sub illius administratione in suo gubernet servitio. Et^x si illi placeat, dignum ipsi et necessarium nobis fore^y videtur, ut ex eius ore audiamus, quod a christianissimo rege fidei et unanimi^z in servitio illius populo, unicuique in ordine suo, convenit audire ac^{aa} devota mente suscipere.

Post haec Carolus rex haec quae sequuntur per se in eadem ecclesia cunctis qui adfuerunt denunciavit dicens: Quia, sicut isti venerabiles episcopi unius ex ipsis voce dixerunt, et certis indicibus ex vestra^{ab} unanimitate monstraverunt, et vos acclamastis, me Dei electione ad vestram salvationem et protectionem^{ac} ac regimen atque gubernationem huc advenisse, sciatis, me honorem et cultum Dei atque sanctarum ecclesiarum Domino adjuvante conservare, et unumquemque vestrum secundum sui ordinis dignitatem et personam iuxta meum scire et posse honorare et salvare, et honoratum et^{ad} salvatum tenere velle, et unicuique in suo ordine secundum sibi competentes leges^{ae}, tam ecclesiasticas quam mundanas, legem et iustitiam conservare, in hoc ut honor

a) hatonem Ch. haidonem A. b) et a. t. u. e. deest A. c) DCCCLXVIII. d) DCCCLXIX. A. d) singulariter salubre A. e) consilium ac regnum A. f) o. ac professione A. g) defenderet, pariter voluntatem et corda omnium A. h) salutem totius ecclesiae et populi praedestinatum A. i) alii habent. Bouq. h) Quia denique ille qui A. l) unanimitate praelegit hunc regni huius heredem esse A. m) videlicet praesentem hunc principem A. n) post haec v. A. o) deest A. p) deest A. q) deest A. r) deest A. s) salute et deest A. t) si- que observatione A. u) At si i. p. et necessarium vobis esse videtur hortamur A. v) esse Ch. w) cod. reg. unanimo huic populo Bouq. unanimo huius populo A. x) ad Ch. y) deest A. z) et nostra A. aa) profectum A. ab) honorabiliter a. A. b) deest A.

22) Haec indictio secunda Constantiniana est, quae initium sumit a die 24. mensis Septembris anni 868. Bouq.

regius et potestas ac debita obedientia, atque adiutorium ad regnum mihi a Deo datum continendum et defensandum^a, ab uno quoque vestrum secundum suum ordinem et dignitatem atque possibilitatem mihi exhibeatur, sicut vestri antecessores fideliter, iuste et rationabiliter meis antecessoribus exhibuerunt. At^b post haec^c Hincmarus, Remorum episcopus^d, haec quae sequentur^e capitula, iubente^f ac postulante Adventio, ipsius episcopo civitatis, et ceteris episcopis Treverorum provinciae, Hattone^g scilicet, ecclesiae Viridunensis episcopo, et Arnulfo, Tullensis^h civitatis episcopo, cohaerentibusⁱ provinciae Remorum episcopis, coram reliquis^j episcopis et rege, cunctisque qui adfuerunt in eadem ecclesia, publice denunciavit:

Ne alicui forte videatur incongrue ac praesumptuose, me ac provinciae nostrae venerabiles coepiscopos^k facere, quoniam de altera provincia ordinationi et causis huius provinciae nos immiscemus, sciat nos contra canones sacros non agere, quoniam Remensis et Treverensis ecclesiae in hac regione Belgica cum sibi commissis ecclesiis sorores et comprovinciales habentur, sicut auctoritas ecclesiastica et antiquissima demonstrat consuetudo, ac per hoc unanimi consensu et synodalia iudicia exercere, et ita quae a sanctis patribus constituta sunt, debent concorditer custodire, hac privilegii conditione servata, ut qui prior de Remensi et Treverensi episcopo fuerit ordinatus, prior etiam habeatur. Et lex divinitus inspirata^l praecipit, dicens: „si transieris per messem^m, sem amici tui, colligens spicas manu confricabis ad manducandum. Falcemⁿ autem „non mittas, vel falce non metas.“^o Messis est populus, ut Dominus demonstrat in eo evangelio^p, dicens: „messis quidem multa est, operarii autem pauci; rogate ergo dominum, ut mittat operarios in messem suam.“ Quia vos pro vestris^q episcopis debetis orare, ut^r vobis digna possimus loqui. Messis autem^s amici est populus in provincia alteri metropolitano commissa; unde vos hortando, quasi manum operis confricando, ad Dei voluntatem et vestram^t in corpus unitatis ecclesiae valeamus et debemus traicere, in parrochianos autem provinciarum aliis metropolitans commissarum falcem iudicii non mittimus, quia nec est unde, nec nostrum esse consideremus.^u Est et alia causa, quia isti et^v venerabiles domni et fratres nostri, provinciae istius episcopi, non habentes metropolitanum episcopum, exiguitatem nostram sic in suis, sicut et in specialibus nostris causis, nos fraterna caritate iubent et commovent agere. Est^w ita domni fratres? — Et responderunt ipsi episcopi: Ita est. —

Praeter ea, quae dominus episcopus et frater noster Adventius vobis ex sua et ceterorum suorum ac nostrorum fratrum et venerabilium episcoporum voce dixit, in hoc etiam animadvertere potestis, voluntatem Dei esse, ut praesens dominus et rex noster, qui in parte^x quam hactenus tenet et tenuit, et nobis ecclesiisque nostris et populo sibi commissio utiliter praeest ac praefuit, et salubriter prodest et profuit, inde ad hunc locum Domino ducente pervenerit, quo^y etiam^z vos eius inspiratione confluxistis, et ipsi vos sponte commendastis, cuius instructione^{aa} animata omnia in arca Noe significantia^{ab} ecclesiae unitatem nullo cogente convenerunt. Quia sanctae memoriae pater suus, dominus Hludowicus, pius imperator Augustus^{ac}, ex progenie Ludoici^{ad}, regis Francorum inelyti, per beati Remigii apostolicam et^{ae} catholicam praedicationem cum integra gente conversi, et cum tribus Francorum milibus, exceptis parvulis et mulieribus^{af}, vigilia sancti paschae^{ag} in Remensi metropoli baptizati et coelitus sumpto chrismate, unde adhuc habemus, peruncti et in regem sacrati, exortus per beatum Arnulphum, e cuius carne^{ah} idem Hludowicus pius Augustus originem duxit carnis, et a Stephano, papa Romano, ante sanctae Dei genitricis et semper virginis^{ai} Mariae altare Remis^{aj} in imperatorem est coronatus, et demum factione quorundam terreno imperio destitutus, in praedictam regni partem^{ak} unanimitate episcoporum et fidelis populi ante sepulchrum sancti Dionysii, eximii martyris^{al}, ecclesiae sanctae est redditus, et in hac domo ante hoc altare prothomartyris Stephani, cuius^{am} nomen interpretatum resonat „eo-^{ao} 50

a) defendendum A. b) Et post Ch. c) deest A. d) archiepiscopus A. e) sequuntur A. f) haitone A. g) tullensium antistite A. h) conniventibus A. i) deest A. k) episcopus Ch. l) instituta praecipit A. m) m. falce autem non metas. A. n) pro nobis e. A. o) deest Ch. p) deest A. q) consideramus A. r) et deest Ch. s) Estne A. t) quod Ch. A. u) etiam et vos A. v) instinctu animalia A. w) arcam nos significantem A. x) deest A. y) clodovei A. z) ap. et deest A. aa) in r. m. deest A. ab) a. cuius idem A. b) et a. v. deest A. 55 c) remi CA. d) in p. r. p. deest A. e) e. m. deest A. f) c. n. i. r. deest A.

25) Deuteronom. 25, 26. 24) Matth. 9, 37.

ronatus, "per Dei sacerdotes acclamatione fidelis populi, sicut vidimus qui adiuimus, coronae regni est imperioque restitutus. Et quia, ut in historiis sacris legimus, reges, quando regna obtinuerunt, singulorum regnorum sibi diademata imposuerunt, non incongruum videtur venerabilibus episcopis, si vestrae unanimitati placet, ut in obtentum regni, unde vos ad illum convenistis et vos ei commendastis, sacerdotali ministerio ante hoc altare coronetur, et sacra unctione Deo consecretur. Quod si vobis placet, propriis vocibus consonate. Et in hoc conclamantibus omnibus, dixit idem episcopus: *Agamus ergo unanimiter Domino gratias, decantantes „Te Deum laudamus.“*

Et post haec ab episcopis cum benedictione sacerdotali est idem rex coronatus, indeque Florinkengas²⁵ veniens, quae ordinanda sibi visa sunt ordinavit; indeque in saltum Arduennae¹ autumnali venatione exercitandum se contulit. Hludowicus autem, frater eius, pacem sub quadam conditione apud Winidos obtinere procuravit, ad quam confirmandam filios suos cum marchionibus terrae ipsius direxerat, ipseque infirmus in Ragenisburg civitate remansit. Et mittens missos suos ad Carolum, mandavit illi de firmitatibus quae inter eos factae fuerunt, sed et de portione regni quondam Lotharii; unde Carolus illi congruam responsionem mandavit.

Interea Basilius, quem Michael, Graecorum imperator, sibi in consortem imperii asciverat, eundem Michael dolo interfecit, et imperium sibi ascivit. Qui patricium suum ad Bairam^m cum 400 navibus miserat, ut et Hludowico contra Sarracenos ferret suffragium, et filiam ipsius Hludowici a se desponsatam de eodem Hludowico susciperet et illi in coniugio sibi copulandam duceret. Sed quadam occasione interveniente, displicuit Hludowico dare filiam suam patricio; unde idem patricius molestus, Corinthum rediit, et revertente Hludowico ab obsidione Sarracenorum de partibus Beneventanis, iidem Sarraceni de Baira egredientes, et hostem Hludowici post tergum sequentes, plus quam duo milia caballorum ipsius hostis praedati sunt, et cum eisdem caballis duos ex se ipsis ordinantes cuneos, ad ecclesiam sancti Michaelis in monte Gargano perrexerunt, et clericos eiusdem ecclesiae multosque alios qui ad orationem illuc convenerant depraedantes, cum multa spolia ad sua redierunt. Quod factum valde imperatorem atque apostolicum, sed et Romanos, turbavit.

Hludowicus, Hludowici regis Germaniae filius, cum Saxonibus contra Winidos qui in regionibus Saxonum sunt, bellum committens, cum multa strage hominum ex utraque parte quoquo modo victoriam est adeptus indeque reversus. Rotlandus^v, Arelatensis archiepiscopus, abbatiam sancti Caesarii²⁸ apud Hludowicum imperatorem et Engelbergam non vacua manu adeptus, in insula Camaria nimis undecumque ditissima, in qua res ipsius abbatiae plurimae coniacent, et in qua portum Sarraceni habere solebant, castellum opere tumultuario de sola terra aedificans, audito Sarracenorum adventu, in illud satis inconsulte intravit; et appellentibus ad ipsum castellum Sarracenis, amplius quam 300 suorum interfectis, ab eisdem Sarracenis est captus, et in eorum nave deductus est ac religatus. Unde 150 libris argenti et 150 mantellis et 150 spatibus et 150 mancipiis, praeter illa quae in placito data sunt, ad redemptionem eius concessis, interea idem episcopus in navibus moritur 13. Kalend. Octobris. Sarraceni autem ingeniose accelerantes de redemptione illius, quasi non possent ibi amplius immorari, si illum vellent recipere, redemptores illius redemptionem pro eo dare accelerarent edicunt; quod et factum est. Et Sarraceni suscepta omni redemptione, miserunt eundem episcopum sedere in cathedra, indutum vestimentis sacerdotalibus cum quibus captus fuerat, et velut pro honore deportaverunt eum in terra a navibus. Redemptores autem illius volentes cum eo colloqui et congratulari ei, in-

a) corona Ch. A. b) imperio A. c) v. e. deest A. d) obtentu A. e) vos sponte A. f) et v. ci. c. deest A. g) ab e. deest A. h) florinkengas A. i) ardennae animalium venationi se A. k) deest A. l) consortem Ch. B. m) legendum Barim; A. suum Abbaram. n) cum ccc navibus A. et Chron. de St. Denys. o) et sibi A. p) deest A. q) disconvenit l. cum eodem patricio de filia ipsius A. r) lege Bari; Ch. barra. s) clericos sed et multos qui A. t) praeda A. u) Q. valde et l. A. v) qui e regione A. melius. w) incitissima A. x) appellentibus Ch. applicantibus A. y) naves A. z) ea A. a) concessa sunt. Interea Ch. B. a) sedentem A. b) v. eum alloqui A.

25) Florenge, semihora a Theodoni villa distans. 26) Aut hic aliqua desunt, aut narratio de Hludowici expeditione, se quentibus iam scriptis, inserta est. 27) Litterae a Nicolao papa ad Rotlandum istum datae in Labbei Conc. 8. p. 492. leguntur. 28) Arelatensem.

venerunt eum mortuum; quem cum maximo luctu exportantes, sepelierunt eum¹⁰. Kalendas Octobris in sepulchro quod sibi ipse paraverat.

Salomon, dux Brittonum, pacem cum Nortmannis in Ligeri residentibus fecit, et vinum partis suae de pago Andegavensi cum Britonibus suis collegit. Hugo²⁹ abba et Gauzfridus cum Transseguanis, confligentes cum Nortmannis in Ligeri residentibus, 5 60 circiter inde interfecerunt; et capientes quemdam apostatam monachum, qui relicta christianitate se Nortmannis^a contulerat, et nimis christianis infestus erat, decolari fecerunt.^b Carolus vero civitates Transsequanas^c ab incolis firmari rogavit, Cynomannis scilicet ac Turonis, ut praesidio contra Nortmannos populis esse possent. Nortmanni³⁰ autem hoc audientes, multam summam argenti, frumenti quoque et vini¹⁰ ac animalium ab incolis terrae ipsius quaesierunt, ut cum eis pacem facerent.

Carolus in villa Duciaco 7. Idus Octobris certo comperiens, obiisse Hirmentrudem uxorem suam 2. Non. Octobris in monasterio sancti Dionysii, ubi et sepulta est, exequente Bosone, filio Buvini quondam comitis, hoc missaticum apud matrem et matrem suam Theutbergam, Lotharii regis relictam, sororem ipsius Bosonis nomine 15 Richildem mox sibi adduci fecit et in concubinam accepit; qua de re eidem Bosoni abbatiam sancti Mauricii cum aliis honoribus dedit, et ipse Aquis palatium eandem concubinam secum ducens, festinare acceleravit, quatenus ibi residuos illius partis homines qui Lotharii fuerant, sicut ei mandaverant, in sua ditione susciperet, denuntians²⁰ se abinde^a palatium quod Gundulfi-villa dicitur, in missa^d sancti Martini venturum, 20 ut de Provincia et de superioribus partibus Burgundiae ad se venturos suscipiat. Veniens autem Aquis, nullum obtinuit quem ante non habuit, et inde, ut denunciaverat, ad Gundulfi villam pervenit, ubi missos Adriani papae, Paulum et Leonem episcopos, suscepit cum epistolis³¹ missis sibi et praesulibus ac regni primoribus in his Galliarum partium regionibus consistentibus. In quibus continebatur, ut regnum quondam regis 25 Lotharii, quod Hludowico imperatori, spiritali filio eius, hereditario iure debetur, et quod ad eum post mortem ipsius Lotharii rediit, vel homines in eo degentes, mortalium nullus invaderet, nullus commoveret, nullus ad se conaretur inflectere; quod si quis praesumeret, non solum per suae auctoritatis ministerium infirmaretur, verum etiam vinculis anathematis obligatus, nomine christianitatis privatus, 30 cum diabolo^e locaretur. Et si quis de episcopis tam nefariae temeritatis auctorem vel tacendo fugeret^f, vel non resistendo consentiret, non iam pastoris sed mercenarii nomine se nosset fore censendum; et quia iam non pertineret ad eum^g de ovibus, non pertineret^h consequenter de pastoralibus dignitatibus. Cum quibus episcopis et missis Hludowici imperatoris venit, nomine Boderadus, de his nihilominus satagens. Caro- 35 lus autem, absolutis apostolici et imperatoris missis, deceptus vanis suasionibus falsorum misorum, qui ei suggerebant, quod frater suus Hludowicus vicinusⁱ morti foret, iter in Elisacias^k partes arripuit, ut Hugonem Liutfridi filium, et Bernardum^l Bernardi filium obtineret, sicut et fecit. Indeque Aquis veniens^m, ibidem nativitatem Domini celebravit. 40

870.

Inde ad Rorici Nortmanni colloquium apud Noviomagum palatium perrexit, quem sibi foedere copulavit. Et in die festivitatis septuagesimae praedictam concubinam suam Richildem desponsatam atque dotatam in coniugem sumpsit, et insperateⁿ a fratre suo Hludowico, Germaniae rege, sibi nunciantes missos accepit, ut si quantocius^o Aquis non egrederetur et regnum quondam Lotharii penitus non desereret, idemque 45 regnum, sicut Lotharii homines tempore obitus eius habebant, eis tenere pacifice non

a) deest A. a) ad nortmannos A. b) Codex regius haec addit: Ea tempestate secunda irruptione Nortmanni Parisius venerunt, et beati Germani monasterium depopulati sunt, cellarioque fratrum igne immisso, cum multa praeda undecumque adquisita redierunt. Eadem habet Aimoini continuator. Bouquet. c) trans sequanam Ch. d) ad festum A. e) debebatur A. f) haec eodem modo apud Baronium exprimuntur. g) eum quicquam de A. 50 h) p. ad eum c. A. i) vicinissimus A. k) elisicias Ch. l) et h. et b. A. m) remeans A. n) praeter spem A. o) quam ocysime A.

29) cf. chron. de gestis Norm. a. 870. 30) cf. papae, tam ad primores regni Caroli quam ad idem a. 870. 31) Utrasque litteras Hadriani episcopus in eius regno constitutos, recitat Ba-

concederet, sine ulla retractione illum bello appeteret. Unde inter eos missis discurrentibus, eo usque causa perducta est, ut inter utrumque huiusmodi sacramenta fierent:

Sic promitto ex parte senioris mei illius^{h.32}, quod senior meus ille^c fratri suo illi^a regi talem portionem de regno Lotharii regis consentit habere, qualem aut ipsi iustiorum et aequiorum^e aut communiter^f fideles eorum inter se invenerint, nec eum in ipsa portione, vel in regno quod antea tenuit, per aliquam fraudem vel subreptionem decipiet aut forsconsiliabit^g, si frater suus ille^h eandem firmitatem et fidelitatem, quam ex parte senioris mei illiusⁱ habeo promissam, frater suus ille^k seniori meo ex sua parte quamdiu vixerit inviolabiliter servet.^l

Et hac in firma firmitate patrata, Carolus Aquis egrediens, uno itinere Compendium venit^m, ibique pascha Domini celebravit; indeque mense Maio ad Attiniacum palatium venit, ubi et duodecim missos fratris sui Hludowici pro divisione regni accepit, qui superciliose tam de sanitate corporis Hludowici quam de prosperitate — quia Restitium Winidum, sibi diutino tempore infestissimum, tam dolo quam bello captum vicerat — elatiⁿ, minus debito sacramenta inter eos facta duxere servanda. Quae divisio multifarie multisque modis hinc et illinc agitata, et per diversos missos alterutrum directa, ad hunc finem ex Caroli mandato pervenit, ut in illud regnum quod inter eos secundum sacramenta praestita dividendum erat, pacifice convenirent, et sicut illi cum consensu et unanimitate communium fidelium ipsorum invenirent, secundum sacramenta inter eos praestita illud regnum dividerent. Interea postquam^o de multis causis^p impetitus, praecipue autem de subiectione^q regiae potestatis^r et inobedientia erga suum archiepiscopum, Hincmarus Laudunensis episcopus, ut se ab impetitis expeditet, in synodo^s episcoporum decem provinciarum libellum propria manu subscrip-
tum porrexit, haec continentem:

Ego Hincmarus, ecclesiae Laudunensis episcopus, amodo et deinceps domno seniori meo, Carolo regi, fidelis et obediens ero secundum ministerium meum, sicut homo suo seniori, et episcopus^t quilibet suo regi esse debet, ac privilegio Hincmari, metropolitani provinciae Remorum ecclesiae, secundum sacros canones et decreta sedis apostolicae^u promulgata pro scire et posse me obedire velle^v profiteor.

Carolomannus etiam, Caroli regis filius et plurimorum monasteriorum pater, reputatus, quoniam insidias infideliter erga patrem suum moliebatur, abbatis privatus, in Silvanectensi civitate est custodiae mancipatus.

Carolus^w missos suos, Odonem scilicet, Belvagorum^x episcopum, et Odonem atque Harduinum comites, ad fratrem suum Hludowicum ad Franconofurt dirigens, petit, ut ad regnum Lotharii dividendum simul convenirent; ipseque Pontigonem petens, ibi^y missos fratris sui accepit, nunciantes illi, ut ad Heristallium pergeret, et frater suus Hludowicus ad Marsnam venturus foret, et in meditullio eorundem locorum Kalendas

a) ut utrumque A. b) Caroli A. c) deest A. d) Ludouico A. e) al. aequaliorem Bouq. f) communes A. g) forsconsiliabit Ch. B. h) Ludouicus A. i) caroli A. k) al. Ludovicus Bouq.; frater suus ille deest A. l) servaverit A. m) venit usque venit ex Aim. inserti; deunt in Ch. et B. n) al. elevati Bq. o) post A. p) deest A. q) insubiectione A. r) potestati A. s) Codex regius episcopus per rectum suo regi, Aimoini continuator episcopus per directum suo regi. t) obediturum p. Et subscripsit A. u) belgivarum Ch. v) ibidem eos legator accepit A.

45 ronius an. 869. Bouq. 32) ille, illius etc. vice nostri NN. usurpatur. 33) Habita est haec synodus apud Attiniacum. Ibi Hincmarus Remensis librum LV. capitum tradidit Hincmaro Laudunensi, quo eius collectionem ad se missam per Venilonem archiepiscopum Rotomagensis prolixo ac luculenter refellebat. In ea synodo rex de rebellionem, Hincmarus Remensis de contumacia, Nortmannus comes de vi manifesta, clerici Laudunenses de iniusta excommunicatione adversus Hincmarum Laudunensem conquesti sunt. Nova fidelitatis professione regi et metropolitano suo facta, ortam adversus se

tempestatem nonnihil sedavit Laudunensis episcopus. Verum ante definitionem synodi fuga lapsus, pitaciolum misit, quo Romam eundi licentiam postulabat: quid deinde fecerit, narrat Hincmarus Remensis epistola inter editas 35. Abrupta synodo Attiniacensi, Hincmarus Laudunensis faventem habuit Hadrianum papam, qui pro ipso graves et acerbas litteras scripsit Carolo Calvo et Hincmaro Remensi. Ad litteras pontificis alias rescripsit Carolus stylo acerbiori, quas composuit Hincmarus Remensis regi mandato. Bouquet.

* a. ex sacris canonibus P. A.

* rex A.

Augusti colloquerentur, et unusquisque eorum quatuor episcopos et decem consiliarios et inter ministeriales et vassallos triginta tantummodo ad idem colloquium ducerent. Quo Hludowicus dum pergeret, ad Flamereshem in pago Ribuario venit, et de quodam solario vetustate confecto sub lignis fractis cum quibusdam suorum^a cecidit, et aliquantulum naufragatus^{b,34}, in brevi convaluit; indeque Aquisgrani pervenit. Et discurrentibus inter utrosque fratres et reges missis, tandem 5. Calendas^c Augusti ad locum colloquii convenerunt, et hoc modo regnum^d Lotharii inter se diviserunt. Et haec est divisio quam sibi Hludowicus accepit:

Coloniam³⁵, Treveris, Utrecht, Strastburg^e, Basulam; abbatiam Suestre^{f,36}, Berch, Niu-Monasterium³⁷, Castellum³⁸, Indam³⁹, sancti Maximini⁴⁰, Ephemiacum⁴¹, Horem⁴², sancti Gangulfi⁴³, Faverniacum⁴⁴, Pollemniacum⁴⁵, Luxoiium⁴⁶, Luteram⁴⁷, Balman⁴⁸, Offonis villam⁴⁹, Meieni monasterium⁵⁰, sancti Deodati⁵¹, Bodonis monasterium⁵², Stivagium⁵³, Romerici montem⁵⁴, Morbach⁵⁵, sancti Gregorii⁵⁶, Mauri monasterium⁵⁷, Eboreshem^{b,58}, Hoinowa^{i,59}, Masonis monasterium⁶⁰, Hoinborch^{k,61}, sancti Stephani^l Strastburch⁶², Erenstein^{n,63}, sancti Ursi in Salodoro⁶⁴, Grandivallem⁶⁵, Altam petram⁶⁶, Lustenam^{n,67}, Vallem Clusae⁶⁸, Castellum Carnonis^{o,69}, Heribodesheim^{p,70}, abbatiam de Aquis⁷¹, Hoenchirche⁷², Augstchirche⁷³; comitatus Testrabant⁷⁴, Batua^r, Hattuarias⁷⁴, Masau^{r,75} subterior de ista parte, item Masau^r superior quod de illa parte est, Liugas⁷⁶ quod de ista parte est, districtum Aquense, districtum Treclis⁷⁷, in Ripuarias comitatus quinque⁷⁸, Megenensium⁷⁹, Bedagowa⁸⁰, Nitachowa⁸¹, Sarachowa subterior⁸², Blesitchowa⁸³, Selme⁸⁴, Albechowa^{k,85}, Suentisium⁸⁶, Calmontis⁸⁷, Sarachowa superior⁸⁸, Odornense⁸⁹ quod Bernardus habuit, Solocense⁹⁰, Basiniacum⁹¹,

a) fractis c. q. s. interui ex A.; desunt in Ch. et B. b) periclitatus A. c) corrig. 6. idus augusti ut legitur in capitularibus tit. 43. ubi haec divisio integra recitatur. Bouq. d) r. quondam l. A. e) strastburg Ch. strasbourg, basileam A. f) sivestre Ch. g) literam A. h) eboreshem Ch. i) homowa Ch. B. A. k) hombroch Ch. Bg. l) sancti stephani Ch. B. s. stamphim A. m) erenstem Ch. erosteia A. n) Sirmondo iustina, Baluzio iustona, A. iustiniani. o) carnones Ch. vallem. clusi castellum. carnones A. p) heribodeshem Ch. q) testebant A. a. commentestabant Ch. B. r) bauiam. harmerias A. s) masiau Ch. mosam . . . mosam A. t) albethowa Ch.

34) i. e. laesus. 35) id est dioceses Coloniensem, Treverensem etc. 36) Monasteria Mabillonius Annal. Bened. T. III. append. p. 678. designat. Suestre vulgo Susteren ad Mosam, Berch prope Ruraemondam. 37) forsan Nussa ad Rhenum supra Coloniā. 38) Kessel ad Mosam. 39) Corneliamunster prope Aquisgranum. 40) prope Treveros. 41) Epternach in ducatu Luxemburgensi. 42) olim extra, iam intra muros Treverenses. 43) Mabillonio ignotum; Calmeto hist. de Lorraine p. 738. est abbatia S. Gengoul in oppido Varenne diocesis Lingonensis, de quo dubito. 44) Favernay in comitatu Burgundiae. 45) Poligny ibidem. 46) Luxeuil in eodem. 47) Lure in diocesi Vesontiensis. 48) Baume in eodem pago. 49) Vellefaux ibidem, aut Offonville in diocesi Tullensis (Calmet p. 738). 50) Moyen-montier in Vosago. 51) superiori vicinum S. Dié. 52) Bonmontier in Vosago olim, prope S. Sauveur. 53) Etival ibidem. 54) Remiremont. 55—60) in Alsatia, de quibus Schoepflini Alsat. illustrata conferenda est. 59) olim in insula Rheni infra Argentoratam. 60) Maesmunster. 61) Odilienberg. 62) Argentorati. 63) in Alsatia. 64) Solothurn. 65) Granfelt, diocesis Basileensis. 66) in Vosago prope Medianum-monasterium. 67) Mabillonio et Bouqueto ignota; Iustina vel Gusten prope Iuliacum non esse videtur; curtis Lustenau in dextra Rheni atque in ditione Hohenembs sita est. 68) Vauluse, diocesis Bisuntinae. 69) Chatel-Chalon in Burgundia. 70) Mabillonio et Bouqueto incognitum, fortasse Herbitzheim in occidentali Vosagi parte,

olim in comitatu Saarwerd. 71) basilica regia Aquisgranensis. 72) 73) incognita. 74) ad fluvium Nersam inter Mosam et Rhenum, in quo Geldria. 75) i. e. Maasgau. 76) pagus Leodicus. 77) Maastricht. 78) scilicet pagos Iuliacensem, Coloniensem, Tulbiacensem, Bonnensem sive Aregow, et Eifelgowe cf. Kremeri peculiarem hoc de loco dissertationem in Commentatt. acad. Theodor. Palatinae T. IV. historico pag. 178 sqq. 79) Meiengau, in quo Antirnacha. 80) ad Mosellam, in quo Bidburg et Epternach. 81) ad Nitam, quae infra Saarlouis Saram influit. 82) ad Saram. cf. Schöpflini Alsat. illustr. T. I. p. 672. 83) ad fluvium Blies, ad quem Bliescastel. 84) Valesio comitatus Salm; Schöpflin. Alsat. ill. T. I. p. 671. 672. ad Saram potius circa Selming prope Vinstingam collocandum esse censet; est tamen le Saunois ad fluvium Scille, qui prope Mettas Mosellam influit. 85) Valesius ad flumen Albam ponit, quae prope Saargemünd Saram influit, Schöpflinus econtra ad fluvium Vesouze, quod Bodonis monasterium in eo situm sit. Alsat. ill. I. p. 671. 86) 87) de his vide supra ad a. 839. pag. 435. 88) ad Saram cf. Schöpflini Alsat. ill. Tom. I. p. 672. 89) in Austrasia; ad fluvium Ornam, quae inter Theodonis villam et Mettas Mosellam influit. Vales. Notit. pag. 389. 390. 90) le Soulossois e septentrione pagi Portisierum inde a fontibus Mosae et fluvii Mouzon. 91) le Basigny ad Matronae fontes, in quo Chaumont; est pagi Lingonici pars, cf. Vales. Notit. p. 76. 60

Elischove⁵², Warasch⁵³, Scudingum⁵⁴, Emaus⁵⁵, Basalchowa⁵⁶, in Elisatio comitatus duos⁵⁷, de Frisia duas partes⁵⁸ de regno quod Lotharius habuit. Super istam divisionem propter pacis et charitatis custodiam superaddimus istam adiectionem: civitatem Mettis cum abbacia sancti Petri et sancti Martini et comitatu Moslensi⁵⁹, cum omnibus villis in eo consistentibus, tam dominicatis quam et vassallorum; de Arduenna sicut flumen Urta⁶⁰ surgit inter Bislan² et Tumbas, ac decurrit in Mosam, et sicut recta via³ pergit in Bedensi, secundum quod communes nostri missi rectius invenerint — excepto quod de Condrusto⁴ est ad partem orientis trans Urtam — et abbatias Prumiam et Stabolau, et omnibus villis dominicatis et vassallorum.

10 Et haec est divisio quam Carolus de eodem regno sibi accepit: Lugdunum, Veson-tium, Vienna, Tungris, Tullum, Viridunum, Cameracum, Vivarias⁶, Uocetiam^{6,6}, Montem-falconis⁷, sancti Michaelis⁸, Gillini⁹ monasterium⁹, sanctae Mariae in Bisantione, sancti Martini in eodem loco, sancti Augustini¹⁰, sancti Marcelli¹¹, sancti Laurentii Leudensi¹², Sennonem¹³, abbatiam Niellam¹⁴, Molburium¹⁵, Laubias¹⁶, sancti Gaugerici¹⁷, sancti Salvii¹⁸, Crispinno¹⁹, Fossas²⁰, Marilias²¹, Hunulicurt²², sancti Servatii²³, Maalinas²⁴, Ledi²⁵, Sunniacum²⁶, Antonium²⁷, Condatum²⁸, Mesrebecchi²⁹, Tidivinni³⁰, Lutosa³¹, Calmontis³², sanctae Mariae in Deomant³³, Echa³⁴, Andana³⁵, Wasloi³⁶, Altum-montem³⁷; comitatus Texandrum³⁸, in Brabantio comitatus quatuor³⁹, Cameracensem⁴⁰, Hainoum⁴¹, Lomensem⁴², in Hasbanio comitatus quatuor⁴³, Masau superior⁴⁴ de ista parte Mosae, Masau subterior de ista parte, Liug-gas quod de ista parte est Mosae et pertinet ad Veosatium⁴⁵, Scarponinse⁴⁶, Viridunense⁴⁷, Dulmense⁴⁸, Arlon⁴⁹, Wavrense⁵⁰ comitatus duos, Mosminse⁵¹, Castricum⁵², Condrust⁵³, de Arduenna sicut flumen Urta surgit inter Bislan² et Tumbas ac decurrit ex hac parte in Mosam, et sicut recta via ex hac parte occidentis pergit in Bedensi, 25 secundum quod missi nostri rectius invenerint; Tullense, aliud Odornense⁵⁴ quod Tet-

a) eischove Ch. elischove A. b) warachstudingum A. c) basalchowa Ch. d) urca . . bislaue A. e) uocetiam Ch. uxotias A. f) suldum A. g) lendensi A. h) molbarium Baluze melbarium Sirmoud. i) hunulicurt Ch. k) merlecchi A. l) tidivinni Baluze. ticliuim A. tichuini Mabill. m) camatensem Ch. n) illa Ch. B.

92) Valesio p. 13. 14. ad Eltziam Mosellam supra Treveros influentem; equidem pro Alsegaudia ad meridiem Sundgoviae Alsaticae habeo. Schöpl. l. c. p. 336. 93) 94) 95) vide supra pag. 435. 96) pagus Baslensis, Schöpl. l. c. p. 640. 97) i. e. Nordgau et Sundgau. 98) Frisiam tribus partibus inter Wiseram et Laubach, Laubach et Flie, Flie et Sinkfall constituisse, ex legibus Frisionum intelligitur, ultima igitur Carolo relicta est. 99) ad utramque Mosellae ripam inde a Mettis usque ad Augustam Trevirorum. 1) Ourt fluvius, contra Leodium Mosam influens. 2) Calmet Bastogne interpretatur; diversum tamen esse videtur; a. 770. in dipl. Karolomanni centena Bels-lango infra vasta Ardennae memoratur. 3) scilicet a fonte Urtae; Miraeus viam Heer- aut Heiden-Strasse (i. e. viam militarem aut paganorum) ibi adhuc esse refert. 4) vide supra pag. 435. 5) Viviers; Vales. p. 244. 245. 6) Uzès. 7) abbatia Montfalcon vel Montfaucun, quatuor leugis a Mosa et ab urbe Viriduno distans. Valesii Not. p. 348. 8) S. Michel in agro Viridunensi ad Mosam. 9) an S. Ghislensii monasterium in Hannonia? in capitularibus Culdini monasterium est, Colmouster. 10) vulgo Engendi, iam S. Claude (departement du Jura). 11) prope Cabillonum. 12) S. Laurentii monasterium Leodii? 13) Senone in Vosago secundum Mabillonium, sed in Belgica potius quaerenda esse videtur. 14) Nivelles. 15) Maubenge. 16) Lobbes ad Sabim. 17) prope Cameracum. 18) 19) prope Valentianas ad Scaldim. 20) in Hannonia. 21) Marroilles in pago Cameracensi. 22) Honcourt prope Cameracum. 23) ecclesia Traiecti ad Mosam. 24) Mecheln. 25) Lier in Brabantia. 26) Soigny. 27) Antoin ad Scaldim prope Tornacum. 28) Condé. 29) Merbech non longe a Ninovia, Flandriae oppido. 30) Dickelvenne, prope Gerardi montem in Hannonia. 31) Leuse in Hannonia. 32) Calmont in diocesi Leodiensi, cf. Gallia Christiana T. 5. p. 935. 33) Dinant. 34) Eich ad Mosam prope Mas-eium, quod contra Suestram iacet. 35) Andenne ad Mosam. 36) Wasler in Fania sylva (la Faigne) prope Melbodium. 37) Haumont in Hannonia. 38) inter ostia Scaldis et Mosae atque Demeram, in quo e. g. Bergenopzoom et Herzogenbusch. 39) Gandensis, fortasse Tornacensis, et alii duo mihi ignoti, inter quos fortasse Mansuariensis. 40) le Cambresis. 41) Hennegau. 42) ad confluentes Sabis et Mosae. 43) sunt Haspingow, Lossensis et duo incogniti, e quibus fortasse Tungrensia. 44) vide supra p. 431. 45) Viset inter Traiectum et Leodium. 46) ad fluvium Chiers, nomen a castro Scarponna, hodie Sanponne vel Charpeigne inter Metas et Tullum, sortitus. 47) circa Viridunum. 48) le Dormois in diocesi Remensi „ubi vicus celebris Sindunum ad Axonam, Senec dictus.“ 49) ab occidente urbis Luxemburg. 50) ad ripas Alisontiae, Ornae et Cari fluminum (Elz, Orne, Chiers). 51) 52) 53) cf. supra p. 459, 430 et 439. 54) ad Odornam, quae Matronam influit; vide supra pag. 431.

marus* habuit, Barrense⁵⁵, Portense⁵⁶, Salmoringum⁵⁷, Lugdunense, Viennense, Vivarias, Uccericium⁵⁸, de Frisia tertiam partem.

Et in crastina, scilicet 4. Idus eiusdem mensis, simul convenerunt, et valefacientes se, mutuo ab invicem discesserunt, Hludowicus videlicet Aquis rediens, et Carolus Liptinis uxorem suam obviam sibi venire iubens, partem ipsius regni quam accepit, sicut placuit sibi, divisit, indeque per monasterium sancti Quintini ad Silvacum, et inde per Carisiacum Compendium veniens, autumnalem venationem in Cotiae saltu exercuit.

Hludowicus laesionem contusionis, quam ex supradicto casu de solario perpeusus fuerat, minus necessario curari a medicis sustinens, computrescentem carnem^a ab eisdem medicis secari fecit; unde et longiori quam speraverat tempore in Aquis decubuit, ubi et pene desperatus, vix mortem evasit. Ibi apostolici Adriani missos, Ioannem et Petrum cardinalem^b episcopos, itemque Ioannem ecclesiae Romanae presbyterum, sed et missos Hludowici⁵⁹ imperatoris, Wibodum^c scilicet episcopum et Bernardum comitem suscepit, sibi denunciantes, ut de regno Lotharii nepotis sui, quod fratri suo Hludowico imperatori debebatur, non^d praesumeret. Et in brevi absolutus¹⁵ ad fratrem suum Carolum eos direxit, et ipse mox, ut aliquantulum convaluit, ad Reginisburg pergens, Restitium, Winidorum regulum, a Carolomanno per dolum nepotis ipsius Restitii captum et aliquandiu in custodia detentum, post iudicium mortis^e excaecari et in monasterium mitti praecepit, suosque filios Hludowicum et Carolum ad se venire praecepit. Qui sentientes, satagente matre inclinatioem esse voluntatem patris²⁰ erga Carolomannum quam erga se, ad illum venire detrectaverunt. Hludowicus ad placitum suum quod in Franconofurd condixerat, ante quadragesimae initium venit, et ^{ad A.} tagentibus legatis, inter eum et filios suos utrinque factae sunt firmitates, ut usque²⁵ futurum Maium mensem et ipsi ex parte patris securi manere possent, et illi vastationem regni quam incoeperant dimitterent, et pacifice usque ad idem placitum degerent; et hoc ita patrato negotio, Hludowicus ad Reginisburg rediit.

Carolus, peracta autumnali venatione, ad monasterium sancti Dionysii, festivitatem ipsius sancti celebraturus, perrexit; ubi ipsa die inter missarum solemnia praefatos apostolici missos cum epistolis ad se et ad episcopos regni sui directos terribiliter sibi regnum quondam Lotharii, quod fratri suo imperatori debebatur, interdicitibus,³⁰ moleste suscepit. Et deprecantibus eisdem missis cum aliquantis fidelibus suis, Carolomannum filium a custodia ex Silvanectis civitate absolvit, et secum manere praecepit; ipsos autem missos domni apostolici et imperatoris usque Remis deduci fecit. Et undique plurimos fidelium suorum illic convenire faciens et per octo dies ibidem immorans, eosdem missos absolvit; postea legatos suos, Ansegisilum⁶⁰ videlicet presbyterum,³⁵ monasterii sancti Michaelis abbatem, et Lotharium^f laicum^g, cum epistolis ad domnum apostolicum, sed et pannum ad altare sancti Petri de vestimentis suis aureis compositum cum duabus coronis aureis et gemmis ornatis misit, et ipse usque ad Lugdunum pervenit. Unde Carolomannus^h noctu a patre aufugiens, in Belgicam provinciam venit, et congregatis secum pluribus satellitibus ac filiis Belial, tantam crude-

) al. tremarus Bg. a) deest A. b) cardinales Ch. ioannem et petrum itemque ioannem episcopos, et petrum⁴⁰ cardinalem ecclesiae romanae presbyterum A. c) winebodum A. d) deest A. e) etharium A. lietharz. Chron. de St. Denys. f) l. romam cum A. g) carolus Ch.

not. 10) 55) in quo Barrum ad Alham. 56) *le Portois*, vide supra a. 839 p. 435. 57) nec Valesio nec Bouqueto notum, Calmetus ad fluvium Seille situm autumat; quam vero comitatus Seline vel Selme Hludowico datus sit, hic fortasse de terra ad fontes fluvii Saulx, qui cum Odrna Matronam influit, sermo esse possit; melius quid modo non occurrit. 58) i. e. pagus Ucciciensis. 59) Wibodus non erat legatus Ludovici imperatoris sed Hadriani papae, ut constat ex litteris eiusdem papae ad Carolum regem, ad episcopos eius regni, et ad Ludovicum Germaniae regem, 5. Cal. Jul. indict. 3. datis. Bouq. 60) haud alius est ab Ansegiso abbate, qui anno sequente subrogatus est Egili seu Egiloni ar-

chiepiscopo Senonensi, cuius obitus hoc anno 871 contigit. Quodnam fuerit illud sancti Michaelis monasterium, cuius abbas erat Ansegisus, non levis est controversia, ut notat Mabillonius lib. 37. annal. Bened. num. 11. Sunt qui existimant, hanc esse sancti Michaelis apud Bellovacos ecclesiam, quae ex monasterio collegiata evaserit. At contra opponunt alii, nullum eius ecclesiae monumentum reperiri ante saeculum duodecimum. Hincmarus apud Frodoardum lib. 3. cap. 23, Ansegisum vocat *Remensis dioeceseos*, id est provinciae, *monachum*. In decreto cleri et populi Senonensis ad provinciales episcopos, dicitur Ansegisus presbyter Remorum dioeceseos, ecclesiae autem Belvacensium, atque abbas monasterii sancti Mich-

litatem et devastationem secundum operationem Sathanae exercuit, ut credi non possit nisi ab ipsis, qui eamdem depopulationem viderunt atque sustinuerunt. Quod Carolus nimium aegre tulit, non tamen iter suum deseruit, sed Viennam, in qua Berta uxor Gerardi erat, obsessurus quantocius adiit; nam Gerardus in altero morabatur castello; in qua obsidione circumiacentes regiones nimis fuisse vastatae. Carolus autem ingeniose cogitans, magnam partem eorum qui in Vienna erant sibi conciliavit; quod sentiens Berta, post Gerardum direxit, qui veniens Carolo civitatem dedit, in qua idem rex vigilia nativitatis Domini intrans, nativitatem Domini celebravit.

871.

Carolus, Vienna in potestate sua suscepta, a Gerardo sibi obsides dari pro aliis castellis suis missis tradendis coegit, et tribus navibus Gerardo datis, per Rhodanum cum sua uxore Berta et mobilibus suis a Vienna permisit abscedere, et ipsam Viennam Bosoni, fratri uxoris suae, commisit, ipseque per Autisiodorum et Senones ad monasterium sancti Dionysii quantocius prout potuit venire maturavit. Quod audiens Carolomannus, cum suis complicibus ad Mosomum perrexit, et ipsum castellum cum villis circumiacentibus devastavit; unde quatuor missos suos fide ad patrem suum direxit, mandans quod sine honoribus ad illum, fidei suae credens, veniret, et Deo et illi de quibus commiserat, satisfacere vellet, tantum ut de his qui cum eo erant, misericorditer tractaret, qualiter salvi esse valerent; non tamen a male coepto vel aliquantulum destitit. Carolus autem rex ad eundem filium suum Carolomannum cum duobus illius missis — nam alios duos secum retinuit — Gauzlinum abbatem et Balduinum comitem, ipsius Carolomanni sororium, misit, mandans illi convenientiam, qua ad eum secure posset venire si vellet. Ipse autem Carolomannus dolo se simulans ad patrem suum venturum, alios missos impossibilia quaerentes ad eum direxit, et ipse in partes Tullenses perrexit. Carolus autem iudicium quaerens de talibus, qui filium suum, scilicet diaconum et ecclesiae sanctae ministrum a se Domino traditum, furati fuerunt, et tanta ac talia flagitia atque facinora et depopulationes in regno suo fecerunt: post iudicium vero mortis, omnia quae illorum erant infiscari praecepit, et ordinatis scaris quae eundem Carolomannum cum suis complicibus de regno propellerent, iudicium episcopale de illis expetiit. Et quoniam apostolus praecepit cum huiusmodi nec cibum sumere, eosdem episcopi in quorum parochiis tanta mala commiserant, secundum sacros canones communione privarunt, sicut in epistolis continetur, quas inde iuxta sacras regulas ad alios episcopos transmiserunt. De Carolomanno autem, quia diocesis Senonensis erat diaconus, et post praestita per duas vices sacramenta de quibus perurus erat, sicut pater eius publica denuntiatione omnibus qui adfuerant intimare curavit, et tantam rebellionem et infidelitatem contra illum tantaque flagitia in regno suo commiserat, iudicium episcoporum ipsius provinciae expetendum decrevit. Deinde Carolus ad monasterium sancti Dionysii imminente quadragesimali tempore, usque ad sanctum pascha ibidem immoraturus, regreditur, ubi et pascha Domini celebravit.

Karolomannus, insequente se a patre post eum scara directa, Iurum transiit, et sicut in Belgicis et Gallicis regionibus egerat, mala coepta exequi non omisit. Hincmarus

1) ingeniosus inter eos, qui in Vienna erant illum custodientes, disensionem mittens, magnam partem eorum sibi conciliavit A. 2) reddidit A. 3) Gauzlinum a. monasterii sancti Germani A. b) deest A. c) senonensis Ch. d) de q. deest A. e) hic in Aimoini continuatione totus annus excidit, ita ut non nisi anni 873 verbis et sabbato ante palmas iterum incipiat. f) Iurum Bq. Iurum Ch. pluries, et verior, ne hanc lectionem, et Reginoni acceptam, Bouquetus suo tantum arbitrio eiecit. g) omisit Ch.

elis. Bouq. 61) Eos excommunicavit Hincmarus, Remensis archiepiscopus, et censurae formulam ad archiepiscopos aliarum provinciarum atque ad nepotem suum Hincmarum, Laudunensem episcopum, mittit subscribendam. Hincmarus ter quaterque admonitus subscribere renuit, sive regis et archiepiscopi odio, sive similia causae societate, sive ad Hadriani papae gratiam magis ac magis emendandam. Nam

Carolomannus, Hincmari Laudunensis exemplo, et forsitan consilio, legatis Romam missis, et appellatione ad pontificis iudicium, excommunicationem conatur effugere. Hadrianus ad eam appellationis vocem excitatus, et principis impii legatione deceptus, et aliunde ob regnum Austrasiae occupatum Carolo infensus, eius patrocinium ardentem suscipit, patremque de cogitata adversus filium vindicta graviter repre-

Laudunensis, nomine tantum episcopus, homo insolentiae singularis, contra evangelicam veritatem et apostolicam atque ecclesiasticam auctoritatem, contra regem rebellans, et in vicinos ac sibi commissos tam clericos quam laicos sine ulla reverentia saeviens, et metropolitano suo se inde regulariter commoventi obedire contemnens, adeo et regem suum et archiepiscopum suum atque episcopos totius regni erga se commovit, ut rex synodum in mense Augusto apud Duciacum condiceret, quatenus de illius pravitatibus regulare ibi ageretur iudicium. Ipse autem rex Carolus, petentibus nepotibus suis, Hludowici fratris sui filii Hludowico et Carolo, per Viridunum obviam eis, locuturus cum illis, perrexit, et inde ad synodum in Duciacum rediit.

Interea Hugo, abba monasterii sancti Martini, et Gozfridus cum ceteris Trans-Sequanis incaute adeuntes insulam Ligeris, in qua Nortmanni firmitatem suam habebant, cum maximo damno et multorum occisione vix evaserunt. Hincmarus vero tandem cum multa superbia in synodum venit, in qua a rege Carolo secundum regulas ecclesiasticas porrecta petitione, de causis certissimis regulariter accusatus atque convictus, depositionis iudicium regulare suscepit, sicut in gestis continetur ipsius synodi, quos eadem synodus per Actardum venerabilem episcopum, qui eidem synodo interfuit, ad apostolicam sedem direxit.

Praedicti quoque nepotes regis in Duciacum venerunt ad eum, petentes ut eos cum patre suo pacificaret; sed et missi Hludowici fratris sui ad eum venerunt, postulantes ut obviam illi secus Treiectum municipium ad colloquium illius veniret, sicut et fecit, ducens secum missos nepotum suorum, qui ea quae petierunt, apud patrem suum ex illorum voce narrarent. Ubi etiam missos Carolomanni filii sui, interveniente Hludowico fratre suo, Carolus rex audivit, et sicut antea sub conditione suae correctionis eum redire ad se invitavit; quae invitatio nihil profecit. In quo aliquandiu colloquio Hludowicus et Carolus immorantes, aut parum aut nihil profecerunt; sicque ab invicem in capite mensis Septembris separati, quisque ad sua repedare curavit, Hludowicus scilicet ad Reginiburg^a perrexit, quia maximum damnum a nepote Resticii, qui principatum Winidorum post eum susceperat, habuit, in tantum ut marchiones cum plurima turba suorum perdidit, et terram quam in praeteritis annis obtinuerat, perniciose amisit. Carolus autem per Liptinas versus Audriacam villam venandi gratia repedavit; in quo itinere missos ab Italia plurimorum suscepit, qui eum invitabant Italiam ire, quoniam nepos suus Hludowicus in Benevento civitate cum uxore et filia a Beneventanis occisus foret. Qui per Remum^b civitatem pergens, usque Vesontionem urbem pervenit. Karolomannus vero audiens patrem suum post se ire, suadentibus suis ad illum confecta humilitate pervenit; quem pater quidem recepit et secum manere praecepit, usque dum ad suos fideles in Belgicam veniret, et eorum consilio inveniret, qualiter eum honorare debuisset. Sed et Hludowicus, rex Germaniae, audiens praefatum nepotem suum Hludowicum imperatorem mortuum, filium suum Carolum in terram quam ultra Iurum habebat direxit, ut quos posset sacramento ad eius fidelitatem constringeret, sicut et fecit.

Dum autem Carolus in Vesontio moraretur, missi sui quos in Italiam praemiserrat, nunciaverunt ei, quod ipse imperator Hludowicus viveret et sanus corpore esset; nam Adalgisus cum aliis Beneventanis adversus ipsum imperatorem conspiravit, quoniam idem imperator factione uxoris suae eum in perpetuum exilium deducere disponebat. Et cum idem Adalgisus noctu super ipsum imperatorem irruere disposuisset, isdem cum uxore sua et cum eis quos secum habebat, quamdam turrem valde altam munitissimam ascendit, et ibi per tres dies cum suis se defendit; tandem episcopus ipsius civitatis obtinuit apud Beneventanos, ut acceptis ab eodem imperatore sacramen-

a) rainiburg C^p. b) rheitium CA.

hendit in epistola ad eum data 3. Idus Iulii indictione 4, anno scilicet 871. Scripsit et ad episcopos litteras eadem subscriptione notatas, vetatque excommunicationem in Carolomannum iaculari. Eodem die ad regni proceres litteras dedit, ne a patre vocati ad arma contra filium progrediantur. Bouq. 62) Duciacum seu Duciacum villa erat sita in pago

Mosomagensi ad fluvium Charem (le Chier), 60 cuius mentionem facit Flodoardus in chronico et in historia Remensi, diciturque hodie *Doury de Prez*. Ea in villa hoc anno 871 celebratum concilium Duciacense, cuius acta publicata sunt a Lubbeo Tomo 3. concil. p. 1647. Bouq. 63) Namnetensem, iam et Turonensem. cf. Adriani II. epistolas ad h. a.

tis, illum vivum et sanum abscedere permitterent; iuravit autem ipse et uxor eius et
 filia eius ac omnes sui quos secum habebat, quia numquam vel nusquam pro eadem
 causa ullam vindictam aut per se aut per quemcunque de ipsa causa erga se perpetra-
 5 ta requireret, et numquam cum hoste in Beneventanam terram intraret. Sicque egres-
 sus, per Spoletium versus Ravennam iter arripuit, mandans apostolico Adriano, ut ob-
 10 viam illi in transitu itineris sui veniret, quatenus de ipso sacramento illum et suos
 absolveret. Interea Landbertus cum alio Landberto, sentientes sibi reputari ab impe-
 ratore de his quae in eum facta fuerant, ab eo discesserunt, et in partes Beneventi,
 15 quia praefatus Adalgisus eis coniunctus erat, perrexerunt; quos idem imperator inse-
 quens, uxorem suam Ravennam, ubi placitum suum tenere disposuerat, direxit, et
 primores regni Italici ad eam venire mandavit, ut de his quae praeceperat tractarent,
 donec ipse ab expeditione illa rediret. Sed quia Landbertos quos insecutus fuerat con-
 sequi non poterat, reverti imperator quo disposuerat studuit. Carolus autem, audiens
 20 occasionem qua putabatur Hludowicus imperator occisus, et quia vivus erat, a Veson-
 tio recto itinere per Pontigonem et inde per Attiniacum usque ad Silvacum venit,
 quo placitum cum suis consiliariis habuit, et eorum consilio Carolomanum iterum
 Silvanectis custodiae mancipavit, et eius complices sacramento suae fidelitatis per nin-
 gulos comitatus constringi praecepit; sicque accipientibus senioratum quemcumque vel-
 25 lent de suis fidelibus, et in pace vivere volentibus, in regno suo habitare permisit.
 Deinde a Silvaco Compendium venit, ibique nativitatem Domini celebravit anno Do-
 mini 872.

872.

Compendio denique movens, 13. Kalendas Februarii iter arripuit ad Monaste-
 rium⁶⁴, locuturus cum Rorico et Rodulpho Nortmannis, rediturus in initio quadrage-
 25 simae iterum ad Compendium; et sabbato^a ante palmas ad monasterium sancti Diony-
 sii veniens, ibi pascha Domini celebravit. Post pascha obviam Ingelbergae impera-
 trici, sicut ei^b per suos missos mandaverat, ad sanctum Mauritium perrexit; sed non
 incerto comperiens nuncio, eandem Ingelbergam apud Trientum cum Hludowico, rege
 Germaniae, in^c mense Maio locuturam, a conducto deflexit itinere, et ad Silvacum
 30 venit. Ibi Adalardus ex parte Hludowici fratris sui veniens, petit ut cum eodem
 fratre suo Hludowico locuturus, secus Treiectum veniret, cum idem Hludowicus ad
 Reginisburg post emissam hostem cum Carolomanno, filio suo, adversus Winidos,
 Aquis rediret. Carolus autem filio suo Hludowico Bosonem, fratrem uxoris eius, ca-
 merarium et hostiariorum magistrum constituens, cui et honores Gerardi, comitis
 35 Bituricensis⁶⁵, dedit, eum cum Bernardo⁶⁶, itemque cum alio Bernardo markione, in
 Aquitaniam misit, et dispositionem ipsius regni ei commisit. Bernardo⁶⁷ autem, Tho-
 losae comiti, post praestita sacramenta Carcasonem et Rhedas⁶⁸ concedens, ad Tholo-
 sam remisit.

Praedictus autem Hludowicus, rex Germaniae, filios suos Hludowicum et Caro-
 lum ad se vocans, ut eos cum Carolomanno pacificaret, dolose illis minari^a fecit; sed
 40 et iidem filii sui et homines eorum dolose nihilominus Hludowico sacramenta prae-
 buerunt. Et volens idem Hludowicus pater, ut ipsi filii sui cum fratre illorum Ca-
 rolomanno adversus Winidos pergerent, obtinere non potuit; unde hostem quam ma-
 gnam^f potuit, cum Carolomanno direxit, et ipse, ut praedictum est, apud Trientum
 cum Ingelberga loquens, partem regni Lotharii quam contra Carolum accepit, negle-

45 a) sabbato Ch. b) et Ch. B. c) non deest Ch. sed certo A. d) in deest A.; ita et ad infra ante Silvacum,
 Reginisburg etc. e) iurare Ch. B. f) magnum Ch. maximam A.

64) Monasterium Leodicense sancti Landberti
 intelligit Mabillonius libro 37. annalium Bene-
 dictinorum num. 32. Bouq. 65) Hic Gerardus
 50 non alius videtur a Gerardo Provinciae duce
 Bouq. cf. supra a. 871; sed Gerardum, post-
 quam a Provinciae ducatu exciderit, Bituri-
 censem comitatum nactus esse, neminem testem
 habemus. 66) Bernardus iste, filius Bernardi

Septimaniae ducis, comes erat Arvernensis;
 fuit etiam Gothias marchio anno 879. Bouq.
 67) Bernardus, Tolosanus comes, non fuit a
 Carolo Calvo constitutus comes Carcassonenis
 et Radensis; sed in istos comitatus, qui pen-
 debant a Tolosano marchionatu, supremam su-
 68) le Razes, inter
 Carcassonam et Narbonam. Vales. p. 467.

ctis sacramentis inter eos pactis, sine consensu ac conscientia hominum quondam Lotharii qui se illi commendaverant*, clam reddidit: unde utrimque sacramenta, prioribus sacramentis quae cum fratre suo pepigerat diversa et adversa, inter eos sunt facta. Quibus patris, Ingelberga missum suum ad Carolum direxit, mandans illi sicut prius, ut ad sanctum Mauricium illi occurreret. Carolus vero, compertis his quae inter eam^b et fratrem suum acta fuerunt, noluit illuc ire, sed nuncios^c suos ad eam direxit, qui nihil certi ab ea ei renunciaverunt.

Adrianus papa, secundum quod Nicolaus decessor^d eius disposuerat, missos suos, Donatum scilicet, Ostiensem episcopum, et Stephanum, Nepesinum episcopum, et Marinum^e, diaconum sanctae Romanae ecclesiae, ad Basilium imperatorem et ad filios^f eius, Constantinum et Leonem Augustos, Constantinopolim direxit, cum quibus et Anastasius, bibliothecarius Romanae sedis, utriusque linguae, graecae^g et latinae, peritus, perrexit. Et synodo congregata, quam octavam universalem synodum illic convenientes appellaverunt, exortum schisma^h de Ignatii depositione et Fotiiⁱ ordinatione sedaverunt, Fotium^j anathematisantes et Ignatium restituentes. In qua synodo de imaginibus adorandis aliter quam orthodoxi doctores antea diffinierant^k, et pro favore Romani pontificis, qui eorum votis de imaginibus adorandis annuit, et quaedam contra antiquos canones, sed et contra suam ipsam synodum constituerunt, sicut qui eandem synodum legerit, patenter inveniet.

Hludowicus autem imperator^l vigilia pentecostes Romam^m venit, et in crastinumⁿ coronatus^o ab Adriano papa, post celebrata missarum solemnia una cum eo ad Lateranense palatium cum pompa equitando coronatus perrexit; et hoste collecta, Roma iterum in partes Beneventanas perrexit. Et quia primores Italiae Ingelbergam propter suam insolentiam habentes^p exosam, in loco illius filiam Winigisi imperatori substituente, obtinuerunt apud eundem imperatorem, ut missum suum ad Ingelbergam mitteret, quatenus in Italia degeret, et post illum non pergeret, sed eum in Italia reversurum expectaret. Ipsa autem non obaudiens illius^q mandatum^r, post eum ire maturavit, et Wibodum episcopum^s ad Carolum quasi amicitiae gratia misit, putans nescire Carolum, quae inter illam et Hludowicum, regem Germaniae, pacta^t fuerunt. Wibodus autem ad pontem Liudi^u ad Carolum venit; nam illic pro quibus^v dam in Burgundia causis componendis perregerat. Ubi ei nunciatur ab hominibus Bernardi^w, filii Bernardi, Bernardus qui Vitellus cognominabatur occisus, et eius honores praedicto Bernardo sunt dati. Carolus autem a Burgundia ad Gondulphi villam, placitum ibi antea conductum habiturus, Kalendas Septembris revertitur; ubi aliquantisper immoratus, et^x quae sibi visa fuere dispositis, venandi gratia Arduennam^y petiit. Et Octobrio mense navigio per Mosam usque Treiectum veniens, cum Rorico et Rodulpho Nortmannis, qui obviam ei navigio venerant, locuturus^z, Roricum sibi fidem benigne suscepit, et Rodulfum infidelis machinantem et superflua expetentem in^{aa} nem remisit, et contra ipsius insidias fideles suos ad munitionem paravit. Indeque per Attiniacum itinere equestri revertens, nativitatem Domini in monasterio sancti^{ab} Medardi celebravit.

Adrianus papa moritur, et Iohannes^c, archidiaconus Romanae ecclesiae, 19. Kalendas Ianuarii in locum eius substituitur.

873.

Quia ergo multi erant in regno Caroli^a, qui expectabant ut per Carolomannum^b adhuc rediviva mala agerentur^c in sancta Dei ecclesia^d et in aliis regnis, de quibus^e regio ministerio cum consilio fidelium suorum, secundum morem praedecessorum ac progenitorum suorum^f, leges paci^g ecclesiae et regni soliditati congruas promulgavit,

^a in regno e. ^b Carolomannus Ch. ^c in aliis regnis. ^d in sancta Dei ecclesia. ^e de quibus. ^f progenitorum suorum. ^g leges paci. ^h ecclesiae et regni soliditati congruas promulgavit. ⁱ commendaverunt Ch. et B. ^j eum Ch. ^k missos alii Bg. ^l praedecessor A. ^m martinum A. ⁿ schisma Ch. ^o focii . . . focium Ch. ^p crastina al. Bg. ^q habebant A. ^r illud Ch. ^s mandato A. ^t facta Ch. B. ^u liadi A. ^v pont-liart Chron. S. Dyentii. ^w i. cum quae . . . disposuisset A. ^x locutus Ch. ^y io. 50 annes Ch. ^z 874. A. ^{aa} remergent A. ^{ab} pacis Ch. B.

⁶⁹) ob partem scilicet regni Lotharii sibi a Ludovico Germaniae rege redditam. Bouquet.
⁷⁰) Parmensem. ⁷¹) Bernardus iste non alius videtur a Bernardo comite Arvernico, filio Bernardi Septimaniae ducis: sed quibusnam honoribus donatus fuerit, incertum. Bouq.

et ab omnibus observari decrevit; iubet ergo convocari episcopos regni sui apud Silvanectis⁷² civitatem, in qua idem Carolomannus morabatur, quatenus secundum sacros canones, a quibus nulla, ut Leo dicit, aut negligentia aut praesumptione licet eis discedere, episcopale ministerium de illo exequerentur, sicuti^b et fecerunt, deponentes illum secundum sacras regulas ab omni gradu ecclesiastico, laicali sibi communionione servata. Quod cum factum fuisset, antiquus et callidus adversarius illum et suos complicates ad argumentum aliud excitavit, videlicet quia liberius ad nomen et potentiam regiam conscendere posset, et quia ordinem ecclesiasticum non haberet, et quia episcoporum iudicio ecclesiasticum gradum amisisset^c; etiam tonsuram ecclesiasticam licentius amittere posset; unde post depositionem eius complicates illius ardentius coeperunt se ei iterum reconiungere et alios quos valebant in societatem suam abducere, quatenus mox, ut locum invenire possent, illum a custodia in qua servabatur^d educerent, et sibi regem constituerent. Quapropter necesse fuit, etiam illa de quibus ab episcopis iudicatus non fuerat, in medium revocare, et secundum sacram legum decreta pro admissis suis iudicio mortis addictum, mitiori sententia, ut locum et spatium poenitendi haberet, et graviora admittendi facultatem^e, sicut meditabatur, non haberet, luminibus acclamatione cunctorum qui adfuerunt orbari, quatenus perniciose spes pacem odientium de illo frustrata foret, et ecclesia Dei ac christianitas in regno eius cum infestatione paganorum seditione exitiabili perturbari non posset.

Hludowicus, Germaniae rex, ante nativitatem Domini ad Franconofurd palatium venit, ibique nativitatem Domini celebravit, et placitum suum ibidem circa Kalendas Februarii condixit, quo filios suos Hludowicum et Carolum cum aliis fidelibus, homines quoque qui de regno quondam Lotharii illi se commendaverunt, convenire praecipit. Et dum ibi degeret, venit ad Carolum, filium eius, diabolus transfigurans se in angelum lucis, et dixit illi, quod pater eius qui illum causa Carolomanni, fratris sui, perdere moliebatur, Deum offensum haberet, et regnum in brevi amitteret, et eidem Carolo Deus illud regnum habendum dispositum^f haberet, et quod illud in proximo obtineret. Ipse autem Carolus timore perterritus, quia domui in qua latebat adhaerebat, ecclesiam est ingressus, quo eum diabolus est insecutus, cui iterum dixit: *Curtimes et fugis, nam nisi ex Deo venissem, tibi adnuntians quae in proximo sunt futura, in hanc domum Domini te sequens non intrarem.* His et aliis blanditiis ei persuasit, ut communionem a Deo sibi missam^g de manu illius acciperet, sicut et fecit; et post buccellam ipse Sathanas intravit in eum. Veniens autem ad patrem suum, et residens in consilio eius cum fratre et aliis fidelibus — tam episcopis quam laicis^h —, subito invasus surrexit, et dixit, quia seculum vellet dimittere, et quia uxorem suam carnali commercio non contingeretⁱ, et discingens^j se spata, cadere in terram^k illam permisit, et cum se vellet baltheo discingere et vestimento exuere, coepit vexari. Comprehensus autem ab episcopis et ab aliis viris, turbato patre et omnibus qui adfuerunt, vehementique stupore percussis, ductus est in ecclesiam. Et Liutbertus archiepiscopus induens se sacerdotalibus vestibus, missam cantare coepit; cumque ventum fuisset ad locum evangelii, coepit magnis vocibus patria lingua *vae*^l clamare; et sic continuis vocibus *vae* illud clamavit, usque dum missa celebrata fuit. Quem pater eius episcopis et aliis fidelibus^m committens, per sacra loca sanctorum martyrum deduci praecipit, quatenus illorum meritis et orationibus a daemone liberatus, ad sanam mentem, Domino miserante, redire praevaleret; deinde disposuit illum Romam dirigere, sed, quibusdam intervenientibus causis, iter illud dimisit.

Hludowicus, imperator Italiae, in Capua residens, mortuo iam Landberto calvo, et pervento patricio imperatoris Graecorum cum hoste in civitate quae Hydrontusⁿ dicitur in auxilium Beneventanorum, qui censum quod imperatoribus Franciae eatenus

o) decrevit, episcopos . . . morabatur convocavit A. a) deest Ch. b) quod sane ipsi fecerunt A. c) post quod factum A. d) potentatum A. e) amisit Ch. B. ea) q. ubi primum locum A. f) locum al. Bq. locus et spatium a. m. non daretur A. g) peratiosa Ch. h) cod. reg. haberet quod in proximo Bq. i) p. ecclesiam est ingressus quas domui in qua iscebat adhaerebat A. k) m. ut aiebat A. l) quam et laicis Ch. m) contigerit A. n) discindens Ch. o) in t. deest A. p) deest Ch. q) appulso A. r) hidrontus Ch.

72) Silvanectensis synodi acta perire: Tomo tamen g. concil. p. 258. referantur singularum synodi partium tituli, quinque capitibus distincti. Bouq. 73) germanice; scribitur iam *weh!*

dabant illi persoluturos se promittebant, quoniam aliter Adalgisum obtinere non poterat, mandavit apostolico Iohanni^a, compatri Adalgisi, ut ad eum ad Campaniam^b veniret, et sibi Adalgisum reconciliaret, volens ostentare, quod quasi intercedente beati Petri vicario ipsum Adalgisum reciperet, de quo iuraverat, quod nunquam de illis partibus rediturus esset antequam illum caperet; quem revera virtute sua obtinere non posset.

Carolus hostem denunciavit^c versus Britanniam, ut Nortmanni qui Andegavis civitatem occupaverant, non autarent, se adversus eos illuc iturum, ne ad alia loca in quibus ita constringi non possent, aufugerent. Dum autem illuc pergeret, in ipso itinere nunciatum est ei, quod factione fratris sui Hludowici, Germaniae regis, Carolomannus coecus per homines quondam suos, consentientibus duobus pseudo-monachis, de Corbeia^d monasterio sublatus, et ad Hludowicum fuerit, cohaerente^e ac interveniente Adalardo, in suam contrarietatem perductus. Unde non magnopere est Carolus conturbatus, sed iter coeptum peragens, cum hoste collecta civitatem Andegavis — in qua Nortmanni depopulatis quibusdam urbibus, eversis castellis, monasteriis et ecclesiis incensis, et agris in solitudinem redactis, iam diuturno tempore residebant — obsedit, et sepe fortissima circumdedit, Salomone, duce Britonum, ultra Meduanam^f fluvium cum hoste Britonum in eius auxilio residente. Et dum Carolus rex in hoc negotio occupatus esset, Salomon filium suum, nomine Wigon, ad eum cum primoribus Britonum misit, qui filius eius se Carolo commendavit, et fidelitatem coram fidelibus suis illi iuravit. Interea Rodulfus Nortmannus, qui multa mala in regno Caroli exercuerat, in regno Hludowici cum quingentis et eo amplius complicitibus suis occisus est. Carolo vero residenti^g secus Andegavis civitatem, non incerta relatione hoc nunciatur: Multitudo siquidem locustarum per Germaniam in Gallias, maxime autem in Hispaniam, adeo se effudit^h, ut Aegyptiacae plagae potuerit comparari. Hludowicus, rex Germaniae, apud Mettis civitatem placitum suum tenere disponens, nuncium accepit, quod nisi citissime filio suo Carolomanno in marchiaⁱ contra Winidos subveniret, illum ulterius non videret. Qui statim reversus^j, Reginisburgh^k pergens, Carolomannum coecum Liutberto archiepiscopo pascendum in monasterio sancti Albani apud Moguntiam commendavit, evidenti demonstrans indicio, qualiter illi displicerint mala, quae isdem Carolomannus in sanctam Dei ecclesiam^l, in populum christianum et contra patrem suum egit, quaecumque vel ubicumque praevaluit. Ad Reginisburgh^m autem perveniens, per missos suos Winidos sub diversis principibus constitutos modo quo potuit sibi reconciliavit; legatos autem ab illis qui Behinⁿ dicuntur cum dolo missos suscipiens, in carcerem misit.

Carolus viriliter ac strenue obsidionem Nortmannorum in gyro Andegavis^o civitatis exequens, adeo Nortmannos perdomuit, ut primores eorum ad illum venerint, seque illi commendaverint, et sacramenta qualia iussit egerint, et obsides quot^p et quantos quaesivit illi dederint, ut de civitate Andegavis constituta die exirent, et in regno suo quamdiu viverent^q nec praedam facerent nec fieri consentirent. Petierunt^r autem, ut eis in quadam insula Ligeris fluvii usque in mense Februario residere et mercatum habere liceret, atque in mense Februario quicumque iam baptizati essent ex eis, et christianitatem de cetero veraciter tenere vellent, ad eum venirent; et qui adhuc ex paganis christiani fieri vellent, ipsius dispositione baptizarentur; ceteri vero ab illius regno discederent, ulterius, sicut dictum est, ad illud in malum non reversuri.

Post haec una cum episcopis et populo cum maxima religionis devotione corpora sanctorum Albini et Licini^s, quae effossa timore Nortmannorum de tumulis suis fuerant, suis in locis cum muneribus magnis restituit; sicque eiectis ab Andegavis civitate Nortmannis acceptisque obsidibus, Carolus mense Octobrio per Cinomannis civitatem^t

a) iohanni Ch. b) apud capuam A. c) denuntiat Ch. d) corbeio Ch. E. e) fuerat cohibendus A. f) residente Ch. g) effudit Ch. h) monarchia Ch. Monachia Boug; qui in margine Munich scriptis, Monachium vero aliquot saeculis post constructum; quod ego restitui, omnibus ardebit. A. marcha legit. i) versus r. A. k) renisburgh Ch. l) sancta dei ecclesia Ch. m) renisburg Ch. n) andegavensis A. o) quot A. os) sic Ch. B. A.; legendumne viveret? p) petentes ut eis A. q) licinii A.

73) Mayenne. 74) pronuntiandum *Behin*; Behemi, fortasse a duce suo Bech anno 805 occiso nomen sortiti.

tatem et Ebroicense⁷⁵ oppidum, ac secus castellum novum apud Pistas*, Ambianis Kalendas Novembris pervenit. Indeque apud Audriacam villam ac circumcirca venationem exercens, ad monasterium sancti Vedasti pervenit, ibique nativitatem Domini celebravit anno Domini 874.

874.

5 Hiems proluxa et fortis, et nix^b tanta fuit nimietate perfusa, quantam nemo se vidisse meminerit.

Carolus in purificatione sanctae Mariae cum suis consiliariis placitum in monasterio sancti Quintini tenuit, et ieiunium quadragesimale in monasterio sancti Dionysii peragens, ibidem pascha dominicum celebravit. Generale quoque placitum⁷⁶ Idus Iunii in villa Duciaco tenuit, ubi et annua dona sua accepit; indeque per Attiniacum et consuetos mansionaticos^{d,77} Compendium adiit. Aestas longa siccitatem foeni et mesium inopiam reddidit.

Salomon, dux Britonum, qui nuntiabatur interea dubiis nunciis* quandoquidem infirmus quandoquidem mortuus, certa relatione Carolo apud Compendium nunciatus est hoc ordine mortuus: Videlicet insecutus a primoribus Britonum, Pascuitan, Vurnahat^f, atque Wigon filio Rivilin^h, nec non et Francis hominibus quos valde afflixerat, et capto ac custodiae mancipato filio eius Wigon, fuga lapsus in Paucherum secessit, et quoddam monasteriolum⁷⁸ ingressus, ut se liberare valeret, circumventus a suis, quod a nemine Britonum quidquam mali sustinere deberet, traditus est Francis hominibus, Fulcoaldo et aliis. Sicque ab eis excoectus, in crastinum mortuus est repertus, dignam vicem recipiens, qui seniore suum Herispogium, in ecclesia eius persecutionem fugientem et invocantem Dominum, super altare occidit.

Hludowicus, rex Germaniae, ad fratrem suum Karolum filium suum Karolum cum aliis missis suis direxit, petens ut simul loquerentur secus Mosellam; ad quod placitum cum Carolus pergeret, ventris solutione detentus, ad illud placitum, sicut fuerat conductum, pervenire non potuit. Unde conlocutio eorum, Hludowici scilicet et Caroli, secus Mosam apud Heristallium circa Kalendas Decembris fuit. De qua conlocutione Carolus per monasterium sancti Quintini rediens, nativitatem Domini Compendii celebravit; et Hludowicus eandem solemnitatem Aquis agens, inde ad palatium Franconofurd ultra Rhenum rediit.

875.

Carolus circa initium quadragesimae monasterium sancti Dionysii adiit, ubi et pascha Domini celebravit. Et Richildis, uxor eius, noctu ante quartam feriam paschae abortu^k filium peperit, qui baptisatus mox obiit; illaque dies purificationis* post parturitionem in eodem monasterio expectante, Carolus ad Basivum^{l,79} perrexit, indeque ad letanias celebrandas ante ascensionem Domini ad monasterium sancti Dionysii rediit, et* vigilia pentecostes ad Compendium venit.

Hludowicus, rex^m Germaniae, mense Maio in Triburas placitum suum tenuit, et

a) al. pictas Eg. b) nivis A. c) Quintini usque monasterio sancti deest Ch. d) mansionaticos Ch. B. e) nuntiis Ch. f) et vurnahat Ch.; alii vurnan Eg.; quod Vurfando Reginonis propius accedit. pascuitano et urbano A. g) deest Ch. h) ruulni A. i) conlocutione Ch. B. k) abortus Ch. abortus A. l) barivum A. m) hl. ex germania A.

75) Evreux. 76) Celebratum est hoc placitum seu concilium adversus incesta coniugia et rerum ecclesiasticarum perversiones, ut testatur epistola eius synodica ad episcopos Aquitaniae, quae sic incipit: Sancta synodus plurimarum provinciarum, nutu divino et sanctione domini Caroli regis gloriosi apud Duziacum secus municipium Mosomum Remensis parochiae in Dei nomine anno incarnationis dominicae 874, in dictione 7, Idibus Iunii convocata, dilectis fratribus et venerabilibus consacerdotibus nostris, in provinciis Aquitaniae regionis sanctas Dei ecclesias gubernantibus, plurimam in salvatore salutem. Exstat integra apud Labbeum. T. 9. concil. p. 258. Bouq. 77) i. e. diversoria, villas regias in quibus manere consueverat. 78) forte Plebelanum, quod ipse condiderat, quodque ab auctore vocatum est monasterium Salomonis, Montier-Salaun. 79) Baisieu, duabus a Corbeia et vico Buissi leucis

quia ibi quae meditatus fuerat perficere non potuit, iterum placitum suum in mense Augusto ad eundem locum denunciavit.

Carolus mense Augusto ad Duciacum secus Arduennam pervenit, ubi certo nuncio, Hludovicum nepotem suum, Italiae imperatorem, obiisse comperit. Quapropter mox^a inde movens, ad Pontionem^b pervenit, et quoscumque potuit de vicinis consiliariis^c obviam sibi venire praecepit, et a quibuscumque valuit, suppetias in itinere suo accepit. Et inde Lingonas pervenit, et eos quos secum in Italia ducere praedestinavit, operuit^d; sicque Richildem, uxorem suam, per civitatem Remensem^e ad Silvicum remittens, et filium suum Hludovicum in partem regni, quam post obitum Lotharii, nepotis sui, contra fratrem suum accepit, dirigens, Kalendis Septembribus iter^f suum incoepit, et per sancti Mauritii monasterium pergens, montem Iovis transiit, et Italiam ingressus fuit.

Hludovicus, rex Germaniae, frater eius, filium suum Carolum in Italiam, ut fratri suo adversaretur, transmisit; quem Carolus rex fugam arripere^g et inde abscedere coegit. Hludovicus autem, rex Germaniae, alium^h filium suum Carolomannum cum quibus potuit in adversitatem fratris sui in Italiam direxit. Quod praenosceus Carolus rex, obviam ei cum validiori manu perrexit; et quia Carolomannus praenovit se patruo suo non posse resistere, pacem petens cum eo locutus fuit, et sacramentis utriusque confirmatis, ad propria rediit. Hludovicus veroⁱ, persuadente Engelranno^k, quondam Caroli regis camerario et domestico^l, suasionem Richildis reginae ab honoribus deiecit et a sua familiaritate abiecto, cum hoste et filio^m aequivoco suo Hludovico usque ad Attiniacum venit; ad quem obsistendum primores regni Caroli iubente Richilde regina sacramento se confirmaverunt; quod non attenderunt, sed ex sua parte regnum Caroli pessundantes, hostili more devastaverunt. Similiter et Hludovicus cum suo exercitu idem regnum pessumdedit, sicque nativitatem Domini in Attiniaco agens, per placitamenta primorum, regni Caroli depraedatione facta, cum quibusdam comitibus ex Caroli regno qui ad eum se contulerant rediit, et per Treverorum civitatem transiens, ad palatium ultra Rhenum Franconofurt pervenit, ibique dies quadragesimae et pascha Domini celebravit.ⁿ Ubi et certo nuncio, Emmam, uxorem suam, apud Reginiburg palatium obiisse nuper post nativitatem Domini, comperit. Carolus autem, quibusdam de primoribus ex Italia ad se non venientibus, pluribus autem receptis, Romam invitante Papa Iohanne^o perrexit, et 16. Kal. Ianuarii ab eo cum gloria magna in ecclesia sancti Petri susceptus est.

876.

Anno Domini 876, in die nativitatis Domini^p beato Petro multa et pretiosa munera offerens, in imperatorem unctus et coronatus, atque Romanorum imperator appellatus est; et Nonas Ianuarii Roma exiens, Papiam rediit, ubi et placitum suum habuit, et Bosone, uxoris suae fratre, duce ipsius terrae constituto et corona ducali ornato^q, et collegis eius quos idem dux expetiit, in eodem regno relictis, per montem Iovis et per monasterium sancti Mauritii rediens^r, ut pascha Domini apud monasterium sancti Dionysii celebrare valeret, iter acceleravit. Quod audiens Richildis degens apud Sylvacum, pridie Nonas Martii mox illi obviam movit, et cum summa festinatione per Remis, Catalaunis et Lingonas ultra Vesontium, in loco qui dicitur Warnarii-Fontana, pridie Idus Martii venit; cum qua imperator per Vesontium ac Lingonas, Catalaunis et Remis civitates, et per Compendium palatium transiens, ad monasterium sancti Dionysii pervenit, ibique pascha Domini celebravit. Quo accersiens legatos apostolicos, Iohannem Tuscanensem, et Iohannem Aretinum, atque Ansegisium^s Senonensem^t, synodum auctoritate apostolica et illorum consilio atque sanctione sua indixit medio futuro mense Iunio^u apud Pontionem, quo per Remis et Catalaunis civitates pervenit.

^{a)} deest A. ^{b)} al. pontionem B. ^{c)} v. suis c. A. ^{d)} operuit sicque calendis februarii iter suum incoepit media desunt in codice S. Bertini. ^{e)} remis alii Bq. ^{f)} accipere Ch. B. ^{g)} iterum alium A. ^{h)} hl. ergo rex germaniae A. ⁱ⁾ al. engirramno Bq. ^{j)} domesticissimo A. ^{k)} m) et filio ac aequivoco A. ^{l)} celebravit. Carolus quibusdam codex S. Bertini. ^{m)} iohanne Ch.; ita saepius. ⁿ⁾ d. idem carolus beato A. ^{o)} o. cum c. A. ^{p)} rediens usque cum qua imperator hic inseritur ex A.; deest Ch. B. ^{q)} ansegisium Ch. ^{r)} senonensem Ch. A. ^{s)} iulio Ch. A.

distans, versus occidentalem plagam. Bouquet.

Boso, postquam imperator ab Italia in Franciam rediit, Berengarii Everardi filii factione, filiam Hludowici imperatoris, Hirmengardem, quae apud eum morabatur, iniquo concludio in matrimonium sumpsit.

Undecimo Kalendas Iulii indictione 9. episcopis ceterisque clericis vestibus ecclesiasticis indutis, et domo ac sedilibus palliis protensis, atque in gremio synodi et prospectu imperialis sedis lectorio superpositis sacrosanctis evangeliiis, apud Ponticonem venit dominus imperator Carolus in vestitu deaurato, habitu Francico, cum legatis apostolicae sedis in synodum. Et cantoribus antiphonam *Exaudi nos Domine* cum versibus et *Gloria* cantantibus, post *Kyrie eleyson* data oratione a Iohanne, Tuscanense episcopo, resedit dominus imperator in synodo. Et legit Iohannes, Tuscanensis episcopus, epistolas a domno apostolico missas, cum quibus et legit epistolam de primatu Ansegisi, episcopi Senonensis, ut quoties utilitas ecclesiastica dictaverit, sive in evocanda synodo, sive in aliis negotiis exercendis, per Gallias et per Germanias apostolica vice fruatur, et decreta sedis apostolicae per ipsum episcopis manifesta efficiantur, et rursus quae gesta fuerint, eius relatione, si necesse fuerit, apostolicae sedi pandantur, et maiora negotia ac difficiliora quaeque suggestionem ipsius a sede apostolica disponenda et enucleanda quaerantur. Petentibus autem episcopis, ut eis permitteretur ipsam legi epistolam quibus erat directa, non acquievit imperator, sed responsum quaesivit ab eis, quid de his misso apostolici responderent. Quorum responsio talis fuit, ut servato singulis metropolitanis iure privilegii secundum sacros canones et iuxta decreta sedis Romanae pontificum ex eisdem sacris canonibus promulgata, domni Iohannis papae apostolici iussionibus obedirent. Et cum imperator et legati apostolici satis egerint, ut absolute archiepiscopi responderent se obedituros de primatu Ansegisi sicut apostolicus scripsit, aliud, nisi ut praedictum est, responsum ab eis extorquere non potuerunt, excepto quod Frotarius, Burdegalensis episcopus, quoniam a Burdegala ad Pictavis, indeque ad Bituricum favore principis contra regulas se contulit, per adulationem respondit, quod imperatori placere cognovit. Tunc motus imperator dixit, quod dominus papa ei suas vices commisit in synodo, et quod idem praecepit, ille exequi studeret. Et accepit ipsam epistolam involutam una cum Iohanne Tuscanensi et Iohanne Aretino, et dedit illam Ansegiso; et iussit sellam plecitalem poni ante omnes episcopos cisalpini regni sui iuxta Iohannem Tuscanensem, qui ad dextram illius sedebat, et praecepit Ansegiso, ut supergrederetur omnes ante se ordinatos, et sederet in eadem sella, reclamante Remorum archiepiscopo, audientibus omnibus, hoc factum sacris regulis obviare. Imperator tamen in sua sententia permansit; et petentibus episcopis, ut liceret eis vel exemplar de epistola sibi directa sumere, nec hoc valuerunt ullo modo impetrare; et sic soluta est synodus in illa die.

Decimo Kalendas praefati mensis iterum convenerunt episcopi; in quo conventu lectae sunt epistolae a domno apostolico laicis missae, et lecta est electio domni imperatoris ab episcopis et ceteris Italici regni firmata, sed et capitula quae in palatio Ticinensi constituit et ab omnibus confirmari praecepit, quae et ab episcopis cisalpinis praecepit confirmari. Et sic soluta est synodus in die illa.

Quinto Nonas Iulii convenerunt episcopi sine imperatore, et habitae sunt contentiones de presbyteris ex diversis parochiis reclamantibus ad missos apostolici; et sic soluta est synodus in die illa.

Quarto Nonas eiusdem mensis iterum convenerunt episcopi, et imperator in synodo residens, audivit missos fratris sui Hludowici regis, Willebertum archiepiscopum Coloniae, et Adalardum ac Meingaudum comites, per quos petiit partem de regno Hludowici imperatoris, filii Lotharii fratris eorum, sicut ei competere dicebat ex hereditate, et illi firmatum fuerat sacramento. Et legit Iohannes Tuscanensis epistolam a Iohanne papa episcopis regni Hludowici directam, et dedit exemplar Wil-

a) et ceteris quibusque clericis A. b) sacrosanctis evangeliiis apud Ponticonem habetur in fragmento historico relato in duobus Codd. regis, et uno Sangermanens. Bouq. deest in Ch. et B. c) apud ponticonem deest in A. d) et data Ch. A. e) senonensis Ch. A. f) legere A. g) ipsa legi epistola Ch. h) his iussis Ch. his iussis apostolica A. i) potuit Ch. k) adulationem Ch. l) dominus Ch. B. m) ponere Ch. n) menigardum A.

55 80) In aliis tamen eiusdem synodi actis ab O. tus unanimiter agnitus et susceptus dicitur. doranno in chronico recitatis Ansegisi prima- Bouq. 81) Epistolae quae hic memorantur,

* praefata A. Iulio archiepiscopo, ut deferret illud praefatis episcopis; et sic soluta est* synodus in illa die.

6. Idus Iulii convenerunt episcopi, et circa horam nonam venerunt missi domini apostolici, Leo, episcopus et apocrisiarius ac nepos apostolici, atque Petrus, Foro-Simpronii episcopus, deferentes epistolas imperatori et imperatrici et salutationes apostolici ad episcopos; et sic soluta est synodus in die illa.

5. Idus Iulii convenientibus episcopis, lecta est epistola apostolici de damnatione Formosi episcopi, Gregorii nomenclatoris, et consentientium eis, et praesentata sunt imperatori ab apostolico transmissa dona, inter quae fuerunt praecipua sceptrum et baculus aureus; sed et imperatrici dona sunt ab eo missa, pallia et armillae cum 10 gemmis: et sic soluta est synodus in illa die.

Pridie Idus Iulii convenerunt episcopi, et misit imperator vicarios apostolici increpare durius archiepiscopos reliquosque episcopos, qui pridie non convenerant, sicut praecipit. Illi^b autem canonicè rationabili reddita ratione, sopita est increpatio; et lecta est a Iohanne Tuscanensi iterum epistola, iubente imperatore, pro primatu Ansegisi, et quaesita est ab episcopis denuo inde responsio. Et respondentibus singulis archiepiscopis, quoniam veluti sui antecessores illius antecessoribus regulariter obedierunt, ita eius decretis vellent obedire. Et facilius est illorum admissa responsio, quam fuerat in imperatoris praesentia; et sic iterum post multas contentiones de presbyteris diversarum parochiarum reclamantibus ad missos apostolici, lecta est proclamatio Frotarii, Burdegalensis archiepiscopi, quia non poterat consistere propter infestationem paganorum in civitate sua, ut liceret ei Bituricensis metropolim occupare. Cuius petitionibus unanimitas episcoporum non^c acquievit, et iubentibus legatis apostolici, ut 17. Kalendas Augusti convenirent episcopi, mane circa horam nonam venit imperator Graecisco more paratus et coronatus, deducens eum apostolici legati more Romano vestitus^d 25 ac episcopis ecclesiasticis vestimentis indutis, et ceteris secundum modum primae diei, quando inchoata est synodus, praeparatis. Et ut prius, cantata antiphona *Exaudi nos Domine* cum versibus et *Gloria* post *Kyrie eleyson*, data oratione a Leone episcopo, resederunt omnes. Et legit Iohannes Aretinus quandam schedulam^e ratione et auctoritate carentem; post quam legit Odo, Belgivagorum episcopus, quaedam capitula a missis apostolici et ab Ansegiso^f et^g ab eodem Odone sine conscientia synodi dictata, inter se dissonantia^h et nullam utilitatem habentia, verum et ratione ac auctoritate carentia: et idcirco hic non habentur subiuncta. Iterum autemⁱ mota est interrogatio de primatu Ansegisi, et post multas ab imperatore et legatis apostolici contra episcopos querimonias habitas, tantum in novissima quantum et in prima die synodi exinde^k 35 Ansegisus obtinuit.

Post haec perrexit Petrus, episcopus Foro-Simpronii, et Iohannes Tuscanensis ad cubiculum imperatoris, et adduxerunt Richildem imperatricem coronatam in synodum; et stante illa iuxta imperatorem, surrexerunt omnes, stantes quique in gradu suo. Tunc incoeperunt laudes Leo episcopus et Iohannes, Tuscanensis episcopus, et 40 post laudes peractas in domnum apostolicum et domnum imperatorem ac imperatricem et ceteros iuxta morem, data oratione a Leone, Gavinense^{k-82} episcopo, soluta est synodus.

Postea imperator, muneratis missis apostolici Leone et Petro, remisit eos Romam, et cum eis Ansegisum^l episcopum, et Adalgarium^m, Augustudunensem episcopum. In- 45 terea baptizati sunt quidam Nortmanni ab Hugone, abbate et marchione, propter hoc

a) wiliberto Ch. b) illis . . . reddentibus rationem A. c) nullatenus A. d) deest Ch. e) scedulam Ch. A. f) ansegisi Ch.; ita saepius. g) ab deest Ch. A. h) dissona A. i) deest A. k) gavenensi A. l) adalardum Ch.

vulgatae sunt a Labbeo Tom. g. concil. Bouq. 82) id est Savinense, vel Sabinense. Eadem scribendi ratio etiam in actis synodi Duciacensis et apud Anastasium initio vitae Hadriani II. cap. g. observatur. Mirum certe, et evidens, vel doctissimos viros in apertissima re falli posse, testimonium est, Baronium, ipsum R. E. Cardinalem, et Vignolium, Anastasii editorem, qui res Romanas probe

nosse debuerat, locum illum in vita Hadriani non de episcopo Sabinensi, sed de episcopo 50 Cavensi (in regno Neapolitano) interpretatos esse, quum tamen de consecratione summi pontificis, quae proprie ad episcopos Cardinales pertinet, ageretur. Nec Muratorius (in indice geographico T. XXV.) de episcopo isto certus 55 fuit. Quod ideo monui, ut mihi quoque, quae in tanto opere minus congrua vel docta attu-

ad imperatorem adducti, et munerati ad suos redierunt. Et ut ante, ita et postmodum, ut Nortmanni more pagano peregerunt. Et imperator 5. Kalend. Augusti movit a Pontigone, et tertio Kalendas venit ad Catalaunis; ibique propter quandam molestiam corporalem moratus est usque ad Idus Augusti. Et 19. Kalendas Septembris* venit Remis, indeque recto itinere venit ad Silvacum. Et 5. Kalendas Septembris misit legatos apostolici, Iohannem, itemque Iohannem, et Odonem episcopum, cum aliis missis suis ad fratrem suum Hludowicum et filios eius ac episcopos atque primores regni sui; quibus missis in via, imperatori in Carisiaco nunciatum est, praefatum Hludowicum regem in Franconofurt palatio 5. Kalendas Septembris obiisse, et 4. Kalendas eiusdem mensis in monasterio sancti Nazarii sepultum fuisse. Imperator vero, directis missis suis ad primores regni quondam fratris sui, a Carisiaco movit, atque ad Satanacum⁶³ villam venit, dispositum habens Metensem civitatem adire, et episcopos ac primores regni quondam fratris sui ad se venientes recipere. Sed repente mutato consilio, perrexit Aquis, indeque Coloniam venit, et legati apostolici cum eo. Prædantibus* autem omnibus sine ullo divino respectu qui cum illo ibant, Nortmanni cum 100 circiter navibus magnis, quas nostrates bargas⁶⁴ vocant, 16. Kalendas Octobris Sequanam introierunt. Quod cum apud Coloniam imperatori nunciatum fuisset, nihil propter hoc a negotio quod coeperat immutavit. Hludowicus autem, nepos illius, cum Saxonibus et Toringis ex altera parte Rheni fluminis contra eum venit, et missis ad patrum suum imperatorem directis, benignitatem eius expetiit, quam non impetravit. Tunc ipse ac comites eius ieiuniis et litanis misericordiam Domini petierunt, iridentibus eos illis qui erant cum imperatore. Hludowicus*, Hludowici regis filius, decem homines aqua calida, et decem ferro calido, et decem aqua frigida, ad iudicium misit coram eis qui cum illo erant, petentibus omnibus, ut Deus in illo iudicio declararet, si per ius et dicitum* ille habere deberet portionem de regno quam pater suus illi dimisit ex ea parte, quam cum fratre suo Carolo per consensum illius et per sacramentum accepit. Qui omnes in laesi reperti sunt. Tunc ipse Hludowicus cum suis ad Andrnacum⁶⁵ castrum Rhenum transivit. Quod cum imperatori nunciatum fuisset, Richildem imperatricem praegnantem⁶⁶ cum Hilduwino abbate et Francone episcopo⁶⁷ ad Haristallium misit; ipse autem secus Rhenum hostiliter contra nepotem suum perrexit, praemittens ad eum missos, ut quosdam de consiliariis suis obviam illius consiliariis mitteret, et tractarent de pace inter eos habenda; quod Hludowicus humiliter et obedienter suscipiens, securus mansit, quod bello aggredi non deberet, donec ipsa cautio* finiretur.

Imperator Nonas Octobris, dispositis scaris suis, nocte surrexit, et levatis vexillis per strictas et arduas vias, quin potius invias, super nepotem suum ac super eos qui cum illo erant subito irruere moliens, secus Andrnacum pervenit, fatigatis hominibus et equis de gravi et stricto itinere et pluvia, quae super eos nocte tota effluxit. Et ecce subito nunciatum est Hludowico et suis, imperatorem cum valida manu hostiliter super eum venire. Ipse autem cum eis quos secum habuit e regione stetit, et irruentibus imperatoris cuneis super eos et illis fortiter resistentibus, hostis imperatoris terga vertit, et fugiendo⁶⁸ super imperatorem venit; sed et imperator cum paucis vix fuga lapsus evasit. Multi autem qui effugere poterant, impediti sunt, quoniam omnes sagmae⁶⁹ imperatoris et aliorum qui cum eo erant, sed et mercatores, et⁷⁰ qui scuta vendentes imperatorem et hostem sequebantur, in angusto itinere fugientibus viam clausurunt. Fuerunt autem in ipsa congressione occisi Ragenarius et Hieronymus comites, et multi alii, capti autem in eodem campo et silva vicina fuerunt Ottulfus episcopus⁶⁷, Gauzlenus abbas, Aledramnus et Adalardus, Bernardus et Everwinus⁷¹ comites, et plures alii; omnes autem sagmas et ea quae mercatores portabant, hostis Hludowici accepit. Et impletum est dictum propheticum, ubi ait: *Qui praedaris, nonne et ipse praedaberis?*⁷² Omnia quae praedatores, qui erant cum imperatore, habuerunt, sed et ipsi etiam, Hludowici exercitus⁷³ praeda fuerunt, adeo ut qui adminiculo

a) eo praedantibus . . . ibant. Nortmanni vero A. b) hircas A. c) si plus per rectum Ch. B. si plus per dicitum et si per ius et aequum *Aimoini codices*. d) *deest A.* e) conventio A. f) fugando Ch. B. g) sauginae A. h) mercatores ac scuta Ch. B. i) et in Ch. B. k) ebrouin A. l) etiam h. e. *deest Ch. B.*

70) iero, facilius condonentur. 83) Stenay. 84) Germanice *barken*. 85) Andernach. 86) Leodiensi. 87) Trecensis Bouq. 88) Iesai. 33, 1.

equorum effugere poterant, animas suas haberent pro spolio. Ceteri autem ita sunt a villanis despoliati, ut foeno et stramine involuti verenda^a celarent, et nudi profugerent, quos insequentes occidere noluerunt. Et facta est plaga magna in populo praedatore. Richildis autem, audiens 7. Idus Octobris de fuga hostis imperialis et ipsius imperatoris, ab Heristallo movit^b, et fugiens, subsequenti nocte galli cantu in via peperit filium, quem post partum famulus suus ante se portans, fugiendo usque ad Antennacum⁶⁹ detulit. Imperator^c 7. Idus Octobris vesperi ad monasterium sancti Landberti pervenit; ad quem Franco et Hilduwinus abba a Richilde 6. Idus redierunt, et cum eo fuerunt, usque dum post Richildem ad Antennacum pervenit. Inde Duciacum adiit, unde ad Antennacum rediit, et placitum suum in Salmontiaci 15. die post missam sancti Martini condixit. Hludowicus, Hludowici quondam regis filius, de Andrnaco per Sinciacum Aquis rediit, ibique tribus diebus stetit, indeque obviam fratri suo Carolo apud Confluentes venit. Ubi simul locuti, Carolus versus Mettis indeque in Alamanniam infirmus rediit, et Hludowicus ultra Rhenum perrexit. Carolomanus, frater eorum, nec ad eos nec ad patrum suum, Carolum imperatorem, sicut ei mandaverat, venit, occupatus in belligatione contra Winidos.

Carolus imperator Chuonradum et alios primores ad Nortmannos qui in Sequanam venerant misit, ut, quocumque modo possent, foedus cum eis paciscerentur^d, et ad conditum placitum ei renuntiarent. Dominus imperator Carolus ad placitum suum in Salmonciaco^e, sicut condixerat, venit, ibique homines de parte regni quondam Hlotharii, quam frater suus Hludowicus contra eum acceperat, ad se post fugam de Andrnaco convenientes^f suscepit, et quasdam^g abbatias sicut erant integras dedit, quibusdam de abbacia Martianas⁸⁰ quam diviserat beneficia^h donavit, et sic a se abireⁱ permisit. Scaras quoque, quae contra Nortmannos secus Sequanam in procinctu essent, disposuit. Ipse autem Virzinniacum⁸¹ villam veniens, graviter passione pleurisy sis est infirmatus, adeo ut vivere desperaret. Ibiq; natalem Domini celebravit anno dominicae incarnationis 877.

877.

Convalescens autem per Carisiacum ad Compendium venit, ubi dum moraretur, filius eius qui, antequam Richildis ad Antennacum veniret, in via natus fuerat, infirmatur; et a Bosone, avunculo suo, de fonte susceptus, Carolus nominatus moritur, et 50 ad monasterium sancti Dionysii sepeliendus defertur.^k Carolus autem imperator in Compendio quadragesimam peragens, pascha Domini celebravit, et missos apostolici Iohannis, Petrum episcopum Foro-Simpronii, itemque Petrum episcopum Senogalliae, suscepit; per quos tam verbis quam litteris eum Iohannes apostolicus Romam vocavit, quatenus, sicut promiserat, sanctam Romanam ecclesiam a paganis quibus infestabatur, eriperet atque defenderet. Kalendis Maii episcopus Remensis provinciae sed et aliarum provinciarum Compendio convocavit, et ecclesiam quam in eodem oratorio construxerat, cum multo apparatu in sua et nunciorum^l apostolicae sedis praesentia ab eisdem episcopis consecrari fecit, inde placitum suum generale Kalendas^m Iuliiⁿ

a) verecunda Ch. B. b) movet Ch. B. c) ferirent A. d) salmontiaco Ch. e) veniens Ch. venientes A. 40
f) quibusdam A. g) beneficiola A. h) ad se venire A. i) virzinniacum Ch. k) Hinc ab Aimoini continuatore plura de monasterio S. Germani Parisiensis addita sunt. quae in annalibus non habentur. Cress. l) al. missorum Bq. m) iunii A.

89) Antennacum est abbati Lebeuf vicus dictus Antenai prope Altivillarensis monasterium in dioecesi Remensi. De Antennaco mentionem facit Hincmarus archiepiscopus Remensis in epistola edita ab Eccardo de scriptoribus medii aevi tomo 2. pag. 408. Bouq. 90) Marchiennes in Belgica. Bouq. 91) abbas Lebeuf Virzinniacum villam interpretatur locum Verzenai dictum, prope monasterium sancti Basoli, in dioecesi Remensi. Mabillonius lib. 37. ann. Bened. num 79. existimat locum esse Visignicurt vocatum, prope Praemonstratum. Est

quoque Virzinniacum villa, vulgo Versigny, tribus circiter leucis distans a Crespy-en-Va. 45 lois. Bouq. 92) Bouquetus corrigendum censet 18. Kal. Iulii, cui assentiri nequeo. Observavi enim, in Calendariis manuscriptis, dum voces Kalendae, Nonae et Idus litteris maiusculis scribendae essent, id non Kalendis Nonis et Idibus cuiusque mensis, sed ea die fieri solitum, quae prima ad dies istas referretur. Ita KALEND. IVL. non diei Kalendarum Iuliarum, sed diei 14. mensis Iunii adscribitur; et totum spatium inde a 14. die 65

habuit, ubi per capita⁸², qualiter regnum Franciae filius suus Hludowicus cum fidelibus eius et regni primoribus regeret, usque dum ipse Roma rediret, ordinavit, et quomodo tributum⁸³ de parte regni Franciae quam ante mortem Lotharii habuit, sed et de Burgundia, exigeretur, disposuit, scilicet ut de mansis indominicatis⁸⁴ solidus unus, de unoquoque manso ingenui⁸⁵ quatuor denarii de censu dominico, et quatuor de facultate mansuarii, de manso vero servili duo denarii de censu dominico et duo de facultate mansuarii, et unusquisque episcopus de presbyteris suae parochiae secundum quod unicuique possibile erat, a quo plurimum quinque solidos, a quo minimum quatuor denarios episcopi de singulis presbyteris acciperent, et missis dominicis redderent. Sed et de thesauris ecclesiarum, prout quantitas loci extitit, ad idem tributum exsolvendum acceptum fuit. Summa vero tributi fuerunt quinque milia librae argenti ad pensam. Illi vero, tam episcopi quam et alii, qui trans Sequanam sunt de Neustria, tributum illis Nortmannis qui in Ligeri erant, secundum quod sibi ab eis fuit impositum, undecumque valuerunt, reddere procuraverunt.

15 Dominus autem imperator Carolus de Carisiaco Compendium, indeque per Suessionem ad Remum civitatem, et sic iter suum per Catalaunos et Pontigonem atque Lingones peragens⁸⁶, cum uxore et maxima auri et argenti caballorumque ac facultatum aliarum copia de Francia Italiam petiit. Et veniens ultra Iurum⁸⁷ usque ad Urbam, obviam habuit Adalgarium episcopum, quem mense Februario Romam direxit pro agenda synodo a papa Iohanne, cuius exemplar isdem Adalgarius pro munere magno imperatori detulit. Summa vero eiusdem synodi post multas et multiplices laudes imperatoris haec est, ut electio et promotio ad imperialia scepra anno praeterito Romae celebrata, ex tunc et nunc et in perpetuum firma et stabilis manebit; quam si quis perturbare aut violare tentaverit, cuiuscumque sit ordinis aut dignitatis vel professionis, anathemate⁸⁸ usque ad satisfactionem teneatur omni tempore adnexus; patratores et incitatores huius consilii, siquidem clerici fuerint, deponantur, laici vero et monachi perpetuo anathemate feriantur, ut quia synodus anno praeterito apud Pontigonem hinc habita secus Andracum⁸⁹ nil profuit, usquequaque ista debeat praevalere. Nunciavit etiam inter alia isdem Adalgarius imperatori, quoniam Iohannes papa obviam illi Papiam veniret. Quapropter praemisit Odacrum, secundi scrinii notarium⁹⁰, Goiramnum comitem, et Pippinum atque Heribertum⁹¹, ad procuranda ipsius papae servitia. Ipse autem festinato perrexit⁹² ad eum, quem obviam habuit apud Vercellis⁹³ civitatem; et eo recepto cum honore maximo, perrexerunt simul usque Papiam. Ubi eis nunciatum est non incerta relatione, Carolomannum, Hludowici fratris sui filium, cum maxima multitudine bellatorum super eos venire; quapropter relinquentes Papiam, venerunt ad Tardunam⁹⁴, et consecrata Richildis a papa Iohanne in imperatricem, mox retrorsum fugam arripuit cum thesauro versus Moriennam. Imperator autem aliquandiu una cum Iohanne papa in eisdem locis immorans, expectavit primores regni sui, Hugonem abbatem, Bosonem, Bernardum Arvernium comitem, itemque Bernardum Gotiae markionem, quos secum ire iusserat: qui una cum aliis regni primoribus, exceptis paucis, et episcopis adversus eum conspirantes coniuraverant. Et comperiens eos non venturos, ut audierunt ipse et papa Iohannes appropinquare Carolomannum, imperator post Richildem fugam arripuit, et papa Iohannes versus Romam concite festinavit. Per quem Carolus imperator imaginem Salvatoris in cruce fixi, ex auro multi ponderis fabrefactam et gemmis preciosis ornatam, sancto direxit Petro apostolo.

a) ingenuo A. b) Iirim et iurim *Aimoini codices*. c) anathema . . . adnoxius A. d) andracum A. antenacum corrigendum.

Iunii usque ad 1. Iulii Kalendarum Iuliarum nomine venit. Hincmarum igitur hic *initium* Kalendarum Iul. i. e. ipsum 14. d. Iunii (quo synodus habita est) innuere voluisse videtur. 93) extant in capitularibus Caroli Calvi Tit. 53. ubi dicuntur constituta Carisiaci 18. Kalendas Iulias indictione 10. Bouq. 94) haec ad conventum Compendiensem Nonis Maii habitum referenda, quem cum placito Carisiacensi confundit noster annalista. Hoc tributum laicis

et ecclesiasticis fuit impositum ob Rollonem, Normannorum ducem, qui Rotomagi anno superiori sedem fixerat. Compendiensi conventus recitatur in capitularibus Caroli Calvi tit. 51. Bouquet. 95) a domino ipso excultis. 96) i. e. secundiscrinium, secundum inter cancellarios. 97) Pippinus et Heribertus, filii Pippini supra ad a. 854. pag. 428. memorati, nepotes Bernardi, regis Italiae. 98) Dertonam vel Tortonam.

Carolomannus vero mendaci nuncio audiens, quod imperator et papa Iohannes super eum cum multitudine maxima bellatorum venirent, et ipse fugam arripuit per viam quam venerat, sicque Deus more misericordiae suae conventum illum dissolvit. Carolus vero febre correptus^a, pulverem bibit quem sibi nimium dilectus ac credulus^b medicus suus, Iudaeus nomine Sedechias, transmisit, ut ea potione a febre liberaretur, insanabili veneno hausto, inter manus portantium transito monte Cinisio, perveniens ad locum qui Brios⁹⁸ dicitur, misit pro Richilde quae erat apud Morienam, ut ad eum veniret, sicut et fecit. Et undecimo die post venenum haustum in vilissimo tugurio^c mortuus est 2. Nonas Octobris. Quem aperientes qui cum eo erant, ablatis interaneis, et infusum vino ac aromatibus quibus poterant, et impositum loculo, coeperunt ferro versus monasterium sancti Dionysii, ubi sepeliri se postulaverat. Quem pro foetore non valentes portare, miserunt eum in tonna^d interius exteriusque picata quam coriis involverunt, quod nihil ad tollendum foetorem profecit. Unde ad cellam quamdam monachorum Lugdunensis episcopi, quae Nantoadis⁹⁹ dicitur, viz pervenientes, illud corpus cum ipsa tonna terrae mandaverunt.

Carolomannus pene usque ad mortem infirmatus et lectica delatus ad propria, per annum ita iacuit, ut a multis fuerit desperatus.

Ludovicus, accepto nuncio in Audriaca villa de morte patris sui Caroli, quos potuit conciliavit sibi, dans eis abbatias et comitatus ac villas secundum uniuscuiusque postulationem. Et iter agens per Carisiacum et Compendium usque ad Vernum^e, quatenus ad sepulturam patris sui^f apud monasterium sancti Dionysii^g perveniret; ubi^h audiensⁱ patrem suum^j sepultum, et regni primores tam abbates quam comites indignatos, quia quibusdam honores dederat sine illorum consensu, et ob id adversus se conspiratos esse^k, reversus est Compendium. Ipsi autem primores cum Richilde, diripientes omnia quae in via illorum erant^l, usque ad Avennacum^m monasterium pervenerunt, et conventum suum ad montem Witmariⁿ condixerunt, indeque missos suos ad Ludovicum direxerunt, sed et Ludovicus legatos suos ad eos direxit. Et discurrentibus inter eos missis, ad hoc perventum est, ut Richildis et ipsi primores ad eum Compendium venirent, et suum conventum ad Casnum^o in Cotia condixerunt. Richildis Compendium ad Ludovicum veniens, in missa sancti Andreae attulit ei praecipuum, per quod pater suus illi regnum ante mortem suam tradiderat, et spatam quae vocatur sancti Petri, per quam eum de regno revestiret^p, sed et regium vestimentum et coronam ac fustem ex auro et gemmis. Et discurrentibus legatis inter Ludovicum et regni primores, et pactis honoribus singulis quos petierunt, 6. Idus Decembris consensu omnium, tam episcoporum et abbatum, quam regni primorum ceterorumque qui adfuerunt, consecratus et coronatus est in regem Ludovicus ab Hincmaro, Remorum episcopo, et episcopi se suasque ecclesias illi ad debitam defensionem et canonica^q privilegia sibi servanda commendaverunt, profitentes secundum suum scire et posse iuxta suum ministerium consilio et auxilio illi fideles fore; abbates autem et regni primores ac vassalli^r regii se illi commendaverunt, et sacramentis secundum morem fidelitatem promiserunt.

Quando^s Ludovicus rex, - filius Caroli imperatoris, fuit coronatus in Compendio, hoc petierunt episcopi apud ipsum, sicut hic subsequitur: *A vobis perdonari nobis petimus, ut unicuique de nobis et ecclesiis nobis commissis secundum primum capitulum, quod novissime in Carisiaco dominus imperator, pater vester, a se et a vobis servaturum^t, consentientibus fidelibus suis ac vestris atque apostolicae sedis legatis,*

^a) qua A. ^b) correptum Ch. ^c) ita Ch. B. et Hist. regum Francorum apud Boug. VII. p. 259. ex cod. S. Victor. Paris. N. 419; Aimoinus creditus. ^d) in v. t. deest A. ^e) codex regius et Aimoini continuator: Sepeliebant eum in basilica beati Eusebii martyris in civitate Vercellis, ubi requievit annis septem. Post haec autem per visionem delatum est corpus eius in Franciam, et honorifice sepultum in basilica beati Dionysii martyris Parisius. Carolomannus vero pene, etc. Boug. ^f) usque arvernium A. ^g) s. d. martyris A. ^h) ubi audivit Ch. A. ⁱ) suum vercellis s. A. ^j) conspirasse A. ^k) omnia quae illorum erat Bg. ^l) witmarium A. ^m) casinum A. ⁿ) investiret A. ^o) debita A. ^p) vassi A. ^q) apud Sirmundum et Baluzium in capitularibus pater meus a se et a me servaturum.

⁹⁸) vicus editoribus incognitus, fortasse Briançon, non oppidum illud satis notum, sed viculus ad ripam Isarae paulo infra Moustiers-en-Tarentaise. ⁹⁹) Nantua. ¹) Avenai in diocesi Remensi. Bouquet. ²) Chesne - Herbelot,

modo positum extra silvam Cotiam. Bouquet. ³) Sequentia usque ad a. 878 omisit Aimoini continuator. Omittuntur etiam in codice regio. Bouquet. ⁴) i. e. servandum.

legente Gozleno denunciavit, canonicum privilegium ac debitam legem atque iustitiam conservetis et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae iuste exhibere debet.

Ipsae autem Ludovicus talem promissionem fecit illis episcopis :

⁵ *Promitto et perdono vobis, quia unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis secundum primum capitulum, quod novissime in Carisiaco dominus imperator, pater meus, se servaturum, consentientibus fidelibus illius ac nostris atque apostolicae sedis legatis, legente Gozleno denunciavit, canonicum privilegium et debitam legem atque iustitiam conservabo, et defensionem quantum potuero exhibebo, adiuvante Domino,*
¹⁰ *sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae debitor est exhibere.*

Hoc est capitulum quod hic commemoratur: „De honore quoque et cultu Dei „atque sanctarum ecclesiarum quae auctore Deo sub ditione et tuitione regiminis „nostri consistunt, Domino mediante decernimus, ut sicut tempore beatae re-
¹⁵ „cordationis domini genitoris nostri excultae et honoratae atque rebus ampliatae „fuerant, quae a nostra liberalitate honoratae atque ditatae sunt, de cetero „sub integritate sui serventur, et sacerdotes atque servi Dei vigorem ecclesiasticum et „debita privilegia iuxta reverendam auctoritatem obtineant, et eisdem principalis po-
²⁰ „testas et illustrium virorum strenuitas seu reipublicae administratores, ut suum mi- „nisterium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter et iuste concurrant, „et filius noster haec supradicta similiter Deo adiuvante conservet.“

Commendatio Ansegisi episcopi et aliorum episcoporum qui adfuerunt apud Compendium, quando benedixerunt Ludovicum, filium Caroli imperatoris.

²⁵ *Me ac ecclesiam mihi commissam vobis commendo ad debitam legem et iustitiam conservandam et defensionem exhibendam, sicut rex episcopis^a ecclesiae suae iusto iudicio conservare et exhibere debet.*

Professio ipsorum.

³⁰ *Ego ille ipse sic profiteor: De ista die et deinceps isti seniori et regi meo Ludovico, Caroli et Hermentrudis filio, secundum meum scire et posse et meum ministerium auxilio et consilio fidelis et adiutor ero, sicut episcopus recte seniori suo debitor est, in mea fide et meo sacerdotio.*

Ad suprascriptam vero episcoporum petitionem haec quae sequuntur rex Ludovicus professus est episcopis, et istam ipsam donationis scripturam manu sua eis dedit
³⁵ in Compendio anno incarnationis dominicae 877, pridie Kalendas Decembris:

Professio istius Ludovici, filii Caroli.

*Ego Ludovicus, misericordia domini Dei nostri et electione populi rex constitutus, promitto teste ecclesia Dei omnibus ordinibus, episcoporum videlicet, sacerdotum, monachorum, canonicorum atque sanctimonialium, regulas a patribus conscriptas et
⁴⁰ apostolicis attestationibus roboratas ex hoc in futurum tempus me illis ex integro servaturum. Polliceor etiam, me servaturum leges et statuta populo, qui mihi ad regendum misericordia Dei committitur, pro communi consilio fidelium nostrorum, secundum quod praedecessores mei, imperatores et reges, gestis inseruerunt, et omnino inviolabiliter tenenda et observanda decreverunt. Ego igitur Ludovicus rectitudinis et
⁴⁵ iustitiae amore hanc spontaneam promissionem meam relegens manu propria firmavi.⁵*

878.

Anno 878.^b Ludovicus rex secus Suessionis in monasterio sancti Medardi nati-
 tatem Domini celebravit, indeque ad Audriacam villam perrexit, et pascha Domini in

a) episcopus Ch. b) anno 878 deest B.

5) ad finem huius anni 877. spectare videtur Germani a Pratis, quam memorat Flodoardus
⁵⁰ epistola Hincmari ad Goslinum, abbatem sancti lib. 3. cap. 24. Goslinus patrem habuit Rori-

monasterio sancti Dionysii celebravit. Ac suadente Hugone⁶ abbate et markione, perrexit ultra Sequanam, tam pro auxilio Hugonis contra Nortmannos, quam et pro eo, quod filii Gozfridi castellum et honores filii Odonis, quondam comitis, invaserunt, et imino⁷, frater Bernardi markionis, Ebrocensem civitatem usurpans, multas deprædationes circumcirca in illis regionibus exercebat, insuper et Eiricum⁸ more Nortmannico deprædari præsumpsit. Et veniens Ludovicus usque Turonis, infirmatus est usque ad desperationem vitæ; sed miserante Domino aliquantulum convalescens, satagentibus quibusdam consiliariis suis et amicis Gozfridi, venit ad eum isdem Gozfridus, adducens secum filios suos ea conditione, ut castellum et honores quos invaserant, Ludovico regi redderet et postea per concessionem illius haberent. Tunc Gozfridus par-

10 tem de Brittonibus ad regis fidelitatem convertit; sed ipsi demum fecerunt ut Brittones. Iohannes papa irascens contra Landbertum et Adalbertum comites, quia villas et civitatem eius deprædati sunt, eis horribiliter excommunicatis Roma exiit⁹, et navigio Arelatum in die sancto pentecostes appulit, suosque nuncios ad Bosonem comitem misit, et per eius auxilium usque Lugdunum venit, et inde missos¹⁰ suos ad regem Ludovicum Turonis misit, mandans ut ei obviam veniret, quo sibi commodum foret. Ludovicus autem mittens ei obviam quosdam episcopos, petiit ut usque Treccas veniret, ipsique¹¹ ab episcopis istius regni stipendia dari fecit. Et quia propter suam infirmitatem ante non potuit, Kalendas Septembris⁹ apud Treccas ad eum venit. Interea¹⁰ papa Iohannes¹¹ generalem synodum cum episcopis Galliarum et Belgicarum provinciarum agens, qualiter Landbertum et Adalbertum, Formosum quoque et Gregorium nomenclatorem, ac complices illorum Romæ excommunicaverit, relegi fecit in synodo, et consensum episcoporum in eadem excommunicatione quaesivit. Unde qui adfuerunt episcopi, petierunt, ut sicut ipse excommunicationem quam fecerat, per scripturæ lectionem recitari fecit in synodo, ita et eis concederet, ut per scripturam illi suam consensionem proferrent; et concedente ita fieri papa Iohanne, in crastina episcopi hoc quod sequitur¹ diploma papæ in synodo porrexerunt:

Domne sanctissime ac reverendissime pater patrum Iohannes, catholice atque apostolice ecclesie, sanctae videlicet Romanae primae sedis, papa. Nos filii^a, famuli tui^b, ac discipuli vestrae auctoritatis, Galliarum et Belgicarum episcopi, his quae super vulnera dolorum vestrorum maligni homines ac ministri diaboli addentes, in sanctam matrem nostram ac magistram omnium ecclesiarum commiserunt, compatimur, et dolori vestro confentes condolemus, atque iudicium vestrae auctoritatis, quod privilegio beati Petri et sedis apostolice in eos et complices illorum iuxta sacros canones spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos ac secundum eisdem sanctae Romanae sedis pontificum, decessorum vestrorum, decreta protulistis, voto, voce et unanimitate nostra, atque auctoritate sancti Spiritus, cuius gratia in episcopali ordine sumus consecrati, gladio Spiritus sancti¹, quod est verbum Dei, eos interimentes persequimur.² Scilicet quos, sicut supra diximus excommunicastis¹, ex-

a) Immo A. invaserunt ac ideo quia frater Ch. b) legendumne insuper et rotomicum? c) praedati Ch. B. 40 d) al. missos Bq. e) ibique ab e. i. r. st. sibi d. f. A. f) sequetur A. g) deest Ch. B. h) deest A. i) deest Ch. B. k) prosequimur Ch. B. l) excommunicatis Ch.

conem comitem Cenomannensem, fratrem Gozfridum, sororem Blichildem, quae mater fuit Bernardi Gothiae marchionis. Bouq. 6) Hugo, abbas et marchio, filius erat Conradi Antisiod. comitis, frater Conradi Paris. comitis, et, ut nonnulli volunt, Roberti fortis. Bouq. 7) Emeno, Pictaviensis comes, frater erat Bernardi, patris Bernardi rebellis. Bouquer. 8) ignoratur. 9) Ex epistola Iohannis VIII. papae patet, Ludovicum iam Treccas advenisse (Treccis fuisse P.) die 18. Augusti. Bouq. — Fortasse, ut supra a 877, initium Kalendarum, i. e. dies 14. Augusti, intelligendus est. 10) in fragmento historico relato in duobus codicibus regis et uno Sangermanensi: Iohannes papa in Gallias venit, et apud civitatem Treccas diu moratus est; habuitque synodum episcoporum, in

qua Hymarus (Hincmarus) Lauduni Clavati episcopus, post avulsionem oculorum suo episcopatu est donatus. Bouq. 11) Ipse Iohannes papa in privilegio monasterii Tornutiensis sic loquitur: Anno dominicae incarnationis 878, indictione 11, regnante piissimo atque gloriosissimo rege Hludovico, Caroli filio serenissimi Augusti, . . . ego Iohannes episcopus servus servorum Dei, atque praedictus filius noster gloriosus rex Hludovicus, constituimus conventum venerabilium archiepiscoporum, necnon et praesulum totius regni Treccas civitate; quo interfuit memoratus rex piissimus. Eoque pacto precatus est nos cum filiis et fratribus nostris episcopis iam dictis gloriosus imperator, ut Tornutum monasterium, . . . in comitatu Cabilonensi supra Sagonnam fluvium, . . . privilegio nostrae auctoritatis corro-

communicatos tenemus, quos ab ecclesia abiecistis, abicimus, quos anathematizastis, anathematizatos esse iudicamus, et quos regulariter satisfaciētes vestra auctoritas^a et apostolica sedes receperit, recipiemus; sed et, ut in sacra historia de plaga Aegyptiaca digne a Deo inlata legimus, quia non erat domus in qua non iaceret mortuus, et non erat qui alium consolaretur, quoniam in domo sua unusquisque quod lugeret habebat, nos in nostris quoque ecclesiis lugenda lugemus; et ideo vestra auctoritate nobis subveniri cum omni mentis humilitate deprecamur, petentes ut promulgetis capitulum vestrae auctoritatis, qualiter nos erga ecclesiarum nostrarum pervasores agere debeamus, ut censura apostolicae sedis muniti, robustiores ac promptiores deinceps, Domino opem ferente, contra perversos ecclesiasticarum rerum ac facultatum raptōres ac vastatores sacrique ministerii episcopalis contemptores nos successoresque nostri persistere concordī sententia valeamus, ut iuxta egregii praedicatoris vocem et vestrae auctoritatis promulgationem traditi Sathanae, spiritu salvi fiant in die Domini nostri Iesu Christi.^a

15 *Excommunicatio Iohannis apostolici et ceterorum episcoporum qui convenerunt apud Treca, de pervasoribus rerum ecclesiasticarum.*

De pervasoribus quippe rerum ecclesiasticarum, quos sacri canones, spiritu Dei conditi, totius mundi reverentia consecrati, et decreta pontificum sedis apostolicae sub anathemate usque ad regularem satisfactionem esse debere constituerunt, sed et de raptoribus quos apostolus, Christo in se loquente, regnum Dei non possidere testatur, et cum huiusmodi hominibus veraciter christiano nec cibum sumere praecipit, quando in ipso crimine permanent, per virtutem Christi et iudicio Spiritus sancti decernimus, ut si ante proximas Kalendas Novembris easdem res quas quique usurpatores iniuste pervaserunt, ecclesiis suis regulariter satisfaciētes non restituerint, a communione corporis et sanguinis Christi usque ad restitutionem rerum ecclesiasticarum et satisfactionem alieni habeantur. Et sacri episcopalis ministerii ac excommunicationis ecclesiasticae contemptores secundum evangelicam et apostolicam auctoritatem ab episcopis quorum interest commoniti^b, si regulariter satisfaciētes non resipuerint, anathematis vinculo innodati usque ad satisfactionem permanent. Et si in ipsa pertinacia permanentes obierint, nemo corpora illorum cum hymnis et psalmis sepeliat, nec memoria illorum ad sacrum altare inter fideles mortuos habeatur, dicente apostolo et evangelista Iohanne „est peccatum ad mortem? pro illo non dico, ut quis oret.“^c Peccatum enim ad mortem est perseverantia in peccato usque ad mortem. Et sacri antiquorum patrum canones de his qui sibi mortem voluntarie inferunt, et qui pro suis sceleribus puniuntur, sancto inspirante Spiritu decreverunt, ut cum hymnis et psalmis eorum corpora non deferantur ad sepulturam. Quorum decreta sequentes, ea quae praemisimus de pervasoribus et raptoribus rerum et facultatum ecclesiasticarum, si non resipuerint, iudicio sancti Spiritus decernimus, sicut beatus decrevit Gregorius dicens „quia tales christiani non sunt, quosque ego et omnes catholici episcopi, imo universalis ecclesia, anathematizat.“

Quod diploma Iohannes papa suae excommunicationi adscribi fecit, et manu sua confirmans, ab omnibus episcopis in synodo subscribi fecit; deinde ipso iubente lecti sunt in synodo canones Sardicensis concilii et decretum papae Leonis de episcopis sedes suas mutantibus, sed et Africani canones, et ut non fiant episcoporum translationes, sicut nec rebaptizationes vel reordinationes, pro Frotario Burdegalensi episcopo, qui de Burdegalis Pictavis, indeque ad Biturigensem civitatem exilise^e dicebatur.

Et coronatus¹³ Ludovicus a Iohanne papa 7. Idus Septembris, invitavit eundem

a) sequentia usque Quod diploma Iohannes desunt in cod. regio et in Aimoini contin. b) communione Ch. c) exilise Ch. E.

boraremus. Ubi observandum est Hludovicum imperatorem dici, licet ter antea rex vocatus fuerit. Labbei Conc. T. 9. p. 277. Bopp. 12) I. Ioh. 6, 16. 13) Haec Ludovici Balbi coronatio regia tan-

tum fuit, non imperialis, ut multi cum Baronio existimarunt; licet Iohannes papa in eum imperium transferre studuerit, ob idque a Romanis vexatus, urbe hoc anno excedere coactus

papam ad domum suam, et opipare^a pascens, honoravit eum multis donis ipse et uxor sua, et remisit eum ad Treca civitatem; postea vero per missos suos petiit eundem papam, ut uxorem illius in reginam coronaret, sed obtinere non potuit.¹⁴ Frotarius autem et Adalgarius episcopi attulerunt in conventum episcoporum papae Iohanni praeceptum, per quod pater suus Ludovico regnum tradiderat, petentes ex ipsius parte, ut privilegio suo ipsum praeceptum confirmaret. Tunc papa Iohannes protulit exemplar quasi facti praecepti a Carolo imperatore de^a abbatia sancti Dionysii Romanae ecclesiae, quod compilatum consilio praefatorum episcoporum et aliorum consiliariorum Ludovici regis a plurimis credebatur, ut a Gozleno ipsam abbatiam velut ex ratione tolleretur^b; et sibi habere posset; et dicente papa Iohanne, ut si vellet Ludovicus rex, ut super illius praeceptum privilegium faceret, suo praecepto illud patris sui praeceptum firmaret. Quod argumentum, sicut factio et non ratio, imperfectum remansit.

Denique 4. Idus praefati mensis Ludovicus rex, quorundam primorum compulsus petitionibus, venit ad apostolici mansionem, et cum eo familiariter locutus, una cum illo reversus est ad conventum episcoporum in exedram iuxta mansionem apostolici. Et post excommunicationem Hugonis, Lotharii filii, et Iminonis^c ac complicum eorum, vim facientibus quibusdam episcopis et consentiente rege, dixit papa Iohannes, ut Hedenulfus, sua auctoritate ordinatus episcopus¹⁵, sedem suam teneret et episcopale ministerium ageret, et Hincmarus caecus¹⁶, si vellet, missam cantaret, et partem de rebus episcopii Laudunensis haberet. Et cum Hedenulfus apud eundem papam peteret, ut eum ab illa sede absolveret, dicens se esse infirmum et velle intrare in^d monasterium, hoc obtinere non potuit; sed praeceptum est illi ab eo, consentiente rege atque episcopis Hincmari fautoribus, ut sedem suam teneret, et episcopale ministerium ageret. Qui fautores Hincmari audientes, quod papa Iohannes dixerit, ut si vellet^e Hincmarus coecus, missam cantaret, et rex consenserit^f, ut partem de episcopio Laudunensis haberet, insperate aliarum provinciarum episcopi, sed et aliarum regionum metropolitani, sine praeceptione papae Hincmarum, vestimentis sacerdotalibus indutum, in praesentiam ipsius papae adduxerunt; indeque sublatum cantantes in ecclesiam illum duxerunt, et signum benedictionis¹⁷ super populum dare fecerunt; sicque synodus illa soluta est.

In crastina^g Ludovicus rex, invitatus a Bosone, ad domum illius perrexit cum quibusdam primoribus consiliariis suis; et pastus et honoratus ab illo, sed et ab uxore ipsius, desponsavit filiam Bosonis Carolomanno filio suo, et cum consilio ipsorum consiliariorum suorum dispartitus est honores Bernardi, Gothiae markionis, per Theodericum^h camerarium, et Bernardum comitem Arvernium, et per alios secretoⁱ dispositos.

Papa Iohannes Treca^j movens, Cabillonem^k petiit; indeque per Moriennam iter agens, per clusam^l montis Cinisii Italiam a Bosone et uxore illius deductus introivit.

Ludovicus rex Treca^m Compendium reversus, audita renunciatione legatorum suorum, quos ad consobrinumⁿ suum Ludovicum pro pace inter se obtinenda direxe-

a) oppipare Ch. b) tollere A. c) immonis Ch. limnonis A. d) deest Ch. e) consentiret Ch. B. f) crastino A. g) theodoricum Ch. h) secreto A.; legendum videtur decreto dispositos. i) treca A. k) cavillonem Ch. l) claustra A. m) rex a treca A. n) sobrinum Ch. B.

sit, ut refert Sigebertus in chronico. Bouq. 14) Ludovicus, ut uxorem ipsius reginam Iohannes coronaret, impetrare non potuit, quod illa, priori reiecta coniuge, superducta esset. Mabillonius lib. 38. annal. Benedict. num. 4. cf. Reginonis chron. a. 878. 15) Laudunensis. 16) Hincmarus Laudunensis libellum seu proclamationem Iohanni papae in synodo Trecaensi obtulit contra Hincmarum, Remorum archiepiscopum, et omnium animos ad commiserationem commovit: *Transmissus sum, inquit, in exilium, in quo per duos annos sumus, sed aliquanto tempore ferro vinculus custoditus sum, duobus annis ferme peractis insuper caecatus sum,*

*et usque modo retentus, ad vos et ad vestrae pi-
issimae serenitatis praesentiam, mox ut venire
dimissus potui, accessi, etc. Vide Tom. 9. concil.
pag. 315. Bouq. 17) Hincmarus inglorius in sua illa sacerdotali parte non multo post obiit; tunc etiam commendatus ab Hincmaro
avunculo, qui Hugoni abbati scripsisse legitur
apud Flodoardum lib. 3. c. 24. Notificat etiam
illi obitum Hincmari nepotis sui, Laudunensis episcopi, rogans ut pro eius animae remedio per
subiectos ac familiares suos Domini misericordiam
deprecarı sataget. Idem autem Remensis Hincmarus illo in concilio plurimis a Iohanne papa
honoribus affectus, apologetico generali om-*

rat, cum quibusdam consiliariis suis venit usque ad Heristallium; et Kalendas Novembris simul convenientes apud Marsnam, utrimque pax firmata est inter eos, et condixerunt placitum in purificatione sanctae Mariae, ut simul iterum convenirent, Ludovicus Caroli filius ad Gundulfi villam, et Ludovicus Ludovici filius circa eundem locum in commoditate sua. In ipso quidem placito haec quae sequuntur inter eos consensu fidelium illorum^a servanda convenerunt:

Conventio quae inter gloriosos reges, Ludovicum filium Caroli imperatoris, itemque Ludovicum filium regis Ludovici, in loco qui vocatur Furonis^{b, 16}, Kalendas Novembris, ipsis et communibus fidelibus ipsorum faventibus et consentientibus, facta est, anno incarnationis dominicae 878^c indictione 11, dicente^d rege Ludovico filio Caroli: Sicut inter patrem meum Carolum et patrem vestrum Ludovicum regnum Lotharii divisum fuit, volumus ut ita consistat. Et si aliquis nostrorum fidelium de regno paris^e sui ex hoc aliquid purprisum^f habet, iussu nostro illud dimittat. De regno vero quod Ludovicus imperator Italiae^g habuit, quia nec dum ex illo aliqua divisio facta est, quicumque modo illud tenet, ita teneat, donec Domino volente iterum simul venientes, cum communibus fidelibus nostris inveniamus et diffiniamus, quid^h ex hoc melius et iustius nobis visum fuerit. De regno autem Italiae, quia modo nulla ratio esse potest, omnes sciant, quia partem nostram de illo regno et requisivimusⁱ et requirimus, et Domino auxiliante requiremus.

Ista sequenti die statuta sunt:

Cap. 1. Ut quia firmitas amicitiae et coniunctionis nostrae modo, quibusdam praepedientibus causis, esse non potuit, usque ad illud placitum, quo simul ut^j conveniamus statutum habemus, talis^k enim amicitia inter nos manebit Domino auxiliante^l de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, ut nemo suo pari vitam, regnum aut fideles suos, vel aliquid quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regni pertinet, discipiat aut forsconsiliet.^m

Cap. 2. Ut si inⁿ cuiuscumque^o nostrum regno pagani sive pseudochristiani insurrexerint, unusquisque^p veraciter suum parem, ubicumque necesse fuerit et ipse rationabiliter potuerit, aut per semetipsum aut per suos fideles et consilio et auxilio prout melius^q potuerit adjuvet.

Cap. 3. Ut si ego vobis superstes fuero, filium vestrum Ludovicum adhuc parvulum, et alios filios vestros quos vobis Dominus donaverit, ut regnum paternum hereditario iure quiete tenere possint, et consilio et auxilio, prout melius^r potuero, adiuvabo. Si autem vos mihi superstes fueritis, filios meos Ludovicum et Carolomanum, et alios quos divina pietas mihi donare voluerit, ut regnum paternum quiete tenere possint, similiter et consilio et auxilio, prout melius^s potueritis, ut adiuventis rogo.^t

Cap. 4. Ut si aliqui susurrone et detractores, et qui paci nostrae invident et quietum regnum esse non patiuntur, inter nos lites et contentiones atque discordias seminare voluerint, nullus^u nostrum hoc recipiat aut libenter acceptet, nisi forte hoc ad rationem coram nobis utrisque et communibus fidelibus nostris perducere voluerit. Si vero hoc noluerit, cum nullo^v nostrum aliquam societatem habeat, sed omnes^w illum, sicut mendacem et falsatorem^x et inter fratres volentem seminare discordias, communit^y a nobis abiciamus, ne de cetero quisque talia mendacia auribus nostris inserere audeat.

a) suorum A. b) furoni A. c) DCCCLXXIX. ind. duodecima A. Sirm. Baluz. d) d. r. 1. f. c. deest A. e) patris Ch. Bg. f) purprisum apud Sirmundum, Baluzium, Aimoini continuatorem et in codice regio; usurpatum Ch. B. g) in italia A. h) al. quod Bg. i) deest Ch. k) talis amicitia inter nos maneat Sirm., Baluz., Aimoini Cont. cod. regius. l) pertinet, non velit aut forte consiliet Ch. B. m) in deest Ch. n) alterutrus A. o) uterque A. p) necessitas illi fuerit A. q) quam optime A. r) quam optime A. s) adiuvabitis A. t) neuter A. u) neutro A. v) uterque A. w) al. falsarium Bg. x) inferre Ch. B.

nibus suis adversariis satisfecit: de quo ibidem res et rudera fundamentorum veteris castris in Flodoardus capp. 21. et 29. Bovq. 18) Foron proximo colle, Opdesaele dicto, ut Miraeus ait, quas esse reliquias existimo veteris palatii Furonensis. Vales. Notit. Gall. p. 212.

Cap. 5. *Ut communiter, prout citius potuerimus, missos nostros ad Caroloman-
num et Carolum, gloriosos reges, dirigamus, qui eos^a ad placitum quod octavo Idus
Februarii statutum habemus invitent, et, ut nullatenus venire differant, obsecrent^b; et si
secundum quod optamus venire voluerint^c, communiter nos ad Dei voluntatem et sanctae
ecclesiae salvationem, ac communem honorem nostrum ac profectum, atque salvamentum
totius populi christiani nobis commissi Domino cooperante ita coniungamus, ut de ce-
tero in eo qui unus est, unum simus et unum velimus, et^d id ipsum dicamus, secun-
dam apostolum, et faciamus omnes, et^e non sint in nobis ulla schismata.^f*

Cap. 6. *Si autem illi, obsecratione nostra vocati et invitati, aut missi eorum ad
praefatum placitum venire distulerint, nos, secundum quod statutum habemus, illuc
omnino venire, et nos secundum Dei voluntatem coniungere omnimodis non omitta-
mus, nisi forte talis inevitabilis necessitas e venerit, pro qua id fieri nullatenus pos-
sit. Et si hoc acciderit, ad tempus quisque^g pari suo hoc rescire faciat; et propterea
amicitia nostra nec minuatur nec immutetur, donec Domino iubente congruo tempore
perfecte confirmetur.*

Cap. 7. *Ut res ecclesiarum in cuiuscumque regno caput fuerit, tam de episcopatibus
quam de abbatibus, sine ulla contradictione rectores ipsarum ecclesiarum illas posside-
ant; et si aliquid ibi mali factum^h a quoquam est, in cuiuscumque regno illae res
consistunt, legaliterⁱ exinde iustitiam reddere faciat.*

Cap. 8. *Et quia per vagos et in tyrannica consuetudine irreverentes homines^j
pax et quies regni perturbari solet, volumus ut ad quemcumque nostrum talis venerit,
ut de his quae egit rationem et iustitiam subterfugere possit, i. mo^k ex nobis^l illum
ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem et debitam emendationem
perducatur. Et si rationem rectam subterfugerit, omnes^m in commune, in cuius re-
gnum venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno
expellatur vel deleatur.*

Cap. 9. *Volumus ut hi qui merito proprietatem illorum in regno nostro perdi-
deruntⁿ, ita iudicentur, sicut temporibus nostrorum antecessorum inventum fuit;
qui vero dicunt iniuste se proprietatem illorum^o perdidisse, veniant in nostram prae-
sentiam, et sicut iustum est, ita illis^p iudicetur, et sua recipiant.*

Hoc dicto, Ludovicus Ludovici filius ad sua rediit, et Ludovicus Caroli filius per
Arduennam veniens

879.

anno incarnationis dominicae in Longlario nativitatem Domini celebravit. Et
aliquandiu in Arduenna demorans indeque iter agens, circa purificationem sanctae
Mariae ad Pontigonem venit, unde volens ire in partes Augustoduni ad comprimen-
dam rebellionem Bernardi¹⁹ markionis, usque ad Treca perrexit. Sed quia ingrave-
scente infirmitate sua — dicebatur enim veneno infectus — longius ire non potuit, fi-
lium et aequivocum suum Ludovicum baiulationi Bernardi²⁰, comitis Arvernici, spe-
cialiter committens, Hugonem²¹ abbatem et Bosonem, et praefatum Bernardum cum
filio suo, sed et Theodericum cum sociis suis, Augustudunum misit, quatenus ipsum
comitatum ad opus Theoderici, cui antea illum²² dederat, evindicarent. Ipse autem
cum magna difficultate per Iodrum²³ monasterium Compendium venit, et sentiens se
mortem²⁴ evadere non posse, per Odonem, Belvacensem²⁵ episcopum, et Albuinum co-

a) qui ad . . . invitentur, ut nullatenus . . . obsecrentur Ch. B. b) qui eos ad placitum . . . invitent, et ut
nullatenus venire differant obsecrent Sirm. et Baluz. c) valuerint Ch. B. d) deest Ch. e) omnes ut non Ch. 45
f) scismata Ch. A. g) uterque A. h) misfactum Sirm. et Baluz. i) iniustum factum A. j) regulariter Ch. B.
k) p. neuter nostrum A. l) uterque A. m) perdidit Ch. A. n) suam Ch. o) ita de illis Ch. p) illud
Ch. A. q) per adiodrum A. r) se ab infirmitate liberari non posse A. s) belvacensem Ch. A.

19) Bernardus iste, alterius Bernardi et Bli-
childis, Roriconis Cenomannensis comitis filiae,
filius, Gothiae marchionatu donatus fuerat
anno 865 post Humfridum. Anno 878 in Tre-
censi synodo anathemate percussus est et ho-
noribus privatus. Bouq. 20) Bernardus, Ar-
vernicus comes, filius erat Bernardi, Septima-
niae ducis, et Dodanae. Pater fuit Guillelmi
pii. Anno 878 Gothiae marchionatu donatus
est; obiit anno 886. Bouq. 21) Hugo abbas,
Conradi comitis filius, mortuus est anno 886.
Boso dux erat Provinciae, Theodericus, Ludo-
vici Balbi camerarius, Augustodunensis comes.
Bouq. 22) vulgo Iouarre in pago Meldensi. Bouq. 55

mitem coronam et spatam ac reliquum regium apparatus filio suo Ludovico misit, mandans illis qui cum eo erant, ut eum in regem sacrari ac coronari facerent. Ipse autem 4. Idus Aprilis in die parasceues iam vespere obiit; et in crastina, scilicet in vigilia sancti paschae, in ecclesia sanctae Mariae sepultus fuit.

5 Audientes autem Odo et Albuinus illum esse defunctum, quae portaverant Theoderico camerario dederunt, et cum festinatione reversi sunt. Illi autem qui cum Hludowico^a filio regis erant, audita morte patris ipsius infantis, mandaverunt primoribus qui in istis^b partibus erant, ut apud Meldis convenirent obviam eis, et^c ibi tractarent, quid de cetero agere deberent. Inter Bosonem autem et Theodericum mediante Hugone abbate conventum est, ut Boso comitatum Augustodunum haberet, et Theodericus abbatias quas Boso in istis partibus habuerat, in commutatione acciperet. Gozlenus²³ denique abbas, memor iniuriarum ac insidiarum suarum, quas a suis aemulis tempore praecedenti sustinuerat, fisis de familiaritate quam cum Ludovico, Germaniae rege, et cum uxore illius atque cum primoribus illius terrae, quando captus in bello¹⁵ apud Andrnacum et trans Rhenum ductus fuerat, obtinuit, coepit cogitare, qualiter talionem suis contrariis redderet, et Chuonradum²⁴, Parisiaci comitem, spe falsa de praecellenti potestate deludens, et quaedam ingenia²⁵ qualiter id exequi posset enarrans, sibi coniunxit; et ante quam illi qui cum regis filio erant, ad conductum placitum apud Meldis venirent, acceleraverunt^e quoscumque potuerunt episcopos et abbates atque potentes homines ad conventum vocare, ubi Thara²⁵ Isaram^e influit, eo sub obtentu, ut quia rex defunctus erat, unanimiter tractarent de regni pace atque utilitate. His autem qui convenerant, persuaserunt, ut Ludovicum, Germaniae regem, in hoc²⁰ regno convocarent, et eius largitione honores quos hactenus obtinere non potuerunt, sine ulla dubitatione haberent. Et miserunt nuncios^f suos ad praedictum Ludovicum et uxorem eius, mandantes ut usque Mettis venire accelerarent, et illuc omnes episcopos et abbates ac primores istius regni^g ad illum perducere possent; sicque per Silvacum²⁶ et secus Axonam multas depraedationes ac rapinas facientes, usque ad Viridunum²⁵ venerunt. Veniente autem Ludovico Mettis, iterum ad illum nuncios miserunt, postulantes ut usque ad Viridunum veniret, quatenus commodius populum istius regni ad illum perducere possent. Veniens autem Ludovicus usque ad Viridunum, tanta mala exercitus eius in omnibus nequitiis egit, ut paganorum^h mala facta illorum vincere viderentur.

30 Audientes autem Hugo et Boso ac Theodericus et illorum socii, quae Gozlenus et Chuonradus cum illorum complicitibus machinabantur, miserunt Vultariumⁱ, episcopum Aurelianensem, et Goiramnum ac Anscherum comites ad Ludovicum apud Viridunum, ut ei offerrent partem de regno Lotharii iunioris, quam Carolus contra fratrem suum Ludovicum, ipsius Ludovici patrem, acceperat, ut accepta illa portione³⁵ regni, in regnum suum rediret, et quod reliquum de regno patris sui Caroli Ludovicus habuit, filiis suis^k consentiret. Ludovicus vero et sui acceptam habentes talem oblationem, cum dedecore Gozlenum et Chuonradum ac complices illorum reiecerunt, et accepta regni parte sibi oblata, Ludovicus ad palatium suum Franconofurd rediit.

40 Audiens autem hoc uxor illius, satis moleste tulit, dicens, quia si illa cum eo venisset, totum istud regnum haberet. Angustiantes autem Gozlenus et Chuonradus, ad ipsam reginam fecerunt confugium, querimoniam agentes qualiter essent decepti; et acceptis missis^l, qui eos de parte Ludovici confortarent, sed et alios quasi obsides, reversi sunt, rapinas et depraedationes facientes quocumque pervenire potuerunt, re⁴⁵ nunciantes sociis suis, Ludovicum quantocius cum magno exercitu venturum, quoniam ad praesens venire non poterat, quia nunciatum est ei non incerta relatione, fratrem

a) deest Ch. B. b) illis Ch. B. c) ut A. d) chuonradum Ch. B. da) q. subtilia media A. e) isaram A. f) et missos Bg. g) obviam ei adducerent A. h) saracenorum A. i) gualterum A. k) eius filios possidere consentiret A.

23) Goslinus, qui sancti Germani a Pratis et sancti Dionysii abbas fuit, et postea Parisiensis episcopus, erat filius Roriconis, Cenomanensis comitis, frater Blichildis, matris Bernardi Gothiae marchionis, de quo supra. Bouq. 24) Conradus, Paris. comes, filius erat Conradi, Autissiod. comitis, frater Hugonis abbat. Bouq. 25) le Tairin, influit in Isaram apud Creil. Bouquet. 26) Servais prope la Fere. Bouq.

* dicti Goslinus et Conradus A.

* ad socios suos A.

suum Carolomannum, paralyti percussum et iam morti vicinum, cum abiiret decessisse*, suumque filium de concubina, nomine Arnulfum, partem regni illius occupasse, et ideo in illa parte^b festinus pergeret, sicut et fecit. Sopita vero, sicut positum, in illis partibus commotione, reversus est ad uxorem suam. Audientes autem Hugo abbas et ceteri primores, qui cum filiis quondam senioris sui Ludovici, Ludovico^c scilicet et Carolomanno, agebant, Ludovicum cum uxore sua in istas partes venturum, quosdam episcopos, Ansegisum^d et alios, miserunt ad Ferrarias monasterium, et ibi eos consecrari et coronari in reges fecerunt.

Interea Boso, persuadente uxore sua, quae nolle vivere se dicebat, si, filia imperatoris Italiae et desponsata imperatori Graeciae^e, maritum suum regem non faceret, partim comminatione constrictis, partim cupiditate illectis pro abbatibus et villis eis promissis et postea datis, episcopis illarum partium persuasit, ut eum in regem ungerent^f et coronarent. Hugo etiam, filius iunioris Lotharii ex Waldrada, collecta praedonum multitudine, regnum patris sui est molitus invadere.

Carolus, Ludovici quondam Germaniae regis filius, in Langobardiam^g perrexit, et ipsum regnum obtinuit; cum quo apud Urbam, antequam montem Iovis transiret, Ludovicus et Carolomannus loqui perrexerunt. Et illo eunte in Langobardiam, ipsisque reversis ab eodem itinere, nuntiatum est eis, quod Nortmanni qui erant in Ligero, terreno itinere terras illas depraedabantur^h; et statim moti in illas partes, in die missae sancti Andreae eos invenientes, multos ex eis occiderunt, et plures in Vencennaⁱ fluvio immerserunt, et exercitus Francorum Deo volente cum victoria incolomis remeavit.

880.

Anno incarnati verbi 880. Ludovicus, rex Germaniae, una cum uxore sua ab Aquis in istas partes iter arripuit, et usque ad Duziacum^k venit, ubi Gozlenus et Chuonradus obviam illi venerunt, quamplurimis iam de illorum complicibus ab illorum societate retractis. Indeque Ludovicus et uxor sua ad Attiniacum, indeque ad Ercuriacum^l, et sic usque Ribodimontem pervenerunt; et videntes quia Gozlenus et Chuonradus quod ei polliciti fuerant attendere nequiverunt, et ipse ac uxor sua quae speraverunt obtinere non possent, pactis^m amicitias cum filiis Ludoviciⁿ et conducto placito futuro mense Iunio ad Gundulfi villam, reversi sunt in patriam suam. Et inveniens Ludovicus Nortmannos in itinere, Domino opem ferente magnam ex illis partem occidit exercitus suos, sed in Saxonia magnum damnum de fidelibus suis per Nortmannos sustinuit. Filii autem Ludovici quondam regis^o reversi sunt Ambianis civitatem, et sicut fideles illorum invenerunt, regnum paternum inter se dividerunt, id est ut Ludovicus quod de Francia residuum erat ex paterno regno, sed et Niustriam cum marchis suis^p haberet, et Carolomannus Burgundiam et Aquitaniam cum marchis suis haberet, et quique de proceribus secundum convenientiam, in cuius divisione honores haberent, illi se commendarent. Inde Compendium redeuntes, ibi pascha Domini celebraverunt, et post haec per Remum et Catalaunis civitates ad placitum conductum mediante Iunio apud Gundulfi-villam obviam suis consobrinis^q.

* francorum A.

a) c. a. d. deest Ch. B. b) illas partes A. c) l. sc. et c. deest A. d) a. et a. deest A. e) longobardia Ch. f) depraedabant Ch. B. g) absorpti perierunt A. h) clasicum A. i) hercuriacum A. k) practis Ch. B. l) l. regis francorum A. m) deest Ch. B. n) al. markis Bq. o) obtineret A. p) redientes Ch. remeantes A. q) sobrinis Ch. B.

27) Id tamen nullo praesente metropolitano factum ait Ivo episc. Carnot. epist. 189. ubi solius Ludovici et uxoris eius meminit. Verum Carlomannus ipse post tres annos, cum mortuo fratre, denuo coronatus est Carisiac, meminit scripti quod in Ferrariarum monasterio coram altare sancti Petri tunc perdonavit, se scilicet unicuique episcoporum et ecclesiis eis commissis canonicum privilegium et debitam legem atque iustitiam conservaturum, et defensionem exhibiturum. Mabillonius lib. 38.

annal. Bened. num. 21. Bouq. 28) Constantino, Basili imperatoris filio. Bouq. 29) Illud reipsa praestiterit in concilio Mantalensi. Bouq. 30) la Vienne, quae infra Chinon Ligero coniungitur. 31) Douzi-les-prez in Mosona-gensi pago ad fluvium Chier. Bouq. 32) Ecri ad Axonam. Ribemont ad Isaram. Bouq. 33) i. e. comitatu Tolosano, Septimania, marca Hispanica, tota parte regni Lotharii, quam Boso dux invaserat. Bouq. 34) Carolus, Ludovico et Carlomanno, Ludovici Germaniae re-

venerunt. Ad quod placitum Ludovicus, infirmitate detentus, venire non potuit, sed pro se missos suos direxit. Karolus autem a Langobardia rediens, illuc venit. In quo placito communi consensu inventum est, ut ipsi reges³⁵, Ludovici quondam filii, ad Attiniacum redirent cum scara Ludovici, Germaniae regis, et Hugonem, Lotharii iunioris filium, impeterent. Quo venientes, quia Hugonem non invenerunt, sororium illius Teutbaldum bello aggressi sunt, et multis interfectis, illum in fugam verterunt; indeque cum hoste ex regnis suis una cum praedicta scara Ludovici, regis Germaniae, praedicti reges, ordinatis qui regnum suum contra Nortmannos in Ganto³⁶ residentes custodirent, in Burgundiam versus Bosonem per mensem Iulium a Treca civitate perrexerunt, Carolo rege illuc cum exercitu suo³⁷ in Bosonem venturo. In quo itinere eiectis de castro Matiscano³⁷ Bosonis hominibus, ipsum castellum ceperunt, et eum comitatum Bernardo³⁸ cognomento Planta-pilosa dederunt; et perrexerunt simul Carolus, Ludovicus et Carolomannus ad obsidendam³⁸ Viennam, in qua Boso uxorem suam cum filia et magnam partem de suis hominibus relinquens, fugam ad montana³⁹ quaedam arripuit. Karolus autem, qui se una cum consobrinis suis Viennam obsesurum promiserat, mox ut quaedam sacramenta utrinque inter eos facta fuerunt⁴⁰, ab ipsa obsidione recessit, et in Italiam perrexit; indeque Romam veniens, a Iohanne papa se in die nativitate Domini in imperatorem consecrari⁴¹ obtinuit.

* illis
valedicere
A.
* citato
itine-
re A.

881.

Anno incarnationis dominicae 881. remanente Carolomanno cum suis contra Bosonis seditionem, Ludovicus frater eius reversus est in partem regni sui contra Nortmannos. Qui³⁹ vastantes omnia in suo itinere, Corbeiae monasterium et Ambianis civitatem aliaque sancta loca occupaverunt, de quibus non modicam partem occisis ceterisque fugatis, et ipse Ludovicus una cum suis retrorsum, nemine⁴⁰ persequente, fugam arripuit, divino manifestante iudicio, quia quod a Nortmannis fuerat actum, non humana sed divina virtute patratum extiterit. Iterum namque Nortmannis regredientibus in partem regni sui, isdem Ludovicus cum quibus potuit⁴¹ obviam eis⁴² perrexit, et castellum materia lignea quorundam consiliariorum suorum hortatu in loco qui dicitur Stromus⁴³ clausit, quod magis ad munimen paganorum quam ad auxilium christianorum factum fuit, quoniam ipse rex Ludovicus invenire non⁴⁴ potuit, cui illud castellum ad custodiendum committere posset. Indequ reversus, anno dominicae incarnationis 882. apud Compendium nativitate Domini, sed et sanctum pascha celebravit.

* ho-
stium
A.
* co-
pis A.
** iro
A.

882.

Ubi nunciatum⁴⁵ est ei, quia consobrinus⁴⁶ suus Ludovicus, Ludovici Germaniae regis filius, inutiliter sibi et ecclesiae ac regno vivens, morti succubuit. Venientes autem primores partis illius regni quae ipsi Ludovico in locarium⁴⁷ data fuerat, quatenus quae pater et avus illorum habuerunt, eis consentiret⁴⁸, voluerunt se illi commendare; sed consilio primorum propter sacramenta quae inter eum et Carolum facta fuerunt, non eos in commendationem suscepit, sed⁴⁹ scaram hostilem, cui praefecit Theodericum comitem, quasi in adiutorium illorum contra Nortmannos disposuit. Et ipse ultra Sequanam, ac si recepturus Britonum principes et bellaturus contra Nortmannos, usque Turones perrexit. Ubi infirmatus est corpore, et lectica deportatus usque ad monasterium sancti Dionysii; mense Augusto ibi mortuus est et sepultus.

Primores autem regni expeditum nuntium miserunt ad Carolomannum, mandantes ut, relictis qui Viennam obsiderent et seditioni Bosonis resisterent, ipse quanto-

45 a) el. theutboldum Ch. b) cum hoste sua venturo cod. reg. c) electis Ch. d) obsidendam Ch. E. e) sobrinus Ch. B. f) ungi A. g) verba ista desunt Bg. h) stromus Codex Berlin. i) nuntiatum Ch. k) sobrinus Ch. B. l) in lotharingia A. m) concederet A. n) sed et A. o) perrexit. Vir plenus omnibus immunditiis et vanitatibus, infirmatus est A.

gis filius. Bouq. 35) Ludovicus et Carloman- zio confunditur cum Bernardo Gothiae mar-
nus, filii Ludovici Balbi. Bouquet. 36) Gent. chione et comite Arvernensi, patre Guillelmi
37) Maçon. 38) Male Bernardus iste a Balu- pii. Bouq. 39) Quae sequuntur, deflorata sunt

cuius ad eos venire festinaret, quoniam hostiliter ipsi praeparati erant in occursum Nortmannorum, qui civitates Coloniam et Treviris cum monasteriis sibi contiguas iam incensas haberent, et monasterium sancti Landberti in Leudico, et Promiae*, et Indae^b, Aquis etiam palatium, omniaque monasteria⁴⁰ parrochiarum Tungrensis videlicet, Attrebatensis^c, Cameracensis, et partem Remensis parrochiae suae ditioni addicta, et partim cum castello Mosomagensi^d incensa, et Walam, Mettensem episcopum, contra sacram auctoritatem et episcopale ministerium armatum et bellantem, occisum et socios eius fugatos habebant. Ipsi autem parati erant illum recipere, et se illi commendare, sicut et fecerunt. Dum autem in eodem procinctu degeret, mense Septembris nunciatum est illi certo nuntio, quia capta Vienna, uxorem Bosonis et filiam¹⁰ eius Richardus, frater ipsius Bosonis, ad comitatum suum Augustudunensem^e adductam habebat. Sed et Hastings^f et complices illius Nortmanni, ex Ligeri egressi, maritimas partes petierunt. Carolus autem, nomine imperator, contra Nortmannos venit cum multo exercitu usque ad illorum firmitatem; quo veniens concidit cor eius, et placitamento^g Gotafridum cum suis, ut baptismum susciperet, et Frisiam aliosque honores quos Roricus habuerat reciperet, interventione quorundam obtinuit.¹⁵ Sigefrido etiam et Vurmoni illorumque complices plura milia argenti et auri, quae de thesauro sancti Stephani Mettensis aliorumque sanctorum locis arripuit, eis dedit, et ad devastandam regni sui atque consobrini sui partem, sicut antea fecerant, residere permisit.²⁰ Hugoni autem, iunioris Lotharii filio, facultates ecclesiasticas Mettensis episcopi, quae sacri canones futuro episcopo reservari praecipiant, ad consumendum remisit.¹ Engilbergam vero, Ludovici Italiae regis uxorem, quam imperator in Alamanniam transduxerat, per Leudoardum, Vercellensem episcopum, Iohanni papae sicut petierat Romam remisit; et sic versus^k Warmatiam, placitum suum Kalendas Novembris habiturus, a Nortmannis recessit. Ad quod placitum Hugo abbas, quibusdam²⁵ sociis secum assumptis^l, profectus, Carolum adiit pro petitione partis regni, quam frater suus Ludovicus in locarium acceperat, ut sicut ipse Carolus olim promiserat, Carolomanno restitueret. Unde nil certi obtinuit, sed absentia illius in isto regno maximum detrimentum fecit, quia Carolomannus non habuit, unde Nortmannis posset

* [permisit. Idem namque Sigefridus cum 40 milibus Nortmannorum Parisius^m urbem ob-³⁰ sederat. Sed resistente Gozino praedicto, praesule ipsius urbis et abbate coenobii sancti Germani, necnon Odoneⁿ tunc comite, postea Francorum rege, meritis sanctae Dei genitricis Mariae alique Germani suffragiis, praedictis principibus opem ferentibus, urbem iam dictam non valentes capere^o, abscesserant. Tunc etiam corpus beatissimi Germani in arcisterium (asceterium) eiusdem sancti pontificis, in civitate praedicta situm, a monachis de-³⁵ latum fuit. Ecclesiam vero eius in suburbio positam pagani omnibus complectes spurcitiis, devastaverunt; et plurimis ipsorum virtute sancti praesulis extinctis, confusi abscesserunt. Unde praedictus Odo gavisus miraculis, quae in praedicta obsidione a sancto praesule Germano patrata viderat, adeptus culmen regium, vasculum, in quo nunc sanctissima pontificis membra Deo disponente requiescunt, auro et gemmis honorifice componi fecit. Ita et⁴⁰ Aimoini continuator; sed haec huc male inserta, et ad annum 886 pertinent. BOUQUET.]

) quam ocissime A. a) et proxime, et inde Aquigranense A. b) et inde Aquis Ch. et B. Quod iure correxisse mihi videor. c) ambianensis A. d) al. mosomensi Bq. mosouensi A. e) augustudinensem Ch. f) astingas Ch. g) et placida mente Ch. B. h) cor eius, ut placitamento godefridum cum suis ad baptismum susciperet, et frisiam . . . exciperet, interventione quorundam obtentu. Codex reg. et A. i) commisit A. k) reversus A. l) assumptis perrexit pro petitione codex Bertin. m) parisianam A. n) hugone A. o) accipere A. 45

a chronista de gestis Nortm. a. 879. 40) Huc referre iuvat quod de Normannis narrat Folcuinus, abbas Laubiensis, in libro de gestis abbatum Laubiensium tomo 6. Spicilegii recitato cap. 16. Gens quaedam aquilonaris, de qua forte dictum est: „Ab aquilone pandetur omne malum“ (Ierem. 1, 14.) quam plerique Nortalbincos, alii usitatius Nortmannos vocant, piraticam agens, novo et inaudito retro ante temporibus modo Franciam est aggressa; quae maria primum occupans, demum ostia fluminum quae Franciam aluunt, est ingressa, subinde restans, subinde progrediens: ubi resistentem vidit neminem, quaqua-
versum sibi libitum visum est, ferebatur. Qui vi-

delicet Nortmanni per quatuor nobilissima flumina, Rhenum et Scalt ab oriente, Sequanam et Ligerim ab occidente, Franciam ingressi, incendiis et rapinis omnia depopulantur, nulli sexui vel aetati parcentes, captivos abducunt; ipsa et-
iam altaria paganis manibus profanantes: quorum metu plura sanctorum corpora, et optima quaeque ad tutiora loca deportantur: sed nostrorum patronorum non necesse fuit longius asportari; quoniam adiacens Tudinii castrum, idque nobis 65 proprium et munitissimum, fecerat influentes indemnes haberi; villarum vero longe positarum erat multi exterminii desolatio. Folcuinus mortuus est anno 990. Bouq.

resistere, quibusdam regni primoribus ab ipsius auxilio se retrahentibus; quapropter usque circa Laudunum castellum venerunt, et quae in gyro ipsius castelli erant depraedati sunt et incenderunt, et disposuerunt Remis venire, indeque per Suessiones et Noviomagum pergentes, ad praefatum castellum expugnandum redire, et regnum sibi subicere. Quod pro certo audiens Hincmarus episcopus, cuius homines de potestate Remensis episcopi cum Carolomanno erant, vix noctu cum corpore sancti Remigii et ornamentis Remensis ecclesiae, sicut infirmitas corporis eius poscebat, sella gestatoria deportatus, et canonicis ac monachis atque sanctimonialibus hac illacque dispersis, ultra Matronam in quadam villa^a quae Sparnacus⁴¹ nominatur, vix fuga lapsus pervenit. Scara autem de Nortmannis^a plenitudinem illorum praeveniens, usque ad portam Remis^b pervenit, qui ea quae extra civitatem invenerunt depraedati sunt, et villulas quasdam incenderunt; sed civitatem, quam nec murus nec humana manus defendit, Dei potentia et sanctorum merita, ne illam ingrederentur, defenderunt. Carolomannus autem Nortmannorum superventionem audiens, cum quibus potuit^a eos aggressus^a est, et magnam partem de his qui praedam ducebant occidit, et partim in Axona necati sunt; maxime autem ex illis qui Remum^c adierunt, volentibus ad socios suos redire, praedam excussit. Maior vero et fortior pars de Nortmannis in quadam villa quae vocatur Avallis⁴² se reclusit, ubi eos illi qui erant cum Carolomanno, sine periculo sui adire nequiverunt; unde circa vesperam pedetentim retro reversi, in vicinis villis se collocaverunt. Nortmanni vero, mox ut luna eis illuxit^d, ab ipsa villa egressi, itinere quo venerant redierunt.^a

^a [redierunt. Odelricus⁴³ episcopus, Rodulfus archidiaconus, et omnis Remensis ecclesiae clerus, omnibus ecclesiae Dei filiis. Quidam perversi et nefarii homines templum Dei cum scelerata mente introeuntes, dum clementiam Dei exorare, et precibus deberent insistere, furtis et sacrilegiis instinctu diabolico non metuunt inhiare: ex quibus quidam, quos adhuc ignoramus, ingredienti hanc beatae Dei genitricis Mariae basilicam, pallium desuper altari sanctae crucis non timuerunt auferre: sed et alia quaedam nuper ablata sunt inde, linteamina videlicet ex lecto Frederici custodis ecclesiae; sed et de capella sancti Petri infra claustrum ablatum est vestimentum sacerdotale in praesenti, in praeterito vero anno liber missalis. Quarum omnium rerum fraudatores et sacrilegos excommunicamus et anathematizamus per virtutem et auctoritatem Dei omnipotentis patris et filii et spiritus sancti, in virtute sanctae crucis, et virginitate beatae Dei genitricis Mariae, et auctoritate sancti Petri apostolorum principis omniumque sanctorum, ut sint excommunicati et separati a participatione corporis et sanguinis Christi, et ingressu ecclesiae, omnique christianorum societate, donec ad emendationem et satisfactionem veniant, vel praedicta quae abstulerunt huic ecclesiae reddant. Ita codex Bertinianus.]

^a) quandam villam A. ^a) nortmannorum plenum exercitum praeveniens A. ^b) remi Ch. remensem A. ^c) remos adierant A. ^d) alluxit A.

41) Epernay. 42) Avallis villa non procul ab Valesius in not. Gall. p. 54g. 43) Odelricus urbe Remis, hodieque nomen servat; vocatur annis 962—969 praesulatu Remensi functus est. enim Avaux, estque comitvae titulo illustris.

ANNALES VEDASTINI.

Opus hoc, compluribus locis testantibus* in dioecesi Cameracensi et in monasterio Sancti Vedasti Atrebatensis ab auctore coetaneo conscriptum, et primum a Bouqueto Tomo. VIII. Scriptorum Gallic. et Franc. publici iuris factum est. Repererant illud Cletius bibliothecarius et Cl. Lebeuf in codice monasterii S. Bertini numero 258 signato et saeculo decimo exarato, formae maioris, qui primo loco annales Laurissenses minores annorum 714—814, tum, quatuor lineis de Hludowici I. regno, divisione imperii inter filios et obitu adiectis, anni 874 et sequentium historiam continebat. Priora et omnia quae annum 878 antecedunt, quum praeter unam notitiam, Carolum regem iter suum Romanum anno 877 contra voluntatem suorum aggressum esse, nihil continerent, quod non et in aliis annalibus a Chesnio publici iuris factis occurreret, abbas Lebeuf nec magni fecit nec exscripsit, ita ut et Bouqueti editio, quae eius apographo nititur, non nisi ab ultimis anni 877 verbis initium capiat. Quod consilium, quamvis haud omnino probaverim, sequi tamen cogor, dum nec de ulterioribus codicis fati quidquam ad nos relatum est, et posterioribus saeculis paucae tantum eius sententiae a scriptore chronici de Normannorum gestis et Sigiberto Gemblacensi, (utque abbas Lebeuf opinatur, a Folcuino, monacho S. Bertini) in usus suos versae sunt. Et in universum quidem Cl. Lebeuf, virum doctum et historiae Francicae studiosissimum, bene legisse credo, paucis tamen in locis non potui, quin aliam lectionem, quae vi sua semet ipsam obtruderet, receptam, lectoribus quoque probatum iri sperarem; et in eo ab abbatis Lebeuf (sive Bouquetus sit) consilio discessi, ut quae ipse arbitrio suo, grammaticae vel sententiae restituendae causa, verba inserenda putaverat, ea plerumque pro minus necessariis haberem, quum mihi exploratum esse videatur, annalium auctorem in eo quoque saeculum suum referre, quod Latinae linguae regulis non apte eruditum se exhibeat. Quod qui experiri velit, vel totum opus perlegat, vel saltem annis 888 et 898 accusativos absolutos adhibitos, et annis 895 et 899 caetero pro castrum, anno 886 Nortmannis minime lauit, a. 898 omnibus rogare coepit dici animadvertat:

*) e. g. a. 881, 886, 887, 888, 892.

Annum auctor a nativitate Domini computat; anni 886 numerum omisit, ideoque pro 887, 888 et sequentibus usque in finem, 886, 887 etc. scripsit, quod a Bouqueto iure corrigi, et ipsa rerum ratio, et numeri initio annorum 892 et 898 expressi demonstrant. Paulo magis de anno 900 dubitari posset, quem idem Bouquetus a praecedenti seiunxit, quum tamen eum in codice absque ulla distinctione excipiat. Unicum fere ea in re momentum est Folchonis archiepiscopi caedes, et excommunicatio a synodo Remensi in eius occisores lata, quam anno 900 pronuntiatam fuisse constat.

In plurimos operis locos abbas Lebeuf dissertationibus duabus in „Memoires de l'Academie des Inscriptions“ T. 24. p. 687 sqq. amplissime commentatus est.

877.

Franci vero mense Decembris Compendio palatio adunati, Hludowicum filium eius^a, in regnum statuunt.

878.

Ioannes papa ab Lantberto, duce Spolitanorum, iniuriatus, Franciam venit: eiusque adventus Hludovico regi nuntiatur, qui tunc morabatur circa Ligerem propter Nortmannos. Qui festinanter Trevas civitate ei occurrit, mutuoque se salutaverunt. Tunc ibi Hincmarus, Laudunensium episcopus, qui ab Bosone fuerat excaecatus, coram ipso papa atque omnibus Gallicanis episcopis de omnibus quibus olim fuerat damnatus, se^c inculpabilem reddidit, atque iubente apostolico missas celebravit. Ibi etiam Bernardus, dux Augustudunensium, de infidelitate convincitur. Rex denique atque omnes principes multis honoribus honoraverunt domnum apostolicum, et socium itineris eius Bosonem delegerunt usque Italiam.

Hludowicus etiam rex, filius Hludowici, legatos misit ad Hludowicum regem, ut sibi Aristallio occurreret pacis gratia. Qui festine ad locum nominatum veniens, mutuo se salutaverunt, pacemque firmissimam inter se fecerunt. Actum est hoc mense 15 Octobrio; ipsoque mense fere mediante eclipsis^d solis facta est hora diei 8, indictione 12.

879.

Balduinus, Ferreus cognomine, comes¹ moritur, sepeliturque in Sithiu monasterio. Hludowicus etiam rex graviter infirmatur, et die sancto parascheuen², anno aetatis suae 33, indictione 12, diem clausit extremum, sepeliturque in ecclesia beatae Dei genitricis Mariae, quam eius pater regio culto in Compendio, palatio suo, construxerat. Post eius vero obitum miserabilis et excidiosa inter Francos orta est dissensio. Nam Hugo abba, memor fidelitatis quam promisit Hludowico regi, suo videlicet con-

a) in codice semper scribitur ANNO DOMINI DCCCLXXVII. etc. b) i. e. Caroli. c) deest in codice, inseruit Bouquetus. d) corrigendum eclipsis lunae et 4. kal. Novembris solis Bq.

25 1) Flandriae. 2) feria sexta ultimae hebdomadis Quadragesimae.

sobrino, filios eius Hludowicum et Carlomannum in paterno regno cum sibi consentientibus statuere volebat; Gozlinus vero abba et Chuonradus comes, multique alij eis consentientes supradictum regem Hludowicum in regno adyocarunt.

His denique inter se discordantibus, Nortmanni ultra mare positi eorum audientes discordiam, navali evectone cum infinita multitudine, mare transito, Tarvennam, urbem Morinorum, mediante mense Iulio igne et gladio vastaverunt, nemine sibi resistente. Videntes autem initia suorum prospere accidisse, omnem terram Menapiorum perambulando ferro et igne vastant. Posthac Scaldum fluvium intrant, et omnem Brabantisiorum terram incendio et ferro delent. Contra quos Hugo, filius Hlotharii regis, arma sumens inconsulte, non meliorem eis intulit audaciam; nam nil prospere egit et utile, verum et turpiter inde aufugit, interfectis atque captis quamplurimis e suis sociis, inter quos etiam abbas, filius Adalardi³, captus est.

Et dum haec aguntur, Hugo abba Waltherium Aurelianensium episcopum misit, obsecrans Hludowico regi, ut partem regni Hlotharii quam suus genitor Carolo inter se dividendo regnum consensit, acciperet, et abiret in regnum suum, et pacem suis sineret habere consobrinis. Quod ille audiens, recepta parte regni, abiit in terram suam. Hugo vero Hludowicum et Karlomannum per manus Ansegisi archiepiscopi benedicti fecit in reges. Per idem tempus mense Septembrio natus est Karolus, frater illorum.

Nortmanni vero non cessant devastare ecclesias, et populum christianum interficere captivareque. Boso etiam, dux Provinciae, per tyrannidem nomen regis sibi vindicat, partemque Burgundiae occupat. Sed Nortmanni⁴ incendiis et devastationibus inhiantes, sanguinem humanum sitientes, ad interitum et perditionem regni mense Novembrio in Gandavo monasterio sedem sibi ad hiemandum statuunt; et mense Decembrio corpus sancti Vedasti Vallis⁵, supra Sumnam, in villa sua defertur. Ragnelmus, Tornacensium episcopus, moritur per indictionem 13.⁶

880.

Nortmanni⁷ vero Tornacum civitatem et omnia monasteria supra Scaldum ferro et igne devastant, interfectis accolis terrae atque captivatis. Gozlinus vero et Chuonradus eorumque complices aegre ferentes de amicitia Hugonis abbatis suorumque dominorum cum Hludowico, iterum eum faciunt venire in Franciam. Contra quem Hugo abba cum sociis ac dominis et copioso exercitu venire non distulit, apudque monasterium sancti Quintini resederunt; Hludovicus vero rex et eius exercitus supra fluvium Hisam.⁸ Et nuntiis intercurrentibus, praedicti reges in unum conveniunt, et pacis foedera inter se, procurante Hugone abbate, firman, regratiatis his qui a se desciverant. Actum hoc mense Februario.

Post haec Hludovicus parat redire in regnum suum; occurritque Nortmannis a praedia revertentibus, et facta congressione apud Tumiomum⁹, nobiliter eosdem vicisset, nisi contigisset Hugonem, filium suum, ibi ruere. Nam Godefridus, rex Danorum, illum interfecit; quo mortuo, omisit rex illos insequi. Multi quoque nobiles illius gentis ibi corruerunt; caeteri qui evasere, redire ad castra sua. Hugo quoque abbas fuit in illo praelio.

Hoc modo Hludowico ad sua reverso, Hludovicus et Karlomannus reges Ambianis cum suis fidelibus veniunt; ibique Franci inter eos⁴ dividunt; dataque est pars Franciae et omnis Neustria Hludowico, Karlomanno vero Aquitania atque pars Burgundiae, necnon et Gothia. Et inde unusquisque ivit in sua.

Posthac Hludovicus rex dirigit Heinricum, quemdam e suis principibus, qui pergeret cum Hludowico et Karlomanno contra Bosonem tyrannum. In ipso itinere Heinricus Teutbaldum, filium Huberti, gravi devicit praelio. Hludovicus vero Gauzlinum cum aliis multis ad tuitionem regni contra Nortmannos dirigit; ipse vero et frater eius cum

¹) *hic Bouquetus regnum paternum inseruit, quod ut superfluum omisit.*

³) forte Adalardi comitis, qui abbas fuerat sancti Bertini et sancti Vedasti. Bouq. ⁴) cf. ⁵) Oise. ⁶) Thuin ad Sabim infra Maubeuge. ⁷) cf. chron. de gestis Norm. a. 880. ⁸) Vaux. ⁹) inchoatam a mense Septembri huius a. 879. ⁷) cf. chron. de gestis Norm. a. 880. ⁸) Oise. ⁹) Thuin ad Sabim infra Maubeuge. ⁴) cf. Lebeuf. in Memoires de l'academie des Inscriptions T. 24. p. 694.

reliquo exercitu Burgundiam petentes, civitates quas tyrannus invaserat, receperunt; sociatoque sibi Karolo rege, fratre Hludowici, Bosonem in Vienna civitate incluserunt, pacemque ei obtulerunt, quam ille renuit suscipere. Circumdatis itaque urbe, ille se firmissime intus munivit. Unde episcopi cum consilio regum et principum eum perpetuo damnare anathemate. Karolus vero rex de nocte consurgens, ignorantibus Hludowico et Karlomanno, igne sua castra concremavit, atque ita revertitur in sua. Hoc etiam tempore obiit Karlomannus rex, frater Karoli et Hludowici. Hi vero qui Viennam obsederant, videntes nil inimicis *mali inferre* posse, accepto consilio, rediere in sua.

10 Gozlinus vero abba et exercitus qui cum eo erat, statuunt Nortmannis bellum inferre, mittuntque ad eos qui trans Scaldum erant, ut die statuta venientes, hi ex una parte fluminis, hique ex alia eos delerent; sed non pervenit ita ut voluerunt. Nam non solum nil prospere egerunt, verum turpiter fugiendo vix evasere, captis suorum plurimis atque occisis. Timor quoque et tremor eorum cecidit super inhabitantes terram; et haec elati victoria, die nocteque non cessant ecclesias igne cremare, populumque christianum iugulare. Tunc omnes intra Scaldum et Sumnam atque trans Scaldum monachi, canonici, sanctimoniales, cum corporibus sanctorum, et omnis aetas et conditio fugam ineunt. Ipsi enim Dani nemini nec etiam aetati parcebant; sed omnia ferro et igne devastabant. Gozlinus vero et hi qui cum eo erant, videntes non 20 posse eis resistere, mense Octobrio intrante dimisso exercitu, rediit unusquisque in sua. Nortmanni^{9a} vero seu Dani sedem sibi mutaverunt, et mense Novembri Curtriaco¹⁰ sibi castrum ad hiemandum construunt; indeque Menapios atque Suevos¹¹ usque ad internecionem delevare, quia valde illis infesti erant; omnemque terram vorax flamma consumpsit. Hludowicus vero rex rediit in Franciam, diemque nativitatis 25 Domini egit celebrem in Compendio palatio.

881.

Nortmanni¹² vero cum infinita multitudine monasterium nostrum¹³ ingressi 7. Kal. Ianuarii, ipsum monasterium et civitatem, exceptis^b ecclesiis, et vicum monasterii et omnes villas in circuitu 5. Kal. Ianuarii, interfectis omnibus quos invenire poterant, igne cremaverunt, omnemque terram usque Sumnam pervagati sunt, capta praeda 30 finita hominum, pecudum et iumentorum. Indeque eodem 5. Kal. Ianuarii Camaracum ingressi, incendiis et occisionibus tam civitatem^c quam monasterium sancti Gaugerici vastantes, atque cum infinita praeda ad castra sua reversi, omnia monasteria supra Hisscar¹⁴ fluvium devastant, fugatis ac interfectis habitatoribus. Et circa purificationem beatae Mariae iterum moventes, per Tarvennam iter arripientes, usque 35 Centulam, monasterium sancti Richarii, et sancti Walarici¹⁵, omnia loca circa mare,

a) mali inferre, vel mali se inferre, vel nocere hic omisum erat; Bouquetus lacunam indicavit. b) 7. Kal. Ianuarii Nortmanni Sithii oppidum ingressi, ipsum oppidum cum ecclesiis igne cremaverunt, excepta sancti Audomari ecclesia, quae Dei providentia bene erat munita. At Nortmanni interfectis omnibus etc. Chron. de gestis Norm. c) castrum ibid.

9a) cf. chron. de gest. Norm. a. 880. 10) Courtray. 11) Suevi, quos chronicon de Normanorum in Francia gestis ex nostris annalibus profluum Suenos corrupte vocat, ab oriente atque meridie Menapiorum et Curtriaci habitasse ex ipso hoc loco iudicandi sunt; praeterea in vita S. Eligii lib. 2. cap. 3. „Flandrenses atque Andoverpenses, Frisiones et Suevi, et barbari quique circa maris litora degentes“ et cap. 8. „multum in Flandris laboravit, iugi instantia Andoverpis pugnavit, multosque erroneos Suevos convertit“ legitur. Iure igitur hic Bollandus voces adhuc superstitibus vicorum Suevenheim, vulgo Sweveghem sen Zwevegem (ab oriente Cortriaci), et Suevesal addidit, li- 50 cet Valesius p. 537. eos littus maris incoluisse

existimet. 12) Tota haec narratio usque ad finem anni in chron. de gestis Norm. a. 881. excerpta est. 13) S. Vedasti Atrebatensem. 14) secundum abb. Lebeuf p. 697. fluvius Scarpa, ad quem celeberrima monasteria Marcianense (Marchienne), Hasnonense et Sancti Amandi constructa erant; quod et vocabulo nimis adversum, et contra sententiam ad castra sua reversi... devastant magis pugnaret, quam si Isram fluvium, qui Yprae coniunctus prope Novum-portum mare intrat, intelligere velis. Nec tamen diffidendum, omnium monasteriorum quae ad hunc fluvium sita erant (Loo, Evesham, Roisbrugge), unum tantum Wormhoutense, quod sciamus, saeculum nonum praecessisse. 15) S. Riquier et S. Valery ad Sumnae ostium.

monasteria et vicos, indeque Ambianis civitatem atque Corbeiam monasterium petentes, multisque onusti praedis sani et sine impedimento ad propria repedavere castra. Iterum circa solemnitatem sancti Petri Atrebatibus venerunt, omnesque quos ibi reperere interfecere; et circumta omni terra, ferro et igne cuncta vastantes, sani revertuntur ad castra.

Interim Hludovicus rex gravi dolore contristatus, videns regnum deleri, convocato exercitu praeparat se ad praelium. At Nortmanni prospera omnia agentes, cum magno exercitu fluvium Sumnam mense Julio transeunt, cuncta vastantes more solito usque prope civitatem Belvagorum. Hludovicus vero rex cum exercitu transiens Hisam¹⁶ fluvium, Latverum¹⁷ tendere coepit, quo credebatur Nortmannos redire. Missis itaque exploratoribus, nuntiant redire eos onustos praeda. Contra quos rex ire perrexit, obviavitque eos in pago Witmau¹⁸, in villa quae dicebatur Sathulcurtis¹⁹, et commissum praelium. Moxque Nortmanni fugam ineunt, adque dictam villam deveniunt: quos rex insecutus est, gloriosissimeque de iis triumphavit.²⁰ Et patrata victoria ex parte, coeperunt gloriari suis hoc actum viribus, et non dederunt gloriam Deo; paucique Nortmanni ex dicta villa egressi, omnem exercitum verterunt in fugam, pluresque ex eis, videlicet usque ad centum homines, interfecerunt: et nisi rex citius equo descendens, locum resistendi et audaciam suis donaret, omnes turpiter ex eodem loco abirent. Hac etiam tempestate Hludovicus rex senior obiit.

882.

Karlus²⁰ vero, frater eius, Romam perrexit, imperiique dignitatem adeptus est. At australes Franci congregant exercitum contra Nortmannos; sed statim terga vertunt; ibique Walo, Mettensis episcopus, corrui. Dani vero famosissimum Aquisgranum palatium igne cremant, et monasteria, civitates, Treviris nobilissimam et Coloniam Agrippinam, palatia quoque regum et villas, cum habitatoribus terrae interfectis, igne cremaverunt. Contra quos Karolus imperator exercitum infinitum congregat, eosque in Haslac²¹ obsedit. Godefridus vero rex ad eum exiit: cui imperator regnum Frisonum, quod olim Roricus Danus tenuerat, dedit, coniugemque ei dedit Gislam, filiam Hlotharii regis, Nortmannosque e²² suo regno abire fecit.

Hludovicus vero rex Ligerem petiit, Nortmannos volens e regno suo eicere atque Alstingum in amicitiam recipere; quod et fecit. Sed quia iuvenis erat, quamdam puellam, filiam cuiusdam Germundi, insecutus est; illa in domo paterna fugiens, rex equo sedens iocundo eam insecutus, scapulas superliminare²³ et pectus sella equi attrivit, eumque valide confregit. Unde aegrotare coepit, et delatus apud sanctum Dionysium, Nonis Augusti defunctus, maximum dolorem Francis reliquit; sepultusque est in ecclesia sancti Dionysii. Miseruntque et vocaverunt fratrem eius Karlomannum, qui festine venit in Franciam. Berardus quoque quidam ab Italia veniens, Bosonem tyrannum non sinebat quietum esse.

Nortmanni vero mense Octobrio in Condato²² sibi sedem firmant, regnumque Karlomanni atrociter devastant. Karlomannus vero rex eiusque exercitus supra Sumnam in Barlous²³ resederunt; sed Nortmanni non cessant a rapinis, fugatis omnibus accolis, qui relictis fuerant trans Sumnam. Unde²⁴ cum exercitu per Terasciam²⁵ iter agentes, Hisam transierunt; quos Karlomannus rex insecutus est, eosque in Avallis²⁶ comprehendit. Commissoque praelio, superiores Franci extiterunt, cecideruntque ibi

) petri mense Februario *chron. de gestis Norm.* a) triumphavit. Tunc Nortmanni per Gandavum redeuntes, reparatis navibus, terra marique iter facientes, Mosam ingressi sunt, et in Haslac sedem firmant ad hiemam. *Chron. de gestis Norm.* b) de *Chron. Norm.* c) Bouquet edidit super liminare, quod aperte coniungendum erat. d) terraciam *Chron. Norm.* e) anabl. *idem.*

16) Oise. 17) Laviers in dextra Sumnae ripa paulo infra Abbeville. Lebeuf l. c. pag. 698. 18) le Vimeu, in sinistra Sumnae parte usque ad mare, in diocesi Ambianensi. Vales. Notit. p. 612. 19) Saucourt inter Abbeville et S. Valery. Lebeuf l. c. p. 699. 20) Karlus usque regno abire fecit in *chron. de gest. Norm.* repuntur. 21) cf. ann. Fuldenses. 22) Condé.

23) villa Barleus una circiter leuga a meridie Peronnae. Lebeuf p. 702. 24) cf. *chron. de gestis Norm.* a. 883. 25) la Tierache, sylvae et regio ad fontes Iserae, versus orientem et meridiem Hannoniae. Valesius l. c. pag. 649. 26) Avaux ad Axonam, ab urbe Remensi quinque leucis distans septentrionem versus et prope Novumcastellum. Bouquet ex Lebeuf p. 703. 65

Nortmanni circiter mille; sed nil eos haec pugna perdomuit. Karlomannus Compendium palatium petiit; et Nortmanni Condato ad naves sunt reversi; indeque omne regnum usque Hisam ferro et igne devastant, subversis moeniis, et monasteriis atque ecclesiis usque ad solum dirutis, servitoribus divini cultus aut gladio aut fame peremptis, aut ultra mare venditis, et accolis terras deletis, nemine sibi resistente.

Tunc Hugo abba haec audiens, adunato suo exercitu, venit ad regem, et Nortmanni a praeda ex pago Belvacensi revertentibus, simul cum rege in Vitconia²⁷ silva insecutus, illi huc illucque dispersi, paucis suorum amissis rediere ad naves. His etiam diebus Hincmarus Remorum archiepiscopus, vir merito a cunctis praedicandus, ex hac vita decessit.

883.

Cui in sede pontificali Folcho, vir admirabilis per omnia, successit. Posthaec Nortmanni²⁸ monasterium et ecclesiam sancti Quintini incendunt, simul etiam ecclesiam Dei genitricis in Atrebatis civitate. Iterum Karlomannus rex Nortmannos insecutus, nil prospere vel utile fecit. Moritur etiam his diebus Hrotgarius, Belvagorum episcopus, cui successit Honoratus. Verno vero tempore a Condato egressi, maritima petivere loca; ibique aestivo remorati tempore, Flamingos e terra sua fugere compulerunt, et undique saevientes, omnia ferro et igne depopulantur. Circa autumni vero tempora Karlomannus rex in pago Vithmau villa Melnaco²⁹ contra Latverum cum exercitu ad custodiam regni resedit; Nortmanni³⁰ vero Octobrio mense finiente Latverum cum equitibus et peditibus atque omni suppellectili veniunt. Naves quoque per mare Sumnam fluvium ingressae, regem cunctumque exercitum eius fugere compulerunt; atque Hisam fluvium transire fecerunt. Tunc Ambianis civitate ad hiemandum sibi sedem parant; dehinc usque Sequanam et circa fluentia Hisae omnem terram devastant, incensis monasteriis et ecclesiis Christi, nemine eis resistente. Tunc Franci, videntes Nortmannorum res prospere in omnibus accrescere, quendam Danum christianum, nomine, mittunt ad eos, qui caute cum eis de redemptione regni ageret. Ille vero Bellovagum venit, et ita Ambianis perrexit ad exercendum sibi iniunctum negotium.

884.

Per idem tempus mortuo Engelwino, Parisiorum episcopo, Gauzlinus abba subrogatur in sedem eius. Nortmanni³¹ vero non cessant captivare atque interficere populum christianum, atque ecclesias subruere, destructis moeniis, et villis igne crematis. Per omnes enim plateas iacebant cadavera clericorum, laicorum nobilium atque aliorum, mulierum, iuvenum et lactantium: non enim erat via vel locus, quo non iacerent mortui; et erat tribulatio omnibus et dolor, videntes populum christianum usque ad interuicem devastari.

Interim³², quia rex iuvenis erat, omnes principes Compendio palatio conveniunt, tractaturi quid illis esset agendum, initoque consilio, Sigefridum³³ Danum, christianum regique fidelem, qui nepos fuerat Heorici Dani, mittunt, ut cum principibus suae gentis tractaret, ut tributum acciperent, et e regno abirent. At ille quod sibi iniunctum fuit, opere implere studuit, Ambianis ivit, primores gentis quae sibi fuerant dicta enuntiat, et post longam et diurnam concionem in eundo et redeundo, renuntiando nunc his nunc illis, ad ultimum 12 milia pondera argenti cum suo pondere imposuerunt regi et Francis in tributum; et datis obsidibus ad invicem, coeperunt hi qui trans Hisam erant, aliquatenus securi esse. A die itaque purificationis sanctae Mariae usque mense Octobrio inter eos haec securitas data est.

²⁷ Bouquet edidit quendam Danum Christianum nomine mittunt; idem Chron. de gestis Norm. habet; sed nomen eius Sigefridum excidisse, annus sequens ostendit. ²⁸ deest in Chron. de gestis Norm.

²⁹ La Vicogne prope Condé. Lebeuf p. 703. ³⁰ chron. de gestis Norm. ³¹ cf. chron. de gestis Norm. a. 883. ³² cf. idem. ³³ Mianai
³⁴ contra Lavier. Lebeuf l. c. p. 704. ³⁵ cf.

Sed³³ Nortmanni trans Scaldum agentes praedas more sibi solito, ferro et igne cuncta devastant, ecclesias, monasteria, civitates, vicos, habitatores usque ad internecionem delent. Post sanctum itaque pascha inchoatur tributum persolvi; spoliantur ecclesiae et ecclesiastica mancipia, tandem soluto tributo, mense Octobrio finiente adunantur Franci, ut si Nortmanni immutare fidem vellent, eis resisterent. Nortmanni vero sua castra incendunt, atque ab Ambianis recedunt; rex vero et Franci, transito Hisa, lento itinere eos insequuntur. Praedicti vero Dani iter agentes, Bononiam veniunt³⁴; ibique agentes consilium, quid sibi faciendum est, pars illorum mare transit, atque pars Luvanium³⁵ in regno quondam Hlotharii; ibique sibi castra statuunt ad hiemandum. Franci vero, qui cum Karlomanno fuerant, redierunt ad sua loca; pauci iuvencum cum eo remanserunt venandi causa in Basiu³⁶ silva. Et dum rex aprum vellet percutere, quidam e suis, Bertoldus nomine, cum eum iuvare vellet, casu regem in tibia vulneravit; et accepto vulnere, supervixit plus septem diebus, atque in eodem loco defunctus est. Idus³⁷ Decembris, anno aetatis suae circiter 18. Delatum est corpus eius in monasterium sancti Dionysii, ibique inhumatum. Franci capiunt consilium, et Theodericum comitem Italiae dirigunt ad imperatorem Karolum, uti veniat in Franciam.

885.

Karolus³⁷ imperator, nuntio percepto, acceleravit iter, et venit usque Pontionum; ibique omnes qui fuerant in regno Karlomanni, ad eum venerunt, eiusque se subdere imperio. Atque ita Karolus imperator rediit in terram suam, praecipiens eos, qui erant ex regno quondam Hlotharii et regno Karlomanni, pergere Luvanio contra Nortmannos. Coadunato itaque utroque exercitu, placita die advenerunt ad dictum locum praeter Hugonem abbatem, qui dolore pedum ab hac profectione se abstinuit; sed nil ibi prospere egerunt, verum cum magno dedecore rediere ad sua. Francosque qui venerant ex regno Karlomanni, irrisere Dani: „*Ut quid ad nos venistis? non fuit necesse; nos scimus qui estis, et vultis ut ad vos redeamus; quod faciemus.*”

His etiam diebus Godefridus Danus, qui disponebat suam immutare fidem, astu Gerulfi, sui fidelis, ab Heinrico duce interficitur. Hugo etiam, filius Hlotharii regis, iubente imperatore, per consilium dicti ducis excaecatus est. Mense itaque Julio 8. Kal. Augusti Rotomagum civitatem ingressi cum omni exercitu; Francique eos usque in dictum locum insecuti sunt; et quia necdum eorum naves advenerant, cum navibus in Sequana repertis fluvium transeunt, et sedem sibi firmare non desistunt. Inter haec omnes qui morabantur Neustria atque Burgundia, adunantur, et collecto exercitu adveniunt quasi debellaturi Nortmannos. Sed ut congregari debuerunt, contigit ruere Ragnoldum, ducem Cinomannicum, cum paucis, et hinc rediere omnes ad loca sua cum magna tristitia; nil actum utile.

Tunc³⁸ Nortmanni saevire coeperunt, incendiis, occisionibus sitientes, populumque christianum necant, captivant, ecclesias subruunt, nullo resistente. Iterum Franci parant se ad resistendum non in bello, sed munitiones construunt, quo illis navale iter interdican. Castrum statuunt super fluvium Hisam, in loco qui dicitur ad pontem Hisarae³⁹, quod Aletranno committunt ad custodiendum. Parisius civitatem Gauzlinus episcopus munit. Nortmanni vero mense Novembri Hisam ingressi, praedictum castrum obsidione cingunt; aquamque eis, qui in castro erant inclusi, haurire ex flumine, quia aliam non habebant, prohibent. Hi vero qui in castro erant, coeperunt laborare pro penuria aquae. Quid multa? pacem petunt, et vivos se abire petunt; et datis ad invicem obsidibus, Aletrannus cum suis Belvacum petit. Nortmanni vero dictum igne cremaverunt castrum, diripientes omnia inibi reperta; nam hi qui ca-

a) Bouquetus hic non incendendum censet; sed et Chron. de gestis Norm. legit septem diebus supervixit. b) 8. idus Bouq. inseruit auctoritate necrologii S. Dionysii; alterum Remense pridie idus habet. Lebeuf l. c. p. 707.

33) cf. chron. de gest. Norm. a. 883. 34) Boulogne. 35) Löwen. 36) Baisieu a Corbeia et a vico Buissiac (Buissi) duabus leucis distans, non procul ab ingenti silva. Bouquet. cf. 50 praeterea Lebeuf l. c. p. 706. 707. 37) cf. chron. de gest. Norm. 38) ibid. 39) Pontoise.

strum reliquerant, omnia sua inibi dimiserunt praeter arma et equos; sub hac enim conditione abire illis permissum est.

Hac⁴⁰ Nortmanni patrata victoria valde elati, Parisius adeunt, turremque statim aggressi, valide oppugnant; et quia necdum perfecte firmata fuerat, eam se capere sine mora existimant. At christiani viriliter eam defendunt; et factum est praelium a mane usque ad vesperum^a; noxque dirimit praelium; atque ita Nortmanni ea nocte regressi ad naves. Gauzlinus vero episcopus et Odo comes tota nocte cum suis laborare, suam obfirmantes turrim ad praeparationem pugnae. Sequenti die iterum Nortmanni accurrunt ad ipsam turrim ad praelium, fitque gravis pugna usque ad solis occasum. Sed Dani, multis suorum amissis, redire ad naves; indeque sibi castrum statuunt adversus civitatem, eamque obsidione vallant, machinas construunt^b, ignem supponunt, et omne ingenium suum apponunt ad captionem civitatis; sed christiani adversus eos fortiter dimicando, in omnibus extitere superiores.

886.

Octavo Idus Februarii contigit grave discrimen intra civitatem habitantibus; nam ex gravissima inundatione fluminis minor pons disruptus est. Quo cognito, episcopus delegit nocte illa ex suis viros nobiles et strenuos ad custodiam turris, ut mane facto pons restauraretur; quod Nortmannis minime latuit. Antequam auroram surgentes, cum omni multitudine ad ipsam accurrerunt turrim, eamque vallantes, ne adiutorium e civitate illis superveniret, oppugnare coeperunt.

Illis vero qui intra turrim erant acriter resistentibus, fit clamor multitudinis usque ad caelum; episcopus desuper muro civitatis cum omnibus qui in civitate erant nimis flentibus, eo quod suis subvenire non possent, et quia nil aliud agere poterat, Christo eos commendabat. At Nortmanni cum impetu portam ipsius turris adeunt, ignemque subponunt. Et hi qui intra erant, fracti vulneribus et incendio capiuntur, atque ad opprobrium christianorum diversis interficiuntur modis, atque in flumine praecipitantur. Indeque ipsam turrim destruunt; posthaec non cessant oppugnare civitatem.

Episcopus vero corde contractus ex gravi damno, Herkengeri comiti litteras misit, mandans ut quantocius Germaniam peteret, et Heinrico duci Austrasiorum exeret, quo ei et populo christiano subveniret. Herkengerus vero quae sibi mandaverat statim adimplevit, et Heinricum cum exercitu Parisius venire fecit; sed nil ibi profecit, atque in suam rediit regionem. Gauzlinus⁴¹ vero, dum omnibus modis populo christiano iuvare studeret, cum Sigifrido, rege Danorum, amicitiam fecit, ut per hoc civitas ab obsidione liberaretur. Dum haec aguntur, episcopus gravi corrui in infirmitate, diem clausit extremum, in loculoque positus est in ipsa civitate. Cuius obitus Nortmannis non latuit; et antequam civibus eius obitus nuntiaretur, a Nortmannis de foris praedicatur, episcopum esse mortuum. Dehinc vulgus pertaesi una cum morte patris obsidione, inremediabiliter contristantur; quos Odo, illustris comes, suis adhortationibus roborabat. Nortmanni tamen cotidie non cessant oppugnare civitatem; et ex utraque parte multi interficiuntur, pluresque vulneribus debilitantur, escae etiam coeperunt minui in civitate.

His diebus idem Hugo, venerabilis abba, ex hac vita discessit, sepeliturque in monasterio sancti Germani Autisiodoro. Odo vero videns affligi populum, clam exiit de civitate, a principibus regni requirens auxilium, et ut imperatori innotescerent^c velocius perituram civitatem, nisi auxilium ei daretur. Dehinc regressus, ipsam civitatem de eius absentia nimis reperit moerentem; non tamen in eam sine admiratione introiit. Nortmanni eius reditum praescientes, accurrerunt^d ei ante portam turris; sed ille emisso^e equo, a dextris et sinistris adversarios caedens, civitatem ingressus,

^a) Bouq. ediderat etiam, quod correxi. ^a) vesperam Chron. Norm. ^b) hic Chron. de gestis Norm. statim subiungit, quae anno sequenti contigerunt portam ipsius turris adeunt etc. ^c) anno domini 886 in codice omissum, ideoque anni sequentes omnes una linea carent; Bouquetus quae deerant restituit. cf. et Lebeuf l. c. p. 709—711. ^d) innotesceret? ^e) legendum occurrerunt. ^f) legere malim immisso.

40) cf. chron. de gestis Norm. 41) cf. idem.

tristem populū reddidit laetum. Nemo tamen mortalium enumerare potest, qualia pericula ibi pertulerunt, vel quot milia hominum in diversis praeliis ibi corruerunt ex utraque parte. Nam sine intermissione cum diverso apparatu armorum et machinarum arietumque ipsam concutiebant civitatem. Sed omnibus magna instantia ad Deum clamantibus, semper liberati sunt; nam ferme octo mensibus antequam imperator eis subveniret, diversis modis praeliatum est.

Circa autumnī vero tempora imperator Carisiacum veniens cum ingenti exercitu, praemisit Heinricum, dictum ducem Austrasiarum, Parisius. Qui cum advenisset illuc cum exercitu prope civitatem, cum paucis inconsulte coepit equitare circa castra Danorum, volens invisere qualiter exercitus castra eorum posset attingere, vel quo ipsi castra figere deberent: et ecce, equus eius subito corruens inter fossas quas Nortmanni fecerant, illum deiecit ad terram. Statimque de latibus Dani pauci surgentes, illum interemerunt; magnumque dolorem et terrorem christianis fecit, Danis vero gaudium. Cumque nudasset illum armis suis, supervenit quidam e Francis, Ragnerus nomine, comes, eiusque corpus non absque vulneribus illis tulit; quod statim imperatori nuntiatum est. Ille vero audito multum doluit; accepto tamen consilio, Parisius⁴² venit cum manu valida; sed quia dux periit, ipse nil utile gessit.

His diebus 15. Kal. Octobris Bellovagus civitas igne ex parte crematur; in quo incendio omnis ornatus monasterii sancti Vedasti in thesauro et sacris vestibus et libris et kartis deperit. Imperator vero cum exercitu ad castra Nortmannorum veniens, quia ex utraque parte fluminis castra fixerant, eis unam fecit deserere, fluviumque transire, atque in unum castra ponere. Deinde misit custodes in civitatem, et exercitum misit trans flumen; indeque coeperunt, quia hiems imminabat, missi ad invicem discurrere, ut imperator pacem cum Danis faceret. Et⁴³ factum est vere consilium miserum; nam utrumque, et civitatis redemptio illis promissa est, et data est⁴⁵ via sine impedimento, ut Burgundiam hieme depraedarent. Episcopo quoque in ipsa civitate delegato, Askricho nomine, et terra patris sui Rothberti Odoni comiti concessa, imperator castra movit inde, et qua venerat redire festinavit. Nam Suessionis apud sanctum Medardum terram inter Francos dispertit; necdumque se de eo moverat loco, et ecce Sicfridus⁴⁴ rex, cuius supra meminimus, Hismam fluvium ingressus, terra et aqua iter faciens post eum cum suis, omnia ferro vastabat et igne. Quod cum imperator agnovisset — nam ignis ad eum certum nuntium deferebat — festine rediit in terram suam. Posthaec Sicfridus famosissimam ecclesiam beati Medardi igne cremavit, monasteria, vicos, palatia regia, interfectis et captivatis accolis terrae. Nortmanni vero qui per Sequanam ascenderunt a Parisius, cum omni exercitu et suppelletili et navibus Hionam fluvium ingressi, Senonas civitatem obsederunt. Sed Everardus, archiepiscopus ipsius civitatis, statim cum eis de redemptione agere coepit, et obtinuit quod voluit.

887.

Nortmanni vero usque Segonam⁴⁵ et Ligerem more solito pervagati sunt. His etiam diebus moritur Everardus, Senonensis episcopus; cui succedit Waltherus invenis. Usque aestivo vero tempore ibi resederunt, incendiis et occisionibus terram in solitudinem redegerunt. Sigfridus⁴⁶ vero cum suis verno⁴⁷ finiente in Sequanam rediit, agens solita, et circa autumnī tempora Fresiam petiit; ibique interfectus est. Dani vero Parisius regressi propter tributum ab imperatore promissum; pro qua re Aschrichus ad imperatorem abiit; et pro quo ierat, rediens secum detulit. Dato⁴⁸ que tributo, quia nullus erat qui eis resisteret, iterum per Sequanam Maternam fluvium ingressi, Gatiaco⁴⁹ sibi castra statuunt.

Franci⁴⁹ vero australes, videntes imperatoris vires ad regendum imperium invali-

a) gauziaco Chron. de gestis Norm.

42) cf. chron. de gestis Norm. 43) cf. idem. perperam Verno scripsit. 48) Ceci septem a 50
44) cf. idem. 45) Saone; Lebeuf econtra p. 715. Parisiis leucis, in sinistra Matronae ripa, tri-
pro Sequana habet 46) cf. chron. de gestis bus leucis infra Meldos. Lebeuf l. c. p. 719.
Norm. 47) i. e. in verno, hieme; Bouquetus 720. 49) cf. chron. de gestis Norm.

das, eiecto eo de regno, Arnulfum, filium Karolomanni, qui eius nepos erat, in regni solio ponunt. Ast inferiores Franci inter se divisi, quidam Widonem ab Italia, quidam Odonem in regno statuere volunt. Berengarius etiam regnum Italiae usurpat. Hroderardus, Camaracensium episcopus, his diebus obiit. Karolus vero post amissum imperium fertur a suis strangulatus; tamen in brevi finivit vitam praesentem, possessurus caelestem, ut credimus. Nortmanni vero omnia loca usque Mosam more solito et partem Burgundiae devastant.

888.

Verum, ut diximus, Franci divisi, aliqui Widonem qui partibus Fulchonis archiepiscopi favebant, alii Odonem, inter quos Theodericus⁵⁰ comes eminebat, in regno statuere contendebant. Convenerunt itaque qui Odonem avocarunt, Compendio palatio, atque cum consensu eorum qui sibi consentiebant, per manus Waltheri archiepiscopi⁵¹ benedici sibi in regem fecerunt. Pauci vero ex Burgundia Widonem Lingonis civitate per Geilonem, eiusdem civitatis episcopum, regem sibi creaverunt. Interim dum haec aguntur, ordinatur Dodilo Camaracensium vel Atrebatensium ecclesiae episcopus 15 16. Kal. Aprilis. At hi qui ultra Iuram atque circa Alpes consistunt, Tullo adunati, Hrodulfum⁵², nepotem Hugonis abbatis, per episcopum⁵³ dictae civitatis benedici in regem petierunt; qui et ita egit.

Wido vero rex factus, audiens Odonem in Francia creatum regem, cum his qui se sequi deliberaverant, rediit Italiam; ibique cum Berengero rege non modica gessit 20 bella, semperque victor extitit. Cumque Berengerum e regno fugere compulsisset, Romanam ivit, imperator efficitur.

Odo vero rex Francos, qui suo nolebant se subdi dominatui, partim blanditiis, partim terroribus sibi sociare festinabat. Sed cum ei fidem dedissent, quod eius dominatui se subderent, contulerunt se ad Arnulfum regem, ut veniret in Franciam, et regnum sibi debitum reciperet: inter quos erant primi huius discordiae Fulcho archiepiscopus et Hrodulfus abba⁵⁴, necnon et Balduinus comes.⁵⁴ Sed dum illi haec agerent, contigit⁵⁵ Odoni regi per Dei misericordiam inopinata victoria. Nam die nati- 30 vitatis sancti Iohannis baptistae cum parvo exercitu Danorum exercitui obviavit super Axonam fluvium, commissoque praelio, mox victor extitit. Quae victoria non modicam illi gloriam contulit. Posthaec ab Arnulfo convocatur ad placitum: qui sibi et regno suisque consulens, sumptis primoribus e suis, ad regem ire non distulit; praemisitque ante se Theodericum cum aliis, qui ei suum nuntiarent adventum, et cum eo de his quae necessaria erant tractarent. Qui, ut sibi imperatum fuerat, peregre- 40 runt, ei renuntiant, quo die ad conductum placitum devenirent.

Interim dum missi inter illos discurrerent, Balduinus, relictis sociis, ivit ad regem Odonem, et promisit se de reliquo fidelem illi fore. At ille benigne suscepit eum et cum honore, hortatusque est, ut in sua promissione maneret; iussitque ut secum iret ad conductum placitum. Statuto⁵⁶ itaque die Odo rex, fretus auxilio suorum, Wormaciam venit, honorificeque ab Arnulfo rege susceptus, et facti amici; remisit 45 eum cum honore in regnum suum, petens ut indulgentiam eis daret, qui se ad eum contulerant.

Interim⁵⁷ Nortmanni Meldis civitatem obsidione vallant, machinas instruunt, aggerem comportant ad capiendam urbem. Quibus viriliter resistit Teuthertus comes, donec interiit cum omnibus prope bellatoribus. Mortuo itaque comite, episcopus Si- 50 gemundus, timore percussus, iussit lapidibus obfirmari portas civitatis. Cumque hi qui infra civitatem erant inclusi, obsidione pertaesi, fame attenuati, mortibus etiam suorum nimis afflicti, cernerent ex nulla parte sibi auxilium adfuturum, cum Nort-

50) Forte est Theodericus camerarius, qui Bernardo Gothiae marchione honoribus spoliato, anno 878 in concilio Trecensi, comitatum Augustodunensem obtinuerat, quem anno 879 cum Bosone commutavit pro quibusdam abbatibus. Infra in anno 895 fit mentio cuiusdam Theoderici, qui castrum sancti Quintini possederat. Bouq. 51) Senonensis. 51a) filium Conradi, Parisiorum comitis et fratris Hugonis. Bouq. 52) Arnulfum. 53) S. Vedasti et S. Bertini. Bouq. 54) Flandriae, Calvus cognomine, Ferrei filius anno 879 mortui. Bouquet. 55) cf. chron. de gestis Norm. 56) cf. idem. 57) cf. idem.

mannis sibi notis agere coeperunt, ut, data civitate, vivi sinerentur abire. Quid plura? refertur ad multitudinem, et sub specie pacis obsides dant. Reserantur portae, fit via christianis ut egrediantur, delegatis his, qui eos quo vellent ducerent. Cumque annum Maternam transissent, et a civitate processissent, Nortmanni eos omnes insecti comprehenderunt, ipsum episcopum cum omni populo; indeque reversi, civitatem igne combusserunt, murosque, quantum placuit, destruxerunt; atque inibi morati sunt usque mense prope Novembrio.

Circa⁵⁸ autumnii vero tempora Odo rex, adunato exercitu, Parisius venit; ibique castra metatus est prope civitatem, ne iterum ipsa obsideretur. Nortmanni vero per Maternam in Sequanam regressi, indeque navigantes, et iter per terram facientes Lu-¹⁰viam⁵⁹ fluvium ingressi, circa eius littora sedem sibi firmant. Odo vero rex Remis civitatem contra missos Arnulfi perrexit, qui ei coronam, ut fertur, misit, quam in ecclesia Dei genitricis in natali sancti Briccii capiti impositam, ab omni populo rex adclamat. Ibiq; eis qui se spreverant, delicta pie indulsit, atque in societatem recepit, et ut de reliquo sibi fideles forent admonuit. Odo rex nativitatem Domini in¹⁵ monasterio sancti Vedasti celebrem egit.

889.

Post nativitatem vero Domini cum paucis Francis Aquitaniam perrexit, ut eos sibi sociaret. Quo audito, Ramnulfus, dux maximae partis Aquitaniae, cum sibi faventibus venit ad eum, adducens secum Karolum puerum, filium Hludowici regis; et iuravit illi quae digna fuerunt, simul et de ipso puerulo, ne quid mali de eo suspicaren-²⁰tur. Aquitanos itaque rex ex parte receptos, festinavit propter Nortmannos redire in Franciam. Dani vero more suo Burgundiam, Neustriam atque partem Aquitaniae, nullo resistente, igne et ferro devastant. Circa⁶⁰ autumnii vero tempora Parisius regressi, contra quos Odo rex venit; et nuntiis intercurrentibus, munerati ab eo regressi a Parisius, relictoque^b Sequana, per mare navale iter atque per terram pede-²⁵stre et equestre agentes, in territorio Constantiae civitatis⁶¹ circa castrum sancti Laudi⁶² sedem sibi faciunt, ipsumque castrum oppugnare non cessant.

890.

In ipsa etiam obsidione positus Lista, praedictae civitatis episcopus, diem clausit extremum; gladio etiam nobilioribus praedicti castris deletis, ad ultimum capta⁶³ est munitio dicti castris, interfectis eius habitatoribus, ipsumque castrum funditus terrae³⁰ coaequatum. Britanni vero viriliter suum defensaverunt regnum, atque afflictos Danos Sequanam redire compulerunt. Imminente vero festo omnium sanctorum, Dani per Sequanam Hisam ingressi, Noviomagum petunt ad statuenda sibi castra hiemalia. Illis vero qui per terram iter agebant, occurrit rex Odo circa Germiniacum⁶⁴; sed propter loci incommoditatem nil eis dampni intulit. Nortmanni vero coeptum iter³⁵ peragentes, castra sibi adversus civitatem statuunt. Alstingus cum suis Argova⁶⁵ super Sumnam sedem sibi firmavit. Odo vero rex, adunato exercitu, super littora Hissae fluminis resedit, ne regnum libere devastarent.

891.

Alstingus vero per dolum pacem fecit cum Rodulfo abbate, ut libere posset ire quo vellet. Praedictus vero Alstingus die solempnitatis sancti Iohannis evangelistae venit ad-⁴⁰

a) iunam al. Iuvam et Iuviam. Chron. de gestis Norm. b) relictaeque? — Chron. Norm. relicta.

58) cf. chron. de gestis Norm. 59) Louain, qui infra Moretum Sequanam influit. Lebeuf l. c. p. 718. 60) cf. chron. de gestis Norm. 61) le Cotentin. 62) Saint Lo inter Constantiam et Baiocensem urbem. 63) cf. chron. de gestis Norm. 64) Germigny duplex in diocesi Aurelianensi, unum ad Ligerim et alium flu-

vium prato quodam amoenum, alterum tribus ad boream leucis a Magduno (Mehun sur Loire) in planitie arida situm; hoc igitur nostrum esse Lebeuf l. c. p. 722. 723. contendit, praecipue quod et Odo die 22. Iunii Magduni diplomati subscripsit. 65) Argova in dextra Sumnae ripa, miliario Germanico infra Am-

versus castrum sive monasterium sancti Vedasti. Rodulfus vero abbas, timens ne multitudo quae Noviomo erat, cum eis adveniret; insidias timens — quod etiam Alstingus mandaverat — populum retinuit: sed cognita veritate post eorum discessum, multum doluit. Frequentibus vero incursionibus exterruit eos, nec ausi sunt postea ita adversus praedictum venire castrum. Hi^{65*} vero qui Noviomo erant, moventes exercitum, usque Mosam omnem terram pervagati sunt; indeque per Brabantum rediere, transeuntesque Scaldum, per invia loca parant redire ad castra. Insecutusque eos Odo rex, comprehendit eos super Galtheram⁶⁶; sed non ita ut voluit; nam amissa praeda, per silvas dispersi evasere, atque ita ad castra reversi sunt.

¹⁰ Circa⁶⁷ autumnii vero tempora, relicto Noviomo, maritima petiere loca, ibique toto aestivo tempore morati sunt; indeque iterum moventes iter usque Mosam. Quod audiens Arnulfus rex, velociter accurrit, eosque usque trans Scaldum et prope Attrebatibus insecutus; sed eos non comprehendit; indeque rediit in regnum suum. Nortmanni vero qui Noviomo hiemaverant, decreverunt Luvanio sibi sedem firmare ad ¹⁵hiemandum, illucque mense Novembrio petunt iter; qui vero Argobio, Ambianis sedem sibi firmant. Arnulfus vero rex, adunato exercitu, venit adversos Nortmannos; et Deo se protegente, ipsum cepit castrum, interfecta non modica multitudo Danorum; atque hac patrata victoria, ita rediit in regnum suum. Nortmanni vero qui huc illucque dispersi erant, adunati, in eodem loco iterum sibi sedem firmant. Odo vero ²⁰rex, adunato exercitu, Ambianis pergit; sed nil ibi prospere gessit. Verum post hoc in pago Vermandense ob neglectum custodum illi improvise superveniunt Dani, eumque fugere coegerunt.

892.

Rodulfus abba et levita obiit Nonis Ianuarii anni Domini 892, sepultusque in ecclesia beati Petri in sinistra parte altaris in monasterio sancti Vedasti. Tertio vero ²⁵die post eius obitum, postquam castellani Egfridum comitem miserunt eius obitum regi nunciantes, et ut illis iuxta suum velle quid agerent remandaret, Balduinum a Flandris evocantes per consilium Evreberti, qui nimis fuerat versutissimus, contra voluntatem regis receperunt, pro nichilo habentes quod regi mandaverant, vel quod Egfrido comiti promiserant. Per hoc itaque, quod Evrebertus consolatus est.⁶⁸ Balduinus itaque comes legatos dirigit ad Odonem regem, mandans cum sua gratia velle tenere ³⁰abbatias sui consobrini. Odo vero rex respondit, ut sineret illum prius esse potestativum de suo, quod Deus illi concessit; et veniret ad se, fidens benignum erga illum se inventurum esse. Balduinus vero non praebuit assensum, iterum alios atque alios missos misit; sed non profecerunt. Exhinc Balduinus regi coepit esse infestus; relicto itaque Attrebatibus, ipse in Flandras ante quadragesimam perrexit.

Sed die lunae ante pascha contigit nobis malum tale, quod irrecuperabile est. Nam casu hora diei sexta ipsum castrum igne accensum, combussit ecclesias inibi sancti Vedasti, sancti Petri, sanctae Mariae; in ipso incendio omnia patrocina sanctorum quae habuimus, furto nobis ablata sunt, omne etiam castrum consumptum est. ⁴⁰Indeque famis valida et sterilitas terrae nobis invasit, ita ut accolae terrae prae magnitudine famis sua reliquerint loca.

Posthaec Balduinus castrum refirmit, et parat se ad resistendum; episcopi vero illum excommunicaverunt. Exhinc Odo rex, adunato exercitu, iter arripuit quasi Attrebatibus venturus, re autem Flandras petiturus. Balduinus Attrebatibus iter arripens, ⁴⁵per aliam viam antecessit regem, atque ita rex sine aliquo effectu rediit ad loca sua. Nam antea Walcherus, eius consobrini, castrum Laudunensium quod a rege^a perceperat, per tyrannidem obtinuit; sed rex castrum obsedit, ipsamque civitatem mox cepit. Et post paucos dies diiudicatus . . . . .^b sed rex non sibi praevidit; ea-

^a) ita correxi, Bouq. edidit quod agere perceperat per tyrannidem, obtinuit. ^b) nonnulla hic deesse patet v. c. ad mortem, misericordiam regis imploravit.

bianos. Lebeuf l. c. p. 723. 65*) cf. chron. de gestis Norm. 66) fluvium hunc Lebeuf l. c. p. 723. pro Dendera sive Tenra, quae Atham influit, habet, sed quum Normannos in reditu suo iam Scaldim transgressos fuisse non ster dicat, Galtheram quoque in sinistra Scaldis parte quaerendam esse patet. 67) cf. chron. de gestis Norm. 68) i. e. consolationem de-

pite eum iussit truncari. Hocque actum est, antequam rex Flandras pergeret. Nam Balduinus per Evrebertum inter se et Walcherum pacem fecit; quae pax illi abstulit vitam.

Nortmanni⁶⁹ vero a Luvanio regressi, videntes omne regnum fame atteri, relicta Francia, tempore autumnii mare transierunt. Franci vero qui dudum Odoni regi infesti fuerant, sociatis sibi aliis, ut possent complere quae volebant, suaserunt regi, ut relicta Francia, hiemandi gratia peteret Aquitaniam, ut Francia, quae tot annis afflictata erat, recuperari posset; et quia Ramnulfus obierat, et quia Ebulus⁷⁰ et Gozbertus ab illo desciverant, eos aut sibi resociaret, aut de regno suo pelleret, aut vita privaret. Ille credulus factus, consilio adquevit eorum, nescius quae sibi parabant. At ubi fines attigit Aquitaniae, Ebulus, eius adventum praesciens in fugam versus, interfectus est iuxta quoddam castellum lapide; frater quoque eius Gozbertus posthaec obsesus, atque in brevi vitam finivit.

893.

Franci, qui in Francia remanserant, ut inimicitias et odium quod habebant contra Odonem regem panderent, Remis adunati, consilium inierunt adversus eum, ut die purificationis sanctae Mariae in eodem iterum convenirent loco, et quod invicem firmaverant, manifestis indicibus demonstrarent. Mittunt itaque, et Karolum, regis Hludowici filium, adhuc puerum, ad dictum placitum venire fecerunt; et die supradicto Remis adunati, eum in paterno solio benedictum in regem collocant. Omnes coniurant adversus Odonem regem. Fama itaque volans quod factum est Odoni regi innotuit; ipse vero, ut tunc conveniens fuerat, in Aquitania degens, ad eos qui sibi fideles erant in Francia mandavit, ut constantes essent, in suaque possent permanere fide. Post pascha Domini Fulcho archiepiscopus et Heribertus comes⁷¹ assumentes Karolum regem, cum omni exercitu disponunt contra Odonem regem; veneruntque contra eos Rikardus⁷², Willelmus et Hademarus, habueruntque exercitum copiosum. Contra quos rex Odo venire non distulit, misitque ad eos qui cum Karolo erant, mandans ut quidquid in eum deliquissent, per suum vadium emendassent, et memores essent sacramenti quod sibi iuraverant. Atque ita actum est, ut sine aliquo effectu unusquisque rediret in sua. Messivo tempore Odo rex Franciam subito veniens, Karolum cum suis abire coegit e regno. Septembrio vero mense Karolus cum suis in Franciam venit improvise, atque intercurrentibus nunciis invicem, pacem faciunt usque in pascha. Atque ita Odo rex Compendio ivit, Karolus vero cum Folcone Remis repedavit.

894.

Denique post pascha, adunato exercitu, Odo rex disponit ire Remis contra Karolum eiusque fideles; hi vero qui ab eo desciverant, Remis cum suo adunantur rege. Odo vero rex veniens, castra adversus eos posuit; cumque hi qui cum Karolo erant, viderent, se non habere, unde ei resisterent, civitate munita custodibusque delegatis, sub obtentu pacis acceptis a Rothberto⁷⁴ obsidibus, noctu civitatem egressi cum suo rege, ad Arnulfi regis auxilium cum suo rege se contulerunt. Arnulfus vero rex benigne suum excepit consobrinum, eique regnum paternum concessit, adiutoresque ei delegavit hos qui erant ex superiori Francia. Qui reversi ab Arnulfo, Odonem regem inveniunt eos cum suo expectantem exercitu supra Axonam fluvium. Sed hi qui erant

a) Bouquetus hic ire inserit.

dit, pecuniam distribuit. 69) cf. chron. de gestis Norm. 70) Ebulus S. Germani abbas, qui Parisios anno 886 fortiter contra Nortmannos defenderat, videtur frater fuisse Ramnulfii, Pictaviensis comitis. Nam paulo infra dicitur Gozberti frater; porro annalista Mettensis seu Regino anno 892 Gozbertum facit Ramnulfii fratrem. Et certe Ebulus iunior, Ramnulfii filius, in charta quam recitat Bessius,

quaedam donat monasterio sancti Martini Turonensis pro remedio, inquit, animae genitoris mei Ramnulfii, ac avunculorum meorum Gauzberti et Eboli. Bouq. 71) Veromanduorum. 72) obviam eis. 73) dux Burgundiae, Willelmus dux Aquitaniae, Hademarus comes Pictaviensis, Emenonis Pictaviensis comitis filius, qui Odonis consanguineus ab Abbone dicitur. Bouquet. 74) Odonis fratre.

cum Karolo ex parte Arnulfi, cum Odone rege amicitiam habebant; resederuntque et illi ex alia parte fluminis dicti; nulloque peracto negotio, unusquisque rediit in sua. Odo vero rex remansit in Francia; Karolus vero contulit se ad Rikardum. Quem insecutus Odo rex, volens determinare bello finem discordiae; verum pietas Dei non concessit sanguine finem litis finire. Per idem tempus Teutboldus, Lingonicae urbis episcopus, excaecatus est a Manasse⁷⁵ Ricardi dilecto. Odo rex iterum rediit in Franciam; Karolus vero cum suis, quo poterant, in Burgundia morabantur.

895.

Constricti vero hi qui prosequerentur Karolum — nam Odo rex eis quidquid ex Francia habuerant tulerat — Burgundiam acriter depopulati sunt. Venitque clamor eorum ad aures Arnulfi regis; qui missos in Franciam mittens, iussit ut Odo et Karolus ad eum venirent, quatenus tantae calamitatis malum inter eos finiret. Verum hi qui Karoli partibus favebant, ab ipsa protectione suum retinere regem, missosque suos ad regem Arnulfum dirigunt. Odo vero rex, strenuis secum assumptis viris, ire ad regem perrexit Arnulfum, multisque honoribus eum honoravit. Rex vero illum cum honore excepit, atque cum leticia^a ad sua remisit. Filiumque suum rex Arnulfus in praesentia Odonis regis, nomine Zuendebolchum, benedixit in regem fecit, ei que concessit regnum quondam Lotharii.

Cumque Odo rex rediret ab Arnulfo, Fulconem archiepiscopum, qui pergebat ad Arnulfum, in itinere obviat; qui vix fuga lapsus est, interfecto Adalungo comite et qui cum eo erant. Atqui^b qui cum Karolo erant, conferunt se ad Zuendebolchum, eique partem regni consentiunt, uti veniat et iuret Karolo suo consobrino. Quod audiens Odo rex, quod sui fatigati erant, quasi ignorans hoc, Sequanam transit. Zuendebolchus vero rex et Karolus cum exercitu veniunt, Laudunumque obsidione cingunt. Balduinus vero comes et Rodulfus⁷⁶ frater eius, necnon et Ragnerus⁷⁷, non bono consilio accepto, Karolum reliquerunt, et se ad Zuendebolchum contulerunt. Hi vero qui cum Karolo erant, videntes se imminui — et, ut fertur, Zuendebolchus cum suis Karolum privare vita cogitabant — ab ipsa obsidione legatos ad Odonem mittunt, ut partem regni, qualemcumque ei placuerit, Karolo et eis consentiat, atque eos in pace recipiat. Quod rex libentissime annuit, indeque adunato exercitu, in Franciam repedit. Ut Zuendebolcho nunciatum est, qui iam a Lauduno recesserat, episcopo Didone⁷⁸ inducias sub specie pacis petente; et quia primores Karoli videbat^c erga se ut fuerant, velociter reversus est in regnum suum.

Odo vero rex Corbeiam venit, indeque Attrebatibus, castrumque seu monasterium sancti Vedasti, obsidione vallavit: sed miseratus christianitati, noluit eum bellando capere. Homines vero Balduini videntes ei non posse resistere, pacem petunt, obsides regi dant, ad suum dirigunt seniore, ut quid illis agendum sit insinuet. Et dum moram facit is qui missus fuerat, rex iussit sibi aperiri portam; ingressusque monasterium seu castellum, ad limina perrexit sancti Vedasti, choroque eius coram sepulchro humi prostratus, devotissime oravit ac uberrime flevit; inibi etiam missam audivit gratias agens Deo. Venerunt etiam a parte Karoli et primorum eius Heribertus et Hemfridus propter dictam rationem. Missi vero Balduini regressi cum Rotberto, egerunt ea quae senior illorum iussit. Statimque rex iussit illis reddi claves castelli, omnesque suos iussit exire; et ita homines Balduini ipsum recepere castrum. Rex vero Attrebatibus disponit iter ad sanctum Quintinum et Peronam; nam sancti Quintini castrum per noctem, tradendo eum abintus⁷⁹, tulerat Rodulfus filio Theoderici. Sed intercurrentibus nuntiis distulit rex protectionem, et Karoli fidelibus indixit placitum usque post pascha, ut hiemem sine discordiis agerent.

a) sic emendavi a Bouquet editum cum lectica ad sua remisit. b) legendum At qui cum etc. c) Bouq. hic inserit non ita animatos.

⁷⁵ comite Divionensi ut videtur. Lebeuf l. c. p. 729. ⁷⁶ comes Cameracensis Bouq. ⁷⁷ comes Hainoensis, Longum-collum dictus. Bouq. ⁷⁸ Laudunensi. Lebeuf p. 730. ⁷⁹ i. e. tradentibus eum (scil. castrum, quod et a. 899 generis masculini est) hominibus qui intus erant.

896.

Odo vero rex in Francia hiemavit, Karolus vero rex supra Mosellam. Exhinc qui cum Karolo erant, Balduinum infestum habuere, et ubique depraedationes agebantur ab eis. Nam omnia castella tulerat eis Odo rex, excepto Remis. Igitur per varia placita totus hic annus pertransiit. Odo rex placitum cum suis habuit fidelibus, ...^a volens partem regni quam eius fideles tenuerant. Sed Rodulfus comes omne illud placitum disruptit; inde Heribertus et Erkengerus⁸⁰, omnibus iam perditis, contulerunt se ad Odonem regem, paucique relictis sunt cum Karolo. Posthaec Odo rex castrum sancti Quintini et Peronam obsedit, hominesque Rodulfi inde eiecit. Folcho vero archiepiscopus, qui adhuc favebat partibus Karoli, circumvenitur a fidelibus Odonis; et licet invitatus venit ad regem, et de omnibus quae ei rex iussit, satis illi fecit. Karolus vero, hoc audito, secessit in regnum Zuendebolchi.

Et per idem tempus iterum Nortmanni⁸¹ cum duce eorum, Hunedeo^b nomine, et quinque barchis iterum Sequanam ingressi; et dum rex ad alia intendit, magnum sibi et regno malum accrescere facit. Rodulfus vero in ira commotus propter castella perditam, dum depraedari non cessat abbatiam sancti Quintini, ab Heriberto occiditur⁸² in bello. Nortmanni vero iam multiplicati, paucis ante nativitatem Domini diebus Hisam ingressi, Cauciaco⁸³ sedem sibi, nullo resistente, firmant.

897.

Posthaec usque Mosam in praedam exierunt, nullo sibi resistente. A praeda vero illis revertentibus occurrit regis exercitus; sed nil profecerunt. Verum Nortmanni ad naves reversi, timentes multitudinem exercitus, ne obsiderentur, in Sequanam redierunt; ibique tota demorantes aestate, praedas agebant, nullo sibi resistente. Karolus vero Hunedeum ad se deductum, Clunio⁸⁴ monasterio eum de sacro fonte suscepit.

Verum posthaec hi qui cum Karolo erant, videntes suam paucitatem, et nullum tutum haberent locum refugii, iterum ad Odonem regem dirigit, quatenus ad memoriam reduceret, quod senior eorum filius esset quondam sui senioris, et partem aliquam ei ex paterno regno concederet. Ad haec rex cum consilio suorum respondit, se illi velle misereri, si sibi liceret. Et intercurrentibus nunciis, Karolus venit ad eum; quem ille benigne suscepit, deditque illi tantum de regno, quantum sibi visum fuit, promisitque maiora ei, et remisit eum ad locum suum, pacificato Heriberto cum eo. Balduinus etiam, Roberto faciente, venit ad regem; quem rex honorifice suscepit, et de omnibus quae iusserat illi rex, satis illi fecit; et ita remisit eum rex ad sua. Nortmanni⁸⁵ vero iam in multitudine omnes reliquias regni ferro et igne devastant. Unde rex misit ad eos, regnum redimere volens, et facto placito, super Ligorem hiemandi gratia pergunt.

898.

Odo vero rex venit ad quoddam castrum super fluvium Hisam, quod Ferra⁸⁵ dicitur, ibique graviter infirmari coepit. Qui, dum languor per dies singulos incresceret, omnibus rogare coepit, ut Karolo servarent fidem. Obiit ipse in eodem loco Kalendis Ianuarii anno Domini 898. Corpus eius apud sanctum Dionysium delatum, ibique honorifice humatum. Franci vero, rege mortuo, die . . . . Remis conveniunt, Karolumque in sedem paternam restituunt. Balduinus vero propter Heribertum venire distulit; attamen missos dirigit, qui regi innotescerent, illi fidelem esse, sicut dignum erat.

a) disponere vel aliud quid hic deest. b) modo al. roflo Chron. de gestis Norm. c) hic diem dasse patet.

80) Milodunensis comes esse videtur. Lebeuf l. c. p. 731. 81) cf. chron. de gestis Norm. a. 895. 82) Choisy in dextra Axonae haud procul a Compendio. Lebeuf p. 732. 83) Lebeuf p. 733. vel Clingen dioecesis Spirensis vel

Cluniacum esse contendit; Bouquetus contra Cluniacum non nisi anno 910 conditum a se-rens, Cluninii locum pro incerto habet. 84) cf. chron. de gestis Norm. a. 895. 85) la Fere supra Noviomum.

Nortmanni⁸⁶ vero verno tempore rediere ad naves, vastatam Aquitaniae partem atque Neustriam^a, insuper plurima eversa castra, interfectis habitatoribus. Posthaec Robertus comes, frater regis Odonis, venit ad regem; quem rex honorifice suscepit, eique fidelis effectus, rediit ad sua. Similiterque fecit Ricardus, insuper et Will-
 6 mus. Posthaec rex Karolus^a cum exercitu parvo, Nortmannis a praeda revertentibus, in pago Vitmau iuxta quendam villam^b insecutus, aliquibus suorum interfectis, pluri-
 10 misque vulneratis, Nortmanni tenentes^c more solito loca^d, rediere ad naves. Hiemis vero tempore Burgundiam petierunt, ibique sibi sedem statuunt ad hiemandum; sed Ricardus comes noctu in natali sanctorum . . . . . commisit cum eis praelium, et
 15 victor existens, compulit eos redire in Sequanam. Ragnerus vero comes venit ad regem Karolum; et fidem ei promittens, suasit illi atque suis fidelibus invadere regnum Zuendebolchi. Sed ille, suis adunatis fidelibus, venit contra Karolum; nunciisque in-
 20 ter eos discurrentibus, Karolus, nullo peracto negotio, redit in regnum suum.

899.

Balduinus vero contra regis voluntatem Peronam invasit, sed sub celeritate ami-
 15 sit. Posthaec mense Novembrio Nortmanni quasi sedem sibi firmandam super Iseram iter arripientes, terram pervagati sunt usque Mosam; insecutusque eos Zuendebolchus rex, sed non comprehendit eos. Karolus rex obsedit castrum sancti Vedasti, et habi-
 20 tatoribus excommunicatis omnibus, hi qui ipsum castrum tenebant, missos dirigit ad Balduinum; et quamvis non voluntarie, obsides regi dederunt, dato spatio ad sua exportanda. Ad dictum vero placitum rediit rex; venitque ad eum Balduinus in pago Cameracense, et primitus pacificati sunt Karolus rex atque Zuendebolchus, et reddidit
 25 Balduinus regi castrum, exindeque fecit suos exire; quem rex dedit Almaro⁸⁷ comiti. In ipso etiam placito debuerunt se pacificare Heribertus et Balduinus; atque redierunt unusquisque ad sua loca.

900.

Karolus vero rex aestivo tempore super Hiseram adunato exercitu resedit, tracta-
 25 turus quid agerent^e de suis inimicis. Balduinus vero perrexit ad ipsum placitum, volens regem sibi reblandire, ut terram quam ei tulerat, redderet. Cumque hoc contradicerent Fulcho atque Heribertus, Winemarus improvise superveniens Fulchoni archiepiscopo cum suis complicitibus, quod dictu nefas est, multis perfossum vulneribus
 30 interfecerunt 16.⁸⁸ Kal. Iulii. Corpusque eius Remis delatum, atque in ecclesia beati Remigii positum. Posthaec ordinato episcopo Herveo Remis, synodoque facta, omnes interfectores episcopi dampnaverunt, et a liminibus sanctae matris ecclesiae extorres reddiderunt. Rex vero cum Roberto et Ricardo atque Heriberto coepit sermocinari, quid de Nortmannis agerent. Unde contigit quadam die, ut Manasses quidam ex fide-
 35 libus Ricardi regi loquens, quae illi non conveniebant de Roberto locutus est. Quod ubi Roberto nunciatum est, ascenso equo, rediit in sua; atque ita omnes discordantes sine ullo effectu reversi sunt unusquisque in sua.

^a) aquitaniae partibus inferuntur atque monasteria castris eversis Chron. de gestis Norm. ^a) karolus simplex Chron. de gestis Norm. ^b) lacunam hic Bouq. indicavit, vocem villam inseruit, quia certe exiit, fortasse et no-
 40 men villae olim legebatur. ^c) timentes Chron. de gestis Norm. ^d) Bouq. inseruit devia. ^e) in codice non nota-
 tur hic annus, sed quae sequuntur sub eodem anno connectuntur cum superioribus. Bouq. ^f) ageret?

86) cf. chron. de gestis Norm. a. 895. 87) cf. diem assignat, cum ait Fulconem animam Deo Frodoardi hist. lib. 4. cap. 10. et Reginonis dedisse anno Domini 900. 15. Kal. Iulii, feria
 45 chron. a. 903. 88) Id est die 16. Iunii. In tertia, hora sexta. Sed dicendum est, Fulconem
 eius tamen epitaphio, quod recitat Frodoardus, die decimo sexto Iunii perfossum vulneribus, die 17. Iunii dira morte peremptus dicitur. postredie obiisse. Bouquet.
 Iohannes quoque Iperius in chronico eundem

CHRONICON DE GESTIS NORMANNORUM IN FRANCIA.

Annalibus Bertinianis et Vedastinis chronicon ex ipsis decerptum subiungere libet. Opus in „antiquo exemplari“ Carthusiae Montis-Dei in dioecesi Remensi repertum, cum altero exemplari Rubeae-Vallis collatum et plerisque in locis emendatum, primus Chesnius Tomo II. p. 524—530 Scriptorum Francicorum publici iuris fecit, Bouquetus Tomis VI. p. 204, VII. p. 252—254, VIII. p. 94—97. repetiuit. Paucis lineis exceptis, quas, ut facilius agnoscerentur, litteris obliquis excudi feci, auctor omnia sua usque ad annum 882 ex annalibus Bertinianis, post id tempus ex annalibus Vedastinis tanta negligentia et stultitia mutuatus est, ut nullam inter historicos locum accipere mereatur. Vixisse videtur in Sancto Audomaro, quippe qui annalistsae Vedastini anno 881 verba „monasterium nostrum“ in „Sithiu oppidum“ vertat, et anno 846 quaedam adferat, quae illius loci monachis prae aliis nota esse potuerunt. Anno 911 posteriorem fuisse, ultima operis sententia persuadet.

¹Northmanni procedentes de Scanzia insula, quas Northwegia dicitur, in qua habitant Gothi, et Huni, atque Dani, cum 13 navibus egressi, primo in Flandrensi littore molientes, ab his qui in praesidio erant repulsi sunt. Deinde in ostio Sequanae similia tentantes, resistantibus sibi littoris custodibus, quinque suorum interfectis, recesserunt. Tandem in Aquitanico littore prosperis usi successibus, vico Burnad depopulato, cum ingenti praeda reversi sunt ad propria. ²Northmanni venientes in Frisiam, aliquam partem ex illa devastaverunt, homines quosdam occiderunt, quosdam captivos abduxerunt, partemque eius igni cremaverunt anno Domini 835, regnante Ludovico Augusto, Karoli Magni filio.

³Anno Domini 837. Northmanni in insula, quas Walacria dicitur, multos trucidaverunt, et aliquandiu inibi commorantes, censu exacto ad Dorastadum pervenerunt, et tributa similiter exegerunt. Quibus Lu-

dovicus imperator auditis, ad Noviomagum castrum properare non distulit. Cuius adventu Northmanni audito, continuo recesserunt.

⁴Anno Domini 840. Northmanni in quendam Frisiae partem irruentes, non parum incommodi nostris finibus intulerunt.

⁵Anno Domini 841. Northmanni ab oceano Euripo Rotumam irruentes, rapinis, ferro, ignique bacchantes, monachos populamque caedibus vel captivitate deleverunt: et omnia templa et loca flumini Sequanae adhaerentia depopulati sunt, et multis acceptis pecuniis recesserunt.

⁶Anno Domini 843. Northmanni urbem Namnetum aggressi, interfectis episcopo, et multis clericorum atque laicorum, sexusque promiscui, depraedatis civitate, inferioris Aquitaniae partes adoriuntur. Ac postremum insulam quandam ingressi, hiemare decreverunt.

¹) quae sequuntur, ex annalibus Bertin. a. 820 fluserunt. ²) ibid. a. 839. ³) ibid. a. 841. ⁴) ib. a. 843.

⁵) reperiuntur in ann. Bert. a. 834. ⁶) ibid. a. 837.

⁷ Anno Domini 844. Northmanni in Britanniam insulam, quam Anglo-Saxones incolunt, impetentes, triduo pugnando victores effecti, praedas, rapinas, necesse facientes, terra pro libitu potiti sunt.

⁸ Anno Domini 845. Northmannorum rex Roricus sexcentas naves per Albim fluvium in Germaniam adversus Ludovicum dirigit. Quibus Saxones occurrentes, commisso praelio, Domini nostri Iesu Christi auxilio victores efficiuntur. Unde digressi, Slavorum quendam impetant et capiunt civitatem. Anno eodem Northmanni alveo Sequanae remense maria repetunt, cuncta maris loca finitima diripiunt, vastant, atque incendiis concremant. Demum, cum a quodam monasterio nomine Sithiu direpto, incensoque, oneratis navibus repedarent, ita divino iudicio vel tenebris caecati, vel insania sunt percubi, ut vix perpauci evaderent, qui Dei omnipotentis iram caeteris nunciarent. Unde commotus animo rex eorum Roricus, ad Ludovicum regem legatos pacis gratia destinavit, ca²⁰ p²⁰titivatem absolvere, thesaurosque paratos provinciae restituere.

⁹ Anno Domini 846. pyrratas Danorum Fresiam adentes, provincias et ecclesias vastaverunt, et populum in eis occiderunt. Quod audientes Flandrenses, vicinarum²⁵ urbium pontifices et abbates, cum sanctorum suorum reliquiis ad sanctum venerunt Audomaram, quia muro valido et turribus atrium eius divina providentia munipum erat. Isti sunt sancti, qui propter persecutionem illam pervenerunt ad idem castrum: sancti, Bavo, Wandregisilus, Ausbertus, Vulfrannus, Warvulphus, Piatius, Bainus, Winocus, et Austrebera virgo; et quadraginta annis eorum aliqui ibi permanserunt.

Eodem anno Northmanni Frisiam adentes, recepto pro libitu censu, pugnando quoque victores effecti, provincia potiuntur.

¹⁰ Eodem etiam anno inferioris Galliae, quam Brittones incolunt, fines adentes, ter cum eisdem bellantes superant. Scotti a Northmannis per annos plurimos tributarii efficiuntur: insulis circumquaque³⁰ positis nullo resistente potiti immorantur.

¹¹ Anno Domini 848. Northmanni Burdegalam Aquitaniae ludanis prodentibus captam, depopulatamque incendunt. Deinde Metallam vicam populantes, incendunt. Scotti super Northmannos irruentes, auxilio Dei victores, eos a suis finibus propellunt. Unde rex Scottorum ad Karolum pacis et amicitiae gratia legatos cum muneribus mittit, viam sibi petendi Romam concedi deposcens.

¹² Eodem anno Northmanni Petrocorium Aquitaniae civitatem populantes incendunt, atque impune ad naves remeant.

¹³ Anno Domini 850. Northmanni Fresiam et Batavos populantur, et in oppido Gandavo venientes, sancti Bavoris monasterium incendunt. Deinde Rotumum, et usque Belvacum pedestri itinere pervenerunt. Qua incensa, cum redirent, intercepti a nostris, et aliqua ex parte profligati sunt.

¹⁴ Anno Domini 852. Northmanni 252 navibus Frisiam adent, acceptisque multis, prout ipsi statuerunt, ad alia divertunt.

¹⁵ Anno Domini 853. Northmanni mense Iulio, relicta Sequana, Ligerim adentes, Namnetim urbem, et monasterium sancti Florentii, ac vicina loca populantur. Deinde a Namnetibus superiora petentes, 6 Idus Novembris urbem Turonicam adent, atque incendunt, cum ecclesia sancti Martini, et ceteris adiacentibus locis. Sed quia evidenti certitudine hoc praescitum fuerat, corpus beati Martini ad Cormaricum monasterium eius ecclesiae, et inde ad civitatem Aurelianorum transportatum est.

¹⁶ Eodem anno Northmanni inter se praelio dimi-

cantes, adeo certatione obstinatissima bacchati sunt, ut Oricho rege, et ceteris cum eo interfectis regibus, pene omnis nobilitas interierit. Tunc Ligere insistentes, denuo civitatem Andegavorum incendio concremant.

¹⁷ deinde Burdegalam.

¹⁸ Anno Domini 855. Northmanni Ligerim ingressi, relictiis navibus, pedestri itinere urbem Pictavorum adire molliuntur. Sed occurrentibus Aquitanis, adeo afflicti sunt, ut ultra 300. pauci evaserint.

¹⁹ Eodem anno 14. Kal. Maii Northmanni civitatem Aurelianensium adent, praedantur, et impune revertuntur. Et mediante Augusto Sequanais ingrediuntur, et vastatis direptisque ex utraque parte fluminis civitatibus atque villis, locum, qui dicitur Fossa-Givaldi, Sequanae contiguum, stationique congruum deligunt: ubi hiemem quieti transigunt.

²⁰ Anno Domini 857. 5. Kal. Januarii Northmanni Lutetiam Parisiorum invadunt, atque incendio tradunt: basilicam sancti Petri et sanctas Genovesae incendunt, et ceteras omnes praeter domum sancti Stephani, et ecclesiam sancti Vincentii et sancti Germani, praeterque ecclesiam sancti Dionysii; pro quibus tantummodo, ne incenderentur, multa solidorum summa soluta est.

²¹ Ludovicum abbatem sancti Dionysii capiunt. Deinde Saxoniam aggrediuntur, sed viriliter repelluntur.

²² Anno Domini 859. Northmanni Scaldam fluvium transeuntes, loca populantur undique. At vulgus promiscuum inter Sequanam et Ligerim inter se coniurans, adversus eos in Sequana consistentes fortiter resistit. Sed quia incaute sumpta est eorum coniuratio, a potentioribus nostris facile interficiuntur. Eo anno Northmanni inter Hispaniam et Africam navigantes, ingrediuntur Rodanum, depopulatisque civitatibus ac monasteriis, in insula, quae Camarias dicitur, venerunt. Anno etiam eodem monasterium sancti Walterici, Samarobrivam Ambianorum civitatem, aliasque circumquaque loca rapinis et incendiis vastant. Postea insulam Reni Fetavum similis furoris invadunt. Demum Noviomum civitatem noctu ingressi, Immonem episcopum cum aliis nobilibus tam clericis quam laicis capiunt: et civitate vastata secum abducunt, atque in itinere interficiunt.

²³ Anno Domini 860. Northmanni in Somma flumine consistentes, receptis obsidibus ad Anglos-Saxones navigant. A quibus repulsi, alias partes petunt. Illi vero, qui morabantur in Rodano, usque ad Valentianam civitatem, devastando omnia, perveniunt. Qua depradata, ad insulam, in qua sedes posuerant, redeunt. Deinde Italiam petunt, et Pisas civitatem, aliasque capiunt, atque devastant.

²⁴ Anno Domini 861. Northmanni Lutetiam Parisiorum, et ecclesiam sancti Vincentii martyris ac sancti Germani incendio tradunt. Negotiatores quoque per Sequanam navigio sursum fugientes insequuntur, et capiunt. Alii quoque Northmannorum Tervanensium pagum adent, et vastant, de Anglia revertentes. Deinde cum duce eorum Welando, cum 200 navibus per Sequanam ascendunt, et castellum in insula, quae Oscellus dicitur, obsident. Ad quorum obsidentium videlicet locarium, quinque millia libras argenti, cum animalium atque annonae summa non modica, de regno suo, ne depraderetur, exigi Karolus praecipit.

²⁵ Anno Domini 864. Northmanni mense Ianuario per Renum versus Coloniam navigio ascendunt, et Dorrestato depopulato villa, ad quam Frisii confugerant, occisis multis Frisonum negotiatoribus, et capta populi multitudine, usque ad quandam insulam secus castel-

7) ann. Bertin. a. 844. 8) ibid. a. 845. 9) ibid. a. 846. 10) ibid. a. 847. 11) ib. a. 848. 12) ibid. a. 849. 13) ibid. a. 851. 14) ib. a. 852. 15) ib. a. 853. 16) ib. a. 854. 17) ib. a. 855. 18) ib. a. 855. 19) ibid. a. 856. 20) ib. a. 857. 21) ib. a. 858. 22) ib. a. 859. 23) ib. a. 860. 24) ib. a. 862. 25) ib. a. 863.

*al. in-
epte

*al. Sa-
maro-
brivam
*al. Me-
tallum

lum Novesium perveniunt: sed consilio accepto, sicut accesserant recedunt.

²⁶ Anno Domini 865. Northmanni residentes in Ligeri cum magno impetu, faciente divino iudicio, usque ad monasterium sancti Benedicti, quod Floriacus dicitur, navigant, et incendunt illud: et in revertendo, Aurelianis civitatem et ecclesiam cremaverunt, praeter ecclesiam sanctae Crucis, quam flamma, cum inibi multum laboratum a Northmannis fuerit, vorare non potuit. Sicque per annis alveum descendentes, et vicina quaeque depopulantes, ad stationem reversi sunt. Deinde Pictavum civitatem incendunt, et ad naves redeunt.

²⁷ Anno Domini 869. Karolus cum Northmannia in quatuor millium libris argenti ad pensam eorum paciscitur: et indicta per regnum suum collectione ad idem exsolvendum tributum, de unoquoque manso ingenuili exiguntur sex denarii, et de servili tres, et de accolis unus, et de duobus hospitibus unus, et decima de omnibus quae negotiatores videbantur habere. Sed et a presbyteris secundum quod unusquisque habuit, vectigal exigitur; et herbanni de omnibus Francis accipiuntur. Inde de unoquoque manso tam ingenuili quam et servili unus denarius sumitur, et demum per duas vices iuxta quod unusquisque regni primorum de honoribus habuit, coniectum tam in argento quam in vino ad pensum, quod ipsis Northmannis pactum fuerat, persolvendum contulit. Praeterea quoque et mancipia a Northmannis praedata, quae post pactum ab eis fugerant, aut reddita, aut secundum eorum placitum redempta fuerunt. Et si aliqui de Northmannis occisus fuit, quaesitum praecium pro eo est exsolutum. Anno eodem, mense Iulio, Northmanni mare intrant, et pars quaedam ex ipsis ad Italiam rediit. Northmanni vero commixti Brittonibus circiter 400, de Ligeri cum caballis egressi, Cinomannis civitatem adeunt. Qua de praedata, in regressu suo usque ad locum, qui dicitur Brieserta*, veniunt; ubi Robertum et Ragnulphum, Godefridum quoque et Henricum comites, cum valida manu armatorum, si Deus cum eis esset, offendunt. Et conserto praelio, Robertus occiditur, Ragnulphus vulneratus postea mortuus est. Deinde Henrico sauciato, et aliis quibusdam occisis, ceteri quique ad sua discedunt. Et quoniam Ragnulphus et Robertus de praecedentium se vindicta, qui contra suum ordinem, alter abbatiam sancti Hilarii, alter abbatiam sancti Martini praesumpserat, castigari noluerunt, in se ultionem sentire meruerunt.

²⁸ Anno Domini 870. Hago abba et Gaufridus cum trans-Sequanis confingentes cum Northmannis in Ligeri residentibus, sexaginta inde interfecerunt, et capientes quendam apostatam monachum, qui se Northmannis contulerat, et nimis christianis infestus erat, decollari fecerunt. Tunc Northmanni multam summam argenti, frumenti quoque et vini, et animalium, ab incolis terrae ipsius quaesierunt, ut cum eis pacem facerent.

²⁹ Anno Domini 879. Ludovicus frater Karolomanni contra Northmannos, qui Corbeiae monasterium, et Ambianis civitatem, aliaque sancta loca occupaverant, obviam perrexit: et castello firmato, apud Compendium nativitatem Domini et saeptum pascha celebra-

* al. Lau-ctum.

³⁰ Anno Domini 880. Northmanni incendiis et devastationibus inhiantes, sanguinem humanum sitientes, ad interitum et perditionem regni mense Novembrio in Gandavo monasterio sedem sibi ad hiemandum statuunt. Et mense Decembrio corpus sancti Vedasti Vallis supra Summam in villa sua defertur.

³¹ Northmanni deinde Tornacum civitatem, et omnia monasteria supra Scaldis fluvium ferro et igni devastant, interfectis accolis terrae atque captivatis.

Deinde sedem sibi mutaverunt, et Corriaco castrum ad hiemandum construant. Indeque Menapios et Suevos usque ad infernacionem deleverunt, quia valde illis infesti erant, omnemque terram iuxta flumina consumpserunt.

³² Anno Dominicae incarnationis 881. 7. Kal. Ianuarii Northmanni Sithu oppidum ingressi cum infinita multitudine, ipsum oppidum cum ecclesiis igne cremaverunt, excepta sancti Audomari ecclesia, quae Dei providentia bene erat munita. At Northmanni interfectis omnibus, quos invenire poterant, omnem terram usque ad Summam pervagati sunt, et capta praedam infinita hominum et pecudum, recesserunt. Inde Cameracum ingressi, incendiis et occisionibus castrum destruunt: et monasterium sancti Gaugerici vastantes, cum praedam maxima ad castra reversi sunt. Deinde circa purificationem sanctae Mariae iterum moventes, per Tervennam iter arripiunt, et usque Centulam monasterium sancti Richarii, et sancti Walerici, et omnia loca circa mare, et monasteria, et vicus, deinde Ambianis civitatem, atque Corbeiam pervagantes, multos onusti praedis sine impedimento ad sua repedare castra. Postea circa sollempnitatem sancti Petri mense Februario Attrebatibus venerunt, omnesque quos ibi invenerunt interfecerunt. Interim Ludovicus rex gravi dolore contristatus, convocato exercitu praeparat se ad praelium. At Northmanni cum magno exercitu mense Iulio Summam fluvium transeunt, et vastando omnia usque Belvavorum civitatem perveniunt. Quibus rex obvius in pago Wiman, in villa que Sathulcurtis dicitur, commissum est praelium. Mox Northmanni fugam incunt, quos rex insecutus, gloriosissime de eis triumphavit. Tunc Northmanni per Gandavum redeunt, reparatis navibus, terra marique iter facientes, Mosam ingressi sunt, et in Haslac sedem firmant ad hiemandum. Eo tempore Ludovicus rex senior obiit.

³³ Anno Domini 882. Karolus frater eius Romanum perrexit, imperique dignitatem adeptus est. At australes Franci congregant exercitum contra Northmannos: sed statim terga vertunt; ibique Walo Metensis episcopus corrui. Quo finito, Northmanni famosissimum Aquisgranum palatium igne cremant, et monasteria, atque civitates, Treveris nobilissimam, et Coloniensem Agrippinam, palatia quoque regum, et villas, cum habitatoribus terrae interfectis, igne cremaverunt. Contra quos Karolus imperator exercitum congregans, eos in Haslac obsedit. Godefridus vero rex Northmannorum ad eum exiit. Cui imperator regnum Frisunum, quod olim Roricus rex Northmannorum tenuerat, dedit, coniugemque ei dedit Gislam filiam Lotharii regis, Northmannosque de regno suo abire fecit.

³⁴ Anno Domini 883. mense Octobrio Northmanni regnum Karolomanni atrociter devastantes, et per Terraciam iter agentes, Hisam transierunt. Quos Karolomannos insecutus, in Anab. comprehendit, commissaque praelio victor extitit. cecideruntque Northmanni circiter mille. Sed nil eos haec pugna perdonuit, sed ad naves conversi, omne regnum ferro et igne devastant: et ecclesias diruptis, et accolis terrae deletis, Viromandis pervenerunt, et ecclesiam sancti Quintini incenderunt, et ecclesiam sanctae Mariae in Attrebatibus civitate. Et Octobrio mense finiente, Lauctum* cum equitibus et peditibus, atque omni supellectili, veniunt. Naves quoque per Summam fluvium ingressae, regem cunctumque exercitum eius fugere compulerunt, atque Hisam fluvium transire fecerunt. Tunc Ambianis civitate ad hiemandum sibi sedem paraverunt. At Franci videntes Northmannorum res prospere in omnibus accrescere, quendam Danum Christianum nomine mittunt ad eos, qui caute cum eis de redemptione regni ageret. Ille vero Bellovagus venit,

26) ann. Bertin. a. 865. 27) *ibid.* a. 866. 28) *ibid.* a. 869. 29) *ibid.* a. 881. 30) *Ann. Vedastini* a. 879. 31) *ibid.* a. 880. 32) *ibid.* a. 882. 33) *ibid.* a. 882. 34) *ibid.* a. 882—884.

et ita Ambianis perrexit ad exercendum sibi iniunctum officium*. Northmanni interim non cessant captivare atque interficere populum christianum, atque ecclesias subvertere, destructis moeniis, et villis crematis*. Per omnes enim plateas iacebant cadavera clericorum et nobilium, ac mulierum, juvenum et lactantium. Non erat via vel locus, quo non iacerent mortui, et erat tribulatio omnibus, et dolor. Interim Francorum principes invito consilio Danam christianum, regique fidelem, Hoerici* nepotem, ad Northmannos mittunt, ut tributum acciperent, et de regno abirent. At Northmanni ad ultimum duodecim millia pondera argenti imposuerunt regi et Franci in tributum; et datis obsidibus adinvenim, aliquatenus coeperunt securi esse. Deinde Northmanni trans Scaldum venientes, praedas more solito capientes, cuncta devastant. Ecclesias, civitates, vicos, habitatores usque ad internecionem deleverunt. Post sanctum itaque pascha inchoatur tributum persolvi. Spoliantur ecclesiae, et ecclesiastica mancipia. Tandem soluto tributo, mense Octobrio finiente adunantur Franci, ut si Northmanni vellent fidem immutare, eis resisterent. Northmanni sua castra incendunt. Rex vero et Franci, Hisa transitio, lento eos insequuntur itinere. Northmanni autem iter agentes, Bononiam veniunt, et pars illorum mare transit, et pars altera Luvianum in regno quondam Lotharii, et castra ad hiemandum statuunt. Karломannus deinde venandi causa in Basui* silva veniens, dum aprum vellet percutere, quidam 30 eius Bertoldus nomine, cum eum vellet iuvare, casu regem in tibia vulneravit. Et accepto vulnere, septem diebus supervixit, atque in eodem loco defunctus est, anno aetatis suae 18, et sepultus in ecclesia sancti Dionysii.

35 *³⁵ Karolus imperator, Karломanno fratre mortuo venit usque Pontionum. Ibiq; Franci ad eum venientes, eius se subdiderunt imperio, et Karolus rediit in terram suam. Tunc Northmanni saevire coeperunt incendis, et occisionibus sitientes, populum christianum necant, ecclesias praedantur et subruunt. At Franci munitiones construunt, ut illis navale iter interdicant. Castrum statuunt super fluvium Hisam, in loco qui dicitur ad Pontem-Hisarae, quod Aletranno ad custodiendum committunt. Northmanni vero mense Novembrio Hisam ingressi, praedictum castrum obsidione 45 cingunt. Ii autem, qui in castro erant, pacem petunt, et vivos se abire postulant. Et datis ad invicem obsidibus, Aletrannus cum suis Belvagum petit. Northmanni vero castrum incenderunt, diripientes inibi reperta. Hac Northmanni patrata victoria Parisius adeunt; turrimque aggressi valde impugnant. At christiani viriliter eam defendunt. Et factum est praelium a mane usque ad vespem, noxque diremit praelium; atque ita Northmanni accurrunt ad ipsam 55 turrim, fitque gravis pugna usque ad solis occasum. Sed Northmanni multis suorum amissis ad naves redeunt, indeque sibi castrum statuunt adversus civitatem, eamque obsidione vallant. Deinde portam ipsius turris adeunt, ignemque supponunt. Et hi, qui intra erant, fracti vulneribus incendio capiuntur, atque in opprobrium christianorum diversis interficiuntur modis, atque in flumine praecipitantur, indeque ipsam turrim destruant. Post haec non cessant oppugnare civitatem. Gauzlinus vero episcopus, dum populum 65 sibi commissum iuvare vellet, cum Sigefrido, Northmannorum rege, amicitiam firmavit, ut per hoc civitas ab obsidione liberaretur. Quo facto, episcopus diem clausit extremum. Episcopo vero defuncto, Northmanni non cessant oppugnare civitatem. Quod 70 ut imperatori nunciatum est, accepto consilio venit Parisius cum manu valida, sed nil utile gessit; fecit enim consilium nimis miserum. Nam utrumque, et

civitatis redemptio Northmannis promissa est, et data, et via sine impedimento attributa. Imperator autem via, qua venerat, regreditur; et Sigefridus, Northmannorum rex, Hisam fluvium ingressus, terra et aqua iter faciens post eum cum suis, omnia ferro vastabat et igne. Quod cum imperator cognovisset, festinus rediit in terram suam. Post haec Sigefridus famosissimam ecclesiam sancti Medardi igne cremavit, et palatia regis, interfectis et captivatis terrae incolis. Northmanni vero, qui per Sequanam ascenderant a Parisius, cum omni exercitu, suppellectili, et navibus, Hionam fluvium ingressi, Senonas civitatem obsederunt. Sed Ewardus* archiepiscopus ipsius civitatis statim cum eis de ereptione ipsius civitatis agere coepit, et obtinuit quod voluit anno Domini 886.

³⁶ Anno Domini 887. Sigefridus rex Northmannorum verno finiente in Sequanam rediit, agens solita et circa autumnai tempora Frisiam petit, ibique interfectus est. Northmanni vero Parisius regressi propter tributum ab imperatore promissum, receperunt illud. Post Maternam fluvium ingressi, Gauzaco sibi castra statuunt. Franci vero australes videntes imperatoris vires ad regendum imperium invalidas, eiecit eo de regno, Arnulfum filium Karломanni, qui eius erat nepos, in regni solio ponunt. Tunc Northmanni omnia loca versus Mosam more solito, partemque Burgundiae devastarunt, et igne concremarunt, anno Domini 887.

³⁷ Anno Domini 888. Odoni, regi Francorum, per Dei misericordiam inopinata contigit victoria. Nam die nativitatis sancti Ioannis baptistae cum parvo exercitu Northmannorum exercitui obviam super fluvium Axonam; commissoque praelio, mox victor extitit. Quae victoria non modicam illi gloriam contulit. Post, ab Arnulpho imperatore convocatur ad placitum. Statuto itaque die, Odo rex suorum fretus auxilio Wormaciam venit, et honorifice ab Arnulpho imperatore susceptus, facti sunt amici, et remisit eum cum honore in regnum suum. Interim Northmanni Meldis civitatem obsidione vallant, machinis instruant, egerem comportant ad capiendam urbem. Cumque obsidione et fame attenuati, mortibus etiam suorum afflicti, cernerent ex nulla parte sibi affuturum auxilium, cum Northmannis egerunt, ut donata civitate vivi inerentur abire. Reserantur portae, fit via christianis ut egredierentur, delegatis his qui eos quo vellent ducerent. Cumque annum Maternam transissent, Northmanni eos insecuti, comprehenderunt episcopum cum omni populo. Indeque reversi, civitatem incenderunt, murosque quantum placuit destruxerunt, atque ibi morati sunt usque mensem prope Novembrem. Circa vero autumnai tempora Odo rex congregato exercitu venit Parisius, ibique castra metatus est prope civitatem, ne iterum obsideretur. Northmanni vero per Maternam in Sequanam regressi, indeque navigantes, et iter per terram faciente, Lunam ingressi, circa 80 eius littora sedem sibi statuerunt. Circa autumnai tempora Parisius regressi sunt. Contra quos Odo rex venit, et nunciis intercurrentibus, munerati ab eo, reversi a Parisius, relicta Sequana, per mare navale iter, atque pedestre et equestre agentes, in territorio Constantiae civitatis circa castra sancti Laudi sedem sibi faciunt, ipsumque castrum impugnare non cessant, anno Domini 889.

*³⁸ Anno Domini 890. Laudi castrum, interfectis habitatoribus, funditus terrae cosequatam. Northmanni in festivitate omnium sanctorum Hisam ingressi, Noviomagum petunt. Odo vero rex adunato exercitu super Hisae littora resedit, ne regnum libere devastarent. Northmanni vero, qui Noviomagum erant, moventes exercitum usque Mosam, omnem terram pervagati sunt. Scaldumque transeuntes rex Odo insecutus est;

35) Ann. Vedastini a. 885. 36) ibid. a. 887. 37) ibid. a. 888. 38) ibid. a. 890.

*Luvac comprehenditque eos super Galtheram, sed non ita ut
no voluit. Nam dispersi per silvas evasere, atque ad sua
castra reversi sunt. Circa autem autumnii tempora,
relicto Noviomo, maritima petiere loca, ibique toto
*Rollo aestivo tempore morati sunt. Indeque revertentes,
Mosam ingressi sunt. Quod audiens Arnulphus rex ve-
lociter occurrit, eosque usque trans Scaldum, et prope
Attrebatum insecutus est; sed eos non comprehen-
dit, indeque rediit in regnum suum. Northmanni ve-
ro, qui Noviomo hiemaverant, mense Novembrio pe-
tunt iter, et Ambianis sedem sibi firmaverunt. Arnul-
phus autem rex adunato exercitu, venit adversus
Northmannos, et Deo protegente ipsum cepit castrum,
interfecta Northmannorum multitudine: atque hac po-
tita victoria, rediit in regnum suum. Northmanni
vero, qui huc illucque dispersi erant, in eodem loco
iterum castrum statuunt. Odo autem rex congregato
exercitu, Ambianis pergit. Sed nihil ibi prospere egit.
Verum post hoc in pago Vermandense, ob neglectum
custodum, superveniunt Northmanni, eumque fugere
coegerunt.

*eo
quod
de par-
tibus
squi-
louis
vene-
rant.

39) *Ann. Vedast.* a. 892. 40) *ibid.* a. 895. 41) *ibid.* a. 896. 42) *ibid.* a. 897.

**Anno Domini 891. Northmanni a Luano* re-
gressi, videntes omne regnum fame atteri, relicta
Francia tempore autumnii mare transierunt.

**Anno Domini 895. Northmanni iterum cum du-
ce eorum, qui Rodo* dictus est nomine, rursus Se-
quanam ingressi, iam multiplicati, ante nativitatem
Domini Hisam intrantes, Cauciaci sibi sedem nullo re-
sistente firmaverunt.

**et in multitudine gravi regni provincias ferro
et igne devastantes,

**Aquitaniae partibus inferuntur, atque monete-
ria, castris eversis, et interfectis habitatoribus, peni-
tus deleverunt. Post haec autem rex Karolus Simplex
cum exercitu parvo, Northmannis a praeda reverten-
tibus, in pago Witmas, aliquibus suorum interfectis,
plurimisque vulneratis, insecutus est. Northmanni ve-
ro timentes more solito, ad castra redierunt.

Postea Karolus Simplex Rodoni Neustriam tradidit,
quam Northmanniam Northmanni vocaverunt, eo quod
de Nortvegia egressi essent.

REGINONIS CHRONICON.

Regino, si annalibus Prumiensibus saeculo decimo sexto conscriptis fides, nobilibus parentibus Altrepii ad Rhenum natus, inde ab anno 892 Prumiensis in Arduenna monasterii regimen tenuit. Quo, aemulis agentibus ut ipse conqueritur, destitutus, anno 899 Richarium, fratrem Gerhardi et Mathfridi, potentissimorum in Lotharingia comitum, „invidiosum sui negotii successorem sustinuit,“ et reliquo vitae in monasterio sancti Maximini prope muros Trevericae urbis exacto, ibi etiam diem supremum obiit. Lapis eius sepulcralis una cum pedo fracto a. 1581 repertus, inscriptis elegis, licet valde mutilatis, annum obitus 915 indicare videtur:

..... FESSA REGINONIS CONTINET OSSA .
ABBAS EGREGIUS . PRAEFUIT IPSE PIUS .
COENOBIO QUONDAM PRUMIENSI MORIBUS ALMIS
POSTQUAM .....

... O DCCCCXV.

Otium quo ultimis vitae annis fruebatur, conscribendis tum chronicis, tum ex iussu Rathodi, Trevirorum archiepiscopi, libris duobus de ecclesiasticis disciplinis et religione christiana, atque epistolae de harmonica institutione ad eundem Rathodum, lectionario totius anni praefixae, impendit. Et haec quidem nondum luci data est; libros de ecclesiastica disciplina, quorum prior de rebus et personis ecclesiasticis, alter de vita et conversatione laicorum agit, post Ioachimium Hildebrandum Stephanus Baluzius Parisiis a. 1671 edidit; chronicorum libri, una cum anonymi continuatione usque ad a. 967, saepius typis dati sunt, quod eos historiae illustrandae multum conferre dudum omnibus persuasum esset. Quibus tamen paulo diligentius inspectis, maximam eorum partem nullam legentibus utilitatem adferre fateamur necesse est. Nam liber primus, Bedae chronico de sex aetatibus mundi velut fundamento suo superstructus, in rebus enarrandis nihil fere nisi ipsa fontium verba sententiasque profert. Exscribuntur in eo praeter Bedam martyrologium aliquod antiquum aut vitae sanctorum, tum Gesta regum Francorum, Pauli Diaconi historia Langobardorum, Gesta pontificum Romanorum, Gesta Dagoberti, Vitae sanctorum Goaris et Lamberti; sub finem etiam libri,

dum Bedae chronicon rebus in temporum ordinem redigendis non amplius sufficeret, annis Karoli maioris domus 4, 5, 10, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 26, annales Petaviani adhibiti sunt. In libro secundo triplex scribendi genus distinguas. Annis 741—814 auctor analibus Laurissensibus innixus, praeter ea quae inde desumpsit et haud raro corruptit¹, Clausulam de Pippini regis consecratione², et annis 746 et 753 quaedam „ex narratione seniorum audita“ in rem suam vocavit, quae, dubiae licet fidei, serioris tamen aevi scriptoribus placuerunt; annis 814—870 rerum gestarum ordinem in tantum pervertit, ut omnia ea non monumentis, sed, quas ipse fontem suum esse confitetur, „patrum relationibus“ et memoriae non satis fidae deberi pateat. Annis tantum 829, 847, 851, 860, necrologium monasterii sui, et in causa Hlotharii et Theutbergae enarranda collectionem aliquam epistolarum, qualem hodieque Treveris superesse V. Cl. Wytttenbachius refert³, consuluisse videtur. Denique post annum 870 ipse, non indiligens temporis sui spectator, plurima alias incognita memoriae servavit; nec tamen vel in iis fieri potuit, ut quidquid suo anno adsignaret, quum totum opus post annum demum 900⁴ inchoaverit. Absolvit illud anno 907, antequam nuntius de Alani, Brittonum regis, obitu⁵ in Germaniam perferretur; praefationem ad Adalberonem, Augustensem episcopum, initio anni 908, Burchardo Thuringorum duce nondum defuncto⁶, addidisse videtur.

Iam igitur, qualis et in quibus Reginoni auctoritas tribuenda sit, diiudicari potest. Quae ex aliis hausit, non apud eum sed in fontibus ipsis requiras; reliqua quo propius ad annum 900 accedunt, eo maiorem fidem merentur; auctorem vero consulto nunquam veritatem adulterasse, tota operis ratio, et ea quae annis 892 et 899 de se ipso profitetur, persuadent.

Annos ab incarnatione Domini numerat, qua tamen voce hic diem nativitatis intelligi, et annum a die 25. Decembris inchoari, annis 34, 888 et 892 inter se collatis, extra dubitationem venit.

Opus posterioris aevi hominibus ita se acceptum reddidit, ut non solum eodem iam saeculo continuatorem nancisceretur et ab annalista Mettensi totum fere transcriberetur, sed postea quoque a principibus historicorum, Hermanno Contracto, Sigeberto Gemblacensi et Ottone Frisingensi, in rem suam versum sit. Praeterea in Gesta Treverorum narratio de Treverorum eversione a. 882, plura in Chronographum

1) e. g. anno 796 „Iringum gentis Avarorum principem;“ a. 799 civitatis quae dicitur Oscacavis; a. 803 Calistus et Candidatus; a. 806 Geta patricius; a. 808 rex Nordandibrorum; a. 810 transitu Reno in loco qui Lippa dicitur; et plura eiusmodi. 2) Bouq. T. V. pag. 9. 10. 3) Archiv etc. T. III. p. 377. 380. 4) post Zueniboldi Lotharingorum regis obitum; cf. a. 888

narrationem de Ruodolfo rege; fortasse et post annum 901, cui Ungarorum irruptio in Italiam, quae iam anno 900 contigerat, adscribitur. 5) cf. chron. a. 874. „Alanus qui et hanc (Britanniam) strenue hactenus gubernat.“ 6) cf. chron. a. 892 „ducatus . . . Burchardo comiti committitur, qui eum hactenus strenue gubernat“ et praefationem.

*Saxonem et Hugonem Flaviniacensem, multo tamen plurima in An-
nalistam Saxonem inde derivata sunt. Quae omnia quantum ad re-
stituendum Reginonis textum conducant, neminem fugiet. Maiori-
bus tamen eam in rem subsidiis usus sum, dum mihi et codices Regi-
nonis antiquos, aut sociorum nostrorum studio repertos aut Societa-
tis impensis cum editis collatos, consulere licuit. Novae igitur edi-
tioni inservierunt:*

1. *Codex bibliothecae publicae civitatis Scahusanae, membrana-
ceus in 4°. saeculi X. vel XI, a beatae memoriae Itnero, Serenissimi
Magni Ducis Badensis consiliario intimo, quem, dum viveret, inter
ardentissimos operis nostri promotores habuimus, detectus, et a V.
Cl. Carolo Dunge, eiusdem Principis tabulario praefecto, a. 1821
diligentissime cum editis collatus est. Plus quam quadraginta scri-
bis, quorum nonnulli scripturae pulchritudine excellant, deberi,
V. Cl. tradit. Eum omnium quorum usus mihi obvenit, optimum
esse perspexi. Ad quem proxime accedit*

2. *Codex bibliothecae aulicae Carlsruhanae, membranaceus in
8°. maiori, foliorum 88, saeculo undecimo exaratus. Detexit eum et
diligentissimam collationem a se confectam ultro Societati obtulit V.
Cl. Molterus, Serenissimi Magni Ducis Badensis e consiliariis, et bi-
bliothecae Carlsruhanae praefectus. Codex, inscriptione ad calcem
eius teste, olim Alberti (ni fallor) cuiusdam de Kneringen fuisse vide-
tur. Primae lineae ante verba et totius philosophiae studiis deleta sunt;
continuatio nulla adiecta. Folium unum annorum 901 et 902 histo-
riam continens excidit; tota quoque annorum 773—794 narratio in-
de a verbis Tunc rex castra posuit ad easdem clusas usque Cum vero au-
dissent loco suo deest, ita tamen, ut inter verba anni 801 Huius factio-
nis fuere principes et initium anni sequentis omnia quae apud Regino-
nem inde a verbis a. 783 Post haec (eodem anno) obiit Bertrada usque
ad exitum anni 795 leguntur, inserta sint.*

3. *Codex olim monasterii Prumiensis, iam vero bibliothecae pu-
blicae Trevirensis, membranaceus in 4°. minori, qui post Reginonem
octo priora Thegani capitula, Einhardi vitam Karoli atque annales,
et tum demum reliqua Thegani capita continet. In fine inscriptionem
veterem praefert: Anno dominice incarnationis MLXXXIII. scriptum est
hoc volumen ab Arnolde scolari praecipiente domno Wolframmo pio ac vene-
rabili abbate Prumiensis cenobii. Totius codicis collatio Viro Cl. Wyt-
tenbachio debetur, cuius observationem de variis libri fatis legere iu-
vabit. „Codex Ms. a me collatus, a quodam Prumiensis coenobii
„monacho, anno 1084 est exaratus, sed, nescio quo casu, pervenit
„ad manus cuiusdam prioris coenobii Epternacensis saeculo decimo
„sexto. Iste prior, Pater Henricus, ad instantiam et diligentem pe-
„titionem Petri Uren, Pastoris in Sefferen, Treveris in monasterio S.
„Maximini factam, transmisit rursus Prumiam anno 1582. Sed*

„postmodum ad multorum iterum manus successu temporis pertran-
 „siit; sic quoque Societatis Iesu collegio tum in Trevirensis historiae
 „curam incumbenti anno 1589 ab archiepiscopo Ioanne concessum fuit
 „hoc exemplar Ms., donec tandem ad Prumiensem bibliothecam, ut
 „verum propriumque dominum, ultimo sit reportatum anno 1604.
 „Nostris temporibus a quodam monacho Prumiensis abbatiae con-
 „servabatur; quo mortuo, ad meum anno 1820 pertransiit usum.“
 Codex ab imperitis pro autographo habitus, quamvis bonae certe no-
 tae, tamen ne descriptus quidem ex autographo est, sed una cum
 Scaflhusano et Carlsruhano ex codice iam aliquot locis corrupto flu-
 xit, cuius etiam lacunas explere Arnoldus monachus conatus est.
 Qui tres codices ut in aliis plurimis, ita in eo praecipue consentiunt,
 quod nullus eorum continuationem aliquam post annum 906, aut an-
 no 892 sententiam illam „in quo tamen non diutius immoratus, aemulis
 agentibus, Richarium, fratrem Gerhardi et Mathfridi, invidiosum mei negotii
 successorem sustinui“ exhibeat; eam igitur in reliquis quoque codicibus
 qui nonnisi ad annum 906 porrigantur, deesse existimem; quum econ-
 tra codices ultra annum 906 producti quotquot mihi innotuerint, il-
 la sententia servata, proxime sequentem „Haec de retroactis causis
 transcursisque temporibus . . . adversantium calumniosam querelam“ omit-
 tant.

3b. Praeter hos codicem cui continuatio desit, Cantabrigiae in
 collegio Clarohallensi adservari, ex Gattereri libro „historische Bi-
 bliothek“ T. X. p. 251. didici, cuius tamen compos fieri nequivi.

4. Annales Mettenses, saeculo X. aut XI. compilati, Prumiensia
 omnia ideoque et utramque illam sententiam omittunt; quum tamen
 iis locis quibus tres codices memorati a reliquis dissentiunt, ad illo-
 rum lectionem propius accedant, ex codice cui continuatio non ad-
 iecta esset fluxisse censendi sunt.

5. Editiones Reginonis omnes principi anno 1521 impressae inni-
 tuntur. Ea et continuationem et utramque sententiam quarum al-
 teram in codicibus semper deesse monui, exhibet; quare primo editori
 duos codices, unum continuatione destitutum, alterum eadem auctum
 ad manus fuisse existimem. a) Prima igitur vice Reginonis opus
 curante Sebastiano de Rotenhan „ope Ioannis Huttichii obiter re-
 cognitum“ Moguntiae mense Augusto anni 1521 hoc titulo praefixo
 prodit: Reginonis monachi Prumiensis annales, non tam de Augustorum vi-
 tis, quam aliorum Germanorum gestis et docte et compendiose disserentes, an-
 te sexingentos fere annos editi. Habentur in eo Reginonis effigies et ar-
 ma gentilitia, Rotenhanii ingenio debita, quae hodie lectorum nulli
 desiderium sui moveant. Editores aut codices vitiosiores nacti erant aut
 aut legendi minus periti fuerunt; de subsidiis tamen suis ne verbum
 quidem fecerunt. Nec b) Simon Schardius, quum Rotenhanii librum
 Chronographis suis quatuor anno 1566 insereret, novas ei curas ad-

Reginonis chronicon

1. ex cod. reg. Paris. nro. 5016. fol. 1. r.

INCIPIT PREFATIO OPERIS
SEQUENTIS

Excellētissimū ingenē & tiorū
philosophie studij multipliciter insignitū ..
domno adalberon epō. regino. quāvis omnium
xpīcolarū exercitū. ur̄ tam sublimem in
omnib; deuotissimū. fidelia mandata. oratio
nū obsequia. Chronica quā de n̄ris et antecess
sorum n̄rorū temporib; literis cōprehendi.
ur̄ singulari prudentia examinanda. trans
misi. ut ur̄o p̄p̄rii iudicio. aut approbet.
aut conderat. Quā in duob; libellis distina

2. ex cod. reg. Paris. nro. 5017. fol.

INCIPIT PRÆFATIO OPERIS SUBSEQUENTIS

Excellētissimū ingenū & vorū philosophie studij
multipliciter insignitū. domno adalberon epō. regino
quāvis omnium xpīcolarū exercitū. ur̄ tamen
sublimem in omnib; deuotissimū. fidelia mandata.
orationū obsequia. Chronica quā de n̄ris & antecess
sorum n̄rorū temporib; literis cōprehendi. ur̄
singulari prudentie examinanda. in omnib; ut ur̄o

3. ex cod. reg. Paris. nro. 5922. fol. 204. b

INCIPIT PRÆFATIO OPERIS

SEQUENTIS

Excellētissimi ingenū & vorū philosophie stu
dij multipliciter insignitū. domno adalbero
n epō regino quāvis omnium xpīcolarū exercitū.
ur̄, tamen sublimem in omnib; deuotissimū. fidelia
orationū obsequia. Chronica quā de n̄ris & antecess
sorum n̄rorū temporib; literis cōprehendi. ur̄ singulari pruden

M. H. Parisius

hibuit, sed vel in titulo Rotenhaniano vocem sexingentos intactam reliquit. c) Eadem fere incuria editio princeps Tomo I. Scriptorum Germanicorum Pistorii, qui Francofurti annis 1584 et iterum 1609 prodiiit, recepta est. d) Editio Argentoratensis, anno 1609 sumptibus Lazari Zetzneri bibliopolae instituta, locis aliquot ope codicis eiusdam aut Carlsruhani aut Carlsruhano proximi correctata est. e) Pistoriana tertia Ratisbonae a. 1726 a Burcardo Gotthelff Struvio annotationibus quidem adornata, et ope Pauli Diaconi, Annalistarum Mettensis et Saxonis nonnunquam emendata, vitiis tamen scatet, ita ut nec corrigendo nec illustrando textui multum conduxerit. Meliores certe observationes Bouquetus Annalistsae Mettensi subiecit, quem Reginonis loco collectioni suae inserendum statuerat.

6. Omnes Reginonis codices in quibus et continuatio aliqua reperitur, cum sententiis nonnullis, tum verborum positione ita haud dubie inter se consentiunt, ut eos eiusdem originis esse dubitari nequeat. Quos inter codex bibliothecae regiae Parisiensis numero 5016 signatus, propter maiorem cum praecedentibus affinitatem praecipuum fere locum obtinet. Est membranaceus in folio, saeculi XI, et olim ad monasterium S. Mariae Ottenburgensis, Moguntinae dioecesis, pertinuisse videtur.⁷ Scripturae specimen, quaecumque ad nos pervenit, in tabula operi adiecta dedimus. Continuationem usque ad illa anni 939 verba „Caprimontem obsidione“ sententia nondum expleta producit. Quibus cum et in codice Reginonis Murensi et in tribus qui inde fluxerunt, Engelbergensi, Einsidlensi saeculi XIV, et Augsburgensi Hermann Contracti chronicon adnectatur⁸, eos omnes a Parisiensi originem traxisse opinor. Codex Parisiensis Societatis impensis cum editis collatus est, non tamen ea diligentia, quae minoribus etiam immorari debuisset.

7. Contra codices quinque in Austria adservatos summa cum diligentia, in usus nostros vertit D. Iosephus Pirsner, Ictus Carniolensis. Quorum primo loco nominandus venit, qui in bibliotheca palatina Vindobonensi inter historicos profanos numero 332 signatur. Est membranaceus in folio, saeculo XI. exeunte scriptus, fuitque olim monasterii Admontensis in Styria, quare ex codice aliquo Salisburgensi fluxisse fortasse putandus est. Praeter Reginonem continet Theganum et Victoris historiam persecutionis Vandalicae; scripturae specimen Thegani editioni adiucietur. Scriptor ubique fere loco ti ante vocalem ei recepit; e. g. ocium, accio, licium, succedencium, tum arnulfus, haistulfus et ruodolfus (non arnulfus, aistulfus et rudolphus), adhulterium et adulterium, adhulescens, adulescens et adulescens, iohannes, habundare, actenus (raro hactenus), hac et hubi (raro ac = et, ubi), ugo (raro hugo), hlo-

7) cf. Mabillonii Annales Bened. T. III. p. 328. p. 762; Placidi Braun Notitiam Codicum Mss.
8) cf. Prodrum Germaniae Sacrae p. VIII, IX, monasterii SS. Ulrici et Aefrae p. 110.
XIV; Archiv der Gesellschaft etc. T. III. et V.

tharius, hludowicus, michahel, hostis, et lotharius, ludowicus, michael, ostis; exortari, pascha et pasca; nichil et nihil; tum aetiam, aeciam, etiam et eciam, poene et pene, equus et aequus, coepit et cepit eadem significatione, aeclesia et ecclesia, fresia, fresones, sterelitas, longobardi (*raro langobardi*); nicoforus; eclypsis, paralisis, dionisius, hierosolima, scithia, stilus, elemosina, silva et sylva; radisbona et radasbona, traicere, proicere; belua, milia, litus, litterae et literae, pellex et pelex, quattuor; brittones, affrica et africa; cinxi, extinxi, ascensus (*loco assensus*), obtimates et optimates, abba et abbas scribere solet. Annis 775 et 944 quaedam singularia exhibet.

8. *Annalista Saxo Reginonem eiusque continuationem ita describit, ut eum haud raro contractum in usus suos vertat, quare et hic in censum venire debet. Notavi et aliquas lectiones codicis olim in monasterio S. Godehardi Hildesiae conspicui, aut Reginonis aut, ut Eccardus contendit, Annalistsae Saxonis, margini editionis Pistorianae a Meibomio seniore adscriptas atque in bibliotheca regia Hannoverana adservatas.*

9. 10. *Codices bibliothecae palatinae Vindobonensis inter historicos profanos Nro. 669 et 1068, membranacei in folio, saeculi XII,*

11. *Codex bibliothecae monasterii Claustroneoburgensis in Austria membranaceus in folio, saeculi XII,*

12. *Codex Vindobonensis hist. prof. Nro 1080, chartaceus in folio, saeculi XV, omnes unum eundemque fontem agnoscunt. Id praeter alia multa eo patet, quod Arnulfum imperatorem non Odingis, sed Ratisbonae in coenobio sancti Emmerammi, sepultum tradunt, et eadem clausula „Huc usque regino. Haec quae secuntur nos addidimus“ continuationem Reginoni adnectunt. Quum vero Austria litteras a Bawaria acceperit, et eadem clausula in codice membranaceo, saeculi X, olim Frisingensi, iam in bibliotheca regali Monacensi adservato, legatur⁹, eum Austriacorum fontem esse opinatus, Docenium nostrum de aliquot eius lectionibus consului. Et V. Cl. reliquas ut in codicibus illis se habere respondit, de Arnulfi vero sepultura locum, qui iam ut in editis legatur, olim rasura deletum, et ibi in margine adscriptum esse „perdes omnes qui loquuntur mendatium.“ Hinc Frisingensem codicem Austriacorum fontem esse, certo iam adseverare licet. Nihilominus tamen, Austriacis mirum in modum consentientibus, Frisingensem totum cum editis conferri minime necesse erat.*

Haec subsidia sunt, quorum ope novam Reginonis editionem institui. Praeterea Modenae in bibliotheca ducali codicem Reginonis anno 1093 exaratum evolvi, qui tamen nonnisi librum primum continebat, nec ullius nobis utilitatis esse poterat. Codex Gemblacensis Mabillonio teste una cum monasterio conflagravit; Parisiis codices regii Nro. 5017 saec. XII. cuius scripturae specimem damus, et Nro. 5018 saec. XII. cum continuatione, Nro. 5022 saec. XII. „mancus in fi-

9) cf. Docenium in v. Aretin Beiträge Bd. VII. p. 239—242.

ne"; Londini codex Harleyanus Nro. 3676, et Cottonianus Tib. c. XI. 1; Cantabrigiae in bibl. S. Benedicti „Chronica abbatis Prumiensis monasterii a Christo nato ad a. 1002"; alii Gatterero teste in *Hollandia extant, et in abbazia Murensi olim codicem saeculi X. fuisse tradunt*¹⁰⁾: quorum utinam desiderium apud huius editionis lectores non moveatur.

Ceterum librum primum et partem secundi usque ad a. 814 non nisi ope codicis Schafhusani obiter recognovi, adiectis tamen quae maioris momenti in reliquis occurrere videbantur; annis 814—906 codicem Schafhusanum reliquorum auxilio emendavi.

Regino opus suum Adalberoni episcopo inscripsit; duo tunc eius nominis, alter Basiliensi, alter Augustanae ecclesiae, praefuerunt; unum Augustanum Regino a. 887, et magna cum laude, in chronico suo nominat, eique opus dedicatum esse opinari licet.

¹⁰⁾ cf. *Archiv etc. T. V. p. 767.*

INCIPIT PRAEFATIO^a OPERIS SUBSEQUENTIS.

Excellentissimi ingenii, et totius philosophiae studiis multipliciter insignito domino Adalberoni^b episcopo^c, Regino, quamvis omnium christicoliarum extremus, vestrae tamen sublimitati in omnibus devotissimus, fidelia mandat orationum obsequia. ⁶ *Chronicam*⁶⁾ quam de nostris et antecessorum nostrorum temporibus litteris comprehendendi, vestrae singulari prudentiae examinandam transmisi, ut vestro perspicaci iudicio aut approbetur, aut condemnetur. Quam in duobus libellis distinxit, exordium capiens a primo incarnationis dominicae anno, et consummans coeptum opus usque ¹⁰ in praesentem annum, qui computatur a praefata incarnatione Domini nongentesimus ¹⁵ octavus. Indignum etenim mihi visum est, ut cum Hebraeorum, Graecorum et Romanorum, aliarumque gentium historiographi res in diebus suis gestas scriptis usque ad nostram notitiam transmiserint, de nostris, quanquam longe inferioribus, temporibus ita perpetuum silentium sit, ut quasi in diebus nostris aut hominum actio cessaverit, aut fortassis nil dignum quod memoriae fuerit commendandum egerint, aut si ²⁰ dignae memoratu gestae sunt, nullus ad haec litteris mandanda idoneus inventus^d fuerit, notariis^e per incuriam otio torpentibus. Hac itaque de causa non passus sum tempora patrum nostrorum et nostra per omnia intacta praeterire, sed ex multis pauca notare curavi, et ubi ad praesentia tempora ventum est, stylo temperavi propter quorundam offensam qui adhuc sunt superstites, latius haec posteris exequenda ²⁵ relinquens. Accipite ergo hoc parvum munusculum ea benignitate, qua devotione missum est a mea parvitate. In calce autem obsecro lectorem, ut si illi haec dicta nostra, qualiacumque sint, placuerint, et ea sibi describi voluerit, hanc praefatiunculam nullatenus omittat, [quin^f eam in prima fronte libelli annotari faciat.] Gloriam celsitudinis vestrae multorum utilitatibus profuturam superna providentia diu incolu- ³⁰ mem conservare dignetur.

EXPLICIT PRAEFATIO.^g

^{a)} Praefatio una cum libro primo deest ¹⁰. ^{b)} adhalberoni ¹. adalperoni ⁷. ^{c)} episcopo treverensi ⁵. ^{e^o)} Chronica quae etc. ⁵. ^{d)} inventus fuerit notarius, per ⁶. ^{e)} notarius . . . torpens ⁷. ^{f)} quin eam . . . faciat deest ¹. ². ³. ^{g)} explicit praefatio. Multi deestiant et adhuc sub iudice lis est, feminei generis vel neutri ³⁰ chronica constant, Sed nobis potius neutro proferre videtur. ita codex ².

INCIPIT LIBELLUS DE TEMPORIBUS DOMINICAE INCARNATIONIS.

Anno imperii Octaviani Caesaris quadragesimo secundo Iesus Christus, filius Dei, natus est. Eadem nocte ab angelis evangelizatur, a pastoribus visitatur, octava die circumciditur, tertio decimo die, stella duce, a magis adoratur, et mysticis muneribus praedicatur. Quadragesimo die in templum cum oblatione a parentibus inducitur, a Symeone suscipitur, ab Anna agnoscitur, posthaec in Aegyptum deportatur, ubi manet usque ad obitum Herodis.

Anno dominicae incarnationis secundo, Herodes mittens in Bethleem et in omnibus finibus eius, pueros innocentes iugulare praecipit. Deinde in domesticos arma convertens, multos perimit, dilectam sibi coniugem Mariam interfecit, filios quos ex ea suscepit Aristobulum et Alexandrum in Samaria strangulari iubet, novissime Antipatrem ex Doside natum, incensorem et insimulatorem omnium malorum gladio percutit. Posthaec miserabili morte perit, anno dominicae incarnationis sexto, regni vero sui 36.

Anno dominicae incarnationis 7. Archelaus filius Herodis in Iudaea regnat. Dominus Iesus ex Aegypto reducit, et propter metum praedicti regis in Nazareth civitatem Galilaeae divertit, ibique usque ad tempora baptismi inhabitavit.

Duodecimo aetatis suae anno dominus Iesus Hierosolymam conscendit, ibique in templo in medio doctorum residens, a parentibus post triduum invenitur.

Anno dominicae incarnat. 15. Archelaus a Iudaeis apud Caesarem accusatus, in Viennam urbem Galliae exilio relegatur. Regnum Iudaeorum inter quatuor fratres eius Herodem, Antipatrem, Lisanam et Philippum dividitur. Caesar Augustus postquam 56 annis et 6 mensibus Romanum rex imperium, moritur.

Anno dom. incarnat. 16. Tiberius regnare coepit, et regnavit annos 26.

Anno dominicae incarnationis 27. Pilatus Iudaeae procurator a Tiberio dirigitur.

Anno dominicae incarnationis 30. Tiberii autem 15. Iohannes circa regionem Iordanis baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum praedicat, multoque baptizat; inter quos ipsum redemptorem mundi, qui omnium peccata abluit, aquis Iordanicis tingit, post baptismum dominus in desertum secedit, 40 dies ieiunat, post ieiunium temptatore superato, in virtute spiritus Galilaeam ingreditur, apostolos vocat, regnum Dei evangelizat, multa signa et miracula facit.

Anno dominicae incarnationis 32. Iohannes baptista, insidiante Herodiade, iussu regis Herodis, in carcere capite truncatur.

Anno dominicae incarnationis 33. Tyberii vero 18. Dominus sua passione mundum redemit, 40. die post resurrectionem coelum ascendit, 50. Spiritum paraclitum misit. Matthias in loco Iudae constituitur apostolus. Iacobus frater domini Hierosolymorum episcopus constituitur. 7 diaconi ordinantur. Stephanus lapidatur.

Anno dom. incarn. 34. secundum Latinos, qui a Ianuario annum incipiunt computare, Paulus cum pergeret Damascus, a Christo de coelo vocatus, secundum Hebraeos qui a Martio initium anni capiunt, eodem anno, quo Dominus passus est 11. mense, id est 8. Kalendas Febr.

Anno dominicae incarnationis 39. Caius regnat annos 4, menses 10, dies 8, his ergo 10 mensibus si addamus 6 qui super fuerint 56 annis Octaviani, erunt menses 17, ex quibus quatuor detractis, annus integer remanet, qui hoc in loco inserendus videtur. Herodes Agrippa Iudaeorum genti praeficitur.

Anno dominicae incarnationis 43. Herodes tetrarcha cum Herodiade in Hispania moerore perit. Pila-

tus qui in Dei passione mortis sententiam protulit, sua se manu peremit.

Anno dominicae incarnationis 45. Claudius regnat annos 13, menses 7, dies 28. Addamus itaque his 7 mensibus 4 qui supra remanserint, sunt 11, et 8 dies 5 his 28 diebus, erunt 37, id est annus, et 6 dies, qui huius temporibus adnumerandus videtur.

Anno dominicae incarnationis 47. Iacobus frater Iohannis ab Herode decollatur. Petrus in carcerem mittitur. Idem Herodes ab angelo percutitur, Antiochiae Spiritus sanctus discipulos alloquitur: „Segregate mihi Paulum et Barnabam.“ Agrippa filius Herodis in Iudaea regnat, usque ad exterminium Iudaeorum.

Anno dominicae incarnationis 48. passionis vero 15 14, et Claudii 4, Paulus et Barnabas ascenderunt Hierosolymam. De hac ascensione sua Paulus ipse scribit ad Galatas „Deinde post annos tredecim ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito, et contuli cum illis, id est cum apostolis, evangelium quod praedico in gentibus.“ 13. itaque anno passionis dominicae iuxta conductum Iacobi, Zephae et Iohannis ad gentium magisterium et apostolatam Paulus profectus est, ubi numerus ipse quem posuit, recensendus est annorum.

Scimus enim Petrum et Paulum apostolos post 25 passionem Domini 38. id est ultimo Neronis anno passos fuisse, et beatum Petrum Romae viginti quinque annis episcopalem sedis cathedram; 25 autem anni et 14 non 38 sed 39 faciunt. Sequitur ergo ut beatum Petrum eodem 13. post Domini passionem anno, quo eum Hierosolymis alloquitur Paulus, id est quarto Claudii anno, Romam venisse credamus, simulque ni fallor hac supputatione Paulum eodem anno quo Dominus passus est, ad fidem venisse probatur. Eodem anno famies gravissima facta est, cuius Lucas meminit, et Claudius Britanniam intravit.

Anno dominicae incarnationis 53. Claudius Iudaeos tumultuantes Roma expulit.

Anno dominicae incarnationis 59. Nero regnat annos 13, menses 7, dies 28.

Anno dominicae incarnationis 61. Festus procurator succedit Felici. Paulus vinetus Romam mittitur anno 2. Neronis.

Anno dominicae incarnationis 63. Iacobus frater Domini a Iudaeis lapidatur. Festo magistratus Iudaeae 45 successit Albinus, Albino Florus.

Anno dominicae incarnationis 70. Vespasianus magister militiae cum exercitu in Iudaeam mittitur.

Anno dominicae incarnationis 72. Romae Petrus crucifigitur, Paulus decollatur. Sub Neroniana persecutione coronatur Romae, Processus et Martinianus 47. qui baptizati sunt a beato Petro et in custodia Martini retrusi. Torpes, Marcellus, et Apuleius, Alexandriae Marcus evangelista passus est 8. anno Neronis. Mediolanis Nazarius et Celsus apud Miceriam 55 Aquileia Hermagoras episcopus, Fortunatus diaconus, Felix cum Constantia.

Anno dominicae incarnationis 73. Vespasianus regnat annos 9, menses undecim, dies 22. his 11 mensibus additi 7 Neronis, sunt 18; et his 22 diebus illius 60 28 sunt 50 dies, id est annus, 7 menses et 20 dies, qui annus hoc in loco inseritur.

Anno dominicae incarnationis 74. regnum Iudaeae a Tito subvertitur, templumque destruitur. Huius temporibus Appollinaris episcopus a beato Petro Ravenna 65 directus coronatur.

Anno dominicae incarnationis 83. Titus regnavit annos 2 menses 2.

Anno dominicae incarnationis 85. Domitianus regnavit annos 15 menses 5; his 5 mensibus addamus 7 70 Vespasiani, completur annus qui hic inseritur. Huius

temporibus Iohannes apostolus Romae in ferventis olei dolium mittitur, ante portam Latinam, et in Fathmos insulam relegatur. Ubi apocalypsim scribit. Flavia Domitilla in Pontianam insulam exiliatur. Anacletus 5 papa tertius post Petrum martyrio coronatur.

Anno dominicae incarnationis 90. Nerva regnavit annum unum, menses quatuor, dies octo. Iohannes apostolus ab exilio revocatur, et apud Ephesum evangelium scribit. Huius temporibus passi sunt Romae 10 Eutices, Victorinus et Maro apud Amiterinam urbem, Victorinus episcopus frater Severini.

Anno dominicae incarnationis 91. Traianus regnavit annos 19, menses sex, dies 15; his 5 mensibus et addiderimus Titi secundus, Nervae 4 fit annus. Qui 15 hoc in loco aptatur, remanent dies 28 qui supra notati sunt.

Anno dominicae incarnationis centesimo primo, Iohannes apostolus Epheso requievit. Traiani temporibus 20 martyrio coronantur Romae Clemens papa, Alexander quartus post Petrum papa, Quirinus, et filia eius Balbina, Suspitius et Servilianus, Domitilla et Seraphia virgines, Nereus et Achilleus, Ignatius Antiochenus episcopus; Hierosolymis Symeon episcopus filius Cleophae, in Ponto Focas episcopus.

Anno dominicae incarnationis centesimo undecimo, Adrianus regnavit annos undecim. Huius temporibus 25 passi sunt Romae Sixtus papa, Getulius, Sabina, Seraphia virgo: apud Mesenam civitatem Apuliae Eleutherius episcopus cum Anthia matre. Apud Athenas Quadratus et Aristides clari habentur, Dionysius episcopus Ariopagite: apud Tibarnam urbem Italiae Symphora cum septem filiis.

Anno dominicae incarnationis 123. Antoninus cognomento pius, cum filiis Aurelio et Lucio regnavit 35 annos 22, menses tres. Iustianus philosophus claret. Suppico episcopo Hermes librum scribit, qui dicitur pastoris.

Anno dominicae incarnationis 125. Marcus Antoninus Verus cum fratre Lucio Aurelio Commodo annis 19, mense uno. Horum et supra dictorum temporibus coronati sunt Romae Anicetus papa, Victor papa, Simetrius presbyter, Felicitas cum 7 filiis, Iulius et Antoninus, Eusebius et Pontianus, Peregrinus et Vincentius; apud Sebastem Armeniae minoris 40 martyres sub Agricolo iudice. Apud Spoletum, Concordius.

Apud Smyrnam, Policarpus episcopus discipulus sancti Iohannis. Item Germanicus et Pionius, apud Apamiam, Alexander et Caius, apud Cretam urbem Cortinae, Philippus episcopus, apud Pergamum Asiae urbem, 50 Carpus episcopus, Papius diaconus et Iustinus philosophus, apud Lugdunum Galliae, Hireneus episcopus cum multis, Fotinus episcopus eiusdem urbis et Blandina cum aliis 48, Epipodius et Alexander; in Syria Victor et Corona, Mediolani Faustus, Cabillone 55 Marcellus, item in territorio Cabillonensi, castro Trenortio Valerianus, Alexandria Tholomeus et Lucius.

Anno dominicae incarnationis 144. Lucius Antoninus Commodus, post mortem patris Antonini Veri regnavit annos 13. Huius temporibus nonnulli passi sunt quos supra notavimus. Sed iccirco haec non per ordinem certis imperatorum temporibus exprimi potuimus, quia in quibusdam passionibus sanctorum supra nominatorum, imperatorum vocabula ita confusa posita sunt, ut cum dicat rem sub Antonio gestam, ignoretur 65 utrum sub Pio aut sub Commodo actum sit, et cum dicit sub Lucio, ambiguum sit, utrum sub Aurelio aut sub Commodo aut sub Antonino gestum sit. Ferunt tamen quod huius temporibus Hireneus episcopus Lugdunensis passus sit.

Anno dominicae incarnationis 157. Helius Pertinax regnavit menses sex.

Anno dominicae incarnationis 158. Severus Pertinax regnavit annos 17. Clemens Alexandrinae ecclesiae pater et Pantenus philosophus clarescunt. Narcis-

us Hierosolymorum episcopus, Theophilus Caesariensis insignis habentur. Leonides pater Origenis coronatur apud Carthaginem, Perpetua et Felicitas bestis deputantur.

Anno dominicae incarnationis centesimo septuagesimo. Antoninus cognomento Garacalla Severi filius, regnavit annos septem.

Anno dominicae incarnationis 171. Macrinus regnavit annum unum.

Anno dominicae incarnationis 172. Marcus Aurelius Antoninus, regnavit annos 4.

Anno dominicae incarnationis 176. Aurelius Alexander annos tredecim regnavit. Origenes toto orbi clarus habetur. Huius temporibus coronantur Romae Calistus papa, Urbanus papa, Caecilia virgo, Tiburtius et Valerianus, Calepodius presbyter, Asterius presbyter, Palmatius consul cum uxore et filiis, et Simplicius senator.

Anno dominicae incarnationis 189. Maximinus regnavit annos 3. huius temporibus coronantur Romae Antherosus papa, Potianus papa, Caesares Palaestinae Pamphilus et Maximus presbyteri.

Anno dominicae incarnationis 192. Gordianus regnavit annos sex. Origenes in Caesarea Palaestinae, Theodorum, cognomento Gregorium, et Antenororum fratres divina philosophia imbuit.

Anno dominicae incarnationis 198. Philippus cum filio Philippo regnavit annos sex, hic primus omnium imperatorum christianus fuit.

Anno dominicae incarnationis 204. Decius regnavit annum unum, menses tres. His mensibus adde Antonii Pii tres, Marci Antonini unum, Helii Pertinacis sex, fit annus, qui hoc in loco ponitur, remanet mensis 1 et dies viginti octo, supra notati. Huius temporibus martyrio coronantur Romae, Fabianus papa, Xistus papa, Laurentius, Felicissimus et Agapitus diaconi, Abdo et Sennes, Ipolitus et Concordia, Hireneus et Habundus, Cornelius papa, Victoria virgo, Miniatas; Antiochia Babillus episcopus; Apollonia civitate Leacus, Tirus et Gallinecus; Hierosolyma Alexander episcopus; Nazanzo Trypho; in Aegypto, civitate quae dicitur Thinius, Phileas episcopus, et Philoronus tribunus cum aliis multis, in Sicilia, civitate Catanensium, Agatha virgo; in Perside, Polocronius Babiloniae et Ctesifontis episcopus, Egen Pamphiliae, Nestor episcopus in Corduba civitate, Parmenius presbyter cum sociis apud Circensem Coloniam, Marianus et Iacobus in Tyro, Anatholia et Audax apud Africam, Nemesianus et Felix, Rogantianus presbyter et Felicissimus cum multis aliis, Antiochia, Asclepiades episcopus; Alexandriae, Agatho et Seraphion, Arsenius et Dioscorus cum sociis suis.

Anno dominicae incarnationis 206. Gallus cum Volusiano filio regnavit annos duos menses 4. Origenes doctor moritur et in Tyro sepelitur.

Anno dominicae incarnationis 209. Valerius cum Calieno regnavit annos 15. Horum temporibus coronantur Romae Stephanus papa, Eugenia virgo, Iovinus et Basileus, Lucius papa, Basilla, Rufina, et Secunda virgo, Tertulianus, Protus et Iacinctus, Xistus papa, Valerianus, Nemesius, Symphronius et Olympius in Hispania urbe Terragonae, Verona Zenon episcopus, et confessor Fructuosus episcopus, Augurius et Eclogius diaconi. Caesarea Palaestinae Marinus et Artemius apud Africam civitatem, Tuburno Lucernariae, Maxia, Donatilla, et Secunda virgo. In territorio Cauallitano, vico Mitanensi, Privatus episcopus; Theodorus cognomento Gregorius Neo-Caesareae Ponti episcopus virtutum gloria claret.

Anno dominicae incarnationis 224. Claudius annuum unum menses 9. his adde quatuor Volusiani, fit annus, qui hic adnumeratur, remanet mensis 1. Huius temporibus passi sunt Romae Felix papa, Marius et Martha coniux eius cum filiis, 47 milites, qui bapti-

zati sunt a Dionysio Papa. Cyrilla virgo, in Terracina Campaniae civitate, Felix presbyter, et Eusebius.

Anno dominicae incarnationis 226. Aurelianus regnavit annos 5, menses 6. Huius temporibus passi sunt Romae Eutyechianus papa, Theodora, Basilides, Tripes, et Mandalia, Lingviri sancti Gemini; Loozio civitate Conon; Caesarea Cappadociae Mammes, apud Praenestina urbem Agapitus; in civitate Salona Anastasius; apud Augustodunum Symphorianus; in territorio Vivariensi, loco qui dicitur Gentibus, Andeolus subdiaconus, Andochius presbyter, Thirus diaconus, et Felix; in castro Divione Benignus presbyter.

Anno dominicae incarnationis 232. Tacitus regnavit menses 6; adde 6 Aureliani, fit annus. Remanent 38 dies Floriani, his coniuge 23 dies, qui supra remanserunt, sunt 108, id est menses 3 et 18 dies. Adde duos superfluos menses, faciunt menses 5, dies 18. Anatholius Laodiceae Syriae episcopus clarus habetur.

Anno dominicae incarnationis 233. Probus regnavit annos 6, menses 4. His adde 6 Taciti, et 5 superscriptos fit, annus, remanent 3 menses.

Anno dominicae incarnationis 240. Carus cum filiis Carino et Numeriano regnavit annos 2. Horum temporibus coronantur Romae Chrysanthus et Daria, Claudius et Hilaria uxor eius cum filiis, Iasone et Mauro, et 70 milites.

Anno dominicae incarnationis 242. Diocletianus cum Maximiano et Constantio, et post mortem Diocletiani, Maximiano cum Severo, Galerio et Maximiano annos 20. Horum temporibus martyrio coronantur Romae Gaius papa, Cyriacus diaconus, Largus et Smaragdus, Apronianus, Papias et Maurus, Claudius et Prepedigna cum filiis, Gabinius presbyter, Castulus, Pancratus, Arthemius cum uxore et filia, Sebastianus, Marcus et Marcellianus, Marcellinus presbyter, Petrus exorcista, Tranquillinus, Nicostratus, Zoe uxor eius, Primus et Felicianus, Claudius, Castorius Victorinus, Symphorianus, Basiliscus, Faustinus, Simplicius et Beatrix, Tiburtius filius Chromatii, Susanna virgo, Iohannes, Crispus, Genesius, Felix et Adauctus, Lucia et Geminianus, Sergius et Bacchus, Chrysochonus, Saturninus et Sisinnius, quatuor coronati, Theodorus, Pontianus, Praetextatus et Thraso, apud Spoleum Gregorius presbyter, Sabinus episcopus, Exuperantius et Marcellus diaconi, apud insulas Parmarias Anastasia, Antiochia Iulianus et Basilissa. In Hispania, civitate Caesaraugusta, Vincentius diaconus. In Barcinona Eulalia virgo, Cucufas. Apud Gerundam Felix. In Cucumis Iuliana virgo. Apud Tyrum Tyrannio, Silvanus, Peneleus, atque episcopi cum innumera multitudine. Apud Sirmium Sirenus. Nicomedia Petrus et Lucianus presbyter Antiochenus, Anthimus episcopus, Panthaleon, Iohannes Adrianus, Dorotheus et Gorgonius, Eleutherius. Smyrnae, Hireneus episcopus. In Palestina civitate Gaza Sylvanus, Mediolanis Victor. Apud Illyricum civitate Siscia Quirinius episcopus; apud Tharsum Bonifacius; apud Aquileiam Felix et Fortunatus; apud Ciliciam Vitus et Modestus cum Crescentio, Lucia virgo, in Britannia, Albanus, apud Massiliam Victor, apud Augustam Afræ, in Rhætia provincia, Nicaea Bithyniae Theodora cum filiis; in Hispania, civitate Compluto, Iustinus et Pastor fratres, in Sicilia civitate Catenum Euplius diaconus; apud urbem Italiae Pergamie Alexander, in civitate Calcidona Euphemia. In Neapoli Campaniae Ianuarius episcopus, Beneventanus, Sosius diaconi; Mesenata civitate Faustus et Desyderius. In Palestina Peleus et Nilus episcopi; in Cysico Fausta et Evlasius, Agauno, Mauricius cum sociis; Antiochia Cyprianus

*Pimenius.

episcopus cum Iustina; apud Aegeam civitatem, Cotmas et Damianus; in Gallia, castro Solodero, quod est super Arolam fluvium, Victor; apud Colonia Agrippinam Gereon cum sociis; apud Tarsum Tarsus Probus et Andronicus; in Venusia civitate Apulise, Felix episcopus, Audax, et Ianuarius presbyter; Suevionis civitate Crispinus et Crispinianus; apud Sidonem Cenobius presbyter; in territorio Aganensi Tiberius, Modestus et Florpentina; in Scythia metropoli Frigia Salaria Menas; Antiochia Romanus, Alexandria Petrus 10 episcopus; in Africa civitate Colonia virgo. In Tuscis Barbara virgo. In Hispania Leocadia; Emerita civitate Eulalia et Iulia virginis.

[Anno dominicae incarnationis 243. Huius Constantii temporibus, pace ecclesiae reddita, episcopi 15 privatis sedibus restituntur, et alia plura christianae religioni profutura ceduntur. Inter quae etiam coenobium servorum Dei Treveri inchoatur, cui praescripti principis assensu, inter contiguos urbi muros, Iohannes abbas, mirae sanctitatis vir, initia dedit. Cuius 30 coenobii beatus Augustinus in libro confessionum mentionem fecit.] (a)

Anno dominicae incarnationis 253(b). Constantinus, Constantii ex concubina Helena filius, regnavit annos triginta menses decem; his adde tres menses qui 25 supra remanserunt fit annus, remanent unus mensis. Silvester papa clarus habetur, cuius industria synodus praeclearissima toto orbe terrarum 318 patrum apud Niceam urbem celebratur. Crux Domini nostri Iesu Christi, a Iuda invenitur. Sed ut in gestis pontificum 30 Romanorum legimus, sub Constantio patre Constantini, et Eusebio pontifice Romano, eadem crux Domini inventa est. Nam ibi ita legitur: sub huius temporibus, id est Eusebii, inventa est crux Christi, 5. Nomas Maii, et baptizatus est Iudas, qui et Quiriacus. 55

Anno dominicae incarnationis 295. Constantius cum Constantino et Constante fratribus, annos 27, menses 5, dies 13. Horum temporibus Maximinus Trevirorum episcopus clarus habetur, Iacobus Nisibus episcopus agnoscitur, Antonius monachus in Eremito 40 moritur, Hilarius Pictavenis episcopus, ab exilio revocatur. Iulius papa in exilium mittitur; Liberius papa exilio deportatur, revocatus haereticis favet. Felix papa deponitur, et ab haereticis interficitur. Eusebius presbyter propter fidem catholicam in quodam 45 cubiculum includitur, ibique post 7 menses moritur. Dionysius episcopus Mediolanensis apud Cappadociam exilio damnatur. Paulus Constantinopolitanus episcopus ab Arrianis strangulatur. Paulinus episcopus Trevirorum, successor sancti Maximini episcopi, ob catholicam fidem a Constantio relegatur exilio, et usque ad mortem etiam ultra christianum nomen mutando, exilio fatigatur. Ad ultimum apud Frigiam defunctus est, inde Treveri reportatur.

Anno dominicae incarnationis 310. Iulianus regnavit 55 annos duos, menses octo. His adde 6 qui remanserunt, fit annus, superant 2 menses et 18 dies. Huius temporibus coronantur Romae Priscus presbyter, Priscillianus clericus, Benedicta foemina, Pignus* presbyter, Gordianus, Demetria virgo; Iohannes presbyter, item Iohannes et Paulus, Faustus et Dafrosa, in Hostia Hilarianus Ierosolimorum episcopus, Quiriacus et Iudas, Alexandriae Gallicanus, Vercellensis Eusebius episcopus, Arelia civitate Donatus episcopus, Antiochia Theodoricus presbyter. 65

Anno dominicae incarnationis 314. Iovinianus regnavit menses 8. Huiusmodi principis officio litteris Athenasium episcopum requirit.

Anno dominicae incarnationis 315. Valentinianus cum fratre Valente regnavit annos 11. Romae Dama- 70

a) desunt in codd. 1. 2. 3. 6. forsitan et in reliquis. b) omnia inde ab anno 263 usque ad a. 746, id est quaterniones tres, desiderantur in codice olim Eriusingensi.

- sus papa clarus habetur, Mediolani Ambrosius episcopus insignis habetur. Hilarius episcopus Pictavis moritur, Athanasius Alexandria vita decedit.
- Anno dominicae incarnationis 527. Valens cum Gratiano et Valentiniano Valentiniani fratris sui filii regunt annos 4. Hunni Gothos propriis sedibus pellunt. Gothi Thraciam depopulantur.
- Anno dominicae incarnationis 532. Gratianus cum fratre Valentiniano regnavit annos 6. Theodosius a Gratiano imperator creatur. Synodus 150 patrum congregatur urbe Augusta sub Damaso papa. Theodosius Arcadium filium consortem imperii facit. Maximus in Britanniam imperator creatur, in Galliam apud Lugdunum Gratianum Augustum interfecit, fratrem eius Valentinianum Italia expulit. Martinus Turonorum episcopus virtutum gloria fulget. Hieronymus sacrae scripturae interpres in Bethleem insignis habetur.
- Anno dominicae incarnationis 539. Theodosius, qui Gratiano vivente 5 annos iam orientem regebat, post eius mortem regnavit annos undecim, Maximum tyrannum quarto ab Aquileia lapide interfecit. Siricus papa Romanam regit ecclesiam. Hieronymus librum de illustribus viris scribit. Apud Aegyptum Iohannes heremita celebratur, qui Theodosio de tyrannia victoriam praedixit.
- Anno dominicae incarnationis 550. Antheadus filius Theodosii cum fratre Honorio regnavit annos 15. Gothi Italiam, Wandali atque Alani (a) Gallias agrediuntur. Corpora Abacuc et Micheae prophetarum revelantur. Innocentius papa Romanam rexit ecclesiam. Sanctus Martinus episcopus ad coelestia transit. Severinus episcopus Coloniae Agrippinae clarus habetur. Augustinus episcopus eximius doctor in Ipponensi ecclesia divinam philosophiam dogmatizat. Pelagius Britto gratiam Dei impugnat.
- Anno dominicae incarnationis 568. Honorius cum Theodosio minore fratris sui filio regnavit annos 15. Alaricus rex Gothorum Romanam invadit anno 7. Honorii. Corpora sanctorum Stephani protomartyris, Gemellii et Nichodemi, Luciano presbytero revelantur. Bonifacius papa, et Celestinus Romanam regunt ecclesiam. Hieronymus presbyter obit 12. Honorii anno, aetatis autem suae 97, libros suos per 50 annos confecit. (b)
- Anno dominicae incarnationis 570. Theodosius minor, Archadii filius, regnavit annos 26. Valentinianus junior, Constantii filius, Ravennae imperator ordinatur. Gens Wandalorum, Alanorum et Gothorum Africam devastat. Augustinus episcopus inter ipsas obsidionum angustias migravit ad Dominum. Wandali capta Carthagine, in Siciliam transeunt. Xistus Romanam regit ecclesiam; huius temporibus Leo magnus apostolicam obtinuit cathedram, ad quem, et ad Fulcerium Augustam, multa super Eutectis errorem scribit Flavianus Constantinopolitanus episcopus, et Euticem dampnat.
- Anno dominicae incarnationis 597. Marcianus et Valentinianus regnaverunt annos 7. Ioannes baptista duobus monachis caput suum manifestat. Germanus episcopus Autisiodorensis, et Lupus Trecentensis episcopus, in Britanniam diriguntur. Post haec Germanus apud Ravennam moritur. [Severus episcopus Treveris, Policronius Virduni, Albino Catalaunensis discipuli sancti Lupi clari habentur. Aurelianus Timaeus episcopus claret. 6.] Leo episcopus Marciano multa fidei dogmata scribit. Anatolius episcopus Constantinopolitanus Eutectis errorem dampnat, et a Leone papa arguitur, quod contra Nicenum concilium, Antiochenam et Alexandrinam ecclesiam, sibi subdere voluisset. Aetius patricius a Valentiniano occiditur apud Arelatum. Hilarius episcopus doctissimus atque praeclearissimus vir, qui vitam sancti Honorati praedecessoris sui composuit, moritur.
- Anno dominicae incarnationis 405. (c) Leo regnat annos septemdecim, huic Leoni Leo papa plurima scribit. Theodorus episcopus civitatis Syriae, historiam ecclesiasticam a fine librorum Eusebii scribit. Hilarius papa Romanam ecclesiam gubernat. Victorinus, iubente papa Hilario, revolutionem magni anni describit.
- Anno dominicae incarnationis 414. Zenon regnavit annos 17. Odoacer rex Gothorum Romanam oblinuit. Theodericus, cognomento Walager, utramque Macedonia depopulatur. Honoricus rex Wandalorum Arrinnus, in Africa plusquam 534 episcopis fugatis, ecclesiam eorum clausit, et plebes variis suppliciis affecit. Felix papa dampnavit Achatium Constantinopolitanum episcopum et Petrum Alexandrinum. Gelasius vir prudens, Felici papae in pontificatu succedit. Hic etiam damnavit Achatium et Petrum. Post hunc Anastasius praesul efficitur, qui voluit occulto revocare Achatium, sed non potuit, qui etiam nutu divino percutus est.
- Anno dominicae incarnationis 421. Anastasius regnavit annos 29. Transamundus rex Wandalorum 220 episcopos exilio Sardiniam misit. Huius et Zenonis temporibus sub Wandalica persecutione martyrio coronantur, apud Africam Eugenius Carthaginensis episcopus, et cum eo plusquam 500, item Liberatus abba, Bonifacius diaconus, Servius et Rusticus subdiaconi, Rogatus et Septimus monachi, et Maximus puer, primo igne iniecti, post remorum vectibus enecati sunt. Item Marcianus et Satyrianus, et Maxima virgo, et cum eis 370 crudeliter perempti sunt. Item Papias et Mansuetus. Vulteus, Valerianus, Urbanus et Crescens, Felix et Hortolanus episcopi, in confessione cursum vitae consummaverunt. Item Dativa, Dionisia et Emelianus medicus cum multis aliis, Valerianus episcopus. Symmachus papa ecclesiam Romanam gubernat, pecuniam et vestes per Africam et Sardiniam episcopis in exilio missis ministrat. Post hunc Hormida papa constituitur. Clodoveus rex Francorum qui in Gallias regnavit 30 annos, Syagrium patricium interfecit. Cambadum regem de Burgundia expulit. Alamannos tributarios facit. Anno 12. regni sui a sancto Remigio, Remorum episcopo, una cum Francis baptizatur. [Atrebatibus Vedastus episcopus ordinatur. 6.] Mamerco episcopus Viennensis ecclesiae triduanas Ictanias instituit ante ascensionem Domini. Clodoveus cum Alarico, rege Gothorum, in Aquitaniam iuxta Pictavis configit, eumque regno et vita privat. Amalricus filius Alarici in Hispaniam regnum paternum obtinuit. Anastasius imperator Clodoveo dona regia mittit. Clodoveus Reginarium propinquum atque consortem regni interfecit. A transitu sancti Martini usque ad mortem Clodovei sunt anni 112. Quatuor filii eius Theodericus, Clodomerus, Childebertus, et Clotharius regnum patris inter se dividerunt. Anastasius imperator fulmine perit.
- Anno dominicae incarnationis 450. Iustinus senior regnavit annos 8. Ioannes papa, a Theodorico rege Gothorum Ravennam propter fidem catholicam in custodia mittitur, ibique moritur. Idem tyrannus Symmachum patricium interfecit. Boetium in liberalibus disciplinis nulli secundum, in carcerem tradit, in quo cum ipsa philosophia miris disputationum argumentis conqueritur. Praefatus Theodericus subita morte perit. Athalaricus in regnum succedit. Benedictus pater, et primus in loco qui Sublaucus dicitur, et postea in castro Cassino, vir magnae virtutis apostolica virtutibus effulsit. Felix et Bonifacius Romanam regunt ecclesiam. Sigismundus, rex Burgundionum, monasterium sanctorum Agaunensium aedificat. Idem

a) Wandali atque Anani 1. 2. 3. V. a. Alani 6. b) libros suos per annum confecit 1. 2. 3; — 6. ut supra. c) anno d. i. 415. 1.

a supradictis filiis Clodovei interficitur. Theodericus cum filio Theoderico et fratre Clothario Thuringiam depopulatur, Ermenfridum Thuringorum ducem apud Tulpicum extinguit.

Anno dominice incarnationis 459. Iustinianus, Iustinii ex sorore nepos, regnavit annos 38. Hic per Belisarium patricium Peras fortiter devicit. Perque ipsum Belisarium Wandalorum gentem, capto eorum rege Gelimerio, usque ad internecionem delevit. Africamque totam post annos 96 et 6 Romano imperio restituit. Rursumque Belisarii viribus Gothorum in Italia gentem, capto Witisi eorum rege, superavit. Manros quoque post haec Africanam infestans, eorumque regem Athalam per Iohannem consulem mirabili virtute prostravit. Leges quoque Romanas, quarum prolixitas gravabat, minoravit, et inutiles dissonantes mirabili brevitate correxit. Extraxit quoque Constantinopoli templum, quod graeco vocabulo *ἄγια σοφίας* nominavit, cuius opus adeo cuncta aedificia excellit, ut in totis terrarum spatiis huic simile non possit inveniri. Huius temporibus Cassiodorus Roma tam seculari quam divina scientia claruit. Hic primitus consul, deinde senator, ad extremum monachus efficitur. Romae Dionisius abbas paschales scribit circulos. Apud Constantinopolim Priscianus Caesariensis grammaticus artis, ut ita dixerim, profunda rimatus est, tumque nihilo minus Arator Romanae ecclesiae subdiaconus, poeta mirabilis, apostolorum actus versibus exaetris decoravit. Huius temporibus Romanam rezerant ecclesiam Iohannes, Agapitus, Sylvester, et Vigilius. Sylvester a Belisario iussu Theodora Augustae in exilium mittitur, et ibi moritur. Vigilius quoque eo quod nollet revocare Anthemum, episcopum Constantinopolitanum, a Iustiniano in exilium truditur, revocatus ab exilio, cum Romam reverteretur, in Sicilia civitate Syracusana calculi dolore moritur. Pelagius in pontificatu succedit. Per idem tempus Albinus, filius Oduini, Langobardis iam decimum imperat, qui filiam Clotharii regis Francorum Clothandam in matrimonium habuit. Childebertus rex Francorum, cum exercitu Hispaniam intrat, Amalricum regem, filium Aletrici, in praelio extinguit, multum surum, et argentum inde asportat. Clotharius filius fratris sui Clodomeri cultro confodit. Theodericus rex moritur, Theodebertus filius eius post eum regnat.

Anno dominice incarnationis 498. Iustinianus minor regnavit annos 11. Narses patricius Totilam regem Gothorum in Italia occidit. Idem cum ducibus Theodeberti regis Francorum Buccellino, et Emingo qui Italiam depraedabantur, pugnavit eosque interfecit. Narses apud Iustinum et eius coniugem Sophiam accusatur a Romanis, quod servitio Italiam premeret, et statim Longinus praefectus mittitur, qui Narses locum obtineret. Cui inter caetera Sophia, quia ennuclus erat, hoc fertur mandasse, quod cum puellis in genitio lanarum faceret pensas dividere. Ad haec ille respondit, talem se ei telam orditurum, qualem ipse, dum viveret, deponere non posset; statimque genti Langobardorum mandat, ut venirent et possiderent Italiam. Iohannes papa Romanam ecclesiam regit. Childebertus et Clotharius reges cum exercitu Hispaniam intrant, Caesaraugustanam civitatem obsident. Cives induti cilicis tunicam sancti Vincentii super murum circumferunt, Deumque contrito corde exorant. Reges divina inspiratione miseratione flexi obsidionem solvunt. Episcopus eiusdem civitatis Childeberto regi pro munere stolam beati Vincentii dat. Inde rex Parisius basilicam in honorem beati Vincentii construxit.

Albinus cum Langobardis Italiam intravit et Gildulfum nepotem suum Forojulianis praefecit. Theodebertus rex Italiam intrat, cum Langobardis certamen

init, eosque superat, in Franciam reversus moritur. Non multo post tempore Childebertus rex Parisius moritur, et in basilicam sancti Vincentii sepelitur. Regna quae fratres et nepotes tenebant, in Clotharii rediguntur potestatem.

His temporibus Medardus episcopus migravit ad dominum, quem Clotharius rex cum debito honore Sussionis sepelivit. Post haec Clotharius rex moritur, et in basilicam sancti Medardi sepelitur. Quatuor filii eius regna inter se dividerunt. Heribertus regnum Childeberti accepit, et sedem Parisius habuit, Guntranus regnum Clodomeri tenuit, sedemque constituit Aoriliana. Hilpricus regnum patris sui Clotharii, cathedram Sussionis habuit. Sigibertus regnum Theoderici Remis sive Metis sedem statuit. Muni qui et Avars comperta morte Clotharii, super Sigibertum iurant. Quibus ille in Thuringiam occurrens, eos iuxta fluvium Albiam potenter superavit. Hic Sigibertus legationem in Hispaniam mittens Brunichildem Adanschildi regis filiam petit, eamque in coniugium accepit, de qua filium Childeberti nomine suscepit; Heresbertus derelicta legitima uxore, quae vocabatur Ingoberga, duas sorores Marcovefam et Merofildam, sibi in matrimonium iungit, ex quo sceleris excommunicatus est a sancto Germano Parisiorum episcopo, et iusto Dei iudicio percussus moritur, et in basilica sancti Romani sepelitur. Regnum eius Sigibertus arripuit. Helpericus Ceilsuindam sororem Brunichildis in coniugium accepit, quam pauco interiecto tempore, suggerente Fredegunde, in lecto strangulavit. Deinde Audoveram reginam a se repulit, eo quod adhortante Fredegunde, filiam propriam a sacro fonte suscepisset, et eandem Fredegundem sibi in matrimonium iungit. Habuit vero ex supra dicta Audovera tres filios, Theodebertum, Meroveum et Clodoveum. Theodebertus iussu patris trans Ligerim regionem, quam avunculus eius Heresbertus tenuerat, occupat et apud Pectavis cum Gundaldoduce Sigiberti dimicat, eumque superat. Sigibertus cum exercitu Parisius venit, fratremque Helpericum bello aggreditur, in quo praelio supradictus Theodebertus occubuit. Helpericus fugiens cum uxore et filii Torzicacum ingressus est, ibique se communit. Quem cum Sigibertus ibique persequeretur, dolo Fredegundis reginae a duobus pueris eius interficitur. Quem fratres in basilica sancti Medardi sepeliunt. Ea tempestate Brunichildis cum filio adhuc parvulo Parisius morabatur. Gundaldus dux, apprehensum puerum nocte latenter aufugit, eumque in regnum paternum reportavit. Eademque Brunichildis Rothomagum in exilium mittitur, ubi veniens Meroveus, filius Helprici, eam sibi in coniugium sociavit. Ex qua causa postea a patre adtonsus, monachus efficitur, et presbyter ordinatur. Eodem tempore sanctus Germanus Parisiorum episcopus ad Dominum transit, et in basilicam sancti Vincentii sepelitur. Childebertus matrem Brunichildem requirit, quam Helpericus reddere iubet, Narses patricius de Campaniam Romam venit, ibique moritur; corpus eius in locello plumbeo cum omnibus divitiis eius Constantinopolim perlatum est. Benedictus papa Romanam ecclesiam gubernat. Fortunatus poeta in Gallis insignis habetur, qui natus quidem in loco, qui Duplalis dictus fuit, qui locus haud longe a Cenitensi castro vel Tarvisiana distat civitate, sed tamen in Ravenna nutritus et doctus, in arte grammatica sive rhetorica seu metrica clarissimus existit. Qui amore sancti Martini in Gallias transiens, primo Taronis, deinde Pictavis habitavit, in qua civitate episcopus ordinatus est.

Albinus rex cum Langobardis Tarvisium, Vicentiam, Veronamque, et reliquas Venetiarum civitates capit. Deinde [Liguriam ingressus Mediolanum cepit,

a) Helpericus fugiens cum uxore et filii, Albinus episcopus Andegavis clarus habetur, Torzicacum ingressus 1.

et] omnes Liguriae civitates. Ticinensis civitas ultra tres annos obsidionem perferens Langobardis se tradidit, omnesque civitates armis ceperunt, praeter Romanam et Ravennam, vel aliquae castra quae erant in maris litore constituta. Albuinus postquam in Italia tres annos et sex menses regavit, insidiis suae coniugis interemptus est. Elmigius qui Albuinum occiderat, cum Rosimunda regina Ravennam ad Longinum praefectum fugit, auferens secum Albisindam filiam regis et omnem Langobardorum thesaurum, ubi ambo veneno perierunt. Longinus Albisindam, filiam Albuini, cum Langobardorum thesauris Constantinopolim dirigit. Langobardi Gallias ingrediuntur. Horum adventum vir Dei Hospicius qui apud Niceam erat inclausus, sancto sibi revelante Spiritu, longe ante praevидit, quibus occurrit Amatus dux Guntrami regis, et commisso bello a Langobardis extinguitur. Mummulus in locum eius subrogatur, qui ex Langobardis multos interfecit, eosque in Italiam redire compulit.

20 Anno dominicae incarnationis 510. Tiberius Constantinus regnavit annos 7. Hic cum sub Iustino adhuc Caesare palatium regeret, et multas cotidie elemosynas fieret, magnam ei Dominus copiam auri subministravit: nam deambulans per palatium vidit in pavimento tabulam marmoream, in qua erat crux dominica sculpta, quam inde levare iubens, invenit defossum magnum thesaurum, habentem supra mille auri centenaria. Huic etiam thesaurus Narsetis a quodam sene, qui eum cum aliis terras mandaverat, manifestatus est, qui tantus fuit, ut vix per multos dies cisterna in qua iacuerat, a deportantibus potuisset evacuari. Huic Sophia Augusta insidias temptavit ingerere. Pro-

25 cedente enim eo ad villam, ut iuxta ritum imperialem 30 diebus ad vindemiam iocundaretur, vocato Iustiniano nepote Iustini mariti, voluit eum in regno sublimare; quo comperto, Tiberius apprehensam Augustam omnibus thesauris spoliavit, solum ei victum relinquens. Huius exercitus Persas debellavit, tantamque praedam cum 20 pariter elephantis detulit, et humane crederetur posse sufficere cupiditati. Ad hunc et Helpericus rex Francorum suae legatos dirigens, multa ab eo ornamenta, aureos etiam singularem librarum suscepit, habentes ab una parte effigiem imperatoris, scriptum in circulo Tiberius Constantinus

35 perpetuus Augustus, ab alia parte habentes quadrigam et accensorem, in circulo scriptum Gloria Romanorum. Huius diebus Gregorius diaconus cum esset spocrisarius in urbe Constantinopolitana, morales libros composuit, Eutychemque eiusdem urbis episcopum de resurrectione errantem, in conspectu Augusti superavit. Pelagius papa Romanam regit ecclesiam, qui abusive iussione principis ordinatus est, eo quod Langobardi Romam obsiderent, nec posset quisquam progredi. Helpericus rex descriptiones novas per consilium

40 55 Fredegundis in omni regno suo facit, ut unusquisque possessor de propria terra, de uno arpenae unam amphoram vini ad partem regis daret, et de iugere modium unum; unde populus valde oppressus vociferabatur ad Dominum. Inmisit autem Dominus plagam in domo regis, et ipse aegrotare coepit, et duo filii eius mortui sunt. Rex perterritus descriptiones combussit, et tributum indulxit. Post hoc cognovit uxorem suam, quae peperit filium, quem appellavit Clotharium. Hic fuit postea rex magnus, qui genuit Dagobertum.

60 65 Anno dominicae incarnationis 517. Mauritius regnavit annos 20. Hunc Tiberius, sentiens sibi diem mortis imminere, una cum consilio Sophiae Augustae ad imperium elegit, ornatque sua filia regalibus ornamentis eam tradidit, et cum ea omne imperium. Langobardi cum per annos 10 sub potestate duceum fuissent, regem super se statuunt Otharium filium Clephonis, quem etiam ob dignitatem Flavium appellaverunt, quo pronomine Langobardorum reges usi sunt.

Duces qui tunc erant, ob restorationem regni omnem substantiarum suarum medietatem regalibus uibus tribuunt, ut esse possent, unde rex ipse sive qui ei aderant, per diversa officia alerentur. Mauritius imperator Childeberto, regi Francorum, quinquaginta milia solidos per suos legatos direxit, petens ut Langobardos de Italia exterminaret. Qui cum Francia Italiam intrat, Langobardi munera tribuunt, et pacem cum eo faciunt, imperator solidos requirit, sed ille suarum virium potentia fretus, pro hoc re nec responsum reddidit. Idem Childebertus bellum adversus Hispanos gerens, eorum scias raperevit. Causa huius certaminis iste fuit. Childebertus Inquandam sororem suam Herminigildam, Levigildi Hispanorum regis filio, in coniugium tradiderat, qui Herminigildus praedicatione Leandri, episcopi Hispaniensis, atque adhaerentione suae coniugis ad catholicam fidem conversus fuerat, quem pater impius in ipso sacro paschali die securi percussit. Inquandis post mariti mortem, cum in Gallias repedare vellet, a piratis tenetur, atque in Siciliam deducitur, ubi et moritur. Filius eius imperatori est transmissus.

Eo tempore fuit aquae diluvium in finibus Venetiarum et Liguriae, seu in caeteris regionibus Italiae, quale post Noe tempus creditur non fuisse. Subsecuta est statim pestis ingularis, quae tanta strage populum devastavit, et de inestimabili multitudine pauci remanerent. In hac tribulatione Gregorius a cunctis generaliter papa electus est, et in pontificali cathedra sublimatus.

Per idem tempus idem Gregorius papa Augustinum, Mellitum et Iohannem cum aliis pluribus monachis timentibus Deum in Britanniam misit, eorumque praedicatione ad Christum Anglos convertit. Ragaretus rex Gothorum, frater Herminigildae martyris, per praedicationem Leandri episcopi ad fidem catholicam convertitur.

Gens Anglorum ad Christum convertitur, Edilbertus rex eorum baptizatur.

Gregorius papa libro regulae pastoralis, quae in episcopatus sui exordio scripserat, libros etiam quos in expositione beati Iob iam dudum Constantinopoli fecerat, supradicto Leandro episcopo mittit, cui etiam pallium ex benedictione sancti Petri dirigit.

Mauritius imperator legationem ad Childebertum regem dirigit, mandans ei, ut quod prius non fecerat, nunc adimpleret, ut Langobardos ab Italia removeret: qui exercitum in Italiam direxit, et commissa pugna cum Langobardis, Francorum scias graviter attritas sunt. Abrincatis Paternus episcopus, civis Pictaviensis, nitescit.

Flavius rex Otharius Theodolindam, Garibaldi Bavariorum ducis filiam, in coniugium accepit.

Childebertus, iterato in Italiam exercitu Francorum cum 20 ducibus ad bellandum Langobardorum sciam direxit; qui per tres menses Italiam pervagantes, plurima castra deposuerunt, et innumerabilem multitudinem captivorum inde abduxerunt, regem autem Otharium nocere non potuerunt, qui intra Ticinensem urbem se communiavit. Exercitus, quia tempus aestivum erat, propter inconsumti aeris incommoditatem, dysenterias morbo graviter fatigatur, et ob id in patriam redire compellitur. Tassilo super Bawariam a Childeberto dux constituitur. Otharius rex ad Guntrannum regem, patrum Childeberti, legatos misit, ut per eius nutum pax inter Childebertum et eundem Otharium firmaretur. De visione Guntrami regis. Erat autem iste Guntrannus rex pacificus, omni bonitate ornatus. Is cum quodam die venatum in silvam isset, ut solet seri, hac illaque discurrentibus sociis, ipse cum uno fideli suo solus remansit, et gravi somno depressus, capite in genibus eius reclinato, obdormivit. De cuius ore parvum animal egressum, tenuem rivulum, qui prope discurrebat, transire moliebatur. Tunc

is in cuius gremio quiescebat, spatham suam eduxit, eique ex ea pontem fecit, per quem ad partem aliam transiit, et in quoddam foramen montis ingreditur, et post paululum revertitur, et per eandem spatham rivulum transiens, in os Gantrami ingreditur, statimque a somno excitatus miram se visionem vidisse testatur, asserens se quendam fluvium per pontem ferentem transisse, et in quadam spelunca multum pondus auri aperuisse. Is in cuius gremio dormierat, cum rem per ordinem retulisset, affusus est locus, et inestimabiles thesauri reperti sunt, de quo auro ciborium solidum, mirae magnitudinis et magni ponderis fecit, et supra corpus sancti Marcelli martyris in civitate Caballonis poni fecit. Nec est usquam ullum opus ex auro effectum, quod ei valet comparari. Nec post multum tempus idem rex, cum thesauros suos ecclesiis ac pauperibus erogasset, moritur, et in eadem basilica sepelitur.

Regnum eius Childebertus et filii eius obtinuerunt. Per idem tempus venit sanctus presbyter Gor ex Aquitania, et in territorio Treverensi, in pago Trigrorio supra ripam Rheni, et rivulum qui Wochara dicitur, oratorium in honore sanctae dei genitricis construens, orationibus, elemosynis et praedicatione verbi inactens, plenus virtutibus in eodem loco quiescit.

Circa haec etiam tempora Helpeicus rex, insidiis suae coniugis Fredegundis, cum de venatione rediret interficitur, et Parisius in basilica sancti Vincentii sepelitur. Clotharius adhuc puer a matre et Landrico, qui tunc maior domus erat, in regnum sublimatur.

Audiens Childebertus avunculum mortuum, regnum illius occupare nititur, et cum immenso exercitu Francorum et Burgundionum iuxta Suesionis civitatem venit, ubi eis Fredegundis cum Landrico duce occurrit, et pugna commissa, exercitus Childeberti graviter caesus fugit. Post idem tempus Childebertus moritur, habebat autem duos filios, unum ex concubina nomine Theodbertum, qui maior natus erat, alterum ex regina, nomine Theodericum. Huius regis maior domus fuit Arnulfus. Theodbertus regnum patris obtinuit, Theodericus regnum Gantrami, idem Burgundiam, cum avia sua Brunichilde.

Post haec bellum inter Clotharium et Theodericum oritur super fluvium Aroana, tantaque caedes de utroque populo facta est, ut ipse alveus de cadaveribus hominum repletus, magis cruorem quam aquam fundere videretur. In praedicto, ut aiunt, certamine visus est angelus Domini evaginatum gladium super populum tenens. His temporibus sanctus pater Columbanus ex Hybernia cum besto Gallo et aliis probatissimis discipulis in Burgundiam venit, ibique permittente rege Theoderico, monasterium quod Luxovium dicitur, aedificavit. Exinde a Brunichilde fugatus, Alamanniam ingressus est, ibi sanctum Gallum discipulum suum reliquit. Ipse vero in Italiam transiens, monasterium, quod Bovium dicitur, aedificavit, ubi et multorum pater extitit monachorum.

Per idem tempus rex Otharius moritur, et Agilulfus dux Taurinatum, accepta Theudelinda regina in coniugium, super Langobardos in regem elevatur, quibus Gregorius papa de pace inter Langobardos et Romanos conservanda, multa scribit. Praedictae etiam reginae quatuor libros, quos de vita sanctorum composuit transmisit. Quem codicem dialogorum id est duorum locutionum, quia eum colloquens cum suo discipulo Petro ediderat, appellavit. Per hanc reginam multum utilitatis ecclesiae consecuta est, Agilulfus cum Theoderico rege Francorum, perpetuam pacem fecit. Coenobium sancti Benedicti abbatis a Langobardis notici invaditur, monachi Romam petierunt, secum codicem sanctae regulae, nec non pondus panis et mensuram vini deferentes. Mauricius imperator cum filiis suis Theodosio, Tiberio et Constantino, a Focato, qui fuit strator Prisci patritii, occiditur.

Anno dominicae incarnationis 538. Phocas regnavit annos 8. Huius secundo anno Gregorius papa migravit ad Dominum, cui in pontificatu Sabinius successit, quo defuncto Bonifacius papa constituitur. Hic obtinuit apud Foetum principem, ut sedes apostolica caput esset omnium ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana primam se omnium ecclesiarum scribebat. Hic menses 9 et dies 20 in cathedra residens, perrexit ad Dominum. In cuius loco iterum Bonifacius consecratur. Hic petiit Focam, ut in veteri fano, quod Fantheon vocabatur, quod a Domitiano Caesare fuerat constructum, ecclesiam sibi consecrari liceret, quod annuam imperator. Post hunc Deusededit in pontificatu sublimatur. Eleutherius patritius et cubicularius imperatoris in Neapoli civitate interfecit Iohannem tyrannum.

Persae adversus rempublicam gravissima bella gerunt, et Hierosolymam intrantes, vexillum dominicae crucis asportant. Anastasius monachus illustre martyrium pertulit. Nam a Persis multa pro Christo perpassus, ad extremum a Cosros, rege sorum, decollatus est cum aliis 70.

In Francia inter Theodericum et Theodbertum fratres, instigante Brunichilde avia, gravissimum oritur bellum, eo quod Theodbertus non legitimus haeres regni diceretur, quia de pollice erat natus, et 25 apud Tulpiacum castrum summis viribus decertatum. Theodbertus terga vertit, et Coloniam fugit, inde abstractus, et a fratre attonsus, clericus efficitur, et non post multum ab eodem fratre trucidatur, et duo filii eius interficiuntur. Post haec praefatus Theodericus fraude Brunichildis veneno perit, duo filii eius a Brunichilde interficiuntur. Regna quae praefati reges tenerant, in potestatem Clotharii transeunt.

Brunichildis propter multa malefacta quae perpetravit, iussu Clotharii equorum indomitum caudis 35 iugata discerpitur. Agilulfus rex Langobardorum moritur, et Rodoldus filius eius in regnum stabilitur.

Anno dominicae incarnationis 546. Heraclius regnavit annos 26. Qui adversus Persarum bellum aggressus, occiso Cosros eorum rege, Persas in deditionem accepit, et lignum sanctae crucis Hierosolymam, unde sublatum fuerat, cum magna veneratione restituit. Bonifacius quintus, et Honorius, Severinus et Iohannes Romanam regunt ecclesiam.

Heduinus rex Anglorum praedicante Paulino episcopo, ad Christi fidem cum sua gente convertitur. Honorius papa Scotos in observatione paschae errantes per epistolam redarguit, similiter et Iohannes successor Severini facit.

Per idem tempus fuit maior domus in palatio Clotharii regis Arnulfus, vir, ut postmodum elucit, Deo amabilis, qui post gloriam saeculi Christi se servitio subdens, mirabilis in episcopatu extitit. Huic Dagobertus filius Clotharii, in annis puerilibus positus, traditus est a genitore, ut eum secundum suam sapientiam 55 enutret, eique tramitem christianae religionis ostenderet. Hic postquam ad virilem aetatem pervenit, Sandragisilum, ducem Aquitaniae et eorum consiliarium patri, eo quod se quadam contumacia despiceret, verberibus affecit, et barbas racione deturpavit. Quod cum pater cognovisset, eum ad supplicia regerit. Ille furor patris timens in basilicam sanctorum Dionysii et sociorum eius confugit, eorumque tutelam supplex exposcit. Quorum suffragantibus meritis, a nullo potuit inde extrahi, quousque commissum 65 cinau pater indulgeret. Unde et illum potissimum dilexit locum, ubi postmodum ingentia dona contulit, et numerosa praedia dedit. Post haec Dagobertus cum Pippino duce in Austria regnaturus a patre dirigitur, et sancti Arnulphi Metensis episcopi consilio commendatur. Rodaldo Langobardorum rege mortuo, Rotharius eidem regno praeficitur.

Anno dominicae incarnationis 572. Heraclones filius Heraclii, cum matre sua Martina regnavit annos 2.

Cyrus Alexandriae, Sergius et Pyrrhus regiae urbis episcopi, unam operationem in Christo divinitatis et humanitatis, et unam voluntatem dogmatizant, et ob hoc a Theodoro papa et aliis episcopis condemnati sunt. Dagobertus filius Clotharii, cum Saxonibus dimicans, graviter ab eis vulneratur, patremque per legatum vocat in auxilium, qui festinus cum exercitu venit, et interfecto eorum duce Bertaldo, ita Saxones armis perdomuit, ut omnis virilis sexus eiusdem terrae incolae, qui gladii, quem tunc forte gererat, longitudinem excessissent, perimeret.

Circa haec tempora Sisenandus, et post eum Chintilla, in Hispania regnaverunt. Horum temporibus synodus his facta est in urbe Toletana, ubi plurima de fide catholica et religione christiana promulgata sunt et scripto roborata. Sub his etiam regibus Isidorus, Hispanensis ecclesiae episcopus, floruit, nulli modernorum doctorum postponendus, qui multa de fidei regulis ecclesiasticisque disciplinis disputavit.

Post idem tempus conuinx regis Persarum, nomine Caesara, pro Christi amore, privato habitu venit Constantinopolim, et post aliquot dies baptizata, ab Augusto de sacro fonte levata est. Quam vir eius requirens, cum 40 militibus viris pacifice Constantinopolim venit, a quo satis digne susceptus, cum omnibus quos secum adduxerat, baptizatus est, et ab Augusto de fonte levatus, multisque muneribus honoratus, accepta coniuge ad patriam repeditavit.

Anno dominicae incarnationis 575. Constantius filius Heraclii, frater Heraclonae, regnavit mensibus 6. Pyrrhi successor Paulus, non tantum vesana doctrina sicut decessores eius, sed et aperta persecutione catholicos cruciat; ob hoc et ipse sicut praedecessores eius a sede apostolica dampnatus est.

Anno dominicae incarnationis 576. Constantinus, filius Constantii filii Heraclii, regnavit annos 28. Hic a supradicto Paulo deceptus, haereticus efficitur, expostitque typum adversus catholicam fidem, nec unam nec duas voluntates aut operationes in Christo definiens esse constendas, quasi nihil velle, vel operari credendum esse ait Christus. Unde a Martino papa et 105 episcopis sub anathemate damnati sunt supra nominati episcopi. Hac de re idem Martinus papa in exilium mittitur apud Cersonam, ibique moritur, ubi etiam miraculorum gloria fulget. Eugenius papa constituitur, quo vita decedente, Vitellianus in eius loco subrogatur.

Rothario Langobardorum rege mortuo, Grimaldus vir strenuus regnum obtinuit. Per id tempus Clotharius rex Francorum moritur, et suburbano Parisius in basilica sancti Vincentii sepelitur. Dagobertus monarchiam totius imperii obtinuit, excepto quod fratri suo Heriberto contra Ligerim, et limitem quo tenditur partibus Wasconiae, pagum scilicet Tolosanum, Caturcinum, Aganensem, Petrogoricum et Sanctonicum vel quod ab his versus Pyrenaeos montes excluditur, concessit. Grimaldus rex Bertarit virum potentem persequitur. Quem idem rex in sua fide suspiciens, adulterum et detrahentium linguis stimulatus, dolo occidere meditatur, sed industria Hunoldi fidelissimi satellitis per murum Ticinensem fune depositus in Franciam ad Dagobertum fugit, mortisque periculum evasit. Per idem tempus Theodorus archiepiscopus et Adrianus abba doctissimus a Vitelliano papa missi sunt in Britanniam, plerimasque ecclesias Anglorum doctrinae apostolicae fruge foecundarunt, e quibus Theodorus archiepiscopus peccantium iudicia, quantum scilicet annis pro uno quoque peccato quis pensitare debeat, mirabili et discreta consideratione describit.

His diebus Constantinus Augustus Italiam a Langobardorum manu eripere cupiens, Constantinopolim egressus venit Athenas, inde mare transgressus Tarentum applicuit, inde Beneventum intravit, omnesque pene civitates Langobardorum per quas venerat coepit. Luceriam usque ad solum prostravit. Deinde Beneven-

tum cum omni exercitu circumdedit, ubi Rumaldus filius Grimaldi regis se incluserat. Imperator accepta obside praedicti Rumaldi sorore, soluta obsidione Neapolim proficiscitur. Inde Romam perrexit, cui sento ab urbe miliario Vitellianus papa cum sacerdotibus et populo Romano occurrit, qui obtulit beato Petro pallium auro textile, et manens apud Romam diebus 12, omnia quae fuerant antiquitus instituta ex aere in ornamentum civitatis deposuit, in tantum, ut etiam basilicam beatae Mariae, quae aliquando Pantheon vocabatur, discoperiret, tegulasque aerae inde auferret. Post haec Neapolim reversus, libere terram perrexit civitatem Regium; ingressusque Siciliam habitavit in Syracusa, mansit autem in Sicilia 6 annos, ubi post plurimas et inauditas depraedationes in balneo suis extinctus est. Post huius mortem Mezentius in Sicilia regnum arripuit; sed absque orientalis exercitus voluntate, contra quem Italiae milites, alii per Istriam, alii per Campaniam, alii vero a partibus Africae et Sardiniae venientes in Syracusas, eum vita privarunt. Constantinopolim caput falsi imperatoris deportatum est.

Haec audina gens Sarracenorum, quae iam Aegyptum et Alexandriam pervaserat, subito cum multis navibus venientes Siciliam invadunt, Syracusas ingrediuntur, multamque stragem faciunt populorum, auferentes quoque praedam nimiam et omnem illum, quem Constantinus a Roma abstulerat, ornatum in aere et diversis speciebus, ad Alexandriam reversi sunt.

Anno dominicae incarnationis 605. Constantinus filius Constantini superioris augusti, regnavit annos 17. Donus papa apostolicam sedem tenet. Quo defuncto, Agatho papa ordinatur. Constantinus Augustus 150 episcopos congregari fecit in urbe regia, inter quos etiam fuerunt legati sanctae Romanae ecclesiae, missi ab Agathone papa, Iohannes diaconus, et Iohannes Fortnensis episcopus, qui omnes haereses dampnarunt, quae unam operationem et voluntatem in domino Iesu Christo asserabant. Ea hora tantae ardentium telae in medio populi ceciderunt, ut omnes mirarentur, et per hoc significatum est, quod sordes haereticae pravitate depulsa essent. Et Georgius quidem patriarcha Constantinopolitanus correctus est, ceteri vero in sua defensione perseverantes, anathematis sunt ultione percussii. Recta autem fides et vera haec est, ut in domino nostro Iesu Christo, sicut duae sunt naturae, hoc est dei et hominis, sic etiam duae credantur esse voluntates sive operationes.

His temporibus solis eclipsis facta est 5. Non. Maii, moxque subsequuta est gravissima pestis tribus mensibus, Iulio, Augusto et Septembri. Tunc visibiliter multis apparuit, quia bonus et malus angelus noctu per civitatem pergerent, et ex iussu boni angeli, malus angelus qui videbatur vanabulum manu ferre, quoties de vanabulo ostium cuiuscumque domus percussisset, tot de eadem domo sequenti die homines interirent.

Per id tempus Dagobertus rex Brunulfum avunculum Heriberti fratris sui, propter infidelitatem suam interficere iussit, qui ab Amalgario et Arpeberto ducibus, et Willibaldo patritio interfectus est.

Post discessum igitur beati Arnulfi, adhuc consilio Pippini, qui maior domus dicitur, et Cuniberti pontificis urbis Coloniae, Dagobertus utens, ab ipsis fortiter admonitus, prosperitatis et iustitiae amore complexus, universarum sibi gentium subditarum favoribus extollebatur. Habuit filiam ex quadam puella nomine Regindrudam, quam frater eius Heribertus Autelianus veniens de sacro fonte suscepit. Namque dum eundem praerum Amandus episcopus benediceret cum quo caticumenum faceret, finita oratione, cum nescio respondisset Amen, speravit Dominus os pueri, qui non amplius quam quadragesima dies habebat, et cunctis audientibus respondit Amen. Vocatus est idem

puer Sigibertus. Arnulfus episcopus et Romaricus abba clari habentur.

Eo anno legati regis Dagoberti Servatus et Paterius a Constantiopolis regressi sunt, petiitque imperator Dagobertum, ut omnes Iudaeos regni sui secundum fidem catholicam baptizare praeciperet, aut de regno expelleret, siquidem in siderum signis cognoverat, quod a circumcisis gentibus divino nutu eius imperium esset vastandum. Et rex quidem summo hoc peregit studio, sed imperatori non de Iudaeis, sed de Sarracenis fuerat demonstratum.

Post haec Heribertus moritur, relinquens filium parvulum nomine Helpricum, qui etiam paulo post moritur. Regnum quod tenuerat, ad Dagobertum transit.

Grimaldus rex Langobardorum cum Dagoberto pacis firmissimae foedus inicit. Quod cum profugus Bertarius cognovisset, metuens Grimaldum, egressus a Gallia ad Britanniam insulam properare disposuit. Interea Grimaldus moritur, cumque iam Bertarius navim ingressus, aliquantum per pelagus navigasset, vox a litore audita est: Revertatur Bertarius in patriam suam, quia tertius dies est hodie, quod Grimaldus rex mortuus est. Qui statim reversus regnum Langobardorum obtinuit, atque Cunibertum filium suum consortem regni facit. Agathone papa decedente, Leo iunior locum eius obtinuit. Post hunc Benedictus ordinatur. Dagobertus rex cum Sclavis conflixit eosque superavit, quibus praerat tunc dux nomine Samo. Vascones etiam rebellantes ferro compescuit. Huni et Vulgares inter se praelia conserunt, Huni Vulgares superant, qui devicti et de Pannonia expulsi, novem milia cum uxoriibus et liberis regem Dagobertum expetunt, terram ad manendum requirunt. Quos rex ad hiemandum Baicariam recipere praecipit, dispersaque per domos omnes una nocte cum mulieribus et liberis interficere fecit. Circa haec tempora defuncto Sisobodo rege Hispaniae, Sisenandus quidam ex proceribus Dagobertum regem expetit, ut ei auxilium ferret, quatinus regnum Hispaniae obtinere posset; in huius beneficii recompensatione missorium aureum regi promittit, pensantem auri pondera 50. Rex euerctum misit cum Habundantio et Venerando ducibus, regnumque viribus Francorum Sisenandus obtinuit. Missorium Gothia contradicentibus, non transmisit, sed ducenta milia solidos pro missorio regi Dagoberto persolvit; quod argentum rex sancto Dionysio dedit. Edildrudis regina et virgo apud Anglos clara habetur.

gens Sarracenorum ex Aegypto in Africam cum nimia multitudine pergens, obsessam Carthaginem coepit, et crudeliter depopulatam ad solum usque prostravit.

Anno dominicae incarnationis 612. Iustinianus minor, filius Constantini regnavit annos 10. Iohannes, Conon et Sergius Romanam regunt ecclesiam. Kyllianus, episcopus Wirzburgensis, Arnual (a) eius discipulus clarescit. Iustinianus Africam a Sarracenis abtulit, et cum eisdem pacem terra marique fecit. Hic Sergium pontificem, quia in errorem illius synodi quam Constantinopolim fecerat, favere et subscribere noluit, misso Zacharia protospatario suo, Constantinopolim deportari iussit, sed militibus repugnantibus, iussa principis perficere non potuit.

Adalgisus tyrannus, dux Tridentinae civitatis, adnitentibus Aldone et Grausone Brixianis civibus, et aliis multis ex Langobardis, contra Cunibertum regem debellat, eumque de regno expellit, sed resumtis viribus Cunibertus praefatum tyrannum in praelio interfecit. Dagobertus rex Mettis veniens, cum consilio pontificum et procerum filium suum Sigibertum in regno Austriae sublimat, eumque Cuniberto, episcopo Coloniensis ecclesiae, et Pippino duci commendat.

a) Arnual 2. De S. Kiliiano eiusque discipulo nulla mentio in cod. 6.

Sequenti anno ei filius natus est ex Nandhilda regina quem Ludovicum appellavit, cui regnum Nepturicum atque Burgundiae dandum post suum discessum nominavit. Post haec idem Dagobertus moritur, et in basilica sancti Dionysii sepelitur: fuit autem 60 providus in consilio, cautus in iudicio, strenuus in militari disciplina, largus in elemosynis, studiosus in componenda pace ecclesiarum, et praecipue devotus in ditandis sanctorum opulenitiis. Qui quamvis omnia loca sancta excoluisset, tamen praeter caeteris monasteria 10 sanctorum Dionysii, Martini, atque Mauricii excoluit, et omni ecclesiastica dignitate nobilitavit. Regnum eius, sicut ipse vivens dividerat, filii eius tenuerunt. Ega maior domus cum Nantilda regina regnum Clodovei administrat. 15

Circa haec tempora cum in castro Casino vasta solitudo existeret, venientes de Celmanicorum vel Aurelianensium regione Franci, venerabilis patris Benedicti eiusque germanae Scolasticae corpora auferunt, et in suam patriam abspoliunt. Corpus sancti Benedicti 20 in territorio Aurelianensi, in monasterio, quod vocatur Floriacus, sepultum est. Porro sanctae Scolasticae in partibus Cenomanensium religiosorum devotione conditum.

Rege Cuniberto mortuo, de regno Langobardorum 25 inter principes magna fit controversia, plurimi interficiuntur, nonnulli excaecantur; mulieres etiam quae se reginas fore iactaverant, naso et auribus abscisae deturpantur, ad extremum Heribertus dux Taurinensium regnum obtinuit. 30

Anno dominicae incarnationis 632. Leo augustalem dignitatem arripens, Iustinianum regno privavit, eumque exulem in Ponto servavit, regnumque Romanorum tribus annis rexit. Sergius papa in sacratio beati Petri apostoli magnam portionem ligni dominicae crucis reperit, quae ex tempore illo ab omni populo in basilica Constantiniana, die exaltationis eius osculatur ac adoratur. In Britannia Cudbertus, Lindisfarnensis ecclesiae episcopus, clarus habetur, in Gallis Audoenus Rotomagensis, Eligius Noviomensis, Sulpitius Bituricensis episcopi, clari habentur. His etiam temporibus venerabilis vir Willibrordus, cognomento Clemens, de Britannia gentis Anglorum, ob gratiam evangelii in Gallias transiens, a Sergio papa episcopus Fresonum consecratur, atque in eandem gentem 45 ac praedicandam dirigitur.

Anno dominicae incarnationis 635. Tiberius regnavit annos 7. Hic contra Leonem insurgens, regnum eius invasit, eumque toto quo ipse regnavit tempore, in eadem civitate in custodia tenuit. Gisulfus 50 dux Beneventum et Campaniam igne, gladio et captivitate vastavit. Iohannes Romanam regit ecclesiam. Hic univeros captivos quos Gisulfus ceperat redemit, atque Langobardos domum redire fecit, cui successit alius Iohannes. 55

Ludovicus rex, corpus beati Dionysii discooperiens minus religiose, licet cupide, os brachii fregit et rapuit, confestimque stupefactus in amentiam incidit, et post duos annos vitam cum regno snivit. Hoc tempore synodus Aquileias facta ob imperitiam fidei, 60 quintum universale concilium suscipere diffidit, quae synodus facta fuerat temporibus Vigiliti papae, contra haereticos qui bestiam Mariam solum hominem, non deum et hominem, genuisse affirmabant, in qua synodo catholice institutum est, ut Maria semper virgo 65 *ἁγία*; diceretur, quia non solum hominem, sed vere deum et hominem genuit.

Ea aetate claruit Lambertus Tungrensis ecclesiae episcopus, qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, ab iniquissimo Dodone et aliis viris de palatio missis improvisae conclusus intra domum ecclesiae, in Leodia vico occiditur.

Anno dominicae incarnationis 642. Iustinianus secundo cum Tiberio filio regnavit annos 6. Hic regnum rurus recipiens, eos qui se expulerant patritios occidit, Leonem quoque et Tiberium qui locum eius usurparant, cepit, et in medio circo coram omni populo iugulari praecipit. Gallicianum vero patriarcham Constantinopolitanum erutis oculis Romam misit, Cyrannumque abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in loco Galliciani constituit. Sisinnius et Constantianus Romanam regunt ecclesiam. Hunc Constantianum ad se venire iubens Iustinianus, honorifice suscepit ac remisit, quem prostratus in terram pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ecclesiae privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Pontum mittere ad comprehendendum Philippicum, quem ibi reliquerat, multum eum idem papa prohibuit, sed tamen inhibens non potuit. Exercitus qui missus contra Philippicum fuerat, ad partem eius se contulit, et eum imperatorem fecit, qui Constantinopolim contra Iustinianum veniens, cum eo ab urbe miliario duodecimo pugnavit, et eum occidit, regnumque adeptus est. Imperavit autem, ut praemisimus, hac secunda vice 6 annos, quem Leo in expulsionem ipsius naribus detruncavit; qui post iterum assumpto imperio, quotiens defluentem guttam rheumatis manu deterat, pene totiens aliquem ex his, qui contra eum fuerant, iugulari praecipit.

Dum haec in oriente aguntur, Ansprandus qui apud Baioriam 9 exulaverat annos, cum Baioriis Italianam venit, pugnavitque cum Heriberto rege eumque vicit; qui dum in Franciam fugere vellet, Ticinum fluvium ingressus cum equo transstrare conatus est, sed quis auro gravatus erat, aquis suffocatus extinctus est. Ansprandus regnum obtinuit 3 tantummodo menses. Post cuius interitum Liutprandus filius eius in regali constituitur solio.

Apud Francorum quoque gentem Pippino vita exempto, eius filius Carolus in principatu successit, licet per multa bella et certamina de manu Reginfridi eundem principatum sustulerit. Nam cum in custodia teneretur, divino nutu ereptus aufragit, ac primum contra Reginfridum cum paucis bis terque certamen iniiit, ad extremum eum apud Vinciacum magno certamine superavit. Cui tamen unam, ut ferunt, hoc est Andagavensem civitatem ad habitandum concessit, cunctam vero Francorum gentem ipse gubernandam suscepit.

Anno dominicae incarnationis 648. Philippicus regnavit annum unum et menses 6. Hic postquam imperiali dignitate confirmatus est, Cyro de pontificatu abiecto, ad gubernandum monasterium suum in Pontum redire praecipit. Hic Constantino papae litteras pravi dogmatis direxit, quas ille respuit, statuitque populus Romanus, ne haeretici imperatoris nomen, aut chartas aut figuram solidi susciperent. Contra hunc Anastasius, qui et Artemius dictus est, insurgens eum regno expulit, oculisque privavit.

Anno dominicae incarnationis 650. Anastasius regnavit annos 3. Hic litteras Constantino papae per Scholasticum patricium et exarchum Italiae direxit, quibus se fautorem catholicae fidei et sexti concilii praedicatorem esse declaravit. Defuncto Gisulfo duce Beneventano, Romaldus filius eius locum eius obtinuit.

Circa haec tempora Petronax, civis Brexianae urbis, divino amore compunctus, castrum Casinum petiit, et monasterium sancti Benedicti, quod iam tunc 100 et 10 annos destructum manebat, reaedificavit, multorumque monachorum pater ibi extitit. Gregorius papa constituitur; hic Bonifacium ex Britannia ortum episcopum ordinavit, et per eum in Germaniam verbum salutis praedicavit, et gentem illam sedentem in tenebris evangelica luce illustravit.

Carolus princeps contra Ratbodum, regem Fresonum, multa certamina conscripsit. Qui tyrannus divino

nutu percussit anno praefati principis 6; anno 6. regni sui pugnavit idem Carolus adversum Saxonem, eoque vicit.

Anastasius imperator classem in Alexandriam contra Sarraenos direxit. Exercitus de medio itinere reversus, Theodosium imperatorem elegit, atque eactum in solio imperii confirmavit. Qui Theodosius apud Myceas civitatem Anastasium gravi praelio vicit, septem milia de exercitu occiderunt. Datroque sibi sacramento, eum clericum fieri et presbyterum fecit ordinari.

Anno dominicae incarnationis 654. Theodosius regnavit annum unum. Hic postquam regnum accepit, mox in regia urbe imaginem illam, in qua sanctus synodus erat depicta, et a Philippico erat delecta, pristino in loco erexit. His diebus ita Tiberis fluvius inundavit, ut ultra alveum suum egressus, multa Romanae fecerit exitia civitati, ita ut in Via lata ad unam et semis staturam excreceret, atque a porta sancti Petri usque ad pontem Molvium aquas se descendentes coniungerent.

Anno dominicae incarnationis 655. Leo regnavit annos 9. His temporibus Sarraenorum gens cum immenso exercitu veniens, Constantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obsedit, donec civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, bello, pestilentiaque perirent, ac sic periti obidionis abcederent. Eorum maxima multitudo tempestate in mari periit, intra Constantinopolim vero tempore obidionis 300 milia hominum pestilentia interiere.

Liutprandus rex ossa sancti Augustini episcopi a Sardinia transtulit, et in urbem Tycinensem cum debito honore sepelivit: idem rex Ravennam obsedit. Classem invasit atque destruxit.

Carolus princeps 10. anno regni sui cum Baioriis pugnavit, eoque vicit. Idem rex quindecimo anno regni sui Alamanniam ingressus, contra Lanfridum dimicavit, et sibi eandem gentem subiecit. Sexdecimo anno regni sui Vasconiam ingressus, Eudonem ducem Aquitaniae bello perstravit.

17. anno Sarraeni ex Hispania cum exoribus et parvulis venientes, Aquitania Galliae provinciam quasi in ea habituri intrant, Carolus quidem, ut dictum est, cum Eudone Aquitaniae principe tunc discordiam habebat, qui tamen in unam se coniungerent, contra eosdem Sarraenos pari consilio dimicarent. Nam irruentes Franci super eos, 375 milia ex eis interfecerunt. Eudo quoque super eorum castra irruens, pari modo multos interficiens, omnia devastavit. Nullo tantum quingenti occiderunt ex Francis, ut in epistola ab Eudone missa Gregorio papae de eadem victoria continetur.

Ea tempestate Leo imperator sanctorum imagines depositas incendit, Romanoque pontifici Gregorio similia facere, si suam vellet habere gratiam mandavit. Sed pontifex hoc facere contempsit. Omnis quoque Ravennae exercitus vel Venetiarum talibus iussu uno animo restiterunt, et nisi pontifex eos prohibuisset, alium imperatorem super se constituerent.

Per idem tempus Liutprandus rex castra Aemiliae, Feronianum et Montebellium, Bazeta et Ferticeta, Bononianum et Pentapolim Animumque invasit, sed post aliquos dies, Romano pontifice elaborante, Romani reddita sunt. Leo Augustus ad peiora progressus est, ita ut compelleret omnes Constantinopolim habitantes tam vi quam blandimentis, sanctorum imagines deponere, et quascunque invenire potuit, incendio concremavit. Ex quia plerique ex populo tale scelus fieri prohibebant, aliquanti ex eis capite truncati, alii parte corporis multati sunt; cuius errori Germanus patriarcha non consentiens, a propria sede depulsus est, et eius in loco Anastasius presbyter ordinatur. Circa haec tempora Carolus princeps Pippinum filium

suam ad Liutprandum regem direxit, ut eius iuxta morem capillum incideret: qui eius caesariem incidens, ei pater effectus est, multisque eum ditatum regis muneribus genitori remisit.

Carolus 18. anno regni sui cum exercitu in Wistracha venit, eamque suae ditioni subiecit. Anno 20. regni sui iterum cum valida manu Vasconiam ingressus est, et Eudonem regno simul et vita privavit; sequenti anno contra filios eiusdem Eudonis dimicavit.

Anno 22. regni sui Sarracenorum exercitus rursus in Galliam introiens multam devastationem fecit, contra quos Carolus non longe a Narbona bellum committens, eos sicut et prius maximam caede prostravit.

Anno 24. regni sui iterato Sarraceni Gallosum fines ingressi, usque ad Provinciam venerunt, et capta Arelato, omnia circumquaque demoliti sunt. Tunc Carolus ad Liutprandum regem mittens, auxilium contra Sarracenos exposcit, qui nihil moratus cum omni Langobardorum exercitu in eius adiutorium properavit: quo comperto gens Sarracenorum mox ab illis regionibus aufugit.

Anno 26. regni sui Carolus bellicosissimus et victoriosissimus princeps Francorum moritur.

Fiunt igitur, ni fallor, anni ab incarnatione Domini computati a quadragesimo secundo anno imperii Octaviani, usque ad ultimum Leonis Augusti annum, qui temporibus Caroli principis regnasse cognoscitur, 718, menses 3, dies 2.

Discernamus etiam, si placet, eosdem annos Domini per tempora pontificum Romanorum, et videamus, quomodo sibi tempora principum et praesulum adinvicem comparata respondeant.

Beatus Petrus apostolus Romae in episcopali cathedra sedit annos 25, menses 2, dies 2.

Linus	sedit annos	menses	dies
	11	3	13
Cletus	— 12	1	11
Clemens	— 9	2	10
Anacleus	— 9	2	10
Euaristus	— 9	10	2
Alexander	— 10	7	1
Xistus	— 10	2	1
Telesphorus	— 11	3	21
Yginus	— 4	3	3
Pius	— 19	4	3
Anicetus	— 11	4	3
Sother	— 9	6	21
Eleutherius	— 15	3	2
Victor	— 10	2	10
Zepherinus	— 8	6	10
Calixtus	— 6	2	10
Urbanus	— 4	10	13
Pontianus	— 9	5	2
Antherus	— 12	1	12
Fabianus	— 14	11	11
Cornelius	— 2	2	2
Lucius	— 5	5	3
Stephanus	— 7	5	2
Sixtus	— 1	10	23
Dionysius	— 6	2	4
Felix	— 4	3	25
Eutichianus	— 1	1	1
Gaius	— 11	4	12
Marcellinus	— 9	4	25
Marcellus	— 5	7	22
Eusebius	— 6	1	3
Melchisedes	— 4	—	—
Silvester	— 24	10	10
Marcus	— 2	8	20
Julius	— 15	2	6
Liberius	— 6	3	4
Felix	— 1	3	2
Damasus	— 18	3	12
Siricius	— 15	—	—

Anastasius	sedit annos	menses	dies
	5	—	10
Innocentius	— 15	2	21
Zosimus	— 1	3	11
Bonifacius	— 3	8	7
Celestinus	— 8	10	17
Sixtus	— 8	—	19
Leo	— 21	1	13
Hilarius	— 6	3	10
Simplicius	— 15	1	7
Felix	— 8	11	18
Celastus	— 4	8	18
Anastasius	— 1	11	24
Symachus	— 15	7	27
Hormisdas	— 9	—	17
Mercurius	— 2	—	26
Felix	— 4	2	14
Bonifacius	— 2	—	26
Agapitus	—	11	18
Silverius	— 1	5	11
Vigilius	— 18	6	26
Pelagius	— 11	10	18
Ioannes	— 12	11	26
Benedictus	— 4	1	28
Pelagius	— 10	2	10
Gregorius	— 14	6	10
Sabinianus	— 1	5	9
Bonifacius	— 8	—	22
Honorius	— 12	11	13
Severinus	—	2	4
Ioannes	— 1	9	18
Theodorus	— 6	5	18
Martinus	— 1	1	26
Eugenius	— 1	8	24
Vitellianus	— 6	—	—
Adeodatus	— 4	2	5
Donus	— 1	5	10
Agatho	— 2	6	4
Leo	—	10	17
Benedictus	—	10	12
Ioannes	— 4	—	9
Conon	—	11	—
Sergius	— 14	8	23
Ioannes	— 3	2	12
Ioannes	— 2	6	—
Sisinnius	—	—	20
Constantinus	— 7	—	15
Gregorius	— 16	9	11
Gregorius	— 10	8	25
Zacharias	— 10	3	14

Fit ergo, ut arbitramur, summa horum a temporibus beati Petri apostoli usque ad Zachariam papam, qui principio regni Pippini Romanam gubernat ecclesiam, anni 703, menses 8, dies 26. Quibus si addamus quindecim annos Octaviani, 23 Tiberii, 3 Caii, similiter 3 Claudii, quia 4. Claudii anno Petrus apostolus Romam venit, et ipse iam annus in pontificatu eius computatur, colliguntur anni 747; supercreverunt itaque anni pontificum annos principum Romanorum 29 annis. Quid horum potius sequendum sit, prudens lector videat. Illud tamen pro certo scimus, quod nec augustorum, nec antistitum numerus annorum cyclis Dionysii concordat, siquidem in alio plus, in alio minus invenitur. Nam secundum Dionysium anno dominicae incarnationis 741. Carolus princeps moritur, et 65 Pippinus suscepit principatum; potest autem fieri, ut vitio scriptoris numerus sit depravatus annorum.

Haec idcirco, ab ipso incarnationis Domini anno exordium capientes, usque huc perduximus, ut quis sequens libellus a nostra parvitate editus, per eiusdem 70 incarnationis dominicae annos tempora principum et gesta declarat, iste nihilominus, quo tempore, quo in loco, vel quid sub unoquoque principe actum sit, summam demonstrat. Triumphos quoque sanctorum

martirum et confessorum, quibus in locis, vel sub quibus regibus coronam gloriae perceperunt, nominatim speriat. Igitur ubi iste finitur, ille consequenter initium capiat, et ubi illo incipit, iste finem sortiatur.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT LIBER DE GESTIS REGUM FRANCORUM.

Anno dominicae incarnationis 741. Carolus filius 10 Pippini, maior domus et bellicosissimus dux Francorum, defunctus est.

Anno dominicae incarnationis 742. Carolomannus et Pippinus filii eius, duxerunt exercitum contra Hunoldum ducem Aquitanorum, et ceperunt castrum 15 quod vocatur Lucas, et in eodem itinere dividerunt regnum Francorum inter se, in loco qui dicitur Vetus Pictavis: posthaec Carolomannus eodem anno Alamanniam cum exercitu vastavit.

Anno dominicae incarnationis 743. Carolomannus 20 et Pippinus contra Odilonem, ducem Baioariorum, duxerunt exercitum, et inierunt pugnam, et victores effecti. Carolomannus abique fratre in Saxoniam perrexit, et cepit castrum quod dicitur Hochseoburch per placitum et pacis conditionem, et Theodericum Saxonem obsidem accepit; qui sacramentis datis, in patriam dimissus est redire, sed posthabito sacramento 25 fefellit. (a)

Anno dominicae incarnationis 744. iterum Carolomannus et Pippinus Saxoniam cum exercitu ingressi 30 sunt, et rursus captus est supradictus Theodericus.

Anno dominicae incarnationis 745. Carolomannus confessus est suo germano Pippino, quod mente disposuisset mundum relinquere, et pro amore Dei regnum terrenum deserere, ut in futura vita centuplicatam 35 reciperet possessionem. Et in hoc anno nullam fecerunt expeditionem, sed praeparavit se uterque, Carolomannus ad iter quod decreverat, et Pippinus, ut germanum suum ad locum honorifice cum muneribus et debita munificencia prosequeretur.

Anno dominicae incarnationis 746. Carolomannus 40 Roman perrexit, ibique se totendit, et in Sarapite monte monasterium aedificavit in honore sancti Sylvestri, ibique aliquid tempus moram faciens, exinde ad sanctum Benedictum in Cassinum usque pervenit, 45 et ibi monachus effectus est. Fertur autem de hoc sancto virum exemplum memorabile. Cum adhuc Romae positus in monasterio quod sibi aedificaverat, ab omnibus propter regiam nobilitatem, et quod maius est, propter contemptum regni terreni et gloriam 50 praesentis saeculi, veneraretur et laudibus extolleretur, timens vir Deo plenus favorem laudis humanae, qui tanta pro Christo reliquerat, fugam magis arripere disposuit, quam vanae gloriae subiacere. Et hoc tantummodum uno fido socio confessus, quem ab in-

55 fantia in omnibus fidelem probaverat, cum eo noctu omnibus aufugit insciiti, et ad Cassinum montem usque pervenit, nihil secum portans ex omnibus bonis quae corpori erant necessaria, nudus Christum secutus est. Et iuxta morem portam monasterii pulsans, colloqui-

60 um patris monasterii expetiit, in cuius praesentiam cum venisset, mox in terram corruit, se homicidiam esse, se reum omnium criminum protestans, misericordiam exposcit, poenitentiae locum exquirat. Pater cum hominem peregrinum esse cognovisset, interrogat 65 eius cuius patriae aut gentis esset; et ille confessus est, se Francum esse, et ex Francia pro tali scelere migrasse, exilium libenter ferre paratum, tantum ut patriam coelestem non amitteret. Spiritus pater eius precibus annuens, praecipit eum in cella novitiorum 70 recipi una cum suo collega, ibique probari secundum quod regula iubet, et tanto arctius quanto barba-

a) fefellit. His temporibus fundari coeptum est Fuldense coenobium a sancto Bonifacio archiepiscopo in solitudine Boehonia 3.

rae et ignotae gentis homo erat, implens illud apostolicum: „Probate spiritus si ex Deo sunt.“ Itaque probatus in omni patientia, sociatus est congregationi una cum collega; post mensum anni circulum professus stabilitatem, conversionem morum, et obedientiam secundum regulam sancti Benedicti. Coepit autem irreprehensibiliter inter fratres conversari, omnibus virtutibus pollens. Accidit autem, ut iuxta quod mos est, ad coquinae officium hebdomadarius deputaretur; quod cum libenter quidem faceret, sed in multis ignoranter offenderet, cocus vino exaestuans ei alampam dedit dicens: Ita te fratribus deservire oportet? Cui ille motus, placido vultu respondit: Indulget tibi Dominus, frater, et Carolomannus. Neque enim cuiquam nomen suum prodiderat, ne ex vocabulo agnosceretur. Rursus cum in quibusdam cibarii administrandis errasset, iterum a cocco percussus est, cuius eadem quae supra imprecatus est. Et cum iam tertio a cocco crudeliter caederetur, indignatus ille comes individuus suae peregrinationis, quod tantus vir a tam vili persona tam contumeliose afficeretur, iam ferre non valens, arripuit pilum, unde panis in holera fratrum mittendus conterebatur, et cum omni animu percussit dicens: „Nec tibi Deus parcat, serve nequam, nec Carolomannus indulgeat.“ Fratres hoc audito valde commoti sunt, quod homo alienigena et pro misericordia receptus talia facere praesumpisset. Protinus itaque custodiae mancipatur, ut die sequenti talis praesumptio acris vindicaretur. In crastinum productus de custodia in medio conventu sistitur; percunctatus cur manus extendere in fratrem ministrum ausus fuisset, respondit: „Quis, inquit, vidi servum nequiores omnibus, virum meliorem et nobiliorem omnium quos in terra conversari scio, non solum verbis dehonestari, sed etiam plagis affici.“ Furor nimio exagitatus, quod eum, qui peregrinus venerat, caeteris praetulisset, interrogant quis esset ille, qui bonitate et nobilitate omnes anteciret? cur saltem patrem monasterii non excepisset? Ille necessitate compulsus celare non valens, quod Deus iam manifestari volebat, ait: „Iste est Carolomannus quondam rex Francorum, qui pro Christi amore regnum et gloriam mundi dereliquit, qui de tanta excellentia ita se humiliavit, ut modo a vilissimis personis non solum contumeliis afficiatur, verum etiam verberibus affligatur.“ Quo audito tremefacti a sedibus surgunt, pedibus eius se prosternunt, veniam postulant de contemptu, ignorantiam profitentur; ille contra in terram provolutus, cum lachrymis negare coepit, haec non esse vera, non se esse Carolomannum, sed hominem peccatorem et homicidam; collegam suum perterritum propter commissum piaculum haec excogitasse. Quid plura? cognitus ab omnibus cum magna reverentia est observatus. Haec non passi sumus praeterire; nunc ad chronica revertamur.

Anno dominicae incarnationis 747. Gripho fugit in Saxoniam, et Pippinus iter faciens per Turingam, in Saxoniam introivit usque ad fluvium Missacha in loco qui dicitur Seahaningi, et Gripho collecta manu, una cum Saxonibus super fluvium Obacro sedit in locum, qui dicitur Orhemum.

Anno dominicae incarnationis 748. Gripho de Saxoniam egressus est, in Baioariam pervenit, ipsamque ductum sibi subiugavit, Hiltrudem cum Thassilone cepit, et suae ditioni subiecit. Suideger venit in solatium supradicti Griphonis. Haec audiens Pippinus cum exercitu illuc venit, omnesque supranominatos sibi subiugavit, Griphonem et Lanfridum secum duxit in Franciam, Thassilonem ducem Baioariorum constituit. Griphonem vero in partibus Neustriae misit, et ei 12 comitatus dedit; inde iterum Gripho fugiens

Wasconiam petiit, et ad Waipharium ducem Aquitanorum pervenit.

Anno dominicae incarnationis 749. Burchardus Wiriburgensis ecclesiae episcopus, et Folradus capellanus misit sunt Romae ad Zachariam papam, ut interrogarent de regibus in Francia, qui illis temporibus non habentibus regiam potestatem, reges tamen vocabantur, si bene essent an non? Et praefatus papa mandavit Pippino, melius sibi videri, illum regem vocari qui potestatem haberet, quam illum qui sine regali potestate manebat, et ne perturbaretur christianitatis ordo, per auctoritatem apostolicam iussit Pippinum regem creari, et sanctae unctionis oleo inungi.

Anno dominicae incarnationis 750. Pippinus secundum morem Francorum electus in regem, et unctus per manum sanctae memoriae Bonifacii Mogontiacensis urbis archiepiscopi, et elevatus est a Francis in regno in Suessionis civitate. Hildericus vero, qui falso rex vocabatur, attonsus est et in monasterium missus.

Anno dominicae incarnationis 751. Pippinus rex in Saxoniam iter fecit, et Hildegerius episcopus occisus est a Saxonibus in castro quod dicitur Wigherc, et tamen Pippinus rex victor extitit, et pervenit usque ad locum qui dicitur Rimiae, et reversus est in Franciam; ubi ei nuntiatum est, quod Gripio qui in Wasconiam fugerat, germanus eius, occisus est. Stephanus papa in Franciam venit, solatium et adiutorium quaerens pro iustitiis sancti Petri. Venit autem et Carolomannus, monachus et germanus supradicti regis, per iussionem abbatis sui in Franciam, quasi ad conturbandam petitionem apostolicam. Hoc anno natale Domini in Theodonis villa, pascha in Carasiaco domnus rex celebravit.

Anno dominicae incarnationis 752. supradictus Stephanus papa confirmavit Pippinum sancta unctione in regem, et cum eo inunxit duos filios eius Carolum et Carolomannum ad regiam dignitatem. Eodem anno sanctus Bonifacius archiepiscopus annuntians Dei verbum, in Frenia a paganis interfectus, martyr Christi occubuit. Walfridus* abbas in Italia clarescit.

Anno dominicae incarnationis 753. (a) Pippinus rex per apostolicam invitationem Italiam ingressus est, iustitiam Petri apostoli quaerens. Haistulfus rex Langobardorum supradictam iustitiam contradicendo, Thermoptylas, id est clusas, Langobardorum petiit, et obviam Pippino regi et Francis venit, et commisso praelio, Domino auxiliante et beato Petro intercedente, Pippinus cum Francis victor extitit. Eodem anno Stephanus papa reductus est ad suam sedem per missos regis Pippini, Folradum et alios plurimos; incluso vero Haistulpho rege in Papia civitate, necessitate ductus iustitiam sancti Petri pollicitus est faciendam. Ex hac promissione rex Pippinus obsides 40 recepit, et cum sacramenta firmata reversus est in Franciam. Nec superfluum iudicavimus, si epistolam eiusdem papae Stephani hac de causa scriptam huic operi inseramus; continet enim hunc modum: „Stephanus episcopus servus servorum Dei. Sicut nemo se debet iactare de suis meritis, sic non debent opera Dei, quae in illo per suos sanctos fiunt sine suis meritis, silere sed praedicare, sicut angelus admonet Thobiam: unde ego pro oppressione sanctae ecclesiae a rege atrocissimo et blasphemio et nec dicendo Haistulfo, ad optimum et sancti Petri fidelem domnum Pippinum christianissimum regem in Franciam veni, ubi egrotavi usque ad mortem, et mansi aliquod tempus apud pagum Parisiacum in venerabili monasterio sancti martyris Dionysii; quem cum iam medici desperarent, fui sicut in oratione in ecclesia eiusdem beati martyris subus campanis, et vidi ante altare dominum Petrum, et magistrum genitum dominum Paulum, et tota mente illos recognovi

de illorum surcaris, et tunc beatum dominum Dionysium ad dextram domini Petri subtilem et longiorem; dixitque bonus pastor dominus Petrus: Hic frater noster postulat sanitate. Et dixit beatus Paulus: Modo sanabitur. Et appropinquans, misit manum suam ad pectus domini Dionysii amicabilem, respexitque ad dominum Petrum, et dixit dominus Petrus ad dominum Dionysium hilariter: Tua gratia est sanitas eius. Et statim beatus Dionysius thuribulum incensit et palmam in manu tenens cum presbytero et diacono, qui in parte stabant, venit ad me et dixit ad me: Pax tecum frater, noli timere, non morieris; donec ad eadem tuam prospere revertaris; surge sanus, et hoc altare in honore Dei et apostolorum Petri et Pauli, quos vides, dedica, missas gratiarum agens. Moxque sanus factus sum, et volebam implere quod mihi praecipitum erat, et dicebant qui ibi aderant, quod demens eram. Quapropter retuli illis et regi cuiusque omnibus ex ordine quae videram, et quomodo sanatus fuissim, et implevi quae iussa sunt mihi omnia. Gesta sunt autem haec anno ab incarnat. dom. 753. 6 Idus Aug. Quo Christi roboratus virtute, inter celebrationem consecrationis praefati altaris et oblationem sacrificii, unxit in regem (b) Francorum regem Pippinum et duos filios eius Carolum et Carolomannum. Sed et Bertradam coniugem ipsius regis, indutam cycladibus regis gratia Spiritus sancti septiformis consignavit in Dei nomine, atque Francorum proceres apostolica benedictione sanctificans, auctoritate sancti Petri sibi a Christo tradita obligavit, et obtatus est, ut nunquam de altera stirpe per succedentium temporum curricula, ipsi vel quique ex eorum progenie orti, regem super se praesumant aliquo modo constitutere, nisi de eorum progenie, quos et divina providentia ad sedem apostolicam tuendam eligere, et per eum, videlicet sancti Petri vicarium, immo domini Iesu Christi, in potestatem regiam dignata est sublimare et unctione sacratissima consecrare. His interpositis, ad chronicam redeamus. Cum Pippinus rex, ut supra expressum est, Italiam ingressus esset, Carolomannus monachus Viennae civitate remansit una cum Bertrada regina, ubi languore correptus diem clausit extremum.

Anno dominicae incarnationis 755. cum audisset Pippinus rex, ea non esse vera quae Haistulphus promiserat de iustitiis sancti Petri, iterum Italiam ingressus, Papiam obsedit, Haistulphum obsidione cinctis, et rursum de iustitiis sancti Petri firmitatem dedit, ut stabiles permanerent, et insuper Ravennam cum Pentapoli et omni Exarcato conquirit et sancto Petro tradidit. Cum autem reversus esset Pippinus rex in Franciam, meditabatur supradictus Haistulphus ea fallere, quae promiserat. Quadam vero die cum ventionibus inserviret, percussus est Dei iudicio, vitamque cum regno finivit; quo modo vero missus est Desiderius in regno, in subsequentibus dicemus.

Anno dominicae incarnationis 756. misit Constantinus imperator regi Pippino cum aliis donis organum, et rex Pippinus tenuit placitum suum in Compendio, ibique Thassilo venit dux Baiariorum, et suus effectus est, per manus sacramentaque multa iuravit Pippino et filiis eius supra corpus sancti Dionysii et sancti Germani et sancti Martini; similiter et eius homines meliores fecerunt.

Anno dominicae incarnationis 757. Pippinus rex in Saxoniam iter fecit, et in munitiones Saxonum per virtutem introivit, et in loco qui dicitur Sitis multae strages factae sunt de populo Saxonum. Et tunc promiserunt se omnem voluntatem regis facturos, tributum etiam praesentandum, equos scilicet 300 per singulos annos.

Anno dominicae incarnationis 758. natus est Pipp.

*) walfridus 7. walfredus et walfredus 8—12. walfridus 6. Paulum Diac. aut Strabonem innuere videtur. a) A. d. i. 752 pippinus rex 2. b) unxit in reges etc. . . . et consecrare disposuit] cf. Clauulam de consecratione ap. Rouq. T. V. p. 9. 10.

- pino regi filius, cui supradictus rex nomen imposuit suum, qui vixit annos duos, et in tertio defunctus est. Eodem anno celebravit natalem Domini in Longolare, et pascha in Iopila.
- 5 Anno dominicae incarnationis 760. Pippinus rex cernens Waifarium, duce[m] Aquitanorum minime consentire, ut iustitias faceret ecclesiis quae erant in Francia de rebus et possessionibus illarum quae in suo ducatu erant, inivit consilium cum Francis, ut iter
- 10 pergeret in Aquitaniam, et supradictas iustitias quaereret, et pervenit usque in locum qui dicitur Theodad. Quod cum cognovisset Waifarius, timore perterritus mittit legatos, Othertum et Dawinum, et dedit obsidem Adalgarium suum propinquum, et mandavit Pippino se omnia redditurum, quicquid supradictus rex quaerebat in causis ecclesiasticis, et celebravit natalem Domini in Carisiaco, et pascha similiter.
- 15 Anno dominicae incarnationis 761. Waifarius minime cogitans de obsidibus et sacramentis datis, ut se vindicaret de iniuria, quam a Francis praeterito anno fuerat perpressus, exercitum misit, qui usque ad Cabillonem civitatem venerunt, vastantes omnia. Et cum supradictus rex synodum teneret in villa quae dicitur Duria, nunciatum est ei, quod Waifarius per-
- 25 petrasset; protinus exercitum movit, et Aquitaniam ingressus multa castella coepit, scilicet Burdellum, Clarum montem, Cantelam, Avernum, et pervenit usque ad Leomodicas, vastando omnia, et celebravit natalem Domini in Carisiaco, et pascha similiter.
- 30 Anno dominicae incarnationis 762. rex Pippinus Aquitaniam cum exercitu vastavit, et coepit civitatem Bituricas, et castrum quod dicitur Toarcis, et celebravit natalem Domini in villa Gentiliaco, et pascha similiter.
- Anno dominicae incarnationis 763. rex Pippinus
- 35 habuit placitum suum in Nivernis, et quarto ingressus est Aquitaniam, ibique Thassilo, dux Baiuoriorum, postpositis sacramentis, fraudulenter se inde subduxit, omnia beneficia oblitus, quae rex avunculus eius ei fecerat, et Baiuoriam regressus amplius noluit videre supradicti regis faciem. Rex autem Aquitaniam perlustrans usque ad Cadurcium venit, et per Lemodicas reversus, in Franciam venit. Et facta est huiusmodi valida, et celebravit rex natalem Domini in villa quae dicitur Longolare, et pascha similiter.
- 40 Anno dominicae incarnationis 764. rex Pippinus habuit placitum suum in Wormatia, et causam diligenter pertractavit inter Waifarium et Thassilonem; celebravit natalem Domini in Carisiaco, et pascha similiter.
- Anno dominicae incarnationis 765. rex placitum
- 50 suum habuit apud Attiniacum, et eodem anno sicut et superiori usquam profectus est. Celebravit autem natalem Domini in Aquis villa, et pascha similiter.
- Anno dominicae incarnationis 766. rex Pippinus perrexit in Aquitaniam, et placitum suum habuit in
- 55 Aurelianis civitate, et restauravit Argentonium castrum, quod antea Waifarius destruxerat, ibique Francos dimisit ad continendam Aquitaniam; similiter et in Bituricas fecit, et celebravit natalem Domini in Salmoniaco, et pascha in Gentiliaco.
- 60 Anno dominicae incarnationis 767. rex in supra dicta villa synodum magnam habuit inter Romanos et Graecos de sancta Trinitate, vel de sanctorum imaginibus; et post haec Aquitaniam ingressus est per Narbonam; cepit autem Tolosam et Cavaldanem, et celebravit pascha in civitate Vienna. Eodem anno mense
- 65 Augusto iterum Aquitaniam ingressus, usque Bituricas venit, ibique synodum tenuit, et inde profectus, usque ad Garonnam venit, multas rupes et speluncas cepit, nec non castra Scorialiam et Torinnam et Petrociam, et reversus est Bituricas. Ibi nunciatum est ei de obitu Pauli papae; ibi etiam celebravit natalem Domini.
- Anno dominicae incarnationis 768. rex Pippinus iter faciens Remistagnum cepit, ad Sanctones civita-
- tem usque pervenit, et ibi cepit matrem Waifarit et sororem eius et neptis eius: inde perrexit in loco qui dicitur Montes, ibi Heriwicus venit ad eum, qui habebat aliam sororem Waifarit, et inde reversus pascha celebravit in castro quod dicitur Sels. Post haec adsumens secum Bertradam reginam ad Sanctonas civitatem pervenit, ibique reginam cum famulis dimisit, et Petragorico perrexit, et interempto Waifarico cum triumpho victoriae ad Sanctones reversus est, ibique moram faciens post aliquot dies aegrotare coepit, et inde profectus Turonis venit, et ad orationem ad sanctum Martinum perrexit: inde egressus Parisius ad sanctum Dionysium vix pervenit; ibique diem clausit extremum 8. Id. Octobr. et domus Carolus et Carolomannus elevati sunt in regnum, Carolus in Novioino civitate, Carolomannus in Sessionis 7. Id. Octobris, et celebravit Carolus natalem Domini in Aquis, pascha in Rodoma civitate.
- Anno dominicae incarnationis 769. Carolus rex Aquitaniam cum exercitu intravit, eo quod Hunaldus disposuisset rebellare, et totam Aquitaniam et Vasconiam, auxiliante Deo, in dedicationem recepit, et Hunaldi iniqua consilia dissipavit. Inde digressus ad Coloniensem civitatem venit, et inde sumpsit plures Francorum cum armis et omnibus utensilibus coram, et abiit super flumen Dordoniam, et aedificavit ibi castrum quod dicitur Fronticia, et in dicto praesidio Francos collocavit. Deinde missos direxit ad Lupum Vasconem, mandans ut sibi Hunaldum cum uxore representaret, qui ad eum confugerant. Adductus est praedictus Hunaldus cum uxore ad nominatum castrum, quem cum recepisset, in Franciam reversus est, et celebravit natalem Domini in Duria, et pascha in Leodio vico publico.
- Anno dominicae incarnationis 770. Carolus habuit synodum in Wormatia civitate, et Berta regina perrexit in Baiuoriam, et inde Italiam ingressa est, et rex celebravit natalem Domini in Mogontia et pascha in Heristellio.
- Anno dominicae incarnationis 771. Carolus rex synodum habuit ad Valentinianus, et eodem anno Carolomannus rex defunctus est in villa Salmoniaco 3. Non. Decembris. Venit autem Carolus ad villam Carboniacum, ubi venerunt ad eum Folcarius et Folradus appellati cum aliis episcopis et sacerdotibus, Werinus et Adalhartus comites, cum aliis primatibus qui fuerunt Carolomanni. Uxor vero Carolomanni cum paucis Francis partibus Italiae perrexit, et celebravit rex natalem Domini in Adtiniaco et pascha in Heristellio.
- Anno dominicae incarnationis 772. Carolus rex synodum habuit in Wormatia, et inde perrexit in partes Saxoniae, et primo impetu Heresburgh castrum cepit, et ad Ormensul usque pervenit, et ipsum fanum destruxit, et aurum et argentum quod ibi reperit abstulit. Erat autem tunc siccitas magna, ita ut aqua deficeret in supra dicto loco, et dum vellet ibi rex duos aut tres dies manere, ut praedictum fanum funditus destruere posset, et aqua exercitui decasset, subito divina largiente gratia omnibus insicis in quodam torrente aquae effusae largissimae, ita ut omnis exercitus sufficienter haberet. Destructo fano, rex super Wiseram fluvium venit, et ibi cum Saxonibus placitum habuit, et accepit 12 obsides, et reversus est in Franciam, et celebravit natalem Domini in Heristellio, et pascha similiter.
- Anno dominicae incarnationis 773. rex pervenit ad hyemandam in Theodonis villa, ubi eum adit missus Adriani papae nomine Petrus, invitans eum una cum Francis, ut pro Dei amore, seu pro iustitia sancti Petri acquirenda super Desyderium et Langobardos veniret. Venit praefatus legatus per mare usque in Masiliam, inde per terram usque ad regem, et ideo per mare venit, quia viae clausae fuerunt a Langobardis Romanis. Tunc rex fideles consuluit, utrum

petitionibus apostolici assensum praeberet; omnibus hoc collaudantibus, illis in partibus profectus est, Genevancum civitatem veniens synodum tenuit, et ibi exercitum divisit in duas partes. Ipse cum una parte per montem Cynsium perrexit, et misit Bernardum avunculum suum cum reliqua parte per montem Iovis. Coniunxerunt autem se uterque exercitus ad clusas. Quod cum cognovisset Desyderius, regi et Francis cum armatis occurrit. (a) Tunc rex castra posuit ad eandem clusam, et misit occulte unam scaram de electis viris per montana. Hoc sentiens Desyderius statim clusas reliquit, et quam citius potuit, Papiam ingressus est. Rex autem cum omnibus auxiliante Domino, et intercedente beato Petro, sine laesione Italiam ingressus est, et cum ad Papiam pervenisset, Desyderium intrinsecus latitantem obsedit, ibique in sua castra celebravit natalem Domini, et pascha in Roma.

Anno dominicae incarnationis 778. rex dum in illis partibus pro huiusmodi negotio moram faceret, Saxones occasione accepta, postpositis sacramentis, in finibus Francorum impetum fecerunt, et usque ad castrum quod nominatur Buriaburg venerunt; quorum adventum incolae loci praesentibus, in iam dictam munitionem se receperunt. Igitur cum praefata gens saevius coepisset forissecus villarum aedificia concremare, venerunt ad quandam basilicam in loco qui dicitur Friedislar, quam sanctae memoriae Bonifacius martyr consecravit, atque per prophetiae spiritum praedixit, quod nunquam incendio cremaretur. Coeperunt autem praefati Saxones omni intentione certare adversus eandem basilicam, quemadmodum eam per quoddam ingenium igne cremare potuissent. Et dum haec agerent, apparuerunt quibusdam christianis qui erant in castello, simul quibusdam paganis qui in eodem erant exercitu, duo iuvenes in albis vestimentis, qui ipsam basilicam ab igne protegabant, et propterea non poterant nutu divino maiestatis pavore perterriti, in fugam conversi sunt, nemine persequente. Inventus autem est postea unus ex eisdem Saxonibus mortuus iuxta ipsam basilicam, flexis genibus, acclinis supra pedes, habens ignem et ligna in manibus, et velut ore flaret ipsam basilicam crematurus. Dum haec aguntur, Carolus a Roma reversus venit Papiam, ipsamque civitatem armis cepit, insuper Desyderium regem cum uxore sua et filia, omnemque thesaurum palatii, ibique venientes omnes Langobardi de cunctis civitatibus Italiae, eius se subdiderunt dominationi. Adalgisus vero filius Desyderii regis, fuga lapsus mare introivit, et Constantinopolim perrexit. Carolus subiugata Italia et ordinata, custodiam Francorum in Papia dimittebat, cum magno triumpho in Franciam reversus est; et cum venisset in locum qui dicitur Hengilnheim, misit quatuor scaras in Saxoniam: tres pugnam cum Saxonibus inierunt, et Deo auxiliante victores extiterunt; quarta vero scara non habuit pugnam, sed capta praeda magna reversi sunt in Franciam, et celebravit rex natalem Domini in Carisiaco, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 775. rex habuit synodum in villa quae dicitur Duria, et inde Saxoniam pergens Sigiburg castrum cepit, Heresburgh reaedificavit, super Wisaram fluvium venit in locum qui dicitur Brunisberg, ubi occurrerunt ei Saxones volentes ripam supradicti fluminis defendere: auxiliante Domino et Francis decertantibus, fugatis Saxonibus Franci ambas ripas occupaverunt, et multi Saxones occisi sunt. Tunc rex dividens exercitum, sumpsit secum partem, perrexitque usque ad Obacrum fluvium, ubi omnes orientales Saxones venientes cum Hasinone duce eo-

rum, dederunt obides iuxta quod placuit regi, et firaverunt sacramenta. Simul eo revertente venerunt Angrarii in pago qui dicitur Bucki una cum Brunone duce eorum, et fecerunt sicut orientales Saxones fecerant. Interea cum Francis qui super fluvium Wisaram remanserant, Saxones pugnam commiserunt, et Deo largiente, Franci victoria potiti sunt, et plures ex Saxonibus interfecti sunt. Haec audiens rex, iterum super Saxones cum exercitu irruens multam stragem fecit, et praedam copiosam cepit super Westphalos, et coacti obides dederunt. Obsidibus itaque receptis, et praeda multa cepta, rex in Franciam reversus, ubi nuntiatum est ei, quod Rotgaudus Langobardus postponens fidem et sacramenta adversus eum rebellare disponeret; statim illis in partibus iter arripuit, et celebravit natalem Domini in villa quae dicitur Sclenstadt in Elisacio.

*(Eodem (b) tempore Venecias dux propter invidiam et insidias aliquentorum Venetiarum, dantes occasionem ei, ut Carolo regi Veneciam tradere vellet, a suis hominibus (c) captus est, et Constantinopolim ad Constantinum imperatorem in exilium transmissus est. Quam rem idem imperator diligenter exquirens et fraudulenter insidias Venetiarum aperte cognoscens, illorum incusationes pro nichilo duxit, et eundem ducem Anthipatrum patricii fecit. Quem cum legato et epistola sua ad Venetiam remisit, et in propria sede eum honorabiliter restituit. Nam post mortem eiusdem Constantini praedicti rebelles ducem interinere conabantur. Quorum consilium dux prociatere praevidens, Nicoforo imperatori ilico nunciandum misit; 25 animadvertens autem imperator hoc facinus, mos Nicetam patricium ad investigandam causam in Venetiam misit; qui illo veniens, patefactis culpis, duodecim ex illis infidis comprehendit; quos secum reducens iussu imperatoris in ergastulum cum vita destinavit. 7.] 35

Anno dominicae incarnationis 776. Carolus rex Italiam ingressus, Foroiulianorum partes petivit, Rotgaudum rebellem captum decollari iussit, ad Tarrivium civitatem venit, ibique pascha celebravit, et ordinatis rebus, derelictis custodibus ex Francis in civitatibus quae adversus eum senserant, in Franciam cum prosperitate reversus est. Interea Saxones cognita absentia regis, more solito ruptis sacramentis in unum conglobati, Heresburgh castrum aggrediuntur, fraudulenter Francis sudent, ut de castro exeant, et cum pace in 45 patriam pergant. Sed cum illi fallacibus monitis minime assensum praeberent, machinas praeparant, munitionem obsidione cingunt, et summis viribus certant, sed nihil proficiunt. Quadam itaque die cum iterum redivo certamine bellum parassent, apparuit gloria Dei manifeste supra domum ecclesiae, quae erat infra ipsam castrum, videntibus multis, tam christianis quam paganis. Nam duo acuta apparuerunt supra praefatam basilicam sanguineo colore flammantis, et velut in praesidio quibusdam motibus agitantis. Itaque 55 pagani hoc signum aspicientes, timore et formidine repleti mox in fugam conversi sunt, et in tantam amentiam devenerunt, ut strictis gladiis, mutuis se armis confoderent. Quanto vero illi plus pavore perterriti fugerunt, tanto magis christiani confortati omnipotentem Dominum laudabant, qui salvos facit sperantes in se. Ex praedicto igitur loco cum tanta confusione discedentes, venerunt ad aliud castrum quod appellatur Desuburg (d), ubi voluerunt similiter facere, sed Deo auxiliante Francisque eis viriliter repugnantibus, nihil praevaluerunt. Oppidani vero persecuti sunt eos usque ad flumen quod Lippa dicitur, et multos ex eis interfecerunt. Itaque rex Wormatiam veniens, synodum placitumque publicum ibi tenuit, et coacilio

a) cum armatis occurrit. Hinc omissis mediis sequitur annus 798. Cum vero audissent se ex duabus partibus 70 etc.; illa vero post anni 801 verba. „Huius factionis fuere principes“ inserta sunt. 2. b) Eodem tempore Venecias dux etc. usque in finem, habetur in solo codice 7. c) a suis omnibus captus codex. d) Reginonem annalium Lautensium verba male intellexisse, nec hic de alio castro nisi de Sigiburgo sermonem esse posse, quisque videt.

soluta, mox Saxonum fines penetravit, et velut ingens
 tempestas omnia prosternit, munitiones irrupit, Saxo-
 nes perterriti ad locum ubi Lippa oritur venerunt,
 ibi se et suam patriam regi tradiderunt, et sponde-
 runt se christianos esse debere. Tunc rex una cum
 Francis restauravit Heresburgh castrum et aliud ca-
 strum super Lippam, ubi venientes Saxones una cum
 uxoribus et parvulis innumerabilis multitudo baptizati
 sunt in nomine sanctae Trinitatis. Posthaec obides
 10 quantos rex expellit dederunt; reformatis autem ca-
 stellis custodiisque dispositis, Carolus in Franciam re-
 vertitur, et celebravit natalem Domini in Heristellio
 et pascha in Novionago.

Anno dominicae incarnationis 777. rex Saxoniam
 15 ingressus placitum tenuit in loco qui dicitur Padres-
 brunna, ubi omnes Saxones convenerunt, excepto Wi-
 tichindis, qui cum paucis Saxonibus in partibus Nort-
 manniae confugit. In eodem etiam loco venerunt Sar-
 raceni de partibus Hispaniae, quorum haec sunt no-
 mina, Ithina, Larabi et filius Deviscefi, qui iam Ioseph
 20 nominabatur, et gener eius, ubi etiam multitudo
 Saxonum baptizata est et sacramenta secundum con-
 suetudinem dederunt, ut perderent ingenuitatem et
 omnem haereditatem, nisi conservarent susceptionem
 25 christianitatem et promissam fidelitatem regis et Glio-
 rum eius, nec non etiam et Francorum. Carolus in
 Franciam reversus celebravit natalem Domini in Du-
 cisco, et pascha in Aquitania in villa quae dicitur Ca-
 sinogilo.

Anno dominicae incarnationis 778. Carolus cum
 30 exercitu Hispaniam ingressus est, venit vero primo ad
 Pampilonem civitatem, deinde ad Caesaraugustanam
 urbem perrexit, ubi innumerabilis multitudo de par-
 tibus Burgundiae et Austrasiae vel Boioariae seu Pro-
 vinciae et Septimaniae, pars etiam Langobardorum in
 35 auxilium Francorum convenerunt. Obidione itaque
 cincta civitate territi Sarraconi, obides dederunt et
 immensum pondus auri. Electis itaque Sarraconis de
 Pampilona, murisque eiusdem civitatis dirutis, Vasco-
 40 nibusque subiectis, in Franciam revertitur.

Interea Saxones audientes, quod Carolus cum
 Francis tam longa terrarum spacia ab eis esset separa-
 tus, suadente Witichindo secundum consuetudinem
 iterum rebellati sunt, et ad Duriam castrum, quod
 45 Coloniae civitati contiguum est, usque venerunt, cae-
 dibus, rapinis et incendiis omnia devastantes. Quod
 cum nuntiatum esset regi revertenti et iam commo-
 ranti Autisiodoro civitati, misit idem princeps scaram
 unam ex electis viris, quae eorum violentiae resiste-
 50 ret. Saxones audientes incolumitatem regis et adventum
 Francorum, in fugam conversi sunt; quos Franci
 e vestigio sequentes, repererunt eos super fluvium cuius
 vocabulum est Adarna, in loco qui dicitur Likesi;
 ubi pugna coepta et finita, Franci auxiliante Domino
 55 victores extiterunt, et multitudo Saxonum est ibi occisa.
 Et celebravit rex natalem Domini in Heristellio
 et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 779. Carolus venit
 in villam, quae dicitur Compendium, ubi se obtulit
 60 Hildebrandus [Spoletanorum] dux cum muneribus, e-
 iusque dominationi se subdidit. Eodem anno synodum
 tenuit in Duria, et post haec Saxoniam ingressus us-
 que ad Lippam venit. Conati sunt autem Saxones re-
 sistere in loco qui dicitur Buochol, sed nihil prae-
 65 luerunt. Aperta autem via Westfaluvos subigerunt
 et omnes Saxones qui ultra Wisaram commorabantur.
 Veniens autem rex in loco qui vocatur Medofulli, ac-
 cepit obides et sacramenta a Saxonibus, qui ab eo de-
 fecerant, et reversus est in Franciam, et celebravit
 70 natalem Domini in Wormatia civitate, et pascha si-
 militer.

Anno dominicae incarnationis 780. Carolus Saxo-
 niam ingressus ad Heresburgh venit, et inde ad locum
 ubi Lippa conurgit, et ibi synodum tenuit. Inde

progressus ad Albiam fluvium venit, et in ipso itinere
 Bardogavenses et multi de Nortlindis baptizati sunt in
 loco qui dicitur Horheyra, ultra Obaccorum fluvium,
 et pervenit usque ad locum ubi Iora confluit in Al-
 bia. Dispositis itaque tam Saxonibus quam Sclavis, in
 Franciam reversus est. Inito autem consilio, ut Ro-
 mam pergeret orationis causa una cum coniuge Hilde-
 garda, celebravit natalem Domini in Fapia civitate.

Anno dominicae incarnationis 781. Carolus iter
 pergens celebravit pascha in Roma, et ibi baptizatus
 est filius eius Pippinus ab Adriano papa, qui et ipse
 eum de sacro fonte suscepit, et duo filii eius a supra-
 dicto pontifice inuncti sunt in reges, idem Pippinus
 super Italiam, Ludovicus super Aquitaniam. Inde re-
 15 versus venit Mediolanum, ubi baptizatus est filia eius
 Giala ab archiepiscopo Thoma, qui et ipse eam a sa-
 cro fonte levavit. His ita peractis reversus est in
 Franciam. Per id tempus legati apostolici, Formosus
 et Damasus episcopi, cum missis regis, Siculfo cap-
 pellano et Eduardo magistro directi sunt ad Thassilo-
 nem ducem, commones et contestantes ex auctoritate
 apostolica, ut recordaretur priorum sacramento-
 rum, et non aliter faceret, nisi sicut iurorando
 iam dudum promiserat Pippino regi et filiis eius. His
 admonitionibus consensus Thassilo, et sumptis obidi-
 bus a rege, venit Wormatiam, ubi renovavit sacra-
 20 menta, et dedit duodecim obides; [sed non diu praefatus
 Thassilo promissa conservavit]. Celebravit autem
 rex natalem Domini in Carisiaco, et pascha simul.

Anno dominicae incarnationis 782. Carolus Colo-
 niam veniens, Rhenum transiit et synodum tenuit ubi
 Lippa conurgit; ubi omnes Saxones convenerunt, ex-
 cepto rebelle Witichindo. Illuc etiam venerunt legati
 Godefridi regis Nortmannorum, Aldeni et Hos-
 mundi, nec non etiam legati Avarorum missi a Caeano
 et Iegorro. Peracto placito reversus est rex in Fran-
 ciam. Saxones iterum fidem violant, arma corripunt,
 suadente Witichindo. Rex autem ea tempestate misit
 nuncios suos Adalgium et Geilonem atque Conradum
 viros potentes, ut ducerent exercitum Francorum
 et Saxonum super Sclavos paucos, qui adhuc rebelles
 erant. Supradicti vero principes, cum iam in itinere
 essent audientes quod Saxones rebellarent, super eos
 arma verterunt, et commisso praelio multos ex eis in-
 25 terfecerunt, in qua pugna duo duces ceciderunt, videlicet
 Adalgisus et Geilo, in monte qui dicitur Sunda-
 dal. Hoc audiens imperator, cum Francis quos sub
 celeritate congregare potuit illuc perrexit, et perve-
 nit usque ad locum ubi Alara confluit in Wisara.
 Tunc omnes Saxones iterum convenientes subdiderunt
 se sub potestate supradicti regis, et reddiderunt sedi-
 tiosos, qui illam rebellionem maxime terminaverunt,
 ad occidendum quatuor milia quingentos viros. Wi-
 30 dichindus vero partibus Nortmanniae aufugit. Inter-
 fectis itaque seditiosis exilioque damnatis, rex in Fran-
 ciam reversus est, et celebravit natalem Domini in
 Theodonis villa, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 783. obiit Hildegar-
 dis regina pridie Kalend. Maii, quod evenit tunc in
 vigilia ascensionis Domini, et rex iterum Saxoniam
 ingressus est, eo quod Saxones iterum rebellarent, et
 cum paucis Francis ad Thietmali venit; ibi Saxones
 paraverunt pugnam in campo viriliter. Tunc rex cum
 Francis super eos irruit, et magnam stragem eis
 fecit, ita ut perpauci fuga elaberentur. Post peractam
 victoriam venit rex ad Paderbrunna, ubi coadunato
 exercitu, denuo super Saxones irruit, qui se sociave-
 rant super fluvium, cuius vocabulum est Aa. Ibi ite-
 rum pugna inita, non minor numerus Saxonum ceci-
 dit, quam in superiori praelio ceciderat. Tunc rex
 35 Wisaram transiit, et ad Albiam usque pervenit, post
 haec in Franciam revertitur. Eodem anno obiit Ber-
 tha regina a Id. Iulii: et cum Wormatiam pervenisset
 rex, sociavit sibi in matrimonium Fastradanam regi-

nam, et celebravit natalem domini in Heristello, et pascha similiter.

Anno dominicæ incarnationis 784. Carolus ingressus est Saxoniam, eo quod iterum rebellasset, et cum eis aliqua pars Fresonum, et pervenit usque ad Huculvi, circumdando et vastando omnia. Erat autem nimia inundatio aquarum. Ipse igitur per Thuringiam ab orientali parte intravit super Hostfalas, porro filium suum Carolum dimisit cum valida manu contra Westfalas. Itaque rex Thuringiam ingressus, pervenit usque ad fluvium Albise, et inde ad Tagufurt, deinde ad Steininge, ex quo loco reversus est in Franciam. Westfali vero congregaverunt se iuxta Lippan, quibus occurrit filius regis in pago qui dicitur Dragini, et inierunt pugnam, quibus viriliter superatis, reversus est Wormatiam ad genitorum suum. Rex itaque consultis fidelibus, iterato hyemis tempore Saxoniam intravit, et celebravit natalem Domini Skidrioburch Wisagawi super fluvium Ambra, in villa quae dicitur Liuhidi.

Anno dominicæ incarnationis 785, rex usque Adriae venit super fluvium Wisara, ubi confluit Wachna, et propter nimiam inundationem aquarum inde reversus est Heresburgh, ubi uxorem suam Fastradanam cum filiis et filiabus venire iussit, et ibi tota hyeme cœdit, ibi etiam pascha celebravit, et multis vicibus scaras super Saxones misit, et eorum castra depraedatus est, et in Maio synodum ad Paderbrunnam habuit, et inde iter pergens, nullo contradicente, totam Saxoniam circumvit. Venit autem in Bardengawi, et inde misit post Widichindum et Abbionem (a), et utroque ad se fecit venire, quos sacramento firmavit, ut in Franciam ad eum venirent. Qui acceptis obsidibus, ad Attinacum ad regem venerunt, ibique baptizati sunt, et tunc tota Saxonia subiugata est Francis; et in eadem villa celebravit rex natalem Domini, et pascha similiter.

Anno dominicæ incarnationis 786. Carolus misit exercitum suum partibus Britanniae, una cum misso suo Odulpho principe cocorum, ubi multa castella adquisierunt Francis, et eorum primas repraesentaverunt Wormatiam regi in publico conventu. Tunc rex videns se ex omni parte pacem habere, Romam perrexit orationis causa, et ut ibi cum missis imperatoris colloquium haberet, et celebravit natalem Domini in Florentis civitate.

Anno dominicæ incarnationis 787. Carolus Romam venit, et a pontifice Adriano honorifice susceptus est, ubi aliquot dies moratus est. Quod cum audisset Herigius dux Beneventanorum, timore perterritus misit Romaldum filium suum cum magnis muneribus ad regem, postulans pacem, et promittens se omnem voluntatem eius facturum. Sed his suasionibus minime apostolicus credidit, sed magis hortatus est regem, ut Beneventi fines intraret, quod et fecit. Et cum Capuam venisset, Herigius reliquit Beneventum et in Salernum secessit, ibique se munivit. Exinde misit filium suum Grimaldum, (nam Romaldum rex secum retinebat) cum magnis muneribus, offerens obsides et promittens omnem fidelitatem, tantum ut ab impugnatione cessaret. Tunc rex cum consulta fidelium et sacerdotum, ne penitus episcopia et monasteria devastarentur, elegit duodecim obsides, et tertium decimum filium supradicti ducis Grimaldum, et accepta munera, iuraverunt ei omnes Beneventani, et reversus est Romam, ibique celebravit pascha cum praesule sedis apostolicæ. Venerunt etiam in eodem loco missi Thassilonis Arnus episcopus et Hunricus abbas, rogantes papam, ut pacem faceret, litemque terminaret inter Carolum regem et Thassilonem ducem. Ex qua causa multum decertavit apostolicus. Rex autem ad postulata respondit, se per multa tempora quæsisse,

a) abbionem 4. 5a. d. 7. 9. 10. 11. 12; albionem reliqui.

sed minime obtinere potuisse: ne tamen inobediens videretur esse monitis apostolicis, asseruit se in eundem papam presentiam cum eisdem missis pacem velle firmare. Illis autem remuentibus, atque dicentibus non se audere pro seniore definitivam proferre sententiam, neque se ad hoc destinatos esse, videns apostolicus facta mendacia, et cognoscens instabilitatem ducis, iratus anathematizavit praedictum Thassilonem et omnes illi faventes, nisi fidelitatem quam regi Pippino et filio eius Carolo promiserat, per omnia observaret; contestans per eisdem missis eundem virum, et monens ne per eius obdurationem et perfidiam sanguis christianorum funderetur, et terra devastaretur. Et si ipse dux nullatenus obediens vellet, tunc Carolus et exercitus eius aboleti essent à Deo et sancto Petro, et quicquid in ducatu eius perpetratum esset incendiis et homicidiis vel qualicumque malicia, totum hoc super Thassilonem et socios eius verteretur, et rex Franci essent innoxii. His verbis abolutis missis Thassilonis, rex oratione ad limina apostolorum completa, et benedictione percepta, in Franciam gressum dirigit, et Wormatiam ubi erat Fastradana consuevit eius pervenit, ubi synodum congregavit, et manifestavit sacerdotibus et optimatibus regni causas itineris, et qualiter versutia Thassilonis coram summo pontifice esset deprehensa. Misit itaque cum consulto fidelium ad eundem Thassilonem monens, ut apostolicis adhortationibus obtemperaret; qui cum nollet obedire, rex partibus Baiariae exercitum movit, et venit in loco qui dicitur Lechfeld, super civitatem Augustam, et venerunt orientales Franci et Thuringi et Saxones super Danubium in locum qui dicitur Faringa. Porro Pippinus rex de Italia cum exercitu venit ad Trientum. Tunc perspiciens se Thassilo ex omni parte esse circumdatum, et videns quod Baiarii magis essent fideles Carolo quam sibi, undique coartatus venit ad eum tradens se manibus eius ad servitium, reddensque ducatum sibi commissum a Pippino rego, et se in omnibus peccasse et male egisse confessus est; et de novo renovans sacramenta dedit duodecim obsides electos, et tredecimum filium suum Theodonem. Rex receptis obsidibus, reversus est in Franciam, et celebravit natalem Domini in Engilinheim, et pascha similiter.

Anno dominicæ incarnationis 788, rex congregavit synodum in praefata villa, ibique venit Thassilo, coeperunt autem eum Baiarii accusare, quod fidem promissam violasset, suadente uxore Liutherge. Et obiecta Thassilo denegare non potuit, sed comprobatus est se ad Avaros postea transmisisse, et in vitam fidelium regis consiliasse. Ad ultimum confessus est se dixisse, etiam si decem filios haberet, omnes mallet amittere, quam ita maneret, sicut iuraverat. Ex his et aliis multis ab omnibus diiudicatus est ad mortem. Et cum omnes capitalem sententiam proclamarent, rex misericordia motus, eo quod consanguineus eius esset, obtinuit ab ipsis Dei suis fidelibus ne moreretur. Interrogatus ergo a rege quid agere vellet, terras prostratus licentiam in monasterium intrandi expetiit, ut ibi peccata sua deplorare potuisset. Similiter et filius eius Thiodo fecit. Igitur attoni sunt, et in monasterium missi. Pauci Baiarii qui cum Thassilone senserant, in exilium sunt missi. Eodem anno commissum est bellum inter Graecos et Langobardos, ducibus Hildebrando de Spoleto, et Grimaldo de Benevento, et Winegio a rege directo cum Francis, et fugati sunt Graeci, et victores extiterunt Franci et Langobardi. Per idem tempus pugna commissa est inter Avaros et Francos, qui in Italia habitabant, et Deo largiente victoriam obtinuerunt Franci. Tertia pugna commissa est inter Avaros et Baiarios in campo Iborae, et fuerunt ibi missi regis Grahama-

nus et Odoar cum aliquibus Francis, et Deo auxiliante victoria fuit Francorum seu Baiariorum. Haec omnia supradictus Thasilo et uxor eius Liutbirga terminaverunt. Quarta pugna fuit contra Avaros, qui volebant vindicare eos, qui in praelio superius dicto ceciderunt, sed Deo adiuvante, victoria christianis cessit. Post haec Carolus ad Reganesburg venit, ibique marcas et fines Baiariorum disposuit, indeque reversus est in Franciam, et celebravit natalem Domini in 10 Aquis palatio, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 789. rex Rhenum ad Coloniam transit, et Saxoniam ingressus, ad Albiam fluvium venit; ibique duos pontes construxit, et ex utraque parte pontis castra aedificavit ex lignis et terra, et inde progressus Sclavorum fines intravit, et Sclavos cognomento Wiltai suo dominio subiugavit. Fuerunt cum eo in eadem expeditione Franci et Saxones, Fresones autem navigio venerunt per Habola fluvium. Fuerunt etiam cum eo Sclavi Survi et Abotridi, quorum princeps vocabatur Wizan. Obsidibus itaque receptis, reversus est in Franciam, et celebravit natalem Domini Wormatiae, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 790. nullum iter fecit rex, sed in supradicta civitate rex celebravit natalem Domini, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 791. Carolus partibus Baiariorum perrexit, et ad Reganesburg venit, ubi et exercitum suum convenire iussit; ibique cum consilio optimatum regni disposuit ire in Avarorum regnum propter maliciam intolerabilem, quam in Galliarum populos commiserunt et in ecclesiis Dei. Venit ergo cum exercitu usque ad Anisum fluvium, ubi triduanum ieiunium cum letaniis fecerunt, postulantes pro salute exercitus, et adiutorio Dei, et vindictam inimicorum. Rex itaque litora Danubii de australi parte tenuit, Saxones autem cum quibusdam Francis et plurima multitudine Fresonum de aquilonali, et ita pergentes venerunt ubi iam dicti Avaros munitiones habebant paratas, de australi parte ad Chamberch, de aquilonali vero ripa in loco qui dicitur Camp; sic enim nominatur ille fluvius qui ibi infuit in Danubium. Itaque Avaros cum ex utraque ripae parte vidissent exercitum, et classem per medium fluvium venientem, tantus terror, Deo faciente, super eos cecidit, ut dimissis praesidiis munitionum, fugae latibula quaererent, et sic Christo duce uterque exercitus absque laesione Pannoniam introivit. Pervenit autem rex usque ad fluvium qui vocabatur Raba, omnia caedibus, incendiis, rapinisque devastans, et inde reversus Reganesburgh celebravit ibi natalem Domini, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 792. Feliciana haeresis condemnata est, quem Felicem Engilbertus in praesentiam Adriani pontificis adduxit, et post confessionem haeresim abdicavit. Eodem anno nulla expeditio facta est, sed tantum pons super nave ad flumina transunda compactus est anchoris et funibus, ita coherens, ut iungi et dissolvi possit, et celebravit rex natalem Domini in eodem loco idem Reganesburgh.

Anno dominicae incarnationis 793. Carolus de Reganesburgh proficiens, ad fossatum magnum inter fluvios Almonia et Radenza venit, ibique summi pontificis iussu cum magnis muneribus in praesentiam eius venerunt; ibi etiam nunciatum est ei, Saxones iterum more solito fidem et promissa violasse. Inde navigio per Radenza Mohin ingressus, natalem Domini celebravit in Wurzburg.

Anno dominicae incarnationis 794. celebravit rex pascha in Franconofurt, ibique congregavit synodum magnam episcoporum, Galliarum, Germanorum et Italicorum, ubi fuerunt missi apostolici Theophilus et Stephanus episcopi. In hac synodo tertio condemnata est haeresis Feliciana, quam damnationem per auctoritatem sanctorum patrum in libro conscripserunt,

quem librum omnes sacerdotes manibus propriis conscripserunt. Eodem tempore obiit Fastradana regina, et in monasterio sancti Albani honorifice sepulta est. Pseudosynodus Graecorum, quam pro adorandis imaginibus fecerunt, a pontificibus reiecta est. Post haec rex divisio in duas partes exercitu, Saxoniam ingressus est: ipse per Thuringiam, Carolus vero filius eius ad Coloniam Rhenum transiit. Saxones vero congregatos se in loco Finisfelt, praeparaverunt se ad pugnam. Cum vero audissent se ex duabus partibus esse circumdatos, dissipavit Deus consilia eorum, et quamvis fraudulenter christianos se esse et ad se regi fore promiserunt. Rex in Franciam reversus, celebravit natalem Domini in Aquis palatio, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 795. rex venit Mogontia, ibique tenuit placitum suum in villa quae dicitur Cuffinstein, in suburbio eiusdem urbis. Audiens vero quod Saxones secundum consuetudinem promissionem suam, quam de observanda christianitate et fidelitate regis tenenda fecerant, irritam fecissent, cum exercitu Saxoniam intravit, et usque ad fluvium Albia pervenit ad locum qui dicitur Hliuni, in quo huiusmodi diebus Wizam Abotridorum rex a Saxonibus occisus fuerat: ibi etiam venerunt missi Thudun, qui in gente et regno Avarorum magnam potestatem habebat, affirmantes quod idem Thudun cum terra et populo suo se regi dare vellet, et eiusdem ordinatione christianam fidem suscipere. Rex itaque afflictis magna ex parte Saxonibus eorumque terra vastata, acceptis obsidibus in Franciam rediit, et celebravit nat. Dom. Aquis, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 796. Adrianus papa obiit, et Leo mox in pontificatu successit, statimque misit regi legatos cum muneribus, claves etiam confessionis sancti Petri et vexillum Romanae urbis direxit. Henricus, dux Foroiulanorum, missis hominibus suis cum Wonomiro Sclavo in Pannonia, Iringungentis Avarorum principem, longè retro temporibus qui cum civili bello fatigatis inter se principibus, improvisè expoliavit. Caganus et Inguro intestina clade interempti sunt, thesaurum priscorum regum multa seculorum prolixitate collectum idem dux Carolo ad Aquis palatium misit, quo accepto, peracta largitori omnium bonorum gratiarum actione, magnam partem inde Romam ad limina apostolorum misit per Engilbertum abbatem. Porro reliquam partem optimatibus, clericis sive laicis, caeterisque fidelibus suis largitus est. Per idem tempus Thudun secundum promissionem suam cum magna parte Avarum ad regem venit, et se cum populo suo et patria regi tradidit; et ipse et populus eius baptizatus est, et muneribus susceptis redierunt ad propria. Eo tempore rex cum exercitu Saxoniam ingressus est, et Pippinus rex in Pannoniam cum exercitu introivit. Venit autem legatio Pippini regis ad patrem in Saxoniam, quae dixit, quod Avaros post interfectionem priorum ducum super se constituerent regem nomine Kaisam, et Pippinus contra eum certare disponderet. Rex peragrata Saxoniam in Franciam se recepit, et in Aquis palatio filium suum Pippinum a Pannonia redeuntem et partem thesauri quae remanserat adducentem laetus aspexit. [Et celebravit in eodem loco natalem domini et pascha similiter.]

Anno dominicae incarnationis 797. Barcelona civitas Hispaniae, quae iam pridem a Francis disciverat, per Thatham, praefectum ipsius, Francis est reddita. Nam ipse ad palatium veniens, et civitatem cum semetipso regi tradidit. Eo tempore expeditio facta est in Saxoniam, et usque ad oceanum trans omnes paludes et in via loca pertransiit exercitus, et rex de Adulo hoc regressus — hoc enim loco nomen est, ubi oceanus Saxoniam alluit — tota Saxonum gente in dedicationem per obides accepta, in Aquis palatio reversus est, ubi Abdellam Sarracenum, filium Ibin magni regis, qui a fratre regno pulsus in Mauritania exula-

bat, ipse temetipso commendatus suscepit. In eodem loco et legatus Nicetae qui tunc Siciliam regebat, nomine Theophilus, venit imperatoris epistolam portans, quem honorifice suscipiens, post aliquot dies absolvit. Ipse vero Novembri mense mediante, ad hyemandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris iuxta Wisaram fluvium, locum castrorum Heristellium vocari iussit. Illuc legati gentis Avarorum cum muneribus magnis venerunt. De eodem loco Abdellam Sarracenum cum filio suo Ludowico in Hispaniam ire iussit, et filium suum Pippinum in Italiam remisit, ipse ad disponendam Saxoniam totum hyemis tempus impendens, ibi natalem Domini, ibi pascha celebravit.

Anno dominicae incarnationis 798. venit ad regem legatus Haldifonsi, regis Galliciae et Asturiae, nomine Frota, papilionem mirae magnitudinis praesentans. Et in ipso paschae tempore, Nordliudi trans Albiam sedentes, seditione commota legatos regis qui tunc ad iustitias faciendas apud eos conversabantur, comprehenderunt, quosdam ex eis trucidaverunt, caeteros ad redimendum servaverunt. Rex itaque collecto exercitu, de Heristelli ad locum qui Hinda dicitur perrexit, et facto consilio, in desertores arma corripuit, et totam inter Albiam et Wisaram Saxoniam depopulando peragravit. Nordliudi contra Transachonem, ducem Abrothidorum, et Hebruinum, legatam regi, commisso praesidio victi sunt. Caesa sunt ex eis in eo praesidio quatuor milia; caeteri qui fugerant, de pacis conditione tractare coeperunt. Rex acceptis obsidibus a Saxonibus in Franciam reversus est, et Aquis perveniens legationem Graecorum a Constantinopoli missam suscepit. Erant enim legati Michael patritius quondam Phrygiae, et Theophilus presbyter, epistolam Hirennae imperatricis ferentes. Nam filius eius Constantinus imperator a suis comprehensus et excaecatus est. Haec tamen legatio tantum de pace fuit; quos cum absolvisset, absolvit etiam cum eis et Sisinnium fratrem Tharsii, Constantinopolitani episcopi, iam dudum in Italia praesidio captum. Hoc anno idus Martii in toto caelo non comparuit. Insulae Balesares a Mauris et Sarracenis depraedatae sunt. Aldefonsus, rex Galliciae et Asturiae, praedata Olibipona ultima Hispaniae civitate, loricas, mulos captivosque Mauros regi per legatos, Froiam et Basilicum, hyemis tempore misit, et celebravit natalem Domini in eodem loco, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 799. Romani Leonem papam letania maiore captum excaecaverunt, ac linguam eius radicibus absciderunt; qui in custodia missus noctu per murum evasit, et ad legatos regis, qui tunc apud basilicam sancti Petri erant, Wirundum scilicet abbatem, et Winigium Spolitanorum ducem veniens, Spoletem ductus est. Rex Saxoniam ingressus, apud Faderbrunna castris positus consedit, et inde divisio exercitu, Carolum filium suum cum medietate ad colloquium Sclavorum, et ad recipiendos Saxones qui ex Nordliudis venerunt, in Bardengavi direxit. In eodem loco Leonem papam summo cum honore suscepit, ibique reditum Caroli filii sui expectans, Leonem pontificem simili quo susceptus erat honore dimisit, qui statim Romam profectus est. Recepto cum prosperitate filio, Aquis repedavit, ubi legatus Michaelis Siciliae praefectus, nomine Danihel, ad eum venit, atque inde cum magno honore dimissus est. Eodem anno gens Avarum a fide quam promiserat defecit, et Einricus, dux Foroulanorum, post tot victorias prospere gestas iuxta Tharsicam, Liburniae civitatem, insidiis civium oppressus est. Per idem tempus Geroldus, cum esset comes et Baioariae praefectus, commisso cum Avaribus praesidio interficitur [et in Augia sepelitur] de quo in visione Witini legitur, quod inter martyres sit adnumeratus. Insulae Balesares quae a Mauris et Sarracenis depraedatae sunt, postulato et accepto a Francis auxilio, a praedonum incursione de-

fenati sunt, signa quoque Maurorum in pugna subacta regi praesentata sunt. Wido comes, qui marcam contra Britones tenebat, cum sociis Britanniam ingressus totamque perlastrans, in deditionem recepit, et regi de Saxonis revertenti arma ducum qui se tradiderant inscriptis singulorum nominibus praesentavit. Tota itaque Britannia, quod nunquam antea fuit, Francis subiugata est. Eodem anno monachus quidam de Hierosolymis veniens, reliquias multas attulit regi ex parte patriarchae Hierosolymitani. Aas, praefectus civitatis quae dicitur Ocaclavis, regi munera misit. Celebravit rex natalem Domini in eodem palatio.

Anno dominicae incarnationis 800. rex absolutum Hierosolymitanum monachum, misit cum eo Zachariam presbyterum de palatio suo, et per illum multam pecuniam misit per illa sancta loca ubi dominus conversatus est corporaliter. Ipse medio Martio de Aquis egressus, litus oceani Galliae perlastratus est, et in ipso mari quod tunc a piratis infestabatur, classem instituit et praesidia disposuit. Pascha apud sanctum Richarium celebravit: indeque iterum per litus oceani ad Rothomagum civitatem pervenit, ibique Sequana anno transiit, Taronis ad sanctum Martinum orationis causa profectus est, ibique aliquot dies moratus est, propter adversam Liutkardae coniugis valetudinem, quae ibidem et defuncta et humata est. Obiit autem pridie Non. Iunii. Inde per Aurelianis ac Parisius regressus, Aquis palatium venit. Eodem anno pridie Non. Iulii, contra morem et naturam aspera et gelu concreta fuit pruina, et 7. Id. Iulii similiter, sed tamen nullam incommoditatem fructibus attulit. Mensis Aug. Mogontia placitum tenuit, et inde movens cum exercitu Ravennam venit, ubi 7 dies moratus, Romam gressum direxit, filio suo Pippino cum exercitu in Beneventum misso. Itaque cum Romam venisset, occurrit ei pridie Leo papa et senatus Romanorum apud Nomentam, duodecimo ab Urbe lapide, et summa cum humilitate summoque honore suscepit, prendens eum eo in eodem loco. Igitur statim cum ad Urbem praecessit, et in crastinum in gradibus basilicae beati Petri apostoli stans, missis obviam Romanae urbis vexillis cum crucibus atque reliquiis, ordinatis etiam atque dispositis per congrua loca tam peregrinorum quam civium turmis, qui venienti laudes dicerent, ipse cum clero et episcopis ante gradus ecclesiae cum humiliter suscepit, deaque benedictione in basilicam beati Petri apostoli cunctis pallentibus introduxit. Hoc autem factum est 8. Kal. Decemb. Post 7 vero dies rex concione vocata, cur Romam venisset patenter indicavit, et inde cotidie ad ea quae venerat facienda operam dedit, inter quae, quod maximum et difficillimum erat, de disentiendis criminibus, quae summo pontifici obiecta erant. Causa itaque ventilata, cum nullus probator aut testis legitimus appareret, qui locum controversiae subire praesumeret, praefatus pontifex coram omni populo in domo sancti Petri evangelium portans ambonem conscendit, invocatoque sanctae Trinitatis nomine, iurando ab obiectis se criminibus purgavit. Eadem die Zacharias presbyter cum duobus monachis, uno de monte Oliveti, altero de Bethleem Romam venit, quos episcopus Hierosolymorum ad regem direxit, qui benedictionis causa claves sepulchri Domini ac loci calvariae, claves etiam civitatis cum vexillo detulerunt; quos rex benigne suscipiens, aliquot dies secum detinuit, et mensis Aprilii remuneratos absolvit. Et celebravit ibi rex natalem Domini.

Anno dominicae incarnationis 801. cum rex ipso die natalis Domini ante confessionem sancti Petri ab oratione surgeret, Leo papa coronam capiti eius imposuit, et a cuncto Romanorum populo ter acclamatum est: *Carolo Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!* Et post laudes more antiquorum principum adoratus est,

et ablato patricii nomine Imperator et Augustus est
 appellatus. Post paucos autem dies iussit eos, qui an-
 no superiori pontificem deposuerant, exhiberi, et ha-
 bita de eis quaestione secundum legem Romanam, ut
 5 maiestatis rei capitali sententia damnati sunt, pro qui-
 bus tamen papa pio affectu apud imperatorem interces-
 sit. Nam vita et membrorum integritas eis concessa
 est, caeterum pro facinoris magnitudine exilio depor-
 tati sunt. Huius factionis fuere principes Paschalis
 10 nomenclator, et Campalus sacellarius, et multi alii
 nobiles Romani, qui omnes eadem sententia damnati
 sunt. Ordinatis itaque Romanae urbis totius Italiae,
 non tantum publicis, sed etiam ecclesiasticis rebus et ne-
 gotiis, missaque iterum super Beneventanos cum Pip-
 15 pino filio hostili expeditione, ipse post pascha 4. Ka-
 lend. Maii Romam egressus est, et venit Spoletum, et
 dum ibi moraretur, 2. Kalend. Maii, hora noctis se-
 cundo terrae motus ingens factus est, quo tota Italia
 20 grevitur concussa est; quo motu tectum basilicae vesti-
 gii Pauli apostoli magna ex parte cum suis trabibus cor-
 ruit. Eodem anno loca quaedam circa Rhenum et in
 Gallia et in Germania terrae motu tremuerunt, et pes-
 tilentia propter mollitiem hyberni temporis facta est.
 Imperator de Spoletio Ravennam veniens, aliquot dies
 25 ibi moratus, Papiam perrexit. Ibi nunciatum est ei,
 legatos Aaron Amirmulin, regis Persarum, portum Pisae
 intrasse, quibus obviam mittens, inter Vercellas et Ebo-
 roisiam eos sibi fecit praesentari. Unus enim ex eis
 erat Persa de oriente, legatus regis Persarum, alter
 30 Sarracenus de Africa, legatus Admirati Habrahim, qui in
 confinio Africae in Fossato possidebat, qui Isaac
 Iudeum, quem imperator ante quadriennium ad reg-
 nem Persarum cum Lanfrido et Sigimundo miserat,
 reversionem cum magnis muneribus nuntiaverunt. Nam
 35 Lanfridus et Sigimundus in itinere defuncti sunt.
 Misit itaque rex Herchenbaldum notarium in Liguri-
 am ad naves parandas, ubi elephas et ea quae dese-
 rebantur, subveherentur, ipse vero celebrato die anti-
 venticis sancti Iohannis baptistae apud Hebreiam, Alpes
 40 transgressus in Galliam reversus est. Ipsa aestate ca-
 pta est civitas Barcelona Hispaniae, iam tunc minus
 quam biennio obsessae; Zaton praefectus eius et alii
 quam plures Sarraceni comprehensi sunt. Et in Italia
 Theate civitas similiter capta et flammis erusta est,
 45 eiusque praefectus Rotselmus comprehensus est. Ca-
 stella quae ad illam civitatem aspicebant, in deditio-
 nem recepta sunt. Zaton et Rotselmus exilio damnati
 sunt. Mense Octobrio Isaac Iudeus de Africa cum
 elefanto regressus, portum Veneris intravit, et quia
 50 propter nives Alpes transire non potuit, Vercellis
 hyemavit. Imperator Aquis natalem Domini celebravit.
 Anno dominicae incarnationis 802. Hirense impe-
 ratrix de Constantinopoli misit legatum nomine Leo-
 55 nonem ad imperatorem de pace confirmanda inter Fran-
 cos et Graecos, et imperator Constantinopolim misit
 Iesse episcopum Ambianensem, et Elingaudum comi-
 tem, ut pacem cum ea statuerent. Pascha celebratum
 est in eodem palatio. Eodem anno 13. Kalend. Aug.
 venit Isaac cum elefanto et caeteris muneribus a rege
 60 Persarum missis in praesentiam imperatoris; nomen
 elefantis erat Ambulator. Ostona civitas in Italia in
 deditioem recepta est. Luceria quoque frequenti ob-
 sidione fatigata, et ipse in deditioem venit, praesi-
 diumque Francorum in ea positum est. Imperator ae-
 65 statis tempore in Arduenna venationibus operam dedit,
 et miso in Saxoniam exercitu, transalbanos Saxones
 vastavit. Grimaldus Beneventanorum dux, in Luceria
 Winigisium comitem Spoleti, qui praesidio praeserat,
 adversa valetudine fatigatum obsedit, et in deditioem
 70 accepit, captumque cum magno honore tenuit. Im-
 perator Aquis natalem Domini celebravit.
 Anno dominicae incarnationis 803. terrae motus
 Aquis palatio factus est, et mortalitas subsecuta est,
 Winigisius a Grimaldo redditus est. Misit imperatoris

a Constantinopoli regressi sunt, et venerunt cum eis
 legati Nichasforti imperatoris, qui tunc rem publicam
 regobat, quorum haec sunt nomina, Michael episco-
 pus, Petrus abbas, Calistus et Candidatus, qui vene-
 runt ad imperatorem in Germania super fluvium Sala,
 in loco qui dicitur Salza, et pactum faciendas pacis
 in Christo susceperunt; inde dimissi cum epistola im-
 peratoris Romam venerunt, inde Constantinopolim re-
 gressi sunt. Imperator autem Baioariam profectus est,
 et dispositis Pannoniarum causis, Aquis reversus est,
 ibi natalem Domini celebravit.

Anno dominicae incarnationis 804. imperator A-
 quis hyemavit, seitate vero in Saxoniam cum exerci-
 tu perrexit, omnesque qui trans Albiam et in Wil-
 mohdi habitabant Saxones cum mulieribus et infanti-
 bus transtulit in Franciam, et pagos transalbanos Ab-
 rotidis dedit. Eodem tempore Godefridus, rex Dan-
 50 rum, venit cum classe sua et omni equitatu regis sui
 ad locum qui dicitur Elletorp, in confinio regni
 sui et Saxoniae; promisit enim se ad colloquium im-
 peratoris venturum, sed consilio suorum territus, pro-
 prius non accessit, sed quicquid voluit per legatos man-
 davit. Nam imperator super Albiam fluvium sedebat,
 in loco qui dicitur Holdanteti, et missa ad Godefri-
 dum legatione pro fugitivis retentis, mediante Septem-
 55 brio Coloniam venit, deinde Arduenna ingressus, ve-
 nationum locis exercitatus Aquis reversus est. Medio
 Novembrio nunciatum est ei, Leonem papam cum eo
 natalem Domini celebrare velle ubicunque illi pla-
 cuisset, quod gratanter suscepit. Et statim miso filio
 suo Carolo ad sanctum Mauritium, eum suscipere ho-
 norifice praecipit, ipse vero obviam illi Remorum ci-
 vitate profectus est, ibique susceptum ad Carisiacum
 usque perductum, cum eo ibi natalem Domini celebra-
 vit, deinde Aquis perduxit, et honoratum magnis mun-
 60 eribus per Baioariam ire volentem, a suis deduci fecit
 usque Ravennam. Cuius autem adventus eius haec
 fuit: nunciatum est imperatori, Iesu Christi domini
 nostri sanguinem in Mantua civitate fuisse reperi-
 tum; imperator ad papam direxit, rogans ut veritatem rei
 perquireret; qui accepta occasione Roma exiit, pri-
 mo in Langobardiam, quasi pro inquisitione praedicta
 profectus est, deinde arrepto itinere subito ad impe-
 ratorem usque pervenit, mansitque apud illum dies
 octo, et sicut dictum est Romam repedavit.

Anno dominicae incarnationis 805. Cacanus, prin-
 cept Avarorum, imperatorem adit, postulans sibi lo-
 cum dari ad habitandum inter Sabariam et Caranta-
 num, quia propter infestationem Sclavorum in pri-
 stinis sedibus manere non poterat; quem imperator be-
 65 nigne suscepit, eiusque precibus favit. Eodem tem-
 pore misit exercitum cum filio suo Carolo super Sla-
 vos qui vocantur Bosmi; qui omnem terram eorum
 depopulantes, ducem eorum qui appellabatur Letho oc-
 cidit. Imperator Theodonis villam venit, indeque
 ad Romarici montem usque profectus, ibi venationibus
 exercitatus est, inde Theodonis villam reversus nata-
 lem Domini celebravit.

Anno dominicae incarnationis 806. venerunt Wil-
 70 harius et Beatus duces Venetiae, nec non et Paulus
 dux Iadorae, atque Donatus eiusdem civitatis episcopus,
 legati Dalmatiae, in praesentiam imperatoris cum ma-
 gnis donis, et ordinatis tam Venetiis quam Dalmatiis,
 eorum missis absolutis, imperator cum primoribus et
 optimatibus Francorum de pace constituenda et con-
 servanda inter filios suos, et de partitione regni pla-
 citum habuit. Et divisione facta, in tres partes impe-
 rium suum partitus est inter tres filios, ut scilicet
 unusquisque sciret, quam partem tueri et regere de-
 buisset, si illum [patrem] superviveret. De hac divi-
 sione testamentum fecit, et sacramentis interpositis
 a Francis confirmatum est, et Leoni papae transmissum,
 ut haec decreta manu sua firmaret; quod et factum
 est. Posthaec imperator dimisso utroque filio in re-

gnum sibi deputatum, Pippino scilicet et Ludowico, de Theodonis villa profectus, navigio per Mosellam Rhenum ingressus, ad Niumagam in Batas venit, ibique tota quadragesima fuit, et sanctum pascha celebravit; et inde Aquis rediens, Carolum filium in terra Sclavorum quae dicitur Sorabi, super Albiam fluvium cum exercitu misit, in qua congressione Miliduo Sclavus occisus est, duosque castella ab exercitu constructa sunt, unum super ripam fluminis Salae, alterum super Albiam. Sclavisque compressis, ex hac parte in Behemicum cum Baioribus atque Alamannis ingreditur, eorumque terram ex maxima parte vastavit. Eodem anno in Corsicam insulam contra Mauros qui eam vastabant, classis de Italia a Pippino missa est, cuius adventum Mauri non expectantes abscesserunt. Unus tamen ex Francis Hademarus nomine, comes civitatis Genuae, cum imprudenter pugnaret, occisus est a Mauris. In Spania vero Navarri et Pamplonenses, qui superioribus annis ad Sarraenos transierant, in fidem recepti sunt. Classis a Nicophoro imperatore, cui Geta patricius (a) praerat, ad recipiendam Dalmatiam mittitur, et legati qui fere annos quatuor ad regem Persarum missi sunt, per ipsas Graecarum navium stationes transvecti, ac Tarvisium nullo adversariorum sentiente pervenerunt. Imperator celebravit natalem Domini Aquis palatio. Eodem anno fuit eclipsis lunae, 4. Non. Septembr.; erat statio solis tunc in 16. parte virginis, luna autem morabatur in 16. parte piscium.

Anno dominicae incarnationis 807. eclipsis solis facta est 3. Idus Februar., stante utroque sidere in 25. parte Aquarii, et in eodem mense 4. Kalend. Martii, eclipsis lunae facta est, et in eadem nocte apparuerunt acies in caelo mirae magnitudinis, sole morante in undecima parte Piscium, et luna in 11. parte Virginis. Iterum 11. Kalend. Septemb. eclipsis lunae facta est hora noctis tertia, sole posito in 5. parte Virginis, et luna in 5. Piscium. Rathertus missus imperatoris, qui de oriente revertebatur, defunctus est, et legatus regis Persarum nomine Abdella cum monachis de Hierusalem, qui legatione Thomae patriarchae fungebantur, quorum nomina fuere Georgius et Felix. Georgius abba erat de monte Oliveti, et erat natione Germanus, et a parentibus Engilbaldus vocatus est. Pervenerunt itaque Aquis ad imperatorem munera ferentes, quae praedictus rex caesari miserat, scilicet papilionem et tentoria atrii, vario colore respersa, mirae magnitudinis et pulchritudinis. Erant enim omnia byssina, tam tentoria quam et funes eorum diversis tincta coloribus. Fuerunt etiam munera praefati regis pallia closerica multa et valde pretiosa, et odoramenta, et balsamum atque unguenta. Misit praeterea horologium ex aurichalco arte mechanica mirifice compositum, in quo 12 horarum cursus ad clepsidram vertebatur, cum totidem aereis pilulis, quae ad completionem horarum decidebant, et casu suo subiectum sibi cymbalum resonare faciebant, additis in eodem horologio eiusdem numeri equitibus, qui per duodecim fenestras completis horis exibant, et in cursu egressionis suae totidem fenestras quae prius erant apertae, clauderant: nec non et alia multa erant in praefato horologio. Fuerunt etiam mirae magnitudinis et proceritatis, quae omnia Aquis reposita sunt. Imperator legatum et monachos per aliquot tempus secum retinens, postmodum eos in Italiam direxit, atque ibi tempus navigationis expectare iussit. Eodem anno Barchardum comitem stabuli sui, quod corrupte constabulum appellamus, cum classe misit in Corsicam, ut eam a Mauris defenderet, qui praedas illic exercebant. Qui iuxta consuetudinem suam de Hispania egressi, primo Sardiniam appulsi sunt, ibique cum Sardis praelio commisso, et

multis suorum amissis — nam tria milia ibi occidisse perhibentur — in Corsicam recto cursu pervenerunt; ibi iterum in quodam portu eiusdem insulae cum classe cui Burchardus praerat, praelio decertavit, victique ac fugati sunt, amissis tredecim navibus et plurimis suorum interfectis. Adeo illo anno in omnibus locis adversa fortuna fatigati sunt, ut ipsi sibi idcirco hoc accidisse testati sint, quod anno superiori contra omnem iustitiam de Patalaria insula 60 monachos asportatos in Hispania vendiderunt; quorum aliqui per liberalitatem imperatoris iterum in sua loca reversi sunt. Niceta patricius, qui cum classe Constantinopolitana sedebat in Venetia, paco facta cum Pippino rege, et induciis usque ad mensem Augustum acceptis, statione soluta Constantinopolim regressus est, et celebravit imperator natalem Domini Aquis, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 808. hyems mollissima et pestilens fuit. Vere inchoante imperator Niumaga profectus est, et celebrato ibi pascha, iterum Aquis repedavit; ubi nuntiatum est ei, Godefridum regem Danorum copias in Abrotides traicisae, adversus quem Carolam filium suum cum exercitu misit, iubens vesano regi resistere, si Saxoniae terminos aggredi temptaret. Godefridus expugnatis aliquantis Sclavorum castellis, cum magno copiarum suarum detrimento in patriam reversus est. Nam licet Dracconem duce[m] Abrotidorum loco pepulisset, Godelaibum alium duce[m] dolo captum patibulo suspendisset, Abrotidorum duas partes sibi vectigales fecisset, optimos tamen militum suorum et manu promptissimos amissit, et cum eis filium fratris sui, nomine Reginbaldum, qui in oppugnatione cuiusdam oppidi cum plurimis Danorum primoribus interfectus est. Imperator filius Albiam ponte innoxit, et exercitum cui praerat Hilinones et Smeldingos, qui et ipsi ad Godefridum regem defecerant, quanta potuit celeritate transposuit, depulsiatque circumquaque eorum agris, transito iterum flumine, cum incolam exercitu in Saxoniam se recepit. Euerunt cum Godefrido in praedicta expeditione Sclavi qui dicuntur Wiltzi, qui propter antiquas inimicitias quas cum Abrotidis habere solebant, sponte se corpus eorum iunxerunt, ipsoque in regno revertente, cum praeda quam inter Abrotides cooperant et ipsi domum reversi sunt. Godefridus vero, priusquam revertetur destructo emporio quod in oceani littore constitutum erat, et lingua Danorum Rerich dicebatur, et magnam regno illius commoditatem vectigalium per solutionem praestabat, translatisque inde negotiatoribus soluta classe, ad portum qui Liestorph dicitur, cum universo exercitu venit; ubi per aliquot dies moratus, limitem regni sui qui Saxoniam respicit, vallo munire constituit, et modo ut ab orientali maris sinu quem illi Hostarsal dicunt, usque ad occidentalem oceanum totam Egidorae fluminis aquilonarem ripam munimentum valli praetexeret, una tantum porta dimissa, per quam carra et equites emitti et recipi potuissent. Diviso itaque opere inter duces, domum reversus est. Interea rex Norddanihorum de Britannia insula nomine Eardulf, regno et patria pulsus, ad imperatorem dum adhuc Niumaga moratur venit, et patefacto adventu sui negotio, Romam proficiscitur, Romae rediens per legatos Romani pontificis et imperatoris in regnum suum reducit. Fuit autem legatus apostolici Adulphus diaconus de Britannia, natione Saxo, et cum eo ab imperatore missi abbates duo, Rotfridus notarius et Nantharius de sancto Othmaro. Imperator, aedificatis per legatos suos super Albiam duobus castellis, praesidioque in eis contra Sclavorum incursionem disposito, Aquis natalem Domini celebravit, et pascha similiter.

Anno dominicae incarnationis 809. classis de Con-

a) geta patricius 1. 2. 3. 5. 6. 7. getra patricius 8. niceta patricius 4. 9. 10. 11. 12.

stantinopoli missa, primo Dalmatiam, deinde Venetiam
 appulit, cumque ibi hyemaret, pars eius ad Cu-
 maculam insulam venit, commissaque praelio contra
 5 pressidium quod in ea positum erat, a civibus victi
 atque fugati sunt. Dux autem qui classi praecerat, no-
 mine Paulus, cum de pace inter Francos et Graecos
 constituenda, quasi sibi hoc esset iniunctum, apud
 Pippinum regem agere moliretur, Willario et Beato
 Venetiarum ducibus omnes conatus eius impediens,
 10 atque ipsi etiam insidias parantibus, cognita eorum
 fraude, discessit. Dum haec in Italia aguntur, Ludo-
 wicus rex in occidentis partibus cum exercitu Hispaniam
 ingressus, Dertosam civitatem super ripam Iberi
 fluminis sitam obsedit, consumptoque in expugnatione
 15 illius aliquanto tempore, postquam eam tam cito capi
 non posse vidit, dimissa obediens cum incolam exer-
 cuitu in Aquitaniam se recepit. Postquam Eardulfus
 rex Northanborum in regnum suum restitutus est,
 cum missi reverterentur, Adolphus diaconus captus
 est a piratis, sed postea redemptus est Romamque re-
 20 verus. In Tuscia Populonium, civitas maritima, a
 Graecis qui Orobitae vocantur, depraedata est; Mauri
 quoque de Hispania Corsicam ingressi, in ipso sabbato
 sancto paschae civitatem quandam depraedati sunt, et
 25 praeter episcopum et paucos senes atque infirmos ni-
 hil in ea reliquerunt. Interea Godefridus, rex Dano-
 rum, per quosdam negotiatores mandavit duci qui Fresiam
 providebat, audisse se quod ei imperator esset
 iratus, eo quod in Abrotides duxisset exercitum, et
 30 suae ultus esset iniurias, addens se velle denegare quod
 ei obiciebatur, quod foedus promissum irrupisset; peti-
 vit etiam, ut mitteret imperator suos missos trans Al-
 bium iuxta terminos regni sui, et ipse cum suis ibi ve-
 35 niret, invicemque discussis causis, quaeque emenda-
 tionis digna erant, absque contradictione ibi corrige-
 rentur. Quod cum imperatori nuntiatum esset, non
 abnuit, colloquiumque est habitum cum primoribus
 Danorum trans Albium, multaque hinc inde prolatis,
 40 Abrotidorum, postquam filium suum postulanti Gode-
 frido obsidem dederat, collecta manu, et auxilio a Saxoni-
 bus contracto, vicinos suos Willizos aggressus, agros eorum
 ferro et igne vastavit, regressusque domum cum in-
 45 geniti praeda, accepto iterum a Saxonibus validiori au-
 xilio, Smeldingorum maximam civitatem expugnavit,
 atque his prosperis successibus omnes qui ab eo defece-
 rant, ad suam societatem redire coegit. Imperator
 itaque, cum ei multa de iactatione et superbia regis
 50 Danorum nuntiarentur, statuit trans Albium civitatem
 edificare, Francorumque in ea ponere praesidium;
 cumque ad hoc per Galliam atque Germaniam homi-
 nes congregasset, armisque ac caeteris ad usum neces-
 sarium rebus instructis, ad locum destinatum ducere
 55 per Fresiam iussisset, Thrasco, dux Abrotidorum, in
 emporio Herich ab hominibus Godefridi dolo interfec-
 tus est. Imperator, postquam locus civitati constituen-
 dae fuerat exploratus, Egbertum comitem huic nego-
 tium exequendo praeficiens, Albiam traicere, et locum
 iussit occupare. Est autem locus super ripam Sturiae
 60 fluminis, vocabulo Essesfelt. Occupatus est itaque ab
 Egberto et comitibus Saxonibus, et circa Idus Martii
 muniti coeptus. Dum haec circa Danos aguntur, Au-
 reolus comes, qui in confinio Hispaniae atque Galliae
 trans Pyreneum contra Oream et Caesarangustam resi-
 65 debat, defunctus est, et Amoroz praefectus in locum
 eius intravit, missaque ad imperatorem legatione, se
 cum suis omnibus eius obsequio traditurum promisit.
 Eclipsis lunae accidit 7. Kalend. Ianuar.

Anno dominicae incarnationis 810. Amoroz prae-
 70 fectus colloquium imperatoris expetiit in confinio Gal-
 lici et Hispanici limitis; in eo colloquio se promisit cum

suis omnibus imperatoris manibus commendaturum,
 quod licet imperator annuisset, multis interventibus
 causis, remansit infectum. Mauri, de tota Hispania
 maxima classe collecti, primo Sardiniam, deinde Cor-
 sicam applicerunt, nulloque in ea invento praesidio,
 insulam pene totam depopulati sunt. Dum haec agun-
 tur, Pippinus rex perfidia ducum Venetiarum incita-
 tus, ipsam insulam bello terra marique vexabat, sub-
 5 iectaque Venetia ac ducibus eius in deditionem rece-
 ptis, eandem classem ad Dalmatiae littora vastata mi-
 sit. Sed cum Paulus, Cefalaniae praefectus, cum orientali
 classe ad auxilium Dalmatiae ferendum adventaret, re-
 gia classis ad propria regressa. Ruodthrud, filia im-
 peratoris quae nata maior erat, 8. Idus Iun. moritur.
 Imperator Aquis morabatur, ubi nuntiatum est ei,
 classem ducentarum navium de Normania in Fresiam
 applicuisse, ternaque praelia cum Fresonibus commi-
 10 sisse, Danosque victores tributum victis imposuisse, et
 iam 100 libras argenti a Fresonibus esse solutas, re-
 gemque Godefridum haec omnia agere dixit. Qui
 nuntius adeo imperatorem concitavit, ut missis in om-
 nibus circumquaque regionibus ad congregandum exer-
 citum nuntiis, ipse sine mora palatio exiens, illas in
 partes tendere coepit. Transito itaque Rheno flumine
 in loco qui Lippa dicitur, copias quae nondum conve-
 nerant statuit opperiri. Ubi cum aliquot dies moraretur,
 elephas ille, quem ei Aaron rex Sarracenorum transmis-
 15 rat, subita morte periit. Congregatis tandem copiis,
 quanta potuit celeritate ad Alarum fluvium contendit,
 castrisque positae minarum Godefridi regis praestolaba-
 tur eventum; nam ille tyrannus superbiae spiritu in-
 flatus (s), se iactavit arroganter, quod cum imperatore
 congreri vellet. Sed cum imperator in loco memo-
 rato sederet, diversarum rerum legationes ad eum per-
 feruntur; nam et classem quae Fresiam vastabat do-
 mum reversam, et Godefridum a quodam suo satellite
 20 interemptum, et castellum vocabulo Huobbuocki, Al-
 biae flumini contiguum, in quo Odo legatus impera-
 toris erat, et erat orientalium Saxonum praesidium, a
 Wiltzis captum, et Pippinum filium eius, regem Italiae,
 8. Idus Iulii de corpore migrasse, duasque legationes
 de diversis terrarum partibus, unam de Constantinopoli,
 alteram de Corduba, adventare pacis causa nuntiabantur.
 Quibus ille acceptis, disposita pro temporis conditione
 Saxonia, Aquis revertitur. Tanta in ea fuit expedi-
 25 tione bonum pestilentia, ut pene nullus tanto exercitui
 superesset, quin omnes usque ad unum perirent, et
 non solum ibi, sed etiam per omne imperium huius
 generis animalia perierunt. Aquis veniens mense Octo-
 bris, memoratas legationes suscepit, pacemque cum Ni-
 cophoro imperatore et cum Abulaz, rege Hispaniae, fe-
 cit; siquidem Venetiam Nicophoro reddidit, et Hein-
 ricum comitem dudum a Sarracenis captum Abulaz
 remittente recepit. Eo anno sol et luna bis defece-
 runt, sol 5. Idus Iun. et pridie Kal. Decem. luna 11.
 Kal. Iulii, et 9. Kal. Ianuar. Corsica insula iterum a
 Mauris vastata est. Amoroz et Abdraman, filius Abu-
 laz, de Caesarangusta expulsus, et Oream intrare com-
 30 pulsus est. Godefrido ut diximus mortuo, Hemmingus,
 filius fratris eius, in regnum successit, pacemque cum
 imperatore fecit.

Anno dominicae incarnationis 811. absoluto atque
 dimisso Arasfo spatario, legato Nicofori augusti, eius-
 dem pacis confirmandae gratia legati ab imperatore
 Constantinopolim mittuntur, Haido episcopus Basilien-
 sis, et Hug comes de Turonis, et Aio Langobardus de
 Foroiulio, et cum eis Leo quidam spatarius natione
 Siculus, et Willarius dux Venetiae, quorum alter ante
 anno 10 Romae ad imperatorem, cum ibi esset, de
 Sicilia profugit, et redire volens patriam remittitur;
 alter propter perfidiam honore spoliatus Constantino-

a) regis praestolabatur etc. usque inflatus 4. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. regis inflatus (omissis mediis) 1. 2. 5; codex 5
 ita emendavit: ibique castra posuit, ex minis Godefridi regis iratus, qui se iactavit arroganter.

polim ad dominum suum duci iubetur. Conducta ab imperatore et Hemmingo, rege Danorum, pax propter hyemis asperitatem quae inter partes commendandi viam clauderat, in armis tantum iurata servatur, donec redeunte veris temperie, viis apertis, advenientibus ex utraque parte, Francorum scilicet et Danorum, duodecim secundum ritum ac morem suum sacramentis, pax confirmaretur. Procere autem de parte Francorum hi fuerunt, Walsch, Burchardus, Bernhardus, Egbertus, Theodericus, Auo, Oudag, Wichman, omnes comites: de parte vero Danorum in primis fratres Hemmingi, Ancwin et Anganseo, deinde caeteri honorabiles inter suos viri, quorum nomina superfluum duximus annotare. Imperator itaque pace cum Hemmingo firmata, et placito generali secundum consuetudinem Aquis habito, in tres partes regni sui totidem exercitus misit, unum trans Albiam in Linaones, qui et ipsos vastavit, et castrum Hohbuochi superiori anno a Wiltis destructum restauravit, alterum in Pannoniam ad controversias Hunorum ac Sclavorum finiendas direxit, tertium super Brittones ad eorum perfidiam puniendam misit; qui omnes rebus prospere gestis, domum reversi sunt. Ipse autem imperator ad classem videndam, quam praecedenti anno fieri et fabricari iusserat, ad Bononiam venit, farumque ibi ad navigantium cursum dirigendos antiquitus constitutam restauravit, et in eiusdem summitate nocte ignem accendit, inde ad Scalt fluvium veniens, in loco qui vocatur Gant, naves ad eandem classem aedificatas asperxit, et circa medium Novembrium Aquis venit, ubi obviaverunt ei legati Hemmingi regis, Aovin et Hebbi, munera regis et verba pacifica deferentes. Fuerunt etiam Aquis adventum eius praestolantes, qui de Pannonia venerant, Canizauci princeps Avaram, et Thudun, et alii principes ac duces Sclavorum circa Danubium habitantium, qui a ducibus Francorum qui in Pannonias fuerunt missi, ad praesentiam principis iussi sunt venire. Interea Carolus, filius imperatoris qui maior natus erat, obiit 2. Non. Decembris.

Anno dominicae incarnationis 812. Hemmingus Danorum rex moritur, cui cum Sigefridus nepos Godefridi, et Anilo nepos Herioldi succedere voluissent, neque inter eos de divisione regni conveniret, comparatis copiis et commisso praelio ambo moriuntur. Pars tamen Anilonis adeptis victoria, fratres eius Herioldus et Reginfredus reges sibi constituit, quam necessario pars victa secuta, eosdem sibi imperare non astitit. In eo praelio 10,940 viri cecidisse memorantur. Nicoforus imperator post multas et insignes victorias, in Moesia provincia commisso cum Bulgaris praelio moritur, et Michael gener eius imperator factus, legatos domini imperatoris qui ad Nicophorum imperatorem missi fuerunt, suscepit in Constantinopolim, et absolvit; cum quibus et suos legatos direxit, Michaellem scilicet episcopum et Arasium, atque Theognostum protopatriarum, et per eos pacem a Nicophoro ceptam confirmavit; nam Aquisgrani ubi ad imperatorem venerunt, conscriptum pactum ab eo in ecclesia susceperunt, more suo, id est graeca lingua, laudes eius dixerunt, Imperatorem eum et Basilium ap-

pellantes; et in revertendo Romam venientes, in basilica sancti Petri apostoli eundem pacti seu foederis libellum a Leone papa denuo susceperunt. Quibus dimissis, imperator generali conventu Aquis sollempniter habito, Bernhardum filium Pippini nepotem suum in Italiam misit; et propter famam classis, quae de Africa et Hispania ad vastandum Italiam ventura dicebatur, Wallonem filium Bernardi patruelis sui cum illo esse iussit, quousque rerum eventus securitatem suis adferret. Haec classis partim in Corsicam, partim in Sardiniam venit, et ea quidem pars quae ad Sardiniam venit, pene deleta est. Classis Nortmannorum Hyberniam insulam aggressa, commissisque cum Scotia praelio, multis ex eis interfectis, caeteri fuga lapsi sunt. A Crimaldo, duce Beneventanorum, 25 milia solidorum auri pro tributo imperatori soluta sunt. Eodem anno expeditio facta est in Wiltis, et ab eis obsides accepti. Herioldus et Reginfredus, reges Danorum, missa ad imperatorem legatione, pacem petunt, et fratrem suum Hemmingum sibi remitti rogant. Hoc anno Idus Maii, post meridiem solis eclipsis fuit.

Anno dominicae incarnationis 813. imperator Aquis hyemavit, et incipiente vernali tempore Hamalarium qui episcopatum Treverensem tenebat, et Petrum abbatem monasterii de Nonantulas, propter pacem cum Michaelle confirmandam Constantinopolim misit; ac deinde habito generali conventu, evocatum ad se de Aquitania Ludovicum filium, coronam illi imperialis dignitatis imposuit, Bernhardum nepotem suum Italiae praefecit, regemque appellari iussit. Concilia quoque iussu eius super statum ecclesiarum per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt, quorum unum Mogontiae, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Caballonis, quintum Arclatum congregatum est, et constitutiones quae in singulis factae sunt, ab imperatore confirmatae sunt; quas qui nosse voluerit, in supradictis civitatibus invenire poterit, quanquam et earum exemplaria in archivo palatii habeantur. Eodem tempore missi sunt trans Albiam quidam Francorum et Saxonum procere ad terminos Nortmannorum, qui pacem cum eis secundum petitionem ipsorum facerent, et fratrem regum eis redderent; iuramentis itaque ex utraque parte datis, pax firmata est. Tamen ea tempestate reges domi non erant, sed ad Wasterfalt cum exercitu perrexerant, quae regio ultima regni illorum erat, inter septentrionem et occidentem sita, contra aquilonem Britanniae summitatem respicit, cuius principes ac populus eorum dominationem dedignabantur; quibus perdomitis eum reversi essent, et fratrem ab imperatore missum recepissent, filii Godefridi regis et nonnulli ex primoribus Danorum, qui iam dudum relicta patria apud Sueones exulabant, attractis undique copiis bellum eis intulerunt, et confluentibus ad se passim ex omni Danorum terra populorum turmis, commisso cum eis praelio, eos regno paterno expulerunt. Eodem anno Carolus imperator obiit, et Aquia in basilica sancti Salvatoris, et sanctae dei genitricis Mariae honorifice sepultus est, quam basilicam ipse mirifico opere a fundamento edificare fecit. Ludovicus, filius eius, imperalia sceptrata suscepit.

Haec quae supra expressa sunt, in quodam libello reperi, plebeio et rusticano sermone composita, quae ex parte ad latinam regulam correxi, quaedam etiam addidi, quae ex narratione seniorum audivi. Caetera quae sequuntur, meae parvitas studio descripta sunt, pro ut in chronicorum a libris adnotata inveni, aut ex relatione patrum auditu percipere potui. Et de Ludovici quidem imperatoris temporibus perpauca litteris comprehendi, quia nec scripta reperi, nec a senioribus, quae digna essent memoriae commendanda, audivi; de Hlotharii vero imperatoris et fratrum eius, regum

a) theonicorum libris 2. theutonicorum libris 1. theutonicorum libris 3. b) percipere potui. Haec quae hic desunt, in exordio huius libri inveniuntur et de Ludovici 7.

Francorum, gestis plura descripsi; ubi vero ad nostra tempora ventum est, latius sermonem narrationis protraxi: aliter enim, ut Hieronimus ait, narrantur visa, aliter audita; quae melius scimus, melius et proferimus.

818.

Anno dominicae incarnationis 818. Bernhardus filius Pippini, rex Italiae, Aquis⁵ evocatus ad imperatorem dolo capitur, et primo oculis, post vita privatur. Habuit autem iste Bernhardus filium nomine Pippinum, qui tres liberos genuit, Bernhardum, Pippinum et Heribertum; qui Heribertus Rodulfum^a comitem, filium Balduini^b interfecit nostris temporibus, et non multum post occisus est a Balduino, satellite Baldurini, fratris^c Rodulfi, qui Balduinus hucusque^d in Flandris ducatum tenet.

829.^d

Anno dominicae incarnationis 829. Tancradus, secundus abba Prumiensis^{e,2} monasterii, obiit, et Marcwardus^{f,3} ei in regimine successit, vir prudens et sacrae religioni deditus.

836.^d

Anno dominicae incarnationis 836. Brittones foedera violant^g, et rebellare incipiunt cum duce suo nomine Murmano; contra quos imperator exercitum producit, sed^h non adeo praevaluit.

837.⁵

Anno dominicae incarnationis 837. Murmanus rex Brittonum moritur, et Numenio^h apud Ingelheim ab imperatore ducatus ipsius gentis traditur.

838.⁶

Anno dominicae incarnationis 838. Hludowicus a suis imperio privatur, et privatus custodiae traditur, regnique monarchia Hlothario, filio eius, per electionem Francorum daturⁱ; rursumque a filio Hludowico et a Francis de custodia eruitur, ac in imperiali sede restituitur. Fuit autem haec deiectione ex permaxima^k parte facta propter multimodam fornicationem Iudith, uxoris eius.

839.⁷

Anno dominicae incarnationis 839. Hlotharius, derelicta Francia, Italiam petiit. Ebo, episcopus Remorum, in generali synodo deponitur, ac multi alii exilio damnantur, qui in deiectione imperatoris conspiraverant.

a) rodulfum . . . rodulfi 1. 2. (ruodulf), 5d. 7. 10. rodulphum . . . rodulphi 3. rodolfum . . . rodolf 8. rodolfum . . . rodolf 9. ruodolfum . . . ruodolfi 11. ruodulfum . . . ruodolf 12. rodolphum . . . rodolphi 5c. e. b) balduini etc. 5d. 7. 8. 10. hardwini 9. 11. wardwini 12. ab aldwinio 1. 3. 5c. d. e. 6. 7. 9. 10. 11. ad aldwinio 12. c) fratris deest 2. 5c. d. e. frater 7. d) a. d. i. 836. 7. e) prumiensis 9. 10. 11. 12. f) marcwardus 2. marcwardus 1. 3. 5. 6. marquardus 11. marchwardus 9. 12. marcwardus 10. g) violare et 6. totus hic annus deest 2. h) numenoid 7. numendio 9. 10. 11. 12. i) electionem fratrum datur 7. 8. 9. 10. 11. 12. k) ex maxima 1. 3.

1) Balduinus, Rodulfi frater, in Flandris annis 879—918 ducatum tenuit. 2) recurrit ultimo loco in diplomate Ludovici et Lotharii anno 826. Hontheim hist. Trever. I. p. 175. 3) anno 835 primo in Ludovici imp. charta pro monasterio Prumiensi nominatur. Hontheim l. c. p. 178. 4) 5) 6) 7) numeri annorum a Reginone quidem scripti, falsi tamen sunt; res istae annis 818, 833 et 834 contigerunt; Ebo autem anno 835 depositus est.

840.

Anno dominicae incarnationis 840. Hludowicus imperator, dum filium Hludowicum trans Rhenum persequitur, morbo gravatur, et in navim missus, per Moinum fluvium in Rhenum deducitur, ibique in insula iuxta Ingelheim vita decedit. Inde Mediomatrico^a deportatus, in basilica sancti Arnulfi^b honorabiliter sepulturae mandatur. Statimque^c Hlotharius Italia^d regressus^e, imperium arripuit.

841.

Anno dominicae incarnationis 841. Hludowicus et Carolus, indigne ferentes, quod regno paterno per omnia privati essent, exercitum undequaque contrahunt, ac mox fratrem bello aggrediuntur^f apud Fontaniacum; in qua pugna ita Francorum vires attenuatae sunt ac famosa virtus^g infirmata, ut non modo ad^h amplificandos regni terminos, verum etiam nec ad proprios tuendos in posterum sufficerent. Tandem non sineⁱ gravi dispendio suorum Carolus et Hludowicus vicerunt.

842.

Anno dominicae incarnationis 842. tres supradicti fratres imperium Francorum inter se diviserunt; et Carolo occidentalia regna cesserunt, a Britannico oceano usque ad Mosam fluvium, Hludowico vero orientalia, scilicet omnis Germania usque Rheni fluenta, et nonnullae civitates cum adiacentibus pagis trans Rhenum^k propter vini copiam. Porro Hlotharius, qui et maior natu erat et imperator appellabatur, medius inter utrosque incedens regnum sortitus est, quod hactenus ex eius vocabulo Hlotharii^l nuncupatur, totamque Provinciam, nec non et omnia^m regna Italiae cum ipsa Romana urbe, quae et modo ab omni sancta ecclesia propter praesentiam apostolorum Petri et Pauli speciali quodam veneratur privilegio, et quondam propter Romani nominis invictam potentiam orbis terrarum domina dicta fuerat.

847.

Anno dominicae incarnationis 847. Hetti^{p,q}, Trevirorum episcopus, ex hoc seculo transiit, et Thietgaudus^r kathedram eius obtinuit.

851.

Anno dominicae incarnationis 851. obiit Hirmingardis^s regina⁹, coniux Hlotharii imperatoris, venerabilis et Deo acceptabilis matrona, quae tres filios Hlothario genuerat^t, videlicet Hludowicum, Hlotharium et Carolum.

853.^{v,10}

Anno dominicae incarnationis 853. Nordmanni^w Britannicum mare navigio gigantes, hostia Ligeris fluminis occupaverunt, et repentina irruptione civitatem Namne-

) moin 1. 2. 3. mogonum 5. 8. magonum 9. 10. 11. 12. a) mediomatricum 2. 5. 6. medio martio 3. medio matricorum civitatem 7—12. b) arnolfi 2. 3. 5. c) statim 6. *sqg.* d) italiam 3. 5. 11. e) regressus 7—12. f) aggrediuntur bello 7. 9—12. g) formosa virtus 9.—12. h) non modo non ad 5c. i) tamen non sine 7—12. k) ythenum . . ytheni loco rhenum, rheni 7. l) lotharii 1. 2. 7. 8. lotharii regnum 3. lothar 6. lotharia 9—12. lotharingia 5. m) nec non omnia 2. 3. 5. 6. n) Anno 844. Lotharius regem Sclavorum Gestionulum occidit, et Sclavos sibi subiugavit. Anno 846. Ludovicus rex Pannoniam subegit, et inde rediens Bohemos vastavit 3. *in margine vastata manu. ex Ann. Fyld. a. 844. 846.* o) 851. 9—12. 35 p) hetti 5. 9. hecti 7. q) archiepiscopus 7. 9—12. r) thietgaudus 5. tiehtgaudus 1. thioetgaudus 3. thietgaudus 2. s) 852. 9—12. t) herimingardis 1. 2. 5. hermingardis 3. ermengardis 4. yrmingardix 7. irmingardis 8—12. u) genuit. v) anni numerus deest 7. 10. DCCCLIII. 1. 2. w) nordmanni, britani, cum mare 5.

8) anno 846 apud Hontheim l. c. p. 184 ultima vice occurrit. 9) ex Rhabani epitaphio anno 843. cf. Fragmentum historiae Britanniae Armoricae auctore coaevo apud Martene thes. 40 15. Kal. Aprilis. Cf. ann. Bertin. a. 853. 10) anecd. III. 381. et Bouquet VII. 46.

tis^a invadunt, omniaque caedibus, incendiis ac rapinis depopulantes, pontificem civitatis ipso die sabbato sancto^b paschae, cum baptismum ex more celebraret, in basilica interficiunt, clerumque trucidant; omnemque circumquaque regionem devastantes, primum^c Andegavensem, deinde Turonicam occupant urbem, ac velud inmanis tempestas^d cuncta prosternt, ita cuncta consumunt. Templum etiam praecellentissimi pontificis Martini incendio cremant.^e Tunc primum Nordmannorum classis, ut aiunt, Ligeris attigit litora.

Eodem anno Egil abba monasterii Prumiensis^f constituitur. Circa haec tempora¹¹ Carolus Pippinum, regem Aquitaniae, nepotem suum cepit, ipsis Aquitanis eum¹² prodentibus, eo quod pace soluta eadem provincia a suis indigenis devastaretur, et multa illic mala impune patrantur, et captum cum consilio episcoporum ac procerum attondit, et habitu monachico indutum Suessionis in monasterium sancti Medardi misit. Inde, duobus monachis¹³ consentientibus simul et opem ferentibus, fuga dilapsus est; sed iterum captus, in Silvanectis¹⁴ castro munitissimo custodiae mancipatur. Fuit vero iste Pippinus filius Pippini, filii Hludowici imperatoris, de quo ferunt, quod eum pater, videlicet Hludowicus imperator, dum adhuc puerilis esset aetatis¹⁵, voluerit ad clericatus officium promovere, ac Drogoni episcopo Mettensi¹⁶, avunculo videlicet suo, commendare¹⁷, erudiendum¹⁸ liberalibus simul et ecclesiasticis disciplinis. Sed paternis votis Hlotharius eiusdem pueri frater obviavit¹⁹, nequaquam permisit eum attondi, sed vi abstraxit de manu patris. Erat enim isdem puer, ut aiunt, ingentis²⁰ pulchritudinis, cui postmodum Hludowicus imperator²¹, pater suus, cum inter filios suos imperium²² divideret, Aquitaniam tantum provinciam concessit. Sed non ei in prosperum cessit, quod a Dei cultura et servitio²³ revocatus est²⁴; ebrietatibus enim et comessionationibus die noctuque vacans, ad extremum mente captus, in maniacam²⁵ incidit passionem, et praesentem vitam cum dedecore amisit, successorem relinquens Pippinum filium, de quo paulo²⁶ superius mentionem fecimus.

*M. fratri suo, patruo scilicet pueri 7-12. *mirae 7-12.

855.

Anno dominicae incarnationis 855. Hlotharius, convocatis primoribus regni, imperium filiis suis divisit²⁷; Hludowico Italiam tradidit, eumque imperatorem appellari fecit, aequivoco vero, id est Hlothario, regnum quod ex suo nomine vocatur concessit, Carolo autem, qui iunior natus erat, Provinciae regnum largitus est. Dispositis itaque atque ordinatis regni negotiis, valedicens suis, reliquit²⁸ seculum, atque in Prumia monasterio²⁹ veniens, comam capitis deposuit, habituque sanctae conversationis suscepto, in religionis professione diem clausit extremum, 3. Kal. Octobris.

856.

Anno dominicae incarnationis 856. Hlotharius rex Thietbergam³⁰ reginam sibi in matrimonium iunxit; ex qua coniunctione maxima ruina non illi solum, sed etiam omni regno eius accidit, sicut in subsequentibus³¹ luce clarius apparebit.

858.¹³

Anno dominicae incarnationis 858. Carolus rex, filius Hlotharii imperatoris, moritur, qui Provinciam regebat, et ex regno quod tenuerat, facta est non modica controversia inter Hlotharium regem et avunculum³² eius Carolum.

30 a) namnetem 3. b) sancti paschae 5. c) primum ad andegavensem 5. d) cremaverunt 5. 6. e) prunensis 9-12. ea) monachis in hoc 1. f) captus insula Nectis 5. in silva noctis 7. g) aetate 7. puerulus esset voluerit 2. h) drogoni episcopo mettensi avunculo videlicet suo commendare 1. 2. 3. (4.) 5. 6. i) erudiendum illum 6. k) obviavit 5. l) hludowicus imperator deest 1. 3. 6. m) inter filios suos imperium deest 1. 3. 6. inter filios suos deest 5. n) dei servitio 4. 7. 9-12. o) servitio subtractus est 5. 7. 9-12. p) in amanicam 7. in amanicam 9. 10. amenciam 11. 12. q) paulo deest 7. 9-12. r) imperium suum inter filios divisit 1. 2. 3. 6? s) suis mundum reliquit 5. 6? t) prumiam monasterium 5. 6? prumia monasterium 4. u) 855. in loco raro. 11. 12. v) thietbergam 5. constantem. w) in sequentibus 1. 3. 4. 6. x) 856. 11. 12. (in loco raro). 859. 1. 2. 10.

11) cf. Ann. Bertin. a. 852. et Fuld. a. 851 sqq. 12) Senlis. 13) anno 863.

859.

Anno dominicae incarnationis 859. Hlotharius Hucherto^a abbati ducatum^b inter Iurum et montem^c Iovis commisit, eo quod tunc fidelissimus putaretur, utpote affinitate coniunctus propter sororem Thietbirgam.

860.

Anno dominicae incarnationis 860. Egil^d abbatiam Prumiensem sua sponte dimisit. Ansbaldus^e in regimine successit, vir omni sanctitate et bonitate conspicuus. In^f temporibus Hludowicus senior, frater Hlotharii imperatoris, plurima bella strenuissime gessit adversus Sclavorum gentes; siquidem Marahensium^g regna ingressus, armis cuncta perdomuit, capto eorum principe nomine Rastiz^h, cui etiam propter violata foedera oculos effodereⁱ iussit.^k

7-12. Ea tempestate^l inter principes Caroli magnum discordiarum ac litium eferbuit incendium.^m Denique Lambertus, qui ducatum tenebat inter Ligerim et Sequanam, Vivianumⁿ potentem virum dolo interfecit; rursus eundem Lambertum^o Gausbertus^p comes cum aliis aequo dolo^q trucidavit. Isdem Gausbertus^r iussu Caroli decollatus est. Destitutam terram principibus et consilio nudatam perspicientes Brittones, arma corripunt, fines regni Francorum invadunt, Ligerim transeunt, et usque Pictavis^s progrediuntur, caedibus, rapinis, et incendiis omnia depopulantes, oneratique ingenti praeda ad propria redeunt. Ad^t compescendam vero huius praesumptionis insolentiam Carolus cum magno exercitu Britanniam intravit. Pugna committitur, Saxones^u qui conducti fuerant, ad excipiendos velocium equorum anfractuosos recursus in prima fronte ponuntur, sed primo impetu, spiculis Brittonum perterriti, in acie se^v recondunt. Brittones more solito huc illucque cum equis ad huiusmodi conflictum exercitatis discursantes^w, modo confertam^x Francorum aciem impetunt, ac totis viribus in medio^y spicula torquent, nunc fugam simulantes^z, insequentium nihilominus pectoribus spicula figunt. Franci qui cominus^{aa} strictis gladiis pugnare consueverant, attoniti stabant, novitate ante inexperti^{ab} discriminis percussi, nec ad insequendum idonei, ac nec in unum conglobati tuti. Nox superveniens bellum^{ac} diremit. Multi ex Francis interfecti, quamplurimi vulnerati, innumerabiles equi perierunt. Sequenti die rursus pugna inchoatur, sed graviore infortunio^{ad} finitur. Quod cernens Carolus, nimio terrore dissolutus, nocte inscio exercitu clam aufugit, derelicto papilione, tentoriis, et omni regio apparatu. Mane facto, cum exercitus fuga lapsum regem comperisset, nimia formidine repletur, nihilque aliud nisi de fuga meditatur; Brittones cum clamore irruunt, et castra Francorum omnibus divitiis referta^{ae} invadunt, omnemque belli copiam capessunt, fugientia Francorum agmina insecuntur, obvios quosque aut ferro caedunt, aut vivos capiunt; reliquos fuga servavit. Dilati itaque Brittones opibus Francorum armisque instructi, in sua se recolligunt.^{af}

861.^{ag}

Anno dominicae incarnationis 861. Carolus^{ah} placitum habuit in Compendio, ibi-

a) huberto 7. hugberto 3. 11. 12. b) ducatum *deest* 5. 7. c) monte 7. d) Egil 2. e) ansbaldus 5. f) mirahensium 3. g) rastiz 1. rastix 3. rastiz 2. 5. 6. rastri 11. h) oculos effodiare iussit 2. i) efferunt incendium 9-12. k) vivianum 7. iuvianum *cod. S. Godeh.* l) gausbertus etc. 5. gausbertus etc. 9-12. m) comes aequo dolo 5. aliis dolo 7-12. aliis multis tr. 7. n) discurrentes 5. o) consertam 10. 1. 3. 9-12. p) in medium 6. 8-12. q) fugam simulantes 1. 2. 4. 5. 6. fugam simulantium 3. nim fugam 7. nunc fugati 9. 10. 11. nec fugati 12. r) qui quo minus 5. s) novitate autem inexperti 1. 2. 3. 5. 6. t) superveniens proelium 1-4. u) sed priori infortunio 4. v) referta divitiis 7-12. w) 862. 7. anni numerus *deest* 10. x) carolus rex 4.

14) anno 861. primo in diplomatibus occurrit. et Engolism. 18) a. 859. ann. Bert. 19) an- 45
Hontheim I. c. p. 198. 15) Rastiz anno 870 no 853; cf. chron. Aquitan. sive Memmianum
captus est. Ann. Fuld. 16) anno 848 (chron. et Engolismense a. 852. 20) cf. not. 16. 21)
Britannicum apud Bouquet VII. 221.) aut 849. Saxones Baiocassini, iam apud Gregorium
(ann. Bertin.) Carolus a Nomenoio victus est. Turonensem obvii. 22) cf. ann. Bertin. a.
17) a. 851. ex chron. Aquitan. seu Memmiano, 859. 861. 50

que cum optimatum consilio Rodberto^a comiti ducatum inter Ligerim et Sequanam adversum Brittones commendavit, quem cum ingenti industria per aliquod tempus rexit.

862.²³

Anno dominicae incarnationis 862.^b Nomenoius^c rex Brittonum moritur, divino^d nutu percussus. Nam cum ecclesias Dei devastaret, et confinia crudeliter depopularetur, eo quod Carolo debitam fidelitatem servarent, quadam die, cum equum ascendere vellet, ut coeptam maliciam consumaret, repente vidit ante se sanctum^e Maurilionem^f episcopum astare, sibi haec torvo vultu et terribilibus oculis ingeminantem: *Desine iam, crudelis praedo, ecclesias Dei devastare.* His dictis, baculum quem manu gestabat elevans, eum in capite percussit, qui a suis in domum reportatus, vitam cum rege non finivit. Fuit autem iste Maurilio^g episcopus Andegavensis urbis^h, cuius civitatis termini cohaerebant finibus Brittanicae, et ideo ab eis graviter depopulabantur.ⁱ Filius Nomenoi, Herispoi^j, regnum patrum obtinuit.

863.²⁴

Anno dominicae incarnationis 863. Carolus^k iterum cum immenso exercitu fines Brittonum intravit, sed minime ut optaverat praevaluit; novissime autem^l cum eis pacem fecit. Datis itaque ex utraque parte obsidibus et sacramentis, Herispoi^m rex ad eum venit, eiusque dominationi se subdidit. Carolus magnis muneribus honoratum Herispoiⁿ in regnum abire permisit; ipse^o in Franciam revertitur.

864.

Anno dominicae incarnationis 864. Hlotharius rex coepit^p occasiones quaerere, qualiter Thietbirgam^q reginam a suo consortio separare potuisset, quam exosam habebat propter Waldradam^r, quae eius fuerat concubina, cum adhuc adolescens esset in domo paterna. Hanc siquidem, diabolo inflammante, nimio diligebat amore. Guntharium itaque, Coloniensis urbis pontificem, qui eo tempore erat archicapellanus, rex primo per subintroducos missos, deinde per semetipsum super huiusmodi dissidium^s omni arte aggreditur, et ut facilius assensum praeberet, promisit se eiusdem episcopi neptem in matrimonium accepturum, tantum ut praedictam Thietbirgam eius aliorumque episcoporum auctoritate et licentia repudiare quacumque ratione^t potuisset. Qui, ut erat levis animo ac inconsideratus actione, protinus omni intentione^u in rem^v introducit, vana spe, ut postea claruit, seductus. Rursus idem Guntharius Thietgandum, archiepiscopum Trevirensis, hac de causa alloquitur, et sciens^w esse virum simplicem nec adeo in divinis scripturis eruditum canonicisque sanctionibus exercitatum, ex utriusque testamenti paginis quasdam sententias profert, quas aliter quam ecclesiastica regula docet edisserens, virum improvidum secum in foveam trahit, caecus caeco ducatum praestans. Quid plura? facta sunt omnia, quae huic commento videbantur esse necessaria. Concilium Mettis^x convocant^y, reginam quasi canonicè evocant^z in medio statuunt, testes producunt una cum scriptis, qui valde gravia crimina imponentes^{aa} inter alia protestati sunt, quod eadem Thietbirga confessa fuisset, semetipsam fratris germani incestuoso concubitu esse pollutam. Continuo statuta patrum de incestuosis recitantur, et non solum a legitimo viro separatur, verum etiam omnis copula

⁴⁰ a) redberto 7. roudberto 9. rudderto 10. ruodberto 3. 11. ruodperto 12. roberto 4. rudperto 2. roberto 1. b) 862. 7. c) numeneus 1—3. 5. 7. numeneius 4. nomenicus 8. nomecius 9. 11. 12. domatius 10. sed infra nomenoi 9—12. nomenoi 8. numeni 2. nomine oherispoi⁷. d) sanctum deest 7. 9—12. e) maurilionem 5. maurilionem 2. maurilium 4. sanctum maurilionem 8. f) maurilo 5. g) andegavensis civitatis 7—12. h) depopulabatur 5. i) herispius 5. k) carolus vero 7—12. l) novissime cum 7—12. m) ipse autem in 7—12. n) *Waldraae nomen in codice 7. nonnumquam Vuldrada scribitur, ut et in ann. Fuldensibus.* o) quacumque occasione 4. p) intentione 5. q) in rem deest 1—3. 5. 6. r) alloquitur sciens 5. s) convocant 5c. e. t) canonicè vocatam 7. 12. u) imponebant 5.

²³) anno 851. cf. ann. Bert. ²⁴) anno 851. a. 863. ²⁶) a. 860. Aquisgrani, non Mettis, cf. ann. Bert. ²⁵) cf. ann. Fuld. et Bert. ad celebratum est.

maritalis inhibetur, poenitentia iuxta modum culpae indicitur, et tali nefaria^a machinatione diu exoptata voluntas regis adimpletur.

Non multo post interiecto tempore²⁷ iterum conventum sinodalem Aquisgrani^b coadunant, ubi rex libellum suae proclamationis obtulit, ubi continebatur, qualiter in quadam foemina Thietbirga nomine, factiosis perfidorum hominum argumentis fuerat defraudatus, immo non mediocriter repetivit, quod iudicio episcoporum dissidii sententiam pertulisset. Quae si idonea esset coniugali thoro, et pestifera incestus pollutione foedata non fuisset, nec vivae vocis confessione publice condemnata, sponte eam retineret: porro se incontinentem esse professus est, et sine copula iuvenilis aetatis ardorem ferre non posse. Allatis^c itaque diversorum conciliorum voluminibus, multa de incestuosus replicata sunt; quibus recitatis, hanc diffinitivam sententiam protulerunt: *Credimus illam non fuisse idoneam ac legitimam coniugem, neque a Deo^d praeparatam esse uxorem, quae publica confessione incestuoso fornicationis crimine denotata probatur. Quocirca glorioso principi nostro pro sua in divino cultu devotissima affectione^e atque victoriosissima regni tuitione, cui non solum nos, verum etiam^f canonica^g auctoritas interdixit incestuosum coniugium, legitimum matrimonium a Deo illi concessum non denegamus, iuxta indulgentiam dicentis apostoli: „Melius est nubere, quam uri.“* His ita patris, Waldrada iam in publicum procedit stipata obsequentium multitudine, omnisque regia aula resultat, Waldradam reginam esse. Guntharii^h episcopi neptis ad regem accersitur, ac semel, ut aiunt, ab eo constupratur, atque cum cachinno et omnium derisione ad avunculum remittitur. Igitur agentibus fratribus Thietbirgae reginae, haec omnia ad notitiam Nicolai papaeⁱ deferuntur, qui eo tempore Romanae praesidebat ecclesiae.

865.²⁸

Anno dominicae incarnationis 865. missi sunt Hagano^b et Rodoaldus^c, apostolicae sedis legati, in Galliam, ad discutiendum, utrum res ita se haberet, sicut^d summo pontifici nunciata fuerat: qui in Francia venientes, pecunia corrupti, magis favorunt iniquitati quam aequitati. Tamen ad regem pervenientes, cum ei declarassent legationis suae causas, tale responsum ab eo acceperunt, se nihil aliud egisse, nisi quod episcopi ipsius regni in generali synodo sibi agendum praemonstrassent. Dederunt autem idem legati consilium regi, ut illos episcopos^e qui illi^f sinodo praefuerant, ad sedem apostolicam destinaret, qui verbis ac scriptis universali papae satisfacerent. Legati immensis ditati opibus, Romam regressi sunt, nunciaveruntque praesuli quae in Galliis viderant et audierant, adicientes^g se nullum^h sapientem episcopum in regno Hlotharii invenisse, qui ad liquidum canonicisⁱ esset institutus disciplinis. Interea²⁹ Thietgaudus et Guntharius archiepiscopi Romam profecti sunt, ea animi intentione, ut et regem innoxium in supradicto facto demonstrarent^j, et se cum caeteris coepiscopis ecclesiastica atque apostolica^k exercuisse decreta, stultitiae^l elogio^m denotandi, qui illamⁿ Petri^o sedem aliquo pravo dogmate fallere posse arbitrati sunt, quae nec fefellit^p, nec ab aliqua haeresi unquam falli potuit. Itaque cum in praesentiam^q Nicolai papae venissent, libellum obtulerunt, in quo continebantur gesta synodalia, quae in Mediomatrico et Aquis^r ab eis statuta fuerant. Qui cum a notario coram omnibus recitatus esset, interrogavit pontifex, si haec scripta verbis confirmarent^s? Responderunt, inconveniens videri, ut quod propriis manibus roboraverant, verbis infirmari^t malent. Et sic nec repulsa nec admissa eorum assertione, iussi sunt ire ad hospitia sua, quousque revocarentur. Paucis ergo interpositis diebus^u, ad synodum quam papa con-

^a) et tam nefaria 7-12. ^b) aquisgrani 4. 5. ^c) Allatis etc. usque replicata sunt deest 7-12. ^d) neque a deo 5. et alii. ^e) devotissima assertio 2. 4. 5. ^f) etiam canonica 1-6. ^g) guntherius constanter in 5. ^h) agano 10. ⁱ) rodoaldus 9-12. ^k) habet sicut 5c. ^l) demonstrassent 4. ^m) ut episcopos qui eidem synodo 7-12. ⁿ) deest 8. ^o) adiciente usque disciplinis deest 4. ^p) nullum se 1. 3. ^q) qui aliquantum canonicis 7. ^r) facto monstrarent 7. 9-12. ^s) atque apostolica deest 7. ^t) elogio 9-12. ^u) per tri apostoli 7. ^v) nec se fefellit 5. ^w) praesentia 7-12. ^x) mediomatrico urbe vel aquis 7-12. mediomatrico urbe et aquis 2. 5. ^y) verbis infirmare 7-12. verbis infirmarent 4. ^z) verbis infamari 1. 3. ¹) (ergo) (vero) paucis interiectis diebus 7-12.

²⁷) a. 862. cf. Concil. Labb. T. VIII. et ann. Bert. ad h. a. ²⁸) cf. ann. Bert. a. 863. ²⁹) anno 864. cf. ann. Bert.

gregaverat sunt accersiti, ubi eorum damnata et anathematizata sunt scripta, et ipsi, omnibus adiudicantibus episcopis, presbyteris ac diaconibus, sunt depositi et omni ecclesiastica dignitate privati. Qui tam turpiter dehonestati, Hludowicum imperatorem, fratrem Hlotharii regis, adeunt, qui ea tempestate Beneventanis morabatur in partibus, scriptis ac dictis vociferantes, se iniuste esse depositos, ipsi imperatori et omni sanctae ecclesiae iniuriam esse factam, cum numquam auditum sit vel uspiam lectum, quod ullus metropolitanus sine conscientia principis vel praesentia aliorum metropolitanorum fuerit degradatus. Adiecerunt insuper multa alia, blasphemantes eundem papam, quae hic superfluum duximus enumerare, existimantes eiusdem imperatoris adminiculo simul et intercessionis ope et criminis obiecti abolere notam, et pristinae dignitatis recuperare statum. Sed spes eorum frustrata est, quamvis imperator omnibus votis illis opitulari voluisset. Thietgaudus depositionis suae a sede apostolica prolatam sententiam patienter ferens, iuxta praecedentem consuetudinem nihil omnino de sacro ministerio contingere praesumpsit; Guntharius vero superbiae spiritu inflatus, vetitum sibi officium usurpare ausu temerario non expavit, parvipendens apostolicam excommunicationem. Revertuntur igitur in Franciam debita confusione repersi. Et dum iterum ac tertio sedem apostolicam ob reparationis et restitutionis gratiam adissent, novissime in Italia infirmitate praeventi, peregrini et exules moriuntur, communione laicali sibi tantum concessa.

866.

Anno dominicae incarnationis 866. Arsenius³⁰ episcopus, apocrisiarius³¹ et consiliarius Nicolai papae, vice ipsius directus est in Franciam; quo perveniens tanta auctoritate et potestate usus est, ac si idem summus praesul advenisset. Convocato denique episcoporum conventu, Hlotharium regem alloquitur, ut unum e duobus eligat, aut propriae reconcilietur uxori, abdicato Waldradae pellicis consortio, aut protinus anathematis gladio feriretur ipse omnesque ei in hoc scelere favorem praestantes. Hac necessitate constrictus, vellet nollet, Thietbirgam reginam in matrimonium recepit, interposito iurisiurandi sacramento, se illam ita in reliquum habere, sicut aequitatis iura dictant legitimam uxorem esse tenendam, nec eam a se separaret, nec ipsa vivente aliam super eam induceret. Posthaec Waldradam ex auctoritate Dei et sancti Petri et verbo domni apostolici Romam ire iubet, ut pro se rationem reddere studeat. Engildrudam quoque, uxorem quondam Bosonis comitis, a sede apostolica excommunicatam esse, omnibus declaravit, quia proprium deseruerat maritum, et Wangerrum, suum vasallum, in Gallias secuta fuerat; quam excommunicationem cum omnibus qui aderant episcopis renovavit.

Posthaec eadem Engildrudis praedicto Arsenio in Wormatia civitate se representavit, in quo loco praefatus episcopus Hludowico regi occurrerat. Iuravit igitur in praesentia ipsius missi sacramentum, hunc modum continens: *Ego Engildrudis, filia quondam Mathfridi comitis, quae fui uxor Bosonis comitis, vobis domno Arsenio episcopo, misso et apocrisario summae sanctae catholicae atque apostolicae sedis, et per vos domno meo Nicolao, summo pontifici et universali papae, iuro per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et per haec quattuor Christi dei evangelia, quae ore osculor et manibus propriis tango, quia amodo relictam illam maliciam, quam in praenominato Bosone viro meo exercui, ut ovis quae perdita fuit, ad sanctam catholicam atque apostolicam, sub eadem obligatione qua dominus Nicolaus, summus pontifex et universalis papa, me obligavit, revertar ecclesiam, et in Italico regno, aut vobiscum aut ante vos, quoquomodo provideritis, ibo, et quicquid dominus apostolicus iusserit vel*

a) diaconi 7. 9 — 12. b) metropolita 1. 3. c) aboleri 5. d) confessione repulsi 5. e) atque tertio 7 — 12. f) apostolicam reparationis et r. gratia 7. g) in italiam 7. h) necessitate compulsus vel constrictus 5. i) reddere debeat 7 — 12. k) quoque deest 1 — 3. 5. 6. l) bosonis etc. 5. m) secuta fuerit 2. 3. 5. 6. est 7 — 12. n) engildruda 6. engiltrudis 4. 7. Engildrudis iuramenti verba non leguntur in 4. hengiltrudis 7. o) comitis tibi domno 7 — 12. p) apocr. sanctae catholicae 7 — 12. q) per vos deest 7. 9 — 12. per te 8. r) christi dei deest 9 — 12. s) christi evangelia 7. 8. t) obosculor 7. u) manibus tango 7 — 12. v) relicta illa malicia 7 — 12. w) ovis perdita ad 7 — 12. x) cath. et apostolicam 7 — 12. y) italicum regnum 2. 7 — 12. z) quicquid domnus apostolicus i. v. t. adimplebo deest 7 — 12.

55 30) cf. ann. Fuld. et Bert. a. 865. 31) i. e. referendarius, cancellarius, aut legatus.

terminaverit adimplebo, vel perficere^a non recusabo. Sed tam horribile iusiurandum non adimplevit. Siquidem usque Danubii fluenta cum eodem Arsenio perrexit, ibique ad quempiam consanguineum pro caballorum adminiculo^b ire condixit, et ad Augustam civitatem ad eundem missum se reversuram^c pollicita est. Tali occasione gressum re-
torquens^d, ex Alamannia in Franciam repedavit; quod cum supradictus^e Arsenius co-
gnovisset, epistolam misit omnibus archiepiscopis et episcopis^f, atque omnibus sanctae
Dei ecclesiae fidelibus Galliae, Germaniae ac Neustriae^g commorantibus, obtestans omnes
per auctoritatem Dei omnipotentis et beatorum^h principum Petri et Pauli, et domni pon-
tificis et universalis papaeⁱ, ut nullus eam in suam parrochiam reciperet, sed eam
funditus in omnibus ecclesiis suis praedicarent excommunicatam, et ab omni christia-
norum communione sequestratam, insuper et anathematis vinculo innodatam^k, et in-
ter impias et scelerosas damnatam, donec de pestiferis factionibus suis atque perpe-
trato periurio ante domni apostolici praesentiam dignam acciperet poenitentiam.

His summatim commemoratis, revertamur ad Hlotharii regis ingemiscendam cau-
sam. Legatus itaque apostolicae sedis, compositis^l in Gallia rebus, Romam unde ve-
nerat reversus est. Rursusque Waldrada eiusque complicitibus decertantibus, regis ani-
mus adversum Thietbirgam commovetur, excitantur irae, et in sopitis discordiarum
et odiorum cineribus denuo copiosus ignis accenditur. Despicitur, abhominatur, rei-
citur^m, adulterii crimen impingitur, omnique ingenii arte exquiritur, qualiter puniri
quasi rea possit. Illa praevidens imminere sibi mortis periculum, latenter aufugit,ⁿ
et ad Carolum perveniens, eius se tuitioni commisit; quod cum, fama divulgante, Ni-
colaus^o papa cognovisset, misit Carolo regi epistolam collaudatoriam^p, haec conti-
nentem:

*Inter alios sanctae ecclesiae religiosos propugnatores, et veritatis^q strenuos defen-
sores neminem magis super Thietbirgae, gloriosae reginae, contritione sollicitum, ne-
minem magis ipsius incommoditatibus condoluisse quam vestrae pietatis affectum re-
colimus. Et post congruentem exhortationem addidit: „Excellentiam vestram nolu-
mus ignorare, adeo Hlotharium regem Thietbirgam, coniugem suam, diversis affli-
ctionibus subdidisse, et innumeris pressuris contra praestita iuramenta^r subegisse, ut
nobis coacta nunc scriberet, regia se velle exui dignitate seu copula^s, et sola^t privata
vita fore contentam.“ Cui nos scripsimus^u, non hoc aliter fieri posse, nisi eandem
vitam coniux eius Hlotharius^v elegisset. Verum, sicut multorum relatu^w didicimus,
ipse Hlotharius conventum celebrare disposuit^x, et eandem Thietbirgam examini pro-
prio et iudicio^y subicere meditatur. Et siquidem eam praestigiis falsitatis suae vel
argumentosis ambagibus potuerit exhibere, quasi non fuerit legitima sua uxor, vult
eam penitus a se sequestrare. Sin autem vult eam tanquam propriam quidem uxorem
admittere^z, sed deinde quasi moechata fuerit, insimulare, atque propter hoc^{aa} hominem
suum et hominem Thietbirgae ad monomachiam^{ab} impellere, et si homo ipsius reginae ceci-
derit, disponit hanc sine dilatione perimere. Quae quantum sint omni divinae legi con-
traria, magnitudo prudentiae vestrae, credimus, iam advertit. Sed et nos hinc aliquid
strictim volumus demonstrare, prius asseverantes, quod de retroacta controversia Thiet-
birga non debet ulterius ad iteratam responsionem provocari, quoniam quod bene se-
mel definitum est et interpositis sacramentis deliberatum, nulla debet iteratione, nisi
fortassis ubi^{ac} fuerit maior auctoritas, retractari. Deinde quod ecclesiae refugium
quaerens, ecclesiasticum iudicium semper expetens, submitti non debet seculari^{ad} iudi-
cio. Post haec vero, cum nos ex utraque parte, id est tam^{ae} a Hlothario quam a
Thietbirga, fuerimus provocati iudices, nosque ambo^{af} controversiam executi simus,*

a) proficiscere 9. proviscere 12. proficisci 11. proficere 10. b) perrexit i. s. q. c. p. c. adminiculo deest 7.
c) eum reversura 7. d) torquens 5. e) sepedictus 7—12. f) nustriae 2. nestriae 9—12. g) et sanctorum
principum petri 7—12. beatorum apostolorum 4. h) innodatam donec 7—12. i) sedis receptis composi-
tis 7. k) abominatur res citatur 5e. l) Nicolai epistolae deunt in 4. m) exhortatoriam et collaudatoriam 4.
n) propugnatores veritatis 5c. e. p) contra praescripta iuramenta 5d. 8—12. contra scripta i. 7. q) di-
gnitate sine copula 5. dignitatem 7. r) et solam 5. s) contempta 7. t) nos rescripsimus 5. 7—12. u) co-
niux eius hlotharius eandem vitam 7. 9—12. v) relatione 7. 9—12. w) disponit 7—12. disposuit 1. 2.
3. 5. 6. x) examini proprio iudicio 5c. e. y) uxorem accipere 3—12. z) atque post hoc 1. 3. pro 55
hoc 2. aa) monachiam 5. ab) fortassis ibi 5. ad) secularium iudicio 1. 3. ae) utraque parte idem tam 5.
af) 7. 9—12.

32) inter Nicolai epistolas nro. 33. Bouq.

ad nullos alios convenit super hoc negotio iudices convolare, cum secundum sacros canones a iudicibus quos communis consensus elegerit, non liceat provocare, et ubi concessa est provocatio, non nisi ubi maior est auctoritas, liceat provocare.^b Itaque, cum non sit apostolicae sedis auctoritate, quae amborum negotium executata est, usquam maior auctoritas, nescimus si alicui liceat de eius iudicio iudicare, vel eius retractare sententiam.^c Et post pauca: „Illud vero quod Hlotharius Thietbirgam de adulterio criminatur, quis non videat dolo esse plenum? Denique, si, ut ipse iactat, uxor eius non est, quid pertinet^d ad eum illi de adulterio calumniam texere, cum nec moechari potuit^e, si alicuius uxor non extitit^f: porro si a Hlothario de adulterio accusatur, et, si convicta^g fuerit, ultio praeparatur, necesse est, ut fateatur uxorem.^h Et quibusdam interpositis: „Praeterea sive de coniugii foedere, sive de adulterii crimine iudicium sit agendum, nulla ratione patet Thietbirgam cum Hlothario posse legalem inire conflictum, vel legitimum controversiae subire certamen, nisi prius ad tempus suae fuerit reddita potestati, sed et suisⁱ consanguineis libere sociata; inter quos etiam locus providendus est, ubi nulla sit vis^j multitudinis formidanda, et non sit difficile testes producere vel caeteras personas, quae tam a sanctis canonibus quam a venerandis Romanorum legibus in huiusmodi controversiis requiruntur. Verum haec non ut fiant dicimus, quae sine decreto et ordinatione nostra fieri non posse supra docuimus.

Accensus itaque idem sanctissimus pontifex zelo Dei, quo fuerat Finees^k sacerdos quondam inflammatus, Waldradam ipso die purificationis sanctae Dei genitricis Mariae, in basilica excommunicavit, et ab omni christianorum consortio separavit, destinavitque^l epistolam omnibus episcopis per Germaniam et Gallias constitutis causas et modum excommunicationis continentem.^m Cuius sensum quam verborum seriem causa brevitatis potiusⁿ placuit^o ponere.

„Decreveramus quidem circa Waldradam, moecham et pertinaciter in impenitentia permanentem, vindictae modum minus districte temperare, et iuxta quod merebatur, non ita pro tanto scelere^p sententiam in eam iustae punitionis proferre, nisi obstinato animo in moechiae^q volutabro perenniter permanere proposuisset. Igitur, quia monita nostra et crebras exhortationes contempsit, quia culpam suam nec dum cognovit nec confessam est, nec missa nobis legatione, qui causam ipsius exequendam suscepimus, veniam postulavit, postremo cum recto itinere nos illi fuerat adeundum, et beati Petri apostoli suffragia requirenda, retro est conversa post Sathanam, necnon et Thietbirgae reginae dolos struere, coepta interitus meditatione, non cessat^r: cum egregio apostolo dicimus, quod contra eam contraque eius similes saepius reptandam est, quia secundum duritiam suam et cor inpenitens thesaurizat sibi iram in die irae. Id circo nos eam de factis suis excommunicamus^s, donec ecclesiae Christi, nobisque praecipue, qui eius principaliter curam gerimus, quique causam ipsius exequi ac investigare coepimus, satisfecerit, donec etiam sinistram omnem suspicionem consilium nostrum suscipiens adimat, a pretiosi^t corporis et sanguinis Domini perceptione, atque ab omnimodo consortio sanctae ecclesiae^u, sancti Spiritus beatorumque apostolorum Petri et Pauli iudicio, et nostrae mediocritatis, fecimus prorsus^v cum universis complicitibus et communicatoribus fautoribusque suis prorsus extorrem. Hanc^w sententiam 4. Non. Februarii a nobis promulgatam meminimus, eamque scripto vobis destinavimus, et ne labor noster inanis^x constituatur, spiritualia nobiscum^y vestra fraternitas adversus iam dictam moecham et communicatores eius arma sustollat, et in parrochia sua excommunicatam hanc fautoresque suos viva voce^z unusquisque denunciaret, donec nostro speciali iudicio^{aa} dignae se poenitentiae submittat.

a) auctoritas est. 1. 3. b) et ubi concessa est . . . liceat provocare deest 2. 5c. e. 6. c) non est non pertinet 5. d) potuit 1-3. 5-12. e) uxor non existit 5. 7. 9-12. f) victa 5. g) potestati seu et suis 2. 3. 5. 6. h) ubi nulla vis 5. i) finees deest 5. k) destinavit 1. 2. 5. 6. et destinavit 3. l) sensum potius quam v. s. c. b. placuit ponere 7. 9-12. cod. S. Gadeh. m) ponere placuit 9-12. n) pro scelere 2. 5-12. o) in mechio volutabro 1. 3. p) necnon et a thietbirgae reginae coepta interitus meditatione non cessat 1-3. q) excommunicavimus 5d. r) adimat ac pretiosi 1-3. 5. 6. s) sanctae ecclesiae deest 7. 9-12. t) et mediocritatis auctoritate extraneam fecimus prorsus 5c. e. u) cum u. c. et c. f. suis Hanc 7-12. v) lavender 5a. d. labor inanis 5c. e. w) spiritalis nobiscum 5. x) suos una voce 3. 5. 7. 9-12. y) nostro iudicio 7-12.

33) inter Nicolai epistolae nro. 27. Bouq.

Direxit etiam Hlothario regi idem reverendissimus pontifex epistolam³⁴, haec continentem: „Audito revertente^a misso nostro correctionis tuae, ut ita dicamus, initio, gratias Deo condignas egimus, et ut tibi quoque grates competibiles^b referremus, animam praeparavimus. Sed heu adversa nuntia venientia^c huius intentionis nostrae proposito celeriter obviavit.^d Quapropter compulsi sumus mutare vocem, et qui ad gratiarum actiones os aperire^e disposueramus, in^f luctus et increpationes adhuc^g officium linguae coacti dirigimus. Didicimus enim, te qui prolixo tempore in scelere permanens, ecclesiae Dei non modicum nocuisti, nocere adhuc, et qui in sordibus eras, sordescere adhuc. Siquidem, ut opinamur, tibi non sufficit solum adulterium perpetrasse, nisi apponas, ut etiam animas^h hominum periurii laqueis irretitas in extremum demergas interitum. Sed quid mirum, si paucorumⁱ animabus per periurium exitium^j acquisisti, quando in tanta sublimitate positus, per exemplum tuae moechiae^k tot hominum milia in perditionis chaos praecipitaveris? Illud autem, quod Thietbirga, quasi Waldrae testimonium dicens, eam fuisse tuam legitimam uxorem volens aut invita frustra conatur astruere, quandoquidem illius nullo prorsus^l hinc testimonio quis indigeat, cum magis nos ita sentiamus quod iustum est, et intelligamus quod iustum est, et intelligamus quod aequum, ut etiam^m Thietbirga mortua, tu nullis legibus, nullis regulis unquam Waldradam in uxorem possis aut permittaris assumere. Utrum ergo Waldrada legitima tua fuerit aliquando coniunx, ecclesia Dei satisfactione Thietbirgae non eget. Unum tamen scimusⁿ, quoniam^o nec nos nec eandem ecclesia Dei, auctore Deo^p qui adulteros iudicabit, te, si^q Waldradam quando^r cumque resumpseris, etiam Thietbirga decedente, dimittet modis omnibus impunitum.^s Et post pauca: „Itaque summo studio praefatam^t Thietbirgam, coniugem tuam, tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam a te separare ullo pacto consentias, vigilanter attende; unde si vult a te discedere, corripere, immo corripere eam, et a tali intentione per omnia revocare satage. Iam vero si amore pudicitiae^u separationem quaerat, et coniugalium connubii solutionem efflagitet^v, certum est apostolo dicente: „Quoniam mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir,^w verum si et ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantum ne simulate fiat, concedimus. Nam licet sit scriptum: „Quod^x Deus coniunxit, homo non separet,^y Deus tamen, et non homo separat, quando divini amoris intuitu, ex consensu utriusque^z coniugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, gratuito permittimus animo, celeremque praebemus assensum; aliter autem fieri mutuam vestram separationem prohibemus. Porro si sterilitas accusatur, cogites Saram nonagenariam, Annam quoque, simul et Helisabeth^{aa}; quam tamen sterilitatem fortasse non facit infocunditas^{ab}, sed iniquitas. Ergo, gloriosissime rex, esto propria contentus uxore, et praeter^{ac} illius, alterius ne quaeras consortium. Igitur consilium nostrum accipe, et monita nostra tanquam affectuosi patris amplectere, atque ab omni pravitate mentem, linguam, corpusque refrena, praecipue Waldrae pellicis tuae et dudum a te repudiatae communionem declinans, et eius consortium perpetuae oblivioni^{ad} tradens. Excommunicata est enim, et usque ad praesentiam nostram ab omni christianorum contubernio sequestrata, sicut totus iam novit occidens, et iam iamque^{ae} per missos nostros minime cum plagis caeteris oriens ignorabit. Quamobrem cavendum est, ne cum ea pari mucrone percellaris sententiae, ac pro unius mulierculae passione et brevissimi^{af} temporis desiderio, vincetus et obligatus ad sulphureos foetores et ad perhenne traharis exitium.“ Et paucis interpositis epistolam sic concludit: „Haec autem nos tibi nunc^{ag} scripsisse, et quasi inter nos et te nostra verba excessus tuos corripientia discurrens sufficiat; caeterum praecave, ne quando nobis^{ah} secundum Domini praeceptum^{ai} duos aut

a) revertenti 5. b) competibiles deest 7. 9—12. c) venientia deest 5. d) obviavit 5. e) actiones eos aperire 5. f) disposueramus et in 7. 9—12. g) adhuc 5. adhuc deest 7. 9—12. h) animabus periurio 5. 9—12. i) animas ad exitium 1—3. 6. k) tuae moechae 5. l) nullus prorsus 5. m) aequum est etiam 7. 50 n) scimus deest 1. 2. scito 3. o) quomodo 5d. p) auctore deo deest 5d. q) iudicabit et si 5d. r) praefatam deest 7—12. s) corripere immo corripere 5. t) efflagitet 1. flagitet 7. 9—12. u) quos 5. v) elizabeth 5c. elizabeth 5a. e. w) focunditas 5d. x) obligationi 2. 5a. d. y) et iam quoque 3. 5c. e. et iamque 2. 5a. d. z) percellaris sententiae passione et brevissimi 5d. aa) epistolam sic concludit deest 7—12. ab) ne cum nobis 5c. e. b) secundum praeceptum 5.

34) Nro. 34 epistolarum Nicolai. Bouquet.

*tres testes adhibeamus, immo vero ne hoc ecclesiae sanctae dicamus, et, quod non optamus, de caetero fias sicut ethnicus et publicanus.*⁴

Ecce ex multis pauca notare curavimus, ut sic nescientibus ex parte fierent cognita, ut tamen scientibus non per omnia essent onerosa. Qualem vero exitum huius pestiferi morbi perniciem attulerit apostolico renuens mederi antidoto, quantaque regni dispendia ex hac mortifera contagione, sicut supradictus sanctissimus papa Spiritu sancto afflatus praedixerat, illata sint, in subsequens suo in loco demonstrabitur.⁵

Circa³⁵ haec tempora Hludowicus rex fratris sui Caroli regnum cum exercitu ingressus est, gestiens occidentalia regna suo subiugare dominatui, fratrique praeripere debitam portionem, quae ei sorte ac funiculo haereditatis competenter acciderat, oblitus germanitatis ac consanguinitatis foedera, oblitus pacti, quod iam dudum mutua conventionione pepigerant, immemor etiam sacramentorum, quibus se cum magnis exerationibus coram Deo obligaverat. Praebuerant ad hoc facinus peragendum talia⁶ occasionum⁷ incitamenta fomitem. Carolus, ut⁸ praemisimus, quosdam ex nobilioribus regni aut publice adiudicatos gladio percussit, aut dolo deceptos⁹ perdidit. Caeteri formidantes ne similia paterentur, Hludowicum regem trans Rhenum commorantem sollicitant, eiusque¹⁰ animum ad obtinendum fratris regnum illiciunt, promittentes semetipsos una cum regno eius ditioni tradituros.¹¹ Hac persuasione, ut animi regum avidi et semper inexplebiles sunt, facile in spem introductus, cum valida manu, ut diximus, terminos regni intravit. Carolus, sentiens vires¹² regni a se defecisse, in ultimis finibus Aquitaniae fugae latibulum¹³ quaesivit. Hludowicus, ut coeperat, regnum obtinuit, ac usque Senonis civitatem¹⁴ pervenit. Dimisso vero exercitu in Germaniam ad propria redire, cum optimatibus regni coepit negotia disponere; sed subito fortuna mutatur. Nam principes qui eum in regnum introduxerant, videntes quod¹⁵ longe aliter incederet erga eos, quam existimaverant, poenitudine tacti ad Carolum revertuntur. Carolus ex desperatis rebus vires se recepisse congaudens, contractis undique copiis, fratrem bello aggredi tentat. Ille intuens, et a suis quos secum adduxerat, et ab his quos ibi acquisisse visus fuerat, se esse destitutum, maturius fugam arripuit, et cum debita confusione fines regni¹⁶ excessit.

Hac tempestate Hucbertus¹⁷ abba, frater Thiethirgae reginae, contra Hlotharium regem rebellare exorsus est; collecta quippe praedonum valida manu, rapinas coepit exercere, interfectisque aut fugatis Hlotharii fidelibus, qui finitima possidebant loca, agros villasque eorum suae factionis sectatoribus distribuit. Ad huiuscemodi temeritatem comprimendam Hlotharius rex semel, iterum atque tertio exercitum produxit, frequenter etiam cum ducibus armatorum multitudinem direxit; sed minime hanc praesumptionem extinguere potuit, quia loca inaccessibilia inter¹⁸ Iurum¹⁹ et Alpes Penninas²⁰ seditiosis munitissimum praebant receptaculum, et regi exercituique eius, propter concava vallium et praerupta montium, artissima²¹ itinera et difficilem²² ingressum.²³ Attamen idem acephala²⁴ Hucbertus novissime a Conrado²⁵ comite peremptus est iuxta castrum, quod Urba²⁶ dicitur.

Anno dominicae incarnationis 866.²⁷ Herisposius²⁸, rex Brittonum, a suis interficitur, et Salomon dux in loco eius subrogatur. Erat enim isdem vir²⁹ strenuus et

a) qualiter 7. 9-12. b) quantoque 5d. c) contagione fecit supradictus papa 5. d) praedixerat quae in subsequentibus 5. e) demonstrabimus 5. f) rex fratris sui deest 7. g) fratris praeripere 7. 9-12. fratricide 8. fratricide etc. usque coram Deo obligaverat deest 4. h) pepigerat 3. 5. i) praebuerat 1-3. 5. 6. k) talem 6. l) occasionem 5. 7. 9-12. m) carolus qui et ut 5. n) deceptus 7. o) eiusdem 5d. p) subdituros 7. q) viros regni 1. 2. 5. 6. 7. 9-12. r) aquitaniae lugiae latibulum 5. aq. fugie corr. eugie lat. 2. s) usque retinensem civitatem 5. t) videntesque quod 5c. e. u) erga eos incederet 7-12. v) regni fines 7. 9-12. w) hubertus 5. eubertus 7. x) inaccessibilia erant inter 5. y) iuram 1. 3. 5. z) alpes appenninas 5. a) praebant etc. usque artissima deest 1-3. 5. a) itinera. difficilem 1. 2. 3. b) loca quae inaccessibilia inter iurum et alpes appenninas seditiosis sunt munitissima praebent intrantibus difficilem ingressum 3. seditiosis sunt munitissima, praebent tamen itinerantibus difficilem ingressum. Attamen Cod. S. Godeh. ingressum praestantia 5. c) chunrado 3. chonrado 7. chunrado 9-12. d) a. d. i. 867. eod. 3. 6. 9-12; qui et quemque deinceps numerum uno augent. e) herisposius . . herisposio 5. hierisposius 7. f) enim iste vir

35) anno 858 et 859; cf. Ann. Fuld. et Bertin. bellis aut clericus coniugatus. 37) Orbe, a 36) acephala] qui caput suum, regem videlicet septentrione Lausannae. 38) a. 857. cf. ann. aut regulam monasticam, non agnoscit; re. Bert.

bellicosus, et tam forma quam animo ad regni gubernacula coaptatus. ³⁹ Carolus tertio super Brittones cum exercitu irruere disponit, sed cum ad terminos gentis appropinquasset, audito quod ad resistendum totis viribus parati essent, subito mutata voluntate, magis elegit pacem suscipere quam bellum inferre; facta itaque pactione cum Salomone, quam dudum cum Herispoio fecerat, discessit. ⁵

867.

Anno dominicae incarnationis 867. Nordmanni⁴⁰ oram^b Ligeris fluminis occupantes, Namnetensem, Andegavensem, Pictavensem atque Turonicam provinciam iterato crudeliter depopulari coeperunt; contra quos Ruotbertus^a qui marcham^c tenebat, et Ramnulfus^d dux Aquitaniae, collecta multitudine aciem dirigunt. Illi sentientes se ab exercitu^e insequi, cum summa acceleratione ad classem repedare contendunt; sed cum appropinquare insequentium multitudinem cernerent, cognoscentes se effugere non posse, quandam villam ingrediuntur, ubi se, quantum hora permisit, communiunt. Erat autem in eadem villa basilica pergrandis ex lapide constructa, in qua maxima pars Nordmannorum introivit cum duce eorum nomine Hastingo. Ruotbertus et Ramnulfus cum sociis super eos irruunt^f, quoscumque extra basilicam reppererunt^g, absque mora trucidant. Ad ecclesiam^h pervenientes, cum vidissent locum munitum, et animadvertissent non modicum turbam paganorum intrinsecus latitantem, parumper deliberantes, castra in circuitu statuunt, tentoria figunt, ut in crastinum, exstructis aggeribus applicatisque machinis, hostes totis viribus expugnarent; declinabat quippe iam sol ad occasum. Ruotbertusⁱ nimio calore exaestuans, galeam et lorica^m deposuit, ut aura collecta paulisper refrigerareturⁿ; cumque unusquisque in positione castrorum intenderet, repente Nordmanni a munitione exiliunt, et cum ingenti clamore super Ruotbertum ac socios^o impetum faciunt. Sed quamvis repentini et subitanei casus etiam fortissimos viros in bello conturbare soleant, tamen arma quam citius^p corripunt, hostes viriliter excipiunt, et cedentes in basilicam redire compellunt. Ruotbertus absque galea et lorica accurrens, cum incautius dimicaret, et inimicos^q ultro^r insequeretur, interfectus est in introitu ipsius ecclesiae; eius corpus iam exanime Nordmanni intrinsecus trahunt. Porro Ramnulfus, cum eminus stans eventum rei specularetur, a quodam Nordmanno per fenestram basilicae sagittae ictu graviter vulneratus est, et a suis ex certamine eductus^s, vix triduo supervixit. Tali infelici infortunio pugna commissa est et finita; exercitus amisso capite errore^t pariter ac moerore repletus, solvit eadem hora obsidionem, et ad propria revertitur; Nordmanni ovantes ad classem dirigunt gressum.^u

⁴¹ Non multo post interiecto tempore Hugo^v abba in locum Ruotberti substitutus est, vir strenuus, humilis, iustus, pacificus, et omni morum honestate fundatus; siquidem Odo^w et Ruotbertus, filii Ruotberti, adhuc parvuli erant, quando pater extinctus est, et idcirco non est illis ducatus commissus.

Per idem tempus gens Sarracenorum in Benevento^x ex Africa veniens, universam pene regionem illam invaserunt, caedibus, rapinis ac incendiis omnia depopulantes. Contra^y quos Hludowicus imperator exercitum contrahit, et veritus ne forte adversus innumerabilem hostium multitudinem vires regni non sufficerent, ad Hlotharium^z fratrem in Gallias legatos mittit, omnino exposcens, ut ad praefatae nequissimae gentis vires extenuandas audaciamque refrenandam sibi cum Dei auxilio, virtute quoque Francorum, opitularetur. Qui nihil cunctatus, exercitum cum ingenti industria undequaque contrahit, fratrique quanta potuit celeritate in adiutorium venit. Ubi plurima

1. 3. 5. 6. 9—12. a) abscessit 4. decessit 5d. b) ora 7. 9—12. c) occupantes nam Mettensem 5. d) rotbertus 7. rodbertus 8. robertus 9. rutbertus 11. 12. rothbertus 10. rubertus 5c. e) marcham 2. 3. 4. marchiam 5. f) ramnulfus 1. 3. 4. ramulfus 5. 6? ramolfus et ramaulfus 2. ramnolfus 8. arnulfus 7. g) se exercitus 5. h) super irruunt 1. 2. 5. i) reperierunt 1. 3. reperiere 2. 5. reperiant 4. m) refrigeretur 5. n) ad socios 5c. r. sociosque eius 7—12. o) impetum fecerunt 3. 5. 6. p) quanto citius 6. 50 q) ultra 3. 5. r) educto 5d. s) commissa et 5. t) capite moerore 4. u) gressum deest 5d. v) multum 1. w) hug 3. x) odo 9. 11. udo 5. 6. 7. 10. y) id 5. z) beneventum 4. 5c. v. 8.) hlotharium deest 5.

39) a. 863. cf. ann. Bert. 40) cf. ann. Bert. Bertin. 42) a. 866. cf. Erchemperti hist. c. 52. a. 866. et Fuld. a. 867. 41) a. 866; cf. ann. in Murat. SS. II. 245. et ann. Bert. a. 866.

bella gesta sunt, non solum fortiter, sed etiam feliciter, Deo opem ferente. Inter haec exercitus Hlotharii gravi peste fatigatur; ex insueto quippe calore et intemperie aeris dissolutus, dysenteriae vel hienteriae^a morbo corripitur, ex qua plaga innumera^b multitudo extincta est; plurimi etiam araneorum^c morsibus perierunt, ut iam tunc daretur intelligi, quod propter dāritiam^d et cor inpoenitens Deus non solum Hlothario, verum etiam omni regno eius adversaretur. Revertitur itaque in Franciam non sine gravi, ut dictum est, dispendio suorum.

868.

Anno dominicae incarnationis 868. Nicolaus, sanctissimus et beatissimus papa, post multos pro Christo labores et post multa^e pro sanctae ecclesiae inviolabili statu certamina, migravit^f ad coelestia regna, recepturus pro administrata fideliter sibi credita dispensatione a largissimo Domino inmarcescibilem gloriae coronam: de cuius^g Deo placitis actibus plura poterant dici relatu digna, nisi brevitati studentes, causas rerum magis summatim notare quam explanare^h proposuissemus. Denique post beatum Gregorium usque in praesens nullus praesul in Romana urbe pontificali honore sublimatus illi videtur equiparandus. Regibus ac tyrannis imperavit, eisque ac si dominus orbis terrarum auctoritate praefuit; episcopis et sacerdotibus religiosis ac Dominiⁱ mandata observantibus humilis, blandus, pius^j, mansuetus apparuit, irreligiosis et a recto tramite exorbitantibus terribilis atque austeritate plenus extitit, ut merito credatur alter Helias, Deo suscitante, nostris in temporibus exsurrexisse^k, et si non corpore, tamen spiritu et virtute.^l

Huic sanctissimae memoriae viro Adrianus in pontificatu successit. Quod cum^m Hlotharius rex certa relationeⁿ comperisset, ei talia scripta direxit: „Infausta relatio et inambigua^o hactenus manens, ut ita dicamus, acriter nostrae serenitatis transverberavit aures, intimando quod beatae recordationis dominus Nicolaus ab hac lachrymarum valle vocante Christo decesserit, cum sanctis ut credimus inaestimabiliter coronandus. Nec differt, ut omnis christiana religio de tanto pontifice doleat, et^p omnis ordo ecclesiasticus^q de prudentissimo papa ingemiscat; revera nos potius deflemus, qui causas nostrae calumniae et fraudulentas aemulorum nostrorum querimonias tam benigno patri aequitatis ac iustitiae tance ponderandas ac determinandas^r ad tempus et in parte commisimus; sed, quod lugubriter^s replicamus, plus apud sanctitatem illius valere nostrorum^t inimicorum insidiae et simulatae deceptiones, quam nostra simplex et pura defensio. Nos enim litteris et verbis indesinenter proclamantes et diversis legationibus eadem repetentes, humiliter postulavimus, ut nos et accusatores nostri iuxta divinas et humanas leges sui pontificii^u audientiam mereremur, ut ratio docet, nostram praesentiam exhibendo: sed semper repulsi sumus.“ Et^v post pauca: „Sed quia Deus omnipotens, princeps pastorum, in illa sancta sede vestri pontificatus apicem^w sublimavit, si tempus arriserit^x, vestrum multipliciter desideramus conspectum, et vestris^y Deo dignis animari colloquiis, ac melliflua benedictione potiri.“^z Et in fine ipsius epistolae: „Interea modis omnibus obsecramus, ut de vestra optabili prosperitate litteris vestris celsitudinem nostram certam reddentes, carae filiationis munus nobis impartiri^{aa} dignemini.“

Ad haec supradictus papa rescripsit, sedem sancti Petri semper paratam esse dignam satisfactionem suscipere^{ab}, nec quod divinae humanaeque leges iuste decernunt, unquam repulisse; itaque si se immunem ab obiectis sciret, cum omni fiducia sedem apostolicam oporteret adire, ut expetitam benedictionem perciperet; si autem culpam recognosceret, nihilominus absque haesitatione venire festinaret, condigna poenitentiae^{ac} remedia suscepturus.

a) elienteriae 1-3. 5. 7-12. elionterias 4. b) araniarum corr. a ranarum 1. a ranarum 3. c) et post multa 1. 5. et post deest 2. 4. 5d. d) explicare 4. e) p. ac m. 7-12. f) resurrexisset 5. exresurrexisset 2. g) ut merito usque virtute deest 4. h) certa relatione deest 7-12. Epistolae huius non nisi argumentum refertur in 4. i) in ambiguo 1-3. k) ut 11. 12. l) deest 1-3. m) terminandas 5. n) lugubrius 5. o) deest 5. p) pontificatus 5c. d. pontifici 5e. q) deest 5c. e. r) tempus admisit 3. s) et nostris deo 5. t) potiri in fine 1. 3. 6. u) inpartire 2. v) percipere 7. 9-12. recipere 8.

43) a λῶω et ἐντεφα, idem quod dysenteria. 44) cf. ann. Bertin. a. 867.

His temporibus⁴⁵ gens Vulgarum^a ferocissima ac bellicosa, relictis idolis abrenun-
 tiisque gentium superstitionibus, in Christum ex permaxima^b parte credidit, et
 abluta salutaris baptismatis unda, in religionem christianam transit. Directi sunt au-
 tem a sede apostolica in eandem gentem sacerdotes ac viri religiosi⁴⁶, qui populum
 adhuc rudem divinis informarent praeceptis, et incultam barbariem sacris dogmatibus
 excolentes, Christo gratum habitaculum praepararent. Ut huius vere sanctae devotio-
 nis opus prosperum obtineret effectum, Hludowicus, christianissimus rex, qui Germanis
 imperabat, non mediocriter praebeuit supplementum.^c Ferunt autem de huius gentis
 rege, quod a tanta^d perfectione post perceptam baptismi gratiam coeperit, ut diebus
 ornamentis regis indutus coram populo procederet, noctibus vero sacco vestitus^e la-
 tenter ecclesiam intrans, super pavimentum ipsius basilicae, substrato tantum sibi ci-
 licio, prostratus in oratione iaceret. Non post multum tempus divina inspiratione com-
 monitus^f regnum terrenum dimisit, ut in coelis aeternaliter regnaret cum Christo; et
 deest⁵ ordinato in suo loco in^g regem^h filio suo maioreⁱ natu, comam capitis deposuit; ha-
 bituque sanctae conversationis suscepto, monachus⁴⁷ effectus est, eleemosynis, vigiliis
 et orationibus die noctuque intentus. Interea filius eius quem regem constituerat, lon-
 ge a paterna intentione et operatione recedens, praedas coepit exercere, ebrietatibus,
 comessionibus et libidinibus vacare, et omni conamine ad gentilitatis ritum populum
 noviter baptizatum revocare; quod cum pater audisset, nimio zelo accensus, sacrum
 habitum deposuit, et militiae cingulum resumpsit, et cultu regio indutus, adsociatis
 sibi Deum timentibus, filium persecutus est: quem mox absque difficultate cepit, ocu-
 losque eius effodit^k, et in carcerem misit; deinde convocato omni regno suo, filium
 iuniorum regem constituit, interminatus coram omnibus similia fore passurum, si in
 aliquo a recta christianitate deviare. His ita patris, deposito cingulo et resumpto
 sanctae religionis habitu, monasterium ingressus^l, in sancta conversatione reliquum
 vitae praesentis^m tempus duxit.ⁿ

869.

Anno dominicae incarnationis 869. Hlotharius Romam^o profectus est, quo cum
 pervenisset, ab Adriano pontifice honorifice susceptus est. Qui ab eodem praesule
 sciscitatus, si monita pii patris domni Nicolai cum omni vigilantia hactenus observa-
 ta^p haberet et praestitum iusiurandum inviolato foedere custoditum^q, ab illo deceptus
 qui in veritate non stetit, qui non solum mendax est, sed etiam pater omnis menda-
 cii, respondit, se ita omnia observasse, ac si divinitus sibi essent imperata. Cumque
 proceres et optimates qui cum eo venerant, eadem testificarentur, nec ulla opposita
 persona inveniretur, quae adversus regiam auctoritatem legitimum auderet controver-
 siae inire certamen, universalis papa talia prosequitur: *Si vestrae testificationis ver-
 bis veritas suffragatur, cum omni alacritate mentis omnipotenti Deo multiplices gra-
 tiarum actiones referimus. Restat ergo, fili karissime, ut ad confessionem sancti Pe-
 tri accedas, ubi Deo propitio salutarem hostiam pro tua non tantum^r corporis quam
 animae incolumitate immolabimus, ex qua te nobiscum participare oportet, ut per
 hanc participationem membris Christi, unde abscisus videbaris^s, merearis incorporari.*
 Finita igitur missarum sollempnia^t, invitatus summus pontifex eundem regem ad mensam
 Christi, acceptoque in manibus corpore et sanguine Domini, ita eum alloquitur: *Si
 innoxium te recognoscis a prohibito atque interdicto tibi a domno^u Nicolao adulterii*

a) vulgarorum cod. S. Godeh. ulgorum 7. vulgorum 9-12. bulgarum 1. 5. bulgarorum 5d. b) ex pro ma-
 xima 9. ex maxima 3. 10. christum pro maxima 1-3. 6. in pro maxima 7. et pro m. 5. c) sublevamen
 cod. S. Godeh. d) quod in tanta 3. cod. S. Godeh. quod tanta 5c. e. 7. e) cepit quod diebus sacro vestitus
 5a. e. sacro vestitu 5c. d. sacco indutus cod. S. Godeh. f) commotus 5. g) deest 5. in suum locum cod. S. Godeh.
 5. 7. 9-12. h) rege 6. i) ordinato . . . regem filium suum maiorem 1. 5. rege filio suo qui erat maior 3.
 cod. S. Godeh. k) cepit oculisque eratis in 7. 9-12. l) in monasterium i. 1-3. 6. ad m. regressus 4.
 m) praesentis deest 2. n) deduxit 7. o) hloth. rex romam 7. p) diligentia hactenus conservata 7-12. q) cu-
 stoditum quod ab 1. 2. 5. qui ab 3. 6. 7. 9-12. r) non tam corporis 3. 4. 5c. e. s) a. esse videbaris 5. 5o
 abscisus 5c. d. e. 6. t) finitis i. m. sollempniis 4. 7-12. finitis i. m. sollempniis 5c. d. finito i. m. officio 3.
 u) deest 5.

45) cf. ann. Fuld. a. 866. 867. ann. Bert. a. 866. erat monachus anno sequenti; nam legatus
 46) mense Augusto, indictione 14; i. e. a. 866. eius synodo Constantinopolitanae interfuit an-
 no 869. Bouquet.
 cf. Nicolai I. Vitam cap. 68. 47) Nondum

scelere, et hoc fixa mente statutum habes, ut nunquam diebus vitae tuae *Waldradae*, pellicis tuae, dudum a te repudiatæ, miscearis nefario concubitu, *fiducialiter accede*, et sacramentum salutis aeternae tibi ad remissionem peccatorum profuturum percipe: si autem tua conscientia te accusat et letali^a vulnere sauciatus proclamatur, aut iterum redire mente disponis in moechiae volutabro^b, nequaquam sumere praesumas, ne forte ad iudicium et condemnationem tibi eveniat^c, quod fidelibus ad remedium praeparavit divina providentia. Qui mente captus, obduratus pariter et obcaecatus, absque retractione communionem corporis et sanguinis Domini^d de manu pontificis aumpsit, non expavescens illam sententiam quae dicit: *Horribile est incidere in manus Dei viventis. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit.* Deinde conversus idem praesul^e ad sequaces ac fautores regis, unicuique communionem obtulit in haec verba: *Si domino ac regi tuo Hlothario in obiecto adulterii crimine favorem^f non praestitisti, neque consensum praebuisti, et Waldradae et aliis ab hac sede apostolica excommunicatis non communicasti, corpus et sanguis domini nostri Iesu Christi prosit tibi in vitam aeternam!* Igitur quisquis in his se laesum sciens ausu temerario communionem sub tali contestatione porrectam sumere praesumpsit, divino iudicio percussus, ab hac luce subtractus est, antequam subsequenti anni rediret principium; perpauci qui se a communionem subtraxerunt, vix mortis periculum evaserunt.^g

Porro Hlotharius Roma egressus, morbo corripitur, et Placentia civitate^h perveniens, diem clausit extremum 6. Idus August. Tanta autem strages in praefati regis populo factaⁱ est, ut non peste perisse, sed hostili gladio corruiisse virtus ac nobilitas totius regni videretur, quae eo tempore tantae foecunditatis erat, ut in modum densarum segetum pullulans, veluti quodam examine^k imperii fines^l repleverit.

Carolus^m, certa relatione comperiens Hlotharium regem obisse, mox regnum illius occupareⁿ nititur, Mettisque^o perveniens, ad Adventio, praefatae urbis episcopo, et nonnullis^p aliis primoribus favorabiliter exceptus, in regnum sublimatur^q, indeque digrediens, Aquisgrani palatium ingressus est, eo quod sedes regni^r esse videretur. Ubi multo plures ad eum confluxerunt.^s

Carebat autem ea tempestate urbs Trevirorum et Colonia Agrippinensis pontificibus; siquidem, ut praemisimus, amborum praesules in Italia ab hac luce subtracti sunt. Inito autem rex cum optimatibus consilio, Bertulfum, nepotem^t supradicti Adventii episcopi, ecclesiae Trevirorum praefecit. Actum^u est autem, ut iste vir episcopalem obtineret dignitatem, intervenit et ope praedicti Adventii, qui eo tempore^v plurimum apud regem poterat^w, eo quod illi assentando in adipiscendis regni negotiis ambitiosius faveret.

Porro Coloniae Agrippinae rex Hilduinum^x abbatem praepone^y tentavit in pontificali cathedra, fecitque a Francone^z, episcopo Tungrensis^{aa} dioceseos, in Aquis palatio presbyterum ordinari ad titulum sancti Petri praedictae metropolis.

Dum haec in regno Hlotharii aguntur, Hludovicus rex infirmitate detentus, in Baioariorum finibus lecto decumbebat. Audiens itaque a fratre saepedictum regnum taliter invasum, aegre tulit, et cum omni festinatione legatos direxit, qui eum obnixè rogarent, ut ab hac temeraria invasione cessaret, nec solus^{ab} indebita praesumptione usurparet, quod utrisque haereditario iure aequaliter compete^{ac}bat; regno^{ad} decederet^{ae}, quousque Deo pristinam sospitatem^{af} reddente, venire posset, ut pariter colloquerentur, et de eiusdem regni statu^{ag}, quod iustitiae et aequitatis iura dictabant, pari voluntate decernerent. His cum tali mandato praemissis, interinz^{ah} Liudbertum^{ai}, archiepiscopum Magontiacae^{aj} urbis, occulte Coloniam dirigit, hortaturque, ut omni arte satageret ordinationem Hilduini praevenire, et ex ipsius civitatis clero episcopum consecrare stu-

a) te accusat te letali 5c. d. b) volutabrum 4. 5c. d. 7-12. c) tibi adveniat 2. 3. 4. 5. 6. 11. d) deest 7. 9-12. e) deest 1. 2. 5. f) idem praesul 1. g) fautorem 2. 5. h) evasere 7. 9-12. i) placentiam civitatem 2. 3. 5-12. k) quoddam examen 4. 5. l) fines imperii 7-12. impleverit 1-3. 5. 6. la) Carolus hic et aliis in locis Calvus audit 4. m) mox i. o. ditionem n. 5. n) mitasque 1-3. 6. 8. o) nonnullis deest 4. 7-12. p) sublimatus 5. q) sedes regis 5. r) confuxere 5. s) bertulfum a. a. propinquum 3. t) Actum usque faveret deest 4. Dictum 1. 2. 5. u) quia eo tempore 3. 4. v) plurimum apud eum valuit 7-12. w) hilduinum 7. 55 x) abbatem praefere 7-12. a) praeficere 4. y) francione 2. z) tungrensi episcopo in 7-12. aa) nec solus usque decederet deest 4. ab) sed regno d. 3. b) discederet 7-12. c) (pristinam) sanitatem 7-12. d) statu regni 7. 9-12. e) liudbertum 3. 5. luitpertum 10. luitpertum 7. lutbertum 9. 11. 12. f) mogontianae 7. mogontiacae 9-12. moguntiae 1. 3? 5. magontiae 2.

deret^a per electionem civium. Qui, assumptis secum aliis episcopis, recto itinere Diuza^b castrum pervenit, et formidans ne forte insidiae sibi a Caroli fautoribus molirentur^c, nequaquam Rhenum transiit, sed destinatis missis mandavit, ut honestiores ex clero et nobiliores ex populo sibi ad idem castrum occurrerent. Illis iussa complentibus, episcopus ex parte regis eos alloquitur, ut sibi consulerent, et quam citius^d ex proprio grege^e praesulem eligerent; se ad hoc destinatum esse, ut quemcumque communi consilio praeficiendum decernerent, statim consecraret. Ad haec illi respondent, Hilduino episcopatum^f esse datum, iamque presbyterum ad ipsam sedem ordinatum, omnesque pene manibus datis eius dominationem susceptam haberent, nulla ratio permetteret^g ut alium eligerent. Quibus ille econtra: *Si electionem vobis^h a rege concessam despicitis, in arbitrio et potestate regis est, quem vobis velit dare episcopumⁱ; tamen pro certo scitote, quod ante triduum alium quam Hilduinum habebitis^j episcopum.* His auditis unanimiter elegerunt Willibertum, venerabilem virum, quem nimium renuentem ac refugientem ordinavit^k praedictus^l antistes cum aliis consacerdotibus; et cum omni clero et populo Rheni fluente transfretavit, et eum honorifice^m in sede pontificali imposuit, omnibusque rite peractis, subⁿ omni^o celeritate recessit. Carolus comperta ordinatione nimio furore accenditur, ac mox Coloniam proficiscitur; quippe dum haec agerentur a missis Hludowici, Hilduinus apud Aquis^p palatium in regio^q obsequio morabatur. Willibertus episcopus et omnes qui in eius ordinatione^r consenserant, Rhenum transeuntes saevitiam regis declinaverunt. Rex cum neminem^s reperisset, in quem suas iniurias ultum ire posset^t, via qua venerat regressus est. Interea iterum legati a Hludowico mittuntur, orantes ut a regno discederet; sed cum minime acquiesceret, novissime Liudbertum archiepiscopum et Althfridum^u episcopum^v de Saxonia^w, prudentissimum virum, Hludowicus legatos dirigit, mandans ut unum e duobus eligeret, aut cito a regno recederet^x, aut sibi cum fratre pugnandum^y foret. Qui eum tanta ingenii arte tantaque constantia aggrediuntur, ut absque dilatione recederet, et in proprio regno se reciperet. Post^z haec supradicti reges conventum celebrare disponunt, in loco qui dicitur Marsana^{aa}, iuxta Mosam.

870.

Anno dominicae incarnationis 870. Hludowicus et Carolus una cum optimatibus et proceribus suis ad Marsanam venientes, regnum quondam Hlotharii aequis partibus⁵⁰ inter se⁵¹ diviserunt. Qualiter⁵² autem haec divisio⁵³ facta sit, quia omnibus pene notum est⁵⁴, supervacuum duximus adnotare.

Carolus, conventu absoluto, ad Heristellium⁵⁵ perrexit, quia ei idem⁵⁶ palatium in parte acciderat; Hludowicus vero ad Aquis⁵⁷ palatium rediit, ubi duobus fere mensibus lecto decubuit, adversa valitudine praeventus.

Denique cum a partibus orientis veniens Ribuariorum terminos intrasset, in quadam regiam villam, nomine Flameresheim⁵⁸, ad hospitium divertit, cumque solarium domus conscendisset stipatus obsequentium multitudine, repente ipsum solarium, quod nimia vetustate erat⁵⁹ putredine resolutum, trabibus fractis corruit, et inter ruinas eius rex graviter attritus est, ita ut duae costae eius a sua compage⁶⁰ disiungerentur. Et cum omnes accurrissent, eumque perisse arbitrarentur, ipse a loco in quo ceciderat surgens, suis se repraesentavit, asserens se nihil mali passum, et ultra quam credi potest dissimulato⁶¹ languore, sequenti die contra fratrem ad Marsana⁶² proficiscitur.

a) studeret deest 7. 9-12. (4. 8.) b) diuzam 3. 6-12. diuza 1. 2. diuza 5a-d. c) fautoribus struerentur 5c. e. d) grege sibi 7. 9-12. e) hilduinum episcopum 5. f) ratione permetterent 5. g) nobis . . . nobis 5. 45 h) tamen . . . episcopum non nisi in 4. 6. 8. i) habetis 6. k) praedictus deest 7. l) eumque honorifice sedi 7. 9-12. m) deest 7. 9-12. n) peractis ad sua omni 5c. o) aquas 1. 3. 4. 5c. p) in regis 7-12. q) ordinationem 5. r) ulcisci posset 4. 6. s) adalfridum 7. t) de saxoniam hildemhemensem cod. S. Godeh. u) discederet aut 7-12. ita et codex Friting. cf. Aretin Beiträge z. Gesch. u. Lit. Bd. 7. p. 240. v) anni numerus 871 in cod. S. Godehardi; qua ratione et numeri 871, 872, 874, 876, 877, 878, 879, 880, 889. aucti. w) inter se 60 partibus 7. 9-12. (8.) x) qualiter usque adnotare deest 4. y) divisio haec 7. 9-12. z) notum sit 5. aa) heristallium 7-12. a) quis eidem 5. idem p. ei in 7. 9-12. idem ei p. 8. b) aquas 5. c) flameresheim 5. d) vetustate et putredine r. fuerat 5-12. e) compagine 7. 9-12. f) simulato 5d. g) die obviam fratri

58) anno 870, 17. Kal. Febr. cf. ann. Colon. supra pag. 97. 49) Hildesheimensem. 50) Merse-
sen. 51) vicus ignotus.

Tanta huius principis duritia, tanta animositas fuit, ut cum etiam fragor fracturarum costarum adinvicem collidentium a nonnullis audiretur, nemo tamen propterea audierit eum suspirium trahentem vel gemitum emittentem.

Per idem tempus⁵² Carolus Carolomannum, filium suum, oculis privavit. Siquidem praedictus rex ex Hirmindrude⁵³ regina tres filios susceperat, Carolum scilicet, Carolomannum et Hludowicum; sed duo ex his infeliciter perierunt; nempe Carolus levitate iuvenili ductus, temptare⁵⁴ volens Albuini, fratris⁵⁵ Bivini⁵⁶ et Bettonis, audaciam ac saepe laudatam constantiam, alium se ease simulans, cum ex venatione vespertinis horis idem Albuinus quadam die reverteretur, super eum solus impetum fecit, veluti equum in quo sedebat⁵⁷ violenter ablaturus. Ille nihil minus existimans quam filium regis, evaginato gladio ex adverso eum in capite percussit, moxque terrae prostravit, deinde multis vulneribus confossum semivivum reliquit, arma pariter et caballum secum⁵⁸ auferens; debilitatis⁵⁹ ergo membris, ac vultu deformatus, paucis temporibus supervixit. Albuinus, cognito quod filius regis⁶⁰ esset, in quem talia exercuerat, celeriter aufugit mortisque⁶¹ periculum declinavit.

Porro Carolomannus cum adhuc esset puerulus, iussu patris attonsus, clericus effectus est, dehinc⁶² procedens tempore ad diaconatus officium, quamvis invitatus atque coactus, in praesentia genitoris ordinatus est, legitque publice evangelium, et pontifici missam celebranti iuxta morem ministravit. Posthaec per apostasiam recedens ab ecclesiastica religione, abiciens ac spernens⁶³ negligenter gratiam quae ei data erat per impositionem manus, alter Iulianus efficitur. Collecta quippe praedonum non modica turba, ecclesias Dei coepit devastare, ea quae pacis sunt impugnare, cuncta diripere, et inaudita mala perpetrare; pro quibus cum crebro a patre correptus fuisset, nec tamen ullatenus a coepta pravitate⁶⁴ cessaret, novissime ex praecepto patris ei oculi eruuntur⁶⁵, ut supra meminimus; iusto Dei iudicio lucem exteriori amittens, qui interiori, quae Christus est, a suo pectore effugaverat, in tenebras exteriores missus, qui interioribus sua sponte se tradiderat. Orbatus⁶⁶ itaque Hludowicum avunculum⁶⁷ suum adiit, miseriarum⁶⁸ et calamitatum⁶⁹ suarum aerumnas apud eum lugubriter deplorans⁷⁰; ille misericordiae⁷¹ ratione motus, Absternacum⁷², monasterium sancti Willibrordi⁷³, ei ad subsidium vitae praesentis concessit, ubi non multo post tempore mortuus est et sepultus.

871.

Anno dominicae incarnationis 871. Adrianus⁷⁴ papa migravit ad Dominum, et Iohannes summi pontificii culmen⁷⁵ adeptus est.

His diebus Adalgisus, dux Beneventanus, Graecorum persuasionibus corruptus, adversus Hludowicum imperatorem manum levavit. Etenim eius hortatu plurimae civitates provinciarum Samnii, Campaniae et Lucaniae a Hludowico recedentes, Graecorum dominationi se subdiderunt. Quibus cognitis, imperator in provincia Samnitica⁷⁶ exercitum transfert, petiturus harum provinciarum caput Beneventum⁷⁷, ditissimam et opulentissimam civitatem. Adalgisus adventare exercitum sentiens, timore perterritus ad callida argumenta convertitur, et Benevento egressus imperatori ultro se offert, paratum se esse et semper fuisse ad eius obsequium profecturum, numquam defectoribus se assensum⁷⁸ praebuisse iuramento confirmat; deinde muneribus regem sibi

maranam 7. (8). 9—12. a) propter hoc audiret 5. 7. nemo tamen senserit eum propter hoc condoluisse. Per 11. 12. (9. 10.) b) Per idem tempus et reliqua usque in finem anni, in codice 8. anno 875 Adalgisi fugam sequuntur. Per id tempus 5. c) hirmandrude 5a. d. irmandrude 7. 9. irmendruda 10. irmindrude 11. 12. 45 hirmendrude 4. d) perierunt, unus temptare 7. 9—12. e) fratris Bivini deest 1—3. 5. 6. f) buuini 9. buuini 11. 12. g) sedebat deest 2. 5. i) caballum suum secum 5. h) debilitatis 7—12. l) regis filius 4. 6. m) aufugiendo mortis 2. 5. 6. 7. 9—12. n) periculum devitavit 7. 9—12. o) est deinde 5. 7. 9—12. p) abiciens et spernens 7. 9—12. q) a coepta pravitate desisteret cod. S. Godeh. ullatenus accepta pravitas 5. r) oculi eruti sunt 7. s) in tenebras usque tradiderat deest. 4. t) orbatusque 5. ta) miseriarum et deest 4. u) et calamitatum deest 7. 9—12. v) deplorans qui m. 7. 9—12. w) absternacum 3. absternacum 5. absternacum 1. 2. 4. epternacum 7. 9—12. x) willibrordi 1—3. 5. 6. y) mortuus et sepultus 5c. z) pontificii culmen 5. culmen pontificii a) provinciam samnitum 5c. a) peritus harum provinciarum caput beneventum cod. S. Godeh. b) defectoribus assensum 7. 9—12.

59) anno 873. ann. Bertin. 53) Eternach prope Treveros, ubi S. Willibrordus sepultus erat. 55) 64) cf. ann. Bertin. a. 872.

conciat, ac mox in pristinam recipitur gratiam. Imperator in Campaniam et Lucaniam ad civitates quae defecerant copias transponit, quas absque difficultate in deditio- nem recepit, excepto^a Capuam, quae, quia quadro^b lapide erat constructa, audaciam repugnandi civibus praebuit. Cingitur^c itaque obsidione, omnisque aditus intrandi vel exeundi^d penitus intercluditur, regio^e in circuitu vastatur, cuncta hostili rapacitate diripi- untur; novissime vites, oliveta^f et ceterae^g fructiferae arbores radicibus exciduntur. Capuani, desperatis rebus, episcopum civitatis adeunt, corpus sancti Germani episcopi, cuius animam venerabilis pater Benedictus in sphaera ignea^h ab angelis in coelum viderat deferriⁱ, in feretro levanti, et sic portis apertis supplices castra imperatoris petunt, orantes eiusdem sancti interventu sibi veniam largiri. Augustus, ut totis pietatis visceribus afflue- bat, misericordia motus, erratus atque excessus^k benigne indulsit, praecepitque exerci- tui ab excidio retrahere manum.^l Expulsis itaque Graecis, custodes ex numero satelli- tum in civitatibus quas receperat locat, et sic Beneventum^m proficiscitur, ubi aliquan- tisper decreverat immorari. Exercitus longa civitatum obsidione fatigatus, genitale so- lum coepit suspirare, post emensos labores quietem desiderareⁿ, coniugum^o ac libero- rum dulces amplexus^p ante oculos mentis reducere^q, et hac ex causa paulatim cotidie^r diffluere. Interim Adalgisus^s, ut erat callidus ingenio, imperatorem alloquitur, cur vires suorum nullis existentibus causis profligaret, cur agros villasque suae ditioni subditas ho- stiliter depopulari permitteret; oporteret, ut et fessis optata quies concederetur^t, et regio quae iam penitus^u devastata erat, clementia principis salvaretur. Flexus his suggestionibus, imperator exercitum^v pro maxima parte absolvit et ad propria redire^w permisit; ipse cum^x paucis in eodem loco remanet, nil adversi suspicatus.^y Adalgisus regem destitutum suorum viribus^z cernens, iamdudum conceptam iniquitatem parturit, et cum suae conspirationis sectatoribus^{aa} palatium, in quo imperator meridie quiescebat, occupare nititur. Rex a strepitu et clamore irruentium excitatus, lecto desilit, arma corripit, et cum perpauca corporis sui custodibus ad ostium domus, turbatus repentina irruptione, procedit, aditumque ferro intercludens, hostem a liminibus arcet. Adalgisus sentiens non sine discrimine ostia domus esse penetranda, ab introitu pedem retrahit, palatium- que flammis iubet exuri. Interea rex dextras^{ab} sibi dari petit, pacemque obnixè depo- scit; cui responsum est, non aliter petita impetraturum, nisi prius iureiurando devo- visset, nunquam se diebus vitae suae Beneventi fines intraturum, neque ex calumnia quam tunc patiebatur, vindictam aliquam exacturum. Allatis itaque sanctorum pi- gnoribus, necessitate constrictus sacramentum quod ab eo exigebatur iuravit, statimque postera die a Benevento^{ac} exivit.

872.

Anno dominicae incarnationis 872. Hlodowicus⁵⁵ imperator Romam venit, ibique⁵⁵ conventum celebrans, coram summo pontifice multa super Adalgisi tyrannide conque- stus est. Tunc^a a senatu Romanorum idem Adalgisus tyrannus atque hostis reipubli- cae declaratur, bellum etiam^b adversus eum decernitur. Iohannes⁵⁶ papa^c imperatorem a iuramento quo se obligaverat, auctoritate Dei et sancti Petri absolvit, adfirmans ni- hil sibi^d obesse, quod ob mortis periculum evadendum coactus fecerat, nec sacramen- tum esse dicendum, quod contra salutem reipublicae, quamvis cum multis execrationi- bus, fuerit prolatum.^e His exhortationibus principis animum^f ad rediviva certamina pro- vocat. Tamen, ne a suis periurus diceretur, nequaquam ipse contra tyrannum procedit,

a) excepta 4. 5c. 8. b) quadrato 2. 3. 5. 6. 7. c) praebuit. circumcingitur obsidione 7. d) vel exeundi deest 5. e) regio deest 5. f) vites et oliveta et 5d. g) oliveta ceteraque 7-12. h) in sphaera ignea 4. 45 7. (8.) 9-12. i) videt deferri 7. 9-12. k) reatus atque excessus 1. erratis atque excessus 5c. l) manum retrahere 7. (8.) 9-12. m) et sic in beneventum 7. 9-12. sic deest 1-3. 5. 6. n) desiderare 5. o) coniugium 5a. p) amplexus 5d. q) revocare 5. r) cotidie paulatim 7-12. s) interea adalgisus 7-12. t) optata concederent 5. concederetur 2. u) quae penes 5d. 7. v) exercitum et pro 5. ex maxima parte 7. ex permaxima parte 4. w) propria repedare 1-3. 5. 6. x) ipse vero cum 7-12. y) nil mali suspicatus 5c 7-12. z) suis viribus destitutum 5c. aa) sectoribus 5. ab) rex indutus 5. b) a benevento postera die 7-12. c) tunc deest 1. 2. 7. d) etiam deest 1. 2. e) iohannes autem papa 7-12. f) sibi deest 5. g) fuerit pro- batum 2. 5. h) animus . . . provocatur 5.

55) Haec anno 873 facta sunt, siquidem Iohannes papa mense demum Decembri anni 872 ordina- tus est.

sed reginam cum exercitu dirigit. Adalgisus certis^a indiciis colligens, bellum adversum se summis viribus^b parari, hostemque se ac tyrannum esse denunciatum, suae nequitiae conscius metu percellitur^c, et spem vitae in fuga ponens, in Corsicam insulam secessit, ibique ad tempus delituit.^d

873.

5 Anno dominicae incarnationis^e 873. locustarum inaestimabilis multitudo mense Augusto ab oriente veniens, totam pene pervastavit Galliam. Quae maiores erant quam caeterae locustae, habebantque^f sena alarum remigia, et, mirum dictu^g, ut castrorum acies distinctis ordinibus per aera ferebantur, vel terrae incumbentes castra metabantur.^h Duces cum paucis exercitum itinere unius diei praeibant, quasi loca
10 apta multitudini provisuri. Circa horam nonam, ubi duces pridie venerant, insidebant, nec a loco occupato movebantur, quousque sol suum repraesentaret ortum; tunc per turmas suas proficiscebantur, ut in parvis animalibus disciplinam militarem cerneret. Segetibus vescebantur, quae ab eis ita depastae sunt, ut veluti immani tempestate consumptae viderentur. Spatium diurni itineris quatuor aut quinque milibusⁱ extendebatur.
15 Pervenerunt autem usque ad mare Britannicum superficiem^k terrae cooperientes, in quo^l, Deo volente, violento ventorum flatu^m impulsae, atque in profundum abspostatae dimersaeⁿ sunt. Aestu vero atque refusione oceani reiectae, litora maritima repleverunt, tantaque congeries facta est, ut ad instar^o montium cumulae coacervarentur: ex earum^p foetore ac putredine aer corruptus, diram pestem finitimis generavit,
20 ex qua multi perierunt.^q

Per idem tempus Carolus Andegavensem obsidebat urbem. Denique Nordmanni postquam Rodbertum et Ramnulfum, et alios nonnullos^r generosae stirpis viros, qui patriae terminos armis tuebantur, Deo habitatoribus terrae adversante, occiderunt, cum nemo inveniretur qui eorum violentiae^s resisteret, sollicitati^t paucarum civitatum vel regionum direptione, ex praeda singularum^u, quantae opes universarum essent animo prospicientes, Andegavis civitatem, civibus fuga dilapsis, vacuum reperientes, ingrediuntur; quam cum munitissimam et pro situ loci inexpugnabilem esse vidissent, in laetitiam effusi, hanc suis suorumque copiis tutissimum receptaculum adversus
25 laetitiam bello gentes fore decernunt. Protinus navibus per Medanam^v fluvium deductis muroque applicatis, cum^w mulieribus et parvulis veluti in ea habitaturi intrant, diruta reparant, fossas vallosque^x renovant, et ex ea prosilientes, repentinis incursionibus^y circumiacentes regiones devastant. Quod cum Carolo tam perniciose pestis in visceribus regni interclusa nunciata esset, ilico ex omnibus regnis quae suae ditioni parebant, veluti ad commune incendium extinguendum exercitum colligit, atque castris
30 in circuitu positus, civitatem obsidione cinxit. Et quia Medana fluvius a partibus Britanniae urbis murum adluebat^z, Salomoni regi Brittonum mandat, ut contractis auxiliis citius adventaret, ut communem hostem communibus viribus expugnarent. Qui, assumptis secum multis Brittonum milibus, super ripam fluminis Medanae tentoria figit.^{aa} Igitur ex omnibus partibus urbe obsidione circumdata, multis diebus undique
35 summa virtute dimicatur, et nova et exquisita machinamentorum genera applicantur; sed conatus regis prosperitatis effectum^{ab} non obtinuit, quia et loci facies non facilem praebebat accessum, et paganorum valida manus, quia pro vita res erat, summo resistebat conamine.^{ac} Exercitus^{ad} immensae multitudinis cum longae obsidionis taedio, fame et gravi pestilentiae morbo attereretur, cernentes Brittones urbem inexpugnabilem, conati sunt fluvium a suo alveo derivare, ut exsiccato naturali meatu, naves
40

a) deest 9-12. b) visceribus 2. 5. c) metu perterritus 5. d) latuit 5. 7-12. e) incarnationis 874. 1. 2. 3. 5. 8. 9-12. Tota narratio de locustis deest 4. f) habebant 7. 9-12. g) dictu est ut 5. h) metebantur 2. metiebantur 5. i) miliaribus 5. k) br. et superficiem 5c. e. l) quod 1. 5. 5c. e. m) flatu ventorum 7. 9-12. n) demersae 5. 8. o) ut instar 7-12. p) ex qua m. p. deest 7-12. q) nonnullos deest 5. 50 r) inviolentiae 2. s) sollicita 7. t) regionum deceptione 1-3. 5. vel regionem direptionem et ex praeda singula 7. u) muroque applicatis cum deest 1-3. 5. v) vallumque 1. 3. 5c. e. vallesque 7. w) repentinis curcionibus 5c. d. x) abluebat 5. y) fixit 1-3. 5. 6. z) affectum 5a. aa) conamine resistebat 7. a) exercitus vero cum 4. 9-12.

56) Mayenne.

Nordmannorum invadere possent.^a Coeperunt itaque fossam^b mirae profunditatis ac latitudinis aperire, quae res tantum formidinis^b metum Nordmannis ingessit, ut absque dilatione ingentem pecuniam Carolo pollicerentur, si soluta obsidione, eis ex suo regno liberum praeberet egressum. Rex turpi cupiditate superatus, pecuniam recepit, et ab obsidione^c recedens, hostibus vias^{ca} patefecit. Illi consensu navibus, in Ligerim revertuntur, et nequaquam, ut sponderant, ex regno eius recesserunt; sed in eodem loco manentes, multo peiora et immaniora, quam antea fecerant^d, perpetrarunt.^e

874.

Anno dominicae incarnationis 874. Hludovicus imperator, qui Italiae regnum regebat, moritur.⁵⁷ Fuit vero iste princeps pius et misericors, iustitiae deditus, simplicitate purus, ecclesiarum Dei^f defensor, orphanorum et pupillorum pater, elemosynarum largus largitor, servis Dei humiliter se submitbens^g, ut iustitia eius maneret in seculum^h et cornu eius exaltaretur in gloria.ⁱ

Eodem anno Salomon, rex Brittonum, a Pasquitano^k et Vurfando^l, ducibus suis, dolo interficitur; post cuius mortem cum hii duo regnum eius inter se dividere vellet, sed in divisione dissentirent, eo quod maxima pars Pasquitani partibus faveret, 15 bellum ab utrisque summis viribus instauratur. Pasquitanus, quanquam maiore multitudine abundaret, Nordmannorum tamen auxilia pecunia conducit, eaque ad supplementum virium suo exercitui miscet, et mox contra aemulum ad pugnam proficiscitur. Vurfandi satellites^m videntes vires regni ad Pasquitanum concessisse, coeperunt ab eo diffugere, ut vix mille cum eo in acie remaneret, qui et ipsi coeperunt suadere, 20 ut secederetⁿ mortisque periculum declinaret; se cum paucis innumeram multitudinem sustinere non posse. Ad haec ille respondit: *Absit, inquit, optimi commilitones, ut hodie faciam quod nunquam feci, scilicet ut inimicis meis terga vertam, et gloria^o nominis nostri infametur. Melius est^p nobiliter mori, quam ignominia vitam servare; nec diffidendum de victoria; fortunae vires cum hostibus experiamur. Ne 25 que enim salus est in multitudine, sed potius in Deo.* Huiusmodi exhortationibus animatis sociis^q, super triginta et eo amplius, ut ferunt^r, adversariorum milia irrumpit; clamor in coelum tollitur, pugna summa virtute conseritur. Vurfandus cum suis^s confertissimam^t hostium aciem irrumpit, et veluti herba pratorum recisa ante acumen falcis cadit, et uberrimae segetes, procella tempestatis desaevientem^v, prosternuntur, 30 ita ferro caedit sternitque omnia. Raro in illo^w regno in ullo proelio tantum sanguinis fusus est. Pasquitanus, ut mactari suos more pecudum vidit, cum paucis, quos gladius necdum consumpserat, fugit. Porro Nordmanni qui in auxilium fuerant convocati, monasterium sancti Melani^x episcopi ingressi sunt, ibique se more solito communiunt, et succedente nocte fuga dilapsi, ad naves revertuntur. Fuit vero gestum 35 hoc proelium in campis iuxta civitatem Redonis.^y 58 Erat hic Vurfandus genere inter suos clarus, sed virtutum experimentis^z nobilitate clarior, quae tanta fuit in illo^{aa}, ut animi magnitudine viriumque gloria inter suos, ut diximus, nulli videretur^{ab} esse secundus; ad cuius audaciam mentisque constantiam demonstrandam unum e multis ponere placuit. Nam Salomon^{ac} rex cum^{ad} hyemis tempore aliquando contra Nordman- 40 nos castra posuisset, ut ab eorum incursione fines regni sui tueretur^{ae}, ibique multis diebus resideret, quadam die cum sermo inter socios teneretur de audacia et duricia Nordmannorum, praedictus^{af} Vurfandus se^{ag} ultra vires praesumens arroganter iactavit, si rex cum exercitu recederet, se tantummodo audere cum suis in eodem loco rema-

a) invadere non possent 5c. b) tantae formidinis 1-5. c) et obsidione 7-12. ca) viam 4. 5. d) fecerant fecerunt 4. fecerunt 5. 7. 9-12. e) perpetrarunt deest 5. 7. f) deest 5. g) servorum dei humilis servitor 1-3. 5. h) seculum seculi 5. i) exaltaretur in secula 7. 9-12. k) parquitano et partiquano 7. partiquano 8-12. constant. l) wurfando constant. 11. 12. m) vurfandi milites vid. 6. n) secederent declinarent 5. o) vertam ut gloria 5c. e. p) deest 1. 2. 5. 6. q) animati socii 5c. e. animarum socii 5a. d. r) ut referunt 6. s) irraunt 4. 5. t) suis in c. 3. 5c. d. u) consertissimam 5d. v) saeviente 4. w) ullo 50 1-3. 6. x) melanii 7-12. menelai cod. S. Godeh. y) rodonis 2. 5. z) experimentis deest 3. experimentis et n. 4. 5. aa) in illo fuit 4. ab) videretur 2. 5a. d. b) nam cum salomon r. h. 5. 8. c) cum deest 1. 2. 7. d) sui tueretur praedictus vurfandus 4. e) deest 5. f) deest 6.

57) obiit anno sequenti. 58) Rennes.

nere, et tribus diebus post discessum^a regis immorari. Distabant vero castra Brittonum a Nordmannorum classe tantum octo milibus.^b Nuntiata sunt verba quae Vurfandus quasi leviter protulerat, nescio a quo, Hastingo, duci paganorum.^c Non multo post interiecto tempore, datis^d quingentis vaccis, Salomon pacem cum Nordmannis fecit, et acceptis obsidibus cum redire in regnum disponeret, legatus Hastingi eum taliter alloquitur: *Nuntiatum est Domino meo, te tantum virum habere, qui se iacet, quod, te recedente, solus^e cum suis hoc in loco audeat remanere. Si ergo tantus est quantus sibi videtur, incunctanter remaneat, quia dominus meus vult eum videre, audacisque viri desiderat notitiam habere.* Interrogatus autem Vurfandus a rege,^f utrum tale aliquid professus esset, respondit se talia dixisse, et haec eadem factis velle^g probare; protinusque licentiam ibi remanendi petit. Cum a principe obiurgaretur^h, cur tam fatua obstinatione detentus, pro verbis inaniter in ventumⁱ prolatis vellet mori suosque morti tradere, nullatenus acquievit, asserens, nisi remanendi^k licentiam daret, nequaquam illi fidelis in reliquum foret. Sed cum Salomon inrevocabilem^l eius animum perspexisset, dare ei solatium ex suis satellitibus voluit, quod renuit suscipere, affirmans, si alios quam suos secum haberet, iam non essent vera quae sponderat. Rex cum omnibus copiis in regnum recessit, et Vurfandus in eodem loco cum ducentis fere^m viris remansit, ibique quinque diebus expectavit. Sexta nocte Hastingus quendam captivum absolvit a vinculisⁿ, et eum ad Vurfandum direxit, mandans ut sibi ad vadum cuiusdam torrentis inter tertiam et secundam^o supervenientis diei horam^p occurreret, ut mutuis colloquiis fruerentur. Qui nihil cunctatus, arma corripere sociis imperat, et ad conductum locum absque mora pergit, prospiciensque vadum torrentis inter suos et adversarios quasi limitem fore, nullo modo ibi consistere voluit, sed transvadato gurgite ultro obviam hostibus procedit. Nordmanni admirantes animositatem et audaciam^q viri, ab eo declinaverunt, nec eum bello lacessere^r ausi sunt. Ille autem usque^s ad horam sextam^t intrepidus expectans, cum neminem adversae partis^u venire cerneret, cum suis ad propria reversus est. Nec illi animus minus in mortem invictus quam in hostem fuit. Denique post peractam victoriam morbo gravatus^v ad extremum deducitur; cuius invaletudinem^w cum persensisset Pasquitanus, resumtis viribus fautores^x eius bello aggreditur. Qui timore^y perterriti^z ad duces confugiunt, et cum lachrymis ei minas Pasquitani aperiunt, petentes contra imminens periculum consilium. At ille hortatur, ut adversus hostem audacter^{aa} procedant suum vexillum ferentes, polliceturque victoriam. Qui cum respondissent, sine eius praesentia non auctere cum adversariis congregari, spiritum qui una cum viribus corporis iam pene effugerat resumens, quia nec pedibus neque^{ab} equo poterat ire, iubet se in lecto portari, et ante aciem inimicorum exponi, et sic subire certamen. Quod cum satellites fecissent^{ac}, mox hostes in fugam versi sunt. Patrata victoria, eum cum reportare vellent domum, inter manus militum spiritum, qui tantummodo in pectore palpitabat, exhalavit. Paucis autem interpositis diebus Pasquitanus et ipse defunctus est. Post horum duorum continuas mortes Iudicheil^{ad}, ex filia Herispoi^{ae} regis natus, et Alanus, frater memorati Pasquitani, Britanniam inter se partiti sunt; inter quos etiam multa iurgia et bella fuerunt. Sed Iudicheile^{ae} in proelio, quod contra Nordmannos magis audacter quam provide gesserat, interempto, in ditione^{af} Alani omnis Britannia^{ag} concessit, qui et hanc strenue hactenus gubernat.^{ah}

^{ai} Eodem anno^{ai} Carolus Romam perrexit, et datis apostolico Iohanni^{aj} et Romanis magnis muneribus, imperator creatur.

a) decessum 3. 5. 7. discessum 2. excessum 9—12. b) miliaribus 5. c) paganorum duci 4. 7—12. d) datisque 5. e) solis cum suis 1. f) eadem facere velle 1—3. 5. g) obiurgatus 5. h) proverbii inaniter inventum 5. i) manendi 6—12. k) salomon irrationabilem codex S. Godehardi. l) ducentis ferme 7. m) absolutum a vinculis ad 7. n) tertiam secundamque 1. o) horas 5. 6. p) animositatem atque audaciam 7—12. q) bello lacessere 5. r) ille usque 4. 7—12. s) sextam ad horam 1. usque sextam horam 7. 9—12. t) neminem advenire contrariae partis 7. u) morbo graviter 4. 5. v) valetudinem 1—5. 5c. e. w) porterriti timore 1—3. 5. x) audacter deest 1—3. y) nec 4. 7—12. z) fecissent eius 5c. d. e. aa) iudicheil 1. 3. iudicheil 5. indichel 8. ab) herispoi 1. 3. herispon 5. ac) iudicheilo 1. 3. indicheile 5. vidicheile 8. ad) iudicheil 7. ae) ditionem 4. 5. af) brittonia 7. ag) iohanne 1. 9.

59) obiit anno 907. 60) Carolus statim Hludowico imperatore defuncto anno 875 Romam ivit, et die natalis Domini coronatus est.

876.

Anno dominicae incarnationis 876. Hludowicus rex apud Franconofurt palatium diem clausit extremum 5. Kalendas Septembris, sepultusque est in monasterio sancti Nazarii, quod Lorasham nuncupatur. Fuit autem iste princeps christianissimus, fide catholicus, non solum secularibus, verum etiam ecclesiasticis disciplinis sufficienter instructus; quae religionis sunt, quae pacis, quae iustitiae, ardentissimus executor. Ingenio callidissimus, consilio providentissimus, in dandis sive subtrahendis publicis dignitatibus discretionis moderamine temperatus: in proeliis victoriosissimus, armorum quam convivorum apparatus studiosior, cui maximae opes erant instrumenta bellica, plus diligens ferri rigorem quam auri fulgorem. Apud quem nemo inutilis valuit, in cuius oculis perraro utilis displicuit, quem nemo muneribus corrumpere potuit, apud quem nullus per pecuniam ecclesiasticam sive mundanam dignitatem obtinuit, sed magis ecclesiasticam probis moribus et sancta conversatione, mundanam devoto servitio et sincera fidelitate. Habuit autem hic gloriosissimus rex, cuius memoria in benedictione est, reginam nomine Hemmam sibi in matrimonium iunctam, quae nobilis genere fuit, sed, quod magis laudandum, nobilitate mentis multo praestantior; ex qua tres filios suscepit excellentissimae indolis, videlicet Carlomannum, Hludowicum et Carolum, qui felici sorte post decessum patris imperii moderati sunt gubernacula.

Carolus, audito quod frater a seculo recessisset, nimia, ut aiunt, exultatione perfusus est, arbitratus portionem regni Hlotharii quam idem frater tenuerat, in suos libitos concessuram. Exercitum ergo quanta potuit celeritate adunavit, et cum omnibus viribus regnum ingressus, ad Aquis palatium venit; ubi paucis diebus moratus, Coloniam profectus est.

Dum haec aguntur in memorato regno, Carlomannus, primogenitus Hludowici, Italiae fines intraverat, cupiens eam paterno suoque subiugare dominatu. Siquidem Hludowicus imperator iam, ut diximus, ab hac luce subtractus fuerat, et Carolus imperatoris nomen reportans ex Italia recesserat; Carolus vero, frater eius, in Alamannia morabatur. Porro Hludowicus, qui ad patris obitum fuerat funerisque eius obsequia condigno honore celebraverat, apud Franconofurt, principalem sedem orientalis regni, residebat; cui cum nunciatum esset, quod Carolus, avunculus eius, iam regni paterni terminis occupatis, circa Rheni fluenta castra posuisset, nimio furore accenditur, statimque legatos ad eum dirigit, orans ut memor esset germanitatis atque consanguinitatis, memor esset nominis domini nostri Iesu Christi, cuius mentionem coram nullis testibus facientes ipse et frater, quando regnum inter se dividerunt, terribili essent alternam pacem adinvicem pacto polliciti, et pertimescens tantum nomen vanum accipere, redderet Domino iuramenta sua, foedus quod ad alterutrum pepigerant inviolabile maneret; parceret gladio, et humanum fundere sanguinem tam dira cupiditate infectus formidolosius exhorresceret; foret sua sorte contentus, et funiculo haereditatis divinitus sibi collato pacifice frueretur, aliena iura non invadens, non subtrahens, non perturbans; non esset in tanto viro vanae gloriae typhus, non supercilii fastus, non alterius usurpandi terminos ambitio; sed iustitia, caritas et concordia regnaret, ac summum pax inter illum et nepotes teneret omnino fastigium. Sed huiusmodi monita Carolus sprexit, asserens se cum fratre non cum nepotibus pepigisse. Interim Hludowicus exercitum ex Saxonia, Thuringia et orientali Francia congregat, et ut in filio non tantum paternos vultus, quantum animi subtilitatem artiumque ingenia recognoscere, castra e regione Coloniae contra castra Caroli super ripam fluminis magno apparatu collocat, ipse autem cum omni hostili virtute inter Con-

* par-
trius
3. 4. 8.

a) A. d. i. 877. 3. 886. 5d. 9-12. b) sepultus 1-3. 5. 6. c) lorasham 1. 2. lorasham 3. d) deest 3. e) ingenio perprudens cod. S. Godeh. f) proelio 1-3. 5. g) fulgorem apud quem nemo muneribus 7. h) ecclesiasticam usque ecclesiasticam deest 7. i) magis ecclesiam 2. 5. 6. k) mundana 2. 5. 6. l) matrimonio 7. 50 m) nobili g. 7. n) decessum 1. o) deest 7. p) Carolus autem audito 6. q) in suos libitos 7. cod. S. Godeh. in suos liberos 1. 3. 5. 6. r) cum 1. 2. s) carolomannus 5. constanter. t) intravit 1-3. u) excesserat 1. 2. 4. 5. 7. 8-10. 12. v) rhenum fluvium 5. wa) consang. memor esset iuramenti quod fratri suo fecerat; contentus foret funiculo etc. 4. w) nomen tantum 7. 9-12. x) quod alterutrum 5a. d. quod uterque pepigerat 5c. e. y) collato, et aliena non invaderet, sed iustitia caritas et concordia inter illum et nepotes summum teneret fastigium 4. z) gloriae typhus 8-12. g. triumphus 7. typhus reliqui. *) pacis 5. a) huius commodi 5. b) thuringa 7. c) filio tantum 5. d) recognoscere 5d. e) omni deest 5.

fluentes et Andrenacum Rheum transit. Nec defuit, qui ad aures Caroli perferret, nepotem cum omnibus copiis Rhenum transisse. Tunc primum animadvertit Carolus, se a castris Hludowici esse illum. Movit ergo absque mora exercitum, et cum quinquaginta et eo amplius, ut ferunt, milibus in pago Meginese non longe ab Andrenaco castello adversus eum ad pugnam procedit; sed non salvatur rex in multa virtute, fallax enim equus ad salutem. Siquidem inito certamine Reginarius comes, qui regium vexillum ferebat, primo impetu extinguitur; confertissimae acies Hludowici a sociis irrumpuntur, et sicut ignis in stipula immisus furit et in momento cuncta devorat, ita vires adversariorum ferro conterunt, terrae prosternunt. Exercitus Caroli graviter caesus terga vertit, et Hludowici victoria fuit. Carolus videns suos fugere, et ipse fuga vitam servavit, sero secum revolvens, quanti discriminis sit, aequitatis iura divinarum humanarumque legum institutionibus roborata immoderatae cupiditatis ambitione violari velle. Acta est autem haec strages 8. Idus Octobris. Post haec convenerunt tres supradicti fratres in loco qui dicitur Suallifelt, et ibi diviserunt paternum regnum. Carlomannus sortitus est Baioariam, Pannoniam et Carnutum, quod corrupte Carantanum dicitur, nec non et regna Sclavorum, Behemensium et Marahensium; Hludowicus orientalem Franciam, Thuringiam, Saxoniam, Fresiam, et partem regni Hlotharii: porro Carolo Alamannia in partem cessit et aliquae civitates ex regno Hlotharii.

877.

Anno dominicae incarnationis 877. Carolus senior Romam secundo profectus est, ubi iampridem imperatoris nomen a praesule sedis apostolicae Iohanne ingenti pretio emerat; regnumque Italiae magis in transeundo vidit, quam fruendo potitus est. Ab urbe Roma in Langobardiam reversus, Bosoni, germano Richildis reginae, Hirmingardem, filiam Hludowici imperatoris, in matrimonium iungit. Dies nuptiarum tanto apparatu tantaque ludorum magnificentia celebratus est, ut huius celebritatis gaudia modum excessisse ferantur. Dedit insuper eidem Bosoni Provinciam, et corona in vertice capitis imposita, eum regem appellari iussit, ut more praeorum imperatorum regibus videretur dominari. Evolutis deinde paucis diebus, Papiam ingreditur; in qua cum in disponendis publicarum rerum negotiis animum intenderet, repente nuntiatum est ei, Carlomannum cum ingenti armorum multitudine Langobardorum terminos introisse. Mox pavore solutus, Ticinum, Padumque transit, et summo annis in Gallias repedare contendit. Sed priusquam Alpium praecinentia iuga angustaque itinera attingeret, aegritudine pulsatur; quam protinus mors subsecuta, finem vitae imposuit. Est aut fama, quod a quodam Iudaeo, qui vocabatur Sedechias, poculum mortis ei propinatum sit, qui ei familiariter adhaerebat, eo quod in medendis corporum passionibus singularem experientiam habere diceretur; porro hic sycophanta erat, et magicis praestigiiis incantationibusque mentes hominum deludebat. Obiit vero pridie Nonas Octobris. Corpus eius levatum in feretro, a suis extra Italiam deportatur; sed quia foetor intolerabilis ex putredine cadaveris haurientes gravabat, compulsi sunt illud terrae commendare. Post aliquantos annos ossa eius translata sunt, et Parisius in monasterio sancti Dionysii honorifice sepulta. Cui successit in regnum filius Hludowicus.

a) confluentes et arduennam 5. b) transit 5. c) nec fuit 7. d) ita 6. vero reliqui praeter 5d. in quo coniuncto desideratur. e) exercitum cum 5. f) andrenaco 5. g) salvatur ex multa 5. h) stipulam 3. 5. i) immisus fuerit 2. 5a. d. k) conterunt et terrae 5c. e. 1. 3. l) conteruntur. . . prosternantur 6. m) violare 4. 5. n) cum venerunt 5. o) suallifelt ibi 5c. d. salevelt 11. 12. suallivelt 4. 7. 8. suallivent 9. 10. p) karantum 11. 12. carantum 8. q) et marahensium deest 1. 3. r) frisiarum 5c. e. 2. 3. 7. 9-12. s) carolus alamanniam et aliquas civitates 5. (aliquot) 1-3. in parte 4. t) roma in barcham 1. 2. r. in bracham 3. u) bosoni 2. u) rihhilae 7. bosoni germanichildis reginae 1. bosoni germanichildis r. 2. 5. bosoni germani richildis r. 3. et cod. Frising. ua) iunxit 6. v) coronam 1. 4. 9-12. w) ab urbe roma usque dominari deest 6. x) cum disponendis 1. 2. 5. y) repentine 1. 2. 5. 6. z) lang. ditionem 1. 5. lang. regna 3. a) ticianum 2. 7. 8. titium 9-12. a) subsecuta est nonnulli cod. b) iudaeo sedechias qui vocatur 7. c) hic sicarius plane erat 5. hic sicca planta erat 2. cod. S. Godeh. hic sicopanta erat 7. hic sicut probatus erat 9-12. d) obiit vera non. oct. 4. e) levatum est in 3. 5. f) compulsi illud t. mandare 5.

55 6a) Andrenacum, in medio fere pago Meginese. dipl. Rheno-Mosellano T. II. 6a) pagus ad si situm. cf. mappam in D. Guntheri codice fluvium Alconam, in quo Carolus M. fossam

878.

Anno dominicae incarnationis 878. eclipsis lunae magna facta est mense Octobrio, die 15.^a Item eodem mense eclipsis solis accidit, die 29.^a circa horam nonam.

Paucis interiectis diebus⁶³, Hludowicus rex, filius Caroli, qui Balbus appellabatur, eo quod impeditioris et tradioris esset eloquii, ab hac luce subtractus est. Fuit vero iste princeps vir simplex ac mitis, pacis, iustitiae et religionis amator. Habuit autem, cum adhuc iuvenilis aetatis flore polleret, quandam nobilem puellam nomine Ansgard sibi coniugii foedere copulatam, ex qua duos liberos suscepit elegantis formae ac ingentis animi virtute praestantes: horum unus Hludowicus, alter Carlomannus vocabatur. Sed quia hanc sine genitoris conscientia et voluntatis consensu suis amplexibus sociaverat, ab ipso patre ei postmodum⁶⁴ est interdicta, et interposito iurisiurandi sacramento, ab eius⁶⁵ consortio in perpetuum separata. Tradita est autem eidem ab eodem patre Adalheidis⁶⁶ in matrimonium, quam gravidam ex se reliquit idem rex cum obiret; quae tempore pariendi expleto, enixa est puerum, cui nomen avi imposuit, eumque Carolum vocitari fecit.

879.

Anno dominicae incarnationis 879.⁶⁷ Boso⁶⁸ de quo paulo superius mentionem fecimus, audita morte Hludowici, a Provincia egreditur, totamque Burgundiam occupare nititur. Denique nonnullos episcopos partim minis partim suasionibus in societas foedera colligit, et Lugdunum ingressus, ab Aureliano, eiusdem urbis metropolitano, et aliis pontificibus in regem super praefatum Burgundiae regnum inungitur, pro nihilo ducens adolescentes filios Hludowici, et velut degeneres despiciens, eo quod iussu Caroli eorum genitrix sprete atque repudiata fuerit. Quae res illi magis⁶⁹ attulit continuum cladum⁷⁰ ac periculorum dispendium, quam gloriae et dignitatis emolumentum. Siquidem iam dicti adolescentes, Hludowicus et Carlomannus, industria ac studio Hugonis abbatis et aliorum procerum in regnum sublimati sunt⁷¹, et eundem Bosonem diebus vitae suae omni instantia sunt persecuti. Nec solum illi, verum etiam alii⁷² reges Francorum per succedentia tempora adeo graviter nomen eius⁷³ tulerunt atque exosum habuerunt, ut inreperabili eius deiectione et mortis exitio non modo principes ac duces, sed etiam eorum satellites, sacramentis et execrationibus obligarentur. Fuit autem tam perspicacis ingenii, ut cum a multis, ut dictum est, regibus et regnis⁷⁴ assidue insectatus sit, a nullo tamen aut capi aut circumveniri aliquando potuerit; tantae moderationis, ut cum sibi faventes proscriptionibus damnarentur bonisque omnibus privarentur, nunquam insidiis suorum militum fuerit petitus neque fraude proditus, cum utrumque hostes saepe tentassent.⁷⁵

Per idem⁷⁶ tempus Hludowicus qui Austrasiis imperabat, cognita morte aequivoci sui, regnum illius invadere disposuit⁷⁷, et transvadata Mosa imperii fines occupavit. Cui occurrerunt⁷⁸ duo memorati fratres⁷⁹ cum valida manu; sed intercurrentibus vicissim legationibus, nequaquam pugna committitur, sed pax roboratur. Adolescentes, quippe ut⁸⁰ foederatus ab eis recederet Hludowicus, portionem regni Hlotharii, quam avus paterque tenuerat, ex integro illi concesserunt, addita insuper Atrabatis abbatia sancti Vedasti. Facta itaque pactione datisque sacramentis, cum in regnum idem⁸¹ rex reverteretur⁸², repente obviam habuit Nordmannorum innumeram multitudinem, iuxta Carbonariam⁸³, in loco qui vocatur Thimium⁸⁴ cum ingenti praeda ad classem repe-

a) die 15. 4. b) 28. 5d. c) puellam nobilem 4. 5. d) postmodum ei 7-12. e) deest 5. ea) ab eis 2. f) ad-
 heleidis 4. adalheidis 5c. c. 8. adaltheidis 1. 2. adaltheid 3. adaltheidis 7. g) DCCCXXVIII. 6. h) Boso
 etc. usque hostes saepe tentassent deest 4. i) bos de cuius 7. h) metropolitano 5. l) res obtulit illi magis c. 45
 1-3. 5. m) continuum clam odium 5. cladium 2. n) sublimatorum et 5. na) deest 3. o) adeo eius nomen
 graviter 7. 9-12. a. n. e. g. 8. p) multis sicut dictum 3. q) et regnis deest 3. cod. S. Godeh. r) saepe certas-
 sent 2. 5. cum utrorumque hostes saepe inter se docerassent 3. cod. S. Godeh. s) Per id 5. t) disponit 7-12.
 u) concurrerunt 2. v) fratres memorati 7-12. w) quo impetu f. 5. x) in regnum cum idem 7. 9-12.
 y) carbonariam 1. 2. carbonaria 7. z) thimium 5. thimium 2. cod. S. Godeh. thurium 7. thimum 4. 8. 9. 10. 50
 timium 11. 12.

duxerat, maioris pagi Retiensis pars. 63) cf. ann. Bertin. a. 879. 64) cf. ann. Fuld. a. 880.
 65) Thuin ad Sabim.

dantem, cum quibus absque mora confligit, et Deo propitiante maximam ex eis partem gladio prostravit. Reliqui fuga dilapsi, in supradictum fiscum regium se communiunt, ubi Hugo^d, filius regis ex pellice natus, cum incautus^e dimicaret, graviter vulneratus, ad hostibus rapitur, et inter manus adversariorum animam reddidit.^f Rex existimans, quod adhuc filius vivus ab inimicis servaretur, exercitum^g ab impugnationis infestatione iubet cessare, ut quocumque pacto illum incolumem recipere posset. Interea nox superveniens^h, regem cum suis redire ad castra compulsi. Nordmanni cadavera suorum flammis exurentes, noctu diffugiunt, et ad classem dirigunt gressum. Rex diluculo surgens, cum filium extinctum reperisset, nimio dolore afficitur; corpus eius in loco compositumⁱ ad Loreshaim^k monasterium imperat deferri, ibique tumulari.

880.

Anno dominicae incarnationis 880. Carlomannus rex paralyti dissolutus, diem clausit extremum 7. Nonas Aprilis, sepultusque est cum debito honore in Baioaria^l, in loco qui dicitur Hodingas.^m Fuit vero iste praecellentissimus rex litteris eruditus, christianae religioni deditus, iustus, pacificus, et omni morum honestate decoratus; pulchritudo eius corporis insignis, vires quoque in homine admirabiles fuere; nec inferior animi magnitudine.ⁿ Plurima quippe^o bella cum patre, pluriora sine patre, in regnis Sclavorum gessit, semperque victoriae triumphum reportavit; terminos imperii sui ampliando ferro dilatavit; suis mitis, hostibus terribilis apparuit; alioquo blandus, humilitate ornatus, in ordinandis regni negotiis singulari solertia praeditus, sic prorsus, ut nihil ei^p deesse regiae maiestatis competens^q videretur.

Huic ex legitimo matrimonio non est nata soboles propter infocunditatem coniugis, sed ex quadam nobili femina filium elegantissimae speciei suscepit, quem Arnolfum^r nominari iussit, ob recordationem reverendissimi Arnolphi, Mettensis ecclesiae episcopi, de cuius sancto germine sua aliorumque regum^s Francorum prosapia pullulaverat; quod^t non casu accidisse, sed quodam praesagio portentoque futurorum acitatum^u videtur. Siquidem ab illo genealogia^v regum coelitus provisa per intervalla temporum secundis incrementorum successibus^w coepit exuberare, quousque in magno Carolo summum imperii fastigium non solum Francorum, verum etiam diversarum gentium regnorumque obtineret. Post cuius decessum^x, variante fortuna, rerum gloria quae supra vota fluxerat, eodem quo accesserat modo coepit paulatim diffluere, donec deficientibus non modo regnis, sed etiam ipsa regia stirpe partim immatura aetate pereunte, partim sterilitate coniugum^y marcescente, hic solus de tam numerosa regum posteritate idoneus inveniretur, qui imperii Francorum scepra susciperet; quod in subsequentibus suo in loco^z lucidius apparebit.

Hludowicus, comperio^a quod frater eius^b obiisset, Baioariam ingressus Reganaburch^c venit, ubi omnes optimates regni ad eum confluentes, eius ditioni se subdiderunt. Concessit autem idem rex Arnolfo Carantanum^d, quod ei pater iam pridem concesserat, in quo situm est castrum munitissimum, quod Mosaburch^e nuncupatur, eo quod palude impenetrabili locus vallatus, difficillimum adeuntibus praebeat accessum.

a) reliqui in fugam 1—3. b) supradictum deest 5. c) in supradicto fisco regio 1. 3. d) hug 3. e) incautus 6. f) inter adversariorum arma recidit 5. g) exercitus 2. 5. h) nox desuper veniens 1—3. 5. i) in loco compositum 1—3. 5. 6. k) lorsheym 5. lorasam 3. cod. S. Godeh. loresham 4. l) baioariam 1. m) hodingas 7—12. n) decorus 6. o) magnitudine. Permulta . . . plurima sine 5. p) quoque 6. q) sic ut prorsus ei nihil deesse in regiae maiestatis competentia videretur 5. r) in regiae maiestatis competentia 4. ra) arnolphum 5. ita constanter. arnolphum 4. arnulfum 8. s) aliorumque germinum cod. S. Godeh. aliorumque germanorum francorum 1. 5. aliorumque germanum francorum 2. t) quod non usque coniugum marcescente deest 8. u) actum 7. v) siquidem genealogia 1—3. 5. 7. w) successibus 5. x) cuius mortem 2. y) fortuna recessit gloria . . . eodemque quomodo accesserat cepit 7. 9—12. z) coniugium 5c. a) suo loco 6. a) Hludowicus comperio usque gloria imperator creatus est deest 7. b) deest 4. 5. 6. 8—12. c) ratiobanam 5. 6. d) carantanum 5. e) mosburh 1. mosburch 2. 3. mosburgk 5. mosaburh 8. mosaburi 10. mosaburc 11. 12.

66) Alten-Oettingen ad Oenum. 67) Erat par- feriori, miliario Germanico a Klagenfurto re-
roechia et castrum antiquum in Karinthia in- motum, non longe a lacu Klagenfurtensi.

881.

Anno dominicae incarnationis 881. Carolus de Alamannia egressus, Langobardorum fines occupavit, ac in paucis diebus totam Italiam in deditioem accepit; et Romam perveniens, a praesule apostolicae sedis Iohanne, et senatu Romanorum favorabiliter exceptus, cum magna gloria imperator creatus est.

Per idem tempus Nordmannorum classis Wal^b fluvium ingressa, Niumaga^c palatium regio applicuit, ibique castra posuit. Quod factum cum ad notitiam Hludowici perlatum esset^d, absque dilatione cum exercitu venit, et munitionem obsidione clausit. Conserto nonnullis diebus certamine, non adeo praevaluit, quia palatium ingentis magnitudinis mirique operis hostibus tutissimum praebebat receptaculum. In qua congressione captus est ab adversariis^e Eberhardus^f Saxo^g, filius Meginhardi^h comitis, et captivus ductusⁱ; quem postea^k mater Evesa^l magno pretio dato incolumem recepit. Postremo rex, accepta pollicitatione, quod si ab obsidione cessaret, Nordmanni continuo regno^m eius decederent, cum omnibus copiis recessit. Illo recedente, pagani palatium una cum munitione exurentes flammisⁿ, navibus ascensis^o, hostia Rheni repetunt.

Item eodem anno mense Novembrio duo reges Nordmannorum, Godefridus et Sigifridus^p, cum inestimabili multitudine peditum et equitum conederunt in loco qui dicitur Ahslon^q⁶⁸, iuxta Mosam.^r Et primo quidem impetu finitima loca depopulantes, Leodium civitatem, Traiectum^s castrum, Tungrensem urbem incendio cremant; secunda incursione Ribuariorum finibus effusi^t, caedibus, rapinis ac incendiis cuncta^u devastant, Coloniam Agrippinam, Bunnam^v⁶⁹ civitates cum adiacentibus castellis, scilicet Tulpiacum^w, Iuliacum^x et Niusa, igne^y comburunt; post haec Aquis palatium^z, Indam, Malmundarias et Stabulaus^{aa} monasteria in favillam redigunt.

882.

Anno dominicae incarnationis 882. Arduennam percurrentes, Prumiam monasterium ingrediuntur ipso die epiphaniae Domini, ubi triduo commorantes, omnem in circuitu regionem depopulati sunt. In quo loco innumera multitudo peditum ex agris^{ab} et villis in unum agmen conglobata, eos quasi pugnatura^{ac} aggreditur. Sed Nordmanni cernentes ignobile vulgus non tantum inerme^{ad}, quantum disciplina militari^{ae} nudatum, super eos cum clamore irrunt, tantaque caede prosternunt, ut bruta animalia, non homines mactari viderentur. His itaque patris, onerati praeda ad castra redeunt. Illis discedentibus, ignis qui in diversis habitaculis accensus remanserat, cum nullus esset qui eum extingueret^{af}, monasterium consumpsit.

Dum haec aguntur, Hludowicus rex morbo gravatus, apud Franconofurt moritur 13. Kal. Sept.^{ag} sepultusque est iuxta patrem in Lorasham^{ah} coenobio.^{ai} Habuit autem Liutgardam^{aj} reginam in matrimonium copulatam, ex qua filium unicum suscepit, quem nomine suo Hludowicum appellavit. Sed cum^{ak}, ut pramisimus, post obitum^{al} fratris ad obtinendum regnum eius Baioariam intrasset^{am}, et Reganesburch moraretur, idem puerulus de fenestra palatii cecidit^{an}, et contractis cervicibus statim expiravit; quae non tantum immatura quam inhonesta^{ao} mors^{ap}, non solum regi et reginae, verum etiam

a) per id 5. b) walam 1. 3. 5. c) neumago 5. niunago 4. 8. d) perlatum est 5. e) est adversarius 1-3. 5. f) everhardus 1. 4. 8. g) saxo deest 7. 11. saxi cod. S. Godeh. h) meguinardi 1. meginardi 4. i) ducitur 40. 1. 2. 5. k) quoad postea 1. 5. quod p. 2. l) enessa 5a. d. enesse 5c. e. euersa 7. m) continuo e regno 3. 4. 5. n) flammis exurentes 4. 7-12. o) n. accensis 2. 4. 5. 7. p) sigefridus 9. 3-5. q) haslon 2. 4. 8. 9. 11. 12. haslou 5. aslon 7. haslion 10. r) mosa 7. rs) traiectum 2. traectum 7. treiectum 4. 8. s) effusi deest 7. 9-12. t) inc. omnia 4. 5. u) bonnam 5c. e. v) scilicet iulpiacum 7. w) iuliacum 4. 7. viliacum 8-12. vilpiacum 1-3. vilpiacum 5. x) nuis 5. muss 3. y) aquis palatium 7. z) idem amalmundarias et stabilius 5. aa) eos quasi pugna 1-3. multitudine 1. 2. 4. 5. eos expugnatura 5. ab) non tantum inorme 2. 7. 9-12. inerme 8. b) militari deest 1-3. 5. 6. c) extingueret et m. 5a. d. d) lorasan 1. 3. lorassam 2. lorashem 8-12. loresham. e) sepultus est in loreshem iuxta patrem in coenobio 5. (1-3). f) luogardam 1. luidgardam 5a. g) Sed ut . . . baioariam ingressus 1. 2. 4. 5. h) Sed ut . . . fratris dum ad ingressus est 3. i) fenestra cecidit 1-5. k) quantum inhonesta 4. sed inhonesta 1-3. 5. l) quae immatura mors 3.

68) vide ann. Fuldenses. 69) Bonn . . . Zulpich, Iulich, Neuss. 70) cf. ann. Fuldenses.

omni domui^a regiae maximum luctum ingessit. Nordmanni, audita morte regis nimio exultant tripudio, et iam non de conflictu, sed de praeda cogitant. Igitur cum omnibus viribus a munitione^b exiliunt^c, et Trevirorum nobilissimam civitatem Galliarum⁷¹, Nonis Aprilis, die sacratissimae coenae Domini occupant, in qua usque sancto die^d paschae fessa ab itinere corpora recreantes, omne territorium^e urbis circumquaque usque ad solum demoliti sunt; deinde civitatem flammis exurentes, Mediomatrici^f dirigunt aciem. Quod cum comperisset^g eiusdem urbis antistes^h Walo, adiuncto sibi Bertulfoⁱ episcopo⁷² et Adalhardo^k comite, uliro illis obviam ad pugnam procedit. Inito certamine, Nordmanni victores extiterunt. Isdem Wala^l episcopus in proelio^m cecidit, caeteri fugerunt. Pagani iter quod coeperant deserentes, cum ingenti praeda summa celeritate ad classem revertuntur.

Ea tempestate Carolus imperator in Italia morabatur, ubi diversis legationibus Germaniae ac Galliae pulsatur, ut ad suscipienda regna sibi haereditario iure competentia festinaret, et periclitanti imperio succurreret, quod capite amisso, ludibrio hostibus erat. Qui nihil tardatus, cum omnibus copiis in Franciam venit, et cum Langobardis, Baioariis, Alamannis, Thuringis, Saxonibus, Fresonibus et omnibus regnis suae ditioni subditis Nordmannos in supradicto loco obsidere exorsus est; sed conatus eius parum effectum obtinuit, quamquam, ut diximus, ex diversis regnis et gentibus inaeestimabilis multitudo in unum confluissetⁿ, indignatione coelesti super populum christianam religionem profanantem desaevientem. Novissime rex Godofridus Nordmannorum ea conditione christianum se fieri pollicetur, si ei munere regis Fresiae^o provincia concederetur, et Gisla^p, filia Hlotharii, in uxorem daretur. Quae ut^q optaverat adeptus, baptizatus est, et ex sacro fonte ab imperatore susceptus. Sigifrido et reliquis Nordmannis immensum pondus auri et argenti expositum est, et tali tenore fines regni excedunt.

883.

Anno dominicae incarnationis 883. Hludowicus rex^r, frater Carlomanni, mortur⁷³ apud sanctum Dionysium, ibique honorabiliter tumulatur, quem omnes Galliarum populi nimio planctu lamentati sunt. Fuit enim vir^s virtutis maximae^t, regnumque sibi subditum a paganorum infestatione^v potenter viriliterque defendit. Inter caetera quae strenue gessit, illud praecipue proelium commendatur, quod adversum Nordmannos in loco qui vocatur Sodalcourt⁷⁴ summis viribus exercuit; in quo certamine, ut ferunt, plusquam octo milia adversariorum gladio^w prostravit. Carlomannus frater regnum illius obtinuit. Eodem tempore Bertulfus, Trevirorum episcopus, migravit ad Dominum 4. Idus Februar.^x, cui successit in pontificali cathedra per electionem cleri et totius plebis Ratbodus^y reverendissimus antistes, 6. Idus Aprilis.^z His etiam diebus Ruodbertus^{aa} praesul ab eodem episcopo^{ab} Ratbodo in Mettensi ecclesia consecratur, 10. Kalendas Maii.

Circa haec tempora Hugo^{ac}, filius Hlotharii, in spem recuperandi paterni regni ab aliquibus discordiarum ac litium sectatoribus introducitur, omnesque qui iustitiam et pacem execrabantur, ad eum confluxerunt, ita ut in paucis^{ad} diebus innumera multitudo praedonum eius dominationi se submisserit.^{ae} Inter quos etiam nonnulli ex primo-

a) domo 2. 5e. 6. 7. 9-12. b) cum omni ammonitione 1. 2. 5. cum omni festinatione 3. cum omni admiratione 6c. e. c) exhibuit 2. exhibuit 3. exeunt et 6. d) sanctum diem 4. 5. e) omne tentorium 5. f) mediomatricum 5. g) reperisset 5. h) urbis episcopus 5. 6. 8. 9-12. walo deest 1-3. 6. 7. 9-12. i) bertolfo 3. 5. 7-12. k) andalhardo 5. l) walla 1-3. 5. wiala 7. walu 11. walo 4. 8. m) in proelio deest 1-3. 5. n) confluit 1-3. 5. 7. 9-12. o) frisia 6. 7. 9-12. p) gissa 6c. q) qui ut 5. r) optavit 4. 5. 6. s) DCCCLXXXVIII. 9. 11. 12. t) rex deest 5. u) vir deest 3-5. v) maximae deest 2. 7-12. w) infestatione 3. x) sodalcurth 2. sodalcurch 5. sodalcur 7. sodalcurt 8. Codex Frising. contra sodalcurt; ita et cod. S. Godehardi. y) milia hominum gladio 1-3. 5. z) idus septembr. 2. 5. 6? II idus febr. 7. idus febr. 4. aa) rabodus 1. rabodus 3. rapodus 2. ab) VII° idus apr. 2. 5. 6? b) rutbertus 1. rudpertus 2. 5d. ruopertus 5a. rupertus 6c. e. ruothpertus 7. rotbertus 4. 8. routbertus 9. rutbertus 10. ruotpertus 11. rutpertus 12. c) eodem archiepiscopo 7-12. d) hug 3. e) ut paucis 5. f) se subdiderint 5.

71) De hoc Trevirensi excidio cf. Gesta Trevirorum, quae eadem fere verba habent. 72) Bertulfus, Trevirorum archiepiscopus; Adalhardus a Lotharingiae scriptoribus comes Mettensis vocatur, nec male. Gesta Trevirorum post „Adalhardo comite“ „ad Remiche“ addunt. 73) obiit a. 882 mense Augusto. Beroq. 74) Saulcourt, Picardiae oppidum.

ribus regni vana spe seducti, manibus datis accedunt^a, videlicet Stephanus, Ruodbertus, Wicbertus^b, Thietaldus comites, Albricus et frater eius^c Stephanus^d, tantaque rapina et violentia ab his in regno fit, ut inter horum et Nordmannorum malitiam nil differret, praeter quod a caedibus et incendiis abstinere. Sic omnipotens Deus iratus regno Hlotharii adversabatur, et talibus incrementorum cladibus vires eiusdem regni radicibus exterminabat, ut propheta sanctissimi Nicolai papae simul et^e maledictum quod super idem regnum protulerat, adimpleretur.

Hoc etiam tempore idem Hugo Wicbertum comitem, qui ab ineunte aetate sibi faverat^f, interfecit^g; paucis dehinc interpositis diebus, Bernarium, nobilem virum si- bique fidelissimum, dolo trucidari^h iussit, pulchritudine illius captus uxoris, quam abs- que momento sibi inⁱ matrimonium iungit. Vocabatur autem mulier Friderada^k, quae antequam Bernario sociaretur, copulata fuerat Engilrammo^l potenti viro, ex quo filiam peperit, quam postmodum Richwinus^m comes in coniugium accepit, quam etiam propter stuprum commissum idem comes decollari iussit.

884.

Anno dominicae incarnationis 884. Nordmanni qui ab Ahslonⁿ recesserant, Som- nam fluvium^o intrant, ibique condecorant. Quorum creberrimas incursiones cum Car- lomannus sustinere non posset, pecuniam pollicetur, si a regno eius recederent. Mox avidae gentis animi ad obtinendam pecuniam exardescunt, et 12 milia pondera argenti puri atque probati exigunt, totidemque annis pacem promittunt. Accepta tam ingenti pecunia, funes a litore solvunt, naves conscendunt, et marina litora repetunt. Interea Carlomannus venatum perrexit, ubi et ab^p apro graviter vulneratus, post modicum vitam cum regno amisit, sepultusque est apud sanctum Dionysium. Aiunt autem qui- dam, quod a quodam suo satellite improvide arma ferenti^q vulneratus fuerit, et quia non sponte sed invitus hoc facinus commiserat, iccirco a rege celatum sit^r, ne inno- xius morti traderetur.

Nordmanni, cognita morte regis, protinus in regnum revertuntur. Itaque Hugo abba et caeteri proceres legatos ad eos dirigunt, promissionem et fidem datam viola- tam esse proclamant. Ad haec illi respondent, se cum Carlomanno rege, non cum alio aliquo foedus pepigisse; quisquis ille esset qui^s in regnum eius succederet, eius- dem numeri et quantitatis pecuniam daret, si quiete ac pacifice imperium tenere vel- let. Territi huiusmodi mandatis, optimates regni ad Carolum imperatorem missos dirigunt, eumque ultro in regnum invitant, eique adveniendi ad Gundolfi^t villam ob- vium procedunt, et manibus sacramentisque iuxta morem datis, eius ditioni se sub- iiciunt.

Eodem anno Nordmanni qui in Chinheim^u ex Denemarca^v venerant, adsentiente Godefrido, Rhenum navigio^w ascendunt, et Diusburch^x oppido occupato, munitionem in eodem loco more solito construunt, et in eo^y tota hieme resident. Contra quos Heinricus dux castra posuit, et nullatenus praedas agere permisit. Redeunte vernali tempore, castris exustis, maritimis locis^z se recipiunt.

[His etiam diebus Nordmanni a Somna^{aa} exeunt, et rursus in regno Hlotharii re- vertentes, in loco qui dicitur Lovon^{ab} castrametati sunt in confinio eiusdem regni, et continuis incursionum infestationibus^{ac} utraque regna fatigant: ad quorum malitiam comescendam imperator semel et iterum exercitum misit, sed nihil dignum memoria adversus tantam violentorum^{ad} rapacitatem^{ae} actum est.]

a) accedunt 1. 3. b) wicbertus 5. c) eius deest 7. 9-12. d) ruodbertum, wicbertum . . albricum et fratrem eius stephanum 3. e) simul etiam 1. 5. f) qui ab ineunte aetate sibi faverat deest 1. 2. 3. g) interimit 1. 2. 3. h) trucidare 5. i) momento in 1-3. 5. k) friderath 2. fridera 3. friderach 5. friderat 9-12. l) engilrammo 1. 2. 4. 6. engilrammo 6c. e. engelgrammo 8. m) richinius 5. n) aslon 6. qui ab his longe 9-12. o) sonum fluvium 5. somnum 2. p) ubi ab 1. 2. quidam deest 7-12. q) ferente 1-3. 5c. e. r) celatum est 4. 5. s) qui ei in regnum succ. 7. 9-12. qui ei in regnum eius succ. 6. t) gundulphi 4. 50 gundlf 8. gundolphi 5. u) se subdiderunt 5. v) chinheim et denemarca 2. 5a. d. chinheim et denemarcam 6c. e. denimarca 4. 7-12. w) rhenum in niemaga navigio cod. S. Godesh. x) diusburch 5. duspurch 11. 12. duusburch 7. y) in ea 5. z) exustis ad maritima loca 5c. e. aa) a sono 5. ab) louen 5. b) continuis eiusdem regni infest. 1-3. 5. 6. c) violentiorum 5a. d. d) rapacitatem deest 2. e) His etiam diebus etc. usque actum est deest 8-12. cf. infra a. 886.

75) vide supra pag. 396. not. 3. 76) Löwen.

885.

Anno dominicae incarnationis 885. Hugo rebellare disponens contra imperatorem, legatos ad Godefridum in Fresia^a occulte dirigit, eo quod illi esset adfinitate coniunctus propter sororem quam in coniugium acceperat, hortaturque, ut in patriam mitteret, et auxiliatorum^b validam manum undique contraheret, et cum omnibus viribus sibi opem ferret, quatenus regnum paternum evindicare armis potuisset^c; et si id eius industria virtutisque suffragio prosperitatis effectum obtineret, medietatem ipsius regni pro munere pollicetur. His suasionum promissionibus Godefridus veluti veneno infectus, occasionis fomitem inquirat, qualiter ac si iusta ratione^d a fidelitate imperatoris se subducere praevaleret, statimque Gerolfum^e et Gardolfum, comites Fresonum, legatos ad Caesarem dirigit, mandatque, si vellet, ut in ea^f quam pollicitus fuerat^g fidelitate perseveraret, finesque regni sibi commissos ab incursione propriae gentis defenderet^h, Confluentesⁱ Andrenacum et Sincicha^j et nonnullus alios fiscos obsequiis^k imperialibus deditos sibi^l largiretur propter vini affluentiam, quae in his locis^m exuberabatⁿ, eo quod terra quam ex^o munificentia principis possidendam perceperat^p, minime vini ferax esset. Agebat autem hoc ea animi intentione, ut si petita sibi largirentur^q, suos in visceribus regni immiscere^r posset et varios eventus speculari; si autem et denegarentur^s, nihilominus offensus in sibi prohibitis^t, quasi iustitia dictante, rationabilius desevire^u posset rebellionisque causas^v suscipere. Quorum callida machinamenta et factionum conspirationes cum persensisset imperator, cum Heinrico, viro prudentissimo, altiori consilio pertractat, quo ingenio hostem quem in regni extremitatibus introduxerat, extinguere posset, et sciens esse loca^w inaccessibleia exercitui propter diversarum aquarum innumeros decursus^x et impenetrabiles paludes, magis id arte quam virtute^y experiri statuit. Legatos igitur responso suspensos absolvit, et ad Godefridum redire permisit, asserens per suos missos de omnibus legationum suarum causis ea responsa redditorum, quae sibi et eidem Godefrido essent decencia^z, tantum ut in coepta fidelitate perseveraret. Post haec Henricum ad eundem virum mittit; et ut^{aa} fraus quae struebatur occultaretur, cum eo Willibertum, venerabilem episcopum Coloniae Agrippinae. Qui^{ab} suis satellitibus secreto imperat, ut per Saxoniā properantes, non agmine facto, sed sparsim sibi occurrerent, loco et die quo eis condixit^{ac}; ipse cum perpauca Coloniae venit, et assumpto^{ad} secum^{ae} praefato episcopo, mox in Batuam^{af} proficiscitur. Godefridus audito eorum adventu, illis obviam procedit ad locum qui dicitur Herispich^{ag}, in quo Rheni fluentia et Wal uno se alveo resolvunt, et ab invicem longius recedentes Batuam provinciam suo gurgite cingunt. Hanc insulam ingredientibus episcopus et comes, multa a Godefrido audiunt, multa ex parte imperatoris respondent, dies ad occasum vergitur, soluto colloquio insula excedunt, hospitia repetunt in crastinum reversuri. Henricus episcopum hortatur, ut die subsequenti Gislam^{ah}, uxorem Godefridi, extra insulam evocaret, eamque ad pacis studium provocare^{ai} satageret, interim ipse cum Godefrido causam Everhardi^{aj} comitis agitare, cuius rerum^{ak} possessio ab eo violenter diripiebatur. Deinde persuadet eidem Everhardo, ut de iniustitia quam patiebatur, in medio adsurgens se proclamaret, et cum a ferocis et barbarae gentis homine durius et contumeliosius^{al} verbum sibi esset prolatum, absque mora evaginato gladio eum summo annisu in capite percuteret^{am}, antequam a terra elevari posset. Quid plura? Ab Everhardo primo percus-

a) frisiam 5c. e. b) mitteret auxiliorum 5c. e. mitteret et auxiliorum 3-12. c) posset 1-3. 5. 6. d) ac si iuxta rationem 1-3. 5. 6. e) gerolphum et gardolphum 1. 3. 5. c. d. gerulfum et gardulfum 4. gerulfum et cardulfum 8. ea) vellet cum ea 5. f) pollicitus est 6. g) defenderet 5c. e. h) confluentem 4. 5. i) sincicha 5a. d. sincicham 5c. d. k) alios fines obsequiis 5. l) sibi 3. 4. 8. 12. m) qui in his locis 7. 9-12. n) locis erat 1-3. 5. o) ex deest 7. 9-12. p) perciperet 2. q) petita larg. 7. 9-12. r) immisceri 2. 5a. d. 7. 9-12. s) autem denegarentur 6. autem ei denegarentur 8. autem ea denegarentur 9-12. t) prohibitos 2. 3. 5. u) rationabilius dictante desevire 7. v) causa 5a. d. causam 1-3. w) sciens loca 1-3. 5. x) quam ex virtute 1-5. y) essent convenientia 4. 5. z) mittit ut 5. aa) quo eis condixit 1-3. quos eis constituit 6. quos eis edixit 6. quo se ei condixit 7. a) assumpto cum 5. b) secum deest 1-3. c) battuam 5d. baccuam 3. d) herispich 2. herispich 9. 11. 12. arispich 10. e) gissam 5e. gislam 7. f) studium revocare 2. 3. 5. g) everhardi 5. h) cui rerum 2. 5. i) contumeliosus 5d. k) percutit 4. 5. - Post vocem percuteret aliquid exeditur 55 videtur, e. g. ab hominibus Henrici protinus trucidandum.

77) i. e. Henricus. 78) modo ibi extat locus Heerwen.

sus, et a satellitibus Heinrici^a confossus Godefridus moritur, omnesque Nordmanni qui in Batua reperti sunt, trucidantur^b. Non multis post interpositis diebus Hugo eiusdem Heinrici consilio ad Gundulfi villam promissionibus attractus, dolo capitur, et iussu imperatoris ab eodem Heinrico ei oculi eruantur, omnesque faventes debonestantur. Post haec in Alamannia^c in monasterio^d sancti Galli mittitur, inde postea^e in patriam revocatur; novissime, temporibus Zuendebolchi^f regis, in Prumia^g monasterio manu mea attonsus est — eram enim tunc temporis in eodem loco dominici ovilis, quamvis non idoneus, tamen custos — ubi non post multos annos moritur et sepelitur.

886.

Anno dominicae incarnationis 886. Nordmanni⁷⁹ a Somna^h fluvio exeunt, et rursus in regno Hlotharii revertentes, in loco qui dicitur Lovonⁱ castra sedesque statuunt, scilicet in confinio utriusque regni, et continuis incursionum infestationibus utraque regna fatigant; ad quorum ingenitam malitiam compescendam, imperator semel et iterum exercitum misit, sed nihil dignum adversus tantam violentorum rapacitatem actum est.

Eodem annoⁱ Ansbaldus, abba Prumiensis coenobii, summae sanctitatis ac religionis vir, ad coelestem patriam transiit 4. Idus Iulii, cui successit in regiminis loco Farabertusⁱⁱ, venerabilis pater, 8. Idus Aug.

887.

Anno dominicae incarnationis 887. Nordmanni a Lovon recedentes Sequanam ingrediuntur^k, et Parisius applicantes, castra ponunt, et civitatem obsidione claudunt; contra quos imperator Henricum ducem cum exercitu vernali tempore dirigit, sed minime praevaluit. Erant enim, ut ferunt, triginta et eo amplius adversariorum milia, omnes pene robusti bellatores.

Denuo aestivo tempore, antequam segetes in manipulos redigerentur, idem Henricus cum exercitibus utriusque regni Parisius^l venit, et circumstantibus legionibus ipse cum perpaucis^m propius accedens, munitionem circuit, situm loci contemplatur, aditumque perquirat, quo exercitui cum hostibus minus periculosusⁿ pateret congressus. Porro Nordmanni audientes appropinquare exercitum, foderant foveas, latitudinis unius pedis et profunditatis trium, in circuitu castrorum, easque quisquiliis et stipula operuerant, semitas tantum discursui necessarias intactas reservantes; pauci igitur latrunculi qui latitabant in concavis viarum itineribus, videntes Henricum appropinquare, cito^o surgunt a locis in quibus^p delituerant, provocantque virum telis, et voce lacessunt. Ille animi magnitudine indignitatem rei^q non ferens, super eos irrui, et mox in caecis foveis^r equus cui insidebat impegit, et cum ipso^s in terram^t corruit; hostes summa cum festinatione advolantes^u, antequam a loco elevaretur, eum terrae confodiunt, et aspicientes universo exercitu, absque mora^v trucidant, arma auferunt, et spolia ex parte diripiunt. Agminibus autem impetum facientibus, vix cadaver exanime eruitur, et a suis usque Suessionis^w deportatum^x, in basilica sancti Medardi sepelitur. Exercitus, amisso duce, ad propria revertitur.

a) et satellitibus 5. b) trucidabantur 7—12. c) alamanniam 3. 5c. d. 7. 9—12. d) monasterium 1? 3. 5. 7. 9—12. e) interim postea 5d. f) zuendebolchi 1. zuendeboldi 3. zundibolchi 5. zeindibachi 7. 9. 40. zuentibolchi 4. zuendibolcho 8. zendibachi 10. zendebachi 11. 12. fa) brumis 7. g) anno 5a. sonno 5c. d. 9. h) loven 5. ita et infra. i) Eodem anno usque idus aug. deest 4. ii) farabertus 5. k) ingrediuntur parisiis 5c. d. ingrediuntur, castra metati sunt in confinio eiusdem regni et parisiis 9—12. l) parisiis 5c. e. ita fere semper. m) paucis 7. 8. n) periculosus 5a. d. o) appropinquantem quare cito 5. p) locis quibus 4. 5. q) rei deest 5. r) mox incertis foveis 1. 3. 5. mox incertis 2. s) cum ipso 5a. d. t) eum in 45 terra 1. 5. u) festinatione advolantes antequam deest in codd. 1—3; quorum loco cod. 3. post summa vocem celeritate inseruit. v) mora eum 5. w) sessionis 7. suessionis 5a. d. x) deportatur 2. 5.

79) Quum eadem narratio supra a. 884. liadem tiam „His etiam diebus,“ veritate magis perfero verbis occurrat, ibi tamen in codicibus Regino vagam illam sententiam „His etiam diebus,“ veritate magis perfero verba, et narrationem suo loco restituisse videtur.

Eodem tempore Hugo abba, magnae potestatis vir et magnae prudentiae, Aurelianus moritur, et apud sanctum Germanum Autisiodoro^c tumulatur. Ducatus quem tenuerat et strenue rexerat, Odoni^d, filio Rodberti, ab imperatore traditur, qui ea tempestate Parisiorum comes erat, et cum Gozzilino^e, eiusdem urbis episcopo, contra Nordmannorum assiduam impugnationem civitatem totis viribus tuebatur.

His etiam diebus praedictus Gozzilius episcopus inter ipsas obsidionum pressuras migravit a seculo, in cuius loco substitutus est ab imperatore Haschiricus^f episcopus.

Post haec imperator Galliarum populos perlustrans, Parisius cum immenso exercitu venit, ibique adversus hostes castra posuit, sed nil dignum imperatoria maiestate^g in eodem loco gessit. Ad extremum, concessis terris et regionibus quae ultra Sequanam erant, Nordmannis ad depraedandum, eo quod incolae illarum sibi obtemperare nollent, recessit, et recto itinere in Alamanniam perrexit. Et primo quidem Liudwardum^h, episcopum Vercellensem, virum sibi percharum et in administrandis publicis utilitatibus unicum consiliarium, obiecto adulterii crimine, eo quod reginae secretis familiaris quam oportebat immiscereturⁱ, a suo latere cum dedecore^j repulit; deinde paucis interpositis diebus coniugem Richardem^k — sic enim Augusta vocabatur — pro eadem re in concionem vocat, et, mirum dictum, publice protestatur, nunquam se carnali coitu cum ea^l miscuisse, cum plus quam decennio legitimi matrimonii foedere eius consortio esset sociata. Illa e contra non solum ab eius, sed etiam ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur, et de virginitatis integritate gloriatur, idque se approbare Dei omnipotentis iudicio, si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine, fiducialiter adfirmat; erat enim religiosa femina. Facto^m dissidio, in monasterioⁿ quod in proprietate sua construxerat, Deo famulatura recessit.

His ita gestis, imperator corpore et animo coepit aegrotare. Mense itaque Novembrio circa transitum sancti Martini Triburiae venit, ibique conventum generalem convocat. Cernentes optimates regni, non modo vires corporis, verum etiam animi sensus ab eo diffugere, Arnolfum, filium Carlomanni, ultro^o in regnum attrahunt, et subito facta conspiratione ab imperatore deficientes, ad praedictum virum certatim transeunt, ita ut in triduo vix aliquis remaneret, qui ei saltem^p officia humanitatis^q impenderet. Cibus tantum^r et potus ex Liudperti episcopi^s sumptibus administrabatur. Erat res spectaculo digna, et aestimatione sortis humanae rerum varietate miranda. Nam sicut ante secunda fortuna rebus ultra quam arbitrari posset affluentibus, tot tantaque imperii regna sine laborum sudoribus, sine laborum certaminibus^t attraxerat, ita ut post magnum Carolum maiestate, potestate, divitiis, nulli regum Francorum videretur esse postponendus, ita nunc adversa velut in ostentatione fragilitatis humanae deficiens^u, quae fortuna^v cumulaverat, cuncta inhoneste in momento abstulit, quae prospero arridens successu, quondam gloriose attulerat. Mittit ergo ad Arnolfum ex imperatore effectus egenus^w, et desperatis rebus non de imperii dignitate sed de victu cotidiano cogitans, tantum alimentorum copiam ad subsidium vitae praesentis supplex exposcit; dirigit etiam Bernhardum filium, quem ex pellice^x susceperat, cum exeniis^y, eumque eius fidei commendat. Miseranda rerum facies, videre imperatorem opulentissimum non solum fortunae ornamentis destitutum, verum etiam humanae opis egentem. Concessit autem ei^z Arnolfus rex nonnullos fiscos^{aa} in Alamannia, unde ei alimonia praeberetur; ipse vero, compositis in Francia feliciter rebus, in Baioariam revertitur.

Eodem anno^{ab} Witgarius episcopus de Augusta civitate obiit, et Adalbero, nobilis

a) magnae pietatis 6. b) vir magnae 7. c) autisioduro 2. autisioduro 1. autisiodoro 5. (6). abisiodoro 7. autisiodoro 4. 9—12. d) adoni filio 1. 3. e) gozlinus . . gozlini 1. 2. gozelinus . . gozelino 3. f) ab imperatore deest 7. g) aschiricus 4. haschiricus 8. aschirinus 3. h) imperatore magestati 2. imperatoris m. 6. imperatoriae maiestati 9—12. imperator in 7. i) dignum ab imperatore in eodem loco factum est 3. k) alamanniam recessit 5. l) quidem tempore l. 7. m) liutwardum 3. ludwardum 4. liwardum 8—10. liwardum 11. liwardum 12. n) oportebat insereretur 6. o) decore 2. p) ricgardem 4. q) mira dictu 7. 9—12. r) cum ea deest 1. 2. 5. s) femina. ea acto 1. 5. t) monasterium 5. dissidio in Andelam monasterium ancillarum Dei in Albatia 8. u) ultra 5d. v) saltim 7. 9—12. w) saltim vel verba humanitatis 7. x) cibus tamen 1. 3. 5. y) administrabatur illi 6. z) sudoribus et certaminibus 5. aa) ostensione 5. ab) destruens 4. 7. 9—12. b) fortuna deest 7. 9—12. c) egenus ex 5. d) quem de pellice 6. e) xenis 5. f) deest 1—5. g) fiscos cortis regia in 7. h) Eodem anno usque successit deest 4.

80) Moguntini.

generis magnique ingenii ac prudentiae vir, cathedram eius obtinuit, et ei in episcopatu successit.

888.

Anno dominicae incarnationis 888.^b Carolus imperator, tertius huius nominis et dignitatis, obiit pridie⁸¹ Idus Ianuar., sepultusque^c est in Augia^d monasterio. Fuit vero hic^e christianissimus princeps, Deum^f timens, et mandata eius ex toto corde custodiens, ecclesiasticis sanctionibus devotissime parens, in elemosynis largus, orationi et psalmodum melodiis indesinenter deditus, laudibus Dei infatigabiliter intentus, omnem spem et consilium suum divinae dispensationi committens, unde et ei omnia^g felici successu concurrebant in bonum, ita ut omnia regna Francorum, quae praedecessores sui non sine sanguinis effusione cum magno labore acquisierant^h, ipse per facile in brevi temporum spatio sine conflictu, nullo contradicente, possidenda perciperit.ⁱ Quod autem circa finem vitae dignitatibus nudatus bonisque omnibus spoliatus^j est, tentatio fuit, ut credimus, non solum ad purgationem, sed, quod maius est, ad probationem: siquidem hanc, ut ferunt, patientissime toleravit, in adversis sicuti^k in prosperis gratiarum vota persolvens, et ideo coronam vitae, quam repromisit Deus^l diligentibus se, aut iam accepit, aut absque dubio accepturus est. Post cuius mortem regna que eius ditioni paruerant, veluti legitimo destituta haerede, in partes a sua compage resolvuntur, et iam non naturalem dominum praestolantur, sed unumquodque^m de suis visceribus regem sibi creatiⁿ disponit. Quae causa magnos bellorum motus excitavit; non quia principes Francorum deessent, qui nobilitate, fortitudine et sapientia regnis imperare possent, sed quia inter ipsos aequalitas generositatis, dignitatis ac potentiae discordiam augebat^o, nemine tantum caeteros praecellente, ut eius dominio reliqui se submittere dignarentur. Multos enim idoneos principes ad regni gubernacula moderanda Francia genuisset, nisi fortuna eos, aemulatione virtutis, in perniciem mutuum^p armasset.^q

Igitur quaedam pars Italici populi Berengarium^r, filium Everhardi^s, qui ducatum Foroulanorum^t tenebat, regem sibi statuunt, quaedam Widonem^u, filium Lantperti, ducem Spolitanorum^v, aequae regiae dignitate sublimandum decernunt; ex qua dissensionum controversia tanta strages ex utraque parte postmodum facta est, tantusque humanus sanguis effusus, ut iuxta dominicam vocem^w, regnum in seipsum divisum, dissolutionis miseriam pene incurrerit. Ad extremum Wido victor existens, Berengarium regno expulit. Pulsus itaque Arnolfum regem adiit^x, eiusque patrocinia contra hostem exposcit. Quid vero Arnolfus fecerit, qualiter Italiae regnum bis cum exercitu penetraverit^y, suo in loco commemorabitur.

Interea Galliarum populi in unum congregati, cum consensu Arnolphi Odonem^z ducem, filium Rodberti, de quo paulo superius mentionem fecimus, virum strenuum, cui prae caeteris formae pulchritudo et proceritas corporis et virium sapientiaeque magnitudo inerat, regem super se pari consilio et voluntate creant; qui rempublicam viriliter rexit, et contra assiduas depraedationes Nordmannorum indefessus propugnator extitit.

Per idem tempus^{aa} Ruodolfus, filius Chuonradi, nepos Hugonis abbatis de quo supra meminimus, provinciam inter Iurum^{ab} et Alpes Penninas^{ac} occupat, et apud sanctum Mauritium^{ad} adscitis secum quibusdam primoribus^{ae} et nonnullis sacerdotibus, coronam sibi imposuit, regemque se appellari iussit. Post haec mittit legatos per uni-

a) episcopatum 5. b) DCCCLXXXVIII. 2. 10. c) sepultusque in 7. 9-12. d) augia 2. augia insula 3. cod. 45 S. Godeh. da) deest 7. 9-12. e) princeps deum 4. f) omnia usque omnia deest 3. g) in bonum. cum labore acquisierant 7. h) perciperat 7. 9-12. i) bonisque spoliatus 2. k) toleravit in adversis, sicuti 5. l) quam promisit deus 3. m) unusquisque 7. n) creare 9-12. o) augebant 1. 2. 5. p) fortuna nos aemulatione. . . mutua 7. q) berengarium 9-12. r) ennarhardi 5. s) foroulanorum 5. t) guidonem 5. u) lantperti spolitanorum ducis (8). 9-12. v) vocem dominicam 7. 9-12. w) itaque ad ar- 50 nolfum 5. arnolfum adiit 3. x) penetravit 5d. y) suo loco 5. z) ottonem 5. aa) per id tempus 5. ab) iuram 5. b) alpes appenninas 3. c) prioribus 7.

81) legendum obiit die Idus Ianuar. cf. Ann. Fuld. et Necrologium Sangallense. 82) S. Maurice ad Rhodanum in Vallensium pago.

versum regnum Hlotharii, et suasionibus pollicitationibusque episcoporum ac nobilium virorum mentes in sui favorem demulcet. Quod cum nuntiatum esset Arnolfo, illico cum exercitu super eum irruit; ille per artissima itinera fuga dilapsus, in tutissimis rupium locis salutis praesidium quaesivit; omnibus itaque diebus vitae suae Arnolfus et Zuendiboldus, filius eius, eundem Ruodolfum persecuti sunt, nec tamen eum laedere potuerunt, quia, ut supra expressum est, loca inaccessibilia, quae in multis solis hibicibus pervia sunt, insequentium confertas acies procul ab ingressu repellabant.

Eodem anno Nordmanni qui Parisiorum urbem obsidebant, miram et inauditam rem, non solum nostra, sed etiam superiore aetate, fecerunt. Nam cum civitatem inexpugnabilem esse pensassent, omni virtute omnique ingenio laborare coeperunt, quatenus urbe post tergum relicta, classem cum omnibus copiis per Sequanam auram possent evadere, et sic Hionnam fluvium ingredientibus, Burgundiae fines absque obstaculo penetrarent. Civibus autem omni instantia prohibentibus ascensum fluminis, naves per siccum plusquam duorum passuum milibus trahunt, et taliter declinato omni periculo, iterum eas Sequanae fluentis immergunt; et post paululum Sequanam relinquentes, Hionnam ut disposerant, et sub omni celeritate navigantes, Senonis applicuerunt, ibique castris positus, per continuos sex menses eandem urbem obsidione claudunt, totamque pene Burgundiam rapinis, caedibus ac incendiis demoluntur. Sed civibus fortiter repugnantibus, Deo protegente, nequaquam praefatam civitatem capere potuerunt, quanquam omni laborum sudore, omniumque artium et machinamentorum ingenio id multipliciter pertentassent. Inter ipsas vero obsidionum angustias Everhardus, eiusdem loci metropolita, vir totius sanctitatis et sapientiae nitore fulgidus, corporeis vinculis absolutus, ad coelestem patriam transit; in cuius cathedra sublimatus est Waltharius, nepos Waltharii Aurelianensis urbis episcopi, longe inferior praedecessore moribus, religione et philosophiae studio.

889.

Anno dominicae incarnationis 889. gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita quia nec nominata, a Scythicis regnis et a paludibus quas Thanais sua refusione in immensum porrigit, egressa est. Sed priusquam ipsius gentis acta crudelia stilo persequamur, non superfluum videatur, si de Scythiae situ Scytharumque moribus historiographorum dicta sequentes, aliquod commemoremus. Scythia, ut aiunt, in orientem extensa, includitur ab uno latere Ponto, ab altero montibus Riphais, a tergo Asia et Ithasi flumine. Patet autem multum in longitudinem et latitudinem. Hominibus hanc inhabitantibus inter se nulli fines; perraro enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum vel sedes, armenta et pecora semper pascentibus, et per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus coriis imbrium hiemisque causa tectis pro domibus utuntur. Nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecti munimento pecora et armenta alimenta habentibus quid inter silvas superasset, si furari liceret? Aurum et argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt, venationum et piscationum exercitiis inserviunt, lacte et melle vescuntur. Lanae his

a) omnibusque 5. b) tamen laedere 7. 9-12. c) quae solis hibicibus 3. d) quae semitis tantam pervia 6. e) confertas acies 1-3. ea) classe et cum 3. f) sursum possent evadere et sic hionnam deest 1-3. 5. g) trahunt taliter 5c. e. h) iterum classem Sequanae 6. i) immergant post 5c. e. k) relinquentes in en- nam 1. 2. r. in vi viennam 5. l) disposerant intrant 11. 12. m) nequaquam usque quamquam deest 7. n) nequaquam eam obtinuerunt quanquam (8). 9-12. o) Inter ipsas etc. deest 4. p) cathedram 1-3. 5. q) DCCCLXXVIII. 7. 9-12. r) hungarum 2. ungarium 7. ungariorum 9-12. ra) scythis regnis 5c. scythiis regnis 2. s) thanais 5c. e. t) praesequamur 5a. d. u) oriente 1. 2. 4. 5. 7-12. v) induitur 5. w) itasi 8. 11. 12. ethasi 7. x) latitudinem, omnibus hanc 2. 5a. d. y) per multas 5a. d. z) quibus deest 1-5a. d. 6-12. a) carris imbrium 4. a) tecti 9-12. b) hiemis causa pro tectis domibusque 6. c) habent. Aurum 5. quid nisi silva 7. quid praeter silvas 4. quid illis 3. 5. quid eis superasset 8. quid superasset 9-12. d) si figurari liceret aurum 2.

83) Haec igitur post Zuendibaldi obitum scri- cap. 2. 86) itasi lectio codicum Iustini, pro pta sunt. 84) Yonne. 85) Scythia ut aiunt quo Bongars induxit phasi. 87) venationum et usque induuntur desumpta ex Iustino lib. II. piscationum exercitiis inserviunt. Haec desideran-

usus ac vestium ignotus^a, et quamquam continuis frigoribus afficiantur, pellibus tantum ferinis ac murinis induuntur. Imperium⁸⁸ Asiae ter quaesivere, ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti^b aut invicti^c mansere; nec virorum magis quam feminarum virtutibus claruere, quippe cum ipsi Parthos Bactrianosque, feminae autem eorum Amazonum regna condiderint, prorsus ut res gestas virorum mulierumque considerantibus incertum sit, uter apud eos sexus illustrior fuerit.^d Darium, regem Persarum, turpi a Scythia summoerunt^e fuga, Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt, Alexandri Magni ducem Sopiriona^f pari ratione^g cum universis copiis deleverunt; Romanorum audire, non sensere arma. Laboribus et bellis asperi, vires corporum^h immensae. Abundant vero tanta multitudine populorum, ut eos genitale solumⁱ non sufficiat alere. Septemtrionalis⁸⁹ quippe plaga, quanto magis ab aestu solis remota est et nivali frigore gelida, tanto salubrior corporibus hominum et propagandis genibus coaptata; sicut et contra^j omnis meridiana regio, quo solis est fervori vicinior, eo semper morbis abundat, et educandis minus est apta mortalibus: unde fit, ut tantae populorum multitudines arctoo^k sub axe orientur, ut non immerito universa illa regio Thanai tenuis^l usque ad occiduam, licet et propriis loca in ea singula nuncupentur nominibus, generali tamen vocabulo Germania vocitetur.^m Ab hac ergo populoosa Germania saepe innumerabilesⁿ captivorum turmae abductae, meridianis populis pretio distrahuntur^o; multae quoque ex ea, pro eo quod tantos mortalium germinat^p, quantos alere vix sufficit, frequenter gentes egressae sunt, quae nihilominus et 20 partes Asiae, sed maxime sibi contiguam Europam affligerunt. Testantur hoc ubique urbes erutae per totam Illyricum^q Galliamque, sed maxime miserae Italiae^r, quae pene illarum omnium est gentium experta saevitiam.

Ex supradictis igitur locis gens memorata a finitimis sibi populis, qui Pecinaci vocantur^s, a propriis sedibus expulsa est, eo quod numero et virtute praestarent, et 25 genitale, ut praemisimus, rus exuberante multitudine^t non sufficeret ad habitandum. Horum itaque violentia effugati ad exquirendas, quas possent incolere terras, sedesque statuerunt, valedicentes patriae iter arripiunt. Et primo quidem Pannoniorum et Avarum^u solitudines^v pererrantes, venatu ac piscatione^w victum cottidianum quaerunt; deinde Carantanorum, Marahensium ac Vulgarum^x fines crebris incursionum infestationibus irrupunt, perpaucos gladio, multa milia sagittis interimunt, quas tanta arte ex corneis arcibus dirigunt, ut earum ictus vix praecaveri possit. Cominus⁹⁰ enim in acie proeliari, aut obsessas expugnare urbes nesciunt. Pugnant autem^y procurrentibus equis, aut terga dantibus, saepe etiam fugam simulant; nec pugnare diu possunt. Caeterum intolerandi forent, si quantus est impetus, vis tanta et perseverantia esset. Ple- 35 rumque in ipso ardore certaminis proelia deserunt, ac paulo post pugnam ex fuga repetunt, ut cum maxime vicissae te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit. Quorum pugna, quo caeteris genibus inusitata^z, eo et periculosior. Inter horum et Brittonum conflictum hoc unum interest, quod illi missilibus, isti sagittis utuntur. Vivunt non hominum sed beluarum more. Carnibus siquidem^{aa}, ut fama est, crudis⁹¹ vescuntur, sanguinem hibunt, corda hominum quos capiunt particulatim dividentes veluti pro remedio devorant, nulla miseratione flectuntur, nullis pietatis visceribus commoventur. Capillum usque ad cutem ferro caedunt. Equis⁹² omni tempore vectan-

a) lanae usus ac vestium ignari sunt 3. vestimentorum 7. b) inacti 2. 7. c) invisi 5d. d) illustrior sit 2. e) summa moverunt 2. 5d. f) xopyriona 5c. e. g) patri ratione 2. h) corporis 3. 5. i) et contra 5. is) arctos 1. archtos 2. arcti 3. k) thanaitenus deest 7. 9-12. regio a thanai fluvio 5. l) germaniae saepe annumerabitur 5c. e. germaniae saepe innumerabitur 1. 2. 5a. d. germania nominetur 3. germaniae saepe nominetur 4. m) vocabulo northmanniae saepe innumerabiles 7. n) pretio traduntur 5. o) germinant 5a. d. p) illiriam 5. q) misera italia 3. 5. r) pecinati 2. pezinati 5. pecenati 7. pecenaci 8-12. vocabantur 7. s) exuberante multitudine deest 3. t) pannoniorum et aviarum s. 7. u) avarorum solitudinem 5. v) ac spacione 2. 5a. d. 9-12. w) bulgarum 4. 5. 7. 8. x) pugnant aut 2. y) inusitator 3-6. z) siquidem deest 2. 5. aa) Equis omni tempore vectantur deest in codicibus aequae ac editionibus omnibus; codex 1. habet capillum usque ad cutem tari ac colloqui solent; 2. capillum usque ad vitam tari ac colloqui; 3. caballos supra modum tempari solent; de 6. nihil prolatum, ideo cum 5. 7. 9. 10. 11. 12. legere censendus est capillum usque ad cutem ferro caedunt, super illos ire meditari, consistere ac colloqui solent; 4. capillos usque ad verticem ferro caedunt. Super illos ire consistere metari ac colloqui solent; 8. demum capillum usque ad cutem ferro caedunt, super equos ire, consistere, colloqui et meditari

tur in Iustino. 88) Imperium Asiae usque corporum immensae ex Iustino lib. II. c. 3. 89) Septentrionalis usque experta saevitiam ex Pauli

Diac. hist. Langob. lib. I. cap. 1. 90) Cominus usque subeundem sit ex Iustini lib. XLII. c. 2. 91) Equis usque solent ex Iustini lib. XLII. c. 3.

tur; super illos ire, meditari, consistere ac colloqui solent. Liberos⁹² ac servos suos equitare et sagittare magna industria docent. Ingenia⁹³ illis tumida, seditiosa, fraudulenta, praecocia. Quippe eandem ferocitatem feminis quam viris adsignant, semper in externos aut in domesticos motus inquieti, natura taciti, ad faciendum quam ad dicendum promptiores.⁹⁴ Huius igitur nefandissimae gentis crudelitate non solum memoratae regiones, verum etiam Italiae regnum ex permaxima parte devastatum est.

Eodem anno Nordmanni a Senonica urbe recedentes, denuo Parisius cum omnibus copiis devenerunt. Et cum illis descensus⁹⁵ fluminis a civibus omnino inhiberetur, rursus castra ponunt, civitatem totis viribus impugnant, sed, Deo opem ferente, nihil praevalet. Transactis paucis diebus, iterum Sequanam cum classe ascendunt, et Matronam fluvium ingredienti, Trecae civitatem incendio cremant, et usque Virdunensem⁹⁶ ac Tullensem urbes cuncta circumquaque depopulantur.⁹⁷

His⁹⁸ etiam diebus Liudpertus, Magontiae urbis praesul, rebus⁹⁹ humanis sublatus est, in cuius loco subrogatus est Sunzo¹⁰⁰, vir religiosus ac simplex, sacris litteris sufficienter imbutus, qui in Vulda¹⁰¹ monasterio sub regimine abbatis ab ineunte aetate nutritus et conversatus¹⁰² fuerat, annitente¹⁰³ Boppone¹⁰⁴ Thuringorum duce, et Arnolfo rege annuente.

890.

Anno dominicae incarnationis 890. Arnolfus rex concessit Zuendiboldo¹⁰⁵, Marahensium Sclavorum regi, ducatum Behemensium, qui hactenus principem suae cognitionis ac gentis super se habuerant, Francorumque regibus fidelitatem promissam inviolato foedere conservaverant¹⁰⁶, eo quod illi, antequam in regni fastigio sublimaretur, familiaritatis gratia fuerit connexus: denique filium eius, quem ex pellice susceperat, a sacro fonte levavit, eumque ex nomine suo Zuendibold appellari fecit. Quae res non modicum discordiarum et defectionis praebuit incitamentum. Nam et Behemi¹⁰⁷ a fidelitate diutius custodita recesserunt, et Zuendibold ex adiectione alterius regni vires non parvas sibi accessisse sentiens, fastu superbiae inflatus, contra Arnolfum rebellavit. Quod cum cognovisset Arnolfus, cum exercitu regnum Marahensium ingressus, cuncta quae extra urbes reperit, solotenus demolitus est. Ad ultimum cum¹⁰⁸ et caeterae fructiferae arbores radicitus exciderentur, Zuendibold pacem poposcit¹⁰⁹, et dato filio obside, hanc¹¹⁰ sero promeruit.

Per idem¹¹¹ tempus Nordmanni a Matrona fluvio exeuntes, Parisius revertuntur, et quia omnimodis¹¹² descensus fluminis per pontem¹¹³ prohibebatur, tertio castra locant, et iterato certamine praedictam urbem impugnant. Sed civibus, qui continuis operum¹¹⁴ ac vigiliarum laboribus induruerant, et assiduis bellorum conflictibus exercitati erant, audaciter¹¹⁵ reluctantibus, Nordmanni, desperatis rebus, naves per terram cum magno sudore trahunt, et sic alveum repetentes, Britanniae finibus classem traiciunt. Quoddam ca-

solent. Quam annalista Saxonis lectionem, quae levissima mutatione testui medelam adferre videtur, quominus recipiam, obstat, quod Reginonis verba ab annalista non ita sincera exscribi, sed plerumque contrahi immutarive soleant. Cum igitur et vox illos in integra Iustini sententia reperiat, ac non unum vocabulum corruptum sed plura hoc loco excidisse codicum discrepantia ostendat, ex ipso Iustino remedium petii. Nec tamen, Reginonis in adoptandis aliorum verbis consilium spectans, integram Iustini sententiam recipiendam censui, quae enim voces „Equi omni tempore vectantur“ excipiunt „illis bella illis convivia, illis publica ac privata officia obeant“ an in Ungaros quoque quadrarent, valde dubitabam. Ceterum Iustini editiones non meditari sed mercari habent, cui codicis 4. (Ann. Mettensium) metari proxime accedit; meditari autem genuinam et Iustini et Reginonis lectionem esse, ipse sententiarum nexus satis superque evincit. a) equitare ac 1-3. 5. 6? 7. b) praeiores 1. 5. 6? c) decursus 1-3. 5. d) virdensem 5. virdunensem 2. e) depopulantes 2. 5. f) His etiam diebus etc. deest 4. g) praesul e rebus 1-3. 5. h) sinzo 7. i) suff. instructus 1-3. 5. k) in fulda 1. 3. 5. 8-12. l) conversatus est 5. m) fuerat annitente deest 1-3. 5. 8-12. n) boppone 2. hobbpone 1. poppone 3. 6. hoppone 7. poppone 5. 8-12. o) DCCCXI. 7. p) zuendibolch 1. zundeboldus, zundibolch, zundibohlo 2. ceudebolt 3. zundebolch, zundeboldus 5. zuendiboldus, zuendibolche 7. zuentibolh, zuentibolcus 4. zuendibolh, zuendibolo 8. zundebolch, zundibolch, zuendibolch 9-12. q) conservaverunt 5a. d. r) behemi 2. 4. 7-12. behemi 2. behemani 3. bohemi 8-12. s) ultimum ne caeterae 5. ultimum et caeterae 1. 2. 9-12. ultimum tunc et c. 7. ultimum et c. f. a. cum radicitus 6. t) pacem pocit 6. u) hanc pacem 5. v) id 6. w) omnimodus 1. 3. 5. x) per pontem deest 3. y) civibus, continuis enim operum 5. z) audacter 7-12.

92) Liberos usque docent ibid. cap. 2. 93) Ingenia tamen legitur: „quippe violentiam viris, mansuetudinem mulieribus adsignant.“ —

stellum in Constantiensi⁹⁴ territorio, quod ad sanctum Loth⁹⁵ dicebatur, obsident, et accessum ad fontem aquae ex toto prohibentes, oppidanis siti arescentibus, fit deditio, eo pacto, ut vita tantum concessa, caetera tollerent. Illis a munitione progressis, gens perfida fidem et promissa data prophanat⁹⁶, omnesque absque respectu iugulat; inter quos episcopum Constantiensis ecclesiae interimunt.

Erat tunc temporis inter Alanum et Iudicheil, duces⁹⁷ Brittonum, non parva de partitione regni dissensionum controversia. In hoc ergo schismate⁹⁸ et divisione, non tantum terrarum quantum mentium⁹⁹, pagani Brittones reperientes, super eos fiducialiter irruunt. Illi, dum privatim singulorum, non commune universorum¹⁰⁰ bellum ducunt, et auxilium ferre alter alteri recusat, quasi victoria unius non omnium foret, graviter ab hoste laeduntur; caeduntur passim, et usque ad Blavittam¹⁰¹ fluvium omnis eorum possessio diripitur. Tunc primum intelligentes, quantam sibi perniciem, quantas adversariis vires discordia administraret¹⁰² per internuntios se invicem confirmant, tempus et locum eundi indicunt¹⁰³, bellumque communibus viribus construunt. Itaque Iudicheil qui erat adolescentior, cupiens gloriam nominis sui¹⁰⁴ exaltare, non expectato Alano cum sociis, proelium conserit, multa milia hostium caedit, reliquos in quendum vicum fugere compulit. Quos cum ultra quam oporteret improvide peraequeretur¹⁰⁵, ab ipsis extinguitur, ignarus quia vincere¹⁰⁶ bonum¹⁰⁷ est, supervincere non est; periculosa est enim desperatio. Post haec Alanus, coadunata omni Britannia, tale votum vovit, ut, si adversarios per divinam virtutem posset superare, decimam partem omnium honorum suorum Deo et sancto Petro Romam destinaret. Omnibus autem Brittonibus idem votum spondentibus, ad pugnam procedit, et commisso proelio tanta strage hostes fudit¹⁰⁸, ut vix quadringenti viri ex quindecim¹⁰⁹ milibus ad classem repedarent.¹¹⁰

Hac¹¹¹ tempestate sanctissimo et in divinis humanisque rebus prudentissimo Williberto episcopo ab hac luce subtracto, Herimannus¹¹², venerabilis vir, per electionem cleri ac¹¹³ plebis ecclesiae Coloniensi praeficitur. Circa haec etiam¹¹⁴ tempora Salomon¹¹⁵, Constantiensis ecclesiae antistes, recessit a seculo; in cuius loco successit Salomon, qui hac aetate abbatiam sancti Galli tenebat, vir non solum nobilitate, verum etiam prudentiae ac sapientiae virtutibus insignitus, qui praefatae urbis tertius eius¹¹⁶ nominis dignoscitur esse pontifex.

891.

Anno dominicae incarnationis 891.¹¹⁷ Nordmanni duobus continuis proeliis in Britannia graviter attriti, in regnum Hlotharii classem transferunt, et castris metatis¹¹⁸, praedas exercent. Contra quos Arnolfus rex exercitum dirigit, iubetque super Mosam tentoria figere, transitumque fluminis hostibus prohibere. Sed antequam exercitus in unum colligeretur ad condictum locum iuxta castrum Traiectense¹¹⁹, Nordmanni superiora tenentes, circa Leodium Mosam transierunt, et hostilem expeditionem a tergo relinquentes, in sylvis et paludibus Aquis palatio contiguus disperguntur; obvios quosque perimunt, plurima¹²⁰ plaustra et vehicula, in quibus alimenta exercitui deferebantur, capiunt. Quae fama cum ad exercitum pervenisset, qui iam ipso die nativitatis sancti Iohannis baptistae pene¹²¹ in unum convenerat¹²², non tam tremor quam stupor mentes omnium occupavit. Principes vero¹²³ concione convocata, non tam de periculo quam de re dubia consulunt, incerti utrum¹²⁴ Ribuariorum¹²⁵ fines intrantes Coloniā tenderent, aut¹²⁶ per Prumiam transeuntes Treveris¹²⁷ dirigerent gressum¹²⁸, vel certe congregatam adversum se multitudinem¹²⁹ pertimescentes, transvadata Mosa ad classem¹³⁰

.) constantinensi... constantinensis 7. 9-12. a) violat 7-12. b) ducibus 2. 5a. d. c) scismate 7. 9-12. d) montium 5c. e. e) commune omnium d. b. 7. 9-12. f) usque blavillam 1. blavitam 3. 5. blavertam 7. g) administraretur 5a. d. h) locum ei indicunt 5. i) sui nominis 7. 9-12. k) ignarus cui vincere 5. l) supervincere bonum non 5. m) effudit 4. 5. n) ex XII. 3. 7. 9-12. o) hac tempestate... pontifex deest 4. p) hermannus 1. 5. q) cleri ac deest 7. r) stiam deest 5. s) salomon 3. t) eiusdem 7. 9-12. huius 2. 5. u) DCCCXC. 50 2. 9. 11. 12. v) castra metati 5. 6. 7. 9-12. w) plurima deest 4. 5. x) pene deest 5. bene 7. y) convenerant 1. 5. 7. 9-12. z) vero deest 1. 2. a) ribuariorum 7. a) ut 4. 5a. d. b) treveros 5. treverim 7. 8. 9. 10. 12. prumia 2. c) gressum dirigerent 7-12. d) congregata... multitudine 1. 2. 3. 4. 5. 11.

94) Coutance. 95) Saint Lo. 96) Blavet, in cuius ostio Port-Louis et L'Orient. 97) Mastricht. 98) incerti utrum (scil. Nordmanni) Ribuariorum etc.

festinarent. Inter haec nox superveniens, conventum solvit. Postera die cum auroa radios suae lucis repraesentaret^a, omnes armantur, et levatis vexillis per descensum fluminis^b expediti^c ad pugnam gradiuntur.^d Cumque torrentem qui Gulia^e dicitur transissent, acies pariter substituerunt; dehinc deliberant, ne omnis exercitus incassum fatigaretur, quod^f unusquisque procerum duodecim ex suis mitteret, qui in unum agmen redacti hostes investigarent. Haec sermocinantibus subito^g apparuerunt speculatores Nordmannorum. Quos cum omnis multitudo, inconsultis ducibus, confuso ordine insequeretur, peditum turmas in quadam villula^h offenditⁱ, qui in unum conglobati, facile sparsim supervenientes repellunt, atque retrorsum redire cogunt. Deinde perstreptentibus secundum morem pharetris, clamor in coelum tollitur, pugna committitur. Equites Nordmannorum, audito clamore, summa cum festinatione advolant, et ingravato^k proelio christianorum exercitus, peccatis facientibus, heu prohi dolor! terga vertit. In quo proelio episcopus Magontiacae^l urbis, Sunzo, et Arnolfus comes occubuerunt, nec non innumera multitudo nobilium virorum. Nordmanni, patrata victoria, castra divitiis omnibus^m referta invadunt, et trucidatis quos in bello ceperant, onerati praeda ad classem revertuntur. Fuit vero haec caedes facta 6. Kalendas Iulii.ⁿ

Dum haec aguntur, Arnolfus rex in Baioariorum extremitatibus morabatur, insolentiam Sclavorum reprimens; cui cum nuntiata esset suorum strages hostiumque victoria, primo pro amissis fidelibus nimium tristatur^o, et querelam cum gemitu deponit, quod Franci, eotenus^p invicti, adversariis terga darent: deinde indignitatem rei animoso in pectore versans^q, in hostem accenditur, et congregato ex orientalibus regnis exercitu, mox Rheno transmissio, circa litora Mosae castra statuit. Interiectis diebus Nordmanni ex superiori pugna elati, cum omni virtute ad depraedandum proficiscuntur; contra quos rex cum expeditis ad pugnam procedit. Illi cernentes acies appropinquare, super fluvium qui Thilia^r dicitur, ligno et terrae congerie more solito se communiunt, et cachinnis et exprobrationibus agmina lacessunt, ingeminantes cum insultatione et derisu, ut memorarentur Guliae, turpisque fugae, caedisque patratae, post modicum similia passuri. Rex felle commotus, exercitum iubet descendere, et pedestri congressione cum adversariis decertare.^s Qui dicto citius ab equis desilientes, clamore exhortationis dato, praesidium inimicorum irrumpunt, et Deo vires coelitus administrante, eos usque ad internicionem^t ferro caedunt, terraeque prosternunt, ita ut ex innumerabili multitudine vix residuus esset, qui ad classem adversum nuntium reportaret. Rebus feliciter gestis, Arnolfus in Baioariam revertitur.

Eodem^u anno Hatto^v, venerabilis abba, in Magontiacensi ecclesia metropolitanus^w consecratur, qui hactenus in Augia monasterio multorum pater extiterat^x monachorum.

892.

Anno dominicae incarnationis 892. mense Februario, Nordmanni qui ad naves remanserant, Mosam transeuntes Ribuariorum pagum ingressi sunt, et^y secundum crudelitatem sibi ingenitam cuncta devorantes, pervenerunt usque Bunnam.^z Inde digressi, occupaverunt quandam villam quae Landulfesdorf^{aa} nominatur^{ab}, ubi occurrit eis exercitus christianorum, sed nihil dignum quod^{ac} virtuti adscribatur egit. Nocte superveniente, recesserunt Nordmanni a iamdicta villa, et formidantes hostilem impetum, nequaquam ausi sunt se committere planioribus atque campestribus^{ad} locis, sed

a) aurora illucesceret 7. 9-12. b) fluminis ex spe 6. c) expediti deest 1-5. 8. d) pugnam procedunt 7-12. e) gulid 5. iugila 3. f) fatigaretur ut u. 2. 6. 8. fat. sed u. 7. 9-12. g) subito deest 7-12. h) quandam villulam 1. 2. quandam villam 3. i) insequeretur . . offendunt 5. k) et gravato 7. 9-12. l) magontiae 5. magontinae 7. m) omnibus divitiis 1. 2. n) VII° Kal. 7-12. o) contristatur 7-12. p) eatenus 1. 3. 4. 5. q) rei animo versans 7-12. r) decertari 2. 4. 5a. d. 9-12. s) internicionem irrumpunt 6. t) Eodem . . monachorum deest 4. u) hattho 2. atho 7. hattho 9. attho 10. v) metropolitana 2. 9-12. w) extitit 5. 7. 9-12. x) DCCCXCI. 10. y) ingressi et u. 5. z) bonnam 5. usque ad bunnam 7. 9-12. aa) landulfesdorff 1. landulfestorph 2. landulfesdorf 7. landulfestorph 4. landulfestorp 8. landulfesdorf 9. 11. 12. landofesdorf 10. landulfesdorff 5. ab) dicitur 5. ac) quid virtuti 5d. ad) planioribus et camp. 7-12. pl. vel camp. 8.

99) prope Marsnam Mosam influit, *die Geule*. pam esse putat. (Hist. Trevir. I. p. 220 a.)
1) Dyle. 2) Honthemius hodiernum Leudes- sed ex loco nostro in sinistra ripa quaerendum crediderim.

silvas semper tenentes, exercitum vero a laeva post tergum relinquentes, quanta poterant velocitate ad Prumiam^a monasterium aciem dirigebant, ipsisque iam iamque^a irruentibus, abba et congregatio fratrum^a vix fuga dilapsi sunt. At Nordmanni monasterium ingressi, omnia depopulati sunt, et quosdam ex monachis interficientes, plurimamque familiam trucidantes, reliquos captivos duxerunt.^b Inde exeuntes Arduennam^c intrant, ubi quoddam castrum in quodam praeminenti monte noviter constructum, in quod^d innumera multitudo vulgi confugerat, adgrediuntur et absque mora expugnant; interfectisque^e omnibus, cum ingenti praeda ad classem redeunt, oneratisque navibus cum omnibus copiis transmarinas repetunt regiones.

Per^f idem^f tempus Farabertus, abba Prumiensis coenobii, curam pastorem suam^g sponte per concessum regis deposuit, et ego, quamvis indignus, secundum regularem auctoritatem per electionem fratrum in regimine successi; in quo tamen^h non diutius immoratus, aemulis agentibus, Richarium, fratrem Gerhardi etⁱ Mathfridiⁱ, invidiosum mei negotii successorem sustinui. Obsecro^k autem, ne lectori onerosum videatur, si rem ab origine repetam, et qualiter huiusmodi negotium ad effectum perductum^l fuerit, simplici sermone pandam. Absurdum enim videtur, ut qui aliorum^m actiones et rerum gestarum causas explanare proposui, negotium quod ad me pertinet, silentio praetermittamⁿ,

(Multa deunt.)

20

praesertim poplitibus^o veniam posco lectori^o, eo quod verborum in hac relatione, ultra quam decuit, extiti. Necessitas enim compulit^p, ut non solum facta, sed etiam dicta in ordine^q ponerem, propter invidentium et adversantium calumniosam querelam.

Haec de retroactis causis transcurisq; temporibus ex multis pauca commemorasse sufficiat. Nam de modernis temporibus idcirco reticere disposuimus, quia si^r veritatem rerum gestarum ad liquidum stylo executi fuerimus, proculdubio odium et offensam^s quorundam, qui adhuc superstites sunt, incurremus; si autem a veritate recedentes aliter quam causa se habeat scripserimus, nihilominus adulationis et mendacii notam incurremus, quia omnibus pene res cognita est. Posteris ergo hoc latius^t explanandum relinquimus; sed ne haec per omnia intacta praeteriisse culpemur^u, res^v tantum gestas ex parte summatim annotare curabimus.

Igitur anno supra memorato, mense Iulii, Waltgarius^w comes, nepos^x Odonis^x regis, filius scilicet avunculi eius Adalhelmi^y, adversus eundem regem cum consilio quorundam rebellionis arma levavit, et Lugdunum Clavatum ingressus^z, omni annisu regiae potestati contraire nititur. Quod cum Odo^a cognovisset, civitatem obsidione^b cinxit, quam absque mora in deditionem recepit. Deinde omnibus primoribus qui tunc ibi aderant, adiudicantibus, eundem Waltgarium^b decollari iussit, eo quod in conventu publico contra regem et dominum suum gladium evaginasset. Post haec in Aquitaniam proficiscitur contra Ramnulfum^c et fratrem eius Gozbertum^d, et Ebulonem^e abbatem de sancto Dionysio, et alios nonnullos qui eius imperiis obtemperare renebant, ut eorum insolentiam reprimeret.

Item eodem anno mense Augusto, 5. Kalendas^f Septembris^f Megingaudus^g comes, nepos supradicti Odonis regis, dolo interfectus est ab Alberico^h et sociis eius in mo-

) promissae 2. 3. 4. a) iamque deest 5. b) abduxerunt 4. 5. c) in quo 1-5. d) interfectis 1. 2. 5. 9-12. e) per idem usque annotare curabimus deest 4. f) per id. 5. g) in quo tamen usque sustinui deest 1. 2. 3. (4). 45. h) gerardi et mathfridi 7. gerardi et mathfridi 10. gerardi et deest 9. 12. gerardi deest 11. geuchardi 8. i) mathfridi 5c. e. 8. k) obsecro usque calumniosam querelam deest 7-12. l) quia aliorum 1. 3. 5. m) praetermittam. Post hanc vocem totam de Reginonis electione et depositione narrationem excidisse, praeterita decuit, extiti, compulsi, ponerem, in sententia eam excipiente usurpata clare indicant. n) poplite flexo 3. o) lectoris 1. 5. q) enim exigit 5c. e. com . . . . . 2. compulsi deest 5c. d. r) ordinis dicam 2. 5. s) of- 50 fensam incurremus q. 7. 9-12. t) latius hoc 7. 9-12. u) praeteriisse videamur vel culpemur 7. praeteriisse videamur 9-12. v) waltharius 5. w) ottonis 5. x) nepos ruodolphi regis 7. 9-12. y) adalhelmi 2. z) lugdunum tum ingressus 5. a) omni nisu regionis arma levavit et lugdunum clavatum ingressus omni nisu regiae 7. a) cum oyo 7. b) walgarius 5. c) ramnolfum 2. 5. 12. arnulfum al. ranulfum 7. d) gozbertum ebulonem 5c. e. e) ebulonem 9-12. f) augusto 5. kal. deest 2. 5. g) 5. kal. septemb. deest 6. h) me- 55 gingaudus 5. i) albrico 2.

nasterio sancti Xysti quod vocatur Rotila^a; cuius corpus^b Treverim deportatum, apud sanctum Maximinum est sepultum.

Per idem tempus Arnt^c, Wirziburgensis ecclesiae venerabilis episcopus, hortatu et suasione Popponis, Thuringorum ducis, ad pugnam contra Sclavos profectus, in ea^d pugna occiditur; cuius cathedram Ruodolfus^d, licet nobilis stultissimus tamen, frater scilicet^e Chuonradi et Gebehardi comitum obtinuit, et ei in episcopatu successit.

Arnolfus Zuendiboldo filio honores Megingaudi^f comitis ex parte largitur.

Boppo^g, dux Thuringorum^h, dignitatibus exspoliatur, et ducatus quem tenueratⁱ Chuonrado commendatur, quem paucis tempore tenuit, et sua sponte^j eum reddidit. Deinde Burchardo^k comiti committitur, qui hunc^l hactenus strenue^m gubernat.

Odone rege in Aquitania commorante, Francorum principes ex permaximaⁿ parte ab eo deficiunt, et agentibus Folcone^o episcopo^p, Heriberto^q et Pippino comitibus, in Remorum civitate Carolus filius Hludowici, ex Adalheide^r regina, ut supra memi-^s nimus, natus, in regnum elevatur.^s

893.

Anno dominicae incarnationis 893. Arnolfus Baioaria^a egressus Franconofurt venit, et Rhenum transiens, civitates quae in regno Hlotharii sunt ex maxima parte circumvixit, in quo itinere ingentia dona illi ab episcopis oblata sunt.

Odo, compositis rebus in Aquitania, in Franciam revertitur, et cum Ruodberto^b fratre Carolum fugat, defectoresque^c persequitur.

Ebulo, abba de sancto Dionysio, cum quoddam castrum in Aquitania situm ardentius expugnaret, ictu lapidis periit; monasterium sancti Dionysii Odo ad suum servitium revocat.

Carolus vires Odonis ferre non valens, patrocinia Arnolphi supplex exposcit. Aestivo^d siquidem^e tempore iamdictus rex conventum publicum Wormatia^f civitate celebravit, ubi Carolus venit, et Arnolfum^g magnis^h muneribus sibi conciliat, regnumque quod usurpaverat, ex eius manu percepit. Iussum est etiamⁱ, ut episcopi et comites qui circa Mosam residebant, illi auxilium ferrent, et eum in regnum inducentes, in sede regia inthronizarent. Sed neutrum horum illi quicquam profuit. Denique Odo^j rex hoc^k audiens, cum exercitu super ripam Axani^l fluminis sedit, et copias Arnolphi intrare in regnum^m nullatenus permisit. Duces regis, cernentes Odonem viriliter paratum esse ad pugnamⁿ, ab eo declinaverunt^o, et ad propria reversi sunt. Carolus autem^p in Burgundiam secessit, et Odone Parisius revertente, rursus regni fines^q occupat, Odonis fideles insectatur; sicque alternatim^r ex utraque parte multi pereunt, 35 ingens malitia, innumerabiles rapinae et assiduae praedae fiunt.

894.

Anno dominicae incarnationis 894. Arnolfus cum valido exercitu Langobardorum terminos intravit, et circa purificationem sanctae Mariae castrum quod nuncupatur

a) sotila 1. 2. 5. rottila 7—12. b) cuius corpus usque sepultum deest 1—4. c) arn 7—12. arnt etc. usque successit in cod. 8. ad annum 889. referuntur d) rodulfus cod. Fms. e) licet n. st. tamen deest 1—4. 6. scilicet deest 40 1—6. Chuonradi comitis 1—4. 6. f) megihardi comitis 7. 9—12. g) poppo 3. 5. 7—12. popo 4. h) dur-
ringorum saepius 7. i) tenuit quia sponte sua 9—12. k) burkardo 11. 12. l) qui cum 5. 6? 7—12.
m) qui cum aliquandiu strenue 8. n) ex maxima 3. 7. o) falcone 5. p) archiepiscopo 2. 4. 5. 7—12.
q) heriperto 7. r) adelheide 5. s) baibarum 5. t) rodeberto 5. u) defectores 2. 4. 5a. d. v) siquidem
deest 1. 2. 6. w) wormatiae 5c. e. x) arnolfum multis sibi muneribus 7. 9—12. y) multis 8. z) iussum
45 est enim etiam 1. 2. a) praefuit 2. a) hoc deest 5. b) arnolphi regnum intrare 7. 9—12. c) ad pugnam esse
paratum 7. 9—12. d) declinarunt 1. e) autem deest 2. 3. f) fines regni 1. 2. g) et sic alternatim 2.
h) DCCCXCIII. 9—12.

3) videtur esse Retel ad Mosellam; Browerus enim Ann. Trev. II. n. 28. ad Mosellae ripam proxime Sircium (Siereck) situm dicit. 4) Heribertus et Pippinus nepotes Bernardi, regis Italiae, fuerunt. 5) Carolus rex coronatus est die 28. mensis Ianuarii anni 893. Non advertit Regino auctorem a quo haec exscripsit (?) annum inchoare a paschate. Bouquet. 6) Aisne, alias Axona vocata.

Pergamum, armis cepit, et Ambrosium, comitem ipsius civitatis, laqueo ante portam ipsius urbis^a in quadam arbore suspendit; unde tantus timor super reliquas civitates cecidit, ut nullus auderet contradicere, sed omnes obviam procederent venienti. Pervenit autem usque Placentiam, inde conversus^b per Alpes Penninas, Galliam intravit, et ad sanctum Mauritium venit.^c Rodulfum^d quem quaerebat, nocere non potuit, quia montana conscendens in tutissimis locis se^e absconderat. Regionem inter Iurum^f et montem Iovis exercitus graviter attrivit.

Post haec^g Wormatiam venit, ibique^h placitum tenuit, volens Zuendibold, filium suumⁱ, regno Hlotharii praeficere; sed minime optimates praedicti regni ea vice assensum praebuerunt.

Soluto conventu, cum ad Lorasham^k isdem princeps venisset, Hludowico filio Bosonis, matre Hirmingarde^l interveniente, quasdam civitates cum adjacentibus pagis, quas Rodulfus tenebat, dedit; sed et hoc ei in vacuum cessit, quia eas nullo modo de potestate Rodulfi eripere praevaluit.

Eodem anno Wido, qui Italiam regebat et imperatoris tenebat nomen, moritur. Lambertus^m, filius eiusⁿ, regnum obtinuit, et Romam veniens, dyadema imperii a praesule sedis apostolicae sibi imponi^o fecit.

Per idem tempus Hildegardis, filia Hludowici regis, fratris Carlomanni et Caroli, a quibusdam ad^p Arnolfum accusata, regis possessionibus privatur, et privata in exilium destinatur, in monasterio puellarum quod Chemissem^q dicitur; sed non multum post tempus^r in gratiam rediit^s, et sua ex maiori parte recepit.^t

Circa haec etiam tempora Zuendibold, rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum; cuius regnum filii^u eius pauco tempore infeliciter tenuerunt, Ungaris^v omnia usque ad solum depopulantibus.

895.

Anno dominicae incarnationis 895. synodus magna celebrata est apud Triburias contra plerosque seculares, qui auctoritatem episcopalem imminuere tentabant; ubi viginti sex^w episcopi cum abbatibus monasteriorum residentes, plurima decreta super statum sanctae ecclesiae scripto roboraverunt.

Post haec Arnolfus Wormatiam venit, ibique optimatibus ex omnibus regnis suae^x ditioni subditis sibi occurrentibus, conventum publicum celebravit; in quo conventu omnibus assentientibus atque collaudantibus Zuendibold filium regno Hlotharii praefecit.

In eodem placito Odo^y rex cum magnis muneribus ad Arnolfum venit, a quo honorifice susceptus est, omnibusque impetratis pro quibus venerat, cum in regnum reverteretur, Folconem^z episcopum et Adalungum^{aa} comitem sui mansionarii^{ab} ad Arnolfum cum xeniiis^{ac} a Carolo missis venientes in media via offenderunt, super quos cum clamore impetum faciunt. Episcopus fuga dilabatur^{ad}, Adalungus mortali vulnere sauciatur, sarcinae diripiuntur: praedictus comes in Trigorio^{ae} in villa quae dicitur^{af} Belthomus^{ag}, sepelitur.

Eodem anno Zuendibold, collecto inmenso exercitu, cupiens amplificare terminos regni sui, quasi Carolo adversus Odonem auxilium laturus, Lugdunum Clavatum^{ah} venit, et civitatem obsidione cinxit; sed minime eam capere potuit, quamvis multis diebus summis viribus certatim dimicatum esset. Audiens autem Odonem cum exercitu^{ai}

a) civitatis ante portam urbis 7. (8). 9-12. b) conversus est 1. 5. c) et sanctum usque m. pervenit 1-3. 5. d) rodulfo 3. 5. 6? e) se locis 7. 9-12. f) iuram 1? 3? 5. 6? g) haec deest 5. h) ibi 2. 6. ubi 4. i) suum deest 1. 2. 4. 6. k) lorasham 3. lauresham 7. lauresheim 8-12. l) irmingarde 7. 9-12. m) lampertus 5a. c. e. lambertus 5d. n) eiusdem 7. o) apostolicae ei imponi 5. p) apud 3. coram arnolfo 1. 5c. e. q) cremisse 8. r) temporis 1. 5. s) redit 2. t) coepit 2. 5a. d. u) ungarie 3. 7. v) viginti tres 45 9-12. w) suae regnis 7. 9-12. x) udo 7. y) fulconem 1. falconem 5d. z) adalungum 3. aa) xeniiis 1-5. arnolfum xeniiis 5. ab) elabatur 5d. (8). ac) in territorio 3. ad) belthomus 5. beltonius 5. belthomus 2. beltolmus 8. ad) lugdunum depraedatum venit 5.

7) est Chiemsee; cf. Ann. Fuld. a. 895. 8) qui mansionem principi parabant. cf. Hincmarum de Ordine palatii. cap. 23. 9) est pagus Tre-chirgowe, ad sinistram Rheni ripam a Bacharaco usque ad Confluentes. Delineationem eius 50 in V. Cl. Guntheri Cod. dipl. Rheno-Mosellano

advenire, qui ea tempestate in Aquitania morabatur, cum omnibus copiis recessit, et in proprio regno^a se recepit. Ea tempestate Ludelmus^b venerabilis vir, in Tulensi ecclesia a metropolitano Rathbodo^{c, d} ac suis suffraganeis episcopus consecratur.

896.

Anno dominicae incarnationis 896. Arnolfus secundo Italiam ingressus, Romam^e venit, et urbem Romanam cum consensu summi pontificis armis cepit. Quod retro ante^f seculis ideo inauditum, quia non factum fuit, excepto quod Galli Senones cum Brennone duce multo ante nativitatem Christi tempore semel fecerunt. Mater Lanberti, quae ad praesidium a filio^g relicta fuerat, cum suis latenter aufugit. Arnolfus civitatem ingressus, a Formoso, apostolicae sedis praesule, cum magno^h honore susceptusⁱ est, et ante confessionem sancti Petri coronatus, imperator creatur.^j

Inde revertens paralisi morbo gravatur, ex qua infirmitate diu languescit. Eodem^k anno Lanbertus, filius Widonis, de quo superius paulo^l mentionem fecimus, vita decedit, et Hludowicus, filius Bosonis, a Langobardis invitatus, a Provincia egressus Italiam intrat.

Per idem tempus circa festivitatem sancti Andreae Albericus^m comes, qui Megingaudumⁿ occiderat, a Stephano, fratre Walonis, interficitur.

897.

Anno dominicae incarnationis 897. Stephanus, Odacar^o, Gerardus^p et Matfridus comites honores et dignitates quas a rege^q acceperant, perdunt. Zuendibold Treveris cum exercitu venit^r, terram^s quam praefati tenuerant, inter suos dividit^t, monasterium ad Horrea^u et monasterium sancti Petri, quod Mettis situm est, sibi reservans.

Post haec patrem super uxore quam accipere desiderabat, per legatos consulit. Eius hortatu^v ad Ottonem comitem^w missum dirigit, cuius filiam^x, nomine Odam, in coniugium exposcit. Ille petitionibus eius gratanter^y assensum praebuit, eique filiam tradidit, quam post pascha celebratis nuptiis sibi in matrimonium sociavit. Eodem anno Arnolfus Wormatiam venit, ibique placitum tenuit, ubi ad eius colloquium Zuendibold occurrit, et interventu imperatoris Stephanus, Gerhardus et Matfridus cum filio reconciliantur.

Ea^z tempestate inter Rodulfum, episcopum Wirzburgensem, et filios Heinrici ducis, Adalbertum^{aa}, Adalhardum et Heiricum, magna discordiarum lis et implacabilis odiorum controversia ex parvis^{ab} minimisque rebus oritur, et velut ex permodica scintilla ingens incendium excitatur, ita de die in diem succrescens, in immensum^{ac} dilatatur. Et dum de nobilitate carnis, de parentum numerosa multitudine, de magnitudine terrenae potestatis, ultra quam decet^{ad} se extollunt, in mutuis caedibus prorumpunt, innumerabiles ex utraque parte gladio pereunt, truncationes manuum ac pedum fiunt; regiones illis subiectae rapinis et incendiis solotenus devastantur.

898.

Anno dominicae incarnationis 898. Odo rex aegritudine pulsatur, et mense la-

a) propria regna 1. 3. 5. deest 2. b) ludelinus 5. ludamas 7. ludewicus 11. 12. ludhelmus 3. d) ratbodo
 40 5a. c. e. rodhaldo 5d. e) ante usque ante deest 2. f) quae a praesidio filii 7. g) deest 5c. e. h) susceptus
 ante 5c. e. i) creatus est 5c. e. k) Eodem usque walonis interficitur deest 4. l) paulo superius 7. 9—12.
 m) albricus 1. 5. alpricus 2. n) megingandum 5. megingardum 9—12. o) DCCCCXCVII. 7. p) odocar 5.
 q) gerhardus 5. 8. r) veniens 3. 5. 8. s) venit terramque quam 7. 9—12. t) suos filios dividit 7. 9—12.
 u) consulit cuius hortatu 1. 3. 4. 5. v) eius filiam 1—5. w) eius graviter 4. 5. x) Ea tempestate usque
 45 devastantur deest 4. y) adalbertum deest 5. z) ex paucis 5. aa) succrescens immensum 3. 5. in immenso 2.
 ab) ultra quam dicitur se 7. 9—12. quam deceret 3. b) DCCCCXCVII. 7.

T. II. habes, ubi tamen finibus iusto arctioribus circumcluditur; nam villa Belthomus ibi ommissa, est hodiernum Beltem, e septentrione vici Castellana positum. 10) archiepiscopo Treverensi. 11) i. e. Arnolfo, cf. a. 899. 12) Treveris. 13) Ottonem Saxonem, Heinrici regis patrem esse, Eccard. Franc. Orient. II. p. 773. contendit.

uario, tertio die eiusdem mensis, diem clausit extremum^a, et apud sanctum Dionysium cum debito honore sepulturae mandatur. Principes in unum congregati, pari consilio et voluntate Carolum super se regem^b constituunt.

Eodem anno Zuendibold Reginarium ducem, sibi fidissimum et unicum consiliarium, nescio cuius instinctu, a se reppulit, et honoribus, haereditatibus quas in suo regno habebat interdictis, eum extra regnum infra 14^c dies secedere iubet.^d Ille, adiuncto sibi Odacro^e comite et quibusdam aliis, cum mulieribus et parvulis^f et omni suppellectili^g in quendam tutissimum locum qui Durfos^h:¹⁴ dicitur intravit, ibique se communit. Quod cum rex cognovisset, coadunato exercitu, castrumⁱ expugnare conatus est, sed minime praevaluit propter paludes et multiplices refusiones, quas¹⁰ in praedicto loco Mosa^j fluvius facit. Rege ab obsidione recedente, praefati comites Carolum adeunt, et eum cum exercitu in regnum introducunt. Zuendibold, quamvis sero intelligens se circumventum^k, cum paucis^l fuga dilabatur. Carolus re-
 *Luci-
 cha 6.
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

to itinere Aquis^m venit, deinde Niumagamⁿ perrexit. Interea Zuendibold ad Francionem episcopum^o venit, et eum cum omnibus suis secum adsumens^p, Mosam transiit, et ad Florichingas^q venit, ubi omnes proceres regni qui in illis partibus erant ad eum confluerunt.^r Ex^s desperatis itaque rebus vires se recepisse congaudent, resumpta fiducia, contra aemulum ad pugnam proficiscitur. Carolus a Niumaga revertens^t Prumiam venit, et inde adversus Zuendibold copias transfert^u; sed appropinquantibus ex utraque parte exercitibus, nequaquam pugna committitur, sed intercurrentibus legatis pax firmatur, sacramenta iurantur; Carolus, transvadata Mosa, in suum regnum regreditur.

Dum haec^v in Francia geruntur, inter Hludowicum et Berengarium in Italia^w plurimae congressiones fiunt, multa certaminum discrimina vicissim sibi succedunt. Novissime Hludowicus Berengarium fugat^x, Romam ingreditur, ubi a summo pontifice coronatus, imperator appellatur.

Per idem tempus Eworhardus^y dux, filius Meginhardi^z, a Waltgario Fresone, filio Gerulfi^{aa}, cum venatum^{ab} pergeret, dolo trucidatur; ducatus quem tenuerat, Meginhardo fratri ab imperatore committitur.

899.

Anno dominicae incarnationis 899.^a Zuendibold colloquium habuit cum optimatibus Arnolphi et Caroli et suis apud sanctum Goarem; ex regno Arnolphi interfuerunt Hatto^b archiepiscopus, Chuonradus et Gebehardus^c comites, ex parte Caroli Haschiricus^d episcopus et Odacar^e comes. Quid vero in eodem conventu seorsum sine^f praesentia regis pertractatum sit, postea eventus rei luce clarius manifestavit.

Eodem^g anno Richarius abba monasterii Prumiensis constituitur. Qualiter autem^h erga me actum sit, idcirco hoc in loco notare distuli, ne forte iniuriis provocatus, ultra quam christiana patientia permittit, persecutionis meae causas exaggerasse viderer, et ne prolixae rationis oratio, quae multiplex atque perplexa est, fastidium inferret audientibus. Res enim gestas, ut supra praemisimusⁱ, notare studuimus, non rerum gestarum causas certis rationum indicis enucleare.^j Et qui in aliorum actionibus brevitati studemus, in nostris verborum vitium cavere debemus. Zuendibold denuo cum exercitu ad Durfos venit, munitionem^k totis viribus expugnare molitur. Sed cum

a) mensis ianuarii die tertio diem clausit extremum 5. b) deest 4. 5. c) infra XIII. 4. d) iussit 5c. e. e) odocar 5. f) mulieribus parvulis 1. 5c. e. g) supellectile 5c. e. h) durfors 9. 11. 12. dorfos 10. i) castra 7. 9-12. k) intelligens circumventum 1. 2. l) cum perpauis 7. 9-12. m) aquis deest 7-12. 45 o) neumagam 5. p) et omnibus . . . adsumptis 5c. e. q) forichingas 2. florinchas 3. forichmagas 5. florichingas 8. florthingas 4. r) confluerant 7. 9-12. s) confluerunt. Et ex 5. t) neumago reversus 5. u) inde a zuendibold copias transfertur 7. v) Dum haec . . . committitur deest 4. w) berengario fugato 7. x) eorhardus 2. euerhardus 9-12. eberhardus 3. (5). y) meginardi 1-3. 5. 6. z) gerulfi 5. kerulfi 3. aa) venatu 2. 7. 9-12. ab) DCCCXCVIII. 7. b) hattho 2. c) gebelhardus 5. d) haschrichus 7. aschiri 50 e) odocar 9-12. [f] seorsum suae p. 7. g) Eodem anno usque cavere debemus deest 4. h) promissimus 1. 3. 5c. e. i) indicis enotare 1. 5. k) multitudinem 1-3. 5.

¹⁴ idem pag. 781. prope Dordrechtum ponit, diensem. ¹⁶ Vlaardingen ad Mosae ostium, quod ibi Mosa in paludes refundatur. infra Schiedamum et Rotterdamum. ¹⁷ cf. 55 tasse Doverem prope Heusden est. ¹⁵ Leo- Muratori Annali d'Italia ad a. 900.

minime conatus eius proficeret, episcopis^a iubet, ut Reginarium et Odacrum et socios eorum anathematizarent; sed cum illi anathematis sententiam proferre recusarent^b, minis^c, exprobrationibus et contumeliis utitur, et sic salute obsidione, unusquisque ad propria rediit.^d

5 Ea^e tempestate Odilbaldus^f sanctus vir, Traiectensis ecclesiae praesul, e rebus humanis sublatus, ad coeleste regnum transivit, in cuius loco subrogatus est Rathodus^g, venerabilis antistes.

Circa confinia memorati anni Arnolfus imperator migravit a seculo^h 3. Kal. Decembris, sepultusque est honorifice in Odingasⁱ, ubi et pater eius tumulatus iacet.^{ka}

900.

10 Anno^{na} dominicae incarnationis 900. proceres et optimates, qui sub ditione^{nb} Arnolfi fuerant, ad Foracheim^{nc} in unum congregati, Hludowicum, filium praefati principis, quem ex legitimo matrimonio susceperat, regem super se creant^o, et coronatum regisque ornamentis indutum in fastigio regni sublimant.

Dum haec in Germania aguntur, inter Zuendiboldum et primores^p regni inexpli-
5 abilis oritur dissensio propter assiduas depraedationes et rapinas quae in regno fie-
bant, et quia cum mulieribus et ignobilioribus regni negotia disponens, honestiores et nobiliores quosque deiciebat, et honoribus et dignitatibus exspoliabat. Pro huiusmodi itaque causa omnibus odiosus efficitur. Certatim igitur ad Hludowicum transeunt, eumque in regnum introducunt, et in Theodonis^q villa, ma-
20 nibus datis, eius dominationi se subiciunt. Hludowico trans Rhenum eunte, Zuendibold, coadunatis quoscumque potuit^r, civitates regni circuit^s, incendiis ac rapinis cuncta devastat, arbitratus, defectores qui propter eius insolentiam et immanem malitiam ab eo defecerant, immaniora et peiora faciens ad se revocare posse. Hludowicus in regnum rursus accersitur, et a comitibus Stephano, Gerardo^t et Matfrido
25 circa Mosam isdem Zuendibold in proelio interficitur, Idibus Augusti. Eodem anno Gerardus comes Odam, uxorem eiusdem Zuendiboldi regis, sibi in matrimonium copulat.

901.

Anno dominicae incarnationis 901.^u gens Hungarorum^v Langobardorum fines ingressa, caedibus, incendiis ac rapinis crudeliter cuncta devastat. Cuius violentiae ac beluino
5 furori cum terrae incolae in unum agmen conglobati resistere conarentur, innumerabilis multitudo ictibus sagittarum periit; quamplurimi episcopi et comites trucidati sunt.^w Liudwardus^x, episcopus Vercellensis ecclesiae, Caroli quondam imperatoris familiarissimus et consiliarius a secreto^y, assumptis secum opibus atque incomparabilibus thesauris, quibus ultra quam aestimari potest^z abundabat, cum effugere eorum cruentam
10 ferocitatem omnibus votis elaboraret, super eos inscius incidit, ac mox interficitur; opes quae secum ferebantur, diripiuntur.

Eodem^{aa} anno Stephanus comes, frater Walonis^{ab}, cum in secessu residens nocturnis horis alvum purgaret, a quodam per fenestram cubiculi sagittae toxicatae ictu graviter vulneratur, ex quo vulnere eadem nocte extinguitur.

10 a) episcopus 1—3. 5a. c. e. 6? episcopos 5d. b) episcopo . . anathematizaret . . ille . . recusaret 9—12. c) nimis 5e. 7. nimis 9—12. d) redit 7. 9—12. e) Ea tempestate usque antistes deest 4. f) odilbaldus 7. 9—12. odibaldus 5. g) praesul rebus 5. h) radoldus 5. ratbotus 2. i) migravit ad dominum III. Kal. 7. k) odingas 1. 2. 4. 5a. d. 6. huodingas 8. odingis 3. 5c. e. odingas 7. ka) iacet. ipse construxit monasterium sancti emmerammi martyris in ratispona 8. l) ratispona civitate 10. m) emmerammi 9. 10. n) Haec verba iam in codice Frisingensi, unde codd. 9—12. fluxerunt, deleta, eorum loco lectio vulgata recepta, et margini adscriptum est „perdes omnes qui loquuntur mendacium.“ Marianus quoque Scotus et Otto Frising. in Odingas sepultum scribunt. na) folium unum cum annis 900—902 excidit in codice 2. nb) sub seditione 1? 5. sub ditione 6. nc) foracheim 1. forachem 5. forcheim 11. 12. o) prioribus 5a. priores 5c. e. primoribus 5d. p) introducunt eunt theodonis 5a. d. q) quaque potuit 5. 7. r) circuit 5. s) gerhardo . . gerhardus 5. t) idibus augusti deest 9. 11. 12. idus 5a. d. 10. u) DCCCIII. 3. v) hungarum 5a. ungarum 7. hungariorum 4. 5d. ungariorum 8—12. w) trucidantur 4. 5. x) ludwardus 5. liudwardus 5. 8. y) consiliarius secreto 9. 11. 12. z) poterat 11. poterant 12. aa) Eodem anno usque extinguitur deest 4. ab) uildonis 7.

18) die 21. Ianuarii. 19) cf. ann. Fuldenses et Murat. Annali d'Italia a. 900.

902.

Anno dominicae incarnationis 902. Adalbertus cum fratribus Adalhardo et Heinricho, collecta valida manu, adversus Eberhardum et Gebehardum^a et Rodulfum fratres, de quibus paulo superius mentionem fecimus, ex castro quod Babenberg^b dicitur prosiliens, ad pugnam processit.^c Cuius impetum illi^d viriliter excipientes, ferro aciem irrumpunt, obvios quosque terrae prosternunt, nec ante desistunt, quam adversariorum agmen fugam inire compellant; in quo certamine Heinrichus interfectus^e, et Adalhardus captus^f, et postmodum^g iussu Gebehardi decollatus est. Eberhardus etiam multis vulneribus confossus in proelio cecidit, ubi finito conflictu inter cadavera occisorum a suis inventus, domum reportatur^h, et paucis interpositis diebus et ipse moritur.ⁱ

903.

Anno dominicae incarnationis 903. Adalbertus Rodulfum episcopum de Wiziburgensi ecclesia fugat¹, et res et possessiones praefatae ecclesiae crudelissime depopulatur, filios etiam Eberhardi simul cum matre a propriis haereditatibus et honoribus regio munere concessis exire compellens, ultra Spehtheshart^{m, 20} secedere cogit.

Circa haec tempora²¹ Folco, Remorum archiepiscopusⁿ, a quodam Winemaro^o, satellite Balduini^p comitis²², interfectus est. Causa autem huius interfectionis haec fuisse memoratur. Praedictus Balduinus Atrabatis^q castrum, videlicet abbatiam sancti Vedasti, nullo sibi concedente invaserat, quam Carolus rex ei auferens, Folconi episcopo eandem in beneficium largitus est. Quod Balduinus aegre ferens, misit ad iam dictum episcopum Winemaram, obsecrans, ne honores quos hactenus tenerat atque²⁰ possederat, ipse cupiditate ductus sibi usurparet; insuper etiam ingentia dona^r pollicitus est, si eius ope et interventu praefatam possessionem obtinere posset. Sed cum episcopus minime assensum praerberet, et, nescio^s quid, durius et amarius quam oportebat, responderet, ille, diabolo instigante, furore nimio succensus, ab eo divertit, et quandam sylvam cum sociis ingressus, cum idem Folco a Compendio palatio a rege²⁵ reverteretur, super eum irruit, et eum absque mora trucidavit. In Remorum cathedra Heriveus^t sublimatus est, qui eundem Winemaram cum multis aliis episcopis excommunicavit, et pro tam inaudito scelere perpetuo anathemate condemnavit.^u

905.

Anno dominicae incarnationis 905. Hludowicus, filius Bosonis, quem supra meminimus imperatoris nomen esse sortitum, Berengarium de Italia expulit, atque³⁰ omne illud regnum suae ditioni subegit. Cernens autem nullum^v sibi resistere aut posse aut audere, ultra quam oportebat de securitate praesumens, ea quae pacis et quietis sunt coepit cogitare. Absoluto itaque exercitu, cum perpauca Veronam ingressus est, adhortante Adalhardo^x praefatae urbis episcopo. Cives autem hoc Berengario summa cum festinatione notum fecerunt, qui eo tempore in Baioaria exulabat. Ille³⁵ nil moratus, contractis^y undique copiis Veronam pervenit, atque improvidum virum dolo cepit, et captum luminibus privavit. Siquidem cives qui partibus eius favebant,

a) DCCCC. 7. DCCCCIII. 3. b) gebelhardum . . gebelhardi 5. gebehardum *deest* 4. c) babenberg 5e. babenberg 7. 8. 9. banbert 10. babenberg 11. 12. d) procedit 7. e) illi *deest* 1. 4. 5. f) interfectus est et 5a. d. 9. 11. 12. g) captus est et 6a. d. h) post modicum 7. i) deportatur 3. 7. 40 k) DCCCCIII. 3. DCCCCII. *Fris.* l) fugat res 1. 3. 5. m) spetheshart 1. 3. spehtesharth 2. spehteshart 5. spetheshart 10—12. spetheshart 8. spehteshart 4. n) folcho archiepiscopus 9—12. fulco 2. o) winemaro *etc.* 3. 5. 7. 8. winemare 9—12. p) balduvini 7. *constant.* q) atrebatis 3. r) ingentia bona 5d. s) praerberet nescio 2. t) henricus 1? 5c. e. herineus 5a. d. heinbertus 9. heimbertus 10. hembertus 11. 12. hireneus 8. u) condemnavit. *Quae hinc inde sequuntur, omnia ~~deest~~ in codice 4.* v) DCCCCV. 3. 7—12. *et 45 cod. ~~Fris.~~; in codice 1. prima manu DCCCCIII. recentiori vero DCCCCV. -2. 5. DCCCCIV; de codice 6. mihi non constat.* w) nullum esse aut posse nocere ultra 5. x) adalardo 1. adelardo 5. adalardo 7. y) tractis 2. undique *deest* 3.

20) Spessart nemus. 21) cf. ann. Vedastinos a. 900. 22) Flandrensis. 23) hoc anno quae narrantur accidisse, probat Muratorius in Annalibus ad h. a.

portas civitatis ei aperientes, eum nocturno tempore intra muros receperunt, et sic insperate^a et absque praemeditatione Hludowicus non solum regno, sed etiam oculis privatus est. Tandem itaque Berengarius regnum Italiae multis caedibus cruentatum, infaustis infortunatisque proeliis diu quaesitum^b, cum huiusmodi triumpho obtinuit. Eodem anno in mense Maio cometae^c stella apparuit, et in mense Augusto haec mutatio regni facta est.

906.

Anno dominicae incarnationis 906.^d Chuonradus comes filium suum Chuonradum misit cum armorum non modica manu, ut irruerent super Gerardum et fratrem eius Matfridum, eo quod honores suos et Gebhardi fratris eius^e, videlicet possessionem sancti Maximini et sanctae Mariae ad Horrea, violenter invaissent; quibus exercitus ex regno Hlotharii sociatus est. Pervenerunt autem usque in pago Blesiaci^{f, g}, rapinis et incendiis haereditatem et possessionem supradictorum fratrum ac satellitum eorum depopulantes. Porro Gerardus et Matfridus a castro, in quo se munierant; legationem mittentes pacem petierunt; qua concessa, datis ex utraque parte sacramentis, usque in octava^h paschae, exercitus ad propria discessit.

Dum haec in regno Hlotharii aguntur, Chuonradus senior in Hestiaⁱ, in loco qui dicitur Frideslar^j, cum multa turba peditum et equitum residebat, crebras incursiones Adalberti suspectas habens; frater vero eius Gebhardus^k in Wedereiba^{l, m} cum omnibus quos sibi ad sociare poterat, eiusdem Adalberti praestolabatur repentinam invasionem. Nec eos fefellit per omnia rerum eventus; siquidem Adalbertus vires adversariorum extenuatas esse sentiensⁿ, eo quod in tribus partibus essent divisi, oportunitum et diu exoptatum tempus advenisse gaudens, congregatis sociis, mox arma corripit; et primo quidem simulat, se contra Gebhardum^o copias transferre velle, ut et illum bello perterreret, et fratrem securiorem redderet; deinde, quanta potuit celeritate, aciem adversus Chuonradum dirigit. Quod cum Chuonradus sero cognovisset, divisus sociis in tribus turmis, ei incunctanter occurrit; et commissa pugna, duae turmae, una peditum et altera Saxonum, statim terga vertunt.^p Quos cum Chuonradus clamore ingenti frustra hortaretur, ut nullatenus hostibus cederent, sed pro coniugum ac liberorum salute et defensione patriae totis viribus decertarent, ipse cum tertia^q turma, animatis sociis, super adversarios irruit, sed mox in ipso primo impetu multis vulneribus confossus, extinctus est. Adalbertus victoria potitus, cum sociis fugientes insecutus est, et innumeram multitudinem, maxime peditum, gladio prostravit.^r Tribus itaque continuis diebus totam illam regionem perlustrans, caedibus ac rapinis cuncta demolitus est. His patrat^s, oneratis^t sociis spoliis ac ingenti^u praeda, ad Babenberch^v castrum reversus est. Peracta est autem haec caedes 3. Kalendas Martii. Venientes filii cum matre levaverunt corpus Chuonradi, et sepelierunt in castello^w quod Wileneburch^x vocatur.^y

Eodem anno circa Iulium mensem Hludowicus rex conventum generalem celebravit apud Triburias^z villa regia^{aa}, ubi adesse mandavit saepe dictum Adalbertum, ut in praesentia optimatum regni pro se rationem redderet, et pacis conditionem quam hactenus exosam habuerat, tandem aliquando, deposita crudelitatis tyrannide, susciperet, et a rapinis^{ab}, caedibus et incendiis saltem^{ac} vel sero quiesceret. Sed his salutaribus monitis nequaquam assensum praebuit. Cernens itaque rex obduratum eius animum et in coepta rebellionis malitia obstinatum, collecto undique exercitu, eum in castro

45 a) insperato 5c. e. insperate 1-3. b) diu quaesitum deest 3. c) cometa 7. 9-12. cometes 8. d) anno ut supra 1-5. anno d. i. DCCCCV. 5. anno d. i. DCCCCVI. 7-12. et cod. *Frising. de codice 6. nobis non constat.* e) fratris videlicet 7. 9-12. fratris sui 8. f) pagum blesiacum 5c. e. pagum blesiacum 3. g) octavis 2. 7. 9-12. h) hesia 2. henessia 7. i) frideslar 1. 3. 5. 7-12. k) fratrem . . . gerhardum 5. l) wedereiba 1? wenteibacum 3. wedereiba 2. wetreiba 7. wedria 8. wedereia 9-12. m) extenuatas sentiens 5. 1. 2. n) gerhardum 5. na) verterunt 7. o) gladio perstrinxit 6. p) honeratis 2. honoratis 7. oneratisque 9-12. q) spoliis, ingenti 7. 9-12. r) abenbero 7. bababenberch 2. s) castro 3. 5. castrolo 2. t) venientes . . . vocatur deest 7-12. u) driburias 2. v) villam regiam 7. w) et rapinis 1-3? 5. 7. x) saltem 2.

24) cuius caput Bliescastel. 25) die Wetteran. 26) Weilburg.

quod Terrassa^{a, 27} dicitur, obsidione cinxit. Interea Egino^b, qui eius individuus comes in omni pravitate^c extiterat, ab eius societate defecit, et cum omnibus suis ad regis castra transiit. Protracta igitur paulo prolixius obsidione, fractus animo Adalbertus ad callida argumenta convertitur, et omni ingenio excogitare coepit, qua arte obsidio solveretur, ut exercitu ad propria remeante optata libertate potitus^d, ipse cum sibi fa-⁶ ventibus dolos quos in pectoreolvebat, longe lateque effundere posset. Portis itaque apertis, a munitione exiens^e cum perpauca, ultro regi^f se obtulit, supplex veniam de commissis exposcit, emendationem promittit. Sed cum fraus quae struebatur, suis prodentibus fuisset detecta^g, custodiae mancipatus^h est, et in praesentia totius exercitus manibus vinctis adductus, omnibus adiudicantibus capitalemⁱ suscepit sententiam¹⁰ 5. Idus Septembris. Facultates et possessiones eius in fiscum redactae sunt, et dono regis inter nobiliores^k quosque distributae.^l

Compositus itaque^m in orientali Francia rebus, rex Mediomatriciⁿ venit²⁸, ibique^o in publico conventu Gerardum atque Matfridum proscriptione damnavit. Inde egressus^p, Strazburgensem urbem^q adiit, ibique episcopum ac plebem inter se dissidentem ad concordiam revocavit, et sic Rheno transmissio, recto itinere in Alamanniam perrexit. Per idem tempus Baltramms^r, Strazburgensis ecclesiae, et Ludelmus^s, Tullensis^t ecclesiae praesules, migraverunt a seculo; quibus successerunt in pontificali cathedra Otbertus in Strazburgensi civitate, et Druogo^u in Tullensi.^v

a) trassa corr. terrassa 2. teras 7. tedresse corr. tharasse 9. tarase corr. tarasse 10. tharasse 11. 12. tetrassa 5. 20
b) interea regino 7. egino 3. egeno 8. c) omni familiaritate 3. d) libertate potius 1. 2. 5. 7. e) exigens 2.
f) se regi 5. g) deiecia 2. ga) mancipatur 2? 5. h) adductus ab omnibus capitalem 5e. i) VI° idus 7.
k) nobiles 7. 9—12. l) dona . . . distributa 5c. e. m) ita in 5. n) mediomatricum 5. o) ibique deest 6.
p) regressus 1—3? 5. q) strazburgensem 1. 5. argentanam civitatem 3. r) baltrannus 1. 5. s) ludhelmus
5. 9—12. liuthelmus 7. t) tulliensis ecclesiae 5. u) drugo 5. 10. druogo 2. druoso 9. 11. 12. v) tul-²⁵
liensi. anno dominicae incarnationis DCCCCVIII. 7. tullensi. Hac voce desinunt codices 1. 2. 3; in hoc additur
Explicit, et rubro colore Explicit chronica Reginionis. Deo gratias. Quam et nos subiicimus, continuatio ignoti
cuiusdam scriptoris, extat in codice 6. post verba: Explicit chronica reginionis abbatis, in codice 7. (et Frisingensi,
cf. Aretin l. c. p. 259) interiecto: Hucusque regino. Haec quae secuntur nos addimus, in 9. 10. 11. 12. eadem
sententia, mutato addimus in addimus, legitur; codex 11. voces anno dominicae incarnationis DCCCCVIII. te-⁵⁰
merte statim post druogo in tullensi, cod. 12. anno dominicae incarnationis DCCCCVII. inter regino et Haec in-
scribit. In editionibus: Tullensi. „Hucusque Regino. Haec vero quae sequuntur addita fortasse sunt ab alio quo-
piam monacho.“

27) iam anno 903. in diplomate regis pro ec-
clesia Wirzeburgensi nominatur. Postea mo-
nasterium factum esse, Hofmannus in annalibus
Bambergensibus affirmat. 28) extat diploma
regium Ludhelmo, Tullensi episcopo, concessum
Kalendis Septembribus huius anni, actum Tul-
lo civitate, apud Calmet hist. Lotharing. I. 332,
quod si pro genuino habetur, rex Adalberti 35
punitioni non adfuisse censendus est. Et Lud-
helmus 3. Id. Sept. huius anni obiit; cf. Hist.
episc. Tullensium apud Calmet. Probatt. p.
130.

CONTINUATOR REGINONIS TREVIRENSIS.

Qui Reginonis chronicon saeculo decimo continuatione donavit, nomen quidem suum latere voluit; pro monacho tamen Sancti Maximi Trevirensis, in quo et Reginonis opus conscriptum fuisse diximus, habendus est, quum res eius non solum bene cognoscat, sed cordi habeat¹, et eum Adalberti monachi familiaritate usum fuisse constet.² Simlerus et recentiorum alii Romerium vocant, nulla tamen, quam prodiderint, ratione ducti; in quo eos haud aliter fefellerisse opinor, quam quod varii scriptores, Simlerus, Possevinus, Vossius et alii, opus varios usque ad annos 972, 977, 1453, 1457, 1467, 1477 excurrere docent, quum in nulla editione annum 967. supergrediatur.

Auctor, quisquis sit, annalibus Augiensibus et Alamannicis, in quantum porrigebantur, innixus, post annum 959. scribendi initium fecisse videtur³, sed quae ipse expertus subiecit, multo maioris, et in tanta eo saeculo historicorum penuria, maximi facienda sunt, quippe cum quibus nec Liutprandi historiam, nec quae Widukindus Corbeiensis tradidit, ullo modo componas. Quare et succedentibus saeculis ab Hermanno, Sigefrido, Ottone Frisingensi, aliisque saepius exscripta sunt.

Subsidia editionis, ad Reginonem praefatus, supra pag. 540—543 recensui.

1) cf. a. 934. 950. 2) cf. a. 961. 962. 3) De quam a. 954. archiepiscopus Moguntinus creare. Wilhelm, Ottonis filii, nativitate a. 928, ante tur, relatum fuisse, vix crediderim.

907.

Anno¹ dominicae incarnationis 907. Bawarii^a cum Ungariis^b congressi, multa caede postrati sunt; in qua congressione Liutbaldus^c dux occisus est, cui filius suus^d Arnulfus^e in ducatum^f successit.

908.

A. d. i. ⁹⁰⁸. Ungarii iterum terminos transgressi, Saxoniam et Thuringiam vastaverunt.^{g 2}

909.

A. d. i. 909. Ungarii Alamanniam ingressi^h sunt.³

910.

A. d. i. 910. Franci in confinio Bawariae et Franciae Ungariisⁱ congressi, miserabiliter aut victi aut fugati sunt.⁴ In quo proelio Gebeardus^k comes interit⁵, relictis duobus filiis suis adhuc pueris, Udone et Herimanno^l, qui postea clari et^m nobiles in Francia extiterunt.

911.

A. d. i. 911. Hludowicus rexⁿ, filius Arnulfi imperatoris, obiit; cui Chuonradus, filius Chuonradi ab Adalberto occisi, regali iam stirpe deficiente, in regno successit.^{6 10}

912.

A. d. i. 912. Ungarii iterum, nullo resistente, Franciam et Thuringiam vastaverunt. Hatto^p archiepiscopus obiit, vir adeo strenuus et prudens, cui Herigerus^q successit. Otto, dux Saxonum, obiit.

913.

A. d. i. 913. Hiemps magna nimis. Ungarii partes Alamanniae vastaverunt, et iuxta In fluvium^r a Bawariis^s et Alamannis^t occisi sunt.⁶ Eodem anno Einhardus^{u 15}, episcopus Spirensensis, a Bernharde^v et Chuonrado comitibus caecatus est.

914.

A. d. i. 914. Otbertus, Strazburgensis episcopus^w, occiditur. Salomon episcopus, captus est.

915.

A. d. i. 915. Ungarii totam Alamanniam igne et gladio vastaverunt^x, sed totam^x Thuringiam et Saxoniam pervaserunt, et usque ad Fuldam monasterium pervenerunt.

a) bavari . . . hungaris . . . liutbaldus . . . arnolphus 5. b) ungaris . . . luitbaldus 11. 12. c) liutbaldus 9. 10. 20 d) suus deest 9—12. e) arnolfus 9. 10. f) ducatu 5c. e. 8. fa) Verba anno dominicae incarnationis ante numerum cuiuslibet anni in codicibus 9—12. non nisi anno 907, in codice 7. aliquoties usque ad annum 917 scribuntur, ceterum omitta. Eundem modum in codicibus unde editiones fluxerint obtinuisse, scitis est numerus 915 ultimam anni 915 vocem excipiens. g) vastaverunt. Ungari 9—12. deest numerus anni 909. h) aggressi 8. i) cum ungaris 9. 11. 12. k) gebelhardus 5. gebehardus 8—12. l) herimanno 8. herimanno 5. 9—12. m) et matius et nobiles 7. n) imperator 7. o) Ostonis et Hastonis obitus anno 914 referitur. 8. p) hatho 7. q) heringerus 5. c. d. hergerus. r) iuxta fluvium 7. ein fluvium 8. s) et alannis 7. t) enihardus 7. everhardus 5. u) ab eranhardo cod. Fris. ab erenhardo 8. a werinhario 8. v) erinhardo 9. a bernardo 10. ab erenardo 12. w) otbertus s. e. occiditur. haec iam anno 914. adsignantur 7. 9—12. et cod. Fris.; in reliquis anno 913. w) antistes 9—12. x) totam deest 5.

1) cf. ann. Augienses et Alamannicos. 2) 3) 4) cf. ann. Augienses. 5) cf. ann. Alamannicos et Colonienses. 6) cf. ann. Augienses annis 911, 913, 915, 917, 919, 923.

916.

917.

Anno dominicae incarnationis 917. a Ungarii per Alamanniam in Alsatiam et usque ad fines Lothariensis regni pervenerunt. b Erchanger b et Berahtold c decollantur. d, e Arnulfus, dux Bawariorum, regi rebellat.

918.

A. d. i. 918. Chuonradus rex nativitatem sancti Iohannis Herolvesfelt e, f monasterio celebravit.

919

A. d. i. 919. Chuonradus rex obiit g, vir per omnia mansuetus et prudens f, et divinae religionis amator. Qui cum obitus sui diem imminere sentiret, vocatis ad se fratribus et cognatis suis, maioribus scilicet Francorum, mortem sibi imminere praedixit, et ne in h eligendo post se rege b dissidium regni fieret, paterna eos voce praemonuit; sed et Heinrichum, Saxonum ducem, filium Ottonis, virum strenuum et industrium praecipuumque pacis sectatorem, ut eligerent iussit, aliumque ei ad hoc officium aequae condignum inveniri non posse testificans, sceptrum ei et coronam caeteraque regiae dignitatis ornamenta, pacto i tuendi et conservandi regni k, per eosdem l transmisit. Ipse vero huic vitae decedens m, in Fulda monasterio honorifica n sepultura tumulatus est. Multis tamen laboribus, paucis quos regnavit annis o, est a Bawariis et Alamannis et Saxonibus sibi rebellantibus fatigatus p, quos ante obitum suum, Deo propitio, superavit.

920.

A. d. i. 920. Heinrichus dux consensu Francorum, Alamannorum, Bawariorum, Thuringorum q et Saxonum rex eligitur; qui initium sui regni disciplina servandae pacis r inchoavit. Multi enim illis temporibus, etiam nobiles, latrocinii insudabant.

921.

A. d. i. 921. apud Franciam superiorem s graves et intestinae discordiae fervent inter Ruodbertum, invasorem regni, et Carolum regem. Interim t Heinrichus rex stabilendae paci et reprimendae u Sclavorum saevitiae fortiter insistit.

922.

A. d. i. 922. v Suessionis inter Ruodbertum et Carolum tanta pugna commissa est, ut pene ex utraque parte victores esse viderentur. Carolus tamen ori sacrilego Ruodberti ita lanceam infixit, ut diffissa lingua w, cervicis posteriora penetraret.

923.

A. d. i. 923. pretiosissimus thesaurus sanguinis Domini venit in Augiam x 6. Idus Novembris. y Haycho z abba Fuldensis obiit, cui Hiltibertus a successit. Carolus Alsatiam et

a) DCCCCKV. 7. 10. DCCCCKVI. 8—12. b) otthager 7. freckanger 5. c) bertholdus 9—12. d) ercanger dux et bertoltus fratres et liutfridus capite plectuntur XII. kal. februar. 8. e) herolvesfeld 8. herolfelt 7. f) deest 5c. e. g) et in . . . rege ne 7. h) regem 5. 9—12. i) peracto 5a. d. k) regnum 7. l) per eos 5. m) hac vita 5. 6. n) discedens 6. o) honorificata 5. 7. 9. p) ad paucos . . . annos 5. q) thuringorum deest 5d. r) superiores 7. s) interim . . . insistit anno 922. 8. t) paci et reprimendae deest 7. u) anno 923. 8. v) divisa lingua 7. 9. 11. 12. diffusa 5a. d. diffusa 10. w) augiam 10. x) hiltibertus 7. hildebertus 8—12. hiltbertus 5.

6) cf. ann. Augienses a. 917, 919, 923. 7) iam contracto nomine Hersfeld et Hirschfeld.

partes illas Franciae iuxta Rhenum usque Magontiam sibi usurpaturus, usque Paternisheim^a villam iuxta Wormatiam hostiliter pervenit. Unde fidelibus regis Heinrichi Wormatae coadunatis, aliter quam decuerat regem, aufugit.^b Eodem anno Heinrichus rex^c, adiunctis sibi Ruotgero archiepiscopo⁹, Gisalberto duce, Mettensem urbem obsedit, et Witgerum^{d,10}, licet diu reluctantem, sibi obedire coegit. Herimannus sanctissimus vir, Coloniensis episcopus, obiit, cui Wigfridus^e successit.

924.

Anno dominicae incarnationis 924. Ungarii orientalem Franciam vastaverunt. Carolus et Heinrichus reges apud Bonnam castellum conveniunt, et pacem inter se facientes, foedus ineunt, et Carolus nunquam sibi amplius Lothariense^f regnum usurpaturus regreditur.⁵ Eodem anno ab Heriberto comprehensus in custodia^h mittitur.¹⁰

925.

A. d. i. 925. Heinricho rege coadunatum et constabilitum Lothariense regnumⁱ in sua potestate habente, Carolus rex in custodia qua tenebatur obiit; qui fertur vir hebetis esse ingenii et minus aptus utilitatibus regni. Omnes etiam a filio eius deficientes, quippe qui tunc temporis, capto patre, in Hiberniam¹² exulaverat, quendam Ruodolfum sibi regem eligunt. Eodem anno Witgerus episcopus obiit, cui^k Benno ex ordinariis Strazburgensibus, in Alpibus quondam heremiticam vitam ducens, successor eligitur.

926.

A. d. i. 926. Ungarii totam Franciam, Alsatiam, Galliam et Alamanniam igne et gladio vastaverunt.¹¹ Burchardus^l, dux Alamanniae, in Italia occiditur.¹¹ Herigerus, Deo dignus praesul, obiit, cui Hildibertus^m, Fuldensis abbas, successit. Herimanno ducatus Alamanniae committitur, qui viduamⁿ Burchardi duxit uxorem.²⁰

927.

A. d. i. 927. Benno, qui et Benedictus^o episcopus dicitur, a Mettensibus excaecatur; et synodo apud Diusburgum^p habita, omnes illius facti auctores^q excommunicantur, et Adalbero nobilis pro eo episcopus instituitur.

928.

A. d. i. 928. Heinrichus rex Boemos^r hostiliter invasit, et praestante Deo fortiter superavit. Ea tempestate Ottoni^s, filio eiusdem regis, natus est filius Willihelmus.¹² Hyems¹² magna nimis.^t Ruodgerus^u, Trevirorum archiepiscopus, obiit, cui Ruodbertus successit.

929.

A. d. i. 929. Gisalbertus^v dux Gerburgam, filiam Heinrichi regis, duxit uxorem.

930.

A. d. i. 930. Otto, filius regis Heinrichi, Edgid, filiam regis Anglorum, duxit uxorem.

a) paternisheim 5. b) regem fugaverat 6. c) rex deest 7. d) et ut uitgerum 7. e) wigfridus 9. 11. winfredus 10. f) luthariense 7. g) usurpaturum egreditur 6. promittens regreditur 5. h) custodiam 5. 9. 11. 12. i) luthariensem regnum 7. regnum ideo in 5. 12) hyberniam 5a. d. hibernia 5c. e. 9—12. k) deest 5d. l) burchardus 7. 10. m) hildipertus 7. n) qui Widam burchardi 5. o) qui benedictus 5. p) diusburgenses 5. diusburgum 11. 12. diuspurg 10. q) auctoris 7. r) boemos 9. boenos 10. s) ottone 7. t) willihelmus 7. willhelmus 10. u) nimis orta est 7. v) ruodgerus 7. w) gisalbertus 9. giselbertus 11. 12.

8) Pfedersheim. 9) Treverensi. 10) episcopum Mettensem. 11) cf. ann. Augienses a. 926. 35. 12) cf. ann. Augienses a. 927.

931.

Anno dominicae incarnationis 931. Henricus rex regem Abotridorum et regem Danorum efficit christianos.¹³ Eodem anno rex ab Eberhardo^a aliisque Franciae comitibus seu episcopis in Franciam vocatus^b, singillatim ab unoquoque eorum in domibus suis vel^c ecclesiarum sedibus regem decentibus est conviviis et muneribus honoratus.^d

932.

⁵ A. d. i. 932. Ungarii per orientales Francos et Alamanniam^e multis civitatibus igne et gladio consumptis, iuxta Wormatiam Rheno transito, usque ad mare oceanum Galliam devastantes, per Italiam redierunt.¹⁴

934.

A. d. i. 934. Henricus rex Ungarios multa caede prostravit, pluresque^f ex eis comprehendit.¹⁵ Eodem anno Sclavos qui Vucrani^g vocantur hostiliter invasit et vicit, sibi^hque tributarios fecit. Ecclesia sancti Maximini²⁸ turbine cecidit: electioneⁱ clementia¹ regis monachis reddita^k, Ougo^l, antea praepositus, abba eiusdem loci eligitur, et monachi non regulariter^m ibi viventesⁿ expelluntur.

935.

A. d. i. 935. Henricus rex paralisi percutitur.

936.

¹⁵ A. d. i. 936. synodus apud Erfesfurd^p in Turingia^q celebratur a compluribus episcopis. Henricus rex¹⁶, praecipuus pacis sectator strenuusque paganorum insecutor, post plures fortiter et viriliter actas victorias, dilatatis undique sui regni terminis^r, 6. Non. Iulii diem clausit extremum, cui filius suus Otto consensu primorum regni successor eligitur.¹⁷ Hildibertus archiepiscopus obiit, cui Fridericus^s successit.¹⁷ Unni archiepiscopus²⁹ obiit, cui^t Adaldagus^v successit.

937.

²⁰ A. d. i. 937. monasterium sancti Galli et monasterium sancti Bonifacii^w igne comburuntur. Ruodolfus, rex Burgundionum²⁸⁻³⁰, et Arnolfus, dux Bawariorum, obierunt. Graves et intestinae discordiae inter Henricum, fratrem regis, et Eberhardum, ducem Francorum, nascuntur ob exortas inter vassallos^x eorum inimicitias.

938.

A. d. i. 938. filii ducis Arnolphi ambitione ducatus regi rebellant^y; quos ipse debellaturus³⁰ in Bawariam ibat; sed non, ut voluit, eos pacificare valens revertitur.¹⁹ Interim frater regis Henricus ab Eberhardo comprehenditur¹⁹ in castello Badalikki²⁸⁻³⁰, quo tamen citius liberato, Eberhardus Hildinesheim^a in exilium destinatur. Iterumque^a rex in

a) rex habelshardo 7. b) vocatis 7. c) vel deest 5d. d) honoratus 932. Anno d. i. 933. hungari 5. e) et in alermania 5. f) prostravit plerosque 7. g) uncrani 5. werani 11. 12. h) electione et d. 9—12. i) cecidit sed clementia r. m. reparata 5c. e. k) reddita ogo ante propositus 5. l) ugo 7. ogo 9—12. ougo 8. m) monachi irregulariter 7. n) degentes 6. o) anni numerus deest 7. 11. p) erfurd 5. erfesfurth 9. 11. 12. epesfurth 10. q) tiringa 7. tyringia 9. thuringia 5. r) terminos 7. s) dirigitur 7. t) friderichus 5a. d. u) archiepiscopus cui ad. 5. v) adalgarius 5c. e. 7. 9—12. adalgus 5a. d. w) bonifacii 5. 9—12. wa) burgundiorum 5. x) wasallos 6. milites 6. y) rebellarunt 5. ya) badaliki 7. 10. badaliggi 11. 12. balebke 8. 35 z) hildineshem 7. hildinesheym 5. hildinesheim 10. hildinisheim 11. 12. a) exilium mittitur iterumque 6.

13) cf. ann. Augiens. a. 931. 14—26) cf. ann. dit. 28) Trevirensis. 29) Bremensis. 30) Be-Augienses a. 932, 934, 936, 937, 938, 939. like oppidum, aquilonem versus haud multum a Rura et Arensbergo distans.

Bavariam revertens, omnes sibi subdidit, et Eberhardum, Arnolfi filium, plus aliis rebellem in exilium misit.¹⁹ Ungarii iterum a Saxonibus multa caede vastati.¹⁹

939.

939. Eberhardus ab exilio remittitur, totumque regnum inimicitiis^b et rebellionibus confunditur. Eberhardus enim et Gisalbertus cum Heinarico, fratre regis, adversus regem coniurant, sed et quidam^c ecclesiastici viri nequam^d et Deo odibiles cum illis factione concordant, omniaque passim pacis et concordiae iura turbabant. Tunc rege Lotharienses^e, ubi tunc rebellionis summa gerebatur, adveniente^f, Gisalbertus cum fratre regis transitum Rheni regi prohibere volens, nec valens, iuxta Biertanam^g sociis^h regis congregatur, Deoque victoriam praestante, pluribus suorum occisis aliisque fugatis, ipse et frater regis fugae subsidia petunt. Quos rex insequens, usque ad Caprimontemⁱ pervenit¹⁰, castellumque in eo situm firma undique obsidione circumdedit. Interim Ludovicus, rex Galliae Romanae, filius Caroli, consilio inimicorum regis sub obtentu requirendi Lothariensis regni, quod pater suus perdidit, Alsatiam invasit, ubi quaeque poterat^k plus hostiliter quam regaliter gessit.²¹ Quod rex Otto patienter non ferens, Caprimontem obsidione^l absolvit, et Alsatiam petens, Ludovicum regem expulit.²² Quo expulso, Brisacam^m castellum munitissimum, obedit, ubi quam plura utrimque fortia et bellica gesta sintⁿ, futura^o posterorum^p successio non ignorabit.²³ Unde Fridericus, archiepiscopus Magontiensis, et Ruodhardus, episcopus Strazburgensis, fixis in obsidione tentoriis, et relictis copiarum quas detulerant sarcinis, nocte clam aufugerunt, et Mettensem urbem advenientes, Gisalberto et Heinarico se occurosos, ut coniuraverant, speraverunt. Sed longe aliter eis contigit, quod eos spes^q inanissima delusit. Nam Gisalbertus et Eberhardus, iuxta Anternacum castellum cum suis Rhenum transitori^r, ab Udono et Chuonrado^s comitibus caeterisque regis fidelibus^t, ne transeant, bellica sunt congressione^u citoque mortis compendio^v praeventi.²³ Nam Eberhardus occiditur, et Gisalbertus in Rheno submersus²⁴ necatur, plurimique ex illorum sociis occisi, reliqui vero sunt fugati aut capti. Quo audito, Brisacenses^w castelli regiae dominationi^x subduntur, et castellum^y obsidione absolvitur. Tunc iterum rex^z Lotharienses adiens, omnes suo subiugavit imperio.²⁵ Sed et fratrem suum proiectis armis ad se venientem^{aa} solita sibi suscepit misericordia; nam omnia quae in eum deliquit, indulsit, et fraterno eum secum^{ab} amore detinuit.³⁰ Omnibus tamen Lothariensibus subactis, aliquamdiu resistere conatus est episcopus Mettensis, unde Theodoni villa capellam domni Ludovici pii imperatoris, instar Aquensis inceptam, ne perficeretur aut pro munimine haberetur, destruxit. Nec tamen diutius in huiusmodi^{ac} rebellionem permansit; statim siquidem totum regnum velut ex ipsis fidei visceribus, Deo propitio, ad regem convertitur, et extinctis hostibus, pax et concordia renovatur, Fridericus archiepiscopus ad Fuldam monasterium mittitur, et Ruodhardus Strazburgensis Corbeiae monasterio destinatur. Interim dum haec quae praediximus aguntur, domina Edgid^{ad} regina^{ae} Lauresham^b monasterio commoratur. In hac eadem tempestate Danemar^c, frater regis ex concubina, rebellans^d, in Eresburgo^e castello occiditur, aliique sequaces eius truncantur aut suspenduntur. Haec tempestas^f non in una^g solum, sed in omnibus Saxoniae et Franciae provinciis, huc et illuc ver-

a) Anno dom. inc. 934. 7. b) inimicis 5. 7. 9. 12. c) sed quidam 5. 7. d) nequaquam . . . odibili 7. e) rege lotharios *cod. S. Godeh.* regem lothariensem 7. regem 9. 11. 12. lothariensis 10. ea) advenit 7. f) biertanam 10. g) cum sociis 9. 11. 12. h) poterat *deest* 6. i) caprimontem obsidione *ultima verba codicis* 6. k) brisacam 5. l) gesta sunt 7. m) gesta peracta sunt quae futura 6. n) posteriorum 7. o) ignorabat 7. 45
 aa) contigit quoniam 9—12. contigit cum 5. p) eorum spes 9. 11. 12. q) transivit 7. r) conradus filius gener caesaris *cod. S. Godeh.* s) regi fidelibus 5. t) bellica congressione 5. u) mortis periculi p. 7. v) brisacenses 7. w) dominatione 7. x) subduntur castellum 5d. y) rex *deest* 5. z) fraterno secum 5. aa) huiusmodi 7. ad) egid 5a c. e. b) lauresheim 5. c) danemar 5. 7. 9. 10. denemar 11. 12. danemar 8. d) rebellans meresburgo 5. 7. 9. e) in erisburgo 10. in hersburk 11. 12. f) hac tempestate 5. g) uno 5. 60

31) Birthen in via quae ab oppido Xanthen distans. Wedekind l. c. p. 209—211. 35) Altbreyssach, olim in sinistra Rheni ripa positum. Vide cl. Wedekindi Notizen etc. p. 205. 32) Chevermont in dextra Mosae ripa, circiter 4000 passibus a Leodio distans. Wedekind l. c. p. 207. 34) Ottonis uxor. Wedekind l. c. p. 207. 35) Thancmari obitus anno 938 narratur ab

sabatur.^a Wigman Saxo rebellans^b reconciliatur. Ludovicus rex Gerbirgam, viduam Gisalberti, duxit uxorem.

940.

Anno dominicae incarnationis 940. Heinrico, fratri^c regis, Lothariensis ducatus committitur, qui mox eodem anno a Lothariensibus expellitur; cui Otto comes in eodem^d ducatu successit. Et^e Fridericus episcopus a Fulda remittitur.

941.

A. d. i. 941. Henricus, frater regis^f, cum quibusdam Saxonibus contra regem conspirat^g, quorum qui maiores videbantur, rex decollari iubebat. Fratrem vero suum Ingelheim^h custodiae mancipabat. Fridericus archiepiscopus, quiaⁱ conspirationis huius particeps videbatur, publica se examinatione, perceptione corporis et sanguinis Domini, coram populo in ecclesia purgavit.

942.

A. d. i. 942. rex natalem Domini Franconofurt^j celebravit, ubi frater eius per Ruodbertum, Magontiensis ecclesiae diaconum, custodiam^k noctu clam aufugiens, antelucano tempore^l regis ecclesiam adeuntis pedibus accubuit, et concessa venia, misericordiam quam precatur^m obtinuit. Bonnaⁿ castello praeclara^o synodus a viginti duobus episcopis habetur. Treveris basilica sancti Maximini dedicatur. Sidus simile cometae per 14 noctes visum, et immensa mortalitas hominum secuta est.

943.

A. d. i. 943. Otto dux obiit, cui Chuonradus^p, filius Werinheri^q, in ducatu successit.

944.

A. d. i. 944. rex apud Duisburgum^r 36 in rogationibus placitum cum primoribus^s Lothariensium et Francorum habuit, ubi factione Chuonradi ducis Ruotbertus, archiepiscopus Trevirensis, et Richarius^t, Tungrensis^u episcopus, infidelitatis apud regem arguuntur, sed in brevi ab obiecto sibi crimine liberantur. Illuc etiam a Traiectensibus clericis corpus sancti Servatii asportatum est, ob multimodas sibi ab Immone comite illatas iniurias. Ungarii a Baiouariis et^v Carantanis in loco Weles^w 37 tanta caede matantur, ut nunquam a nostratibus antea taliter infirmarentur.^x Adalbertus comes, filius Matfridi, ab Idone^y occiditur.

945.

A. d. i. 945. Richarius episcopus obiit, cui Ugo^z, Treverensis abbas, in episcopatu^{aa} successit. Herimannus³⁸ et Chuonradus duces, quasdam inter se inimicitias habentes, in praesentia piissimi regis in Cassella³⁹ sunt replicati. Bertaldus^b 40, dux Baiuvariensis, obiit, cui^c Henricus, frater regis, in ducatu successit.

50 a) versabatur wigman 5. b) rebellans sed r. 5. c) frater 7. d) Et deest 5. 9—12. e) regis deest 5. f) spirat 7. g) ingelheim 7. h) qui 5d. i) franckfurdiae 5. k) custodia 5d. l) ante lucis tempora r. e. iam a. 7. m) precabatur 9—12. n) bunna 11. 12. o) praeclaro 7. p) chuonradi 5. q) werinherii 7. werinheri 11. 12. werineri 10. r) duisburgam 5c. d. d. d. d. s) prioribus 7. t) rihkarius tungrensis 7. u) tungrensis 5. v) baiouariis et deest 5. 8—12. w) in loco weles deest 5. 8—12. x) infirmarentur 9—12. y) ydone 7. z) ugo 5. aa) episcopatum 5. a) castella 7. castello 9—12, casella 8. b) bertholdus 9—12. c) cui deest 5d.

ann. Saxone. 36) ad Rhenum situm. 37) Wels in Austria. 38) dux Alamanniae. 39) Cassel, contra Moguntiam. 40) cf. ann. breues S. Emmerammi supra p. 94. ad a. 947.

946.

Anno dominicae incarnationis 946. Ludovicus rex, a suis regno expulsus, auxilium petens regem Ottonem adiit, et, ut desideraverat, obtinuit. Nam manu valida^a rex Galliam intravit, et Remensem urbem et Laudunum^{b,41} aliaque castella complurima firma et munita Ludovico reddi fecit, ipseque hostiliter usque Rothomagum^c pervenit. Inde omnibus pene, excepto Hugone Ruodberti filio, regni maioribus regi suo subactis, in patriam^d regreditur.

947.

A. d. i. 947.⁴² domina Edgid regina obiit, quae maximo regis omniumque suorum planctu Magedeburg^e sepelitur. Chuonradus dux, regi tunc temporis pene prae omnibus charus, Liutgardam^f, filiam regis, in matrimonium sumpsit. Liutolfus^g, filius regis, tali ut decuerat apparatu Itam, filiam^h Herimanni ducis, sibi coniugio copulavit.¹⁰

948.

A. d. i. 948.¹ synodus in Ingleheim^k 34 episcoporum^l habetur, cui praesidente^m Marinoⁿ episcopo, Romanae ecclesiae legato, incliti reges Otto et Ludovicus affuerunt; in qua multis ecclesiasticae utilitati rebus^o promulgatis, causa quoque Hugonis^p, filii Heriberti, qui Artaldum archiepiscopum expellens, sedem^r ecclesiae Remensis^r invaserat, ventilatur, et omnium qui affuerunt^s iudicio episcoporum damnatur. Chuonradus comes qui Curcipoldus dicebatur, filius Eberhardi, vir sapiens et prudens, obiit.

949.

A. d. i. 949. Waldo, Curiensis episcopus, obiit^t, cui Hardbertus successit. Uto comes obiit, qui permissu regis, quicquid beneficii aut praefectarum habuit, quasi haereditatem inter filios divisit. Herimannus dux, inter suos sapientissimus et prudentissimus, obiit 4. Idus^u Decembris. Eodem anno Liutolfo, filio regis, Mathildis filia nascitur.

950.

A. d. i. 950. rex purificationem sanctae Mariae Franconofurt celebravit, indeque Wormatiam adiit, ubi viduam Herimanni ducis ad se venientem benigne suscepit, sed et filio suo Liutolfo^v ducatum Alamanniae commisit. Ibi Chuonradus, filius Gebehardi^w comitis, quoniam^x cum quadam nepte regis se concubuisse sibi^y imposuit, a quodam Burchardo Saxone monomachia victus, fefellisse patuit.^z Eodem anno Boemorum^{aa} princeps Bolizlav^{aa} regi rebellat, quem rex validissima manu adibat, suaeque per omnia ditioni subdebat. Ruodhardus, Strasburgensis episcopus, obiit, cui Udo^{bb}, filius Udonis comitis, in episcopatu successit. Rihgowo^{cc}, Wormatiensis episcopus^{cc}, obiit, cui^{dd} Anno successit. Ruodbertus archiepiscopus pro acquirenda abbatiâ sancti Maximini multum laboravit, sed Deo propitio non^{ee} praevaluit.

a) valida manu 5. b) laudanum 9—12. lugdunum 5d. c) rotomacum 7. rotomagum 9—12. d) in patriam *deest* 9—12. da) 946. 11. 12. e) planctu magno megedeburk 11. 12. p. magnodebug 9. p. magno-
(deborc in marg.) cum honore 10. magodeburg 6. madeburg 5a. d. madeburgi 5c. e. f) luitgardam 5a. d. luid- 35
gardam 5c. e. g) ludolfus 5. h) apparatu tertiam filiam 5. i) 947. 11. 12. k) ingleheim 33 episcoporum 7.
l) a 34 episcopis 5. 9—12. m) habetur praesidente 7. n) martino 5. o) rebusque 5. p) ugonis 7. q) se-
des 5. r) remenses 7. s) affuerunt 7. affuerant 5. 9—12. t) curtensis obiit episcopus 9. 11. 12. u) III. idus
5. *falso, cf. Necrol. S. Galli.* v) filio luidolfo 5. w) filius hebehardi 7. filius gebeardi 10. filius eberhar-
di 5. x) comitis qui 5. comitis quo 7. y) regis ipse concubuisse sibi 10. z) fefellisse se patefecit 5. aa) bo-
hemorum 5. a) bolizlav 9—12. bolizlav 5. b) cui vido 5. cui oydo (oudo?) 9—12. c) rihgonno 5. rih-
guuo 10. richguuo 9. 11. 12. d) rihgauuor müniciensis episcopus 7. e) non *deest* 5e.

41) Laon.

951.

Anno dominicae incarnationis 951. rex Otto in Italiam ire volens, multo se ad hoc iter apparatu praestruxit, quoniam^a Adalbaidam, viduam Lotharii regis Italici, filiam Ruodolfi regis, a vinculis et custodia qua^b a Berengario tenebatur liberare^c; si- bique eam in matrimonium assumere, regnumque cum ea simul Italicum acquirere^d deliberavit.^e Quod iter^f filius eius Liutolfus cum Alamannis anticipans, patrique, si quid ibi ad ingressum suum fortiter ageretur, placere^g desiderans, nihil tale quod spe- raverat peregit, sed potius^h inconsultum patrem offendensⁱ, totius inde rebellionis^j et discordiae seminarium sumpsit. Patruus enim eius, Henricus dux, omnium eius honorum et prosperitatum invidus, de Bawaria per Tridentum^k legatos suos praemisit^l in Italiam, omniumque quorum potuit mentes Italicorum ab eo avertit, in tantum, ut nec civitas nec castellum, quae subsequenter regis pistoribus et cocis^m patuerant, filio regis aperiretur, omniaque ibi incommoda et plena molestiae pateretur. Mox subse- quenter rex regnum Italicum ingreditur, Deoque sibi assistente, totius Italiae posses- sor efficitur. Sed et domina Adalheidisⁿ, Deo amabilis regina, sua ipsius prudentia a^o custodia est, Deo propitio, liberata, et Ottoni regi felici, Deo auspicante, copula con- iuncta est. Tunc^p Liutolfus^q dux, haec quae praescrpsimus aegre ferens, inconsulto patre, archiepiscopo Friderico comite in patriam revertitur.

952.

A. d. i. 952.^{aa} rex, expulso Berengario, cum suis fidelibus hiemans in Italia, Pa- piae natalem Domini celebravit. Sicque dispositis regni negotiis, verno tempore in²⁰ patriam rediit, ducem autem Chuonradum ad persequendum Berengarium in Italia re- liquit.^b Liutolfus dux de Italia revertens, regio ambitu natalem Domini Salefeld^c celebravit^d, ubi Fridericum archiepiscopum omnesque qui in promptu erant regni ma- iores secum detinuit. Quod convivium iam multis suspiciosum coepit haberi, et plus ibi destructionis quam utilitatis forebatur tractari. Chuonrado duce ad persequendum²⁵ Berengarium relicto, Berengarius eiusdem ducis consilio sponte sua in Saxoniam ad regem venit, nihil tamen de his quae voluit obtinuit; sed machinatione Henrici du- cis, fratris regis, vix^e vita et patria indulta, in Italiam rediit; unde etiam Chuonra- dus dux multum offensus, a debita regis fidelitate defecit. Tunc Fridericus archiepi- scopus et Chuonradus dux amici facti sunt, nam antea inimici erant ad invicem. Eo-³⁰ dem tamen^f anno mediante Augusto mense conventus Francorum, Saxonum, Bawa- riorum, Alamannorum et Langobardorum publicus apud Augustanam urbem Rhetiae provinciae agitur, ubi praescriptus Berengarius cum filio suo Adalberto regiae se^g per omnia in vassallitium dedit^h dominationiⁱ, et Italiam iterum cum gratia et dono regis accepit regendam. Marca tantum Veronensis et Aquileiensis^j excipitur, quae³⁵ Henrico, fratri regis, committitur. Berengarius tamen in Italiam revertens, omnia haec in episcopos et comites ceterosque Italiae principes retorsit, omnibus^k eos odiis et inimicitias insequens, inimicissimos sibi fecit.

953.

A. d. i. 953. rex natalem Domini Franconofurd celebravit. Indequae in Alsatiam^a progrediens, socru suae Bertae, matri scilicet dominae Adalheidis reginae, abbatiam^b in Erestein^c dedit. Tunc iam animositates et consilia occulte contra eum facta

a) quomodo 5. b) custodia que 6. c) liberaret 7. d) acquirere posset deliberavit 5. e) quod iterum 7. quod inter filios eius 5. f) placare 7. g) peregit se potius 7. h) ostendens 7. i) totius in se bellionis 7. k) per triennium 5. 7. 9. 11. 12. l) pistoribus cocisque 5. m) adalheid 5. n) coniuncta. tunc 5. 9—12. o) ruodolfus 5c. e. oa) 951. 7. p) dereliquit 10. q) domini in salefeld 5. salefeld 11. 12. r) celebrat 5d. 45 s) regis deest 5a. c. e. fratris r. vix deest 5d. t) tamen deest 5. u) adalberto rege se 7. v) dedit 5. w) vas- sallitium dedit dominationis 7. x) aquilensis 5d. 7. aquiliensis 11. y) omnes 5. z) in alsatiam inde- que 7. aa) abbatiam merenstein 5. a. in erenstein 9. a. nerenstein 7. a. in herenstein 10.

42) Saalfeld in Thuringia, olim villa regia. 43) ad fluvium Illam, inter Argentoratum et Sclad- distatum sita.

palam coeperant apparere, et unus quisque eorum quae in corde contexerant^a aperire. Redeunte enim illo die Alsacia et Inglenheim pascha celebraturo, Liutolfus, filius eius, et Chuonradus dux, nequam fautoribus, et maxime iuvenibus, et de Francia et de Saxonia et de Bawaria sibi coadunatis, conspiraverant^b, et quascunque^c poterant, munitiones seu castella futurae seditioni muniebant. Nec enim iam clam^{ca} agebatur quo^d tendebant, sed aperta rebellionis signa monstrabant. Rex igitur Inglenheim perveniens, paucis^d suorum fidelium secum habitis, non tutum^e inter medios hostes pascha celebrandum ratus, Magontiam inde secessit; ubi aliter quam regem decebat, diutius ante portas expectans, Friderico archiepiscopo iam cum illis conspirante, vix urbis ingressum obtinuit. Tunc Liutolfus et Chuonradus ibi facta^f ad eum humilitate, ut post claruit, venientes, nihil talium se in eius contrarietatem^g egisse dicebant, sed si Henricus, frater eius, in pascha Inglenheim veniret, illum se comprehensuros non negabant; quod rex tranquille ac modeste suscipiens, navigio Coloniam attigit, indeque progrediens Drotmanni^h vico pascha celebravit. Post pascha, coadunata fidelium suorum multitudine, Coloniam iterum rediit, ibique Mettensem episcopum, in quo maxima spes et fiducia Liutolfo et Chuonrado esse videbatur, omnesque Lotharienses, exceptis paucis, quibus praedae et rapinae cordi erant, obvios habuit, et ab inimicisⁱ suis deficientes benigna ad se venientes suscepit caritate, et in sua fidelitate firmos et stabiles coadunavit. Quibus dispositis, in Saxoniam revertitur, ubi firmatis nihilominus et stabilitis suis rebus, iterum in Franciam hostili manu revertitur. Quo audito, Fridericus archiepiscopus Magontiam secessit, et civitatem inimicis regis tuendam commisit. Ipse^k Brisacam^l castellum, latibulum semper Deo regique rebellantium, intravit, totamque ibi pene aestatem, rei eventum expectaturus, permansit. Tunc rex, audiens Magontiam, metropolim Franciae regiamque^m civitatem, inimicis suis deditam, qua potuit velocitate eam adit, collectaque suorum fidelium multitudine, tam Francorum quam Saxonum et Lothariensium, firma eam obsidione circumdedit. Sed et frater eius Henricus de Bawaria regi auxilium collaturus advenit, licetⁿ ibi plus incommodi quam utilitatis sibi^o conquisierit. Nam interim Liutolfus Bawarios machinatione Arnoldi^p, fratris Iudithae^q uxoris eius, ab eo avertit, et Ratisbonam intromissus, omnes eius ibi thesauros diripuit, suisque rapiendos distribuit. Quae eius incommoda rex suis praeprensens, Magontiam obsidione absolvit, et in Bawariam iter dirigens^r, Radasbonam obsedit; in qua obsidione pene usque natalem Domini permansit. Eodem anno Wigfridus^s, Coloniensis ecclesiae archiepiscopus, obiit; cui Brunus^t, frater regis, succedens, totius^u Lothariensis regni ducatum et regimen^v cum episcopatu suscepit. Liutgarda, filia regis, obiit.

55

954.

Anno dominicae incarnationis 954. rex, omissa obsidione, in Saxonia natalem Domini celebravit, iterumque^w appropinquante quadragesima in Bawariam remeavit. Ibi Heroldus^x archiepiscopus⁴⁵ a fratre regis caecatus est, et^y Deo propitio, viribus imminutis inimicorum, in brevi tota Bawariae virtus ad eum et Alamanniae in tantum convertitur, ut et Radasbona^z civitas regi redderetur, ipsique rebellatores, nihil se contra eum velle vel posse, profiterentur.^{aa} Fridericus etiam sacramento se expurgaturus, nihil contra regiam se fidelitatem egisse, accessit; sed rex omni pietate plenus ab hoc^{ab} eum sacramento absolvit. In eodem anno Chuonradus dux cum Lothariensibus^b duce Brunus^c archiepiscopo, in Blesensi^d pago, apud villam Rimilinga^e congressurus erat; sed in ultimo, quia

a) contraxerant 7. 10. b) spiraverant 7. conspiraverunt 5c. e. c) quacunque 5d. ca) enim clam 10. d) perveniens sed paucis 9. 11. 12. e) tuto 5a. c. e. tuto 5d. tutus 7. tutius 10. totius 9. 11. tutum 8. et Chronographus Saxo. f) ibi facta 5. g) contrarietate 5. h) droomanni 5. 7. 9-11. deomanni 12. drotmanni Chronogr. Saxo et 8. i) ab amicis 5. k) inimicis r. t. c. ipse deest 5. l) brisicam 7. brisacum 5. m) regiam 5c. e. n) licet sibi 5c. o) sibi deest 5. sui 7. p) arnolphi 9-12. q) iudite 7. iudite 9-12. r) bawarian non dirigens 7. s) wigfridus 10. t) brunus 7. bruno 5. u) succedens a totius 7. v) et regnum 50 cum 5. 11. 12. w) iterum 7. x) herholdus 7. y) est et deest 5. et deest 7. 10. z) ut radasbona 7. aa) vel possit esse prof. 7. ab hoc deest 5. b) lothariensium 10. c) brunus 7. brunone 5c. e. d) pleseni 7. bleseni 5. breseni 10. e) rimilinga 10.

44) Dortmund in Westfalia. 45) Salzbürgensia. 46) extat vicus Remeling ad orientem Saargemundae et Saarae, et a meridie Blesae et oppidi Bliescastel.

55

contra regem erat, Deo volente ne fieret, remanebat. Ungarii, ducentibus inimicis regis in quadragesima Rheno transito, pervadentes Galliam, inaudita mala in ecclesiis Dei fecerunt, et per Italiam redierunt. Fridericus archiepiscopus obiit, vir^b in sancta religione strenuus et valde laudabilis, nisi in hoc tantum videbatur reprehensibilis, quod sicubi vel unus regis inimicus emersit, ipse se statim secundum apposuit. Cui successit regis filius Willihelmus, a populo et clero in Arnestat^{c, 47} concorditer electus. Ea tempestate Liutolfus in gratiam regis revocatus, vassallos quos habuit et ducatum patri reddidit; cui Burchardus in ducatu successit. Chuonradus etiam, omnium quas habuit divitiarum nudus, omisso ducatu, in gratiam regis intromittitur, vita et patria et praedio contentus. Liutolfo filius Otto nascitur.

955.

Anno dominicae incarnationis 955. Ungarii cum tam ingenti multitudine exeuntes, ut non, nisi terra eis^a dehisceret vel coelum eos obrueret, ab aliquo se vinci posse^b dicerent, Chuonradus, quondam dux, ibi occiditur, et ab exercitu regis apud Lichum^k fluvium tanta caede, Deo praestante, prostrati sunt, ut nunquam ante apud nostrates victoria talis audiretur aut fieret. Rex inde revertens, in Sclavos hostem dirigit^l, ubi simili potius victoria, vasta illos caede prosternit. Wigmannus expellitur. Henricus, frater regis, desperatis rebus recuperatis, recepto Bavariae^m ducatu obiit. Cuius filio Henrico pius rex ducatum et marcam dedit. Ottoⁿ filius regi^o nascitur.

956.

A. d. i. 956. rex in pace et otio degens, maximo suorum fidelium conventu Coloniae placitum regale habuit. Ea tempestate gravis per omnes regni partes pestilentia grassabatur, quae innumeram populi multitudinem passim extinxit, ex qua Ruodbertus, archiepiscopus Treverensis, et Hadamarus^p, abbas Fuldensis, obierunt. Quibus Henricus in episcopatu, et Hatto in abbatia, successerunt. Eodem anno Liutolfus in Italiam ad deprimendam^q Berengarii tyrannidem dirigitur, et in brevi, expulso Berengario, totius pene Italiae possessor efficitur. Abbatia sancti Nazarii in Lauresheim^r electioni restituitur.

957.

A. d. i. 957. rex iterum Sclavos invasit. Liutolfus in Italia obiit, cuius corpus inde translatum, a venerabili archiepiscopo Willihelmo, fratre eius, Magontiae apud sanctum Albanum honorifice sepultum est. Willerus^s, Treverensis abbas, obiit, cui Wikerus^t successit. Ea tempestate rex clementissimus abbatiam sancti Petri in Wizenburch^{v, 48} multis retro temporibus sub antecessoribus suis electionis et privilegii dono privatam, studio sanctae religionis dignitati pristinae restituit, et virum venerabilem Geilonem^w eidem coenobio abbatem praefecit.

958.

A. d. i. 958. rex pascha celebravit^x in Inglenheim, unde navigio Coloniā, placitum ibi acturus, venit. Eodem anno factione Brun^y archiepiscopi Reginherus^z comes comprehenditur, et in Sclavos exul mittitur. Fridericus consensu Heroldi Inglenheim in praesentia regis, in octavis paschae, habita ibi 16 episcoporum synodo, Iuvavensis^{aa}

a) ecclesiam 5c. e. b) vir per omnia in 10. c) arnestat 9. 11. 12. d) deest 5c. d. e) 945. 7. f) exierunt 9—12. g) terra eos 5. h) a nullo se posse vinci 7. i) occiditur ab 7. 10. k) lechum 9. 11. 12. l) hostes dirigit 5. m) bavario 5d. n) dedit. Anno domini 956. Otto 7. o) regis 10—12. p) adamarus . . atto 7. q) ad dampnandam 7. r) nazarii lauresheim 11. 12. n. laursham 9. 10. s) willihelmus 9. 11. 12. t) abbas usque abbatiam deest 7. u) wikerus 5. 7. v) wirtzburg 5. wizenbus 7. wizenburc 10. wizenburk 11. 12. w) geilonem 5. gedonem 7. heilonem 10. x) celebrat 7. y) deest 6a. c. e. z) bruni 7. brunonia 5c. e. *) reginerus 5. a) viennensi 5. in uanensi 7. uiuanensi 11. iuuaiensi 10.

45 47) in Thuringia, Moguntinae dioeceseos. Memoratur et in vita S. Brunonis c. 30. 48) in Alsatia.

ecclesiae archiepiscopus ordinatur. Alewicus^a, Augiensis^b coenobii abbas, obiit, cui Ekkehardus^c successit. Gralo^d, abba coenobii sancti Galli, obiit, cui Burchardus successit.

959.

Anno dominicae incarnationis 959. rex iterum Sclavos invasit, ubi Thietmarus^e occiditur. Legati Helenae⁴⁹, reginae Rugorum, quae sub Romano, imperatore Constantinopolitano, Constantinopoli⁵⁰ baptizata est, fecte, ut post claruit, ad regem venientes, episcopum et presbyteros eidem genti ordinari^f petebant. Eodem anno Haganus^g, Heresfeldensis abbas, paralyysi percutitur.

960.

A. d. i. 960. rex natalem Domini Franconofurt celebravit, ubi Libutius^h, ex coenobitis sancti Albani, a venerabili episcopoⁱ Adaldago⁵⁰ genti Rugorum episcopus ordinatur. 10 Guntherus rogatu Haganonis^k abbas constituitur. Eodem anno rex iterum pergit in Sclavos. Legati quoque ab apostolica sede veniunt Iohannes diaconus et Azo scrinarius, vocantes regem ad defendendam^l Italiam et Romanam rempublicam a tyrannide Berengarii. Walbertus^m etiam, archiepiscopus Mediolanensis, et Waldoⁿ, Cumanus episcopus, et Opertus^o marchio, Berengarium fugientes in Saxonia regem adeunt; sed 15 et reliqui pene omnes Italiae comites et episcopi litteris eum aut legatis, ut ad se liberandos veniat, exposcunt. Geilo, Wizenburgensis^p abbas, obiit, cui Gerricus^q successit.

961.

A. d. i. 961. rex natalem Domini Radasbona civitate^r celebravit, ubi Poppo, Wirzenburgensis episcopus^s, regi percarus 16. Kal. Martii^t diem clausit extremum; cui proximus suus Poppo in episcopatu successit. Libutius, priori anno quibusdam dilationibus 20 ab itinere suspensus, 15. Kal. Martii^u anni praesentis obiit; cui Adalbertus, ex coenobitis sancti Maximini, machinatione et consilio Willihelmi archiepiscopi, licet meliora in eum confisus^v fuerit^w, et nihil unquam in eum deliquerit, peregre mittendus in ordinatione successit. Quem piissimus rex, solita sibi misericordia omnibus quibus indigebat copiis instructum^x, genti Rugorum honorifice destinavit. Rex in Italiam ire 25 disponens, maximam suorum fidelium multitudinem Wormatae coadunavit, ubi consensu et unanimitate regni procerum totiusque populi filius eius Otto rex eligitur. Indeque progrediens, convenientia quoque et electione omnium Lothariensium Aquis rex ordinatur. Ordinato vero filio^y, pater in Saxoniam rediens, dispositis regni negotiis, filium Willihelmo archiepiscopo tuendum et nutriendum commisit, sicque per Bawariam 30 et Trientum^z in Italiam se admisit. Ubi omnes pene Italiae comites et episcopos obvios habuit, et, ut decuit, ab eis honorifice susceptus, potestative et absque ulla resistantia Papiam intravit, et palatium a Berengario destructum reaedificare praecepit. Berengarius vero^{aa} et Willa filiique eorum quibus poterant munitionibus aut castellis includebantur, et nusquam forinsecus contra regem quid audentes^{ab} progrediebantur. 35 Eodem vero anno Gotefridus, Spirensis episcopus, obiit, cui Otgerus^{ac} successit. Eclipsis solis 16. Kal. Iunii. Rex Hattonem, Fuldensem abbatem, ad construenda sibi habitacula Romam praemisit.

a) alenuicus 5. alwicus 9. 11. 12. b) augeensis 9—12. c) ekkehardus 5. eggehardus 11. 12. d) garolo 7. gralo 9. 11. graio 12. cralo 5. gralo usque successit deest 10. e) dietmarus 11. 12. ea) constantinopolim 9—12. 40 f) ordinari deest 5. g) hagatio 5. hageno 11. 12. h) libunus 7. libentius cod. S. Godeh. i) archiepiscopo 9—12. k) hagenonis 11. 12. l) defendendum 5e. m) walperts 7. waltbertus 5. n) uuldo 7. o) eupertus 7. p) wirzenburgensis 7. wirtzburgensis 5. q) gerric 7. herichus 5d. r) civitate deest 5a. s) ratiobonas celebr. 5c. e. t) archiepiscopus 5. u) 16. kal. martii 8—12. et Necrologia Fuldensis ap. Leibnit. et Schannat. 19. kal. martii 7. 13. kal. m. 5. 15. kal. martii Chron. Wirzeb. Baluz. v) suus in episcopatu 9—12. w) in 45 eum fuis 10. in eum visus 9. 11. 12. x) fuerat 5d. y) indigebat corpus instructum 7. z) ordinato autem filio 7. *) trentum 7. 9. 11. 12. terrentum 5. a) vero deest 5. 9—12. b) quod audientes 9—12. c) othgerius 10.

49) Helenae] i. e. Olga, Russorum reginae. 50) Bremensi.

962.

Anno dominicae incarnationis 962. rex natalem Domini Papiæ^a celebravit, indeque progrediens Romae favorabiliter susceptus, acclamatione totius Romani populi et cleri ab apostolico Iohanne, filio Alberici, imperator et Augustus vocatur et ordinatur. Papa quoque multa illum secum caritate detinuit, et diebus vitae suae nunquam se ab eo defecturum promisit; quae tamen promissio longe dissimilem quam praetendebatur^b effectum obtinuit. Imperatore Augusto ab urbe Romana^c redeunte et Papiæ pascha celebrante, Berengarius in quodam monte, qui dicitur ad Sanctum Leonem^d, plurimis undique secum copis attractis, se munivit, et Willa in lacu Maiore^e, in quadam insula quae dicitur ad Sanctum^f Iulium, se inclusit. Filii vero eorum^g, Adalbertus^h et Widoⁱ, huc illucque incerti^j vagabantur, quasdam tamen munitiones cum suis sequacibus adhuc possidebant, hoc est Garda^k castellum, et Travallium^l, et insulam^m in lacu Cumano.ⁿ Tunc Willa inprimis hostiliter aditur, et adempto omni de lacu exitu, cottidianis fundibulariorum et sagittariorum aliorumque belli instrumentorum impugnationibus fatigatur, et non plenis duobus mensibus obsessa capitur, et ad ultimum clementia imperatoris dimissa, quo^o vellet ire permittitur. Quae quanta potuit velocitate Berengarium adiit, et ne se imperatori dederet^p, omnimodis^q persuasit. Eodem anno Adalbertus, Rugis ordinatus episcopus, nihil in his propter quae missus fuerat proficere valens, et inaniter se fatigatum videns, revertitur; et quibusdam ex suis in redeundo occisis, ipse cum magno labore vix evasit, et ad regem veniens caritative suscipitur, et a Deo amabili Willihelmo archiepiscopo pro retributione tam incommodae ab eo sibi machinatae peregrinationis bonis omnibus et commodis, quasi frater a fratre^r, amplectitur et sustentatur. Reginbertus^s, Dei servus, obiit; missis etiam pro eo ad imperatorem litteris, reditum ipsius in palatio operiri iubetur. Eodem anno Adalbero^t venerabilis vir, Mettensis episcopus, obiit.

963.

A. d. i. 963. rex iterum Papiæ natalem Domini et pascha celebravit. Interim Adalbertus huc illucque discursans^a, quoscumque poterat sibi undique adtraxit, sed et Corsicam, ibi^b se tueri nitens, intravit. Romanum etiam pontificem multipliciter in suum adiutorium sollicitavit. Dum haec igitur aguntur, imperator a Papiæ movens iter, Berengarium^c in monte sancti Leonis obsedit, totamque ibi aestatem sedens, saepe montem undique circumdedit, et ne aliquatenus pateret exitus vel introitus prohibuit. Interim Iohannes papa, promissiones imperatori factas oblivioni tradens, ab eo defecit^d, et Berengarii seu Adalberti partibus favens, Adalbertum Romam^e intromittit. Quas dolositatis eius fraudes imperator audiens, relicta circa montem obsidione, Romam versus cum hoste pergit; cuius ipsi metuentes adventum, plurimum thesaurum sancti Petri rapientes, fugae subsidia petunt. Tunc Romani in plura divisi^f, partim imperatori faventes — multis enim^g a praedicto papa iniuriis se opprimi conquirebantur — partim apostolico blandientes, licet diversa sentirent, imperatorem tamen cum honore debito urbem intromittunt, seque per omnia, datis obsidibus, illius ditioni subiungunt. Imperator vero, plurimorum episcoporum collecta multitudine, synodum coadunavit, et consilio eorum missa legatione, canonica auctoritate aufugam^h apostolicum ad sedem pontificalem et apostolicam revocavit. Illo tamen hoc omnimodisⁱ renuente, plebs Romana Leonem protoscriniarium, virum strenuum et indu-

a) papiæ deest 5. 7. 9—12. spatium tamen vacat in 7, et in 11. vocabulum lineae superscriptum. b) praetendebat 7. c) romana deest 5. d) willam in lacum maiorem 7. e) dicitur sanctum 7. f) vero eius 5. g) alpertus 7. h) guido 5. i) grad 5. gard 9—12. k) travallium insulam 11. 12. l) dimissus . . . qui 5c. e. m) daret 7. n) omnibus modis 5. 7. o) a fratre deest 5. 7. p) adalpero 7. q) discurrens 5. r) corsicam veniens ibi 9. 11. 12. s) iterum berengarium 10. t) deficit 5. u) roma . . . divisa 5. v) multi enim 5. w) profugum 5. x) omnibus modis 5. 7.

51) S. Leo in Legatione Urbinatensi, prope S. Marinum. 52) S. Iulii insula non in lacu Verbanum versus, esse conicit. 53) Lago di Verbano, sed in lacu Ortensi ad occidentem Como. 54) Muratorius Valle Travaglia in montibus Verbanum versus, esse conicit. 55) Lago di Verbano, sed in lacu Ortensi ad occidentem Como. 56) Annalista Saxo addit: *Iste construxit abbatiam sancti Blasii in Suevia.*

strum, communi consensu in locum eius elegit et ordinavit; cui synodo interfuerunt omnes prope Romaniae^a et Italiae episcopi, Angelfredus^b etiam Aquileiensis patriarcha, qui tunc temporis etiam ibidem obiit; sed et de nostratibus interfuerunt Adaldagus^c et Henricus^d archiepiscopi, Lantwardus^e et Otgorus^f episcopi. Postea Iohannes, qui et Octavianus, videns se esse depositum, sera poenitentia ductus, ab Adalberto^g disiungitur. Adalbertus vero in Corsicam revertitur. Eodem anno Garda^h castellum in Italia capitur; apud nos quoque Sclavi qui dicuntur Lusinzaniⁱ subduntur.

964.

Anno dominicae incarnationis 964. imperator Romae natalem Domini celebravit. Berengarius cum suis in monte^b sancti Leonis obsessus vincitur, et id ipsum castellum imperatoris ditioni subditur, et Berengarius cum Willa in Bawariam mittitur. Romani iterum ab imperatore solito more^k deficientes, pluribus aliis castellanis sibi per coniurationem extrinsecus adiunctis, eum occidere nitebantur; sed insidiis eorum patefactis, eodem die quo eum extinguere moliebantur, necem sibi paratam anticipans, 3. Non. Ianuarii cum paucissimis suorum eos invasit, et non modicam illorum multitudinem infra muros urbis prostravit.^l Die vero sequenti Romani^m iterum venientes, centum obsides dederunt, et supra corpus sancti Petri sub iureiurando fidelitatem imperatori et papae promiserunt. Tunc imperator plena adhuc ebdomadaⁿ apud illos manens, Spolitanum ducatum et Camerinum ordinaturus exivit, et ad preces papae Leonis obsides Romanis remisit: quibus ipsi^o beneficiis ingrati, non longe illo ab urbe posito, Iohannem, qui et Octavianus, urbi intromittunt, et fidem imperatori et papae promissam adnihilare non metuunt. Leo vero papa vix cum paucis, facultatum omnium nudus, evasit, et imperatorem in Camerino ducatu^p positum adiit, ibique pascha celebravit. Iohannes autem, qui et Octavianus, Iohannem diaconum et Azonem^q scripniarium crudeliter detruncavit, et Otgerum, Spirensis episcopum, comprehensum et flagellatum, aliquamdiu licet incommode secum detinuit, sed postea statim eum spe impetrandae ab imperatore veniae^r remisit; quae spes divina eum ordinatione feffellit. Nam 2. Idus Maii rebus humanis excessit. Tunc Romani, non modice metuentes imperatoris adventum, Benedictum quendam, Romanae ecclesiae diaconum, fidei et electionis domni Leonis immemores eligunt, et ordinatum sedi apostolicae imponunt. Quo audito, imperator, collecta undique secus^s fidelium suorum multitudine, Romam adiit, et firma eam ex omni parte obsidione, ne quis pateret exitus, munivit. Sed praedictus Benedictus, falso nomine apostolicus, diutius ut imperatori resisterent, Romanos animavit, ipseque imperatori suisque fidelibus excommunicationem comminans, muros urbis ascendit, et elatiori se fastu quam^t apostolicum decuerat continuit.^u Ad ultimum Romani, fame et obsidione constricti, se errasse et contra^v imperatorem iniuste deliquisse poenitentes, in vigilia Praeursoris, 9. Kalendas Iulii^w, portas urbis aperiunt, et imperatore cum honorificentia debita intromisso, Benedictum sacrilegum et perierum imperatoriae ditioni reddunt^x, et domnum Leonem in sedem apostolicam restitunt. Tunc Leo apostolicus, coadunata multorum episcoporum synodo^y, eundem Benedictum, Romanae sedis invasorem, iudicio omnium ab invaso gradu deposuit, et pontificale pallium, quod sibi imposuerat, abscidit^z, ferulamque pastorem manu eius arreptam coram omnibus in frusta confregit, et ad preces imperatoris diaconatus eum tantum^a gradu uti concessit. Celebrata vero beati Iohannis nativitate et sanctorum apostolorum festivitate, imperator ab urbe Romana revertitur, et infeliciores^b quam speraverat omine in redeundo fruitur. Nam tanta exercitum eius pestis et mor-

a) romanae 5. 9. 11. 12. b) ingalfredus 7. c) landtuwardus 5a. d. landwardus 5c. e. d) adaldadus 9. 11. 12. adaldadus 10. e) ductus adalberto 5. f) garda 7. gard 5. 9-12. g) lunsinzani 5. 9-12. h) in monte 5c. i) et ipsum 7. 10. k) more deest 9-12. l) stravit infra m. u. 11. 12. intra muros 5. m) romani 5a. c. d. n) hebdomada 5. o) quibus ipse 9. 11. p) ducatum 7. q) adiit et ibi 9. 11. q) atonem 7. r) veniae ab imp. 9. 10. v. ad imperatorem 11. 12. s) undique secum 11. 12. t) se factum quam 7. u) decuerat ostendit 5. v) errasse contraque 5. w) praecursoris id est VIII. kal. 5. VI. Kal. 5d. x) ditioni subdunt 9. 11. 12. y) synodum 7. z) abscidit 5c. e. a) ei tantum 5. b) infeliciores 10. 11.

57) Treverensis. 58) Mindensis. 59) Spirensis. 60) Lusati.

talitas invasit, ut vix vel sanus quis a mane usque ad vesperam, vel a vespera usque ad mane se victurum speraverit. Ex qua pestilentia obierunt Heinricus, archiepiscopus Treverensis, et Gerricus^b, abbas Witzenburgensis^c, et Godefridus, dux Lothariensis, aliorumque innumera multitudo, tam nobilium quam ignobilium. Tandem misericordie divina pestilentia cessante, imperator in Liguriam pervenit, ibique autumnali tempore pace et otio vacans, se venationibus exercitavit. Eodem anno Duodo^d, palatii capellanus, ab Adalberto^e comprehenditur, et flagellis caesus in Corsicam deducitur, sed non longo post tempore dimittitur. Ea tempestate Waldo, Cumanus episcopus, insulam in Cumano lacu cepit, et munitiones in ea a solo^f destruxit; quod Udoni^g comiti initium^h malorum fuit. Nam Hattonemⁱ, eiusdem insulae tutorem, in suam fidem suscepit, et destructa insula, non, ut optaverat, eum imperatori reconciliari^j potuit; quod indigne ferens, totum in Waldonem episcopum detorsit, et inimicus in eum si possit ulcisci disposuit. Erchanbertus^k in locum fratris sui Gerrici Witzenburgensis^l coenobii abba constituitur.^m

965.

15 Anno dominicae incarnationis 965. imperator Papiae natalem Domini celebravit, et peracta festivitate statim in patriam, dispositis in Italia regni negotiis, commeaivit: cui filii sui, Otto rexⁿ et Willihelmus archiepiscopus, in confinio Franciae et Alaman-
niae, in villa Heimboesheim^o 61 occurrerunt, et cum magna ibi eum alacritate sus-
20 ceperunt. Inde Wormatiam progressus, fratrem suum, Brun^m archiepiscopum, in pu-
rificatione sanctae Mariae sibi obvium^q habuit, sicque totam quadragesimam^r in
Francia commorans, in Inglenheim pascha cum magno gaudio celebravit. Indeque
navigio Coloniam attingens, matrem suam, domnam Mathildam, et sororem suam,
Gerbirgam reginam, filiumque eius, regem Lotharium, sibi obvios condigno ibi^s amore
et honore tractavit; sicque in Saxoniam iter direxit. Benedictum etiam illum
25 depositum ab urbe Romana secum in Franciam advexit, quem Adalago archie-
piscopo custodiendum commisit. Duas quoque filias Berengarii in palatio cum domna
imperatrice decenti sibi honore detinuit. Eodem anno quidam ex Langobardis more
solito ab imperatore deficiunt, et Adalbertum in Italiam^t reducunt. Tunc impera-
tor Burchardum, ducem Alamannorum, in Italiam misit; qui ad^u congregandum ei
30 ubicumque inveniretur, cum Langobardis imperatoris fidelibus et Alamannis iusum^v
per Padum navigavit, et illis, ubi eum audierat^w esse, partibus navim applicuit. Quos^x
in prima fluminis egressione Adalbertus insulit; ubi et frater eius Wido cum aliis
quam pluribus occubuit. Ipse vero Adalbertus, vix fuga lapsus^y, evasit, et montana quae-
dam, ubi imperatorem lateret, intravit. Hac igitur dux laetus victoria in patriam re-
35 pedavit, et quae sibi^z acciderant, imperatori significavit. Interim Wido, Mutinensis^{aa}
episcopus, vulpina calliditate imperatori se simulans^{ab} fidelem, ipsique infideles se pro-
ditorum iactitans, legatione Adalberti fungens, in Saxonia^{ac} imperatorem aggreditur;
nec tamen visu aut allocutione ipsius participatur, sed^{ad} cum dedecore redire permis-
sus, infra Alpes ultra Curiam comprehenditur, et in Saxoniam remissus, in^{ae} Sclavis
40 custodia^{af} mancipatur. Uodo^b, Strazburgensis episcopus, obiit, cui Erchanboldus^{ag}
successit. Eodem etiam anno dominus Leo papa obiit. Tunc legati Romanorum,
Azo videlicet protoscriniarius, et Marinus, Sutriensis^{ah} ecclesiae episcopus, imperato-

a) usque mane 5. b) gerrich 9. 11. 12. c) witzburgensis 5. wirsiburgensis 7. wiszburgensis 9. wizi-
burgensis 10. wirseburgensis 11. 12. d) dudo 11. 12. e) duo de pallacii capellani ab alperto 7. f) muni-
45 ciones vel eam a solo 7. g) comiti nuncium 5. h) attonem 7. i) reconciliare 5. k) erkanbertus 5. en-
charbertus 7. l) witzburgensis 5. wirziburgensis 7. wiziburgensis 10. m) erchanbertus usque constituitur deest
9. 11. 12. n) rex deest 5. o) heimboesheim 7. heimboesheim 5. heimboeseim 10. p) suum brunonem
11. 12. suum brunonem archiep. 5. brunonem coloniensem archiepiscopum C. S. Godefr. q) sanctissimae
mariae virginis sibi obviam 5. r) tota quadragesima 5. s) inde 5. t) condigno sibi 7. u) iterum direxit 5.
50 u) in italia 7. v) introducunt 9. 11. deducunt 10. w) misit cui ad 5. x) alamannis per 7. alamannis vi-
sum per 5. alamannis per iusum et Padum 7. super voce iusum cf. Adalungum vel Congium. y) audierat 5.
z) applicuit in quos in 5. aa) lapsus deest 5. ab) quae ibi 7. ab) significant 7. b) wido metensis 5. 7. c) im-
peratori simulans 5. d) in saxoniam 7. e) sed deest 5c. e. f) deest 5c. e. g) sclavorum custodia 7. h) udo
7. udo 5. 11. i) hercanboldus 7. erkanboldus 5. erchandoboldus 10. eripkanboldus 9. k) martinus su-
55 riensis 5d.

61) hodie Heimsheim seu Heimsen, medio itinere inter Stuttgartiam et Pforzheimum.

rem pro instituendo quem vellet Romano pontifice in Saxonia^a adeuntes, honorifice suscipiuntur et remittuntur. Et Otgerus^b, Spirensis episcopus, et Liuzo^c, Cremonensis episcopus, cum eisdem Romam ab imperatore diriguntur. Tunc ab omni plebe Romana Iohannes, Narniensis ecclesiae episcopus, eligitur, et sedi^d apostolicae pontifex intronizatur. Qui statim maiores Romanorum elatiore animo quam oporteret insequitur, quo^e in brevi inimicissimos et infestos patitur. Nam ab Urbis praefecto et quodam Rotfredo^f comprehenditur, et urbe expulsus, in Campania custodiae mancipatur. Hoc demum anno, imperatore ab Italia redeunte, Heinricho, archiepiscopo Treverensi, Thiodricus^g, eiusdem ecclesiae diaconus^h, et Adalberoni, Mettensi episcopo, Diedericusⁱ, consobrinus imperatoris, successores instituuntur. Bruno^j quoque archiepiscopus, germanus imperatoris, vir ducatu pariter et episcopatu dignissimus, 5. Idus Octobris obiit, cui Folchmarus^k in episcopatu successit. Eodem anno Gero, marchionum nostri temporis optimus et^l praecipuus, obiit. Lotharius rex domnam Hemmam^m sibi coniugio copulavit.

966.

Anno dominicae incarnationis 966. imperator Coloniae natalem Domini celebravit, cunctaque ibi Lothariensis regni negotia, prout sibi videbatur, disposuit. Erchanbertus, Witzenburgensisⁿ coenobii abbas, obiit, et imperator electione monachorum Adalbertum, Rugis ordinatum episcopum, eidem monasterio praefecit. Starchandus^o, Rubilocensis^p ecclesiae episcopus, obiit, cui Reginoldus successit in episcopatu. Udo comes, coniurationem cum Adalberto Berengarii filio habens, et in Italiam ad excaecandum Waldonem, Cumanum episcopum, ire disponens, imperatoriae maiestatis reus esse convincitur, et sacramento, ne aliquatenus ulla partes regni praesumat ingredi, regno expellitur. Witkerus^q, Treverensis coenobii abbas, obiit, cui Asolfus in abbatia successit. Imperator iterum in Italiam ire disponens, assumptionem sanctae Mariae^r Wormatiae celebravit, ibique habito cum omnibus regni maioribus concilio^s, inde per Alsatiam et Curiam Alpes transcendens^t, Italiam intravit, et Sigolfum^u, Placentinum episcopum, quosdamque ex comitibus Italicis propter Adalbertum priori anno a se deficientes, in transalpinas partes Franciae vel Saxoniae custodiendos direxit. Tunc Romani, imperatoris metuentes adventum, Rotfredo^v iam mortuo, a custodia qua tenebatur Iohannem apostolicum absolvunt, et veniam pro malis quae ei ingesserant poscentes^w, in locum et sedem suam illum restituant. Eodem anno comes Eberhardus^x obiit. Eodem anno Berengarius, quondam Italiae rex, exul moritur, et in Babenberg^y regio more sepelitur; cuius vidua Willa, antequam sepeliretur, velum sibi sanctimoniale assumpsit. Udo comes, sacramenti oblitus, Franciam ingreditur, unde iterum abaque omni utilitate revertitur.

967.

A. d. i. 967. imperator Romae natalem Domini celebravit^a, et excepto praefecto^b Urbis qui aufugerat, 13 ex^c maioribus Romanorum, qui auctores expulsionis^d domni Iohannis papae videbantur, suspensio interire iussit. Inde progrediens per Spoletum, Ravennam adiit, ibique pascha celebrans^e cum domno Iohanne papa, plurimos ibi ex Italia et Romania episcopos coadunavit, et habita synodo, multa ad utilitatem sanctae ecclesiae adinvenit, et apostolico Iohanni urbem et terram Ravennantium^f aliaque^g complura, multis retro temporibus Romanis pontificibus ablata, reddidit, eumque inde

a) in sanoniam 5. b) hothkerus 7. c) liuzo 11. 12. liuzo 5. d) eligitur sedique 5. e) quos 5a. g) rothfredo 10. h) thiedericus . . . thiedericus 5. theodericus 10. tyodericus 11. i) subdiaconus 10. k) diedericus 10. dietricus 9. l) bruno 5. m) folchmarus 5. folchmarus 11. 12. n) deest 5c. e. o) hanimam 5. p) wirsiburgensis 7. etc. q) starchardus 7. starkandus 5. r) rubilocensis 9. rubilocensis 10. s) witgerus 50. 11. 12. wikerus 5. 7. t) sanctissimae mariae virginis 5. u) consilio 5d. v) alpes descendens 7. w) sigolfum 7. sigolfum 8. x) rotfredo 11. rotfredo 9. rotfredo 10. y) petentes 5d. z) anno usque anno deest 11. 12. a) habenberg 9. babenberg 10. a) sibi velum 5c. e. b) celebratur 7. c) 14 ex 7. d) expulsionem 7. e) celebravit 7. f) ravennantium 5. 9—12.

6a) i. e. Eichstadensis.

Romam cum magna laetitia remisit; ipse vero in partes Tusciae et Lucaniae^a secessit. Interim papa Iohannes et imperator regi Ottōni^b litteras invitatorias miserunt^c, et; ut cum ipsis^d ad natalem Domini Romae celebrandum festinaret^e, iusserunt. Tunc rex pro disponendis regni negotiis ante suum in Italiam iter Wormatiam venit, ibique in primo suo placito, Deo propitio, plurima futurae prudentiae simul et clementiae suae^f indicia praemonstravit. Sicque nativitate Praecursoris et apostolorum festivitate Francofurd celebrata, iter suum acceleraturus in Saxoniam remeavit. Ea tempestate Asulfus, Treverensis abbas, praesenti vitae subtrahitur, cui Thietfridus successor eligitur. Tunc etiam dominus archiepiscopus Willihelmus aliquantula infirmitate detentus, in brevi, Deo miserante, convaluit. Domno imperatore in Italia commorante, legati Nichofori^g, Graecorum imperatoris, Ravennae ad eum venerunt^h, honorifica secum munera ferentes et pacem ab eo vel amicitiam poscentes; quibus honorabiliter susceptis decenterque remissis, dominus imperator nuntium suum eidem Graecorum imperatori pro coniungenda in matrimonium suo filio, regi Ottoni, privigna ipsius Nichoforiⁱ, filia scilicet Romani imperatoris, Constantinopolim dirigit. Qui iterum eodem^k anno ante natalem Domini ad imperatorem revertitur. Eodem anno, intrante Septembri^l mense, Otto rex Romam iturus^m, decenti se comitatu egressus, memoriamⁿ sancti Michaelis in Augusta civitate celebravit.

a) et lucaniae *deest* 5. b) othoni *aliquotiens* 5. c) miserunt ut cum 10. d) et cum ipsis 7. e) festinare 7. f) suae *deest* 5. g) nicephori 5. nicephori 11. 12. h) eum convenerunt 9. 11. 12. i) nicephori 5. nicephori 11. 12. k) qui igitur eodem 7. l) septembrio 9—12. m) iturus *deest* 9—12. n) decenti est comitatu egressus memoriamque 7.

ADDENDA.

- pag. 5. *Annales Petaviani ab Adone Viennensi et chronographo Fontanellensi exscripti sunt.*
- p. 83. ad a. 1027. *Goldastus, rectius fortasse, maiestatis sese dedentes legit.*
- p. 110. anno 840. *Haec postea Hugonis Flaviniacensis chronico inserta sunt.*
- p. 121. l. 45. *Ardeo, Nrdaloh, Prezolt, Fuldensis coenobii monachi, eo anno obierunt. cf. Necrologium Fuldense apud Schannat. Hist. Fuld. pag. 465.*
- p. 130. l. 19. *Uberiore codicis 8. notitiam Viro Clarissimo Graffo, professori publico Regiomontano, debemus, qui hieme proxime elapso Parisiis versatus, plurimas eius lectiones enotatas mecum communicavit. Liber adseruatur in bibliotheca regia, inter Supplementa Latina Nra. 125. signatus, et saeculo IX. scriptus est. Continet Gesta regum Francorum usque ad a. 755. quinquaginta quinque capitibus discreta, nec tamen ad finem usque perducta, tum, manu paulo iuniori interiectis Annalibus imperatorum Romanorum inde ab Ottone usque ad Domitianum, et Epistola Alexandri Magni ad Aristotolem de praeliis suis, Annales Laurissenses annorum 741—829. Lectio quam plurimum cum nostra consentit, nec quando ab ea discedit, melioris notae dici poterit. Cuius rei exempla haec habeas:*
- anno 743. hooheoburg. 747. sachaningi. 748. lanfridum . . waifarum. 750. bouefacii episcopi. 755. langobardorum . . langobardorum. 760. odbertum et dadinum . . itherium. (quod an praeferam, ambiguus haereo). 761. dura . . aliuerno. 768. heronticus . . sels. 770. uuormaciam . . maguntiam. 771. ualantianus . . salmontiacus. 772. ermensul . . ermensul. 773. teodone villa . . ienuam . . caenisiium . . montem iovem. In fine Et dum usque voluisset, ut in codd. 8. 9. 9b. 10. 11. 774. adalgisus. 775. duria . . hobacrum . . böcki . . lðbah . . scladistath. 776. taruisum . . taruisium . . siburgi. Quae uncinis inclusi, non desunt. 777. uuido-chindus. 778. uuido-chindi . . autosiodorum . . logene in. 779. iter ppractus . . lippeam transitu hrenus . . uuestfaloos. 780. obaccro. 781. gisola 782. uuido-chindis . . halpdaa . . suntal. 884. lippicham . . toringam . . otagufurd . . scahiningi . . liuhidi (ut 5. 8.) 785. rimie. 787. arighis . . areghisus . . romaldum . . rumaldum et grimoaldum . . civitatem agustam 788. audaccrus. 795. cuffiastain (8) 796. heiricus dux farialensis . . iuguro. 797. ibimauge (7) 798. froia (7. 9.) . . munda. 808. drasoconem (8.) badenliot deest (2. 8.) 811. hug. 813. uuestarfoldan. 818. obodritorum. 819. init. adductus una plagula excidit usque 823. p. 211, 18 Ceadragus abodritorum princeps. Octo membranae plagulas cum annalibus annorum 824—826 et aliqua a. 827 parte exciderunt. Ultima verba manu recentiori adiecta sunt.
- p. 131. codd. 4. 5. 6. 8. *Quum flagitanti mihi paucos ante menses Vir Clarissimus Iacobsius, Serenissimi Ducis Gothani Consiliarius et Bibliothecarius, codicem Gothanum Einhardi transmisisset, in eo praeter vitam Karoli, Einhardi quoque annales et Monachum Sangallensem de gestis Karoli deprehendi. Est membranaceus in 4. saeculo XII. exaratus, et proxime ad codices 4, 5, 6 et 8. accedit, quare lectiones eius singulas hic adferre plane superfluum iudicavi. Plura de eo in praefationibus ad Einhardi vitam Karoli et ad Monachum Sangallensem monui, secundo Monumentorum tomo edenda.*
- p. 177 et 192. *Sabaria est Stein am Anger prope Sarwar, et Carnuntum Petronell prope Heimburg.*
- p. 489. l. 17. l. Ticlinvini.
- p. 608. not. 16. *Florichingae minime sunt Vlaardingen, sed, quo magis invictum Zuentiboldi animum mireris, Florengae prope Theodonis villam v. p. 485 n. 25.*

Errata typographorum.

p. 3. lin. 29. occurebat *lego* occurrebat p. 18. lin. penult. Bardengan *l.* Bardengau. p. 24. lin. 10. not. reginfrid *l.* reginfrid. p. 28. not. 1. 2. iungendi *l.* iungenda. p. 32. a. 784 episcopus obierunt *l.* episcopus obierunt. p. 40. l. 8. reg. e *l.* rego. (l. 5. pridia *codex* utique *legit.*) p. 50. not. lin. 3. sequentis *l.* sequentes. p. 52. l. ult. not. 905. *l.* 906. p. 73. lin. 17. ANNI 719. & ANNI 709. p. 86. lin. 21. intercurreret *l.* intercurreret. p. 100. l. 7. Tegenonia *l.* Tegenonia. p. 111. l. 2. dum *l.* cura. p. 127. l. 40. codici *l.* codicibus. p. 160. l. 35. peractum est *l.* peractum est. p. 194. l. 41. o. 60 *l.* o. 61. p. 306. l. 6. et *l.* est. p. 326. l. 38. exerci *l.* exercitum. l. 43. radi *l.* randi. p. 327. l. 31. Nova-castilla (*in multis exemplis*) *l.* Nova-castella. p. 401. *l.* usque ad *l.* usque ad. p. 455. l. 2. Getescalco *l.* Gotescalco. p. 481. l. 65. 71) *l.* 17) p. 484. l. 2. uno quoque *l.* unoquoque. p. 485. l. ult. se quentibus *l.* sequentibus. p. 558. l. 23. fraudulenta *l.* fraudulenta. p. 590. l. 19. Burgundiae *l.* Burgundiae.

INDEX RERUM.

A.

- Aaron, Amiralumminin, rex Persarum, pagg. 190. 197. 223. 353. 354.
- Aaulphus, Gothorum rex 282. 283.
- Abatareni v. Abotridi 79.
- Abbi, Abbio, Saxonum dux 166. 167. 168.
- Abdella, legatus regis Persarum 194.
- Abdella, Sarracenus, filius Ibin Mauge regis 182. 183. 351.
- Abd-el-Melec, Sarracenorum in Hispania princeps 300.
- Abdirahman, rex Cordubae 114. 291. 325. 344.
- Abdirahman, Ibin-Mavia, rex Cordubae 33. 300.
- Abdirahman, filius Abulaz, rex Cordubae 198. 203. 215. 216. 349. 442. 447.
- Abinlarbi v. Ibinalarabi 31.
- Abitaurus v. Abutaurus.
- Abo, comes 198.
- Abochi, i. e. Hochbuoki, 309.
- Abodriti, Abotridi, Obotriti, Sclavorum gens 174. 180. 181. 184. 185. 187. 191. 195. 196. 202—206. 208—212. 214. 215. 222. 302. 303. 307—309. 350. 351. 353. 354. 356. 357. 364. 371. 374. 406. 407. 411. 432. 436. 458. 474. eorum reges et duces: Wisio, Thrauco, Fheroeuc, Godelaib, Sclomir, Cesdrag, Tabomiaz, Gotsomiaz, rex christianus 69. 617. castella 195. Francis foederati 36. 37. rebellant 79. bellum cum Wilkis 210. cum Danis 354. vid. et Sclavi.
- Abodriti Praedenecenti 205. 209. 213.
- S. Abraham monasterium, in agro Damasceno 71.
- Abraham, Avarum princeps, baptizatus 87. 93.
- Abraham, Sarracenorum in Fossato princeps 190.
- Abrotidi, i. e. Abotriti 564. 565.
- Abternacum, monasterium, Eternach prope Treveros 583.
- Abulabaz, elefas 190. 197.
- Abulazer v. Abulaz 309.
- Abulaz, filius Axam 307. rex Cordubae 198. 199. 202. 203. 207. 309. 355.
- Abumarvan, Sarracenorum in Hispania dux, 216. 359.
- Abutaurus, Sarracenus 16. 118. 158. 159. 220. 349.
- Achae, Aachen 47.
- Aefridus v. Eofridus 466. 476.
- Achiteus, comes 312. 313.
- Ackareni, i. e. Ungri 67.
- Acmantus, villa 452.
- Actardus, episcopus Namnetensis 475. 476. 477. 492.
- Adalardus, Irmintrudis reginae avunculus 456. 456.
- Adalardus, missus Hludowici G. 493. 496. 499.
- Adalardus, abbas S. Bertini 518.
- Adalardus, comes 334. 439. 501.
- Adalbero, Udalrici ep. Aug. nepos 80.
- Adalbero, episcopus Augustanus 55. 77. 409. 543. 597.
- Adalbero, episcopus Mettensis 616. 625. 628.
- Adalbero, Carentani dux 84.
- Adalbert, Perchtoldi filius 79.
- Adalbertus, episcopus Pergami 409. 410.
- Adalbertus, Rugorum episcopus 624.
- Adalbertus, filius Berengarii 621 sqq.
- Adalbertus, Bonifacii filius, marchio Tusciae 392.
- Adalbertus comes, Burchardi frater 55.
- Adalbertus comes, Heinrichi ducis filius, decollatur 54. 68. 77. 98. 607. 610—612. 614.
- Adalbertus comes, filius Matfridi 619.
- Adalbertus comes 361. 362. 506.
- Adalbertus, abbas Brunwilarensis 100.
- Adalbertus, abbas Witzenburgensis 628.
- Adalagus, archiepiscopus Bremensis 617. 624. 625. 627.
- Adalelmus, abbas 510.
- Adalgarius, Aquitanus 142. 143.
- Adalgarius, comes 430. 432.
- Adalgarius, episcopus Augustodunensis 606. 608. 608.
- Adalghisus, legatus Karoli M. 162—165. 349.
- Adalghisus, Adalgisus, Adalgis, Desiderii regis filius 118. 152. 153. 155—157. 295. 348.
- Adalgisus, dux Beneventanorum 492. 493. 497. 583—585.
- Adalgrimus 479.
- Adalhaida, Ottonis I. uxor 621.
- Adalhardus, episcopus Veronensis 610.
- Adalhardus, abbas Corbeiae 196. 208. 209. 354.
- Adalhardus, comes palatii, in Italiam missus 210.
- Adalhardus, comes 148. 149.
- Adalhardus, comes Mettensis 593. v. n. 72.
- Adalhardus, filius Heinrichi ducis 54. 607. 610.
- Adalhartus, abbas S. Bertini 371.
- Adalhartus 394.
- Adalheidis, uxor Hludowici Balbi 605.
- Adalhelmus, avunculus Odonis 604.
- Adalungus v. Adalungus.
- Adalpertus, marchio Tusciae 411.
- Adalpero v. Adalbero.
- Adalungus, abbas S. Vedasti 210.
- Adalungus comes 529. 606.
- Adalwinus episcopus 50.
- Adalwinus, episcopus Ratibonensis 87. 93.
- Adalwinus, vassus 393.
- Adam, in agro Damasceno creatus 71.
- Adarna, Aderna, fluvius, dis Eder 31. 158. 159. 221. 319.
- Adascer, rex Alanorum 283.
- Adasta, vassus 393.
- Ado, episcopus Moguntiacensis 409. vide Haddo.
- Adasus, flumen 412.
- Adelchis v. Adalghisus.
- Adalram v. Heilram.
- Aderna v. Adarna.
- Ademarus, vassus 393.
- Ado, archiepiscopus Viennensis 469. 472. Ado 479.
- Adoherbertus, Waifarii legatus 142.
- Adrianus I. papa 36. 88. 89. 92. 118. 119. 295. 297. 300—302. 348. 380. 383. papa (Kal. Febr. a. 773.) 13. obit (8. Kal. Ian. 796.) 15. (8. Kal. Ian. 795.) 36. (7. Kal. Ian. 795.) 47.
- Adrianus II. papa 476—494. 579. 580. 583.
- Adrianus III. papa 52.
- Adhima, Sarracenorum rex 326. 344.
- Adulfus rex 7. 24.
- Adulfus, Karoli M. legatus 307.
- Adventius, Mettensis episcopus 456. 469. 477. 483. 484. 581.
- Aebus Wasco, comes 213.
- Aega, maior domus Neustriae 287.
- Aegidora, Egidora, flumen, Eyder 195. 198. 202. 217. 355.
- Aegyptus 80. plaga Aegyptiaca 496. 507.
- Aereburg, Eresburg, Heresburg, castrum, Stadtberg ad Timellam 30. 36. 41. 117. 118. 150. 151. 154. 155. 160. 161. 166. 187. 348. 349. basilica ibi constructa 32. (a. 785.) v. Eresburg.
- Aericus v. Ericus.
- Aestas valida 99. vehemens 297. longa 497.
- Aestus 32. (a. 783.)
- Afri, Africa 60. 190. *bis* 199. 217. 218. 223. 265. 287. 439. 453. 578.
- Africanum concilium 472. 507.
- Africanus vel Lybs, ventus 104.
- Agara fluvius, Eger in Bohemia 308.
- Agareni, Ungri 77. 78.
- Agatha, urbs Gothiae 115. 994. 345. Agde.
- Agathon, archiepiscopus, legatus Basilii, imperatoris Graecorum 387.
- Agedincum Senonum, Sens, civitas 452. 453.
- Ageldrudis, vidua Widonis 411. 412.
- Agila, rex Gothorum 285.
- Agilolfingi v. Heilolfingi.
- Aginensis pagus 218. 551.
- Agio, episcopus Aurelianensis 448.
- Agledulfus rex 7. v. Adulfus.
- Agro, rex Langobardorum 286.
- Agobardus, archiepiscopus Lugdunensis 110.
- Agrippina, Colonia, v. Colonia Agrippina.
- Ahlon, Aschloh, Haslae 520. 522. 594.
- Aidan, episcopus Lindisfarneus 87.
- Aido, vassus regis 393. alter *ibid.*
- Ailwart, vassus 393.
- Aimo monachus 301.
- Aio, Foroiulanus, legatus Karoli M. 198. 355.
- Airibertus, Clotharii II. filius 286a.
- Aizo, Gothus 215. 216. 359.
- Alamanni et Alamannia 33. 37. 43. 63.

64. 83. 98. 100. 109. 111. sqq. ducatus 436.
eorum duces et comites Godefridus,
Wilhelmus, Lantfridus, Theodoaldus?
Theotbalus? Liutfridus, Lantfridus
alter, Wafinus et Ruothardus, Bur-
chardus, Erchanger et Bertolt, Bur-
chardus II., Hermannus, Liudolfus,
Burchardus III., Herimannus II., He-
rimannus III., Ernest, Ernest II., He-
rimannus IV., Henricus III., imp.
Rudolfus, Fridericus. bella cum
Francis 11. 22. 23. 64. 74 n. 102. 134.
sqq. cum Avaribus 350. cum Bohe-
mis 195. 355. Conradus regem eli-
gant 55. Alamannia ab Ungris inva-
sa 54—56. 66. 69. 77. 614.
- Alani, gens 282. eorum rex Addaser 283.
Alanus, frater Pasquitani, dux Britto-
num 567. 602.
- Alars, Aller fluvius 164. 165. 197. 307. 354.
Alaricus, rex Gothorum 282. 284.
Alawicus, abbas Augiensis 78. 79. (an-
no 934.) 624.
5. Albani monasterium et ecclesia Mo-
guntiae 180. 181. 214. 351. 365. 370.
496. 623. 624.
- Albdagi comitatus in Frisia 386.
Albechowa pagus 488.
- Albericus, episcopus Traiectensis 32. 297.
(† 784.)
- Albericus, Romanorum princeps 625.
Albericus, comes 594. 604. 607.
- Albgarus, Unrochi filius, legatus in
Dalmatiam 203.
- Albia, Albia, fluvius Elbe 14. 16. 36.
37. 93. 121. 160. 161. 163—167. 174.
175. 180. 181. 183—185. 187. 191. 193.
195—197. 199. 200. 202. 204. 205. 208.
209. 302. 307—309. 350. 351. 353—355.
380. 441.
- Albiansis urbs, Albige, Alby 144. 145.
294. 335.
- SS. Albinus et Licinius 496.
S. Albini abbatia Andegavis, St. Aubin
459.
- Albinus v. Alcoinus.
Albinus, cubicularius Leonis papae 120.
187.
- Albricus v. Albericus.
Albrianus, comes, frater Bivini et Betto-
nis 462. 510. 511. 583.
- Alchwinus v. Alcuinus.
Alcedronense, pagus Autissiodorensis 363.
Alcmona, Alhmona, Alimona, Alomona,
Altmühl 35. 92. 178. 179. 300. 351. 589.
- Alcoinus, Alchwinus, Alhwinus, Alch-
winus, Alcuinus, Albinus, Alcuinus
diaconus abbas, ex Britannia S. Mar-
tini Andegav. 18. 87. 93. 103. 119.
271. 308. 351. obiit (a. 804. 14. Kal.
Iun.) 120.
- Aldo, Lemovicensis episcopus 472.
Aldricus, Cenomannensis episcopus 426.
Aldricus, Senonensis episcopus 426.
Aldulfus, diaconus de Britannia 195. 196.
Aledramnus, comes 444. 501. 523.
- Alewicus v. Alawicus.
Alexander magnus, rex 600.
Alexander III. papa 71. 108.
Alexandria in Italia constructa 71.
Alexandria in Aegypto 80.
Alfide, rex Nordanhumborum 25.
Alfredus, rex Nordanhumborum 24.
Alfwicus, vassus 393.
- Alini, Elsfeth 18.
Almaro, comes 651.
Almona v. Alcmona.
Alpes 151. 155. 190. 328. 331—333. 340.
431. 525. 589. 616. 627. 628.
Alpium clusae 117. 268. 293. 294. 389.
403. 410. 411.
- Alpes Cottiae 289. 290. Noricae 206.
357. 388. Penninae 577. 598. 606.
- Alpaigdis, Alpeida, uxor vel concubina
Pippini II, mater Karoli 119. 289.
343.
- Alpia fluvius, i. e. Albia 14.
Alquinus v. Alcoinus.
Alastia, Eliastia 26. 27. 55. 111. 360. 371.
386. 399. 403—405. 616. 616. 618. 621.
622. 628. ab Ungris invasa 68. 74.
Gallis 69. dux Herimannus II. 81.
- Alensius pagus 438.
Altingus, Nortmannus 520. 526. 527.
Alta petra in Vosago 488.
Altfredus, episcopus Hildesheimensis
51. 370. 378. 467. 582.
- Altiodorensis, pagus 431. 437. 442.
Altus-mons, Haumont in Hanonia 489.
Altwinus, episcopus Brisicensis 90.
Alvea, i. e. Albia 16.
Alvernicus pagus 11.
Alvernis, (Auvers n. 74.) 469.
Alvernum pagus 143. 143.
Amalbertus Francus 288.
Amaldricus, filius Alarici, rex Gotho-
rum 285.
Amalharis, Treverensis episcopus 200.
201. 355.
Amalwinus, missus Karoli 167—169.
S. Amandi sepulchrum 14.
S. Amandi monasterium, St. Amand 195.
Abbas Hrotfridus.
Amanus, comes 334.
Amarnanoli, i. e. Amiral-mumminin 307.
Amaus, Emaus, comitatus 435. 489.
Amazones 600.
Ambiani, Samarobriua Ambianorum, A-
miens, 190. 205. 223. 352. 440. 453.
497. 512. 513. 518. 520—522. 527. epi-
scopi, Iesse, Ragenarius.
Ambia, rex Sarracenorum 290.
Amblava villa, Amblef 144. 291. 323.
Ambra fluvius, Emmer 166. 167.
Ambricho, episcopus Ratisbonensis 94.
S. Ambrosii basilica Mediolani 389.
Ambrosius, comes Pergami 409. 606.
Amicho, abbas Murbacensis 40. 43.
Amingus, Nortmannus 311.
Amir-al-mumminin, Amormulus, prin-
ceps fidelium, Aaron 120. 190. 424.
Amiratus v. Abraham.
Amolo, archiepiscopus Lugdunensis
110.
Amormascha, Saracenorum rex 326.
Amormulus, i. e. Amiral-mumminin 120.
Amorox, praefectus Caesaragustae 179.
198.
Anastasius imperator 114. 284. 290. 343.
Anastasius, archiepiscopus Senonensis
105.
Anastasius, olim presbyter 377.
Anastasius, missus Leonis imperatoris
Graecorum ad Arnulfum 410.
Anastasius, bibliothecarius Romanus 493.
cf. 477. not. 8.
Anastasius presbyter, bibliothecarius
477. 494.
Ancona 189.
Andana, Andenne ad Mosam 489.
Andegarius, episcopus Turonensis 17.
Andegavis, Angers 9. 24. 25. 118. 284.
305. 395. 344. 434. 446. 449. 457. 467.
496. 569. 571. 578. 588. comitatus et
marca 325. 470. 473. 486. comites
Paulus, Rodbertus, Hugo. episcopus
Maurilio.
Andella fluvius 457.
- Andernacum, Andrenacum, Anterna-
cum, Andernach, castrum in pago
Meginensi 373. 390. 396. 501—503.
511. 589. 595. 618.
Andreas 218. 427. 607.
Andwerpa, Antwerpen 360.
Anepus 6. a.
Anepus 6. not.
Anesus fluvius, Ens 415.
Angandeo, Hemmingi regis frater 198.
Angarii v. Angarii.
Angelfredus, patriarcha Aquileiensis
626.
Anghilbertus, abbas Centulensis, v. et
Engilbertus 178. 182. 183. 350.
Angilarimus v. Engilrammus 47.
episcopus Mettenis.
Angli, gens 64. 84. 116. 169. 324. 343.
433. 446. 465. 616.
Angli occidentales et Angli-Saxones 450.
451. 454. v. et Saxones occidentales.
reges Edilulf. Edelboldus.
Anglaxones 441. 449. 450. 455. 456. re-
ges Edilulf. Gnut. Willehelmus I.
Richardus I. Johannes.
Angrarii, media Saxoniae pars 154. 155.
161. 231. dux Bruno.
Angrri, pagus Ostfaliae 368.
Anguliam, i. e. Ingilheim 17.
Anguli, i. e. Angli 64.
Anianense monasterium 301. 308—311.
abbates S. Benedictus, Smaragus.
Ania fluvius, Ens, 39. 176. 177. 282.
350. 415.
Annales Germanorum antiquissimi 1.
Annu durus 73. 78. 79.
Anolo v. Anulo 309.
Anpna cara 84.
Anulo, nepos Herioldi Danorum regis
199. 309. 355.
Ansa, uxor Desiderii regis 75. 40.
Ansbaldus, abbas Prumiae 570. 596.
(obiit 886. 4. Id. Iulii.)
Anscherus comes 410. 511.
Ansegilus, abbas St. Michaelis, legatus
Karoli regis ad papam 490.
Ansegilus, pater Pippini 114. 316. 343.
Ansegilus, episcopus Senonensis, 498—
506. 505. 512. 518.
Ansemundus, Gothus 99.
Ansgard, usor Hludowici Balbi 590.
Ansigius v. Ansegilus 114.
Ansfredus, Warattonis uxor 321.
Ansfredus comes, Traiectensis epi-
scopus 99.
Ansfredus, abbas Nonantulae 217.
Anser, comes Widonis 410. (n. 16.) 511.
Anshelmus 55.
Anshelmas, Mediolanensis episcopus 204.
Antennacum, Anteaal 503.
Anternacum v. Andernacum.
Antimius 284.
Antiochia capta 100.
Antoninus, Antoin ad Scaldum 489.
Antunacum 453.
Anno, abbas S. Galli 79.
Anno, archiepiscopus Coloniae 100.
Aowin, Danus 199. 512.
Apuliae regnum 71. 80. 86. 99.
Aqarum inundatio 14. 24. 25. 32. 73.
76. 89. 202. 289. 323. 380. 388. 403.
411. 433. 442. 452.
Aquileia 36. 300. 301. 355. patriarchae
Paulinus, Angelfredus, N. (1037. p. 84.)
Fridericus (1086.). marca Aquileien-
sis 621.
Aquisgranum, Aquae palatium regium,
Aachen 14. 36—59. 45—48. 55. 67. 75.
80. 83. 87. 89. 99. 100. 121. 122. 144.

145. 174. 175. 180—201. 203—208. 211—215. 217. 218. 224. 302—313. 334. 336. 351. 353—363. 382—384. 386. 388. 390—394. 403—431. 436—438. 486—488. 490. 493. 497. 501. 502. 512. 514. 520. 567. 572. v. n. 27. 581. 582. 588. 592. 602. 608. 624. territorium Aquense 488.
- Abbatia de Aquis (n. 71. basilica regia Aquigranensis) 488. 618.
- Aquitani. Aquitania, in toto passim opere occurrunt, v. et Wascones, Wasconia; ab Ungrig invasa Aquitania 105. marchae 435. duces et reges Eudo, Hatto, Waifaricus, Hunaldus, Hludovicus, Wilhelmus, Pippinus, Pippinus eius filius, Carlus, Ramnulfus.
- Arage, Arigis, Harichis, quod v. Beneventanorum dux, 33. 168. 169. 221. 297. obiit (a. 787.) 35.
- Arahaugia, pagus 55.
- Aranearum morsus mortales 579.
- Aranstedt 69. 623.
- Araris, fluvius Saone 428. 439. 440.
- Arbo, Erbo comes 399. 400. 413.
- Arbona (Narbona) 28.
- Arcae, palatium 453.
- Archivum palatii 200.
- Ardo, qui et Smaragdus, abbas Anianensis 301.
- Ardoinus v. Hartwinus.
- Ardenna, Ardina, Arduenna silva 135. 190. 192. 196. 200. 206. 207. 209. 211. 291. 311. 323. 429. 436. 439. 474. 485. 489 *bis*. 494. 498. 510. 592. 604.
- Ardennensium comitatus 435.
- Arduulfus, Eardulfus, rex Nordanhumborum 195. 196. 354.
- Arelatum, civitas et provincia, Arles 200. 224. 291. 292. 310. 326. 355. 364. 439. 445. 459. 485. 506. archiepiscopus Rotlandus, dux Folcraus; civitatis Arelatensis arena 292.
- Arenbergum castrum 617.
- Arenstat in Thuringia 69. 623.
- Aretium, Aresso 498. episcopus Iohannes.
- Argentomagus castrum, Argenton 144. 145. 219.
- Argentum 10.
- Argentoratensis, vid. et Stratiurgensis, urbs, Straburg.
- Argentoratium, Argentaria, Argentina 55. 81. 363. 386. 391. 438. v. et Straburg. episcopi Otpertus, Ratoldus.
- Argobium, Argova, Argove 526. 527.
- Aribertus, Clotharii regis filius 285.
- Aricho, archiepiscopus Moguntinus 90.
- Arichis v. Aragus.
- Arietes 524.
- Aristallium v. Haristallium 517.
- Arlon, prope Luxemburg 489.
- Arn, archiepiscopus Salisburgensis 87. 88 *bis*. 89. 92. 93. 170. 171.
- Arn, Gozaldi discipulus, episcopus Wirziburgensis 369. 384. 385. 399. 605.
- Arnald, S. Kiliani discipulus 552.
- Arnoldus, Arnolfus, Arnoldi ducis filius 622.
- Arnolfus v. Arnoldus et Arnulfus.
- Arnolfus comes 603.
- Arnostus, vassallus 468.
- Arnseo lacus, Arendsee 209. 357.
- S. Arnulfus, Mettensis episcopus 269. 316. 321. 343. 488. 591. eius basilica Mettensis 568.
- Arnulfus, Karolomanni filius ex concubina 512. dux Carantani, Baioariae princeps 77. 392. 396. 512. 591. rex 269. imperator a. 896. 400—414.
- 525—529. 591—614. Laudes eius 274. uxor Oda, filii Zuentiboldus, Ratoldus, Hludovicus.
- Arnulfus, Liutpoldi filius, 56. 614. Baioariorum dux et princeps 77. 392. 396. 615. Pannoniam tenet 400. obiit 69. 78. 617. 618. filius Arnolfus, filia Iudith 69. 79. 622.
- Arnulphus, abbas S. Columbae Senonensis frater S. Theobaldi 106.
- Arnulfus, episcopus Senonensis 525. (v. n. 51 et 52.)
- Arnulphus, episcopus Tullensis 483. 484.
- Arnulphus, filius Hludowici I. ex concubina, comes Senonensis 312.
- Arnt et Arnus v. Arn.
- Arnustus, socer Karolomanni filii Hludowici 455.
- Arogat, legislator, 283.
- Arpeo episcopus Eysingensis 92.
- Arrabo, fluvius, v. Raba.
- Arsafius spatharius, legatus Nicephori et Michaelis imperatorum 198. 199.
- Arsenius apocriarius, episcopus Ortenis, legatus Nicolai I. 379. 466—469. 474—477. 573. 574.
- Artaldus, archiepiscopus Remensis 620.
- Arverni, Clermont, 205. 334. 336. 457. 462. 503. 508. 510. comites Warinus, Stephanus, Bernardus.
- Aschricus, monachus Fuldensis 364.
- Aschrichus, Askrichus, episcopus Parisiorum 364. v. Haschiricus.
- Asclaha ad Mosam 395. 396. v. Haslac.
- Asgabrunnum villa, Eschborn prope Riedelheim 388.
- Asia 599. 600.
- Asinarius, comes Wasco 213.
- Asolfus, Asulfus, abbas Trevirensis 628. 629.
- Aspertus, episcopus Ratisbonensis 94.
- Asa, i. e. Haza fluvius 17.
- Astera pagus 298.
- Astrude 98.
- Asturia in Hispania 183. 184. 222. *bis* 351.
- Asulfus v. Asolfus.
- Asupus, pater Leonis III. 503.
- Ataulphus, Gothorum rex 283.
- Athalaricus, Gothorum rex 285.
- Athanasgidus, Gothorum rex 285.
- Atheis, Etsch 398.
- Athima, Sarracenorum rex 115.
- Athovagrius, Saxonum rex 284.
- Atiniagum v. Attiniacum 87.
- Atrabatis, Atrabatis, civitas 520. 521. 595. 527. 529. 590. castrum 610. monasterium 614. 519. episcopus Dodilo. 629.
- Attila 247.
- Attiniacum, Attiniacum, villa regia et palatium, Attigny 9—11. 24. 32. 87. 144. 145. 150. 151. 168. 169. 209. 219. 220. 221. 297. 334. 350. 428. 432. 448. 452. 467—469. *bis* 472. 474. 479. 482. 487. 493. 494. 497. 498. 512. 513.
- Atto, Frisingensis episcopus 92.
- Atto, episcopus Virdunensis 469.
- Audacrus, missus Karoli M. 174.
- Audoenus, episcopus Rotomagensis 288. 289.
- Audoinus, episcopus Constantiensis 26. 64. v. Otwinus.
- S. Audomarus, St. Omer 533.
- Audriaca villa 475. 480. 492. 497. 504. 505.
- Audulfus sinecalcus 168. 169. 221. 350.
- Audura fluvius, Euro 451. 457.
- Augea v. Augia.
- S. Augustii, Eugendi monasterium 489.
- Augia, insula et monasterium 49. 67. 68. *bis* 73. n. 76. 405. 407. 598. 603.
615. 624. dives, 19. hortus deliciarum, 79. Geroldus ibi sepultus 186.
- Augusthirche, ad fluvium Norsam 488.
- Augusta, Augusta Vindelicorum. Augustsburg, Augsburg 83. 172. 173. 350. 409. 425. 435. 574. 607. 621. 629. episcopi Wittgarius, Adalbero, Udairicus Hanto?
- Augusta, i. e. imperatrix 430. 436. etc.
- Angusta Trevirorum, Trier 439. 450. 460. 461. 466. v. Treviri.
- Angusta Tricorum, Troyes 452.
- Angusta vallis, Augustanum, Val d'Aosta, 410. 434.
- Angusta Viromandorum, St. Quentin 439. 447. 459.
- Augustodunum, Autun. 215. 258. 426. 500. 510. 514. 517. episcopus Modoinus, dux Bernardus, Adalgarius; comitatus et ducatus 471. 511. 517. Augustodunum 510. 511.
- Augustodunum, civitas 288. 291. episcopus Leodegarius.
- Augustus, Langobardus nobilis 286.
- Augustus, i. e. imperator 120. 123. etc.
- Aureliani, Orleans 144. 145. 186. 189. 204. 219. 284—286. 313. 324. 335. 345. 360. 424. 426. 428. 431. 443. 445. 449. 452. 467. 472. 477. 511. 518. 590. 597. 599. episcopi Theodulfus, Agio, Waltharius, Vultarius, comes Odo.
- Aurelianus, metropolita Lugdunensis 590.
- S. Aurelii corpus 452.
- Aureolus comes 197.
- Ansona, Vich 215.
- Auster, i. e. Austrasia, Francia orientalis 120.
- Austrasia, Austrasi 115. 154. 172. 287—289. 290. 322—325. 344. 427. 432. 436. 438. 523. 524. Austrasiarum ducatus 435. dux Heinricus.
- Austrasii, Austreleudi, Ostfali Saxones 154. 155.
- Austria, Francia orientalis v. Austrasia 32. 114. 115. 168. 169. 221. 286. 287. 288. 291. 292. 297. 317. 321. 343. 425. 432. duxes Wolfhaldus, Pippinus, reges Theodebertus, Dagobertus.
- Australdus, Pippini regis comes 334.
- Austreleudi, Saxones 154.
- Austrada, filia Warattonis, Drogonis uxor 321.
- Autissiodorum, Auxerre, civitas 105. 110. 158. 159. 221. 462. 597. pagus 70. comitatus 470. 476. 491. episcopus Betto.
- Avallia villa, Avaux 515. prope Remos 520.
- Avan, comes 393.
- Avari 600. v. et Huni et Ungari. Legationes ad Karolum M. 17. 34. 162. 163. 172. 173. 176. 180—183. 192. 199. 214. 351. 353. ad Hludovicum 209. Karoli misti ad eos 34. bella cum Francis 12—14. 17. 18. 34. 37. 45. 47. 65. 89. 92. 95. 173. 174. 179. 186. 187. 211—223. 299. 300. 302. 340 *bis*. 352. 410—413. 415. pax cum Francis 14. 87. 89. 92. bella cum Baioariis 92. 174. *bis* principes Chagan, Ingurro, Tudun, Zoda (s. 803.) 191. Theodorus (s. 805.) 192. Abraham, Canisauci et Tudun 199.
- Avennacum, Avenniscum, monasterium, Avenni in dioecesi Remensi 467. 504.
- Avinio, civitas, castrum 114. 392. castrum in Provincia 326. 344.
- Avitus, imperator 284.
- Axam, Exam, rex Cordubae 300. 307.
- Axanus fluvius, Aiane 605.
- Axona fluvius, Aiane 511. 515. 525. 528.
- Azan, praefectus Ocaae 185. 187. 223. 352.
- Azenarius, Wasconiae citerioris comes 430.
- Azo, protocriarius, legatus Romanus 624. 626. 627.

B.

- Babenberg castrum 71. 610. 611. 628. episcopus Swidakerus
 Bacia villa 288.
 Baciacum 148.
 Bactriani 609.
 Baculum Thasilonis 43.
 Badaliki castellum, Belicæ 617.
 Badenliot prope Egidoram 196.
 Baioaria, Baioarii, Baiowaria, Baiowarii, Bauguarrii 8—12. 17. 18. 26. 27. 33—35. 37. 43. 48. 58—56. 64. 67—69. 75. 77. 78. 81. 87. 88. 92. 98. 98. 100. 114—117. 119. 120. 122. 134—137. 140. 141. 148. 158. 163. 170—174. 176. 177. 179. 183. 186. 187. 191—193. 201. 204. 206. 207. 210. 212. 214. 219—221. 223. 224. 162. 298. 299. 302. 307. 311. 317. 320. 327. 328. 330. 333. 334. 344—347. 349—353. 356—358. 361. 362. 367. 379—389. 391. 392. 394—402. 404—416. 424—427. 432. 435. 437. 459. 467. 469. 473. 581. 589. 591—593. 597. 603. 606. 610. 614. 615. 617—626. eorum duces: Odilo, Grifo, Tassilo, Geroldus, Odolfus, Liutpaldus, Arnolfus, Berchtoldus, Heinrichus I. II, Otto, Heinrichus III (imperator II.) Reges Hilduaris, Hildowicus, Carlomanus; princeps Arnulfus (rex). marchiones: Engildeo etc. Liutboldus legationes ad Karolum: 170. 171. bella cum Francis 8—11. 26. 27. 56. 87. 88. 92. 134—137. 173. 175. 317. 320. 327. 330. 344. 345. subingati 12. 17. 33. 43. oridinati 34. in exercitu Pippini regis Italiae 48. regem Conradum eligunt 55. Bella cum Langobardis 92. cum Avaribus 92. 174. cum Bohemis 192. 193. 353. cum Ottone I. 69. 617. Ungros caedunt 78. 84. 619. ab Ungris invasi 54. 56. 68. 94.
 Baiocenses, Baiex 165. 455. episcopus Balfridus.
 Baira, Bari 447. 485.
 Balbus, cognomen Hludowici II, filii Karoli Calvi 590.
 Baldarius, Flandriae comes (s. 1006.) 99.
 Baldebertus, episcopus Basileensis ad Curienis 26—29.
 Baldewinus, archiepiscopus Salisburgensis 90.
 Baldricus, Foroiulienis comes et dux 202. 208. 207. 214. bis 217. 359.
 Balduinus Caleus, comes Flandriae 456. 459. 460. (v. n. 39.) 462. 491. 517. 525. 527—531. 610.
 Balduinus Ferrerus, comes Flandriae 517.
 Balduinus, satelles Balduini, Flandriae comitis 567.
 Baleares insulae 184—186. 352.
 Balistarii 441.
 Balma, Beaume 488.
 Balfridus, episcopus Baiocassium 453.
 Baltramnus, Strazburgensis episcop. 612.
 Bandida villa 148.
 Barcelona, Barchinona, Barchinona, Barzelona, Barcellona, civitas 16. 162. 163. 190. 206. 216. 218. 283. 285. 290. 307. 331. 351. 352. 357. 359. 360. 364. 443. 443. 444. 447. rex Sathon. comes Bera, comes et dux Bernhardus; eius comes Marce Hispanicae praefectus 218.
 Bardangavenses, incolae pagi Bardengau 106. 166. 167. 181. 184.
 Bardawih, Bardowik 181. v. Bardunwih et Partunwih.
 Bardine pagus 18. v. Bardungawe.
 Bardo 370.
 Bardo, comites eius nominis tres 393.
 Bardunensis, i. e. Virdunensis 469.
 Bardungawe 32. v. Bardincpagus.
 Bartholomeus, cancellarius Caroli M. 148.
 Bardunwih 36. 37. Bardawic, Bardunwih, Bardunwih 297. 302. 303.
 Barrenses 451.
 Barlous, Barleus villa 520.
 Barrensis pagus uterque 490.
 Barzelona 16. v. Barchinona.
 Basala v. Basilea 373.
 Basalchowa, pagus Basensis 489.
 Basilea, Basel 55. 56. 198. 355. 373. 453. 488. episcopi Baldebertus 26. 27. Haito 49.
 Basileus, Graecorum imperator 199. 355. 387. 485. 494.
 Basilicus, Basiliscus, legatus Hadeponi regis 184. 185. 352.
 Basinicum pagus, le Bassigny 488.
 Basiu silva, Baisieu 522.
 Basivum, Baisieu 497.
 Basula v. Basilea 488.
 Battenfeld v. Lihesi 158. 349.
 Batavi, Batavorum insula, comitatus, Batua pagus 431. 435. 443. 445. 446. 451. 453. 488. 564. 595. 596.
 Bataricus, episcopus Ratisbonensis 93. bis
 Baugolf, abbas Fuldensis 349. 353.
 Bauguarrii, Baioarii 54.
 Banzanus, Botzen 172.
 S. Bavonis monasterium, Gant, Gent 446.
 Beatus, dux Venetiae 193. 196. 224.
 Becho vel Lecho, Bohemorum dux 193.
 Beda I. Beda, presbyter Anglorum 24. 25. 64. 67. 73. 114.
 Bedagowa pagus 431. 488. 489. bis
 Bede monachus 301.
 Beehaimi, Behemi, Sclavi Behemenses, Behin, Bohemi, Behemi Sclavi, Cihu, Cihu-Widines q. v. Sclavi seu Windones (s. 791.) 177. 223. 224. 307. 380—382. 384. 388. 395. 413. 496. legato ad Hildowicum 209. bella cum Francis 46. 192. 193. 353. cum Ottone I. 620. cum Heinricho III. 84. cum Ungrii 79. duces Becho seu Lecho, Wiatrach, Zwentislan, Witislan, Heriman, Spoitamor, Moyslan, Goriwei, Botislaw, Pesprenon.
 Begga, filia Pippini, uxor Ansegiseli 316.
 Behemenses Sclavi 589. Behemi v. Beehaimi.
 Behin, Behaimi 496.
 Belgae 431.
 Belgica, Gallia Belgica q. v. 100. 375. 376. 405. 461. 466. 484. 490. 491. 492. 506.
 Belisarius, Totillam interficit 285.
 Bellovagi, Belvacum, Beauvais 438. 446. 453. 487. 500. 510. 520. 521. 522. 524. pagus 521. episcopi Ermenfridus, Odo, Hrotgarius, Honoratus.
 Belthomus villa, Beltem 607.
 Bellus-Pauliacus villa 474. 476.
 S. Benedictus abbas 64. 89. 306. 584. eius regula 59. 311. cursus 122. translatio 22.
 S. Benedicti monasterium v. Casinus 53. 41. 64. 75. 136. 181. 292. 298. 329. 346. 481. abbas Optatus.
 S. Benedicti monasterium in agro Floriano 467. 441.
 Benedictus seu Benno, episcopus Mettensis 616.
 Benedictus vel Vitica, abbas Anianensis 301. 310. 311. (obit 821.)
 Benedictus, archidiaconus Romanus 210.
 Benedictus, cantor Romanus 171.
 Benedictus III. papa (s. 855—858.) 449. 472. 479.
 Benedictus V. papa 626. 627.
 Benedictus VIII. papa 83.
 Beneficia quasi hereditaria 398. 399. 620.
 Benemagusius v. Abdurahman Ibn-Ma-
 via 33.
 Beneventum, urbs et ducatus, Beneven-
 tani 33. 82. 118—120. 168. 169. 174. 175. 190. 199. 201. 205. 218. 300. 350. 355. 364. 380. 384. 439—441. 443. 446. 447. 450. 454. 471. 474. 477. 481. 485. 492—495. 573. 578. 583. 584. duces Aragis, Grimoaldus, Grimoaldus alter, Sigis, Sigimulfus, Adalgisus. Legati ad bella et res cum Francis 17. 35. 45. 188. 189. 205. 352. cum Gracis 350.
 Beneventum sancto Petro datum 68.
 Benno, episcopus Mettensis 616.
 Bera, comes Barchinonae 205. 216. 357. filius eius Willemundus.
 Berahold, decollatur 615.
 Berardus 520.
 Berch monasterium 488.
 Bercha, filia Hludowici Germ. regis 51.
 Berchtholdus, dux Baioariae 94. 619.
 Berra fluvius 292.
 Berchttrannus Alamannus 386.
 Berengarius, filius Everhardi ducis Foroiulanorum 398. 403—406. 411. 412. 499. 598. Italiae rex 525. 608. 610. 611.
 Berengarius II. Italiae rex 621. 623—628. filius eius Adalbertus.
 Berengarius, Tolosae comes 205.
 Berengarius, contra Nordmannos pugna-
 re iussus 470.
 Berengarius comes, frater Utonis et
 Waldonis 374. 379.
 Berenhartus v. Bernhardus 67.
 Bernarius, vir nobilis, ab Hugone truci-
 dator 594.
 Berngarius v. Berengarius.
 Bernhartus, avunculus Karoli M. 150. 151. 295. pater Adalhardi, Walaie, Bernharti 295.
 Bernhartus, Bernhartus, Bernhartus, Bernardus, Pippini filius 49. rex Italiae 67. 88. 93. 121. 122. 199—204. 208. 209. 309. 310—313. 355. 356. 567.
 Bernhardus Caroli Crassi ex concubina filius 52. 402. 597. a Rodulfo occisus 52.
 Bernhardus, Barchinonae sive marcae Hispaniae comes et dux 216. 218. 360. 364. 423. 424. 440. 443. 444. 494. soror Gerbirga 428. filii Guilelmus et Bernhardus.
 Bernardus, superioris filius 465. 480. 481. 493. 494.
 Bernardus, comes Cenomannensis, pater Bernardi, gener Roriconis, 466. 467. 471. 486.
 Bernardus, filius Bernardi Cenomannensis, Gothiae marchio 466. 467. 471. 480. 481. 486. 493. 503. 506. 508. 510.
 Bernardus, Tholoniae marchio 480. 481. 493.
 Bernardus Vitellus (s. 872.) 494.
 Bernardus Planta pilosa 513.
 Bernardus, comes Arvernica 503. 508. 510.
 Bernardus, Augustodunnensis dux 517. dominus Madaconae 394.
 Bernhardus comes (s. 811.) 198.
 Bernhardus, comes Odornensis 488.
 Bernhardus comes, (s. 870.) missus Hludowici II. imperatoris 590.
 Bernardus comes (s. 877.) 601.
 Bernardus comes (s. 913.) 614.
 Bernhardus abbas S. Galli 77.
 Bernhartus, Bernharti filius, Adalhardi frater 208.
 Bernhartus, episcopus Wormatiensis 121. 190. 354.
 Beringerus, abbas Ratisponensis 94.

- Berno dux 461.
 Bernawicus, abbas S. Galli 49. 76.
 Berta, Pipini regis uxor 13. 30. 40. obit 5. Id. Jul. in Cauciacio 12. 17. 295. 397. 6. Id. Jun. 52. sepulta in Cauciacio et apud S. Dionysium 164. v. Bertrada.
 Berta, socrus Ottonis I. 621. abbatiam Frestein accipit 621.
 Berta, uxor Gerardi 491. v. Berchta.
 Bertharius, Bertharius, maior domus Theoderici regis 289. 317—319. 321.
 Bertaldus, dux Baiuvariorum 619.
 Bertholdus, abbas S. Galli 71. (s. 1262.) S. Bertini abbatia 364. 440. abbas Hugo, Adalhartus.
 Bertmundus vasallus 468.
 Bertoldus, comes Noricus 401.
 Bertoldus, Karolomanum regem vulnerat 522.
 Bertrada, mater Karoli M., regina 140. 141. 146. 148. 149. 154. 165. 322. 335. (obit 783. 4. Id. Jul.) 350. v. Berta.
 Bertricus, palatii comes 214.
 Bertulfus, Adventi nepos, episcopus Trevirensis 383. 581. 684. 595.
 Berwicus, abbas S. Galli 49. 76.
 Besintionensis archiepiscopus (Vesontionensis) 469. Harducus.
 Bethenz-Sclavi, Frignizi 309. v. n. 63.
 Betica, provincia Hispaniae 283.
 Betto 24. 25.
 Betto S. Columbae praepositus, episcopus Autisiodorensis 104.
 Betto, frater Albuini et Bivini 583.
 Beturica, Bourges 117. v. Biturica.
 Biburg villa, Biberich 388.
 Biennensis archiepiscopus, i. e. Vienneensis 469. 472. archiepiscopus Ado.
 Biertana, Birthen 618. not. 51. v. Biorana.
 Bilio, Belle ad Rhodanum 462.
 Bingia, Finguis, Bingen 206. 372.
 Biorana, Birthen 394. not. 88. v. Bירתana.
 Birra fluvius, Berre v. Berra 326.
 Bisantio v. Vesontio 489.
 Bisestat villa, prope Wormatiam 382. n. 59. 386.
 Bislanc, Bastogne 489.
 Biterrae, Bezieres 294.
 Biturica, Bituriges, Bittirica, Bourges civitas et pagus 11. 13. 28—30. 74. 142. 143—147. 219. 334. 335. 347. 472. 475. 476. 493. 499. 500. 507. comes Gerardus, archiepiscopus Rodolphus 476.
 Bivinus, frater Albuini et Bettonis 583.
 Blachernae 185.
 Blandinus comes 534.
 Blavia castra 325.
 Blavitta, Armoricae fluvius, Blavet 602. not. 96.
 Blesensis pagus, Blesitowhe, Blesensis 371. 428. 451. 488. 611. 622. not. 24. comes Otto, Wilhelmus.
 Blichildis, Roriconis Cenomann. uxor, mater Gauzlini 451. not. 55.
 Blisum castellum, Blois 428. 448. 450.
 Blitgarius, missus Hludowici Germ. (anno 865.) 450.
 Bochonia solitudo prope Fuldam 345.
 Bodericus, missus Hludowici II. imp. 486.
 Bodilo, Francus nobilis 288.
 Bodo, vassus regius 393.
 Bodo, diaconus Alamannus 433. 442. v. Pato, Pato.
 Bodoma villa, Potamicum palatium ad lacum Bodamicum, Bodman 55. 433.
 Bodonia monasterium in Alstia 488.
 Boemi, Boemani, Bohemi 364—366. 370. 411. 415. 418. 616. 620. Bohemensium ducatus 601. v. Beehaimi.
 Bohemia s. 840. 364.
 Bohholt, v. et Hohholz, Boeholt ad fluvium An 160. 161. 221. 349.
 Boldonstat v. Haldonstat 191.
 Bolizlav, Bohemorum princeps 620.
 Bolonia, Bologna 411.
 Bolonia, Boulogne, eius comes 109. v. Bononia.
 S. Bonifacius, Bonifacius, Winfridus Anglus, archiepiscopus Moguntinus 11. 18. 29. 64. 67. 73. not. 79. 88. 89. 92. 95. 115. 116. 138. 139. 152. 153. 293. 324. 331. 332. 343. 345—349. corpus eius Fuldae 42. S. Bonifacii monasterium Fuldae 69. 120. 121. 357. 368. 402. comburitur (937.) 617.
 Bonifacius VI. papa 53. 412.
 Bonifacius, comes Tusciae 217. 428. pater Adalberti Tusciae marchionis et Bonifacii marchionis 394.
 Bonifacius marchio, Bonifacii filius, frater Adalberti 409. 410.
 Bonna castellum, Bonn 616. 619. vide Bonna.
 Bononia, Boulogne 199. 522. v. Bolonia.
 Boppo, Poppo, Heinrici frater, Thuringorum dux 398. 601. 605.
 Bordiae fluvius Frisiae, Bordes 326.
 Borna, dux Dalmatiae, sive Guduacorum et Timocianorum 205. 206. 208. 210. 358.
 Bosentiacae, villa in pago Bituricensi, Busensis 472.
 Boso, Boso, Buoso comes, dux Provinciae, tum rex Burgundiae 54. 606. 607. frater Richildis reginae 589, maritus Ingeldrudae, pater Hludowici Italiae regis et imperatoris 376. 392. 394. 404. 405. 407. 459. 461. 460. 486. 491. 493. 498. 499. 502. 503. 506. 508. 510—514. 517—520. 573. 590. 610.
 Botto, negotiator Anglus 17.
 Bovonis proelium, (Bouvines) 109.
 Brabantium terra 518.
 Brabantum, Brabant; comitatus quatuor continet 469. 527.
 Brantomis 146. not. *
 Brazlowo, dux Pannoniae 401. 408. 413.
 Brema, Bremen, episcopatus decem pagis divisus 298. 400. 436. 617. episcopi Willihadus, Williricus, Rimbartus, archiepiscopi Unni, Adalagus.
 Brennus, Gallorum Senonenium dux 607.
 Brennacum vills 332.
 Brenta fluvius 53.
 Breona, Briena villa, Brienne 451. 452.
 Briacus, Brienne 371. not. 44. 451. v. Briona.
 Brias, fortasse Briancon 504. not. 98.
 S. Briccius, Turon. episcopus 526.
 Brieserta, pons Sartae 473. not. 93.
 Brigantius lacus 361. 364. 373.
 Briona, Breona, Brienne 451. 452. v. Briacus.
 Brisacum castellum 69. 618. 622.
 Britannia, Britannia gentis Anglorum 562. 1. 4. insula 441. 445. 450.
 Britannia, Britannia, Britania cismarina, Brittones (Bretagne, Bretons) 168. 169. 186. 187. 199. 205. 209. 212—214. 313. 320. 331. 336. 350. 352. 355. 356. 358. 364. 380. 423. 431. 435. 440. 442. 444. 447. 449. 451—453. 455—457. 459. 465. 470. 472. 474. 477. 480. 486. 496. 497. 506. 513. 526. 567. 568. 570. 571. 577. 578. 585—587. 600—602. Duces eorum et reges: Mermannus, Numenoius, Herispoius, Salomon, Almarus, Wurfanus, Pasquitanus, Iudicelli, Alanus. Bella cum Francis 168. 169. 186. 187. 205. 209. 212—214. 221. 320. 331. 336. 350. 352. 356. 358. 423. 567. 570. 678. Legatio ad Hludowicum 214. Britannica marcha: 435. 452. 453. cf. Andegavi et Cenomanni. marchiones: Wido, Lantbertus, Rodbertus, Hugo, Odo.
 Britannicus oceanus, mare 568. 585.
 S. Iuliani basilica in Brivate 284.
 Brizia, Brixen; episcopi Poppo, Alttwinus (1050.)
 Brizia, Brescia 209. 210. 213. 386. 404. comes Mauringus, episcopus Nottingus.
 Brunwilarenses abbates, Tegano, Wolfhelmus, Heriwichus, Adalbertus, Wecelinus, Everardus 99—101.
 Brunwilre monasterium, Brauweiler 99. 100. 101.
 Brun Saxo, dux et frater reginae Liutgardis uxoris Hludowici junioris 393.
 Brun, archiepiscopus Coloniensis, frater Ottonis I. 98. 622. 623. 627. 628.
 Brun, Bruno, Tullensis episcopus, papa Leo IX. 90. 100.
 Brunichildis regina 286.
 Brunisberg prope Huxaram 154. 155. 220. 349.
 Bruno v. Brun.
 Bruno papa, Gregorius V. 99.
 Bruno, Angrariorum dux 154.
 Buccellinus, dux Francorum 285.
 Bocki, pagus Angrariorum 154. 155.
 Bulgari, Bulgari, Bulgares, Bulgari 132. 199. 200. 205. 206. 212. 213. 216. 217. 355. 358—360. 364. 367. 374. 379. 380. 400. 408. 411—413. 448. 465. 473. 474. Bulgari Solavi 359. reges Crumas, Omortag, (Chagan) Laodomer, Michael. legationes ad Francos 212. 214. 358. 359. Bulgarorum decem comitatus 473.
 Bulla regia 475.
 Bundium, vicus incognitus 207.
 Bonna, Bonn 394. 592. 603. v. Bonna.
 Burbo, Burbona, castrum 11. 117. 142. 143. 219. 334. 347.
 Burchard, abbas Ratisponensis 94.
 Burchardus comes, dux Thuringorum 54. 605.
 Burchardus, comes stabuli 194. bis 198. 364.
 Burchardus I. Alamannorum comes et princeps; filii eius Burchardus et Hildalricus, frater Adalbertus 55. cf. p. 57—60. occiditur 98.
 Burchardus junior, Burchardi filius 55. 56.
 Burchardus II. Alamanniae dux 68. 616. occiditur a. 926.
 Burchardus III. dux Alamanniae 80. 623. 627.
 Burchardus Saxo 620.
 Burchardus, episcopus Carnutum 448.
 Burchardus, abbas S. Galli 81. 82. 624.
 Burchartus, episcopus Wirzburgensis 115. 136. 137. 346.
 Burdegala, Burdigala, Bordeaux 114. 291. 326. 344. 443. bis 449. 477. 499. 500. 607. archiepiscopus Frotarius; synodus 475.
 Burghardus, episcopus Wirzburgensis 115. v. Burchartus.
 Burgundia, Burgundiones 35. 52. 53. 83. 103—105. 114. 120. 151. 158. 193. 210. 224. 262. 284. 286—288. 292. 294. 300. 307. 311. 321. 325. 326. 327. 333. 334. 344. 353. 391. 394. 403. 405. 410. 431. 434. 435. 462. 466. 472. 486. 494. 503. 612. 613. 618. 619. 622. 624. 626. 628. 629. 531. 599. 605. 617. dux Drago; principes Richardus (892), Galebertus (955), Heinricus (1002) reges Rudolfus, Rudolfus II. Chuonradus, Rudolfus III., cf. Uoto; Heinricus III. imp. Bella cum Francis 325—327. cum Behemis 193. 353. Burgundia ab Ungris invasa 105. Burgundia superior. 405.
 Buriaburg, mons Bierberg prope Fritzar 152. 220.
 Bucco, Halberstadensis episcopus 100.
 Buvinus comes, pater Esonis 486.

C. (cf. K.)

- Cabilonum, Cabilo, Cavallo q. v. Chalons sur Saone 142. 143. 200. 204. 334. 347. 355. 356. 428. 508.
 Cabanus v. Caganus 93.
 Cadaloc, Cadolah, Cadotus, comes 93. 203. 205. 206.
 Cadurci, Cadurcia, Cahors 144. 145. 219. 334.
 Caenensis, Cenensis, Cinisius, Cenis mons 150. 151. 220. 295. 504. 508.
 Caesar 279.
 Caesaraugusta, Saragossa 12. 13. 31. 118. 158. 159. 197. 198. 216. 296. 349. *bis* 559. 433.
 Caesaredunum Turonum, Tours 249.
 S. Caesarii abbatia Arelatensis 485.
 Caganus, Avarum princeps 93. 162. 163. 349.
 Caganus Bulgarorum 465.
 Cala, monasterium Chelles 33. 192. n. 327.
 Calabria 178. 287.
 Calcedonensis metropolitanus Theodosius, 434. not. 22.
 Calculatores Romani in Franciam ducti 171.
 Calerna fluvius, i. e. Aderna 296.
 Calistus candidatus, legatus Nicephori ad Karolum M. 191. n. 49.
 Calmontis, Calmontensium comitatus, Lotharingiae pagus 435. 488. n. 87.
 Calmontis monasterium, Calmont in diocesi Leodiniensi 489. n. 22.
 Calvariae mons, prope Hierosolimam 188. 189. 305.
 Camaria insula, la-Camargue 453. 485.
 Camburg in Bohemia 308. n. 54.
 Cameracense, pagus Cameracensis 217. 324. 440. 489.
 Cameracum, civitas 205. 283. 394. 489. monasterium 514. 525. 529. 531. episcopi Haligarius, Hroderardus, Dodo. comes Rodulfus.
 Camerinus, ducatus 626.
 Camilon, locus 148.
 Camillus 279.
 Camp, fluvius Austriae, Kamp 176. 177.
 Camp, villa Lotharingiae, Champ. 192. 193.
 Campania Italiae, Campaniensis 80. 169. 442. 496. 583. 584. 628.
 Campania, Champagne 107. dux Grimoldus 289. comes Theobaudus 109.
 Campulus, sacellarius Romanus, (v. not. 41. fisci custos) 189.
 Campus, Hringus. regia Avarorum 183.
 Campus Martius v. Martius campus.
 Campus mentitus, Lügenfeld 426.
 Cananus episcopus 22.
 Cancor, comes Rhenensis 28. 30.
 Canes discedunt 392.
 Canones (a. 802.) 39.
 Cantela, civitas et castrum 117. 142. 143. 219. 347.
 Canto, Langobardus nobilis 286.
 Cantores Romanorum et Gallorum 170.
 Cantorum scholae 306.
 Cantuarina, Canterbury 108.
 Cantuariorum reges 87.
 Capella, i. e. Aquigranensis basilica 218. cf. 303.
 Capmons, locus (v. not. 32. Chevreumont) 59. 618.
 Capua, Campaniae civitas 33. 41. 68. 75. 82. 118. 168. 169. 221. 298. 350. 495. 584.
 Caput-montium villa, Capmunti, Chamund, hodie Kempton 372.
 Carantanum, Carenta, Carantani 84. 374. 401. 415. 589. 591. a Tassilone victi 92. *de*ca Arnolfus, Adalbero, Chuonradus (1036).
 Carantanorum limites 206 *bis*. 207. 214. 357. 374 *bis*. 600. 619.
 Caranton, Charenton 469. n. 75.
 Carales, Cagliari 202. n. 83.
 Carbonaria, silva 283. 290. 316. 318. 323. 427. 590. terminus Austrasiae et Neustriae.
 Carbonacum, palatium in pago Laudunensi, Cherboune ad Axonam 140. 148. 149. 220. 348. 476.
 Carcassona, Carcassona 290. 300. 493.
 Carenta v. Carantanum 401.
 Carento, lege Carentono 470. n. 78.
 Caribertus, Laudunensis comes 136. n. 3.
 S. Carilephi abbatia, Saint Calais 462.
 Carinthia 374. v. Carantani.
 Carisiacum palatium, Carisiaca villa, Kierry 11. 28. 29. 87. 93. 138. 139. 192-145. 152. 153. 162. 163. 192. 207. 216. 288. 327. 333. 334. 345. 353. 434. 439. 447. 459. 467. 470. 480. 490. 501. 502. 503-505. 524.
 Carlenses, i. e. Galli 98.
 Carniolenses, Crain 207.
 Carnonis castellum 488. n. 38.
 Carnotum, Chartres, i. q. Carnotis 353. 448. 470. episcopi, Burchardus, Froaldus.
 Carnotis, urbs 328. 444. (n. 8. Chartres) 104.
 Carnotum regio 428.
 Caruntum, Petronell 192.
 Carnutum civitas 474.
 Carnutum, i. e. Carantanum 589.
 Carthaginiensis provincia 283.
 Cartilatium castrum, Carlat in Arvernia superiore 436.
 Carantanum v. Carantanum 415.
 Casinum 100. castrum 11. abbas Visitor (Desiderius) v. S. Benedicti monasterium.
 Casinus mons, Cassinus 136. 292. 329. 346. 354. n. 11. 481.
 Cassum in Cotia 504. n. 2.
 Cassella, Castella, Cassel contra Moguntiam 432. 619. v. Castella.
 S. Cassiani ecclesia Ratisbonae 407.
 Cassinogilum villa, Chasseneuil in pago Aginensi 158. 159. 220.
 Cassinus v. Casinus.
 Castella, Cassella, Cassel contra Moguntiam 432. 619.
 Castellio super Maternam 107.
 Castellum, Kessel ad Mosam 488. n. 38.
 Castellum-Carionis, Chatel-Chalon in Burgundia 488. n. 69.
 Castellum, castrum super Lippiam 156. 157.
 Castinus, comes domesticorum 282.
 Castriacum, Castritium, Castrinse, pagus 431. 440. n. 76. 489.
 Catalauni, Chalons sur Marne 438. *bis* 467. 489. 501. 503. 512. pagus 452. episcopus Erchanratus 469.
 Catilinus mos 381.
 Cato 279.
 Caturcensis pagus 551.
 Cauciacum 12. in dextra Axonae, Choisy sur Aisme, 322. 530.
 Cavalo, Cavallo, Cavillo 117. 286. 312. 436. comitatus Cavalloniensis 435. n. 44. v. Cabillo.
 Cavannacum 148.
 Cavillo v. Cavallo.
 Ceadrogus, Ceadragus, filius Thraconis, Abodritorum dux 204. 205. 208. 210. 211. 214. 215. 356. 357.
 Cealdragus, rex Wilzorum 210.
 Ceanum, 293. 332.

- Cafalania 197.
 Cellanus abbas 22.
 Cenensis mons 295. v. Caenensis et Cinisius.
 Cenomanni urbs, comitatus et ducatus Le Mans 438 *bis*. 440. 442. 449. 451. 452. v. Cinomanni.
 Cenomannicus ducatus 176. 432. 449.
 Censu Brittonum 459.
 Centula, Centulum monasterium, S. Riquier 186. 187. 223. 440. 519. abbas Richboto.
 Centullus v. Lupus Centulli 205.
 Centumcellae Tusciae civitas, Civita-vecchia 100. 207. 214. episcopi Petrus Leo.
 Ceritania, Cerdagne 216.
 Cespis, in Thuringiae sublatu 208. 357.
 Chacanus, rex gentis Rhos sive Russorum 434.
 Chagan, princeps Avarum 182. 192. 351. 353. cf. Cacanus, Caganus, Capcanus.
 Chancor v. Cancor.
 Chaturarii v. Hattuarii.
 Chemisem, monasterium puellarum, Chiemsee, Chiemsee 410. 606. in lacu.
 Childebertus I., rex Francorum 285.
 Childebertus II., rex Francorum 89. 285.
 Childebertus III., rex Francorum 289.
 Childigerius v. Hildegarius.
 Childericus I., rex Francorum 284.
 Childericus II., rex Francorum 287. 288. S. Chilianus Wirziburgi 179.
 Chilpericus I., rex Francorum 285. 286.
 Chilpericus II., Daniel, rex Francorum 290. 291. a Karolo M. D. victus 138. 139. 219. 323. 324. 343. 344. 346.
 Chiltrudis, Caroli Martelli filia, Oditonis uxor 11. obit 28.
 Chinhaim pagus, Kinnia 396. n. 3. 594.
 Chirichheim villa, Kirchheim in Alsatia 404. 406. 410.
 Chlodowicus v. Hludowicus 45.
 Chlotharius rex Galliae (a. 954) 105.
 Choinradus, abbas S. Columbae 103. 104.
 Cholonpurant v. Coloburg.
 Christoforus, spatharius, legatus imp. Gracorum 201.
 Chrodegangus, episcopus Mettensis 28.
 Chrotrudis s. v. Hrotrudis.
 Chufstain 45.
 Chunia, i. e. Hunia.
 Chuinaldus v. Hunaldus.
 Chuigeburch, castrum Kyburg 83.
 Chuonradus v. Conradus et Cunradus.
 Chuonradus I. rex 55. 77. 78. 98. 611. 614. 615. obit 10. Kal. Dec. 66. ante natale Domini 78.
 Chuonradus II. imperator; uxor Gisela, filius Heinricus, privignus Ernest. 83. 84. 94. 99. 100.
 Chuonradus II., Burgundiae rex 81.
 Chuonradus comes, frater Iudithae 372. 405. 424. 459. 465. 473. 598. gener Hugonis comitis Turonici 465. Hucbertum interfecit 577. consiliarius Hlotharii II.
 Chuonradus, Rodulfi I. regis pater 405.
 Chuonradus, Parisiaci comes (v. n. 24.) 502. 511. 512. 518.
 Chuonradus, comes Francorum, pater Chuonradi regis 611. 614. dux Thuringorum, ab Adalberto occiditur 54. 68. 605. 608. 611. 614.
 Chuonradus comes 618. 618.
 Chuonradus comes, Curcipoldus dictus, filius Eberhardi 620.
 Chuonradus, filius Gebehardi comitis 620.
 Chuonradus filius Werinheri, dux Lotharingiae 619. 623.

- Chuonradus, pstruelis Conradi II. imp. 83. dux Carantani 84.
 Chuonradus, episcopus Constantiensis 78.
 Chusol, Chusol, Ungarorum dux 54. 77.
 Cichu — Windones, Behemi 307. n. 49.
 Cicimam civitas 63.
 Cihu, i. e. Behemi 223. 307.
 Cingulorum et phalerarum ornatus 452.
 Cingulus militie 432. 680.
 Cimascus, rex Colodicorum Soraborum 436.
 Ciniatus, mons 504. 608. v. Cenaius.
 Cinomanni 176. 331. 428. 432. 459. 462. 465. 470. 472. 486. 496. 522. episcopi Aldricus, Robertus v. Genomanni. comes Rorico, duces Grifo, Carolus junior, Carolus Calvus, Hludowicus filius eius, Ragnoldus.
 Cinu v. Cihu.
 Claremonte, Clermonte, Clermont 10. 11. 29. 117. Clarus mons, castrum 142. 143. 334. 347.
 Classis Heinrici III. in Danubio 84.
 Clemens II. papa 90.
 Clemens III. papa 100.
 Clida 156.
 Cligiagum, i. e. Clippiacum 287.
 Clippiacum villa, Clichy 287.
 Clodio, Faramundi filius, rex Francorum 283.
 Clodomirus, rex Francorum 285.
 Clodoveus v. Hludowicus 37.
 Clodoveus I., rex Francorum, 284. 285.
 Clodoveus II., rex Francorum 287.
 Clodoveus III., rex Francorum 289. 321.
 Clotarius I., rex Francorum 285.
 Clotarius II., rex Francorum 286. 287.
 Clotarius III., rex Francorum 287.
 Clotarius, rex, a Karolo Martello institutus, 291.
 Clunianum monasterium 530. n. 83.
 Clusae Vallis, Vaucluse 488.
 Clypeus pacis apud Nordmannos 393.
 Coenulfus, rex Anglorum 196.
 Colapius fluvius, Culpa 206. n. 86.
 Coloburg, Cholompurunt, Colmar in Alsatia 399.
 Colodici Sorabi 436. cor. rex Cimascus.
 Colonia Agrippina, Cöln 6. 7. 97—101. 102. 114. 116. 122. 138. 139. 150. 162. 163. 174. 175. 180. 181. 192. 285. 284. 291. 323. 324. 343. 346. 368. 370. 375. 376. 378. 379. 382. 383. 390. 398. 410. 430. 439. 450. 459. 460. 481. 465. 466. 470. 471. 488. 499. 501. 514. 520. 571. 581. 582. 588. 592. 595. 602. 616. 622. 623. 627. 628. comburitur 97. archiepiscopi Hildegarius, Hildibaldus, Hadebaldus, Hilduinus, Guntharius, Hugo, Hilduinus II. (provisor), Willibertus, Herimannus, Wicfridus, Bruno, Poppo, Gero, Warinus, Evergerus, Herebertus, Pilgrimus, Herimannus II, Anno, Hildolfus, Sigewinus, Herimannus III, Fridericus, chorepiscopus Hildebertus, comes Wernerarius; pagus 486. not. 78.
 Columbarium, Colmar 399. 426.
 S. Columbae monasterium Senonense 103. 497. Abbates Guelpho, Choiradus, Hugo, Wilencus, Arnulfus, Roscellinus, Teobaudus de Fabens, Girardus, Droco, Odo, Salo, Gilo, Rodulfus, Isenhardus, Gaufridus, Helias, Odo, Henricus.
 Comageni civitas 177. 401.
 Comes Turonicus 198. Genuensis 193. Emporitanus 200. Tolosae, Arverni 205. Barcinonae 206. 216. 218. Tusciae 217. Aurelianensium 360. Walacrisae 361. Mediolanensis 412. etc. comites et populus synodis intersunt 38.
 Comiacum insula, Comaschio 196.
 Comitatus 434. 435. 440. regis 183. imperatoria 464.
 Commerciacum villa, Commercy ad Mosam 211. 214. 358.
 Compendium villa et palatium, Compiagne 140. 141. 160. 161. 203. 210—212. 216. 218. 285. 312. 333. 356. 398. 423. 424. 430. 427. 434. 462. 466. 470. 473—475. 480. 490. 493. 497. 498. 500—505. 508. 510. 512. 513. 517. 519. 521. 525. 528. 570. 610.
 Condatum, Condé 489. not. 22. 520. 521.
 Condiat, Canstadt prope Stuttgardiam 349.
 Condrusto, Condruto, Condrust comitatus, circa Huy. 435. not. 34. 489.
 Confflem 14.
 Confluentes castellum, Coblenz 97. 363. 365. 370. 371. 373. 395. 397. 438. 453. 454. 502. 588. 589. 595.
 Coniuratio popularium contra Nordmannos 453.
 Conkingi, Frisiones 475.
 Conada vicus, Cosne 481. not. 18.
 Connoburg, civitas maxima Smeldingorum, Connoburg prope Curthchlag 309. not. 61.
 Conradus v. Chuonradus et Cunradus.
 Conradus IV., rex 71.
 Conradus II., rex Ierusalem et Sicilie, dux Suevie (Conradinus) 71. bis
 Consensus procerum in danda beneficiis 504.
 Constabulus 664. l. 68.
 Constantius comes 283.
 Constantia, Constanze 85. 365. 407. 602. Constantienses episcopi Audoinus, Sidonius, Iohannes, Egino, Salomon († 871) 61. Salomon II. Salomon III. († 813). Notingus, Kebehardus (979). Rudolphardus, Heimo, Wermanus, Eberhardus (1034), Eberhardus (1282).
 Constantia, Coutances 626. n. 61. Constantiense territorium, le Cotentin 602. n. 94. comitatus Constantinus 475. n. 98.
 Constantinopolis, urbs 118. 152. 194. 196. 198—203. 207. 216. 217. 220. 295. 298. 301. 348. 355. 412. 426. 434. 448. 460. 465. 482. 494. 624. 629. episcopi Tarasius, Ignatius, Fotius.
 Constantinus, filius Heraclii, imperator 237.
 Constantinus, filius Constantini 287.
 Constantinus, filius Constantini, imperator 287.
 Constantinus imperator, Leonis filius a. 741. 10.
 Constantinus imperator, filius Herenas 32. 140. 141. 169. 175. 181. 183—185. 253. 333. 351. 558.
 Constantinus, filius Basilii, imperator 494.
 Constantinus, senator Romanus 412.
 Constantinus, comes 283. uxor Placidia.
 Constantinus, papa 290.
 Conventus Francorum publicus 320.
 Corantana curtis 406. n. 10.
 Corbeia monasterium, Corbie. 75. 196. 208. 292. 326. 327. 354. 369. 370. 448. 496. 513. 520. 529. abbates Grimo, Adalhardus, Wala.
 Corbeia (nova) monasterium, Corvey 618.
 Corduba, civitas 198. 213. 355. 422. 447. 452. 470.
 Corinthus 485.
 Coriolitae 169.
 Cormaricum monasterium, Cormeri in pago Turonico 448.
 Cornelius Tacitus, Fuldae legitur 368.

D.

- Daci, Dani 532.
 Dacia, Danubio adiacens 213.
 Dadinus, legatus Walfarii ad Pippinum 142.
 Dagobertus I. rex 286. 287.
 Dagobertus II. rex 287.
 Dagobertus III. rex 7. 24. 25. 64. 102. 114. 289. 322. 323. 343.
 Dainbertus, archiepiscopus Senonensis 106. 107.
 Daleminzii, Demelchion, Dalmatae, Selavi 307. 370. 393. 418. rex Semela.
 Dalmannio fluvius, Daumignon 318. 319.
 Dalmatae, i. e. Daleminzii 418.
 Dalmatia, Dalmati 193. bis. 196. 197. 203. 206. 208—210. 358. 443. duces: Bornus, Liudemuhalus, Ladasclavus. Dalmatiae populi Gudusciani et Timociani, quorum dux Borna 205. 206.
 Damascus 71.
 Damasus II. papa 90.
 Damasus, Hadriani papae ad Tassilonem legatus 160. 163.
 Danemar, Ottonis I. frater ex concubina 618.
 Dani 157. 163. 185. 191. 195—201. 203. 204. 208. 211. 213. 214. 216. 349. 354—356. 359. 424. 428. 430. 431. 435. 437. not. 58. 438. 442. 443. 446—456. 458. 459. 475. 518—527. 617. reges eorum: Sigifridus, Godofridus, Hemmingus, Sigifridus, Anulo, Heroldus, Reginfredus, Horich etc. Rex eorum christianus efficitur (a. 931.) 617. legationes

- ad Karolum 163. 200. 349. ad Hludowicum 203. 214. 424. 430. bella cum Francis 197. 356. etc. et Abodritis 195. 354. cum Scottis 199. 355. Danorum limes contra Saxoniam 195. seu limes Nordmannicus 204. 213. pax cum Karolo M. 198. Danus quidam christianus Sigefridus 521. not. a) v. et Daci Danigense et Nordmanni.
- Daniel, Danibel, quondam clericus, Chilpericus II. rex 9. 24. 25. 74. 290. 391. 325.
- Daniel, legatus Michahelis Siciliae praefecti 186. 187.
- Danigense, Dani 366. 367. 369. 370. 366. 408.
- Danubius fluvius 34. v. Danubius.
- Danubius fluvius 34. 37. 81. 84. 88. 173—179. 199. 208. 215. 282. 299. 302. 325. 350. 351. 574.
- Danuvius 369. 378. 400. 401. 410. 412. 413. 415.
- Dasilio 33. 43. 75. 118. v. Tasilio.
- David 279.
- Decii 279.
- Delbende, castellum Saxonum 209. n. 94.
- Deizsch, Joseph, pater Ibinalarabi Saraceni 158. 220.
- Delitichia urbs 380.
- Demelchion, Dalemintii 307.
- Denemarca, Dania 594.
- S. Deodati monasterium 488. n. 51.
- Deodo, Theodo 43.
- Deomant, Dinant monasterium S. Mariae 489. n. 33.
- Deobaldus v. Theobaldus.
- Deotmarus, archiepiscopus Salzburchensis 414.
- Deoria pagus, lege Hessia 17.
- Dertosa, Tortosa 196. 354.
- Desiderius, rex Langobardorum 40. 63. 87. 95. 117. 118. 140. 141. 150. 151. 152. 153. 169. 175. 295. 333. 348. S. Petri civitates reddit 43. 30. cum Ansa uxore et filia captus in Franciam ducitur 12. 13. 16. 30. 40. cum Ansa Corbeiam exiliatus obit 75. Filia eius 15.
- Destarbenzon, Frisiones, incolae pagi Testerbant 402.
- Dido, episcopus Laudunensis 529. not. 78.
- Diedericus, consobrinus Ottonis I. episcopus Mettensis 628.
- Diethmarus II. archiepiscopus Salzburchensis 90.
- S. Dionisii monasterium et basilica, S. Denys 117. 146. 179. 292. 393. 327. 331. 333. 335. 359. 391. 427. 451. 470. 471. 474. 477. 481. 484. 486. 490. 491. 493. 497. 498. 502. 504. 506. 508. 513. 520. 550. 556. 589. 593. 594. 604. 605. 608. abbas Fulradus, Hildoinus, Ebulus.
- S. Dionisii ecclesia Coloniae 370.
- S. Dionisii corpus 140. 141. ossa 453.
- Dionysius Exiguus I. eius circuli 87.
- Diusburch, Diusburchum, Duisburg 98. 594. 616. 619.
- Diva castrum, Deutz 582.
- Diva, fluvius Nordmanniae 106.
- Dispargum 283.
- Divitia, Divitia, Divisa castrum, Deutz 158. 159. 582.
- Divisionensis comes, Manasse 529. n. 75.
- Doti ancilla, Hlothario I. copulata 448.
- Dotus, uxor Bernardi comitis marcae Hispaniae 440. not.
- Dothilo, episcopus Cameracensis et Atrabatis 565.
- Dolito I. e. Toletum.
- Domesicus 498.
- Dominicus, abbas de monte Oliveti 219.
- Domnanus abbas 22.
- Donatistae 472.
- Donatus, episcopus Iaderae 195.
- Donatus, Ostiensis episcopus, missus Adriani papae 494.
- Donatus comes, missus Hludowici I. in Hispaniam 216.
- Dordinga villa 105.
- Dorestadum, emporium et castrum, Wyk-te Duerstede 321. 360. 361. 365. 366. 370. 428—430. 435. 443. 445. 449. 451. 459.
- Dordonia fluvius, Dordogne 148. 149.
- Dotiacum villa, Douzy in pago Mosomagensi 158. 159.
- Dowina castrum, Deben in confinibus Austriae et Hungariae 378.
- Dragamosus, socer Liudewiti 206.
- Dragawit, Dragitus, Drago, Dragoidus, Dragovit, Dragowitus, Tragwitus, Tragowit, Tranvitus, Wiltzorun rex 34. 44. 175.
- Draigni, pagus 166. 167.
- Dravus fluvius, Drave, Drau 206 bis. 207. 216. 357. 359. 360. 401.
- Drasco, dux Abodritorum, v. Thrasuco 195.
- Drochgangus, abbas Gorziensis 30.
- Droco, Drocus 6. 22. 289. v. Drogo.
- Droco, abbas S. Columbae 107.
- Drogo, Droco, Drocus, filius Pippini II. dux Burgundionum 6. 7. 22. 23. 102. 289. 321. 322. filii eius, Arnoldus et alter 24. 25. filii ligati 7.
- Drogo, Druogo, Caroli M. filius ex concubina, Mettensis episcopus et archiepiscopus 50. 111. 210. 310. 311. 313. 336. 362. 426. 428. 429. 440. 569.
- Drona fluvius 146. not.
- Drosoco, rex Abodritorum 509. v. Thrasuco.
- Drotmanni vicus, Dortmund 622.
- Druogo v. Drogo.
- Druogo, Tullensis episcopus 612.
- Duae dives 146. 147.
- Dubdecria 24.
- Duciacum in pago Mosomagensi 468. 486. 492. 497. 498. 502. 512.
- Dudo, vassus regis 393.
- Duellum 206. 462. 597. 620.
- Duisburg 98. v. Diusburch.
- Dalmense, le Dormois, in dioecesi Remensis 489. not. 48.
- Dunensium pagus 428.
- Duodo, episcopus Mimigardevordensis 99.
- Duodo, palatii capellanus 627.
- Dura, Dura villa, Düren 40. 142. 143. 148. 149. 152. 153. 160. 161. 330. 339.
- Darfos castrum 608. not. 14.
- Darings, i. e. Thuringia 308.
- Durocoriorum Remorum, Remorum Durocoriorum, Rheims 422. 450. 452. 455.
- Dusiacum villa in pago Tullensi 378. not. 54. Tousy.
- Dux comitatibus praefici solitus (duodecim) 137. De singulorum populorum, Alamannorum, Aquitanorum, Baiuvariorum etc. ducibus cf. voces Alamanni etc. Apud Francos praeter exercituum ductores, saeculo nono etiam limitum seu marcarum praefecti ducum nomine occurrunt. Ita Ernest (anno 840.) p. 366. Helaricus p. 523. duces Austrariorum; dux Sorabici limitis 366. Thachulfus comes et dux Sorabici limitis 387. Poppo 393. Poppo et Egino comites et duces Thuringorum 598. Comites Saxonici: Brun dux 393. duces limitis Pannonici et Carantani 374. Duces Carimani 383. I. 31. limitis Avarici praefectus (a. 826.) 214. idem dux Forouliensis (a. 826.) 217. 598. comes Spoletinus 190. dux Spoletinus 598. Arolatensis s. Provinciae 618. Lugdunensis 450. ducatus in-
- ter Iurum et montem Ioris 570. inter Ligerim et Sequanum 570. 571. i. e. marca 578. Cenomannicus 432. 442. Namnetorum 439. comes Barcinonensis 206. comes Barcinonae, marcae Hispanicae praeses 218. dux v. Bernhardus.
- Dyla fluvius 407.

E.

- Eardulf, Ardulfus, rex Nordanhamborum 105. 354 bis.
- Eberhardus, marchio Forouliensis, pater Barngerii regis 405. 409.
- Ebho v. Ebo.
- Eberhardus Saxo, filius Maginardi comitis, Frisiae marchio 592. 608.
- Eberhardus, frater Chuonradi senioris, Gebhardi et Rodulf 610.
- Eberhardus, pater Chuonradi Curcypoldi 620.
- Eberhardus, Conradi I. frater 54. 69. dux Francorum 98. occisus 69. 78. 618. comes et dux 617.
- Eberhardus, Arnoldi Baiocar. ducis filius 618.
- Eberhardus comes 625. (obit 966.)
- Eberhardus, episcopus Constantiensis 71. 83.
- Eberhart princeps 50. cf. Everhardus.
- Ebilarbuis 16. v. Ibinalarabi.
- Eblingus v. Weibilingus 414.
- Ebo, Ebbo, Remorum archiepiscopus 211. 357. 427. 429. 447. 471. 567.
- Eboregia castellum, Ivrea 410.
- Eboresheim in Alantia 488. not. 58.
- Eborhardus, pincernarum magister, legatus Karoli ad Tassilonem 162. 163.
- Eborhardus comes 26. 27.
- Ebrocense, Ebrocense oppidum, Evreux 497. 506.
- Ebroinus, maior domus 317. 318.
- Ebroinus, episcopus Pictavenis 440.
- Eburhardus, comes legatus Hludowici Germ. 371.
- Ebulo, Ebulus, abbas S. Germani 528. not. 70. S. Dionysii 604. 605.
- Eburis, legatus Karoli M. 184. 185. 351.
- Ecbertus, archiepiscopus Trevirensis 99.
- Ecclesiae et monasteria in Saxonia 279.
- Ecclesia senior Aquis 311. not. 66.
- Ecfriodus, Acfridus, abbas S. Hilarii 466. 476.
- Echa, Eich ad Mosam 489. not. 34.
- Eckardus comes 440. (ac filii 440.)
- Eclipsis solis 68. 76. 121. 145. 194. 198. 206. 205. 298. 350. 355. 356. 360. 362. 392. 437. 517. 590. 624. Iunae 194. 197. 198. 203. 207. 212. 363. 392. 425. 432. 454. 590.
- Ecolimimus, Ecolimensis pagus 440. 441.
- Edelboldus, rex Anglo-Saxonum 451.
- Edgid, uxor Ottonis I. 616. 618. 620.
- Edilbertus, rex Cantuariorum 87.
- Edilvulfus seu Aethelwulf, Anglo-Saxonum rex 449. 450. 451. 456.
- Egbertus comes 197. 198.
- Eger, fluvius in Bohemia 508. not. 63.
- Egfridus comes 527.
- Eggi, monachus Fuldensis 190.
- Eggideo, ex nobilibus Italiae 204.
- Eggihardus, comes Walchrae 361.
- Egidora, fluvius Eider 355. 370. 386. v. Aegidora.
- Egidius, Romanus, Colonia profugus 284.
- Egil, abbas Prumiensis 569. 570.

- Egilbaldus seu Georgius, abbas montis Oliveti etc. 194. 324.
- Egilo, Senensis archiepiscopus 472. n. 88. 474.
- Egilo comes, Hludowici I. legatus 432.
- Egilo presbyter 90.
- Egino, episcopus Veronensis 49.
- Egino, episcopus Constantiensis 49. 67.
- Egino, comes Saxo-Thuringia 397. 398.
- Egino comes 54. 612.
- Egoleima, Angouleme 116. 118.
- Eichstati, Eichstat, Eichstedt 115. 346. 370. episcopi Willihaldus, Otgaricus, Starchandus, Reginoldus.
- Eidulfus vasallus 468.
- Eigil, abbas monasterii Fuldensis 95. 356. 357. (defunctus 822.)
- Einhardus abbas 361. doctus 317. not. Romanus missus 195. liber eius de vita Karoli 251. monita Gabrielis archiepiscopi 388.
- Einhardus, episcopus Spirensis 612.
- Eiricum 506.
- Eithorius, Iherius, a Waifarico obses datus 142. 143.
- Ekkhardus, monachus S. Galli 79. 80. 81.
- Ekkhardus, abbas Augiensis 79. 624.
- Eleazarus 433. v. Bodo diaconus.
- Elefanz, Karolo missus 59. 190. 197. 354.
- Eluetherius, filius Arsenii 477. filium Adriani papae rapit 479.
- S. Eluetherius 140. 350. 453.
- Elfeld ad Rhenum 366.
- S. Eligius, episcopus Noviomensis 107.
- Elipantus, Elipandus, Hefefantus, episcopus Toletanus 36. 179. 300. 301.
- Elpheid, filia imperatoris Hludowici I. uxor Picconis 122.
- Elisacia, Elisatis et Alastia 404. 405. 475. 486. 489. comitatus eius duo, Nordgau et Sundgau 489. v. Alastia et Helistia.
- Elischove 489. not. 92.
- Emanus, Amasus pagus 435. 489.
- Embricho, Ratisbonae episcopus 385. 407.
- Emeno, Imino, Pictaviensis comes 506.
- Emma, uxor Hludowici Germ. 498.
- S. Emmerammi conobium Ratisbonae 94. 331. 359. 407. 418. abbates Ramoldus, Wolframms, Richoldus, S. Hartwicus, Burchard, Oudalricus, Beringerus, Regiwardus.
- Emporiae, Impurium, Ampurias 200. 443. comes Irmingarius.
- Engelberga v. Ingelberga 471. 477. 481. 482. 485. 514.
- Engelrammus, camerarius et hostiariorum magister 480. 498.
- Engelwinus, Parisiorum episcopus 521.
- Engil . . . obit 70.
- Engilbertus abbas, Anghilbertus 178. 182. 183. 350.
- Engilbertus, abbas S. Galli 78.
- Engildico, marchensis Baioariorum 410.
- Engilrudra, uxor Bosonis 573.
- Engilmarus, Pictaviensis episcopus 414.
- Engilrammus comes 372.
- Engilrammus vir potens 592.
- Engilrammus, Mettensis episcopus 54.
- Engilscalcus, frater Willihelmi, dux Karolomanni 383. 399. 400. 401.
- Engilscalcus exarctatus 53. 406.
- Engilwinus comes 440. 471.
- Enhardus, monachus Fuldensis 337. 338.
- Enisa v. Anisa; Enns 92.
- Enns oppidum 415. not. 31.
- Eodbold, Edibereti filius 87.
- Eodo, Eudo, Aquitaniae dux 7. 24. 25—28. 324. 325. 343. filii eius 8. 9. Hatto v. Eudo.
- Eovicus, rex Gothorum 284.
- S. Eparchii, monasterium Engolimensis 148.
- Ephesenum concilium 376. Iatrocinium 461.
- Ephterniacum, Epternach 488. not. 41.
- Episcopi et populus Hispaniae luxuriose vivunt 290. Episcoporum electio 682. cf. Roma.
- Eporedia, Eporeia, Eboregia, Ivrea 190. 223. 410.
- Equitania, Aquitania 73. 74.
- Erambertus, Baioariorum comes 392. 419.
- Erbo, Arbo, marchio 399. 400.
- Ercanbaldus notarius 190.
- Ercangarius comes 458.
- Erchanbertus, Witsenburgenis abbas 627. 628.
- Erchanboldus, Strasburgensis episcopus 627.
- Erchanfridus, episcopus Ratisbonensis 93. 94.
- Erchanger, Alamannorum princeps 56. soror eius uxor Liupaldi et Conradi regis; decollatur 77. 78. 615.
- Erchanter princeps 60.
- Erchanratus, Erkanraus, episcopus Catalaunensis 467. 469.
- Ercuriacum, Ecra ad Axonam 512. n. 32.
- Erestein, Erestein abbatia in Alastia 488. n. 63. 621.
- Eresburch, Erespuro, Eresparuc, Eresburg, Eriaburg castellum 13. 16. 41. 75. 92. 618. v. Aeresburg et Meresburg 5.
- Ertesford, Erfurt 368. 617.
- Ericus, Erich, Ehericus, Heirichus, dux Toroniensis 43. 48. 182. 183. 186. 187. 351. 359. v. Aericus.
- Erimbertus, Baioariorum comes 592. 619.
- S. Erindrudis crypta 90.
- Eriaburg, Eriaburgum 87. v. Aeresburg.
- Erkangerus, Herkangerus 622. 530.
- Erkanratus, Erchanratus, episcopus Catalaunensis 469.
- Erlaboldus, abbas Augiensis 49.
- Erlaboldus 50.
- Erlandus comes 468.
- Erladus, abbas Augiensis 66.
- Erlaboldus, vasallus 468.
- Ermenfredus Francus 288. v. Ermenfridus
- Ermenfridus, Belgavorum episcopus 453.
- Ermenfridus, nobilis Francus, Ebroinum interimit 288. 317.
- Ernfridus comes palatinus, Mathildae maritus 99.
- Ermengarda, uxor Hludowici I. 312. 313.
- Ermengarda, Hirmengarda, Ermengarda, uxor Hlotharii I. 15. 208. 448. 499. 568.
- Ermenricus, episcopus Pateviensis 51. 350.
- Ermenul, Ermenul, Irminul, Hirminul, idolum 16. 117. 150. 151. 295.
- Ermentrud, neptis Adalardi comitis 439.
- Ernest, Alamanniae dux 82.
- Ernest II., Alamannorum dux 83. Privignus Conradi II. 1212.
- Ernestus comes, Baioariorum dux 365. 370. 374. 379.
- Ernustus, filius Ernasti ducis 370.
- Erawigus, abbas S. Galli 69.
- Erph 370.
- Erpshesfurt, Erfurt 368. 617.
- Esesfelth, Eseeveldoburg, castellum Itzehoe 197. 204. 309. 354.
- Ethico abbas 94.
- S. Eucharis, Aurelianensis episcopus 345.
- Eudo, Aquitaniae dux 24. 25. 114. 290. 291. 294.
- Eugenius, papa 212—214. 216. 358. 359.
- Euripus, fretum Caletanum 437.
- Everardus, abbas Brunwillarenis 101.
- Everardus, Eberhardus, Berengarii regis pater 405. 499.
- Everardus, archiepiscopus Senonensis 103. 104. 524. 599.
- Evergerus, archiepiscopus Colonienis 99.
- Everhardus comes 395. cf. Eberhardus.
- Everwinus comes 501.
- Evens, uxor Meginhardi comitis, mater Eberhardi 592.
- Evropertus 537. 568.
- Ewörhardus, filius Meginhardi, Frisiae dux vel marchio 592. 608.
- Ezain, Azam, rex Cordubae, filius Abderraman-Ibin-Nawia 300. 307.
- Exarctatus 140. 141.

F.

- Fabii 370.
- Falchenstein, castrum Alamanniae 83.
- Faillanus, Scottus in S. Gallo 81.
- Fames et mortalitas 15. 31. 35. 50. 64. 67. 68. 75. 76. 81. 85. 93. 98. 99. 103. 104. 294. 295. 301. 366. 380. 386. 388. 410. 415. 441. 527.
- Farabertus, abbas Pruniae 596. 604.
- Faramundus, rex Francorum 283.
- Fardulfus, Langobardus 179.
- Faringa, Pferinga 173. 175.
- Faroldus, vasallus Arnulfi, Romae praefectus 412.
- Farus Bononiensis 199.
- Fastrada, Fastradana, filia Radolfi comitis Francorum, uxor Karoli magni 32. 36. 89. 164—166. 170. 171. 179—181. 297. 302. 350. 351. obit 4. Id. Aug. 45.
- Faveriacum monasterium, Faverney 488. n. 44.
- Febrib Italica et dolor oculo 391. 406.
- Felix, episcopus Orgellitanus 36. 87. 89. 92. 95. 111. 119. 178—181. 222. 300. 301. 350. 351.
- Felix, legatus Thomae patriarchae Hierosol. 194.
- Ferchland villa 308. n. 52.
- Ferdi, Fereda, Ferdia, Verden 14. 165. 258. 309.
- Fergunna 308. n. 52.
- Ferra castrum, la Fere 530. n. 85.
- Ferrariae, monasterium 512.
- Ferreus Balduinus, comes 517.
- Ferrosuc, rex Abodritorum 307. (Thrauscho n. 47.)
- Fiocdenis, i. e. Cerviensis, episcopus Iohannes 460.
- Finan, Lindisfarnensis episcopus 87.
- Firkansi, pagus Saxoniae 211. not. 98. 358. not. 5.
- Fisca, Fiskaha fluvius, Fiska 83. 63.
- Flameresheim, Flameresheim in pago Ribuariorum, regia villa 488. 562. not. 52.
- Flamingi, Flandrenses 521. 533.
- Flandria 99. 109. 207. 456. 459. 460. 462. 465. 491. 517. 525. 528. 567. comites Balduinus, Baldavinus, Baldinus
- Flaucustus, maior domus Burgundiae 287.
- Flodoveus v. Hludowicus 32.
- Florentia 168. 169. 411.
- S. Florentii monasterium 447.
- S. Florentinus in Burgundia 104.
- Florianus monasterium, Flsury 109.
- Florianus v. S. Benedicti 467.
- Florianus ager 441. not. 85.

- S. Floriani monasterium 415. n. 31.
 Florichingae, Florikengae, Florengo semihora e Theodonis villa 485. n. 25. 608.
 Florus superista, legatus Romanus ad Hludowicum I. 208.
 Focas imperator 89. 285.
 Folchaldus, corcepiscopus Moguntinus 368.
 Folchmarus, archiepiscopus Colonienis 368.
 Folcho, Folco, archiepiscopus Remensis 541. 525. 528—531. 605. 606. 610.
 Folcwinus, Folcwinus, abbas 50. 60.
 Folcatus comes, dux Arelatenis 364.
 Folradus, abbas S. Dionysii (†784.) 32. v. Fulradus.
 Fontanae, Fontanetum, Fontanidus Fontanit, Fontanicum, Fontinate, Fontis, Fontenailles; proelium ibi commissum 8. Kal. Jul. die abbati 15. 49. 70. 103. 110. 385. 387. 568.
 Forachim, Forachim, Forchheim ad Radantiam 53. 371. 384. 388. 392. 406. 407. 609.
 Forum Julii, Furgali, Friuli, civitas comitatus et marisive ducatus 120. 154. 155. 172. 182. 183. 186. 198. 205—207. 217. 351—353. 359. 403. 406. 412. 598. patriarcha Paulinus; marchiones et duces, Hrodgodus, Ericus, Baldricus, Cadalab, Everhardus, Berengerius, Walfridus.
 Formosus, legatus Hadriani papae ad Tassilonem ducem. 160. 163.
 Formosus, civis Senonensis, episcopus Portuensis, postea papa 52. 53. 103. 409. 412. 500. 506. 607.
 Fortunatus, patriarcha Gradensis 191. 208. 212.
 Forum Simpronii, episcopus Leo 500.
 Forum vetus Lugduni 110.
 Fossa inter Alimonam et Radansam ducta 35. 45. 47. 65. 92. 178. 179. 300.
 Fossa Givaldi 450.
 Fossatense monasterium 107.
 Fossatum regnum, Foz 190. praeses eius Abraham.
 Fossae, in Hannonia 489. n. 20.
 Fotius, episcopus Constantinopolitanus 494.
 Franci. Eorum gesta ubique leguntur. Franci orientales 159. 205. 207. 210. 361. 362. 366. 369. 390. 399. 403. 405. 434. 617. Franci orientales 568. 589. 612. 616. Franci australes 425. 520. 524. occidentales 407. 410. 411. inferiores 525. Francia superior 528. Franci citra Carbonariam 427. Franciae fines versus Alamanniam 627. Franci cum Ungris dimicant 55. 98. duces et comites Marcomir, Sunno, Genobaudus . . . Ernest? Henricus, Gebehardus, Conradus, Eberhardus, Adalhardus, Henricus, Conradus, Conradi filius, Eberhardus, Conradus (a. 1125.). Conradum regem eligunt 55. Francorum habitus 499. mos conventuum in campo apertorum 147. Franci comites in Italia constituti 155. 174. Franci, i. e. Neustrasii 63.
 Francia ab Ungris invasa 54. 55. 68. 69. 106. ab Henrico, Saxonum duce 57.
 Francio, rex Francorum 282.
 Franco, episcopus Tungronsis seu Leodicensis, S. Landberti 469. 483. 501. 502. 541. 608.
 Franchonfurt, Franchonfurt, Franchonfurt, villa regia et palatium 55. 85. 87. 89. 92. 93. 119. 179. 180. 202. 209. 215. 217. 300. 301. 351. 360—362. 366. 371. 379. 389—395. 387—389. 391—394. 402. 404—407. 430. 432. 433. 458. 466—468. 473. 475. 487. 490. 495. 497. 498. 501. 511. 588. 592.
 605. 619—621. 624. 629. Franchonvada 92. 93.
 Fredericus, custos ecclesiae Remensis 525.
 Fredobadus, rex Wandalorum 283.
 Fresia, Fresiones v. Frisia, Frisiones.
 Fricdalar, Fricdalar, Fritalar 154. 155. 348. 611.
 Fridrada, Bernasii uxor. 594.
 Fridericus I., imperator 71.
 Fridericus II., imperator 71. depositus obit ibid.
 Fridericus, Suaevis dux 101.
 Fridericus, patriarcha Aquileiensis 100.
 Fridericus, archiepiscopus Moguntinus 69. 79. 617—619. 621—623.
 Fridericus, archiepiscopus Colonienis 100.
 Fridericus, Salaburgensis archiepiscopus 623.
 Fridericus discanus 89.
 Frigia, Phrygia 184. 352.
 Frisia, Frisiones, Fresia, Fresiones, Fresones 4. 6—9. 20. 24. 25. 28. 29. 31. 34. 37. 45. 47. 64. 67. 74. 89. 98. 114. 116. 120. 138. 139. 166. 174. 176. 177. 179. 196. 197. 214. 219. 221. 262. 291. 293. 296. 299. 305. 309—311. 316. 320—322. 325. 326. 333. 343—345. 350. 354. 360. 361. 364. 387. 389. 394. 397. 400. 402. 403. 428. 430. 431—433. 435. 436. 442. 445—449. 459. 475. 489. 490. 514. 520. 524. 533. 589. 593. 595. 608. tres Frisiae partes 98. 489. n. 490.
 Frisiones occidentales 389. Frisiones Dostarbenzon 402. Frisiae ducatus 435. 475. 489. 514. 520. 524. duces Radbodus, Poppo, complures Nordmannorum duces q. v. tum comites Gerolfus et Gardolfus; marchiones seu duces Meginhardus comes(?) Eberhardus, Meginhardus. Bella contra Francos: 6—9. 24. 25. 45. 47. 64. 166. 221. 320. 321. 325. 326. 344. baptizati (a. 780.) 31. foedus cum Francis 322. obitibus ab eis latii (a. 797.) 37. in exercitu Karoli 34. 176. 177. bella cum Normannis 197. 354. 428. 430. cum Sclavis 174. 350. cum Hunis 176. 177. 350. Frisiones Moguntiae 403.
 Frisingae, episcopi Arpeo, Atto, Waldo.
 Frithuricus v. Fridericus 69.
 Frois, Frois, legatus Hadefontis regis ad Karolum M. 184. 185. 351. 352.
 Fronciacum castrum, Fronac 119.
 Frotarius, Burdegalensis archiepiscopus 477. 499. 500. 507. 508.
 Frothaldus, episcopus Carnotensis 451.
 Frothgundus episcopus, v. Chrodegangus 11.
 Fructus deficiens 22. 23. 78. 79. etc.
 Fulbertus comes 428.
 Fulco presbyter, crucem praedicat 108.
 Fulcoaldus, Francus 497.
 Fulcradus, comes 441.
 Fulcricus, capellanus et missus Hludowici II. imp. 469.
 Fulda, monasterium (initium monasterii 55. n.) 95. 121. 345. 349. 353. 356. 357. 364. 367. 373. 378. 385. 388. 402. 614—616. 618. 619. 624. abbatibus Sturmi, Bangolf, Ratgarus, Eigil, Hrabanus, Hatto, Thieto, Sigehardus, Haycho, Hiltiberus, Hadamannus, Hatto II. Presbyter Ruodolfus. v. S. Bonifacii monasterium.
 Fuldaha, fluvius Bohemiae, Moldau 385.
 Fulradus, Folradus, abbas S. Dionysii 136—138. 148. 149. 297. 345. 347. obit (a. 784.) 32.
 Furgali, Friuli 92.
 Furonensis conventus 509.
 S. Fursus, Anglus 319.

- Gabriels archangeli monita 388.
 Gaditanum fretum 283.
 Gailo, legatus Karoli M. 162—165. 339. Galabria 80.
 Galacia, Gallicia, Gallicia, provincia Hispaniae 16. 78. 183. 184. 283. 301. 351. 441. rex Hadefontus, regina Toia.
 S. Galli monasterium in Alamannia 49. 55. 58. 69—71. 74. 76—78. 83. 595. 602. 604. ignis combustus 617. (927.) De abbatibus cf. Ann. Alamann. Augienses, Sangallenses.
 Galli Senones 607.
 Gallia, Galli 108. 120. 161. 157. 156. 169. 170. 171. 180—182. 186. 187. 190. 191. 196. 197. 200. 202. 204. 208. 223. 225. 226. 228. 234. 294. 300. 301. 305. 326. 351. 352. 363. 368. 371. 373. 374. 379. 380. 383. 388. 389. 391. 394—394. 400—403. 405. 410. 415. 432. 437—445. 451. 466. 467. 482. 484. 491. 496. 499. 506. 517. 523. 574. 578. 585. 589. 593. 597. 598. 600. 606. 616. 617. 620. Gallia Belgica 375. Narbonensis 210. Romana 618. Gallia ab Ungris invasa 68. 69. 616. 617. 623.
 Gallicia 16. 78. v. Gallicia.
 Galimannus comes 334.
 Galindo, cognomento Prudentius, Tricasinus episcopus 455.
 Galthera fluvius 527. n. 66.
 Ganda, Gandavum, Gantum, S. Bavonis monasterium, Gent 199. 446. 518. 519.
 S. Gaugerici monasterium 519.
 Ganglano v. Michael 185.
 S. Gangulfii monasterium 488. n. 43.
 Gantum v. Ganda 513.
 Garda castellum 625. 626.
 Gardolfus comes, Freso 595.
 Gargenus mons 485.
 Garonna, Garumna fluvius 12. 13. 114. 144. 146. 147. 203. 218. 219. 291. 325. 335. 341. 441.
 Garotus Wasco, frater Lupi Centulli 205. 206.
 Garsinirus, princeps Wasconum 312.
 Gatiacum, Checi, prope Parisia 524. n. 48.
 Gauderus, abbas S. Columbae Senonensis 108.
 S. Gaugerici monasterium, prope Cameracum 489. n. 17.
 Gausbaldus, episcopus Ratisbonensis 93. 328.
 Gausbertus comes 570. v. n. 19.
 Gausbaldus, episcopus Ratisbonensis 93. 328.
 Gausfridus comes 470. 486.
 Gauselinus, filius Horiconis comitis Cenomannensis, frater Hludowici abbatis monasterii S. Dionysii 451. abbas Clannafoliensis 451. n. 51.
 Gauslinus, Goslenus, abbas monasterii S. Germani, tum Parisiorum episcopus 403. 491. 501. 505. 508. 611. 619. 618. 619. 621—623. 597.
 Gaviniensis, i. e. Sabinensis episcopus Leo 500. n. 62.
 Gavuldanus pagus, le Givaudan 144. 145.
 Gebahardus, Spirensis episcopus 459.
 Gebahardus I., episcopus Ratisbonensis 94.
 Gebahardus II., episcopus Ratisbonensis 94.
 Gebahardus III., episcopus Ratisbonensis 94.
 Gebahardus comes, dux Francorum 55. 98. 605. 608. 611. 618. Choonradi senioris frater.
 Gebahardus comes, pater Choonradi 620.

- Geilo, abbas Lingonensis 525.
 Geilo, abbas Wisenburgenensis 623. 624.
 Gelduinus, archiepiscopus Senonensis 106.
 Gelu 10. 11. 12. 22. 23. 28. 29. 63. 294. etc.
 Gemedum, Gemeticum monasterium, Iumieges 17. 44. 456.
 Geneva, Genf 83. comitatus 435. v. Geneva.
 Genewara, fortasse Weregawa pagus 308. n. 55.
 Genobaudus, dux Francorum 283.
 S. Genovefae basilica Parisiis 451.
 Gentiliacum villa, Gentilly, 142 — 145. 334.
 Genus, Italiae civitas; comes Hadumarus 193. 353.
 Genus, Geneva, Ienna, Genf, civitas Burgundiae 40. 83. 150. 151. 295. 435. 453.
 S. Georgii cella 79.
 S. Georgii corpus 452.
 Georgius, episcopus Ravennas 437.
 Georgius, presbyter de Venetia 214. 359. not. 1.
 Georgius abbas 310.
 Georgius qui et Egilbaldus, abba monastii Oliveti, natione Germanus 194.
 Georgius monachus 301.
 Gerardus comes 476. Bituricensis 493.
 Gerardus, Viennae potens 491.
 Gerardus, comes Lotharingiae 604. 607. 609. 611. 612.
 Gerberga, Cerbirga, filia Heinrici I. uxoris Gisalberti et Hludowici regis 616. 619. 627.
 Gerhardus, marchensis Italiae 409.
 Gerhardus, abbas S. Galli 81.
 Gerhardus v. Gerardus.
 Gerho episcopus, abbas Marbacensis (793) 47.
 Gerinshheim villa, Gernsheim 383. n. 63.
 S. Germani monasterium Parisiis 199. 451. 452. 454. 470. 491. not. 528. not. abbatibus Robertus, Irmino, Ebalus, Gauzlinus.
 S. Germani monasterium Autissiodori 597.
 S. Germanus episcopus 140. 141. 333. 584.
 Germania, Germani 77. 115. 175. 177. 180. 190—192. 194. 196. 204. 208. 282. 283. 305. 324. 325. 343. 344. 351. 352. 366. 367. 375. 378. 380. 386. 388. 391. 392. 394. 397. 435. 437. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 448. 449. 454. 455. 458. 465. 466. 468. 470. 473. 474. 482. 485. 493. 496. 498. 499. 511—513. 523. 568. 575. 577. 580. 600. 609.
 Germaniae misera conditio sub regno Arnulfi 269. 274. Germanicorum Romanae ecclesiae legatus 344.
 Germiniacum, Germigny in dioecesi Aurelianensi 526. not. 64.
 Germundus 520.
 Gero, archiepiscopus Coloniae 98.
 Gero marchio 628.
 Gerold, Kerolt, Geroldus comes 67. 75. 352. Baiariae praefectus 186. 187. Augiae sepultus 562. 70.
 Geroldus comes, Bernhardi regis legati 202. Geroldus comes, Avarici limitis praefectus 214 *bis*.
 Gerolfus v. Gerulfus.
 Geroltus comes (a. 861.) 374.
 Gerrichus comes 395.
 Gerrichus, Witsenburgensis abbas 624. 627.
 S. Gertrudis, Pippini I. filia, monasterium Nivella constructum 316.
 Gerulfus, Geroldus comes, Fresno, fidelis Godefridi Dani, pater Walgarii 522. 595.
 Gerunda, Gerundenses, Girona 16. 216. 297. 331. 359.
 Gerungus, ostiariorum magister 209.
 Gotescalcus praedestinianus 455. 457.
 Gillini monasterium 489.
 Gilo, abbas S. Columbae Senonensis 108.
 Girardus, abbas S. Columbae Senonensis 107.
 Girberga, uxor Karolomanni regis 148.
 Gialaha flumen 121. not. 1.
 Gisalbertus, vassallus Karoli, Hlotharii filium rapit 364. 365.
 Gisalbertus, Gisalbertus, Gisilbertus, Lotharingiae dux, Heinrici I. gener 69. 98. 616. 618. 619.
 Gisela, Chunredi II. uxor 83. mater Ernesti II, Herimanni IV, Heinrici III. imp. obit 85.
 Gisilbertus de Lucelemburch 100.
 Gisilmarus, Gislamaris, Waratonis filius, maior domus 288. 289. 317.
 Gisa, socrus Burchardi iunioris 55.
 Gisa, Pippini regis filia 11.
 Gisa, filia Karoli M. 150. 161. 192.
 Gisa, filia Hlotharii II. uxoris Godofredi Nordmanni 520. 593. 595.
 Gislamaris v. Gisilmarus.
 Gisilbertus, episcopus Tornacensis et Noviomensis 12.
 Gisilbertus, princeps Burgundionum 105.
 Giannafoliensis abbas Gauzlenus 451.
 Gliomi Danus, custos Nordmannici limitis 204.
 Gout, Anglorum rex 84.
 S. Goar ad Rhenum 33. 44. 608. ad fluvium Wocharam in pago Trigorio 550.
 Godofredus, Godofridus, Danorum seu Nordmannorum rex 14. 308. 309. eiusque filii 191. 195. 196. 197. 198. 199. 200—204. 206. 208. 209. 211. 213. 214. 216. 217. 354. 355. 356. 357. 358.
 Godefridus, Heroldi filius, Nordmannorum dux 366. 447. 449.
 Godefridus, Gotafridus, Nordmannorum dux, ab Heinrico demum trucidatus 396. 398. 399. 401. 402. 514. 519. 520. 522. 592—596. uxor Gisa.
 Godefridus, Nordmannorum rex, ab Arnulfo victus 408.
 Godefridus, Cotafridus, Cotefredus, Almannorum dux 22. 23. 64. 67. 73. 328.
 Godefridus, dux Lotharingiae 627.
 Godelaibus, dux Abodritorum 195.
 Godfridus comes 473.
 Godescalcus, presbyter Orbacensis 365. 443.
 Godescalcus, legatus Karoli M. ad Sigifridum, regem Danorum 185.
 Godarm, filius fratris Horici regis Danorum 369.
 Goiramus comes 503. 511.
 Goria, Goria monasterium 13. 28. 30. 117. 348.
 S. Gorgonius 11. 13. 28. 30. 117. 347.
 Goriwei, Bohemorum dux 384.
 Goria, Goria, monasterium S. Gorgonii 13. 28. 30. 117. 348.
 Goslaria 100.
 Gotaprecht 90.
 Gotefridus, Spirensis episcopus 624.
 Gotescalcus v. Godescalcus.
 Goterhammus 93.
 Gothi 115. 216. 222. 223 *bis*. 224—226. 290. 294. 300. 301. 307. 326. 331. 344. 345. 351. 359. 459. 465. 511. 532. reges Alaricus, Asulphus, Atalaphus, Bergerius, Valis, Theudericus, Eoricus, Alaricus, Amaldricus, Theoda, Theodegisilus, Agila, Athanagildus, Sisebut, Wittichs, Rudericus; dux Ansemundus. Gothorum regnum post Alarici mortem divisum 223.
 Gothia, Gothica, Gotia, Gozia, Gothia marchia 9. 26—28. 35. 74. 115. 459. 467. marchiones Hunfridus, Bernardus.
 S. Gawarius 44. v. S. Goar.
 Gotsomius, rex Abodritorum 364.
 Gosbaldus, episcopus Wirzburgensis 369.
 Gosbertus 369.
 Gosbertus, frater Rannulf et Ebnul 526. 529.
 Goselinus, Gosailinus, abbas et dux, Parisiorum episcopus 597. v. Gosailinus.
 Goselinus 84.
 Gostfridus Eritto 455—457. 459. 492. 606.
 Gozia, Gothia 9. 74.
 Gospartus, abbas S. Galli 65. 69. 70. 76. not. 76.
 Gospartus 62.
 Gospartus comes 54.
 Grabadona vicus, ad litus Larii 211. 358.
 Grabfelden pagus, circa Fuldam 367.
 Gradus, Grado; patriarcha Fortunatus 208.
 Graecia, Graeci 120. 122. 144. 145. 153. 180. 193. 196. 199. 202. 209. 201. 305. 335. 351. 355. 380. 384. 387. 389. 410. 411—413. 443. 448. 475. 481. 485. 495. 512. 523. 629. legationes eorum ad Francos 45. 46. 140. 141. 183. 184. 185. 190. 191. 199. 201. 203. 212. 216. 320. 333. 352. 356. 426. 439. 439. not. 70. Francorum legationes ad eos 49. 190. 191. 198—201. 217. 352. 355. 384. 387. 410. bellum contra Francos et Langobardos 174. 195. 350. induciae (a. 807) 194. pax et foedus cum Francis 32. 198. bella contra Ottonem II. 80. contra Heinricum II. 82. Graecorum indoles 244. Carolus Calvus graecico more paratus et ornatus 500.
 Grahamannus, missus Karoli M. 174.
 Gralo, abbas S. Galli 624.
 Gramm 414.
 Grammatici Romani in Franciam ducti 174.
 Grandivallis, Grandfeld 408. not. 65.
 Gratiani decretum 89.
 Graticula v. ecclesia S. Laurentii 125.
 S. Gregorii monasterium, Gregorinaster 488. not. 56.
 Gregorius I. papa 32. 89. 456. 507. 579.
 Gregorius II. papa 73. 170. 290. 328. 343.
 Gregorius III. minor, papa 171. 291. 297. 326.
 Gregorius IV. papa 216. 359. 360. 364. 426. 437. 440.
 Gregorius V. papa 99.
 Gregorius VII. papa 100.
 Gregorius nomenclator 500. 506.
 Gregorius diaconus, legatus Graecorum 201.
 Gregorius occisus in paradiso S. Petri 397.
 Grifo 26—28. 88. 92. v. Griphe.
 Grimaldus I. maior domus Sigoberti in Austrasia 287.
 Grimaldus, abbas S. Galli 51. 69. 76. 77.
 Grimaldus, Grimbaldus, cancellarius Hlotharii II. 477.
 Grimo, Corbionensis abbas 292. 327.
 Grimoaldus, Pippini II. filius, maior domus Neustrasiorum 4. 7. 43. 287. 321. 322. 343. dux Campaniae 289. 290.
 Grimoaldus, Grimoaldus, Avichisi filius, dux Beneventi 116. 120. 168. 169. 174. 175. 190. 191. 199. 201. 205. 340. 353. 355.
 Grimoaldus alter, dux Beneventi 120.
 Griphe, Grippio, Karoli maioris domus filius, dux Beneventi 10. 11. 115. 116. 135—139. 387. 329—231. 346. v. Grifo.

- Gualacra insula, Walchern 438.
 Guanilo, archiepiscopus Senonensis 453.
 v. Wenilo.
 Gualterius, archiepiscopus Senonensis 104. 105.
 Guarinus, comes Senonensis 104.
 Guarnarius, frater Lantherii 447.
 Guarnerus 105.
 Guduscani et Timociani, Dalmatiae populi 205. 206. dux Borna.
 Guelpho, ex prosapia regali, abbas S. Columbae 105.
 Guido, archiepiscopus Senonensis 108.
 Guillelmus, filius Bernardi marchionis Barcinonensis 443. 444.
 Gula fluvius, Geule 603. n. 99.
 Guillelmus longe-espee, comes Saleberniensis 109.
 Guillelmus, comes Pictavensis (s. 955.) 105.
 Gula fluvius, Culpa 408.
 Gumbaldus, rex Burgundionum 285.
 Gundacar comes 374. vassallus Karolomanni 381.
 Gundebolt v. Zuendebolt 98.
 Gundelandus v. Gundolandus.
 Gundericus, rex Wandalarum 285.
 Gundolandus, abbas Laurakheimensis 30. 31. 296.
 Gundolfi villa, v. Gundulfi villa.
 Gundowinus, Ansigisi interfectus 316.
 Gundulfi villa, Gundolfi villa, Gondre-ville prope Toul 394. 465. 466. 469. 486. 494. 509. 512. 594. 596.
 Gundramnus, Francorum rex 285. 286. eius visio 549.
 Gunedes, i. e. Winedi 448. n. 27.
 Guntardus comes, captus 440.
 Guntboldus, vassallus Karolomanni Baiouariae regis 379.
 Guntridus, Britto, Goufridi frater 465.
 Guntharius, Colonienensis episcopus 97. 370. 375—378. 380. 382. 450. 460—466. 471. 476. 481. 482. 571—573.
 Guntharius, episcopus Ratisbonensis 94.
 Guntherius, archiepiscopus Salisburgensis 90.
 Guntherus abbas 624.
 Guntionis castellum, fortasse in Austria aut in Carantano 93.
 Guntramni regis visio 549.
 Cyrinus, frater Leodegarii, Augustodunensis episcopi 288.
- H.**
- Habitaureus v. Abutaureus 31.
 Habola fluvius, Havel 174. 350.
 Hadamarus, abbas Fuldensis 623.
 Haddo, Addo, archiepiscopus Moguntinus 407. 409. 410.
 Hæbaldus, archiepiscopus Coloniae 97.
 Hælfonsus, rex Asturiae et Galliciae 185—185. 351. 352.
 Hædegarus, Emenonis filius, comes Pictavensis 528.
 Hadowert, Mimidensis episcopus 368.
 Hadrianus v. Adrianus.
 Hadrianus I. papa 117. 150. 151. 160—163. 168. 169. 171. 178—183. 344—351.
 Hadrianus III., papa 402.
 Hadulfus, episcopus Cameracensis 29. v. Hidulphus.
 Hadulotha, Hadola, Hadaloha, Hadela 182. 223. 351.
 Hadumar, comes Genue 193. 353.
 Hagano, Nicolai I. legatus 460. 572.
 Hagano, abbas Heresfeldensis 624.
 Haido, Haito, episcopus Basilensis, ad Graecos legatus 99. 198. 355.
 Haimricus comes 198. 355.
 Hainnoum, Hainoum, Hennaut, Henna-gau pagus 109. 440. 489. comes Ra-gnerus 529. 531.
 Haistolfus, Haistulfus, archiepiscopus Mogonitius 122. 357. 359.
 Haistulfus, Haistulphus, Haistulfus, Langobardorum rex 11. 28. 39. 118. 138—141. 292—294. 331—333. 346. 347.
 Haito, Heito, Haido, episcopus Basilensis et abbas Augiensis 49. 68. 75. n. 198. 355.
 Halbdanus, pater Hemmingi 361. cf. Halptanus.
 Halbdeni, Danorum rex (s. 873.) frater Sigifridi 386.
 Halberensis, i. e. Halberstadensis 368.
 Halberstadum 368. episcopi Hemmo, Hil-tigrim, Bucco.
 Halidulfus rex 7. 25.
 Halitgarus, Cameracensis episcopus 217.
 Halla Saxoniae 308.
 Halptanus, missus Nordmannorum ad Karolum M. 162. 349. cf. Halbdanus.
 Hals, princeps Nordmannorum 396.
 Hamburgum 441. n. 84.
 Hamelant, Hamarlant, comitatus 431. 435.
 Hammaburgum castellum, Hamburg 364. 441. n. 84.
 Hancwin Danus 198.
 Hanto, Hatto, episcopus Augustanus 121.
 Hardbertus, Curienensis episcopus 620.
 Hardradus comes, Francus, in Karolum M. conuolat 168. 169. 350. maternus avus Reginharii comitis 208.
 Harduicus, archiepiscopus Vesontiensis 469.
 Harduinus comes, pater Odonis 457.
 Haribertus, abbas Maurbacensis 28. 29. 31. 40.
 Harichis, Arapgisus, Arigis, Harigisus, dux Beneventanus 118. 168. 169. 350.
 Haristallium, Haristalle infra Leodium 87. 148—151. 156—159. 161. 164. 165. 205. 439. 487. 497. 501. 502. 509. 617. 582. v. Heristallium.
 Haristallium, Haristallium novum, Haristallium Saxonicum, Heristelli, Heristelle ad Witarum 18. 37. 303. 351. v. Heristelli.
 Harsefeldum, in ducatu Bremensi 307.
 Hart, Harz, silva 368.
 Hartker reclusus 80. 81.
 Hartmannus, abbas S. Galli 78.
 Hartmotus, abbas S. Galli 77.
 Hartwicus, archiepiscopus Salisburgensis 89.
 S. Hartwicus, abbas Ratisponensis 94.
 Hartwigus, presbyter Colonienensis 390.
 Hartwinus, Italiae rex 82.
 Harudorum pagus 368.
 Hasa fluvius 164. 165. 340. 350.
 Hasbanium pagus 394. 401. 438. n. 43. 489.
 Haschiricus, Parisiorum episcopus 597. 608. v. Aschricus, Aschricus.
 Hasdulfus rex 94.
 Haslec, Ahslon, Archloh 520. 592. 594.
 Haspanicus pagus v. Hasbanium.
 Hastingus, Nordmannorum dux 514. 578. 587.
 Hatoariorum comitatus 435. v. Attuarii, Hattuarii.
 Hatto, episcopus Basilensis 49. 68. v. Haito.
 Hatto, episcopus Viridunensis 483. 484.
 Hatto, abbas Fuldensis 370. 623. 624.
 Hatto, Eudonis filius 26. 27. germanus Hunaldi ducis Aquitanorum 528.
 Hatto comes 46.
 Hatto 50.
 Hatto, Cumanae insulae tutor 627.
 Hattuarii, Hattoarii, Hazzoarii, Hattarii, pagus G. 7. 323. 343. 435. 480. not. 74.
 Haulf, vassus regius 393.
 Haycho, abbas Fuldensis 615.
 Hazzoarii v. Hattuarii.
 Hebbi Danus 199.
 Hebroinus, maior domus 287. 288.
 Hecco, abbas Augiae divitis 68.
 Hedenulfus, episcopus Laudunensis 508.
 Heigo episcopus 76.
 Heilba v. Albis 51.
 Heiligen Danus 183.
 Heilolwingi, i. e. Agilolfingi 16.
 Heilram, archiepiscopus Salaburgensis 84.
 Heimbodesheim villa, Heimsheim inter Stuttgartiam et Pforrheimum 627. n. 61.
 Heimo, Constantiensis episcopus 82. 83.
 Heinrich, Heimrih, Heinrich, Heinrichus, comes, marchio Francorum 403. princeps militiae 379. 385. dux 522. dux Austrasiorum 523. 524. vir prudentissimus 595. 596. frater Poppo-nis Thuringorum marchionis 398. 399. (et Adalharti? 394), pater Adalberti, Adalharti et Heinrichi comitum 54. 607. eius gesta et obitus 394—403. 518. 592.
 Heinrichus, Heinrich, filius eius 54. 607. 610.
 Heinrichus, Heinrich I., Ottonis filius, dux Saxonum 58. 615. rex 66. 67. 69. 78. 98. 616. 617. Ungros vincit Idibus Martii a. 933. 69.
 Heinrichus II. imperator, Heinrichi filius, Baioariae dux 80—83. 90. 94. 99.
 Heinrichus III. imperator 83. 90. 99. 100. 106. uxor filia Gnut regis 84. dux Alamanniae et rex Burgundiae 84. uxor filia Willelmi Pictavorum ducis 85.
 Heinrichus IV. imperator 85. a Saxoni-bus et Belgis relictus deponitur 100. 101.
 Heinrichus V. imperator 101.
 Heinrichus VII. rex, Friderici II. filius 71.
 Heinrichus, Iantgravius Thuringiae, rex 71.
 Heinrichus I., Heinrichi regis filius, Baioariae dux, 69. 79. 94. 98. 617—619. 621—623.
 Heinrichus II., Baioariae dux, superioris filius 88. 99. 623.
 Heinrichus III., Baioariae dux 81. v. Heinrichus II. imperator.
 Heinrichus, Burgundiae dux 105.
 Heinrichus, Lotharingiae dux 101.
 Heinrichus, archiepiscopus Trevirensis 623. 626. 627.
 Heinrichus I., Gallorum rex 106. v. Hen-ricus.
 Heinrichus, Ericus, Ehericus, dux Foroulenensis 182. 183. 186. 187. 351. 352. v. Aericus.
 Heistolfus v. Haistolfus, Haistulfus.
 Heito, episcopus Basilensis v. Haito.
 Heizil comes 99.
 Helbia, Albia fluvius, Elbe 119.
 Helefantus v. Elipantus 301.
 Helena, Constantini M. mater 463.
 Helena, Rugorum regina 624.
 Helenensis civitas, 294. n. 98.
 Helias, abbas S. Columbae Senonensis 109.
 Helisabeth, mater Leonis papae 303.

- Helisachar, presbyter et abbas, Hludowici I. legatus 216.
- Helisatia, Elisatia, Elisatie pagus 426. 432. 454. ducatus 435. 475. 486.
- Helmgaudus comes, Karoli missus ad Graecos 190. 352.
- Helmunt presbyter 89.
- Hemfridus, Karoli simplicis missus 529.
- Hemma, uxor Hludowici Germ. 51. 388. 389. 588.
- Hemma, uxor Lotharii, Gallorum regis 628.
- Hemmingus, rex Danorum, frater Hancwini et Angandonis 198. 199. 355.
- Hemmingus, Herioldi quondam regis filius 200.
- Hemmingus, filius Halbdani 361.
- Hemmo, episcopus Halberstadensis 368.
- Hennaut, Hennega 109. v. Hainoum.
- Hengstfeldon 408.
- Henricus, abbas S. Columbae Senonensis 109.
- Henricus comes, rex Ierusalem 108. v. Heinrichus.
- Heracius imperator 89. 286. 287.
- S. Herasmi monasterium 187.
- Herchinaldus, maior domus Neustriae 287.
- Hericacium villa 288.
- Herbertus, frater Bernardi, ducis Barcinonensis 424.
- Herbertus, Coloniae archiepiscopus 99.
- Herena, Helena, Irena, imperatrix Graecorum 45. 181. 184. 185. 190. 191. 223. 225. 305. 351. 352.
- Heresburg, Heresburg, Heresburgum, Herisburgum castrum 12. 16. 17. 32. 41. 117. 118. 296. 297. 302. v. Aeresburg, Eresburg.
- Heresfeld abbatia, Hersfeld 624.
- Heribert obit 82.
- Heribertus, Langobardorum rex 7. 24. 25. 289. 290.
- Heribertus, Pippini filius, nepos Bernardi regio Italiae 503. not. 97. 567. 605. not. 4.
- Heribertus, comes Veromandorum 528. 529—531. 616. 620. filius Hugo.
- Heribertus, archiepiscopus Mediolanensis 83. 84.
- Heribertus v. Haribertus.
- Heribodesheim, fortasse Herbitzheim in Vosago 488. n. 70.
- Heridanus fluuius, Po 402.
- Herigerus, archiepiscopus Maguntinus 98. 614. 616.
- Herimann, Bohemorum princeps 384.
- Herimannus I. archiepiscopus Coloniae 410. 602. 616.
- Herimannus II. archiepiscopus Coloniae 100.
- Herimannus III. archiepiscopus Coloniae 100.
- Herimannus I. Alamanniae dux 78. 616. 619. 620.
- Herimannus II. Alamanniae et Alstiae dux 81.
- Herimannus III. Alamanniae dux 81. 82.
- Herimannus IV. Alamanniae dux 83. 84.
- Herimannus, filius Gebhardi comitis 914. frater Udonis.
- Herimannus, comes palatinus 100.
- Herimannus de Lucelemburch, rex Saxonum 100.
- Herimannus 100.
- Herioldus, quondam rex Daniae 199. 355. pater Anulonis, Herioldi regis, Reginfri, Hemmingi, Rorichi.
- Herioldus, Herioldus, Herioldi filius, rex Daniae 199—203. 206. 208. 209. 211. 214. 216. 217. 311. 355. 356. 359. 366. 438. 445. 447. 462. filii eius Godofridus et Rodulfus.
- Herioldus Nordmannus 367.
- Herispich, fortasse Heerwen 595. n. 78.
- Herispogius, Herispogius, dux Brittonum 497. 571. 577. 578. 587.
- Heristallium, Heristalli v. Haristallium.
- Heriveus Britto comes 459. 470. 473.
- Heriveus, Remorum episcopus 610.
- Heriwichus, abbas Branwilarensis 100.
- Herkengerus, Erkengerus, comes 523. 530.
- Hertha fluuius, Elbe 296.
- Hermannus v. Herimannus.
- Heroldus, archiepiscopus Salzbürgensis 622. 623.
- Herolvenfelt monasterium, Hersfeld 615.
- Herovicus, Aquitanus 146. 147. 335.
- Hessi, Hesia, Hesionas, Hasi, Hassii 116. 153—155. 325. 344. 348. 611. pagus 159.
- Hessigs, pagus Saxonius 17. not.
- Hetti, Trevirorum episcopus 568.
- Hibernia insula 199. 355. 616.
- Hiberus, Iberus amnis, Ebro 159. 196.
- Hidulphus, episcopus Cameracensis 9. 24.
- Hiems dura, aspera, valida 56. (a. 860.) 64. 66. 67. 73. 74. 76. 80. 92. 93. 97. 98. 106. 111. 117. 121. 124. 145. 208. (a. 821.) 212. 219. 334. 347. 373. 387. 393. 394. 409. 409. 449. 454. 497. 614. (a. 928.) 616.
- Hieronimus, frater Pippini regis 347.
- S. Hieronymus 282. 567.
- Hieronymus comes, occisus 501.
- Hierosolima, Hierusalem 106. 108. 109. 122. 186—189. 194. 196. 214. (a. 826.) 305. 352. 354. 472. patriarcha Thomas.
- Hierosolymitani missi Salisburgi 87.
- Hierosolymitanum templum 107.
- Hierusalem capta 100.
- S. Hilarii ecclesia Pictavis 114. 325. 344. 350. 473. 476. 477. 480.
- Hildebertus III. Hildiberus, Hiltbertus rex Francorum 6. 7. 24. 25. 102. 114. 321. 322. 343.
- Hildebertus, chorepiscopus Coloniae 97.
- Hildebrandus, Hildibrandus, dux Spoletinus 160. 161. 174. 175. 178. 349.
- Hildegarda, Hildegardia, Hildigarda, Hiltgart, uxor Karoli M. 64. 67. 92. 160. 164. 165. 310. 349. obit a. 783. prid. Kal. Maii 13. 17. 32. 40. 63. 350. 352. cf. not. v.). sepulta Mettis in ecclesia S. Arnoldi 70. 154.
- Hildegardia, Hildigardia, filia Hludowici iunioris 53. 410. 606.
- Hildegarius, Hildigarius, archiepiscopus Coloniensis, a Saxonibus occisus 16. 11. 26. 27. 116. 138. 139. 331. 346. v. Childigarius.
- Hildeneheim, Hildenheim 370. 393. 467. 682. episcopi Altfriidus, Marcwart.
- Hildericus III. rex 102.
- Hildibaldus, Hiltibaldus, archiepiscopus Coloniensis et abbas Lunaclacensis 93. 122.
- Hildibertus v. Hildebertus.
- Hildibertus, archiepiscopus Maguntinensis 617.
- Hildibertus, abbas Fuldensis 615. 616.
- Hildibrandus comes, missus Hludowici in Hispaniam 216.
- Hildibrandus, marchio Italicus 409.
- Hildigardia, Hludowici Germ. filia 50. 68.
- Hildigarius, Coloniensis episcopus 116.
- Hildigart v. Hildegardia.
- Hildiwart, vassus regius 593.
- Hildoinus, abbas S. Dionisii 215. 217. 359.
- Hildolfus, archiepiscopus Coloniae 100.
- Hildradus 24. 25.
- Hildricus III., rex Francorum 74. 116.
- Hilduinus I. archiepiscopus Coloniae 97.
- Hilduinus clericus, frater Guntharii, Coloniensis ecclesiae provisor 463. 464. 471. fortasse idem ac
- Hilduinus, Hildawinus abbas, Coloniae episcopus consecrandus 501. 502. 581. 582.
- Hildulfus dux 7.
- Hilphricus, Hilphricus II. rex Francorum 114. 343.
- Hilpingus comes 336.
- Hilthaldus, archiepiscopus Coloniae 93. 122.
- Hilthbertus, abbas Fuldensis 615. 616.
- Hiltgart v. Hildegardia 64. 67.
- Hiltgrim, episcopus Halberstadensis 368.
- Hiltrudis, filia Karoli maioris domus 110. 156. 157. 347. 346.
- Himildrude, Himiltrude, Karoli M. concubina 35. 119.
- Hin fluuius, 455. v. In.
- Hincmarus, Laudunensis episcopus 480. 481. 487. 491. 492. 517.
- Hincmarus, Ingmarus, archiepiscopus Remensis 455. 458. 460. 474—477. 479. 480. 484. 487. 504. 408. 515. 521.
- Hionna, Hiona, Yonne 524. 599.
- Hircanus saltus, montes Erzgebirge, Fichtelgebirge et Böhmerwald 192.
- Hirmindrude regina, uxor Karoli Calvi 583.
- Hirmingarda, Hludowici II. imp. filia, uxor Bosonis 499. 606. v. Irmengarda.
- Hirmingardis v. Ermengarda.
- Hirmino, abbas S. Germani 200. 310.
- Hirminsul, Irmenul 295. v. Ermenul.
- Hirmintrudis, Hirmindrude, Caroli Calvi uxor 472. 486. 505. 583. v. Irmintrudis.
- Hisa fluuius, Hiera, Oise 518. 520—522. 524. 526. 530. 531.
- Hiscar fluuius 519. not. 13.
- Hisera, Hisa, Oise 531.
- Hispania 67. 75. 115. 118. 158. 159. 179. 182—184. 193. 194. 196. 197. 199. 200. 203. 207. 209. 214. 216—218. 326. 344. 349. 351. 352. 354. 359. 429. 433. 440. 441. 442. 444. 447. 452. 453. 455. 466. 496. cf. Spania.
- Hister fluuius, Danubius 386. 400.
- Histria, Iстриa 208.
- Hitti, vassus regius 393.
- Hidbecki, Lidbach 154. 155. 231. 349.
- Hludwit 93. v. Liudewitus.
- Hliuni, Lüne 180. 232. 351.
- Hlotharius, Hlutharius, rex Francorum 114. 343.
- Hlotharius I., Hlotharius, Lotharius, Hludowici I. filius, Baiocarum accipit (a. 814.) 88. 122. 311. 312. imperator (a. 817.) Res eius videtur in annalibus annorum 817—856. obit (8. Kal. Oct.) 97. uxor Ermengarda, filia Hludowici II., Hlotharius, Karolus.
- Hlotharius II. rex, Hlotharii filius, uxores Theutberga et Waldrada filius Hugo, v. res annorum 855—869. 15. 51. etc.
- Hlotharii regnum, Hlotharii, Hlutharingi Franci, Lotharienses 55. 66. 68. 69. 382. 390. 392. 394. 468. 469. 482. 484. rex Zuendibold. duces Giselbertus, Heinrichus, Otto, Chouaradus, Bruno, Godofridus, Heinrichus (a. 1106.) divisio 582. 494.
- Hlotharius v. Lotharius.
- Hludowicus III. rex Francorum 114. 343.
- Hludowicus I. Karoli M. pater Hildegarda filius 277. 335. 336. cf. annales annorum 813—840. natus 111. rex Aquitanie 32. 160. 161. in Beneventum missus 35. 45. in Saxoniam 37. in Hispaniam 45. 48. Turones venit 38. partem imperii accipit 269. imperator

3. Id. Sept. 111. anno 814 Hlothario Baioarum Pippino Aquitaniam largitur 88. 901. 31. a. 817. regnum dividit Hludowico Baioaria concessa 204. 312. a. 821. regni divisionem confirmat 207. a. 829. Karolo regnum tribuit 111. 361. a. 837. et 838. alias portiones 431. 432. a. 839. inter Hlotharium et Karolum dividit 361. 434. obit 15. 70. 110. 111. etc. sepultus Mettis 70. Capella eius Thodonis villa 618. filius ex concubina Arnulphus 312. not. 53.
- Hludowicus, Germaniae rex, Hludowico I. filius 46. uxor Hemma, filia Hildegardis, Irmangart, Berchts, filii Karolomannus, Hludowicus, Karolus. cf. annales annorum 817—876. et p. 399.
- Hludowicus iunior 394. rex, superioris filius, rex Saxonum 98. uxor Liutgarda, liberi Hludowicus et Hildigart; ex concubina Hugo. De genis eius cf. p. 51. 365. sqq. 448. sqq. 588. sqq. usque ad annum 882.
- Hludowicus, filius superioris, de fenestra cecidit 592.
- Hludowicus III. Germaniae rex, Arnulf filius 77. 409. 419. 415. 609—614.
- Hludowicus II. imperator, Hlotharii filius 51. 379. sqq. 440. sqq. 568. sqq. usque ad a. 876. filia Ermengarda.
- Hludowicus, Bosonis filius, imperator 54. 405. 606—611.
- Hludowicus II., Balbus, Galliae rex 51. 103. 391. sqq. 449. sqq. 583. 589. sqq. usque ad a. 879. filii ex Ansgarda Hludowicus et Karolomannus, ex Adelhaida Karolus.
- Hludowicus III., Galliae rex 103. 393. sqq. 498. sqq. 509. sqq. 590. sqq.
- Hludowicus IV., Galliae rex, Karoli Simplicis filius 69. 105. 618—620.
- Hludowicus, abbas S. Dionysii 451. not. 55. 56. 479. v. Ludowicus.
- Hocbar fluvius, in Saxonia v. Obacar 115.
- Hocseburg, Ozioburg, castrum 350. 328. v. Hóhseeburg.
- Hodingsae, Alt-Oettingen ad Oenum 591. n. 66.
- Hohbuoki castellum 197. n. 74. 199. 355.
- Hohenkirche monasterium 488. n. 73.
- Hoholz v. Bocholz 349.
- Hobricus, Godofredi filius, Danorum rex 216. v. Horich.
- Hóhseeburg, Hóhseeburg castrum, Hochseeburg 134. 135.
- Hohsingi, pagus 368. n. 26.
- Hohstedi villa, Höchst 366. n. 16.
- Hoinborch monasterium, Odilienberg 488. n. 61.
- Hoinowa monasterium, olim in insula Rheni infra Argentoratam 488. n. 69.
- Holdistede, Holdunsteti, Oldonostath, Hollenstedt 63. 191. 307.
- Hollandia 71.
- Holmrichus, abbas Laureshamensis 52.
- Honoratus, Belvorum episcopus 521.
- Honorius imperator 282. 283.
- Horich, Horih, Oricus, Godofredi filius, rex Danorum 216. 367. 369. 370. 430. 432.
- Horrea, monasterium S. Mariae Treveris 488. 607. 611.
- Hopitium in monte Iovis 471.
- Hoth, Osta fluvius 307.
- Hostinensis episcopus 108.
- Hostingsbi pagus 307.
- Hraba fluvius 401.
- Hraban, Hrabanus, abbas Fuldensis et archiepiscopus Moguntinus 95. 120. 122. 357. 364.
- Hrenus v. Rhenus.
- Hring, Hring, Hringus, regia Avarorum 37. 45. 89. 182. 183. 351.
- Hriustri, pagus Frisiae, Rustringen 179. 214.
- S. Hrodebertus, obit 89. translatus 88. 92.
- Hroderardus, Cameracensis episcopus 325. (obit a. 887.)
- Hrodgaudus, Rotgaudus, dux Foroiulensis 16. 30. 118. 134. 155. 220. 349.
- Hrodhaida abbatissa 98.
- Hrodhardi monasterium 28.
- Hrodpertus, Langobardorum dux? 92.
- Hrodulfus, Hugonis abbas nepos, rex Burgundiae Transiuranae 525. 598.
- Hrodulfus, abbas S. Vedasti et S. Bertini 525. n. 51.
- Hrotfridus notarius, abbas S. Amandi 195.
- Hrotgarius, Belvorum episcopus 521.
- Hrotgaudus, Hrotgausus, Foroiulii dux 16. 30.
- Hrothrud, Caroli M. filia 32.
- Hrottrudis 24. 25.
- Hruodgangus, Hruotgangus, archiepiscopus Mettensis 117. 347.
- Hruodmundus comes 211.
- Hruodolfus, Herioldi filius 386. 387. v. Rodulfus.
- Hruodoltus, comes palatii 370.
- Hruodtrudis, Hruothrud, Hruothruda, Karoli M. filia 121. 197. 350. 354. obit 8. Id. Iun.
- Hruotgausus v. Hrodgaudus 118.
- Hucbertus, frater Thietbirgae reginae, abbas et dux 15. 454. 456. 466. 518. 570. filius eius Teutbaldus 577.
- Huculvi, Petershagen 166. 167.
- Huelp comes, pater Iudithae, Chuonradi et Rodulf 205. 357.
- Huetageo pagus 167.
- Hugbertus v. Hucbertus.
- Hug, abbas Angiensis 68.
- Hugo, Drogonis filius 321.
- Hugo, Karoli M. filius, abbas S. Quintini 15. 310. 311. 313. 364. 430. 432. 440.
- Hugo, comes Turonicus, Hlotharii I. socer 198. 208. 355. 360. 431.
- Hugo, filius Chuonradi Huelpi filii, et filius Hugonis comitis Turonici, aliquo tempore archiepiscopus Colonienensis 465. 471. abbas S. Martini et S. Columbae, comes Turonicus et Andegavensis dux seu marchio, 104. 403. 473. 486. 492. 500. 503. 506. 510—512. 518. 517. 518. 521—523. 525. 578. 590. 597. 598. — 470? Frater eius Chuonradus, pater Hrodulf, primi Burgundiae regis. Consobrini Guelpho et Chuonradus, comes Fariatorum, abbas S. Columbae.
- Hugo, propinquus Karoli Calvi 470.
- Hugo, filius Hludowici iunioris 393. 591.
- Hugo, Liutfridi filius in Alsatia 486.
- Hugo, Ruodberti filius 620.
- Hugo, Heriberti filius 620.
- Hugo, Francorum dux (Magnus) 105.
- Hugo (Capet), rex Galliae 105.
- Hugo, primus magister templi Hierosolymitani 107.
- Hugo, archiepiscopus Senonensis 107.
- Humbertus comes 457.
- Hunaldus, Hunoldus, Hunwaldus, dux Aquitanorum 10. 63. 102. 115. 117. 134. 135. 146—149. 325. 327. 328. 348.
- Hunedeus, Nortmannorum dux 530.
- Hunfridus, Gothiae marchio 459. 465.
- Hunfridus, episcopus Morinensis 455. 458.
- Hunfridus, comes Carinensis 210.
- Hungari v. Ungarii.
- Hungarius, Traiectensis episcopus 375.
- Huni 65. 67. 75. 76. 119. 172. 173. 176. 177. 182. 191. 247. 299. 351. 532. Hunia, l. e. Avaris 92. et saepius. Huni baptizati (a. 863.) 50. legationes eorum ad Francos 162. 163. 180—183. 192. 320. 349. 351. 352. bella cum Francis 173. 174. *bis*. 176. 177. 179. 182. 183. 186. 187. 199. 350. 352. 355. cf. Avaris et Huni.
- Hunoldus 63. v. Hunaldus.
- Hunricus, abbas Lunelacensis 170. 171.
- Hunulfbour 489. n. 22.
- Hunwaldus 63. v. Hunaldus.
- Huodilo, Baioariae dux 115. v. Odilo.
- Hutuman, monachus Fuldensis 120.
- Hweronofelda, pagus Weri 307. 308.
- Hweronodus abbas 304. v. Wirundus.
- Hwinegius, dux Spoletinus 304. v. Winegius.
- Hwinidi v. Winidi. 309.
- Hydrontus 495.

I.

- Iadera, Zara 193. 208. episcopus Donatus; duces Paulus, Iohannes.
- Iberus, Hiberus 159. 196.
- Ibimlarbi, Ibinalarabi, praefectus Caesaraugustae 118. 158. 159. *bis*. 349.
- Ibn-Maviah, Ibn-Mauge, Sarracenorum rex, Benemaugius 182. 183. 351.
- Ibosa campus, Ips 174.
- Icauna fluvius, Yonne 442.
- Ido 619.
- Ienus, Genf 150. 151. 395. cf. Genua.
- Ieremias, Senonensis archiepiscopus 103.
- Ierosolima 71. v. Hierosolyma.
- Iesus, episcopus Ambianensis, legatus Karoli M. Constantinopolim 190. 352.
- Ignatius, Constantinopolitanus episcopus 466. 494.
- Ignis magnus 100.
- Hildegarda, uxor Karoli M. 297. v. Hildegarda.
- Illyricum provincia 34. 294. 299. regnum 600.
- Imma, Hildegardis reginae et Geroldi mater 48.
- Imino, Emeno, Pictaviensis comes 506. 508.
- Immo comes 619.
- Immo, episcopus Noviomensis 463.
- Impurium, Empurise, Ampurias 443.
- In, Ine, Hin fluvius 68. 77. 328. 455.
- Inda monasterium, Corneliemünster 394. 488. 514. 523.
- Indulgentias dies 85.
- Ingalenheim v. Ingilnheim.
- Ingeila monachus 301.
- Ingeltrud, Ingiltruda, uxor Bosonis 376. 459. 461. v. Engiltradis.
- Ingelenheim, Ingelenheim v. Ingilnheim.
- Ingelwinus, diaconus palatii 467.
- Ingilberga, Angilberga, Engilberga, uxor Hludowici II. imperatoris 471. 477. 481. 485. 493. 494. 614.
- Ingilnheim v. Ingilnheim 362. 392.
- Ingilnheim, Ingilnheim, Ingalenheim, Ingilnheim, Ingolunheim, Ingulenheim, Ingulenheim palatium 59. 45. 70. 87. 152. 172. 173. 204. 205. 214. 215. 217. 228. 301. 308. 350. 356. 359. 360. 382. 392. 424. 434. 437. 482. 620. 622. 623. synodus ibi habita 99.
- Ingilramnus, archiepiscopus Mettensis 299. v. Engilramnus.
- Ingiltrude v. Ingiltruda.

- Ingmarus, Hincmarus, episcopus Remensis 365. 378. 443. 447. 450. vitae S. Remigii scriptor 345.
- Ingobertus Francus 288.
- Innocentius I. papa 472.
- Innocentius III. papa 71.
- Innocentius IV. papa 71.
- Insignia regalia, i. e. sceptrum et corona 362. 429.
- Interamnium monasterium, Etruriae 459.
- Inter duas aquas 459.
- Inundatio aquarum 289. 380. 388. 403. 411. v. Aquae.
- Iodorum monasterium, Iouarre 510.
- Iohannes I. papa 89.
- Iohannes VIII. papa 52. 66. 77. 103. 388. 389. 392. 397. 398. 494. 496. 498. 499. 502—504. 506—508. 513. 514. 517. 583. 584. 587. 589. 592.
- Iohannes XII. papa, filius Alberici, Octavianus 625. 626.
- Iohannes XIII. papa, antea Narniensis episcopus, 628. 629.
- Iohannes XIX. papa 83.
- Iohannes, episcopus Silvae candidae Leonis III. legatus 202. 211.
- Iohannes, episcopus Ficodensis 460.
- Ioannes, cardinalis episcopus, missus Adriani II. 490.
- Ioannes, episcopus Aretinus, legatus Iohannis VIII. 498. 500—502.
- Iohannes, episcopus Tuscanensis, legatus Iohannis VIII. 498. 499. 500—502.
- Iohannes diaconus, legatus Iohannis XII. 624. 626.
- Iohannes, episcopus Constantiensis 74. n. et abbas S. Galli.
- Iohannes, monachus Hierosolimitanus 196. 354.
- Iohannes sine terra, rex Angliae 108.
- Iohannes, praefectus Dalmatiae 206.
- S. Iohannis baptistae ecclesia 121. 211. 358. 454.
- Iona, Yonne 109.
- Iopila villa, Iupil, infra Leodium 142. 143. 322. 333.
- Ioseph Saracenus 158.
- Iovia mons, summus Penninus, modo S. Bernhard v. Hospitale. 150. 151. 295. 453. 498. 512. 570. 608.
- Irena, Herena imperatrix 222.
- Irmangart, filia Hludowici regis Germ. 51.
- Irmensul 117. v. Ermenusul.
- Irmingarda, Hugonis comitis filia, uxor Hlotharii I., 208. 299. 448. v. Ermengarda.
- Irmingarda, uxor Hludowici I. 205. 356.
- Irmingarius, comes Emporitanus 200.
- Irmio, abbas S. Germani 200. 310.
- Irmiricus, Edilberti regis pater 87.
- Irmisul 30. 88. 92. 117. v. Ermenusul.
- Irmintrudis, uxor Caroli Calvi 455. 469. 472. 486. 505. v. Hirmintrudis.
- Isaac, episcopus Lingonensis 469.
- Isaac Iudaeus, missus Karoli M. ad Aaroneum 190. 353.
- Isanbardus, abbas S. Columbae Senonensis 108.
- Isangrim, episcopus Ratisbonensis 94.
- Isara, fluvius Baiariae, die Iser 88.
- Isara, Isera, fluvius Oise 327. 456. 469. 511. 531.
- Isembardus comes 444.
- Ispania 67. 75. v. Hispania.
- Ita, filia Herimanni ducis, uxor Liutolfi 620.
- Itaberga, mater Gertrudis 316.
- Italia toto passim opere memoratur;
- ab Ungria invasa 68. 69. 609 sqq. Italica febris 406.
- Italiae pagus 471. legendum videtur Italia v. not. 86.
- Ithasis flumen 599. not. 86.
- Itta iuvenis 78. n.
- Iuberg, Iuburg castrum, Iburg 138. 139. Judaei 286. 300. 433. 442. 443. 447. 476. cf. Isaac, Bodo, Sedechias.
- Judaei occisi 100.
- Judicell, dux Brittonum 567. 602.
- Judicium Dei: aquae calidae, ferri caulidi 501. vomerum ignitorum 597. aquae frigidae 501. duelli 206. 462. 597. 620. pugna (Fontinatensis) 365.
- Judith, Huelpi comitis filia, uxor Hludowici I. 205. 336. 357. 360. 372. 567. obit 50. 68.
- Judith, filia Karoli regis, Edilvulfi regis Anglo-Saxonum et Edelboldi filii eius uxor 450. 451. 456. 462.
- Juditha, filia Arnulfi, uxor Heinrichi I. Baiariae ducum 622.
- Jugurro, Avarorum princeps 162. 163. 182. 349. 351.
- Jugurthinus mos 389.
- Juliacum castellum, Hilich 592.
- S. Iuliani basilica, Brivate 284.
- S. Iulii insula 623.
- Iura mons, v. Iurus 453. 491. 492. 503. 525.
- Iuramentum omnium liberorum 45. (801.) Iuramentum in armis 198. Iurare per arma 386.
- Iurus mons v. Iura 570. 577. 598. 606.
- Iuseph-Ibin-Abderaman, Narbonae praefectus 291. 294. 300.
- Iustinianus imperator 87. 285.
- Iustinianus secundus imperator 289.
- Iustinianus minor, filius Constantii imperator 289.
- Iustinus senior, imperator 285.
- Iustinus minor, imperator 89. 285.
- Iuvenas, Salsburg 87. archiepiscopus Fridericus 623.
- Iuvenacum, locus 148.

K. (cf. C.)

- Karinthia inferior 591. not. 67.
- Karlomannus, Karolomannus, Karlmannus, Carlmannus etc.
- Karlomannus, maior domus, Karoli filius; res ab eo gestas v. in annalibus a. 741—747. ob Alamannorum caedem monachum induit 11. fratri regnum reliquit 78. fuga clandestina Casinum 555. in Franciam redit, filius tondet, obit 11. 28. 29. 63. 138—141. 295. 332. 347. in monte Casino sepultus 141. filius Drogo.
- Karlomannus, Pippini regis filius, Karoli M. frater, v. annales annorum 768—771. uxor Girberga 148. filius Pippinus 13. coronatus 138. 139. cum patre et fratre in Aquitania 10. 11. obit 30. 64. 69. Salmanciaci 2. Non. Dec. 13. 13. 16. 40. 63. 117.
- Karlomannus, Karoli M. filius, ab Adriano I. baptizatus et Pippinus vocatus v. Pippinus 297.
- Karlomannus, Hlotharii I. ex Doda ancilla filius 448.
- Karlomannus, rex Baiariae, Hludowici filius 371—393. 455—512. 588—591. filius Arnulfi imperator.
- Karlomannus, filius Karoli III. imperatoris, obit a. 876. 51.
- Karlomannus, filius Karoli Calvi, cleri-

- cus 448 sqq. abbas S. Medardi 472. 480. inclusus 487. aufugit, caecatur, iterum evadit 385. 490—496. 565.
- Karlomannus, filius Hludowici Balbi, Galliae rex annis 879—885. 15. 105. 393—401. 509—522. 590—594.
- Karlus, Karolus, Carlus, Carolus.
- Karolus, Pippini filius, Tudites, Martellus 73. n. 322. maior domus v. annos 715—741. uxor secunda Swanhildis, filii Karolomannus, Pippinus, Grippo.
- Karolus Magnus 591. 597. Pippini filius; v. annos 768—814. natus 10. 11. 88. 89. 95. 138—143. cum patre coronatus 258—141. cum patre in Aquitania 10. 11. 12. 13. 14. 15. comitatus accipit 11. uxores Himildrada, Hildegardis, Fastrada, Liutgarda; liberi Pippinus, Karolus, Karlomannus qui postea Pippinus, Hludowicus, Drogo, Hugo, Theodoricus, Hrothradus. Regnum dividit a. 780. 12. a. 789. 12. a. 800. 309. a. 808. in Theodonia filia 18. 70. 88. 93. 120. 193. 262. Romanam tenet 305. Saxonum apostolus 279.
- Karolus, Karoli M. filius, rex; a. 700 Wormatiae relictus 31. 296; a. 784. contra Saxones missus 166; a. 790. ducatum Cenomanicum accipit 12. 176; a. 794. in Saxoniam missus 160. 181; a. 796. 37. 302; a. 799. 18. 45. 184. 187; a. 809. Taronensi conventui interest 38. 304. a. 804. Leoni papae obviam missus 192; a. 805. Bohemiam invadit 14. 46. 192. 307; a. 806. Sorabos 193. 308. regni partem accipit 120. 193. 262; a. 808. contra Godofridum missus 14. Linones et Snelidingos aggreditur 121. 195; a. 810. Ferd. et contra Nordmannos missus 309; obit a. 811. 2. Non. Dec. 88. 93. 121. 199. 309.
- Karolus, Hlotharii I. filius, rex Provinciae 449. 450. 456. 459. 568. 569.
- Karolus, filius Pippini, filii Hludowici I. Aquitaniae regis, archiepiscopus Moguntinus 367. 370. 375. 432. 444. 448.
- Karolus III. imperator, Hludowici filius (Crasus) natus a. 839. 49. rex 51. Rhaetiam accipit 51. filii eius Karlomannus 51. et Bernhardus 52. obit 5. Kal. Febr. 15. cf. 69. in octava theophaniae 77. v. annos 869—888.
- Karolus II. imperator, Hludowici I. filius (Calvus) v. annos 823—877. natus a. 823. Id. Iun. et dux ordinatus 111. obit 3. Non. Oct. 66. filia Judith, filii Karolus, Karolomannus, Hludowicus et Karolus puer.
- Karolus, superioris filius, rex Aquitaniae 462—472. 583.
- Karolus puer, Karoli Calvi et Richildis filius natus a. 876. sequenti obit 502.
- Karolus Simplex, Hludowici Balbi filius, 65. 104. 105. 526. 628. 530. 536. 605. 606. 608—610. 615. 616. filius eius Hlotharius.
- Kebehardus, episcopus Constantiensis 80.
- Kerhard 54.
- Kerhilt, Notkeri neptis 78. 79. 81.
- Kerolt, comes et praefectus Baiariae occisus 45. 48. 65. 67. 73. 89. v. Geroldus.
- Kesigeburch 436.
- S. Kiliani basilica Wirzburgi 369.
- S. Kilianus episcopus Wirzburgensis 552.
- Kinnin, Chnheim, pagus maior Hollandiae, Kennemerland 396.
- Kisalbertus v. Gisalbertus 78.
- Klagenfurt 591. n. 67.
- Kotelind Sangallensis 82.
- Kuono 99.
- Kyburg castrum 83.

L.

- Ladasclavus, dux Dalmatiae et Liburniae 208.

- Lacus maior, Lago maggiore 625.
 Lambertus, dux Cenomannensis 370.
 S. Lamberti ecclesia Leodii 290. v. Landberti.
 Lambertus comes 99.
 Lanai, Sclavi 309. v. Linones.
 S. Landberti monasterium Leodii 502.
 514. episcopus Franco 469. v. Landberti.
 Landbertus, comes 506. dux Spoletanorum 517. v. Landbertus.
 Landbertus Calvus, Capuae comes 493. 485.
 Landbertus alius 495.
 Landulfesdorff villa 603.
 Lanfridus, a Pippino rege captus 136.
 330. 346. v. Lanfridus.
 Langbardheim, Lampertheim 425.
 Langobardi, Langobardia 40. 43. 48. 53.
 56. 74. 75. 77. 116. 117. 122. 158. 161.
 169. 172. 173. 179. 183. 192. 198. 286.
 290. 292—295. 299. 302. 311. 312. 331—
 333. 346. 349. 353. 355. 368. 393. 395.
 512. 513. 589. 592. 593. 605. 607. 609.
 621. 627. reges Ago, Heribertus, Liutbrandus, Hailulfus Desiderius. Bella cum Francis 10—13. 16. 28. 29. 40. 63.
 64. 68. 69. 93. etc. 138—142. 150—155.
 174. nobiles obides in Franciam ducti 33. 43. bella cum Graecis 174. 350.
 S. Landberti, Landberti, Lamberti, corpus, et basilica Leodiensis 149. 290.
 322. 388. 452. 502. 514.
 Landbertus, Landbertus, filius Widonis imperatoris, dux Spoleti, imperator 53.
 392. 410. 412. 506. 517. 598. 606. 607.
 Landbertus, comes Namnetensis 213. 358.
 360. 428. 431. 439. 440. 441. 447.
 Landfredus abbas 310.
 Landfrid, Alamannorum dux 24. 25. 64. 67.
 Landfridus alter, Alamannorum fortasse dux 26. 27. 64. 67. 116. v. Lanfridus.
 Landfridus, legatus Karoli ad Aaronem 190.
 Lantpertus, dux Spoletanus 598. v. Landbertus.
 Lantwardus, episcopus Mindensis 625.
 Laodomus, rex Bulgarorum 408.
 Lara pagus 298. v. n. 22.
 Lateranense palatium Aquisgrani 303.
 Lateranensis basilica Romae 53. 185. 392.
 465. 494. patriarchium 210. palatium 482.
 Latini 475.
 Latiniacum 24. v. Attiniacum.
 Latvers, Laviers 520. 521.
 Laubacom monasterium 7. Laubias 489.
 Lobbes ad Sabin.
 Lauda construitur 71.
 Laudes, imperatori dictae 188. 189. 199.
 S. Laudi castellum, S. Loth, S. Lo 526.
 602.
 Laudunum, i. e. Lugdunum 469.
 Laudunum, Lugdunum-Clavatum q. v., Laon 135. 288. 487. 492. 517. Laudunum monasterium 33. 105. castrum 515. 527.
 529. pagus 452. 479. 480. episcopi Hinemarus, Hedenuifus, Dido.
 Launus, episcopus Engolismensis 148.
 S. Laurentii ecclesia, Graticula, Romae 185.
 S. Laurentii monasterium, Leodii 489.
 Laurensheim, Laurisheim, Lorscham, Lorschheim, Laurensheim monasterium, Lorsch 27. 117. 118. 296. 348. 389.
 395. 588. 591. 592. 606. 618. 623.
 Lausonia, Lausanne 463.
 Lech fluvius 26. 27. 43. 88. 92. 173. 327.
 425. 623.
 Lechfeld, corrupte Lecfec 172. 221.
 Lecho, Becho, Bohemorum dux 192. 193.
 221.
 Ledt, Lier in Brabantia 489. n. 25.
 Legati ad iustitias faciendas 184. 185.
 306. 308. 311.
 Leges in universo regno Caroli scribuntur 93. (a. 802) 307.
 Legi-latores 307.
 Lemovicae, Lemoviciae, Limoges 13.
 426. 472. episcopus Aldo cf. Limovicae.
 Leo imperator 282.
 Leo III. imperator 7. 10.
 Leo V. imperator 200—204. 207. 356.
 Leo VI. imperator 410. 413. 494.
 Leo III. papa 14. 37. 38. 45. 47. 49. 87.
 89. 92. 93. 95. 119. 130. 132. 182. 183.
 185—189. 192. 193. 195. 196. 199. 202.
 203. 303—306. 312. 351—354. 356.
 Leo IV. papa 50. 443—446. 449. 478. 479.
 Leo VIII. papa 625—627.
 Leo IX. papa 90. 100.
 Leo, episcopus 477.
 Leo, episcopus et apocrisarius, nepos Iohannis VIII. 600.
 Leo, episcopus Gavinnensis 500.
 Leo, Centumcellensis episcopus, legatus Eugenii II. 214.
 Leo nomenclator, legatus Paschalis I. 207. 210.
 Leo, magister militum, legatus Paschalis I. 211.
 Leo, missus Adriani II. 486.
 Leo spatarius, Siculus, legatus Herenae imperatrici 190. 198. 352.
 S. Leo, castrum 625. 626.
 Leodegarius, episcopus Augustodunensis 288. 317.
 Leodesius, maior domus 288.
 Leodicus, seu Leudicus vicus, Leodium Lüttich 101. 148. 149. 220. 290. 448.
 452. 489. 501. 514. 529. 602. 608. monasterium 493. episcopus Franco
 Letanias 7. Kal. Mai. 37.
 Lengas, liseu 209.
 Leucorum Tullum, Tullum Leucorum 453.
 Leudefridus, Alamannorum dux 8.
 Leudesius, maior domus 288.
 Leuticus vicus, 448. 452. v. Leodicus.
 Leudoardus, Vercellensis episcopus 514.
 v. Liutwardus.
 Leutardus comes, Hlothari II. legatus 466.
 Leutherius, Alamannorum dux 287.
 Leuvigildus, Gothorum rex 286.
 Lex Salica 283. Francorum 41.
 Libiam v. Lippemham 40.
 Libra viginti solidorum 397.
 Liburnia 186. 187. 207. 352. duces Bor-na, Ladaclavus.
 Libutius, episcopus Rugorum 624.
 Lichus fluvius, Lech 623.
 S. Licinus, Andegavis 496.
 Lidbach, Hlidbecki 154. 155. 349.
 Liger, Loire 24. 25. 114. 291. 325. 327.
 328. 334. 344. 368. 371. 380. 405. 432. 455.
 447—450. 453. 455—457. 467. 469. 470.
 472. 474. 476. 477. 480. 486. 492. 496.
 503. 512. 514. 517. 520. 524. 530. 568—
 571. 578. 586.
 Liguria, 190. 627.
 Lihesi, Battenfeld 158. 221. 349.
 Limes, marcae vel termini Francorum 287. contra Saxones (a. 774). 152. marchas Saxoniae 435. contra Danos, limes Danicus 367. (limes Nordmannicus, Danorum contra Saxones 204.) contra Abodritos et Wiltos, limes Saxonius trans Albiem, et (alter) fortasse cis Albiem 204. 205. marchas Thuringiae 435. contra Sorabos, limes Sorabicus 366. 372. 387. marca Francorum orientalium et Baioriorum contra Bohemos 366. 623. marca Baioriarum 350. 410. contra Avaros, Oriens, terminus regni Baioriorum in Oriente 350. 599. 409. limes Pannonicus sive Avaricus 214. limes Pannonicus et Carantanus 374. termini Pannoniae superioris et marca Foroiulienis inter quatuor comites divisa 217. marca Foroiulienis (Italiae) 173. 350. Veronensis et Aquileiensis 621. 623. duca-tus Spoletinus q. v. et comitatus Tusciae 398. Provincia vel marca Provinciae 429. Septimaniae vel Gothiae 429. 435. 459. Wasconiae, Aquitaniae 435. Hispaniae, limes Hispanicae 179. 197. 207. 214. 216. marca Britannica 187. 435. saeculo nono exeunte, marca etiam Frisiae instituta fuisse videtur; ceterum distinguuntur marchae et praesidia in littore maris seu custodia maritima 311. 429.
 Limodia, Limoges 28. 30. 74.
 Limovicae, Limoges 182. 183. 184. 185.
 348. 449.
 Linai, Linones, Sclavi 195. 199. 302.
 354. 371. 391. 436.
 Lindisfarnenses episcopi Aidan, Finan 87.
 Lingones, Langres 428. 498. 503. 565. comitatus 435. n. 47. episcopi Isaac, Geilo, Teutboldus.
 Lintaugia, Lindau 78.
 S. Libomus, Liufwinus 397.
 Liospertus 62.
 Lippesbrunnen, Lippespring, Lippibrunnen, Lippuibrunnen 32. 45. 297.
 Lippemham, Lippemham 40. 41. 160. 161.
 184. 187. 197. 354.
 Lippia, v. Lippemham 40. 41.
 Lippia, fontes Lippiae 75. 156. 157. 160.
 163. 166. 167. 191. 349. castellum ad Lippiam edificatum 12. 13. 156. 157. urbs Karoli 16.
 Lippespring 32.
 Liptinae, Lestines 490. 492.
 Lista, episcopus Constantiensis 526.
 Liubi, rex Wilkorum 210.
 Liudbertus, Liudpertus 601. archiepiscopus Mogontinus v. Liutbertus.
 Liudemuhslus, avunculus Bornae, dux Dalmatiae 210. 358.
 Liudewitus, Hliudwit, dux Pannoniae 93. 205—210. 357. 358.
 Liudi pons 494.
 Liudih villa 166.
 Liudolfus, Ottonis I. filius, dux Alamanniae 69. 70. 98. v. Liutolfus.
 Liudolfus, archiepiscopus Treverensis 99.
 Liudpertus 597. v. Liutbertus.
 Liudwardus 597. 609. v. Liutwardus.
 Liudwit 93.
 Lings, pagus Leodicus 488. 489.
 Liuthaldus, dux 614.
 Liutberga, filia Desiderii, regis Lang-uxor Fusilonis duci Baior. 172—174.
 221.
 Liutbertus, Liudbertus, Liutpertus, archiepiscopus Mogontinus 52. 375. 378.
 379. 382. 383. 385. 387. 392. 400. 401.
 405. 406. 495. 496. 501. 582. 597. 601.
 (obit a. 889.)
 Liutboldus, Liutbaldus, marchensis Baioriorum 410. 411. 413—415. 614. v. Liutpaldus.
 Liutbrandus, rex Langobardorum 290.
 Liutfredus, Alamannorum dux 8. 9. 24.
 25. filius eius Thietpaldus 73. n.
 Liutfredus ab Ungria occisus 55.
 Liutfrid princeps 50. Alsatiae 486. pater Hugonis.
 Liutfrid Alamannus, comes 56. 78.
 Liutfridus diaconus 89.
 Liutfridus, avunculus Hlotharii II. 468.
 Liutgarda, Liutgardis, uxor Karoli magni 14. 38. 93. 186. 187. 352. n. v.
 Liutgarda, filia Ludolfi comitis Saxonici, uxor Hladowici iunioris 393. 694.

- Liutgarda, filia Ottonis I., uxor Chuonradi ducis 620. 622.
 S. Liutgerus obit 97.
 Liutharius comes 393.
 Liutoldus praepositus 90.
 Liutolf princeps 50.
 Liutolfus, comes Saxo 393.
 Liutolfus dux, Ottonis I. filius 78. 79. 620—623.
 Liutolt 82.
 Liutpaldus, Baiocriorum dux 54. filius eius Arnolfus 55. uxor soror Erchangeri 56. v. Liutboldus.
 Liutwardus, episcopus Vercellensis 396. 402—404. 514. 597. 609.
 Liuzo, Cremonensis episcopus 628.
 Lobadanense, pagus 361. n. 15.
 Locustae 66. 336. 496. 585.
 Logenehi pagus 159. 221.
 Lokardius comes 440.
 Lomenis comitatus 440. n. 75. 489. n. 92.
 Longiare, Lonclaire 142—145. 333. 334. 510.
 Lorasham, Loresheim monasterium 588. 591. 592. 606. v. Lauresheim.
 S. Loth, S. Landi castellum, S. Lo 526. 602.
 Lotharius III. imperator 101.
 Lotharius, rex Italiae; uxor Adalhaida 621.
 Lotharius, Galliae rex, filius Gerbirgae reginae 80. 627. 628.
 Lotharius claudus, filius Karoli Calvi, clericus in monasterio Reomaensi, abbas S. Germani 454. 470.
 Lotharius laicus, legatus Karoli Calvi ad papam 490.
 Lotitia Parisiorum, Paris 438. 441. 450. 454.
 Lovania, Lovon, Lovonnium, Luvanium, Löwen 407. 622. 527. 628. 592. 596. dux eius 109.
 Luca 482. v. Lucca.
 Lucania 80. 583. 584. 629.
 Lucas, castrum Loches 134. 135. 327.
 Luca 83. 462.
 Luclemburch, Luxemburg v. Giselbertus.
 Luceria civitas 190. 353.
 Lucius senator 284.
 Lucifaco 288.
 Lucovivensis pagus, i. e. Lugdunensis 334.
 Luddunum v. Lugdunum 110.
 Ludelmus, episcopus Tullensis 607. 612.
 Ludoch, i. e. Miliduoch 224.
 Ludovicus VI., rex Galliae 107.
 Ludovicus VII., rex Galliae 107. 108.
 Lugdunense concilium a. 1245. 71.
 Lugdunum, Lyon 110. 114. 217. 328. 332. 334. 347. 350. 429. 458. 489. 490. 590. pagus (Lucovivensis) 334. comitatus et ducatus 435. 450. 490. 505. 506. archiepiscopi Agobardus, Amolo, Remedius, Aurelianus.
 Lugdunum, Lugdunum-Clavatum, Luth 327. 602. 606. 620.
 Lullus, Lullus, archiepiscopus Moguntienensis 33. 116. 298. 347. 350.
 Luna, civitas Italiae 412. 444.
 Lunaelacense monasterium 93. 170. abbas Hunricus, Hiltibaldus.
 Luporum incursio 442. 451.
 Lupus Centulli, dux Wasconum 148. 149. 205. 357.
 Lupus confessor et episcopus 103. 104. 107.
 Lupus, abbas 440.
 Lusinsani Sclavi 626.
 Lusitania 283.
 Lustena 488. n. 67.
 Lutardus, Papiae episcopus 459.
 Lutera monasterium, Lure 488. n. 47.
 Lutevensis civitas 294. n. 98.
 Lutgardis, regina, uxor Karoli magni (obit 800.) 304.
 Luti compositor, Agulus 394.
 Lutosia monasterium, Leus in Hannonia 489.
 Luvanium, Löwen 529. 527. 528. v. Lovon.
 Luvia, fluvius, Louain 526. n. 59.
 Luxonium monasterium; Luxeuil 288. 317. 488.
 Lybs ventus 104.
- M.
- Maalinas, Mecheln 439. n. 24.
 Macfathi 24.
 Machelmus, Baiocrius, legatus ad Bulgares 312. 358.
 Maculfredus comes, pater Ingiltrudis 376. 461.
 Madascona, Maçon 363. 394. v. Matasco.
 Magdalona 294. Magdalonenis comitatus 309.
 Magdeburg, Magdeburg, Magdeburg 308. 620.
 Magicampus pagus, Meienfeld 55.
 Magi, Magii, Magicampus, Maicampus, conventus Francorum 31. 32. 34. 40. 296. 297. 299. 335. v. Martiscampus.
 Maginfridus, comes Mediolanensis 412.
 Magnacum, locus 148.
 Magontia, Maguntia, Magontiacum, Mogontia, Mogontiacum, Moguntia, metropolis Germaniae 324; 38. 39. 45. 69. 70. 83. 100. 115. 121. 122. 139. 144. 142. 173. 180. 181. 188. 189. 191. 220. 224. 214. 220. 287. 304. 307. 310. 324. 343. 347. 350. 351. 355. 359. 361—363. 365—370. 372—375. 379. 382. 383. 385. 386. 388—390. 392. 394. 395. 397. 398. 400. 402. 403. 406. 407. 410. 425—427. 452. 437. 440. 447. 451. 458. 496. 521. 527. 601. 603. 616. 618. 619. 622. 623. Frisones ibi habitant 403. archiepiscopi: Bonifacius, Lullus, Richolf, Heistolfus, Otgarus, Hrabanus, Karolus, Liutbertus, Sundaroldus (Sunzo), Hatto, Horigerus, Fridericus, Willihelmus, Willigius, Aribo. Choriepiscopi Reginheri, Folchaldus; presbyter Probus, diaconus Ruodbertus.
 Magorum imago, 211.
 Mahomet, Cordubae rex 462. 466. 470.
 Mai campus 40. v. Magicampus.
 Mainardus, archiepiscopus Senonensis 106.
 Maiordomus abbatiae S. Dionysii 474.
 Maiorica insula 187. 200.
 Maioris-monasterium, Marmoutier 470. not. 77.
 Malmundarium monasterium, Malmedy 394. 592.
 Malvus pons, Ponte Nolle 411.
 Mamacae villa, Maomagus 320.
 Manasse, Ricardi vassallus, comes Divionensis 529. 531.
 Mancio comes 334.
 Manegolt, comes in Alamannia 83.
 Mansionarii 606. not. 8.
 Mansionaticus 497. not. 77.
 Mansus 454. 462. 471. 481. indominitus 505.
 Mantua 192. 353.
 Maraha 52—54. 378. Marahaha 415.
 Marahabitas, Marahenses, Maravi, Maravenenses, Marvani, Sclavi 52. 77. 209. 364. 369. 374. 382—386. 397. 399. 400. 407—410. 413—415. 570. 589. 600. 601. 606. principes Rastis, Selagamarus, Zuentiboldus, Moymirus et Zuentiboldus II.
 Marava, Mashren 408.
 Maravenenses 77.
 Maravi v. Marahabitas.
 Marca, Marka, v. Limites.
 SS. Marcellinus et Petrus, Seligenstadi 216. 359—361. 367.
 S. Marcellus 477. 478. ecclesia Cabillonni 489.
 S. Marci ecclesia Romae 216. 359.
 Marcomir, Francorum dux 282. 283.
 Marewart, episcopus Hildesheimensis 393.
 Marwardus, abbas Framensis 567.
 Maria comitissa 108.
 S. Mariae basilica Aquis 436.
 S. Mariae ecclesia Carnotia 328.
 S. Mariae ecclesia Coloniae 370.
 S. Mariae monasterium in Deomant 449. not. 33.
 S. Mariae ecclesia in monte prope Fuldam 121.
 S. Mariae monasterium ad Horrea 611.
 S. Mariae ecclesia in Magdalonenis comitatu 309.
 S. Mariae basilica Remis 489.
 S. Mariae ecclesia Romae 287.
 S. Mariae monasterium Vesontii 489.
 Mariliae monasterium, Marolles 489. not. 21.
 Marinus papa 52. 397. 398.
 Marinus diaconus, Adriani II. legatus 494.
 Marinus episcopus, Agapeti II. legatus 620.
 Marinus, Sutrinensis episcopus, legatus Romanus 627.
 Markiones 217. 440. etc.
 Marlova villa 148.
 Marsena, Marsna palatium ad confluentes Mosae et Galiae, Merson 445. 487. 609. 622.
 Martinianus abbatia, Marchiennes 502. n. 90.
 Martinianus imperator 284.
 Martina, mater Heraclii imperatoris 287.
 S. Martini ecclesia et monasterium Turonis 119. 140. 191. 146. 147. 186. 187. 284. 304. 325. 334. 335. 352. 360. 368. 422. 448. 454. 456. 466. 467. 471. 473. 489. 492. 569. abbas Alcuinus, Theodo, Rodbertus, Hugo.
 S. Martini monasterium Vesontii 489.
 Martinus, dux Austriae 288.
 Martinus, monachus Corbeiensis 9. 24.
 Martiscampus 11. 28. 29. 116. 322. 346. v. Campus Martius.
 Marvani 209. v. Marahabitas.
 Masa fluvius 362. 384. 392. 395. v. Mos.
 Masu superior et subter, pagi 488. 489. v. Mosago.
 Masolagus villa 287.
 Masonis-monasterium, Maes-Münster 488.
 Massilia, Marseille 9. 17. 26. 27. 150. 151. 326. 432. 443.
 Matasco, Mateaco, Maçon 439. 456. 515. v. Madascona.
 Materna fluvius, Marne 107. 524. 526. v. Matrona.
 Mathfredus comes 360. 425. 428.
 Mathfridus comes, pater Engilfridae 573.
 Matfridus comes 604. 607. 609. 611. 612.
 Matfridus, pater Adalberti comitis 619.
 Mathilda, Heinrichi I. uxor 627.
 Mathilda, Ottonis II. filia, Ermfridi uxor 99.

- Mathildis, filia Liutolfi filii Ottonis I. 620.
- Maticianum castrum, Maçon 513. v. Matisco.
- Matricensis comes Theobertus 209. pagus ad Auduram situs fuit. Vales. p. 323.
- Matrona, Materna, Marne 107. 456. 459. 469. 515. 523. 526. 601.
- Maurbach, monasterium in Alsatia 19. v. Morbach.
- Mauri 104. 185 *bis*. 186. 187. 194. 196—198. 200. 215. 300. 354. 364. 365. 439. 442. 443 *bis*. 444. 445. 447 *bis*.
- Mauri-monasterium in Alsatia 488.
- S. Mauricii monasterium, S. Maurice 122. 223. 466. 486. 493. 494. 498. 598. 696.
- Mauricius imperator 89. 286.
- Murienna, Morienna vallis et urbs, St. Jean de Morienne 116. 331—333. 346. 503. 504. 508.
- S. Maurilio, episcopus Andegavensis 571.
- Mauringus, Moringus, Brixiae comes 2. 243.
- Mauripensis pagus 438. 453.
- Mauritani 398.
- Mauritonia 182. 183. 222. 351.
- S. Mauritii monasterium v. Mauricii.
- Mauritius imperator 89. 286.
- Maurontus, dux Provinciae 115. 326. 345.
- S. Maximine ecclesia Trevirensis 488. n. 40. 665. 611. 617. 619. 620. 624. abbas Ogo.
- Medana fluvius, Mayenne 585.
- S. Medardi monasterium Suesionis 192. 215. 359. 367. 426. 447. 448. 460. 472. 494. 505. 524. 569. 596.
- Mediolanum 71. 84. 121. 160. 161. 204. 300. 301. 376. 389. 409. 412. 461. 478. 624. archiepiscopi Petrus, Anshelmus, Tado, Walbertus, Heribertus (1034.)
- Mediomatricorum urbs, Metz 34. 299. 568. 572. 593. 612. v. Mettae.
- Medofulli, Midofulli, 160. 161. 221. 349.
- Meduana, Mayenne 440. 496.
- Megenensium comitatus, Meginensis pagus 488. 589.
- Meginfridus, camerarius Karoli M. 177.
- Megingaudus comes, nepos Odonis, Gallorum regis 604. 605.
- Megingoz, archiepiscopus Trevirensis 99.
- Megingoz in Oriente 401.
- Meginhardus comes, Saxo, pater Eberhardi ducis 592. 608.
- Meginhardus comes 198.
- Meginharius comes 204.
- Meginrat, eremita 50. 68. 76.
- Meginrat, monachus Fuldensis 120.
- Meidunum, Meun, infra Aurelianos 455. 457.
- Meieni monasterium, Moven-Moutier 488. n. 50.
- Meingaudus comes, missus Hludowici Germ. 499.
- S. Melanii monasterium 586.
- Meldensis comitatus 458.
- Meldi, Meaux 456. 511. 525.
- Melitus, Milduoch, rex Soraborum 308.
- Melnaeus, Mianai 521. n. 29.
- Meapli 445. 518. 519.
- Meaplis palus 282.
- Meriburg 75. v. Eresburg.
- Meretices et usurarii conversi a. 1200. 108.
- Meroveus, rex Francorum 283.
- Merovingi 283. 346.
- Merobechi, Merbech, Flandriae oppidum 49. n. 29.
- Mettae, Metz 69. 70. 117. 171. 193. 207. 210. 224. 225—287. 316. 321. 343. 362. 375. 376. 386. 395. 403. 426. 428. 439.
440. 456. 460. 461. 469. 473—475. 477. 482. 483. 489. 496. 501. 502. 511. 514. 520. 569. 571. 581. 591. 593. 607. 628.
- episcopi: Arnulfus, Chrodegangus, Engilramnus, Drogo, Adventius, Walah, Witgerus, Benno, Adalbero, Diedericus.
- Metallum, castrum in Pictonibus 443.
- Michael I. imperator 199. 260. 201. 355.
- Michael II. comes domesticorum, imperator 208. 212. 216. 217.
- Michael III. imperator 485.
- Michael, Siciliae praefectus 186. 187.
- Michael, cognomento Ganglianus, patricius quondam Frigiae, legatus Herenae et Nicephori ad Karolum 184—186. 191. 352.
- Michael episcopus, legatus Michaelis ad Karolum 199.
- Michael, rex Bulgarorum 412.
- Michael, archiepiscopus Senonensis 108.
- Michael, episcopus Ratisbonensis 94.
- S. Michaelis oratorium Maguntiae 376.
- S. Michaelis ecclesia in monte Gargano 485.
- S. Michaelis monasterium, S. Michel in agro Viridunensi 489. n. 8.
- S. Michaelis abbas Anegisilus 490.
- Michilinstadt, Seligenstadt 95. 217.
- Militae Italiae inferiores, superioresque resistunt 83.
- Mimegardevord, Münster. episcopi S. Liudgerus, Duodo, Switgerus.
- Mimida, Minda, Minden 184. 185. 368. 393. episcopi Hadowart, Thiotricus.
- Ministeriales 474.
- Minorica insula 185.
- Milegastus, rex Wilsorum 210.
- Milidunum castrum, Melun 471. comitatus 431. comes Erkengerus 530.
- Miliduoch, dux Soraborum 193. 353.
- Milo comes 468.
- Misaha fluvius, Meissau 156. 157.
- Misi ad iustitias faciendas 45. (s. 801.)
- Modoinus, episcopus Augustodunensis.
- Moenus, Mohis fluvius 177—179. 181. 215. 362. 387. 393. 425. 458.
- Moensia provincia 199. 200.
- Mohin v. Moenus 177.
- Moilla comitatus 431. not. 8.
- Moimarus, nepos eius Rastiz 364.
- Moinus fluvius 568.
- Molburium monasterium, Naubeuge 489. not. 15.
- Monogramma 445.
- Mons-lovis, S. Bernhard 150. 151.
- Mons-Comianus, Cameoberg, Königstädten 401.
- Mons Falconis abbatia, Montfauçon 489. not. 7.
- Monterio villa 148.
- Montis villa 148.
- Montis 146. 147. 335.
- Morbach in Alsatia 488. n. 55.
- Morienna 331. 503. 504. 508. v. Maurienna.
- Morinorum civitas, Tervanna 465. 457. 518. episcopus Hunfridus.
- Mormanus, Murmanus, dux Brittonum 205. 356. 567.
- Morontus, dux Provinciae 115. 326. 345.
- Mortalities hominum 33. 64. 67. 75. 121. boum 498. 619. equorum 177.
- Moss, Mass, Mass fluvius 20. 101. 159. 185. 207. 224. 290. 291. 316. 322. 323. 360. 362. 384. 392. 395. 431. 435. 440. 452. 489 *bis*. 494. 497. 525. 527. 530. 531. 568. 582. 590. 592. 602. 603. 605. 608. 609.
- Moshburch castrum 591. n. 67.
- Mosagao, comitatus 431. v. Massau.
- Mosella, Mosel 80. 99. 193. 228. 395. 436. 497. 530. 589. n. 61.
- Mosellorum ducatus 435.
- Mosiensis comitatus 489. n. 99.
- Mosiensis populus, i. e. Treverensis 99.
- Mosomum, Mosomagensis castellum, Mosson 491. 515.
- Mosomine, Mosomagensis comitatus 459. 489. n. 51.
- Moymirus, Zuentibaldi filius, Marahensium dux 415.
- Moyais, decessus S. Galli 78.
- Moylan, Bohemorum dux 384.
- Muarbach monasterium 47. v. Morbach.
- Mulda fluvius 380. n.
- Mulinheim locus 217.
- Murtena castellum, Mürten 83.
- Murmanus, dux Brittonum 205. 356. 567. v. Normanus.
- Mutarensis civitas, Mautera 414.
- Mutina; episcopus Wido.

N.

- S. Nabor 11. 28. 117. 347. 348.
- Naemausus, Nimes 115.
- Nanneti, Nantes 439. 446—448. 475. 477. 568. 578. comites Lantbertus et Rainaldus, episcopus Actardus.
- Nanninus, magister militum 283.
- Nantharius, comes Hlotharii II. 459.
- Nantharius, abbas S. Audemari 195.
- Nantilde regina, 287.
- Nantoadis cella, Nantua mon. in Burgundia 591. 594.
- Narbona, urbs Gothorum 47. 75. 115. 144. 145. 219. 283. 290—292. 294. 300. 326. 331. 335. 344. Narbonensis Gallia 110. provincia 200.
- Narnia 293. 332. 628. episcopus Iohannes.
- Narses, patricius 285.
- S. Nathaliae caput 452.
- Navarri 158. 159. 193. 224. 349.
- Naves per terram tractae 45. (a. 793. 797.)
- Navum et Sagum 406. n. 9.
- S. Nazarii monasterium in Lauresheim 11. 28. 117. 118. 347. 348. 361. 589. 393. 501. 588. 623.
- Neapolis 82. 450. Neapolitanorum legati ad Hludowicum I. 215.
- Nemausus, Nimes 115. 290. 294. 309. 345.
- Nemetum, Speier 363. 390. 440. cf. Spira.
- Nepesinus episcopus Stephanus 494.
- Neumaga civitas 308. v. Niamaga et Noviomagum.
- Neuster, Neustria 42. 116. 287. 380. 403. 574.
- Neustria, Northmannia 536.
- Nicea 472. capta 100.
- Nicensis synodus a. 806. 88.
- Nicea, Nizza 200.
- Nicephorus I. imperator Graecorum 191. 193. 197—199. 200. 353. 355.
- Nicta, patricius 182. 183. 193. 194. 351. 558.
- Nichofozus II. imperator 629.
- Niciforus, legatus Leonis imperatoris 203. 204.
- Nicolaitarum haeresis 386.
- Nicolaus I. papa 51. 375. 375. 377—380. 452. 453. 460. 463. 464. 466—468 *bis*. 489. 471. 472. 474—477. 479. 481. 482. 499. 572—574. 579. 580. 594.
- Nicer, Neckar 361.
- Niella abbatia, Nivelle 489. n. 14.

- Nitachowa trans Rhenum 488. n. 81.
Nitenne, Nitenne pagus 388. 394.
Nithardus, vassallus 468.
Niumaga, Noviomagum, villa et palatium 191. 156. 157. 135. 195. 304. 207. 208. 215. 217. 216. 236. 357. 360. 361. 424. 430. 431. 486. 515. 526. 592. Niumaga in Batav. Niumaga-gum 233. Niumagum 46.
Niu-Monasterium 488. n. 37.
Nius castellum, Neus 592. n. 69.
Niustris, Neustria 136. 160. 317. 327. 346. 432. 452. 456. 458. 470. 473. 503. 512. n. 33. 518. 522. 526. 531.
Niustris Franci 322.
Nivella, monasterium Nivelles 316. 469.
Niverni, Nevers 334. 462. 470.
Nomenogius, Numenoius, Britto 439. 440-445. 446. 567. 571.
Numentum 188. 189. 304.
Nonantula 200. 217. 355. 398. 402. abbas Petrus.
Nordanhumbri 195. 196. 354. rex Eardulf.
Nordbertus, Regiensis episcopus 201. 202.
Nordreidi pagus 298. n. 22. 400.
Nordleudi, Nordalbingi 160. 184. 187.
Nordmanni, Normanni 52. 66. 97. 98. 104. 106. 158. 162. 163. 165. 187. 197. 199. 200. 202. 207. 209. 211. 213. 216-218. 220. 221. 269. 274. 308-311. 353. 356. 357. 359. 360. 361. 364-371. 380. 386. 387. 389. 393-403. 405-408. 429. 430. 439-441. 443-445. 447. 449. 455-457. 462. 465. 467. 469-472. 477. 480. 486. 492-494. 496. 500-503. 506. 512-515. 518-528. 530. 531. 533. 568. 569. 578. 585-587. 590-594. 596-599. 601-602. cf. Dani. Reges eorum Sigfridus, Herioldus, Godofredus etc. duces Rorich, Godofridus, Sigfridus, Hastings, Rodulfus, Hunsdeus etc. missi ad Karolum M. 164. 199. 200. 221. 359. ad Hlodovicum I. 209. 213. bella cum Francis, Frisionibus et Saxonibus 197. 202. 207. 211. 354. 356. 357. 430. 441. 443. 444. 447. Nordmannici piratae (a. 800.) 187. Nordmannorum vastationes in Germania 269. sodalitates 455. Nordmanni cadavera comburant 591.
Nordobertus, maior domus 289.
Nordostuarii, pagus 330. cf. Suavi.
Norica, Baiocaria 94.
Noricae Alpes 388.
Norici, Baiocarii 64. 77. 184. 145. 219. 384. 391. 395. 397. 399. 405.
Norrin, ibi Ungri caesi 94.
Norditi, Norden in Frisia 400. cf. 298.
Norvia, Baiocaria 432. 445.
Nortgovi 435. n. 39.
Northmannia 536.
North-Thuringi, pagus 37.
Northwegia 532. 536.
Nortpertus, abbas S. Galli 83.
Notingus, episcopus Constantiensis 67. 78.
Notingus, episcopus Veronensis 371.
Notker medicus 80.
Notker laeob 82.
Notkerus magister 77.
Notkerus, abbas S. Galli 79. 80.
Notra, fluvius 188.
Nottingus, episcopus Brixiensis 478.
Nova-cella monasterium 348.
Nova-castella, Neufchateau 455. 527.
Novesium, Neus 218. 469.
Novientum, 463. Nogenet sur Seine.
Noviomagum 361. v. Niumaga.
Noviomum, Noyon 30. 65. 146. 187. 220. 291. 335. 453-467. episcopi Giselbertus, Immo.
Numenoius, dux Brittonum 567. 571. v. Nomenogius.
Numentum 188. 189. 304.
Nuvenburch castellum, Neufchatel 83.
- O.
- Obacar, Obacra fluvius 115. 136. 137. 154. 155. 160. 161. 330. 346. v. Hobacar.
Obaudus episcopus Tricastinus 108.
Obodriti 406. 407. 411. v. Abodriti.
Octavianus papa (Iohannes XII.) 79. 626.
Ocuba, rex Saracenorum 322.
Ocioburg, Hoeseburg, Saechsburg 134. 135. 219. 328. 350. 346. v. Hoeseburg.
Oda, filia Ottonis comitis, coniux Zuentiboldi regis 607. 609.
Odsacar comes 607-609.
Odsacus, secundiscriini notarius 503.
Odagra fluvius, Oder 408.
Odelricus, archiepiscopus Remensis 515. n. 43.
Odlbaldus, episcopus Traiectensis 509.
Odllo, Baiocriorum dux 11. 26. 115. v. Ogdilo.
Odingae 609. v. Ottinga.
Odo, Ruodberti filius, comes Parisiorum, rex Galliae 104. 405. 410. 476. 523-532. 578. 597. 604-607.
Odo, Belvagorum episcopus 487. 500. 501. 510. 511.
Odo, abbas S. Columbae 107. 108.
Odo, abbas, S. Columbae Senonensis 109.
Odo comes, legatus Karoli M. 197. 355. 428.
Odo, comes Aurelianensis 428. 472. filius eius Wilhelmus.
Odo comes 467.
Odo comes 471.
Odo comes 487. 506.
Odo comes, Baiocariae rector 97.
Odornense in Austrasia ad flumen Ornain 488. n. 89.
Odornense ad Odornam 451. n. 10. 469.
Odriaca villa, v. Audriaca 470. n. 76.
Odonwald, Odenwald, Ottonis sylvia 96.
Oenus fluvius, Inn v. In 66. 591.
Oesium Romanum a Karolo M. in Francia introductum 306.
Offonia villa, Vellefeux in diocesi Tulensis 488. n. 49.
Ogdilo, dux Baiocriorum 124. 135. 327-329. 345.
Oggerius 295.
Ohsenburg, castrum in Saxonia 115. v. Hechsoburg.
Oldonastah 307. v. Holdansteti.
Olimricus abbas 297.
Olipona, Lissabon 182. 185. 352.
Olivinus fluvius 300.
Olivetis mons, prope Hierosolimam 188. 214. abbas Dominicus.
Olone curia 403. n. 5.
Omortag, rex Bulgarorum 212. 358.
Omantesberch 407.
Onfridinga castellum, Ordingen 56.
Opertus marchio 624.
Opertus, abbas Lunelacensis 92.
Opatus, abbas Montis Casini. 529.
Ora fluvius, Obre 160. 161.
Orba villa, Orbe 465. v. Urba.
Orbesente monasterium, parochiae Suesionensis 445.
Organa 11. 28. 29. 74. 140. 141.
Orgellis civitas, Seo d'Urgel 179. episcopus Felin.
Orheim 136. 157. 160. 346.
Oricus Nordmannus 436. 441. 443. 445. 448. cf. Horicus.
Oriens Austria 513. l. 17. (?) 401. 408. 409.
Orhobitas, Graeci 196.
Orosius Paulus 22.
Ortenis episcopus Arsenius 467.
Orti-vineae, villa 470.
Ortona civitas 190. 353.
Osa, Huesca 16. 183. 186. 187. 197. 198. 223. 352.
Oscellum, insula Sequanae 451. 452. 455.
Osfred de Sconaowe, Danus nobilis 498.
Osfred, cognomento Turdimulo, Danus nobilis 196.
Ostfrid filius Heiligen, Danus nobilis 198.
Oste, Hosta, fluvius Bremenensis 307.
Ostersalt, Ostsee 64.
Osttag comes 198.
Osterliudi Saxones 231. Austreludi, Austrasii, Saxones l. q. Ostfalai 154. 231.
Osterliudi Franci, l. q. Austrasii 317.
Ostfalhi, Ostfalai, gens 155. 161. 166. 235.
Ostiensis episcopus Donatus 494.
Oswi rex 87.
Othbertus ex Alsatia comitibus 86. 27.
Othbertus, episcopus Strasburgensis 77. 612. 614.
Otgarius, episcopus Mogontiacensis 355.
Otgarius, episcopus Eichstadiensis 370.
Otgerus, episcopus Spirgensi 624. 626. 628.
Othbertus, episcopus Trecentensis 101.
O. Othmari translatio duplex 76.
O. Othmarus 56. 73. 74. 336.
Otpertus, episcopus Strasburgensis 77. 612. 614.
Ottinga, Odings, regia curia 409. 415. 414. 509.)
Otto, maior domus 287.
Otto, episcopus Ratisbonensis 94.
Otto, dux Saxonum 607. 614. 615. (obit a. 912.)
Otto I. rex 67. 69. 78-80. 84. 98. 617. 649. Romano pontifici possessiones restituit 628.
Otto II. rex effectus a. 961. imperator a. 968. 98. 99. 623. 624. 627. 629.
Otto III. imperator 80. 81. 98. 99.
Otto IV. imperator 71. 109.
Otto, filius Liutoldi filii Ottonis I. 623.
Otto, comes Elstensis 371.
Otto comes, dux Lotharingiae 619.
Otto, dux Baiocariae a. 975. 88.
Ottulfus, episcopus Trecentensis 501.
Oualbertus, archiepiscopus Salisburgensis 89.
Oualricus, abbas Ratisponensis 94.
Ougo, abbas S. Maximini Treviris 617. 619.
- P.
- Pabia v. Papi 87. 88. 92.
Pactarionis episcopus 415.
Paderbrunn, Paderbrunn etc. Paderborn 12. 13. 15. 18. 51. 52. 57. 40. 45. 154. 157. 165. 167. 184. 187. 202. 349. 356. 364. 365. ecclesia ibi condita a. 777. in honore Salvatoris 16. 63. a. 799. 58.
Padus fluvius 403. 411. 529. 627.
Pagenses 465.
Pagi, comitatus et provinciae Germaniae et Galliae: Pagus Aginensis, ducatus Alamanniae, Albochowa, Alstia, Alonsis, Alvernicus, Amasus, Andegavensis, Angraria, districtus Aquensis, Aquitania, Arahugia, Arduennensis, Arlon, Arvernicus, Asterga, Augustanum, Augustodunensis, Aurelianensis, Austrachia, ducatus Austrasiorum, Autistodorenis, Avinionensis, Bavorica regnum, Bardengawi, Bar-

- rensis I, Barrensis II, Basalchowa, Basiniacum, Batun, Bedagowe, Belvacensis, Bituricensis, Blesensis, Bleitogwa, Bonnensis s. Arahauzia, Brabantum, Brionensis, Britannia, Brixientia in Italia, Bucht, Burgundiae regnum in Calmonia, Cameracensis, Cagnum, Cantani, Carniolensis, Carnotum, Castrius, Catalaunensis, Caturcensis, Cavalonensis, Chinheim, Coloniensis, Condonosto, Constantinus, centena Cupedensis, Curia, Dersis, Dorestad comitatus, Draigt, Dulmense, Dunensis, Ecolensis, Eifelowe 488. n. 78, Eischowe, Emaus (Amas), Fergundis? Firihazi, Flandrae, ducatus Frenae, Gavaldanum, Genavenis, Genewara? Genuensis, Grabfeldon, Haduloha, Hainou, Hammalant, Harudi, Hasbanium, Hattuaris, Hessi, Hlotharii regnum, Hohi, Hotingabi, Hriustris, Huattogae, Hveronofeld, Italia 47. not. 86. Iuliacensis 488. not. 78. Kedindorum, Kinnia, Lara, Laudunensis, Leodicus, Lobadenensis, Logenehi, Lomenis, ducatus Lugdunensis, Magdalonensis, Maritima, Matricensis, Marupensis, Meginensis, Meldeusis, Menapii, Milidunensis, Moilla, Messagio superior et inferior, ducatus Mosellanicum, Mosiensis, Mosomagensis, Nammetensis, Nitschowa, Nitensis, Niverrensis, Niustria, Nordedi, Nordogwavi, Nordgau Alaticus, Nortgovi, North-Thuringi, Odornensis I, Odornensis II, Orlingabi, Ostfalia, Parisiacus, Pertinasi, Pictavi, Pippincensis, Portensis, Provincia, Ratense, Redones, Remensis, Retiente, Rhaetis, Rhenensis, ducatus Ribuariorum, Rosogavi, Salmoringum, Sanctonicus, Sarschowa superior et inferior, Saxonia regnum, Saxonie, Scladinium, Selme, Senonicus, Septimania, Solocene, Spirogowwi, Stampensis, Suabi, Suentiorum, Suevi, Sundgau, Swalafeld, Tarvannensis, Telsou, Testebant, Tezandrum, ducatus Thoringis, Tulsanus, Tuzalibani, Trecentis districtus, Tricassinorum, Trigorius, Tulbiacensis, Tullensis, Turonicus, Uccericium, Vallisorum, Veromandensis, Viennensis, Viridunensis, Vivariis, Vonnensis, Walchra, Waldensis, Wangis, Warsch, Wasconia, Wasinomi, Waverensis, Wedereich, Westfalab, Wilhmodi, Widli? Wiracorum, Wistragon, Witman, Wolstia, Wormzfelda. cf. Selavi.
- Paioaria, Paioarii v. Baioaria, Baioarii 33. 34. 35.
- Palatini comites, Ermfridus, Herimanus.
- Paladarum urbs, in Pannonia 413.
- Pampalona civitas 16. 31. 118.
- Pampelona, Pampilona 158. 159. 193. 213. 291. 296. 349.
- Pana fluvius, Peene 34.
- S. Pancratii ecclesia 411.
- Pannonia, 34. 47. 75. 84. 85. 119. 177. 179. 181-183. 191. 199. 205-209. 214. 216. 217. 350. 355. 357. 359. 374. 399. 400. 401. 407. 410. 413. 416. 443. 589. 600. dux Lindewitus.
- Papeia, Paveia, Pavia 10. 11. 16. 40. 53. 116. 117. 138-141. 150-153. 160. 161. 190. 293. 295. 332. 347. 348. 401. 403. 409. 459. 498. 503. episcopus Lotardus et Ticinum.
- Papo 401.
- Parantum, Brenta fluvius 53.
- Para Francorum 105.
- Parisiacus, Parisiensis pagus 106. (a. 1068.) 556.
- Parisi: Parisius, Lotitia Parisiorum 103. 114. 184. 189. 285-287. 289. 291. 294. 320. 327. 328. 336. 345. 346. 348. 354. 403. 421. 423. 427. 428. 431. 432. 438. 455. 470. 498. 521-524. 526. 589. 596. 597. 599. 601. 606.
- episcopus Engelwinus, Gauslinus, Hasciricus.
- Parrensis episcopus Wibodus 494.
- Partesbrunna v. Paderbrunna, Paderborn 296. 297. 304. 311.
- Parthi 600.
- Partunwich 45. v. Bardunwih.
- Paschalis I. papa, Pascualis 83. 123. 203. 207. 210. 211. 312. 356. 358.
- Paschalis nomenclator 189.
- Pascuitenus, Paswithen, gener Salomonis, ex primoribus Brittonum 474. 475. 497. 586. 587.
- Patavienses episcopi Ermenrichus, Engilmarus, Wihingus, Richarius 380. 418. 415.
- Pattavia cremata (a. 845.) 93.
- Patawinus comes Richowinus 201.
- Patavi v. Batavi 453.
- Patelaria insula 194.
- Paternisheim villa, Pfederheim 616.
- Patresbrun, Patriabrunna 12. 16. v. Paderbrunna.
- Paucherum 497.
- S. Pauli monasterium Romae 14. 190. 352. 412. 442.
- Paulinus, patriarcha Forciulensis 36. 120. 300. 501. 553.
- Paulus I. papa 50. 51. 117. 144. 145. 219. 335. 347.
- Paulus, dux Iaderae 193.
- Paulus, Cephaloniae praefectus 196. 197.
- Paulus episcopus, misus Adriani II. 486.
- Paulus, comes Andegavensis.
- Pausana, Botzen 92.
- Pavia, Puccinia civitas 63. 75. v. Papias.
- Pavinaci 600.
- Pecharis 46. v. Beehaimi.
- Pelagius papa 89.
- Penninae Alpes, 698. 606.
- Pentapolis, 116. 140. 141. 293. 339. 347.
- Perahold, Arnulfus ducis filius, expulsus 98.
- Peraholt, Alamannorum princeps 56.
- Perecholdi filius Adalbert 84.
- Peregrini i. e. cruceignati 100.
- Pereholt, frater Erchangeri 77. comes 78.
- Perehtrat 79. 80.
- Perengarius, rex Italiae 52. 54. v. Berngarius.
- Peretolt, vultus Hludowici, regis Baioariae 46.
- Pergamum, Bergamo 409. 606. episcopus Adalbertus, comes Ambrosius.
- Perinhart 54.
- Pernhardus v. Bernhardus 88.
- Pernoldus comes 51.
- Pernoldus, praepositus S. Galli 70. n. 1.
- Perona castrum 529. 630. 631. Scotorum monasterium 319.
- Persae, 122. 190. 194. 307. 353. legatio ad Karolum 190. 353. 424. rex Anron Amiralcomminin; ad eum legatio Karoli 193. 353.
- Pertinasi comitatus 431.
- Pestilentia 76. 81. 101. 190. 195. 212. 309. 383. 388. 391. 392. 404. 406. 411. 543. (a. 956.) 628. (a. 964.)
- Pestilentia, pestilentia boum 498. 207. 356. 357. 358. 449.
- Petragicum, Perigueux 146. 147. 335. 444. pagus 551.
- S. Petri basilica Romae 33. 120. 160. 141. 146. 183. 188. 189. in not. 38. 216. 219. 223. 290-292. 294. 295. 298. 304. 305. 332. 333. 352. 359. 364. 365. 376. 377. 392. 407. 409. 411. 412. 442. 443. 446. 450. 451. 460. 463. 464. 469. 472. 478. 482. 490. 496. 498. 503. 572.
574. 575. 579. 584. 602. 625. 626. a Saracenis despoliata 111. 355. S. Petri res v. Roma. S. Petri patrimonia in Alamannia et Baioaria 469. valvae argenteae 474.
- S. Petri ecclesia Coloniae 370. 383. 584.
- S. Petri ecclesia 76.
- S. Petri monasterium Mettis 602. 607. 645. 646.
- S. Petri domus Wormatiens 335.
- S. Petri monasterium 489.
- S. Petri monasterium in Wixenburch 623. abbas Ceilo, Gerzicus.
- Petrovia castellum, Peiruce 144. 145. 335.
- Petrus, archiepiscopus Mediolanensis 300. 301.
- Petrus, archiepiscopus Senonensis 108.
- Petrus, episcopus Centumcellensis, legatus Paschalis I. 207.
- Petrus, episcopus Foro-Simpronii 600. 602.
- Petrus, episcopus Senogallia 602.
- Petrus, cardinalis episcopus, misus Hadriani II. 490.
- Petrus, abbas Nonantulae 200. 201. 355.
- Petrus abbas, legatus Nicephori ad Karolum M. 191.
- Petrus, legatus Hadriani I. 150. 151. 295.
- Petrus Pisanus 271.
- Petrus, Ungorum rex 84. 90.
- Petrus Eremita 100.
- SS. Petrus, Paulus et Dionysius 556.
- SS. Petrus et Marcellinus v. Marcellinus 360. 367.
- Pespremon, Bohemorum dux 84.
- Pforings, Pforingen 172. 173.
- Pforzheim 627.
- Phaderobrunnen, Paderborn 122.
- Philippicus imperator 290.
- Philippus II. imperator 71.
- Philippus I. rex Gallias 107.
- Philippus II. rex Francias 109.
- Philshofa, Vilshofen 299.
- Phrisia v. Frisia 74.
- Picardia 593. n. 74.
- Piero, Biago, Hludowici i. gener 122.
- Pictavi, Poitiers 75. 118. 291. 325. 336. 344. 403. 436. 440. 441. 449. 450. 462. 469. 480. 499. 507. 670. episcopus Ebroinus, comes Imino, Hademarus, Guillelmus (a. 955.) 105. dux Willelmus (a. 1043.) 65. Pictavensis pagus 441. 574. Pictavense proelium 8. 9. 24. 25. 73. 291. 325.
- Pilegrimus, archiepiscopus Coloniae 83. 99.
- Piligrimus, archiepiscopus Salisburgensis 89.
- Pinguis 572. v. Bingia.
- Pippincensis comitatus 453.
- Pippinus I. maior domus 287.
- Pippinus II. senior, Anagiseli filius, maior domus 6. 7. 23-24. 64. 67. 73. 114. 288-290. 316-317. 343.
- Pippinus, Karoli filius, maior domus et 10-13. 28. 29. 64. 67. 74. 115-118. 162. 165. 170. 172. 556. cf. annos 741-768. uxor Berta, liberi Karolus, Karlomannus, Pippinus, Giala; filius comitatus largitur 11. 28.
- Pippinus, superioris filius 11. 28. 29. 142. 143. 333.
- Pippinus, Karolomanni regis ex Garbira filius (a. 770.) 13.
- Pippinus gibbosus, Karoli M. ex Himilrada filius 10. 51. 35. 46. 47. 89. 92. 111. 178. 179. 296. 297. obit (a. 611.) 121.
- Pippinus, Karoli M. filius, antea Karlomannus vocatus, rex Italiae 31. 24. 40. 64. 118. 160. 161. 297. 349; anno 791. contra Tassilonem proficiatur 171. 172. a. 791. contra Avaros 26. 48. et

Beneventanos 45. a. 792 cum fratre Hludowico contra Beneventanos 45. a. 795 cum fratre Hludowico contra Beneventanos 35. 119; a. 796 in Pannoniam contra Avaros 14. 37. 45. 89. 119. vel Wandalos 48. victor Aquas venit 183. 184; a. 797 in Italiam reversus 182. 183. pergit contra Wenedos 45. vel Sclavos 48. anno 800. conventus Turonensis interest 38. et contra Beneventanos proficiscitur 45. 188. 189. n. 806 in Theodonis villa partem regni accipit 120. 193. 269. et in Italiam regressus classum contra Mauros mittit 193. a. 807. inducias cum Niceta facit 194. a. 809 pacem cum Graciano componere conatur 195. a. 810. Venetias capit. Dalmatiam invadit. 8. Id. Jul. obit 88. 93. 121. 197. 198. Mediolani sepelitur 121. Filius eius Bernhardus.

Pippinus, filius Bernardi regis Italiae 428. filii eius Bernhardus, Pippinus et Heribertus 505. 567.

Pippinus, superioris filius, comes, frater Heriberti 505. 567. 605.

Pippinus, Hludowici I. filius, rex Aquitaniae 88. 122. 201. 206. 209. 212. 214. 216. 217. 311. 312. 336. 357—361. 423—432. 569. filii Pippinus et Karolus.

Pippinus, superioris filius, rex Aquitaniae postea ad Nordmannos deficit 364. 367. 432. 435—437. 440. 441. 443. 444. 447. 448. 450. 452. 453. 462. 465. 669.

S. Firminius 19. 73.

Pisa 190. 454.

Pistae, Pistres 457. 466. 469. 471. 480—482.

Placentia, Placenza 381. 410. 482. 681. 606. 628. episcopus Sigolfus.

Placidia, uxor Ataulphi regis et Constantini comitis 283.

Planta-pilosa v. Bernardus 513.

Placencia 381. v. Placentia.

Plectrudis, uxor Pippini II. 114. 289—291. 322. 324. 328. 323.

Podoma curtis, Bodman 55. 406. v. Bodoma.

Polleniencium monasterium, Poligny 488.

Poloniae regina Richesa 100. v. Pulani.

Pompeii 279.

Pompeius, nobilis Langobardus 286.

Pons - Hissae, Pontoise 522. n. 39.

Pons - Hugonis villa 292. 331.

Pons navalis in Danubio 178. 179.

Pons Siraicus 102.

Pons super Ionam, Pont sur Yonne 109.

Pontigo, Pontes, Pontio, Ponticon, villa et palatium 371. 453. 456. 459. 487. 493. 497—499. 501. 503. 510. 522. Pontion.

Pontus 599.

Popo, Brisiensis episcopus, papa Damasus II. 90.

Poppe, archiepiscopus Coloniae 98.

Poppe, Wirziburgensis episcopus 624.

Poppe alius, proximus Popponis, episcopus Wirziburgensis 624.

Poppe, Popo, dux Frisonum 114. 326. 344.

Poppe, Boppo, comes et dux Sorabici limitis 593. 597. 598. dux Thuringorum 408.

Populus antiquus, Iudaei 390.

S. Porcraiae ecclesiam 451. n. 82.

Portae eburnae 191. argenteae 478.

Fortens, Fortistorum comitatus, le Portois 435. n. 29. 490. n. 56.

Portuensis episcopus 108. Rodoldus 460. Formosus 103.

Poso v. Boso.

Potamicum palatium 55. 404. cf. Bodoma.

S. Praxedis ecclesia 479.

Prædenecenti Abodriti 209. 212.

Prædia noviter extracta 202.

Pretia rerum 103. 107.

Presbyteri, diaconi et populus synodis intersunt 36. 38.

Primasus, rex Troiae 283.

Primarius dux 282.

Prisaca v. Brissacum.

Priznolawus, dux Sclavus 414.

Prodigia 211. 215. 218. 284. 358. 361. 370. 382. 386. 433. 451. 457.

Promea, Promia monasterium 514. v. Prumi.

Provincia, Provence 9. 26. 27. 115. 292. 300. 307. 326. 327. 345. 358. 364. 405. 427. 429. 432. 435. 441—444. 449. 450. 456. 459. 465. 568. 569. 589. 590. 607. dux Maurontus, rex Karolus.

Prudentius episcopus, Galindo 455.

Præmia, monasterium 110. 369. 394. 399. 426. 449. 489. 518. 667. 669. 570. 592. 596. 604. 604. 608. abbatas Tancredus, Marwardus, Egil, Ansbaldus, Farabertus, Regino, Richarius.

Puato, Puoto diaconus 49. 68. v. Bodo.

Pulani Sclavi, Poloni, a Conrado II. bello impetiti 83.

Pulazi, Ungrorum rex 79.

Puato, Puoto diaconus 49. 68. v. Bodo.

Porchard invenit 82.

Purchardus II, Alam. dux 78. socer Rudolfi II. regis, obit ibid.

Purchardus, abbas S. Galli 79. 80.

Purchart 60.

Purchardus v. Burchardus.

Purgandia v. Burgundia 53.

Pyreneus mons, Pirenei 159. 179. 197. 203. 213. 220. 221.

Q.

Quantovicus, emporium 439. n. 60.

S. Quintini monasterium, S. Quentin 319. 364. 432. 439. 440. 447. 452. 471. 473. 490. 497. 510. 521. abbas Hego castrum 529. 330.

Quintinus, magister militum 283.

Quirinus subdiaconus, legatus Paschalis I. et Eugenii 211. 212.

Quirinus primicerius, legatus Gregorii IV. 217.

R.

Raba, Raba, Arrabo fluvius 17. 176. 177. 222. 350.

Rabanus, monachus Anianensis 301.

Rabanus v. Rhabanus.

Rachilt 78.

Racolfus, comes 468.

Radentia, Ratana, Rednitz 35. 178. 179. 300. 351. 371.

Radobodus, Frisonum dux 6. 7. 24. 25. 64. 109. 114. 290. 291. 320. 321—325. 343. filia eius Thudinda.

S. Radegundae monasterium Pictavis 404.

Radis insula 328.

Radolfus, comes Frahous, pater Fastradae 165.

Radulfus, abbas S. Columbae Senonensis 108.

Rafa fluvius 17. v. Raba.

Raganfredus, Ragenfridus, Reginfridus, maior domus 6. 7. 9. 24. 25. 114. 290. 291. 322—324. 343. 344.

Ragenarius comes 501.

Ragenarius, episcopus Ambianorum 440.

Raginfridus v. Raganfredus.

Ragnerus comes, Francus 504.

Ragnerus, comes Hainobensis, longum collum dictus 529. 531. n. 77. v. Reginerius.

Ragnarius, Friso 220. 322.

Ragnoldus, episcopus Tornacensis 610.

Ragnoldus, dux Cincemidilfus 520.

Rainaldus, Normannorum dux 439.

Rainardus comes 106.

Rainesburgum, Regensburg 18.

Rannulfus, dux Aquitaniae 466. 472. 476. 573. 585.

Rannulfus, comes Fictavenis, frater Gosberti et Ebbali 405. 524. 528. 604.

Rannoldus, abbas Ratisbonensis 91.

Rannolfus 405. v. Rannulfus.

Rantgarius 290. 322.

Rantofart, ad Oceanum prope Brannum 414. n. 26.

Rantpertus, abbas S. Galli 75. n.

Rastis, Moimari nepos, dux Marahensium 51. 364. 369—371. 374. 379. 349—383. 455. 459. 473. 487. 490. 492. 570.

Rataldus, episcopus Strathburgensis 404.

Ratansa, Rednitz 35. 500. v. Radentia.

Ratharius, comes 468.

Ratbertus, misus Karoli M. ad Aaronem 194.

Ratbertus, presbyter Sangallensis 70.

Rathodo 369.

Rathodus v. Radbodus.

Rathodus, Rathbodus, archiepiscopus Trevirensis. 410. 415. 593. 607.

Rathodus, episcopus Traiectensis 609.

Ratense 446. n. 21.

Ratgarius, abbas Fuldensis 120. 121. 123. 353. 356.

Ratheri, vassus regius 393.

Ratholdus, episcopus Veronensis 51. 428.

Ratisbona, Radabona 622. 624. v. Regensburg.

Ratoldus, episcopus Veronensis 51. 428.

Ratoldus, episcopus Argentoratensis 466.

Ratolfus, Thuringie dux 357.

Ratolfus, Arnulfus ex concubina filius 406. 412.

Ratpotus v. Radbodus.

Ravanus comes 440.

Ravenna, 38. 116. 140. 141. 188—190. 192. 219. 225. 310. 332. 337. 437. 468. 478. 481. 493. 628. 629. archiepiscopi Georgius, Iohannes. Ravenna cum Exarchatu ad eam pertinetis S. Petro a Pippino regis tradita 115. 140. 161.

Ravenna, Pontapolis, Narnia et Oceanum S. Petro a Pippino reddita 293.

Redones, Rennes 212. 334. 446. n. 19. 566.

Regansburgh, Regensburg, Regensburg, Rainsburgum, Ransbon, Radespone, Ratisbona, Regia urbs, Reginum, Regensburg 18. 34. 35. 45. 47. 75. 84. 87. 89. 92. 94. 174. 176—179. 191. 221. 222. 228—300. 350. 368. 374. 379. 381. 384. 385. 387. 389. 396. 407. 409—411. 415—415. 435. 490. 492. 493. 496. 498. 591. 602. 622. 624. circumscriptur 52. 89. 94. 407. (natis 891. 904. 964.) episcopi Gaubaldus, Sindbertus, Adalwinus, Bataricus, Erchanfridus, Ambricho, Aspertus, Tuto, Isangardus, Guntharius, Michael, S. Wolfganus, Gebehardus I., Gebehardus II., Gebehardus III., Otto.

Reganfredus, Danus 311. v. Reginfridus.

Regiones episcopi Nordbertus et Sigilfredus 201. 478.

Reginaldus, nepos Godofredi regis 195. 508. 554.

Reginarius, Zuentiboldi vassus 608. 609. cf. Ragnerus.

Reginbertus, monachus Sangallensis 50.

Reginbertus episcopus 625.

- Reginensis urbs 165. v. Regensburg.
 Reginfrius Danus, frater Anulonis 199.
 200. not. 311.
 Reginhard 54.
 Reginhardus, camerarius Bernhadi regis
 Italiae 204.
 Reginarius, Meginarii comitis filius,
 edes Bernhadi regis Italiae 204.
 Reginberi, corepiscopus Mogontinus 368.
 Reginherus comes (a. 958) 623.
 Reginherus marchio 83.
 Regine, abbas Fruanensis 637.
 Reginoldus, nepos Godafriidi regis 195.
 308. 354.
 Reginoldus, episcopus Eichstetensis 608.
 Reginum v. Regensburg.
 Reginwardus, abbas Ratiponensis 94.
 Reimundus, Tolocanus 459.
 Reinsburg 349. v. Regensburg.
 Romana Civitas, Romi 473. n. 94.
 Remedius, episcopus Rotomagensis 11.
 Remedius, archiepiscopus Lugdunensis
 469.
 Romi, Remoran Ducocorum, Roma-
 na civitas, S. Remigii coenobium, basilica,
 monasterium, Rheims 93. 99. 117.
 122. 128. 199. 200. 205. 211. 223. 310.
 312. 321. 345. 348. 355—357. 365. 378.
 405. 422. 427. 429. 442. 443. 447. 450.
 452. 458. 460. 473. 474—476. 480. 484.
 487. 490. 492. 498. 499. 501—504. 512.
 514. 515. 520. 521. 526. 528. 530. 531.
 567. 605. 610. 620. archiepiscopi Rig-
 obertus, Ebo, Hincmarus, Folco,
 Heriveus, Artaldus, Odelricus.
 Remistagnus, Remistianus, avunculus
 Walfarii 146. 147. 334. 335. cf. 219.
 Reric, emporium 193. 196. 359.
 Respogius, Erespogius, Herispogius, fi-
 lius Nomenogii 446. 449. 451.
 Resticus 455. 459 *lit.* 473. 487. 490. 492.
 v. Rastis.
 Retiene, pagus Nordgowise, Riso 362.
 391. 590. n. 62.
 Rhaban, signifer 369.
 Rhabanus, episcopus Mogontiacensis 50.
 364. 365. 367. 369. (obit a. 856).
 Rhaetia, Ritia Sa. 621. Karolo Calvo
 cedit III. Karolo Crasso 51.
 Rhedae, le Rasen 403 n. 68.
 Rheinberg 394. n. 618. n.
 Rhenus, Hrenus, Renu 16. 31. 41. 42.
 45. 55. 69. 74. 75. 78. 80. 99—101. 114.
 116. 153. 158—165. 166. 167. 169. 174.
 175. 179. 181. 182. 184. 187. 190. 191.
 193. 197. 202. 206. 208—210. 215. 218.
 282—284. 287. 291. 296. 309. 322. 325.
 326. 330. 343. 349. 354. 354. 361—363.
 366. 368. 372. 373. 382. 386. 387. 389—
 391. 393. 395. 396. 398. 399. 403. 404.
 406. 425. 432. 436—438. 440. 445. 446.
 453. 459. 465. 497. 498. 501. 502. 511.
 568. 577. 582. 588. 589. 592. 594. 595.
 603. 605. 609. 612. 616—618. 623. Re-
 nensis pagus 28.
 Rhetia 621.
 Rhodani mare, lacus Lemanus 434. 435.
 Rhodanus, Rodanus 83. 151. 291. 292.
 326. 394. 459. 440. 453. 454. 491.
 Rios, Russi 434. rex eorum Chacanus.
 cf. Rugi.
 Ribajmons, Ribemont ad Isaram 612.
 n. 32.
 Ribana, Ribarii, Ribuariorum duca-
 tus, comitatus 34. 165. 299. 323. 394.
 431. 435. 488. 582. 602. 603.
 Ricardus 529.
 Ricbodo obit 15. 440.
 Richardus, coniux Karoli Crassi 597.
 Richardus I. Angliae rex 108.
 Richardus, frater Bosonis, comes Augu-
 stodonensis 614.
 Richardus, Burgundiae princeps 104.
 528. 529. 531.
 S. Richarii monasterium, S. Riquier 163.
 186. 187. 519.
 Richarius, episcopus Pataviensis 414. 415.
 Richarius, episcopus Tungrensis 619.
 Richarius, frater Gerhardi et Mathfridi,
 abbas Fruanensis 604. 608.
 Richbodo, archiepiscopus Trevirensis
 120. 192. 353.
 Richboto, abbas Centulensis 15. 366. 440.
 Richerius, archiepiscopus Senonensis
 106.
 Richesa, regina Poloniae 100.
 Richildis, soror Bosonis, concubina et
 uxor Karoli Calvi 486. 497. 498. 500—
 504. 589.
 Richoldus, abbas Ratiponensis 94.
 Richolfus, Riholfus, Riulfus, archiepi-
 scopus Mogontinus 63. 121. 122. 350.
 cf. 162. 163.
 Richoinus, Richowinus, Patavinus co-
 mes, Hludowici I. legatus 201.
 Richwinus comes 440.
 Richwinus comes, uxorem decollat 594.
 Ricia v. Rhaetia 111.
 Riculfus, diaconus, missus Karoli ad
 Tasilonem 162. 163.
 Riculfus, Moguntiae archiepiscopus 63.
 121. 122. 350.
 Rigbodo, archiepiscopus Trevirensis 120.
 192. 353.
 Rigobertus, episcopus Remensis 345.
 Rihboto abbas, 368. v. Richboto.
 Rihgowo, Warmatiensis episcopus 620.
 (obit a. 950.)
 Rihharius, episcopus Pataviensis 414. 415.
 Riholfus, archiepiscopus Mogontinus 63.
 121. 122. 350.
 Rikardus, dux Burgundiae 104. 528. 529.
 531.
 Rimlingae villa, Remeling 622. n. 46.
 Rimie, Remen ad Wissam 138. 139.
 166. 167.
 Rihbertus, episcopus Bremensis 400.
 Rinno 302. v. Hirinc.
 Ripuaria 394. 428. v. Ribuaria.
 Riusteri, pagus 298. v. Hriustri.
 Rivilin, Britto, pater Wigonis 497.
 Riphasi montes 599.
 Robertus, abbas S. Germani 200.
 Robertus, Rothbertus 529. 530.
 Rodanus fluvius 83. etc. v. Rhodanus.
 S. Rothberti ecclesia Salisburgi 87.
 Rothbertus, Rothbertus, episcopus Cino-
 manzensis 482. 485.
 Rothbertus v. Ruobertus, Rothbertus, Roth-
 bertus.
 Rodo i. e. Rollo, Normannorum dux 536.
 Rodaldus, episcopus Portuensis 460. 572.
 Rodomum v. Rotomagus.
 Rodulfus v. Ruodolfus.
 Rodulfus, Galliae rex 105. 107.
 Rodulfus, frater Balduini, comes Ca-
 meracensis 529. 530. 567.
 Rodulfus, Herioldi regis filius 386. 387.
 462. 493. 494. 496.
 Rodulphus, archiepiscopus Bituricensis
 472.
 Rodulfus, abbas S. Vedasti 526. 527.
 Rodulfus, archidiaconus Romensis 515.
 Rodaca villa, in Neustria 470. not. 80.
 Roillacum 148.
 Roillacum minus 148.
 Roma 11—14. 17. 26. 27. 30. 33. 37. 39.
 40. 41. 45. 45. 50—54. 63. 64. 80. 81.
 83. 87. 88. 92. 93. 97. 99. 115—120
 etc. civitates S. Petri ab Aistulfo red-
 ditae 28. 29. a Desiderio 13. 20. 295.
 a Karolo M. 16. ab Ottone I. 628.
 Pippinus S. Petro Ravennam, Pentape-
 lim, et Exarchatum ad Ravennam
 pertinentem reddit 116. 140. 141. Pen-
 tapolim, Narnias et Cecanum, et re-
 liqua debita 295. 332. Carolus ei Be-
 neventum largitur 88. Factum impe-
 ratoris et papae 203. Karolus M. res
 Romanorum ecclesiasticas et munda-
 nas componit 88. Romanas urbis, pa-
 pas, totiusque Italiae res publicas, ec-
 clesiasticas, et privatas ordinat 189.
 Faroldus ab Arnulfo custos Romae
 constituitur 412. Papam Romanum eli-
 gendi modus 216. 222. 240. Pontifi-
 cum catalogus 659. Senatus Romanus
 395. 399. 413. 422. 582. 592. Leges Ro-
 manorum 189. 477. 575. lin. 17. Romana
 res publica 628. Vestitus Romanus 500.
 S. Petri possessiones in Alamannia et Ba-
 iaria 469. villa Vendopera 469. Romana
 Callia 618. Romani, I. e. Graeco impe-
 rio subiecti 205. Romaniae episcopi 606.
 Romaldus v. Romoaldus.
 Romanus, Graecorum imperator 629.
 Romanus, abbas Maurbacensis 26—29.
 Romerici mons, Rometicus mons 46.
 488. v. Rumerici mons.
 Romoaldus, filius Aragisi, 98. 118. 168.
 169. obit 33.
 Roric, comes Cenomannensis 451. n. 65.
 467.
 Roric, Rorigus, comes superioris filius
 459. 470.
 Rorich, Rorih, Herioldi regis frater,
 Dorestado et pagus Rinnia praefectus
 366. 370. 396. 514. 520. nepos Heri-
 oldi 445. 449. 459.
 Rorich Nordmannus 386. 475. 486. 493.
 494.
 Roscelinus, abbas S. Columbae Senonen-
 sis 107.
 Roselmus, Teatae praefectus 190. 362.
 Rosolfeld, Harsfeld 507.
 Rosogavi, pagus 307.
 Rota civitas, ad fluvium Ter 215.
 Rotanus i. e. Zotanus, Tudun 47.
 Rothbertus I. rex Galliae 104. 106.
 Rothbertus, Rothbertus, v. Rodbertus et
 Ruodbertus.
 Roterdanum 608. n. 16.
 Rotfelth 426. n. 13.
 Rotfredus (a. 965.) 620.
 Rotgault 40. 296. v. Hrodgaudus.
 Rothadus, episcopus Suassionensis 465.
 467. 468. 465. 468.
 Rothbertus comes 104. Galliae rex *ibid.*
 615.
 Rothbertus vide Rothbertus, Rodbertus,
 Ruodbertus.
 Roilla, S. Xysti monasterium, Retel ad
 Mosam 605. n. 3.
 Roilandus, archiepiscopus Arelatensis
 469. 485.
 Rotomagus, Ratunagus, Rothomagus,
 Rodomum, Rotum, Rouen 11. 136.
 147. 186. 187. 205. 206. 212. 288. 289.
 437. 446. 475. 622. 620. episcopi Au-
 dpenus, Remedius, Wanilo.
 Rotwil 71.
 Rotrudis, Karoli M. filia, mater Hludo-
 wici abbatis S. Dionysii 474.
 Rotum, Rouen 437. 446.
 Ruedhardus 74.
 Ruadh, abbas Angiensis 68.
 Rubilocus 628. v. Eichstet.
 Rudericus, rex Gothorum 290.
 Rudolfus II. rex Burgundiae 69.
 Rudolfus de Pfalzdorf 71.
 Rudolfus, comes de Rasprehtwiler 71.
 Rudpuro mulier 418.
 Rugi i. e. Russi 628. 625. 628. cf. Rhos.
 Rumaldus 118. v. Romoaldus.
 Rumerici mons, Romerici mons, Ro-
 meticus mons, Romiremont, castellum
 46. 193. 207. 213. 429. 465. 488.

Rumoldus 98. v. Romoaldus.
 S. Ruobertus v. Hrodbertus 89.
 Ruobertus, Ruobertus, Rotbertus, Rodbertus, comes, marchio inter Sequanum et Ligerim 330. 405. 453. (a. 859.) 455. 456. 466. 469—473. 476. 524. 571. 578. 585. 597. 598. filii eius Odo et Ruobertus.
 Ruodbertus, superioris filius 528. 531. 578. 605.
 Ruodbertus, Galliae rex 104. 615. 620. filius Hugo.
 Ruodbertus, comes Hlotharingiae 594.
 Ruodbertus, Mettensis episcopus 593.
 Ruodbertus, Trevirorum episcopus 616. 619. 620. 623.
 Ruodbertus, diaconus Magontiensis 619.
 Ruodbertus v. Ruobertus et Ruodpertus.
 Ruodgausus 40. 296. v. Hrodgaudus.
 Ruodgerus, archiepiscopus Trevirensis 616.
 Ruodhardus, Constantiensis episcopus 82.
 Ruodhardus, Strazburgensis episcopus 618. 620.
 Ruodman, abbas Augiensis 79.
 Ruodolf princeps obit 50.
 Ruodolfus, Rodulfus, Huelpi filius 424. 471.
 Ruodolfus I. Burgundiae rex, filius Chunradi, filii Chunradi, filii Huelpi 52. 53. 55. 405. 406. 410. 598. 599. 606.
 Ruodolfus II. Burgundiae rex 55. 78. 617. gener Burchardi ducis 78. pater Adalhaide 621.
 Ruodolfus III. Burgundiae rex 81. 83.
 Ruodolfus obit 70.
 Ruodolfus, Alamanniae dux, rex 100. filius eius *ibid.*
 Ruodolfus, monachus Fuldensis 338. 339. 378.
 Ruodolfus, episcopus Wirzburgensis 54. 605. 607. 610.
 Ruodolfus v. Rodulfus
 Ruodolfus comes 394.
 Ruodpertus duo 82.
 Ruodpertus 53.
 Ruodtag, vassus regius 593.
 Ruobertus, monachus Fuldensis 364.
 Ruotrudis, Alia Karoli M. 297.
 Rurs, fluvius 617. n. 30.
 S. Rusticus 140. 333. 453.
 Ruzhai, Rhodens 294.

S.

Salomo I., episcopus Constantiensis 51. 69. 365.
 Salomo II., episcopus Constantiensis 52. 602.
 Salomon III., Waldonis episcopi frater 66. abbas S. Galli 52. episcopus Constantiensis 55. 56. 77. 78. 602. 614. obit Non. Ianuar. a. 920. 67.
 Salomon, dux Brittonum 447. 455—457. 459. 465. 474. 475. 480. 486. 496. 497. 577. 578. 586. 587.
 Salossa, Salusia 148. 149. 393.
 Salusia rivus 392. not. 78.
 Sallustii opera in Germania leguntur p. 381. 389. (mo. Catilius, Iugurthinus.)
 S. Salvatoris monasterium Anianense 310. abbat. Benedictus et Smaragdus.
 S. Salvatoris ecclesia in Sancto Germano 481. n. 20.
 S. Salvi, monasterium prope Valentianam 481. n. 20.
 Sals, villa regia et palatium, Königshofen 120. 177. 191. 215. 353. 359. 362. 363. 392. 411. 415. 425.
 Salzburc monasterium 93. Salzpurc cremata (a. 844.) 93. cf. Salisburgum.
 Samnium 563.
 Samarobriua Ambianorum, Amiens 440. 453. v. Ambiani.
 Sancio Sanci, Wasconiae citerioris comes, frater Azenarii 430. 447.
 Sanctones, Santones, Sanctonae, Santes 146. 147. 202. 335. 441. 442. Sanctonicus pagus 551.
 Sanctus Iulius 625.
 Sangius Domini Augiam venit 68. 615.
 Saponariae, villa 453. n. 72.
 Sarachowa superior et superior, pagi 448. n. 82. et 83.
 Sardicenses concilium 507.
 Sardinia, insula 194. 199. 200. 207. 217. 227. Sardonum legati ad Hlodovicum I. 202.
 Sarraceni Africani et Hispani 8. 9. 12—14. 16. 17. 24—27. 31. 35. 37. 40. 47. 43. 63. 64. 67. 73—75. 78. 80. 97. 98. 106. 114. 115. 118. 120. 154. 159. 179. 182—184. 186. 187. 190. 193. 194. 196. 199. 202. 203. 214. 215—217. 220—222. 230—234. 296. 300. 303. 307. 309. 325. 326. 331. 344. 345. 349. 351. 352. 354. 355. 359. 424. 429. 439. 440—444. 446—448. 450. 462. 465. 470. 471. 481. 485. 518. eorum bella contra Gothos 290. contra Francos 8. 9. 13—14. 16. 17. 26—27. 31. 55. 37. 40. 47. 48. 63. 64. 97. 179. 202. 216. 325. 326. 331. 344. 351. 443. 445. legationes ad Francos 158. 159. 203. 320. 349. 442. 462. 466. Reges eorum in Hispania, Sema, Ambias, Abdrahman, Ocupa, Iuseph-ibin-Abdirahman, Abdirahman-ibin-Navia, Axam, Abulaz, Abdrahman, Mohamet. principes Ashima, Amor-ibin-Calet, Abumarvan, Abdella, Solinoan, Abutaurus, Ihinalarabi. Sarraceni Africani et Siculi 80. 578. eorum bella contra Ottonem II. 80. 98. Romanum depraedantur 97. 111. 442. etc. Beneventum invadunt 443. Sarracenum praefectus in Fossato Abraham. Sarraceni in Perside 307. rex eorum Aaron Amiralumminin; eius legati ad Francos 190. 194. 424. legatio Karoli M. ad eum 190. 193. 194. pax cum his (a. 810.) 194. (a. 851.) 424. Sarraceni Ierosolymitani 206.
 Sasanacum, Stenas 301. n. 83.
 Satbon, rex Barcinonae 307. v. Zatan.
 Sathalcurtis, Saucourt 620. n. 19.
 Satio autumnalis 207. 208.
 Savus fluvius 207. 401. 408.
 Saxonia, Saxones 64. 67. 73—75. 85. 100. 114—120. 123. 174. 175. 182—185. 192. 195—205. 208—211. 217. 218. 222. 262. 287. 295—297. 299. 302—304. 307—309.

311. 350—352. 357. 358. 361—363. 364. 366—368. 379. 381. 383. 384. 386. 388. 390. 395. 397. 399. 402. 404. 410. 424. 425. 427. 431. 432. 435—439. 441. 448. 452. 459. 474. 485. 501. 512. 570. 582. 588. 589. 593. 595. 611. 614. 615. 618—622. 624. 627. 628. Saxones in Westfalohis, Osterludis sive Ostfalohis, et Angrariae divisi 228. pagi Saxoniae 167. Westfalorum 177. Saxoniae transalbanorum 191. Saxones idolorum cultores 34. idolum et faenum eorum Irimisul 150. 151. Saxoniae maiores natu 16. senatus et populus 157. capitanei 14. 37. liberti 365. ingenitas et alode 157. stellinga 457. Saxoniae primarius dominus a Karolo M. lecti 361. comites constituuntur (a. 782.) 32. et paradissimo gentis esse Karolo indicant (a. 798.) 184. Saxoniae lex, iudices, iuridici 366. mox sancienda 117. 140. 141. 158. tributum trescenti equi 184. Saxoniae crates et firmities 17. 140. 141. 158. pagus Wilmodi (a. 797.) 37. munitiones 140. 141. castra munita 330. castella 138. 139. 166. 167. 330. etc. Hochsburg, Iuburg, Aeresburg, Sigiburg, Brunenberg, Skidroburg. Saxoniae equitatus 167. machinae ad expugnanda castella, ollae et petrucae 156. Bella cum Francis 6—14. 16. 17. 24—27. 30—41. 45. 47. 48. 63. 64. 95. etc. in annaliis usque ad a. 804. decollantur apud Ferdi 12. 13. 32. 164. 165. eorum legati ad Avaros (a. 792.) 35. Saxoniae obsides a 779. Angrariorum (duodecim) 150. 151; a 775. Westfalorum et Westfalorum 154. 155; a 776. Saxones obsides dant et baptizantur 16. 156. 167; a 777. baptizantur 16. 158. 159. 349; a 779. obsides dant Westfalae, Angrarii et Ostfalae 160. 161; a 780. Ostfalae (Bardogevenses) et Nordludii baptizantur 160. 161. 16. Saxones inter episcopos, presbyteros et abbates divisi 31; a 783. captivi multi abducti 164. 165; a 786. Saxones ecclesias construnt 16. 33; a 794. baptizati obsides dant 180. 181. Presbyteros accipiunt 36. seruos Romano in Franciam translatus 119. 35; a 795. obsides dant 180. 181. 351. obsides 7070 abducti 47. 75. obsides plurimi abducti 36. 45; a 796. captivi plurimi abducti 37; a 797. obsides abducti 37. 184. 185. 351. tertius homo abductus et Franci in Saxonia collocati 149; a 798. Saxonia toto vastata 182. 183. obsides innumerabiles abducti 48. capitanei et obsides e Bardogave abducti 37. cf. 45. capitanei 1600 obsides abducti 14; a 799. multitudo Saxoniae cum mulieribus et infantibus abducta et per Francorum regnum dispersa, et Saxonia inter episcopos, presbyteros, comites et alios vassos Karoli divisa 38; a 804. Saxones transalbanii et Wilmodingenses omnes abducti et pagi transalbanii Abodritis dati 191. Saxones transalbanii et pagorum Wilmodi, Hotingabi et Rosogavi abducti 307. Saxones patria expulsi in Francia collocantur 120. alii intercepti, alii per totum regnum dispersi 14. 87. 93. multi viri et mulieres abducti 63. (a. 805). Saxoniae pax cum Karolo 260. — Regnum Saxoniae cum marchia eius 435. Saxoniae marchia a Wilmodi invasa 436. limes Saxoniae cur 205. 586. cf. Limes. Saxones in exercitu Karoli 54. 56. 47. eorum bella cum Sclavis 174—177; (a. 995.) 61; cum Soravis 203. 356. 436. cum Behemis 192. cum Avaribus 207. 357. cum Nordmannis 195. 197. 202. 356. 358. 395. 441; Ungros caedunt 89; Saxonia ab Ungris invasa 64. 48. Saxones Conradum I. regem eligunt 55. Heinrich IV. rebellant 99. 100. Ducum eorum Theodericus, Bruno, Hosi, Widuchindus, Abbi; omnes Livolfus, Brun, Otto, et alii pag. 395 re-

- ceniti; dux Heinrichus . . Lotharius
 imperator III. 101. reges Athovagrus
 283. Hndowicus iunior 98. Heri-
 mannus 100.
 Saxones occidentales, Angli occidentales
 450.
 Schabingi, Schönningen 136. 137. 166.
 167.
 Scaldis, Scalta fuvius, Schelde 149. 199.
 395. 440. 447. 453. 518. 519. 522. 527.
 Scasia insula 533.
 Scarpennine, pagus 489. n. 46.
 Schiedamum 608. n. 16.
 schola palatina 433.
 Schwarzacensis abbas Waldo 374.
 Scipias 399.
 Schladdist villa, Schletstadt 154.
 Scagamirus, princeps Marahensium 383.
 384.
 Scelaiutagus, Witztrachi filius, Bohemo-
 rum princeps 370.
 Schlaomir, dux Abodritorum 204. 205.
 208. 356. 357.
 Sclavania, Sclavenia, Sclavinia, Sclavani,
 301. Slavi 418. Sclavi, i. e. Abodriti, Li-
 nonei, Smeldingi, Tolonensi, Zecrispani
 Bria, Ucrania, Wiltai, Werii, Sorabi,
 Sorabi Coloditzi, Siusli, Dalmatae seu
 Daleminzii, Buchaimi, Maravi, Caran-
 tani, Carniolenses, Dalmatae, Gudusceni,
 Timociani, Abodriti Praedecessenti,
 Bulgares, Avares, Polani q. v. 44. 45.
 47. 48. 65. 81. 83. 150. 161—163. 174.
 175. 180—182. 184. 191—195. 199. 200.
 202. 209. 214. 216. 221. 228. 298. 303.
 308. 309. 328. 349. 353. 355. 357. 359.
 362. 364. 366. 367. 370—372. 374. 380.
 383. 384. 386. 391. 393. 399. 400. 401.
 408. 411. 418. 425. 435. 441—444. 446.
 448. 449. 570. 589. 591. 605. 605. 615.
 623. 628. 627. legationes eorum ad
 Francos 180. 181. 209. 214. 320. 330.
 424. bella cum Francis et Saxonibus
 45. 174. 175. 192. 199. 203. 228. 355.
 443. 444. 446. Sclavi, i. e. Abodriti
 et Sorabi, in exercitu Karoli 47. 479.
 Sclavorum civitas Hamburgum 441.
 Sclavi orientales 202.
 Sconawo 199.
 Scorialium castrum 144. 145. 335.
 Scotti 81. 199. 355. 443. eorum bella
 cum Nordmannis 199. 355. 443. legati
 ad Francos 443. Scottorum monaste-
 rium Perona 529. cf. Sedulius.
 Scudingium, pagus et comitatus 435. 489.
 Scythicum regnum 599. 600.
 S. Sebastianus 215. 359.
 Secundi scrinii notarius 503. n. 96.
 Sedechias, Iudaeus, medicus Karoli 604.
 589.
 Sedulius Scotus 76. n.
 Sedunum, Sitten in pago Vallensium
 453. episcopus Wilharius 149.
 Segericus, rex Gothorum 283.
 Segona, Sequana 12.
 Segona, Saone 524. n. 45.
 Seguinus, archiepiscopus Senonensis 405.
 Seligenstadum, coenobium 218.
 Selme 488. n. 84.
 Sels, castrum 146. 147. 220. 335.
 Sema, Sarracenorum rex 290.
 Semela, Daleminiorum rex 307.
 Semeldinc, Smeldingi 309.
 Senatores Italiae 84. cf. Roma et Saxonia;
 venatus Francorum 305. 306.
 S. Senesius et Valentinianus in Angiam
 veniant 5. Id. April 67.
 Senonia monasterium, in Vosago 489.
 Senogalliae episcopus Petrus 502.
 Senones Galli 607.
 Senonum, Agedinacum Senonum, Sens 103.
 494. 495. 312. 321. 426. 431. 438. 451.
 452. 474. 474. 475. 491. 498. 499. 524.
 525. 577. 599. 601. Senonensis pagus 103.
 comites: Arnulphus, Guarinus, . . .
 nardus (a. 995.) 105. archiepiscopi:
 Ieremias, Aldricus, Gualilo, Egidio,
 Ansegisus, Everardus, Cualterius, Aua-
 stianus, Seguinus, Teotericus, Gel-
 duinus, Mainardus, Richarius, Duin-
 bertus, Hugo, Guido, Michael, Petrus.
 Sentina villa, Sentiacum palatium, Sin-
 ciacum, Sincicha, Sinsig 363. 458.
 502. 595.
 Septimania 179. 326. 358. 429. Septima-
 nia cum marchis 435. v. Gothia.
 Sequana, Seine 176. 186. 187. 207. 208.
 319. 364. 366. 427. 431. 432. 435. 437.
 438. 441. 447. 450—457. 465. 469—471.
 609. 606. 513. 522. 524. 526. 529—531.
 570. 571. 596. 597. 599. 601. Ultrase-
 quanenses 427. 471.
 Serapte, Soracte 115.
 Sergius papa 364. 440. 443.
 Sergius presbyter 328.
 Sergius bibliothecarius 211.
 Sergius dux 202.
 S. Servatii monasterium Traiecti 489.
 not. 25. corpus 619.
 Servilis conditionis homines contra do-
 minos insurgunt 83.
 Sewinus v. Seguinus.
 Saxoniae, Soissons 284.
 Siagrius, Egidii filius, 384.
 Sicambria civitas 282.
 Siccra 462.
 Sicilia, Siculi 71. 80. 175. 182. 183. 186.
 187. 198. 222. 285. 287. 351. Siculo-
 mare 80.
 Sicoris fuvius, Segre 209.
 Sidonius, episcopus Constantiensis et ab-
 bas Augustae 74. n.
 Sigebertus I. Sigobertus, rex Francorum
 225. 368.
 Sigiburgum 12. 13. 16. 30. v. Sigiburgum.
 Sigifridus v. Sigifridus.
 Sigihardus, abbas Fuldenis 385.
 Sigemundus, episcopus Meldensis 525.
 Sigevinus, archiepiscopus Coloniae 100.
 Sigibertus, reclusus S. Dionysii 294. 327.
 Sigiburgum, Sigeburgum, Sigoburgum,
 Siburg 12. 13. 16. 30. 118. 163—155.
 296. 348. 349.
 Sigifridus, rex Danorum 157. 162. 163. 185.
 Sigifridus, nepos Godofredi regis 199.
 Sigifridus, rex Danorum 385. 396. 397.
 403. 408. 470. 514. 521. 523. 524. 592. 593.
 Sigihardus comes 374.
 Sigilfredus, episcopus Regiensis 478.
 Sigillum 475.
 Signulfus, Beneventanorum dux 440.
 Signa militaria 408. 409. horribilia
 Nordmannorum 408. signifer 429.
 Signa ecclesiarum, campanae 381.
 Sigo, dux Beneventanorum 205.
 Sigobertus III. rex Francorum 287.
 Sigolfus, episcopus Placentinus 628.
 Sigismundus, legatus Karoli M. ad Aa-
 ronem 190.
 Sigismundus, rex Burgundionum 283.
 Sigwinus, dux Wasconum 203.
 Silinensis episcopus 108.
 Silingi Wandali 283.
 Silli, Selle 193.
 Silvae candidae episcopus Iohannes 202.
 Silvanectis civitas et castrum, Senlis
 458. 462. 466. 470. 472. 477. 481. 482.
 487. 490. 493. 496. 569.
 Silvacum, Silviacum, Servais 467. 477.
 490. 493. 498. 501. 511.
 S. Silvestri monasterium in monte So-
 racte 136. 137. 329.
 Sinbertus, Sindbertus, Sintpertus, episcopus
 Ratisbonensis 36. 47. 93. 162. 163.
 399.
 Sinciacum, Sincicha 602. 595. v. Sentia-
 cum.
 Sindbertus episcopus 6. 7.
 Sinitfeld, Sinotfeld, campus 180. 181.
 351.
 Sintelendi, 902. n. 82.
 Sintpertus 93. v. Sinbertus.
 Siracusana civitas 287.
 Siscia, Sisek 209. 358.
 Sisebutus, rex Gothorum 286.
 Sisinus 76. n.
 Sisinus, Graecus, frater Tarasii 184.
 185.
 Sithdu, S. Bertini monasterium 138.
 336. 441. 517.
 Sithnis in Saxonia 140. 333.
 Siurbi 308. v. Sorabi.
 Siusli, Sclavi 360. 387. 491.
 Skidrioburg, Schieder ad Ambram 166.
 167. 221.
 Slavi 418.
 Sliethorp, Schleswig 191. 195.
 Smaragdus, Ardo, abbas Anianensis 301.
 311.
 Smeldingi, Sclavi 195. 196. 354.
 Sodalcurt, Scaulcourt 593. cf. Sathelcurtia.
 Soligas, Francorum legislator 283.
 Solocense, pagus, le Suloisais 488. n. 90.
 Soltanus captus 51.
 Sonna fuvius 454. 518—521. 526. 594. 596.
 Sonihilde, Swanahilde, uxor Caroli ma-
 ioris domus 135. 325. 327.
 Sopirion, Alexandri Magni legatus 600.
 Sorabi, Siurbi, Suurbi, Sclavi 163. 174.
 193. 203. 208—210. 214. 308. 350. 353.
 356—358. 366. 367. 370—372. 380. 381.
 387. 393. 413. 418. 436. reges Mili-
 duoch, Tunglo, Zintiborus.
 Sorabi Colodici 436.
 Soracte mons 88. 186. 137. 329.
 Soavi 418.
 Spalis, Hiralpis, Sevilla 301.
 Spania 12. 13. 31. 45. 63. 64. 253. 285.
 290. 291. 294. 296. 300. 305. 309. Spa-
 ni 33. v. Hispania.
 Sparnacum, Epernay 442. 515.
 Spata S. Petri 604.
 Spetheshart, nemus Spessart 610.
 Spira, Sprohgowi, pagus Spirensis
 301. 303. 435. 459. 614. 624. 626. 628.
 episcopi Gebhardus, Einhardus, Go-
 tefridus, Otgerus v. Nemotum.
 Spitignew, dux Bohemorum 411.
 Spoitamor, Spoitimar, dux Bohemorum
 328.
 Spoletum, Spoletium, Spoleto 120. 160.
 161. 174. 175. 184. 187. 189. 190. 202.
 209. 212. 213. 217. 222. 223. 304. 352.
 353. 392. 401. 412. 493. 517. 598. 626.
 628. duces Spoletini: Hildebrandus,
 Winigisus, Suppo, Lambertus, Wito.
 Stablaus, Stabalaus, monasterium, Stabio
 394. 489. 592.
 Stabilinus, socer Hrotgaudi 16.
 Stagnfurd, Stafurd ad Budam 166.
 Stampense, pagus 431.
 Starchandus, episcopus Eichstetensis 628.
 Starchandus diaconus 90.
 Stein, insula Reni 74.
 Steilinga Saxonum 437.
 S. Stephani basilica 322. 429. 433. 451.
 483. 484. 488. 518.
 Stephanus, uxor Adriani II. 477.
 Stephanus II. papa 10. 11. 26—29. 66.
 67. 74. 92. 126. 138. 139. 141. 292. 294.
 295. 331—335. 346. 347. morbo cor-
 ruptus sanatus 356. eiusdem an de re
 epistola ibid.

- Stephanus IV. papa 93. 194. 203. 312. 366.
 Stephanus V. papa 52. 402.
 Stephanus VI. papa 53. 412.
 Stephanus episcopus, Adriani I. legatus 180. 181. 351.
 Stephanus, Nepesinus episcopus, missus Adriani II. 494.
 Stephanus, senator Romanus 412.
 Stephanus, Hugonis filius, comes Arvernorum 457. 462. 466.
 Stephanus, filius Eadfridi 466.
 Stephanus comes 594. 607. 609.
 Sterilitas magna 73. 74. 394.
 Stilico, domesticorum comes 282.
 Stivagium monasterium 488. n. 53.
 Strasburch, Strasburg, Strasburg, Straticburgum 81. 488. 512. 614. 618. 618. 627. episcopi: Rataldus, Baltramnus, Othbertus, Ruodhardus, Uodo, Erchanboldus.
 Stremiacum, Crenieu 429.
 Stritium v. Textricium 63.
 Stromus 513.
 Studia litterarum in Francia erecta 171.
 Sturia flumen, Stür 197. 204.
 Sturm, Sturmi, abbas Fuldensis 51. 95. 349.
 Stuttgart 627.
 Swalsfeld, Sualfelt, Swalsfelda pagus 45. 435. not. 38. 589. not. 62.
 Suabi, pagus Saxoniae 368.
 Suavi 6—9. 70. 100. etc. 317. v. Alamanni, rex eorum Carolus 70. duces Fridericus (1125), Conradinus.
 Subobertus episcopus, sepelitur 6. 7.
 Suentana 185.
 Suentisium, le Saintois 435. n. 30. 488. n. 86.
 Sueones 200. 434.
 Suessiones 10. 11. 30. 63. 405.
 Suessionensis pagus a. 719. 24. 25.
 Suessiones, Sexoniæ, Soissons 116. 138. 139. 145. 147. 171. 192. 215. 219. 229. 285. 335. 346. 359. 367. 425. 443. 447. 411. 455—457. 460. 471. n. 87. 605. 615. 624. 569. 596. suburbium 457. episcopus: Rothada. S. Medardi monasterium 367.
 Suestre abbatis 588. n. 36. Suestre vulgo Susteren ad Mosam.
 Suevo v. Suavi 100. 283. 519?
 S. Salpitiæ ecclesia Biturigis 472.
 Sums fluvius, Somme 283.
 Sundal mons 164. 165. 350.
 Sunderolt, archiepiscopus Moguntinus 68. v. Sunzo.
 Sunnicum monasterium, Soigny 489. not. 26.
 Sunno, Francorum dux 282. 283.
 Sunzo, archiepiscopus Moguntinus 62. 601. 605. v. Sunderolt.
 Suomi Danus 198.
 Suppo, comes Brixiae, dux Spoletinus 209. 212. 213.
 Sutriensis episcopus Marinus 627.
 Suurbi 174. v. Sorabi.
 Swalsfelda 335. v. Swalsfeld.
 Swanahilde, uxor Caroli maioris domus 135. 326. 327.
 Swarsaha flumen 374. n. 50.
 Svidakerns, Babenbergensis episcopus, papa 90.
 Swidger, Suidger 136. 137.
 Switgerus, episcopus Nimigardevardensis 99.
 Symmachus papa 89.
 Syria 292.
 T.
 Tabomius, dux Abodritorum 374.
 Tachulfus, Sorabici limitis praefectus 366. 371. 387. (obit 875.)
 Tado, archiepiscopus Mediolanensis 376. 461.
 Tagobastus rex, v. Dagobertus 64.
 Tancredus, abbas Frumienis 567. n. 2.
 Tarantasia, Moustiers en Tarantaise 452.
 Tarsanus, episcopus Constantinopolitanus 184. 185. 359.
 Taravium, Tarvisium, Treviso 16. 13. 154. 193. 296.
 Tarduna, Dertona, Tortona 503. n. 98. 426.
 Tarentinum oppidum, Trident 406.
 Tarsia, Tarsa, Teres in Franconia 54. 612.
 Tartona, Tarduna 426. 503.
 Tarranna, Tarvanna, Morinorum urbs 445. 455. 457. 518. 619. pagus 464. episcopus Hunfridus.
 Tarvisii, i. e. Tarvannenses 445.
 Tarvisium 31. v. Taravium.
 Tasilo, dux Baiariorum, Odilonis filius 11. 12. 16. 28. 29. 32. 33. 43. 64. 67. 75. 88. 92. 95. 116—119. 136. 137. 140. 141. 144. 145. 162. 163. 170—174. 297. 298. 302. 330. 333. 334. 346. 347. 349. 350. natus a. 741. 87; Carentanus vincit 92; captus 97. tonus 88. a. 787. 6. Non. Oct. Carolo se tradit 33. tonus ad S. Coarum a. 788. 2. Non. Jul. 33. 44. tonus et retrusus Gemitico monasterio 17.44. cum filio Theodone et Theoberto 44. filius eius Theodo; filiae eius et uxor Liutbirga 44. tonus 33. uxor tonus et cum filia exiliata 43. 44. e. 794 in synodo Carolo se reconciliat, et Baiariam tradit 36.
 Tatto, monachus Augiensis 50.
 Taurus 296. v. Abutaurus.
 Taveneri, Deventer 397.
 Teate, Chieti 190. n. 24. 352.
 Teodad villa 192. 183. 201. 333. Doué.
 Tegono, abbas Brunwillarensis 100.
 Tella fluvius, Iere 455.
 Theobaldus, Theobaldus, Alamannus 328. 329. 345.
 Theobaudus, comes Campaniae 109.
 Theobaudus de Pahenz, abbas S. Columbae 107.
 Teodo, Tassilonis filius 172. 173. v. Tassilo.
 Teodoldus interficitur (a. 741.) 63.
 Teopercus, archiepiscopus Senonensis 105. 106.
 Teotgaudus, Theutgaudus, Thiotgaudus, Thiotgaudus, archiepiscopus Trevirorum 375—377. 380. 450. 460—463. 465. 466. 475. 568. 571—573.
 Teophanu, Ottonis II. uxor, Ottonis III. mater 80. 81.
 Terascia sylvae et regio 520. n. 25.
 Terasia, Tarsia, castrum 54. 612.
 Termini v. Limites.
 Tetrabant comitatus 435. n. 41. 488.
 Textricium, Testri 6. v. Textricium.
 Tetmarus comes 489. 490.
 Tendulfus, episcopus Aurelianensis 204. 313.
 Tentbaldus, Thiotbaldus, Thietbaldus, filius Hucherti, princeps militiae Hugonis 394. 513. 518. 594.
 Teutberga, Tietberga, uxor Hlotharii II. 15. 375. 376. 379. 380. 454. 458. 460. 461. 465—469. 472—474. 476. 481. 486. v. Thietberga.
 Teuthertus, comes Meldensis 525.
 Teutholdus, episcopus Lingonensis 529.
 Terra sahcta 76. 77. 100. 296. 370. 380. 385. 394. 411.
 Terrae motus 189. 190. 191. 202. 311. 352. 360. 361. 439. 443. 481. terra sublata 208. 209. 357.
 Texandrus comitatus 489. n. 38.
 Textriciacensis pagus 6. 63. 289. 318. 321.
 Theulfus 366. v. Tachulfus.
 Thania 599. 600.
 Theonolfus saccolarius 215.
 Thura fluvius, Teirin 511.
 Thurstica, Liburniae civitas, Terset 186. 187. 352.
 Theobaldus, rex Francorum 285.
 3. Theobaldus 106.
 Theobaldus comes 407.
 Theobaldus, dapifer Ludovici VII. 108.
 Theoctistus, legatus Nicetae patricii 182. 183. 351.
 Theoda, rex Gothorum 285.
 Theodaldus, Theobaldus, filius Grimoldi, maior domus 289. 290. 322.
 Theodebertus I. rex Francorum 285.
 Theodebertus II. rex Francorum 286.
 Theodegillus, rex Gothorum 285.
 Theodericus, Theodericus v. Theudericus.
 Theodericus I. rex Francorum 285.
 Theodericus II. rex Francorum 286.
 Theodericus III. rex Francorum 287—289. 317—321.
 Theodericus IV. rex Francorum 119. 291. 344.
 Theodericus, filius Karoli M. 310. 311. 313.
 Theodericus comes 163. 165. 177. a. Saxonibus caesus a. 793. 179. 2. Non. Jul. a. 792. 14.
 Theodericus, dux Saxonum 134. 135. 328. 330.
 Theodericus camerarius (a. 878 sqq.) 508. 510. 511. 513.
 Theodericus comes (a. 884 sqq.) 522. 525. 529.
 Theodo, Theoto, abbas S. Martini Turonensis 360. 428.
 Theodo v. Thieto.
 Theodo, Theudo, filius Tassilonis 33. 43. 75. 92. 119. 298. ad S. Maximinum tonus 33. 44.
 Theodoinus comes 116. 331.
 Theodoldus 26. 27. fortasse Alamannus.
 Theodonis villa, Theodunvilla, Theodanis villa, Theudonilla, Theodanis villa, Thiodenhofe, Thionville, Diedenhofen 46. 67. 88. 93. 138. 150. 151. 164. 165. 193. 211. 208. 217. 295. 353. 357. 360. 363. 365. 424. 428. 429. 430. 439. 441. 609. 618.
 Theodofftus v. Theodericus.
 Theodorus, Avarum princeps 93. 192. 353.
 Theodorus, cantor Romanus 171.
 Theodorus, nomenclator, legatus Leonis III. et Paschalis I. 202. 204.
 Theodorus, primicerius, legatus Paschalis I. 208. 210.
 Theodorus patricius, Siciliae praefectus 175.
 Theodosius I. imperator 279.
 Theodosius II. imperator 282. 283.
 Theodosius, episcopus Calcedonensis 439.
 Theodosius, Francorum rex 291. v. Theodericus IV.
 Theodowinus, comes 116. 331.
 Theodricus 114. v. Theodericus.
 Theodricus, Caroli M. ex progenitoribus 269.
 Theodulfus, Aurelianensis episcopus 204. 313.
 Theodunvilla 87. 88. 93. v. Theodonis villa.
 Theofilactus episcopus, legatus Adriani I. 180. 181. 351.
 Theofilactus nomenclator, legatus Eugenii II. et Gregorii IV. 214. 217.

- Theognostus**, protopatharius, legatus Michaele imperatoris 309.
Theophanius, spatharius, legatus Theophilii imperatoris 434.
Theophilus, imperator Graecorum 434.
Theophilus, presbyter de Blachernis, legatus Heraeae imperatricis 184. 185. 352.
Theotari comes 211.
Theotaldus, Codefridi Alamannorum ducis filius 26. 27.
Theobertus, Tasilonis filius, tonus 44.
Theobertus, comes Matricensis, socer Pipini, regis Aquitaniae 209.
Theoheri comes 198.
Theostalli, Detmold 164. 165. 350.
Theoston villa 363. 365. v. Theodonis villa.
Thesaurus civitatis Augustodunensis 291. Arelatensis ibid.
Thesius mensis 79.
Theudanus, rex Gothorum 285.
Theudobertus v. Theodebertus.
Theudericus v. Theodericus.
Theudericus, rex Gothorum 285. 284.
Theudo, Tasilonis filius v. Theodo.
Theudo, dux Aquitaniae 73. i. e. Eudo.
Theutgaudus 476. v. Teotgaudus.
Theutmarus comes 468.
Theutonica lingua 391.
Thietbaldus comes 594. v. Teutbaldus.
Thietberga, Thietbirga, Hlotharii uxor 569. 570—577. abiecta a. 857. recepta a. 858. 450. 452 sqq. v. Teutberga.
Thietfridus, abbas Treverensis 629.
Thietgaudus 560. 571—573. v. Teutgaudus.
Thietmarus, a Sclavis occisus 624.
Thietpaldus, abbas S. Galli 82. 83.
Thietpaldus, filius Liutfridi 73. n.
Thietpertus presbyter 79.
Thieto, abbas S. Galli 78.
Thilia fluvius, Dyle 603.
Thimung, Tomionum, Thuin ad Sabim 518. 590.
Thiodricus, Treverensis diaconus
Thioto, pseudopropheta 365.
Thiobaldus, princeps militiae Hugonis 394. v. Teutbaldus.
Thiotgaudus, 375—377. 380. v. Teutgaudus.
Thiotherius comes 393.
Thioto, abbas Fuldensis 370. 373.
Thiotricus, Thiotrih, Mimidensis episcopus 368. 393.
Thiotricus comes 393.
Thiotrih, vassus regius 393.
Thodanus, regulus Avarorum 302. v. Tudun.
Tholosa 74. v. Tolosa.
Thomas, archiepiscopus Mediolanensis 160. 161.
Thomas, patriarcha Hierosolymitanus 194.
Thrachina pagus, i. e. Draigni 18.
Thracia 294.
Thasuco, Thrasucho, Thrasco, Thasco, Drasco, Drosocus, dux Abodritorum 184. 185. 191. 195. 196. 204. 205. 307. 309. 351. 356. 357. cf. Fherosuc.
Thudanda, filia Radbodi, uxor Grimaldi 29.
Thuribulum 556.
Thuringia, Thuringi, Turingi, Toringi 115. 136. 137. 163. 166. 167. 172. 208. 219. 283. 284. 286. 287. 292. 294. 299. 303. 308. 317. 325. 327. 330. 344. 346. 350. 357. 362. 398. 404—406. 408. 432. 436. 438. 474. 501. 588. 689. 693. 601. 605. 614. 615. 617. s. Karolo M. v. i.
- Isti** 12. 41. in exercitu Karoli 34. 350. duces eorum Thachulfus, Ratolfus, Poppo, Eginio, Chuonradus, Burcharthus; Iantgravius Heinricus. Thuringia ab Ungaris invasa 68. Thuringabae ducatus cum marchis suis 435.
Tiberis fluvius 442. 463.
Tiberius Constantinus imperator 285.
Tiberius imperator 289.
Tiberius, presbyter Gradensis 208.
Ticenum, Ticinum, Ticina urbs, Pavia 30. 84. 151. 161. 294. 333. 360. 391. palatium 499. v. Pavia.
Ticinus fluvius 589.
Tichivini monasterium 489. n. 30.
Tiela urbs, ad Vahalem 99.
Tieterich 82.
Tigermal 22.
Timella fluvius, Diemel 37. 303.
Timociani, et Guduscani 205. 206. dux Bornae.
Tiza fluvius, Theis 183.
Toarcis castrum, Thouars 142. 143. 334.
Todan 56. v. Tudun.
Toia, Galliciae regina 78.
Tolotum, Dolitum, Toledo, 179. 300. 301. episcopus Elipandus.
Tolosa, Tholosa, Toulouse 30. 31. 74. 134. 145. 205. 219. 282. 284. 290. 294. 335. 440. 441. 459. 465. 493. Tolosanus pagus 551. comites Wilhelmus, Berengarius; marchio Bernardus 480.
Tolonseni, Wenedorum gens circa lacum Tolonsenum 79.
Tomolatum 148.
Torcicum 148.
Torena, Torinna castrum, Turenne 146. 147. 335. 436.
Torgavia 380. not.
Tornacum, Tournay 109. 283. 518. episcopi Gislebertus, Ragneimus.
Totila, rex Gothorum 283.
Tragwitus, Tragowit, Wiltzorum rex 34. 44. v. Dragowit.
Traianus imperator 110.
Traiectum castrum, Traiectum, Mastricht, 394. 492—494. 592. 602. 619. Trectis districtus 488.
Traiectum vetus, exterius 101. 375. 423. 609. Utrecht; episcopi Albricus († 784.) Anfridus, Hungarius, Odilbaldus, Rathobodus.
Transalbiani Saxones 185. 191. 351. 353.
Trans-Seqvani, Ultra-Seqvani 427. 459. 471. 480. 486. 492. 503.
Tranvitus v. Tragwitus.
Travallium castellum, Valle Travaglia 625.
Traversus portus 80. n.
Trecea, Augusta Tricorum, Tricassia civitas et pagus, Troyes, 428. 431. 438. 452. 455. 475. 476. 501. 506—508. 513. 517. 601. episcopi Prudentius, Otulfus, Otbertus, Ansigius, Obaudus.
Trectis v. Traiectum.
Tredentina vallis 171. v. Trientum.
Treiectum, Tribaldou 456.
Treiectum v. Traiectum.
Treveri, Treviri, Augusta Trevirorum, Trier 192. 200. 207. 283. 284. 353. 355. 370. 375. 376. 383. 395. 410. 415. 471. 473. 484. 488. 498. 514. 520. 568. 571. 581. 593. 602. 605. 607. 619. 623. 627. 628. archiepiscopi: Rigbodo, Amalbarius, Hetti, Theotgaudus, Bertulfus, Rathobodus, Ruodgerus, Ruotbertus, Heinricus, Eobertus, Liudolfus, Meingoz, Cuono. abbates: Willerus, Wikerus, Asolfus, Thietfridus. v. Mosiensis populus et Mosellicorum ducatus.
Triantum, 172. v. Trientum.
- Triburis** villa 383. 386. 389. 397. 405. 410. 413. 425. 497. 597. 606. 611.
Tributum 505.
Tricassina civitas et pagus 428. 431. 455. v. Trecea.
Tricorum Augusta, Troyes 452.
Trientum, Triantum 172. 493. 621. 624.
Tridentina vallis 171. 361. 412.
Trigorius pagus 550. 606.
Troia 282.
Troia Italica, expugnata 82.
Traspites portus 80.
Truago v. Drogo 50.
S. Trudonis monasterium 345.
Tudun, Avarorum princeps, Thodanus, Todan, 480—483. 499. 509. 351.
Tullina fluvius 401.
Tullum, Tullum Leucorum, Toul 211. 214. 358. 431. 435. 433. 452. 459. 485. 489. 489. 525. 601. 607. 619. pagus 378. 435. episcopi: Arnulfus, Luvelmus; Drogo, Bran.
Tulpicum castellum, Zulpich 592.
Tumbae 489.
Tunimium, Thuin 518. 590.
Tunglo, Soraborum princeps 214. 215.
Tungri 485. 489. 514. 581. 592. 619. episcopi Franco, Richarius, Ouge.
Turci 106.
Turdimulus v. Ostred 198.
Turonis, Turnes, Turonum Caesarodunum, Tours 38. 45. 196. 147. 186. 187. 198. 200. 223. 284. 310. 334. 335. 352. 355. 360. 368. 404. 448—450. 506. 513. 569. 578. comitatus 473. 486. comes Hagus; episcopi Andegarius, Wicterbus; synodus 475.
Torris in Alpibus 411.
Tuscanensis episcopus Iohannes 498—500.
Tusci, Tusciani 169. 196. 200. 217. 392. 398. 427. 629. comites Bonifacius, Witto.
Tusiacum, Tullei aux grosselles 467.
Tussis mortalis 391.
Tuto, episcopus Ratiadonensis 94.
Tviiell castellum, Hohentwiel 56.
Tyrrenum mare 392.

U.

- Ucctia**, Uzes 294. 489. pagus Uccericius 490.
Uculbi 239.
Udalricus, episcopus Augustanus 80.
Udalricus I. abbas S. Galli 81.
Udalricus comes 77. 80.
Udalricus comes 415.
Udo, Uto, filius Gebehardi comitis 614. 618. 620.
Udo, Uodo, filius Udonis comitis, episcopus Strasburgensis 620. 627.
Udo comes 627. 628.
Ugo, rex Galliae 98.
Ulcicum 148.
Ulna villa, Ulm 71. 83. 85. 371. 408.
Ultra-Seqvani, Trans-Seqvani, 471. 480. 486. 492. 503.
Unaldus 102. 148. v. Hunaldus.
Ungri 63—66. 68. 69. 77—79. 94. 105. 408. 410. 412. 415. 599. 606. 609. 614—618. 623; anno 862. 458; reclusi ab Arnulfo dimittuntur 77. dux Chussal, reges Pulszi, Lele (p. 79.), Petrus. a Conrado III. debellantur 83. ab Heinrico III. 84. 86. 90.
Unni, archiepiscopus Bremensis 617.
Unruochus comes, pater Albgarii 198. 203.
Unruochus comes (a. 887.) 401.

Uodalrich, Burchardi filius 55. 56.
 Uodo, comes Aurelianensis 198. 360.
 Uoto comes, filius sororis Ruodolfi III, Burgundiam invadit 83. 84.
 Urba castrum, Orbe 460. 465. 469. 603. 512. 577.
 Urbs Karoli 16.
 Urm, Danus 198.
 S. Ursi monasterium in Saloduro 488.
 Urta flumen, Ourt 489.
 Usuardus monachus 452.
 Usurarii 108.
 Uta, Arnulfi imperatoris uxor 414.
 Utica 217.
 Uto comes 374. 379.

V.

Vahalis, Wal fluvius 445. 592. 595.
 SS. Valens et Centius 49. v. Valentinus.
 Valentinas 109. v. Valentianus.
 Valentia, Valence 454.
 Valentianus, Valentinus, Valencianus 109. 148. 149. 348.
 SS. Valentinus et Senesius Augiam veniunt 5. Id. April. 67. v. Valens.
 Valentinianus imperator 282. 284.
 Valentinus papa 216. 359.
 Valia, rex Gothorum 285.
 Vallis - Cluse, Vauluse 488.
 Vallense, regio Hispaniae 216.
 Vallisorum comitatus, Wallis 434.
 Vangiones 434. 440. v. Wormacia.
 Vargula, prope Erfordiam 308. n. 52.
 Vascones 205. v. Wascones.
 Vasanum 148.
 Vascula sepulchrorum, sarcophagi 389.
 Vassi episcopi, presbyteri, comites et alii 38. pauperiores 38.
 S. Vedasti abbatia 9. 210. 471. 473. 475. 497. 524. 528. 527. 529. 531. 590. 610. abbates Adalungus, Hrodulfus.
 Vedasti - Vallis, Vaux 518. n. 5.
 Vendopra villa, Vendevre 469. n. 72.
 Vencenna fluvius, Vienne 512.
 Venedi, castrum, Vannes 205. 331.
 Venaris portus, Porto Venere 190.
 Venetia, Veneti 109. 109. 193. 194. 196. — 198. 212. 214. 355. 359. 373. 388. Carolo M. tradenda 558. duces Anthipater, Willeri, Bestus.
 Veosatum, Viset 489. n. 45.
 Vercellensis episcopus 80.
 Vercelli, 190. 396. 403. 603. 514. 597. 609. episcopus Liudwardus.
 Vermandense, pagus 527. v. Viromandi.
 Vermeria, Werinbria, palatium, Verberie 115. 450. 451. 462. 480.
 Verum 432. n. 18. 467. 604.
 Verona 49. 54. 84. 371. 388. 412. 428. 610. episcopi Eginus († 802.), Retoldus († 874.), Notingus, Adalhardus. Vernoniensis marca 621. 623.
 Venentio, Besancon 465. 489. 492. 493. 498. archiepiscopus Harduicus.
 Vetus - Pictavis 134. 135. 327.
 Vetus - Traiectum, Utrecht 428. v. Traiectum.
 Vexilla 469. 501.
 Vezziolo comes 400.
 Via publica 366.
 Viberg 331. v. Iuburg.
 Viciacus 291. v. Vinciacum.
 Victor III. papa 100.
 Victor Capuanus 87.

Victorii cyclus 285.
 Vienna 116. 120. 121. 124. 145. 219. 332. 335. 394. 398. 427. 489. 491. 513. 514. 519. pagus 490.
 Vigurro 221. 222. 351. v. Iugurro.
 Vilerius v. Willeharius.
 Vileium monasterium 108.
 Vincencia, Vicenza 108.
 S. Vincentii ecclesia 451. 452. 454.
 Vinciacensis pugna 6. 7. 24. 25. 62. 118. 291. 324. 343. 12. Kal. April. 63.
 Vindelicorum Augusta 172. 173. 300. v. Augusta.
 Vindonissa 468. n. 65.
 Vircinicum, villa 160. 161. 221.
 Virsinniacum, villa 502. n. 91.
 Viridunum 601. v. Viridunum.
 S. Virgilius, episcopus Salisburgensis 87. 89. 92.
 Viridunum, Virodunum, Verdun, civitas et pagus 363. 392. 393. 431. 440. 473. 483. 484. 489. 492. 511. episcopus Hatto.
 Viromandorum Augusta 318. 439. 452. 527. 528. comes Heribertus.
 Virsilicum 107.
 Visicum 148.
 Visara 296. 297. v. Wisara.
 Visogast, legislator Francorum 283.
 Visurgis 368. v. Wisara.
 Vitalianus papa 287.
 B. Vitalis 478.
 Vitconia silva, Vicogne 521. n. 27.
 Viteriacum in Campania, Vitry 107.
 Vitiza abbas 301. v. Benedictus.
 Vitmau, Witmau pagus 520. 521. 531.
 Vivarise, Viviers, civitas et pagus 489. 490.
 Vivianus, vir potens 570. n. 17.
 Visejanum monasterium 108.
 Volo 77.
 Vonsensis comitatus 459.
 Vormatia 410. v. Wormatia.
 Wosegus 192. 193. 204. 207. 213. v. Woseg.
 Vaccani Sclavi 617. n. 27.
 Valci 79. v. Wiltsi.
 Vulda monasterium, Fulda 601.
 Vuldanum 335. v. Gavuldanum.
 Vulfadus, Wulfadus, archiepiscopus Biterricensis 471. 472. 474. 475.
 Vulfridus, vassallus 468.
 Vulgares 199. 355. 580. 600. v. Bulgari.
 Vulsi 298. v. Wiltsi.
 Vultharius, Waltharius, episcopus Aurelianensis 511. 518. 517. 599.
 Vultarius, Hlothario II. a secretis 458. 472.
 Vurfandus, Vurnahat, dux Brittonum 497. 686. 687.
 Vurm, princeps Nordmannorum 396. 514.
 Vurnahat, Vurfandus, dux Brittonum 497. 586. 587.

W.

Waharna fluvius, Werne 166. 167.
 Waifaricus, Aquitanorum dux 10 — 13. 30. 31. 116. 117. 136. 137. 142 — 144. 146. 147. 219. 294. 328. 331. 333. 334. 346 — 348. interficitur 4. Non. Ianuar. a. 768. 63.
 Waiszagawi, pagus 166. 221. v. Huettagoe.
 Wal, et alter Wal, vassi regii 393.
 Wal fluvius, Vahalis 445. 592. 595.

Wals, Walo, Walsch, Mettensis episcopus 395. 514. 600. 593. 607. 609.
 Wala, Walah, Walsch comes, Bernhards filius 198. 199. 209. postea monachus 209. abbas Corbeiensis 429. 430. v. Walh.
 Walschfredus, abbas Augiensis 50. 68. 76.
 Walacria v. Walchra.
 Walada in Thuringia, Waldo 308. n. 57.
 Walafredus, abbas Augiensis 50. 68. 76.
 Walahastum villa, iam Walheimerhof 394. n. 78.
 Walarici monasterium, S. Vektary 453. 519.
 Walaricus v. Valericus.
 Walbertus, archiepiscopus Medolanensis 604.
 Walcherus 527. 528.
 Walchra, Walacria, Gualcra lausa 361. 430. 438.
 Waldaha fluvius 425. v. Faldaha.
 Waldensis comitatus, Wadthund 424.
 Waldheri, abbas Augiae divitis 62.
 Waldo, abbas Augiensis 49.
 Waldo, abbas Schwarzenensis 374.
 Waldo, episcopus Cumanus 624. 627. 628.
 Waldo, episcopus Curienensis 70. 620. (obit a. 946.)
 Waldo, episcopus Frisingensis 52. († 906.) 54.
 Waldrada, concubina Hlotharii II. 375. 376. 380. 393. 394. 458. 460. 461. 465. 466. 468. 469. 474. 475. 477. 479. 481. 482. 512. 571 — 576. 581.
 Walfardus, maior domus 288.
 Walfridus, abbas in Italia 556.
 Walh tonus a 814. 89.
 Wallawi in comitatu Nellenburgio 56.
 Walo v. Walia.
 Walterius, Hlothario II. a secretis 458. 472.
 Walfredus, marchio Fogotulensis 412.
 Walfgarius comes, nepos Odonis regis 404.
 Walfgarius Freso, filius Gerulfi 608.
 Waltharius, Waltherus, episcopus Senonensis, nepos Waltharii Aurelianensis episcopi 524. 525. 599.
 Waltharius, Valtarius, episcopus Aurelianensis 511. 517. 518. 599.
 Wandali 285. sorum reges Fredobaudus, Gundericus.
 Wandali Silingi 285.
 Wandali, i. e. Winidi, bella cum eis annis 796. 797. 798. 47. 75. of. Sclavi.
 Wandelbere, nobilis vir 71.
 Wangerus, vassallus 573.
 Wangia pagus 398. n. 22.
 Wangionum civitas 17. 40. 42. 60. 121. 354. 370. 371. 397. v. Wormatia.
 Wanilo, episcopus Rothomagensis 460.
 Wasach, Wirasci, pagus 435. 489. n. 95.
 Warato, maior domus 288. 289. 317.
 Waratto, Aquitanus 117.
 Warengaudus 468.
 Warinus 74.
 Warinus, Alamanniae procurator 80.
 Warinus comes 148. 149.
 Warinus, Arvernorum comes 205.
 Warinus, archiepiscopus Coloniensis 98. 99.
 Warmannus, episcopus Constantiensis 83.
 Warmatia civitas v. Wormatia.
 Warnarii - Fontana 498.
 Warnarius 473.
 Warstein, Danus 198.
 Wasconia, Wascones 8 — 13. 24 — 27. 67. 74. 136. 138. 146. 149. 158. 159. 203.

205. 206. 213. 218—221. 307. 311—313. 320. 322. 331. 334. 345. 349. 356. 357. 430. 447. *Wasconia* cum marchio 435. duces et comes Lupus, Sigwinus, Garimirus, Azonarius, Sancio - Sancii; bella contra Francos 8—13. 24—27. 63. 64. 68. 136. 158. 159. 203. 206. 220. 221. 334. 356. 357. *Wasconia*, i. e. Aquitania 8. 9. 88. etc.
- Wastinensis pagus*, le Gastinois 431. n. 16.
- Wasioi monasterium* 489. n. 36.
- Wastrachia*, Frisiae insula 325.
- Wavrensis pagus* 489. n. 50.
- Weccelus*, abbas Brunwilarensis 100. 101.
- Wedertiba*, Wetterau 611. n. 25.
- Wehbilingus*, Weibilingon, Weibilingus, curia regia 404. 409. 414.
- Weifarius v. Waifarius*.
- Welandus*, dux Nordmannorum 455—457. 462.
- Weltabi* 175. v. *Wiltzi*.
- Wels*, Wels in Austria 94. 619.
- Weltabi* 81. v. *Wiltzi*.
- Welfhardus comes* 83.
- Welfi*: *Warinus* et *Rudhardus*, Huelp comes, Iudith imperatrix cum fratribus *Chonrado* et *Rudolpho eorumque filii* *Conrado*, *Burgundiae regum satore*, *Hugone abbate*, tum *Guelphone* et *Chonrado*, *Parisiorum comite*, abbatibus *S. Columbae*; *Welfhardus comes*.
- Venedi* 14. 18. v. *Winidi*.
- Wenedonia*, i. e. *Wenedorum patria* 12. 14.
- Wenedum*, i. e. *Wenedonia* 45.
- Werdo*, abbas *S. Galli* 67. 75 n. 76.
- Weremboldus comes* 468.
- Weri*, pagus *Slavorum* 307. 308.
- Werinarius*, *Baiocariis praefectus* 307.
- Werinarius*, comes *Coloniae* 97.
- Werinbria villa* 115. v. *Vermeria*.
- Werincharius comes* 379.
- Werincharius*, *Engilchalci filius* 400.
- Werinhart*, *vassus regius* 393.
- Werinherus*, pater *Chouonradi ducis Lotharingiae* 619.
- Werinherus*, miles *Ernesti II. Alamanniae ducis* 83.
- Westarfolda*, *Waestenland* 200. n. 77.
- Westfalabi*, *Westfali*, *Westfalbi*, *Westfali*, *Saxones occidentales* 154. 155. 157. 160. 161. 165—167. 221. 232. 350.
- Westri exercitus* 9.
- Westrigon*, *Frisiae pagus* 9.
- Wetinus*, *Wettinus monachus Augien-* 49. 76. 562. l. 71. eius visio 67.
- Wettingen monasterium* 71.
- Wibodus episcopus* 490. n. 59.
- Wiberat reclusa* 78. caesa ibid.
- Wibertus comes* 594.
- Wicfridus*, archiepiscopus *Coloniensis* 98. 616. 622.
- Wicmannus comes* 393.
- Wicmuodinga* 302. v. *Wihmuodi*.
- Wicterbus*, episcopus *Turonensis* 18.
- Widin* 302. v. *Wizzin*.
- Wito*, *Mutiniensis episcopus* 627.
- Wido*, *Witto*, comes, *marcae Britanniae praefectus* 166. 187. 352.
- Wido comes* 469. cf. *Wito*.
- Wido*, *Lantperti filius*, dux *Spolitano-* rum, imperator 62. 55. 398—401. 405. 406. 409—411. 525. 598. 606. 607. filius eius *Lantpertus*. cf. *Wito*.
- Wido*, filius *Berengarii* 625. 627.
- Widochinda*, *Widukindus*, *Widuchint*, *Witichinda*, *Witichindus*, ex primoribus *Wendalorum* 12. 32. 118. 156. —159. 162—168. 297. 349. 350. a *Karolo M. fonte susceptus* 32.
- Widli*, fortasse *Withla emporium*, an pagus? 33.
- Wigfridus*, archiepiscopus *Coloniensis* 98. 616. 622.
- Wigman comes* 198.
- Wigman*, Saxo 619. 623.
- Wigo filius Salomonis*, dux *Brittonum* 496.
- Wigon*, filius *Rivilin*, ex primoribus *Brittonum* 497.
- Wihincus*, *Alamannus*, *Palaviensis episcopus* 414.
- Wihmuodi*, *Wihmuodinga*, *Wicmuodinga*, *Wigmodinga*, *Wihmuotinga*, *Wihmuoti*, *Wihmodi*, *Wigmoti*, *Wimodia*, pagus 18. 56. 37. 194. 223. 298. 302. 305. 307.
- Wihomarcus*, Britto 209. 213. 358.
- Wihoncus*, abbas *S. Columbae Senonensis* 106.
- Wihonburch castrum*, *Weilburg* 611.
- Wiharius v. Willebarius*.
- Wiharius*, episcopus *Sedunensis* 148. 149. 220.
- Wihelm*, *Wihelmus v. Willihelmus* et *Willihelmus*.
- Wihelmus*, frater *Odonis*, comes *Ble-* sensis 428.
- Wihelmus*, sobrinus *Karoli regis*, *Odo-* nis comitis *Aurelianensis filius* 473.
- Wihiricus*, episcopus *Bremensis* 426.
- Willa*, uxor *Berengarii regis* 624—626. 628.
- S. Willleadus*, episcopus *Bremensis* 296 *dis.*
- Willebertus* 499. v. *Willibertus*.
- Willegisus*, archiepiscopus *Moguntiensis* 99.
- Willeharus*, *Wiharius*, *Wilarus*, *Vi-* larius, *Suavorum dux* 6. 7. 102.
- Willehelmus I. rex Angliae* 100. 105.
- Willehelmus*, comes *Hollandiae*, rex 71.
- Willehelmus*, *Willelmus*, cf. *Willihel-* mus, *Willelmus a. 893*, dux *Aquitaniae* 628. 531.
- Willemundus*, filius *Berani* 216.
- Willeri*, *Wiharenus*, dux *Venetiae* 193. 196. 198. 224.
- Willerus*, *Treverensis abbas* 623.
- Willihaldus*, episcopus *Eichsteti* 115. 346.
- Willibertus*, *Willebertus*, archiepiscopus *Coloniae* 97. 382. 383. 390. 499. 582. 595. 602.
- S. Willibrordi monasterium* 583.
- S. Willihelmus*, *Francorum comes*, dux *Tolosanus* 47. 75. 300. monachus 308.
- Willihalmus*, *Willihelmus*, frater *Engil-* calchi, marchio in *Oriente* 363. 399. 401.
- Willihelmus junior*, *Wilhelm* 53. 409.
- Willihelmus*, filius *Otonis I.*, archiepiscopus *Moguntiae* 69. 616. 623. 624. 625. 627. 629.
- Willihelmus*, dux *Pictavenis* 85.
- Wilito* 67.
- Wiltzi*, *Wiles*, *Wilti*, *Welatabi*, *We-* letabi, *Slavorum gens* 12. 17. 31. 44. 47. 65. 119. 174. 175. 187. 195—197. 199. 200. 209. 210. 309. 350. 432. bella cum *Otone I.* 79. cum *Saxonibus* 81. reges *Draocio* (*Trag-* witus, *Dragitus*, *Drago*, *Dragovit*, *Dragoidus*, *Tragowit*) *Liubi*, *Milegast*, *Cosaldragus*. *Wiltzia* 44. cf. *Slavi*.
- Wimodia* 298. 307. v. *Wihmuodi*.
- Windigagin*, villa *Germaniae* 283.
- Windogast*, legislator *Francorum* 283.
- Winedi*, *Winidi*, *Winothi*, *Winnetes*, *Wenedi*; *Wenedonia*, *Wenedum* 12. 14. 16—18. 31. 45. 47. 121. 286. 287.
296. 455. 458. 459. 465. 470. 471. 473. 482. 485. 487. 490. 492. 495. 496. 502. baptizati a 780. 31. conquistati a 795. 47.
- Winighus*, *Winighus*, dux *Spolitani* 120. 174. 175. 184. 187. 190. 191. 202. 209. 352. 353.
- Winemarus*, satelles *Baldouini comitis* 531. 610.
- Winethi* 16. *Winnetes* 17. v. *Winidi*.
- Winfridus*, postea *Bonifacius episcopus* 328. 345.
- Winighus* 120. v. *Winighus*.
- Winighus*, ex primoribus *Italiae* 494.
- Winihartus* 76. n.
- Winkela villa*, *Winkel* 366.
- Wintertura* 78.
- Wirasorum comitatus*, *Warach* 435. 489. n. 93.
- Wirundus*, abbas *Stabulensis* 184. 359.
- Wirzburgum*, *Wirzburgum*, *Wirz-* burg, *Wirzburg*, *Wirzburg*, castrum 100. 115. 121. 136. 157. 348. 369. 384. 605. 607. 610. 624. episcopus fundatur 115. episcopi: *Berhardus*, *Wolgarius*, *Gozbaldus*, *Arn*, *Rudol-* fus, *Poppo*, *Poppo*.
- Wisarahn*, *Wisara*, *Wisara*, *Wisera*, *Wisera*, *Wisura*, *Visera*, *Visurgis* 16—18. 31. 32. 37. 117. 139. 150—152. 154. 155. 160. 161. 164—167. 179. 182—185. 197. 296. 297. 303. 324. 328. 349. 351. 354. 368.
- Wistragon*, *Wistramchi*, insula *Frisiae* 8. 325.
- Witigarius*, episcopus *Augustanus* 597.
- Witigorus*, episcopus *Mettensis* 616.
- Witmuotinga* 18. v. *Wihmuodi*.
- Wituchindus* 118. v. *Widochindus*.
- Witula*, *Witulan*, dux *Bohemorum* 384. 411.
- Witkerus*, abbas *Treverensis* 623. 628.
- Witla*, emporium 360.
- Witmar* mons 504.
- Witmau*, *Witmau pagus* 620. 621. 531.
- Wito*, dux *Spolitatorum*, pater *Lant-* berti ducis 392.
- Wito*, *Lantberti filius*, comes *Tusciano-* rum, dux *Spolitani*, imperator. v. *Wido*.
- Witaidus* 18. v. *Witzin*.
- Witricha*, rex *Gothorum* 290.
- Witzan*, *Wizzin*, *Widin*, *Witaidus*, *Abodritorum rex* 18. 174. 180. 181. 302. 350. 351.
- Witzenburch*, monasterium 623. 624. 628. abbatibus *Erchanbertus*, *Adalher-* tus; annales 111.
- Wistrach*, *Bohemorum dux*; eius civitas 370.
- Wochara fluvius* 550.
- Wolfaldus v. Wolfoldus*.
- S. Wolfgangus*, episcopus *Ratisbonensis* 94. eius translatio *ibid.*
- Wolfhelmus*, abbas *Brunwilarensis* 100.
- Wolfloor*, abbas *S. Galli* 76. n.
- Wolfoldus*, *Wolfaldus*, maior domus 114. 343. p. *Wulfildus*.
- Wolfoldus*, *Cremonensis episcopus* 204.
- Wolframms*, abbas *Ratisbonensis* 98.
- Wolgarius*, *Wirzburgensis episcopus* 121.
- Wolastia pagus* 298. n. 22.
- Wonomyrus Slavis* 182. 229.
- Worsadus*, missus *Karoli M.* 162. 163.
- Wormatia*, *Warmatia*, *Vormatia*, *Vur-* matia, *Vangiones*, *Vangionum civitas*, *Worms* 10. 11. 16. 17. 31—34. 40—43. 66. 69. 75. 87. 118. 121. 144. 145. 148—151. 156. 157. 160—166. 162. 171. 174. 175. 177. 191. 196. 208. 211. 217—223.

296—299. 334. 349. 354. 357. 360—363.
370. 371. 373. 379. 380. 382. 385. 386.
390. 392. 394. 395. 397. 399. 401. 402.
405. 410. 413. 425. 436. 439. 434. 435.
439. 440. 470. 518. 525. 573. 605—607.
616. 617. 620. 624. 627—629. combu-
sta 68. Wormacensis pagus 211. Wor-
mazfelda 435; episcopi Bernharius,
Rihgowo, Anno.
Wosega silva 192. 193. 223. v. Wosegus.
Wulfadus 475. v. Wulfadus.
Wulfardus, abbas S. Martini 334.

X.

Xanthen 591.
S. Xysti monasterium, Rotla 605

Y.

Ymber Suvius, Regen 413.
Ymmo, abbas S. Galli 80

Ymmo juvenis 82.
Yrmindrudis regina a. 269. obit 15. v.
Irmindrudis.
Ysanicus, filius Arbanis comitis 413. 413.
Yso magister 76.

Z.

Zacharias papa 26. 27. 116. 136. 137. 219.
292. 318. 329. 331. 345.
Zacharias episcopus 460.
Zacharias presbyter, Hierosolimam mis-
sus 186—189. 305. 359.
Zaton, praefectus CaesarAugustae 182. 183.
190 bis. 221. 307. 351.
Zcirixspani, Cirixpani, Wenedorum gens
79.
Zirapte v. Soracte 88.
Zistiborn, dux Soraborum 370. 372.
Zotan, Lotan, Zotanus 45. 47. 75. 87.
89. 121 n. v. Tudan.
Ztoignav, Wenedorum dux 79.

Zuentibaldus, Zuentiboldus, Zuentobolch.
Rastizi nepos, Marahemius rex 53.
99. 381—386. 388. 399. 400—402. 407—
411. 413. 601. 606. filii eius Moysair
et Zuentibald.
Zuentibaldus, superideis filius 415. 414.
Zuentiboldus, Zuentiboldus, Zuentibold-
des, Zuendobolchus, Zwentibole, Ar-
nulf imperatoris ex concubina filius,
Hlothariorum rex 53. 54. 68. 77. 406. 410.
413. 425. 529—531. 593. 599. 605—609.
Zuentila, Zwentilian, Hohonorum dux
438.
Zwentibolc 77. v. Zuentibaldus.

Supplenda:

Alamannia i. s. Germania 404.
Araultus p. 635. non episcopus Senonen-
sis sed Tullensis fuit.
Frantia i. s. Germania 274. Franci i. e.
Neustrasi 29. 25.
Hartrat comes 88. 92.
Kalendorum initium 116. not. 2.
Lele, Ungrorum rex 79.
Miles, Militio, princeps militiae 378. 1.
29. 379. 1. 31. 394. 398.

G L O S S A R I U M.

addicere ad iudicare.
admittere se in . . . sif ju etnas anspiden.
ve accingere ad . . . 624.
acrophala 577.
acelmorina 36.
alodis 158.
ante aliquo suscipi, ab aliquo 168.
apocristarius 573.
aqualiculus 470.
arcisterium 614.
argumentum consilium 618.
asceterium 518.
ashmen piratae 257.
aufuga profugus 625.
ausus suus 168. 170.
barbarus Germanicus 228. 227.
barcha 530.
barge 501.
baro vir 63.
beneficium 330. 396. 450. 610.
biastome circumiectum 243. n.
borderes domus, casa 17.
breve litterae, notitia 481.
broilus, Brühl 466.
caballus 472.
cassas sc. arbores 156.
camisium 458.
capitaneus 14. 37.
captivitas captivi 441.
cardinalis 490. cardinis ecclesiae Roma-
nae presbyter 477.
carmalus et carmalumultus 93. (Slavice.)
castellani castelli inhabitatores vel de-
fensores 618.
circuitus circuitus 45.
coangelicus 479.

commendare se alicui vassallum fieri 466.
conlaboratio 476.
conigatus commoatus 16.
consolari pecuniam largiri 527.
consul dux 106.
contra obviam 582. contra Pippinum i. e.
Pippino 140. contra fratrem in com-
positionem partis quam frater acceperat
498. 511.
credulus creditus 431. 504.
cum apud 309.
cyrographum chirographum 375.
de inde a 431.
de, de in Ann. Einhardi et Poeta Saxo-
ni, in vocibus Aderna, Hludovicus,
Nordmanni, Ferdi, Padarbrunna.
differt dubium est 579.
discupera invidere 609.
dowina puella (Slavice) 378.
directum directum, droit 501.
dulgere relinquere, deserere 140. 154. 168.
duni Dünen, arenae aggeri 433.
ebitoffium epitaphium 36.
speluncicus 472.
erga contra 438.
fidelis vassus 522.
firmitas pactum 471. 485. munio 470.
ficius possentio regia 431. 475. 591. 595.
597. 612.
forconsiliare, consilium pravam sugges-
sere 575.
gelus gelu 10.
gemare ienare, hiemare 36.
gis obaes 243. n.
griduuard sequester 242. n.
h omisum e. g. in abere 58. adiectum
e. g. in hostium 392. hostiarum 480.

hastilit, herilit 172. 221.
hastaldus 481.
hieme hiemo 35.
heribannus 471.
homo vassus, miles 400. 401.
honor munus honorarium 140. 141. be-
neficium 400. feudium 471. honores
beneficarii feuda 434.
hospes obies 12—13. ospitatus obsida-
tus 35.
hospitium 474.
hostis exercitus 9. 11. 16. 17. 38. 45. 93.
etc. hostis navalis 39. hostiliter cum
exercitu 403. 473.
hringus 182. 183.
imperatorica imperatrix 45.
impossibilitas sua 480.
inbeneficari infendari 409.
inbeneficari aliquid, in indicem redigere
481.
incardinare 477.
ingenii 31. ingenilia v. manus.
ingeniose collido 336.
insentia, Germanicum finden, censere,
iudicare 428.
incornus hiems 17. 18.
isdes cozes 261. 368.
isum (giuro, ius) deorum 381. 627.
inca 489.
legatus missus dominicus 261.
libenter temere 445.
liantia 579. 601.
lidi 31.
lucifluus lucidus, splendens 479.
luxuriose libidinose 290.
maiores natu optimates 140. 142.
mauro domus 508.

- manzionarius* 606.
manzionarius 497.
manziarius qui unneum colit 503.
marko lines 489. v. *marktones*.
medicallium unodium 487.
missaticum unodium 467, 472.
mittere infidelitatem super aliquem i. e. ci oblitere 459, 466.
nasitas naga 474.
navfragari 466.
navum et *sigis* 466.
nepe aliquoties fratris filius e. g.
nenza sanctimonialis 169.
ospitatus 35. v. *hospos*.
papa episcopus 506.
par, *paris* 445, 509.
paramentum apparatus 460.
paracens 517.
paricare 504, 505. promittere.
passio morbus 471, 502, 569.
peditura 480.
per inde a 451.
plaidare placitare 45.
- pontificium* pontifex 579. pontificatus 583.
praefectus cornes 368.
purpuratus inrens 569.
quartionarius advocatus 368.
quislibet aliquis 494.
regnum ditio 401.
replacari reconciliari 619.
restituere in possessionem remittere 480.
rugitus 465.
sajma sarcina 501.
salvamentum sulus 446.
satelles vasallus 379, 393, 584.
senecalis princeps cocorum 560. l. 40.
scara germ. Schar 39, 45, 144, 149, 152, 156, 158, 166 sqq. 509.
secunde suggereret 276. n.
secundicritus 505.
senator princeps 58. *senatus* principes, comites 310. l. 10.
senior dominus 401.
senior ecclesia matris 311.
senioratus 493.
siricum soricum 35.
- solatium* auxilium 36, 587.
sophista philosophus 364.
spasatus 467.
stragia, strages 176.
subgrundium 450.
super per 309.
supplicium super aliqua re, i. e. supplicium habens 448.
theodiscus Germanicus 179.
tenna dolium 504.
temerum tempestas 15.
tracitini tricanj 439.
ulius abbas 476.
vedium 156, 528.
vee well 495.
velitudo morbus 447.
vesallus 564, 391, 468. *vasallus* 621.
vasus fidelis 140, 141, 302, 506, 509. per Abodritorum 36. Thaulio 43. *vasiticum* 140, 141, 172.
vedium 156, 528.
Wilsen glossa Germanica 175. not. p.
zechum gula 10.

HANNOVERAE . PRIDIE . IDVS . AVGVSTAS .
 ANNI . MDCCCKXVI . TYPIS . F . B . CVLEMANNI .